ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ

ΔΙΑ
ΠΟΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ

ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΟΙΝΟΒΙΟΥ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ
ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΠΟΥΡΑ

ΤΟΜΟΣ Ε΄

Ἔκδοσις Α΄ 2014

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: Ἱ. Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα–Λεοντάριον Ἀρκαδίας 22 200.
Fax: 27910. 25. 601

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ
ΤΩ͂Ν ΙΕΡΩ͂Ν
ΝΗΠΤΙΚΩΝ

ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ
ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΩΝ

ΠΑΤΕΡΩΝ ΗΜΩΝ

ΕΝ ΗΙ

Διὰ τῆς κατὰ τὴν Πρᾶξιν καὶ Θεωρίαν Ἠθικῆς Φιλοσοφίας ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται, καὶ τελειοῦται

ΝΥΝ ΔΕ ΠΡΩΤΟΝ ΤΥΠΟΙΣ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ
ΚΕΙΜΕΝῼ ΤΕ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚῌ ΑΠΟΔΟΣΕΙ

ΔΙΑ ΠΟΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ

ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΟΙΝΟΒΙΟΥ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΠΟΥΡΑ

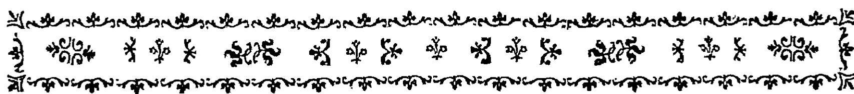
ΣΧΟΛΙΑ - ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΝΟΤΗΤΩΝ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ Α.Π.Θ

ΕΙΣ ΚΟΙΝΗΝ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΝ

ΤΟΜΟΣ Ε′



,βιδ^ν. ΕΝ ΑΡΚΑΔΙᾼ, 2014.
ΠΑΡΑ ΤΗ͂Ι ΙΕΡᾼ ΜΟΝῌ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΠΟΥΡΑ.



ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΚΔ'



ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔΕΕ	Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἀθῆναι
ΕΠΕ	*Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1976 κ.ἑ.
ΘΗΕ	Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθῆναι
P.G.	*Patrologiae cursus completus, Series Graeca,* Paris 1857- 1866, Ἔκδ. J.P.Migne.
P.G.L.	A Patristic Greek Lexicon, ed. by G.W.H. Lampe, Oxford 1961
S.C.	Sources Chretiènes, Paris 1963
ER	Εὐχολόγιον τὸ μέγα ἐν Ῥώμῃ 1873
EV	Εὐχολόγιον τὸ μέγα Ἐνετίησιν 1862
PaR	Παρακλητικὴ ἐν Ῥώμῃ 1885
PaV	Παρακλητικὴ Ἐνετίησιν 1871
PeR	Πεντηκοστάριον ἐν Ῥώμῃ 1883
PeV	Πεντηκοστάριον Ἐνετίησιν 1875
TR	Τριῴδιον ἐν Ῥώμῃ 1879
TV	Τριῴδιον ἐν Βενετίᾳ 1876
HR	Ὡρολόγιον τὸ Μέγα ἐν Ῥώμῃ 1876
HV	Ὡρολόγιον τὸ Μέγα ἐν Βενετίᾳ 1895
MR	Μηναῖα ἐν Ῥώμῃ 1888
MV	Μηναῖα ἐν Βενετίᾳ 1895

ἍΓ.	Ἁγίου	μτφρ.	μετάφρασις
Ἀρχιμ.	Ἀρχιμανδρίτου	Πρβλ.	Παράβαλε
αὐτ.	αὐτόθι [ἀναφορὰ στὸν παρόντα τόμο]	π.χ.	παραδείγματος χάριν
		σ.	σελὶς
Βλ.	Βλέπε	σ.σ.	σελίδες
Ἔκδ.	Ἔκδοσις/Ἐκδόσεις	ΣΤ.	Στίχος
ἔνθ᾽ ἀν.	ἔνθα ἀνωτέρω	στ.	στήλη
κ. ἄ.	καὶ ἄλλα	τ.	τόμος
κ. ἑ.	καὶ ἑξῆς	*addendum*	προσθετέο
κ.λ.π.	καὶ τὰ λοιπὰ	*delendum*	διαγραπτέο
Κεφ.	Κεφάλαιο	*recte*	ὀρθῶς

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Α΄ Βασ.	Α΄ Βασιλειῶν	Ἐφεσ.	πρὸς Ἐφεσίους
Ἀββ.	Ἀββακούμ	Ζαχ.	Ζαχαρίας
Ἀγγ.	Ἀγγαῖος	Ἡσ.	Ἡσαΐας
Α΄ Ἔσδρ.	Α΄ Ἔσδρας	Ἰησ. Ναυῆ	Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ
Α΄ Θεσσ.	Α΄ πρὸς Θεσσαλονικεῖς	Ἰούδ.	Ἰούδα
Α΄ Ἰω.	Α΄ Ἰωάννου	Ἰακ.	Ἰακώβου
Α΄ Κορ.	Α΄ πρὸς Κορινθίους	Ἰεζεκ.	Ἰεζεκιήλ
Α΄ Πέτρ.	Α΄ Πέτρου	Ἰερεμ.	Ἰερεμίας
Ἀριθ.	Ἀριθμοί	Ἰω.	κατὰ Ἰωάννην
Ἆσμ.	Ἆσμα Ἀσμάτων	Κολασσ.	πρὸς Κολασσαεῖς
Α΄ Τιμόθ.	Α΄ πρὸς Τιμόθεον	Κριτ.	Κριταὶ
Β΄ Βασ.	Β΄ Βασιλειῶν	Λευΐτ.	Λευϊτικόν
Β΄ Κορ.	Β΄ πρὸς Κορινθίους	Λουκ.	κατὰ Λουκᾶν
Β΄ Παραλ.	Β΄ Παραλειπομένων	Μαλαχ.	Μαλαχίας
Β΄ Πέτρ.	Β΄ Πέτρου	Μάρκ.	κατὰ Μάρκον
Β΄ Τιμόθ.	Β΄ πρὸς Τιμόθεον	Ματθ.	κατὰ Ματθαῖον
Γαλ.	πρὸς Γαλάτας	Παροιμ.	Παροιμίες
Γ΄ Βασ.	Γ΄ Βασιλειῶν	Πράξ.	Πράξεις
Γένεσ.	Γένεσις	Ῥωμ.	πρὸς Ρωμαίους
Δαν.	Δανιήλ	Σοφον.	Σοφονίας
Δ΄ Βασ.	Δ΄ Βασιλειῶν	Σοφ. Σειρ.	Σοφία Σειράχ
Δευτερ.	Δευτερονόμιον	Σοφ. Σολ.	Σοφία Σολομῶντος
Ἑβρ.	πρὸς Ἑβραίους	Τίτ.	πρὸς Τίτον
Ἐκκλησ.	Ἐκκλησιαστής	Φιλιππ.	πρὸς Φιλιππησίους
Ἔξοδ.	Ἔξοδος	Ψαλμ.	Ψαλμοί



ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΤΟΝ Ε' ΤΟΜΟ

Σὺν Θεῷ καὶ δι᾽ εὐχῶν ἁγίων, ἐκδίδεται ὁ Ε' Τόμος τῆς σειρᾶς «*Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*» , ἀφιερωμένος ὅλος εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅπως ὁ ἴδιος κατακλείων ὑπογράφει τρόπον τινὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ πονήματος, ἀποτελουμένου ἀπὸ δύο μέρη, ἀναφερόμενα, ὡς Βιβλίον Πρῶτον καὶ Βιβλίον Δεύτερον.

Περὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως, οἱ γνῶμες διΐστανται. Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου προτασσόμενο Βιογραφικὸν σημείωμα (σ. 15 αὐτ.), ταυτίζεται ὁ Ἅγιος Πέτρος, Ἐπίσκοπος Δαμασκοῦ τοῦ Η' αἰῶνος, μὲ τὸν Ἅγιο Ἱερομάρτυρα Πέτρο, τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη ἑορτάζεται τὴν 9ην Φεβρουαρίου. Ὁ αὐτὸς ὅμως Ἅγιος Νικόδημος, εἰς τὸ ἔργον του, *Ὁ Συναξαριστὴς τῶν Δώδεκα Μηνῶν τοῦ Ἐνιαυτοῦ*[1], τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τὸ ἔτος 1805μ.Χ., καὶ εἶναι μεταγενέστερον τοῦ ἔργου του *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, τὸ ὁποῖον ἄρχισε ἐργαζόμενος τὸ ἔτος 1772[2], ἐκφράζει ἀμφιβολία καὶ λέγει, ὅτι πιθανώτατα, ἄλλος εἶναι ὁ ἑορταζόμενος τὴν 9ην Φεβρουαρίου Ἱερομάρτυς, τελειωθεὶς διὰ ξίφους Πέτρος ὁ Δαμασκηνός[3], ἀπὸ τὸν συγγράψαντα τὴν Βίβλον ταύτην, ἐπειδὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν Λογοθέτη Συμεῶνα τὸν Μεταφραστήν, μεταγενέστερο αὐτοῦ (ΙΑ' αἰών)[4]. Τὸ αὐτὸ ὑποστηρίζεται καὶ ἀπὸ νεωτέρους Συναξαριστάς[5]. Σημειωτέον, ὅτι ὁ Ἅγιος Συμε-

---

1 Βλ. ΑΓ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Ὁ Συναξαριστὴς τῶν Δώδεκα Μηνῶν τοῦ Ἐνιαυτοῦ*, ἔκδοσις «Ὀρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1998, τ. Γ', σσ. 243-244.

2 Βλ. *Βίος τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου*, ἔκδοσις Ἱ.Μ. Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Ἑλληνικὸν Γορτυνίας, 1989, σσ. 76, 81.

3 Βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ *Ἁγιολόγιον*, ἔκδοσις ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1995, στ. 389, συντομώτατον μὲ σχετικὸν δίστιχον:

Ὁ δ' ἐλέγξας τοὺς παραπλῆγας Πέτρος
θνήσκει μονοπλὴξ τῷ διὰ ξίφους τέλει.

4 Βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ *Ἁγιολόγιον*, ἔνθ᾽ ἀν., στ. 436, ὡς καὶ ἡμετέραν σημείωσιν ι', σ. 340 τοῦ παρόντος τόμου.

5 Βλ. ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐν Ἀθήναις 1950, τ. Β', σ. 183, καὶ πρβλ. ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΑΝΑΡΙΟΥ, *Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἔκδοσις ΑΔΕΕ, Ἀθήνα 2005, τ. Β', σ. 107.

ὢν οὐδαμοῦ ἀναφέρεται εἰς Ὅσιον Πέτρον Δαμασκηνόν. Ἡ ἀνεύρεσις ὅμως δύο χειρογράφων κωδίκων Paris gr 1134 & Vatic gr palatin 210, καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου, φέροντος χρονολογία 1156 / 1157 μὲ τὰ ἔργα του καὶ μὲ καταγραφομένους τίτλους: Α'. *Ὑπόμνησις πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, Β'. Λόγοι κατ' Ἀλφάβητον*, ὡδήγησε τοὺς ἐρευνητὲς νὰ ἀνάξουν τὸν συγγραφέα εἰς τὸν ΙΒ' αἰῶνα[6]. Ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορεῖ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ὁσίου εἰς τὸν «Εὐχαΐτην» (σ. 518 αὐτ.) ἐδῶ μᾶλλον ἐννοεῖ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Μαυρόποδα[7], ὁ ὁποῖος ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Εὐχαΐτων τὸ 1043 / 1044. Εἶναι ἀπίθανο μᾶλλον ἡ ἀναφορὰ εἰς «Εὐχαΐτην» νὰ εἶναι ἐκ παραδρομῆς ἀντιγραφέως «Ψυχαΐτην»[8], καθ' ὅτι ὁ Ὅσιος Ἰωάννης ὁ Ψυχαΐτης, ἀσκήσας κατὰ τὴν Εἰκονομαχία ἐπὶ Λέοντος Ε' (813-820), οὐδὲν γραπτὸν κατέλιπε. Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾶ τὸ πρόσωπον τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως[9].

---

[6] Βλ. ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ πνευματικὴ καθοδήγηση στὴν συνοπτικὴ Φιλοκαλία τοῦ ὁσίου Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ*, Ἀθήνα 2010, σ. 13.

[7] Βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ *Ἁγιολόγιον*, Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Μαυρόπους Ὀκτωβρίου 5, ἔνθ' ἀν., στ. 229.

[8] Βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ *Ἁγιολόγιον*, Ὅσιος Ἰωάννης ὁ Ψυχαΐτης Μαΐου 7, ἔνθ' ἀν., στ. 236.

[9] Ἀναφοραὶ εἰς τὸν συγγραφέα Ὅσιον Πέτρον τὸν Δαμασκηνὸν ἀνευρέθησαν: Βλ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, *ΘΗΕ, στ. 380*, BECK, *Kirche*, σ. 644, ΝΟΝΝΑΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, *Ἡ Θεορρήμων Κλῖμαξ τῶν Βυζαντινῶν*, Ἀθῆναι 2014, σσ. 290-292, ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ, *Νέος Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἔκδοσις «Ἴνδικτος» Ἀθῆναι 2006, τ. ΣΤ', σσ. 107, 108 καὶ ΦΕΡΔΙΝΑΡΔΟΥ ΚΑΒΑΛΛΕΡΑ, *Οἱ Πίνακες (Ἑλληνικῆς Πατρολογίας J. P. Migne)*, στ. 304 , μετάφρασις καὶ διασκευὴ Β. Δ. Φανουργάκη, Κέντρον Πατερικῶν Ἐκδόσεων, Ἀθῆναι 2008, μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ *Indices*, σ. 90, τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως μὲ τὰ στοιχεῖα:

Πέτρος Δαμασκηνός, Ἐπίσκ. αἰ. 8ος, τ. 162

Ἕνωσις πρὸς Θεὸν (*Φιλοκαλία*) Βιβλ. 1-2, 162, 1185

Προφανὴς ἀναγκαιότης τῶν ἑπτὰ σωματικῶν ἔργων (*Φιλοκαλία*), 1195

Λόγοι Ἀσκητικοὶ 1-24 (*Φιλοκαλία*), 1279

Σημείωσις εκ τῆς Φιλοκαλίας

Σημειωθήτω, ὅτι ὁ ἀναφερόμενος τ. 162 τῆς Πατρολογίας, εἶναι ὁ καταστραφεὶς διὰ πυρκαϊᾶς τὸν ΙΘ' αἰῶνα εἰς τό τυπογραφεῖο, ὁ ὁποῖος, ὡς φαίνεται, εἶχε ἀναφορὰν εἰς τὸ ἔργον τῆς Φιλοκαλίας.

Δὲν ἀναφέρεται ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς στὴν Π. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ *Πατρολογία*, οὔτε στοὺς ALTANER-STUIBER (*Patrologie*), οὔτε εἰς τὸν HALKIN (*Bibliotheca Hagiographica Graeca*) καὶ τὸ *Novum Auctarium* τοῦ ἔτους 1984. Ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ *TUSCULUM Λεξικὸν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητας καὶ τοῦ Μεσαίωνα*, τ. Α', Ἔκδοσις Ἀ. Φούρλας Ἀθῆναι 1993.

Ἐξετάζοντες τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστική, ἀσκητική, ἡσυχαστική, νηπτικὴ καὶ θεολογικὴ παράδοσι, ἀφήνομε τὸν Ἅγιο Νικόδημο νὰ τὴν ἐξάρῃ εἰς τὸ προτασσόμενο ὑπ᾿ αὐτοῦ Βιογραφικὸ σημείωμα τοῦ Ἁγίου (σ. 15 αὐτ.). Ἀναφερόμεθα ὅμως ἐν ὀλίγοις εἰς τὴν φιλολογικὴ παρουσίασι τοῦ λόγου αὐτοῦ. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐκπλήσσει, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τόσο σύνηθες εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματεία, εἶναι τὰ παρατιθέμενα πάμπολλα Ἁγιογραφικὰ καὶ Πατερικὰ χωρία, τὰ ὁποῖα θὰ ἦταν δυνατόν, ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ ἐλλιποῦς παρατηρήσεως, νὰ ἀποδώσουν συμπιληματικὸ χαρακτῆρα εἰς τὸ ὅλο ἔργο, δεδομένου μάλιστα ὅτι τὰ παραπεμπόμενα χωρία δὲν ἀναφέρονται οὔτε ἐπὶ λέξει, οὔτε καὶ ἔχουν καμμία σχέσι μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας. Τοῦτο βεβαίως χαρακτηρίζει καὶ τὴν ἐποχὴ χρονολογικῶς τοῦ Ἁγίου, καθ᾿ ὅτι ἡ ἐπὶ λέξει ἀναφορὰ τοῦ χωρίου καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, ἤτοι ἡ παράθεσις τῆς πατρότητος τῆς συγκεκριμένης πηγῆς, συναντᾶται εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅπως π.χ. εἰς τὸν Ἅγιο Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτην. Εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῆ αὐτὸ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος ἀναφέρει εἰς τὸ Προοίμιό του (σ. 22 τοῦ παρόντος τόμου), οὐδέποτε ἀπέκτησε δικό του βιβλίο, ἀλλὰ τὰ ἐδανείζετο καὶ ἀφοῦ τὰ ἐμελετοῦσε ἐνδελεχῶς, τὰ κατέγραφε εἰς τὴν βιβλιοθήκη τῆς μνήμης του καὶ ἐκεῖθεν, κατὰ περίστασι, τὰ ἀνέσυρε. Αὐτὸ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα εἴτε νὰ μὴν ἀναφέρῃ ὄνομα συγκεκριμένου Πατρὸς ἔχοντος σχέσιν μὲ τὸ χωρίο, π.χ. εἰς τὸ γνωστὸ ῥητὸ τοῦ Ἀββᾶ Λογγίνου «δὸς αἷμα καὶ λάβε Πνεῦμα» (σ. 544 αὐτ.), ἢ νὰ μεταχειρίζεται τμηματικὰ τὶς φράσεις, ὅπως τὸ δυσνόητο χωρίο τῆς σ. 96 αὐτ., «ὅτι ὁ κύων κρείττων μου ἐστί», τὸ ὁποῖον εἶναι σπάραγμα ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ Ἀββᾶ Ξανθία, ὁ ὁποῖος συνεχίζει, «διότι καὶ ἀγάπην ἔχει καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται»[10]. Ἐπίσης παρατηρεῖται νὰ ἀποδίδῃ τὴν πατρότητα τῆς αὐτῆς πηγῆς σὲ διαφορετικὸ συγγραφέα κάθε φορά. Π.χ. «Τὸ οἴεσθαι, οὐκ ἐᾷ γενέσθαι τὸ οἰόμενον» εἰς τὴν σ. 87 αὐτ., ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητήν, ἐνῶ εἰς τὴν σ. 437 αὐτ. τὸ ἴδιο, εἰς τὸν Ἅγιον Νεῖλον τὸν Ἀσκητήν. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς ἁγιογραφικὰ χωρία, ὡς π.χ. εἰς τὸ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης τῶν *Παροιμ.* κε', 16, τὸ ὁποῖο τὸ ἀναφέρει εἰς τὴν Σοφίαν

---

[10] Βλ. *ΤΟ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ*, Εἰσαγωγὴ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Πρόλογος - Κείμενον - Σχόλια ὑπὸ Π. Β. Πάσχου, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1961. Τοῦ Ἀββᾶ Ξανθία κεφ. Γ', σελ. 82.

Σειράχ, (βλ. σ. 173 τοῦ παρόντος τόμου καὶ ἡμετέρα σημείωσις ρα', σ. 353). Τὸν κύριο ὄγκο ὅμως τῶν γραφομένων του, τὸν ἀντλεῖ ἐκ τῆς πλουσίας βιωματικῆς του ἐμπειρίας καὶ πνευματικῆς γνώσεως, τὰ ὁποῖα ἐμφαίνονται ἐναργέστατα κατὰ τὴν ἐν τῷ βάθει μελέτη τοῦ κειμένου καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸ διὰ τὸν ἀσκητικό του λόγο, μὲ τὸ εὐρύτατο θεολογικὸ ὑπόβαθρο. Ἡ ἐπαλήθευσι τῆς πατρότητος τῶν παρατιθεμένων χωρίων ὑπῆρξε δυσχερής, καθ' ὅτι ἔτσι διεπιστώθη ὅτι ὁ ἱερὸς συγγραφεύς δὲν τὰ χρησιμοποιεῖ ἐπὶ λέξει, ὅπως ἀναφέρονται εἰς τοὺς Πατέρες, ἀλλὰ ὁ τρόπος παραπομπῆς εἶναι σὲ ἐλευθέρα ἀπόδοσι τοῦ νοήματος καὶ ἁπλῶς ὑποβοηθητικὸς εἰς τὴν βαθυτέρα κατανόησι τοῦ πνεύματος τῶν λεγομένων του. Πρὸς διευκόλυνσι τῶν ἀναγνωστῶν, ὅπου ὁ ἱερὸς συγγραφεύς παραθέτει ἐλάχιστες λέξεις ἢ ὑπονοεῖ ἕνα νόημα ἀπὸ τὴν φράσι κάποιου Πατρός, πολλὲς φορὲς ἀνωνύμως, θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ τὸ παραθέσωμε ὁλόκληρο, ὥστε νὰ ἀποσαφηνίζεται τὸ νόημά του καὶ νὰ φωτίζωνται, τὰ ἐκ πρώτης ὄψεως σκοτεινὰ σημεῖα τῶν γραφομένων του. Ἕνα ἄλλο θέμα προέκυψε, ἴσως ἀπὸ τὴν Συριακὴ καταγωγὴ τοῦ συγγραφέως, τοῦ ὁποίου πολλὲς φορὲς ὁ λόγος γίνεται ἐλλειματικὸς καὶ δὲν ὑπακούει στοὺς κανόνες τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καθίσταται δύσληπτος εἰς τὴν ἀπόδοσι τῶν νοημάτων του, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ δηλώνῃ μὲν φιλολογικὴ ἀδιαφορία, ἐπικεντρώνεται ὅμως πάντοτε εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ «ἑνὸς οὗ ἔστι χρεία» καὶ ἀποδεικνύει τὴν ὅλη ποιμαντικὴ καὶ καθοδηγητική, σωτηριολογικὴ ἀγωνία του. Γνώστης τῆς Συριακῆς διαλέκτου, (ἡ ὁποία ἔπαυσε ὁμιλουμένη μετὰ τὸν Ζ' αἰῶνα), ἐτυμολογεῖ εἰς αὐτὴ «τὴν τότε λέξιν» ὅπως τὴν ἀναφέρει, τὴν λέξι «ἄνθρωπος» (σ. 535 τοῦ παρόντος τόμου), καὶ αὐτὸ ὁδηγεῖ στὴν πιθανολογία, ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου νὰ τὰ εἶχε μελετήσει εἰς τὴν Συριακὴ καὶ ἔτσι νὰ μὴν ὑπάρχῃ ἡ ἀνταπόκρισι τῶν φράσεών του ἀκριβῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴ μετάφρασι. Δι' αὐτό, ἐπιλέξαμε οἱ παραπομπὲς εἰς τὸν Ἀββᾶ Ἰσαὰκ νὰ γίνωνται εἰς τὴν ἔκδοσι τῆς Λειψίας τοῦ 1770 τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, ἀνατυπουμένην ἐπιμελείᾳ Ἰωακεὶμ Σπετσιέρη, Ἀθῆναι 1895, ὡς πλησιεστέραν πρὸς τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Ὁσίου λεκτικῶς χωρία.

Καταληκτικῶς, θέλομε νὰ ἀναφέρωμε, ὅτι τὴν ὅλη ἀξία, θεολογική, παιδευτικὴ καὶ καθοδηγητικὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Τόμου, ἐνισχύει, ἀναδεικνύει καὶ καλλύνει καὶ πάλι ὁ Ἐλλογιμώτατος Καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς Θεολογίας στὸ Τμῆμα Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπι-

στημίου Θεσσαλονίκης, κ. Δημήτριος Τσελεγγίδης, μὲ τὰ θεολογικώτατα καὶ ἀποκαλυπτικὰ εἰς τὰ δυσεξιχνίαστα σημεῖα σχόλιά του, ὡς καὶ μὲ τὴν σειρὰ πινάκων κατατμήσεως ἐπὶ μέρους ἑνοτήτων, ἀποδίδων κατὰ ἑνότητα καὶ τὴν ἀντίστοιχη περίληψι εἰς ξεχωριστὸ Παράρτημα, πρὸς διευκόλυνσι τῶν ἀναγνωστῶν. Οὕτω καὶ πάλι εὐγνωμόνως ἐκφραζόμεναι, εὐχαριστοῦσαι ἐκ βαθέων τὸν κ. Καθηγητήν, ὁ ὁποῖος δὲν φείδεται κόπου καὶ χρόνου διὰ τὴν εὐγενεστάτη καὶ ἀνιδιοτελῆ ἐπίβλεψι καὶ συμμετοχὴ εἰς τὸ ὅλο ἔργο καὶ ἰδίως εἰς τὸν παρόντα Ε′ τόμο, εὐχόμεθα ὅπως «Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, μνησθείη αὐτοῦ ἐν τῇ Βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν». Ἀμήν.

ΕΚ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

οὗ ἡ μνήμη ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ θ'

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ὁ Ὅσιος Πατὴρ ἡμῶν Πέτρος, ὁ τῆς Δαμασκοῦ χρηματίσας Ἐπίσκοπος, ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, ἐν ἔτει ἑπτακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ πέμπτῳ· οὗτος τοίνυν πρότερον τὸν μονήρη καὶ ἀναχωρητικὸν μετερχόμενος βίον, τοσαύτῃ ἀκτημοσύνῃ συνέζη, ὥστε μηδὲ βίβλον ἰδίαν κεκτῆσθαι· ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ· παρ' ἑτέρων δὲ τὰς βίβλους λαμβάνων τῆς τε Παλαιᾶς, φημὶ καὶ Νέας Γραφῆς· τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπαξαπλῶς Νηπτικῶν καὶ Θεοφόρων Πατέρων, ἐπὶ τοσοῦτον φιλόπονος ἐγένετο· ὥστε, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου μελετῶντα καὶ τοῖς ἐκεῖθεν ζωηρρύτοις ῥεύμασιν ἀρδευόμενον, δένδρον ἀληθῶς κατὰ τὸ ψαλμικὸν ὑψίκομον καὶ οὐρά-

Ὁ ὅσιος Πατὴρ ἡμῶν Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε Ἐπίσκοπος Δαμασκοῦ, ἔζησε ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κων/νου τοῦ Κοπρωνύμου, κατὰ τὸ ἔτος ἑπτακόσια ἑβδομήντα πέντε· αὐτὸς λοιπὸν ἔχοντας διανύσει βίον μοναχοῦ καὶ ἀσκητοῦ, μὲ τόση μεγάλη ἀκτημοσύνη συνέζησε, ὥστε νὰ μὴν ἔχῃ ἀποκτήσει δικό του βιβλίο, ὅπως ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του μαρτυρεῖ· δανειζόμενος ὅμως ἀπὸ ἄλλους τὰ βιβλία καὶ τῆς Παλαιᾶς, ἐννοῶ, καὶ τῆς Νέας Γραφῆς, τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλων γενικῶς καὶ ἀνεξαιρέτως τῶν Νηπτικῶν καὶ θεοφόρων Πατέρων, τόσον πολὺ φιλόπονος ἔγινε, ὥστε νύχτα καὶ ἡμέρα μελετώντας τὸν νόμο τοῦ Κυρίου καὶ ἀρδευόμενος ἀπὸ τὰ ἐκεῖ ζωοποιὰ ρυάκια, νὰ ἀναδειχθῇ πραγματικά, σύμφωνα μὲ τὸν ψαλμό, δένδρο ὑψηλό, ποὺ φθάνει μέχρι

νιον τοῦτον καθωραθῆναι, παρ᾽ αὐτὰς τὰς διεξόδους πεφυτευμένον τῶν ὑδάτων[1] *τοῦ πνεύματος· πλὴν ὅτι, τὸ μέν, καθ᾽ ἕνα μόνον· φησί· καιρὸν ἀποδίδωσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ· τὸ δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ κατὰ πάντας καιροὺς ἀνεκλείπτως, καὶ ἀμειώτως ἀειθαλὲς διαμένον, πνευματικοὺς καρποὺς ἀνεβλάστησε, καλοὺς μὲν τῇ ὄψει, γλυκεῖς τῇ γεύσει, εὐώδεις δὲ τῇ ὀσφρήσει. Καὶ πᾶσαν αἴσθησιν ἑστιῶντας σώματος, καὶ ψυχῆς, τοῖς ἐξ αὐτῶν ἀπορρέουσιν ἀθανάτοις, καὶ εὐώδεσι γλυκασμοῖς. Πολλοὺς μὲν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ, καὶ μεγάλους τοὺς διὰ τῶν ἀσκητικῶν αὐτοῦ καμάτων καρποὺς ἀποδέδωκε,· πλείους δὲ καὶ μείζους ἐν τῷ θανάτῳ, τὸν διὰ τοῦ μαρτυρίου ἀναδησάμενος στέφανον, (τὴν γὰρ τῶν Ἀράβων καὶ Μανιχαίων διελέγχων κακόδοξον αἵρεσιν, ὑπὸ Οὐαλίδ υἱοῦ τοῦ τῶν Ἀράβων ἀρχηγοῦ Ἰσήμ, γλωσσοτμηθείς, εἰς τὴν εὐδαίμονα Ἀραβίαν ὑπερορίζεται· ἔνθα καὶ καθαρῶς λαλῶν καὶ ἱερουργῶν, ἐτελεύτησε·) πλείστους δὲ μετὰ θάνατον, καὶ*

τὸν οὐρανό, φυτευμένο κοντὰ σ᾽ αὐτὲς τὶς πηγὲς τῶν ὑδάτων τοῦ πνεύματος· [μὲ τὴ διαφορὰ] ὅμως, ὅτι τὸ μὲν ἕνα [δένδρο] δίνει τὸν καρπόν του σὲ μιὰ μόνο ἐποχή· τὸ ἄλλο ὅμως ὄχι· ἀλλὰ παραμένοντας ἀειθαλές, συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως ὅλους τοὺς καιρούς, ἐβλάστησε πνευματικοὺς καρποὺς ὡραίους στὴν ὄψη· γλυκεῖς στὴ γεῦσι· εὐωδιαστοὺς στὴν ὄσφρησι, ποὺ εὐχαριστοῦν κάθε αἴσθησι σώματος καὶ ψυχῆς μὲ τὴν ἀθάνατη καὶ εὐωδιαστὴ γλυκύτητα, τὴν ὁποία ἀναδίδουν· διότι [ὁ Ὅσιος] ὅσο ζοῦσε, ἔδωσε πολλοὺς καὶ μεγάλους καρποὺς μὲ τοὺς ἀσκητικούς του κόπους, περισσότερους ὅμως καὶ μεγαλύτερους [ἔδωσε] μὲ τὸν θάνατό του, ἀφοῦ ἔλαβε τὸν στέφανο τοῦ μαρτυρίου, (διότι ἐπειδὴ ἤλεγξε τὴν κακόδοξη αἵρεσι τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Μανιχαίων, ὁ Οὐαλίδ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων Ἰσήμ, ἀφοῦ τοῦ ἔκοψε τὴν γλῶσσα, τὸν ἐξόρισε εἰς τὴν εὐδαίμονα Ἀραβία, ὅπου καὶ ἐτελειώθη ἐνῷ μποροῦσε νὰ ὁμιλῇ καθαρὰ καὶ νὰ ἱερουργῇ). Μετὰ δὲ τὸν θάνατο, ἀπέφερε πάρα πολλοὺς

μεγίστους καθ' ὑπερβολὴν ἀποδίδωσι, καταλιπὼν ἡμῖν οἷόν τινα πατρικήν, καὶ ἀναφαίρετον κληρονομίαν, τὴν ὡς ἀληθῶς πάγκαλον, καὶ πανάρετον ταύτην βίβλον, τὴν ἐμμελῶς, καὶ μεθ' ὅσης εἰπεῖν οὐκ ἔνι, τῆς χάριτος, αὐτῷ φιλοπονηθεῖσαν· τὴν κοινὴν πασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ ψυχωφελεστάτην φιλοτιμίαν, τῶν θεωριῶν τὸ Γαζοφυλάκιον, τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν συστοιχίαν. Τὸν Ἑλικῶνα τῶν θείων μακαρισμῶν, τῶν σωματικῶν πράξεων τὴν ἑστίαν. Τῶν κατὰ μέρος παθῶν τὴν λεπτοτάτην ἀνατομίαν. Τῆς ἀσκητικῆς Ἀμαλθείας τὸ κέρας. Τῆς θείας γνώσεως καὶ σοφίας τὸ ταμεῖον. Καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, τὴν τῆς ἱερᾶς Νήψεως ἀνακεφαλαίωσιν. Ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς συγγενίδα πρὸς τὴν παροῦσαν βίβλον εἰδότες καὶ πάμπολύ τι συμβάλλουσαν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν σκοπῷ, συμαρμόσαι ταύτῃ τῶν ἀναγκαιοτάτων εἶναι ἐκρίναμεν· εἴπεν ἄν τις ἀστείως, οἱωνεὶ κύκλον κύκλῳ· καὶ φιλοκαλίαν φιλοκαλίᾳ μείζονι μέγαν καὶ συ-

καὶ ὑπερβολικὰ μεγάλους καρπούς, ἀφοῦ μᾶς ἄφησε ὡς πατρικὴ καὶ ἀναφαίρετη κληρονομιά, τὸ ὡραιότατο καὶ πανάρετο αὐτὸ βιβλίο, ποὺ φιλοπονήθηκε ἀπὸ αὐτὸν μὲ τόση ἐπιμέλεια καὶ χάρι, ποὺ κανεὶς δὲν μπορῆ νὰ τὴν ἐκφράσῃ, τὴν κοινὴ καὶ ψυχωφελεστάτη πρὸς ὅλες τὶς ἀρετὲς παρότρυνσι, τὸ θησαυροφυλάκιο τῶν δωρεῶν, τὴν συστοιχία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων, τὸν Ἑλικῶνα [τὸ ὄρος] τῶν θείων Μακαρισμῶν, τὴν ἑστία τῶν σωματικῶν πράξεων [τῆς ἀσκήσεως], τὴν λεπτοτάτη ἀνατομία τῶν ἐπὶ μέρους παθῶν, τὸ κέρας τῆς ἀσκητικῆς Ἀμαλθείας, τὸ ταμεῖον τῆς θείας γνώσεως καὶ σοφίας καὶ γιὰ νὰ εἰπῶ μὲ συντομία, τὴν συγκεφαλαίωσι τῆς ἱερᾶς Νήψεως. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς γνωρίσαμε, ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι συγγενὲς μὲ τὸ παρὸν βιβλίο [τὴν Φιλοκαλίαν] καὶ ὅτι συμβάλλει πολὺ στὸν σκοπό, τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκομε, κρίναμε ὅτι εἶναι μεγάλη ἀνάγκη, νὰ τὸ ἐντάξωμε σ' αὐτὴν [τὴν Φιλοκαλίαν]· ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πῇ κάποιος χαριτολογώντας, σὰν κύκλο [μικρὸ μέσα σὲ μεγάλο] κύκλο· σὰν Φιλοκαλία [μέσα] σὲ μεγαλύτερη Φιλοκαλία· [ἤτοι] σὰν συνεπτυ-

νεπτυγμένη τὴν πλατυτέραν, οὐ γὰρ ἡμῖν ἔδοξεν ἀνεκτόν, τήν, τοσούτων ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, καρπῶν πνευματικῶν σωρείαν οὖσαν, Πυκτίδα, τοῦ θείου χοροῦ τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν διαζεῦξαι· (ἦ γὰρ ἂν καὶ αὐτὴ ἡ βίβλος πολλὰ ἡμῶν τῆς ἀπειροκαλίας κατεβόησε τὴν ἀπὸ τῶν γνωρίμων καὶ φίλων αὐτῇ Πατέρων διάστασιν οὐκ ἀνεχομένη, οὐδέ, εἴ τι καὶ γένοιτο) καὶ κολοβῶσαι ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὴν πραγματείαν, ἀναγκαίως καὶ ταύτης ἀπαιτοῦσαν τὴν συναυλίαν· πρὸς δέ, καὶ τοσαύτης ὠφελείας ἀποστερῆσαι τοὺς ἀδελφούς· ἀεὶ γὰρ τῶν καλῶν ἡ ἐπίτασις, πλείω πέφυκεν καὶ τὴν εὐεργεσίαν ποιεῖν. Εἴ τις οὖν δι᾽ ἐφέσεως ἔχει ἀναλαβεῖν τὰς καὶ παρὰ τοῦ Δαβίδ[2] ποτε ζητουμένας μὲν οὐχ εὑρισκομένας δὲ τῆς πνευματικῆς περιστερᾶς διπλᾶς πτέρυγας, φιλοπόνως ταύτην ἀνελιττέτω· εὑρήσει καὶ γὰρ θαυμασίως ἐν αὐτῇ, ἐντεῦθεν μὲν τὴν τῆς πράξεως, ὅλην περιηργυρωμένην, ἐκεῖθεν δὲ τὴν τῆς θεωρίας, ὅλην χρυσοειδῆ[3] καὶ δι᾽ ἀμφοτέρων,

γμένη μέσα σὲ ἐκτενέστερη, διότι δὲν μᾶς φάνηκε ἀνεκτό, τὴν γεμάτη, ὅπως εἴπαμε, μὲ τόσο συσσωρευμένους πνευματικοὺς καρποὺς Πυκτίδα [Πινακίδα], νὰ διαχωρίσωμε ἀπὸ τὴν θεία χορεία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν· (διότι διαφορετικά, τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς κατηγορήση γιὰ ἀπειροκαλία [ἔλλειψι φιλοκαλικοῦ μας ἤθους], ἀφοῦ δὲν θὰ ἀνεχόταν τὸν χωρισμὸ ἀπὸ τοὺς γνωρίμους καὶ ἀγαπητούς του Πατέρες, οὔτε καὶ θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ κάτι τέτοιο)· καὶ νὰ κολοβώναμε στὸ μέρος αὐτὸ τὴν πραγματεία [ὅλη τὴν Φιλοκαλία], ποὺ ἀπαιτοῦσε ὡς ἀναγκαία καὶ τὴν συνένωσι αὐτοῦ [τοῦ βιβλίου]· προσέτι δέ, [δὲν μᾶς φάνηκε σωστὸ) νὰ στερήσωμε τοὺς ἀδελφούς μας ἀπὸ τόση μεγάλη ὠφέλεια· διότι πάντοτε ἡ ἐπαύξησι τῶν καλῶν εἶναι φυσικὸ νὰ κάνῃ πολὺ μεγαλύτερη τὴν εὐεργεσία. Ἂν λοιπὸν κάποιος ἔχῃ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποκτήσῃ τὶς δύο πτέρυγες τῆς πνευματικῆς περιστερᾶς, ποὺ ζητοῦσε κάποτε ὁ Δαυΐδ καὶ δὲν εὕρισκε, ἂς διαβάσῃ μὲ φιλοπονία αὐτὸ τὸ βιβλίο· διότι μὲ θαυμαστὸ τρόπο θὰ εὕρῃ σ᾽ αὐτό, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος [τὸ φτερὸ] τῆς πράξεως ἀσημωμένο ὁλόγυρα, [καὶ] ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος [τὸ φτερὸ] τῆς θεωρίας, ὅλο χρυσωμένο· καὶ μὲ τὰ δυὸ [αὐτὰ] φτερά, ἀφοῦ ἀνυ-

τῶν γηίνων ἁπάντων ὑπεραιρόμενος, πρὸς αἰθέριον πετασθήσεται ὕψος καὶ ταῖς ἄνω καλιαῖς, οἷα καλὴ ἐνσκηνώσας περιστερά, εἰς τὴν οὐράνιον καταπαύσει μακαριότητα.

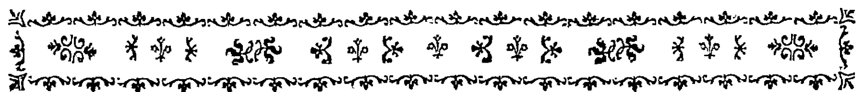
ψωθῇ πάνω ἀπὸ κάθε τι γήϊνο, θὰ πετάξῃ πρὸς τὰ αἰθέρια ὕψη καὶ σὰν καλὴ περιστερά, κατασκηνώνοντας στὶς ἐπουράνιες φωλιές, θὰ καταπαύσῃ εἰς τὴν οὐράνιον μακαριότητα.

Π Α Ρ Α Π Ο Μ Π Ε Σ

ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

1 Ψαλμ. 1, 3.
2 Ψαλμ. 54,7
3 Ψαλμ. 67,14





ΑΡΧΗ ΣΥΝ ΘΕΩ

ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΤΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

[1.] Πολλῶν, καὶ μεγάλων κατὰ χάριν ἀξιωθεὶς δωρεῶν ὁ ἄθλιος ἐγὼ παρὰ Θεοῦ, καὶ μηδέποτέ τι ἀγαθὸν ποιήσας, ἐφοβήθην μήπως διὰ τῆς ἀργίας καὶ νωχελίας εἰς λήθην ἔλθω τῶν τοσούτων (δωρεῶν) καὶ τηλικούτων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐμῶν πταισμάτων, καὶ οὐδὲ κἂν εὐγνώμων γίνωμαι καὶ εὐχάριστος περὶ τὸν εὐεργέτην, διὰ τοῦτο ἔγραψα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς τὴν ὑπόμνησιν ταύτην, καὶ ὅσας γραφὰς Ἁγίων Πατέρων, βίους τε, καὶ λόγους ἐνέτυχον, κατ᾽ ὄνομα τέθεικα, ἵνα ταύτας ἔχω

1. Ἐπειδή, ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἀξιώθηκα ἀπὸ τὸν Θεὸ πολλῶν καὶ μεγάλων, κατὰ Χάριν, δωρεῶν καὶ ἐπειδὴ ποτὲ δὲν ἔκανα κάτι καλό, φοβήθηκα μήπως, ἐξ αἰτίας τῆς ἀργίας καὶ τῆς νωθρότητός μου, λησμονήσω τὶς τόσες πολλὲς (δωρεὲς) καὶ τόσο μεγάλες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ τὰ ἁμαρτήματά μου καὶ δὲν γίνω οὔτε κἂν εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος πρὸς τὸν Εὐεργέτην μου, γι᾽ αὐτὸ τὸν λόγο, πρὸς ἔλεγχο τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς, ἔγραψα αὐτὴ τὴν ὑπόμνησι καὶ ὅσες Γραφὲς καὶ βίους καὶ λόγους τῶν Ἁγίων Πατέρων συνήντησα, ὀνομαστικὰ ἀνέφερα, γιὰ νὰ ἔχω αὐτὲς (τὶς Γραφές),

πρὸς τὸ μιμνήσκεσθαι τοὺς λόγους αὐτῶν κἂν ἐκ μέρους. Ἐπειδὴ οὐδ' ὅλως βίβλον ἰδίαν κέκτημαι, ἢ ἐκτησάμην ποτέ, ἀλλ' ἐκ τῶν φιλοχρίστων ἐλάμβανον, ὥσπερ καὶ τὰς σωματικὰς χρείας ἁπάσας, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταύτας διερχόμενος μετὰ σχολῆς ἁπάσης, ἀπεδίδουν πάλιν τοῖς ἰδίοις, ἅτινά εἰσι ταῦτα. Παλαιά τε καὶ νέα· ἤγουν τὴν Παλαιάν, τὸ Ψαλτήριον, τὸ Τετραβασίλειον, τὸ Ἑξασόφιν, τὰς Προφητείας, τὰ Παραλειπόμενα, τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τὰ Ἅγια Εὐαγγέλια καὶ τῶν εἰρημένων πάντων τὰς ἑρμηνείας. Τὰ Πατερικά, καὶ Διδασκαλικὰ ἅπαντα τῶν μεγάλων· ἤτοι Διονυσίου, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Θεολόγου, Χρυσοστόμου, Γρηγορίου Νύσσης, Ἀντωνίου, Ἀρσενίου, Μακαρίου, Νείλου, Ἐφραίμ, Ἰσαάκ, Μάρκου, Δαμασκηνοῦ, Κλίμακος, Μαξίμου, Δωροθέου, Φιλήμονος, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων τοὺς βίους, καὶ τοὺς λόγους. [2.] Καὶ ἀξιωθεὶς ὁ ἀνάξιος τῆς πάντων ἐρεύνης, μετὰ πάσης ἀδείας καὶ σπουδῆς, ζητῶν τὴν ἀρχὴν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τῆς ἀπωλείας. Καὶ εἰ ἄρα πᾶν

ὥστε νὰ ἐνθυμοῦμαι τοὺς λόγους αὐτῶν ἔστω καὶ ἐν μέρει. Ἐπειδὴ ποτὲ κανένα βιβλίο δικό μου δὲν ἔχω ἀποκτήσει, οὔτε ποτὲ ἀπέκτησα, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς φιλοχρίστους τὰ ἔπαιρνα, ὅπως ἀκριβῶς [ἐκάλυπτα] καὶ ὅλες τὶς σωματικές μου ἀνάγκες διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀφοῦ τὰ μελετοῦσα μὲ ὅλη μου τὴν προσοχή, τὰ ἐπέστρεφα πάλι στοὺς ἰδίους, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἑξῆς: Παλαιὰ καὶ νέα, ἤτοι τὴν Παλαιὰν [Διαθήκη], τὸ Ψαλτήριον, τὸ Τετραβασίλειον, τὸ Ἑξασόφιν[α'], τὶς Προφητεῖες, τὰ Παραλειπόμενα, τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τὰ Ἅγια Εὐαγγέλια καὶ τὶς ἑρμηνεῖες ὅλων τῶν προαναφερθέντων. Ὅλα τὰ Πατερικὰ καὶ Διδασκαλικὰ τῶν μεγάλων [Πατέρων]· δηλαδὴ τοῦ Διονυσίου, τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Θεολόγου, τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ Ἀντωνίου, τοῦ Ἀρσενίου, τοῦ Μακαρίου, τοῦ Νείλου, τοῦ Ἐφραίμ, τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Μάρκου, τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ Κλίμακος, τοῦ Μαξίμου, τοῦ Δωροθέου, τοῦ Φιλήμονος καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους. 2. Καὶ [ἔγραψα αὐτὴ τὴν ὑπόμνησι] ἐπειδὴ ἀξιώθηκα [ἐγὼ] ὁ ἀνάξιος, τῆς ἐρεύνης ὅλων, μὲ κάθε ἄνεσι [χρόνου] καὶ μὲ ἐπιμέλεια, ἐνῷ ἀναζητοῦσα τὴν ἀρχὴν τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂν τυχὸν κάθε

ἐγχείρημα, ἢ ὡς ἐπιτήδευμα, σῴζει ἢ οὔ· καὶ τί ἐστι τὸ ζητούμενον παρὰ πᾶσι, καὶ πῶς παλαιοί τε καὶ νέοι τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, ἐν πλούτῳ καὶ πενίᾳ, ἐν μέσῳ πολλῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐν ἐρημίᾳ, ἐν συζυγίᾳ καὶ παρθενίᾳ. Καὶ ἁπλῶς ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ἐγχειρήματι, εὑρίσκομεν ζωήν, καὶ θάνατον, σωτηρίαν, καὶ ἀπώλειαν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐφ᾽ ἡμῖν τοῖς Μοναχοῖς, διαφόρους εὑρίσκομεν καταστάσεις. Λέγω δὴ ὑποταγὴ [recte: ὑποταγὴν][α΄] Πατρός, σώματος καὶ ψυχῆς, ἡσυχία ἡ καθαίρουσα τὴν ψυχήν· συμβουλὴ [recte: συμβουλὴν][β΄] πνευματικὴ ἀντὶ ὑποταγῆς· ἡγουμενεία [recte: ἡγουμενείαν][γ΄] τε καὶ ἀρχιερωσύνη. Καὶ ἐκ πάντων σωζομένους καὶ ἀπολλυμένους εὑρίσκομεν. [3.] Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐθαύμαζον, ἀλλὰ καὶ τὸν πάλαι Ἄγγελον ἐν οὐρανῷ, ἐν ἀΰλῳ φύσει ὄντα, ἐν σοφίᾳ, καὶ πάσῃ ἀρετῇ, ἐξαίφνης διάβολον γενόμενον, σκότος καὶ ἀγνωσίαν, πάσης τε κακίας, καὶ πονηρίας ἀρχήν, καὶ τέλος. [4.] Ἔπειτα τὸν Ἀδάμ, ἐν τοσαύτῃ τιμῇ, καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἰκειότητι τοῦ Θεοῦ, σοφίᾳ τε,

[του] ἐγχείρημα ἢ προσπάθεια σώζῃ ἢ ὄχι· καὶ τὶ εἶναι τὸ ζητούμενο ἀπὸ ὅλους καὶ πῶς καὶ παλαιοὶ καὶ νέοι εὐηρέστησαν τὸν Θεό, διὰ πλούτου καὶ πενίας, ἐν μέσῳ πολλῶν ἁμαρτωλῶν καὶ στὴν ἔρημο καὶ στὴ συζυγικὴ ζωὴ καὶ στὴν παρθενία. Καὶ γενικὰ σὲ κάθε τόπο καὶ προσπάθεια εὑρίσκομε ζωὴ καὶ θάνατο, σωτηρία καὶ ἀπώλεια. Καὶ ὄχι μόνο [εἰς τὸν κόσμο] ἀλλὰ καὶ σ᾽ ἐμᾶς τοὺς Μοναχοὺς εὑρίσκομε διαφόρους καταστάσεις. Ἐννοῶ δηλαδὴ τὴν ὑποταγὴ σώματος καὶ ψυχῆς εἰς τὸν [πνευματικὸν] Πατέρα, [τὴν ἡσυχία], ποὺ καθαίρει τὴν ψυχή· τὴν πνευματικὴ καθοδήγησι [Γέροντας] ἀντὶ τῆς ὑποταγῆς [ὑποτακτικός]· τὴν ἡγουμενεία καὶ τὴν ἀρχιερωσύνη. Καὶ σὲ ὅλα [αὐτὰ] εὑρίσκομε ἄλλους ποὺ σώζονται καὶ ἄλλους ποὺ χάνονται. 3. Καὶ δὲν ἐθαύμαζα μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸν πρώην Ἄγγελο, ὁ ὁποῖος ἦταν στὸν οὐρανὸ μὲ ἄϋλη φύσι [καὶ] μὲ σοφία καὶ κάθε ἀρετή, ξαφνικὰ νὰ γίνεται διάβολος, σκότος καὶ ἀγνωσία καὶ κάθε κακίας καὶ πονηρίας ἀρχὴ καὶ τέλος. 4. Ἔπειτα [ἐθαύμαζα] τὸν Ἀδάμ, [ὁ ὁποῖος ἦταν] μέσα σὲ τόσο μεγάλη τιμὴ καὶ ἀπόλαυσι τῶν ἀγαθῶν καὶ μὲ οἰκειότητα [πλησίον] τοῦ Θεοῦ, στολισμένο καὶ

*καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένον, ἔνδον τοῦ Παραδείσου μόνον σὺν τῇ Εὔᾳ[1], ἄφνω ἐξόριστον γενόμενον, ἐμπαθῆ τε, καὶ θνητόν, ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ ἐργαζόμενον, ἐν ἱδρῶτι καὶ θλίψει πολλῇ[2]· ἐξ οὗ ὁ Κάιν σὺν Ἄβελ μόνοι ἀδελφοὶ ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Πῶς ἐνίκησεν ὁ φθόνος, ὁ δόλος καὶ ἔτεκε φόνον, τὴν κατάραν, τὸν τρόμον[3]. [**5.**] Εἶτα τοὺς ἐξ αὐτῶν, δι᾽ οὓς πλήθους ἕνεκεν πταισμάτων[4] ὁ κατακλυσμὸς ἐγένετο. Καὶ πάλιν διὰ φιλανθρωπίαν τοὺς ἐν τῇ Κιβωτῷ ὁ Θεὸς σώσας, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν κεκατήραται ἢ ὡς ὁ Χαναάν, ὁ υἱὸς τοῦ ἁμαρτήσαντος Χάμ[5]· ἵνα γὰρ μὴ τὴν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν ἀνατρέψῃ, ὁ δίκαιος Νῶε, τὸν υἱὸν ἀντὶ τοῦ πατρὸς κατηράσατο. Μετὰ δὲ τούτων, τοὺς ἐπὶ τοῦ πύργου[6], τοὺς Σοδομίτας[7], τοὺς Ἰσραηλίτας[8], τὸν Σολομῶντα[9], τοὺς Νινευΐτας[10], τὸν Γιεζῆ[11], τὸν Ἰούδαν[12], καὶ πάντας τοὺς ἐν ἀγαθοῖς γινομένους, καὶ εἰς κακίαν τρεπομένους. [**6.**] Καὶ πῶς ἀγαθὸς ὢν ὁ ὑπεράγαθος Θεὸς καὶ πολυεύσπλαχνος, τοὺς τοῦ κόσμου πολλούς, καὶ ποικίλους πειρασμούς, καὶ θλίψεις παρεχώρησε γενέσθαι. Τοὺς μὲν*

μὲ σοφία καὶ μὲ ἀρετή, ἐντὸς τοῦ Παραδείσου μόνον μαζὶ μὲ τὴν Εὔα, ξαφνικὰ νὰ γίνεται ἐξόριστος, ἐμπαθὴς καὶ θνητός, ἐργαζόμενος μὲ κόπο καὶ μόχθο, μὲ ἱδρῶτα καὶ θλῖψι πολλή· ἀπὸ τὸν ὁποῖον γεννήθηκε ὁ Κάϊν μὲ τὸν Ἄβελ, μόνοι ἀδελφοὶ σὲ ὅλη τὴ γῆ. [Ἐθαύμαζα δὲ] πῶς ἐνίκησε ὁ φθόνος, ὁ δόλος καὶ ἐγέννησε τὸν φόνο, τὴν κατάρα, τὸν τρόμο.

5. Ἔπειτα [ἐθαύμαζα] τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, διὰ τοὺς ὁποίους, ἕνεκα τῶν πολλῶν [τους] ἁμαρτημάτων, ἔγινε ὁ κατακλυσμός. Καὶ πάλι, ἀπὸ φιλανθρωπία ὁ Θεὸς αὐτοὺς ποὺ ἦσαν στὴν Κιβωτό, ἂν καὶ τοὺς ἔσωσε, [ἐπέτρεψε] ὁ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἔχῃ δεχθῇ τὴν κατάρα, δηλαδὴ ὁ Χαναάν, ὁ υἱὸς τοῦ ἁμαρτήσαντος Χάμ· ὁ δίκαιος Νῶε, γιὰ νὰ μὴν ἀνατρέψῃ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, καταράσθηκε[β'] τὸν υἱὸ ἀντὶ γιὰ τὸν πατέρα. Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτούς, [καταράσθηκε] αὐτοὺς ποὺ ἦταν στὸν πύργο, τοὺς Σοδομίτας, τοὺς Ἰσραηλίτας, τὸν Σολομῶντα, τοὺς Νινευΐτας, τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἰούδα καὶ ὅλους ὅσους, ἂν καὶ εὑρίσκοντο μέσα στὰ ἀγαθά, ἐστρέφοντο πρὸς τὴν κακία.

6. [Ἐθαύμαζα] ἀκόμη πῶς ὁ ὑπεράγαθος Θεός, ἐνῶ εἶναι ἀγαθὸς καὶ πολυεύσπλαχνος, παρεχώρησε νὰ γίνωνται πολλοὶ καὶ ποικίλοι πειρασμοὶ καὶ θλίψεις στὸν κόσμο. [Ἐπέτρεψε νὰ γίνωνται], ἄλλους μὲν

θέλων κατὰ παραχώρησιν, ἢ ὡς τοὺς κόπους τῆς μετανοίας· λέγω δή, πείνης, δίψης, πένθους, στερήσεως τῶν ἀναγκαίων, ἐγκρατείας τῶν ἡδέων, τήξεις τοῦ σώματος ἐν ἀσκήσει, ἀγρυπνίας, κόπους, πόνους, δάκρυα πολλὰ καὶ πικρά, στεναγμούς, φόβον τοῦ θανάτου, τῆς ἐρεύνης, τοῦ λογοθεσίου, τῆς ἐν τῷ Ἅδη κατοικήσεως μετὰ τῶν δαιμόνων, τὴν φρικτὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως, τὴν μέλλουσαν αἰσχύνην ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως. Τὸν τρόμον, τὸν πικρὸν ἔλεγχον περὶ τῶν πράξεων, λόγων τε καὶ ἐννοιῶν, τὴν ἀπειλήν, τὴν ὀργήν· τὰς πολυτρόπους κολάσεις καὶ αἰωνίους, τὸ ἀνωφελὲς θρῆνος, [recte: τὸν ἀνωφελῆ θρῆνον] καὶ τὰ ἄπαυστα δάκρυα· τὸ ἀφεγγὲς σκότος, τὸν φόβον, τὸν πόνον, τὴν ἔκπτωσιν, τὴν λύπην, τὴν στενοχωρίαν καὶ πνιγμὸν τῆς ψυχῆς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Μετὰ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κινδύνων τὰ ναυάγια, τὰ πολυποίκιλα νοσήματα, τὰς ἀστραπάς, τὰς βροντάς, τὴν χάλαζαν, τοὺς σεισμούς, τοὺς λιμούς, τοὺς καταποντισμούς, τοὺς ἀώρους θανάτους· καὶ

μὲ τὴ θέλησί Του, κατὰ παραχώρησι, ἄλλους δὲ ὡς κόπους τῆς μετανοίας· ἐννοῶ δηλαδὴ [τοὺς ἀγῶνες] τῆς πείνας, τῆς δίψας, τοῦ πένθους, τῆς στερήσεως τῶν ἀναγκαίων, τῆς ἐγκρατείας εἰς τὰ εὐχάριστα, τὴν τῆξι τοῦ σώματος εἰς τὴν ἄσκησι, τὶς ἀγρυπνίες, τοὺς κόπους, τοὺς πόνους, τὰ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα, τοὺς στεναγμούς, τὸν φόβο τοῦ θανάτου, τῆς ἐξετάσεως [τῶν τελωνίων], τῆς ἀπολογίας, τῆς κατοικήσεως στὸν Ἅδη, μαζὶ μὲ τοὺς δαίμονες, τὴν φρικτὴ ἐκείνη ἡμέρα τῆς κρίσεως, τὴ μελλοντικὴ ἐντροπὴ ἐνώπιον ὅλης τῆς κτίσεως. Τὸν τρόμο, τὸν πικρὸ ἔλεγχο γιὰ τὶς πράξεις καὶ τοὺς λόγους καὶ τὶς σκέψεις, τὴν ἀπειλή, τὴν ὀργή· τὶς ποικίλες καὶ αἰώνιες τιμωρίες, τὸν ἀνώφελο θρῆνο καὶ τὰ ἀκατάπαυστα δάκρυα· τὸ βαθὺ σκότος, τὸν φόβο, τὸν πόνο, τὴν ἔκπτωσι, τὴν λύπη, τὴν στενοχωρία καὶ τὸν πνιγμὸ τῆς ψυχῆς [ἀπόγνωσι], στὸν παρόντα αἰῶνα καὶ στὸν μέλλοντα. [Ἐπίσης] μαζὶ μὲ τοὺς κινδύνους στὸν κόσμο, [ἐπέτρεψε] τὰ ναυάγια, τὶς πολυποίκιλες ἀρρώστιες, τὶς ἀστραπές, τὶς βροντές, τὸ χαλάζι, τοὺς σεισμούς, τοὺς λιμούς, τοὺς καταποντισμούς, τοὺς προώρους θανάτους· καὶ

ἁπλῶς πάντας τοὺς ἀκουσίως ἡμῖν κατὰ παραχώρησιν γινομένους ὀδυνηρούς. [7.] Τοὺς δὲ μὴ θέλων ὁ Θεός, ἀλλ᾽ ἡμεῖς καὶ οἱ δαίμονες, οἷον τὰς μάχας, τὰ πάθη, τὰς πολυτρόπους ἁμαρτίας, ὧν παριὼν ὁ λόγος δηλώσειε τὰ ὀνόματα, ἀπὸ τῆς ἀφροσύνης μέχρι τῆς ἀπογνώσεως, καὶ τελείας ἀπωλείας, τὴν ἐπιδρομὴν τῶν δαιμόνων, τοὺς πολέμους, τὴν τυραννίδα τῶν παθῶν· τὰς ἐγκαταλείψεις, τὰς ταραχὰς καὶ μεταβολὰς τοῦ βίου· τὰς ὀργάς, τὰς συκοφαντίας καὶ πᾶσαν θλῖψιν, ἣν ἡμεῖς θέλοντες, ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις προσφέρομεν, Θεοῦ μὴ βουλομένου. [8.] Καὶ πάλιν, πῶς ἐν μέσῳ τῶν τοσούτων κακῶν, πολλοὶ ἐσώθησαν, μηδενὸς ἐμποδίσαι ἰσχύοντος [recte: ἰσχύσαντος][δ']. Καὶ πολλοὶ ἀπωλέσθησαν τοῦ Θεοῦ μὴ θέλοντος. Καὶ ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα πλείονα, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν κατανοῶν ἐμπόνως, συνετρίβην τῇ ψυχῇ καὶ ὡς ὕδωρ χυθεὶς πολλάκις εἰς ἀμηχανίαν κατήντουν. Καίπερ μὴ ἔχων κατὰ πολὺ ἐν αἰσθήσει τὰ λεγόμενα· εἰ γὰρ εἶχον οὐκ ἂν ἠδυνήθην παραμένειν τῇ ζωῇ ταύτῃ, πε-

γενικὰ ὅλα τὰ ὀδυνηρά, ποὺ γίνονται κατὰ παραχώρησι, χωρὶς τὴ θέλησί μας.

7. Ἄλλους δὲ πειρασμούς, τοὺς ὁποίους δὲν θέλει ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐμεῖς καὶ οἱ δαίμονες, [ἐπέτρεψε νὰ ἔρχωνται], ὅπως οἱ μάχες, τὰ πάθη, οἱ ποικίλες ἁμαρτίες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θὰ δηλώσῃ – καθὼς προχωρεῖ – ὁ λόγος, ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη μέχρι τὴν ἀπόγνωσι καὶ τὴν τέλεια ἀπώλεια, τὴν ἐπιδρομὴ τῶν δαιμόνων, τοὺς πολέμους, τὴν τυραννία τῶν παθῶν· τὶς ἐγκαταλείψεις, τὶς ταραχὲς καὶ τὶς μεταβολὲς τῆς ζωῆς, τὴν ὀργή, τὴ συκοφαντία καὶ κάθε θλῖψι, τὴν ὁποία ἐμεῖς μὲ τὴ θέλησί μας παρέχομε στοὺς ἑαυτούς μας καὶ στοὺς ἄλλους, ἐνῶ ὁ Θεὸς δὲν [τὸ] θέλει.

8. Καὶ πάλι [ἐθαύμαζα], πῶς μέσα σὲ τόσο μεγάλα κακὰ πολλοὶ σώθηκαν, χωρὶς τίποτα νὰ μπορέσῃ νὰ ἐμποδίσῃ [τὴν σωτηρία τους]. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι χάθηκαν, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ὁ Θεός. Καὶ ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα, ἐνῶ κατανοοῦσα μὲ πόνο ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, ἔννοιωθα νὰ συντρίβεται ἡ ψυχή μου καὶ ἐνῶ ἐχυνόμουν σὰν τὸ νερὸ [κατέρρεα ψυχοσωματικά], πολλὲς φορὲς ἔπεφτα σὲ ἀμηχανία. Ἂν καὶ [πάντα] δὲν ἐρχόμουν σὲ πλήρη αἴσθησι τῶν λεγομένων· διότι κι ἂν ἀκόμη [τὰ αἰσθανόμουν], δὲν θὰ μποροῦσα νὰ παραμείνω σ᾽ αὐτὴ τὴ ζωή, ποὺ εἶναι

*πληρωμένη κακίας καὶ παρακοῆς Θεοῦ. Δι' ἧς πάντα τὰ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δεινὰ ἐγένοντο. Ἀλλ' ὅμως τῆς ἐπιθυμίας τῶν ζητημάτων μου ὑπὸ τῆς χάριτος τυχών, ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων τὰς διακρίσεις εὗρον οὕτως. [**9.**] Ὅτι ἀρχὴ μὲν παντὸς ἀγαθοῦ, ἡ ἐκ Θεοῦ διδομένη φυσικὴ γνῶσις, ἢ ἐκ τῶν Γραφῶν δι' ἀνθρώπου, ἢ δι' Ἀγγέλου· ἢ ὡς τοῦ διδομένου ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος πρὸς φυλακὴν ἑκάστου πιστοῦ ψυχῆς, τοῦ καὶ συνείδησιν λεγομένου, καὶ ὑπόμνησιν τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Δι' ὧν φυλάσσεται ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῷ βαπτιζομένῳ, ἐὰν τηρῆσαι αὐτὰς βουληθῇ. [**10.**] Καὶ μετὰ τὴν γνῶσιν ἡ τοῦ ἀνθρώπου προαίρεσις. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. Τοῦτ' ἔστι, τὸ καταλεῖψαι τὰ ἴδια θελήματα καὶ νοήματα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ποιῆσαι τὰ τοῦ Θεοῦ νοήματά τε, καὶ θελήματα. Καὶ ἐὰν ταῦτα δυνηθῇ ποιῆσαι, οὐχ εὑρίσκεται ἐν πάσῃ τῇ κτίσει πρᾶγμα ἢ ἐγχείρημα, ἢ τόπος δυνάμενος ἐμποδίσαι τοῦ γενέσθαι αὐτόν, ὡς ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἠβουλήθη εἶναι, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*

γεμάτη μὲ κακία καὶ παρακοὴ στὸν Θεό· ἐξ αἰτίας δὲ αὐτῆς [τῆς παρακοῆς], ἔγιναν ὅλα τὰ δεινὰ στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον. Ἀλλὰ ὅμως, ἐπειδὴ κατὰ Χάριν ἐπέτυχα ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματά μου, κατὰ τὴν ἐπιθυμία μου, βρῆκα ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες τὶς διακρίσεις, ὡς ἑξῆς.

9. Ὅτι ἡ ἀρχὴ μὲν παντὸς ἀγαθοῦ [εἶναι] ἡ φυσικὴ γνῶσι, ἡ ὁποία δίδεται ἀπὸ τὸν Θεό, εἴτε ἀπὸ τὶς Γραφὲς μέσῳ κάποιου ἀνθρώπου, εἴτε δι' Ἀγγέλου· εἴτε μέσῳ αὐτοῦ ποὺ δίδεται [ὡς δωρεὰ] ἀπὸ τὸ θεῖο βάπτισμα, γιὰ τὴν φύλαξι τῆς ψυχῆς κάθε πιστοῦ, καὶ γιὰ τὴν ὑπενθύμησι τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο λέγεται καὶ συνείδησι. Μὲ αὐτὰ φυλάσσεται ἡ Χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν βαπτιζόμενο, ἂν θελήσῃ νὰ τηρήσῃ αὐτές.

10. Καὶ μετὰ τὴν γνῶσι, [ἔρχεται] ἡ προαίρεσι τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ δὲ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. Αὐτὸ σημαίνει, νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ἄνθρωπος τὰ δικά του θελήματα καὶ νοήματα καὶ νὰ κάνῃ τὰ νοήματα καὶ θελήματα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν αὐτὰ μπορέσῃ νὰ κάνῃ, δὲ θὰ βρεθῇ σ' ὅλη τὴν κτίσι πρᾶγμα ἢ ἔργο ἢ τόπος, ποὺ νὰ μπορῇ νὰ ἐμποδίσῃ νὰ γίνῃ αὐτός, ὅπως ἐξ ἀρχῆς θέλησε ὁ Θεός, νὰ εἶναι δηλαδὴ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν

αὐτοῦ[13]*· καὶ θέσει Θεὸς κατὰ χάριν. Ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθός, καὶ σοφός, εἴτε ἐν πλούτῳ, εἴτε ἐν πενίᾳ, εἴτε ἐν παρθενίᾳ, εἴτε συζυγίᾳ· εἴτε ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ, εἴτε ἐν ὑποταγῇ καὶ δουλείᾳ καὶ ἁπλῶς ἐν παντὶ καιρῷ τόπῳ τε καὶ πράγματι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πρὶν τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν τῇ χάριτι πολλοὶ δίκαιοι εὑρίσκονται δι᾽ ὃ [recte: δι᾽ ὅ,τι]*[ε]*, προετίμησαν τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ, τῶν οἰκείων νοημάτων τε καὶ θελημάτων. Καὶ πάλιν πολλοὺς ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς καὶ ἐγχειρήμασιν εὑρίσκομεν ἀπωλεσμένους· διότι τὰ οἰκεῖα νοήματα καὶ θελήματα προετίμησαν τῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μετὰ [recte: μὲν] οὕτως. [11.] Ἔχουσι δὲ διαφορὰν οἱ τόποι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ ὀφείλει τις διάκρισιν ἔχειν, εἴτε διὰ ταπεινοφροσύνης παρὰ Θεοῦ διδομένης, εἴτε διὰ τῆς ἐρωτήσεως τῶν ἐχόντων τὰ χαρίσματα τῆς διακρίσεως. Ἐπειδὴ χωρὶς ταύτης, οὐκ εἰσὶ τὰ γινόμενα καλά, κἂν μὴ γινώσκοντες δοκοῦμεν [recte: δοκῶμεν]*[στ]* ὅτι καλά εἰσιν. Ἐκ δὲ τῆς διακρί-*

αὐτοῦ»· καὶ θέσει Θεός κατὰ Χάρι. [Νὰ γίνῃ] ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθὸς καὶ σοφὸς εἴτε στὸν πλοῦτο, εἴτε στὴν πτωχεία, εἴτε στὴν παρθενία, εἴτε στὴ συζυγία, εἴτε σὲ ἐξουσία καὶ ἐλευθερία, εἴτε σὲ ὑποταγὴ καὶ δουλεία καὶ γενικὰ σὲ κάθε περίστασι καὶ τόπο καὶ πρᾶγμα. Γι᾽ αὐτὸ εὑρίσκονται πολλοὶ δίκαιοι καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο καὶ κατὰ τὸν νόμο καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Χάριτος, ἐπειδὴ προτίμησαν τὴν γνῶσι τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημά Του, ἀπὸ τὰ δικά τους νοήματα καὶ θελήματα. Καὶ πάλι, πολλοὺς στοὺς ἰδίους καιροὺς καὶ στὰ [ἴδια] ἐγχειρήματα εὑρίσκομε νὰ ἔχουν χαθῇ· διότι προτίμησαν τὰ δικά τους νοήματα καὶ θελήματα, ἀπὸ τὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔτσι [ἔχουν]. 11. Ἔχουν ὅμως διαφορά οἱ τόποι καὶ τὰ ἔργα. Καὶ καθένας ὀφείλει νὰ ἔχῃ διάκρισι εἴτε μὲ ταπεινοφροσύνη, ποὺ δίδεται ἀπὸ τὸ Θεό, εἴτε μὲ ἐρώτησι αὐτῶν, ποὺ ἔχουν τὰ χαρίσματα τῆς διακρίσεως. Ἐπειδή, χωρὶς αὐτὴ [τὴν διάκρισι], δὲν εἶναι καλὰ ὅσα γίνονται, κι ἂν ἀκόμη, ἐπειδὴ δὲν τὸ γνωρίζομε, νομίζομε ὅτι εἶναι καλά. Ἀφοῦ δέ, ἀπὸ τὴ διάκρισι, [κα-

σεως, περὶ τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ μαθὼν πρὸς ὁποῖον βούλεται ἐλθεῖν ἐγχείρημα, οὕτως ἄρχεται τὸ πρᾶγμα τὸ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. [12.] Πλήν, ὡς εἴρηται ἐν πᾶσι τὰ ἴδια θελήματα ὀφείλει ἀρνήσασθαι, ἵνα τοῦ θείου σκοποῦ, ἐπὶ τύχῃ [recte: ἐπιτύχῃ], ἢ ὡς, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς βούλεται μετελθεῖν ἐπιτηδεύματι· εἰδὲ μὴ οὕτως, οὐ δύναται σωθῆναι ἐν οὐδενί. [13.] Διότι ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, ἐμπαθεῖς ἅπαντες ἀνατρεφόμεθα ἐκ τῆς συνηθείας τῶν παθῶν, οὐ θέλομεν τὸ ἀγαθὸν μετὰ χαρᾶς, οὐδὲ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐφιέμεθα, οὐδὲ ἐξ ἀγάπης τοῦτο ποιοῦμεν, ὡς οἱ ἀπαθεῖς, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη καὶ τὰς πονηρίας φιλοῦμεν, τὰ δὲ ἀγαθὰ οὐδ᾽ ὅλως ἐθέλομεν, εἰ μὴ κατ᾽ ἀνάγκην ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν κολάσεων. Καὶ ταῦτα οἱ πίστει βεβαίᾳ, καὶ προθέσει δεχόμενοι τὸν λόγον. Οἱ δὲ λοιποὶ οὐθ᾽ οὕτως θέλομεν. Ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦ βίου θλίψεις, καὶ τὰς μελλούσας κολάσεις ἀντ᾽ οὐδενὸς λογιζόμενοι, τοῖς πάθεσι δουλεύομεν ὁλοψύχως, τινὲς δὲ οὐδὲ αἰσθανόμενοι τούτων τὴν πι-

νεὶς] μάθῃ γιὰ τὴ δύναμι τοῦ ἑαυτοῦ του [τὶς δυνατότητές του], πρὸς ποῖον θέλει νὰ φθάσῃ ἐγχείρημα, [δηλαδὴ τὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ], τοιουτοτρόπως, ἀρχίζει [ὅλη] ἡ ὑπόθεσι, νὰ γίνεται εὐάρεστη στὸν Θεό.

12. Πλήν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, σὲ ὅλα ὀφείλει νὰ ἀρνηθῇ τὰ δικά του θελήματα, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν θεῖο σκοπό, ἢ ὅπως θέλει ὁ Θεὸς νὰ διαχειρισθῇ τὸ ἔργο [του]· διαφορετικά, δὲν μπορεῖ μὲ τίποτα νὰ σωθῇ.

13. Ἐπειδή, ἐξ αἰτίας τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ [τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος], ἐμπαθεῖς ὅλοι ἀνατρεφόμεθα, λόγῳ τῆς συνηθείας τῶν παθῶν [ρέπομε πρὸς τὰ πάθη καὶ μεγαλώνομε μὲ αὐτά], δὲν θέλομε τὸ ἀγαθὸ μὲ χαρά, οὔτε ἐπιθυμοῦμε τὴν γνῶσι τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἀπὸ ἀγάπη ἐργαζόμεθα αὐτὸ [τὸ ἀγαθό], ὅπως οἱ ἀπαθεῖς, ἀλλὰ περισσότερο ἀγαποῦμε τὰ πάθη καὶ τὶς πονηρίες, τὰ δὲ ἀγαθὰ καθόλου δὲν τὰ θέλομε, παρὰ μόνο, ἐξ ἀνάγκης, ἀπὸ τὸν φόβο τῶν κολάσεων. Καὶ αὐτὰ [ἰσχύουν] γιὰ ὅσους δέχονται τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ ἀκλόνητη πίστι καὶ πρόθεσι. Οἱ δὲ ὑπόλοιποι, οὔτε ἔτσι θέλομε. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὡς τίποτα ὑπολογίζομε τὶς θλίψεις [τοῦ παρόντος] βίου καὶ τὶς μέλλουσες κολάσεις, δουλεύομε στὰ πάθη ὁλόψυχα. Μερικοὶ δέ, ἐπειδὴ οὔτε κἂν αἰσθάνονται τὴν πικρότητα αὐτῶν

κρότητα, ἐξ ἀνάγκης καὶ οὐχ ἑκόντες τοὺς πόνους τῶν ἀρετῶν μετέρχονται. Καὶ ἐγένοντο ἡμῖν τὰ μίσους ἄξια, ποθητὰ ἐξ ἀγνοίας. [**14.**] *Ὥσπερ γὰρ οἱ νοσοῦντες χρῄζουσι τὰς τομὰς καὶ τὰς καυστηρίας διὰ τὴν ὑγείαν, ἣν ἀπώλεσαν, οὕτω καὶ ἡμεῖς χρῄζομεν τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς τῆς μετανοίας πόνους καὶ τὸν φόβον τοῦ θανάτου καὶ τῶν κολάσεων, ἵνα τὴν ἀρχαίαν ὑγείαν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀνακαλεσώμεθα, καὶ τὴν νόσον, ἣν ἡ ἀφροσύνη ἡμῶν προεξένησεν ἡμῖν, ἀποβαλλώμεθα, καὶ μᾶλλον ὅσον ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν χαρίζεται ἑκούσιον, ἢ ἀκούσιον πόνον, τοσοῦτον εὐχαριστεῖν αὐτοῦ τῇ φιλανθρωπίᾳ ὀφείλομεν, καὶ δέχεσθαι τοῦτον μετὰ χαρᾶς. Εὐεργετῶν γὰρ ἡμᾶς, τὰ ὀδυνηρὰ ἐπλήθυνεν, ἑκουσίως διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἀκουσίως διὰ τῶν πειρασμῶν καὶ κολάσεων, ἵνα οἱ μὲν θέλοντες θλιβῆναι ἑκουσίως, λυτρῶνται τῆς νόσου, καὶ τῶν μελλουσῶν κολάσεων, ἴσως δὲ καὶ τῶν παρόντων.* [**15.**] *Οἱ δὲ ἀγνώμονες, κᾂν διὰ τῶν κολάσεων καὶ τῶν ποικίλων πειρασμῶν, ἰαθήσονται*

[τῶν παθῶν], ἀναγκαστικὰ καὶ ὄχι μὲ τὴ θέλησί τους, ἐργάζονται τοὺς κόπους τῶν ἀρετῶν. Καὶ ἔγιναν σὲ μᾶς τὰ μίσους ἄξια, ἐπιθυμητὰ ἀπὸ τὴν ἄγνοιά [μας].

14. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄρρωστοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὶς ἐγχειρίσεις καὶ τοὺς καυτηριασμοὺς γιὰ τὴν ὑγεία, τὴν ὁποία ἔχασαν, ἔτσι καὶ ἐμεῖς χρειαζόμαστε τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κόπους τῆς μετανοίας καὶ τὸν φόβο τοῦ θανάτου καὶ τῶν κολάσεων, γιὰ νὰ ἐπαναφέρωμε τὴν ἀρχικὴ ὑγεία τῆς ψυχῆς μας καὶ νὰ ἀποβάλλωμε τὴν ἀσθένεια, τὴν ὁποία μᾶς προξένησε ἡ ἀφροσύνη μας· καὶ μᾶλλον ὅσο περισότερο θεληματικὸ ἢ ἀθέλητο πόνο [μᾶς] χαρίζει ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν, τόσο περισσότερο ὀφείλομε νὰ εὐχαριστοῦμε τὴν φιλανθρωπία Αὐτοῦ καὶ νὰ δεχώμεθα αὐτὸν [τὸν πόνο] μὲ χαρά. Διότι γιὰ νὰ μᾶς εὐεργετήσῃ, ἐπλήθυνε τὰ ὀδυνηρά, ἑκούσια μὲ τὴ μετάνοια καὶ ἀκούσια μὲ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς τιμωρίες, ὥστε ὅσοι μὲν θέλουν νὰ θλίβωνται μὲ τὴ θέλησί τους, νὰ λυτρώνωνται ἀπὸ τὴν ἀσθένεια καὶ τὶς μέλλουσες κολάσεις, ἴσως μάλιστα καὶ ἀπὸ τὶς τωρινές.

15. Οἱ δὲ ἀχάριστοι, ἀκόμη καὶ μὲ τὶς τιμωρίες καὶ τοὺς διαφόρους πειρασμούς, θὰ θεραπευθοῦν

κατὰ χάριν τοῦ ἰατροῦ. Οἱ μέντοι ἀγαπῶντες τὴν νόσον καὶ μένοντες ἐν αὐτῇ, τῶν αἰωνίων κολάσεων ἀξίως ἑαυτοῖς προξενοῦσιν ὁμοιωθέντες τοῖς δαίμοσι, καὶ δικαίως σὺν αὐτοῖς ἀπολαύσουσι τῶν αἰωνίων καὶ ἡτοιμασμένων τοῖς δαίμοσι κολάσεων[14]*, καθ' ὅτι, ἠθέλησαν σὺν αὐτοῖς ἀγνωμονεῖν περὶ τὸν εὐεργέτην.* **[16.]** *Ἐπειδὴ οὐ πάντες δεχόμεθα τὰς εὐεργεσίας ὁμοίως. Ἀλλ' οἱ μὲν τὸ πῦρ τοῦ Κυρίου*[15] *ἤτοι τὸν λόγον αὐτοῦ, διὰ τῆς ἐργασίας ὡς κηρὸς ἁπαλώτεροι γίνονται τῇ καρδίᾳ, οἱ δέ, διὰ τῆς ἀργίας ὡς πηλὸς σκληρότεροι μᾶλλον, καὶ λιθώδεις ἐπιδεικνύμεθα. Καὶ ἐν τῷ μὴ δέχεσθαι ὁμοίως, οὐκ ἀναγκάζει τινὰ ἡμῶν. Ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος τὰς ἀκτίνας καταπέμπει καὶ φωτίζει πάντα τὸν κόσμον. Καὶ ὁ μὲν θέλων ὁρᾶν αὐτὸν ὁρᾶται παρ' αὐτοῦ, ὁ δὲ μὴ θέλων αὐτὸν ὁρᾶν, οὐ βιάζεται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς αἴτιος τῆς τοῦ φωτὸς στερήσεως εἰμὴ αὐτὸς ὁ μὴ θέλων ἔχειν αὐτό. Ὁ γὰρ Θεὸς τὸν ἥλιον ἐποίησε καὶ τὸν ὀφθαλμόν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν.* **[17.]** *Οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ὁ Θεὸς πᾶσι μὲν*

μὲ τὴν Χάρι τοῦ ἰατροῦ [τοῦ Θεοῦ]. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀρρώστεια καὶ παραμένουν σ' αὐτήν, ἀντάξια τῶν αἰωνίων κολάσεων προξενοῦν στοὺς ἑαυτούς των, ἐπειδὴ ἔγιναν ὅμοιοι μὲ τοὺς δαίμονες· καὶ δικαίως, μαζὶ μὲ αὐτούς, θὰ ἀπολαύσουν τὶς αἰώνιες καὶ ἑτοιμασμένες γιὰ τοὺς δαίμονες τιμωρίες, διότι θέλησαν μαζὶ μὲ αὐτοὺς νὰ εἶναι ἀγνώμονες πρὸς τὸν εὐεργέτην.

16. Ἐπειδὴ δὲν δεχόμαστε ὅλοι τὶς εὐεργεσίες μὲ ὅμοιο τρόπο, ἀλλὰ ἄλλοι μὲν ἀποδέχονται τὸ πῦρ τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ τὸν λόγο Του, [καὶ] μὲ τὴν ἐργασία γίνονται ἁπαλώτεροι στὴν καρδιά, σὰν τὸ κερί, ἄλλοι δὲ μὲ τὴν ἀργία [ἀπραξία] ἐμφανιζόμαστε περισσότερο σκληροὶ καὶ πέτρινοι, σὰν τὸν πηλό. [Καὶ εἰς τὴν περίπτωσι] ποὺ δὲν δεχόμαστε ὁμοίως τὶς εὐεργεσίες Του, δὲν ἀναγκάζει κανέναν ἀπὸ μᾶς [νὰ τὶς δεχθῇ]. Ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος στέλνει τὶς ἀκτῖνες του καὶ φωτίζει ὅλο τὸν κόσμο. Καὶ ἐκεῖνος μέν, ποὺ θέλει νὰ τὸν βλέπῃ, βλέπεται [φωτίζεται] ἀπὸ αὐτόν, ἐκεῖνος δέ, ποὺ δὲν θέλει νὰ τὸν βλέπῃ, δὲν ἀναγκάζεται ἀπὸ αὐτὸν [τὸν ἥλιο] καὶ κανένας δὲν γίνεται αἰτία τοῦ νὰ στερηθῇ τὸ φῶς, παρὰ μόνον αὐτός, ποὺ δὲν θέλει νὰ τὸ ἔχῃ. Διότι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε καὶ τὸν ἥλιο καὶ τὸν ὀφθαλμό. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἔχει τὴν ἐξουσία [νὰ βλέπῃ τὸ φῶς ἢ ὄχι].

17. Ἔτσι καὶ ἐδῶ. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ σὲ

καταλάμπει τὰς γνώσεις ὡς ἀκτίνας, ἔδωκε δὲ μετὰ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πίστιν ὡς ὀφθαλμόν. Ὁ οὖν προαιρούμενος διὰ τῆς πίστεως βεβαίαν τὴν γνῶσιν λαβεῖν, δι᾽ ἔργων φυλάττει τὴν μνήμην, ᾧ καὶ δίδωσιν ὁ Θεὸς μείζονα προθυμίαν, γνῶσίν τε καὶ δύναμιν. [18.] Ἐκ γὰρ τῆς φυσικῆς γνώσεως γεννᾶται προθυμίᾳ [recte: προθυμία] τῷ προαιρουμένῳ ταύτην, καὶ ἐκ τῆς προθυμίας δύναμις εἰς τὸ ἐργάζεσθαι, καὶ διὰ τῆς ἐργασίας φυλάττεται ἡ μνήμη, καὶ ἐκ τῆς μνήμης γίνεται μείζων ἐργασία, καὶ διὰ ταύτης δίδοται μείζων γνῶσις, καὶ ἐκ ταύτης τῆς φρονήσεως λεγομένης γεννᾶται ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν ὀδυνηρῶν, ἐξ ὧν ἡ κατὰ Θεὸν σχολή, καὶ ἐπίγνωσις τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἰδίων πταισμάτων, ἐξ ὧν ἡ εὐγνωμοσύνη, δι᾽ ἧς ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ἔνθα τῶν ἐντολῶν ἡ τήρησις, λέγω δὴ τὸ πένθος, ἡ πρᾳότης, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἐξ ὧν γεννᾶται ἡ διάκρισις, καὶ ἐκ ταύτης ἡ διόρασις, δηλαδὴ τὸ προορᾷν τὰ μέλλοντα πταίσματα, καὶ ἐκκόπτειν πρὸ καιροῦ ἐκ τῆς πείρας καὶ μνή-

ὅλους φανερώνει τὶς γνώσεις ὅπως τὶς ἀκτῖνες, ἔδωσε ὅμως μετὰ τὴν γνῶσι καὶ τὴν πίστι ὡς ὀφθαλμό. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ προτιμᾶ νὰ λάβῃ βεβαία τὴν γνῶσι διὰ τῆς πίστεως, διαφυλάσσει μὲ τὰ ἔργα τὴν μνήμη καὶ σ᾽ αὐτὸν ὁ Θεὸς δίνει μεγαλύτερη προθυμία, γνῶσι καὶ δύναμι.

18. Γιατὶ ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνῶσι γεννιέται ἡ προθυμία σ᾽ αὐτόν, ποὺ τὴν προτιμᾶ καὶ ἀπὸ τὴν προθυμία, γεννιέται ἡ δύναμι στὴν ἐργασία καὶ μὲ τὴν ἐργασία φυλάσσεται ἡ μνήμη καὶ ἀπὸ τὴν μνήμη γίνεται περισσότερη ἡ ἐργασία καὶ μὲ αὐτὴ δίδεται μεγαλύτερη γνῶσι καὶ ἀπὸ αὐτή, τὴν ὀνομαζομένη φρόνησι, γεννιέται ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν ὀδυνηρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων [γεννιέται] ἡ κατὰ Θεὸν μελέτη καὶ ἡ ἐπίγνωσι τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων, ἀπὸ αὐτὰ δὲ [γεννιέται] ἡ εὐγνωμοσύνη, μέσῳ τῆς ὁποίας ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὅπου [ὑπάρχει] ἡ τήρησι τῶν ἐντολῶν, δηλαδὴ τὸ πένθος, ἡ πραότητα, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἐκ τῶν ὁποίων γεννιέται ἡ διάκρισι καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἡ διόρασι, δηλαδὴ τὸ νὰ προβλέπῃ κανεὶς τὰ μελλοντικὰ ἁμαρτήματα καὶ ἔγκαιρα νὰ τὰ ἀποκόπτῃ μὲ τὴν καθαρότητα

μης τῶν προγεγονότων διὰ καθαρότητος νοὸς καὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ τῶν κλοπῇ γινομένων, καὶ ἐκ τούτων ἡ ἐλπὶς, ἐξ ἧς ἡ ἀπροσπάθεια, καὶ τελεία ἀγάπη. Τότε τοίνυν ὁ τοιοῦτος, οὐδ' ὅλως θέλει τι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν πρόσκαιρον ζωὴν μετὰ χαρᾶς καταλιμπάνει, ἕνεκα τῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ πλησίον ἀγάπης, τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ ἐνοικήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῇ υἱοθεσίᾳ, διὰ τὸ συσταυρωθῆναί τε καὶ συνταφῆναι, συνεγερθῆναί τε καὶ συναναληφθῆναι τῷ Χριστῷ[16] *νοερῶς διὰ τῆς αὐτοῦ μιμήσεως, ἤτοι τῆς ἐν τῷ κόσμῳ διαγωγῆς· καὶ ἁπλῶς θέσει Θεὸς κατὰ χάριν γίνεται, λαβὼν τὸν Ἀρραβῶνα τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος, ὥς φησιν ὁ θεολόγος, ἐν ᾧ περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν, ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθός, καὶ σοφὸς γενόμενος, τὸν Θεὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, καθὼς αὐτὸς ἔφη ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τηρήσεως τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν*[17] *κατὰ τάξιν, ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ καθ' ἑξῆς. Ὑπὲρ ὧν ἐρῶ μετὰ ταῦτα, τὸ πῶς ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν ὀφείλει γίνεσθαι. [19.] Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς*

τοῦ νοῦ, ἀπὸ τὴν πεῖρα καὶ τὴν μνήμη τῶν προηγουμένων καὶ τῶν παρόντων καὶ ὅσων γίνονται, ἐξ ὑποκλοπῆς, [διολίσθησι σὲ ἐφάμαρτη πτῶσι, λόγῳ ἐλλείψεως προσοχῆς] καὶ ἐξ αὐτῶν [γεννιέται] ἡ ἐλπίδα, καὶ ἀπὸ αὐτήν, γεννιέται ἡ ἀπροσπάθεια [ἀπελευθέρωσι ἀπὸ τὸν δεσμὸ τῶν παθῶν] καὶ ἡ τελεία ἀγάπη. Τότε λοιπόν, αὐτὸς [ὁ ἄνθρωπος], δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν πρόσκαιρη ζωὴ μὲ χαρὰ ἐγκαταλείπει, ἀπὸ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, μὲ τὴν σοφία καὶ τὴν ἐνοίκησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μὲ τὴν υἱοθεσία [υἱὸς Θεοῦ], ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ ἐσταυρώθη, ἐτάφη, ἀνέστη, ἀνελήφθη νοερά, μὲ τὸ νὰ Τον μιμηθῇ, δηλαδὴ μὲ τὴν [ὅλη] ἐν τῷ κόσμῳ διαγωγή του· καὶ κυριολεκτικὰ γίνεται κατὰ Χάριν θέσει Θεός, ἐπειδὴ ἔλαβε τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκ τῆς θεώσεως μακαριότητος, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος[γ], διὰ τοῦ ὁποίου ἔγινε [σύμφωνα] μὲ τοὺς ὀκτὼ λογισμούς, ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθός, σοφός, ἔχοντας μέσα του τὸν Θεό, καθὼς εἶπε ὁ Χριστός, μὲ τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν του κατὰ σειράν, ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ τὶς ὑπόλοιπες, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ μιλήσω μετὰ ἀπὸ αὐτά, τὸ πῶς δηλαδὴ πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν.

19. Ἀλλά, ἐπειδὴ ἔχει γίνει λόγος

γνώσεως τῶν ἀρετῶν εἴρηται, ἐροῦμεν καὶ περὶ τῶν παθῶν. Ἔρχεται ἡ γνῶσις ὥσπερ ἥλιος, καὶ θέλων ὁ ἄφρων μύσει [recte: μύει][ζ] τοὺς ὀφθαλμούς, ἤτοι τὴν προαίρεσιν, δι᾽ ἀπιστίας ἢ ὀκνηρίας, καὶ εὐθέως τὴν γνῶσιν εἰς λήθην μεταπέμπει διὰ τῆς ἀργίας, τῆς ἐκ ῥαθυμίας γινομένης. Ἐκ γὰρ τῆς ἀφροσύνης γίνεται ἡ ῥαθυμία, ἐξ ἧς ἡ ἀργία, δι᾽ ἧς ἡ λήθη, καὶ ἐκ ταύτης ἡ φιλαυτία, ἤτοι τὸ ἀγαπᾶν τὰ ἴδια θελήματα, καὶ νοήματα, ἡ φιληδονία, καὶ φιλοδοξία λεγομένη· δι᾽ ὧν ἡ φιλαργυρία, ἡ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν[18], δι᾽ ἧς ὁ περισπασμὸς εἰς τὰ βιωτικά, ἐξ οὗ ἡ τελεία ἀγνωσία τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν, καὶ τῶν ἰδίων πταισμάτων. Ἐξ ἧς, ἡ κατοίκησις τῶν λοιπῶν παθῶν, ἤτοι τῶν ὀκτὼ προστατῶν, λέγω δὲ τῆς γαστριμαργίας. Ἐξ ἧς ἡ πορνεία, δι᾽ ὧν ἡ φιλαργυρία, ἐξ ἧς ἡ ὀργή, ὅταν μὴ ἐπιτύχῃ τις τοῦ ποθουμένου, ἤτοι τοῦ ἰδίου θελήματος. Ἐξ ἧς ἡ λύπη, δι᾽ ἧς καὶ ἡ ἀκηδία, εἶτα ἡ κενοδοξία, ἐξ ἧς ἡ ὑπερηφανία. Καὶ ἀπὸ τῶν ὀκτὼ τούτων πᾶσα κακία, πάθος τε, καὶ ἁμαρτία· δι᾽ ὧν καταντᾷ ὁ ὑπὸ τού-

γιὰ τὴν γνῶσι τῶν ἀρετῶν, θὰ μιλήσωμε [τώρα] καὶ γιὰ τὰ πάθη. Ἔρχεται ἡ γνῶσι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος καὶ μὲ τὴ θέλησί του ὁ ἀνόητος κλείνει τὰ μάτια του, δηλαδὴ τὴν προαίρεσι, ἀπὸ ἀπιστία ἢ ὀκνηρία καὶ ἀμέσως στέλνει τὴ γνῶσι στὴ λήθη μέσῳ τῆς ἀργίας, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ ῥαθυμία. Διότι ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη προέρχεται ἡ ῥαθυμία, ἀπὸ τὴν ὁποία [προέρχεται] ἡ ἀργία, μέσῳ τῆς ὁποίας γεννιέται ἡ λήθη καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἡ φιλαυτία, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὰ δικά του θελήματα καὶ νοήματα, ἡ λεγομένη φιληδονία καὶ φιλοδοξία· διὰ τῶν ὁποίων γεννιέται «ἡ φιλαργυρία, ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν», ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ὁ περισπασμὸς εἰς τὰ βιοτικά, ἀπὸ τὸν ὁποῖο [περισπασμό], ἡ τελεία ἀγνωσία τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἰδίων του ἁμαρτημάτων. Ἀπὸ τὴν ὁποία [ἀγνωσία ἔρχεται] ἡ ἐγκατοίκησι [μέσα του] τῶν ὑπόλοιπων παθῶν, δηλαδὴ τῶν ὀκτὼ κυριωτέρων [παθῶν], ἐννοῶ δηλαδή τὴ γαστριμαργία, ἀπὸ τὴν ὁποία [γεννιέται] ἡ πορνεία· ἀπὸ αὐτὲς δὲ [προέρχεται] ἡ φιλαργυρία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ ὀργή, ὅταν κάποιος δὲν ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενο, δηλαδὴ τὸ δικό του θέλημα [ἐξοργίζεται]. Ἀπὸ αὐτὴν [προέρχεται] ἡ λύπη, μέσῳ αὐτῆς καὶ ἡ ἀκηδία, ἔπειτα ἡ κενοδοξία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ ὑπερηφάνια. Καὶ ἀπὸ τὰ ὀκτώ αὐτὰ [πάθη, γεννιέται] κάθε κακία, πάθος καὶ ἁμαρτία· διὰ τῶν ὁποίων, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει

των καταποθεὶς εἰς ἀπόγνωσιν, καὶ τελείαν ἀπώλειαν, καὶ ἔκπτωσιν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ὁμοίωσιν τῶν δαιμόνων, καθὼς εἴρηται. [20.] Μέσον δὲ τῶν δύο ὁδῶν τούτων ἵσταται ὁ ἄνθρωπος, λέγω δὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἰς οἵαν θέλει τὸν δρόμον ποιεῖ, καὶ αὐτὴν μετέρχεται. Ἡ ὁδὸς δὲ λαβοῦσα αὐτόν, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὁδηγοῦντες, εἴτε Ἄγγελοι καὶ κατὰ Θεὸν ἄνθρωποι, εἴτε δαίμονες καὶ πονηροὶ ἄνθρωποι, ἄχρι τοῦ τέλους αὐτῆς ἀπάγουσιν αὐτόν, καὶ μὴ βουλόμενον. Οἱ μὲν ἀγαθοὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν οὐρανῶν βασιλείαν· οἱ δὲ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸν διάβολον καὶ εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. [21.] Οὐδεὶς δέ ἐστι τῆς ἀπωλείας αἴτιος, εἰ μὴ τὸ ἴδιον θέλημα· τῆς σωτηρίας ὁ Θεός, ὁ χαρισάμενος μετὰ τὸ εἶναι, καὶ τὸ εὖ εἶναι, τήν τε γνῶσιν, καὶ δύναμιν, ἅπερ οὐ δύναται ἔχειν ὁ ἄνθρωπος ἐκτὸς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ᾽ οὔτε ὁ διάβολος δύναταί τι πρὸς ἀπώλειαν, οἷον προαίρεσιν ἐναντίαν, ἢ ἀδυναμίαν, ἢ ἀκούσιον ἀγνωσίαν, ἢ ἄλλο τι τὸ παράπαν, ὥστε βιάσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μόνην

κατακυριευθεῖ [ἀπὸ τὰ πάθη], καταντᾷ στὴν ἀπόγνωσι καὶ στὴν τέλεια ἀπώλεια καὶ ἔκπτωσι ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὴν ἐξομοίωσί του μὲ τοὺς δαίμονες, ὅπως ἔχει λεχθεῖ.

20. Στὸ μέσο δὲ τῶν δύο αὐτῶν ὁδῶν, δηλαδὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἁμαρτίας, στέκεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅποιον δρόμο θέλει, βαδίζει καὶ ἀκολουθεῖ. Ἡ δὲ ὁδός, ἀφοῦ παρέλαβε αὐτὸν [τὸν ἄνθρωπο], μαζὶ μὲ αὐτούς, ποὺ τὸν ὁδηγοῦν σ᾽ αὐτήν, [οἱ ὁποῖοι εἶναι], εἴτε Ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, εἴτε δαίμονες καὶ πονηροὶ ἄνθρωποι, μέχρι τὸ τέλος αὐτῆς [τῆς ὁδοῦ] τὸν ὁδηγοῦν καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, οἱ μὲν ἀγαθοὶ στὸ Θεὸ καὶ τὴν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν· οἱ δὲ [ἄνθρωποι] τῆς ἁμαρτίας, στὸν διάβολο καὶ τὴν αἰώνια κόλασι.

21. Κανένας δέ, δὲν εἶναι αἴτιος τῆς ἀπωλείας του, παρὰ μόνον τὸ δικό του θέλημα· ὁ Θεὸς εἶναι [αἴτιος] τῆς σωτηρίας, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐχάρισε μετὰ τὸ εἶναι [τὴν ὕπαρξι] καὶ τὸ εὖ εἶναι [τὴν κατὰ Θεὸν ζωή], καὶ τὴν γνῶσι καὶ τὴν δύναμι, τὰ ὁποῖα βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ οὔτε ὁ διάβολος μπορεῖ [νὰ κάνῃ] κάτι γιὰ τὴν ἀπώλεια [τοῦ ἀνθρώπου], ὅπως τὴν ἀντίθετη προαίρεσι ἢ τὴν ἀδυναμία ἢ τὴν ἀκούσια ἄγνοια ἢ γενικὰ κάτι ἄλλο, ὥστε νὰ ἐκβιάσῃ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τοῦ ὑποβάλλει μόνον

*ὑπόμνησιν τοῦ κακοῦ ὑποβάλλει. Ὁ οὖν ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν, τῷ Θεῷ τὴν χάριν ὀφείλει ἐπιγράψασθαι, ὡς τὰ πάντα μετὰ τὸ εἶναι δωρησαμένῳ ἡμῖν. Ὁ δὲ τὸ ἐναντίον προαιρούμενος καὶ ποιῶν, ἑαυτὸν μόνον αἰτιάτω, διότι οὐδεὶς βίᾳ αὐτὸν ἕλκειν δύναται, ἐπεὶ αὐτεξούσιον ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐποίησεν, ὥστε ἐπαίνων ἄξιος γενήσεται παρ᾽ αὐτοῦ, ὁρῶν αὐτὸν προτιμᾶν θέλοντα τὸ ἀγαθὸν καὶ μὴ ἐξ ἀνάγκης τῆς φύσεως, ὥσπερ τὰ ἄλογα, καὶ ἄψυχα μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ᾽ ὡς πρέπει τῷ λογικῷ, καθὼς ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐτίμησεν. [**22.**] Ἡμεῖς δὲ ἑκουσίως, καὶ ἰδίᾳ γνώμῃ τὸ κακὸν προαιρούμεθα ποιεῖν, μαθόντες τοῦτο ἀπὸ τοῦ τῆς κακίας ἐφευρετοῦ· καὶ οὐ βιάζει ἡμᾶς ὁ καθ᾽ ὑπερβολὴν ἀγαθὸς Θεός, ἵνα μή, βιαζόμενοι καὶ παρακούοντες, μείζονα κατάκρισιν ἔχωμεν. Μηδὲ τὸ αὐτεξούσιον αἴρει ἀφ᾽ ἡμῶν, ὃ καλῶς ἐχαρίσατο ἡμῖν· ἀλλ᾽ ὁ θέλων τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν, αἰτείτω διὰ προσευχῆς τὸν Θεὸν καὶ εὐθέως δίδοται αὐτῷ ἡ γνῶσις, καὶ δύναμις, ἵνα φαίνηται ἐκ δικαίου ἡ χάρις πεμπομένη παρὰ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ χωρὶς εὐ-*

τὴν ὑπόμνησι [ἐνθύμησι] τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνος λοιπόν, ποὺ ἐργάζεται τὸ καλό, ὀφείλει νὰ ἀποδώσῃ τὴν χάρι στὸν Θεό, γιατὶ μαζὶ μὲ τὴ ζωή, [μᾶς] ἐχάρισε [καὶ] τὰ πάντα· ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ προτιμᾶ καὶ κάνει τὸ ἀντίθετο, ἂς κατηγορῇ μόνο τὸν ἑαυτό του, διότι κανεὶς μὲ τὴ βία δὲν μπορεῖ νὰ τὸν παρασύρῃ [ὅπου θέλει], ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε αὐτεξούσιο· ὥστε θὰ ἀξιωθῇ νὰ ἐπαινεθῇ ἀπὸ Αὐτόν, ὅταν τὸν βλέπῃ νὰ προτιμᾷ μὲ τὴ θέλησί του τὸ καλὸ καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς φύσεως, ὅπως ἀκριβῶς μετέχουν τοῦ καλοῦ τὰ ἄλογα καὶ ἄψυχα [ὄντα], ἀλλὰ ὅπως ἁρμόζει στὸ λογικό του, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Θεὸς τὸν ἐτίμησε.

22. Ἐμεῖς ὅμως θεληματικὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὴ δική μας γνώμη προτιμοῦμε νὰ κάνωμε τὸ κακό, ποὺ τὸ μάθαμε ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη τῆς κακίας· καὶ δὲν μᾶς βιάζει ὁ πανάγαθος Θεός, γιὰ νὰ μὴν ἔχωμε μεγαλύτερη κατάκρισι [βαρύτερη τιμωρία], ὅταν, ἐνῶ μᾶς ἀναγκάζει, ἐμεῖς παρακούομε· οὔτε τὸ αὐτεξούσιο ἀφαιρεῖ ἀπὸ ἐμᾶς, τὸ ὁποῖο καλῶς μᾶς ἐχάρισε· ἀλλὰ ὅποιος θέλει νὰ κάνῃ τὸ καλό, ἂς τὸ ζητᾷ ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ προσευχὴ καὶ ἀμέσως δίνεται σ᾽ αὐτὸν ἡ γνῶσι καὶ ἡ δύναμι, γιὰ νὰ φαίνεται ὅτι δικαίως στέλνεται ἡ Χάρις ἀπὸ τὸν Θεό· ἐπειδὴ καὶ χωρὶς προ-

χῆς ἐδωρήσατο ἄν, ὥσπερ καὶ μετὰ τὴν εὐχήν. Ἀλλ᾽ ὥσπερ οὐκ ἔχει ἔπαινον ὁ τὸν ἀέρα δεχόμενος πρὸς τὸ ζῆν, εἰδὼς ὅτι χωρὶς αὐτοῦ οὐ δύναται ζῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον χρεωστεῖ πολλὰ εὐχαριστεῖν τῷ ποιήσαντι αὐτὸν καὶ χαρισαμένῳ τὴν δεχομένην ὄσφρησιν, καὶ τὴν ὑγείαν, εἰς τὸ δέχεσθαι, καὶ ζῆσαι, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν μᾶλλον εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι καὶ τὴν εὐχήν, καὶ τὴν γνῶσιν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὰς ἀρετάς, καὶ ἡμᾶς, καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς πάντα ἐποίησε κατὰ χάριν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν μηχανὴν ποιῶν οὐ παύεται, πρὸς τὸ νικῆσαι τὴν κακίαν ἡμῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ δαιμόνων. [23.] Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἀπωλέσας, τῇ ἀγνωμοσύνῃ καὶ ὑπερηφανίᾳ ἐξ ἀνάγκης ἐγένετο ἄγνωστος, καὶ τούτου χάριν οὐ δύναται ἀφ᾽ ἑαυτοῦ γινώσκειν τί ποιῆσαι, ἀλλὰ τὸν Θεὸν βλέπει τί ποιεῖ πρὸς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς, καὶ ἐκ τούτου μανθάνει πονηρευόμενος, καὶ παρόμοια ποιεῖν μηχανᾶται, πρὸς τὴν ἀπώλειαν ἡμῶν. Διότι μισεῖ τὸν Θεὸν καὶ μὴ δυνάμενος πρὸς

σευχὴ θὰ τὴν δώριζε ὁ Θεός, ὅπως ἀκριβῶς [τὴ δωρίζει] καὶ μετὰ τὴν προσευχή. Ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἐπαινεῖται ἐκεῖνος, ποὺ δέχεται τὸν ἀέρα [καὶ ἀναπνέει] γιὰ νὰ ζήση, ἂν καὶ γνωρίζῃ ὅτι χωρὶς αὐτὸν [τὸν ἀέρα] δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ, ἀλλὰ πολὺ περισσότερες εὐχαριστίες ὀφείλει σ᾽ Αὐτόν, ποὺ τὸν ἐδημιούργησε καὶ ποὺ τοῦ χάρισε τὴν ὄσφρησι, ἡ ὁποία δέχεται [τὸν ἀέρα] καὶ τὴν ὑγεία, ὥστε νὰ τὸν δέχεται, γιὰ νὰ ζήσῃ· ἔτσι κι ἐμεῖς ὀφείλομε περισσότερο νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεό, διότι καὶ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν γνῶσι καὶ τὴν δύναμι καὶ τὶς ἀρετὲς καὶ ἐμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ὅσα μᾶς περιβάλλουν κατὰ Χάριν ἐδημιούργησε. Καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ μηχανεύεται τὰ πάντα, γιὰ νὰ νικήσῃ τὴν κακία μας καὶ [τὴν κακία] τῶν ἐχθρῶν μας καὶ τῶν δαιμόνων.

23. Διότι ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος ὁ διάβολος, ὅταν ἔχασε τὴ γνῶσι τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἀγνωμοσύνη καὶ τὴν ὑπερηφάνια, ἀναγκαστικὰ ἔγινε χωρὶς γνῶσι καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δὲν μπορεῖ ἀπὸ μόνος του νὰ γνωρίζῃ τὶ νὰ κάνῃ, ἀλλὰ βλέπει τὶ κάνει ὁ Θεός, γιὰ νὰ μᾶς σώσῃ καὶ ἀπὸ αὐτὸ μαθαίνει καὶ μὲ τὴν πονηρία του μηχανεύεται νὰ κάνῃ τὰ ὅμοια πρὸς ἀπώλειά μας. Ἐπειδὴ μισεῖ τὸν Θεὸ καὶ ἀφοῦ δὲν ἔχει τὴ δύναμι [νὰ ἐπιτεθῇ] ἐναντίον Ἐκεί-

ἐκεῖνον, ἡμᾶς τοὺς κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ[19] πολεμεῖ, δοκῶν ἐν τούτῳ τὸν Θεὸν ἀμύνασθαι καὶ εὑρίσκει ἡμᾶς ὑπηκόους αὐτοῦ τῷ θελήματι, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος, ἰδὼν γὰρ τὸν Θεόν, τὸν ποιήσαντα τὴν Εὔαν πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀδάμ[20], ἐποίησεν ὁ διάβολος αὐτὴν συνεργὸν πρὸς τὴν παρακοὴν καὶ παράβασιν. Ἔδωσεν ὁ Θεὸς ἐντολήν, ἵνα αὐτὴν τηρήσας ὁ Ἀδάμ, φυλάττῃ τὴν μνήμην τῶν τηλικούτων δωρεῶν, καὶ εὐγνωμονῇ περὶ αὐτῶν τὸν εὐεργέτην. Ὁ δὲ διάβολος ἐποίησεν αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ἀφορμὴν παρακοῆς[21] καὶ θανάτου γενέσθαι, καὶ ἀντὶ προφητῶν, ψευδοπροφήτας· ἀντὶ Ἀποστόλων, ψευδοαποστόλους· ἀντὶ νόμου, παρανομίαν· ἀντὶ ἀρετῶν, κακίας· ἀντὶ ἐντολῶν, παραβάσεις· ἀντὶ πάσης δικαιοσύνης, μυσαρὰς αἱρέσεις. Καὶ πάλιν ἰδὼν τὸν Χριστὸν συγκαταβαίνοντα δι᾽ ἄκραν ἀγαθότητα πρὸς τοὺς ἁγίους μάρτυρας καὶ ὁσίους πατέρας, εἴτε δι᾽ ἑαυτοῦ, εἴτε δι᾽ Ἀγγέλων, ἢ δι᾽ ἄλλης τινὸς οἰκονομίας ἀρρήτου ἐμφανιζόμενον, καθὼς εἶπεν, ἤρξατο καὶ ὁ διάβολος δεικνύειν τισὶ πλάνας

νου, πολεμεῖ ἐμᾶς, τοὺς «κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ», ἐπειδὴ θεωρεῖ ὅτι μ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐκδικεῖται τὸν Θεὸ καὶ εὑρίσκει ἐμᾶς νὰ ὑπακούωμε στὸ θέλημά του [τοῦ διαβόλου], ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[δ']· δηλαδή, ὅταν εἶδε τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὴν Εὔα γιὰ βοήθεια τοῦ Ἀδάμ, ὁ διάβολος τὴν ἔκανε συνεργό του γιὰ τὴν παρακοὴ καὶ τὴν παράβασι. Ἔδωσε ὁ Θεὸς ἐντολή, ὥστε μὲ τὴν τήρησι αὐτῆς [τῆς ἐντολῆς] ὁ Ἀδὰμ νὰ διατηρῇ στὴ μνήμη του τὶς τόσο μεγάλες δωρεὲς καὶ νὰ εὐγνωμονῇ γι᾽ αὐτὲς τὸν εὐεργέτη. Ὁ διάβολος ὅμως ἔκανε αὐτὴ τὴν ἐντολὴ νὰ γίνῃ ἀφορμὴ γιὰ παρακοὴ καὶ θάνατο· καὶ ἀντὶ προφητῶν, [ὁ διάβολος κάνει] ψευδοπροφῆτες καὶ ἀντὶ Ἀποστόλων, ψευδαποστόλους· ἀντὶ νόμου, παρανομία· ἀντὶ ἀρετῶν, κακίες· ἀντὶ ἐντολῶν, παραβάσεις· ἀντὶ κάθε δικαιοσύνης, βδελυκτὲς αἱρέσεις. Καὶ πάλι, ὅταν εἶδε τὸν Χριστό νὰ συγκαταβαίνῃ ἀπὸ ἄκρα ἀγαθότητα πρὸς τοὺς ἁγίους μάρτυρες καὶ ὁσίους Πατέρες καὶ νὰ ἐμφανίζεται εἴτε ὁ ἴδιος, εἴτε διὰ τῶν ἀγγέλων, ἢ μέσῳ κάποιας ἄλλης μυστικῆς οἰκονομίας, ὅπως εἶπε, ἄρχισε καὶ ὁ διάβολος νὰ δείχνῃ σὲ μερικοὺς πολλὲς πλά-

πολλὰς πρὸς ἀπώλειαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψαν οἱ διακριτικοὶ πατέρες, ὅτι τὰς τοιαύτας οὐ χρὴ δέχεσθαι, εἴτε διά τινων εἰκόνων, εἴτε φωτός, εἴτε πυρός, εἴτε ἄλλης τινὸς πλάνης. Μηχανᾶται γὰρ πλανῆσαι κἂν ἐν τούτῳ καθ᾽ ὕπνους, ἢ αἰσθητῶς. Εἰ δὲ τοῦτο δεχόμεθα, ποιεῖ τὸν νοῦν ἐξ οἰήσεως, καὶ ἐσχάτης ἀγνωσίας ζωγραφῆσαί τινα σχήματα, ἢ χρώματα πρὸς τὸ δοκῆσαι ὅτι ἐμφάνειά ἐστι Θεοῦ, ἢ Ἀγγέλου. Πολλάκις δὲ καὶ δαίμονας καθ᾽ ὕπνους, ἢ αἰσθητῶς, δείκνυσιν ἡττωμένους δῆθεν καὶ ἁπλῶς πᾶσαν μηχανὴν ἐπιτηδεύει πρὸς ἀπώλειαν ἡμετέραν ἐν τοῖς πειθομένοις αὐτῷ. **[24.]** *Ὅταν δὲ ταῦτα ποιήσας, ἀστοχήσῃ τῆς ἐλπίδος, διὰ τὸ λέγειν τοὺς Ἁγίους Πατέρας, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ὀφείλομεν ἔχειν τὸν νοῦν ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄχροον, μηδόλως δεχόμενόν τι, εἴτε φῶς, εἴτε πῦρ, ἢ ἕτερόν τι τὸ παράπαν, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς λεγομένοις ῥήμασι μόνοις ὀφείλομεν, πάσῃ δυνάμει κλείειν τὴν διάνοιαν, διότι ὁ τῷ στόματι μόνῳ προσευχόμενος, τῷ ἀέρι προσεύχεται καὶ οὐ τῷ*

νες γιὰ τὴν ἀπώλειά τους. Καὶ γι᾽ αὐτὸ ἔγραψαν οἱ διακριτικοὶ Πατέρες, ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχώμαστε τὶς [πλάνες] αὐτοῦ τοῦ εἴδους, εἴτε μὲ κάποιες εἰκόνες, εἴτε μὲ φῶς, εἴτε μὲ φωτιά, εἴτε μὲ κάποια ἄλλη πλάνη. Γιατὶ μηχανεύεται νὰ μᾶς ἀποπλανήσῃ μ᾽ αὐτά, εἴτε στὸν ὕπνο μας, εἴτε ἐν ἐγρηγόρσει. Ἐὰν δὲ δεχώμαστε αὐτό, κάνει τὸν νοῦ, ἀπὸ ὑπερηφάνια καὶ ἐσχάτη ἄγνοια, νὰ ζωγραφίσῃ κάποια σχήματα ἢ χρώματα, γιὰ νὰ νομίσῃ [ὁ νοῦς], ὅτι εἶναι ἐμφάνεια [φανέρωσι] τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Ἀγγέλου. Πολλὲς φορὲς δέ, στὸν ὕπνο ἢ καὶ αἰσθητά, δείχνει καὶ τοὺς δαίμονες, δῆθεν νικημένους καὶ γενικὰ μηχανεύεται κάθε τέχνασμα γιὰ τὴν ἀπώλειά μας, σ᾽ αὐτοὺς ποὺ πείθονται σ᾽ αὐτόν.

24. Ὅταν δέ, ἐνῶ κάνει αὐτά, ἀστοχήσῃ στὶς προσδοκίες του, διότι οἱ Ἅγιοι Πατέρες λέγουν, ὅτι κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς ὀφείλομε νὰ ἔχωμε τὸν νοῦ μας ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἄχρωμο, χωρὶς νὰ δέχεται τίποτα ἀπολύτως, εἴτε φῶς, εἴτε φωτιὰ ἢ γενικὰ κάτι ἄλλο, ἀλλὰ ὀφείλομε νὰ περιορίζωμε τὸ νοῦ μας, μὲ ὅλη μας τὴ δύναμι μόνον σ᾽ αὐτὰ ποὺ λέγομε, διότι ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται μόνο μὲ τὸ στόμα, προσεύχεται στὸν ἀέρα καὶ ὄχι στὸν

Θεῷ. Ὁ γὰρ Θεὸς τῷ νῷ προσέχει, καὶ οὐ τῇ λαλιᾷ, ὡς οἱ ἄνθρωποι. Ἐν πνεύματι, φησί, καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν τῷ Θεῷ[22]*, καί, θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι, ἢ μυρίους ἐν γλώσσῃ*[23]*· τότε δή, τότε ἀπορῶν τούτων ἁπάντων ὁ διάβολος, λογισμὸν ἀπογνώσεων φέρει ἡμῖν, ὅτι ἄλλοι καιροὶ ἦσαν ἐκεῖνοι καὶ ἄλλοι οἱ ἄνθρωποι, ἐν οἷς ὁ Θεὸς τὰ θαυμάσια ἔδειξεν εἰς τὸ πιστεῦσαι. Νυνὶ δὲ οὐκ ἔστι καιρὸς τῆς χρείας ταύτης τοῦ κοπιάσαι· ἰδοὺ χριστιανοὶ ἐσμὲν ἅπαντες, καὶ βάπτισμα φοροῦμεν. Ὁ πιστεύσας, φησί, καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται*[24]*· τί λοιπὸν χρῄζομεν; [25.] Ἡμεῖς δὲ ἐὰν τούτῳ πεισθῶμεν, καὶ οὕτω μείνωμεν, ἔρημοι πάντως ἐσόμεθα, ὄνομα μόνον ἔχοντες χριστιανοῦ. Ἀγνοοῦντες, ὅτι ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς ὀφείλει πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ τηρεῖν, καὶ ὅταν πάντα κατορθώσῃ, λέγειν, ἀχρεῖος δοῦλός εἰμι*[25]*, ὡς ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἔφη· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν*[26]*. Πᾶς γὰρ ὁ βαπτιζόμενος ἀποτάσσεται, λέγων, ἀποτάσσο-*

Θεό. Διότι ὁ Θεὸς προσέχει στὸν νοῦ καὶ ὄχι στὰ λόγια, ὅπως οἱ ἄνθρωποι. «Ἐν πνεύματι, λέγει [ὁ Ἰωάννης] καὶ ἀληθείᾳ πρέπει νὰ προσκυνοῦμε τὸν Θεὸ» καὶ «θέλω πέντε λόγους μὲ τὸ νοῦ μου νὰ πῶ, παρὰ μυρίους μὲ τὴ γλῶσσα»· τότε λοιπόν, τότε ὁ διάβολος, ἐπειδὴ εὑρίσκεται σὲ ἀπορία γιὰ ὅλα αὐτά, μᾶς φέρνει λογισμοὺς ἀπογνώσεως, ὅτι ἄλλοι καιροὶ ἦταν ἐκεῖνοι καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι, στοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔδειξε τὰ θαύματα γιὰ νὰ πιστέψουν. Τώρα ὅμως, δὲν εἶναι καιρός, ποὺ νὰ χρειάζεται νὰ κοπιάσωμε [γιὰ νὰ πιστέψωμε]· νά, χριστιανοὶ εἴμαστε ὅλοι καὶ ἔχομε ἐνδυθῆ τὸ βάπτισμα. Λέγει [τὸ Εὐαγγέλιο], «ἐκεῖνος ποὺ θὰ πιστεύσῃ καὶ θὰ βαπτισθῇ, θὰ σωθῇ»· τὶ περισσότερο χρειαζόμαστε;

25. Ἐμεῖς ὅμως, ἂν πεισθοῦμε σ᾽ αὐτὸν [τὸν διάβολο] καὶ ἔτσι παραμείνωμε, θὰ εἴμαστε τελείως ἔρημοι [στερημένοι ἀπὸ τὴν Χάρι], ἔχοντας μόνο τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ· ἐπειδὴ ἀγνοοῦμε, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πίστεψε καὶ βαπτίσθηκε ὀφείλει νὰ τηρῇ ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ καὶ «ὅταν ὅλα τὰ κατορθώσῃ, νὰ λέγῃ, ὅτι εἶμαι ἀνάξιος δοῦλος», ὅπως εἶπε ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους: «Νὰ διδάσκετε αὐτοὺς [δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους] νὰ τηροῦν ὅλα ὅσα σᾶς ἔδωσα ὡς ἐντολές». Διότι κάθε βαπτιζόμενος ἀποκηρύσσει [τὸν διάβολο] λέγοντας· «ἀποτάσσομαι

μαι τῷ σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ποῦ δέ ἐστιν ἡ ἀποταγὴ ἡμῶν, ἐὰν μὴ πᾶν πάθος, καὶ πᾶσαν ἁμαρτίαν, ἣν θέλει ὁ διάβολος καταλείψωμεν; μᾶλλον δὲ ἀπὸ ψυχῆς μισήσωμεν καὶ ἀγαπήσωμεν τὸν Χριστὸν διὰ τῆς τηρήσεως τῶν Αὐτοῦ ἐντολῶν; [26.] Πῶς δὲ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρήσωμεν, ἐὰν μὴ πᾶν θέλημα ἴδιον, καὶ πᾶν νόημα ἀρνησώμεθα; Θελήματα δὲ καὶ νοήματα ἐκεῖνα λέγοιτ᾽ ἄν, τὰ ἀνθιστάμενα τοῖς τοῦ Θεοῦ προστάγμασιν. [27.] Ἐπειδὴ πολλάκις εἰσί τινες, εἴτε ἀπὸ κράσεως, εἴτε ἀπὸ συνηθείας τὸ καλὸν ἔν τισι πράγμασιν ἀγαπῶντες, τὸ δὲ χεῖρον μισοῦντες. Εἰσὶ δὲ καὶ νοήματα καλά, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἔχοντα μαρτυρίαν, δέονται δὲ καὶ διακρίσεως παρὰ τῶν ἐμπείρων. Ἐπειδὴ χωρὶς διακρίσεως, οὐδ᾽ αὐτὰ τὰ νομιζόμενα καλά, εἰσὶ καλά· εἴτε διὰ τὸ παρὰ καιρόν, εἴτε παρὰ τὸ δέον, ἤτοι παρ᾽ ἀξίαν, ἢ ἀγνώστως νοοῦντες τὰ λεγόμενα· ὅτι οὐ μόνον τὴν Γραφήν, ἀλλὰ καὶ τὸ τυχὸν ἐρώτημα, ἐὰν μὴ

τὸν σατανᾶ καὶ ὅλα τὰ ἔργα του καὶ συντάσσομαι μὲ τὸν Χριστὸ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἔργα Του»[ε']. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀποταγή μας, ἐὰν ἐμεῖς δὲν ἐγκαταλείψωμε κάθε πάθος καὶ κάθε ἁμαρτία, τὴν ὁποία θέλει ὁ διάβολος; Πολὺ περισσότερο [ἐὰν δὲν] μισήσωμε ἀπὸ ψυχῆς [τὸν διάβολο] καὶ δὲν ἀγαπήσωμε τὸν Χριστό, μὲ τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν Του;

26. Πῶς λοιπὸν θὰ τηρήσωμε τὶς ἐντολές Του, ἐὰν δὲν ἀρνηθοῦμε κάθε δικό μας θέλημα καὶ κάθε νόημα; Θελήματα δὲ καὶ νοήματα θὰ μποροῦσαν νὰ λεχθοῦν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀντιτίθενται στὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ.

27. Ἐπειδὴ πολλὲς φορὲς ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία, εἴτε ἀπὸ συνήθεια ἀγαποῦν τὸ καλὸ σὲ μερικὲς περιπτώσεις, μισοῦν δὲ τὸ κακό. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ νοήματα καλά, ὅπως μαρτυροῦνται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, χρειάζονται ὅμως [αὐτὰ] τὴν διάκρισι ἀπὸ τοὺς ἐμπείρους. Ἐπειδὴ χωρὶς τὴν διάκρισι, οὔτε αὐτὰ ποὺ θεωροῦμε καλά, εἶναι καλά· εἴτε γιατὶ [γίνονται] παράκαιρα, εἴτε γίνονται χωρὶς νὰ πρέπῃ, ἢ χωρὶς νὰ ἀξίζουν, ἢ γιατὶ δὲν ἀντιλαμβανόμαστε σωστὰ τὰ λεγόμενα. Γιατὶ ὄχι μόνον τὴν Γραφή, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁποιοδήποτε ἐρώτημα, ἐὰν δὲν

προσέχωσιν ἀμφότεροι ὅ,τε ἐρωτώμενος καὶ ὁ ἐρωτῶν, μακρὰν τῆς ἐννοίας τῶν λεγομένων γίνονται καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν φέρει ζημίαν. Καὶ γὰρ ἐγὼ πολλάκις ἔπαθον καὶ ἐρωτῶν, καὶ ἐρωτώμενος· ὅταν δὲ ὡς δεῖ τὸ λεγόμενον κατελάμβανον, ὕστερον τοῦτο μαθὼν ἐξιστάμην, πῶς ὁμοίως εἰσὶν οἱ λόγοι, αἱ δὲ ἔννοιαι μακρὰν ἀπ᾽ ἀλλήλων καθεστήκασιν. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς πᾶσι διακρίσεως χρῄζομεν, πῶς ὀφείλομεν ποιῆσαι, ἵνα τὰ τοῦ Θεοῦ θελήματα πράξωμεν. Ὅτι αὐτὸς οἶδε τὴν φύσιν ἡμῶν ἀκριβῶς ὡς ποιητὴς τῶν ἁπάντων, καὶ τὸ συμφέρον ἡμῖν ᾠκονόμησε καὶ ἐνομοθέτησεν, οὐχὶ ξένα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ἴδια ταύτης. Εἰ μὴ πρὸς τελειότητα ἴσως τοῖς θέλουσιν ἑκουσίως πρὸς αὐτὸν ἀνελθεῖν ὑπερφυῶς [28.] εἴτ᾽ οὖν ἡ παρθενία, ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη, οὐχὶ δὲ ἡ εὐγνωμοσύνη, αὕτη γὰρ φυσική ἐστιν. Ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη ὑπὲρ φύσιν, διότι πᾶσαν ἀρετὴν μετέρχεται ὁ ταπεινόφρων, καὶ μηδὲν χρεωστῶν, χρεώστην ἑαυτὸν ἔχει καί, ὑπὸ κάτω πάντων. Ὁ δὲ εὐγνώμων, χρεωστῶν ὁμο-

προσέξουν καὶ οἱ δύο, δηλαδὴ καὶ αὐτὸς ποὺ ἐρωτᾶται καὶ αὐτὸς ποὺ ἐρωτᾶ, ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῶν λεγομένων καὶ [αὐτὸ] ἐπιφέρει μεγάλη ζημιά. Γιατὶ κι ἐγὼ πολλὲς φορὲς τὸ ἔπαθα καὶ ὅταν ἐρωτοῦσα καὶ ὅταν μὲ ἐρωτοῦσαν· ὅταν ὅμως κατανοοῦσα, ὅπως πρέπει, τὸ λεγόμενο, ὕστερα ἀφοῦ τὸ μάθαινα, ἀποροῦσα πῶς, ἐνῶ μοιάζουν τὰ λόγια, οἱ ἔννοιες ἔχουν εὑρεθεῖ νὰ ἀπέχουν μεταξύ τους [νὰ μὴν συμφωνοῦν]. Ἔτσι καὶ σ᾽ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα χρειαζόμαστε τὴ διάκρισι, πῶς δηλαδὴ ὀφείλομε νὰ ἐνεργήσωμε, γιὰ νὰ κάνωμε τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ. Διότι Αὐτὸς γνωρίζει ἐπακριβῶς τὴ φύσι μας, ὡς ποιητὴς τῶν ὅλων καὶ οἰκονόμησε τὸ συμφέρον μας καὶ ἐνομοθέτησε, ὄχι ξένα πρὸς τὴ φύσι μας, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ ἁρμόζουν σ᾽ αὐτήν· ἐκτὸς [τῆς περιπτώσεως ἐκείνων], οἱ ὁποῖοι ἴσως ἐπιθυμοῦν μὲ τὴ θέλησί τους νὰ ἀνέλθουν ὑπερφυσικὰ πρὸς αὐτὸν [λόγῳ τοῦ πόθου τους] γιὰ τὴν τελειότητα.

28. Λοιπὸν [ὑπὲρ φύσιν εἶναι] ἡ παρθενία, ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη, ὄχι ὅμως ἡ εὐγνωμοσύνη, γιατὶ αὐτὴ εἶναι κατὰ φύσιν. Ἡ ταπεινοφροσύνη ὅμως εἶναι ὑπὲρ τὴν φύσι, διότι κάθε ἀρετὴ ἐργάζεται ὁ ταπεινόφρων καὶ ἐνῶ δὲν ὀφείλει τίποτε, ὡς ὀφειλέτη θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του, τὸν ὁποῖο ἔχει κάτω ἀπὸ ὅλους. Ὁ εὐγνώμων ὅμως, ὅταν χρεωστῇ, ὁμο-

λογεῖ τὸ χρέος· ὥσπερ ὁ ἐλεῶν, ἐξ ὧν ἔχει ἐλεεῖ καὶ οὐκ ἔστιν ὑπὲρ φύσιν, ὡς ὁ ἀκτήμων· οὐδὲ ὁ συζυγίας μετερχόμενος, ὡς ὁ παρθενεύων· ὑπὲρ φύσιν γάρ ἐστι τοῦτο τὸ χάρισμα· διὰ τοῦτο, ὁ μέν, σῴζεται, εἴπερ τὰ ἴδια θελήματα καταλείψας, τὰ τοῦ Θεοῦ πληροῖ· ὁ δέ, στέφανον τῆς ὑπομονῆς καὶ δόξαν παρὰ Θεοῦ κομίσεται, ὡς οὐ μόνον τὰ ἀπηγορευμένα τοῖς νόμοις ἐάσας, ἀλλὰ σὺν ἐκείνοις καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν, Θεοῦ βοηθοῦντος, τὸν ὑπὲρ φύσιν Θεὸν ἠγάπησεν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ κατὰ δύναμιν μιμησάμενος τὴν αὐτοῦ ἀπάθειαν. [29.] Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀγνοοῦμεν, οὐ μόνον ἑαυτούς, καὶ τὰ ὑφ᾽ ἡμῶν γινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν, καὶ τὸ ζητούμενον ἐκ πάντων. Διὰ τοῦτο φαίνονται ἡμῖν αἱ θεῖαι Γραφαί, καὶ οἱ λόγοι τῶν ἁγίων ἀσύμφωνοι, τῶν τε παλαιῶν ἀνδρῶν, προφητῶν, λέγω, καὶ δικαίων, καὶ τῶν νέων ἁγίων πατέρων· καὶ νῦν θέλοντες σωθῆναι, ἀσυμφώνως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους, ὅπερ οὐκ ἔστιν. [30.] Ἰδοὺ δι᾽ ὀλίγων ῥημάτων, ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἴδωμεν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἐὰν θέλῃ σωθῆναι, οὐδεὶς δύναται αὐτὸν ἐμποδί-

λογεῖ τὸ χρέος· ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἐλεεῖ, ἐλεεῖ ἀπὸ ὅσα ἔχει καὶ δὲν εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύσι, ὅπως ὁ ἀκτήμων· οὔτε ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὴ συζυγικὴ ζωή, [εἶναι ἴδιος] μὲ ἐκεῖνον, ποὺ παρθενεύει· γιατὶ αὐτὸ τὸ χάρισμα εἶναι ὑπὲρ τὴν φύσι· γι᾽ αὐτὸ ὁ μὲν [πρῶτος] σώζεται, ἂν βέβαια, ἀφοῦ ἐγκαταλείψῃ τὰ δικά του θελήματα, ἐκπληρώνῃ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ [παρθενεύων] θὰ λάβῃ τὸν στέφανο τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς δόξας ἀπὸ τὸν Θεό. Ἐπειδὴ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε ὄχι μόνο τὰ ἀπαγορευμένα ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ μαζὶ μὲ ἐκεῖνα καὶ τὴν ἴδια τὴν φύσι του, ἀγάπησε τὸν ὑπὲρ φύσιν Θεὸ μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ καὶ μιμήθηκε, ὅσο τοῦ ἦταν δυνατό, τὴν ἀπάθειά Του.

29. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐμεῖς ἀγνοοῦμε, ὄχι μόνον τοὺς ἑαυτούς μας [τὶς δυνατότητές μας] καὶ αὐτὰ ποὺ γίνονται ἀπὸ ἐμᾶς [τὶς πράξεις μας], ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸ αὐτῶν [τὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο τὶς κάνομε] καὶ τὶ εἶναι αὐτό, ποὺ ἐπιζητοῦμε μὲ ὅλα αὐτά, γι᾽ αὐτὸ μᾶς φαίνονται, ὅτι δὲν συμφωνοῦν [μὲ τὴν φύσι μας] οἱ θεῖες Γραφὲς καὶ οἱ λόγοι τῶν ἁγίων, τόσο τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, προφητῶν λέγω καὶ δικαίων, [ὅσο] καὶ τῶν νέων ἁγίων Πατέρων· καὶ εἰς τοὺς νῦν [καιρούς], ἐνῶ θέλομε νὰ σωθοῦμε, [θεωροῦμε] ὅτι ἔχουν μεταξύ τους ἀσυμφωνία [ἡ φύσι μας μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ], πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν συμβαίνει.

30. Νά, μὲ λίγα λόγια, ἂς δοῦμε ἀπὸ τὴν φύσι τῶν πραγμάτων, ὅτι κάθε ἄνθρωπος ἐὰν θέλῃ νὰ σωθῇ, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ,

σαι, οὔτε καιρός, οὔτε τόπος, οὔτε ἐγχείρημα· μόνον ἂν μὴ παρὰ τὴν χρῆσιν τοῦ πράγματος, οὗ βούλεται ποιεῖν, μετέρχηται. Ἀλλ᾽ ὡς δεῖ μετὰ διακρίσεως πρὸς τὸν θεῖον σκοπὸν πᾶν νόημα νεύων. Διότι οὐ τὰ γινόμενα ἐστὶν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ δι᾽ οὗ γίνονται. [31.] Οὐδὲ ἀκουσίως ἁμαρτάνομεν, εἰμὴ ἑκουσίως τῷ λογισμῷ πρῶτον συγκατατιθέμεθα, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἐμπίπτομεν· καὶ τότε αὐτὸς ἄκοντα καὶ μὴ βουλόμενον εἰς τὸ ἁμαρτάνειν φέρει τὸν αἰχμάλωτον. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐν ἀγνοίᾳ γινόμενα πταίσματα, ἐκ τῶν ἐν γνώσει γίνονται· εἰ μὴ γὰρ μεθύει τις, εἴτε οἴνῳ, εἴτε ἐπιθυμίᾳ, οὐκ ἀγνοεῖ. Ἐκ δὲ τοῦ μεθύειν ἄρχεται τοῦ σκοτοῦσθαι ὁ νοῦς, καὶ ἐκ τούτου τὸ πίπτειν, ἐξ ἐκείνου δὲ τὸ ἀποθνήσκειν· ὥστε οὐχ ὁ θάνατος ἦλθεν ἀγνώστως, ἀλλ᾽ ἡ ἐν γνώσει μέθη τὸν ἐν ἀγνοίᾳ θάνατον ἤγαγε. Καὶ πολλὰ εὑρήσει τις μάλιστα ἐν τοῖς νοήμασιν, ὅτι ἐξ ἑκουσίων εἰς τὰ ἀκούσια, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν γνώσει εἰς τὰ ἐν ἀγνοίᾳ προσπίπτομεν. Ἀλλὰ διὰ τὸ φαίνεσθαι ἡμῖν τὰ πρῶτα ἐλαφρὰ καὶ γλυκέα, διὰ τοῦτο ἐρ-

οὔτε ὁ καιρὸς [χρόνος], οὔτε ὁ τόπος, οὔτε τὸ ἐγχείρημα [ὁ τρόπος ποὺ ἐπιχειρεῖ τὸ ἔργο]. Μόνο τὸ πρᾶγμα ποὺ θέλει νὰ ἐπιχειρήσῃ [γιὰ τὴν σωτηρία του] νὰ μὴν τὸ χρησιμοποιήσῃ ἀπρεπῶς, ἀλλὰ ὅπως πρέπει μὲ διάκρισι, κατευθύνοντας κάθε ἐπινόησί του πρὸς τὸν θεῖο σκοπό. Διότι δὲν εἶναι ἀπαραίτητα [γιὰ τὴ σωτηρία μας] αὐτὰ ποὺ γίνονται, ἀλλὰ [τὸ μέσον] διὰ τοῦ ὁποίου γίνονται.

31. Οὔτε χωρὶς τὴ θέλησί μας ἁμαρτάνομε, ἐὰν πρῶτα δὲν συγκατατεθοῦμε ἑκούσια μὲ τὸν λογισμό μας καὶ μετὰ περιπέσωμε στὴν αἰχμαλωσία [τοῦ πάθους]· καὶ τότε αὐτὸς [ὁ λογισμός] σύρει τὸν αἰχμάλωτο στὴν ἁμαρτία ἀκούσια καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ. Παρομοίως δὲ καὶ τὰ ἁμαρτήματα, ποὺ γίνονται ἀπὸ ἄγνοια, προέρχονται ἀπὸ αὐτά, ποὺ γίνονται μὲ γνῶσι· διότι ἂν κάποιος δὲν μεθάῃ, εἴτε μὲ κρασί, εἴτε μὲ ἐπιθυμία, δὲν ἔρχεται σὲ ἄγνοια. Ἀπὸ δὲ τὴ μέθη ἀρχίζει νὰ σκοτίζεται ὁ νοῦς καὶ ἀπὸ αὐτὸ προέρχεται ἡ πτῶσι καὶ ἀπὸ αὐτὴ [τὴν πτῶσι] ὁ θάνατος. Ὥστε ὁ θάνατος δὲν προῆλθε ἀπὸ ἄγνοια, ἀλλὰ ἡ ἐν γνώσει μέθη ἔφερε τὸν ἐν ἀγνοίᾳ θάνατο. Καὶ πολλὰ θὰ εὕρῃ κανεὶς προπάντων στοὺς λογισμούς, ὅτι [δηλαδὴ] πέφτομε ἀπὸ τὰ ἑκούσια στὰ ἀκούσια καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα [ποὺ γίνονται] μὲ γνῶσι, σ᾽ αὐτά [ποὺ γίνονται] ἀπὸ ἄγνοια. Ἀλλὰ ἐπειδὴ φαίνονται σ᾽ ἐμᾶς τὰ πρῶτα ἐλαφρὰ καὶ γλυκά, γι᾽ αὐτὸ ἐρχό-

χόμεθα εἰς τὰ δεύτερα ἀβουλήτως καὶ ἀγνώστως. [32.] Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἠθελήσαμεν τὰς ἐντολὰς τηρεῖν, καὶ μένειν ὡς ἐβαπτίσθημεν, οὐκ ἂν εἰς τοσαῦτα ἤλθωμεν, καὶ ἐδεήθημεν τῶν τῆς μετανοίας κόπων, καὶ πόνων. [33.] Ὅμως καὶ πάλιν ἐὰν θέλωμεν, ἡ δευτέρα τοῦ Θεοῦ χάρις, ἤτοι ἡ μετάνοια, δύναται εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀνάξαι ἡμᾶς. Εἰ δὲ οὐδὲ ταύτης ἐπιμελούμεθα, ἐξ ἀνάγκης ὡς οἱ μὴ μετανοοῦντες δαίμονες, εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν μετ᾽ αὐτῶν ἀπερχόμεθα, θέλοντες μᾶλλον, ἢ μὴ θέλοντες. Οὐ γὰρ εἰς ὀργὴν ὁ Θεὸς ἔκτισεν ἡμᾶς, ἀλλ᾽ εἰς περιποίησιν[27]· ἵνα τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ ἀπολαύωμεν, εὐχαρίστως διακείμεθα, καὶ εὐγνωμόνως περὶ τὸν εὐεργέτην. Ἀλλ᾽ ἡ ἀμέλεια ἡμῶν, περὶ τὴν γνῶσιν τῶν αὐτοῦ δωρεῶν, εἰς ῥαθυμίαν ἡμᾶς ἤγαγε. Καὶ αὕτη εἰς λήθην παρέπεμψεν, ἐξ ἧς ἡ ἄγνοια εἰς ἡμᾶς ἐβασίλευσεν. [34.] Ὅταν δὲ ἀρχὴν θέλωμεν βαλεῖν, εἰς τὸ στραφῆναι ὅθεν ἐξεπέσαμεν, πολλοῦ κόπου δεόμεθα, διότι οὐ θέλομεν καταλεῖψαι τὰ θελήματα ἡμῶν· ἀλλὰ δοκοῦμεν ὅτι μετὰ τοῦ

μαστε στὰ δεύτερα χωρὶς τὴ θέλησί μας καὶ ἀπὸ ἔλλειψι γνώσεως.

32. Διότι ἂν ἐξ ἀρχῆς θέλαμε νὰ τηροῦμε τὶς ἐντολὲς καὶ νὰ παραμένωμε ὅπως βαπτισθήκαμε, δὲν θὰ ἐρχόμασταν σὲ τόσο μεγάλα [ἁμαρτήματα] καὶ δὲν θὰ εἴχαμε ἀνάγκη τοὺς κόπους καὶ τοὺς πόνους τῆς μετανοίας.

33. Ὅμως καὶ πάλιν, ἂν θέλωμε, ἡ δεύτερη Χάρις τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἡ μετάνοια, μπορεῖ νὰ μᾶς ἀνεβάση στὸ ἀρχαῖο κάλλος. Ἂν ὅμως οὔτε γι᾽ αὐτὴ φροντίζωμε, ἀναγκαστικά, ὅπως οἱ δαίμονες ποὺ δὲν μετανοοῦν, πηγαίνομε μαζὶ μὲ αὐτοὺς στὴν αἰώνια κόλασι, θέλοντας μᾶλλον, παρὰ μὴ θέλοντας. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἐδημιούργησε [γιὰ νὰ δεχθοῦμε] «τὴν ὀργή Του, ἀλλὰ τὴν ἀγάπη Του γιὰ τὴ σωτηρία μας»· γιὰ νὰ ἀπολαύσωμε τὰ ἀγαθά Του, [πρέπει λοιπὸν] νὰ διακείμεθα μὲ εὐχαριστία καὶ μὲ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν εὐεργέτη. Ἀλλὰ ἡ ἀμέλειά μας, γιὰ τὴν ἐπίγνωσι τῶν δωρεῶν Του, μᾶς ὁδήγησε σὲ ῥαθυμία. Καὶ αὐτὴ μᾶς παρέπεμψε στὴ λησμοσύνη, ἀπὸ τὴν ὁποία κυριάρχησε σὲ μᾶς ἡ ἄγνοια.

34. Ὅταν ὅμως θέλωμε νὰ βάλωμε [νέα] ἀρχὴ ἐπιστροφῆς, ἐκεῖ ἀπ᾽ ὅπου ἐκπέσαμε, ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ πολὺ κόπο, διότι δὲν θέλομε νὰ ἐγκαταλείψωμε τὰ θελήματά μας, ἀλλὰ νομίζομε ὅτι μαζὶ μὲ τὰ [θελήματα] τοῦ Θεοῦ

Θεοῦ καὶ τὰ ἡμέτερα ποιεῖν δυνάμεθα, ὅπερ ἀμήχανον. Αὐτὸς γὰρ καὶ Κύριος ἔφη· οὐ ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρός[28]· καίπερ ἓν θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ὡς μία φύσις ἀχώριστος· ἀλλὰ δι᾽ ἡμᾶς ταῦτα εἴρηκε, καὶ κατὰ τὸ τῆς σαρκὸς θέλημα. Εἰ μὴ γὰρ καταποθῇ ἡ σάρξ, καὶ γένηται ὁ ἄνθρωπος ὅλος ἀγόμενος τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ[29], οὐ ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκτὸς βίας.

[35.] Ὅταν δὲ βασιλεύσῃ ἡ χάρις τοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν, τότε οὐκ ἔτι ἴδιον ἔχομεν, ἀλλ᾽ εἴ τι γένηται, θέλημα Θεοῦ ἐστι· τότε εἰρηνεύομεν. Καὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται[30] οἱ τοιοῦτοι, ὅτι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς θέλουσιν, ὥσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεός. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον εὑρεῖν τινά, ἐκτὸς συντηρήσεως τῶν ἐντολῶν, δι᾽ ὧν πάσης ἡδονῆς, ἤτοι θελήματος ἰδίου ἐκκοπῇ [recte: ἐκκοπὴ][η΄] καὶ πάσης ὀδύνης, τῆς ὑπὲρ τούτου γινομένης ὑπομονῆς. Ἐκ γὰρ ἀφροσύνης ἡδονή, καὶ ὀδύνη γεννῶνται, ὡς προείρηται, καὶ ἐκ τούτων πᾶσα κακία. Διότι ὁ ἄφρων φίλαυτός

καὶ τὰ δικά μας μποροῦμε νὰ κάνωμε, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατο. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε· «δὲν κάνω τὸ δικό μου θέλημα, ἀλλὰ [τὸ θέλημα] τοῦ Πατρὸς ποὺ μὲ ἀπέστειλε»· ἂν καὶ ἕνα [εἶναι] τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ εἶναι μία φύσις ἀχώριστος· ἀλλὰ γιὰ μᾶς τὰ ἔχει πεῖ αὐτὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τῆς σαρκός. Γιατὶ ἂν δὲν καταποθῇ [κατανικηθῇ] ἡ σάρκα καὶ δὲν ὁδηγῆται ὁ ἄνθρωπος ὅλος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, δὲν κάνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παρὰ μόνο μὲ τὴν βία.

35. Ὅταν ὅμως βασιλεύσῃ ἡ Χάρις τοῦ Πνεύματος μέσα μας, τότε δὲν ἔχομε πιὰ κανένα [θέλημα] δικό μας, ἀλλὰ ἂν γίνῃ κάτι, [αὐτὸ] εἶναι θέλημα Θεοῦ. Τότε εἰρηνεύομε. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι «θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ Θεοῦ», διότι θέλουν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ εὕρῃ κανείς, χωρὶς τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν, μὲ τὶς ὁποῖες [ἐντολές ἔρχεται] ἡ ἀποκοπὴ ἀπὸ κάθε ἡδονή, δηλαδὴ ἀπὸ κάθε δικό μας θέλημα καὶ ἀπὸ κάθε ὀδύνη, [ποὺ μᾶς ἔρχεται] ἐξ αἰτίας τῆς ὑπομονῆς [ποὺ γίνεται] γι᾽ αὐτό. Διότι ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη γεννιῶνται ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη, ὅπως προείπαμε· καὶ ἀπὸ αὐτὲς κάθε κακία. Γιατὶ ὁ ἄφρων εἶναι φίλαυ-

ἐστι, καὶ οὐ δύναται φιλάδελφος εἶναι, οὐδὲ φιλόθεος· καὶ οὔτε ἐγκράτειαν τῶν ἡδονῶν, ἤτοι τῶν θελημάτων τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ ἔχει, οὔτε ὑπομονὴν τῶν ὀδυνηρῶν· ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐπιτυγχάνοντι τοῦ ἰδίου θελήματος, αὔξεται ἐν αὐτῷ ἡδονὴ καὶ ἔπαρσις· ποτὲ δὲ ἀποτυχών, καὶ ὑπὲρ τῆς τούτου ὀδύνης τυραννούμενος, ἔρχεται εἰς μικροψυχίαν καὶ πνιγμὸν τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς γεέννης.

*[**36.**] Ἐκ δὲ τῆς γνώσεως, ἤγουν τῆς φρονήσεως, γεννᾶται ἐγκράτεια καὶ ὑπομονή. Διότι ὁ φρόνιμος κατέχει τὸ ἴδιον θέλημα καὶ ὑπομένει τὴν ὑπὲρ τούτου ὀδύνην· καὶ τῶν μὲν ἡδέων ὡς ἀνάξιον ἑαυτὸν λογιζόμενος, γίνεται εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος περὶ τὸν εὐεργέτην, φοβούμενος μήπως διὰ τῶν πολλῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ζημιωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ οὕτω δι᾿ ἐγκρατείας καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐργάζεται, λογιζόμενος ἑαυτὸν χρεώστην πάντων, μικρὸν δὲ ἀνταμεῖψαι τῷ εὐεργέτῃ μὴ εὑρίσκων τι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρετὰς ὡς μεῖζον χρέος λογίζεται. Λαμβάνει*

τος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ φιλάδελφος, οὔτε φιλόθεος καὶ οὔτε [νὰ ἔχῃ] ἐγκράτεια τῶν ἡδονῶν, δηλαδὴ τῶν θελημάτων ποὺ εἶναι τῆς ἀρεσκείας του, οὔτε [νὰ ἔχῃ] ὑπομονὴ στὰ ὀδυνηρά. Ἀλλὰ ἄλλοτε μέν, ὅταν ἐπιτυγχάνῃ τὸ θέλημά του, αὐξάνεται μέσα του ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἔπαρσι· ἄλλοτε δέ, ὅταν ἀποτύχῃ καὶ τυραννιέται ἐξ αἰτίας τῆς ὀδύνης, ποὺ προέκυψε ἀπὸ αὐτό, φθάνει σὲ μικροψυχία καὶ πνιγμὸ τῆς ψυχῆς [ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσι], ἡ ὁποία εἶναι ὁ ἀρραβώνας τῆς κολάσεως.

36. Ἀπὸ τὴ γνῶσι ὅμως, δηλαδὴ τὴ φρόνησι, γεννιέται ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ὑπομονή. Διότι ὁ φρόνιμος ἐξουσιάζει τὸ θέλημά του καὶ ὑπομένει τὴν ὀδύνη γι᾿ αὐτό. Καὶ ἐπειδὴ γιὰ τὰ μὲν εὐχάριστα θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο, γίνεται εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος πρὸς τὸν εὐεργέτη, φοβούμενος μήπως λόγῳ τῶν πολλῶν ἀγαθῶν, ποὺ τοῦ ἐχάρισε ὁ Θεὸς στὸν παρόντα αἰῶνα [παροῦσα ζωή], ζημιωθῇ στὸν μέλλοντα [αἰῶνα]. Καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἐγκράτεια καλλιεργεῖ καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές, μὲ τὸ νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτό του ὀφειλέτη γιὰ ὅλα. Ἐπειδὴ δέ, δὲν εὑρίσκει ἔστω κάτι μικρό γιὰ νὰ ἀνταποδώσῃ στὸν εὐεργέτη καὶ τὶς ἀρετὲς ἀκόμη τὶς θεωρεῖ ὡς τὸ μεγαλύτερο χρέος. Διότι λαμ-

γὰρ καὶ οὐ παρέχει, τοῦτο δὲ μόνον, ὅτι ἠξιώθη εὐχαριστῆσαι τῷ Θεῷ καὶ [recte: ὅτι][θ] δέχεται αὐτοῦ τὴν εὐχαριστίαν, μεῖζον χρέος λογίζεται καὶ εὐχαριστῶν διαμένει, ἀεί, πᾶν ἀγαθὸν ποιῶν καὶ ἀεὶ ἐπὶ πλεῖον χρεώστην ἑαυτόν, καὶ ὑπὸ κάτω πάντων ἔχει ταπεινοφρονῶν. Εὐφραινόμενος ἐν Θεῷ τῷ εὐεργετοῦντι αὐτόν, καὶ ἐν τρόμῳ ἀγαλλιώμενος[31], καὶ πρὸς θείαν καὶ ἄπτωτον ἀγάπην ἐρχόμενος διὰ ταπεινοφροσύνης τὰ ὀδυνηρὰ ὡς ἄξιος δέχεται. Μᾶλλον δὲ καὶ πλείονα τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ, ἄξιον ἑαυτὸν λογίζεται, καὶ χαίρει ὅτι μικρὸν ἠξιώθη ἐν τῷ νῦν αἰῶνι θλιβῆναι· καὶ κἂν κουφισμὸν λάβῃ τῶν πολλῶν κολάσεων, ὧν προευτρέπισεν ἑαυτῷ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ ὅτι ἐν τούτῳ γινώσκει τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, καὶ μὴ ἐπαίρεσθαι· καὶ ὅτι ἠξιώθη ταῦτα γινώσκειν καὶ ὑπομένειν ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, εἰς θεῖον πόθον ἔρχεται. [37.] Ἡ γὰρ ταπεινοφροσύνη γέννημά ἐστι τῆς γνώσεως, ἡ δὲ γνῶσις γέννημα τῶν πειρασμῶν. Ὁ γνοὺς ἑαυτόν, δίδοται αὐτῷ ἡ γνῶσις τῶν πάντων· καὶ ὁ ὑποτασσό-

βάνει καὶ δὲν προσφέρει παρὰ μόνο τοῦτο, τὸ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεό· καὶ ἐπειδὴ [Ἐκεῖνος] δέχεται τὴν εὐχαριστία του, θεωρεῖ [αὐτὸ ὡς] τὸ μεγαλύτερο χρέος καὶ συνεχῶς παραμένει στὴν εὐχαριστία, μὲ τὸ νὰ κάνῃ κάθε καλό· καὶ πάντοτε περισσότερο [θεωρεῖ] χρεοφειλέτη τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ἔχει ὑπὸ κάτω ὅλων, μὲ τὸ νὰ ταπεινοφρονῇ. Καὶ ἐνῶ εὐφραίνεται ἀπὸ τὸν Θεό, ποὺ τὸν εὐεργετεῖ καὶ «μὲ τρόμο αἰσθάνεται ἀγαλλίασι» καὶ ὅταν φθάνῃ στὴ θεία ἀδιάπτωτη ἀγάπη μὲ ταπεινοφροσύνη, δέχεται τὰ ὀδυνηρὰ σὰν [νὰ ἦταν] ἄξιος [γι᾽ αὐτά]. Μᾶλλον δὲ καὶ γιὰ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἐπερχόμενα κακά, θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του ἄξιο [νὰ τὰ πάθῃ] καὶ χαίρεται, γιατὶ ἀξιώθηκε νὰ θλιβῇ ἔστω καὶ λίγο εἰς τὸν νῦν αἰῶνα [παροῦσα ζωή]· καὶ ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ ἐλάφρυνσι ἀπὸ τὶς πολλὲς τιμωρίες, τὶς ὁποῖες προετοίμασε γιὰ τὸν ἑαυτό του στὴ μέλλουσα ζωή· καὶ ὅτι μὲ αὐτὸ γνωρίζει τὴν δική του ἀσθένεια, [ὥστε] νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται· καὶ [μὲ τὸ] ὅτι ἀξιώθηκε νὰ γνωρίζῃ αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ὑπομένῃ μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ, φθάνῃ στὸν θεῖο πόθο.

37. Διότι ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι γέννημα τῆς γνώσεως, ἡ δὲ γνῶσι γέννημα τῶν πειρασμῶν. Σ᾽ ἐκεῖνον, ποὺ γνώρισε τὸν ἑαυτό του, δίνεται ἡ γνῶσι τῶν πάντων[στ']· καὶ αὐτός, ποὺ ὑποτάσσεται στὸν

μενος τῷ Θεῷ, ὑποτάσσει ἑαυτῷ πᾶν φρόνημα σαρκικόν, καὶ μετὰ ταῦτα ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα, ὅτε βασιλεύσῃ ἡ ταπείνωσις ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ. Ὁ γὰρ γνοὺς ἑαυτόν, ὥς φασιν οἱ ἅγιοι, Βασίλειός τε καὶ Γρηγόριος, ὅτι μέσον ἐστὶ μεγέθους καὶ ταπεινότητος, ὡς νοερὰν ἔχων ψυχὴν καὶ ὡς θνητὸν καὶ γήϊνον ἔχων σῶμα, οὐδέποτε ἐπαίρεται, οὐδὲ ἀπογινώσκει. Ἀλλ᾽ αἰσχυνόμενος τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς, πάντα τὰ αἴσχιστα ἀποστρέφεται καί, τὴν ἀσθένειαν ἑαυτοῦ γινώσκων, πᾶσαν ἔπαρσιν φεύγει. [38.] Ὁ τοίνυν γνοὺς τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ἐκ τῶν πολλῶν πειρασμῶν, τῶν τε ψυχικῶν, καὶ σωματικῶν παθῶν, αὐτὸς εἶδε τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δύναμιν, πῶς τοὺς ταπεινοὺς ῥύεται βοῶντας πρὸς αὐτόν, διὰ τῆς ἐμπόνου προσευχῆς ἀπὸ καρδίας καὶ λοιπὸν γίνεται τῷ τοιούτῳ ἡ εὐχή, ὥσπερ τρυφή· εἰδώς, ὅτι χωρὶς τοῦ Θεοῦ οὐ δύναταί τι ποιῆσαι[32], καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ μὴ πεσεῖν, προσκολλᾶσθαι μὲν τῷ Θεῷ ἀγωνίζεται, θαυμάζει δὲ λογιζόμενος, πῶς αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐκ πειρασμῶν καὶ παθῶν ἐρρύ-

Θεό, ὑποτάσσει στὸν ἑαυτόν του κάθε σαρκικὸ φρόνημα καὶ στὴ συνέχεια ὅλα θὰ ὑποταχθοῦν σ᾽ αὐτόν, ὅταν ἡ ταπείνωσι βασιλεύσῃ στὰ μέλη του. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ γνώρισε τὸν ἑαυτό του, – καθὼς λένε οἱ Ἅγιοι καὶ ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος[ζ'], ὅτι εἶναι στὸ μέσον τοῦ μεγέθους [μεγαλείου] καὶ τῆς ταπεινότητος, ἐπειδὴ ἔχει νοερὰ ψυχὴ καὶ θνητὸ καὶ γήϊνο σῶμα, – ποτὲ δὲν ὑπερηφανεύεται οὔτε ἀπογοητεύεται. Ἀλλά, ἐπειδὴ σέβεται τὸ νοερὸ τῆς ψυχῆς, ἀποστρέφεται ὅλα τὰ αἰσχρὰ καὶ ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν ἀσθένειά του, ἀποφεύγει κάθε ἔπαρσι.

38. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ γνώρισε τὴν ἀσθένειά του, ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν πειρασμῶν καὶ τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν παθῶν, αὐτὸς εἶδε τὴν ἄπειρο δύναμι τοῦ Θεοῦ, πῶς [δηλαδὴ] λυτρώνει τοὺς ταπεινούς, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐπίπονη προσευχὴ ἀπὸ καρδίας βοοῦν πρὸς Αὐτὸν καὶ [ἔτσι] στὴν συνέχεια γίνεται σὲ ἐκεῖνον ἡ προσευχή, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀπόλαυσι. Ἐπειδὴ γνωρίζει, ὅτι χωρὶς τὸν Θεὸ δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ τίποτε καὶ ἀπὸ τὸν φόβο, μήπως πέσει, ἀγωνίζεται νὰ προσκολληθῇ στὸν Θεό, ἀπορεῖ δὲ ὅταν σκέπτεται, πῶς ὁ Θεὸς τὸν ἐλύτρωσε ἀπὸ τόσους [πολλοὺς] πειρα-

σατο τοσούτων, καὶ εὐχαριστεῖ τὸν δυνάμενον ῥύσασθαι, καὶ σὺν τῇ εὐχαριστίᾳ τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἀγάπην προσλαμβάνει, καὶ οὐ τολμᾷ ὅλως κρῖναί τινα· γινώσκων ὅτι ὥσπερ ὁ Θεὸς αὐτὸν [recte: αὐτῷ][ι΄] ἐβοήθησεν, οὕτω καὶ πᾶσι βοηθῆσαι, ὅτε θέλει, δύναται, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Μάξιμος· ἴσως δὲ ὅτι καὶ δύναταί τις παλαίειν πάθεσι πολλῶν [recte: πολλοῖς][ια΄] καὶ νικᾶν, ἑαυτὸν δὲ ἀσθενῆ ὄντα ἔχει· καὶ τούτου χάριν ὁ Θεὸς διὰ τάχους αὐτὸν ἐβοήθησεν, ἵνα μὴ τελείως ἀπόλλυται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Καὶ ἄλλα πλείονα, ὁ γινώσκων τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, λογιζόμενος, μένει ἄπτωτος. [39.] Ἀδύνατον δέ τινα ἐλθεῖν ἐν τούτῳ, εἰ μὴ πολλοὺς πειρασμοὺς ψυχικούς τε καὶ σωματικοὺς πάθοι, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει δι᾽ ὑπομονῆς κρατούμενος, τὴν πεῖραν μάθῃ. [40.] Ὁ δὲ τοιοῦτος οὐ τολμᾷ ὅλως ἴδιον θέλημα ποιῆσαι, ἐκτὸς ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων, οὐδὲ νόημα στῆσαι· ἐπεὶ τίς ἡ χρεία, μὴ πρὸς τὸ ζῆν σωματικῶς ἢ σωθῆναι ψυχικῶς, ποιῆσαί τι ἢ λογίσασθαι θέλοντα; Εἰ δέ τις οὐ γινώσκει

σμοὺς καὶ πάθη καὶ εὐχαριστεῖ Αὐτόν, ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν λυτρώνῃ καὶ μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστία κερδίζει τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν ἀγάπη καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κρίνῃ κανένα. Γιατὶ γνωρίζει, ὅτι, ὅπως ὁ Θεὸς ἐβοήθησε αὐτόν, ἔτσι, ὅταν θέλῃ, μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ὅλους, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[π΄]. [Γνωρίζει] ἀκόμη, ὅτι ἴσως καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ παλεύῃ μὲ πολλὰ πάθη καὶ νὰ τὰ νικᾶ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ἀσθενής· καὶ χάριν αὐτοῦ [τῆς ἐπιγνώσεως δηλαδὴ τῆς ἀσθενείας του] τὸν ἐβοήθησε γρήγορα ὁ Θεός, γιὰ νὰ μὴ χαθῇ ἐντελῶς ἡ ψυχή του. Καὶ ἄλλα περισσότερα διαλογιζόμενος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν ἀσθένειά του, μένει ἄπτωτος.

39. Εἶναι δὲ ἀδύνατο νὰ φθάσῃ κανεὶς σ᾽ αὐτὸ [σ᾽ αὐτὴ τὴν κατάστασι], ἂν δὲν πάθῃ πολλοὺς ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς πειρασμοὺς καὶ μὲ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ, μένοντας σταθερὸς μὲ τὴν ὑπομονή, νὰ μάθῃ τὴν πεῖρα [νὰ γίνῃ ἔμπειρος στὸν πνευματικὸ ἀγῶνα].

40. Αὐτὸς δὲ [ὁ ἄνθρωπος] δὲν τολμᾶ νὰ κάνῃ οὐδόλως τὸ δικό του θέλημα, χωρὶς νὰ ρωτήσῃ τοὺς ἐμπείρους, οὔτε νὰ διατυπώσῃ δικό του νόημα· γιατὶ ποιὰ [εἶναι] ἡ ἀνάγκη νὰ θέλῃ νὰ κάνῃ ἢ νὰ σκεφθῇ κάτι, ποὺ δὲν [ἀποβλέπει] στὴ σωματικὴ ζωὴ ἢ στὴν ψυχικὴ σωτηρία; Ἐὰν δὲ κάποιος δὲν γνωρίζῃ

*ποῖον θέλημα ὀφείλει καταλιπεῖν καὶ ποῖον νόημα, δοκιμαζέτω πᾶν πρᾶγμα καὶ πᾶν νόημα τῇ τούτου ἀποχῇ καὶ ἐπικρατείᾳ καὶ ὁποίαν ὄχλησιν ἐπιφέρει, καὶ γινόμενον μὲ [recte: μὲν] ἡδονήν, κωλυόμενον δὲ ὀδύνην, κακόν ἐστι, καὶ ὀφείλει καταφρονεῖν αὐτὸ πρὶν χρονίσει, καὶ ἔχει κοπιάσει εἰς τὸ νικῆσαι αὐτό, ὅταν αἴσθηται τῆς βλάβης αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγω περὶ παντὸς πράγματος, καὶ νοήματος, οὗ χωρὶς δυνάμεθα ζῆσαι σωματικῶς, καὶ τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι. [**41.**] Ἐπειδὴ ἡ συνήθεια χρονίζουσα, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνει· καὶ ἐὰν οὐ παρέχῃς αὐτήν, ἀτονεῖ καὶ κατὰ μικρὸν ἀπόλλυται. Εἴτε γὰρ ἀγαθὴν συνήθειαν, εἴτε κακήν, ὁ χρόνος οἶδε τρέφειν, ὥσπερ τὸ πῦρ τρέφουσιν αἱ ὗλαι. [**42.**] Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν τὸ ἀγαθὸν πάσῃ δυνάμει μελετᾶν καὶ ποιεῖν, ἵνα ἔλθῃ ἡ ἕξις, καὶ αὐτομάτως ἡ συνήθεια ἐργάζεται τὸ τυχὸν ἀκόπως, ὡς οἱ Πατέρες ἐν τοῖς μικροῖς τὰ μεγάλα ἐνίκησαν. Ὁ γὰρ μὴ πειθόμενος ἔχειν τὴν ἀναγκαίαν χρείαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ ταύτην ἀπωθεῖται, ἵνα τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμέ-*

ποιὸ θέλημα καὶ ποιὸ νόημα [λογισμὸ] ὀφείλει νὰ ἐγκαταλείψῃ, ἂς δοκιμάζῃ κάθε πρᾶγμα καὶ κάθε νόημα [λογισμὸ] μὲ τό, ποιὰ ἐνόχλησι [ἀντίδραση] τοῦ προκαλεῖ, ἢ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ αὐτὸ ἢ ἡ ἐπικράτησί του. Καὶ ἄν, ὅταν μὲν γίνεται [προκαλῇ] ἡδονή, ὅταν δὲ ἐμποδίζεται [προκαλῇ] ὀδύνη, [τότε] εἶναι κακό· καὶ ὀφείλει νὰ τὸ περιφρονήσῃ, πρὶν χρονίσει [μέσα του] καὶ [τότε] πρέπει νὰ κοπιάσῃ, γιὰ νὰ τὸ νικήσῃ, ὅταν ἀντιληφθῇ τὴ βλάβη του. Αὐτὸ δὲ τὸ λέγω γιὰ κάθε πρᾶγμα [πρᾶξι] καὶ νόημα [σκέψι], χωρὶς τὸ ὁποῖο δὲν μποροῦμε νὰ ζήσωμε σωματικὰ καὶ νὰ εὐαρεστήσωμε τὸν Θεό.

41. Ἐπειδὴ ἡ συνήθεια, ὅταν χρονίζῃ, παίρνει δύναμι φύσεως [φυσικῆς ἰδιότητος][θ]· ἐὰν ὅμως δὲν τὴν ενισχύῃς, ἀτονεῖ καὶ σιγὰ σιγὰ χάνεται. Διότι ὁ χρόνος γνωρίζει νὰ τρέφῃ εἴτε τὴν ἀγαθὴ συνήθεια, εἴτε τὴν κακή, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ξύλα τρέφουν τὴ φωτιά.

42. Γι᾽ αὐτὸ ὀφείλομε μ᾽ ὅλη μας τὴ δύναμι νὰ μελετᾶμε καὶ νὰ κάνωμε τὸ καλό, γιὰ νὰ ἔλθῃ ἡ ἕξις [νὰ αποκτήσωμε τὴν συνήθεια] καὶ αὐτόματα ἡ συνήθεια ἐργάζεται τὸ ὁποιοδήποτε [καλὸ] χωρὶς κόπο, ὅπως οἱ Πατέρες ἐνίκησαν μὲ τὰ μικρὰ τὰ μεγάλα. Διότι πότε [ἢ πῶς] θὰ ἔλθῃ σὲ φιλοκτημοσύνη ἐκεῖνος, ποὺ δὲν πείθεται νὰ ἔχῃ οὔτε κἂν τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὰ ἀπορρίπτει, γιὰ

νην ὁδὸν πορεύηται[33]*, πότε εἰς φιλοκτημοσύνην ἔλθῃ; [43.] Οὐ γάρ ἐστιν ἡ πολλὴ κτῆσις μόνον φιλοκτημοσύνη, ἀλλ᾽ εἴ τι δ᾽ ἂν ἔχῃ προσπαθῶς, ἢ παρὰ χρῆσιν, ἢ καὶ ὑπὲρ τὴν χρῆσιν. Διότι πολλοὶ τῶν παλαιῶν Ἁγίων, πολλὴν μὲν κτῆσιν εἶχον, ὅ,τε Ἀβραάμ*[34]*, Ἰώβ*[35]*, καὶ Δαβίδ*[36]*, καὶ ἄλλοι πολλοί, οὐκ ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς προσπάθεια, ἀλλ᾽ εἶχον τὰ πράγματα ὡς τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον δι᾽ ἐκείνων ἐδόκουν εὐαρεστῆσαι αὐτῷ. [44.] Ὁ δὲ Κύριος ὑπερτελὴς ὢν καὶ αὐτοσοφία, τὴν ῥίζαν ἔκοψεν. Οὐ μόνον γὰρ χρήματα, καὶ κτήματα μὴ ἔχειν τοὺς ἀκολοθοῦντας αὐτῷ διὰ τῆς μιμήσεως τῆς ἀκροτάτης ἀρετῆς ἐνουθέτησεν, ἀλλὰ μηδὲ ψυχήν*[37]*, ἤτοι θέλημα, ἢ νόημα ἴδιον. Καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ Πατέρες ἔφυγον τὸν κόσμον, ὡς ἐμπόδιον πρὸς τὴν τελειότητα, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὰ θελήματα. Οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ποτὲ θέλημα ἴδιον ἐποίησεν. Ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἐν ὑποταγῇ σωματικῇ, ἵνα ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν Πατέρα τὸν Πνευματικὸν ἔχοιεν εἰς πᾶν νόημα· οἱ δὲ ἐν ἐρήμῳ καὶ τελείᾳ φυγῇ τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸν τὸν Θεὸν εἶχον*

νὰ βαδίζῃ «τὴν στενὴ καὶ γεμάτη θλῖψι ὁδό»;

43. Διότι φιλοκτημοσύνη δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀπόκτησι πολλῶν [κτημάτων], ἀλλὰ [εἶναι] καὶ ἐὰν ἔχῃ κάποιος προσπάθεια [ἐμπαθῆ προσκόλλησι ἢ σφοδρὴ ἐπιθυμία] σὲ κάτι τὸ ὁποῖο χρησιμομοποιεῖ κακῶς ἢ ὑπερβολικά. Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Ἁγίους, ἐνῶ εἶχαν πολλὴ περιουσία καὶ ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰὼβ καὶ ὁ Δαβίδ καὶ ἄλλοι πολλοί, δὲν ἦταν ὅμως προσκολλημένοι σ᾽ αὐτήν, ἀλλὰ κατεῖχαν τὰ πράγματα ὡς νὰ ἦταν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐθεωροῦσαν, ὅτι μὲ ἐκεῖνα θὰ Τὸν εὐαρεστήσουν περισσότερο.

44. Ὁ Κύριος ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι ὑπερτέλειος καὶ ἡ ἴδια ἡ σοφία, ἔκοψε τὴ ῥίζα. Διότι αὐτούς, ποὺ Τὸν ἀκολουθοῦν μὲ τὴν μίμησι τῆς τελειοτάτης ἀρετῆς, τοὺς ἐνουθέτησε ὄχι μόνο νὰ μὴν ἔχουν χρήματα καὶ κτήματα, ἀλλὰ οὔτε «τὴν ψυχήν», δηλαδὴ θέλημα ἢ νόημα δικό τους. Καὶ αὐτό, ἐπειδὴ τὸ ἐγνώριζαν οἱ Πατέρες, ἔφυγαν ἀπὸ τὸν κόσμο, [τὸν ὁποῖον θεωροῦσαν ὡς] ἐμπόδιο γιὰ τὴν τελειότητα, ὄχι μόνον αὐτὸν ἀλλὰ καὶ τὰ θελήματά [του]. Γιατὶ κανεὶς ποτὲ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔκανε τὸ δικό του θέλημα. Ἀλλὰ ἄλλοι μὲν [ἔζησαν] μὲ σωματικὴ ὑποταγή [ὑποτακτικοί], γιὰ νὰ ἔχουν στὴ θέσι τοῦ Χριστοῦ τὸν Πνευματικὸ Πατέρα σὲ κάθε σκέψι τους [δηλαδὴ νὰ τὸν ρωτοῦν γιὰ κάθε λογισμό τους], ἄλλοι δὲ στὴν ἔρημο καὶ στὴν τελεία ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους [καὶ αὐτοὶ] εἶχαν ὡς διδάσκαλο τὸν ἴδιο

διδάσκαλον, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸν κατὰ προαίρεσιν θάνατον ὑπομεῖναι ἠβουλήθησαν· ἕτεροι δὲ τὴν βασιλικὴν ἐκράτησαν, ἤτοι μετὰ ἑνός, ἢ δύο ἡσυχάζοντες καλῶς, ἔχοντες ἀλλήλοις συμβούλους ἀγαθοὺς πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ. Καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ὑποταγὴν κατ᾽ ἐπιτροπὴν τοῦ Πατρὸς ἄρχειν ἄλλων ἀδελφῶν ἐτάχθησαν, ὡς ἐν ὑποταγῇ οὕτω διῆγον, τὰς παραδόσεις φυλάττοντες τῶν αὐτῶν Πατέρων· καὶ ἐγένετο πᾶν ἐγχείρημα καλόν. Νυνὶ δέ, ἐπειδὴ οὐ θέλομεν, οὔτε οἱ ἐν ὑποταγῇ, οὔτε οἱ ἐν ἀρχῇ, καταλεῖψαι τὰ ἴδια θελήματα, διὰ τοῦτο οὐδεὶς εἰς προκοπὴν ἔρχεται. Καὶ λοιπὸν ἔμεινε τάχα, εἴπερ καὶ ἔστιν, ἡ φυγὴ τῶν ἀνθρώπων, καὶ βιωτικῶν πραγμάτων, ἐν τῇ βασιλικῇ ὁδῷ πορεύεσθαι καὶ ἡσυχάζειν μετὰ ἑνὸς ἢ δύο, καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετᾶν, καὶ πᾶσαν Γραφήν. [45.] Ἵνα κἂν ἐκ πάντων ἐλεγχόμενος, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, καὶ προσοχῆς, τῆς ἀναγνώσεως καὶ εὐχῆς καταντήσῃ τις εἰς τὴν πρώτην ἐντολήν, ἤτοι τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, τὸν γινόμενον ἐκ τῆς

τὸν Θεό, γιὰ χάρι τοῦ Ὁποίου θέλησαν νὰ ὑπομείνουν τὸν κατὰ προαίρεσι θάνατο· ἄλλοι δὲ ἠκολούθησαν τὴν «βασιλικὴ ὁδὸ»' μὲ ἕναν ἢ δύο καλῶς ἡσυχάζοντες [δηλαδὴ στὴν ἡσυχαστικὴ ζωή]. Καὶ εἶχαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ὡς σύμβουλο ἀγαθὸ πρὸς εὐαρέστησι τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ὑποταγήν, κατ᾽ ἐντολὴ τοῦ Πατρός τους, ἐτάχθησαν νὰ καθοδηγοῦν ἄλλους ἀδελφούς [Ἡγούμενοι ἢ Γέροντες], ζοῦσαν σὰν νὰ ἦταν οἱ ἴδιοι σὲ ὑποταγή, μὲ τὸ νὰ φυλάσσουν τὶς παραδόσεις τῶν Πατέρων τους· καὶ [ἔτσι] γινόταν καλὸ κάθε τὶ ποὺ ἐπιχειροῦσαν. Τώρα ὅμως, ἐπειδὴ δὲν θέλομε οὔτε οἱ ὑποτακτικοί, οὔτε οἱ Γέροντες νὰ ἐγκαταλείψωμε τὰ δικά μας θελήματα, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, κανεὶς δὲν ἀποκτᾶ προκοπή. Καὶ δῆθεν ἔμεινε μόνο, ἂν βέβαια ὑπάρχῃ [ἔχῃ απομείνει], ἡ φυγὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ βιοτικὰ πράγματα [τοῦ κόσμου καί], τὸ νὰ πορεύωνται στὴ βασιλικὴ ὁδὸ καὶ νὰ ἡσυχάζουν μὲ ἕναν ἢ δύο καὶ νὰ μελετοῦν νύχτα καὶ ἡμέρα τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλη τὴν [Ἁγία] Γραφή.

45. Ὥστε ἐλεγχόμενος κάποιος ἀπὸ ὅλα καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν συνείδησι καὶ ἀπὸ τὴν προσοχὴ στὴν ἀνάγνωσι καὶ στὴν εὐχή, νὰ καταλήξῃ στὴν πρώτη ἐντολή, δηλαδὴ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔρχεται ἀπὸ τὴν πίστι

πίστεως καὶ μελέτης τῶν θείων Γραφῶν, καὶ δι᾽ αὐτοῦ εἰς τὸ πένθος ἔλθῃ, δι᾽ οὗ εἰς τὰς ἐντολάς, ἃς ἔφη ὁ Ἀπόστολος πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη[38]*. Ὁ γὰρ πιστεύων τῷ Κυρίῳ, φοβεῖται τὴν κόλασιν· καὶ ὁ φοβούμενος τὴν κόλασιν, τηρεῖ τὰς ἐντολάς· καὶ ὁ τὰς ἐντολὰς τηρῶν, ὑπομένει τὰς θλίψεις· καὶ ὁ τὰς θλίψεις ὑπομένων, ἕξει τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα· καὶ ἡ ἐλπὶς χωρίζει πάσης προσπαθείας τὸν νοῦν· ταύτης δὲ χωρισθείς, ἕξει τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην. Ταῦτα ὅπου ἐὰν θέλῃ τις ποιεῖν σῴζεται.* **[46.]** *Ἡ δὲ ἡσυχία, ὡς ἀρχὴ καθάρσεως ψυχῆς ὑπάρχουσα, καὶ χωρὶς κόπου τὰς ἐντολὰς πάσας κατασκευάζει τῷ προαιρουμένῳ. Φεῦγε, φησί, σιώπα, ἡσύχαζε, αὗται γάρ εἰσιν αἱ ῥίζαι τῆς ἀναμαρτησίας. Καὶ πάλιν, φεῦγε τοὺς ἀνθρώπους καὶ σῴζῃ· διότι οὐκ ἐῶσιν αἱ συντυχίαι τὸν νοῦν ἰδεῖν, οὔτε τὰ ἑαυτοῦ πταίσματα, οὔτε τὰς τῶν δαιμόνων πανουργίας, ἵνα φυλάττῃ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος· οὔτε πάλιν τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, καὶ προνοίας, ἵνα ἐκ τούτων γνῶσιν Θεοῦ καὶ ταπείνωσιν κτήσηται. Καὶ διὰ τοῦτο*

καὶ τὴν μελέτη τῶν θείων Γραφῶν καὶ δι᾽ αὐτοῦ νὰ ἔλθῃ στὸ πένθος, μέσῳ δὲ αὐτοῦ στὶς ἐντολὲς ποὺ εἶπε ὁ Ἀπόστολος, δηλαδὴ «τὴν πίστι, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀγάπη». Διότι ἐκεῖνος, ποὺ πιστεύει στὸν Κύριο, φοβεῖται τὴν κόλασι· καὶ αὐτός, ποὺ φοβεῖται τὴν κόλασι, τηρεῖ τὶς ἐντολὲς [καὶ] αὐτός, ποὺ τηρεῖ τὶς ἐντολές, ὑπομένει τὶς θλίψεις· καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ὑπομένει τὶς θλίψεις, θὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλπίδα στὸν Θεό· Καὶ ἡ ἐλπίδα χωρίζει τὸν νοῦ ἀπὸ κάθε προσπάθεια [προσκόλλησι] στὰ πάθη. Καὶ ἐκεῖνος, ποὺ χωρίσθηκε ἀπὸ αὐτήν [ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ τὰ πάθη], θὰ ἀποκτήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸ ἀγάπη. Αὐτά, ὅπου ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ τὰ ἐργασθῇ σώζεται.

46. Ἡ ἡσυχία ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι ἀρχὴ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς, ἑτοιμάζει χωρὶς κόπο [τὴν ψυχὴ γιὰ τὴν τήρησι] ὅλων τῶν ἐντολῶν σ᾽ αὐτὸν ποὺ τὴν ἐπιλέγει. «Φεῦγε [ἀπὸ τὸν κόσμο], λέγει, σιώπα[ια'], ἡσύχαζε», γιατὶ αὐτὲς εἶναι οἱ ρίζες τῆς ἀναμαρτησίας. Καὶ πάλι, «φεῦγε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ σωθῇς»[ιβ']· διότι οἱ συναστροφὲς δὲν ἀφήνουν τὸν νοῦν νὰ ἰδῇ, οὔτε τά δικά του πταίσματα, οὔτε τὶς πανουργίες τῶν δαιμόνων, ὥστε νὰ προφυλάξῃ τὸν ἑαυτό του ὁ ἄνθρωπος· οὔτε πάλι τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς φροντίδες [τὴν πρόνοιά Του], γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἀπὸ αὐτὰ τὴν γνῶσι [τοῦ] Θεοῦ καὶ τὴν ταπείνωσι. Καὶ γι᾽ αὐτὸ

ὀφείλει ὁ θέλων ὁδεύειν σύντομον ὁδὸν πρὸς Χριστόν, ἤτοι τὴν ἀπάθειαν, καὶ τὴν γνῶσιν, καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν τελειότητα φθάσαι, μὴ ἀλλαχόθεν, ἤγουν δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλ᾽ ἐν πάσῃ αὐτοῦ διαγωγῇ τὴν βασιλικὴν ὁδὸν σπουδαίως πορευέσθω. Τάς τε ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις ἰσχυρῶς φεύγων, ὡς ἡδονὴν ἀμφοτέρων ποιούντων· καὶ μήτε τῷ πλήθει τῶν βρωμάτων καὶ τῶν συντυχιῶν σκοτῶσαι τὸν νοῦν, καὶ ἐκ τῶν περισπασμῶν τυφλὸν κατασκευάσαι· μήτε πάλιν τῇ ἐκτεταμένῃ νηστείᾳ καὶ ἀγρυπνίᾳ θολοῦν τὴν διάνοιαν. Ἀλλὰ τὰ ἑπτὰ ἰδέας, τὰς σωματικὰς λέγω πράξεις, καλῶς μεθ᾽ ὑπομονῆς ἐργαζόμενος, ὡς ἐν κλίμακι ἀνέρχεται, ἀπαύστως τὰς ἑπτὰ ἐφάπαξ κατέχων καὶ ὁδεύων, πρὸς τὴν ἠθικὴν πρᾶξιν, δι᾽ ἧς αἱ πνευματικαὶ θεωρίαι παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ δίδονται τῷ πιστεύοντι[39], ὥς φησιν ὁ Κύριος. Καὶ ὅτι πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμός[40] ἐστι. [47.] Καὶ ὅτι οὐ δύναταί τις ἐμποδίσαι τὸν θέλοντα σωθῆναι, οὐδὲ ἔχει ἄλλος εἰς ἡμᾶς ἐξουσίαν, εἰμὴ μόνον ὁ πλά-

ὀφείλει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ βαδίζῃ τὸν σύντομο δρόμο πρὸς τὸν Χριστό, δηλαδὴ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ γνῶσι καὶ νὰ φθάσῃ μὲ χαρὰ στὴν τελειότητα, πουθενὰ νὰ μὴν παρεκλίνῃ, δηλαδὴ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλὰ μ᾽ ὅλη του τὴν διαγωγὴ [τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του] νὰ βαδίζῃ μετὰ ζήλου τὴν βασιλικὴ ὁδό. Καὶ μὲ ὅλη του τὴν δύναμι νὰ ἀποφεύγῃ τὶς ὑπερβολὲς καὶ τὶς ἐλλείψεις, διότι καὶ οἱ δύο προκαλοῦν ἡδονή· οὔτε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν φαγητῶν καὶ τῶν συναναστροφῶν νὰ σκοτίζῃ τὸν νοῦ [του] καὶ [οὔτε] ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς νὰ τὸν τυφλώνῃ· οὔτε πάλι μὲ τὴν παρατεταμένη νηστεία καὶ ἀγρυπνία νὰ θολώνῃ τὴν διάνοια. Ἀλλά, ἀφοῦ ἐργάζεται σωστὰ μὲ ὑπομονὴ τὶς ἑπτὰ ἰδέες, τὶς σωματικὲς πράξεις ἐννοῶ, σὰν σὲ κλίμακα νὰ ἀνεβαίνῃ, κατέχοντας συνεχῶς καὶ ἀδιακόπως καὶ τὶς ἑπτά· καὶ νὰ βαδίζῃ πρὸς τὴν ἠθικὴ πρᾶξι, διὰ τῆς ὁποίας οἱ πνευματικὲς θεωρίες δίδονται ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ σ᾽ αὐτὸν ποὺ πιστεύει, ὅπως λέγει ὁ Κύριος. Καὶ ὅτι «πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος εἶναι».

47. Καὶ ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ σωθῇ, οὔτε ἄλλος ἔχει ἐξουσία ἐπάνω μας, παρὰ μόνο ὁ Θεός, ποὺ

σας ἡμᾶς Θεός· ὃς καὶ ἕτοιμός ἐστι πρὸς βοήθειαν καὶ σκέπην ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ, τῶν βοώντων πρὸς αὐτόν, καὶ θελόντων τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα ποιεῖν. Χωρὶς γὰρ αὐτοῦ, οὐ δύναταί τις ἀγαθὸν ποιῆσαι[41]*, οὐδὲ κακὸν παθεῖν ἀβουλήτως, εἰ μὴ αὐτὸς παραχωρεῖ πρὸς τὸ παιδεῦσαι τὸν πταίοντα καὶ σῶσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. [48.] Καὶ ὅτι μὲν πονηρὰ ἔργα, ἡμέτερά εἰσιν, ἐκ ῥαθυμίας ἡμετέρας γινόμενα, καὶ συνεργείας τῶν δαιμόνων. Πᾶσα δὲ γνῶσις, ἀρετή τε καὶ ἰσχύς, χάρις Θεοῦ εἰσιν, ὥσπερ τ᾽ ἄλλα πάντα. Καὶ ὅτι κατὰ χάριν ἔδωκεν ἐξουσίαν πᾶσι τέκνα Θεοῦ γενέσθαι*[42]*, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν· καὶ ὅτι αἱ ἐντολαὶ αὗται φυλάττουσι μᾶλλον ἡμᾶς, καὶ χάρις Θεοῦ εἰσι· διότι ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ χάριτος, οὐδὲ αὐτὰς τηρεῖν ἰσχύομεν· καὶ οὐκ ἔχομέν τι προσφέρειν αὐτῷ, εἰ μὴ πίστιν, καὶ προαίρεσιν, καὶ ἁπλῶς, πάντα τὰ ὀρθὰ δόγματα ἐκ πίστεως βεβαίας, καὶ ἀκοῆς κατέχοντες, ἄρχεσθαι τὴν ἐργασίαν ἀμετεωρίστως, ὡς ἐν σχολείῳ τὰ μαθήματα, καὶ οὕτως*

μᾶς ἔπλασε· ὁ Ὁποῖος καὶ εἶναι ἕτοιμος πρὸς βοήθεια καὶ σκέπη, [νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ σκεπάσῃ] ἀπὸ κάθε πειρασμό, ἐκείνους ποὺ Τὸν ἐπικαλοῦνται ἰσχυρῶς [δι᾽ εὐχῆς] καὶ θέλουν νὰ κάνουν τὸ Ἅγιο θέλημά Του. Διότι «χωρὶς Αὐτὸν δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνῃ κάτι καλό», οὔτε νὰ πάθῃ κανένα κακό, χωρὶς τὴν θέλησί Του, ἐκτὸς κι ἂν ὁ Ἴδιος τὸ ἐπιτρέπῃ, γιὰ νὰ παιδαγωγήσῃ αὐτὸν ποὺ σφάλλει καὶ νὰ σώσῃ τὴν ψυχή του.

48. Καὶ ὅτι τὰ μὲν πονηρὰ ἔργα εἶναι δικά μας [μόνο], προερχόμενα ἀπὸ τὴ ραθυμία μας καὶ τὴν συνέργεια τῶν δαιμόνων. Ἀντίθετα κάθε γνῶσι, ἀρετὴ καὶ δύναμι, εἶναι Χάρις Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὅτι κατὰ Χάριν «ἔδωκε ὁ Θεὸς ἐξουσία σ᾽ ὅλους νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ», μὲ τὴν τήρησι τῶν θείων ἐντολῶν· καὶ ὅτι οἱ ἐντολὲς αὐτὲς προφυλάσσουν ἐμᾶς· καὶ εἶναι Χάρις Θεοῦ. Διότι χωρὶς τὴν Χάρι [τοῦ Θεοῦ], οὔτε αὐτὲς μποροῦμε νὰ τηροῦμε καὶ δὲν ἔχομε τίποτε ἄλλο νὰ Τοῦ προσφέρωμε, παρὰ μόνον τὴν πίστι καὶ τὴν προαίρεσι καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ὀρθὰ δόγματα, τὰ ὁποῖα κατέχομε ἀπὸ τὴν βεβαία [ἀκλόνητη] πίστι καὶ ἐξ ἀκοῆς, καὶ νὰ ἀρχίσωμε τὴν ἐργασία, χωρὶς διάχυσι [μὲ προσοχή], ὅπως τὰ μαθήματα στὸ σχολεῖο· καὶ ἔτσι μὲ

ἐπιμελῶς τὰς προειρημένας ἑπτὰ πράξεις ἔργῳ μανθάνειν. Αἵτινές εἰσιν αὗται.

ἐπιμέλεια νὰ μάθωμε στὴν πρᾶξι τὶς προαναφερθεῖσες ἑπτὰ πράξεις. Οἱ ὁποῖες εἶναι οἱ ἑξῆς:



ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ-ΣΧΟΛΙΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ-ΣΧΟΛΙΑ

ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

α΄ **Ἴσως ὑποταγήν.**
β΄ **Ἴσως συμβολήν.**
γ΄ **Ἴσως ἡγουμενείαν.**
δ΄ **Ἴσως ἰσχύσαντος.**
ε΄ **Ἴσως δι' ὅτι.**
ϛ΄ **Ἴσως δοκῶμεν.**
ζ΄ **Ἴσως μύει.**
η΄ **Ἴσως ἐκκοπή.**
θ΄ **Ἴσως ὅτι.**
ι΄ **Ἴσως αὐτῷ.**
ια΄ **Ἴσως πολλοῖς.**

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

1 Γένεσ. 2, 8.
2 Γένεσ. 3, 17-19.
3 Γένεσ. 4, 11-12.
4 Γένεσ. 6, 5.
5 Γένεσ. 9, 25-27
6 Γένεσ. 11, 7.
7 Γένεσ. 19, 4-5.
8 Ἀριθ. 14, 22-23.
9 Γ' Βασ. 11, 9-11.
10 Ἰωνᾶ 1, 2.
11 Δ' Βασ. 5, 27.
12 Ματθ. 26, 24.
13 Γένεσ. 1, 26.
14 Ματθ. 25, 41.
15 Ἡσ. 66, 16.
16 Ῥωμ. 6, 4-9.
17 Ἰω. 11, 10.
18 Α' Τιμόθ. 6, 19.
19 Γένεσ. 1, 26.
20 Γένεσ. 2, 18.
21 Γένεσ. 3, 5.
22 Ἰω. 4, 24.
23 Α' Κορ. 14, 19.
24 Μαρκ. 16, 16.
25 Λουκ. 17, 10.
26 Ματθ. 28, 20.
27 Α' Θεσσ. 5, 9.
28 Ἰω. 6, 38.
29 Ῥωμ. 8, 14.
30 Ματθ. 5, 9.
31 Ψαλμ. 2, 11.
32 Ἰω. 15, 5.
33 Ματθ. 7, 14.
34 Γένεσ. 12, 16 κ' 14.
35 Ἰὼβ 1, 3.
36 Α' Παραλ. 12, 41.
37 Λουκ. 14, 26.
38 Α' Κορ. 13, 13.
39 Ματθ. 13, 11-12.
40 Β' Τιμόθ. 3, 26.
41 Ἰω. 15, 5.
42 Ἰω. 1, 12.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α' Ἐξασόφιν. Ὅρος, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνευρέθη εἰς τὰ λεξικά. Προφανῶς ἔχει δημιουργηθεῖ ἀπὸ τὸν Ὅσιο Πέτρο ἢ ἦταν ἐν χρήσει εἰς τὴν ἐποχή του, διὰ νὰ δηλώσῃ τὰ λεγόμενα «*Σοφιολογικὰ βιβλία*» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἢ ἄλλως Wisdom Books (*Βιβλία τῆς Σοφίας*), τὰ ὁποῖα εἶναι ἑπτά. Ὁ Ὅσιος ἀφαιρεῖ τὸ Ψαλτήριον, τοποθετούμενον μόνο του καὶ οὕτως τὰ βιβλία εἶναι ἕξ, ἤτοι: 1. Σοφία Σολομῶντος, 2. Παροιμίαι Σολομῶντος, 3. Σοφία Σειράχ, 4. Ἐκκλησιαστής, 5. Βίβλος τοῦ Ἰώβ, 6. Ἆσμα Ἀσμάτων. (Βλ. ΙΕΡΕΜΙΟΥ ΦΟΥΝΤΑ ΜΗΤΡ., «*Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη*», (*περιεχόμενο καὶ θεολογία της*), ΑΔΕΕ, Ἀθήνα 2005, σ. 147.

β' Ὁ Δίκαιος Νῶε, μετὰ τὴν ἔξοδό τους ἀπὸ τὴν Κιβωτό, ἐμέθυσε καὶ ἐγυμνώθη. Ὅταν ὁ δευτερότοκος υἱός του Χὰμ εἶδε τὴν γύμνωσι τοῦ πατρός του, τὸ ἐκοινοποίησε στοὺς ἀδελφούς του, οἱ ὁποῖοι, ὀπισθοφανῶς ἀνακάμψαντες, ἐκάλυψαν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ὅταν συνῆλθε ὁ Νῶε, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Χάμ, γιὰ τὴν ἀσέβειά του,

καταράσθηκε ἀντὶ γιὰ αὐτόν, τὸν υἱό του Χαναάν, γιὰ νὰ μὴν ὑβρισθῇ ἡ εὐλογία, ποὺ ἐδέχθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ὁ Χὰμ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μετὰ τὴν ἔξοδόν τους ἀπὸ τὴν Κιβωτό. «...μήτε τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἤδη γεγενημένῃ εὐλογίᾳ λυμήνασθαι». (Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, «*Ὁμιλία εἰς τὴν Γένεσιν*», ΕΠΕ τόμ. Γ', κεφ. 6, σ. 248, καὶ ΙΕΡΕΜΙΟΥ ΦΟΥΝΤΑ ΜΗΤΡ., «Γένεσις», *Ἑρμηνεία Παλαιᾶς Διαθήκης*, ἐκδ. ΑΔΕΕ, 2005, σ. 219).

γ' Πρβλ. «...γενώμεθα θεοὶ δι᾽ αὐτὸν... μακάριος οὗτος τῆς ἐκεῖσε θεώσεως...», ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΚΑ' Εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον*, PG 35-1084 BC.

δ' Πρβλ. Ἐλευθέρα ἀπόδοσις νοημάτων ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν Γένεσιν ΙΣΤ'*, PG 53, 126-129, μὲ συναφῆ χωρία: «....ὅρα πονηροῦ δαίμονος πολύπλοκον μηχανὴν....ἐν τάξει δῆθεν κηδεμονίας (τὴν Εὔαν) ... ἣν ἔπρεπε (τῷ Ἀδὰμ) μόνῳ διαλέγεσθαι, δι᾽ ὃν παρήχθη καὶ κοινωνὸς γέγονε καὶ εἰς βοήθειαν ἐδημιουργήθη... εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀπάτην ἐκκαλεῖται...».

ε' Βλ. ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ, *Ἀκολουθία Ἁγίου Βαπτίσματος*, ἐκδ. «ΑΣΤΕΡΟΣ», σ. 143, Ἀθῆναι 1980.

στ' Ἀνώνυμος ἀναφορά. Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΣΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Ἅπαντα τὰ εὑρεθέντα Ἀσκητικά. Λόγος ΙΣΤ' Περὶ τῶν τρόπων τῶν ἀρετῶν*, σ. 58 ἕ.ἀ. «τῷ γνόντι ἑαυτὸν ἡ γνῶσις τῶν πάντων δίδοται αὐτῷ....ὅστις ὑποτάξῃ ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, ἐγγύς ἐστι τοῦ ὑποταγῆναι αὐτῷ τὰ πάντα».

ζ' Πρβλ. «...ὁ Λόγος ζῷον ἐξ ἀμφοτέρων (ἀοράτου τε λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως) δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον... μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος· τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα». ΑΓ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα* ΕΠΕ, τ. Ε', σ. 164, στ. 7-18.

η' Βλ. «... οἶδε γὰρ ὅτι ὥσπερ αὐτῷ ἐβοήθησε .... οὕτω δυνατός ἐστι καὶ πᾶσι βοηθῆσαι ὅτε θέλει...». ΑΓ ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ *Ἑκατοντὰς Δευτέρα περὶ ἀγάπης, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, κεφ. 39, σ. 68.

θ' Ἀνώνυμος ἀναφορά. Πρβλ. ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὅροι κατὰ πλάτος Β'*, PG. 31, 925Β, «...ἔθος διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθέν, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνει».

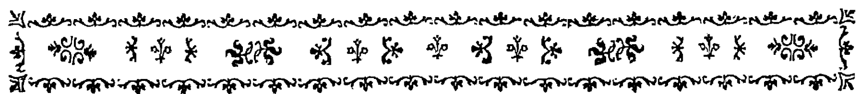
ι' Βασιλικὴ ὁδός, εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐλέγετο αὐτή, ποὺ σήμερα ὀνομάζεται Ἐθνικὴ ἢ Διεθνὴς ὁδός, ἰδιαιτέρας ἀσφαλείας. Εἰς τὴν

Ἐκκλησιαστικὴν Γραμματείαν ὀνομάζεται ἡ ἐν συμμετρίᾳ ἄσκησις σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ «Βασιλέως Χριστοῦ», ἡ ὁποία παρέχει ἀσφάλειαν πνευματικῆς πορείας (βλ. καὶ ΜΕΓΑ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ, τ. Α', Ὑποσημ. 74, σ. 109).

ια' Ἀνώνυμος ἀναφορά. Βλ. ΤΟ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ. *Τοῦ Ἀββᾶ Ἀρσενίου, ἔ.ἀ.* κεφ. β, σ. 5.

ιβ' Ἀνώνυμος ἀναφορά. Βλ. ΤΟ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ. *Τοῦ Ἀββᾶ Ἀρσενίου, ἔ.ἀ.* κεφ. α, σ. 5.





ΔΗΛΩΣΙΣ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΚΑΙ ΩΡΑΙΟΤΑΤΗ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

[1.] Πρώτη, ἡσυχία, ἤτοι ἀπερίσπαστος διαγωγή, ἀπέχουσα πάσης μερίμνης βιωτικῆς, ἵνα δυνηθῇ ἐκ τοῦ μακρυσμοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν περισπασμῶν φυγεῖν τὸν θόρυβον καὶ τόν, ὡς λέοντα ὠρυόμενον περιπατοῦντα καὶ ζητοῦντα καταπιεῖν τινά[1]*, διὰ τῶν συντυχιῶν καὶ μεριμνῶν τοῦ βίου· καὶ ἵνα μίαν μέριμναν ἔχῃ, πῶς τῷ Θεῷ ἀρέσῃ καὶ τὴν ψυχὴν ἀκατάκριτον ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου παρασκευάσῃ καὶ μετὰ σχολῆς ἁπάσης μάθῃ τὰς κλοπὰς τῶν δαιμόνων καὶ τὰ ἴδια σφάλματα, τὰ ὑπὲρ ψάμμον θαλάσσης γινόμενα, καὶ ὡσεὶ χνοῦς τῇ λεπτότητι τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα. Καὶ θρηνῶν ἀεί, λυπεῖται μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, παρακαλεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς εὐγνώμων γενόμενος, καὶ παρηγορεῖται, ὅτι ἔφθασεν ἰδεῖν, ἅπερ οὐκ ἤλπιζε θεάσασθαι, ἔξωθεν τῆς κέλλης διάγων ποτέ· καὶ τὴν ἰδίαν ἀσθένει-*

1. Πρώτη [εἶναι] ἡ ἡσυχία, δηλαδὴ ὁ ἀπερίσπαστος βίος [τρόπος ζωῆς], ὁ ὁποῖος [κάνει τὸν ἄνθρωπο] νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ κάθε βιοτικὴ μέριμνα, γιὰ νὰ μπορέσῃ, μὲ τὴν ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς περισπασμούς, νὰ διαφύγῃ τὸν θόρυβο [τοῦ κόσμου] καὶ [τὸν διάβολο] ὁ ὁποῖος «περιπατεῖ βρυχόμενος σὰν λιοντάρι καὶ ζητεῖ ποιὸν νὰ καταπιῇ», μὲ τὶς συναναστροφὲς καὶ τὶς μέριμνες τῆς ζωῆς· καὶ γιὰ νὰ ἔχῃ μία [καὶ μόνον] μέριμνα, [δηλαδὴ] πῶς νὰ ἀρέσῃ στὸν Θεὸ καὶ πῶς νὰ ἑτοιμάσῃ τὴν ψυχή του, [ὥστε νὰ βρεθῇ] ἀκατάκριτη κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου καὶ [πῶς], μὲ κάθε προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια, νὰ μάθῃ τὰ τεχνάσματα τῶν δαιμόνων καὶ τὰ δικά του ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὴν ἄμμο τῆς θαλάσσης, καὶ τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦνται ἀπὸ τοὺς πολλούς, ὅπως τὸ λεπτὸ χνούδι. Καὶ θρηνώντας πάντοτε, λυπᾶται μὲν [γιὰ] τὴν ἀνθρώπινη φύσι [του], ἐνισχύεται ὅμως ἀπὸ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἔγινε εὐγνώμων καὶ παρηγορεῖται, γιατὶ ἀξιώθηκε νὰ ἰδῇ, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἤλπιζε νὰ ἰδῇ, ὅταν κάποτε ζοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί του [δηλαδὴ στὸν κόσμο πρὶν γίνῃ Μοναχός]. Καὶ ἔχοντας ἐπίγνωσι τῆς δικῆς του ἀδυνα-

αν ἐπεγνωκὼς καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, φοβεῖται καὶ ἐλπίζει· ὡς μήτε θαῤῥῶν ἐξ ἀγνωσίας πέσῃ, μήτε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἐπιλαθόμενος ἀπογινώσκῃ, εἴ τι δ' ἂν συμβῇ αὐτῷ.

[2.] Δευτέρα, νηστεία σύμμετρος, ἤγουν τὸ ἅπαξ ἐσθίειν καθ' ἡμέραν καὶ μὴ κορέννυσθαι· ἐξ εὐτελῶν τροφῶν ἓν εἶδος ἐκ τῶν ἀπερισπάστως εὑρισκομένων, ὧν οὐκ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή, εἰ μήπου οὐκ ἔστιν ἄλλο. Ἵνα γαστριμαργίαν, λαιμαργίαν, ἐπιθυμίαν νικήσῃ καὶ ἀπερισπάστως διαμένῃ. Ἅμα δέ, ἵνα μὴ εἶδός τι ἀπέχηται καθόλου, ἀπόβλητα ποιῶν κακῶς, τὰ παρὰ Θεοῦ καλὰ λίαν[2] γινόμενα, μήτε πάντα ὑφ' ἓν καταπίῃ ἀκρατῶς καὶ φιληδόνως, ἀλλ' ἓν εἶδος καθ' ἑκάστην παρ' ἓν ἐσθίων μετὰ ἐγκρατείας, πᾶσιν εἰς δόξαν Θεοῦ χρήσηται, μηδενὸς ἀπεχόμενος, ὡς οἱ ἐπικατάρατοι αἱρετικοὶ ποιοῦσιν, ὡς κακόν. Οἶνος δέ, κατὰ καιρόν· ἐν γὰρ γήρᾳ, ἀσθενείᾳ τε καὶ ψύχει χρήσιμός ἐστι πάνυ, πλὴν καὶ τότε ὀλιγωστός [recte: ὀλιγοστός]· ἐν δὲ νεότητι, θέρμῃ τε καὶ ὑγείᾳ, τὸ ὕδωρ

μίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, [συγχρόνως] φοβεῖται καὶ ἐλπίζει· ὥστε, ἐὰν τυχὸν κάτι τοῦ συμβῇ, οὔτε νὰ πέσῃ [ὑποκύψῃ σὲ πειρασμό], ἐπειδὴ πῆρε θάρρος [ἐμπιστεύθηκε τὸν ἑαυτό του], ἀπὸ ἄγνοια [τῶν δυνάμεών του], οὔτε νὰ ἀπογοητεύεται, ξεχνώντας τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

2. Δεύτερη [εἶναι], ἡ μὲ μέτρο νηστεία, δηλαδὴ τὸ νὰ τρώῃ [κανεὶς] μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα καὶ νὰ μὴν χορταίνῃ· [δηλαδὴ νὰ τρώγῃ] ἕνα εἶδος ἀπὸ εὐτελεῖς τροφές, ἀπὸ αὐτὲς ποὺ βρίσκονται εὔκολα καὶ δὲν τὶς ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή, ἐὰν βέβαια δὲν ὑπάρχῃ κάτι ἄλλο· γιὰ νὰ νικήσῃ τὴν γαστριμαργία, τὴν λαιμαργία, τὴν ἐπιθυμία καὶ νὰ ζῇ χωρὶς περισπασμούς. Συγχρόνως ὅμως, νὰ μὴν ἀπέχῃ ἐντελῶς ἀπὸ ἕνα εἶδος, μὲ τὸ νὰ ἀπορρίπτῃ κακῶς, ὅσα ἀπὸ τὸ Θεὸ ἔγιναν πολὺ καλά. Οὔτε ὅλα νὰ τὰ καταπίνῃ μονομιᾶς, ἀσυγκράτητα καὶ φιλήδονα, ἀλλὰ [νὰ τρώῃ] ἀπὸ ἕνα εἶδος καθημερινὰ μὲ ἐγκράτεια, [ὥστε] ὅλα νὰ τὰ χρησιμοποιῇ πρὸς δόξαν Θεοῦ, χωρὶς νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ κανένα, ὅπως κάνουν οἱ καταραμένοι αἱρετικοί, [ἐπειδὴ τὸ θεωροῦν] ὡς κακό. Κρασὶ δὲ κατὰ περίστασι· γιατὶ στὰ γηρατειὰ καὶ στὴν ἀρρώστια καὶ στὸ κρύο εἶναι πολὺ χρήσιμο, ὅμως καὶ τότε λιγοστό· στὴν νεότητα ὅμως καὶ στὴ ζέστη καὶ στὴν ὑγεία, τὸ νερὸ

κρεῖττον, πλὴν καὶ τοῦτο ὀλίγον πάσῃ δυνάμει· ἡ γὰρ δίψα κρείσσων ἐστὶ πασῶν τῶν σωματικῶν πράξεων.

[3.] Τρίτη, ἀγρυπνία σύμμετρος, τὸ ἥμισυ δηλαδὴ τῆς νυκτὸς εἰς ὕπνον ἔχειν καὶ τὸ ἥμισυ εἰς ψαλμῳδίαν καὶ προσευχήν, στεναγμούς τε καὶ δάκρυα· ἵνα τῇ συμμέτρῳ νηστείᾳ καὶ ἀγρυπνίᾳ, τὸ μὲν σῶμα εὐπειθὲς τῇ ψυχῇ γένηται, ὑγιές τε καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἕτοιμον. Ἡ δὲ ψυχὴ ἀνδρείαν λάβῃ καὶ φωτισμόν, εἰς τὸ βλέπειν καὶ ποιεῖν τὰ προσήκοντα.

[4.] Τετάρτη, ψαλμῳδία, ἤτοι προσευχὴ σωματική, διὰ ψαλμῶν καὶ γονυκλισιῶν, ἵνα σκυλθῇ τὸ σῶμα καὶ ταπεινωθῇ ἡ ψυχὴ καὶ φύγωσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν δαίμονες καὶ παραγίνωνται οἱ σύμμαχοι Ἄγγελοι καὶ ἐπιγνώσηταί τις πόθεν λαμβάνει βοήθειαν· μήπως ἀγνοῶν ἐπαρθῇ, δοκῶν ὅτι ἴδιαί εἰσιν αἱ ἐργασίαι καὶ ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ γινώσκειν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν.

[5.] Πέμπτη, προσευχὴ πνευματικὴ διὰ τοῦ νοὸς γινομένη, ἀπέχουσα πάσης ἐν-

εἶναι πολὺ προτιμότερο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ λίγο, ὅσο [εἶναι] δυνατόν· γιατὶ ἡ δίψα εἶναι ἡ καλύτερη ἀπ᾽ ὅλες τὶς σωματικὲς πράξεις.

3. Τρίτη [εἶναι], ἡ μὲ μέτρο ἀγρυπνία, δηλαδὴ νὰ ἀφιερώνῃ κανείς, τὸ μισὸ τῆς νύχτας στὸν ὕπνο καὶ τὸ [ἄλλο] μισό, γιὰ ψαλμωδία καὶ προσευχὴ καὶ στεναγμοὺς καὶ δάκρυα. [Καὶ τοῦτο,] γιὰ νὰ γίνῃ, μὲ τὴν μετρημένη νηστεία καὶ ἀγρυπνία, τὸ μὲν σῶμα ὑποταγμένο στὴν ψυχή, ὑγιὲς καὶ ἕτοιμο γιὰ κάθε ἀγαθὸ ἔργο, ἡ δὲ ψυχὴ νὰ γίνῃ ἀνδρεία καὶ νὰ φωτισθῇ, στὸ νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ κάνῃ τὰ πρέποντα.

4. Τετάρτη [εἶναι] ἡ ψαλμωδία, δηλαδὴ ἡ σωματικὴ προσευχή, μὲ ψαλμοὺς καὶ γονυκλισίες [μεγάλες μετάνοιες], γιὰ νὰ καταπονηθῇ τὸ σῶμα καὶ νὰ ταπεινωθῇ ἡ ψυχὴ καὶ γιὰ νὰ φύγουν οἱ ἐχθροί μας δαίμονες καὶ γιὰ νὰ πλησιάσουν οἱ σύμμαχοί [μας] Ἄγγελοι καὶ νὰ καταλάβῃ καλὰ κανεὶς ἀπὸ ποῦ λαμβάνει τὴν βοήθεια· μήπως μὲ τὸ νὰ τὸ ἀγνοῇ, ὑπερηφανευθῇ, νομίζοντας ὅτι εἶναι δικά του τὰ ἔργα καὶ ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν δική του ἀσθένεια.

5. Πέμπτη [εἶναι] ἡ πνευματικὴ προσευχή, ποὺ γίνεται μὲ τὸ νοῦ, ἡ ὁποία ἀπέχει ἀπὸ κάθε ἔννοια [λογισμὸ ἢ φαντασία]

νοίας· καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις ἱστάμενος ὁ νοῦς καὶ προσπίπτων τῷ Θεῷ μετὰ συντριμμῶν ἀμυθήτων, ζητεῖ μόνον τὸ θεῖον θέλημα γενέσθαι ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ἐγχειρήμασι καὶ νοήμασι, μηδ᾽ ὅλως δεχόμενος λογισμόν, ἢ σχῆμα, ἢ χρῶμα, ἢ φῶς, ἢ πῦρ, ἢ ἄλλο τι τὸ παράπαν, ἀλλ᾽ ὡς παρὰ Θεῷ βλεπόμενος καὶ αὐτῷ μόνῳ διαλεγόμενος, ἀνείδεος, ἄχροος, ἀσχημάτιστος γενόμενος. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ καθαρὰ προσευχή, ἡ πρέπουσα τῷ ἔτι πρακτικῷ· τῷ δὲ θεωρητικῷ, ἄλλα μείζονα τούτων.

[6.] Ἕκτη, ἀνάγνωσις ἔν τε λόγοις καὶ βίοις τῶν Πατέρων, μηδ᾽ ὅλως περὶ δογμάτων ξένων, ἢ ἄλλων τινῶν ἀκούων καὶ μάλιστα αἱρετικῶν, ἵνα μάθῃ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἐκ τῆς διακρίσεως τῶν Πατέρων, πῶς νικήσῃ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀρετὰς κτήσηται. Καὶ ἵνα ἐμπλησθῇ ὁ νοῦς αὐτοῦ λόγων Πνεύματος Ἁγίου καὶ ἐπιλάθηται τὰ πρῴην ἀπρεπῆ ῥήματα καὶ νοήματα, ἅπερ ἤκουσεν ἔξω τῆς κέλλης ὤν. Καὶ ἵνα, τῇ πολλῇ ὁμιλίᾳ τῆς προσευχῆς καὶ ἀναγνώσεως, ἔλθῃ εἰς τὸ

καὶ μὲ τὸ νὰ καθηλώνεται ὁ νοῦς, μόνο σ᾽ αὐτὰ ποὺ λέγει [στὰ λόγια τῆς προσευχῆς], προσπίπτοντας στὸ Θεὸ μὲ ἀνείπωτη συντριβή, ζητεῖ νὰ γίνῃ μόνο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, σὲ ὅλες τὶς πράξεις του καὶ στὰ νοήματα, χωρὶς νὰ δέχεται καθόλου λογισμὸ ἢ σχῆμα ἢ χρῶμα ἢ φῶς ἢ πῦρ καὶ γενικὰ κάτι ἄλλο, ἀλλὰ καθὼς βλέπεται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ συνομιλεῖ μόνον μὲ Αὐτόν, νὰ γίνεται [ὁ νοῦς] ἄμορφος, ἄχρωμος, ἀσχημάτιστος. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ καθαρὴ προσευχή, ποὺ ἁρμόζει στὸν ἀκόμη πρακτικὸ [ἄνθρωπο]· στὸν θεωρητικὸ ὅμως, [πρέπουν] ἄλλα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά.

6. Ἕκτη [εἶναι] ἡ ἀνάγνωσι τῶν λόγων καὶ τῶν βίων τῶν Πατέρων, χωρὶς [νὰ θέλῃ] νὰ ἀκούῃ καθόλου γιὰ ξένα δόγματα ἢ [καὶ] κάποια ἄλλα [παρόμοια] καὶ προπάντων [λόγους] τῶν αἱρετικῶν, γιὰ νὰ μάθῃ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ ἀπὸ τὴ διάκρισι τῶν Πατέρων, πῶς θὰ νικήσῃ τὰ πάθη καὶ θὰ ἀποκτήσῃ τὶς ἀρετές. Καὶ γιὰ νὰ γεμίσῃ ὁ νοῦς του, ἀπὸ λόγους τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, [ὥστε] νὰ ξεχάσῃ τὰ προηγούμενα ἄπρεπα λόγια καὶ νοήματα, τὰ ὁποῖα ἄκουσε, ὅταν ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί του. Καὶ γιὰ νὰ φθάσῃ νὰ κατανοῇ, μὲ τὴ συνεχῆ παραμονὴ στὴν προσευχὴ καὶ στὴν ἀνά-

ἐννοεῖν χρηστὰς ἐννοίας· καὶ γὰρ ἡ προσευχὴ βοηθεῖται ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἡ ἀνάγνωσις, ὑπὸ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, ὅταν τις προσέχῃ τοῖς λεγομένοις καὶ μὴ παρέργως ἀναγινώσκῃ, ἢ ψάλλῃ, εἰ καὶ οὐδόλως δύναται καταλαβεῖν, ὡς δεῖ, τὴν δύναμιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς τῶν παθῶν σκοτώσεως· κἂν ἐξ οἰήσεως πολλάκις πλανώμεθα, καὶ μάλιστα οἱ δοκοῦντες, ὅτι τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου ἔχουσιν, ἀγνοοῦντες, ὅτι ἐμπράκτου γνώσεως δεόμεθα εἰς τὸ ταῦτα κατανοεῖν καὶ οὐκ ἐξ ἀκοῆς μόνης ὠφελεῖται ὁ θέλων μαθεῖν τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Διότι ἄλλο ἐστὶν ἀκοὴ καὶ ἄλλο πρᾶξις. Ὥσπερ γὰρ ἐκ μόνης ἀκοῆς οὐ δύναταί τις τεχνίτης γενέσθαι, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ποιεῖν καὶ βλέπειν καὶ πολλὰ σφάλλειν καὶ διορθοῦσθαι ὑπὸ τῶν ἐμπείρων, καὶ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐκκοπῆς τῶν ἰδίων θελημάτων καὶ τῇ πολυημερίᾳ, εἰς ἕξιν ἔρχεται τῆς τέχνης, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ γνῶσις οὐ γίνεται ἐκ μόνης μελέτης, ἀλλ᾽ ἐκ Θεοῦ κατὰ χάριν τοῖς ταπεινόφροσι δίδοται. Ὁ γὰρ

γνωσι, τὶς ἀγαθὲς ἔννοιες· διότι ἡ προσευχὴ βοηθεῖται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι, [ποὺ γίνεται] στὴν ἡσυχία καὶ ἡ ἀνάγνωσι ἀπὸ τὴν καθαρὴ προσευχή, ὅταν [βέβαια] κανεὶς προσέχῃ στὰ λεγόμενα καὶ δὲν διαβάζῃ ἢ ψάλλῃ σὰν πάρεργο [μὲ ραθυμία], κι ἂν ἀκόμη δὲν μπορῇ νὰ κατανοήσῃ, ὅπως πρέπει τὴ δύναμι [ἐκείνων ποὺ διαβάζει ἢ ψάλλει], ἐξ αἰτίας τοῦ σκοτασμοῦ τῶν παθῶν· ἂν καὶ πολλὲς φορές, ἀπὸ ἀλαζονεία πλανιώμαστε καὶ μάλιστα, ὅσοι νομίζουν ὅτι κατέχουν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου, ἀγνοώντας, ὅτι ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἔμπρακτη γνῶσι, γιὰ νὰ κατανοοῦμε αὐτὰ καὶ δὲν ὠφελεῖται μόνον ἐξ ἀκοῆς, ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ μάθῃ τὴν γνῶσι τοῦ Θεοῦ. Διότι ἄλλο εἶναι ἡ ἀκοὴ καὶ ἄλλο ἡ πρᾶξι. Ὅπως δηλαδὴ μόνο ἀπὸ τὴν ἀκοή, δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ γίνῃ τεχνίτης, ἀλλὰ [γίνεται] ἀπὸ τὸ νὰ κατασκευάζῃ καὶ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ κάνῃ πολλὰ λάθη καὶ νὰ διορθώνεται ἀπὸ τοὺς ἐμπείρους, καὶ μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἀποκοπὴ τῶν δικῶν του θελημάτων καὶ μὲ τὴν πολυκαιρία νὰ φθάσῃ νὰ μάθῃ τὴν τέχνη, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ γνῶσι, δὲν [ἀποκτᾶται] μόνον ἀπὸ τὴ μελέτη, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ δίνεται, κατὰ Χάριν, στοὺς ταπεινοφρονοῦντες. Διότι

ἀναγινώσκων Γραφὰς καὶ ἴσως ἐκ μέρους δοκεῖ γινώσκειν, οὐδὲν θαυμαστόν, ἐὰν μάλιστα πρακτικὸς ὑπάρχῃ. Οὐ μὴν δὲ γνῶσιν Θεοῦ ὁ τοιοῦτος ἔχῃ, ἀλλὰ τοὺς λόγους τῶν ἐχόντων γνῶσιν ἀκούων· ὥστε οἱ μὲν γράψαντες εἶχον πολλάκις γνῶσιν Θεοῦ, καθάπερ οἱ προφῆται, αὐτὸς δὲ οὔπω. Κἀγὼ τοίνυν ὡσαύτως ἐκ τῶν θείων Γραφῶν συλλέξας καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ πνεύματος ἀξιωθεὶς ἀκοῦσαι, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἀκουόντων παρ᾽ ἐκείνου ἤκουσα ὥς περ τινες περί τινος πόλεως ἢ ἀνθρώπου ἀκούοντες παρὰ τοῖς εἰδόσι ταῦτα.

[7.] Ἑβδόμη, ἐρώτησις τῶν ἐμπείρων περὶ παντὸς λόγου καὶ ἐγχειρήματος, ἵνα μή, ἐξ ἀπειρίας, ἢ αὐταρεσκείας, ἀλλ᾽ [recte: ἄλλ᾽] ἀντ᾽ ἄλλου νοῶν καὶ ποιῶν τις πλανᾶται πολλάκις καὶ εἰς οἴησιν πίπτῃ, δοκῶν εἰδέναι ὡς δεῖ, μηδὲν εἰδὼς μηδέπω[3], κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

[8.] Ἔπειτα μετὰ τὰς σωματικὰς ταύτας πράξεις, ὑπομονὴν δεῖ ἔχειν πάντων τῶν ἐπερχομένων, ὧν μέλλει ὁ Θεὸς παραχωρεῖν πρὸς μάθησιν καὶ πεῖραν καὶ γνῶσιν τῆς ἰδί-

αὐτὸς ποὺ μελετᾶ τὶς Γραφὲς καὶ ἴσως θεωρεῖ, ὅτι κατανοεῖ ἕνα μέρος αὐτῶν, δὲν εἶναι κάτι τὸ θαυμαστό, ἐὰν μάλιστα τυχαίνῃ νὰ εἶναι πρακτικός. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πράγματι [ἀκόμη] γνῶσι Θεοῦ, ἀλλὰ ἀκούει τοὺς λόγους ἐκείνων, ποὺ ἔχουν γνῶσι· ὥστε αὐτοὶ ποὺ τὰ ἔγραψαν, εἶχαν πολλὲς φορὲς γνῶσι Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Προφῆτες, ὁ ἴδιος ὅμως ὄχι ἀκόμη. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν ὁμοίως [τὰ γνωρίζω], ἀφοῦ τὰ συγκέντρωσα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ ὄχι γιατὶ ἀξιώθηκα νὰ τὰ ἀκούσω ἀπὸ τὸ [Ἅγιο] Πνεῦμα, ἀλλὰ τὰ ἄκουσα ἀπὸ αὐτούς, ποὺ [τὰ] ἀκούουν ἀπὸ Ἐκεῖνο [τὸ Ἅγιο Πνεῦμα], ὅπως ἀκριβῶς ἀκούουν μερικοί, γιὰ κάποια πόλι ἢ [κάποιον] ἄνθρωπο, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὰ γνωρίζουν.

7. Ἑβδόμη [εἶναι] ἡ ἐρώτησι τῶν ἐμπείρων, γιὰ κάθε λόγο καὶ ἔργο, γιὰ νὰ μὴν πλανᾶται πολλὲς φορὲς κάποιος ἀπὸ ἀπειρία καὶ αὐταρέσκεια, ἐπειδὴ ἐννοεῖ καὶ κάνει ἄλλο ἀντὶ ἄλλου καὶ [ἔτσι] πέφτει σὲ ἀλαζονεία, «νομίζοντας ὅτι γνωρίζει ὅπως πρέπει, ἐνῶ τίποτα ἀκόμη δὲν ξέρει», σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο.

8. Ἔπειτα μαζὶ μὲ τὶς σωματικὲς αὐτὲς πράξεις, πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπομονὴ γιὰ ὅλα τὰ ἐπερχόμενα [δεινά], τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς φροντίζει νὰ [τοῦ] παραχωρῇ πρὸς μάθησι καὶ πεῖρα καὶ γνῶσι τῆς ἰδί-

ας ἀσθενείας. Καὶ μήτε θαῤῥεῖν, μήτε ἀπογινώσκειν, εἴ τι δι᾽ ἂν αὐτῷ συμβῇ καλὸν ἢ κακὸν. Πᾶν δὲ ὄνειρον καὶ πᾶν ῥῆμα καὶ ἔργον ἀργὸν ὀφείλει ἀποστρέφεσθαι ἀεί· μελετᾶν τε τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα ὑπὲρ τὸ ἀναπνεῖν ἐν παντὶ καιρῷ[4] *καὶ τόπῳ καὶ πράγματι. Καὶ προσπίπτειν αὐτῷ ἀπὸ ψυχῆς, συνάγων τὸν νοῦν ἐκ πάντων τῶν τοῦ κόσμου νοημάτων καὶ μόνον ζητῶν γενέσθαι τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα. Καὶ τότε ἄρχεται ὁ νοῦς βλέπειν τὰ πταίσματα αὐτοῦ ὡς ψάμμον θαλάσσης. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τεκμήριον τῆς ὑγείας αὐτοῦ. Καὶ ἁπλῶς, γίνεται ἡ ψυχὴ συντετριμμένη καὶ ἡ καρδία τεταπεινωμένη*[5], *καὶ ἡγεῖται ἑαυτὴν κάτω πάντων ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ ἄρχεται μὲν κατανοεῖν τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, τάς τε ἰδικὰς [recte: εἰδικὰς] καὶ περιεκτικάς, τὰς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς εὑρισκομένας, καὶ τὰ οἰκεῖα πλημμελήματα. Τηρεῖ δὲ καὶ τὰς ἐντολὰς ἐν γνώσει, ἀπὸ τῆς πρώτης, καὶ καθ᾽ ἑξῆς. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος, ὡς ἐν κλίμακι τέθεικεν αὐτάς, καὶ οὐ δύναταί*

ας [του] ἀσθένειας. Καὶ οὔτε νὰ παίρνῃ [πολὺ] θάρρος, οὔτε νὰ ἀπογοητεύεται, ἂν [τυχὸν] κάτι συμβῇ σ᾽ αὐτὸν καλὸ ἢ κακό. Ὀφείλει δέ, κάθε ὄνειρο καὶ κάθε λόγο καὶ ἔργο ἄχρηστο, νὰ [τὸ] ἀποστρέφεται πάντοτε καὶ νὰ μελετᾷ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ περισσότερο [καὶ] ἀπὸ τὴν ἀναπνοὴ [του], σὲ κάθε καιρὸ καὶ τόπο καὶ ἔργο. Καὶ νὰ προσπίπτῃ σ᾽ Αὐτόν, μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ συμμαζεύοντας τὸν νοῦν του, ἀπὸ ὅλα τὰ νοήματα τοῦ κόσμου καὶ ἐπιζητώντας μόνον νὰ γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε, ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ βλέπῃ τὰ σφάλματά του, σὰν τὴν ἄμμο τῆς θαλάσσης. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ ἀπόδειξι τῆς ὑγείας αὐτοῦ. Καὶ γενικά, συντρίβεται ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδιὰ ταπεινώνεται καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό της, ἀληθινὰ ὑποκάτω ὅλων. Καὶ ἀρχίζει νὰ κατανοῇ τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, καὶ τὶς εἰδικὲς καὶ τὶς γενικώτερες, ποὺ βρίσκονται στὶς θεῖες Γραφές, [ὅπως] καὶ τὰ δικά του ἁμαρτήματα. Τηρεῖ δὲ καὶ τὶς ἐντολὲς μὲ ἐπίγνωσι, ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ ὅλες τὶς ἑπόμενες. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος τὶς τοποθέτησε σὰν σὲ κλίμακα καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς

τις ὑπερβαίνων τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἀνελθεῖν ποτε. Ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βαθμίδων, οὕτως ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν· καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς, εἰς τὴν τρίτην· ἄχρις ἂν Θεὸν ποιήσωσι τὸν ἄνθρωπον, κατὰ χάριν τοῦ δωρησαμένου αὐτάς, τοῖς προαιρουμένοις.

ποτέ, ὑπερβαίνοντας τὴ μιά, νὰ ἀνεβῇ στὴν ἄλλη. Ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς στὰ σκαλοπάτια, ἔτσι ἀπὸ τὴν πρώτη [ἀνεβαίνει] στὴ δεύτερη· καὶ ἀπὸ αὐτὴ στὴν τρίτη· μέχρι ποὺ νὰ κάνουν Θεὸ τὸν ἄνθρωπο, μὲ τὴ Χάρι Ἐκείνου, ποὺ τὶς δώρισε σὲ ὅσους ἔχουν [καλὴ] προαίρεσι.

ΟΤΙ Ο ΒΟΥΛΟΜΕΝΟΣ ΤΑΣ ΕΝΤΟΛΑΣ ΤΗΡΗΣΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΦΟΒΟΥ ΑΡΞΑΤΩ, ΙΝΑ ΜΗ ΕΙΣ ΧΑΟΣ ΟΛΙΣΘΗΣῌ

ΟΤΙ ΕΚΕΙΝΟΣ ΠΟΥ ΘΕΛΕΙ ΝΑ ΤΗΡΗΣῌ ΤΙΣ ΕΝΤΟΛΕΣ ΑΣ ΑΡΧΙΣῌ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΟΒΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΜΗΝ ΠΕΣῌ ΣΕ ΧΑΟΣ

[9.] Εἰ δέ τις θέλει προλαβεῖν, ἐπ᾽ αὐταῖς μᾶλλον τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύτω καὶ μὴ ἀλλαχόθεν· ἐπεὶ εἰς κρημνόν, μᾶλλον δὲ εἰς χάος μέλλει πίπτειν. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἑπτὰ χαρισμάτων τοῦ πνεύματος, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ φόβου ἄρξηται, οὐ δύναταί τις εἰς τὰ λοιπὰ ἀνελθεῖν ποτέ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς τοῦ Κυρίου. Ἀρχὴ γὰρ σοφίας, φησὶν ὁ Δαβίδ, φόβος Κυρίου[6]. Ὁ δὲ ἄλλος προφήτης ἄνωθεν εἰρηκὼς περὶ τούτων, ἔφη· πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος,

9. Ἂν κάποιος θέλῃ νὰ ἀσχοληθῇ πρωταρχικὰ [μὲ τὴ σωτηρία του], ἂς ἐπιδείξῃ σ᾽ αὐτὲς [τὶς ἀρετές] μᾶλλον τὸν ζῆλον του καὶ ὄχι ἀλλοῦ· διότι πρόκειται νὰ πέσῃ σὲ γκρεμὸ ἢ μᾶλλον σὲ χάος. Ὅπως ἀκριβῶς, [ὅσον ἀφορᾶ] τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ [Ἁγίου] Πνεύματος[α'], ἐὰν κανεὶς δὲν ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν φόβο, δὲν μπορεῖ καὶ στὰ ὑπόλοιπα νὰ ἀνέβῃ ποτέ, ἔτσι καὶ μὲ τοὺς Μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου. Διότι «ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου», [ὅπως] λέγει ὁ Δαβίδ. Ὁ δὲ ἄλλος προφήτης [ὁ Ἠσαΐας], ὅταν ἀναφέρθηκε σὲ αὐτά, [ἄρχισε] ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα [πρὸς τὰ κατώτερα καὶ] εἶπε· «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος,

πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ[7]*. Καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ φόβου ἤρξατο διδάσκειν. Καί φησι, μακάριοι πτωχοὶ τῷ πνεύματι*[8]*, τοῦτ᾽ ἔστι τὸ γενέσθαι τινὰ κατάπτηχον τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, ἔχοντα ἀμύθητον συντριμμὸν ψυχῆς. Διότι ὁ Κύριος ὡς θεμέλιον τέθεικε τὴν ἐντολὴν ταύτην, γινώσκων ὅτι ἐκτὸς ταύτης, κἂν εἰς οὐρανόν τις πολιτεύηται, οὐκ ὠφελεῖται ἔχων τὴν ἀπόνοιαν, δι᾽ ἧς ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι πλεῖστοι πεπτώκασι. Καὶ τούτου χάριν ὀφείλει ὁ θέλων τὴν πρώτην ἐντολὴν τηρῆσαι, ἤτοι τὸν φόβον, ὡς εἴρηται, ἐν σχολῇ μελετᾶν πολλῇ, τὰ πρῴην γεγραμμένα τοῦ βίου συναντήματα καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας τὰς ἀμετρήτους καὶ ἀνεξιχνιάστους· καὶ ὅσα ἐποίησε καὶ ποιεῖ μεθ᾽ ἡμῶν δι᾽ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἐντολῶν τε καὶ δογμάτων, ἀπειλῶν τε καὶ ἐπαγγελιῶν, φυλάττων, τρέφων, προνοῶν, ζωογονῶν, ῥυόμενος ἀπὸ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν. Τὰς νόσους, ἃς ἡ ἀταξία ἡμῶν προσφέρει, ἰώμενος δι᾽ εὐχῶν καὶ πρεσβειῶν τῶν Ἁγίων αὐτοῦ·*

Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ». Καὶ ὁ Κύριος, ἀπὸ τὸν φόβο ἄρχισε νὰ διδάσκῃ. Καὶ λέγει, «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι» [οἱ αἰσθανόμενοι τὴν πνευματική τους πτωχεία]. Τοῦτο σημαίνει [νὰ φθάσῃ] νὰ γίνῃ κανεὶς ἔντρομος ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ ἔχῃ ἀνείπωτη συντριβὴ ψυχῆς. Διότι ὁ Κύριος, ἔχει θέσει ὡς θεμέλιο τὴν ἐντολὴν αὐτήν, ἐπειδὴ γνωρίζει, ὅτι χωρὶς αὐτὴν καὶ στὸν οὐρανὸ ἂν ζῇ κανεὶς δὲν ὠφελεῖται, ἂν ἔχῃ τὴν παραφροσύνη, λόγῳ τῆς ὁποίας ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔχουν πέσει. Καὶ γι᾽ αὐτὸ ὀφείλει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ τηρήσῃ τὴν πρώτη ἐντολή, δηλαδὴ τὸν φόβο, ὅπως ἔχει λεχθῆ, νὰ μελετᾷ μὲ πολλὴ προσοχὴ τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς, ποὺ προηγουμένως ἔχουν γραφῆ καὶ τὶς ἀμέτρητες καὶ ἀνεξιχνίαστες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅσα ἔκανε καὶ κάνει σὲ μᾶς, μέσῳ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἐντολῶν καὶ δογμάτων, ἀπειλῶν καὶ ὑποσχέσεων, φυλάττοντας, τρέφοντας, προνοώντας, ζωογονώντας, σώζοντας ἀπὸ ὁρατοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθρούς. [Καὶ] θεραπεύοντας τὶς ἀσθένειες, τὶς ὁποῖες, ἡ δική μας ἀταξία προκαλεῖ, μὲ τὶς εὐχὲς καὶ πρεσβείαις τῶν Ἁγίων Του·

ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, ἀσεβείαις τε καὶ ἀνομίαις μακροθυμῶν ἀεί. Ὅσα ἐποίησαμεν καὶ ποιοῦμεν καὶ ὅσα μέλλομεν ποιεῖν, ἐξ ὧν ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἡ χάρις αὐτοῦ. Καὶ πόσα παροργίζομεν αὐτὸν ἔργῳ τε καὶ λόγῳ καὶ διαλογισμῷ. Καὶ οὐ μόνον ἀνέχεται ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ μείζονα εὐεργετεῖ δι᾿ ἑαυτοῦ, δι᾿ Ἀγγέλων, διὰ Γραφῶν, δικαίων καὶ Προφητῶν, Ἀποστόλων τε καὶ Μαρτύρων, διδασκάλων καὶ ὁσίων Πατέρων. Καὶ κατανοῶν τῶν μὲν τοὺς ἄθλους, τῶν δὲ τοὺς ἀγῶνας. Ἔπειτα θαυμάζων τὴν συγκατάβασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ, τὰ ἄχραντα αὐτοῦ πάθη, τὸν Σταυρόν, τὸν θάνατον, τὴν ταφήν, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν παρουσίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ ἄῤῥητα θαύματα, τὰ ἀεὶ καὶ καθ᾿ ἑκάστην γινόμενα, τὸν παράδεισον, τοὺς στεφάνους, τὴν υἱοθεσίαν ἧς ἠξίωσεν ἡμᾶς, καὶ πάντα ὅσα περιέχει ἡ θεία Γραφὴ καὶ πλείονα λογιζόμενος, ἐκπλήττεται μὲν κατανοῶν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, τρέμει δὲ

καὶ μακροθυμῶντας πάντοτε γιὰ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὶς ἀσέβειες καὶ τὶς ἀνομίες [μας· καὶ γιὰ] ὅσα κάναμε καὶ κάνομε καὶ ὅσα πρόκειται νὰ κάνωμε, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μᾶς ἔσωσε ἡ Χάρις Αὐτοῦ. Καὶ γιὰ ὅσα πολλὰ παροργίζομε Αὐτὸν καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ λογισμούς· καὶ ὄχι μόνον μᾶς ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ μᾶς εὐεργετεῖ μὲ περισσότερα, εἴτε Αὐτὸς [ὁ Ἴδιος], μέσῳ τῶν Ἀγγέλων ἢ μὲ τὶς Γραφὲς δικαίων καὶ Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων, διδασκάλων καὶ Ὁσίων Πατέρων. Καὶ ἐπειδὴ βλέπει μὲ κατανόησι ἄλλων μὲν τοὺς ἄθλους καὶ ἄλλων τοὺς ἀγῶνες. [Καὶ] ἔπειτα, [ὁ ἄνθρωπος] θαυμάζοντας τὴν συγκατάβασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ζωή Του στὸν κόσμο, τὰ ἄχραντα πάθη, τὸν Σταυρόν, τὸν θάνατον, τὴν Ταφήν, τὴν Ἀνάστασι, τὴν Ἀνάληψι, τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ ἀνέκφραστα θαύματα, ποὺ γίνονται πάντοτε [καὶ] καθημερινά, τὸν παράδεισο, τοὺς στεφάνους, τὴν υἱοθεσία, τὴν ὁποία μᾶς ἀξίωσε καὶ ὅλα ὅσα περιέχει ἡ θεία Γραφή, καὶ διαλογιζόμενος ἀκόμη περισσότερα, ἐκπλήσσεται μέν, ὅταν βλέπῃ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, τρέμει ὅμως

καὶ θαυμάζει τὴν μακροθυμίαν καὶ ἀνοχὴν αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ λυπεῖται τὴν ζημίαν, ἣν ἔπαθεν ἡ φύσις ἡμῶν, λέγω δὴ τὴν ἀγγελοειδῆ ἀπάθειαν, τὸν παράδεισον καὶ πάντα τὰ ἀγαθά, ἀφ' ὧν ἐξεπέσαμεν, καὶ εἰς ὅσα κακὰ ἐνεπέσαμεν, λέγω δὴ τοὺς δαίμονας, τὰ πάθη καὶ τὰς ἁμαρτίας. Καὶ συντρίβεται ἡ ψυχή, ἐννοοῦσα ὅσα κακὰ γεγόνασιν ἐκ τῆς ἡμετέρας πονηρίας καὶ τῆς τῶν δαιμόνων πανουργίας.

καὶ θαυμάζει τὴν μακροθυμία καὶ τὴν ἀνοχή Του σὲ μᾶς, καὶ λυπᾶται γιὰ τὴν ζημία ποὺ ἔπαθε ἡ [ἀνθρωπίνη] φύσις μας, ἐννοῶ [τὸ ὅτι ἔχασε] τὴν ἀγγελικὴ ἀπάθεια, τὸν παράδεισο καὶ ὅλα τὰ ἀγαθά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεπέσαμε καὶ σὲ ὅσα κακὰ πέσαμε, λέγω δηλαδὴ τοὺς δαίμονες, τὰ πάθη καὶ τὶς ἁμαρτίες. Καὶ συντρίβεται ἡ ψυχή, ὅταν κατανοῇ ὅσα κακὰ ἔχουν γίνει ἀπὸ τὴ δική μας πονηρία καὶ [ἀπὸ] τὴν πανουργία τῶν δαιμόνων.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΝΤΟΛΗΣ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΓΕΝΝΗΤΩΡ ΤΟΥ ΠΕΝΘΟΥΣ Ο ΦΟΒΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΝΤΟΛΗΣ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΓΕΝΝΗΤΩΡ ΤΟΥ ΠΕΝΘΟΥΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΦΟΒΟΣ *[ΤΟΥ ΘΕΟΥ]*

*[**10.**] Καὶ οὕτω χαρίζεται αὐτῷ ὁ Θεὸς τὸ μακάριον πένθος, ἤτοι τὴν δευτέραν ἐντολήν. Μακάριοί, φησιν, οἱ πενθοῦντες*[9]*, ἤγουν τὸν ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον ἐξ ἀγάπης καὶ προσπαθείας πενθεῖν. Καὶ γίνεται, ὡς ἐπὶ νεκρῷ πενθοῦντος ἐκ τῶν φρικτῶν νοημάτων τῶν πρὸ τοῦ θανάτου γινομένων, μετὰ θάνατον. Ὀλολύζων ἐν στεναγμοῖς βάθους*

10. Καὶ ἔτσι ὁ Θεὸς χαρίζει σ' αὐτὸν τὸ μακάριο πένθος, δηλαδὴ τὴν δεύτερη ἐντολή, [ἡ ὁποία] λέγει: «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες», δηλαδὴ ὅσοι πενθοῦν τὸν ἑαυτό τους καὶ τὸν πλησίον ἀπὸ ἀγάπη καὶ συμπάθεια [γι' αὐτόν]. Καὶ γίνεται [ὁ ἄνθρωπος], σὰν νὰ πενθῇ νεκρὸ πρὶν τὸν θάνατο, [ἀναλογιζόμενος ὅλα] τὰ φρικτὰ νοήματα, ποὺ [μέλλουν] νὰ γίνουν, μετὰ τὸν θάνατο. [Καὶ] ἔτσι κλαίει γοερὰ καὶ στενάζει ἀπὸ βάθους

καρδίας καὶ πολλῶν, πικρῶν τε καὶ ἐπιπόνων δακρύων καὶ ἀμυθήτων θρήνων. Καὶ οὔτε περὶ τιμῆς, οὔτε ἀτιμίας φροντίζει, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν καταφρονεῖ καὶ τῆς τροφῆς ἐπιλανθάνεται πολλάκις, ἐκ τοῦ πόνου τῆς καρδίας καὶ τῶν διηνεκῶν θρήνων. [11.] Καὶ οὕτως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ κοινὴ πάντων Μήτηρ, δωρήσηται αὐτῷ τὴν πρᾳότητα καὶ ἀρχὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ μιμήσεως, ἤγουν τὴν τρίτην ἐντολήν, ὥς φησιν ὁ Κύριος. Μακάριοι οἱ πρᾳεῖς[10]. Καὶ γίνεται ὡς πέτρα ἐρειρισμένος, καὶ μηδαμῶς σαλευόμενος ὑπὸ ἀνέμου ἢ κυμάτων τοῦ βίου, ἀλλ᾽ ὡσαύτως ἔχει ἀεί, ἐν δαψιλείᾳ καὶ ἐν ἐνδείᾳ καὶ ἐν εὐχερίᾳ [recte: εὐχερείᾳ] καὶ ἐν δυσχερίᾳ [recte: δυσχερείᾳ], ἐν τιμῇ καὶ ἀτιμίᾳ. Καὶ ἁπλῶς ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πράγματι γινώσκει ἐν διακρίσει, ὅτι πάντα παρέρχονται, τά τε ἡδέα καὶ τὰ ἐπίπονα· καὶ ὅτι ὁδός ἐστιν ὁ βίος οὗτος πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Καὶ ὅτι, ἴσως κἂν μὴ θέλωμεν, τὰ γινόμενα γίνονται καὶ μάτην ταραττόμεθα[11] καὶ τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ζημιού-

καρδίας μὲ πολλά, πικρὰ καὶ ἐπίπονα δάκρυα καὶ ἀνείπωτους θρήνους. Καὶ δὲν φροντίζει οὔτε γιὰ τὴν τιμὴ οὔτε γιὰ τὴν ἀτιμία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν ζωὴ περιφρονεῖ καὶ τὴν τροφὴ πολλὲς φορὲς ξεχνάει, ἀπὸ τὸν πόνο τῆς καρδίας καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκατάπαυστους θρήνους.

11. Καὶ ἔτσι, ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ κοινὴ Μητέρα ὅλων, θὰ δωρήση σ᾽ αὐτὸν τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τὴν τρίτη ἐντολή, ὅπως λέγει ὁ Κύριος: «Μακάριοι οἱ πραεῖς». Καὶ γίνεται [σταθερὸς] σὰν νὰ στηρίζεται σὲ πέτρα καὶ καθόλου δὲν σαλεύεται ἀπὸ τὸν ἄνεμο ἢ τὰ κύματα τοῦ βίου, ἀλλὰ πάντα παραμένει ἴδιος, στὴν ἀφθονία καὶ στὴ φτώχεια, στὴν εὐκολία καὶ στὴν δυσκολία, στὴν τιμὴ καὶ στὴν ἀτιμία. Καὶ γενικὰ σὲ κάθε καιρὸ καὶ περίστασι γνωρίζει μὲ διάκρισι, ὅτι ὅλα παρέρχονται καὶ τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ ὀδυνηρά· καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ζωὴ εἶναι δρόμος, [ποὺ ὁδηγεῖ] στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Καὶ ὅτι γίνονται αὐτά, ποὺ εἶναι νὰ γίνουν, ἴσως κι ἂν ἐμεῖς δὲν [τὰ] θέλωμε, καὶ μάταια ταρασσόμαστε καὶ χάνομε τὸν στέφανον τῆς ὑπομο-

μεθα καὶ ἀντιστάται τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ φαινόμεθα. Διότι πάντα ὅσα ὁ Θεὸς ποιεῖ, καλά εἰσι λίαν[12], καὶ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν. Ὁδηγήσει γάρ, φησι, πρᾳεῖς ἐν κρίσει[13], μᾶλλον δὲ ἐν διακρίσει τῶν πραγμάτων. [12.] Ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ παροργισμοῦ οὐδ᾽ ὅλως ταράσσεται ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρεται, ὡς εὑρὼν καιρὸν κέρδους καὶ φιλοσοφίας, λογιζόμενος, ὅτι χωρὶς αἰτίας, οὐκ ἐγένετο ὁ πειρασμός· ἀλλ᾽ ἢ τὸν Θεὸν ἢ τὸν ἀδελφὸν ἢ ἄλλον τινὰ προελύπησεν ἐν ἀγνοίᾳ, ἢ ἐν γνώσει· καὶ ὅτι μᾶλλον εὑρέθη ἀφορμὴ τῆς συγχωρήσεως αὐτοῦ. Ἵνα κἂν διὰ τῆς ὑπομονῆς, λάβῃ συγχώρησιν τῶν πολλῶν αὐτοῦ κακῶν. Καὶ ὅτι ἐὰν μὴ ἀφῇ τὰ ὀφειλήματα τῷ ὀφειλομένῳ αὐτῷ, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀφήσει τὰ αὐτοῦ ὀφειλήματα[14]· καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς ταύτης, ἤγουν τῆς ἐντολῆς, πρὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, συντομωτέρα. Ἄφετε γάρ, φησι, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν[15]· καὶ ὅτι ἠξιώθη ταῦτα γινώσκειν καὶ ποιεῖν κατὰ μίμησιν τοῦ Χριστοῦ, πρᾷος διὰ τῆς χάριτος τῆς ἐντολῆς γενόμενος.

νῆς καὶ φαινόμαστε ἀντιμέτωποι στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅλα ὅσα κάνει ὁ Θεὸς εἶναι πολὺ καλά, [ἂν] καὶ ἐμεῖς δὲν τὸ γνωρίζωμε. Διότι, λέγει [ἡ Γραφὴ] θὰ ὁδηγήσῃ «τοὺς πραεῖς σὲ κρίσι», μᾶλλον δέ, στὴ διάκρισι τῶν πραγμάτων.

12. Ἀλλὰ καὶ σὲ καιρὸ ὀργῆς καθόλου δὲν ταράσσεται αὐτός, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρεται, σὰν νὰ βρῆκε καιρὸ [εὐκαιρία] κέρδους καὶ φιλοσοφίας, σκεπτόμενος ὅτι ἀναίτια δὲν ἔγινε ὁ πειρασμός, ἀλλὰ ὅτι λύπησε πιὸ πρὶν ἢ τὸν Θεὸ ἢ τὸν ἀδελφὸ ἢ κάποιον ἄλλον [εἴτε] ἐν ἀγνοίᾳ του ἢ μὲ ἐπίγνωσι [συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα]· καὶ ὅτι μᾶλλον βρέθηκε ἀφορμὴ γιὰ τὴν συγχώρησί [του ἀπὸ τὸν Θεό]. Γιὰ νὰ λάβῃ, ἔστω καὶ μὲ τὴν ὑπομονή [του], τὴν συγχώρησι τῶν πολλῶν του ἁμαρτημάτων. Καὶ ὅτι, ἂν δὲν συγχωρήσῃ τὶς ὀφειλές του στὸν χρεοφειλέτη του, οὔτε ὁ Πατέρας θὰ συγχωρήσῃ τὶς δικές του [πρὸς Αὐτὸν] ὀφειλὲς καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει συντομωτέρα [ὁδὸς γιὰ τὴν συγχώρησι τῶν ἁμαρτιῶν μας], ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ δηλαδὴ τὴν ἐντολὴ τῆς συγχωρήσεως [τῶν] ἁμαρτιῶν [τῶν ἄλλων]. Γιατὶ λέγει, «συγχωρῆστε καὶ θὰ συγχωρεθοῦν καὶ τὰ δικά σας»· καὶ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ κάνῃ αὐτὰ κατὰ μίμησι τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ἔγινε πρᾶος μὲ τὴν Χάρι τῆς ἐντολῆς.

Λυπεῖται δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅτι διὰ τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας ἐπειράσθη ὁ ἀδελφὸς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, γενόμενος φάρμακον πρὸς ἴασιν τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ πᾶς πειρασμός, ὡς ἰατρεία ἐκ Θεοῦ παραχωρεῖται πρὸς ἴασιν ψυχῆς τοῦ νοσοῦντος. Καὶ γὰρ προγεγονότων καὶ ἐνεστώτων ἄφεσιν δωρεῖται καὶ ἐμπόδιον μελλόντων κακῶν· οὐχὶ δὲ ἔπαινον ἔχει οὔτε ὁ διάβολος, οὔτε ὁ πειράζων, οὔτε ὁ πειραζόμενος. Διότι ὁ μὲν διάβολος, ἄξιός ἐστι μίσους ὡς κακοποιός, οὐ γὰρ κηδόμενος τοῦτο ποιεῖ. Ὁ δὲ πειράζων, ἄξιός ἐστιν ἐλέους ὑπὸ τοῦ πειραζομένου, οὐχ ὅτι ἀγάπῃ ποιῶν, ἀλλ᾽ ὅτι ἐμπαιζόμενός ἐστι καὶ καταπονούμενος. Ὁ δὲ πειραζόμενος ὑπὸ [recte: ὑπὲρ][α'] τῶν ἰδίων πταισμάτων ὑπομένει τὰς θλίψεις καὶ οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινός, ἵνα ἔπαινον ἔχῃ· οὐδὲ γὰρ ἀναμάρτητος. Εἰ δὲ καὶ ἔστιν, ὅπερ ἀμήχανον, ἀλλ᾽ οὖν ἐλπίδι μισθῶν, καὶ φόβῳ τῶν κολάσεων ὑπομένει. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. Ὁ δὲ Θεὸς ὡς ἀνενδεής, πᾶσι τὸ συμφέρον οἰκονομῶν, ἄξιός ἐστιν εὐχα-

Λυπᾶται ὅμως γιὰ τὸν ἀδελφό του, διότι ἐξ αἰτίας τῶν δικῶν του ἁμαρτιῶν, μπῆκε σὲ πειρασμὸ ὁ ἀδελφὸς ἀπὸ τὸν κοινὸ ἐχθρὸ καὶ ἔτσι ἔγινε [αὐτὸς] φάρμακο, γιὰ θεραπεία τῆς δικῆς του ἀσθενείας. Γιατὶ κάθε πειρασμὸς παραχωρεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, σὰν φάρμακο, γιὰ τὴ θεραπεία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀρρώστου. Διότι δωρίζει τὴν συγχώρησι τῶν προηγουμένων καὶ τῶν παρόντων κακῶν καὶ [γίνεται] ἐμπόδιο γιὰ τὰ μελλοντικὰ [κακά]. Καὶ ἔτσι, δὲν ἔχει ἔπαινο οὔτε ὁ διάβολος, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ πειράζει [προκαλεῖ τὸν πειρασμό], οὔτε ἐκεῖνος ποὺ πειράζεται. Διότι ὁ μὲν διάβολος εἶναι ἄξιος μίσους ὡς κακοποιός, διότι [ὅ,τι κάνει] δὲν τὸ κάνει, ἐπειδὴ φροντίζει [γι᾽ αὐτόν τὸν ἄνθρωπο]. Αὐτὸς ὅμως, ποὺ προκαλεῖ τὸν πειρασμό [ὁ πειράζων], εἶναι ἄξιος τοῦ ἐλέους [τῆς συμπαθείας] ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ πειράζεται, ὄχι γιατὶ τὸ κάνει ἀπὸ ἀγάπη [γιὰ τὸ πειραζόμενο], ἀλλά, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἐμπαίζεται καὶ καταταλαιπωρεῖται [ἀπὸ τὸν διάβολο]. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ πειράζεται, γιὰ τὰ δικά του ἁμαρτήματα ὑπομένει τὶς θλίψεις, καὶ ὄχι γιὰ χάρι κάποιου ἄλλου, ὥστε νὰ ἔχῃ καὶ ἔπαινο· γιατὶ δὲν εἶναι ἀναμάρτητος. Καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι [ἀναμάρτητος], πρᾶγμα ἀδύνατο, τὶς ὑπομένει μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μισθῶν καὶ τὸν φόβο τῶν κολάσεων. Καὶ αὐτοὶ μὲν [οἱ ἄνθρωποι], ἔτσι [εἶναι]. Ὁ Θεὸς ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἔχει καμμία ἀνάγκη, οἰκονομεῖ τὸ συμφέρον ὅλων [καὶ] εἶναι ἄξιος εὐχαρι-

*ριστίας, ὅτι καὶ διάβολον καὶ πονηρίας ἀνθρώπων μακροθύμως ἀνέχεται, ἀμείβων πᾶν ἀγαθὸν καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῖς μετανοοῦσι. Πᾶσαν τοίνυν διάκρισιν μαθὼν ὁ ἀξιωθεὶς τῆς τρίτης ἐντολῆς φύλαξ γενέσθαι, οὐκ ἔτι ἐμπαιχθήσεται ἐν γνώσει ἢ ἀγνοίᾳ. Ἀλλὰ λαβὼν χάρισμα ταπεινώσεως, λογίζεται ἑαυτὸν οὐδὲν ὄντα. [***13.***] Πρᾳότης γάρ ἐστιν ὕλη ταπεινώσεως, αὕτη δέ ἐστι θύρα ἀπαθείας· καὶ δι᾽ αὐτῆς εἰς τὴν ἄπτωτον καὶ τελείαν ἀγάπην εἰσέρχεται ὁ γινώσκων τὴν ἰδίαν φύσιν· τί ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι καὶ τί μετὰ θάνατον γίνεται. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ἢ μικρὰ καὶ αὐθωρὸς ἀπολλυμένη δυσωδία, καὶ χείρων πάσης κτίσεως· διότι οὐδεμία ἄλλη κτίσις ἄψυχος ἢ ἔμψυχος ἀνέτρεψε τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ποτε, ἀλλ᾽ ἢ ἡ ἀνθρώπειος φύσις, ἡ πολλὰ μὲν εὐεργετουμένη, πολλὰ δὲ τὸν Θεὸν ἀεὶ παροργίζουσα. [***14.***] Καὶ οὕτω καταξιοῦται τῆς τετάρτης ἐντολῆς, δηλονότι τοῦ πόθου πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν. Μακάριοι, φησίν, οἱ*

στίας, διότι μὲ μακροθυμία ἀνέχεται καὶ τὸν διάβολο καὶ τὶς πονηρίες τῶν ἀνθρώπων, ἀμείβοντας μὲ κάθε ἀγαθό, ὅσους μετανοοῦν καὶ πρὶν [διαπράξουν] τὴν ἁμαρτία καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτία. Ἀφοῦ λοιπόν, ἔμαθε κάθε διάκρισι [πραγμάτων καὶ καταστάσεων], ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ φυλάξῃ τὴν τρίτη ἐντολή, δὲν θὰ ἐξαπατηθῇ πλέον, [οὔτε] ἐν γνώσει του, οὔτε ἐν ἀγνοίᾳ του. Ἀλλὰ ἀφοῦ ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς ταπεινώσεως, θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι [ἕνα] τίποτα.

13. Γιατὶ ἡ πραότητα εἶναι ἡ προϋπόθεσι τῆς ταπεινώσεως, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ θύρα τῆς ἀπαθείας· καὶ μέσῳ αὐτῆς, ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴ φύσι του, εἰσέρχεται στὴν ἄπτωτο καὶ τελεία ἀγάπη· [δηλαδὴ γνωρίζει] τί ἦταν πρὶν νὰ ὑπάρξῃ[1] καὶ τί γίνεται μετὰ τὸν θάνατο. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, παρὰ μιὰ μικρὴ δυσωδία ποὺ χάνεται τὴν ἴδια στιγμὴ καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσι· διότι κανένα ἄλλο κτῖσμα ἄψυχο ἢ ἔμψυχο δὲν ἀνέτρεψε ποτὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παρὰ [μόνον] ἡ ἀνθρώπινη φύσι, ἡ ὁποία, ἂν καὶ πολλαπλῶς εὐεργετῆται, πάντα πολλαπλῶς παροργίζει τὸν Θεό.

14. Καὶ ἔτσι ἀξιώνεται [ὁ ἄνθρωπος νὰ προχωρήσῃ] στὴν τετάρτη ἐντολή, δηλαδὴ στὸν πόθο γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν [ἡ ὁποία] λέγει· «Μακάριοι αὐτοὶ ποὺ πει-

πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην[16]· καὶ γίνεται ὡς ὁ διψῶν καὶ πεινῶν πρὸς πᾶσαν δικαιοσύνην, ἤγουν ἀρετὴν σωματικήν τε καὶ ἠθικήν, ἤτοι ψυχικήν. Ἐὰν γάρ τις μὴ γεύσηται πράγματος, οὐκ οἶδε τί ὑστερεῖται, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος· ὁ δὲ γευσάμενος πολλὰ ποθεῖ. Οὕτω καὶ ὁ τῆς γλυκύτητος τῶν ἐντολῶν γευσάμενος καὶ εἰδὼς ὅτι κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ μίμησιν αἱ ἐντολαὶ αὐτὸν φέρουσι, πολλὰ ποθεῖ τὴν τῶν λοιπῶν κτῆσιν, ὥστε ὑπὲρ τούτων καὶ τὸν θάνατον πολλάκις καταφρονεῖ· αἰσθόμενος μικρόν τινων ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεκρυμμένων μυστηρίων Θεοῦ, διψᾷ πολλὰ πρὸς τὸ καταλαβεῖν. Καὶ ὅσον λάβῃ γνῶσιν, πλείονα διψᾷ καὶ καίεται, ὡς πίνων φλόγα· διὰ δὲ τὸ ἀκατάληπτον εἶναι πᾶσι τὸ θεῖον, μένει διψῶν ἀεί. [15.] Ὥσπερ τοίνυν ὑγεία καὶ νόσος πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ ἀρετὴ καὶ κακία πρὸς τὴν ψυχήν, καὶ γνῶσις καὶ ἀγνωσία πρὸς τὸν νοῦν. Καὶ ὅσον τις ἐπιμελεῖται τὴν εὐσέβειαν, ἤτοι τὴν πρᾶξιν, τοσοῦτον

νοῦν καὶ διψοῦν τὴν δικαιοσύνη»· καὶ γίνεται ὅπως αὐτὸς ποὺ διψᾶ καὶ πεινᾶ γιὰ κάθε δικαιοσύνη[2] ἡ ὁποία εἶναι ἀρετὴ σωματικὴ καὶ ἠθική, δηλαδὴ ψυχική. Γιατί, ἐὰν κανεὶς δὲν θὰ γευθῇ κάποιο πρᾶγμα, δὲν γνωρίζει τί στερεῖται, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[β']· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ τὸ γεύθηκε, πολὺ τὸ ἐπιποθεῖ. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος γεύθηκε τὴν γλυκύτητα τῶν ἐντολῶν καὶ ἐγνώρισε ὅτι οἱ ἐντολὲς τὸν φέρνουν σιγὰ σιγὰ πρὸς τὴν μίμησι τοῦ Χριστοῦ, ποθεῖ πάρα πολὺ τὴν ἀπόκτησι καὶ τῶν λοιπῶν [ἐντολῶν], ὥστε χάριν αὐτῶν, πολλὲς φορὲς περιφρονεῖ καὶ τὸν θάνατον· ἀφοῦ [λοιπόν], ἔστω καὶ λίγο αἰσθανθῇ μερικὰ ἀπὸ τὰ κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφὲς μυστήρια τοῦ Θεοῦ, διψᾶ πιὸ πολὺ γιὰ νὰ τὰ κατανοήσῃ. Καὶ ὅσα πιὸ πολλὰ γνωρίσῃ, διψᾶ [νὰ μάθῃ ἀκόμα περισσότερα] καὶ καίγεται, σὰν νὰ καταπίνῃ φωτιά· ἐπειδὴ ὅμως τὸ θεῖο εἶναι ἀκατάληπτο γιὰ ὅλους, παραμένει πάντοτε διψασμένος.

15. Ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἡ ὑγεία καὶ ἡ νόσος γιὰ τὸ σῶμα, ἔτσι [εἶναι] καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ ἡ γνῶσι καὶ ἡ ἀγνωσία γιὰ τὸν νοῦν. Καὶ ὅσον κάποιος φροντίζει γιὰ τὴν εὐσέβεια, δηλαδὴ τὴν πρᾶξι [πρακτικὴ ἀρε-

ὁ νοῦς φωτίζεται εἰς τὴν γνῶσιν. Καὶ οὕτω τοῦ ἐλέους καταξιοῦται διὰ τῆς πέμπτης ἐντολῆς, ὥς φησιν ὁ Κύριος. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες[17]. [16.] Ἐλεήμων δέ ἐστιν ὁ ἐλεῶν τὸν πλησίον, ἐξ ὧν αὐτὸς ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, εἴτε χρήματα, εἴτε βρώματα, εἴτε ἰσχύν, εἴτε λόγον πρὸς ὠφέλειαν, εἴτε εὐχήν, εἴτε ἔχει δυνατὸν τοῦ οἰκτειρῆσαι τὸν δεόμενον αὐτοῦ λογιζόμενος χρεώστης εἶναι, διότι πλείονα ἔλαβεν ὑπὲρ οὗ [recte: ὑπὲρ ὃ][β'] ζητεῖται· καὶ ὅτι ἠξιώθη, ὡς Θεὸς ἐλεήμων καλεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ [recte: ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ][γ'] ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μάλλοντι [recte: μέλλοντι] ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως· καὶ ὅτι διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ὁ Θεὸς δέεται αὐτοῦ καὶ χρεωφειλέτης αὐτοῦ γίνεται. Καὶ ὅτι, ἐκτὸς μὲν τοῦ ζητουμένου ἐξ αὐτοῦ, δύναται ὁ πτωχὸς ζῆσαι, ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐλεεῖν, κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, οὐ δύναται αὐτὸς ζῆσαι ἢ σωθῆναι· ἐπεὶ τὴν ἰδίαν φύσιν οὐ βούλεται οἰκτειρῆσαι, πῶς τὸν Θεὸν οἰκτειρῆσαι αὐτὸν εὔχεται; Καὶ οὕτω ἄλλα πολλὰ λογιζόμενος ὁ ἀξιωθεὶς τῶν ἐντολῶν,

τή], τόσο περισσότερο φωτίζεται ὁ νοῦς στὴ γνῶσι. Καὶ ἔτσι καταξιώνεται τοῦ [θείου] ἐλέους διὰ τῆς πέμπτης ἐντολῆς, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες».

16. Ἐλεήμων δὲ εἶναι αὐτός, ποὺ ἐλεεῖ τὸν πλησίον, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ αὐτὸς ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεό, εἴτε χρήματα, εἴτε τρόφιμα, εἴτε δύναμι, εἴτε λόγο ποὺ ὠφελεῖ, εἴτε προσευχή, εἴτε μπορεῖ νὰ δείξῃ εὐσπλαχνία, σ᾽ αὐτὸν ποὺ ἔχει τὴν ἀνάγκη του, σκεπτόμενος ὅτι εἶναι χρεώστης, διότι ἔλαβε περισσότερα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ [τοῦ] ζητεῖται· καὶ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ καλῆται ἐλεήμων, ὅπως ὁ Θεὸς καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, στὴν παροῦσα καὶ στὴν μέλλουσα [ζωή], ἐνώπιον ὅλης τῆς κτίσεως· καὶ [σκέπτεται ὅτι] ὁ Θεός, μέσῳ τοῦ ἀδελφοῦ του, ζητεῖ τὴν βοήθειά του καὶ εἶναι χρεοφειλέτης σ᾽ αὐτόν. Καὶ [συλλογίζεται] ὅτι ὁ φτωχὸς μπορεῖ νὰ ζήσῃ, χωρὶς αὐτὸ ποὺ ζητεῖται [ἀπὸ αὐτόν], αὐτὸς ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ ἢ νὰ σωθῇ, χωρὶς νὰ ἐλεῇ, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατόν· ἀφοῦ [λοιπὸν] δὲν θέλει νὰ εὐσπλαχνισθῇ τὴ δική του φύσι [τὸν συνάνθρωπο], πῶς προσεύχεται νὰ εὐσπλαχνισθῇ αὐτὸν ὁ Θεός; Καὶ ἔτσι ἄλλα πολλὰ συλλογιζόμενος, αὐτὸς ποὺ ἀξιώθηκε [νὰ τηρήσῃ] τὶς ἐντολές,

δίδωσιν οὐ μόνον τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ πλησίον. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τελεία ἐλεημοσύνη, ὥσπερ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν θάνατον ὑπέμεινε, πᾶσι τεθεικὼς ὑπογραμμὸν[18] *καὶ τύπον, ἵνα ὑπὲρ ἀλλήλων ἀποθάνωμεν· οὐ μόνον δὲ ὑπὲρ τῶν φίλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, καιροῦ καλοῦντος.*

Οὐκ ἔστι δὲ ἀναγκαῖον τὸ ἔχειν πρᾶγμα πρὸς τὸ ἐλεεῖν δῆθεν. Τοῦτο μᾶλλον μεγάλη ἀσθένειά ἐστιν, ἀλλ᾽ ἵνα μηδ᾽ ὅλως ἔχων τι ἐλεεῖν, σπλάγχνα ἔχῃ πρὸς πάντας. Καὶ ἐξ ὧν δύναται βοηθῆσαι τοῖς χρῄζουσιν, ἀπροσπαθὴς μὲν πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα γινόμενος, πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους προσπάθειαν ἔχων. Ἀλλ᾽ οὔτε διδάσκειν χρή, κενοδοξίας χάριν, τὸν μὴ ἔργῳ πρῶτον ἐπιδειξάμενον, ὡς δῆθεν ὠφελῶν ψυχὰς ἀσθενούντων, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ὑπὲρ οὓς δοκεῖ ὠφελῆσαι ἀσθενέστερος ὤν. Ἐπειδὴ πᾶν πρᾶγμα καιροῦ δέεται καὶ διακρίσεως, ἵνα μὴ παρὰ τὸν καιρὸν ἢ παρὰ τὴν χρῆσιν γένηταί τι· τῷ γὰρ ἀσθενεῖ κρεῖττον ἡ φυγὴ ἐν πᾶσι· καὶ ἡ ἀκτημοσύνη

δίνει ὄχι μόνο τὰ δικά του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια του τὴν ψυχὴ γιὰ τὸν πλησίον. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ τέλεια ἐλεημοσύνη, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε τὸ θάνατο γιὰ χάρι μας, μὲ τὸ νὰ θέσῃ σὲ ὅλους ὑπόδειγμα καὶ τύπον [τὸν ἑαυτό Του], ὥστε νὰ πεθαίνωμε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον· ὄχι μόνο γιὰ τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ἂν ἡ περίστασι τὸ καλέσῃ.

Δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ κατέχῃ πράγματα, δῆθεν γιὰ νὰ ἐλεῇ. [Διότι] αὐτὸ μᾶλλον εἶναι μεγάλη ἀσθένεια, ἀλλὰ [καὶ] χωρὶς νὰ ἔχῃ κάτι [γιὰ] νὰ ἐλεῇ, νὰ εἶναι εὐσπλαχνικὸς πρὸς ὅλους. Καὶ μὲ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, ὥστε νὰ μὴν προσκολλᾶται στὰ βιοτικὰ πράγματα, ἀλλὰ [νὰ γίνῃ] συμπαθὴς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ διδάσκῃ ἀπὸ κενοδοξία, αὐτὸς ποὺ δὲν ἀπέδειξε πρῶτα [τὴν δύναμι τῶν λόγων του] μὲ τὰ ἔργα του, [νομίζοντας] ὅτι δῆθεν ὠφελεῖ τὶς ψυχὲς αὐτῶν ποὺ ἀσθενοῦν, ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶναι μᾶλλον περισσὸτερο ἀσθενής, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ νομίζει ὅτι θὰ ὠφελήσῃ. Γιατὶ κάθε πρᾶγμα χρειάζεται τὴν [κατὰλληλη] περίστασι καὶ διάκρισι, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ κάτι παράκαιρα ἢ πέρα ἀπὸ τὴ σωστή του χρῆσι· διότι [ὅπως] γιὰ τὸν ἀδύνατο εἶναι καλύτερη ἡ φυγὴ ἀπὸ ὅλα, [ἔτσι] καὶ ἡ ἀκτημοσύνη [εἶναι]

καθ᾽ ὑπερβολὴν κρείττων τῆς ἐλεημοσύνης. **[17.]** *Διὰ δὲ τῆς ἀπροσπαθείας καταξιοῦται τῆς ἕκτης ἐντολῆς, ὡς φησὶν ὁ Κύριος. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ*[19]*, τοῦτ᾽ ἔστιν οἱ πᾶσαν ἀρετὴν κατορθώσαντες κατὰ ἁγίους διαλογισμοὺς καὶ φθάσαντες εἰς τὸ βλέπειν κατὰ φύσιν τὰ πράγματα.* **[18.]** *Καὶ οὕτω εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν ἐξέρχεταί τις. Μακάριοι φησίν, οἱ εἰρηνοποιοί*[20]*, τοῦτ᾽ ἔστιν οἱ εἰρηνοποιοῦντες τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἐν τῷ ὑποτάξαι τὴν σάρκα τῷ πνεύματι· ἵνα μηκέτι ἐπιθυμῇ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος*[21]*, ἀλλ᾽ ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βασιλεύσῃ [recte: βασιλεύῃ]*[δ']* ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἄγῃ αὐτὴν ὡς βούλεται, δωρησαμένη τὴν θείαν γνῶσιν· δι᾽ ἧς δύναται ὁ τοιοῦτος ὑπομένειν τὸν διωγμόν, ὀνειδισμόν τε καὶ κάκωσιν, ἕνεκεν δικαιοσύνης*[22]*· καὶ χαίρει ὅτι ὁ μισθὸς αὐτοῦ πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς*[23]*.* **[19.]** *Πάντες γὰρ οἱ μακαρισμοί, Θεὸν κατὰ Χάριν ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον, πρᾷον γενόμενον, πᾶσαν δικαιοσύνην ποθοῦντα, ἐλεήμονα, ἀπαθῆ, εἰρηνοποιόν, ὑπομένοντα πᾶ-*

ὑπερβολικὰ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη.

17. Διότι μὲ τὴν ἀπροσπάθειά του [μὴ προσκόλλησι στὰ πάθη] καταξιώνεται [νὰ ἐκπληρώσῃ] τὴν ἕκτη ἐντολή, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ», δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ κατόρθωσαν κάθε ἀρετὴ σύμφωνα μὲ τοὺς ἁγίους λογισμούς [τους] καὶ ἔφθασαν νὰ βλέπουν τὰ πράγματα [ὅπως εἶναι] στὴ φύσι τους.

18. Καὶ ἔτσι φθάνει κανεὶς στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν. Λέγει· «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί», δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ εἰρηνεύουν τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, μὲ τὴν ὑποταγὴ τῆς σάρκας στὸ πνεῦμα· γιὰ νὰ μὴν ἐπιθυμῇ πλέον «ἡ σάρκα κατὰ τοῦ πνεύματος», ἀλλὰ ἡ Χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ βασιλεύῃ στὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν ὁδηγῇ κατὰ τὸ θέλημά Του, ἀφοῦ [τῆς] δώρισε [πρῶτα] τὴν θεία γνῶσι· μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ [ὁ ἄνθρωπος] αὐτὸς νὰ ὑπομένῃ τὸν διωγμό, τὸν ὀνειδισμὸ καὶ τὴν κακοπάθεια, «ἕνεκεν δικαιοσύνης» [σύνολης ἀρετῆς] καὶ νὰ χαίρεται, διότι «ὁ μισθὸς αὐτοῦ [θὰ εἶναι] πολὺς εἰς τοὺς οὐρανούς».

19. Διότι ὅλοι οἱ Μακαρισμοὶ κάνουν τὸν ἄνθρωπο κατὰ Χάριν Θεό, μὲ τὸ νὰ γίνῃ πρᾶος, νὰ ποθῇ ὅλη τὴν δικαιοσύνη [ἀρετή], [νὰ εἶναι] ἐλεήμων, ἀπαθής, εἰρηνοποιὸς καὶ νὰ ὑπομένῃ κάθε

σαν ὀδύνην μετὰ χαρᾶς διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ὥστε δῶρά εἰσι Θεοῦ καὶ ὀφείλομεν μεγάλως εὐχαριστεῖν αὐτῷ ἕνεκα τούτων, καὶ διὰ τὰ τιθέμενα ἔπαθλα, ἤτοι βασιλείαν οὐρανῶν ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ παράκλησιν ὧδε, καὶ πλησμονὴν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐλέους παρὰ Θεῷ· καὶ ἐμφάνειαν Θεοῦ, διὰ τῆς θεωρίας τῶν κεκρυμένων μυστηρίων τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ πᾶσι τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ καὶ πολὺν μισθὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μίμημα Χριστοῦ γενόμενος ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μακαρισμὸς ἑκάστης ἐντολῆς, ἤγουν τὸ ἀκρότατον τῶν ἀγαθῶν, ἤτοι τῶν ὀρεκτῶν τὸ ἔσχατον. Ἐπειδή, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, αὐτὸς ὁ Θεὸς μόνος ἐστὶ μακάριος, ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον[24]· ἀλλ᾽ εἰ καὶ χρέος ἔχομεν τοῦ φυλάξαι, μᾶλλον δὲ τοῦ φυλαχθῆναι ὑπὸ τῶν ἐντολῶν, ἀλλ᾽ ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς τὰ ἔπαθλα ὧδε καὶ ἐκεῖ χαρίσεται ἀπὸ τῆς ἐντολῆς τῷ πιστεύοντι αὐτῷ.

[20.] Πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τοῦ μακαρίου πένθους γινόμενα, λαμβάνει ὁ νοῦς κουφισμὸν τῶν παθῶν, καταλλασ-

πόνο μὲ χαρά, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ἄρα εἶναι δῶρα Θεοῦ καὶ ὀφείλομε πολὺ νὰ Τὸν εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα αὐτά, [ὅπως] καὶ γιὰ τὰ ἔπαθλα ποὺ θέτουν [βραβεῖα ποὺ ὑπόσχονται αὐτά], δηλαδὴ τὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν στὸν μέλλοντα [αἰῶνα] καὶ παρηγορία ἐδῶ [στὸν παρόντα] καὶ ἀφθονία κάθε ἀγαθοῦ καὶ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεος· καὶ φανέρωσι τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν θεωρία τῶν κρυμμένων μυστηρίων στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ σ᾽ ὅλα τὰ κτίσματα Αὐτοῦ καὶ «πολὺν μισθὸν εἰς τοὺς οὐρανούς». [Καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ ἀπολαύση κάποιος], ἐπειδὴ φάνηκε μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, πάνω στὴ γῆ καὶ «Μακάριος» τῆς κάθε ἐντολῆς, δηλαδὴ τὸ ἀκρότατο ἀπὸ τὰ ἀγαθά, τὸ [όποῖο εἶναι] ὑψηλότερο, ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ νὰ ἐπιθυμήση [ὁ ἄνθρωπος]. Ἐπειδή, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, μακάριος εἶναι μόνον ὁ ἴδιος ὁ Θεός, «ὁ Ὁποῖος κατοικεῖ σὲ φῶς ἀπρόσιτο»· ἀλλὰ ἂν καὶ ἔχωμε χρέος νὰ φυλάξωμε [τὶς ἐντολές], μᾶλλον δὲ ἐμεῖς νὰ φυλαχθοῦμε ἀπὸ αὐτές, ἀλλ᾽ ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς θὰ χαρίση καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰ ἔπαθλα γιὰ τὴν [τήρησι] τῆς ἐντολῆς, σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ πιστεύει σὲ Αὐτόν.

20. [Μὲ] ὅλα αὐτά, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ μακάριο πένθος, παίρνει ὁ νοῦς ἀνακούφισι ἀπὸ τὰ πάθη, γιατὶ συμφιλιώνεται μὲ

σόμενος τῷ Θεῷ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ διὰ τῶν πικρῶν καὶ πολλῶν δακρύων· συσταυροῦται μὲν τῷ Χριστῷ νοερῶς διὰ τῆς ἠθικῆς πράξεως, δηλαδὴ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν, ὡς εἴρηται· καὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων, ἵνα μὴ παρὰ τὴν χρῆσίν τι ποιοῦσιν ὅλως.

[21.] Κατέχων δὲ τὰς ἀλόγους ὁρμὰς ὁ νοῦς, ἄρχεται ἡνιοχεῖν τὰ περὶ αὐτὸν πάθη, λέγω δὴ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ νῦν μὲν τὸν θυμὸν ἀγριαινόμενον καταπαύει τῇ τῆς ἐπιθυμίας μαλακότητι, νῦν δὲ τῇ αὐστηρότητι τοῦ θυμοῦ, κατευνάζει τὴν ἐπιθυμίαν. [22.] Καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ὁ νοῦς, γινώσκει τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα, ὅτι αὐτοκράτωρ ἐστί· καὶ λαμβάνει τὸ βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν. Ἀνοίγεται γὰρ ὁ εὐώνυμος ὀφθαλμός, ὃν ἐτύφλωσεν ὁ διάβολος τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν παθῶν· καὶ καταξιοῦται ὁ ἄνθρωπος τοῦ συνταφῆναι τῷ Χριστῷ νοερῶς ἀπὸ τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων καὶ οὐκ ἔτι κλέπτεται τῇ ἔξωθεν εὐμορφίᾳ, ἀλλὰ βλέπει τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τοὺς

τὸ Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες του μὲ τὰ πικρὰ καὶ πολλά [του] δάκρυα· καὶ σταυρώνεται μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ νοερὰ μὲ τὴν ἠθικὴ πρακτικὴ ζωή, δηλαδὴ μὲ τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν, ὅπως ἔχει λεχθῆ· καὶ μὲ τὴν φυλακὴ τῶν πέντε αἰσθήσεων, [ἐννοῶ τὸ νὰ μὴν ἐπιτρέπῃ σ᾽ αὐτὲς] νὰ κάνουν τίποτε ἀπολύτως πέρα ἀπὸ τὴ σωστή τους χρῆσι.

21. [Καὶ ἔτσι] μὲ τὸ νὰ ἐξουσιάζῃ ὁ νοῦς τὶς παράλογες ὁρμές του, ἀρχίζει νὰ χαλιναγωγῇ τὰ πάθη του, δηλαδὴ τὸν θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία. Καὶ ἄλλοτε μέν, τὸν ἀγριεμένο θυμὸ καταστέλλει, μὲ τὴν ἠπιότητα τῆς ἐπιθυμίας, ἄλλοτε δέ, μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ θυμοῦ, κατευνάζει τὴν ἐπιθυμία. 22. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ συνέλθῃ ὁ νοῦς, ἀναγνωρίζει τὸ [ἀρχικό του] ἀξίωμα, ὅτι [δηλαδὴ] αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος [τοῦ ἑαυτοῦ του]· καὶ ἀποκτᾶ [τὴν ἱκανότητα] νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα, [ὅπως εἶναι] στὴ φύσι τους. Γιατὶ [ἔτσι] ἀνοίγεται τὸ ἀριστερὸ μάτι, τὸ ὁποῖο τύφλωσε ὁ διάβολος, μὲ τὴν ἐπικράτησι τῶν παθῶν· καὶ καταξιώνεται ὁ ἄνθρωπος, νὰ ταφῇ μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ νοερά, ὅσον ἀφορᾶ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ δὲν ἐξαπατᾶται πλέον ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὀμορφιά, ἀλλὰ βλέπει τὸν χρυσό, τὸν ἄργυρο, τοὺς πολυ-

τιμίους λίθους, καὶ γινώσκει ὅτι ἐκ τῆς γῆς εἰσιν, ὡς τὰ λοιπὰ ἄψυχα, ξύλα τε καὶ λίθοι· καὶ τὸν ἄνθρωπον ὁμοίως ὡς σαπρίαν καὶ μικρὸν χοῦν ἐν τάφῳ μετὰ θάνατον ὄντα· καὶ πάντα τὰ τοῦ βίου τερπνά, ὡς οὐδὲν λογιζόμενος, τὰς ἀλλοιώσεις αὐτῶν βλέπει ἀεί, μετὰ πολλῆς βουλῆς τῆς ἀπὸ τῆς γνώσεως γινομένης. Καὶ γίνεται νεκρὸς τῷ κόσμῳ καὶ ὁ κόσμος νεκροῦται αὐτῷ μετὰ χαρᾶς, καὶ οὐκ ἔτι (οὐκ) ἔχει βίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάπαυσιν καὶ ἀπροσπάθειαν.

[23.] Καὶ οὕτω διὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς καταξιοῦται τοῦ ἀναστῆναι σὺν Χριστῷ νοερῶς. Καὶ λαμβάνει ἰσχὺν εἰς τὸ βλέπειν ἀπαθῶς καὶ τὰ ἔξωθεν κάλλη τῶν πραγμάτων καὶ δοξάζει [recte: δοξάζειν][ε´] δι᾽ αὐτῶν τὸν ποιήσαντα τὰ πάντα. Καὶ τὰ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς κτίσμασι θεωρῶν, δύναμίν τε καὶ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀγαθότητά τε καὶ σοφίαν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον[25], καὶ τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια ὁρῶν, καταξιοῦται τῆς ἀναλήψεως ὁ νοῦς σὺν Χριστῷ, διὰ τῆς θεωρίας τῶν νο-

τίμους λίθους καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι [καὶ αὐτὰ] εἶναι ἀπὸ τὴ γῆ, ὅπως ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἄψυχα, τὰ ξύλα καὶ οἱ πέτρες· [ἀναγνωρίζει] ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι σὰν σαπίλα καὶ λίγο χῶμα στὸν τάφο, μετὰ τὸν θάνατό [του]. Καὶ μὲ τὸ νὰ θεωρῇ ὅλα τὰ εὐχάριστα τοῦ βίου ὡς ἕνα τίποτα, βλέπει πάντοτε τὶς ἀλλοιώσεις αὐτῶν μὲ πολλὴ περίσκεψι, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν γνῶσι. Καὶ μὲ χαρὰ γίνεται νεκρὸς γιὰ τὸν κόσμο καὶ ὁ κόσμος νεκρώνεται γι᾽ αὐτὸν καὶ δὲν ἔχει πλέον καμμία ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάπαυσι καὶ ἀπροσπάθεια [μὴ προσκόλλησι στὰ πράγματα].

23. Καὶ ἔτσι, μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς, καταξιώνεται νὰ ἀναστηθῇ νοερὰ μαζὶ μὲ τὸν Χριστό. Καὶ ἐνισχύεται νὰ βλέπῃ μὲ ἀπάθεια τὰ ἐξωτερικὰ κάλλη τῶν πραγμάτων καὶ νὰ δοξάζῃ μέσῳ αὐτῶν Ἐκεῖνον, ὁ Ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Καὶ θεωρώντας στὰ αἰσθητὰ κτίσματα, «τὴν δύναμι καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφία», κατὰ τὸν Ἀπόστολο, καὶ βλέποντας τὰ κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφὲς μυστήρια, καταξιώνεται ὁ νοῦς νὰ ἀναληφθῇ μαζὶ μὲ τὸν Χριστό, καὶ μὲ τὴν θεωρία τῶν νο-

ητῶν κτισμάτων, τοῦτ᾽ ἔστι τῆς γνώσεως τῶν νοερῶν δυνάμεων. Καὶ συνιεὶς ἐκ τῶν πολλῶν δακρύων τῆς συνέσεως καὶ τῆς χαρᾶς, ἐκ τῶν ὁρωμένων τὰ ἀόρατα[26] *καὶ ἐκ τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια λογίζεται, ὅτι εἰ ὁ πρόσκαιρος κόσμος οὗτος, ὁ ἐξορία καὶ καταδίκη τῶν παραβάντων τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ λεγόμενος, τοσοῦτόν ἐστιν ὡραῖος, πόσῳ μᾶλλον τὰ αἰώνια καὶ ἀκατανόητα ἀγαθά, ἃ ὁ Θεὸς ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν*[27]*; Καὶ εἰ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ἀκατανόητα καθ᾽ ὑπερβολήν, πόσῳ μᾶλλον ὁ τὰ πάντα ποιήσας Θεὸς ἐξ οὐδενός.*

[24.] Ἂν γάρ τις σχολάζῃ ἐκ πάντων καὶ ἐπιμελῆται τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν πράξεων, τῶν λεγομένων παρὰ τῶν Πατέρων εὐσέβεια· ἀπιστῇ δὲ πᾶν ὄνειρον καὶ ἴδιον νόημα, μὴ ἔχον μαρτυρίαν ἐκ τῆς Γραφῆς, καὶ φεύγῃ πᾶσαν ἀργὴν συντυχίαν, ἵνα μηδ᾽ ὅλως ἀκούων τι ἢ ἀναγινώσκων ἀργὸν καὶ μάλιστα περὶ αἱρέσεως, πληθύνονται ἐν αὐτῷ τὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς χαρᾶς δάκρυα, ὥστε πίνειν αὐτὰ ἐκ τοῦ πλήθους αὐ-

ητῶν κτισμάτων, δηλαδὴ τὴν γνῶσι τῶν νοερῶν δυνάμεων[3]. Καὶ κατανοώντας, μὲ τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς συνέσεως καὶ τῆς χαρᾶς, «ἀπὸ τὰ ὁρατὰ τὰ ἀόρατα» καὶ ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα τὰ αἰώνια, διανοεῖται ὅτι, ἐὰν ὁ πρόσκαιρος αὐτὸς κόσμος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ἐξορία καὶ καταδίκη, γιὰ ὅσους παρέβησαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, εἶναι τόσο ὡραῖος, πόσο περισσότερο [θὰ εἶναι ὡραῖα] τὰ αἰώνια καὶ ἀκατανόητα ἀγαθά, «τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἑτοίμασε γι᾽ αὐτοὺς ποὺ Τὸν ἀγαποῦν»; Καὶ ἂν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ εἶναι καθ᾽ ὑπερβολὴν ἀκατανόητα [στὸν ἀνθρώπινο νοῦ], πόσο μᾶλλον δύναται νὰ κατανοηθῇ ὁ Θεός, ὁ Ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα ἐκ τοῦ μηδενός;

24. Ἂν λοιπὸν κανεὶς σχολάζῃ ἀπὸ ὅλα καὶ φροντίζῃ γιὰ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς πράξεις, ποὺ ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς Πατέρες εὐσέβεια· δὲν ἐμπιστεύεται ὅμως κανένα ὄραμα καὶ [κανένα] δικό του νόημα, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει τὴν μαρτυρία ἀπὸ τὴν Γραφή, καὶ ἀποφεύγει κάθε περιττὴ συνάντησι, γιὰ νὰ μὴν ἀκούῃ καθόλου ἢ νὰ διαβάζῃ ἀργὸ λόγο καὶ μάλιστα περὶ αἱρέσεως, πληθαίνουν σ᾽ αὐτὸν [τόσο πολὺ] τὰ δάκρυα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς συνέσεως [ἀνώδυνα καὶ μὲ ἐπίγνωσι], ὥστε ἀπὸ τὸ πλῆθος τους νὰ τὰ καταπίνῃ.

τῶν. Καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἄλλην εὐχὴν τὴν καθαράν, τὴν πρέπουσαν τῷ θεωρητικῷ. Ὥσπερ γὰρ ἄλλα ἀναγνώσματα ὀφείλει ἔχειν τότε καὶ ἄλλα δάκρυα καὶ εὐχήν, οὕτω καὶ νῦν. Ἐπειδὴ εἰς θεωρίας πνευματικὰς ἦλθεν ὁ νοῦς, διὰ τοῦτο ἀπ᾽ ἄρτι ἀναγινώσκειν ὀφείλει ἐν πάσαις ταῖς θείαις Γραφαῖς, ὡς μὴ φοβούμενος τῶν δυσδιακρίτων ῥημάτων τῆς Γραφῆς, ὥσπερ οἱ πρακτικοὶ ἔτι καὶ ἀσθενεῖς διὰ τὴν ἄνοιαν. Διὰ γὰρ τὸ ἐγχρονίσαι αὐτὸν καὶ ἀγωνίσασθαι περὶ τῶν σωματικῶν τε καὶ ἠθικῶν πράξεων, συνεσταυρώθη τῷ Χριστῷ καὶ συνετάφη διὰ τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων, κατά τε τὴν φύσιν καὶ ἀλλοίωσιν, συνηγέρθη δὲ δι᾽ ἀπαθείας καὶ γνώσεως τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων, τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς αὐτοῦ κτίσμασιν. Ἐξ ἧς σὺν αὐτῷ εἰς τὰ ὑπερκόσμια ἀνέβη διὰ τῆς τῶν νοητῶν γνώσεως καὶ τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεκρυμμένων μυστηρίων. Ἀπὸ τοῦ φόβου εἰς εὐσέβειαν, ἐξ ἧς ἡ γνῶσις· δι᾽ ἧς ἡ βουλή, ἤτοι ἡ διάκρισις· ἐξ ἧς ἡ ἰσχύς, δι᾽ ἧς ἡ σύ-

Καὶ φθάνει τότε στὴν ἄλλη προσευχὴ τὴν καθαρά, τὴν πρέπουσα στὸν θεωρητικό. Γιατὶ ὅπως ὀφείλει τότε νὰ ἔχῃ ἄλλα ἀναγνώσματα καὶ ἄλλα δάκρυα καὶ προσευχή, ἔτσι καὶ τώρα. Ἐπειδὴ ἔφθασε ὁ νοῦς σὲ πνευματικὲς θεωρίες, γι᾽ αὐτὸ ἀπὸ τώρα ὀφείλει νὰ μελετᾷ [ὅσα περιέχονται] σὲ ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, ἐπειδὴ [πλέον] δὲν ἔχει φόβο [κινδύνου] ἀπὸ τὰ δυσνόητα λόγια τῆς Γραφῆς, ὅπως οἱ πρακτικοί [αὐτοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μόνο μὲ σωματικὲς πράξεις] ἀκόμη, καὶ [εἶναι] ἀδύνατοι στὴ διάνοια [δηλαδὴ στὰ πνευματικά]. Γιατί, ἐπειδὴ χρόνισε στὸν ἀγῶνα γιὰ τὶς σωματικὲς καὶ ἠθικὲς πράξεις, σταυρώθηκε καὶ τάφηκε μαζὶ μὲ τὸν Χριστό, μέσῳ τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ κατὰ τὴν φύσι [τους] καὶ κατὰ τὴν ἀλλοίωσί [τους], ἀναστήθηκε δὲ [μαζί Του], μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν γνῶσι τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, ποὺ [βρίσκονται] στὰ αἰσθητὰ κτίσματά Του. Καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀνέβηκε μαζὶ μὲ Αὐτὸν στὰ ὑπερκόσμια, μὲ τὴν γνῶσι τῶν νοητῶν καὶ τῶν μυστηρίων τῶν κρυμμένων στὶς θεῖες Γραφές. Ἀπὸ τὸ φόβο [ἀνεβαίνει κανεὶς] στὴν εὐσέβεια, ἀπὸ τὴν ὁποία [προέρχεται] ἡ γνῶσι. Ἀπὸ αὐτὴν [προέρχεται] ἡ βουλή, δηλαδὴ ἡ διάκρισι· ἀπὸ τὴν ὁποία [πηγάζει] ἡ δύναμι, μέσω τῆς ὁποίας [προκαλεῖται] ἡ σύ-

νεσις, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν σοφίαν[28]*. [25.] Διὰ πάντων γὰρ τῶν προειρημένων πράξεων καὶ θεωριῶν, καταξιοῦται τῆς καθαρᾶς καὶ τελείας προσευχῆς, τῆς ἀπὸ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γενομένης, καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνοικήσεως. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον, κτῆσαι Θεὸν ἐν ἑαυτῷ· καὶ τὴν ἐμφάνειαν καὶ τὴν ἐνοίκησιν τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἔφη ὁ Χρυσόστομος, ἐν τῷ γενέσθαι σῶμα καὶ ψυχήν, κατὰ τὸ δυνατόν, ὥσπερ τοῦ Χριστοῦ, ἀναμάρτητα· καὶ νοῦν ἔχειν διὰ Χριστὸν νοοῦντα τῇ τοῦ Πνεύματος [addendum: χάριτι]*[στ'] *καὶ σοφίᾳ, ἥτις ἐστὶ γνῶσις θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων*[29]*.*

νεσι καὶ [ἔτσι κανεὶς] φθάνει στὴ σοφία.

25. Μὲ ὅλες λοιπὸν τὶς προηγούμενες πράξεις καὶ θεωρίες, καταξιώνεται [νὰ φθάσῃ] στὴν καθαρὰ καὶ τέλεια προσευχή, ἡ ὁποία ἀποκτᾶται ἀπὸ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνοίκησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ λέγεται: «ἀπόκτησε τὸ Θεὸ μέσα σου»· δηλαδὴ τὴν ἐμφάνεια καὶ τὴν ἐνοίκησι τοῦ Θεοῦ [μέσα σου], καθὼς εἶπε ὁ Χρυσόστομος[γ'], μὲ τὸ νὰ γίνῃ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ [σου], κατὰ τὸ δυνατόν, ὅπως τοῦ Χριστοῦ, ἀναμάρτητα· καὶ νὰ ἔχῃ [κανεὶς] νοῦ, ποὺ νὰ ἐννοῇ τὰ τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν Χάρι καὶ τὴ σοφία τοῦ [Ἁγίου] Πνεύματος, ἡ ὁποία εἶναι γνῶσι τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

[26.] Ἰδέαι δὲ τῆς σοφίας καθεστήκασι τέσσαρες. Φρόνησις, ἤτοι γνῶσις τῶν τε ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων, καὶ ἐγρήγορσις τοῦ νοός. Σωφροσύνη, τοῦτ᾽ ἔστι τὸ σῶον γενέσθαι τὸ φρόνημα, ὥστε κατέχειν δυνηθῇ ἑαυτὸν ἐκτὸς

26. Τὰ εἴδη[4] τῆς σοφίας εἶναι τέσσερα. Ἡ φρόνησι, δηλαδὴ ἡ γνῶσι αὐτῶν ποὺ πρέπει νὰ γίνωνται καὶ αὐτῶν ποὺ δὲν πρέπει νὰ γίνωνται, [ὡς] καὶ ἡ ἐγρήγορσι τοῦ νοῦ. Ἡ σωφροσύνη, δηλαδὴ νὰ γίνῃ σωστὸ τὸ φρόνημα [τοῦ ἀνθρώπου], ὥστε νὰ μπορέσῃ νὰ κρατήσῃ τὸν ἑαυτό του μακριὰ ἀπὸ [κάθε]

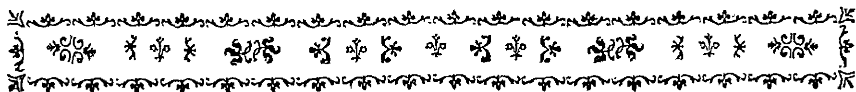
ἔργου, λογισμοῦ τε καὶ λόγου μὴ ἀρέσκοντος τῷ Θεῷ. Ἀνδρία [recte: ἀνδρεία], ἤτοι ἰσχὺς καὶ καρτερία ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν πόνοις καὶ πειρασμοῖς. Δικαιοσύνη, τοῦτ᾽ ἔστι διανομή, τὸ ἴσον παρέχουσα πᾶσι τούτοις. [27.] Αὗται δὲ αἱ τέσσαρες γενικαὶ ἀρεταὶ γεννῶνται μὲν ἐκ τῶν τριῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς οὕτως. Ἐκ μὲν τοῦ λογισμοῦ, ἤγουν τοῦ νοός, δύω, φρόνησις καὶ δικαιοσύνη, ἤγουν διάκρισις. Ἐκ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ σωφροσύνη καὶ ἐκ τοῦ θυμικοῦ ἀνδρεία. Μεσολαβεῖ δὲ ἑκάστη ὑπὸ δύω παθῶν παρὰ φύσιν· ἡ φρόνησις, ἄνω μὲν ἀπὸ τοῦ ὑπερφρονεῖν, κάτω δὲ ὑπὸ ἀφροσύνης. Ἡ σωφροσύνη, ἄνω μὲν ὑπὸ ἠλιθιότητος, κάτω δὲ ἀπὸ ἀκολασίας. Ἡ ἀνδρεία, ἄνω μὲν ἀπὸ θρασύτητος, κάτω δὲ ἀπὸ δειλίας. Ἡ δικαιοσύνη, ἄνω μὲν ἀπὸ μειονεξίας, κάτω δὲ ἀπὸ πλεονεξίας. Καὶ αἱ μὲν τέσσαρες εἰκὼν εἰσι τοῦ ἐπουρανίου, αἱ δὲ ὀκτὼ τοῦ χοϊκοῦ[30]. Ταῦτα δὲ πάντα ἀκριβῶς μὲν ὁ Θεὸς γινώσκει, ὥσπερ τὰ προγεγονότα, ἐνεστῶτά τε καὶ μέλλοντα, ἐκ μέρους δέ, ὁ κατὰ χά-

ἔργο, λογισμὸ καὶ λόγο, ποὺ δὲν εἶναι ἀρεστὰ στὸν Θεό. Ἡ ἀνδρεία, δηλαδὴ ἡ δύναμι καὶ ἡ καρτερία στοὺς κατὰ Θεὸν κόπους καὶ πειρασμούς. Ἡ δικαιοσύνη, δηλαδὴ ἡ διανομή, ποὺ παρέχει τὰ ἴσα [ἐξασφαλίζει τὴν ἰσορροπία] σ᾽ ὅλα αὐτά.

27. Αὐτὲς οἱ τέσσερις γενικὲς ἀρετές, γεννιῶνται ἀπὸ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὡς ἑξῆς. Ἀπὸ μὲν τὸ λογιστικό, ἐννοῶ ἀπὸ τὸν νοῦν [γεννιῶνται] δύο, ἡ φρόνησι καὶ ἡ δικαιοσύνη, δηλαδὴ ἡ διάκρισι. Ἀπὸ δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸ [γεννιέται] ἡ σωφροσύνη καὶ ἀπὸ τὸ θυμικὸ ἡ ἀνδρεία. Κάθε μία ἀπ᾽ αὐτὲς βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δύο παρὰ φύσιν πάθη· ἡ φρόνησι [ἔχει] πάνω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑψηλοφροσύνη καὶ κάτω [ἀπὸ αὐτὴν] τὴν ἀνοησία. Ἡ σωφροσύνη [ἔχει] πάνω ἀπὸ αὐτήν τὴν μαλθακότητα καὶ κάτω τὴν ἀκολασία. Ἡ ἀνδρεία [ἔχει] πάνω τὴ θρασύτητα καὶ κάτω τὴ δειλία. Ἡ δικαιοσύνη [ἔχει] πάνω ἀπὸ αὐτὴν τὴ μειονεξία καὶ κάτω τὴν πλεονεξία. Καὶ οἱ μὲν τέσσερις [ἀρετὲς] εἶναι εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου[5], οἱ δὲ ὀκτὼ [ἐμπαθεῖς καταστάσεις, εἶναι εἰκόνα] τοῦ χοϊκοῦ[6]. Ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίζει ὁ Θεὸς μὲ ἀκρίβεια, ὅπως τὰ περασμένα, τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, ὅμως ἐν μέρει [τὰ γνωρίζει] καὶ ἐκεῖνος, ποὺ κατὰ Χάριν

ριν Θεοῦ, ἔργα μαθὼν παρ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἀξιωθεὶς κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν[31] αὐτοῦ γενέσθαι. [28.] Ἐξ ἀκοῆς γὰρ μόνης ὁ λέγων εἰδέναι ὡς δεῖ[32], ἐψεύσατο. Διότι, ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου οὐ δύναται ἐκτὸς τοῦ χειραγωγοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν ποτέ· οὐδὲ πάλιν μὴ ἀνελθὼν καὶ θεασάμενος, εἰπεῖν τι, ὃ οὐκ εἶδεν. Ἀλλ᾽ εἴ τι παρὰ τῆς Γραφῆς ἀκούων, ἐκεῖνο μόνον ὀφείλει λέγειν ἐξ ἀκοῆς μετὰ εὐγνωμοσύνης καὶ ὁμολογεῖν τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου, ὡς ἔφη ὁ μέγας Βασίλειος· καὶ μὴ οἰόμενος γνῶσιν ἔχειν, μένειν ἀγνώστου χείρων. Τὸ γὰρ οἴεσθαι οὐκ ἐᾷ γενέσθαι τὸ οἰόμενον, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος. Ἔστι γὰρ ἀγνωσία ἐπαινετή, ὥς φησὶν ὁ Χρυσόστομος· οἷον ὅταν τις ἐν γνώσει γινώσκῃ, ὅτι ἀγνοεῖ. Καὶ ἔστιν ἀγνωσία, ἐπέκεινα πάσης ἀγνωσίας, ὅταν μὴ γινώσκῃ τις, ὅτι ἀγνοεῖ. Ἔστι μὲν οὖν καὶ γνῶσις ψευδώνυμος, ὅταν δοκῇ τις εἰδέναι, μηδὲν εἰδώς[33], κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Θεοῦ, ἔμαθε ἀπὸ Αὐτὸν τὰ ἔργα Του καὶ ὁ ὁποῖος ἀξιώθηκε νὰ γίνῃ «κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Αὐτοῦ». 28. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ λέγει, ὅτι ἀπὸ ἀκοὴ μόνον «γνωρίζει, ὅπως πρέπει», ψεύδεται. Διότι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, δὲν μπορεῖ ποτὲ χωρὶς τὸν χειραγωγὸ νὰ ἀνέβῃ στὸν οὐρανό· οὔτε πάλι, ἐνῶ δὲν ἀνέβηκε καὶ δὲν εἶδε, μπορεῖ νὰ πῇ κάτι τὸ ὁποῖο δὲν εἶδε. Ἀλλά, ἂν κάτι ἀκούῃ ἀπὸ τὴν Γραφή, ἐκεῖνο μόνο ὀφείλει νὰ λέγῃ, ὅτι ἐξ ἀκοῆς [τὸ γνωρίζει] καὶ μὲ εὐγνωμοσύνη νὰ ὁμολογῇ τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου, ὅπως εἶπε ὁ Μέγας Βασίλειος[δ']· καὶ ἐπειδὴ νομίζει ὅτι ἔχει γνῶσι, νὰ μὴ μένῃ χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει. Διότι τὸ νὰ θεωρῇ κανεὶς [ὅτι ἔχει γνῶσι αὐτοῦ ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ], δὲν τὸν ἀφήνει νὰ προχωρήσῃ [στὴν ἀληθινὴ γνῶσι] αὐτοῦ ποὺ θεωρεῖται ὀρθὸν νὰ γίνῃ, λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ε']. Διότι ὑπάρχει ἀγνωσία ἐπαινετή, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος· δηλαδὴ ὅταν κάποιος μὲ ἐπίγνωσι ἀναγνωρίζει, ὅτι δὲν ξέρει τίποτε, καὶ ὑπάρχει καὶ ἀγνωσία πέραν κάθε ἀγνωσίας, ὅταν δὲν γνωρίζῃ κανεὶς [συνειδητὰ] ὅτι ἀγνοεῖ. Ὑπάρχει λοιπὸν καὶ γνῶσι ψευδώνυμη, «ὅταν νομίζῃ κανεὶς ὅτι γνωρίζει, ἐνῶ δὲν γνωρίζει τίποτε», σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο.



ΠΕΡΙ ΕΜΠΡΑΚΤΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ

[29.] Ἔστι δὲ γνῶσις ἀληθὴς καὶ ἔστιν ἀγνωσία καθόλου· κρείττων δὲ πάντων, ἡ ἔμπρακτος γνῶσις. Ἐπειδὴ τί ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν πᾶσαν γνῶσιν ἔχων, μᾶλλον δὲ λαβὼν ἀπὸ Θεοῦ κατὰ χάριν, ὡς ὁ Σολομών[34], ὅπερ ἀμήχανον τοιοῦτον ἕτερον γενέσθαι ποτέ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἀπελθεῖν; Μὴ ἐξ ἔργων καὶ πίστεως βεβαίας πληροφορίαν λαβὼν διὰ τοῦ μαρτυρίου τῆς συνειδήσεως, ὅτι ἐλευθεροῦται τῆς μελλούσης κολάσεως ἐν τῷ μὴ καταγινώσκειν ἑαυτόν, ὅτι ἠμέλησέ τι τῶν ὀφειλομένων κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῷ, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος; Ἐὰν μὴ ἡ καρδία ἡμῶν καταγινώσκῃ ἡμῶν, παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν[35]. Ἀλλὰ μήν, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Νεῖλος, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ συνείδησις ἐψεύσατο, διὰ τῆς τῶν παθῶν σκοτώσεως κακίσασα, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος. Εἰ γὰρ μόνη πονηρία σκοτίζειν

29. Ὑπάρχει λοιπὸν γνῶσι ἀληθινὴ καὶ ὑπάρχει ἀγνωσία καθολική, ὅμως ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες, [εἶναι] ἡ ἔμπρακτη γνῶσι. Γιατὶ τί ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος, ἂν ἔχῃ ὅλη τὴ γνῶσι, μᾶλλον δέ, ἀφοῦ τὴν πῆρε κατὰ Χάριν Θεοῦ, ὅπως ὁ Σολομών – τὸ ὁποῖο εἶναι ἀδύνατο νὰ ξαναγίνῃ ἄλλο ὅμοιό του ποτέ – καὶ νὰ πάῃ στὴν αἰώνια κόλασι; [Τὶ ὠφελεῖται] ἐὰν δὲν λάβῃ ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὴ βεβαία πίστη μὲ τὴν μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς [του], ὅτι ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν μέλλουσα κόλασι, μὲ τὸ νὰ μὴν τὸν κατηγορῇ [ἡ συνείδησί του], ὅτι παραμέλησε κάτι ἀπὸ ὅσα ὤφειλε [νὰ κάνῃ] κατὰ τὴν δύναμί του, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος; «Ἂν ἡ καρδία μας δὲν μᾶς κατηγορῇ, ἔχομε παρρησία πρὸς τὸν Θεό». Ἀλλὰ βεβαίως, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος[ς'], ὅτι καὶ ἡ ἴδια ἡ συνείδησι [μπορεῖ νὰ] ψεύδεται, ὅταν σκοτίζεται ἀπὸ τὰ πάθη καὶ πέφτῃ στὴν κακία, ὅπως λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[στ']. Γιατί, ἂν μόνη ἡ πονηρία σκοτίζῃ

τὸν νοῦν πέφυκε, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ οἴησις τυφλὸν ἐμποιεῖ καὶ οὐκ ἐᾷ γενέσθαι τὸ οἰόμενον. Τί λοιπὸν εἴπωμεν περὶ τῶν δουλευόντων τοῖς πάθεσιν, ἂν δοκῶσι καθαρὰν συνείδησιν ἔχειν, καὶ μάλιστα ὁρῶντες τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, τὸν ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν, ἔργῳ καὶ λόγῳ εἰρηκότα, ὅτι οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, πταίοντι δηλονότι, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ, δεδικαίωμαι[36]*; Ἐκ γὰρ ἀναισθησίας πολλῆς δοκοῦμεν οἱ πολλοί, ὅτι ἐσμεν τί, μηδὲν ὄντες· ἀλλ' ὅταν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, λέγωσιν εἰρήνην, τότε αὐτοῖς ὁ ὄλεθρος ἔρχεται*[37]*, διότι οὐκ εἶχον εἰρήνην, ἀλλ' ἔλεγον νομίζοντες εἰρήνην ἔχειν, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ἐκ πολλῆς ἀναισθησίας. Καὶ ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος περὶ τῶν τοιούτων, ὅτι ἐπιλήσμονες γενόμενοι*[38] *τῶν ἑαυτῶν ἁμαρτιῶν, ἔλαθον ἑαυτοὺς ὑπερηφάνων πλεῖστοι, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἀπάθειαν οἰόμενοι ἔχειν. Κἀγὼ τοίνυν τοὺς τρεῖς γίγαντας τοῦ διαβόλου τρέμων, περὶ ὧν ἔγραψεν ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὁ ἀσκητής, ἤγουν τὴν ῥαθυμίαν,*

τὸν νοῦν ἐκ φύσεως, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ ἡ ἀλαζονεία τὸν τυφλώνῃ, τότε δὲν ἀφήνει νὰ γίνῃ αὐτό, ποὺ θεωρεῖται [ὀρθὸν] νὰ γίνῃ. Τί λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε γι' αὐτούς, ποὺ εἶναι δοῦλοι στὰ πάθη, ἂν νομίζουν ὅτι ἔχουν καθαρὴ συνείδησι καὶ μάλιστα, ἐνῶ βλέπουν τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, ὁ ὁποῖος εἶχε μέσα του τὸν Χριστό, μὲ ἔργα καὶ λόγια, νὰ λέγῃ, «ὅτι δὲν μὲ ἐλέγχει ἡ συνείδησί μου γιὰ τίποτε [γιὰ κανένα μου πταῖσμα δηλαδή], ἀλλὰ μὲ αὐτό δὲν ἔχω δικαιωθεῖ»; Γιατὶ ἀπὸ μεγάλη ἀναισθησία νομίζομε πολλοὶ ὅτι εἴμαστε κάτι, ἐνῶ δὲν εἴμαστε τίποτε. Ἀλλὰ λέγει, ὁ Ἀπόστολος, [ὅταν οἱ ἄνθρωποι] «λέγουν [ὅτι ἔχομε] εἰρήνη, τότε ἔρχεται σ' αὐτοὺς ἡ καταστροφή», γιατὶ δὲν εἶχαν εἰρήνη, ἀλλὰ τὸ ἔλεγαν, ἐπειδὴ νόμιζαν ὅτι ἔχουν εἰρήνη, ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀναισθησία τους, λέγει ὁ [Ἅγιος] Χρυσόστομος. Καὶ ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος γιὰ [τοὺς ἀνθρώπους] αὐτούς, ὅτι πάρα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπερηφάνους, ἐπειδὴ «ξέχασαν τὶς ἁμαρτίες τους», ἔχασαν [τὴν ἀλήθεια] τοῦ ἑαυτοῦ τους, νομίζοντας ὅτι ἔχουν ἀπάθεια, [ὅπως] λέγει [καὶ ὁ Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[ζ']. Καὶ ἐγὼ λοιπόν, ἐπειδὴ τρέμω τοὺς τρεῖς γίγαντες τοῦ διαβόλου, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔγραψε ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὁ Ἀσκητής[η'], δηλαδὴ τὴ ραθυμία,

τὴν λήθην τε καὶ ἄγνοιαν, ὡς ὑπ᾽ αὐτῶν κατεχόμενος ἀεὶ καὶ φοβούμενος, μήπως, ἀγνοήσας τὸ ἴδιον μέτρον, εὑρεθήσομαι ἔξω τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, τὴν παροῦσαν συλλογὴν ἔγραψα. Ὁ γὰρ μισῶν ἔλεγχον, δῆλον ὅτι τὸ πάθος ἐσήμανε τῆς ὑπερηφανίας, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος. Ὁ δὲ προστρέχων τοῦ δεσμοῦ λέλυται. Καὶ ὁ Σολομών, ἀνοήτῳ ἐπερωτῶντι σοφίας, σοφία αὐτῷ λογισθήσεται[39]*. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἁγίων εἰς τὴν ἀρχὴν τέθεικα, ἵνα μὴ καθ᾽ ἕκαστον ῥῆμα λέγων τίνος ἐστί, μηκύνεται ὁ λόγος. Καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι Πατέρες, τὰ τῶν θείων Γραφῶν ῥήματα καθὼς κεῖνται πολλάκις ἔγραψαν, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, τὰ τοῦ Σολομῶντος, καὶ οἱ λοιποί. Καὶ ὡς ὁ Λογοθέτης Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς ἔφη περὶ τοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι οὐκ εὐθείας ἐστὶ τὰ ἐκείνου ῥήματα καταλιπεῖν, λέγειν τὰ ἐμά, καίπερ ἠδύνατο· ἐκ τοῦ αὐτοῦ γὰρ Πνεύματος Ἁγίου οἱ πάντες ἔλαβον. Ἀλλὰ τὰ μὲν ὀνομάζουσι τίνος ἐστὶ τὸ ῥητόν, ὡς*

τὴ λήθη καὶ τὴν ἄγνοια, γιατὶ κατέχομαι ἀπὸ αὐτὲς πάντοτε, καὶ ἐπειδὴ φοβοῦμαι, μήπως ἂν ἀγνοήσω τὰ δικά μου μέτρα, θὰ βρεθῶ ἔξω ἀπὸ τὴν εὐθεία ὁδό, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, ἔγραψα τὴν παροῦσα συλλογή. Γιατὶ ὅποιος μισεῖ τὸν ἔλεγχο, εἶναι φανερὸ ὅτι ἔδειξε τὸ πάθος τῆς ὑπερηφανείας του, λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[θ'], ὅποιος ὅμως προστρέχει [στὸν ἔλεγχο], ἔχει λυθῆ ἀπὸ τὸ δεσμό. Καὶ ὁ Σολομὼν [λέγει] «στὸν ἀνόητο ποὺ ρωτᾶ γιὰ σοφία, θὰ τοῦ ὑπολογισθῆ σὰν σοφία». Γι᾽ αὐτὸ καὶ ἐτοποθέτησα στὴν ἀρχὴ [ὅλα] τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἁγίων, γιὰ νὰ μὴν μακραίνῃ ὁ λόγος, ἀναφέροντας τίνος εἶναι τὸ κάθε ρητό. Γιατὶ οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἔγραψαν πολλὲς φορὲς τοὺς λόγους τῶν θείων Γραφῶν, ὅπως [ἀκριβῶς] βρίσκονται [στὰ κείμενα], ὅπως ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἀπὸ τὰ [ἔργα] τοῦ Σολομῶντος καὶ οἱ ἄλλοι. Καὶ ὅπως ὁ Λογοθέτης Συμεὼν ὁ Μεταφραστής[ι'] εἶπε γιὰ τὸν Χρυσόστομο, ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἀφήσω τὰ λόγια ἐκείνου καὶ νὰ λέγω τὰ δικά μου, ἂν καὶ τοῦ ἦταν δυνατόν· διότι ὅλοι τὰ ἔλαβαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ [ἑνὸς] Ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλά, ἄλλοτε μὲν κατονομάζουν τίνος εἶναι τὸ ρητό, ἐπειδὴ

ἐγκαλλωπιζόμενοι, ταπεινώσεως χάριν, προτιμῶντες τὰ τῶν Γραφῶν ῥήματα. Τὰ δὲ ἀνώνυμα, καταλιπόντες διὰ τὸ πλῆθος, ἵνα μὴ εἰς μῆκος πολὺ ἔρχηται τὸ λεγόμενον.

ἀπὸ ταπείνωσι ἀρέσκονται νὰ προτιμοῦν τὰ λόγια τῶν Γραφῶν· καὶ ἄλλοτε τὰ ἀφήνουν ἀνώνυμα, ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους αὐτῶν, γιὰ νὰ μὴν μακραίνη πολὺ ὁ λόγος.

ΟΤΙ ΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΙΣΙ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ

ΟΤΙ ΟΙ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΡΕΤΕΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ

[30.] Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κρείττων ἐστὶν ἡ πυκνοτέρα ὑπόμνησις, ἰδοὺ τὰ πλεῖστα τῶν εἰρημένων ἄρξομαι. Καὶ ὅτι οὐκ ἐμά ἐστι ταῦτα, ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν τε καὶ Ἁγίων ἀνδρῶν ῥῆματα καὶ διακρίσεις· λέγει γὰρ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ, ὅτι αἱ σωματικαὶ ἀρεταί, μᾶλλον δὲ ἀρετῶν ἐργαλεῖα, ἀναγκαῖαι μέν εἰσιν, ὅταν τις ἐν ταπεινώσει καὶ γνώσει πνευματικῇ αὐτὰς μετέρχεται [recte: μετέρχηται][ϛʹ]. Διότι τούτων δίχα, οὐδὲ αἱ ψυχικαὶ ἀρεταὶ γίνονται· εἰ δὲ μὴ οὕτως, ἀλλὰ καθ᾽ ἑαυτάς, οὐδὲν ὠφελοῦσιν, ὡς οὐδὲ τὰ φυτὰ δίχα τῶν καρπῶν. Οὐδὲ σχολῆς καὶ θελημάτων ἐκκοπῆς ἐκτός, δύναταί τις ἐπιστημόνως καὶ ἀσφαλῶς τέχνην τινὰ μαθεῖν

30. Ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι καλύτερη ἡ συχνότερη ὑπενθύμησι, νὰ [τώρα], θὰ ἀρχίσω [νὰ ἐξηγῶ] τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθῆ. Ἂν καὶ δὲν εἶναι δικά μου αὐτά, ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, λόγοι καὶ διακρίσεις· γιατὶ λέγει ὁ ἐκ Δαμασκοῦ [ὁ Ἰ. Δαμασκηνός][ιαʹ], ὅτι οἱ σωματικὲς ἀρετὲς ἢ μᾶλλον τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἀρετῶν, εἶναι μὲν ἀναγκαῖες, ὅταν [ὅμως] τὶς ἐργάζεται κανείς, μὲ ταπείνωσι καὶ γνῶσι πνευματική. Γιατὶ χωρὶς αὐτές, οὔτε οἱ ψυχικὲς ἀρετὲς μποροῦν νὰ γίνουν· ἂν ὅμως δὲν [γίνωνται] ἔτσι, ἀλλὰ μόνες τους [σὰν αὐτοσκοπός], καθόλου δὲν ὠφελοῦν, ὅπως οὔτε τὰ φυτά, χωρὶς τοὺς καρπούς. Οὔτε χωρὶς σπουδὴ [ἐπιμέλεια] καὶ ἀπάρνησι τῶν θελημάτων [του], μπορεῖ ποτὲ κανεὶς ἐπιστημονικὰ

πώποτε. [31.] Διὰ τοῦτο οὖν μετὰ τὴν πρᾶξιν χρῄζομεν καὶ τὴν γνῶσιν, καὶ διὰ πάντων τὴν κατὰ Θεὸν σχολὴν ἐκ πάντων, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν θείων Γραφῶν, ἧς χωρὶς οὐδεὶς δύναται κτήσασθαί ποτε ἀρετήν. Καὶ ὁ μὲν καταξιωθεὶς ὁλοκλήρως καὶ ἀείποτε σχολάζων, τοῦ ἀκροτάτου ἀγαθοῦ ἐπέτυχεν· ὁ δὲ μὴ οὕτως, κἂν ἐκ μέρους μὴ ἀμελήσειεν. Ἀλλὰ μακάριοί εἰσιν οἱ ὁλοκλήρως σχολάζοντες, εἴτε ἐν τῷ ὑποταγῆναί τινι πρακτικῷ καὶ ἡσυχάζοντι κατὰ τὸν λόγον, εἴτε ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀμεριμνίᾳ ἐκ πάντων, ἐν τῷ ὑποταγῆναι τῷ θείῳ θελήματι, μετὰ ἀκριβείας, καὶ συμβουλῆς τῶν ἐμπείρων εἰς πᾶν ἐγχείρημα, λόγων τε καὶ νοημάτων. Οἱ θέλοντες μάλιστα ἀκόπως φθάσαι πρὸς ἀπάθειαν καὶ γνῶσιν πνευματικήν, διὰ τῆς ὁλοκλήρου καὶ κατὰ Θεὸν σχολῆς, ὡς αὐτὸς ἔφη διὰ τοῦ Προφήτου[40]· Σχολάσατε, καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός.

[32.] Οἱ δὲ βιωτικοὶ ἄνθρωποι, οἱ κατὰ κόσμον φημί, καὶ οἱ δῆθεν Μοναχοί, κἂν ἐκ μέρους σχολάσωμεν, ὡς οἱ πάλαι

καὶ μὲ ἀσφάλεια, νὰ μάθῃ κάποια τέχνη.

31. Γι' αὐτὸ λοιπὸν μετὰ τὴν πρᾶξι, χρειαζόμαστε καὶ τὴν γνῶσι καὶ προπάντων τὴν κατὰ Θεὸν ἡσυχία ἀπὸ ὅλα καὶ τὴν ἐπιμέλεια [στὴν μελέτη] τῶν θείων Γραφῶν, χωρὶς τὴν ὁποία κανεὶς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀρετή. Καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καταξιώθηκε ὁλοκληρωτικὰ καὶ πάντοτε νὰ ἡσυχάζῃ [κατὰ Θεόν], ἐπέτυχε τὸ ὑπέρτατο ἀγαθό· ἐκεῖνος δέ, ποὺ δὲν ἀξιώθηκε ἔτσι, ἂς μὴν ἀμελήσῃ [νὰ ἐργάζεται], ἔστω καὶ ἐν μέρει. Ἀλλὰ μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ὁλοκληρωτικὰ ἀφιερώνονται [στὸν κατὰ Θεὸν βίο] εἴτε μὲ τὴν ὑποταγὴ σὲ κάποιον πρακτικό, ποὺ ἐξασκεῖ τὴν ἡσυχία, ὅπως πρέπει, εἴτε [διάγοντας] μὲ ἡσυχία καὶ ἀμεριμνησία ἀπὸ ὅλα, μὲ τὸ νὰ ὑποτάσσωνται στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ ἀκρίβεια· καὶ μὲ τὸ νὰ συμβουλεύωνται τοὺς ἐμπείρους σὲ κάθε τι, ποὺ θέλουν νὰ ἐπιχειρήσουν, [ὅσον ἀφορᾶ] τοὺς λόγους καὶ τοὺς λογισμούς τους. Ὅσοι, μάλιστα, θέλουν νὰ φθάσουν χωρὶς κόπο στὴν ἀπάθεια καὶ στὴν πνευματικὴ γνῶσι, [θὰ τὸ ἐπιτύχουν] μὲ τὴν ὁλοκληρωτικὴ κατὰ Θεὸν κατάπαυσι, ὅπως ὁ Ἴδιος εἶπε μέσῳ τοῦ Προφήτου· «καταπαύσετε καὶ μάθετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός».

32. Οἱ δὲ βιοτικοὶ ἄνθρωποι, οἱ κοσμικοὶ λέγω, καὶ οἱ δῆθεν Μοναχοί, ἂς ἡσυχάσωμε, ἔστω καὶ ἐν μέρει, ὅπως οἱ παλαιοὶ Δίκαιοι, γιὰ

δίκαιοι, πρὸς τὸ ἐρευνᾶν τὴν ἀθλίαν ψυχὴν πρὶν τοῦ θανάτου καὶ διόρθωσιν ἢ ταπείνωσιν αὐτῇ προξενῆσαι καὶ μὴ τελείαν ἀπώλειαν διὰ τῆς καθόλου ἀγνωσίας, καὶ τῶν κατὰ ἄγνοιαν καὶ γνῶσιν πταισμάτων. Καὶ γὰρ ὁ Δαβίδ βασιλεύς ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν στρωμνὴν αὐτοῦ καὶ κλίνην ἔβρεχε τοῖς δάκρυσιν[41]*, ἐκ τῆς αἰσθήσεως τοῦ θείου, ὥς φησιν ὁ Ἰώβ, ἔφριξάν μου αἱ τρίχες*[42]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἡμεῖς οὖν κἂν μέρος τι τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ὥσπερ οἱ βιωτικοί, σχολάσωμεν καὶ ἴδωμεν, τί μέλλομεν ἀπολογήσασθαι τῷ δικαίῳ Κριτῇ ἐν τῇ φρικτῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Καὶ μεριμνήσωμεν περὶ τούτου μᾶλλον, ὡς ἀναγκαῖον διὰ τὸν φόβον τῆς αἰωνίου κολάσεως καὶ μὴ περὶ τοῦ πῶς ζῆσαι ἔχουσιν οἱ πτωχοὶ καὶ πλουτῆσαι οἱ φιλάνθρωποι καὶ ὅλην ἡμῶν τὴν μέριμναν ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι ποιῶμεν ἀφρόνως, ὥς φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὅτι ἐργάσασθαι μὲν δεῖ, οὐ μέντοι δὲ μεριμνᾶν καὶ τυρβάζειν περὶ πολλῶν*[43]*, ὡς ἔφη ὁ Κύριος πρὸς τὴν Μάρθαν.*

νὰ [μπορέσωμε νὰ] ἐξετάσωμε τὴν ἀθλία ψυχή μας πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο, καὶ νὰ τῆς προσφέρωμε διόρθωσι ἢ ταπείνωσι καὶ [ἔτσι νὰ μὴν φθάσῃ] στὴν ἀπώλεια, μὲ τὴν καθολικὴ ἀγνωσία καὶ τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ [συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα] ἁμαρτήματα. Γιατὶ καὶ ὁ Δαβὶδ ἦταν βασιλιάς, ἀλλὰ κάθε νύχτα «ἔβρεχε μὲ δάκρυα τὸ στρῶμα καὶ τὸ κρεββάτι του» [καὶ] ὅπως λέγει ὁ Ἰώβ, «ἀπὸ τὴν αἴσθησι τοῦ θείου, μοῦ ἀνασηκώθηκαν οἱ τρίχες» καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐμεῖς, λοιπόν, ἕνα μέρος τοὐλάχιστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας, ὅπως ἀκριβῶς οἱ κοσμικοί, ἂς ἡσυχάσωμε καὶ ἂς δοῦμε τί πρόκειται νὰ ἀπολογηθοῦμε στὸν δίκαιο Κριτή, κατὰ τὴ φρικτὴ ἡμέρα τῆς Κρίσεως. Καὶ ἂς φροντίσωμε περισσότερο γιὰ αὐτό, ὡς [τὸ πλέον] ἀναγκαῖο ζήτημα, λόγῳ τοῦ φόβου τῆς αἰωνίας κολάσεως καὶ ὄχι [νὰ ἀσχολούμεθα], γιὰ τὸ πῶς μποροῦν νὰ ζήσουν οἱ φτωχοὶ καὶ νὰ πλουτήσουν οἱ φιλάνθρωποι καὶ ὅλη μας τὴ φροντίδα, ἂς μὴν τὴν ἔχωμε ἀσύνετα [μόνο] στὰ βιοτικὰ πράγματα, ὅπως λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος[ιβ'], ὅτι πρέπει νὰ ἐργαζώμαστε, ὄχι ὅμως «νὰ μεριμνοῦμε καὶ νὰ ἀγωνιοῦμε γιὰ πολλά», ὅπως εἶπε ὁ Κύριος στὴ Μάρθα.

Διότι καὶ ἡ μέριμνα τοῦ βίου οὐκ ἐᾷ τινα μεριμνᾶν περὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς καὶ γινώσκειν πῶς ἔχει, ὥσπερ ὁ σχολάζων καὶ προσέχων ἑαυτῷ, ὥς φησιν ἐν τῷ νόμῳ. Πρόσεχε σεαυτῷ[44]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ῥητοῦ τούτου, ἔγραψεν ὁ Μέγας Βασίλειος λόγον ἀξιάγαστον καὶ πάσης σοφίας μεστόν.*

Διότι καὶ ἡ μέριμνα τοῦ βίου δὲν ἀφήνει κάποιον νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν ψυχή του καὶ νὰ γνωρίζῃ πῶς βρίσκεται [ἡ κατάστασί του], ὅπως ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἡσυχάζει καὶ προσέχει τὸν ἑαυτό του, ὅπως λέγει στὸν νόμο, «Πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου» καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ γιὰ τὸ ρητὸ αὐτὸ ἔγραψε ὁ Μέγας Βασίλειος[ιγ'] λόγον ἀξιοθαύμαστον καὶ γεμάτο ἀπὸ κάθε σοφία.

ΟΤΙ ΑΔΥΝΑΤΟΝ ΑΛΛΩΣ ΣΩΘΗΝΑΙ ΕΙΜΗ ΔΙΑ ΠΡΟΣΟΧΗΣ ΑΚΡΙΒΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΝΟΟΣ

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΣΩΘΟΥΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΠΑΡΑ ΜΟΝΟ ΜΕ ΑΚΡΙΒΗ ΠΡΟΣΟΧΗ ΚΑΙ ΦΥΛΑΞΙ ΤΟΥ ΝΟΥ

[33.] Χωρὶς δὲ προσοχῆς καὶ ἐγρηγόρσεως τοῦ νοὸς ἀδύνατον σωθῆναι ἡμᾶς καὶ ῥυσθῆναι ἐκ τοῦ διαβόλου, ὡς λέοντος ὠρυομένου περιπατοῦντος καὶ ζητοῦντος καταπιεῖν τινα[45]*, ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνός. Διὰ τοῦτο συχνοτέρως πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ Κύριος ἔλεγε· Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ὅτι οὐκ οἴδατε*[46]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Περὶ τῆς μνήμης τοῦ θανάτου πᾶσι δι᾽ ἐκείνων προκαταγγέλων, ἵνα ἕτοιμοι ὦμεν πρὸς ἀπολογίαν δεκτήν,*

33. Χωρὶς προσοχὴ καὶ ἐγρήγορσι τοῦ νοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθοῦμε ἐμεῖς καὶ νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ τὸν διάβολο, «ὁ ὁποῖος περπατᾶ σὰν λιοντάρι καὶ ζητεῖ ποιὸν νὰ καταπιῇ», ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός[ιδ']. Γι᾽ αὐτὸ συχνότατα ὁ Κύριος, ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητές Του· «Ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεσθε, γιατὶ δὲν ξέρετε» καὶ τὰ ἑξῆς. Προαναγγέλοντας μὲ αὐτὰ σ᾽ ὅλους τὰ περὶ τῆς μνήμης τοῦ θανάτου, ὥστε νὰ εἴμαστε ἕτοιμοι γιὰ εὐπρόσδεκτη ἀπολογία, ἡ

τὴν ἐξ ἔργων καὶ προσοχῆς γινομένην. Διότι οἱ μὲν δαίμονες, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰλαρίων, ἄϋλοι, ἄϋπνοι, καὶ πᾶσαν τὴν μέριμναν ἔχοντες εἰς τὸ πολεμεῖν ἡμᾶς καὶ ἀπολέσαι ἡμῶν τὰς ψυχὰς διὰ λόγου, ἔργου τε καὶ λογισμοῦ· ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως. Ἀλλὰ ποτὲ μὲν περὶ τρυφῆς μεριμνῶμεν καὶ δόξης παρερχομένης, ποτὲ δὲ περὶ βιωτικῶν πραγμάτων καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν ἀείποτε. Καὶ οὐδὲ κἂν μέρος τι θέλομεν ἔχειν, πρὸς τὸ ἐρευνᾶν ἡμῶν τὸν βίον, ἵνα ἐκ τούτου συνήθειαν λαβεῖν δυνηθῇ ὁ νοῦς, καὶ δίχα σχολῆς πολλάκις προσέχειν ἑαυτῷ, φησὶν ὁ Σολομών. Ὅτι μέσον πολλῶν παγίδων διαβαίνεις[47]*· περὶ ὧν ὁ Χρυσόστομος ἔγραψε, σαφηνίζων τί εἰσιν αὗται, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σοφίας πληρεστάτης. Ὁ δὲ Κύριος, πᾶσαν μέριμναν περικόψαι βουλόμενος, καὶ αὐτὴν τὴν τροφήν, καὶ τὴν ἐνδυμασίαν καταφρονεῖν ἡμᾶς ἐκέλευσεν, ἵνα μίαν μέριμναν ἔχωμεν, τὸ πῶς σωθῆναι ὡς δορκὰς ἐκ βρόχου καὶ ὥσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος*[48]*· καὶ ἵνα*

ὁποία γίνεται [ἐπιτυγχάνεται] μὲ τὰ ἔργα καὶ τὴν προσοχή. Διότι οἱ μὲν δαίμονες, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰλαρίων[ιε΄], [εἶναι] ἄϋλοι, ἄυπνοι καὶ ἔχουν ὅλη τους τὴν φροντίδα στὸ νὰ μᾶς πολεμοῦν καὶ στὸ νὰ ὁδηγήσουν σὲ ἀπώλεια τὶς ψυχές μας μὲ λόγο, ἔργο καὶ λογισμό, ἐμεῖς ὅμως δὲν εἴμαστε ἔτσι. Ἀλλὰ ἄλλοτε μὲν φροντίζομε γιὰ ἀπόλαυσι, ἄλλοτε γιὰ δόξα ποὺ παρέρχεται, ἄλλοτε γιὰ βιοτικὰ πράγματα καὶ πάντοτε γιὰ ἄλλα ἀκόμη περισσότερα. Καὶ δὲν θέλομε οὔτε λίγο νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν ἐξέτασι τοῦ βίου μας [ἔρευνα συνειδήσεως], ὥστε νὰ μπορέσῃ ὁ νοῦς ἀπὸ αὐτό, νὰ συνηθίσῃ νὰ προσέχῃ τὸν ἑαυτό του καὶ πολλὲς φορὲς χωρὶς [ἰδιαίτερη προσπάθεια], [ὅπως] λέγει ὁ Σολομών, «διότι περνᾶς ἀνάμεσα σὲ πολλὲς παγίδες»· περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψε ὁ Χρυσόστομος, ἐξηγώντας τί εἶναι αὐτές, μὲ μεγάλη ἀκρίβεια καὶ πάρα πολλὴ σοφία. Ὁ Κύριος ὅμως, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ περικόψῃ κάθε μας μέριμνα, διέταξε νὰ περιφρονοῦμε καὶ αὐτὴν τὴν τροφὴ καὶ τὴν ἐνδυμασία, γιὰ νὰ ἔχωμε μία μόνον φροντίδα, πῶς δηλαδὴ νὰ λυτρωθοῦμε σὰν «ζαρκάδι ἀπὸ τὴ θηλειὰ καὶ σὰν ὄρνεο ἀπὸ τὴν παγίδα»· ὥστε νὰ

φθάσωμεν εἰς τὴν τοῦ ζώου τούτου ὀξυδερκίαν καὶ τὴν ὀρνέου ὑψιπέτειαν διὰ τῆς ἀμεριμνίας. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι βασιλεύς πέλων ὁ Σολομὼν ταῦτα ἔλεγε· καὶ ὁ τούτου Πατὴρ ὡσαύτως λέγων καὶ ποιῶν καὶ μετὰ τοσαύτης προσοχῆς καὶ ἀγώνων πολλῶν ἐν πάσῃ σοφίᾳ τε καὶ ἀρετῇ ὄντες, μετά τοσαῦτα χαρίσματα καὶ ἐμφάνειαν Θεοῦ, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, φεῦ, ἐνικήθησαν. Ὥστε ὁ μὲν ἐφάπαξ μοιχείαν καὶ φόνον ἐθρήνησεν[49], ὁ δὲ ἐν τοσούτοις δεινοῖς περιέπεσεν[50]. Ἆρα οὐκ ἔστι τοῦτο τρόμου γέμον καὶ φρίκης τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν; ὥς φασιν ὅ τε τῆς Κλίμακος καὶ ὁ Ἀσκητὴς Φιλήμων. Πῶς ἄρα οὐ φρίσσομεν καὶ φεύγομεν τὸν περισπασμὸν τοῦ βίου, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, οἱ μηδὲν ὄντες, ἀλλ᾽ ὡς ἄλογα ἀναισθητοῦμεν; Καὶ εἴθε, ὡς τὰ ἄλογα, τὴν φύσιν ὁ ἄθλιος ἐφύλαξα, ὅτι ὁ κύων κρείττων μου ἐστί, καὶ τὰ ἑξῆς.

φθάσωμε στὴν ὀξυδέρκεια τοῦ ζώου αὐτοῦ καὶ στὸ ὑψηλὸ πέταγμα τοῦ ὀρνέου μὲ τὴν ἀμεριμνησία. Καὶ τὸ θαυμαστὸ [εἶναι], ὅτι ὁ Σολομὼν ἔλεγε αὐτά, ἂν καὶ ἦταν βασιλιάς· καὶ ὁ πατέρας του ἐπίσης [ὁ Δαβὶδ] τὰ ἴδια ἔλεγε καὶ ἔκανε· καὶ ἐνῶ μὲ τόσο μεγάλη προσοχὴ καὶ πολλοὺς ἀγῶνες, εἶχαν ἀποκτήσει ὅλη τὴν σοφία καὶ τὴν ἀρετή, ὕστερα ἀπὸ τόσο μεγάλα χαρίσματα καὶ ἐμφάνεια Θεοῦ, νικήθηκαν, ἀλοίμονο, ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ὥστε ὁ μὲν ἕνας [ὁ Δαβίδ] ἐθρήνησε συγχρόνως γιὰ μοιχεία καὶ φόνο, ὁ δὲ [Σολομών], περιέπεσε σὲ τόσα μεγάλα δεινά. Δὲν εἶναι λοιπὸν [αὐτὸ] γεμάτο ἀπὸ τρόμο καὶ φρίκη γι᾽ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν νοῦν; ὅπως λένε καὶ ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος καὶ ὁ Ἀσκητὴς Φιλήμων[ιστ']. Πῶς λοιπὸν δὲν φρίττομε καὶ δὲν ἀποφεύγομε τὸν περισπασμὸ τοῦ βίου, ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας μας, ἐμεῖς ποὺ δὲν εἴμαστε τίποτε, ἀλλὰ μένομε ἀναίσθητοι σὰν τὰ ἄλογα ζῶα; Καὶ μακάρι, ἐγὼ ὁ ἄθλιος νὰ φύλαγα τὴ φύσι μου, ὅπως [κάνουν] τὰ ἄλογα ζῶα, διότι ὁ σκύλος [ἀκόμη καὶ σ᾽ αὐτὸ] εἶναι καλλίτερος ἀπὸ μένα, καὶ τὰ λοιπά.

ΟΤΙ ΟΙ ΒΟΥΛΟΜΕΝΟΙ ΙΔΕΙΝ ΕΑΥΤΟΥΣ ΕΝ ΠΟΙΩ ΤΡΟΠΩ ΕΙΣΙΝ, ΟΥΚ ΑΛΛΩΣ, ΑΛΛ' Ἢ ΔΙΑ ΤΗΣ ΦΥΓΗΣ ΤΩΝ ΟΙΚΕΙΩΝ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙ' ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΚΑΙ ΗΣΥΧΙΑΣ, ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΟΙ ΕΜΠΑΘΕΙΣ.

ΟΤΙ ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΘΕΛΟΥΝ ΝΑ ΙΔΟΥΝ ΤΟΥΣ ΕΑΥΤΟΥΣ ΤΩΝ ΣΕ ΠΟΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙ ΕΥΡΙΣΚΟΝΤΑΙ, ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΝ ΜΕ ΑΛΛΟ ΤΡΟΠΟ, ΠΑΡΑ ΜΟΝΟΝ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΩΝ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙ' ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΚΑΙ ΗΣΥΧΙΑΣ, ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΟΙ ΕΜΠΑΘΕΙΣ

[34.] Εἰ οὖν βουλόμεθα ἰδεῖν ἑαυτούς, ἐν ποίῳ θανατηφόρῳ τρόπῳ ἐσμέν, φύγωμεν τὰ οἰκεῖα θελήματα καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα. Καὶ διὰ τῆς φυγῆς τῶν πάντων σχολάσωμεν ἐμπόνως εἰς τὴν μακαρίαν καὶ κατὰ Θεὸν σχολήν, ζητοῦντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἕκαστος ἐν τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν, εἴτε ἐν ὑποταγῇ τελείᾳ ψυχῆς τε καὶ σώματος, εἴτε εἰς τὴν πανύμνητον διαγωγὴν τῶν Ἀγγέλων ἡσυχίαν, οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς μάλιστα καὶ οἱ ἀκρατεῖς ὄντες περὶ τὰς οἰκείας ὀρέξεις μικράς τε καὶ μεγάλας.

[35.] Κάθου, φησίν, εἰς τὸ κελλίον σου, καὶ αὐτό σε πάντα διδάξει. Καὶ πάλιν· ἡσυχία ἐστὶν ἀρχὴ καθάρσεως ψυχῆς, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ ὁ Σολομών· περισπασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ

34. Ἂν λοιπὸν θέλωμε νὰ δοῦμε τοὺς ἑαυτούς μας, σὲ ποιὰ θανατηφόρα κατάστασι εἴμαστε, ἂς ἀποφύγωμε τὰ δικά μας θελήματα καὶ τὰ βιοτικὰ πράγματα. Καὶ μὲ τὴν φυγὴ ἀπὸ ὅλα, ἂς ἀφοσιωθοῦμε ἐμπόνως στὴν μακαρία καὶ κατὰ Θεὸν ἀφιέρωσι, ζητώντας ὁ καθένας τὴν δική του ψυχὴ μέσα στὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, εἴτε στὴν τέλεια ὑποταγὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, εἴτε στὸν πανύμνητο Ἀγγελικὸ βίο, δηλαδὴ τὴν ἡσυχία, ὅσοι εἴμαστε ἀκόμη πολὺ ἐμπαθεῖς καὶ ἀκράτητοι στὶς δικές μας ὀρέξεις, στὶς μικρὲς καὶ στὶς μεγάλες.

35. Λέγει «κάθισε στὸ κελλί σου καὶ αὐτὸ θὰ σὲ διδάξῃ τὰ πάντα»[ιζ']. Καὶ πάλι, ἡ ἡσυχία εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς[ιη'], ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ ὁ Σολομὼν λέγει· «πονηρὸν περισπασμὸν ἔδωκε ὁ

Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, φησί, τὸ περισπᾶσθαι ἐν τοῖς ματαίοις[51], ἵνα μὴ ἐκ τῆς ἀλόγου καὶ ἐμπαθοῦς ἀργίας ἐκκλίνωσιν εἰς τὰ χείρονα, δηλαδή. Ὁ δὲ τῶν ἀμφοτέρων κρημνῶν, Θεοῦ χάριτι, ῥυσθείς, καὶ Μοναχὸς γενέσθαι καταξιωθείς, φέρων τε τὸ ἀγγελοειδὲς σχῆμα καὶ μοναδικόν, ὥστε ἐκ τούτου μίμημα Θεοῦ τοῦ μόνου, κατὰ τὸ δυνατόν, ἔργῳ καὶ λόγῳ φανῆναι, ὥς φησιν ὁ Μέγας Διονύσιος, πῶς οὐκ ὀφείλει σχολάζειν ἀεὶ καὶ τῷ νῷ προσέχειν ἐν παντὶ ἐπιτηδεύματι, καὶ ἔχειν μελέτην τινὰ διηνεκῆ κατὰ Θεόν, πρὸς τὴν κατάστασιν ἣν ἔφθασεν; ὥς φασιν οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὅ τε Ἐφραὶμ καὶ οἱ λοιποί, πρὸς τοὺς ἀρχαρίους. Ὁ μὲν τὸν ψαλμὸν ἔχειν ἐπὶ τὰ χείλη, ὁ δὲ τὸν στίχον· καὶ ἕτεροι τῷ νῷ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ τροπαρίοις προσέχειν, φάσκοντες, τοὺς μήπω καταξιωθέντας ἔτι ἐλθεῖν εἰς θεωρίαν τινά, ἤγουν γνῶσιν· ἵνα μηδόλως ἐκτὸς μελέτης τινὸς εὑρίσκηταί τις, εἴτε ἐργαζόμενος, εἴτε ὁδεύων, εἴτε ἀνακλινόμενος, πρὸ τοῦ ὑπνῶσαι· ἀλλ᾽ ἅμα τῷ πλη-

Θεὸς στοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, νὰ περισπῶνται στὰ μάταια», δηλαδὴ [τοὺς ἔδωσε πολλοὺς περισπασμούς]· γιὰ νὰ μὴν στρέφωνται στὰ χειρότερα, μὲ τὴν ἄλογη καὶ γεμάτη ἐμπάθεια ἀπραξία. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ, σώθηκε καὶ ἀπὸ τοὺς δύο γκρεμοὺς [ἀφ᾽ ἑνὸς τὸν περισπασμὸ καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου τὴν ἐμπαθῆ ἀπραξία] καὶ καταξιώθηκε νὰ γίνῃ Μοναχός, φέροντας τὸ Ἀγγελικὸ καὶ μοναδικὸ σχῆμα, ὥστε ἀπὸ αὐτὸ νὰ φανῇ μιμητὴς τοῦ μόνου Θεοῦ, κατὰ τὸ δυνατόν, μὲ ἔργο καὶ λόγο, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, πῶς μπορεῖ νὰ μὴν ἀμεριμνῇ πάντοτε καὶ νὰ κρατᾷ τὸν νοῦ του προσεκτικὸ σὲ κάθε του ἔργο καὶ νὰ ἔχῃ κάποια συνεχῆ κατὰ Θεὸν μελέτη, σύμφωνα μὲ τὴν κατάστασι ποὺ ἔφθασε; Ὅπως λένε οἱ Ἅγιοι Πατέρες, τόσον ὁ Ἐφραὶμ καὶ οἱ λοιποὶ πρὸς τοὺς ἀρχαρίους. Ἄλλος λένε, νὰ ἔχῃ τὸν ψαλμὸν στὰ χείλη, ἄλλος τὸν στίχο· καὶ ἄλλοι νὰ [παρακολουθοῦν] προσεκτικὰ μὲ τὸν νοῦ τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ τροπάρια, ὅσοι δὲν καταξιώθηκαν ἀκόμη νὰ φθάσουν σὲ κάποια θεωρία[7], δηλαδὴ στὴ γνῶσι, γιὰ νὰ μὴ βρίσκεται κανεὶς μακριὰ ἀπὸ κάποια μελέτη [τῶν θείων], εἴτε ὅταν ἐργάζεται, εἴτε βαδίζῃ, εἴτε ξαπλώνῃ, λίγο πρὶν νὰ κοιμηθῇ· ἀλλὰ μὲ τὸ ποὺ θὰ συμπληρώσῃ

ρῶσαι τὸν ὡρισμένον αὐτῷ κανόνα, εὐθὺς τὸν νοῦν εἴς τινα μελέτην κλεῖσαι δεῖ· ἵνα μὴ ἀργὸν ἐκ θείας μνήμης εὑρὼν ὁ ἐχθρός, προσβάλῃ τὰ αὐτὰ δεινά. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς πάντας εἴρηται. Ὅταν δέ τις διὰ πολλῶν ἀγώνων, σωματικῶν τε ἀρετῶν φημι καὶ ψυχικῶν, εἰς ἐργασίαν πνευματικήν, ἤγουν νοητήν, χάριτι Χριστοῦ, ἀνελθεῖν δυνηθῇ νοερῶς, πρὸς τὸ πενθῆσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, ὀφείλει τὴν φέρουσαν τὰ ἐπίπονα δάκρυα ἔννοιαν, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ φυλάττειν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ἄχρις ἂν τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἀναχωρῇ οἰκονομικῶς, διὰ τὴν ἔπαρσιν δηλαδή. Τὸ μὲν πῦρ ἐστιν ὁ καρδιακὸς πόνος καὶ ἡ θερμὴ πίστις· τὸ δὲ ὕδωρ τὰ δάκρυα. Οὐ πᾶσι δὲ ταῦτα δέδοται, φησὶν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ἀλλὰ τοῖς ὁρᾶν καταξιωθεῖσι τὰ πρὸ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινά, διὰ τῆς περὶ τῶν τοιούτων διηνεκοῦς μνήμης ἐν ἡσυχίᾳ, ὥς φησιν Ἡσαΐας, τὸ οὖς ἡσυχαστοῦ ἀκούει ἐξαίσια[52]· καὶ πάλιν, σχολάσατε καὶ γνῶτε[53].

[36.] Αὕτη γὰρ μόνη τὴν

τὸν διορισμένο γι᾽ αὐτὸν κανόνα, ἀμέσως πρέπει νὰ περιορίσῃ τὸν νοῦ του σὲ κάποια [θεία] μελέτη· γιὰ νὰ μὴν τὸν βρῇ ὁ ἐχθρὸς ἀργὸ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν προσβάλλῃ μὲ τὰ ἴδια δεινά. Καὶ αὐτὰ μὲν πρὸς ὅλους ἔχουν λεχθῆ. Ὅταν ὅμως κάποιος, διὰ πολλῶν ἀγώνων μὲ σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετές, λέγω, μπορέσῃ μὲ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἀνέβῃ νοερὰ σὲ ἐργασία πνευματική, δηλαδὴ νοητή, γιὰ νὰ πενθήσῃ τὴν ψυχή του, ὀφείλει νὰ φυλάσσῃ σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ [ἐκεῖνο] τὸν λογισμό, ὁ ὁποῖος τοῦ φέρνει τὰ ἐπίπονα δάκρυα, ὅπως λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[ιθ'], ἕως ὅτου ἡ φωτιὰ καὶ τὸ νερό, κατ᾽ οἰκονομίαν ὑποχωρήσῃ, δηλαδὴ [νὰ ἀποφύγῃ] τὴν ἔπαρσι. Ἡ μὲν φωτιὰ εἶναι ὁ πόνος τῆς καρδίας καὶ ἡ θερμὴ πίστι· τὸ δὲ νερὸ τὰ δάκρυα. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἔχουν δοθῆ σὲ ὅλους, λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος[κζ'], ἀλλὰ σὲ ὅσους ἀξιώθηκαν νὰ δοῦν τὰ πρὶν καὶ τὰ μετὰ τὸν θάνατο δεινά, μὲ τὴν συνεχῆ [τους] ἐνθύμησι [ἐνῶ εἶναι] στὴν ἡσυχία, ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας, «τὸ αὐτὶ τοῦ ἡσυχαστῆ ἀκούει ἐξαίσια» [συλλαμβάνει τὰ ὑπερφυσικὰ] καὶ πάλιν «σχολάσατε καὶ γνωρίσατε».

36. Διότι αὐτὴ [ἡ ἡσυχία] μόνη

γνῶσιν τοῦ Θεοῦ γεννᾶν πέφυκεν, ὡς μάλιστα βοηθῆσαι δυναμένη καὶ τοῖς λίαν ἐμπαθέσι καὶ ἀσθενεστέροις, διὰ τῆς ἀπερισπάστου διαγωγῆς καὶ φυγῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν σκοτιζουσῶν τὸν νοῦν συντυχιῶν καὶ μεριμνῶν, οὐ μόνων τῶν βιωτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μηδαμινῶν καὶ τῶν δοκουμένων ἀναμαρτήτων· ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, μικρὰ θρὶξ ἐτάραξεν ὀφθαλμόν, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· μὴ νομίζῃς ὅτι τὸ ἔχειν χρυσίον ἢ ἀργύριον μόνον ἐστὶ φιλαργυρία, ἀλλ' εἴ τινα [recte: ἀλλ' εἰ εἴς τινα][η'] δι' ἂν ὁ λογισμὸς πρόσκειται. Καὶ ὁ Κύριος φησίν· Ὅπου ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν[54]· εἴτε ἐν τοῖς θείοις, εἴτε ἐν τοῖς γηΐνοις πράγμασι καὶ νοήμασι. [37.] Διά τοι τοῦτο πᾶσι μὲν προσήκει ἡ ἀμεριμνία καὶ τὸ κατὰ Θεὸν σχολάζειν· εἴτε ἐκ μέρους οἱ βιωτικοί, ὡς εἴρηται, ἵνα κατὰ μικρὸν ἔλθωσιν εἰς φρόνησιν καὶ γνῶσιν πνευματικήν· εἴτε οἱ δυνάμενοι ὁλοκλήρως σχολάζειν καὶ πᾶσαν μέριμναν ἔχειν, εὐαρεστῆσαι Θεῷ· ἵνα ἴδῃ ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσιν αὐ-

της ἀπὸ τὴ φύσι της, γεννᾶ τὴν γνῶσι τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ οὐσιαστικὰ καὶ τοὺς πολὺ ἐμπαθεῖς καὶ τοὺς πιὸ ἀδύνατους, μὲ τὸν ἀπερίσπαστο βίο καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν συναναστροφῶν καὶ φροντίδων, οἱ ὁποῖες σκοτίζουν τὸν νοῦ, ὄχι μόνο γιὰ τὰ βιοτικά, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ πιὸ μικρὰ καὶ γιὰ αὐτὰ [ἀκόμη] ποὺ μᾶς φαίνονται ὅτι δὲν εἶναι ἁμαρτωλά· ὅπως λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[κ'], [ὅτι] μιὰ μικρὴ τρίχα ἐρεθίζει τὸ μάτι καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[κα']· μὴ νομίζῃς ὅτι φιλαργυρία εἶναι μόνον τὸ νὰ ἔχῃ κάποιος χρυσὸ ἢ ἀσήμι, ἀλλὰ σὲ ὁτιδήποτε προσκολλᾶται ὁ λογισμός. Καὶ ὁ Κύριος λέγει, «ὅπου ὁ θησαυρός σας, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ καρδία σας», εἴτε [εἶναι] στὰ θεῖα, εἴτε στὰ γήϊνα πράγματα καὶ νοήματα.

37. Γι' αὐτὸ λοιπόν, σ' ὅλους ἁρμόζει ἡ ἀμεριμνησία καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ἡσυχία· εἴτε ἐν μέρει στοὺς κοσμικούς, ὅπως ἔχει λεχθῆ, γιὰ νὰ ἔρθουν σιγὰ σιγὰ σὲ φρόνησι καὶ πνευματικὴ γνῶσι· εἴτε σ' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐξ ὁλοκλήρου μποροῦν νὰ ἀφοσιώνωνται στὸ Θεὸ καὶ νὰ καταβάλλουν κάθε τους φροντίδα στὸ νὰ εὐαρεστήσουν τὸν Θεό. Γιὰ νὰ ἰδῇ ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσιν αὐτῶν καὶ

τῶν καὶ χαρίσηται αὐτοῖς τὴν ἀνάπαυσιν διὰ τῆς πνευματικῆς γνώσεως καὶ φθάσαι αὐτοὺς ποιήσῃ εἰς τὸ μελετᾶν τὴν πρώτην θεωρίαν, πρὸς τὸ κτήσασθαι συντριμμὸν ψυχῆς ἀμύθητον καὶ γενέσθαι τῷ πνεύματι πτωχοί[55]*. Καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν εἰς τὰς λοιπὰς θεωρίας ἀνάγων αὐτούς, τῆς τῶν μακαρισμῶν φυλακῆς καταξιώσει αὐτούς, ἄχρις ἂν εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν φθάσωσιν, ἥτις ἐστὶ τόπος Θεοῦ, φησὶν ὁ Ἅγιος Νεῖλος, λαβὼν τὴν χρῆσιν ἐκ τοῦ ψαλτηρίου. Καὶ ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ*[56]*.*

νὰ χαρίσῃ σ᾽ αὐτοὺς τὴν ἀνάπαυσι, μὲ τὴν πνευματικὴ γνῶσι καὶ νὰ τοὺς καταστήσῃ [ἀξίους] νὰ φθάσουν στὴ μελέτη τῆς πρώτης θεωρίας, γιὰ νὰ ἀποκτήσουν ἀνέκφραστη συντριβὴ ψυχῆς καὶ νὰ γίνουν «πτωχοὶ τῷ πνεύματι». Καὶ ἔτσι σιγὰ σιγά, ἀνεβάζοντας αὐτοὺς στὶς λοιπὲς θεωρίες, θὰ τοὺς ἀξιώσῃ νὰ φυλάξουν τοὺς Μακαρισμούς, ἕως ὅτου φθάσουν στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ἡ ὁποία εἶναι ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ, [ὅπως] λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος[κβ'], ἀφοῦ χρησιμοποιήσουν [συμβολικὰ τοὺς λόγους] τοῦ Ψαλτηρίου· «καὶ ὁ τόπος [διαμονὴ] αὐτοῦ ἦταν στὴν εἰρήνη».

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΝΟΗΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ

[38.] Αἱ δὲ πνευματικαὶ θεωρίαι, ὡς οἶμαι, ὀκτώ εἰσι. Καὶ αἱ μὲν ἑπτά, τοῦ αἰῶνος τούτου εἰσίν, ἡ δὲ ὀγδόη, τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐστιν ἐργασία, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. [39.] Πρώτη οὖν ἐστὶν ἡ γνῶσις τῶν τοῦ βίου τούτου θλίψεων καὶ πειρασμῶν, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Δωρόθεος, καὶ πᾶσαν λυπεῖται ζημίαν, ἣν ἔπαθεν ἡ ἀν-

38. Οἱ πνευματικὲς θεωρίες, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι ὀκτώ. Καὶ οἱ μὲν ἑπτὰ εἶναι τοῦ παρόντος αἰῶνος· ἡ δὲ ὀγδόη εἶναι ἐργασία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[κγ'].

39. Πρώτη λοιπὸν εἶναι ἡ γνῶσις τῶν θλίψεων καὶ τῶν πειρασμῶν τῆς παρούσης ζωῆς, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Δωρόθεος[κδ'] καὶ ἡ λύπη γιὰ ὅλη τὴ βλάβη, τὴν ὁποία ὑπέστη ἡ ἀνθρώπι-

θρώπινος φύσις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

[40.] Δευτέρα, ἡ γνῶσις τῶν ἡμετέρων πταισμάτων καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πατέρων.

[41.] Τρίτη, ἡ γνῶσις τῶν πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινῶν, ὡς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς.

[42.] Τετάρτη, ἡ κατανόησις τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαγωγῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων μαρτύρων τε καὶ ὁσίων πατέρων τὰ ἔργα καὶ λόγια.

[43.] Πέμπτη, ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων φύσεώς τε καὶ ἀλλοιώσεως, ὥς φασιν οἱ ἅγιοι πατέρες, ὅ τε Γρηγόριος καὶ ὁ Δαμασκηνός.

[44.] Ἕκτη, ἡ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ ἡ γνῶσις καὶ κατανόησις τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

[45.] Ἑβδόμη, ἡ κατανόησις τῶν νοητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

[46.] Ὀγδόη, ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, ἡ λεγομένη Θεολογία.

[47.] Αὗται οὖν αἱ ὀκτὼ θε-

νη φύσι ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

40. Δευτέρα [εἶναι] ἡ γνῶσις τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[κε'], ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ[κστ'] καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρες.

41. Τρίτη [εἶναι] ἡ γνῶσις τῶν δεινῶν, τῶν πρὶν καὶ [τῶν] μετὰ θάνατον, ὅπως [ἀναφέρονται] στὶς θεῖες Γραφές.

42. Τετάρτη [εἶναι] ἡ κατανόησις [μελέτη] τοῦ βίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμο αὐτόν, [καθὼς] καὶ τῶν μαθητῶν Του, καὶ τὰ ἔργα καὶ οἱ λόγοι τῶν μετέπειτα ἁγίων καὶ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ὁσίων Πατέρων.

43. Πέμπτη [εἶναι] ἡ γνῶσις τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν πραγμάτων [τοῦ κόσμου], ὅπως λέγουν οἱ Ἅγιοι Πατέρες καὶ ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Δαμασκηνός.

44. Ἕκτη [εἶναι] ἡ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ ἡ γνῶσις καὶ [ἡ] ἀντίληψις τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

45. Ἑβδόμη [εἶναι] ἡ κατανόησις τῶν νοητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

46. Ὀγδόη ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Θεολογία.

47. Αὐτὲς λοιπὸν εἶναι οἱ ὀκτὼ

ωρίαι. Αἱ μὲν τρεῖς πρέπουσι τῷ ἔτι πρακτικῷ, ἵνα διὰ πολλῶν δακρύων καὶ πικρῶν καθάραι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκ πάντων τῶν παθῶν δυνηθῇ· καὶ κατὰ χάριν δέχεται παρὰ Θεοῦ τὰς λοιπάς.

[48.] Αἱ δὲ πέντε τῷ θεωρητικῷ, ἤτοι γνωστικῷ, διὰ τὸ καλῶς τάς τε σωματικὰς πράξεις καὶ ἠθικάς, δηλαδὴ ψυχικάς, φυλάττειν καὶ ποιεῖν ἀεί· ἐξ ὧν τῆς τῶν τοιούτων αἰσθήσεως ἐναργῶς καταξιοῦται καὶ νοερῶς. Ἀπὸ γὰρ τῆς πρώτης λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς γνώσεως ὁ πρακτικός, καὶ ὅσον ἔκτοτε ἐπιμελεῖται τὴν ἐργασίαν καὶ ἐν τοῖς διδομένοις αὐτῷ νοήμασι μελετᾷ καὶ προκόπτει ἐν αὐτοῖς· ἄχρις ἂν εἰς ἕξιν τῶν τοιούτων ἔλθοι καὶ οὕτως αὐτομάτως ἡ ἄλλη γνῶσις ἔρχεται ἐν τῷ νοΐ. Ὡσαύτως καὶ αἱ λοιπαί.

Ἀλλ᾽ ἵνα εὔδηλον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐκ μέρους ἐρῶ, εἰ καὶ οὐ δύναμαι λέγειν, περὶ ἑκάστης θεωρίας· καὶ τί εἰσι τὰ κατανοούμενα καὶ λεγόμενα, ἵνα ἀφορμὴν εὕρωμεν πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς, τὸ πῶς ὀφείλομεν ποιεῖν, ὅταν ἡ χάρις ἄρχηται ἀνοίγειν τοὺς ὀφθαλμοὺς

θεωρίες. Οἱ μὲν τρεῖς ἁρμόζουν σ᾽ αὐτόν, [ποὺ εἶναι] ἀκόμα πρακτικός, γιὰ νὰ μπορέσῃ μὲ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα νὰ καθαρίσῃ τὴν ψυχή του ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Καὶ [ἔτσι] νὰ δέχεται τὶς ὑπόλοιπες κατὰ Χάρι, [ἀπ᾽ εὐθείας] ἀπὸ τὸν Θεό.

48. Οἱ δὲ ἄλλες πέντε [ἁρμόζουν] στὸν θεωρητικό, δηλαδὴ τὸν γνωστικό, διότι φυλάσσει καὶ ἐκτελεῖ πάντοτε καλῶς καὶ τὶς σωματικὲς καὶ τὶς ἠθικὲς πράξεις, δηλαδὴ τὶς ψυχικές· ἐκ τῶν ὁποίων καταξιώνεται νὰ συναισθανθῇ νοερῶς καὶ μὲ σαφήνεια [τὶς πέντε θεωρίες]. Διότι ἀπὸ τὴν πρώτη, ὁ πρακτικὸς παίρνει τὴν ἀρχὴ τῆς γνώσεως καὶ ὅσο εἰς τὸ ἑξῆς ἐπιμελεῖται τὴν ἐργασία καὶ μελετᾶ τὰ νοήματα, τὰ ὁποῖα δίδονται σ᾽ αὐτὸν [ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ], [τόσον] προκόπτει σ᾽ αὐτά· μέχρις ὅτου φθάσῃ νὰ τὰ [οἰκειοποιηθῇ] μὲ τήν συνήθεια κι ἔτσι αὐτομάτως ἔρχεται στὸ νοῦ ἡ ἄλλη γνῶσι. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο [ἀποκτῶνται] καὶ οἱ λοιπὲς [θεωρίες].

Γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ φανερὸ αὐτὸ ποὺ λέγω, ἂν καὶ δὲν ἔχω τὴν δύναμι τοῦ λόγου, θὰ μιλήσω [ἔστω καὶ] ἐν μέρει γιὰ κάθε θεωρία [χωριστά]· καὶ [θὰ ἀναφέρω] ποιὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ κατανοοῦνται καὶ λέγονται, γιὰ νὰ βροῦμε ἀφορμὴ νὰ μάθωμε, πῶς ὀφείλομε νὰ ἐνεργοῦμε, ὅταν ἡ Χάρις ἀρχίζῃ νὰ διανοίγῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυ-

τῆς ψυχῆς εἰς τὸ κατανοεῖν καὶ ἐκπλήττεσθαι ἐκ τῶν νοημάτων καὶ ῥημάτων τῶν δυναμένων οἰκῆσαι [recte: οἰκίσαι][θ'] *ἐν ἡμῖν τὸν φόβον, ὡς προείρηται, ἤτοι τὸν συντριμμὸν τῆς ψυχῆς.*

χῆς, [εἰς τὸ] νὰ κατανοῇ καὶ νὰ θαυμάζῃ ἀπὸ τὰ νοήματα καὶ τοὺς λόγους, ποὺ ἔχουν τὴν δύναμι νὰ ἑδραιώσουν μέσα μας τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴν συντριβὴ τῆς ψυχῆς, ὅπως προείπαμε.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΔΗΛΩΣΙΣ ΚΑΙ ΟΠΩΣ ΔΕΙ ΑΡΞΑΣΘΑΙ ΤΑΥΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΔΗΛΩΣΙΣ ΚΑΙ ΟΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΡΧΙΖΩΜΕ ΑΥΤΗΝ

[49.] Πρώτη γνῶσις, δι᾽ ἧς δίδονται αἱ λοιπαὶ τῷ προαιρουμένῳ. Ὁ οὖν καταξιωθεὶς εἰς ταύτην ἐλθεῖν, οὕτω ποιεῖν ὀφείλει. Καθίσαι κατὰ ἀνατολάς, ὥσπερ ποτὲ ὁ Ἀδάμ, καὶ μελετᾶν οὕτως. Ἐκάθισεν Ἀδὰμ τότε καὶ ἔκλαυσεν ἀπέναντι τῆς τρυφῆς τοῦ Παραδείσου, χερσὶ τύπτων τὰς ὄψεις καὶ ἔλεγεν· ἐλεῆμον, ἐλέησόν με τὸν παραπεσόντα. Ὡσαύτως καὶ τὸν ἄλλον οἶκον· Ἰδὼν Ἀδὰμ τὸν Ἄγγελον ὠθήσαντα καὶ κλείσαντα τὴν τοῦ θείου κήπου θύραν, ἀνεστέναξε μέγα καὶ ἔλεγεν· ἐλεῆμον, ἐλέησόν με τὸν παραπεσόντα. Ἔπειτα κατανοῶν τὰ γινόμενα, τότε ἄρχεται τὸν θρῆνον οὕτω, στενάζων ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ σείων τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, λέ-

49. Πρώτη γνῶσις [εἶναι] ἐκείνη, μέσῳ τῆς ὁποίας δίδονται οἱ λοιπὲς σὲ ὅποιον ἔχει τὴν προαίρεσι. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἀξιώθηκε νὰ φθάσῃ σ᾽ αὐτήν, μ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπο ὀφείλει νὰ ἐνεργῇ· νὰ καθίσῃ δηλαδή, ὅπως κάποτε ὁ Ἀδάμ, στραμμένος πρὸς τὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ μελετᾷ ὡς ἑξῆς: «Ἐκάθισε τότε ὁ Ἀδὰμ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν τρυφὴ τοῦ παραδείσου καὶ ἔκλαψε, χτυπώντας τὸ πρόσωπό του μὲ τὰ χέρια του καὶ ἔλεγε: Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με τὸν παραπεσόντα»[κζ']. Ἐπίσης καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ τὸν Οἶκον[κη']. «Ὅταν ὁ Ἀδὰμ εἶδε τὸν Ἄγγελο, ὁ ὁποῖος ἔσπρωξε καὶ ἔκλεισε τὴν θύρα τοῦ θείου κήπου [τοῦ Παραδείσου], ἀναστέναξε βαθιὰ καὶ ἔλεγε: Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με τὸν παραπεσόντα». Ἔπειτα, ἀφοῦ συναισθανθῇ ὅσα ἔγιναν, ἀρχίζει τότε τὸν θρῆνο μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, στενάζοντας ἐκ βάθους ψυχῆς καὶ κινώντας τὸ κεφάλι του,

γει μετὰ πόνου καρδίας.

[50.] Οἴμοι τῷ ἁμαρτωλῷ, τί ἔπαθον; οἴμοι, τί ἤμην καὶ τί γέγονα; οἴμοι, τί ἀπώλεσα καὶ τί εὗρον; ἀντὶ τοῦ Παραδείσου τὸν φθαρτὸν τοῦτον κόσμον. Ἀντὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς μετὰ Ἀγγέλων διαγωγῆς, τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας. Ἀντὶ τῆς ἀναπαύσεως, τὸν κόπον· ἀντὶ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς χαρᾶς, τὴν τοῦ κόσμου θλῖψιν καὶ λύπην· ἀντὶ τῆς εἰρήνης καὶ ἀλήκτου εὐφροσύνης, τὸν φόβον καὶ τὰ ἐπίπονα δάκρυα· ἀντὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὰς ἀδικίας καὶ τὰς ἁμαρτίας· ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀπαθείας, τὴν πονηρίαν καὶ τὰ πάθη· ἀντὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς εἰς Θεὸν οἰκειώσεως, τὴν ἀγνωσίαν καὶ τὴν ἐξορίαν· ἀντὶ τῆς ἀμεριμνίας καὶ ἐλευθερίας, τὴν πολυμέριμνον ζωὴν καὶ κακίστην δουλείαν. Οἴμοι, οἴμοι. Πῶς βασιλεὺς ἐκτίσθην καὶ δοῦλος τοῖς πάθεσιν ἐν τῇ ἀφροσύνῃ μου γέγονα· οὐαί μοι τῷ ἀθλίῳ, πῶς ἀντὶ ζωῆς τὸν θάνατον ἐσπασάμην διὰ τῆς παρακοῆς· αἴ, αἴ· οἴμοι, οἴμοι· τί ἔπαθον ὁ ταλαίπωρος τῇ ἀβουλίᾳ· τί

λέγει μὲ πόνο καρδίας.

50. Ἀλλοίμονο σὲ μένα τὸν ἁμαρτωλό, τὶ ἔπαθα; Ἀλλοίμονο τί ἤμουν καὶ τί ἔχω γίνει; Ἀλλοίμονο τί ἔχασα καὶ τί βρῆκα; Ἀντὶ τοῦ Παραδείσου [βρῆκα] τὸν φθαρτὸ τοῦτο κόσμο· ἀντὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συναναστροφῆς μὲ τοὺς Ἀγγέλους, [βρῆκα] τὸν διάβολο καὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονες· ἀντὶ τῆς ἀναπαύσεως, τὸν κόπο· ἀντὶ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς χαρᾶς, τὴν θλῖψι καὶ τὴν λύπη τοῦ κόσμου· ἀντὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀτελευτήτου εὐφροσύνης, τὸν φόβο καὶ τὰ ἐπίπονα δάκρυα· ἀντὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὶς ἀδικίες καὶ τὶς ἁμαρτίες· ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀπαθείας, τὴν πονηρία καὶ τὰ πάθη· ἀντὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς οἰκειότητος μὲ τὸν Θεό, τὴν ἀγνωσία καὶ τὴν ἐξορία· ἀντὶ τῆς ἀμεριμνησίας καὶ ἐλευθερίας, τὴν γεμάτη μέριμνες ζωὴ καὶ τὴν χειρότερη δουλεία. Ἀλλοίμονο, ἀλλοίμονο, πῶς δημιουργήθηκα βασιλεὺς καὶ ἔχω γίνει δοῦλος στὰ πάθη μὲ τὴν ἀνοησία μου. Ἀλλοίμονο σὲ μένα τον ἄθλιο· πῶς ἀντὶ τῆς ζωῆς ἐσύρθηκα βιαίως στὸν θάνατο μὲ τὴν παρακοή [μου]. Ἀχ, ἄχ, ἀλλοίμονο, ἀλλοίμονο· τί ἔπαθα ὁ ταλαίπωρος μὲ τὴν ἀπερισκεψία μου! Τί

ποιήσω; ἔνθεν μάχαι καὶ ἔνθεν ταραχαί· ἔνθεν νοσήματα καὶ ἔνθεν πειρασμοί· ἔνθεν κίνδυνοι καὶ ἔνθεν ναυάγια· ἔνθεν φόβοι καὶ ἔνθεν λύπαι· ἔνθεν πάθη καὶ ἔνθεν ἁμαρτίαι· ἔνθεν πικρίαι καὶ ἔνθεν στενοχωρίαι· οὐαί μοι τῷ ἀθλίῳ, τί ποιήσω; ποῦ φύγω; στενά μοι πάντα[57], ὥς φησιν ἡ Σωσάννα. Τί αἰτήσασθαι οὐκ ἐπίσταμαι· ἂν γὰρ ζωὴν αἰτήσωμαι, φοβοῦμαι τοὺς πειρασμοὺς τοῦ βίου καὶ τὰς αὐτοῦ μεταβολὰς καὶ τὰ συναντήματα. Ὁρῶ τὸν Ἄγγελον σατᾶν, τὸν ὡς πρωῒ ἑωσφόρον ἀνατέλλοντα[58], διάβολον γενόμενον καὶ λεγόμενον· τὸν πρωτόπλαστον, ἐξόριστον[59]· τὸν Κάιν, ἀδελφοκτόνον[60]· τὸν Χαναάν, κεκατηραμένον[61]· τοὺς Σοδομίτας, πυρικαύστους[62]· τὸν Ἡσαῦ, ἔκπτωτον[63]· τοὺς Ἰσραηλίτας, ὀργιζομένους[64]· τὸν Γιεζῆ[65] καὶ Ἰούδαν[66] τὸν Ἀπόστολον, ἐκπτώτους, φιλαργυρίαν νοσήσαντας· τὸν μέγαν Προφήτην καὶ βασιλέα, ἐπὶ δυσὶν ἁμαρτήμασι πενθοῦντα[67]· τὸν Σολομῶντα μετὰ τῆς τοσαύτης σοφίας, ἔκπτωτον[68]· τοὺς ἐκ τῶν ἑπτὰ Διακόνων καὶ τεσσαράκοντα

θὰ κάνω; Ἀπὸ ἐδῶ μάχες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ταραχές· ἀπὸ ἐδῶ ἀρρώστιες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πειρασμοί· ἀπὸ ἐδῶ κίνδυνοι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ναυάγια· ἀπὸ ἐδῶ φόβοι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ λύπες· ἀπὸ ἐδῶ πάθη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἁμαρτίες· ἀπὸ ἐδῶ πίκρες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στενοχώριες· ἀλλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, τί νὰ κάνω; Ποῦ νὰ φύγω; Ἀπὸ παντοῦ στενά, ὅπως λέγει ἡ Σωσάννα. Δὲν γνωρίζω τί νὰ ζητήσω· γιατὶ ἂν ζητήσω ζωὴ [μακροζωΐα], φοβοῦμαι τοὺς πειρασμοὺς τοῦ βίου καὶ τὶς μεταβολὲς καὶ τὰ ὅσα συναντᾶ κανείς. Βλέπω τὸν ἄγγελο σατανᾶ, ὁ ὁποῖος [ἦταν] σὰν τὸν Αὐγερινό, [ποὺ] ἀνατέλλει τὸ πρωΐ, νὰ γίνεται καὶ νὰ ὀνομάζεται διάβολος· [βλέπω] τὸν πρωτόπλαστο, ἐξόριστο· τὸν Κάϊν, ἀδελφοκτόνο· τὸν Χαναάν, καταραμένο, τοὺς Σοδομίτας, καμένους μὲ φωτιά. Τὸν Ἡσαῦ, ἔκπτωτο, τοὺς Ἰσραηλίτες, στὴν ὀργὴ [τοῦ Θεοῦ], τὸν Γιεζῆ καὶ τὸν Ἰούδα τὸν Ἀπόστολο, [νὰ γίνωνται] ἔκπτωτοι, ἐπειδὴ εἶχαν τὴν νόσο τῆς φιλαργυρίας· τὸν μεγάλο Προφήτη καὶ Βασιλέα [Δαβίδ], νὰ πενθῇ γιὰ δύο ἁμαρτήματα, τὸν Σολομῶντα, μὲ τόση μεγάλη σοφία, ἔκπτωτο· [βλέπω] ἐκπτώτους, [ἕναν] ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ διακόνους[κθ΄] καὶ [ἕναν] ἀπὸ τοὺς Σαράντα μάρ-

Μαρτύρων ἐκπτώτους, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος. Γεγηθὼς ὁ ἀρχέκακος ἥρπασεν ἐκ τῆς δωδεκάδος Ἰούδαν τὸν δείλαιον· ἐκ τῆς Ἐδέμ, τὸν ἄνθρωπον· καὶ τῆς τεσσαρακοντάδος, τὸν ἔκπτωτον. Ὃν θρηνῶν ὁ αὐτὸς πάλιν φησί· ματαιόφρων καὶ θρήνων ἐπάξιος, ὅς τις τῶν ζωῶν ἀμφοτέρων διήμαρτε, διὰ πυρὸς γὰρ λέλυται καὶ πρὸς πῦρ ἐξεδήμησεν ἄσβεστον· καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ἐκπτώτους· οὐ μόνον ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν Πατέρων πλείονας μετὰ πολλῶν ἱδρώτων. [51.] Τίς γάρ εἰμι ἐγώ, ὁ καὶ πάντων χείρων καὶ ἀναισθητότερος καὶ ἀσθενέστερος; τί εἴπω ἐμαυτὸν ἆρα; Ἐπειδὴ Ἀβραὰμ γῆν εἶναι λέγει ἑαυτὸν καὶ σποδόν[69]· Δαδὶβ, Κύνα τεθνεῶτα[70] καὶ ψιλὸν [recte: ψυλλὸν] ἐν τῷ Ἰσραήλ[71]. Σολομὼν παιδάριον μικρόν, μὴ γινῶσκον δεξιὰ ἢ ἀριστερά[72]· οἱ τρεῖς Παῖδες, αἰσχύνη καὶ ὄνειδος ἐγεννήθημέν[73] φασιν· Ἡσαΐας ὁ Προφήτης, ὢ Τάλας εἰμὶ ἐγώ[74] φησιν· Ἀβακοὺμ ὁ Προφήτης καὶ ἐγώ εἰμι νεώτερός[75] φησιν. Ὁ Ἀπόστολος, πρῶτον εἶ-

τυρες[λ΄], ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[λα΄]· καὶ [βλέπω πῶς] μὲ χαρὰ ἅρπαξε ὁ ἀρχέκακος [διάβολος] ἀπὸ τοὺς δώδεκα, τὸν Ἰούδα τὸν ταλαίπωρο· ἀπὸ τὴν Ἐδέμ, τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ τοὺς Σαράντα [μάρτυρες], τὸν ἔκπτωτο· τὸν ὁποῖο πάλι θρηνώντας ὁ ἴδιος λέγει: ὁ ἀνόητος καὶ ἀξιοθρήνητος, ὁ ὁποῖος ἔχασε καὶ τὶς δύο ζωὲς [καὶ τὴν παροῦσα καὶ τὴν μέλλουσα], διότι μὲ τὴν [ἐδῶ] φωτιὰ ἔχει διαλυθῆ [τὸ σῶμα του], καὶ [ἡ ψυχή του] ἀπεδήμησε στὸ ἄσβεστο [αἰώνιο] πῦρ· καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀναριθμήτους [βλέπω], οἱ ὁποῖοι ἐξέπεσαν· ὄχι μόνο [ἀπὸ τοὺς] ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ πάρα πολλοὺς ἀπὸ τούς, μὲ πολλοὺς ἱδρῶτες, Πατέρες.

51. Διότι ποιὸς εἶμαι ἐγώ, ὁ χειρότερος ἀπὸ ὅλους καὶ ὁ πιὸ ἀναίσθητος καὶ πιὸ ἀδύνατος; Ἆραγε τί νὰ πῶ γιὰ τὸν ἑαυτόν μου; Ἐνῶ ὁ Ἀβραὰμ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτόν του, ὅτι εἶναι «χῶμα καὶ στάχτη»· ὁ Δαβὶδ [λέγει ὅτι εἶναι], ψόφιος «σκύλος καὶ ψύλλος μέσα στὸ Ἰσραήλ»· ὁ Σολομών, «μικρὸ παιδὶ τὸ ὁποῖο δὲν γνωρίζει [τί εἶναι ἡ] δεξιὰ καὶ τί [ἡ] ἀριστερά»· οἱ τρεῖς Παῖδες λέγουν, [ὅτι] «γίναμε ντροπὴ καὶ ὄνειδος»· ὁ Ἠσαΐας ὁ Προφήτης λέγει: «τί ταλαίπωρος εἶμαι ἐγώ», ὁ Προφήτης Ἀββακοὺμ λέγει: «ἐγὼ εἶμαι ὁ πιὸ νέος [στὴν ἡλικία]». Ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος] λέγει γιὰ τὸν ἑαυτόν του, ὅτι «εἶ-

ναι, λέγει, ἁμαρτωλῶν, ἑαυτόν[76]*· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, μηδὲν εἶναί φασι. Τί οὖν ἐγὼ ποιήσω; ποῦ κρυβήσομαι ἀπὸ τῶν πολλῶν μου κακῶν; τί γένωμαι ὁ μηδὲν ὤν; καὶ τοῦ μηδαμοῦ μηδὲν ὄντος χείρων; Τὸ γὰρ μηδὲν ὂν οὐχ ἥμαρτεν, ἀλλ᾽ οὐδὲ εὐηργετήθη, ὥσπερ ἐγώ. Οἴμοι· πῶς ἔχω ἀνύσαι τὸν ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου χρόνον; ἢ πῶς ἄρα ἔχω φυγεῖν τὰς τοῦ διαβόλου παγίδας; Οἱ γὰρ δαίμονες ἄϋπνοι καὶ ἄϋλοι, ὁ δὲ θάνατος ἐγγύς, κἀγὼ ἀσθενής. Κύριε, βοήθει μοι, μὴ ἐάσῃς τὸ πλάσμα σου ἀπολεσθῆναι, ὅτι σοὶ μέλει περὶ ἐμοῦ τοῦ ἀθλίου. Γνώρισόν μοι Κύριε ὁδόν, ἐν ᾗ πορεύσομαι, ὅτι πρὸς σὲ ἦρα τὴν ψυχήν μου*[77]*· μὴ ἐγκαταλίπῃς με, Κύριε ὁ Θεός μου, μὴ ἀποστῇς ἀπ᾽ ἐμοῦ. Πρόσχες εἰς τὴν βοήθειάν μου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου*[78]*. [52.] Καὶ οὕτω συντρίβεται ἡ ψυχὴ ἐκ τῶν τοιούτων ῥημάτων, εἴπερ αἴσθησιν ἔχῃ ποσῶς. Ἐγχρονίζοντος δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις καὶ ἐν ἕξει γινομένου τοῦ θείου φόβου, ἄρχεται ὁ νοῦς τὰ τῆς δευτέρας θεωρίας κατανοεῖν καὶ μελετᾶν ῥήματα, ἅτινά εἰσι ταῦτα.*

ναι πρῶτος μεταξὺ τῶν ἁμαρτωλῶν»· [καὶ] ὅλοι οἱ ἄλλοι λέγουν, ὅτι εἶναι ἕνα τίποτα. Λοιπὸν ἐγὼ τί θὰ κάνω; Ποῦ θὰ κρυφθῶ ἀπὸ τὰ πολλά μου κακά; Τί θὰ γίνω ἐγώ, ποὺ εἶμαι ἕνα μηδέν; Καὶ ἀπὸ τὸ ἀνύπαρκτο μηδὲν [ἀκόμη], εἶμαι χειρότερος; Διότι αὐτὸ ποὺ εἶναι μηδὲν δὲν ἁμάρτησε, ἀλλὰ οὔτε εὐεργετήθηκε, ὅπως ἐγώ. Ἀλλοίμονο, πῶς μπορῶ νὰ διανύσω τὸν ὑπόλοιπο χρόνο τῆς ζωῆς μου; Ἢ πῶς λοιπὸν μπορῶ νὰ ἀποφύγω τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου; Διότι οἱ δαίμονες εἶναι ἄϋπνοι καὶ ἄϋλοι, ὁ δὲ θάνατος [εἶναι] πλησίον [μου] καὶ ἐγὼ εἶμαι ἀσθενής. Κύριε, βοήθησέ με, μὴν ἀφήσῃς νὰ χαθῇ τὸ πλάσμα Σου, διότι Ἐσὺ φροντίζεις γιὰ μένα τὸν ἄθλιο. Κάνε μου γνωστὸ Κύριε τὸν δρόμο, στὸν ὁποῖον [θέλεις] νὰ βαδίσω, διότι σὲ Ἐσένα ὕψωσα τὴν ψυχή μου. Μὴ μὲ ἐγκαταλείπῃς Κύριε [καὶ] Θεέ μου, μὴν ἀπομακρυνθῇς ἀπὸ ἐμένα, σπεῦσε στὴ βοήθειά μου Κύριε, [ὁ Ὁποῖος εἶσαι] ἡ σωτηρία μου.

52. Καὶ ἔτσι συντρίβεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τέτοια λόγια, ἐὰν βέβαια ἔχῃ κάποια συναίσθησι. Καὶ ὅταν αὐτὸς ἀσχοληθῇ γιὰ πολὺ χρόνο μὲ αὐτὰ καὶ συνηθίσῃ τὸν θεῖο φόβο, ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ κατανοῇ καὶ νὰ μελετᾷ τὰ λόγια τῆς δευτέρας θεωρίας, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἑξῆς.

[53.] Οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, τί ποιήσω; τί γένωμαι; πολλὰ ἥμαρτον· πολλὰ εὐεργετοῦμαι· πολλὰ ἀσθενῶ. Οἱ πειρασμοὶ πολλοί, ἡ ῥᾳθυμία συνέχει με. Ἡ λήθη σκοτίζει με, καὶ οὐκ ἐᾷ με ἰδεῖν ἐμαυτὸν καὶ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου. Ἡ ἄγνοια κακή, ἡ ἐν γνώσει παράβασις χείρων, ἡ ἀρετὴ δυσκατόρθωτος, τὰ πάθη πολλά, οἱ δαίμονες πανοῦργοι, ἡ ἁμαρτία πρόχειρος, ὁ θάνατος ἐγγύς, τὸ λογοθέσιον πικρόν, οὐαί μοι, τί ποιήσω; ποῦ φύγω ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ; Ἐπειδὴ ἐγώ εἰμι ἡ αἰτία τῆς ἐμῆς ἀπωλείας. Αὐτεξουσιότητι γὰρ τετίμημαι καὶ οὐδεὶς βιάσαι με δύναται. Ἐγὼ ἥμαρτον καὶ ἁμαρτάνω ἀεὶ καὶ ἀμελῶς διάγω εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ὁ δὲ βιάζων οὐχ εὑρίσκεται. Τίνα ἔχω αἰτιάσασθαι; Ὁ Θεός, ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἀεὶ ποθῶν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν· οἱ Ἄγγελοι, ἀγαπῶσι με καὶ φυλάττουσιν· οἱ ἄνθρωποι, ὡσαύτως τὴν προκοπήν μου θέλουσιν· οἱ δαίμονες, οὐ δύνανται βιάσαι τινὰ μὴ θέλοντα ἀπολέσθαι, εἴτε ἐξ ἀμελείας, εἴτε ἐξ ἀπογνώσεως. Τίς ἐστι λοιπὸν ὁ

53. Ἀλλοίμονο [σ᾽ ἐμένα] τὸν ἄθλιο, τί νὰ κάνω; Τί νὰ γίνω; Πολὺ ἁμάρτησα· πολὺ εὐεργετοῦμαι, πολὺ ἀδύνατος εἶμαι. Οἱ πειρασμοὶ πολλοί, ἡ ραθυμία μὲ κατέχει, ἡ λήθη μὲ σκοτίζει καὶ δὲν μὲ ἀφήνει νὰ δῶ τὸν ἑαυτόν μου καὶ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου. Ἡ ἄγνοια [εἶναι] κακή, [ἀλλὰ καὶ] ἡ ἐν γνώσει παράβασι [τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ], χειρότερη, ἡ ἀρετὴ δυσκολοκατόρθωτη, τὰ πάθη πολλά, οἱ δαίμονες πανοῦργοι, ἡ ἁμαρτία πρόχειρη, ὁ θάνατος πλησίον, ἡ ἀπολογία πικρή, ἀλλοίμονό μου, τί νὰ κάνω; Ποῦ νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸν [ἴδιο τὸν] ἑαυτόν μου; Ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας μου. Διότι ἔχω τιμηθῆ μὲ τὸ αὐτεξούσιο καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μὲ ἐξαναγκάσῃ. Ἐγὼ ἁμάρτησα καὶ πάντοτε ἁμαρτάνω καὶ ζῶ μὲ ἀμέλεια γιὰ κάθε καλὸ ἔργο· [καὶ] δὲν ὑπάρχει κανείς, [ποὺ] νὰ μὲ βιάζῃ [πρὸς τὸ κακό]· ποιὸν μπορῶ νὰ κατηγορήσω; Ὁ Θεὸς [εἶναι] ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ πάντοτε ποθεῖ τὴν ἐπιστροφή [μας] σ᾽ Αὐτὸν καὶ τὴν μετάνοια· οἱ Ἄγγελοι μὲ ἀγαποῦν καὶ μὲ προφυλάσσουν· οἱ ἄνθρωποι ἐπίσης θέλουν τὴν προκοπή μου. Οἱ δαίμονες δὲν μποροῦν νὰ ἐξαναγκάσουν κανένα νὰ χαθῇ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, εἴτε ἀπὸ ἀμέλεια, εἴτε ἀπὸ ἀπελπισία· ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ

αἴτιος; εἰμὴ αὐτὸς ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος. Ἰδοὺ μικρὸν ἔγνων, ὅτι ἀπόλλυταί μου ἡ ψυχή, καὶ οὐ θέλω ἀρχὴν εὐσεβείας βαλεῖν. Διατί ψυχή μου ἀμελεῖς σαυτήν; Διατί οὐκ αἰσχύνῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ ἁμαρτάνουσα, ὥσπερ αἰσχύνῃ τοὺς ἀνθρώπους; [54.] Οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, οἴμοι, οἴμοι, ὅτι οὐδὲ ὡς ἄνθρωπον αἰσχύνομαι τὸν Ποιητήν μου καὶ Δεσπότην. Ἐνώπιον γὰρ ἑνὸς ἀνθρώπου, οὐ δύναμαι ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ πᾶσαν μηχανὴν ποιῶ, ἵνα ἐπιδεικνύω ἐμαυτὸν δικαιοπραγοῦντα. Καὶ ἐνώπιον Θεοῦ ἱστάμενος, τὰ πονηρὰ λογίζομαι καὶ λέγειν πολλάκις οὐκ αἰσχύνομαι, ὢ τῆς ἀφροσύνης μου! Τὸ κακὸν πράττων, τὸν Θεὸν ὁρῶντα οὐ φοβοῦμαι καὶ ἀνθρώπῳ ἑνὶ λέγειν τὰ κατ᾽ ἐμὲ πρὸς διόρθωσιν, οὐ δύναμαι. Οὐαί μοι, οὐαί μοι ὅτι τὴν κόλασιν γινώσκω καὶ μετανοεῖν οὐ βούλομαι. Τὴν οὐράνιον Βασιλείαν ἀγαπῶ καὶ ἀρετὴν οὐ κέκτημαι. Τὸν Θεὸ πιστεύω καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ παρακούω ἀεί. Τὸν διάβολον μισῶ καὶ τὰ ἀρέσκοντα αὐτῷ ποιεῖν οὐ παύομαι. Ἂν εὔχωμαι, ἀμελῶ καὶ

αἴτιος; [Κανεὶς ἄλλος] παρὰ μόνον ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ ταλαίπωρος. Ἰδού, μόλις ἀντιλήφθηκα ὅτι χάνεται ἡ ψυχή μου καὶ δὲν θέλω νὰ βάλω ἀρχὴ στὴν εὐσέβεια. Γιατὶ ψυχή μου ἀμελεῖς τὸν ἑαυτόν σου; Γιατὶ δὲν ἐντρέπεσαι, ὅταν ἁμαρτάνῃς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἀγγέλων Του, ὅπως ἐντρέπεσαι τοὺς ἀνθρώπους;

54. Ἀλλοίμονο, σ᾽ ἐμένα τὸν ἄθλιο, ἀλλοίμονο, ἀλλοίμονο, διότι οὔτε σὰν ἄνθρωπο δὲν ἐντρέπομαι τὸν Δημιουργό μου καὶ Δεσπότη. Ἐπειδὴ μπροστὰ σ᾽ ἕναν ἄνθρωπο, δὲν μπορῶ νὰ ἁμαρτάνω, ἀλλὰ μηχανεύομαι κάθε τέχνασμα, γιὰ νὰ παρουσιάζω τὸν ἑαυτόν μου ὅτι ἐνεργεῖ σωστά. Καὶ ἐνῶ στέκομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐντρέπομαι [ὄχι μόνον] νὰ σκέπτωμαι πονηρά, [ἀλλὰ] καὶ πολλὲς φορὲς νὰ τὰ λέγω. Ὦ, [μέγεθος] τῆς ἀνοησίας μου! Ἐνῶ κάνω τὸ κακό, τὸν Θεὸ ποὺ μὲ βλέπει δὲν φοβοῦμαι, καὶ οὔτε μπορῶ [ἀπὸ ἐντροπὴ] νὰ ἐξομολογηθῶ τὰ δικά μου [ἁμαρτήματα] σὲ κάποιον ἄνθρωπο γιὰ τὴν διόρθωσί μου. Ἀλλοίμονό μου, ἀλλοίμονό μου, γιατὶ καὶ τὴν κόλασι γνωρίζω καὶ νὰ μετανοήσω δὲν θέλω. Ἀγαπῶ τὴν οὐράνια Βασιλεία καὶ [ὅμως] δὲν ἔχω ἀποκτήσει ἀρετή. Πιστεύω στὸν Θεὸ καὶ πάντοτε παρακούω τὶς ἐντολές Του. Τὸν διάβολο μισῶ καὶ [ὅμως] δὲν παύω νὰ κάνω, ὅσα τοῦ ἀρέσουν. Ἂν προσεύχωμαι, τὸ κάνω μὲ ραθυ-

ὡς ἀναίσθητος διάκειμαι. Ἂν νηστεύω, ἐπαίρομαι καὶ μείζονα κατακέκριμαι. Ἂν ἀγρυπνήσω, δοκῶ ποιεῖν τι, ἵνα μηδὲ τοῦτο χρήσιμον γένηται. Ἂν ἀναγινώσκω, ἓν ἐκ τῶν ἀμφοτέρων κακῶν ποιῶ ὁ ἀναίσθητος· εἴτε χάριν πολυμαθείας καὶ κενοδοξίας τοῦτο ποιῶ, καὶ ἐπὶ πλεῖον σκοτίζομαι, εἴτε γινώσκων καὶ μὴ ποιῶν, μειζόνως κατακέκριμαι. Ἂν τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν ἁμαρτάνειν ἴσως, κατὰ χάριν Θεοῦ, παύωμαι, ἀλλὰ διὰ λόγου ἁμαρτάνειν ἀεὶ οὐ παύομαι. Ἂν καὶ ἐκ τούτου ἡ χάρις σκεπάζῃ με, διὰ λογισμῶν τὸν Θεὸν παροργίζω ἀεί ποτε ὁ τάλας. Αἴ, αἴ, τί ἔχω ποιῆσαι; ὅπου δ᾽ ἂν οὐ [delendum] πορεύωμαι, ἁμαρτίας εὑρίσκω. Πανταχοῦ οἱ δαίμονες. Ἡ ἀπόγνωσις χείρων πάντων. Τὸν Θεὸν παρώργισα, τοὺς Ἀγγέλους ὡσαύτως ἐλύπησα, τοὺς ἀνθρώπους ἔβλαψα πολλάκις καὶ ἐσκανδάλισα.

[55.] Ἤθελον δάκρυσιν ἐξαλεῖψαι τῶν ἐμῶν πταισμάτων, Κύριε, τὸ χειρόγραφον καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου διὰ μετανοίας εὐαρεστῆσαί σοι· ἀλλ᾽ ὁ ἐχθρὸς ἀπατᾷ με καὶ

μία καὶ μένω σὰν ἀναίσθητος. Ἂν νηστεύω, ὑπερηφανεύομαι καὶ ἔχω κατακριθῆ περισσότερο. Ἂν ἀγρυπνήσω, νομίζω ὅτι κάτι κάνω, γιὰ νὰ φανῆ καὶ αὐτὸ ἄχρηστο. Ἂν διαβάζω, ἕνα ἀπὸ τὰ δύο κακὰ πράττω ὁ ἀναίσθητος. Εἴτε τὸ κάνω χάριν πολυμαθείας καὶ ματαιοδοξίας καὶ [ἔτσι] σκοτίζομαι περισσότερο, εἴτε ἐνῶ γνωρίζω [τὸ καλὸ] καὶ δὲν τὸ πράττω, ἔχω μεγαλύτερη κατάκρισι. Ἂν ἴσως, κατὰ Χάριν Θεοῦ, παύω νὰ διαπράττω τὴν κατ᾽ ἐνέργειαν ἁμαρτία [μὲ πράξεις], δὲν παύω ὅμως πάντοτε, νὰ ἁμαρτάνω μὲ τὰ λόγια. Ἂν καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἡ Χάρις [τοῦ Θεοῦ] μὲ σκεπάζῃ, [ὅμως] μὲ τοὺς λογισμοὺς παροργίζω τὸν Θεὸ πάντοτε ὁ ταλαίπωρος. Ἄχ, ἄχ, τί μπορῶ νὰ κάνω! Ὅπου κι ἂν πορεύωμαι, εὑρίσκω ἁμαρτίες. Παντοῦ [ὑπάρχουν] οἱ δαίμονες. Ἡ ἀπόγνωσι [εἶναι] χειρότερη ἀπ᾽ ὅλα. Τὸν Θεὸ παρώργισα, τοὺς Ἀγγέλους ἐπίσης ἐλύπησα, τοὺς ἀνθρώπους ἔβλαψα πολλὲς φορὲς καὶ ἐσκανδάλισα.

55. «Ἤθελα μὲ δάκρυα νὰ ἐξαλείψω τῶν πταισμάτων μου τὸ χειρόγραφο Κύριε, καὶ [κατὰ] τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου, νὰ Σὲ εὐαρεστήσω μὲ τὴν μετάνοιά [μου], ἀλλὰ ὁ ἐχθρὸς μὲ ἐξαπατᾶ καὶ

πολεμεῖ τὴν ψυχήν μου· Κύριε, πρὶν εἰς τέλος ἀπόλλωμαι σῶσόν με.

[56.] Ἥμαρτον εἰς σέ, Σωτήρ, ὡς ὁ Ἄσωτος υἱός· δέξαι με Πάτερ, μετανοοῦντα καὶ ἐλέησόν με ὁ Θεός.

[57.] Κράζω σοι, Χριστὲ Σωτήρ, τοῦ Τελώνου τὴν φωνήν· ἱλάσθητί μοι ὥσπερ ἐκείνῳ καὶ ἐλέησόν με ὁ Θεός.

[58.] Ἆρα τί ἔσται ἐπ᾽ ἐσχάτων, ἢ τί τὸ ἐσόμενον; οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, οἴμοι· τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ; καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων[79]; Τίς με θρηνῆσαι δυνηθῇ ἐπάξιον; ἐπειδὴ ἐγὼ τοῦτο ποιῆσαι οὐ δύναμαι. Δεῦτε, ὄρη, καλύψατέ με τὸν ἄθλιον· αἴ, αἴ, τί ἔχω εἰπεῖν; ὢ πόσα καλά μοι ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἅπερ αὐτὸς μόνος ἐπίσταται, καὶ πόσα δεινὰ ἡ ἀγνωμοσύνη μου ἐνεδείξατο, ἔργῳ, λόγῳ τε καὶ διανοίᾳ ἀεὶ παροργίζων τὸν εὐεργέτην. Καὶ ὅσον ἐκεῖνος μακροθυμεῖ, τοσοῦτον καταφρονῶ ὁ ταλαίπωρος καὶ ἀναισθητότερος τῶν ἀψύχων λίθων γενόμενος· πλὴν οὐκ ἀπογινώσκω, ἀλλ᾽ ἐπιγινώσκω τὴν σὴν φιλανθρωπίαν.

[59.] Μετάνοιαν οὐ κέκτη-

πολεμεῖ τὴν ψυχήν μου· Κύριε, πρὶν τελείως χαθῶ, σῶσέ με»[λβ'].

56. «Ἁμάρτησα εἰς Σέ, Σωτήρ μου, ὅπως ὁ Ἄσωτος υἱός· δέξαι με, Πάτερ ἐν μετανοίᾳ, καὶ ἐλέησέ με ὁ Θεός»[λγ'].

57. «Κράζω σὲ Ἐσένα Χριστὲ Σωτήρ μου, μὲ τοῦ Τελώνου τὴν φωνή· εὐσπλαχνίσου με, ὅπως ἐκεῖνον καὶ ἐλέησέ με ὁ Θεός»[λδ'].

58. Ἄραγε τί θὰ εἶναι στὰ ἔσχατα ἢ τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο θὰ συμβῇ; Ἀλλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, ἀλλοίμονο. Ποιὸς θὰ δώσῃ στὴν κεφαλή μου ὕδωρ καὶ στοὺς ὀφθαλμούς μου πηγὴ δακρύων; Ποιὸς θὰ μπορέσῃ νὰ μὲ θρηνήσῃ ἐπάξια; Ἐπειδὴ ἐγὼ ἀδυνατῶ νὰ τὸ κάνω αὐτὸ [ὅπως πρέπει]. Ἐλᾶτε, βουνά, [καὶ] σκεπᾶστέ με τὸν ἄθλιο· ἄχ, ἄχ, ἀλλοίμονο, τί μπορῶ νὰ πῶ; Ὢ πόσα καλὰ ἔκανε σ᾽ ἐμένα ὁ Θεός, τὰ ὁποῖα Αὐτὸς μόνος γνωρίζει καὶ πόσα κακὰ ἐπέδειξε ἡ ἀχαριστία μου, παροργίζοντας πάντοτε τὸν Εὐεργέτη μου μὲ ἔργα, λόγια καὶ λογισμούς; Καὶ ὅσον Ἐκεῖνος μακροθυμεῖ, τόσο περισσότερο τὸν καταφρονῶ ὁ ταλαίπωρος, ἀφοῦ ἔγινα πιὸ ἀναίσθητος καὶ ἀπὸ τὰ ἄψυχα λιθάρια! Δὲν ἀπελπίζομαι ὅμως, ἀλλὰ γνωρίζω καλὰ τὴν φιλανθρωπία Σου.

59. «Μετάνοιαν δὲν ἔχω απο-

μαι, ἀλλ᾿ οὐδὲ πάλιν δάκρυα. Διὰ τοῦτο ἱκετεύω σε Σωτήρ, πρὸ τέλους ἐπιστρέψαι καὶ δοῦναί μοι μετάνοιαν, ὅπως ρυσθήσωμαι τῆς κολάσεως.

*[**60.**] Κύριε ὁ Θεός μου, μὴ ἐγκαταλίπης με, οὐδὲν γάρ εἰμι ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ ἁμαρτωλὸς ὅλος, καὶ ποῦ ἄρα εὕρω αἴσθησιν τῶν πολλῶν μου κακῶν; Αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ μὴ ποιεῖν με, μεγάλης ἐστὶ κατακρίσεως. Δι᾿ ἐμέ, οὐρανὸν καὶ γῆν· δι᾿ ἐμέ, τὰ τέσσερα στοιχεῖα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν γινόμενα, ὥς φησιν ὁ Θεολόγος· τὰ δὲ λοιπὰ σιωπήσομαι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος τοῦ λέγειν τί, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν μου. Τὰς γὰρ εἰς ἐμὲ γινομένας ἀμετρήτους εὐεργεσίας, τίς δύναται κατανοῆσαι, κἂν ἀγγελικὸν νοῦν ἔχειν καταξιωθῇ; ἀλλ᾿ ἰδοὺ διὰ τὸν ἀμετανόητόν μου τρόπον, ἐκ πάντων μέλλω πίπτειν ὁ ἄθλιος. Καὶ οὕτω τὰ τοιαῦτα μελετῶν ἔρχεται μετὰ καιρόν τινα εἰς τὴν τρίτην γνῶσιν, καὶ θρηνῶν ἀεὶ λέγει.*

κτήσει, ἀλλὰ οὔτε καὶ δάκρυα. Γι᾿ αὐτὸ [καὶ] Σὲ ἱκετεύω, Σωτήρ, νὰ μὲ ἐπιστρέψῃς [κοντά Σου] πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος [μου] καὶ νὰ μοῦ δώσῃς μετάνοια, γιὰ νὰ σωθῶ ἀπὸ τὴν κόλασι»[λε΄].

60. Κύριε, ὁ Θεός μου μὴ μὲ ἐγκαταλείπῃς, γιατὶ δὲν εἶμαι τίποτα ἐνώπιόν Σου, ἀλλὰ [εἶμαι] ὅλος ἁμαρτωλὸς καὶ ποῦ ἄραγε θὰ βρῶ συναίσθησι τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν; Διότι [μόνον] αὐτό, [δηλαδὴ] τὸ ὅτι δὲν κάνω τίποτα εἶναι [ἱκανὸ νὰ μοῦ προξενήσῃ] μεγάλη κατάκρισι. Γιὰ μένα [ἐδημιούργησες] τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ· γιὰ μένα τὰ τέσσερα στοιχεῖα[λστ΄] [τῆς φύσεως] καὶ ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτά, ὅπως λέγει [ὁ Γρηγόριος] ὁ Θεολόγος. Ὅσον ἀφορᾶ τὰ ὑπόλοιπα θὰ σιωπήσω, διότι δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ λέγω τίποτα, ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν μου. Διότι ποιὸς μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὶς ἀμέτρητες εὐεργεσίες ποὺ ἔγιναν σὲ μένα [ἀπὸ τὸν Θεό], κι ἂν ἀκόμη ἀξιωθῇ νὰ ἔχῃ ἀγγελικὸ νοῦ; Ἀλλὰ νά, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀμετανοήτου τρόπου τῆς ζωῆς [μου], ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μέλλω νὰ ἐκπέσω ὁ ἄθλιος. Καὶ ἔτσι μὲ τὸ νὰ μελετᾷ [κανεὶς] αὐτὰ [συνεχῶς], φθάνει ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρό, εἰς τὴν τρίτη γνῶσι, καὶ θρηνώντας πάντοτε λέγει [τὰ ἀκόλουθα].

[61.] Οἴμοι, οἷον ἀγῶνα ἔχει ἡ ψυχή, χωριζομένη ἐκ τοῦ σώματος· οἴμοι, πόσα δακρύει τότε, καὶ οὐδεὶς ὁ ἐλεῶν αὐτήν· πρὸς τοὺς ἀγγέλους τὰ ὄμματα ῥέπουσα, ἄπρακτα καθικετεύει· πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὰς χεῖρας ἐκτείνουσα, οὐκ ἔχει τὸν βοηθοῦντα αὐτῇ.

[62.] Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον καὶ ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ πλασθεῖσαν ἡμῖν ὡραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος. Ὢ τοῦ θαύματος, τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο γέγονε μυστήριον; πῶς παρεδόθημεν τῇ φθορᾷ; πῶς συνεζεύχθημεν τῷ θανάτῳ; ὄντως Θεοῦ προστάξει, ὡς γέγραπται[80]*. Αἴ, αἴ, τί ἄρα μέλλω ποιῆσαι ὁ πανάθλιος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου, ὅταν οἱ δαίμονες περικυκλώσουσί μου τὴν ἀθλίαν ψυχήν, τὰ πεπραγμένα μοι δεινὰ ἐγγράφως κατέχοντες, τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ, τὰ ἐν λόγῳ, ἔργῳ τε καὶ διανοίᾳ· καὶ ἀπαιτοῦντές με λόγον ὑπὲρ πάντων τούτων; Ἀλλ᾽ οἴμοι, ὅτι καὶ χωρὶς ἄλλης ἁμαρτίας, μεγάλως κατακέκριμαι*

61. Ἀλλοίμονο, πόση ἀγωνία ἔχει ἡ ψυχή, ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα· ἀλλοίμονο πόσα δάκρυα [χύνει] τότε καὶ κανεὶς [δὲν ὑπάρχει] ὁ ὁποῖος νὰ τὴν ἐλεῇ· στρέφοντας τὰ μάτια πρὸς τοὺς Ἀγγέλους, τοὺς ἱκετεύει μάταια· ἁπλώνοντας τὰ χέρια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἔχει [κάποιον] νὰ τὴν βοηθήσῃ[λς'].

62. «Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν συλλογισθῶ τὸν θάνατο καὶ ἰδῶ τὴν κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ πλασμένη ὡραιότητα [τῶν ἀνθρώπων] νὰ κεῖται στοὺς τάφους, ἄμορφη, ἄδοξη, χωρὶς νὰ ἔχῃ κάλλος. Ὢ πόσο θαυμαστό, γιατὶ ἔχει γίνει γιὰ ἐμᾶς αὐτὸ τὸ μυστήριο; Πῶς παραδοθήκαμε στὴ φθορά; Πῶς συνδεθήκαμε μὲ τὸν θάνατο; Πράγματι [αὐτὸ ἔχει γίνει] μὲ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ»[λη'], ὅπως ἔχει γραφῇ: Ὢ, ὤ, ἄραγε τί πρόκειται νὰ κάνω ὁ πανάθλιος, κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου, ὅταν οἱ δαίμονες περικυκλώσουν τὴν ἀθλία μου ψυχή, κατέχοντας γραπτῶς τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ἔπραξα ἐν γνώσει [μου] ἢ ἐν ἀγνοίᾳ [μου], μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις καὶ μὲ λογισμούς· καὶ ζητῶντας μου ἀπολογία γιὰ ὅλα αὐτά; Ἀλλὰ ἀλλοίμονό μου, διότι καὶ χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία ἔχω καταδικασθῆ βαρειὰ [καὶ μόνον] γιὰ

ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν, ὧν οὐκ ἐφύλαξα· καὶ εἰκότως.

[63.] Ὦ ταλαίπωρε ψυχή μου, εἰπέ μοι ἄρτι, ποῦ αἱ συνθῆκαι τοῦ Βαπτίσματος; ποῦ ἡ συνταγὴ τοῦ Χριστοῦ; καὶ ἡ ἀποταγὴ τοῦ Σατανᾶ; ποῦ ἡ φυλακὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἡ μίμησις τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν σωματικῶν τε καὶ ψυχικῶν ἀρετῶν; δι᾽ ἧς Χριστιανὸς ἐκλήθην; καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μοναχικοῦ σχήματος; Εἰδ᾽ ἴσως ἀσθένειαν σωματικὴν προφασίζῃ, ποῦ ἡ πίστις, ἡ πᾶσαν μέριμναν πρὸς τὸν Θεὸν ἀποῤῥίπτουσα [recte: ἐπιῤῥίπτουσα], δι᾽ ἧς καὶ τὰ ὄρη μεταστῆσαι ἠδυνήθης ἄν, εἴπερ ὡς κόκκον σινάπεως ἐκτήσω ταύτην[81]; ποῦ ἡ ὁλόκληρος μετάνοια, ἡ ἀπέχουσα ἀπὸ παντὸς ἔργου καὶ λόγου πονηροῦ; ποῦ ὁ συντριμμὸς τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ἀκρότατον πένθος; ἡ πρᾳότης, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ καθαρότης τῆς καρδίας ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐννοιῶν, ἡ περιεκτικὴ ἐγκράτεια, ἡ κατέχουσα πᾶν μέλος τοῦ σώματος καὶ πᾶν νόημα καὶ θέλημα, μὴ παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν κινούμενον πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς ἢ σω-

τὶς ἐντολές, τὶς ὁποῖες δὲν ἐτήρησα· καὶ δικαιολογημένα.

63. Ὦ ταλαίπωρη ψυχή μου, πές μου τώρα, ποῦ [εἶναι] οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Βαπτίσματος; Ποῦ [εἶναι] ἡ σύνταξί σου μὲ τὸν Χριστό; Καὶ ἡ ἀποκήρυξι τοῦ Σατανᾶ; Ποῦ εἶναι ἡ τήρησι τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ; Ποῦ [εἶναι] ἡ μίμησι τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετές; Μὲ τὴν ὁποία ὀνομάσθηκα χριστιανός; Καὶ [ποῦ εἶναι] ἡ ἐπαγγελία τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος; Ἂν ἴσως προφασίζεσαι σωματικὴ ἀσθένεια, ποῦ εἶναι ἡ πίστι, ἡ ὁποία ἀναθέτει ὅλη τὴν φροντίδα στὸ Θεό, διὰ τῆς ὁποίας καὶ ὄρη θὰ μποροῦσες νὰ μετακινήσῃς, ἂν βεβαίως τὴν εἶχες ἀποκτήσει ἔστω καὶ ὡς κόκκον σινάπεως; Ποῦ [εἶναι] ἡ ὁλοκληρωτικὴ μετάνοια, ἡ ὁποία [σὲ κάνει] νὰ ἀπέχῃς ἀπὸ κάθε ἔργο καὶ λόγο πονηρό; Ποῦ [εἶναι] ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ὑπέρτατο πένθος; [Ποῦ εἶναι] ἡ πραότητα, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ καθαρότητα τῆς καρδίας ἀπὸ τὶς πονηρὲς σκέψεις, ἡ σύνολη ἐγκράτεια, ἡ ὁποία συγκρατεῖ κάθε μέλος τοῦ σώματος καὶ κάθε λογισμὸ καὶ θέλημα, τὸ ὁποῖο δὲν κινεῖται γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἢ γιὰ τὶς σωματικὲς ἀνάγ-

*ματικὴν ζωήν; ποῦ ἡ ὑπομονή, ἡ ὑποφέρουσα τὰς πολυτρόπους θλίψεις, διὰ τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν; ἡ ἐν παντὶ εὐχαριστία; ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή; ἡ μέριμνα τοῦ θανάτου, τὰ τῆς λύπης δάκρυα, εἴπερ εἰς τὰ τῆς ἀγάπης οὐκ ἔφθασα; ἡ κατὰ Θεὸν φρόνησις, ἡ φυλάττουσα τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν παγίδων τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων; ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀπέχουσα πᾶν ὅ,τι ἐστὶ μὴ κατὰ Θεὸν γινόμενον ἢ ἑκουσίως λογιζόμενον; ἡ ἀνδρεία, ἡ ὑπομένουσα τὰ δεινά; καὶ κατατολμῶσα τῶν ἐχθρῶν διὰ τῆς ἐλπίδος; ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀπονέμουσα ἑκάστῳ τὸ ἴσον; ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ γινώσκουσα τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, δι᾽ ἧς ῥυσθῆναι ἔμελλες ἐκ πάντων τῶν τοῦ ἐχθροῦ μηχανημάτων; Ποῦ ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ τελεία ἀγάπη, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη[82], δι᾽ ἧς υἱὸς Θεοῦ ἔμελλον κληθῆναι[83]; ταῦτα γὰρ πάντα καὶ δίχα σωματικῆς ἰσχύος, ὁ βουλόμενος ἔχειν δύναται, ἐκ μόνης προαιρέσεως. [**64.**] Ἄρα τί ἔχω εἰπεῖν πρὸς ταῦτα; τί ἔχω*

κες τῆς ζωῆς; Ποῦ εἶναι ἡ ὑπομονή, [μὲ τὴν] ὁποία ὑποφέρονται οἱ πολυποίκιλες θλίψεις γιὰ τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν; [Ποῦ εἶναι] ἡ εὐχαριστία γιὰ τὸ κάθε τι, ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή, ἡ μέριμνα τοῦ θανάτου, τὰ δάκρυα τῆς λύπης, ἀφοῦ δὲν ἔφθασα στὰ [δάκρυα] τῆς ἀγάπης; [Ποῦ εἶναι] ἡ κατὰ Θεὸν σύνεσι, ἡ ὁποία προφυλάσσει τὴν ψυχήν μας ἀπὸ τὶς παγίδες τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν ἐναντίων; Ποῦ εἶναι ἡ σωφροσύνη, ἡ ὁποία [κάνει τὸν ἄνθρωπο] νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ κάθε τι ποὺ δὲν γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἢ [γίνεται] μὲ τὴν δική του θέλησι; [Ποῦ εἶναι] ἡ ἀνδρεία, ἡ ὁποία δίνει τὴν ὑπομονὴ στὰ δεινὰ καὶ κατατροπώνει τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν τόλμη; [Ποῦ εἶναι] ἡ δικαιοσύνη, ἡ ὁποία ἀπονέμει στὸν καθένα τὸ δίκαιο ἐξ ἴσου; Ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ὁποία ἀναγνωρίζει τὴν δική σου ἀσθένεια καὶ ἀγνωσία καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, μέσῳ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ λυτρωθῇς ἀπὸ ὅλες τὶς μηχανὲς τοῦ ἐχθροῦ; Ποῦ [εἶναι] ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ τελεία ἀγάπη καὶ «ἡ εἰρήνη, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει κάθε νοῦ»; Μὲ τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ «ὀνομασθῇς υἱὸς Θεοῦ»; Διότι ὅλα αὐτὰ καὶ χωρὶς σωματικὲς δυνάμεις, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὰ ἐπιθυμεῖ, μπορεῖ νὰ τὰ ἔχῃ, μὲ μόνη τὴν προαίρεσι.

64. Τί λοιπὸν ἔχω νὰ πῶ [ἐπιπλέον]

ποιῆσαι ὁ ταλαίπωρος; ἐπεὶ ἂν πρὸς βραχὺ δειλιῶ ἐκ τῆς ἀπληροφορίας, ὅτι ὅλως ἠμέλησά τι τῶν ὀφειλομένων κατὰ τὸ δυνατόν μου ποιῆσαι, ὑπὸ τὸν ᾅδην ἔσεσθαι μέλλω, ὥς φησιν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Φεῦ τῆς ἐμῆς ἀθλιότητος! Τί ἐμαυτῷ προσέφερον, οὐ μόνον δι᾽ ὧν ἥμαρτον, ἀλλὰ μᾶλλον δι᾽ ὧν μετανοῆσαι οὐκ ἠβουλήθην; Εἰ γὰρ μετεμελόμην, ὡς ὁ ἄσωτος[84], ἐδέξατο ἄν μου τὴν ἐπιστροφὴν ὁ φιλόστοργος Πατήρ· καὶ εἰ εὐγνώμων ἐγενόμην ὡς ὁ τελώνης[85], ἐμαυτὸν μόνον καὶ οὐκ ἄλλον τινὰ κατακρίνων, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐλάμβανον κἀγὼ παρὰ Θεοῦ· μάλιστα οὖν εἴπερ ἐξ ὅλης ψυχῆς ὡς ἐκεῖνος παρεκάλεσα. Νῦν δὲ οὔπω τοιοῦτον ὁρῶ ἐμαυτόν. Διὰ τοῦτο φοβοῦμαι τὴν ἐν τῷ ᾅδῃ μετὰ τῶν δαιμόνων κατοίκησιν καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ὅτι ἐκεῖ ὁ πύρινός ἐστι ποταμός, θρόνοι τε καὶ βίβλοι ἀνεῳγμένοι[86], Ἄγγελοι προτρέχουσι, πᾶσα ἡ τῶν βροτῶν φύσις παρίσταται, πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα[87] ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ καὶ δικαίου κριτοῦ.

σ᾽ αὐτά; Τί μπορῶ νὰ κάνω ὁ ταλαίπωρος; Διότι ἂν καὶ πρὸς στιγμὴν δειλιάζω, μὴ ἔχοντας πληροφορία, ἐπειδὴ ἐξ ὁλοκλήρου ἀμέλησα νὰ κάνω κάτι, ποὺ θὰ μοῦ ἦταν δυνατὸν ἀπὸ τὰ ὀφειλόμενα, πρόκειται νὰ βρεθῶ ὑπὸ [τὴν ἐξουσία] τοῦ Ἅδου, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος[λθ']. Ἀλλοίμονο στὴν ἀθλιότητά μου! Τί προξένησα στὸν ἑαυτόν μου, ὄχι μόνον μὲ τὶς ἁμαρτίες ποὺ διέπραξα, ἀλλὰ περισσότερο μὲ ἐκεῖνες, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν θέλησα νὰ μετανοήσω; Διότι, ἂν μετανοοῦσα, ὅπως ὁ ἄσωτος, θὰ δεχόταν τὴν ἐπιστροφή μου ὁ φιλόστοργος Πατήρ· καὶ ἂν γινόμουν εὐγνώμων, ὅπως ὁ τελώνης, κατακρίνοντας μόνον τὸν ἑαυτόν μου καὶ κανέναν ἄλλο, θὰ ἐλάμβανα καὶ ἐγὼ ἄφεσι ἁμαρτιῶν ἀπὸ τὸν Θεό· καὶ μάλιστα, ἂν [Τὸν] παρακαλοῦσα μὲ ὅλη μου τὴν ψυχή, ὅπως ἐκεῖνος. Τώρα ὅμως δὲν βλέπω ἔτσι ἀκόμη τὸν ἑαυτόν μου. Γι᾽ αὐτὸ φοβοῦμαι τὴν εἰς τὸν Ἅδη συγκατοίκησί μου μὲ τοὺς δαίμονες καὶ τὴν μέλλουσα κρίσι, γιατὶ ἐκεῖ [θὰ] εἶναι ὁ πύρινος ποταμός, καὶ οἱ θρόνοι καὶ οἱ ἀνοιχτοὶ Βίβλοι, οἱ Ἄγγελοι θὰ προπορεύωνται, [καὶ] ὅλη ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων [θὰ] παρίσταται, τὰ πάντα [θὰ] εἶναι γυμνὰ καὶ ἀποκεκαλυμμένα, ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ καὶ δικαίου Κριτοῦ.

[65.] Οἴμοι, πῶς ὑποφέρειν μέλλω τὸν ἔλεγχον, τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ φρικτοῦ καὶ ἀδεκάστου Κριτοῦ, τὴν τῶν ἀμετρήτων Ἀγγέλων συνδρομήν, τὴν ἀπαίτησιν μετὰ ἀπειλῆς φοβερᾶς, τὴν μὴ ἔχουσαν ἐπιστροφὴν [recte: ἐπιστροφῆς]ʹ ἀπόφασιν, τὸ ἄπαυστον θρῆνος [recte: τὸν ἄπαυστον θρῆνον] καὶ ἀνωφελὲς δάκρυον, τὸ ἀφεγγὲς σκότος καὶ τὸν ἀκοίμητον σκώληκα· τὸ ἄσβεστον πῦρ καὶ τὰς πολυτρόπους κολάσεις, τὴν ἔκπτωσιν ἐκ τῆς Βασιλείας καὶ χωρισμὸν τῶν ἁγίων, τὸν μακρυσμὸν τῶν Ἀγγέλων καὶ Θεοῦ ἀλλοτρίωσιν, τὴν μικροψυχίαν καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον, τὸν φόβον, τὸν πόνον, τὴν λύπην καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ βασανισμὸν τῆς συνειδήσεως; Οἴμοι τῷ ἁμαρτωλῷ, τί ἔπαθον! Διατὶ ἀπόλλωμαι κακῶς; Ἔχω ἔτι καιρὸν μετανοίας. Ὁ Δεσπότης παρακαλεῖ, κἀγὼ ἀναβάλλομαι; Ἕως πότε, ψυχή μου, ἐπιμένεις τοῖς πταίσμασιν; ἕως τίνος λαμβάνεις μετανοίας ὑπέρθεσιν; Λάβε κατὰ νοῦν τὴν κρίσιν τὴν μέλλουσαν, βόησον Χριστῷ τῷ Θεῷ· καρδιογνῶστα ἥμαρτον,

65. Ἀλλοίμονο, πῶς μέλλω νὰ ὑποφέρω τὸν ἔλεγχο, τὴν ἀγανάκτησι τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀδεκάστου Κριτοῦ, τὴν συνάθροισι τῶν ἀναριθμήτων Ἀγγέλων, τὴν ἀπαίτησι [τῆς ἀπολογίας] μὲ φοβερὴ ἀπειλή, τὴν χωρὶς ἐπιστροφὴ ἀπόφασι, τὸν ἀκατάπαυστο θρῆνο καὶ τὸ ἀνώφελο δάκρυ· τὸ βαθὺ σκοτάδι καὶ τὸν ἀκοίμητο σκώληκα· [πῶς θὰ ὑποφέρω] τὸ ἄσβεστο πῦρ καὶ τὶς ποικίλες τιμωρίες, τὴν ἔκπτωσι ἀπὸ τὴν Βασιλεία [τῶν οὐρανῶν] καὶ τὸν χωρισμὸ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους, τὴν ἀπομάκρυνσι τῶν Ἀγγέλων καὶ τὴν ἀποξένωσι ἀπὸ τὸν Θεό, τὴν δειλία καὶ τὸν αἰώνιο θάνατο, τὸν φόβο, τὸν πόνο, τὴν λύπη καὶ τὴν αἰσχύνη καὶ τὸ μαρτύριο τῆς συνειδήσεως; Ἀλλοίμονο στὸν ἁμαρτωλό, τί ἔπαθα; Γιατὶ νὰ χάνωμαι κακῶς; Ἔχω ἀκόμη καιρὸ γιὰ μετάνοια. Ὁ Δεσπότης παρακαλεῖ καὶ ἐγὼ ἀναβάλλω; «Μέχρι πότε ψυχή μου [θὰ] ἐπιμένῃς στὰ ἁμαρτήματα; Μέχρι πότε θὰ παίρνῃς ἀναβολὴ στὴν μετάνοια; Κατανόησε τὴν κρίσι τὴν μέλλουσα, βόησε στὸν Χριστό, τὸν Θεό· Καρδιογνῶστα ἁμάρτησα, πρὶν μὲ

πρὶν καταδικάσῃς με, ἐλέησόν με. Ἐν τῇ φρικτῇ, Χριστὲ παρουσίᾳ σου, μὴ ἀκούσωμεν οὐκ οἶδα ὑμᾶς[88]*· τὴν γὰρ ἐλπίδα ἐπὶ σὲ τὸν Σωτῆρα ἐθέμεθα, εἰ καὶ τὰ σὰ προστάγματα οὐ πράττομεν διὰ τὴν ἀμέλειαν ἡμῶν· ἀλλὰ φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν δεόμεθα. Οὐαί μοι, Κύριε, ὅτι ἐλύπησά σε καὶ οὐκ ᾐσθάνθην· ἀλλ᾽ ἰδοὺ ἡ χάρις σου ἐποίησέ με αἰσθανθῆναι μικρόν, δι᾽ ὃ καὶ ἠπόρησα ὁ τάλας· ἐτρόμαξε γὰρ ἡ ἀθλία μου ψυχή. Ἀλλ᾽ ἄρα ἔχω ζῆσαι μικρὸν πρὸς τὸ κλαῦσαι πικρῶς καὶ πλῦναί μου τὴν μεμιασμένην σάρκα καὶ ψυχήν; ἢ πάλιν μίαν ὥραν πενθήσας, αὖθις παύομαι [recte: παύσομαι]*[ια′]*, ἀναισθητῶν ὡσαεί.* ***[66.]*** *Ἄρα τί ποιήσας, εὕρω πόνον ψυχῆς ἀκατάπαυστον; νηστεύσω καὶ ἀγρυπνήσω; ἀλλὰ δίχα ταπεινώσεως οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ψάλλω τῷ στόματι μόνῳ καὶ ἀναγινώσκω; ἀλλὰ τὰ πάθη ἐσκότισάν μου τὸν νοῦν καὶ οὐ δύναμαι καταλαβεῖν τὴν τῶν λεγομένων δύναμιν. Προσπίπτω ἐκτενῶς σοι τῷ δοτῆρι τῶν ἀγαθῶν; ἀλλ᾽ οὐκ ἔχω παῤῥησίαν. Ἀπέλπισταί μου ἡ ζωή,*

καταδικάσῃς, ἐλέησόν με»[μ′]. «Ἂς μὴν ἀκούσωμε, Χριστέ μου, στὴ φρικτή Σου παρουσία· δὲν σᾶς γνωρίζω· διότι τὴν ἐλπίδα μας σὲ Σένα τὸν Σωτῆρα μας ἀποθέσαμε, ἂν καὶ τὰ προστάγματά Σου δὲν ἐκτελοῦμε ἐξ αἰτίας τῆς ἀμελείας μας· ἀλλὰ Σὲ ἱκετεύομε λυπήσου Κύριε τὶς ψυχές μας»[μα′]. Ἀλλοίμονό μου, Κύριε, διότι Σὲ ἐλύπησα καὶ δὲν τὸ συναισθάνθηκα· ἀλλὰ νά, ἡ Χάρις Σου μὲ ἔκανε νὰ συναισθανθῶ [ἔστω καὶ] λίγο, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἀπόρησα ὁ ταλαίπωρος· ἐπειδὴ κατετρόμαξε ἡ ἀθλία ψυχή μου. Ἀλλὰ ἆραγε ἔχω νὰ ζήσω λίγο [ἀκόμη], γιὰ νὰ κλάψω πικρὰ καὶ νὰ πλύνω [μὲ τὰ δάκρυά μου] τὴ μολυσμένη σάρκα καὶ ψυχή μου; Ἢ πάλι, ἀφοῦ πενθήσω μία ὥρα, ἀμέσως σταματῶ καὶ παραμένω ἀναίσθητος, ὅπως πάντα.

66. Ἆραγε τί νὰ κάνω γιὰ νὰ βρῶ ἀκατάπαυστο πόνο ψυχῆς; Νὰ νηστεύσω καὶ νὰ ἀγρυπνήσω; Ἀλλὰ χωρὶς ταπείνωσι, δὲν ὠφελοῦμαι σὲ τίποτα. Νὰ ψάλλω μόνο μὲ τὸ στόμα καὶ νὰ ἀναγινώσκω; Ἀλλὰ τὰ πάθη μοῦ ἐσκότισαν τὸν νοῦ καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τὴν δύναμι τῶν λεγομένων. Νὰ πέφτω γονατιστὸς γιὰ πολὺ χρόνο μπροστὰ σὲ Σένα, τὸν Δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν; Ἀλλὰ δὲν ἔχω παρρησία. Ἔχει ἀπελπιστεῖ ἡ ζωή μου,

ἀπώλεσά μου τὴν ψυχήν· Κύριε, βοήθησόν μοι καὶ ὡς τὸν τελώνην δέξαι με· ὡς γὰρ ὁ ἄσωτος ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου[89]*, καὶ ὡς ἡ πόρνη ἡ δακρύσασα*[90]*, περὶ ἧς εἴρηται. Ἡ ἀπεγνωσμένη διὰ τὸν βίον καὶ ἐπεγνωσμένη διὰ τὸν τρόπον, τὰ μύρα βαστάζουσα προσῆλθέ σοι βοῶσα· μή με τὴν πόρνην ἀποῤῥίψῃς, ὁ τεχθεὶς ἐκ Παρθένου· μή μου τὰ δάκρυα παρίδῃς, ἡ χαρὰ τῶν Ἀγγέλων, ἀλλὰ δέξαι με μετανοοῦσαν· ἣν οὐκ ἀπώσω ἁμαρτήσασαν, Κύριε, διὰ τὸ μέγα σου ἔλεος. [67.] Ἐπεὶ κἀγὼ ὁ ἄθλιος ἀπεγνωσμένος μέν εἰμι διὰ τὰς πολλάς μου ἁμαρτίας, ἐπεγνωσμένος δὲ διὰ τὴν ἄφατόν σου φιλανθρωπίαν καὶ τὸ ἄπειρον πέλαγος τῶν οἰκτιρμῶν σου, εἰς ὅπερ ἀποῤῥίψας τὴν ἀπόγνωσιν τῆς ψυχῆς μου, τολμῶ συνάγειν μου τὸν νοῦν εἰς τὴν ἁγίαν σου μνήμην· καὶ ἀνιστάμενος κἂν μίαν αἴτησιν ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ πολλῷ ποιήσω, ἵνα καταξιωθῶ κἀγὼ ὁ ἀνάξιος τοῦ εἶναι δοῦλός σου· καὶ κατὰ χάριν τὸν νοῦν ἔχειν ἀνείδεόν τε καὶ ἀσχημάτιστον, ἄχροόν τε καὶ*

ἔχασα τὴν ψυχή μου· Κύριε, βοήθησέ με καὶ δέξαι με, ὅπως τὸν τελώνη, διότι, ὅπως ὁ ἄσωτος [υἱός], «ἁμάρτησα εἰς τὸν οὐρανὸ καὶ ἐνώπιόν σου», καὶ ὅπως ἡ πόρνη ἡ ὁποία «ἔχυσε δάκρυα», γιὰ τὴν ὁποία ἔχει λεχθῆ [στὴν Ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας]: «Ἡ ἀπελπισμένη ἐξ αἰτίας τοῦ [ἁμαρτωλοῦ] βίου της καὶ ἐπιδοκιμασμένη [ἀπὸ τὸν Κύριο] διὰ τὸν τρόπο [τῆς μετανοίας], βαστάζουσα τὰ μύρα, Σὲ ἐπλησίασε καὶ ἔκραζε· μὴ μὲ ἀπορρίψῃς τὴν πόρνη, Ἐσὺ ὁ Ὁποῖος γεννήθηκες ἀπὸ Παρθένο· μὴν παραβλέψῃς τὰ δάκρυά μου, ἡ χαρὰ τῶν Ἀγγέλων, ἀλλὰ δέξαι με τώρα ποὺ μετανοῶ, Ἐσὺ ποὺ δὲν μὲ ἔδιωξες ἀπὸ κοντά Σου, ὅταν ἁμάρτησα, Κύριε, διὰ τὸ μέγα σου ἔλεος»[μβ΄].

67. Ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ὁ ἄθλιος εἶμαι μὲν ἀπελπισμένος ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν, δικαιωμένος ὅμως [ἀπὸ Ἐσένα] χάριν τῆς ἀνεκφράστου φιλανθρωπίας Σου καὶ τοῦ ἀπείρου πελάγους τῆς εὐσπλαχνίας Σου, εἰς τὸ ὁποῖο [πέλαγος], ἀφοῦ ἐβύθισα τὴν ἀπόγνωσι τῆς ψυχῆς μου, τολμῶ νὰ συγκεντρώσω τὸν νοῦ μου εἰς τὴν ἁγίαν Σου μνήμη καὶ ἀφοῦ σηκωθῶ μὲ φόβο καὶ πολὺ τρόμο, μίαν αἴτησι θὰ κάνω, νὰ ἀξιωθῶ καὶ ἐγὼ ὁ ἀνάξιος νὰ γίνω δοῦλος σου καὶ νὰ ἔχω μὲ τὴν Χάρι [Σου] τὸν νοῦν ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἄχρωμο καὶ

ἄϋλον· σοὶ τῷ μόνῳ Θεῷ καὶ ποιητῇ τῶν ἁπάντων προσπίπτειν ὡς ποτὲ ὁ Δανιὴλ ἐνώπιον τοῦ Ἀγγέλου σου[91]*, ἐπὶ γόνατα καὶ ἴχνη τῶν χειρῶν. Καὶ πρῶτον εὐχαριστίαν, ἔπειτα ἐξομολόγησιν προσφέρειν ἐνώπιόν σου καὶ οὕτω τὸ πανάγιόν σου θέλημα αἰτεῖν ἄρχομαι ὁ ταλαίπωρος, τὴν χάριν σοι ὁμολογῶν περὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν, ὧν με ἠξίωσας, τὸν χοῦν, τὴν κόνιν, τὴν τέφραν· καὶ ὅτι νῷ μόνῳ κατηξιώθην παραστῆναί σοι ὁ γήϊνος ὅλος, καὶ ὡς δοκῶν ὁρᾶσθαι παρὰ σοῦ ἐξ ὅλης ψυχῆς κράζω καὶ λέγω· [68.] Δέσποτα πολυέλεε, εὐχαριστῶ σοι, δοξάζω σε, ὑμνῶ σε καὶ προσκηνῶ [recte: προσκυνῶ] σε, ὅτι ἠξίωσάς με τὸν ἀνάξιον ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τοῦ εὐχαριστεῖν σοι καὶ ὅλως ἀκοὴν ἔχειν περί τινων τῶν θαυμασίων καὶ εὐεργεσιῶν σου, ὧν ἐποίησας καὶ ποιεῖς μεθ᾽ ἡμῶν, κατὰ χάριν, ψυχικῶν τε καὶ σωματικῶν, ἀμετρήτων τε καὶ ἀνεξιχνιάστων, φανερῶν καὶ ἀφανῶν, ὧν τε ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν· ὁμολογῶ τὰς χάριτας· οὐ κρύπτω τὰς εὐεργεσίας· κηρύττω τὰ ἐλέη σου· ἐξομο-*

ἄϋλο· [γιὰ νὰ ἀξιωθῶ] νὰ προσπέσω σὲ Σένα τὸν μόνο Θεὸ καὶ ποιητὴ τῶν ὅλων, ὅπως κάποτε ὁ Δανιὴλ ἐνώπιον τοῦ Ἀγγέλου σου, [ἔπεσε] στὰ γόνατα καὶ [ἀκούμπησε τὴν γῆ, ἀφήνοντας] τὰ ἴχνη τῶν χειρῶν του. Καὶ νὰ προσφέρω ἐνώπιόν Σου, πρῶτον εὐχαριστία [καὶ] ἔπειτα ἐξομολόγησι καὶ ἔτσι νὰ ἀρχίζω ὁ ταλαίπωρος νὰ ἐκζητῶ τὸ Πανάγιο θέλημά Σου, ὁμολογώντας τὴν εὐχαριστία σὲ Σένα γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα μὲ ἀξίωσες [νὰ δεχθῶ], [ἐμένα ποὺ εἶμαι] χῶμα καὶ σκόνη καὶ στάχτη. Καὶ ἐπειδὴ ἀξιώθηκα, μὲ μόνον τὸν νοῦ, νὰ παρασταθῶ μπροστά σου [ἐγὼ ποὺ εἶμαι] ὅλος γήϊνος καὶ ἐπειδὴ θεωρῶ ὅτι βλέπομαι ἀπὸ Σένα μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ κραυγάζω καὶ λέγω:

68. Δέσποτα, πολυέλεε Σ᾽ εὐχαριστῶ, Σὲ δοξάζω, Σὲ ὑμνῶ, Σὲ προσκυνῶ, διότι ἀξίωσες ἐμένα τὸν ἀνάξιο τὴν ὥρα αὐτὴ νὰ Σὲ εὐχαριστῶ καὶ νὰ ἀκούω γιὰ κάποια θαύματα καὶ εὐεργεσίες, τὶς ὁποῖες ἔκανες καὶ κάνεις κατὰ Χάριν σὲ μᾶς, τὶς ψυχικὲς καὶ τὶς σωματικές, τὶς ἀμέτρητες καὶ ἀνεξιχνίαστες, φανερές καὶ ἀφανεῖς, αὐτὲς τὶς ὁποῖες γνωρίζομε καὶ αὐτὲς τὶς ὁποῖες δὲν γνωρίζομε[μγ']· ὁμολογῶ τὶς δωρεές [Σου]· δὲν κρύβω τὶς εὐεργεσίες [Σου]· κηρύττω τὰ ἐλέη Σου[μδ']. Ἐξομολογοῦμαι

λογοῦμαι σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, καὶ δοξάζω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι τὸ ἔλεός σου μέγα ἐπ᾽ ἐμὲ[92] *καὶ ἄφραστός ἐστιν ἡ ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία σου ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνομιῶν καὶ ἁμαρτιῶν μου, τῶν ἀσεβειῶν καὶ πονηριῶν μου, ὧν ἐποίησα καὶ ποιῶ ἀεὶ καὶ ὧν ἔμελλον ποιῆσαι· ἐξ ὧν με ἐῤῥύσατο ἡ χάρις σου, τῶν τε ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ καὶ τῶν ἐν λόγῳ, ἔργῳ τε καὶ διανοίᾳ, ὧν οἶδας, καρδιογνῶστα Κύριε, ἀπὸ τῆς γεννήσεώς μου μέχρι τέλους τῆς ζωῆς μου, ὑπὲρ ὧν τολμῶ ὁ πανάθλιος ἐξομολόγησιν ποιῆσαι ἐνώπιόν σου·* ***[69.]*** *ἥμαρτον, ἠνόμησα, ἠσέβησα*[93]*, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα*[94] *καὶ οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ θαῤῥῶν εἰς τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν σου καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαχνίαν σου, προσπίπτων ἱκετεύω σοι. Ἐλέησόν με Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι*[95]*, καὶ συγχώρησόν μοι τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου· καὶ μὴ ἐάσῃς με ἔτι ἁμαρτῆσαι ἢ πλανηθῆναι ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ σου, μη-*

σὲ Σένα, Κύριε ὁ Θεός μου, μὲ ὅλη μου τὴν καρδιά, καὶ δοξάζω τὸ ὄνομά Σου εἰς τὸν αἰῶνα, «γιατὶ τὸ ἔλεός σου εἶναι μεγάλο ἐπάνω μου» καὶ εἶναι ἀνεκδιήγητη ἡ ἀνοχὴ καὶ ἡ μακροθυμία Σου γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνομιῶν καὶ τῶν ἁμαρτημάτων μου, τῶν ἀσεβειῶν καὶ τῶν πονηριῶν μου, αὐτῶν τὰ ὁποῖα ἔκανα καὶ πάντοτε κάνω καὶ αὐτῶν ποὺ πρόκειται νὰ κάνω, ἐκ τῶν ὁποίων μὲ λύτρωσε ἡ Χάρις Σου [δηλαδὴ ἀπὸ ὅσα ἔκανα] ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀγνοία, μὲ λόγο, μὲ ἔργο, καὶ μὲ τὴν διάνοια, τὰ ὁποῖα γνωρίζεις Καρδιογνῶστα Κύριε, ἀπὸ τὴ γέννησί μου μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου, [καὶ] γιὰ αὐτὸ τολμῶ ὁ πανάθλιος νὰ ἐξομολογηθῶ ἐνώπιόν Σου.

69. «Ἁμάρτησα, ἠνόμησα, ἀσέβησα» καὶ «τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἔπραξα» καὶ δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ἀτενίσω καὶ νὰ δῶ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχω τὸ θάρρος στὴν ἄφατο φιλανθρωπία σου καὶ στὴν ἀσύλληπτη ἀπὸ τὸν νοῦ ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαχνία Σου, προσπίπτω σὲ Σένα καὶ Σὲ ἱκετεύω. Ἐλέησόν με, Κύριε, «διότι εἶμαι ἀσθενὴς» καὶ συγχώρησέ μου τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου· καὶ μὴ μὲ ἀφήνῃς εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἁμαρτήσω ἢ νὰ πλανηθῶ ἀπὸ τὴν εὐθεῖα ὁδό Σου, οὔτε νὰ [ἐπιτρέψῃς]

δὲ βλάψαι ἢ λυπῆσαί τινα· ἀλλὰ χαλίνωσόν μου πᾶσαν κακίαν καὶ πονηρὰν συνήθειαν καὶ ἄλογον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, καὶ ἐλέησον τοὺς ἀδελφοὺς καὶ πατέρας μου καὶ πάντας τοὺς πανταχόθεν Μοναχούς τε καὶ Ἱερεῖς, τοὺς ἐμοὺς γονεῖς, ἀδελφούς τε καὶ συγγενεῖς, τοὺς διακονοῦντας ἡμῖν καὶ διακονήσαντας, τοὺς εὐχομένους καὶ ἐντειλαμένους ἡμῖν εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, τοὺς μισοῦντας καὶ ἀγαπῶντας ἡμᾶς· οὓς ἔβλαψα ἢ ἐλύπησα· τοὺς ταῦτά μοί ποτε ποιήσαντας ἢ ποιῆσαι μέλλοντας· καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς σέ· [70.] καὶ συγχώρησον ἡμῖν πᾶν ἁμάρτημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον καὶ διατήρησον ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἀπὸ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ, καὶ πάσης ἁμαρτίας καὶ πονηρίας, οἰήσεώς τε καὶ ἀπογνώσεως, ἀπιστίας τε καὶ ἀπονοίας, ἐπάρσεώς τε καὶ δειλίας, πλάνης τε καὶ τυρτηνίδος [recte: τυραννίδος], κλο-

νὰ βλάψω ἢ νὰ λυπήσω κανένα· ἀλλὰ χαλιναγώγησέ μου κάθε κακία καὶ πονηρὴ συνήθεια καὶ παράλογη ὁρμὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ δίδαξέ με νὰ κάνω τὸ θέλημά Σου καὶ ἐλέησε τοὺς ἀδελφοὺς καὶ πατέρες μου καὶ ὅλους τοὺς Μοναχούς, παντοῦ ὅπου εὑρίσκονται καὶ τοὺς Ἱερεῖς καὶ τοὺς γονεῖς μου καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς, [καὶ] ὅσους μᾶς διακονοῦν καὶ ὅσους διακόνησαν, [καὶ] ὅσους προσεύχονται [γιὰ μᾶς] καὶ ὅσους μᾶς ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ προσευχώμαστε γι᾽ αὐτούς, [καὶ] ὅσους μᾶς μισοῦν καὶ ὅσους μᾶς ἀγαποῦν· [καὶ] ὅσους ἔβλαψα ἢ ἐλύπησα. Καὶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μοῦ προξένησαν αὐτὰ κάποτε, ἢ πρόκειται νὰ μοῦ τὰ προξενήσουν· καὶ ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν σ᾽ Ἐσένα.

70. Καὶ συγχώρησέ μας κάθε ἁμάρτημα ἑκούσιο καὶ ἀκούσιο καὶ διατήρησε τὴ ζωή μας καὶ τὴν ἔξοδό μας ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτὸ [ἀνεπηρέαστη] ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ ἀπὸ κάθε πειρασμὸ καὶ κάθε ἁμαρτία καὶ πονηρία, ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ ἀπόγνωσι, ἀπιστία καὶ ἀπελπισία, ἀπὸ ὑψηλοφροσύνη καὶ δειλία, ἀπὸ πλάνη καὶ τυραννία, ἀπὸ ὑποκλοπὴ

πῆς τε καὶ παγίδος τοῦ διαβόλου· καὶ χάρισαι ἡμῖν τὰ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς εὐδοκεῖ ἡ φιλανθρωπία σου· καὶ ἀνάπαυσον τοὺς προαπελθόντας πατέρας καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν· καὶ δι᾽ εὐχῶν πάντων οἰκτείρησόν μου τὴν ἀθλιότητα, σπλαγχνίσθητί μου τῇ ἀπωλείᾳ, ἴδε μου τὴν καταπόνησιν εἰς πάντα. Διόρθωσόν μου τὸν βίον, κυβέρνησόν μου τὴν ζωὴν καὶ τὸ τέλος ἐν εἰρήνῃ· καὶ ποίησόν με οἷον θέλεις καὶ ὡς θέλεις, κἂν θέλω κἂν μὴ θέλω, μόνον μὴ ἀποτύχω τῆς ἐκ δεξιῶν σου στάσεως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεός μου, κἂν ἔσχατος πάντων τῶν σῳζομένων δούλων σου. Καὶ εἰρήνευσον τὸν κόσμον σου καὶ ἐλέησον πάντας ὡς οἶδας· καὶ καταξίωσόν με τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου σου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς ἀρραβῶνα τῆς ἐν σοὶ ζωῆς αἰωνίου σὺν τοῖς ἐκλεκτοῖς σου· πρεσβείαις τῆς Παναχράντου σου Μητρός, τῶν Ἁγίων σου

καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου· καὶ χάρισέ μας ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα συμφέρουν τὶς ψυχές μας, στὸν παρόντα αἰῶνα καὶ στὸν μέλλοντα, ὅπως εὐαρεστεῖται ἡ φιλανθρωπία Σου. Καὶ ἀνάπαυσε τοὺς πατέρες καὶ ἀδελφούς μας, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀπέλθει ἀπὸ τὴ ζωή· καὶ δι᾽ εὐχῶν ὅλων λυπήσου με στὴν ἀθλιότητά μου, σπλαχνίσου με στήν ἀπώλειά μου, δὲς τὴν ὅλη ταλαιπωρία μου. Διόρθωσέ μου τὸν βίο, κυβέρνησε μὲ εἰρήνη τὴν ζωή μου καὶ τὸ τέλος μου καὶ κάνε με ὅπως [Ἐσὺ] μὲ θέλεις καὶ ὅπως θέλεις, εἴτε θέλω [ἐγώ], εἴτε δὲν θέλω, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ χάσω τὴν ἐκ δεξιῶν Σου θέσι, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός μου, κι ἂς [εἶμαι] ὁ τελευταῖος ἀπὸ ὅλους τοὺς σωζομένους δούλους σου· καὶ εἰρήνευσε τὸν κόσμο σου, καὶ ὅλους ἐλέησέ μας, ὅπως [Ἐσὺ] γνωρίζεις. Καὶ ἀξίωσέ με τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου Σου Σώματος καὶ τοῦ Τιμίου Αἵματος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Σου Πνεύματος καὶ εἰς ἀρραβῶνα τῆς αἰωνίας μὲ Σένα ζωῆς, μαζὶ μὲ τοὺς ἐκλεκτούς σου· μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς Παναχράντου Μητρός Σου, τῶν Ἁγίων σου καὶ

καὶ ἐπουρανίων Δυνάμεων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων σου· ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[71.] Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, πᾶσαι αἱ οὐράνιαι Δυνάμεις τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ πάντες Ἅγιοι, πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Δέσποτα Θεὲ Πάτερ Παντοκράτορ, Κύριε Υἱὲ Μονογενὲς Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ Ἅγιον καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ εὐθέως πρὸς τοὺς οἰκείους λογισμοὺς λέγει· δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ· ἐκ γ΄. Καὶ ἄρχεται τοὺς ψαλμούς, ποιῶν κατὰ ἀντίφωνον Τρισάγιον, κλείων τε τὸν νοῦν ἐν τοῖς λεγομένοις. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῶν μ΄ Κύριε ἐλέησον, τοῦ ἑκάστου ἀντιφώνου, προσευχὴν ποιῶν, λήγει [recte: λέγει] καθ᾽ ἑαυτὸν προσκυνῶν μέν, τὸ ἥμαρτον Κύριε συγχώρησόν μοι, ἅπαξ· ἀνιστάμενος δὲ καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνων, τό, ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ[96], ἅπαξ. Καὶ μετὰ τὸ προσεύξασθαι αὐτόν, ὀφείλει λέγειν τὴν δευτέραν εὐχήν, τὸ Δεῦτε

τῶν Ἐπουρανίων Δυνάμεων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων Σου. Διότι εἶσαι εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

71. «Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, ὅλες οἱ οὐράνιες Δυνάμεις τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ ὅλοι οἱ Ἅγιοι, πρεσβεύσατε γιὰ μένα τὸν ἁμαρτωλό»[με΄].

«Δέσποτα Θεέ, Πάτερ Παντοκράτορ, Κύριε Υἱὲ Μονογενὲς Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ Ἅγιον Πνεῦμα»[μστ΄], καὶ τὰ λοιπά.

Καὶ ἀμέσως [συγκεντρώνεται] πρὸς τοὺς δικούς του λογισμοὺς καὶ λέγει· Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ τρεῖς [φορές]. Καὶ ἀρχίζει τοὺς ψαλμούς, κάνοντας Τρισάγιον σὲ κάθε ἀντίφωνο, καὶ συγκεντρώνοντας τὸν νοῦ του στὰ λεγόμενα. Καὶ στὸ τέλος τῶν μ΄ [σαράντα] «Κύριε ἐλέησον», τοῦ κάθε ἀντιφώνου, κάνει προσευχὴ καὶ λέγει ἀπὸ μέσα του, ἐνῶ προσκυνεῖ, τὸ «ἁμάρτησα, Κύριε, συγχώρησέ με», μία φορά· ἀφοῦ δὲ σηκώνεται ὑψώνοντας τὰ χέρια του [λέγει] τὸ «Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» μία φορά. Καὶ μετὰ τὴν προσευχή του, πρέπει νὰ λέγῃ τὴ δεύτερη προσευχή, τὸ «Δεῦ-

προσκυνήσωμεν ἐκ γ', καὶ τὸ ἄλλο ἀντίφωνον ὡσαύτως. [72.] Πλὴν ὁσάκις ἡ χάρις κατανύσσει αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἐν τοῖς νάμασι τῆς κατανύξεως ὀφείλει μᾶλλον τὸν νοῦν ἔχειν· κἂν ἴσως ἀργῇ τὸ στόμα ἐκ τοῦ ψάλλειν καὶ αἰχμαλωτίζεται ἡ διάνοια τὴν καλὴν αἰχμαλωσίαν· ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· καιρὸς γὰρ τοῦ τρυγητοῦ, καὶ οὐ καιρὸς τοῦ φυτεύειν[97] ἐστὶ τότε· καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει ἐμμένειν ἐν τοῖς τοιούτοις νοήμασιν, ἵνα μειζόνως κατανυχθῇ ἡ καρδία, καὶ τὸν καρπὸν δίδωσιν, ἤτοι τὰ δάκρυα τὰ κατὰ Θεόν· κατανυσσόμενός φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ἐν ῥήματι ἑνί, μένε ἐν αὐτῷ. Ἐπειδὴ πᾶσα σωματικὴ ἐνέργεια, νηστεία, φημί, καὶ ἀγρυπνία, ψαλμῳδία τε καὶ ἀνάγνωσις, ἡσυχία τε καὶ τὰ λοιπά, διὰ τὸ καθαίρειν τε τὸν νοῦν γίνονται· Ὁ δὲ νοῦς ἐκτὸς πένθους καθαρθῆναι οὐ δύναται, ἵνα ἑνοῦται τῷ Θεῷ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς ἁρπαζούσης αὐτὸν ἐκ πάντων τῶν νοημάτων καὶ ποιούσης αὐτὸν ἀνείδεόν τε καὶ ἀσχημάτιστον. Διότι, πάντα μὲν ἐκ τούτων καλὰ ὄντα, καλὰ

τε προσκυνήσωμεν», ἀπὸ τρεῖς [φορές], καὶ τὸ ἄλλο ἀντίφωνο ἐπίσης.

72. Ὅμως κάθε φορά, κατὰ τὴν ὁποία ἡ Χάρις φέρνει τὴν κατάνυξι στὴν καρδία του, ὀφείλει περισσότερο νὰ ἔχῃ τὸν νοῦ του στὰ νάματα τῆς κατανύξεως· κι ἂν ἀκόμα σταματᾷ τὸ στόμα του νὰ ψάλλῃ καὶ αἰχμαλωτίζεται ἡ διάνοια ἀπὸ τὴν καλὴ αἰχμαλωσία, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[μζ']· γιατὶ τότε εἶναι ὁ καιρὸς τοῦ τρυγητοῦ καὶ ὄχι ὁ καιρὸς τοῦ φυτεύματος. Καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ παραμένῃ σ' αὐτὰ τὰ νοήματα, γιὰ νὰ κατανυχθῇ περισσότερο ἡ καρδία καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὸν καρπό, δηλαδὴ τὰ κατὰ Θεὸν δάκρυα· διότι λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[μη'], ὅταν κατανύσσεσαι μὲ ἕνα [κάποιο] λόγο, νὰ παραμένῃς σ' αὐτόν. Ἐπειδὴ κάθε σωματικὴ πρᾶξι, δηλαδὴ νηστεία καὶ ἀγρυπνία καὶ ψαλμωδία καὶ ἀνάγνωσι καὶ ἡσυχία καὶ τὰ λοιπά, γίνονται γιὰ νὰ καθαρίζουν τὸν νοῦ. Ὁ δὲ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ καθαρθῇ χωρὶς τὸ πένθος, γιὰ νὰ ἑνώνεται μὲ τὸν Θεὸ μέσῳ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, ἡ ὁποία τὸν ἁρπάζει ἀπὸ ὅλα τὰ νοήματα καὶ τὸν κάνει ἄμορφο καὶ ἀσχημάτιστο. Διότι ὅλα ὅσα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καλά, [ἔτσι] γίνονται καὶ

γίνονται, ὥσπερ τὸ ἔμπαλιν.

[73.] Καὶ γὰρ πᾶν πρᾶγμα δέεται διακρίσεως, ἵνα καλῶς γένηται· καὶ ταύτης χωρὶς οὐ γινώσκομεν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἴσως οἱ πολλοὶ σκανδαλιζόμεθα, ὅταν ἴδωμεν διαφωνοῦντα τὰ λεγόμενα παρὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ πραττόμενα· οἷον ἡ μὲν Ἐκκλησία παρέλαβε τοῦ ψάλλειν τροπάρια μετὰ μέλους καὶ ᾄσματα πολλά, ὁ δὲ τῆς Κλίμακος, τοὺς πενθοῦντας κατὰ Θεὸν ἐγκωμιάζων, φησίν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἀλαλάξουσι πρὸς ἑαυτοὺς ἐν ὕμνοις. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ περὶ τῶν καθαρῶς προσευχομένων φησιν, ὅτι πολλάκις εὑρίσκεταί τις συνάγων τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐν τῇ προσευχῇ καὶ εὐθέως προσπίπτει ἀβιάστως εἰς τὴν γῆν ἐπὶ τὰ γόνατα, ὥς ποτε ὁ Δανιὴλ ὁ Προφήτης[98], καὶ ἔχει τὰς χεῖρας αὐτοῦ τεταμένας καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀτενίζουσιν εἰς τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ λογισμοὶ αὐτοῦ ἐναλλάσσονται καὶ ἐκλύονται αὐτοῦ τὰ μέλη ἐκ τῶν καινῶν νοημάτων τῶν αὐτομάτως ἐν τῷ νοῒ ἐρχομένων. Καὶ πάλιν ὡσαύτως πολλοὶ

καλὰ [μὲ καλὸ τρόπο], ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ ἀντίθετο.

73. Καθόσον κάθε πρᾶγμα ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διάκρισι, γιὰ νὰ γίνη ὀρθῶς· καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν γνωρίζομε τὴν φύσι τῶν πραγμάτων. Καὶ ἴσως οἱ πολλοὶ σκανδαλιζόμαστε, ὅταν δοῦμε νὰ μὴν συμφωνοῦν αὐτά, ποὺ λέγονται, μὲ αὐτὰ ποὺ γίνονται ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες. Παραδείγματος χάριν, ἡ μὲν Ἐκκλησία παρέλαβε νὰ ψάλλῃ μὲ μέλος τὰ τροπάρια καὶ πολλὰ ᾄσματα, ὁ δὲ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[μθ'], ὅταν ἐγκωμιάζῃ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι πενθοῦν κατὰ Θεόν, λέγει, ὅτι αὐτοὶ δὲν θὰ κραυγάσουν δυνατὰ μὲ ὕμνους. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ[ν'] λέγει, γιὰ ὅσους προσεύχονται καθαρά, ὅτι πολλὲς φορὲς εὑρίσκεται κανεὶς νὰ συμμαζεύῃ τὸν νοῦ του στὴν προσευχὴ καὶ ἀμέσως πέφτει στὰ γόνατα ἀβίαστα κάτω στὴ γῆ, ὅπως κάποτε ὁ Προφήτης Δανιὴλ καὶ ἔχει τὰ χέρια του ἁπλωμένα καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἀτενίζουν τὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ λογισμοί του μεταβάλλονται καὶ παραλύουν τὰ μέλη αὐτοῦ ἀπὸ τὰ καινούργια νοήματα, τὰ ὁποῖα αὐτομάτως ἔρχονται εἰς τὸν νοῦ. Καὶ πάλι ὁμοίως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς

τῶν Ἁγίων Πατέρων περί τινων τοιούτων γράφουσιν, ὅτι οὐ μόνον ᾄσματα καὶ ψαλμῳδίας ὑπερανέβησαν τῆς τοῦ νοὸς ἐκπλήξει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν ἐπελάθοντο, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Νεῖλος. [74.] Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία καλῶς καὶ θεαρέστως τὰ ᾄσματα καὶ τὰ λοιπὰ τροπάρια ἐδέξατο, διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ νοὸς ἡμῶν· ἵνα τῇ τῆς μελῳδίας ἡδύτητι, τὸν Θεὸν ὑμνῶμεν οἱ ἄγνωστοι ὡς ἄκοντες· οἱ δὲ γνῶσιν ἔχοντες πρὸς κατανόησιν τῶν εἰρημένων λογίων, ἔρχονται εἰς κατάνυξιν· καὶ ὡς ἐν κλίμακι ἀναγόμεθα πρὸς τὸ ἐννοεῖν χρηστὰς ἐννοίας, ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνός. [75.] Καὶ ὅσον προκόπτομεν τῇ συνηθείᾳ τῶν κατὰ Θεὸν ἐννοιῶν, τοσοῦτον ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ ἕλκει ἡμᾶς κατανοεῖν καὶ προσκυνεῖν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ[99] *τῷ Πατρὶ φθάσωμεν, ὥς φησιν ὁ Κύριος. Καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὅς ἔφη· πέντε λόγους θέλω τῷ νοΐ μου [addendum: λαλῆσαι]*[ιβ'], *ἢ μυρίους ἐν γλώσσῃ*[100]. *Καὶ πάλιν βούλομαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ ἆραι ὁσίας χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ*[101].

Ἁγίους Πατέρες γράφουν γιὰ μερικοὺς ἀπὸ αὐτούς, ὅτι ὄχι μόνον τὰ ἄσματα καὶ τὶς ψαλμωδίες ὑπερέβησαν μὲ τὴν ἔκστασι τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν νοῦ ἐλησμόνησαν, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος[να'].

74. Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία καλῶς καὶ θεαρέστως ἀποδέχθηκε τὰ ἄσματα καὶ τὰ λοιπὰ τροπάρια, ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθένειας τοῦ νοῦ μας· γιὰ νὰ ὑμνοῦμε μὲ τὴ γλυκύτητα τῆς μελωδίας τὸν Θεὸ [ἐμεῖς ποὺ δὲν ἔχομε] γνῶσι, [ἔστω] καὶ χωρὶς τὴ θέλησί μας· ἐκεῖνοι ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἔχουν γνῶσι [Θεοῦ], ἀπὸ τὴν κατανόησι τῶν λόγων ποὺ λέγονται, ἔρχονται εἰς κατάνυξι· καὶ σὰν σὲ σκάλα ἀνεβαίνομε, εἰς τὸ νὰ ἐννοοῦμε τὶς ἀγαθὲς ἔννοιες, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός[νβ'].

75. Καὶ ὅσον προκόπτομε εἰς τὴν ἐξοικείωσι τῶν κατὰ Θεὸν ἐννοιῶν, τόσο περισσότερο ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ μᾶς ἑλκύει εἰς τὸ νὰ φθάσωμε νὰ κατανοοῦμε καὶ νὰ προσκυνοῦμε «ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» τὸν Πατέρα, ὅπως λέγει ὁ Κύριος. Καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολο, ὁ ὁποῖος εἶπε: «πέντε λόγους θέλω μὲ τὸ νοῦ μου νὰ λέγω, παρὰ μυρίους μὲ τὴ γλῶσσα». Καὶ πάλι· θέλω «οἱ ἄνδρες σὲ κάθε τόπο νὰ ὑψώνουν ὅσια χέρια χωρὶς ὀργὴ καὶ διαλογισμὸ [ἀμφισβητήσεως]».

Ὥστε τὰ μέν εἰσι φάρμακα ἀσθενείας, τὰ δὲ τελειότητες τοῦ νοός. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ λύσις τῶν τοιούτων ζητημάτων. Διότι πάντα μὲν καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν[102]*. Ἐν οὐ καιρῷ δὲ πάντα ἀσύμφωνα φαίνονται τοῖς ἀγνοοῦσι τὸν τοῦ ἑκάστου καιρόν, ὥς φησιν ὁ Σολομών, καιρὸς παντὶ πράγματι*[103]*. [***76.***] Πλὴν ὅταν τις φθάσῃ εἰς χρηστὰς ἐννοίας, ὀφείλει προσέχειν ἀκριβῶς ἵνα μένωσιν ἐν αὐτῷ αἱ τοιαῦται θεωρίαι, μήπως ἐξ ἀμελείας ἢ ἐπάρσεως ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τῆς χάριτος, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ὅτι εἰ μὲν αὔξονται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου αἱ κατὰ Θεὸν ἔννοιαι καὶ πρὸς κατάνυξιν καὶ ταπείνωσιν μείζονα ἄγουσιν, ὀφείλει εὐχαριστεῖν ἀεί, καὶ ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ τὴν χάριν, ὡς ὅτι ὅλως τὰ τοιαῦτα ἠξιώθη γινώσκειν, ἀνάξιον ὄντα ἑαυτὸν λογιζόμενος. Εἰδὲ παύσονται καὶ σκοτίζεται πάλιν ἡ διάνοια καὶ τὸν φόβον ἀποβάλλει καὶ τὸ πένθος, ὀφείλει πολλὰ λυπηθῆναι καὶ ταπεινῶσαι ἑαυτὸν ἔργῳ τε καὶ λόγῳ, ὡς ἤδη ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ἡ χάρις, ἵνα γινώσκῃ τὴν*

Ὥστε τὰ μὲν [πρῶτα] εἶναι φάρμακα γιὰ τὴν ἀσθένεια [τὴν ψυχική], τὰ δὲ [δεύτερα] εἶναι οἱ τελειότητες τοῦ νοῦ. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ λύσις τῶν ζητημάτων αὐτῶν. Διότι ὅλα μὲν εἶναι καλὰ «[ὅταν εἶναι] στὸν καιρό τους»· ὅταν ὅμως δὲν εἶναι στὸν καιρό τους, ὅλα φαίνονται ἀσύμφωνα σὲ ὅσους δὲν γνωρίζουν τὸν καιρὸ τοῦ καθενός, ὅπως λέγει ὁ Σολομών, «καιρὸς γιὰ κάθε πρᾶγμα».

76. Ὅμως, ὅταν φθάσῃ κανεὶς [νὰ ἐννοῇ] τὶς ἀγαθὲς ἔννοιες, ὀφείλει νὰ προσέχῃ πολύ, γιὰ νὰ παραμένουν σ᾽ αὐτὸν οἱ θεωρίες αὐτές, μήπως ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἔπαρσι, ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τὴν Χάρι, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[νγ']. Διότι, ἐὰν αὐξάνωνται οἱ κατὰ Θεὸν ἔννοιες στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ὁδηγοῦν σὲ μεγαλύτερη κατάνυξι καὶ ταπείνωσι, ὀφείλει πάντοτε νὰ εὐχαριστῇ καὶ νὰ ὁμολογῇ, ὅτι ἀπὸ τὸν Θεὸ [ἔλαβε] τὴν Χάρι, ἐπειδὴ ἀξιώθηκε νὰ γνωρίζῃ αὐτὰ πολὺ καλά, [καὶ] νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτόν του ὡς ἀνάξιο [γιὰ ὅλα αὐτά]. Ἐὰν ὅμως παύσουν [οἱ κατὰ Θεὸν ἔννοιες] καὶ σκοτίζεται πάλι ἡ διάνοια καὶ ἀποβάλλει τὸν φόβο καὶ τὸ πένθος, ὀφείλει [ὁ ἄνθρωπος] νὰ λυπηθῇ πολὺ καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ ἔργα καὶ λόγια, διότι ἤδη ἐγκατέλειψε αὐτὸν ἡ Χάρις, γιὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀσθέ-

ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ταπείνωσιν κτήσηται καὶ τὴν διόρθωσιν ἐπιμελήσηται, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὅτι εἰμὴ ἠμέλησέ τις περὶ τὸ κατὰ Θεὸν πένθος, οὐκ ἂν τὰ δάκρυα ὑστερεῖτο, ὅτε ἐβούλετο. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἀεὶ γινώσκειν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ μήτε ἀπογνῶναι ἑαυτούς, εἴτι δ᾽ ἂν ἡμῖν συμβῇ· μήτε πάλιν θαῤῥεῖν ὅτι ἐσμέν τι ὅλως· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλπίζειν ἀεὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν μετὰ ταπεινώσεως. [77.] Καὶ ταῦτα μὲν τῷ πολλὰ ζητοῦντι τὰ δάκρυα ἔργῳ καὶ λόγῳ προσήκει, διότι τοσαύτης χάριτος ἠξιώθη καὶ οὐκ ἐφύλαξε τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ, διὰ προλαβοῦσαν ἢ ἐνεστῶσαν ἢ μέλλουσαν ἀμέλειαν ἢ ἔπαρσιν ὡς εἴρηται. Τῷ δὲ ἑκουσίως καταλιπόντι τὰ τοιαῦτα χαρίσματα, δηλαδὴ τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰ φωτολαμπῆ νοήματα, τί ἄλλο πρέπει, εἰμὶ τὸ οὐαί; Διότι οὐκ ἔχει ὁ κόσμος τοῦ τοιούτου ἀφρονέστερον, ὡς καταξιωθέντα ἀπὸ τῶν παρὰ φύσιν δι᾽ ὧν ἔμελλε κατὰ χάριν εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν φθάσαι, λέγω δὴ τὰ τῆς συνέ-

νειά του καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ταπείνωσι καὶ νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν διόρθωσί του, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[νδ΄]. Διότι, ἐὰν δὲν ἀμελοῦσε κανεὶς γιὰ τὸ κατὰ Θεὸν πένθος, δὲν θὰ ἐστερεῖτο τὰ δάκρυα, ὅταν θὰ [τὰ] ἤθελε. Διὰ τοῦτο ὀφείλομε πάντα νὰ γνωρίζωμε τὴν ἀσθένειά μας καὶ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μὴν ἀπελπιζώμαστε, ἂν τυχὸν μᾶς συμβῇ κάτι· οὔτε πάλι νὰ ἔχωμε θάρρος ὅτι εἴμαστε κάτι [σπουδαῖο], ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἔχωμε πάντοτε τὴν ἐλπίδα μας στὸν Θεὸ μὲ ταπείνωσι.

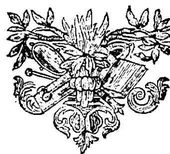
77. Καὶ αὐτὰ μὲν ἁρμόζουν σ᾽ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ζητεῖ μὲ ἔργα καὶ λόγια τὰ πολλὰ δάκρυα [μετανοίας], διότι ἀξιώθηκε [νὰ λάβῃ] τόσο μεγάλη Χάρι καὶ δὲν ἐφύλαξε τὴν πρόγνωσι τοῦ Θεοῦ [τὸ προηγούμενο θέλημα τοῦ Θεοῦ γι᾽ αὐτόν], ἐξ αἰτίας προηγηθείσης ἢ παρούσης ἢ μελλοντικῆς ἀμελείας καὶ ἔπαρσης, ὅπως ἔχει λεχθῆ. Σ᾽ ἐκεῖνον ὅμως, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ θέλησί του ἐγκατέλειψε αὐτὰ τὰ χαρίσματα, δηλαδὴ τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰ φωτεινὰ νοήματα, τί ἄλλο [τοῦ] πρέπει, παρὰ μόνον τὸ ἀλλοίμονον; Διότι ὁ κόσμος δὲν ἔχει κανένα ποιὸ ἀνόητο ἀπ᾽ αὐτόν, ἐπειδὴ καταξιώθηκε [αὐτῶν τῶν χαρισμάτων], μὲ τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τὰ παρὰ φύσιν [ὅπου εὑρίσκετο] ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ στὰ ὑπὲρ φύσιν, ἐννοῶ στὰ δάκρυα τῆς συνέσεως

σεως καὶ τῆς ἀγάπης δάκρυα, καὶ διὰ μηδαμινῶν πραγμάτων τινῶν ἢ λογισμῶν ξένων καὶ θελημάτων ἰδίων εἰς τὴν τῶν κτηνῶν ἀγνωσίαν στρέφεται, ὥσπερ κύων εἰς τὸν ἴδιον ἐμετόν[104]. Πλὴν ἐὰν θέλῃ πάλιν καὶ σχολάσῃ κατὰ Θεὸν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν θείων Γραφῶν μετὰ προσοχῆς καὶ μερίμνης τοῦ θανάτου, καὶ τὸν νοῦν τηρήσῃ ὅσον δυνηθῇ ἐκ τῶν ματαίων λογισμῶν ἐν τῇ προσευχῇ, εὑρεῖν ἔχει ἅπερ ἀπώλεσε· καὶ μάλιστα εἴπερ οὐδέποτε λυπεῖται κατά τινος, κἂν τὰ μέγιστα δεινὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ πάσχῃ πολλάκις, μηδένα ἀφῇ λυπηθῆναι κατ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει τοῦτον θεραπεύειν ἔργῳ καὶ λόγῳ. Τότε μᾶλλον μειζόνως εὐφραίνεται ὁ νοῦς, λυτρούμενος τὴν τοῦ θυμοῦ ταραχήν [recte: τῆς ταραχῆς][γ′]. Καὶ γίνεται ἔμπειρος εἰς τὸ μηδέποτε ἀμελῆσαι τὴν ἰδίαν ψυχήν, φοβούμενος μήπως πάλιν ἐγκαταλειφθῇ. Καὶ ἐκ τοῦ φόβου μένει ἄπτωτος, ἔχων ἀεὶ τὰ τῆς μετανοίας καὶ τοῦ πένθους δάκρυα, ἄχρις ἂν ἀναχθῇ εἰς τὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς, ἐξ ὧν εἰς τὴν

καὶ τῆς ἀγάπης, [ὅμως] γιὰ κάποια μηδαμινὰ πράγματα ἢ μὲ ξένους [πρὸς τὸν σκοπό του] λογισμοὺς καὶ δικά του θελήματα στρέφεται [πάλι] εἰς τὴν ἀγνωσία τῶν κτηνῶν, ὅπως «ὁ σκύλος εἰς τὸν ἴδιον ἐμετόν». Ἂν ὅμως θέλῃ πάλι νὰ σχολάσῃ[νε′] [ἡσυχάσῃ] κατὰ Θεὸν [καὶ] μὲ τὴν ἀνάγνωσι τῶν θείων Γραφῶν μὲ προσοχὴ καὶ μὲ μεριμνημένη μνήμη θανάτου καὶ κρατήσῃ τὸν νοῦ, ὅσο μπορέσει μακριὰ ἀπὸ τοὺς ματαίους λογισμούς, [καὶ] μέσα στὴν προσευχή, μπορεῖ νὰ βρῇ [ὅλα] ὅσα ἔχασε· καὶ μάλιστα, ἂν ποτὲ δὲν λυπῆται ἐναντίον κανενός, [ἀκόμη] κι ἂν πολλὲς φορὲς ὑποφέρῃ τὰ πιὸ μεγάλα κακὰ ἀπὸ αὐτόν, [κι ἂν] δὲν ἀφήσῃ κανέναν νὰ λυπηθῇ ἐναντίον του, ἀλλὰ μὲ ὅλη του τὴν δύναμι [φροντίζει] νὰ τὸν ἐξυπηρετῇ μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο. Τότε μᾶλλον εὐφραίνεται περισσότερο ὁ νοῦς, ἐπειδὴ λυτρώνεται ἀπὸ τὴν ταραχὴ τοῦ θυμοῦ. Καὶ [ἔτσι] ἀποκτᾶ τὴν πεῖρα, ὥστε ποτὲ νὰ μὴν ἀμελήσῃ τὴν [φροντίδα] τῆς ψυχῆς του, ἐπειδὴ φοβεῖται μήπως καὶ πάλι ἐγκαταλειφθῇ [ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ]. Καὶ ἀπὸ τὸ φόβο του παραμένει ἄπτωτος [δὲν επιτρέπει στὸν ἑαυτόν του πτῶσι], ἔχοντας πάντοτε τὰ δάκρυα τῆς μετανοίας καὶ τοῦ πένθους, ἕως ὅτου ἀνυψωθῇ εἰς τὰ δάκρυα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἔλθῃ, μὲ τὴν

εἰρήνην τῶν λογισμῶν ἔλθῃ, χάριτι Χριστοῦ· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. [78.] Ἡμεῖς δὲ οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς καὶ βαρυκάρδιοι ὀφείλομεν ἀείποτε μελετᾶν τὰ τοῦ πένθους ῥήματα, καὶ ἐρευνᾶν ἑαυτοὺς καθ᾽ ἑκάστην, πρίν τε τοῦ ὡρισμένου κανόνος, καὶ διὰ μέσου τούτου καὶ εἰς τὸ τέλος, εἴτε ἐργαζόμενοι, οἱ ἀσθενέστεροι ἔτι πρὸς τὴν κατὰ Θεὸν ἀργίαν καὶ σχολὴν πάντων, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· εἴτε ἀργοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθήμενοι, οἱ ἔχοντες ἀνυστάκτους ὀφθαλμοὺς καὶ νήφουσαν διάνοιαν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος· βλέπε εἰς προκοπήν σου ἔσται, ἵνα στυφθῇ ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ δακρύειν ἄρχεται, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Δωρόθεος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴρηται περὶ τῶν προειρημένων ἐν ταῖς τρισὶ θεωρίαις, ἵνα καταξιωθῶμεν ἐλθεῖν εἰς τὰς λοιπὰς θεωρίας, ἐξ ὧν ἡ τετάρτη.

Χάρι τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔτσι [ἔχουν]. 78. Ἐμεῖς ὅμως, [οἱ ὁποῖοι εἴμαστε] ἀκόμη ἐμπαθεῖς καὶ ἀναίσθητοι, ὀφείλομε νὰ μελετᾶμε πάντοτε τὰ λόγια [τὰ προκαλοῦντα] τὸ πένθος καὶ νὰ ἐξετάζωμε τοὺς ἑαυτούς μας κάθε ἡμέρα [ἔρευνα συνειδήσεως], καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν καθωρισμένο κανόνα καὶ κατὰ τὴ διάρκειά του καὶ εἰς τὸ τέλος του· εἴτε ἐργαζόμενοι [τὸ ἐργόχειρο], ὅσοι [εἴμαστε] ἀκόμη ἀδύνατοι γιὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀργία [ἀπραξία] καὶ ἀμεριμνία ἀπὸ ὅλα, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[νστ΄]· εἴτε [οἱ τελειότεροι, παραμένοντας] ἀργοὶ καθισμένοι στὸ ἴδιο μέρος [πάντοτε], αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀνύστακτους ὀφθαλμοὺς καὶ νήφουσα [ἄγρυπνη] διάνοια, ὅπως λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[νζ΄]. Βλέπε [λοιπόν], ὅτι θὰ ἀποβῇ σὲ προκοπή σου [πρόοδός σου εἰς τὴν πνευματικὴ ζωή], τὸ νὰ συσφιχθῇ ἡ ψυχή μας καὶ νὰ ἀρχίζῃ τὰ δάκρυα, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Δωρόθεος[νη΄]. Ἀλλὰ [ὅλα] αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ γιὰ τὶς προηγούμενες τρεῖς θεωρίες, γιὰ νὰ καταξιωθοῦμε νὰ ἔλθωμε καὶ στὶς ὑπόλοιπες θεωρίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες [ἀκολουθεῖ ἀμέσως] ἡ τετάρτη.



[79.] Ἥτις ἐστι κατανόησις τῆς τοῦ γλυκυτάτου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συγκαταβάσεως καὶ διαγωγῆς ἐν τῷ κόσμῳ καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἐπιλαθέσθαι ἡμᾶς καὶ αὐτῆς τῆς τροφῆς, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ ὥσπερ τοῦ Μακαρίου Δαβὶδ ἠκούσαμεν, ὅτι ἐπελάθετο τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον αὐτοῦ[105], φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος ἐν τῷ ἁρπαγῆναι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, ἐν ἐκπλήξει πολλῇ, καὶ ἀπορεῖν πρὸς τὴν ἀνταπόδοσιν, ὥς φησιν ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος· τί ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν[106]; δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἀνθρώποις· διὰ τὴν καταφθαρεῖσαν φύσιν, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν[107]· πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὁ εὐεργέτης, πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὁ ἐλευθερωτής, πρὸς τοὺς ἐν σκότει καθημένους ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἐπὶ τὸν Σταυρὸν ὁ ἀπαθής, ἐπὶ τὸν Ἄδην τὸ φῶς, ἐπὶ τὸν θάνατον ἡ ζωή, ἡ ἀνάστασις διὰ τοὺς πεσόντας· πρὸς ὃν βοήσωμεν, ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξα σοι. [80.] Καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ·

79. Αὐτὴ [ἡ θεωρία] εἶναι ἡ κατανόησις τῆς συγκαταβάσεως καὶ τῆς πορείας τῆς ζωῆς [σ' αὐτὸν] τὸν κόσμο τοῦ Γλυκυτάτου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔτσι ὥστε, σιγὰ σιγά, νὰ φθάσωμε νὰ ξεχάσωμε καὶ τὴν τροφή [μας], ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἀκούσαμε γιὰ τὸν μακάριο Δαβίδ, ὅτι ξεχνοῦσε νὰ φάγῃ τὸν ἄρτον του, λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[νθ'], μὲ τό νὰ ἁρπάζεται ἡ διάνοιά του πρὸς [τὴν θεωρία] τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ, μὲ μεγάλη ἔκπληξι καὶ νὰ ἀπορῇ γιὰ τὸ πῶς νὰ ἀνταποδώσῃ [τὶς εὐεργεσίες στὸν Θεό], ὅπως λέγει ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος· «τί νὰ ἀνταποδώσωμε στὸν Κύριο γιὰ ὅλα ὅσα μᾶς ἐχάρισε; Γιὰ μᾶς ὁ Θεὸς [ἔρχεται] ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους· γιὰ τὴν κατεφθαρμένη φύσι μας ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα καὶ κατεσκήνωσε μέσα μας· [ἦλθε] πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὁ Εὐεργέτης, πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὁ Ἐλευθερωτής, πρὸς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται μέσα στὸ σκοτάδι, ὁ ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης· εἰς τὸν Σταυρόν ὁ ἀπαθής, εἰς τὸν Ἄδην τὸ φῶς, εἰς τὸν θάνατον ἡ ζωή· ἡ Ἀνάστασι γι' αὐτοὺς ποὺ ἔπεσαν· πρὸς τὸν Ὁποῖον [Χριστὸ] ἂς κραυγάσωμε· ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξα σοι»[ξ'].

80. Καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ [Ἰωάννης

ἐξέστη ἐπὶ τοῦτο ὁ οὐρανός καὶ τῆς γῆς κατεπλάγη τὰ πέρατα, ὅτι Θεὸς ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις σωματικῶς καὶ ἡ γαστήρ σου γέγονεν εὐρυχωροτέρα τῶν οὐρανῶν, δι᾽ ὅ σε, Θεοτόκε, Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ταξιαρχίαι μεγαλύνουσι. Καὶ πάλιν· ἔφριξε πᾶσα ἀκοὴ τὴν ἀπόῤῥητον Θεοῦ συγκατάβασιν, ὅπως ὁ ὕψιστος ἑκὼν κατῆλθε μέχρι καὶ σώματος, παρθενικῆς ἀπὸ γαστρὸς γενόμενος ἄνθρωπος, δι᾽ ὃ τὴν ἄχραντον Θεοτόκον οἱ πιστοὶ μεγαλύνομεν. Δεῦτέ μοι πείθεσθε, λαοί, ἀναβάντες εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἅγιον, τὸ ἐπουράνιον, ἀΰλως στῶμεν ἐν πόλει ζῶντος Θεοῦ καὶ ἐποπτεύσωμεν νοΐ θεότητα ἄϋλον Πατρὸς καὶ Πνεύματος, ἐν Υἱῷ Μονογενεῖ ἀπαστράπτουσαν. Ἔθελξας πόθῳ με Χριστέ, καὶ ἠλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι· ἀλλὰ κατάφλεξον πυρὶ ἀΰλῳ τὰς ἁμαρτίας μου καὶ ἐμπλησθῆναι τῆς ἐν σοὶ τρυφῆς καταξίωσον, ἵνα τὰς δύω σκιρτῶν μεγαλύνω ἀγαθέ, παρουσίας σου. Ὅλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμός, ὅλος εἶ ἐπιθυμία καὶ ἔφεσις ὄντως ἀκόρεστος, ὅλος ὑπάρχεις

λέγει]: «Ἔμεινε ἐκστατικὸς ὁ οὐρανὸς καὶ ἐδοκίμασαν κατάπληξι τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἐμφανίσθηκε [ἀνάμεσα] στοὺς ἀνθρώπους σωματικά, καὶ ἡ γαστήρ σου ἔγινε πιὸ εὐρύχωρη ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, γι᾽ αὐτὸ Θεοτόκε τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰ στρατεύματα ψάλλουν τὰ μεγαλεῖα Σου»[ξα΄]. Καὶ πάλι: «Ἔφριξε ἡ ἀκοὴ [κάθε ἀνθρώπου] στὴ μυστικὴ τοῦ Θεοῦ συγκατάβασι. Πῶς ὁ Ὕψιστος μὲ τὴν θέλησί Του κατέβηκε μέχρι νὰ λάβῃ καὶ σῶμα, μέσα σὲ παρθενικὴ γαστέρα, καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος· γι᾽ αὐτὸ τὴν ἄσπιλον Θεοτόκον, οἱ πιστοὶ δοξολογοῦμεν μεγαλοφώνως»[ξβ΄]. «Ἐλᾶτε καὶ ἀκολουθῆστέ με [μὲ ἐμπιστοσύνη] λαοί, νὰ ἀνεβοῦμε εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἅγιον, εἰς τοὺς οὐρανούς, [καὶ ἐκεῖ] νὰ σταθοῦμε σὰν ἄϋλοι στὴν πόλι τοῦ ζῶντος Θεοῦ καὶ νὰ ἀντικρύσωμε νοερὰ τὴν ἄϋλο Θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, νὰ ἀπαστράπτῃ μέσα στὸν Μονογενῆ Υἱό»[ξγ΄]. «Μὲ γοήτευσες μὲ τὸν πόθο σου Χριστέ, καὶ μὲ ἀλλοίωσες μὲ τὸν θεῖο σου ἔρωτα· Ἀλλὰ κατάκαυσε μὲ τὸ ἄϋλο πῦρ τὶς ἁμαρτίες μου, καὶ ἀξίωσέ με νὰ πληρωθῶ ἀπὸ τὴν μαζί Σου τρυφή, γιὰ νὰ δοξολογῶ, Ἀγαθέ, μὲ σκιρτήματα χαρᾶς [καὶ] τὶς δύο παρουσίες Σου [τὴν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς]»[ξδ΄]. «Σωτήρ μου εἶσαι ὅλος γλυκύτης, ὅλος εἶσαι ἐπιθυμία καὶ πόθος ὀντολογικὰ ἀκόρεστος, [καὶ] ὅλη ἡ Ὕπαρξί [Σου] εἶναι [τὸ]

κάλλος ἀμήχανον. [81.] Καὶ ὁ μὲν διὰ σωματικῶν τε καὶ ψυχικῶν ἀρετῶν τὴν τῶν τοιούτων γνῶσιν λαβὼν καὶ τῶν κεκρυμμένων Μυστηρίων ἔν τε τοῖς λόγοις τῶν Ἁγίων Ἀνδρῶν καὶ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μάλιστα τῶν Ἁγίων Εὐαγγελίων· αὐτὸς οὐκ ἔτι ἠρεμεῖ ἐκ τοῦ πόθου καὶ τῶν πολλῶν δακρύων, τῶν ἀεὶ γινομένων ἀβιάστως αὐτῷ. Ἡμεῖς δέ, οἱ ἐκ μόνων τῶν Γραφῶν ἀκούοντες, ὀφείλομεν ἀεὶ σχολάζειν καὶ μελετᾶν, ἵνα ἐκ τοῦ πολλοῦ χρόνου ἐντυπωθῇ ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ὥς φησιν Μάξιμος καὶ ὡς οἱ Πατέρες ἐποίουν, πρὶν λαβεῖν τὴν αὐτόματον γνῶσιν. Ὅλος ὁ πόθος τῶν Μαρτύρων ἀνεπέτατο πρὸς μόνον τὸν Δεσπότην, δι᾽ ἀγάπης αὐτῷ ἑνούμενος καὶ μέλπων, καὶ ὡς ὁ ἐκ Δαμασκοῦ ἔφη περὶ τῶν τριῶν Παίδων. Νόμων πατρῴων οἱ μακαριστοὶ ἐν Βαβυλῶνι παῖδες προκινδυνεύοντες βασιλεύοντος κατέπτυσαν προσταγῆς ἀλογίστου· καὶ συνημμένοι ᾧ οὐκ ἐχωνεύθησαν πυρί, τοῦ κρατοῦντος ἐπάξιον ἀνέμελπον τὸν ὕμνον[108]. Καὶ εἰκότως· ὅταν αἰσθανθῇ τις τῶν

ὑπέρτατον κάλλος»[ξε'].

81. Καὶ ἐκεῖνος μέν, ὁ ὁποῖος μὲ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετὲς ἔλαβε τὴν γνῶσι αὐτῶν, [καθὼς] καὶ τῶν κρυμμένων Μυστηρίων εἰς τοὺς λόγους τῶν ἁγίων ἀνδρῶν καὶ τῶν θείων Γραφῶν καὶ μάλιστα τῶν Ἁγίων Εὐαγγελίων· αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἠρεμήσῃ ἀπὸ τὸν πόθο καὶ τὰ πολλὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα πάντοτε ἔρχονται ἀβίαστα σ᾽ αὐτόν. Ἐμεῖς ὅμως, οἱ ὁποῖοι τὰ ἀκοῦμε ἀπὸ τὶς Γραφὲς μόνον, ὀφείλομε πάντοτε νὰ σχολάζωμε καὶ νὰ μελετᾶμε [αὐτές], γιὰ νὰ μᾶς ἐντυπωθῇ μὲ τὸν πολὺ χρόνο στὴν καρδιά μας ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ [Ἅγιος] Μάξιμος[ξστ'] καὶ ὅπως ἔκαναν οἱ Πατέρες, πρὶν λάβουν τὴν αὐτόματη γνῶσι. Ὅλος ὁ πόθος τῶν Μαρτύρων πετοῦσε μόνον πρὸς τὸν Δεσπότη, ἑνωμένος μαζί Του μὲ ἀγάπη καὶ [δοξολογικὸ] ψαλμό, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Δαμασκηνὸς γιὰ τοὺς [Τρεῖς] Παῖδες[ξζ']: «Γιὰ χάρι τῶν πατρώων νόμων οἱ μακάριοι Παῖδες στὴν Βαβυλῶνα, χωρὶς νὰ ὑπολογίσουν τὸν κίνδυνο, κατεφρόνησαν μὲ βδελυγμία τὴν παράλογη προσταγὴ τοῦ Βασιλέως [Ναβουχοδονόσορος]· καὶ ἐνῶ ἔγιναν ἕνα μὲ τὴ φωτιά, ἡ ὁποία [ὅμως] δὲν τοὺς κατέκαυσε, ἀντάξιον τοῦ [μόνου] Δεσπότου ἔψαλλαν τὸν ὕμνον». Καὶ [πράγματι] εἶναι λογικό. Ὅταν κανεὶς ἔλθῃ σὲ αἴσθησι τῶν θαυ-

θαυμασίων τοῦ Θεοῦ, ὅλος ἐξίσταται καὶ ἐπιλανθάνεται καὶ αὐτῆς τῆς προσκαίρου ζωῆς, ἐκ τῆς τῶν θείων Γραφῶν κατανοήσεως, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. Καὶ οὐχὶ ὥσπερ ἡμεῖς ἴσως ἐκ τῶν Γραφῶν κατανυσσόμεθα μικρὸν καὶ ἐκ τῆς ῥᾳθυμίας καὶ λήθης καὶ ἀγνωσίας πάλιν σκοτιζόμεθα καὶ ἀναισθητοῦμεν ἐκ τῶν παθῶν. [82.] Ὁ γὰρ καθαρθεὶς διὰ τοῦ πένθους ἐκ τῶν παθῶν, ἐκεῖνος αἰσθάνεται τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς καὶ ἐκ πάντων ἐκπλήττεται. Ἐξαιρέτως δὲ ἐκ τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου, τῶν τε ἔργων καὶ λόγων, καὶ πῶς τὰ δυσχερῆ, ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εὐχερῆ κατεσκεύασεν, ὥστε κατὰ μικρὸν Θεὸν ποιεῖν τὸν ἄνθρωπον. Ἀγαθόν, ὡς τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν δυνάμενον· οἰκτίρμονα, ὡς τὸν Πατέρα οἰκτίρμονα[109] ὄντα· ἀπαθῆ, ὡς τὸν ἀπαθῆ Θεόν· πᾶσαν ἀρετὴν ἔχοντα, καὶ τὸ τέλειον, ὡς τὸν Πατέρα τέλειον[110] ὄντα, καὶ ἁπλῶς, ὅσα τῷ Θεῷ πρέπουσι, διδάσκει ἡ Ἁγία Βίβλος αὕτη τὸν ἄνθρωπον, ἵνα θέσει Θεὸς γένηται. [83.] Καὶ τίς οὐ θαυμά-

μασίων τοῦ Θεοῦ, μένει ὅλος κατάπληκτος, καὶ λησμονεῖ καὶ αὐτὴ τὴν πρόσκαιρη ζωή, ἀπὸ τὴν κατανόησι τῶν θείων Γραφῶν, [ὅπως] λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ξη']. Καὶ ὄχι ὅπως ἐμεῖς, [οἱ ὁποῖοι] νοιώθομε ἴσως γιὰ λίγο κατάνυξι ἀπὸ τὶς [θεῖες] Γραφὲς καὶ [ὕστερα] σκοτιζόμαστε ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας, τῆς λήθης καὶ τῆς ἀγνωσίας καὶ πέφτομε στὴν ἀναισθησία ἀπὸ τὰ πάθη.

82. Διότι [ὁ ἄνθρωπος], ὁ ὁποῖος καθαρίσθηκε μὲ τὸ πένθος ἀπὸ τὰ πάθη, ἐκεῖνος ἀντιλαμβάνεται τὰ κρυμμένα μυστήρια σὲ ὅλες τὶς Γραφὲς καὶ ἀπὸ ὅλα ἐκπλήσσεται, κατ᾽ ἐξοχὴν δὲ ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ πῶς τὰ δύσκολα, ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ τὰ ἔκανε εὔκολα, ὥστε σιγὰ σιγὰ νὰ κάνῃ τὸν ἄνθρωπο Θεό. [Νὰ τὸν κάνῃ] ἀγαθό, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ ἀγαπᾷ [καὶ] τοὺς ἐχθροὺς [ἀκόμη]· [νὰ τὸν κάνῃ] εὐσπλαχνικό, ὅπως εἶναι ὁ Πατὴρ εὔσπλαχνος· [νὰ τὸν κάνῃ] ἀπαθῆ, ὅπως τὸν ἀπαθῆ Θεό· νὰ ἔχῃ κάθε ἀρετὴ καὶ τελειότητα, ὅπως ὁ Πατὴρ εἶναι τέλειος καὶ γενικά, ὅσα πρέπουν στὸν Θεό, αὐτὴ ἡ Ἁγία Βίβλος διδάσκει τὸν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ γίνῃ θέσει Θεός.

83. Καὶ ποιὸς δὲν θαυμάζει τὸ

ζει τὴν τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου πραγματείαν; ὅτι ἐκ μόνης προαιρέσεως πᾶσαν ἀνάπαυσιν ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι χαρίζεται μετὰ τιμῆς πολλῆς, ὥς φησιν ὁ Κύριος· ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται[111]*. Καὶ ἐνταῦθα μαρτυρεῖ ὁ Πέτρος καταλιπὼν τὰ δίκτυα, καὶ λαβὼν τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν*[112]*, καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι, ἕκαστος, ἅπερ εἶχε καταλιπὼν μικρά τινα, τὸν κόσμον ὅλον ὑπὸ χεῖρας ἔλαβον, ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη*[113]*, καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ταῦτα γέγονεν, ἀλλ᾽ ἐπὶ πάντας τοὺς προαιρουμένους ταῦτα γίνεται ἄχρι τῆς σήμερον, ὥς φησί τις τῶν Πατέρων, ὅτι εἰ καὶ ἐκοπίων ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλ᾽ οὖν πολλὴν ἀνάπαυσιν εἶχον. Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τῆς ἀταράχου ζωῆς καὶ ἀμερίμνου. [84.] Καὶ τίς ἄρα ἡμῖν δοκεῖ ἀνάπαυσιν καὶ τιμὴν ἔχειν μείζονα, ὁ κατὰ Θεὸν σχολάζων καὶ πράττων τὰ ἴδια; ἢ ὁ ἐν ταραχαῖς καὶ δικαστηρίοις διάγων καὶ μερίμναις βιωτικαῖς;*

περιεχόμενο τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου; Διότι μὲ μόνη τὴν προαίρεσι, χαρίζει κάθε ἀνάπαυσι στὴν παροῦσα ζωὴ καὶ στὴν μέλλουσα, μὲ πολλὴ τιμή, ὅπως λέγει ὁ Κύριος. «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του θὰ ὑψωθῇ». Καὶ σ᾽ αὐτὸ δίνει μαρτυρία ὁ Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τὰ δίχτυα καὶ ἔλαβε «τὰς κλεῖς [τῆς Βασιλείας] τῶν Οὐρανῶν» καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι, ὁ καθένας [ἐκ τῶν ὁποίων], ἀφοῦ ἐγκατέλειψε μερικὰ ἀσήμαντα, τὰ ὁποῖα κατεῖχε, πῆραν στὰ χέρια τους ὅλον τὸν κόσμον [καὶ] στὴν παροῦσα καὶ στὴν μέλλουσα [ζωή]. «Ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς [ἀνθρώπου] δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν φαντάσθηκε» καὶ ὄχι μόνον στοὺς Ἀποστόλους ἔχουν γίνει αὐτά, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλους ὅσους ἔχουν τὴν προαίρεσι τὰ ἴδια γίνονται μέχρι σήμερα, ὅπως λέγει κάποιος ἀπὸ τοὺς Πατέρες, «ὅτι ἂν καὶ ἐκοπίαζα στὴν ἔρημο, ὅμως εἶχα μεγάλη ἀνάπαυσι»[ξθ']. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔλεγε γιὰ τὸν ἀτάραχο καὶ ἀμέριμνο βίο.

84. Καὶ ποιὸς ἄραγε μᾶς φαίνεται, ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἀνάπαυσι καὶ τιμή, αὐτός, ὁ ὁποῖος ἡσυχάζει κατὰ Θεὸν καὶ κάνει τὰ ἴδια; Ἢ [μήπως] ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, ζεῖ μέσα σὲ ταραχὲς καὶ στὰ δικαστήρια καὶ στὶς βιοτικὲς μέριμνες;

ὁ προσομιλῶν ἀεὶ τῷ Θεῷ διὰ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἀπερισπάστου προσευχῆς καὶ δακρύων; ἢ ὁ κοπιῶν καὶ ἀγρυπνῶν ἐν κλοπαῖς καὶ ἀθέσμοις πράξεσιν, αἷς ἀποτυχών, μόνου τοῦ κόπου καὶ τοῦ διπλοῦ θανάτου ἴσως ἔτυχεν; Ἰδοὺ τοίνυν καὶ τὸν θάνατον ὑπομένομεν μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ ἀτιμίας δίχα κέρδους, μᾶλλον δὲ καὶ μεγίστην ζημίαν πολλάκις τινὲς ἔπαθον, ψυχῆς ἀπωλείας ἕνεκα. Λησταὶ φημί, καταποντισταί, πόρνοι καὶ μάχιμοι, οἵτινες οὐκ ἠβουλήθησαν μετὰ ἀναπαύσεως, τιμῆς τε καὶ κέρδους σωθῆναι. Ἀλλ᾽ ὢ τῆς τυφλότητος, τὸν θάνατον διὰ τὸ ἀπολεσθῆναι ὑπομένομεν, καὶ διὰ τὸ σωθῆναι οὐδὲ τὴν ζωὴν ἀγαπῶμεν. [85.] Εἰ δὲ καὶ θάνατος πρόκειται ὑπὲρ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τί τὸ [delendum][ιδ'] περισσὸν ποιοῦμεν τοῦ ληστοῦ καὶ τοῦ τυμβορύχου ἢ τοῦ στρατιώτου; οἵτινες, ἄρτου μόνου ἕνεκα, τὸν μέλλοντα μετὰ τοῦ παρόντος ὑπέμειναν πολλάκις θάνατον· εἰ μὴ ὅτε διὰ Χριστὸν ὁ πρῶτος γένηται

Αὐτὸς ὁ ὁποῖος συνομιλεῖ πάντοτε μὲ τὸν Θεό, μέσῳ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῆς ἀπερισπάστου προσευχῆς καὶ τῶν δακρύων, ἢ αὐτὸς ποὺ κοπιάζει καὶ ἀγρυπνεῖ σὲ κλοπὲς καὶ παράνομες πράξεις, στὶς ὁποῖες ἂν ἀποτύχῃ, θὰ κερδίσῃ μόνον τὸν κόπον καὶ ἴσως καὶ τὸν διπλὸν θάνατο [ψυχικὸ καὶ σωματικό]; Νὰ λοιπόν, [ποὺ] καὶ τὸν θάνατον ὑπομένομε μὲ πολὺ κόπο καὶ ἀτιμία χωρὶς κέρδος ἢ μᾶλλον [μὲ] τὴν μεγίστη ζημία [τὴν ὁποία] πολλὲς φορὲς μερικοὶ ἔπαθαν, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπωλείας τῆς ψυχῆς τους. [Θέλω νὰ πῶ] γιὰ τοὺς ληστές, πειρατές, πόρνους καὶ φιλοπόλεμους, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλησαν νὰ σωθοῦν μὲ ἀνάπαυσι καὶ τιμὴ καὶ κέρδος [τῆς ψυχῆς τους]. Ἀλλὰ ὢ [τοῦ μεγέθους] τῆς τυφλώσεώς [μας], ὑπομένομε τὸν θάνατο γιὰ νὰ χαθοῦμε, καὶ γιὰ νὰ σωθοῦμε οὔτε καὶ [αὐτὴ] τὴν ζωὴ ἀγαποῦμε.

85. Ἐὰν ὅμως καὶ θάνατο πρόκειται [νὰ ὑποστοῦμε] γιὰ τὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, τί περισσότερο κάνομε ἀπὸ τὸν ληστὴ ἢ τὸν τυμβωρύχο ἢ τὸν στρατιώτη, οἱ ὁποῖοι γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ μόνον, ὑπέμειναν πολλὲς φορές, μαζὶ μὲ τὸν μελλοντικὸ [τῆς ψυχῆς] καὶ τὸν ἐδῶ θάνατο; Ἐκτὸς κι ἂν ἡ σκοπιμότης γιὰ τὸν πρῶτο [θάνατο], εἶναι γιὰ τὸν

σκοπός, δι᾽ οὗ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δίδοται τοῖς προαιρουμένοις, ἐν μὲν τῷ παρόντι νοητῶς ἐν τῷ καταφρονεῖν πάντα καὶ δοῦλα ἔχειν αὐτῷ, βασιλεύειν τε οὐ μόνον ἐπὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ σῶμα, τῇ τούτου καταφρονήσει καὶ ἐπὶ τὸν θάνατον, τῇ τῆς πίστεως εὐτολμίᾳ. Ἐν δὲ τῷ μέλλοντι σὺν Χριστῷ αἰωνίως βασιλεύειν μετὰ σώματος, διὰ τῆς χάριτος τῆς κοινῆς ἀναστάσεως. Καὶ ὁ μὲν θάνατος ἐπίσης ἁμαρτωλοῦ καὶ δικαίου γίνεται, ἡ δὲ διαφορὰ πολλή. Καὶ ὡς μὲν θνητοὶ θνήσκουσιν ἀμφότεροι καὶ οὐ θαυμαστόν. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἄμισθος καὶ κατάκριτος ἴσως· ὁ δὲ μακάριος ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Τί δὲ μέγα τὸ ἀποκτᾶν χρήματα; ἅπερ ἄκων καταλιπεῖν ἔμελλεν ὁ ταῦτα ἔχειν δοκῶν, οὐ μόνον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου πολλάκις μετὰ πολλῆς αἰσχύνης, κόπου τε καὶ πόνου; Ἴσως δὲ καὶ θάνατόν τινες ὑπέμειναν ἕνεκα τούτων, μετὰ τοὺς ἀναριθμήτους πειρασμοὺς τοῦ πλούτου, τὸν φόβον, φημί, τὴν

Χριστό, διὰ τοῦ ὁποίου δίδεται ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν σὲ ὅσους τὴν ἐπιθυμοῦν, στὸ παρὸν μὲν νοητά, μὲ τὸ νὰ περιφρονοῦν τὰ πάντα καὶ νὰ τὰ ἔχουν ὑπόδουλα καὶ μὲ τὸ νὰ κυριαρχοῦν, ὄχι μόνον πάνω στὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ πάνω στὸ σῶμα [τους] μὲ τὴν καταφρόνησί του καὶ [νὰ κυριαρχοῦν] καὶ στὸν θάνατο [ἀκόμη], μὲ τὴν τόλμη τῆς πίστεως· στὸν δὲ μέλλοντα αἰῶνα, μὲ τὸ νὰ βασιλεύουν αἰώνια μαζὶ μὲ τὸν Χριστό, ἔχοντας [ἀναστημένο] καὶ τὸ σῶμα[8], μὲ τὴν Χάρι τῆς κοινῆς Ἀναστάσεως. Καὶ ὁ μὲν θάνατος ἐπέρχεται ἴδιος καὶ γιὰ τὸν ἁμαρτωλὸ καὶ γιὰ τὸν δίκαιο, ὅμως ἡ διαφορὰ [εἶναι] μεγάλη. Καὶ ὡς θνητοὶ μὲν πεθαίνουν καὶ οἱ δύο καὶ τίποτα τὸ παράδοξο [σ᾽ αὐτό]· ἀλλὰ ὁ μὲν ἕνας εἶναι χωρὶς μισθὸ καὶ ἴσως καταδικασμένος, ὁ ἄλλος ὅμως [εἶναι] ὁ μακάριος καὶ στὴν παροῦσα καὶ στὴν μέλλουσα [ζωή]. Γιατὶ λοιπὸν [εἶναι] σπουδαῖο τὸ νὰ ἀποκτᾷ κανεὶς χρήματα, τὰ ὁποῖα καὶ χωρὶς τὴ θέλησί του ἔμελλε νὰ τὰ ἀφήση ἐκεῖνος, ποὺ νομίζει ὅτι τὰ ἔχει, ὄχι μόνον τὴν ὥρα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ πολλὲς φορὲς πρὶν ἀπὸ αὐτόν, μὲ πολλὴ ἐντροπὴ καὶ κόπο καὶ πόνο; Ἴσως δὲ καὶ τὸν θάνατο ὑπέμειναν μερικοί, ἐξ αἰτίας αὐτῶν [δηλαδὴ τῶν χρημάτων] μετὰ ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους πειρασμοὺς τοῦ πλούτου, δηλαδὴ τὸν φόβο, τὴν

μέριμναν καὶ διηνεκῆ λύπην τε καὶ ταραχὴν ἑκουσίως καὶ ἀκουσίως. [86.] Ἡ δὲ ἁγία ἐντολὴ ἐκ πάντων τούτων ῥύεται τὸν ἄνθρωπον καὶ πᾶσαν ἀμεριμνίαν καὶ ἀφοβίαν αὐτῷ χαρίζεται, πολλάκις δὲ καὶ εὐφροσύνην ἀνεκλάλητον τοῖς μάλιστα προτιμῶσιν ἑκουσίως τὴν ἀκτημοσύνην. Τί ἄρα θυμηδέστερον τοῦ γενέσθαι τινὰ ἀπαθῆ, μηδ᾽ ὅλως κρατούμενον ὑπὸ θυμοῦ ἢ ἐπιθυμίας τινὸς τῶν κατὰ κόσμον πραγμάτων; Ἀλλὰ τὰ τοῖς πολλοῖς ἐπιθυμητὰ εἰς οὐδὲν λογιζόμενον καὶ ἐπάνω πάντων γινόμενον, ὡς ἐν Παραδείσῳ, μᾶλλον δὲ ἐν Οὐρανῷ διάγειν καὶ πάσης ἀνάγκης ἀνώτερον τῇ ἀμεριμνίᾳ καὶ κατὰ Θεὸν σχολῇ; Ἐν γὰρ τῷ ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα μετὰ χαρᾶς, πᾶν ὅ,τι γίνεται, ἀναπαύει αὐτόν. Καὶ ἐν τῷ ἀγαπᾶν πάντας, ὑπὸ πάντων ἀγαπᾶται· καὶ ἐν τῷ καταφρονεῖν αὐτὸν πάντα, ἐπάνω πάντων γίνεται· καὶ ἐν τῷ μὴ θέλειν ἔχειν τι ὑπὲρ οὗ μάχεται ἄλλος, καὶ λυπεῖται μὲν ἀποτυχών, κατακέκριται δὲ ἴσως ἐπιτυχὼν τοῦ ποθουμένου. Ὁ δὲ ποθῶν τι

φροντίδα, τὴν συχνὴ λύπη καὶ ταραχὴ εἴτε ἑκούσια, εἴτε ἀκούσια.

86. Ἡ ἁγία ὅμως ἐντολὴ [τοῦ Χριστοῦ], ἀπὸ ὅλα αὐτὰ λυτρώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ χαρίζει κάθε ἀμεριμνησία καὶ ἀφοβία, πολλὲς φορὲς δὲ [ἀκόμη] καὶ ἀνέκφραστη εὐφροσύνη, σ᾽ ἐκείνους κυρίως οἱ ὁποῖοι ἑκουσίως ἐπιλέγουν τὴν ἀκτημοσύνη. Τί ἄραγε [λοιπὸν] εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς ἀπαθὴς καὶ νὰ μὴν κυριεύεται καθόλου ἀπὸ τὸν θυμὸ ἢ τὴν ἐπιθυμία γιὰ κάποιο ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου; Ἀλλὰ αὐτά, τὰ ὁποῖα οἱ πολλοὶ ἐπιθυμοῦν, νὰ τὰ θεωρῇ ὡς ἕνα μηδὲν καὶ νὰ εἶναι ὑπεράνω ὅλων, σὰν νὰ ζῇ στὸν Παράδεισο, ἢ μᾶλλον στὸν Οὐρανὸ καὶ γίνεται ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἀνάγκη μὲ τὴν ἀμεριμνησία καὶ μὲ τὴν κατὰ Θεὸν ενασχόλησι; Διότι μὲ τὸ νὰ ὑπομένῃ μὲ χαρὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ συμβοῦν, ὁτιδήποτε κι ἂν γίνῃ, τὸν ἀναπαύει. Καὶ καθὼς ἀγαπᾶ ὅλους, ἀπὸ ὅλους ἀγαπᾶται καὶ μὲ τὸ νὰ καταφρονῇ αὐτὸς τὰ πάντα, γίνεται ὑπεράνω τῶν πάντων· καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἔχῃ κάτι αὐτός, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίζεται ἄλλος καὶ λυπεῖται μὲν [ἀνθρώπινα], ἐὰν ἀποτύχῃ [καὶ τὸ χάσῃ], ἐὰν ὅμως ἐπιτύχῃ [καὶ τὸ κερδήσῃ], ἴσως [νὰ νοιώθῃ] ὅτι ἔχει [καὶ] κατακριθῆ. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ σφοδρὰ κάτι,

λυτροῦται αὐτὸς διὰ τῆς ἐντολῆς πάντων τῶν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δεινῶν. Ἐπειδὴ τὸ μὴ θέλειν τι ἔχειν, ὅπερ οὐ κέκτηται, πάσης ἀναπαύσεώς ἐστι καὶ πλούτου ἐπέκεινα, ὥσπερ καὶ ὁ ἐπιθυμῶν ἅπερ οὐκ ἔχει, κόλασίς ἐστι μεγίστη πρὸ τῆς αἰωνίου κολάσεως καὶ ὁ τοιοῦτος δοῦλός ἐστι, κἂν τε βασιλεὺς εἶναι δοκῇ καὶ πλούσιος. Τί δὲ βάρος λέγουσιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου[114]*; ἅπερ οὐ ποιοῦμεν οἱ ἄθλιοι ἄμισθα μετὰ πολλῆς προθυμίας;*

[87.] Ὁ οὖν δυνηθεὶς τὴν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου χάριν κατανοεῖν ἐκ μέρους καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα, λέγω δὴ τὰς πράξεις καὶ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, τάς τε ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ τὰ δόγματα, τάς τε ἀπειλὰς καὶ ἐπαγγελίας, αὐτὸς εἶδε ποίους θησαυροὺς ἀνελλιπεῖς εὗρεν, εἰ καὶ οὐ δύναται περὶ τῶν τοιούτων διηγήσασθαι ὡς δεῖ, διότι ἄφραστά εἰσι τὰ οὐράνια. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κέκρυπται καὶ ὁ θέλων αὐτὸν εὑρεῖν ὀφείλει πρῶτον πωλῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ καὶ ἀγοράσαι τὸ Εὐαγ-

αὐτὸς λυτρώνεται [μόνον] μὲ τὴν ἐντολὴ [τῆς ἀκτημοσύνης] ἀπὸ ὅλα τὰ δεινὰ στὴν παροῦσα καὶ στὴν μέλουσα ζωή. Ἐπειδὴ τὸ νὰ μὴν ἐπιθυμῇ κάποιος νὰ ἔχῃ κάτι, τὸ ὁποῖο δὲν τοῦ ἀνήκει, εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἀνάπαυσι καὶ πλοῦτο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ γι᾽ αὐτόν, ποὺ ἐπιθυμεῖ ὅσα δὲν ἔχει, εἶναι πολὺ μεγάλη τιμωρία, πρὶν ἀπὸ τὴν αἰώνια κόλασι· καὶ αὐτὸς [ὁ ἄνθρωπος] εἶναι δοῦλος, ἀκόμη κι ἂν φαίνεται ὅτι εἶναι βασιλιὰς καὶ πλούσιος. Καὶ πῶς λένε «ὅτι εἶναι βαρεῖες οἱ ἐντολὲς τοῦ Κυρίου»; [ὥστε δὲν μποροῦμε] νὰ τὶς ἐργαστοῦμε οἱ ἄθλιοι, χωρὶς [τὴν ὑπόσχεσι] τοῦ μισθοῦ μὲ πολλὴ προθυμία;

87. Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος μπόρεσε νὰ κατανοῇ τὴν Χάριν τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ [ἔστω καὶ] ἐν μέρει τὰ ὅσα περιέχονται εἰς Αὐτό, δηλαδὴ τὶς πράξεις καὶ τὶς διδασκαλίες τοῦ Κυρίου, τὶς ἐντολές Του καὶ τὰ δόγματα, τὶς ἀπειλὲς καὶ τὶς ὑποσχέσεις, αὐτὸς συνειδητοποίσε, τί θησαυροὺς ὁλόκληρους βρῆκε, κι ἂν ἀκόμη δὲν ἔχῃ τὴν δὺναμι νὰ τὰ διηγηθῇ ὅλα, ὅπως πρέπει, διότι τὰ οὐράνια εἶναι ἀνέκφραστα. Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς εἶναι κρυμμένος στὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ εὕρῃ Αὐτόν, ὀφείλει πρῶτα νὰ πωλήσῃ ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα καὶ νὰ ἀγοράσῃ τὸ Εὐαγ-

γέλιον, ἵνα μὴ μόνον αὐτὸν εὑρεῖν δυνηθῇ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἴσως, ἀλλὰ καὶ λαβεῖν ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς μιμήσεως αὐτοῦ τῆς ἐν κόσμῳ διαγωγῆς. Ὅτι ὁ ζητῶν τὸν Χριστόν, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος, οὐκ ὀφείλει ζητεῖν αὐτὸν ἔξωθεν, ἀλλ᾽ ἐν ἑαυτῷ, ἤτοι τῷ γενέσθαι σῶμα καὶ ψυχήν, ὥσπερ ὁ Χριστὸς ἀναμάρτητος κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως[115] φυλάττειν πάσῃ δυνάμει, ἵνα παντὸς ἰδίου θελήματος βασιλεύσῃ καὶ περιγένηται τῇ τούτου καταφρονήσει, κἂν κατὰ κόσμον πένης ὑπάρχῃ καὶ ἀγενής. Διότι ποίαν ὠφέλειαν ἔχει ὁ δοκῶν εἶναι βασιλεύς, καὶ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας τυραννεῖται μὲν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν αἰώνιον κόλασιν εὑρίσκει, εἴπερ οὐ τηρῆσαι βουληθῇ τὰς θείας ἐντολάς; [88.] Ἀλλ᾽ ὢ τῆς ἀνοίας, πῶς οὐ θέλωμεν διὰ μικρῶν τινων καὶ προσκαίρων τὰ μεγάλα καὶ αἰώνια ἀγαθὰ λαβεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀγαθὰ ἀποβαλλόμεθα, τῶν δὲ ἐναντίων ἐφιέμεθα. Τί δέ ἐστιν εὐτελέ-

γέλιο, γιὰ νὰ δυνηθῇ, ὄχι μόνον ἴσως νὰ εὕρῃ Αὐτὸν διὰ τῆς ἀναγνώσεως, ἀλλὰ καὶ νὰ Τὸν λάβῃ μέσα [στὴν καρδία του], μὲ τὴν μίμησι τῆς διαγωγῆς Του στὸν κόσμο. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ζητᾶ τὸν Χριστό, λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[σ΄], δὲν ὀφείλει νὰ τὸν ζητῇ ἔξω, ἀλλὰ μέσα του, δηλαδὴ μὲ τὸ νὰ γίνῃ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχή, ὅπως ὁ Χριστὸς ἀναμάρτητος, ὅσο εἶναι δυνατὸν σὲ ἄνθρωπο καὶ νὰ φυλάσσῃ, μὲ ὅλη του τὴ δύναμι, τὴν μαρτυρία τῆς συνειδήσεως [καλή], γιὰ νὰ κυριαρχήσῃ πάνω σὲ κάθε δικό του θέλημα καὶ μὲ τὴν καταφρόνησι νὰ ὑπερισχύσῃ αὐτοῦ, ἔστω κι ἂν κατὰ κόσμον εἶναι πτωχὸς καὶ ἄσημος. Διότι ποιὰ ὠφέλεια ἔχει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι εἶναι βασιλιὰς καὶ ὅμως καταδυναστεύεται ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία σ᾽ αὐτὴν τὴν παροῦσα ζωή, [καὶ] στὴν μέλλουσα εὑρίσκει τὴν αἰώνια κόλασι, ἂν βέβαια δὲν θελήσῃ νὰ τηρήσῃ τὶς θεῖες ἐντολές;

88. Ἀλλὰ τί ἀνοησία! πῶς δὲν θέλομε μέσῳ κάποιων μικρῶν καὶ προσκαίρων νὰ ἀποκτήσωμε, τὰ αἰώνια ἀγαθά, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀγαθὰ τὰ ἀπορρίπτομε καὶ ἑλκυόμεθα ἀπὸ τὰ ἀντίθετα; Τί δὲ εἶναι πιὸ λί-

στερον ποτηρίου ψυχροῦ ὕδατος ἢ κλάσματος ἄρτου δόσεως, ἢ θελήματος καὶ μικροῦ νοήματος ἰδίου ἀποχῆς; Δι' ὧν βασιλεία οὐρανῶν ἡμῖν πρόκειται, χάριτι τοῦ εἰπόντος, ἰδοὺ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν[116]*. Οὐ γὰρ μακρὰν ὑπάρχει, φησὶν ὁ Δαμασκηνός, οὐδὲ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐντός· μόνον θέλησον περιγενέσθαι τῶν παθῶν καὶ ἰδοὺ ἔχεις αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ διὰ τὸ θεαρέστως βιοῦν· ἐὰν δὲ οὐ θέλεις, οὐδὲν ἔχεις. Ἐπεὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, φασὶν οἱ Πατέρες, λέγεται τὸ θεαρέστως ζῆν, καὶ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ δευτέρα. [89.] Καὶ περὶ μὲν τῆς δευτέρας προεγράφη εἰς τὰ τοῦ πένθους ῥήματα, τὴν δὲ πρώτην ὁ καταλαβὼν ὑπὸ τοῖς [recte: τῆς] χάριτος ἐν αἰσθήσει ψυχῆς μετὰ πολλῆς ἐκπλήξεως ὀφείλει λέγειν· Μέγας εἶ Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου*[117]*, καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου. Ἰδού, γλυκύτατέ μου Δέσποτα, ὁ δοῦλος σου ἐνώπιόν σου ἄφωνος, ἀργός, ἱστάμενος πρὸς σέ, ἀναμένω τὸν παρὰ σοῦ φωτισμὸν τῆς γνώσεως. Σὺ γὰρ εἶπας,*

γο, ἀπὸ τὸ νὰ δώσωμε ἕνα ποτήρι κρύο νερὸ ἢ ἕνα κομμάτι ψωμί, ἢ νὰ ἀπέχωμε ἀπὸ κάποιο μικρὸ θέλημα ἢ ἰδέα μας; Μὲ τὰ ὁποῖα ὅμως προσφέρεται σὲ μᾶς ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, μὲ τὴν Χάρι Ἐκείνου, ποὺ εἶπε: «Ἰδοὺ ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν εἶναι μέσα μας»; Διότι, λέγει ὁ Δαμασκηνός, δὲν εἶναι μακριά μας, οὔτε ἔξω μας, ἀλλὰ μέσα μας· μόνον νὰ θελήσῃς νὰ ὑπερνικήσῃς τὰ πάθη σου καὶ ἰδού, τὴν ἔχεις μέσα σου, μὲ τὸν θεάρεστο βίο σου. Ἂν ὅμως δὲν θέλῃς, δὲν ἔχεις τίποτα. Ἐπειδὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, λένε οἱ Πατέρες ὀνομάζεται ὁ θεάρεστος βίος καὶ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ δευτέρα.

89. Καὶ γιὰ μὲν τὴν δευτέρα ἔχομε γράψει προηγουμένως στοὺς λόγους περὶ πένθους· ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν Χάρι [τοῦ Θεοῦ] κατενόησε ἐν αἰσθήσει ψυχῆς τὴν πρώτη [παρουσία], ὀφείλει νὰ λέγῃ μὲ μεγάλο θάμβος [καὶ θαυμασμό]: «Μέγας εἶσαι, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα Σου καὶ κανένας λόγος δὲν θὰ ἐπαρκέσῃ νὰ ὑμνήσῃ τὰ θαυμάσιά Σου[οα']. Ἰδού, γλυκύτατέ μου Δέσποτα, ὁ δοῦλός Σου ἐνώπιόν Σου ἄφωνος, ἄπρακτος στέκομαι μπροστά Σου καὶ περιμένω τὸν ἀπὸ Σένα φωτισμὸ γνώσεως. Γιατὶ Σὺ εἶπες,

Κύριε, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν[118]*· σὺ οὖν δίδαξόν με τὰ περὶ σοῦ. Τούτου χάριν ἐτόλμησα πρὸς τοὺς ἀχράντους σου πόδας, ὡς ἡ ἀδελφὴ Λαζάρου τοῦ φίλου σου, καθεσθῆναι*[119]*, ἵνα ἀκούσω κἀγώ τι νοερῶς, εἰ καὶ μὴ περὶ τῆς σῆς ἀκαταλήπτου θεότητος, ἀλλ᾽ οὖν περὶ τῆς ἐν κόσμῳ σωματικῆς σου διαγωγῆς· ὅπως αἴσθησίν τινα μικρὰν λάβω τῶν εἰρημένων ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ τῆς χάριτός σου· καὶ πῶς ἀνεστράφης μεθ᾽ ἡμῶν, πρᾷός τε καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ*[120]*, ὡς ἔφη τὸ πανάγιόν σου στόμα, πρὸς τὸ μαθεῖν ἡμᾶς ἀπὸ σοῦ ταῦτα· καὶ τοσαύτῃ πενίᾳ ὁ πλούσιος ἐν ἐλέει*[121]*, ἐν κόπῳ τε καὶ δίψῃ ἑκουσίως, ὁ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν παρέχων τῇ Σαμερείτιδι*[122]*, ὡς εἶπας, Κύριε· ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω*[123]*. Σὺ γὰρ εἶ ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων, καὶ τίς δύναται ὑμνεῖν σου τὴν ἐν κόσμῳ διαγωγήν; ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἠξίωσάς με τὸν χοῦν, τὴν τέφραν, τὴν κόνιν, τὸν παραβάτην, τὸν αὐτοκτόνον, τὸν πολλά σοι ἡμαρτηκότα καὶ ἀεὶ ἁμαρτάνοντα, κατανοεῖν, ὅλως τι*

Κύριε, «ὅτι χωρὶς ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτα». Σὺ λοιπόν, δίδαξέ με τὰ σχετικὰ μὲ Ἐσένα. Γι᾽ αὐτὸ χάριν τούτου ἐτόλμησα, ὅπως ἡ ἀδελφή τοῦ φίλου Σου Λαζάρου [Μαρία], νὰ καθίσω πρὸ τῶν Ἀχράντων Σου ποδῶν, γιὰ νὰ ἀκούσω κι ἐγὼ κάτι νοερῶς, ἂν καὶ ὄχι περὶ τῆς ἀκαταλήπτου θεότητός Σου, ἀλλὰ τοὐλάχιστον γιὰ τὴν σωματική Σου παρουσία στὸν κόσμο· γιὰ νὰ κατανοήσω [ἔστω] καὶ λίγο αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ στὸ Εὐαγγέλιο τῆς Χάριτός Σου. Καὶ πῶς συναναστράφηκες μὲ ἐμᾶς, «πρᾷος καὶ ταπεινὸς εἰς τὴν καρδία», ὅπως εἶπε τὸ Πανάγιόν Σου στόμα, γιὰ νὰ τὰ μάθωμε ἐμεῖς ἀπὸ Ἐσένα αὐτά· καὶ μέσα σὲ τόσο μεγάλη πτωχεία «ὁ πλούσιος ἐν ἐλέει» μὲ κόπο καὶ δίψα, θεληματικά, Ἐσὺ ὁ Ὁποῖος ἔδωσες τὸ «ζῶν ὕδωρ» στὴ Σαμαρείτιδα, ὅπως εἶπες, Κύριε: «Ἐκεῖνος ποὺ διψᾶ, ἂς ἔλθη σὲ μένα καὶ ἂς πίῃ». Διότι Σὺ εἶσαι ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων, καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ ὑμνῇ τὴν βιοτή Σου εἰς τὸν κόσμο; Ἀλλά, ἐπειδὴ ἀξίωσες ἐμένα, τὸ χῶμα, τὴν στάχτη, τὴν σκόνη, τὸν παραβάτη, τὸν αὐτοκτόνο, ἐμένα ποὺ ἔχω τόσο πολὺ ἁμαρτήσει καὶ ποὺ πάντοτε ἁμαρτάνω σὲ Σένα νὰ [μπορῶ νὰ] ἀντιλαμβάνωμαι κάτι λίγο

ἐκ τῶν σῶν πράξεών τε καὶ ῥημάτων καὶ τολμᾶν σε ἐρωτῆσαι περὶ τούτων, ὡς ἐκ πίστεως δοκῶν βλέπειν σε τὸν ἀόρατον πάσῃ τῇ κτίσει, συγχώρησόν μοι τῇ τόλμῃ. [90.] Σὺ γὰρ οἶδας, Κύριε καρδιογνῶστα, ὅτι οὐ περιεργαζόμενος ἐρωτῶ, ἀλλὰ ζητῶ μαθεῖν, πιστεύων ὅτι ἐὰν ἀξιωθῶ τῆς παρὰ σοῦ γνώσεως, ὡς καὶ τοῖς σὲ ποθοῦσι, χαρίσαι μοι ἔχεις ὁ φιλάνθρωπος, καὶ τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασίαν, πρὸς τὸ μιμήσασθαί σου τὴν κατὰ σάρκα διαγωγήν, δι᾽ ἧς κατὰ χάριν ἐκλήθην Χριστιανός. Εἰ καὶ οὐδεὶς δύναται ὥσπερ οἱ μαθηταί σου ὑπομένειν τὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν θάνατον, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὴν σὴν καὶ αὐτῶν πτωχείαν καὶ ἀρετὴν κτήσασθαι, ἀλλ᾽ ἐκ μέρους ἕκαστος ἡμῶν πρὸς τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ· κἂν γάρ τις, ὑπὲρ σοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἀποθάνῃ, οὐδ᾽ οὕτως τοῦ χρέους ἀποβληθῆναι δύναται. Διότι σὺ μέν, Κύριε, Θεὸς τέλειος ὤν, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ἀναμαρτήτως διῆγες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ὑπὲρ πάντων πάντα ὑπέμεινας. Ἡμεῖς δὲ κἄν τι ἴσως ὑπομένωμεν, ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ

ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια Σου καὶ νὰ τολμῶ νὰ Σὲ ἐρωτῶ γι᾽ αὐτά, ἐπειδὴ νομίζω ὅτι μὲ τὴν πίστι [μπορῶ νὰ] βλέπω Ἐσένα τὸν Ἀόρατο ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσι, συγχώρησέ με γιὰ τὴν τόλμη μου.

90. Διότι Σὺ Καρδιογνῶστα Κύριε, γνωρίζεις ὅτι δὲν ἐρωτῶ ἀπὸ περιέργεια, ἀλλὰ ζητῶ νὰ μάθω, ἐπειδὴ πιστεύω, ὅτι ἐὰν ἀξιωθῶ τὴν γνῶσι, [ἡ ὁποία προέρχεται] ἀπὸ Σένα, ὅπως κάνεις σὲ ὅσους Σὲ ποθοῦν, ὡς φιλάνθρωπος, θὰ μοῦ χαρίσῃς καὶ τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασία, ὥστε [νὰ μπορέσω] νὰ μιμηθῶ τὴν [ἐπίγεια] ἐν σαρκὶ διαγωγή [Σου], διὰ τῆς ὁποίας κατὰ Χάριν ὀνομάσθηκα Χριστιανός. Ἂν καὶ [βέβαια] κανεὶς δὲν μπορῇ, ὅπως οἱ μαθητές Σου, νὰ ὑπομένῃ τὸν θάνατο ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ οὔτε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν δική Σου καὶ τὴν δική τους πτωχεία καὶ ἀρετή, ἀλλὰ ἕνα μέρος [μόνον] ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς, ἀναλόγως μὲ τὴν προαίρεσί του· ἐπειδὴ κι ἂν κάποιος πεθαίνῃ κάθε μέρα γιὰ χάρι Σου, οὔτε ἔτσι μπορεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ χρέος του. Διότι Σὺ μὲν Κύριε, ὁ Ὁποῖος εἶσαι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἀναμαρτήτως ἔζησες στὸν κόσμο αὐτό, καὶ γιὰ χάρι ὅλων ὑπέμεινες τὰ πάντα· ἐμεῖς ὅμως κι ἂν ἴσως κάτι ὑπομένωμε, χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ

τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ τίς οὐκ ἐξίσταται κατανοῶν σου τὴν ἄφατον συγκατάβασιν; ὅτι Θεὸς ὢν ἀκατάληπτος, παντοδύναμός τε καὶ παντοκράτωρ, καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, τῶν λεγομένων, πληθυνομένην σοφίαν, δι᾽ ἡμᾶς τοὺς πολλά σε παροργίζοντας ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, ἐταπείνωσας σεαυτόν, ὥστε κατεδέξω γέννησιν καὶ ἀνατροφήν, διωγμούς τε καὶ λιθασμούς, χλευασμούς τε καὶ μυκτηρισμούς, κολαφισμούς τε καὶ ῥαπισμούς, ἐμπαιγμούς τε καὶ ἐμπτύσματα, ἔπειτα Σταυρὸν καὶ ἥλους, σπόγγον τε καὶ κάλαμον, ὄξος τε καὶ χολήν, καὶ ὅσα οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἀκοῦσαι· εἶτα λόγχῃ ἡ ἀκήρατός σου πλευρὰ ἐκεντήθη, ἐξ ἧς ἐπήγασας ἡμῖν τὴν αἰώνιον ζωήν· τὸ τίμιόν σου αἷμα καὶ ὕδωρ. **[91.]** *Ὑμνῶ σου τὸν τόκον καὶ τὴν τεκοῦσάν σε, ἣν ἐφύλαξας Παρθένον καὶ μετὰ τόκον, ὡς πρὸ τόκου. Προσκυνῶ σε ἐν σπηλαίῳ καὶ φάτνῃ σπαργανούμενον. Δοξάζω σε, εἰς Αἴγυπτον σὺν τῇ Παρθένῳ σου μητρὶ καὶ ἀχράντῳ ἀναχωροῦντα, καὶ*

τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων ὑποφέρομε. Καὶ ποιὸς δὲν ἐκπλήσσεται, κατανοώντας τὴν ἀνέκφραστη συγκατάβασί [Σου]; Διότι, ἐνῶ εἶσαι Θεὸς ἀκατάληπτος καὶ παντοδύναμος καὶ παντοκράτωρ, καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ[οβ΄], τὰ ὁποῖα σημαίνει «πληθυνομένη σοφία» γιὰ χάρι μας, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ Σὲ ἐξοργίζομε πολύ, ἐξ ὕψους ἐταπείνωσες τὸν ἑαυτόν Σου, ὥστε καταδέχτηκες γέννησι καὶ ἀνατροφή, διωγμοὺς καὶ λιθοβολισμούς, περιγελάσματα καὶ περιπαίγματα, κτυπήματα καὶ ραπίσματα, ἐμπαιγμοὺς καὶ ἐμπτυσμούς, ἔπειτα τὸν Σταυρὸν καὶ τοὺς ἥλους, τὸν σπόγγο καὶ τὸν κάλαμο, τὸ ὄξος καὶ τὴ χολή, καὶ ὅσα δὲν εἶμαι ἄξιος [οὔτε] νὰ ἀκούσω· ἔπειτα ἐκεντήθη μὲ λόγχη ἡ ἀμόλυντος πλευρά Σου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνέβλυσες γιὰ μᾶς τὴν αἰώνιο ζωή· τὸ τίμιόν Σου Αἷμα καὶ ὕδωρ.

91. Ὑμνῶ τὴν Γέννησί Σου καὶ Ἐκείνη ποὺ σὲ ἐγέννησε, τὴν Ὁποία διετήρησας Παρθένο καὶ μετὰ τὸν τόκο, ὅπως ἦταν καὶ πρὸ τοῦ τόκου. Σὲ προσκυνῶ μέσα στὰ σπάργανά Σου, στὸ σπήλαιο καὶ στὴ φάτνη. Σὲ δοξάζω, ὅταν ἀναχωρῇς στὴν Αἴγυπτο, μαζὶ μὲ τὴν Παρθένο καὶ Ἄχραντο Μητέρα Σου· ὅταν κα-

εἰς Ναζαρὲτ οἰκοῦντα, καὶ ὑποταττόμενον τοῖς κατὰ σάρκα γονεῦσι· τῷ νομιζομένῳ πατρὶ καὶ τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητρί. Ὑμνῶ σε ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτιζόμενον ὑπὸ τοῦ Προδρόμου σε, Κύριε, καὶ τὸν μαρτυρήσαντά σε Πατέρα, καὶ τὸ δηλοποιῆσάν σε Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὴν σὴν βάπτισιν καὶ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην τὸν Προφήτην καὶ δοῦλόν σου. Δοξάζω σε νηστεύοντα δι' ἡμᾶς καὶ πειραζόμενον ἑκουσίως καὶ νικήσαντα τὸν ἐχθρὸν ἐν τῷ σώματι, ὃ ἔλαβες ἐξ ἡμῶν, καὶ δωρούμενον ἡμῖν τὴν νίκην κατ' αὐτοῦ τῇ ἀφράστῳ σου σοφίᾳ, συνδιάγοντά τε τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ λεπροὺς καθαίροντα, χωλούς τε ἀνορθοῦντα, καὶ τυφλοῖς τὸ φῶς χαρίζοντα, κωφοῖς τε καὶ ἀλάλοις τὸ λαλεῖν καὶ ἀκούειν παρέχοντα, εὐλογοῦντα τε τοὺς ἄρτους καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ ξηρᾶς περιπατοῦντα καὶ ὄχλους διδάσκοντα περὶ πράξεών τε καὶ θεωριῶν, περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀναγγέλοντα καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἀπειλῶν τε

τοικῆς στὴν Ναζαρὲτ καὶ ὑποτάσσεσαι στοὺς κατὰ σάρκα γονεῖς σου· στὸν νομιζόμενο πατέρα Σου [Ἰωσὴφ] καὶ στὴν ἀληθινὴ Μητέρα Σου. Ἀνυμνῶ Ἐσένα Κύριε, ὅταν βαπτίζεσαι στὸν Ἰορδάνη, ὑπὸ τοῦ Προδρόμου καὶ ἐπίσης [ὑμνῶ] τὸν Πατέρα, ὁ Ὁποῖος ἔδωσε τὴ μαρτυρία του γιὰ Σένα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ Ὁποῖον Σὲ ἐφανέρωσε [εἰς τὸν κόσμο]. [Ὅπως ὑμνῶ] καὶ τὴν Βάπτισί Σου καὶ τὸν Βαπτιστὴ καὶ Προφήτη Ἰωάννη καὶ δοῦλο Σου. Σὲ δοξολογῶ, ὅταν νηστεύῃς [στὴν ἔρημο] γιὰ μᾶς καὶ ὅταν πειράζεσαι θεληματικὰ ἀπὸ τὸν ἐχθρό, τὸν ὁποῖο καὶ ἐνίκησες, ἐνῶ ἤσουν μὲ τὸ σῶμα σου ποὺ ἔλαβες ἀπὸ μᾶς [τοὺς ἀνθρώπους]· καὶ μᾶς ἐχάρισες τὴν νίκη ἐναντίον του μὲ τὴν ἀνέκφραστο σοφία Σου, ὅταν ζοῦσες μαζὶ μὲ τοὺς μαθητές Σου καὶ ἐκαθάριζες τοὺς λεπροὺς καὶ ἀνώρθωνες χωλούς, ἐδώριζες φῶς στοὺς τυφλοὺς καὶ ἔδινες τὴν ὁμιλία καὶ τὴν ἀκοὴ σὲ κωφοὺς καὶ ἀλάλους καὶ εὐλογοῦσες τοὺς ἄρτους καὶ περιπατοῦσες ἐπάνω στὴν θάλασσα σὰν σὲ ξηρά· διδάσκοντας τοὺς ὄχλους γιὰ πράξεις καὶ θεωρίες, κηρύττοντας περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, προλέγοντας γιὰ τὶς μέλλουσες ἀπειλὲς καὶ

καὶ ἐπαγγελιῶν προλέγοντα καὶ περὶ πάντων τῶν εἰς σωτηρίαν ἡμῶν συντεινόντων· τὸν ἐχθρόν τε προκαταλαμβάνοντα, καὶ ἐκ ῥιζῶν τὰ πάθη ἀνασπῶντα τῇ πανσόφῳ διδασκαλίᾳ· καὶ τοὺς μὲν μωροὺς σοφίζοντα, τοὺς δὲ πανούργους ἀσόφους καταβαλόντα τῇ ἀπείρῳ σου σοφίᾳ, τούς τε νεκροὺς ἐγείραντα τῇ ἀφάτῳ σου δυναστείᾳ, καὶ ἐκβάλλοντα τὰ δαιμόνια ἐξουσιαστικῶς, ὡς Θεὸς τῶν ἀπάντων. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ποιῶν δι᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς δούλοις σου ἐξουσίαν δωρούμενος εἰς τὸ ποιῆσαι μείζονα[124], ἵνα μειζόνως θαυμάζωμεν, ὡς εἶπας Κύριε, Μέγα σου τὸ ὄνομα, ὅτι διὰ σοῦ πάντα γίνονται τὰ τεράστια ὑπὸ τῶν ἁγίων σου.

[92.] Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, τὸ γλυκύτατον ὄνομα τῆς ἡμῶν σωτηρίας, μεγάλη σου ἡ δόξα· μεγάλα σου τὰ ἔργα· θαυμαστοὶ οἱ λόγοι σου, καὶ γλυκύτεροι ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον[125]. Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι. Καὶ τίς δύναται δοξάζειν καὶ ὑμνεῖν σου τὴν συγκατάβασιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν δύ-

ὑποσχέσεις καὶ γιὰ ὅλα ὅσα συμβάλλουν στὴν σωτηρία μας· [δοξάζω Ἐσένα], ποὺ προλαμβάνεις ἐκ τῶν προτέρων τὸν ἐχθρὸ καὶ ἐκριζώνεις τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὴν πάνσοφο διδασκαλία· ὁ Ὁποῖος δίνεις στοὺς μὲν μωροὺς σοφία, τοὺς δὲ παμπόνηρους καταρρίπτεις ὡς ἀνοήτους μὲ τὴν ἄπειρο σοφία Σου, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνασταίνεις μὲ τὴν ἄρρητη κυριαρχία Σου, καὶ βγάζεις τὰ δαιμόνια μὲ ἐξουσία, ὡς Θεὸς τῶν ὅλων. Καὶ ὄχι μόνον αὐτὰ κάνεις Ἐσὺ [ὡς Θεός], ἀλλὰ καὶ στοὺς δούλους σου χαρίζεις τὴν ἐξουσία νὰ «κάνουν μεγαλύτερα», γιὰ νὰ θαυμάζωμε περισσότερο, ὅπως εἶπες Κύριε. Μέγα τὸ ὄνομά Σου, διότι μὲ τὴ [δύναμί] Σου, ὅλα τὰ θαύματα γίνονται ἀπὸ τοὺς ἁγίους Σου.

92. Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, τὸ γλυκύτατο ὄνομα τῆς σωτηρίας μας, μεγάλη ἡ δόξα Σου, μεγάλα τὰ ἔργα Σου, θαυμαστοὶ οἱ λόγοι Σου καὶ γλυκύτεροι «ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὸ κερί». Δόξα σὲ Σένα Κύριε, δόξα σὲ Σένα· Καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ δοξάζῃ καὶ νὰ ἀνυμνῇ τὴν συγκατάβασί Σου, τὴν ἀγαθότητα, τὴν δύνα-

ναμιν, τὴν σοφίαν, τὴν διαγωγὴν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διδασκαλίαν; καὶ πῶς φυσικῶς αἱ ἅγιαί σου ἐντολαὶ τὸν ἐνάρετον βίον μετὰ εὐκολίας διδάσκουσιν; ὡς ἔφης Κύριε· ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν[126]. Καὶ πάλιν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν[127], καὶ ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς[128]. Καὶ τίς ἄρα αἴσθησιν λαβὼν τῶν σῶν ἐντολῶν καὶ λοιπῶν ῥημάτων, οὐκ ἐκπλαγήσεται, κατανοῶν σου τὴν ἄπειρον σοφίαν; ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ ζωὴ τῶν ἁπάντων, ἡ χαρὰ τῶν Ἀγγέλλων, τὸ ἄρρητον φῶς, ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων[129]. [93.] Ὑμνῶ σου τὴν μεταμόρφωσιν, τὴν σταύρωσιν, τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καθέδραν· τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν τὴν σὴν μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς καὶ ἀκατανοήτου. Ἠτόνησα, Κύριέ μου, ἐναντίον τῶν θαυμασίων σου

μι, τὴ σοφία, τὴν βιοτή [Σου] στὸν κόσμο καὶ τὴν διδασκαλία; Καὶ πῶς μὲ φυσικὸ τρόπο καὶ μὲ εὐκολία, διδάσκουν οἱ ἅγιές Σου ἐντολὲς τὸν ἐνάρετο βίο, ὅπως εἶπες Κύριε; «Συγχωρῆστε καὶ θὰ συγχωρηθῆτε». Καὶ πάλι, «ζητῆστε καὶ θὰ βρῆτε, κρούετε [τὴν θύρα] καὶ θὰ σᾶς ἀνοιχθῇ»· καὶ «ὅσα θέλετε νὰ κάνουν σὲ σᾶς οἱ ἄνθρωποι, ἔτσι καὶ ἐσεῖς νὰ κάνετε σ᾽ αὐτούς». Καὶ ποιὸς ἄραγε, ὅταν συναισθανθῇ τὶς ἐντολές Σου καὶ τοὺς λοιπούς [Σου] λόγους, δὲν θὰ ἐκπλαγῇ, κατανοώντας τὴν ἄπειρο σοφία Σου; [Σὺ εἶσαι] ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ Ζωὴ τῶν πάντων, ἡ Χαρὰ τῶν Ἀγγέλων, τὸ ἀνέκφραστο Φῶς, ἡ Ἀνάστασι τῶν νεκρῶν, ὁ Ποιμὴν ὁ καλός, ὁ Ὁποῖος [θυσιάζει] τὴ ζωή Του γιὰ [νὰ σώσῃ] τὰ πρόβατα;

93. Ὑμνῶ Σου τὴν Μεταμόρφωσι, τὴν Σταύρωσι, τὴν Ταφή καὶ τὴν Ἀνάστασι, τὴν Ἀνάληψι καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καθέδρα. [Ὑμνῶ] τὴν ἔλευσι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν Δευτέρα Παρουσία Σου, [ἡ ὁποία θὰ γίνῃ] μὲ δύναμι καὶ δόξα μεγάλη καὶ ἀκατανόητη. Ἐκκλύθηκε ἡ δύναμί μου Κύριε μπροστὰ στὰ θαύματά Σου

καὶ πρὸς τὴν σιωπὴν ἐξ ἀπορίας φεύγειν βούλομαι· ἀλλὰ τί ποιῆσαι οὐκ οἶδα· ὅτι ἐὰν μὲν σιωπήσω, ἐκπλήττομαι, ἐὰν δὲ τολμήσω εἰπεῖν τι, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι. Ἀνάξιον ἐμαυτὸν ἡγοῦμαι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ἄξιον πάσης κολάσεως· οὐ μόνον δι᾽ ἃ ἥμαρτον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον δι᾽ ἃ εὐηργετήθην, ἀχάριστος ὢν ὁ ἄθλιος. Ἐνέπλησας γάρ μου τὴν ψυχὴν παντὸς ἀγαθοῦ, ὑπεράγαθε Κύριε. Κατενόησα τὰ ἔργα σου ἐκ μέρους, καὶ ἐξέστη μου ἡ διάνοια[130]. Εἰς οὐδὲν ὅλως γέγονα, μόνα τὰ σὰ βλέπων, Δέσποτα. Πλὴν οὐκ ἐμὴ ἡ γνῶσις, οὐδὲ ἡ ἐργασία, ἀλλὰ σοῦ ἡ χάρις. Διὰ τοῦτο τίθημι χεῖρα ἐπὶ στόματος[131], ὥς ποτε ὁ Ἰώβ, καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους καταφεύγω ἐξ ἀπορίας ὁ ἄθλιος. ***[94.]*** *Δέσποινα τοῦ κόσμου ἀγαθή, σὺ οἶδας ὅτι οὐκ ἔχομεν παῤῥησίαν οἱ ἁμαρτωλοί, πρὸς ὃν ἔτεκες Θεόν· ἀλλ᾽ εἰς σὲ θαῤῥοῦντες οἱ δοῦλοί σου, προσπίπτομεν τῷ Δεσπότῃ διὰ σοῦ, ὡς ἔχουσα παῤῥησίαν πρὸς αὐτόν, ὡς υἱόν σου καὶ Θεὸν ἡμῶν· τούτῳ τοίνυν κἀγὼ ὁ ἀνάξιος πιστεύων, πα-*

καὶ ἀπὸ ἀμηχανία θέλω νὰ καταφύγω στὴν σιωπή· ἀλλὰ δὲν ξέρω τί νὰ κάνω· διότι ἐὰν μὲν σιωπήσω, παραμένω στὴν ἔκπληξι, ἐὰν δὲ τολμήσω νὰ πῶ κάτι, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι. Ἀνάξιο θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ ἄξιο γιὰ ὅλη τὴν κόλασι, ὄχι μόνο γιὰ ὅσα ἁμάρτησα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο γιὰ ὅσα εὐεργετήθηκα, μὲ τὸ νὰ εἶμαι ἀχάριστος ὁ ἄθλιος. Διότι ἐπλήρωσες τὴν ψυχή μου μὲ κάθε ἀγαθό, ὑπεράγαθε Κύριε. Ἐν μέρει [μόνον] κατανόησα τὰ ἔργα Σου καὶ «ἔμεινε ἔκπληκτη ἡ διάνοιά μου». Γενικά, ἔχω γίνει ἕνα μηδὲν Δέσποτα, μόνον βλέποντας τὰ δικά Σου [ἔργα]. Ὅμως τίποτε [δὲν] εἶναι δικό μου, [οὔτε] ἡ γνῶσι, οὔτε ἡ ἐργασία, ἀλλὰ [μόνον] ἡ δική Σου Χάρις. Γι᾽ αὐτό, «θέτω τὸ χέρι μου στὸ στόμα» [κλείνω τὸ στόμα μου], ὅπως κάποτε ὁ Ἰὼβ καὶ ἀπὸ ἀμηχανία καταφεύγω στοὺς Ἁγίους ὁ ἄθλιος.

94. Δέποινα τοῦ κόσμου Ἀγαθή, Σὺ γνωρίζεις ὅτι δὲν ἔχομε παρρησία οἱ ἁμαρτωλοὶ πρὸς τὸν Θεό, τὸν Ὁποῖον Ἐσὺ ἐγέννησες· ἀλλὰ ἔχοντας θάρρος σὲ Σένα οἱ δοῦλοι σου, προσπίπτομε [στοὺς πόδας] τοῦ Δεσπότου, μὲ τὴν [πρεσβεία] Σου, ἐπειδὴ ἔχεις παρρησία πρὸς Αὐτόν, ὡς Υἱόν Σου καὶ Θεὸν ἡμῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν κι ἐγὼ ὁ ἀνάξιος πιστεύω σ᾽ Αὐτόν, Σὲ

ρακαλῶ σε, Δέσποινα, ἵνα μοι δωρήσηται αἴσθησιν τῶν σῶν χαρισμάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων. Καὶ πῶς τοσαύτας ἀρετὰς ἀπεδείξασθε καὶ σοῦ μὲν αὐτὸ τοῦτο μόνον, τὸ γεννηθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ σοῦ, ὑπερτέραν πάντων οὖσαν τῶν ὄντων ἐμαρτύρησεν. Εὗρε γάρ σε δοχεῖον ἄξιον τῆς αὐτοῦ κατοικίας ὁ γινώσκων τὰ πάντα πρὶν γενέσθαι, ὡς ποιητὴς ἁπάντων, καὶ οὐδεὶς δύναται περὶ τῶν σῶν ἐρωτᾶν, ὑπὲρ φύσιν ὄντων, ὑπὲρ νοῦν τε καὶ ἔννοιαν. Κυρίως Θεοτόκον σὲ ὁμολογοῦμεν οἱ διὰ σοῦ σεσωσμένοι Παρθένε ἁγνή, σὺν ἀσωμάτοις χορείαις σὲ μεγαλύνοντες. Διότι, Θεὸν ἀνθρώποις ἰδεῖν ἀδύνατον, ὃν οὐ τολμᾷ Ἀγγέλων ἀτενίσαι τὰ τάγματα, διὰ σοῦ δὲ πάναγνε, ὡράθη βροτοῖς Λόγος σεσαρκωμένος, ὃν μεγαλύνοντες σὺν ταῖς οὐρανίαις στρατιαῖς, σὲ μακαρίζομεν. Καί, Τί σε καλέσωμεν, ὦ κεχαριτωμένη; οὐρανόν, ὅτι, καὶ τὰ ἑξῆς. Θεοτόκε, σὺ εἶ ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἡ βλαστήσασα τὸν καρπὸν τῆς ζωῆς, σὲ ἱκετεύομεν, πρέσβευε, ἔνδοξε, μετὰ τῶν Ἀποστόλων

παρακαλῶ [πρέσβευε] Δέσποινα, γιὰ νὰ μοῦ χαρίση ἀντίληψι τῶν δικῶν Σου χαρισμάτων, [ὡς] καὶ τῶν ἄλλων Ἁγίων. Καὶ τὸ πῶς ἐπιδείξατε τόσο μεγάλες ἀρετές· καὶ γιὰ Ἐσένα βέβαια καὶ μόνον τοῦτο, ὅτι ἀπὸ Ἐσένα ἐγεννήθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶναι μαρτυρία ὅτι εἶσαι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα. Διότι Σὲ βρῆκε ἄξιο δοχεῖο γιὰ τὴν κατοικία Του Αὐτός, ὁ Ὁποῖος γνωρίζει τὰ πάντα προτοῦ νὰ γίνουν, ὡς Δημιουργὸς τῶν ὅλων καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐρευνᾷ [ὅσα ἀφοροῦν] Ἐσένα, ἐπειδὴ [ὅλα] ὑπερβαίνουν τὴν φύσι, τὸν νοῦ καὶ τὴν σκέψι [τῶν ἀνθρώπων]. «Κυριολεκτικὰ Σὲ ὁμολογοῦμε Θεοτόκον, ἐμεῖς οἱ ὁποῖοι διὰ Σοῦ ἔχομε σωθῇ, Ἁγνὴ Παρθένε, [καὶ] μαζὶ μὲ τὶς χορεῖες τῶν Ἀσωμάτων [δυνάμεων] δοξολογοῦμε τὰ μεγαλεῖα Σου»[ογ']. Διότι «εἶναι ἀδύνατον στοὺς ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν τὸν Θεό, τὸν Ὁποῖο τὰ τάγματα τῶν Ἀγγέλων δὲν τολμοῦν νὰ ἀτενίσουν, ὅμως διὰ Σοῦ Πάναγνε ἐμφανίστηκε στοὺς θνητοὺς ὁ σαρκωμένος Λόγος [τοῦ Πατρός], τὸν Ὁποῖο [ἐμεῖς] δοξολογώντας μαζὶ μὲ τὶς οὐράνιες στρατιές, Ἐσένα μακαρίζομεν»[οδ'] καὶ «πῶς νὰ Σὲ ὀνομάσωμε ὦ Κεχαριτωμένη; οὐρανόν;»[οε'] καὶ τὰ λοιπά. «Θεοτόκε, Σὺ εἶσαι ἡ ἀληθινὴ ἄμπελος, ἡ ὁποία ἐβλάστησε τὸν καρπὸν τῆς ζωῆς· Σὲ ἱκετεύομε πρέσβευε ἔνδοξε μαζὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους

καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, τῶν ὀρθοδόξως Θεοτόκον ὁμολογούντων καὶ μακαριζόντων σε τὴν ἀειμακάριστον, ὡς προέφης, Δέσποινα[132]*. Καὶ γὰρ πᾶσαι αἱ γενεαί σε μακαριοῦμεν τὴν μόνην Θεοτόκον, τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως, καὶ τὰ ἑξῆς.* ***[95.]*** *Ἀλλὰ μὴ δυνάμενος τὰ σὰ κατανοεῖν, τὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων θαυμάζων, ἐρῶ· Πῶς διῆγες, ὦ Βαπτιστὰ καὶ Πρόδρομε τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ ἐρήμῳ; καὶ τί σε καλέσωμεν, Προφῆτα; Ἄγγελον, Ἀπόστολον ἢ Μάρτυρα; Ἄγγελον ὅτι ὡς ἀσώματος διῆλθες. Ἀπόστολον, ὅτι ἐσαγήνευσας τὰ ἔθνη. Μάρτυρα δέ, ὅτι σοῦ ἡ κεφαλὴ ὑπὲρ Χριστοῦ ἐτμήθη· αὐτὸν ἱκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Φησὶ μὲν ὁ Σολομών· Μνήμη δικαίου μετ᾽ ἐγκωμίων*[133]*, σοὶ δὲ ἀρκέσει ἡ μαρτυρία τοῦ Κυρίου, Πρόδρομε· ἀνεδείχθης γὰρ ὄντως, καὶ τὰ ἑξῆς.* ***[96.]*** *Ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ Μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, μυστηρίων αὐτόπται γενόμενοι, τὸν μὴ θεωρούμενον καὶ ἀρχὴν μὴ ἔχοντα ἐκηρύξατε λέγον-*

καὶ ὅλους τοὺς Ἁγίους νὰ ἐλεηθοῦν οἱ ψυχὲς ἡμῶν»[οστ'], οἱ ὁποῖοι ὀρθοδόξως Σὲ ὁμολογοῦμε Θεοτόκον καὶ μακαρίζομε, Ἐσένα τὴν ἀειμακάριστο, ὅπως προεῖπες Δέσποινα. Καθόσον ὅλες οἱ γενεὲς [τῶν ἀνθρώπων] θὰ μακαρίζωμε Ἐσένα τὴν μόνην Θεοτόκον «τὴν Τιμιωτέρα τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως [τῶν Σεραφὶμ][οζ'] καὶ τὰ λοιπά.

95. Ἀλλά, ἐπειδὴ δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω τὰ ἰδικά Σου, θὰ ἀναφερθῶ μὲ θαυμασμὸ στοὺς λοιποὺς Ἁγίους. Πῶς ζοῦσες στὴν ἔρημο ἐσὺ Βαπτιστὰ τοῦ Κυρίου καὶ Πρόδρομε; Καὶ πῶς νὰ σὲ ὀνομάσωμε, Προφήτην, Ἄγγελον, Ἀπόστολο ἢ Μάρτυρα; Ἄγγελο, γιατὶ ἔζησες ὡς ἀσώματος, Ἀπόστολο, γιατὶ ἐσαγήνευσες τὰ ἔθνη, καὶ Μάρτυρα, γιατὶ ἡ κεφαλή σου ἀπεκόπηκε γιὰ τὸν Χριστό. Αὐτὸν ἱκέτευε νὰ σωθοῦν οἱ ψυχές μας[οη']. Λέγει δὲ καὶ ὁ Σολομών: «Ἡ μνήμη τοῦ δικαίου [συνοδεύεται] μὲ ἐγκώμια, γιὰ Σένα ὅμως θὰ εἶναι ἀρκετὴ ἡ μαρτυρία τοῦ Κυρίου Πρόδρομε, γιατὶ ἀναδείχθηκες πράγματι»[οθ'] καὶ τὰ λοιπά.

96. «Ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, οἱ ὁποῖοι γίνατε αὐτόπτες μυστηρίων, κηρύξατε τὸν ἀθεώρητο καὶ ἄναρχο λέγον-

τες· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος[134]*. Οὐκ ἐκτίσθητε πρὸ τῶν Ἀγγέλων, οὐκ ἐμάθατε παρὰ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἄνωθεν σοφίας· δι᾽ ὃ παῤῥησίαν ἔχοντες, πρεσβεύσατε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν δεόμεθα. Θαυμάζω δὲ ὑμῶν τὴν θεοφίλειαν, ὥς φησιν εἰς τὰ ἀρχαῖα τροπάρια· Κύριε, σὲ εἰλικρινῶς ἐπὶ τῆς γῆς οἱ Ἀπόστολοι ποθήσαντες, σκύβαλα ἡγήσαντο πάντα, ἵνα σὲ μόνον κερδήσωσι*[135]*, καὶ ὑπὲρ σοῦ αἰκισμοῖς τὰ σώματα παρέδωκαν, διὰ τοῦτο δοξασθέντες, πρεσβεύουσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Καὶ πῶς, ἄνθρωποι ὄντες, ὡς ἡμεῖς, και σάρκα φοροῦντες πηλίνην, τοσαύτας ἀρετὰς ἐπεδείξασθε, ὥστε ὑπὲρ τῶν ἀποκτεινόντων ὑμᾶς, θάνατον ὑπεμείνατε; καὶ πῶς οἱ ὀλίγοι ὅλου τοῦ κόσμου περιεγένεσθε; καὶ ἰδιῶται καὶ ἀγράμματοι τοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστας ἐνικήσατε; καὶ ταῦτα ἄοπλοι καὶ γυμνοί, καὶ δι᾽ ἐκείνων, τοὺς ἀοράτους δαίμονας, οἱ πτωχοὶ καὶ ἀσθένειαν σαρκὸς περικείμενοι; Καὶ τί μὲν ἦν ἡ τοιαύτη δύναμις, μᾶλλον δὲ πίστις δι᾽ ἧς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δύναμιν*

τας: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Δὲν κτισθήκατε πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἀγγέλους, δὲν διδαχθήκατε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄνωθεν σοφία [τοῦ Θεοῦ]· γι᾽ αὐτό, ἐπειδὴ ἔχετε παρρησία σᾶς παρακαλοῦμε νὰ πρεσβεύσετε γιὰ [τὴν σωτηρία] τῶν ψυχῶν μας»[π']. Σᾶς θαυμάζω ἀκόμη γιὰ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἔχετε γιὰ τὸν Θεό, ὅπως λέγουν τὰ ἀρχαῖα τροπάρια· «Κύριε, ἐπειδὴ σὲ ἐπόθησαν εἰλικρινὰ οἱ Ἀπόστολοι, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πάντα ἐθεώρησαν σκύβαλα γιὰ νὰ κερδίσουν Ἐσένα μόνον καὶ γιὰ Ἐσένα παρέδωσαν τὰ σώματά τους σὲ βασάνους· γι᾽ αὐτό, ἀφοῦ δοξάσθηκαν, πρεσβεύουν γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν μας»[πα']. Καὶ [σᾶς θαυμάζω], πῶς, ἐνῶ εἶσθε ἄνθρωποι, ὅπως ἐμεῖς καὶ ἐνῶ φορεῖτε τὴν ἴδια χοϊκὴ [μὲ ἐμᾶς] σάρκα, δείξατε τόσες μεγάλες ἀρετές, ὥστε νὰ ὑπομείνετε [καὶ] θάνατο, γιὰ χάρι ἐκείνων οἱ ὁποῖοι σᾶς ἐφόνευσαν. Καὶ πῶς σεῖς οἱ ὀλίγοι, ἐπικρατήσατε σὲ ὅλο τὸν κόσμο, καὶ πῶς ἁπλοϊκοὶ καὶ ἀγράμματοι ἐνικήσατε τοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστες· καὶ [ὅλα] αὐτά, [ἂν καὶ εἴσασθε] ἄοπλοι καὶ γυμνοὶ καὶ μέσῳ ἐκείνων [ἐνικήσατε] τοὺς ἀοράτους δαίμονες, σεῖς οἱ πτωχοὶ καὶ περιβεβλημένοι τὴν ἀσθένεια τῆς σαρκός. Καὶ τί ἦταν αὐτὴ ἡ δύναμι ἢ μᾶλλον ἡ πίστι, διὰ τῆς ὁποίας ἐλάβατε τὴν δύναμι τοῦ Ἁγίου

ἐλάβετε, ὑμεῖς τε καὶ οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες οἱ καλῶς ἀθλήσαντες καὶ στεφανωθέντες; πρεσβεύσατε πρὸς Κύριον ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἀπόστολοι, Μάρτυρες καὶ Προφῆται, Ἱεράρχαι, Ὅσιοι καὶ τὰ ἑξῆς. [97.] Καὶ τὶς οὐκ ἐξίσταται ὁρῶν, Ἅγιοι Μάρτυρες, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ὃν ἠγωνίσασθε; πῶς ἐν σώματι ὄντες τὸν ἀσώματον ἐχθρὸν ἐνικήσατε; Χριστὸν ὁμολογήσαντες καὶ σταυρῷ ὁπλισάμενοι. Ὅθεν ἐπαξίως ἀνεδείχθητε δαιμόνων φυγαδευταὶ καὶ βαρβάρων πολέμιοι. Ἀπαύστως πρεσβεύσατε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ὥσπερ γὰρ οἱ πρὸ ὑμῶν τρεῖς Παῖδες, οὐκ ἐλπίδι μισθῶν τοὺς ἄθλους ὑπεμείνατε, ἀλλ' ἀγάπης θείας ἕνεκα, ὡς αὐτοὶ εἰρήκατε. Ἐὰν καὶ μὴ ρύεται ἡμᾶς δηλαδὴ οὐδ' οὕτως αὐτὸν ἀρνησόμεθα, ὡς μὴ ρυόμενον. Θαυμάζω δὲ τὴν ὑμῶν ἄκραν ταπείνωσιν, ἅγιοι τρεῖς Παῖδες, ὅτι ἀπορεῖν πρὸς εὐχαριστίαν, ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ὄντες, εἰρήκατε· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἄρχων καὶ Προφήτης καὶ ἡγούμενος[136], καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμ-

Πνεύματος, ἐσεῖς καὶ οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες, «οἱ ὁποῖοι ἀγωνισθήκατε καλῶς καὶ στεφανωθήκατε, πρεσβεύσατε στὸν Κύριο νὰ ἐλεήση τὶς ψυχές μας»[πβ']. «Ἀπόστολοι Μάρτυρες καὶ Προφῆτες, Ἱεράρχες Ὅσιοι»[πγ'] καὶ τὰ λοιπά.

97. «Καὶ ποιὸς δὲν ἐκπλήσσεται Ἅγιοι Μάρτυρες, ὅταν βλέπη τὸν ἀγῶνα τὸν καλό, τὸν ὁποῖο ἀγωνισθήκατε; Πῶς, ἂν καὶ εἴχατε σῶμα, ἐνικήσατε τὸν ἀσώματο ἐχθρό, σεῖς οἱ ὁποῖοι ὁμολογήσατε τὸν Χριστὸ καὶ ὁπλισθήκατε μὲ τὸ Σταυρό. Γι' αὐτό, ἐπάξια ἀναδειχθήκατε διῶκτες τῶν δαιμόνων καὶ πολέμιοι τῶν βαρβάρων. Ἀκατάπαυστα πρεσβεύσατε νὰ σωθοῦν οἱ ψυχές μας»[πδ']. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ σᾶς οἱ Τρεῖς Παῖδες [στὴν Βαβυλῶνα], ὑπομείνατε τοὺς ἀγῶνες, ὄχι μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ μισθοῦ, ἀλλὰ χάριν τῆς θείας ἀγάπης, ὅπως οἱ ἴδιοι εἴχατε πεῖ. Δηλαδὴ ἀκόμα «κι ἂν δὲν μᾶς σώζη [ὁ Θεός], οὔτε τότε [πρόκειται] νὰ Τὸν ἀρνηθοῦμε, γιατὶ δὲν μᾶς ἔσωσε». Θαυμάζω ἀκόμα, Ἅγιοι Τρεῖς Παῖδες τὴν ἀκροτάτη ταπείνωσί σας, διότι, ἐνῶ δὲν μπορούσατε νὰ ἐκφράσετε τὴν εὐχαριστία [σας πρὸς τὸν Θεό], ἐπειδὴ εἴσαστε μέσα στὶς φλόγες, εἴχατε πεῖ· «Δὲν ὑπάρχει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βασιλεὺς καὶ Προφήτης καὶ ἀρχηγός» καὶ τὰ λοιπά, «ἀλλὰ μὲ ψυχὴ συντετριμμένη καὶ

μένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως. Θαυμάζω δὲ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τὴν γενομένην εἰς ὑμᾶς, καὶ εἰς Ἠλίαν τὸν Προφήτην, ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνός. Ἐκ φλογὸς τοῖς ὁσίοις δρόσον ἐπήγασας[137]*, καὶ δικαίου θυσίαν ὕδατι ἔφλεξας*[138]*. Ἅπαντα γὰρ δρᾷς, Χριστέ, μόνῳ τῷ βούλεσθαι. Ἀλλὰ ποῖα κατανοήσω πρῶτον; τὴν τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου πραγματείαν ἢ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τὰς πράξεις; τῶν Ἁγίων Μαρτύρων τοὺς ἄθλους ἢ τῶν Ἁγίων Πατέρων τοὺς ἀγῶνας; τῶν παλαιῶν ἢ τῶν νέων Ἁγίων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν; τοὺς πάντων βίους τε καὶ λόγους; ἢ τὰς ἑρμηνείας καὶ διακρίσεις αὐτῶν; ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι.*

[98.] Ἀλλὰ δέομαί σου, Κύριε φιλάνθρωπε, τοῦ μὴ ἐᾶσαι ταῦτα πρὸς κατάκρισίν μου γενέσθαι, διὰ τὸ ἀνάξιον τὸ ἐμὸν καὶ τὸν ἀχάριστόν μου τρόπον, ἐν τῷ κατανοῆσαί με τοσαῦτα μυστήρια, ἅπερ τοῖς ἁγίοις σου ἀπεκάλυψας καὶ δι᾽ ἐκείνων ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ ἀναξίῳ δούλῳ σου. Ἰδοὺ γάρ, Δέσποτα, ὁ δοῦλός σου ἐνώπιόν σου ἀργὸς ἐκ πάντων

μὲ πνεῦμα ταπεινώσεως». Θαυμάζω ἀκόμη καὶ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐφάνηκε σὲ σᾶς καὶ στὸν Προφήτη Ἠλία, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός[πε΄]· «Ἀπὸ τὴ φλόγα ἐπήγασες δροσιὰ στοὺς ὁσίους καὶ μὲ νερὸ [μόνον] ἀνέφλεξες τὴ θυσία τοῦ δικαίου· διότι ὅλα Χριστὲ τὰ πραγματοποιεῖς μόνο μὲ τὴν θέλησί Σου»[πστ΄]. Ἀλλὰ ποιὰ νά [ἀρχίσω] νὰ ἐννοῶ πρῶτα, τὸ περιεχόμενο τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου ἢ τὶς πράξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων; Τοὺς ἄθλους τῶν Ἁγίων Μαρτύρων ἢ τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἁγίων Πατέρων; Τῶν παλαιῶν ἢ τῶν νέων Ἁγίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν; τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους ὅλων ἢ τὶς ἑρμηνεῖες καὶ τὶς ἐξηγήσεις αὐτῶν; Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι.

98. Ἀλλὰ Σὲ ἱκετεύω, φιλάνθρωπε Κύριε, νὰ μὴν ἐπιτρέψῃς ὅλα αὐτὰ νὰ ἀποβοῦν σὲ κατάκρισι γιὰ μένα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀναξιότητος καὶ τῆς ἀχάριστης συμπεριφορᾶς μου, μὲ τὸ νὰ κατανοήσω τὰ τόσο μεγάλα μυστήρια, τὰ ὁποῖα ἀπεκάλυψες στοὺς Ἁγίους Σου καὶ μέσῳ ἐκείνων σὲ μένα τὸν ἁμαρτωλὸ καὶ ἀνάξιο δοῦλο Σου. Διότι, ἰδοὺ Δέσποτα ὁ δοῦλος Σου, εὑρίσκεται ἐνώπιόν Σου ἀργὸς ἀπὸ ὅλα καὶ

καὶ ἄφωνος, νεκροῦ δίκην ἐπέχων καὶ οὐ τολμᾷ[ιε΄] *ἄλλο τι εἰπεῖν ἢ ἀναιδῶς κατανοῆσαι, ἀλλὰ συνήθως προσπίπτω ἐκ βάθους ψυχῆς κράζων καὶ λέγων· Δέσποτα πολυέλεε, καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς εὐχῆς. [99.] Τήν τε ἑτέραν εὐχὴν καὶ τοὺς ψαλμοὺς ἐπιμελεῖσθαι δεῖ ἐν φυλακῇ τῶν ἠθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἵνα ἔλθῃ εἰς ἕξιν τῶν θείων νοημάτων, ὥστε πάντα τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενα μυστήρια καὶ ἐξαίσια πράγματα ἐν αἰσθήσει πολλῇ κατανοεῖν δυνηθῇ, καὶ ἐκπληττόμενος τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεάς, φθάσῃ εἰς τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν μόνον, καὶ μετὰ χαρᾶς ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν, ὥσπερ οἱ Ἅγιοι πάντες. Καὶ γὰρ πᾶσαν ἔκπληξιν γέμουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί, ὥς φησιν ὁ Σολομών.*

*[**100.**] Μετὰ τῶν ἄλλων θαυμασίων, καὶ περὶ τοῦ Μάννα θαυμάζω τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ὅτι τὸ αὐτὸ εἶδος μέχρι τῆς αὔριον οὐκ ἐφυλάττετο, ἀλλ᾽ ἐλύετο καὶ σκωλήκων μεστὸν εὑρίσκετο*[139]*, ἵνα μὴ οἱ ἄπιστοι περὶ τῆς αὔριον μεριμνῶσιν, ἐν δὲ τῇ στάμνῳ τῇ οὔσῃ ἐν τῇ σκηνῇ ἀβλαβὲς ὑπῆρ-*

ἄφωνος, σὲ θέσι νεκροῦ καὶ δὲν τολμᾶ νὰ πῆ κάτι ἄλλο ἢ μὲ ἀναίδεια νὰ παρατηρήση [κάτι], ἀλλὰ ὡς συνήθως γονατίζω μπροστά Σου καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδίας μου κραυγάζω καὶ λέγω· «Δέσποτα πολυέλεε» καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς εὐχῆς.

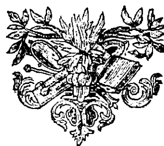
99. Καὶ στὴν [ἀνάγνωσι] τῆς ἄλλης εὐχῆς καὶ τῶν ψαλμῶν πρέπει νὰ δείχνῃ ἐπιμέλεια κανείς, μὲ τὴ διαφύλαξι τῶν ἠθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, γιὰ νὰ συνηθίσῃ τὰ θεῖα νοήματα, ὥστε ὅλα τὰ μυστήρια καὶ τὰ ἐξαίσια πράγματα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται στὶς θεῖες Γραφές, νὰ μπορέσῃ μὲ πλήρη αἴσθησι νὰ τὰ κατανοῇ, καὶ θαυμάζοντας τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ, νὰ φθάσῃ στὸ νὰ ἀγαπᾷ μόνον Αὐτὸν καὶ μετὰ χαρᾶς νὰ πάσχῃ γι᾽ Αὐτόν, ὅπως [ἔκαναν] ὅλοι οἱ Ἅγιοι. Διότι πράγματι εἶναι γεμᾶτες ἀπὸ κάθε ἔκπληξι οἱ θεῖες Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Σολομών.

100. Μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα θαυμαστὰ θαυμάζω καὶ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ [ἡ ὁποία φάνηκε] στὸ Μάννα, διότι αὐτὸ τὸ εἶδος [τῆς τροφῆς] δὲν διετηρεῖτο μέχρι τὴν ἑπομένη ἡμέρα, ἀλλὰ διελύετο καὶ τὸ «εὕρισκαν γεμᾶτο ἀπὸ σκουλήκια», γιὰ νὰ μὴν μεριμνοῦν οἱ ὀλιγόπιστοι γιὰ τὴν ἐπαύριον, ἐνῶ στὴν στάμνα, ἡ ὁποία εὑρίσκετο μέσα στὴν σκηνὴ παρέμενε πάν-

χεν ἀείποτε. Καὶ πάλιν, ὑπὸ μὲν πυρὸς ὀπτώμενον ἔμενεν ἄκαυστον, ὑπὸ δὲ ἀμυδρᾶς ἀκτῖνος ἡλίου ἐλύετο, ἵνα μὴ οἱ ἄπληστοι ὑπὲρ ἀναγκαίαν χρείαν συνάγουσιν. Ὢ τοῦ θαύματος, πῶς πανταχοῦ ὁ Θεὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐργάζεται, ὥς φησιν ὁ Κύριος περὶ τῆς θείας προνοίας· ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι[140]*.* ***[101.]*** *Ὁ οὖν εἰς αὐτὸ τοῦτο σχολάζων κατὰ Θεόν, διδάσκεται μὲν ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν αἰσθητῶς, ὑπὸ δὲ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ νοερῶς, ἄρχεται δὲ βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν, ὥς φησιν Γρηγόριός τε ὁ Νύσσης καὶ ὁ Δαμασκηνός, καὶ οὐκέτι κλέπτεται ὑπὸ τῆς ἔξωθεν ὡραιότητος τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, λέγω δὴ κάλλους, πλούτου δόξης παρερχομένης καὶ τῶν τοιούτων, οὐδὲ δελεάζεται ἐκ τοῦ κειμένου ἐπ᾽ αὐτῶν σκιάσματος, ὡς οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς.*

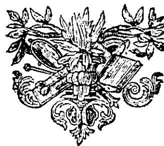
τοτε ἀβλαβές. Καὶ πάλι, ὅταν ἐψήνετο στὴ φωτιά, παρέμενε ἄκαυτο, ἐνῶ ἀπὸ μιὰ ἀμυδρὴ ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου διελύετο, γιὰ νὰ μὴ μαζεύουν οἱ ἄπληστοι, περισσότερο ἀπὸ ὅσο ἐχρειάζοντο. Ὢ τοῦ θαύματος, πῶς ὁ Θεὸς παντοῦ ἐργάζεται τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅπως λέγει ὁ Κύριος γιὰ τὴν θεία Πρόνοια· «ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται μέχρι τώρα· κι ἐγὼ [ἐπίσης] ἐργάζομαι».

101. Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος ἀφιερώνεται εἰς αὐτὴν τὴν κατὰ Θεὸν ἀσχολία, ἀπὸ μὲν τὶς θεῖες Γραφὲς διδάσκεται μὲ αἰσθητὸ τρόπο, ἀπὸ δὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ νοερὰ καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα κατὰ φῦσιν, ὅπως λέγει καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης καὶ ὁ Δαμασκηνός[πζ'] καὶ δὲν ἐξαπατᾶται [πλέον] ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὡραιότητα τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ κάλλος, τὸν πλοῦτο, τὴν δόξα, ἡ ὁποία παρέρχεται καὶ ἀπὸ [ὅλα] τὰ ὅμοια, οὔτε δελεάζεται ἀπὸ τὴν σκιά, ἡ ὁποία τὰ ἐπικαλύπτει, ὅπως [κάνουν] αὐτοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀκόμη ἐμπαθεῖς.



[102.] Ἐκ γὰρ τῆς αὐτῆς πέμπτης γνώσεως, τῆς λεγομένης βουλῆς[141]*, κατὰ τὸν Προφήτην, γινώσκει τις, ὡς εἴρηται εἰς τὸ τέλος τῶν μακαρισμῶν, τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀλλοίωσιν τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων, ὅτι ἐκ τῆς γῆς εἰσι καὶ πάλιν εἰς τὴν γῆν στρέφονται, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ· ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης*[142]*. Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς τὸ αὐτό, πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον· οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ δόξα· ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται. Καὶ πάλιν, ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα, ὁ δὲ βίος σκιὰ καὶ ἐνύπνιον, καὶ γὰρ μάτην ταράττεται πᾶς γηγενής*[143]*, ὡς εἶπεν ἡ Γραφή. Ὅτε τὸν κόσμον κερδήσωμεν, τότε τῷ τάφῳ οἰκήσομεν, ὅπου ὁμοῦ βασιλεῖς καὶ πτωχοί.*

102. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν πέμπτη γνῶσι, ἡ ὁποία λέγεται «βουλή»[πη΄], κατὰ τὸν Προφήτη, γνωρίζει κανείς, ὅπως ἔχει λεχθῆ στὸ τέλος τῶν Μακαρισμῶν, τὴν φύσι καὶ τὴν ἀλλοίωσι τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων, διότι ἀπὸ τὴν γῆ προέρχονται καὶ στὴ γῆ πάλι ἐπιστρέφουν, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, «ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης». Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς [λέγει] τὸ ἴδιο· «πάντα τὰ ἀνθρώπινα εἶναι μάταια, ὅσα δὲν ὑπάρχουν μετὰ τὸν θάνατο· δὲν παραμένει ὁ πλοῦτος, δὲν ἀκολουθεῖ ἡ δόξα· γιατί, ὅταν ἔλθη ὁ θάνατος, ὅλα αὐτὰ ἐξαφανίζονται»[πθ΄]. Καὶ πάλιν, «ἀληθινὰ τὰ πάντα εἶναι μάταια, ἐνῶ ἡ ζωὴ σκιὰ καὶ ὄνειρο καὶ γι᾽ αὐτὸ μάταια ταράσσεται κάθε ἄνθρωπος», ὅπως εἶπε ἡ Γραφή. Ὅταν ὅλον τὸν κόσμον κερδήσωμε, τότε στὸν τάφο θὰ κατοικήσωμε, ὅπου [εἶναι ὅλοι] μαζὶ βασιλεῖς καὶ πτωχοί[ϟ΄].



[103.] Καὶ ἐν ἕξει γενόμενος τῆς ἀπροσπαθείας, δίδοται αὐτῷ ἡ ἕκτη γνῶσις, ἡ λεγομένη ἰσχύς[144]*, καὶ ἄρχεται ἀπαθῶς βλέπειν τὰ κάλλη τῶν κτισμάτων τῶν αἰσθητῶν· διότι τρεῖς καταστάσεις εἰσὶ πάντες οἱ λογισμοί, ὅ τε ἀνθρώπινος, ὁ δαιμονιώδης καὶ ὁ Ἀγγελικός. [104.] Καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπινος, ὡς ὅταν ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν ἔννοια ψιλή τις τῶν κτισμάτων, οἷον ἀνήρ, χρυσός, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων. [105.] Ὁ δὲ δαιμονιώδης γίνεται σύνθετος ἀπὸ νοήματος καὶ πάθους, οἷον τὸν μὲν ἄνθρωπον, ἢ πρὸς φιλίαν ἄλογον, ἤτοι σχέσιν μὴ διὰ τὸν Θεὸν γινομένην, πρὸς φίλον, ἀλλ' ἢ διὰ πορνείαν, ἢ πάλιν πρὸς μῖσος ἄκριτον, τοῦτ' ἔστιν μνησικακίαν ἢ μέμψιν τινός· τὸν δὲ χρυσὸν ὁμοίως πρὸς φιλαργυρίαν ἢ κλοπήν, ἁρπαγήν τε καὶ εἴ τι τῶν τοιούτων, ἢ πρὸς μῖσος καὶ βλασφημίαν κατὰ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, ἵν' ἐξ ἀμφοτέρων τὴν ἀπώλειαν ἐργάσηται. Ἐπειδή, ἐὰν οὐκ ἀναλόγως τὰ πράγματα φιλῶμεν καὶ ταῦτα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ προτιμῶμεν, οὐδὲν τῶν*

103. Καὶ ὅταν κανεὶς φθάσῃ [μὲ τὴν συνήθεια] στὴν ἀπροσπάθεια [μὴ προσκόλλησι στὰ πάθη], δίδεται σ' αὐτὸν ἡ ἕκτη γνῶσι, ἡ λεγομένη «ἰσχὺς»[ϟα'] καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπῃ μὲ ἀπάθεια τὰ κάλλη τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων· διότι τρία εἶναι τὰ εἴδη ὅλων τῶν λογισμῶν, ὁ ἀνθρώπινος, ὁ δαιμονικὸς καὶ ὁ Ἀγγελικός.

104. Καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπινος [εἶναι], ὅταν ἀνεβῇ στὴν καρδία κάποια ἁπλῆ ἔννοια τῶν κτισμάτων, ὅπως ἄνδρας, χρυσὸς καὶ ὁτιδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ κτίσματα.

105. Ὁ δὲ δαιμονικὸς εἶναι σύνθετος ἀπὸ ἔννοια καὶ πάθος· ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἔννοια ἄνθρωπος [ὅταν συνδέεται] ἢ μὲ παράλογη φιλία, δηλαδὴ σχέσι φίλων ποὺ δὲν γίνεται γιὰ τὸν Θεό, ἀλλὰ [ἔχει σκοπὸ] ἢ τὴν πορνεία ἢ πάλι [γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ] ἀδιάκριτο μῖσος, δηλαδὴ μνησικακία ἢ κατάκρισι κάποιου [ἄλλου]· ὁμοίως [καὶ ἡ ἔννοια] χρυσός, ὅταν συνδέεται μὲ φιλαργυρία ἢ κλοπὴ καὶ ἁρπαγὴ καὶ ὁποιοδήποτε παρόμοιο, ἢ μὲ μῖσος [ἀπέχθεια γιὰ τὸν χρυσὸ] καὶ [ἔτσι νὰ γίνεται] βλασφημία κατὰ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἀπεργασθῇ καὶ μὲ τὰ δύο τὴν ἀπώλεια [τοῦ ἀνθρώπου]. Ἐπειδή, ἐὰν δὲν ἀγαπᾶμε τὰ πράγματα [τοῦ κόσμου] μὲ τὴν ἀναλογία ποὺ τοὺς ἁρμόζει καὶ προτιμοῦμε αὐτὰ [περισσότερο] ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, δὲν δια-

[102.] Ἐκ γὰρ τῆς αὐτῆς πέμπτης γνώσεως, τῆς λεγομένης βουλῆς[141]*, κατὰ τὸν Προφήτην, γινώσκει τις, ὡς εἴρηται εἰς τὸ τέλος τῶν μακαρισμῶν, τὴν φύσιν καὶ τήν ἀλλοίωσιν τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων, ὅτι ἐκ τῆς γῆς εἰσι καὶ πάλιν εἰς τὴν γῆν στρέφονται, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ· ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης*[142]*. Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς τὸ αὐτό, πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον· οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ δόξα· ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται. Καὶ πάλιν, ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα, ὁ δὲ βίος σκιὰ καὶ ἐνύπνιον, καὶ γὰρ μάτην ταράττεται πᾶς γηγενής*[143]*, ὡς εἶπεν ἡ Γραφή. Ὅτε τὸν κόσμον κερδήσωμεν, τότε τῷ τάφῳ οἰκήσομεν, ὅπου ὁμοῦ βασιλεῖς καὶ πτωχοί.*

102. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν πέμπτη γνῶσι, ἡ ὁποία λέγεται «βουλή»[πη'], κατὰ τὸν Προφήτη, γνωρίζει κανείς, ὅπως ἔχει λεχθῆ στὸ τέλος τῶν Μακαρισμῶν, τὴν φύσι καὶ τὴν ἀλλοίωσι τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων, διότι ἀπὸ τὴν γῆ προέρχονται καὶ στὴ γῆ πάλι ἐπιστρέφουν, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, «ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης». Καὶ ὁ Δαμασκηνός [λέγει] τὸ ἴδιο· «πάντα τὰ ἀνθρώπινα εἶναι μάταια, ὅσα δὲν ὑπάρχουν μετὰ τὸν θάνατο· δὲν παραμένει ὁ πλοῦτος, δὲν ἀκολουθεῖ ἡ δόξα· γιατί, ὅταν ἔλθη ὁ θάνατος, ὅλα αὐτὰ ἐξαφανίζονται»[πθ']. Καὶ πάλιν, «ἀληθινὰ τὰ πάντα εἶναι μάταια, ἐνῶ ἡ ζωὴ σκιὰ καὶ ὄνειρο καὶ γι᾽ αὐτὸ μάταια ταράσσεται κάθε ἄνθρωπος», ὅπως εἶπε ἡ Γραφή. Ὅταν ὅλον τὸν κόσμον κερδήσωμε, τότε στὸν τάφο θὰ κατοικήσωμε, ὅπου [εἶναι ὅλοι] μαζὶ βασιλεῖς καὶ πτωχοί[ϟ'].



*[**103.**] Καὶ ἐν ἕξει γενόμενος τῆς ἀπροσπαθείας, δίδοται αὐτῷ ἡ ἕκτη γνῶσις, ἡ λεγομένη ἰσχύς*[144]*, καὶ ἄρχεται ἀπαθῶς βλέπειν τὰ κάλλη τῶν κτισμάτων τῶν αἰσθητῶν· διότι τρεῖς καταστάσεις εἰσὶ πάντες οἱ λογισμοί, ὅ τε ἀνθρώπινος, ὁ δαιμονιώδης καὶ ὁ Ἀγγελικός. [**104.**] Καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπινος, ὡς ὅταν ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν ἔννοια ψιλή τις τῶν κτισμάτων, οἷον ἀνήρ, χρυσός, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων. [**105.**] Ὁ δὲ δαιμονιώδης γίνεται σύνθετος ἀπὸ νοήματος καὶ πάθους, οἷον τὸν μὲν ἄνθρωπον, ἢ πρὸς φιλίαν ἄλογον, ἤτοι σχέσιν μὴ διὰ τὸν Θεὸν γινομένην, πρὸς φίλον, ἀλλ᾽ ἢ διὰ πορνείαν, ἢ πάλιν πρὸς μῖσος ἄκριτον, τοῦτ᾽ ἔστιν μνησικακίαν ἢ μέμψιν τινός· τὸν δὲ χρυσὸν ὁμοίως πρὸς φιλαργυρίαν ἢ κλοπήν, ἁρπαγήν τε καὶ εἴ τι τῶν τοιούτων, ἢ πρὸς μῖσος καὶ βλασφημίαν κατὰ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, ἵν᾽ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν ἀπώλειαν ἐργάσηται. Ἐπειδή, ἐὰν οὐκ ἀναλόγως τὰ πράγματα φιλῶμεν καὶ ταῦτα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ προτιμῶμεν, οὐδὲν τῶν*

103. Καὶ ὅταν κανεὶς φθάση [μὲ τὴν συνήθεια] στὴν ἀπροσπάθεια [μὴ προσκόλλησι στὰ πάθη], δίδεται σ᾽ αὐτὸν ἡ ἕκτη γνῶσι, ἡ λεγομένη «ἰσχὺς»[ϛα΄] καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπῃ μὲ ἀπάθεια τὰ κάλλη τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων· διότι τρία εἶναι τὰ εἴδη ὅλων τῶν λογισμῶν, ὁ ἀνθρώπινος, ὁ δαιμονικὸς καὶ ὁ Ἀγγελικός.

104. Καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπινος [εἶναι], ὅταν ἀνεβῇ στὴν καρδία κάποια ἁπλῆ ἔννοια τῶν κτισμάτων, ὅπως ἄνδρας, χρυσὸς καὶ ὁτιδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ κτίσματα.

105. Ὁ δὲ δαιμονικὸς εἶναι σύνθετος ἀπὸ ἔννοια καὶ πάθος· ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἔννοια ἄνθρωπος [ὅταν συνδέεται] ἢ μὲ παράλογη φιλία, δηλαδὴ σχέσι φίλων ποὺ δὲν γίνεται γιὰ τὸν Θεό, ἀλλὰ [ἔχει σκοπὸ] ἢ τὴν πορνεία ἢ πάλι [γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ] ἀδιάκριτο μῖσος, δηλαδὴ μνησικακία ἢ κατάκρισι κάποιου [ἄλλου]· ὁμοίως [καὶ ἡ ἔννοια] χρυσός, ὅταν συνδέεται μὲ φιλαργυρία ἢ κλοπὴ καὶ ἁρπαγὴ καὶ ὁποιοδήποτε παρόμοιο, ἢ μὲ μῖσος [ἀπέχθεια γιὰ τὸν χρυσὸ] καὶ [ἔτσι νὰ γίνεται] βλασφημία κατὰ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἀπεργασθῇ καὶ μὲ τὰ δύο τὴν ἀπώλεια [τοῦ ἀνθρώπου]. Ἐπειδή, ἐὰν δὲν ἀγαπᾶμε τὰ πράγματα [τοῦ κόσμου] μὲ τὴν ἀναλογία ποὺ τοὺς ἁρμόζει καὶ προτιμοῦμε αὐτὰ [περισσότερο] ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, δὲν δια-

εἰδωλολατρούντων διενηνόχαμεν, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος. Καὶ πάλιν, ἐὰν μισῶμεν αὐτά, ὡς μὴ καλὰ λίαν[145] *γινόμενα, τὸν Θεὸν παροργίζομεν.* ***[106.]*** *Ὁ δὲ Ἀγγελικός, ἡ ἀπαθὴς θεωρία ἐστὶ τῶν πραγμάτων, ἤτοι ἡ ἀληθὴς γνῶσις, ἥτις ἐστὶν ἡ μέση τῶν ἀμφοτέρων κρημνῶν, ἡ φυλάττουσα τὸν νοῦν καὶ χωρίζουσα τὸν ὀρθὸν σκοπὸν ἐκ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἓξ παγίδων τοῦ διαβόλου. Λέγω δὲ τῆς ἄνωθεν καὶ κάτω, τῆς ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἀριστερῶν, τῆς τε ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ· τοῦτ᾽ ἔστιν, ἡ μέσον τῶν εἰρημένων ἓξ παγίδων ἱσταμένη, ὥσπερ κέντρον, ἀληθὴς γνῶσις· ἡ παρὰ τοῖς ἐπιγείοις Ἀγγέλοις διδασκομένη τοῖς νεκρώσασιν ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ, ἵνα ἀπαθὴς ὁ νοῦς γένηται, πρὸς τὸ βλέπειν τὰ πράγματα ὡς δεῖ· Καὶ μήτε ἄνωθεν τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ ὑπερβῇ, διὰ τῆς ἐπάρσεως, δοκῶντι καταλαμβάνειν ἐξ ἰδίας φρονήσεως· μήτε πάλιν κάτω, διὰ τῆς ἀγνωσίας, ὡς μὴ δυνάμενος φθάσαι τὸ τέλειον· μήτε δεξιὰ διὰ τῆς ἀποστροφῆς τῶν πραγμάτων καὶ μί-*

φέρομε καθόλου ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρες, λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ϟβ']. Καὶ πάλιν· ἐὰν μισοῦμε *αὐτά*, διότι δὲν ἔχουν γίνει [κατὰ τὴ γνώμη μας] «καλὰ λίαν», παροργίζομε τὸν Θεό. 106. Ὁ δὲ Ἀγγελικὸς [λογισμός], εἶναι ἡ ἀπαθὴς θεωρία τῶν πραγμάτων, δηλαδὴ ἡ ἀληθινὴ γνῶσι, ποὺ εἶναι στὴ μέση καὶ τῶν δύο [προαναφερθέντων] γκρεμῶν, ἡ ὁποία φυλάσσει τὸν νοῦ καὶ [τὸν κάνῃ] νὰ διαχωρίζῃ τὸν ὀρθό σκοπὸ ἀπὸ τὶς ἕξι παγίδες τοῦ διαβόλου, ποὺ τὸν περικυκλώνουν. Ἐννοῶ [τὶς παγίδες ποὺ εἶναι] ἀπὸ ἐπάνω καὶ ἀπὸ κάτω, ἀπὸ τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά, ἀπὸ μέσα καὶ ἀπὸ ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπό· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ ἀληθινὴ γνῶσι, ἡ ὁποία στέκει σὰν κέντρο στὴ μέση τῶν ἕξι παγίδων ποὺ προαναφέραμε. [Καὶ εἶναι αὐτή], ἡ ὁποία διδάσκεται ἀπὸ τοὺς ἐπιγείους Ἀγγέλους [τοὺς ἀληθινοὺς ἡσυχαστές], σ᾽ αὐτοὺς ποὺ νέκρωσαν τοὺς ἑαυτοὺς [των] γιὰ τὸν κόσμο, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ νοῦς ἀπαθής, ὥστε νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα, ὅπως πρέπει. Καὶ οὔτε νὰ ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ [τῶν πραγμάτων] μὲ τὴν ἔπαρσι, νομίζοντας ὅτι τὰ κατανοεῖ μὲ [μόνη] τὴν δική του φρόνησι· μήτε πάλι κάτω [ἀπὸ αὐτὸν] ἀπὸ ἄγνοια, διότι δῆθεν δὲν μπορεῖ νὰ φθάσῃ τὴν τελειότητα· οὔτε [νὰ κλίνῃ] πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ τὴν ἀποστροφὴ καὶ τὸ μῖσος τῶν πρα-

σους· μήτε ἀριστερά, διὰ τῆς ἀλόγου φιλίας, ἤτοι προσπαθείας· μήτε πάλιν ἔσωθεν τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ, διὰ τῆς καθόλου ἀγνωσίας καὶ ὀκνηρίας· μήτε ἔξωθεν, διὰ πολυπραγμοσύνης καὶ σπουδῆς ἀλόγου ἐξ ὀλιγωρίας ἢ πονηρίας. Ἀλλὰ τὴν γνῶσιν μεθ' ὑπομονῆς τε καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ ἐλπίδος ἀγαθῆς, ἐκ πίστεως βεβαίας δέχεσθαι· ἵνα τὸ μὲν γνῶναί τι ἐκ μέρους, πρὸς ἔρωτα θεῖον ἀνάγηται· διὰ τὸ ἀγνοεῖν ἐν γνώσει ἐξ ἀπορίας, ταπεινοφροσύνην κτήσηται καὶ διὰ τῆς ἐπιμόνου ἐλπίδος τε καὶ πίστεως τὸν σκοπὸν ἐπιτύχῃ τοῦ ζητουμένου πράγματος· καὶ μήτε τι ὅλως μισῶν ὡς κακόν, μήτε πάλιν ἀλόγως φιλῶν· ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον κατανοῇ πρὸς τὸ θαυμάζειν πῶς εἰκών ἐστιν ὁ νοῦς τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἀόριστος; εἰ καὶ ὑπὸ τοῦ σώματος τέως ὁρίζεται, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ πῶς φθάνει μέχρι περάτων τοῦ σχήματος, ὡς ὁ Θεὸς τὸν κόσμον προνοῶν. Καὶ γὰρ ὁ νοῦς εἰς πᾶν πρᾶγμα μετασχηματίζεται καὶ βάφεται πρὸς τὸ εἶδος τοῦ

γμάτων· οὔτε ἀριστερὰ μὲ τὴν παράλογη φιλία, δηλαδὴ τὴν προσήλωσι στὰ πάθη· οὔτε πάλι μέσα στὸν ὀρθό σκοπό, μὲ τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἄγνοια καὶ τὴν ὀκνηρία· οὔτε [τέλος] ἔξω ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν πολυπραγμοσύνη καὶ τὸν ἀσυλόγιστο ζῆλο, ἀπὸ ἀδιαφορία ἢ πονηρία. Ἀλλὰ νὰ δέχεται τὴν γνῶσι μὲ ὑπομονὴ καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα τὴν [προερχομένη] ἀπὸ τὴν βεβαία πίστι· ὥστε μὲ τὴν μερικὴ [ἔστω] γνῶσι νὰ ἀνυψώνεται πρὸς τὸν θεῖο ἔρωτα· λόγῳ τῆς ἀδυναμίας μὲ τὴν ἐν γνώσει [συνειδητὴ] ἄγνοια νὰ ἀποκτήσῃ ταπεινοφροσύνη καὶ μὲ τὴν ἐπίμονη ἐλπίδα καὶ πίστι νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸ τοῦ πράγματος, ποὺ ἐπιδιώκει. Καὶ οὔτε γενικὰ νὰ μισῇ κάτι σὰν κακό, οὔτε πάλι παράλογα νὰ τὸ ἀγαπᾷ· ἀλλὰ νὰ μελετᾷ τὸν ἄνθρωπο, ὥστε νὰ θαυμάζῃ, πῶς ὁ νοῦς εἶναι ἀπεριόριστος εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ; Ἂν καὶ περιορίζεται γιὰ λίγο χρόνο ἀπὸ τὸ σῶμα, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ πῶς φθάνει μέχρι τὰ ὅρια [τὴν πλήρη ἀντίληψι] τοῦ σχήματος [τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου], ὅπως ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος προνοεῖ γιὰ τὸν κόσμο. Διότι πραγματικὰ ὁ νοῦς μετασχηματίζεται σὲ κάθε πρᾶγμα καὶ χρωματίζεται ἀνάλογα μὲ τὴ μορ-

ἀναλαμβανομένου παρ᾿ αὐτοῦ πράγματος. Ὅταν δὲ καταξιωθῇ ἐν τῷ ἀνειδέῳ καὶ ἀσχηματίστῳ Θεῷ γενέσθαι, τότε ἀνείδεος γίνεται καὶ ἀσχημάτιστος.

[107.] Ἔπειτα θαυμάζει πῶς πᾶσαν ἔννοιαν φυλάττειν δύναται ὁ αὐτὸς καὶ οὐδὲ τὰ ἔσχατα τῶν νοημάτων τὰ πρῶτα ἀλλοιῶσαι δύνανται. Οὐδὲ πάλιν τὰ πρῶτα νοήματα, τὰ ἔσχατα παραβλάψαι ὅλως. Ἀλλ᾿ ὥσπερ θησαυρὸν ἡ διάνοια πάντα κατέχουσα ἀληθαργήτως· καὶ βουλόμενος ὁ νοῦς διὰ τῆς γλώττης ἐμφανίζει τὰ λογιζόμενα οὐ μόνον τὰ πρόσφατα ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ τεθησαυρισμένα; καὶ πῶς πάλιν ἐξερχόμενα ἀεὶ τὰ λόγια, ὁ αὐτὸς νοῦς ἀνελλιπὴς εὑρίσκεται; καὶ πάλιν κατανοῶν τὸ σῶμα, πῶς οἱ ὀφθαλμοί, ἀκοαί τε καὶ ἡ γλῶσσα δέχονται ἔξωθεν τὴν χρῆσιν πρὸς τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς. Οἱ μὲν διὰ τοῦ φωτός, αἱ δὲ διὰ τοῦ ἀέρος, καὶ οὐδεμία τῶν αἰσθήσεων τὴν ἑτέραν παρεμποδίζει, ἢ παρὰ τὸν σκοπὸν τῆς ψυχῆς δύναται ποιεῖν τι, καὶ πῶς τὸ ἄψυχον σῶμα τῇ τοῦ Θεοῦ κελεύ-

φὴ τοῦ πράγματος, τὸ ὁποῖο θέλει νὰ ἀντιληφθῇ. Ὅταν ὅμως καταξιωθῇ νὰ εὑρεθῇ μέσα στὸν ἄμορφο καὶ ἀσχημάτιστο Θεό, τότε γίνεται ἄμορφος καὶ ἀσχημάτιστος [καὶ αὐτός].

107. Ἔπειτα ἀπορεῖ, πῶς μπορεῖ αὐτός, [δηλαδὴ ὁ νοῦς] νὰ συγκρατῇ κάθε ἔννοια καὶ δὲν μποροῦν τὰ τελευταῖα νοήματα νὰ ἀλλοιώσουν τὰ πρῶτα. Οὔτε πάλι [μποροῦν] τὰ πρῶτα νοήματα νὰ βλάψουν καθόλου τὰ τελευταῖα. Ἀλλὰ σὰν θησαυρὸ ἡ διάνοια ὅλα τὰ κατέχει μὲ ἐγρήγορσι. Καὶ ὅταν ὁ νοῦς θέλῃ, ἐμφανίζει μὲ τὴν γλῶσσα αὐτὰ ποὺ σκέπτεται, ὄχι μόνον τὰ πρόσφατα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα πρὸ πολλοῦ ἔχει ἀποθηκεύσει; Καὶ πῶς πάλι, ἐνῶ τὰ λόγια ἐξέρχονται διαρκῶς [ἀπὸ τὴν γλῶσσα], ὁ ἴδιος ὁ νοῦς εὑρίσκεται [νὰ παραμένῃ] ἀμείωτος; Καὶ πάλι παρατηρώντας τὸ σῶμα [θαυμάζει] πῶς οἱ ὀφθαλμοί, τὰ ὦτα καὶ ἡ γλῶσσα δέχονται ἀπ᾿ ἔξω [τὸ ἐρέθισμα] γιὰ τὴν χρῆσι τους, σύμφωνα μὲ τὴ θέλησι τῆς ψυχῆς. Οἱ [ὀφθαλμοὶ] διὰ τοῦ φωτός, τὰ ὦτα διὰ τοῦ ἀέρος καὶ καμμία ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις δὲν ἐμποδίζει τὴν ἄλλη, οὔτε μπορεῖ νὰ κάνῃ κάτι ἀντίθετα ἀπὸ τὸν σκοπὸ τῆς ψυχῆς. Καὶ πῶς τὸ ἄψυχο σῶμα μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ Θεοῦ

σει ἀναμὶξ ἐγένετο τῇ νοερᾷ καὶ λογικῇ ψυχῇ, ἥτις ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐδημιουργήθη, ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνός, διὰ τοῦ ἐμφυσήματος· εἰ καί τινες ταῦτα ἀγνοοῦσιν, δοκοῦντες ὅτι ἐκ τῆς ὑπερουσίου Θεότητός ἐστιν, ὅπερ ἀμήχανον. Φησὶ γὰρ ὁ Χρυσόστομος· ἵνα μὴ Θεὸν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς λογίζηται ἑαυτόν, λήθην καὶ ἄγνοιαν ὁ Θεὸς αὐτῷ καθυπέβαλεν, ἵνα ἐκ τούτου ταπείνωσιν κτήσηται.

*[**108.**] Καὶ πάλιν· βουλομένου τοῦ Δημιουργοῦ, τὴν φυσικὴν ταύτην μίξιν ποιεῖν τὸν χωρισμόν· καὶ ἡ μὲν λογικὴ ψυχή, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ἢ ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν δηλαδή, ἢ κάτω εἰς τὸν ᾅδην, φεῦ, ἀπέρχεται· τὸ δὲ γεῶδες σῶμα εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, στρέφεται. Καὶ πάλιν, τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτι, τὰ διεστῶτα ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ συνάπτονται, ἵνα ἕκαστος ἡμῶν ἀπολάβῃ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὢ τοῦ θαύματος! τίς τὸ μυστήριον τοῦτο μικρὸν αἴσθηται καὶ οὐκ ἐκπλήττεται; Ὅτι τὸν ἄνθρωπον ἐγείρει πάλιν ἐκ τῆς γῆς μετὰ τοσαῦτα*

ἀναμείχθηκε μὲ τὴν νοερὰ καὶ λογικὴ ψυχή, ἡ ὁποία δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός[λγ'], μὲ τὸ ἐμφύσημα [τοῦ Θεοῦ]· ἂν καὶ μερικοὶ ἀγνοοῦν αὐτά, μὲ τὸ νὰ νομίζουν ὅτι προέρχεται [ἡ ψυχή] ἀπὸ τὴν [οὐσία] τῆς ὑπερουσίου Θεότητος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο εἶναι [ἐντελῶς] ἀδύνατον. Λέγει λοιπὸν ὁ Χρυσόστομος· Γιὰ νὰ μὴ θεωρῇ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὸν ἑαυτόν του Θεό, τὸν παρέδωσε ὁ Θεὸς σὲ λήθη καὶ ἄγνοια, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἀπὸ αὐτὸ ταπείνωσι.

108. Καὶ πάλιν· [λέγει ὁ Χρυσόστομος]: Μὲ τὴν θέλησι τοῦ Δημιουργοῦ, χωρίζεται αὐτὴ ἡ φυσικὴ ἕνωσι, καὶ ἡ μὲν λογικὴ ψυχή, ὅπως λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος, ἀπέρχεται ἢ ἄνω εἰς τὸν οὐρανό, ἢ κάτω, ἀλλοίμονο, στὸν Ἅδη· ἐνῶ τὸ γήϊνο σῶμα ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆ, ἀπὸ τὴν ὁποία [καὶ] ἐλήφθῃ. Καὶ πάλι, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ διεχωρισμένα [μέρη] στὴ Δευτέρα Αὐτοῦ Παρουσία ἑνώνονται, γιὰ νὰ ἀπολαύσῃ ὁ καθένας μας, σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του. Ὢ τοῦ θαύματος! Ποιὸς κατενόησε [ἔστω] καὶ λίγο τὸ μυστήριο αὐτὸ καὶ δὲν ἐκπλήσσεται; [Δηλαδὴ] ὅτι ὁ [Θεὸς] ἐγείρει πάλι τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν γῆ, ὕστερα ἀπὸ τόσα

δεινά, ἅπερ ἔπραξε, καταφρονήσας αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, καὶ ἀθανασίαν χαρίζεται, ἣν εἶχε τὸ πρίν, καὶ οὐκ ἐφύλαξε τὴν φυλάττουσαν αὐτὸν ἐντολὴν ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ τραχηλιάσαντα τὸν θάνατον ἐπεσπάσατο.

[109.] Θαυμάζων τοίνυν ταῦτα πάντα περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ ἀγγελικῆς κινήσεως νοερῶς διδασκόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄλλα πολλά, ἐκπλήττεται, καὶ πάλιν θεωρεῖ τοῦ χρυσοῦ τὸ κάλλος, καὶ τὴν χρῆσιν καὶ θαυμάζει πῶς ἐκ τῆς γῆς τοιοῦτος ἐγένετο δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα οἱ μὲν ἀσθενεῖς διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἀναλίσκωσι τὰ χρήματα, καὶ οἱ τοῦτο μὴ βουληθέντες, νέμειν διὰ πειρασμῶν τινων ἄκοντες βοηθήσονται [recte: βοηθηθήσονται] εἰς τὸ σωθῆναι, εἴγε εὐχαρίστως ὑπομένουσι τὰ ἐπερχόμενα, καὶ σῴζονται ἀμφότεροι. Οἱ δὲ τὴν ἀκτημοσύνην προτιμῶντες, στεφανωθήσονται, ὡς ὑπὲρ φύσιν ποιοῦντες, καθὼς καὶ οἱ Παρθενίαν ἀσκοῦντες. Καὶ ὡς μὲν φθαρτὸν καὶ γήϊνον πρᾶγμα, οὐ προτιμᾷ τοῦτο τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ὡς δὲ ποίημα Θεοῦ

κακά, ποὺ ἔκανε, ἀφοῦ περιεφρόνησε τὶς ἐντολές Του καὶ τοῦ χαρίζει τὴν ἀθανασία, τὴν ὁποία εἶχε ἐξ ἀρχῆς, [σ᾽ αὐτὸν ὁ ὁποῖος] δὲν διεφύλαξε τὴν ἐντολὴ [τοῦ Θεοῦ], ποὺ τὸν προφύλασσε ἀπὸ τὸν θάνατο καὶ τὴν φθορά, ἀλλά, ἀφοῦ [πρῶτα] ὑπερηφανεύθηκε, ἐπέσυρε ἐπάνω του τὸν θάνατο.

109. Θαυμάζοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ [ὁ νοῦς] γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος διδάσκεται νοερὰ ἀπὸ ἀγγελικὴ νεῦσι, καὶ ἄλλα πολλά, [άκόμη], ἐκπλήσσεται. Καὶ πάλιν παρατηρεῖ τὸ κάλλος καὶ τὴν χρησιμότητα τοῦ χρυσοῦ καὶ θαυμάζει, πῶς [ἐνῶ βγαίνει] ἀπὸ τὴν γῆ ἔγινε γιὰ μᾶς ἔτσι, ὥστε οἱ μὲν ἀδύνατοι νὰ καταναλώνουν μὲ τὴν ἐλεημοσύνη τὰ χρήματα καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλησαν αὐτό [τὴν ἐλεημοσύνη], νὰ τὰ διαμοιράζουν ὕστερα ἀπὸ κάποιους πειρασμοὺς χωρὶς τὴ θέλησί τους, γιὰ νὰ βοηθηθοῦν στὴ σωτηρία τους, ἂν βέβαια εὐχαρίστως ὑπομένουν τὰ ἐπερχόμενα [δεινά], καὶ σώζονται [ἔτσι] καὶ οἱ δύο. Ἐκεῖνοι ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἐπιλέγουν τὴν ἀκτημοσύνη, θὰ στεφανωθοῦν, ἐπειδὴ αὐτὸ ποὺ κάνουν [εἶναι] ὑπὲρ φύσιν, καθὼς καὶ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦν τὴν παρθενία. Καὶ [ἐπειδὴ τὸ θεωρεῖ] ὡς φθαρτὸ καὶ γήϊνο πρᾶγμα, δὲν τὸ προτιμᾶ βέβαια ἀπὸ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ· ὡς δημιούργημα ὅμως τοῦ Θεοῦ

καὶ χρήσιμον εἰς τὸ ζῆσαι σωματικῶς καὶ σωθῆναι, οὐ μίσους ἄξιον, ἀλλ᾽ ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης. [110.] Καὶ ἁπλῶς παντὸς πράγματος τὸ κάλλος καὶ τὴν χρῆσιν ἀπαθῶς θεωρῶν ὁ φωτιζόμενος, ποθεῖ τὸν ποιητὴν καί, κατανοῶν τὰ αἰσθητὰ πάντα, τὰ ἄνω τε καὶ κάτω κτίσματα, λέγω δὴ τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην· τὰ ἄστρα, τὰ νέφη, τοὺς σίφωνας, τοὺς ὄμβρους, τὴν χιόνα, τὴν χάλαζαν, καὶ πῶς ἐν καύσωνι τοσούτῳ πήσσει τὸ ὕδωρ; Εἶτα τὰς βροντάς, τὰς ἀστραπάς, τοὺς ἀνέμους, τὸν ἀέρα, καὶ τὴν τούτων ἐναλλαγήν, τοὺς καιρούς, τοὺς ἐνιαυτούς, τὰς ἡμέρας, τὰς νύκτας, τὰς ὥρας, τὰς στιγμάς, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ἀμέτρητα κτήνη, τὰ τετράποδα ζῷα, θηρία καὶ ἑρπετά, τῶν πετεινῶν τὰ πολλὰ γένη, τὰς πηγὰς καὶ ποταμούς· τῶν φυτῶν καὶ βοτάνων τὰ ἄπειρα γένη, τά τε ἥμερα καὶ ἄγρια. Ὁρᾷ γὰρ ἐν πᾶσι τὴν τάξιν, τὴν κατάστασιν, τὰ μεγέθη, τὰ κάλλη, τὸν ῥυθμόν, τὴν συνάφειαν, τὴν ἁρμονίαν, τὴν χρῆσιν, τὴν ὁμόνοιαν, τὴν ποικιλίαν, τὴν τέρψιν, τὴν στάσιν,

καὶ χρήσιμο στὴ σωματικὴ ζωὴ καὶ στὴ σωτηρία, [τὸ θεωρεῖ ὅτι] εἶναι ἄξιο ὄχι μίσους, ἀλλὰ [ἀφορμὴ] γιὰ ἐγκράτεια καὶ ἀγάπη.

110. Καὶ γενικά, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φωτίζεται [ἀπὸ τὸν Θεό], ἀφοῦ παρατηρεῖ μὲ ἀπάθεια τὸ κάλλος καὶ τὴ χρησιμότητα κάθε πράγματος, ποθεῖ τὸν Δημιουργὸ καὶ καθὼς κατανοεῖ ὅλα τὰ αἰσθητὰ τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω κτίσματα, δηλαδὴ λέγω τὸν οὐρανό, τὸν ἥλιο, τὴν σελήνη, τὰ ἄστρα, τὰ σύννεφα, τοὺς ἀνεμοστρόβιλους, τὶς βροχές, τὸ χιόνι, τὸ χαλάζι καὶ πῶς σὲ τόσο καύσωνα παγώνει τὸ νερό; Ἔπειτα τὶς βροντές, τὶς ἀστραπές, τοὺς ἀνέμους, τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἐναλλαγὴ αὐτῶν, τὶς ἐποχές, τοὺς χρόνους, τὶς ἡμέρες, τὶς νύκτες, τὶς ὧρες, τὶς στιγμές, τὴν γῆ, τὴν θάλασσα, τὰ ἀμέτρητα κτήνη, τὰ τετράποδα ζῶα, θηρία καὶ ἑρπετά, τὰ πολλὰ γένη τῶν πετεινῶν, τὶς πηγὲς καὶ τοὺς ποταμούς· τὰ ἄπειρα γένη τῶν φυτῶν καὶ τῶν βοτάνων, τόσο τὰ ἥμερα ὅσο καὶ τὰ ἄγρια. Διότι βλέπει σὲ ὅλα τὴν τάξι, τὴν κατάστασι, τὰ μεγέθη, τὰ κάλλη, τὸν ρυθμό, τὴν συμφωνία, τὴν ἁρμονία, τὴν χρησιμότητα, τὴν ὁμόνοια, τὴν ποικιλία, τὴν τέρψι, τὴν στάσι, τὴν κί-

τὴν κίνησιν, τὰς χροιάς, τὰ σχήματα, τὰ εἴδη, τὴν εἰς αὐτὰ πάλιν ἐπιστροφήν, τὴν ἐν φθαρτοῖς διαμονήν. Καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ αἰσθητὰ κτίσματα κατὰ νοῦν ἐπιφέρων, ἐκπλήττεται μὲν θαυμάζων τὸν Δημιουργόν, πῶς ἐκ μὴ ὄντων, κελεύσει μόνῃ, παρήγαγε τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ πῶς τὰ ἐναντία ὄντα, τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ, ἐξ ἀλλήλων οὐ λυμαίνονται; Καὶ πῶς ἐκ τούτων τὰ πάντα ἐποίησε δι' ἡμᾶς, καὶ ταῦτα μικρὰ ὄντα πρὸς τὴν συγκατάβασιν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν Θεολόγον, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀγαθά. ***[111.]*** *Κατανοῶν δὲ τὴν κεκρυμμένην τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς κτίσμασιν ἀγαθότητα καὶ σοφίαν, δύναμίν τε καὶ πρόνοιαν, ὡς αὐτὸς ἔφη πρὸς τὸν Ἰώβ*[146]*, διὰ τῶν τεχνῶν· ἔπειτα τὴν ἐν λόγοις καὶ γράμμασι, πῶς διὰ τοῦ μικροῦ τούτου καὶ ἀψύχου μέλανος τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα μυστήρια ἀπεκάλυψεν ἡμῖν διὰ τῶν Ἁγίων Γραφῶν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι οἱ μὲν Ἅγιοι Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τῶν τοσούτων*

νησι τὰ χρώματα, τὰ σχήματα, τὰ εἴδη, τὴν ἐπιστροφὴ πάλι στὰ ἴδια [ἀφοῦ ξεραθοῦν, ξαναφυτρώνουν], τὴν παραμονή τους μέσα στὰ φθαρτά. Καὶ γενικὰ φέρνοντας στὸ νοῦ του ὅλα τὰ αἰσθητὰ δημιουργήματα, ἐκπλήσσεται μὲν θαυμάζοντας τὸν Δημιουργό, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος [ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία] μὲ μόνη τὴν προσταγή Του παρήγαγε τὰ τέσσερα στοιχεῖα, [γῆ, ἀέρα πῦρ, ὕδωρ] καὶ πῶς αὐτά, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους, χάρις στὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀλληλοκαταστρέφονται; Καὶ πῶς ἀπὸ αὐτὰ ἐδημιούργησε τὰ πάντα γιὰ ἐμᾶς, ἂν καὶ αὐτὰ [καθ᾽ ἑαυτὰ] εἶναι μικρά, [συγκρινόμενα] μὲ τὴν συγκατάβασι τοῦ Χριστοῦ [τὴν θεία οἰκονομία], σύμφωνα μὲ τὸν Θεολόγο, καὶ μὲ τὰ μέλλοντα ἀγαθά.

111. [Ἐκπλήσσεται πάλι] ὅταν κατανοῇ τὴν κρυμμένη μέσα στὰ δημιουργήματα ἀγαθότητα καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ, τὴν δύναμι καὶ τὴν πρόνοια διὰ τῶν τεχνῶν [τοῦ Παντεχνήμονος Λόγου], ὅπως Αὐτὸς εἶπε στὸν Ἰώβ, ἐπίσης τὴν μέσα στοὺς λόγους καὶ στὰ γραπτὰ [σοφία τοῦ Θεοῦ], πῶς μὲ τὸ ἀσήμαντο αὐτὸ καὶ ἄψυχο μελάνι, τόσα πολλὰ καὶ τόσο μεγάλα μυστήρια ἀπεκάλυψε σὲ μᾶς, διὰ τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Καὶ τὸ πιὸ θαυμαστὸ [εἶναι], ὅτι οἱ μὲν Ἅγιοι Προφῆτες καὶ Ἀπόστολοι ἐπέτυχαν τόσο μεγάλα ἀγαθὰ μὲ πολὺ κόπο καὶ ἀγάπη πρὸς

ἐπέτυχον ἀγαθῶν, ἡμεῖς δὲ ἐκ μόνης ἀναγνώσεως μανθάνομεν, ὡς γὰρ λογικαὶ [addendum: αἱ][ιστ´] *γραφαὶ λαλοῦσιν ἡμῖν παραδοξότατα. Καὶ ταῦτα γινώσκων πιστεύει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῇ κτίσει τι πάρεργον, οὐδὲ κακόν, ἀλλὰ τὰ παρὰ τὸ θεῖον θέλημα γινόμενα, εἰς ἀγαθὰ μεταποιεῖ ὁ Θεὸς θαυμασίως· οἷον ἡ πτῶσις τοῦ διαβόλου, θέλημα Θεοῦ οὐκ ἦν, ἀλλ᾽ ἰδοὺ πρὸς ὠφέλειαν τῶν σῳζομένων γέγονε. Παραχωρούμενος γὰρ εἰς τὸ πειράζειν τοὺς προαιρουμένους, πρὸς τὴν ἑκάστου δύναμιν, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, ἵνα ἐμπαίζηται ὑπὸ τῶν Ἰσαγγέλων ἀνθρώπων, καὶ νικᾶται τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργείᾳ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν πλείστων, δι᾽ ὑπομονῆς τε καὶ πίστεως πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην, ἐξ οὗ τοὺς στεφάνους τῆς ἀφθαρσίας λαμβάνουσι τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ· ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ὁ νικήσας καὶ νικῶν τὸν ἀναίσχυντον ὄφιν καὶ ἀνθρωποκτόνον. **[112.]** Καὶ ὁ μὲν λαβὼν χάρισμα γνώσεως πνευματικῆς, γινώσκει ὅτι πάντα καλὰ λίαν*[147]*· ὁ δὲ ἔτι ἀρχὴν*

τὸν Θεό, ἐνῷ ἐμεῖς τὰ μαθαίνομε μόνο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι· διότι, ὡς λογικές, οἱ Γραφὲς μᾶς ὁμιλοῦν γιὰ πάρα πολὺ παράδοξα πράγματα. Καὶ γνωρίζοντας αὐτὰ πιστεύει, ὅτι δὲν ὑπάρχει στὴν κτίσι τίποτα ἄχρηστο, οὔτε κακό, ἀλλὰ [καὶ] ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα γίνονται ἀντίθετα ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μὲ θαυμαστὸ τρόπο ὁ Θεὸς τὰ μετατρέπει σὲ ἀγαθά· ὅπως λόγου χάριν, ἡ πτῶσι τοῦ διαβόλου δὲν ἦταν θέλημα Θεοῦ, ἀλλὰ ἰδοὺ ἔχει ἀποβῆ πρὸς ὠφέλεια ἐκείνων ποὺ σώζονται. Διότι, παρεχώρησε [ὁ Θεὸς σ᾽ αὐτὸν] νὰ πειράζῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν καλὴ προαίρεσι, ἀναλόγως μὲ τὴν δύναμι τοῦ καθενός, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ιδ´], ἔτσι ὥστε νὰ ἐμπαίζεται ἀπὸ τοὺς ἰσαγγέλους ἀνθρώπους, καὶ νὰ νικᾶται μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάρα πολλὲς γυναῖκες, μὲ τὴν ὑπομονή τους καὶ τὴν πίστι πρὸς τὸν Ἀγωνοθέτη, ἀπὸ τὸν Ὁποῖο λαμβάνουν τοὺς στεφάνους τῆς ἀφθαρσίας μὲ τὴ δική Του Χάρι καὶ φιλανθρωπία. Διότι Αὐτὸς εἶναι, ὁ Ὁποῖος ἐνίκησε καὶ νικᾶ [συνεχῶς] τὸ ἀναίσχυντο φίδι καὶ ἀνθρωποκτόνο [διάβολο].

112. Καὶ ἐκεῖνος μέν, ποὺ ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς πνευματικῆς γνώσεως [ἀπὸ τὸν Θεό], γνωρίζει ὅτι πάντα εἶναι «καλὰ λίαν», ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴ

ἔχων θεογνωσίας, ὀφείλει γινώσκειν ἐν ταπεινώσει, ὅτι ἀγνοεῖ, εἰς πᾶν πρᾶγμα λέγων οὐκ οἶδα, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος. Ἔφη γάρ· ἐάν τις εἴπῃ περὶ τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι τόσον ἐστί, κἀγὼ εἴποιμι, οὐκ οἶδα, πάντως ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν εἶπον, κἂν ἐκεῖνος πλανᾶται δοκῶν εἰδέναι ἢ μὴ εἶδεν ὡς δεῖ[148]*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἐκ πίστεως βεβαίας καὶ ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων δέχεσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα καὶ τὰς τῶν διδασκάλων διακρίσεις, περί τε τῶν θείων Γραφῶν καὶ περὶ αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων, ἵνα μὴ τῇ ἑαυτῶν συνέσει στοιχοῦντες, πίπτωμεν ταχέως, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Δωρόθεος. Ἀλλ᾽ ἐν πᾶσιν εὑρεῖν τὴν ἰδίαν ἀγνωσίαν ὀφείλομεν, ἵνα ζητῶν τις καὶ ἀπιστῶν τὰ οἰκεῖα νοήματα, ποθῇ τοῦ μαθεῖν, καὶ ἀπορήσας ἐν γνώσει πολλῇ, γινώσκῃ τὴν ἰδίαν ἀγνωσίαν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπείρου σοφίας. Νοῦς γάρ, φησί, νοερός, νοερὰν πάντως αἴσθησιν δέχεται, ὅταν καθαίρῃ ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Θεολόγον. Πλὴν ὀφείλομεν*

τῆς θεογνωσίας, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ μὲ ταπείνωσι, ὅτι ἔχει ἄγνοια, λέγοντας γιὰ κάθε πρᾶγμα, «δὲν γνωρίζω», ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος. Διότι εἶπε· ἐὰν κάποιος πῇ γιὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι εἶναι τόσο καὶ ἐγὼ πῶ «δὲν γνωρίζω», ὁπωσδήποτε ἐγὼ εἶπα τὴν ἀλήθεια, ἔστω κι ἂν ἐκεῖνος πλανᾶται, νομίζοντας ὅτι γνωρίζει ἢ «δὲν γνώρισε, ὅπως πρέπει», κατὰ τὸν Ἀπόστολο. Γι᾽ αὐτό, ὀφείλομε μὲ βεβαία πίστι καὶ μὲ ἐρώτησι τῶν ἐμπείρων νὰ δεχώμαστε τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὶς ἑρμηνεῖες τῶν διδασκάλων καὶ γιὰ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ γιὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ κτίσματα, γιὰ νὰ μὴ φθάνωμε ἀμέσως σὲ πτῶσι, συμφωνώντας μὲ τὴ δική μας κρίσι, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Δωρόθεος[κε']. Ἀλλὰ ὀφείλομε σὲ ὅλα νὰ εὑρίσκωμε τὴν δική μας ἄγνοια, ὥστε, ὅταν κανεὶς ἀναζητᾷ καὶ δὲν ἐμπιστεύεται τὴν δική του διανόησι, νὰ ποθῇ νὰ μάθῃ, καὶ ἀφοῦ εὑρεθῇ σὲ ἀπορία μὲ τὴν πολλὴ γνῶσι, νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν δική του ἄγνοια, ἀπὸ τὴν ἄπειρο σοφία τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει, ὁ νοερὸς νοῦς, ὁπωσδήποτε δέχεται νοερὴ αἴσθησι, ὅταν καθαίρεται γιὰ τὸν Θεό, κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο[κστ']. Ὅμως ὀφείλομε

πρὸς μείζονα φόβον ἔχειν τὴν γνῶσιν, μήπως εὑρεθῇ ἓν δόγμα πονηρὸν κεκρυμμένον ἐν τῇ ψυχῇ, δυνάμενον ἀπωλέσαι αὐτὴν ἐκτὸς ἄλλης ἁμαρτίας, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος. [113.] Διὰ τοῦτο οὐ χρὴ ἀπὸ ὀλιγωρίας ἢ κενοδόξου προθυμίας εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην πρὸ καιροῦ τρέχειν, ἀλλὰ κατὰ τάξιν τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς προειρημένας θεωρίας ἐργαζόμενος ἀμετεωρίστως. Καὶ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ δακρύων πολλῶν τῶν τοῦ φόβου καὶ τοῦ πένθους ἀπολούσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, καὶ εἰς τὸ βλέπειν κατὰ φύσιν ἐλθὼν καὶ ἐν ἕξει τούτων γενόμενος, τότε ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην ὁ νοῦς αὐτομάτως ἔρχεται, ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων ὁδηγούμενος νοερῶς. Εἰδὲ τολμηρότερός τις εὑρεθῇ καὶ πρὶν τὰ πρῶτα εἰς τὰ δεύτερα εἰσελθεῖν βουληθῇ, γινωσκέτω, ὅτι οὐ μόνον ἐπιτυχεῖν οὐ δύναται τοῦ σκοποῦ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐαρεστήσεως, ἀλλὰ πολλοὺς πολέμους ἐγείρειν ἔχει καθ' ἑαυτοῦ, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον θεωρίας, ὡς ἠκούσαμεν περὶ τοῦ Ἀδάμ.

νὰ συγκρατοῦμε τὴν γνῶσι μὲ μεγαλύτερο φόβο, μήπως εὑρεθῇ κανένα πονηρὸ δόγμα κρυμμένο στὴν ψυχή, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ τὴν ὁδηγήσῃ στὴν ἀπώλεια, χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ϟζ'].

113. Γι᾽ αὐτό, δὲν πρέπει [κανείς], ἀπὸ ἐπιπολαιότητα ἢ ματαιόδοξη προθυμία, νὰ τρέχῃ πρόωρα στὴ θεωρία αὐτή, ἀλλὰ [πρέπει] νὰ ἐργάζεται κατὰ τάξι τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὶς θεωρίες, ποὺ προαναφέραμε, χωρὶς μετεωρισμό. Καὶ ἀφοῦ μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὰ πολλὰ δάκρυα τοῦ φόβου καὶ τοῦ πένθους ἀποπλύνῃ τὴν ψυχή του καὶ ἔλθῃ στὸ νὰ βλέπῃ [τὰ πράγματα] κατὰ φύσιν καὶ ἀποκτήσῃ τὴν συνήθεια αὐτῶν ὁ νοῦς, τότε αὐτόματα ἔρχεται σ᾽ αὐτὴ τὴν θεωρία, ὁδηγούμενος νοερὰ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Ἐὰν ὅμως εὑρεθῇ κάποιος πιὸ τολμηρὸς καὶ θελήσῃ νὰ ἔλθῃ στὰ δεύτερα πρὶν ἀπὸ τὰ πρῶτα, ἂς γνωρίζῃ, ὅτι ὄχι μόνον δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸ τῆς εὐαρεστήσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πολλοὺς πολέμους ἔχει νὰ ξεσηκώσῃ ἐναντίον του καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴ θεωρία γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὅπως ἀκούσαμε [προηγουμένως] γιὰ τὸν Ἀδάμ.

Οὐδὲν γὰρ συμφέρει τοῖς ἐμπαθέσιν ἔτι τὰ τῶν ἀπαθῶν ἔργα ποιεῖν, εἰ [recte: ἢ] ἐννοεῖν νοήματα, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς νηπίοις ἔτι ἡ στερεὰ τροφή, κἂν λίαν ἐστὶν ὠφέλιμος τοῖς τελείοις[149]*. Ἀλλὰ μετὰ διακρίσεως ὀφείλει ποθεῖν καὶ ἀπέχεσθαι, ὡς ἀνάξιος, καὶ μήτε ἐξ ἀπογνώσεως καὶ ὀκνηρίας ἀποστρέφεσθαι τὴν χάριν ὅταν ἔλθῃ, μήτε πάλιν ἐξ αὐθαδείας τι πρὸ καιροῦ ζητεῖν, ἵνα τὰ τοῦ καιροῦ πρὸ καιροῦ ζητοῦντες, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ ἐπιτύχωμεν τούτων, ἀλλὰ πλανηθέντες ἴσως οὐδὲ διόρθωσιν εὕρωμεν ἔκ τινος ἀνθρώπου ἢ Γραφῆς. **[114.]** Ἂν γάρ τις ἔχῃ κατὰ Θεὸν σκοπὸν ἐν ταπεινώσει τε καὶ ὑπομονῇ τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ πειρασμῶν, ζητήσῃ πρᾶγμα ἐξ ἀπορίας καὶ ἴσως πλανηθῇ ἐν τούτῳ, εὑρεῖν ἔχει λύσιν παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ οὕτω μετὰ πολλῆς αἰσχύνης καὶ χαρᾶς στρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω ζητῶν τὴν ὁδὸν τῶν Πατέρων. Διότι τὸ κατὰ Θεὸν γινόμενον καὶ οὐ κατὰ τὶ ἄλλο, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, εἰς ἀγα-*

Διότι δὲν συμφέρει καθόλου σ᾽ αὐτοὺς [οἱ ὁποῖοι εἶναι] ἀκόμη ἐμπαθεῖς, [νὰ ἐπιχειροῦν] νὰ κάνουν τὰ ἔργα τῶν ἀπαθῶν ἢ νὰ ἐννοοῦν τὰ νοήματα, ὅπως ἡ στερεὰ τροφὴ [δὲν συμφέρει] ἀκόμη στὰ νήπια, ἂν καὶ εἶναι πολὺ ὠφέλιμη γιὰ τοὺς «τελείους». Ἀλλὰ μὲ διάκρισι ὁ ἐμπαθής, ὀφείλει νὰ [τὰ] ποθῇ καὶ νὰ ἀπέχῃ, ὡς ἀνάξιος καὶ μήτε ἀπὸ ἀπόγνωσι καὶ ὀκνηρία νὰ ἀποστρέφεται τὴν Χάρι, ὅταν ἔλθῃ, οὔτε πάλιν ἀπὸ αὐθάδεια νὰ ζητᾷ κάτι πρὶν τὴν ὥρα του, ὥστε, ἂν ζητοῦμε πράγματα ἄλλου καιροῦ, πρὶν ἀπὸ τὸν καιρό τους [τὴν ὥρα τους], ὅπως λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[λη΄], οὔτε στὸν καιρό τους θὰ τὰ ἐπιτύχωμε ἀλλὰ ἀφοῦ πλανηθοῦμε, ἴσως οὔτε τὴν διόρθωσι [μπορέσωμε] νὰ βροῦμε, ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπο ἢ ἀπὸ τὴν Γραφή.

114. Διότι, ἂν κανεὶς ἔχῃ θεάρεστο σκοπὸ καὶ μὲ ταπείνωσι καὶ ὑπομονὴ γιὰ ὅσους πειρασμοὺς ἔρχονται σ᾽ αὐτόν, ζητήσῃ κάποιο πρᾶγμα ἀπὸ ἀπορία [δυσκολία κατανόησεώς του] καὶ [ἂν] ἴσως πλανηθῇ σ᾽ αὐτό, μπορεῖ νὰ εὕρῃ τὴν λύσι ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ἔτσι, μὲ πολλὴ ἐντροπὴ καὶ χαρά, στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω, ζητώντας [πάλιν] τὴν ὁδὸ τῶν Πατέρων. Διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖο γίνεται κατὰ Θεὸν καὶ ὄχι γιὰ κάτι ἄλλο [κάποιον ἄλλο σκοπό], λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος, κατα-

θὸν λογίζεται ἡμῖν ἀπὸ τῆς χάριτος, κἂν λίαν ᾖ οὐ καλὸν τὸ γινόμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν οὕτως, οὐδὲ ὑπομονὴν καὶ ταπείνωσιν πολλὴν ἔχει, μέλλει παθεῖν, ἅπερ ἔπαθον πολλοὶ καὶ ἀπωλέσθησαν τῇ ἀφροσύνῃ αὐτῶν, πιστεύοντες τὰ οἰκεῖα νοήματα, καὶ ἔδοξαν καλῶς ὁδεῦσαι ἐκτὸς ὁδηγοῦ ἢ πείρας ἐξ ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως γινομένης. Ἡ γὰρ πεῖρα οὐκ ἔχει θλῖψιν, οὐδὲ πειρασμόν, τάχα οὐδὲ πόλεμον. Εἰδὲ παραχωρηθῇ μικρὸν πολεμηθῆναι, πολλῆς χαρᾶς καὶ ὠφελείας πρόξενος γίνεται οὗτος ὁ πειρασμὸς τῷ ἐμπείρῳ· διότι πρὸς τὸ μαθεῖν τὴν πεῖραν καὶ ἀνδρείαν λαβεῖν κατὰ τῶν ἐχθρῶν παραχωρεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. [115.] Σημεῖα δὲ τούτου τὰ δάκρυα καὶ ὁ συντριμμὸς τῆς ψυχῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ φεύγειν εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ εἰς τὸν Θεὸν μεθ᾽ ὑπομονῆς, καὶ τὸ ἐρευνᾶν μετὰ πόνου τὰς Γραφὰς καὶ ἐκ πίστεως θέλειν τὸν τοῦ Θεοῦ σκοπόν. Τοῦ δὲ πρώτου σημεῖον τοῦτό ἐστι, τὸ διστάζειν περὶ Θεοῦ βοηθείας καὶ τὸ αἰσχύνε-

λογίζεται ἀπὸ τὴν Χάρι [τοῦ Θεοῦ] σὲ μᾶς ὡς ἀγαθό, [ἀκόμη] κι ἂν αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ δὲν εἶναι πολὺ καλό. Ἂν ὅμως δὲν συμβαίνῃ ἔτσι, [μὲ αὐτόν], οὔτε ἔχει πολλὴ ὑπομονὴ καὶ ταπείνωσι, πρόκειται νὰ πάθῃ, ὅσα ἔπαθαν πολλοὶ καὶ χάθηκαν μὲ τὴν ἀφροσύνη τους, ἐπειδὴ πίστευαν στὰ δικά τους νοήματα καὶ νόμισαν, ὅτι θὰ πορευθοῦν σωστὰ χωρὶς ὁδηγὸ ἢ [χωρὶς] τὴν πεῖρα, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωσι. Γιατὶ ἡ πεῖρα [αὐτὴ] δὲν ἔχει θλῖψι, οὔτε πειρασμό, ἴσως οὔτε καὶ πόλεμο. Ἂν ὅμως παραχωρηθῇ νὰ πολεμηθῇ λίγο, ὁ πειρασμὸς αὐτὸς γίνεται πρόξενος μεγάλης χαρᾶς καὶ ὠφελείας στὸν ἔμπειρο· διότι παραχωρεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν πεῖρα καὶ τὴν ἀνδρεία κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

115. Σημεῖα δὲ αὐτοῦ [τοῦ εἴδους τοῦ πειρασμοῦ εἶναι] τὰ δάκρυα καὶ ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ καταφυγὴ στὴν ἡσυχία καὶ στὸν Θεὸ μὲ ὑπομονὴ καὶ ἡ μετὰ κόπου ἐρευνητικὴ μελέτη τῶν Γραφῶν καὶ ἡ μὲ [σταθερὴ] πίστι ἐπιδίωξι τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ. Ὅπως τοῦ πρώτου [πειρασμοῦ] σημεῖο εἶναι αὐτό, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀμφιβάλλῃ [κανεὶς] γιὰ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ νὰ ντρέ-

σθαι ἐν τῷ ἐρωτᾶν μετὰ ταπεινώσεως καὶ τὸ φεύγειν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ἀγαπᾶν τε τὸν περισπασμὸν καὶ τὰς συντυχίας, δοκῶν ἐκ τούτων ἀναπαύσεως τυχεῖν, ὅπερ οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ τοιούτῳ καιρῷ ῥιζοβολοῦσι τὰ πάθη καὶ ἰσχυρότεροι γίνονται οἱ πειρασμοὶ καὶ πληθύνεται ἡ μικροψυχία, ἀχαριστία τε καὶ ἀκηδία ἐκ τῆς πολλῆς ἀγνωσίας· διότι ἄλλοι εἰσὶν οἱ πειρασμοὶ τῶν υἱῶν πρὸς παίδευσιν καὶ μάθησιν τοῦ τυχόντος μαθήματος, καὶ ἄλλοι οἱ τῶν ἐχθρῶν πρὸς ἀπώλειαν. Ἐπὶ πλεῖον δὲ ὅταν ἐξ ὑπερηφανίας τις ἐμπαίζηται, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν[150].

*[**116.**] Πᾶσα θλῖψις ἔχουσα ὑπομονήν, ἀγαθή ἐστι καὶ ὠφέλιμος. Ἡ δὲ μὴ ἔχουσα, ἀποστροφή ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνώφελος· ἐὰν μὴ διὰ ταπεινοφροσύνης τις αὐτὴν ἰάσηται, ἄλλο φάρμακον οὐκ ἔστι, διότι ὁ ταπεινόφρων ἑαυτὸν μέμφεται καὶ αἰτιᾶται ὅταν θλιβῇ, καὶ οὐκ ἄλλον τινά. Καὶ ἐκ τούτου ὑπο-*

πεται νὰ ἐρωτᾷ μὲ ταπείνωσι, νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀνάγνωσι, καὶ νὰ ἀγαπᾷ τὸν περισπασμὸ καὶ τὶς συναναστροφές, ἐπειδὴ νομίζει ὅτι [ἔτσι] θὰ εὕρῃ ἀνάπαυσι ἀπὸ ὅλα αὐτά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο [βεβαίως] δὲν συμβαίνει, ἀλλὰ κυρίως σ᾽ αὐτὸν τὸν καιρὸ ριζώνουν τὰ πάθη καὶ γίνονται ἰσχυρότεροι οἱ πειρασμοὶ καὶ αὐξάνεται ἡ μικροψυχία, ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ἀμέλεια ἀπὸ τὴν πολλὴ ἄγνοια. Διότι ἄλλοι εἶναι οἱ πειρασμοὶ τῶν [γνησίων] τέκνων γιὰ τὴν παιδαγωγία καὶ ἐκμάθησι κάποιου μαθήματος καὶ ἄλλοι οἱ [πειρασμοὶ] τῶν ἐχθρῶν γιὰ τὴν ἀπώλεια. Πολὺ περισσότερο, ὅταν κάποιος ἐξαπατᾶται ἀπὸ ὑπερηφάνια, διότι ὁ Θεὸς «ἀντιτάσσεται στοὺς ὑπερηφάνους, στοὺς δὲ ταπεινοὺς δίνει Χάρι».

116. Κάθε θλῖψι, ἡ ὁποία ἔχει ὑπομονή, εἶναι καλὴ καὶ ὠφέλιμη. Ἐκείνη ὅμως, ποὺ δὲν ἔχει, εἶναι ἀποστροφὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνώφελη. Ἂν ὅμως δὲν τὴν θεραπεύσῃ κανεὶς μὲ ταπεινοφροσύνη, [νὰ ξέρῃ ὅτι] ἄλλο φάρμακο δὲν ὑπάρχει, διότι ὁ ταπεινόφρων, ὅταν τοῦ ἔλθῃ ἡ θλῖψι, [μόνον] τὸν ἑαυτό του θεωρεῖ αἴτιο καὶ κατηγορεῖ, καὶ κανέναν ἄλλο. Καὶ ἕνεκα αὐτοῦ ὑπο-

μένει ζητῶν παρὰ Θεοῦ τὴν λύσιν καὶ εὑρὼν χαίρεται καὶ μετὰ εὐχαριστίας ὑπομένει, καὶ ἐν πείρᾳ γενόμενος τῶν τοιούτων, λαμβάνει γνῶσιν. Καὶ γινώσκων τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν, ζητεῖ ἐμπόνως τὸν ἰατρὸν καὶ ζητῶν εὑρίσκει[151] *τὴν ἴασιν, ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ Χριστός. Καὶ τυχὼν ταύτης ποθεῖ καὶ ποθῶν ἐπὶ πλεῖον ποθεῖται καὶ καθαίρων ἑαυτόν, κατὰ τὸ δυνατόν, τόπον ποιῆσαι τοῦ ποθουμένου ἀγωνίζεται· κἀκεῖνος τόπον εὑρὼν κατοικεῖ, ὡς λέγει τὸ Γεροντικόν. Καὶ κατοικῶν φυλάττει τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ λαμπρύνειν ἄρχεται. Λαμπρυνόμενος δὲ γινώσκει καὶ γινώσκων γινώσκεται, ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνός. [117.] Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ πρῴην εἰρημένα, καὶ τάξιν φυλάττειν ὀφείλει τις· καὶ ὅσα μὲν καταλαβεῖν δυνηθῇ, ἐργάζεσθαι δεῖ, ὅσα δὲ οὐκ ἰσχύσει καταλαβεῖν, μετὰ σιγῆς εὐχαριστῆσαι δεῖ, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ μὴ ἀναιδῶς εἰσελθεῖν νομίσειε. Φησὶ γὰρ ὁ αὐτός, ἐκ τοῦ Σειρὰχ λαβὼν τὴν χρῆσιν· ὅταν εὕρῃς*

μένει, ζητώντας ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴν λύσι καὶ ὅταν τὴν εὕρῃ, χαίρεται καὶ ὑπομένει [πλέον] μὲ εὐχαριστία καὶ ἀφοῦ ἀποκτήσει πεῖρα ἀπὸ αὐτά, ἀποκτᾶ τὴν γνῶσι. Καὶ γνωρίζοντας τὴν δική του ἀδυναμία καὶ ἄγνοια, ζητεῖ μὲ πόνο τὸν ἰατρὸ καὶ «ζητῶν εὑρίσκει» τὴν θεραπεία, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Καὶ ὅταν τὴν ἐπιτύχῃ, ποθεῖ [τὸν Θεό], καὶ ποθώντας, περισσοτέρου πόθου ἀξιώνεται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀφοῦ καθαρίσῃ τὸν ἑαυτό του, κατὰ τὸ δυνατὸν [ἀπὸ τὰ πάθη], ἀγωνίζεται νὰ ἑτοιμάσῃ τόπο στὸν ποθούμενο [Χριστό]. Καὶ Ἐκεῖνος, ὅταν εὕρῃ [κατάλληλο] τόπο, κατοικεῖ, ὅπως λέγει τὸ Γεροντικό[ϟθ']. Καὶ ἀφοῦ κατοικεῖ, [Ἐκεῖνος πλέον] φυλάσσει τὸν οἶκον του καὶ ἀρχίζει νὰ τὸν λαμπρύνῃ. Καὶ καθὼς λαμπρύνεται [ὁ ἄνθρωπος], γνωρίζει [τὸν Θεὸ] καὶ γνωρίζοντας, γνωρίζεται [ἀπὸ Αὐτόν], ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός.

117. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ὅσα ἔχομε προαναφέρει, ὀφείλει κατὰ τάξιν νὰ φυλάσσῃ κανείς. Καὶ ὅσα μὲν [ἀπὸ αὐτὰ] μπορέσῃ νὰ τὰ καταλάβῃ, πρέπει νὰ τὰ ἐργάζεται· [γιὰ] ὅσα ὅμως δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ καταλάβῃ, πρέπει μετὰ σιωπῆς νὰ εὐχαριστήσῃ, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρ'] καὶ νὰ μὴν νομίσῃ, ὅτι θὰ εἰσέλθῃ σὲ αὐτὰ [στὴν κατανόησί τους] μὲ ἀναίδεια. Γιατὶ λέγει ὁ ἴδιος, χρησιμοποιώντας τοὺς λόγους ἀπὸ τὸν Σειράχ[ρα']: «Ὅταν εὕρῃς

μέλι, συμμέτρως φάγε, ἵνα μὴ ἐμπλησθεὶς ἐμέσης[152]*· καὶ ὥς φησιν ὁ Θεολόγος· θεωρία ἀχαλίνωτος, τάχα ἂν καὶ κατὰ κρημνῶν ὤσειεν, ἤτοι τὸ ζητεῖν τινὰ τὰ ὑπέρμετρα καὶ μὴ θέλειν εἰπεῖν ὅτι ὁ Θεὸς οἶδε ταῦτα, ἐγὼ δὲ τίς εἰμι; καὶ πιστεύειν, ὅτι ὁ ποιήσας τὰ ὄρη καὶ τὰ κήτη τὰ μεγάλα, αὐτὸς κοιλάνας καὶ τὸ κέντρον τῆς μελίσσης, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος. [118.] Ὁ οὖν ἐκ τῆς ἰσχύος εἰς τὴν σύνεσιν φθάσας, γινώσκει ἐκ τῶν αἰσθητῶν τὰ νοητά, ἐκ καὶ [recte: καὶ ἐκ] τῶν ὁρατῶν καὶ προσκαίρων τὰ ἀόρατα καὶ αἰώνια· καὶ συνιεὶς ὑπὸ τῆς χάριτος τὰ περὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, ὅτι ἑνὸς δικαίου οὐκ ἔστιν ἀντάξιος ὅλος ὁ κόσμος· καὶ σκόποι μοι, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, τῶν τοσούτων ἐθνῶν καὶ γλωσσῶν, ὧν ὁ δίκαιος μείζων ἐστίν, Ἄγγελος πάντως τοῦ ἀνθρώπου μείζων· καὶ ἀρκεῖ ἡ θεωρία τοῦ ἑνός, πρὸς πᾶσαν ἔκπληξιν· καὶ πάλιν, τί ἔπαθεν ὁ ἰσάγγελος Δανιὴλ ὁρῶν τὸν Ἄγγελον*[153]*.*

μέλι, φάγε μὲ μέτρο, γιὰ νὰ μὴν κορεσθῇς καὶ κάνεις ἐμετό». Καὶ ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος [Γρηγόριος][ρβ'], ἀχαλίνωτη θεωρία θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ ὠθήσῃ καὶ σὲ γκρεμούς, δηλαδὴ τὸ νὰ ζητήσῃ κανεὶς αὐτὰ ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ τὰ μέτρα του καὶ νὰ μὴ θέλῃ νὰ πῇ, ὅτι «ὁ Θεὸς [μόνον] γνωρίζει αὐτά, ἐγὼ δὲ ποιὸς εἶμαι»; Καὶ νὰ πιστεύῃ, ὅτι Ἐκεῖνος, ὁ Ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ ὄρη καὶ τὰ μεγάλη κήτη, Αὐτὸς ἔκανε κοῖλο καὶ τὸ κεντρὶ τῆς μέλισσας, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ργ'].

118. Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος ἔφθασε ἀπὸ τὴ δύναμι στὴ σύνεσι, γνωρίζει ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ τὰ νοητὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὁρατὰ καὶ πρόσκαιρα, τὰ ἀόρατα καὶ τὰ αἰώνια. Καὶ μὲ τὴ Χάρι [τοῦ Θεοῦ] κατανοεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, [καὶ] ὅτι ὅλος ὁ κόσμος δὲν ἀξίζει ὅσο ἕνας δίκαιος· καὶ λέγει ὁ Χρυσόστομος[ρδ'], «σκέψου τὰ τόσα ἔθνη καὶ τὶς τόσες φυλές, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ δίκαιος εἶναι ἀνώτερος», ὁ Ἄγγελος ὅμως εἶναι ἀνώτερος [ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο] καὶ ἀρκεῖ ἡ ἐμφάνισι ἑνὸς [μόνον Ἀγγέλου] γιὰ νὰ προκαλέσῃ κάθε ἔκπληξι καὶ πάλι [ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε], τί ἔπαθε ὁ ἰσάγγελος Δανιὴλ, ὅταν εἶδε τὸν Ἄγγελο.

[119.] Καταξιωθεὶς γὰρ τῆς ἑβδόμης γνώσεως θαυμάζει, τὸ πλῆθος τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, Ἐξουσιῶν, Θρόνων, Κυριοτήτων, Σεραφὶμ καὶ Χερουβίμ, τῶν ἐννέα μὲν ταγμάτων, τῶν ἐν πάσαις ταῖς θείαις Γραφαῖς εὑρισκομένων, ὧν τὴν φύσιν, ἰσχύν τε καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθά, ἃ περὶ αὐτῶν θεωροῦνται, τῷ Θεῷ καὶ ποιητῇ αὐτῶν γινωσκόμενα· καὶ πῶς κατὰ τάξιν ἵστανται. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἀξιώματα ἔχουσιν αἱ ἄνω στρατιαί, περὶ ὧν φησιν ὁ Χρυσόστομος· ὅτι τὸ Κύριος Σαβαώθ[154], Κύριος στρατιῶν δυνάμεων ἑρμηνεύεται, καὶ πῶς ἀλλήλοις μεταδιδοῦσι τὸν φωτισμόν. Οἱ μὲν Ἄγγελοί φησι τοὺς ἀνθρώπους φωτίζουσιν, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῶν Ἀρχαγγέλων τὸν φωτισμὸν λαμβάνουσι, κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν, καὶ οὕτως ἕκαστον τάγμα ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν γνῶσιν δέχεται. Καὶ πάλιν, πῶς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἓν πρόβατον εἶναι, φασίν, ὃ ἀπώλεσεν οὐχ ὁ Θεός, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτό· τῶν δὲ Ἀγγέλων ἐνενήκοντα ἐννέα[155]. Καὶ κατα-

119. Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος ἀξιώθηκε [νὰ ἔλθῃ] στὴν ἑβδόμη γνῶσι, θαυμάζει τὸ πλῆθος τῶν Ἀσωμάτων Δυνάμεων, δηλαδὴ τὶς Ἐξουσίες, τοὺς Θρόνους, τὶς Κυριότητες, τὰ Σεραφίμ, τὰ Χερουβίμ, τὰ Ἐννέα Τάγματα, τὰ ἀναφερόμενα σὲ ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, τῶν ὁποίων τὴ φύσι καὶ τὴ δύναμι καὶ τὰ λοιπὰ [εἰδοποιὰ] καλά, ποὺ τὰ χαρακτηρίζουν, τὰ γνωρίζει [μόνον] ὁ Θεὸς καὶ Δημιουργός τους. Καὶ [θαυμάζει ἀκόμη] πῶς παραστέκονται σύμφωνα μὲ τὴν τάξι [τους][ϟε΄]. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἀξιώματα ἔχουν οἱ οὐράνιες στρατιές, γιὰ τὶς ὁποῖες [σχετικὰ] λέγει ὁ Χρυσόστομος[ϟστ΄], ὅτι τὸ «Κύριος Σαβαὼθ» ἑρμηνεύεται «Κύριος τῶν στρατιῶν τῶν Δυνάμεων» καὶ πῶς [αὐτὲς οἱ στρατιὲς] μεταδίδουν τὸ φωτισμὸ μεταξύ τους. Οἱ μὲν Ἄγγελοι, λέγει, φωτίζουν τοὺς ἀνθρώπους, αὐτοὶ [ὅμως] δέχονται τὸ φωτισμὸ ἀπὸ τοὺς Ἀρχαγγέλους καὶ Ἐκεῖνοι ἀπὸ τὶς Ἀρχές· καὶ ἔτσι τὸ κάθε τάγμα δέχεται τὸ φωτισμὸ καὶ τὴ γνῶσι ἀπὸ τὸ ἄλλο [ἀνώτερο τάγμα]. Καὶ πάλι [θαυμάζει], πῶς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, λέγουν, ὅτι εἶναι τὸ ἕνα πρόβατο [τὸ ἀπολωλός], τὸ ὁποῖο δὲν τὸ ἔχασε ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ ἴδιο [χάθηκε] γιὰ τὸν ἑαυτό του· ἐνῶ τῶν Ἀγγέλων [τὰ γένη] εἶναι «τὰ ἐνεννήκοντα ἐννέα». Καὶ κα-

νοῶν τοῦ Δημιουργοῦ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν, πῶς τοσαῦτα πλήθη κελεύσει μόνη ἐποίησε; πρῶτα μὲν φησὶν ὁ Θεολόγος, ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ εἰσελθὼν νοερῶς ἔσωθεν τοῦ βήλου, ἤτοι τοῦ καταπετάσματος, γίνεται ἄϋλος, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. Τύπον μὲν ἐπέχει, ὁ μὲν ἔξωθεν ναός, τοῦ κόσμου τούτου· τὸ δὲ καταπέτασμα, ἤτοι βιλόθυρον [recte: βηλόθυρον], τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ· τὰ δὲ ἅγια τῶν ἁγίων, τῶν ὑπερκοσμίων, ὅπου οἱ ἀσώματοι καὶ ἄϋλοι ἀπαύστως ὑμνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἱκετεύουσιν αὐτόν, κατὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον. Καὶ οὕτως ἔρχεται εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν καὶ υἱὸς Θεοῦ κατὰ χάριν γίνεται, γινώσκων τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια, ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνός. Ἐῤῥάγη τὸ τοῦ ναοῦ θεῖον καταπέτασμα[156] ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Δημιουργοῦ, τὴν ἐγκεκρυμμένην τῷ γράμματι δηλοῦν τοῖς πιστοῖς ἀλήθειαν· εὐλογητὸς εἶ κράζουσιν ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν·

τανοώντας τὴν σοφία καὶ τὴ δύναμι τοῦ Δημιουργοῦ, [θαυμάζει] πῶς ἐδημιούργησε τόσα πλήθη μὲ μόνη τὴν προσταγή Του. Πρῶτα μέν, λέγει ὁ [Γρηγόριος] ὁ Θεολόγος ἐννοεῖ τὶς Ἀγγελικὲς Δυνάμεις καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ἀφοῦ εἰσέλθη νοερά, «ἔνδον τοῦ βήλου», δηλαδὴ περάση μέσα ἀπὸ τὸ καταπέτασμα, γίνεται ἄϋλος, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ϙζ']. Καὶ εἶναι, ὁ μὲν ἔξω ναὸς τύπος τοῦ κόσμου τούτου, τὸ δὲ καταπέτασμα δηλαδὴ τὸ βημόθυρο [εἶναι τύπος] τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ· τὰ δὲ Ἅγια τῶν Ἁγίων [τύπος] τῶν ὑπερκοσμίων, ὅπου οἱ Ἀσώματοι καὶ ἄϋλοι ὑμνοῦν ἀκατάπαυστα τὸ Θεὸ καὶ Τὸν ἱκετεύουν γιὰ μᾶς, κατὰ τὸν Μέγα Ἀθανάσιο. Καὶ ἔτσι φθάνει στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν καὶ γίνεται κατὰ Χάριν υἱὸς Θεοῦ, γνωρίζοντας τὰ κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφὲς μυστήρια, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνός[ϙη']. «Ἐσχίσθη τὸ Θεῖο καταπέτασμα» τοῦ ναοῦ, μὲ τὴν Σταύρωσι τοῦ Δημιουργοῦ, φανερώνοντας στοὺς πιστοὺς τὴν ἀλήθεια, ἡ ὁποία ἦταν κρυμμένη στὸ γράμμα [τοῦ νόμου]. Καὶ ἔτσι κραυγάζουν οἱ πιστοὶ «Εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς ὁ τῶν Πατέρων ἡμῶν».

καὶ ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Μελῳδός, ξύλου γευσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς, φθορᾷ παρῴκησεν· ῥῖψιν γὰρ ζωῆς ἀτιμοτάτην κατακριθείς, ὅλῳ τῷ γένει σωματοφθόρος τις ὡς λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν· ἀλλ' εὑρηκότες γηγενεῖς ἀνάκλησιν σταυροῦ τὸ ξύλον, κράζομεν· ὁ ὑπερύμνητος, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καί, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Μελωδός[ρθ'], «ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ ἔφαγε ἀπὸ τὸ ξύλο, συγκατοίκησε μὲ τὴ φθορά, γιατί, ἀφοῦ καταδικάστηκε σὲ ἀτιμώτατο θάνατο, μετέδωσε, ὡς σωματοφθόρος [πλέον], σὲ ὅλο τὸ γένος [τὸν θάνατο] σὰν μολυσματικὴ νόσο. Ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ βρήκαμε τὴν ἀνάκλησι [τῆς καταδίκης] μὲ τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ, κράζομε, Ὑπερύμνητε» καὶ τὰ λοιπά.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΓΔΟΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

[120.] Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ὀγδόης γνώσεως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ θεωρίαν ἀνάγεται διὰ τῆς δευτέρας καὶ καθαρᾶς προσευχῆς, τῆς πρεπούσης τῷ θεωρητικῷ. Ὥστε ἐν αὐτῇ τῇ ὁρμῇ τῆς προσευχῆς ἁρπάζεται ὁ νοῦς ὑπὸ τοῦ θείου πόθου καὶ οὐκ ἔτι ἐπίσταταί τι τὸ παράπαν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὥς φασιν ὅ τε Μάξιμος καὶ ὁ Δαμασκηνός. Καὶ οὐ μόνον τὰ πάντα ὁ νοῦς ἐπιλανθάνεται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτόν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Νεῖλος, ὅτι ἐὰν ἔτι ἑαυτὸν ὁ νοῦς ἐπίσταται, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μόνῳ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ. Τότε

120. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὀγδόη γνῶσι, ἀνυψώνεται κανεὶς στὴν περὶ τοῦ Θεοῦ θεωρία, μέσῳ τῆς δευτέρας καὶ καθαρᾶς προσευχῆς, ἡ ὁποία ἁρμόζει στὸν θεωρητικό. Ὥστε μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὁρμὴ τῆς προσευχῆς, ἁρπάζεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν θεῖο πόθο καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεται τίποτα πλέον ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτό, ὅπως λέγει καὶ ὁ Μάξιμος[ρι'] καὶ ὁ Δαμασκηνός. Καὶ ὄχι μόνον τὰ πάντα λησμονεῖ ὁ νοῦς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἑαυτόν του. Διότι λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος[ρια'], ἐὰν ἀκόμα ὁ νοῦς ἔχει ἀντίληψι διὰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, δὲν εἶναι [πλέον μόνον] στὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ στὸν ἑαυτό του. Τότε

*γὰρ λαμβάνει, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος, περὶ Θεοῦ ἐμφάσεις καὶ θεολόγος γίνεται, καταξιωθεὶς τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως. Περὶ δὲ Θεοῦ ἀκούων, μὴ δοκεῖ ἐξ ἀγνωσίας τις, ὅτι αὐτὸν τὸν Θεὸν εἶναι τὰ περὶ αὐτοῦ θεωρούμενα, οἷον ἀγαθότητα, χρηστότητα, δικαιοσύνην, ἁγιασμόν, φῶς, πῦρ, οὐσίαν, φύσιν, δύναμιν, σοφίαν καὶ τὰ τοιαῦτά φησιν ὁ Μέγας Διονύσιος· ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅσα ὁ νοῦς περιορίζειν δύναται. Ἀόριστον γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀπερίγραπτον καὶ οὐκ ἐκ τῶν κατ᾽ αὐτὸν θεολογεῖται, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, ὥς φησιν ὁ Μέγας Διονύσιος πρὸς τὸν Ἅγιον Τιμόθεον, τὴν μαρτυρίαν ἐπιφέρων ἐκ τοῦ Ἁγίου Ἱεροθέου· δικαιότερον μᾶλλον εἰπεῖν τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ ἀνερμήνευτον, καὶ ὅσα οὐ δυνατὸν ὁρίζειν. Ὑπὲρ νοῦν γάρ ἐστι καὶ ἔννοιαν καὶ μόνῳ ἑαυτῷ γνωστόν, ἕνα Θεόν, τρισυπόστατον, ἄναρχον, ἀτελεύτητον, ὑπεράγαθον, ὑπερύμνητον. [**121.**] Καὶ τὰ μὲν περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐξ ἀπορί-*

λοιπόν, λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ριβ'], δέχεται ἐμφάνειες [θεοπτία] περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται θεολόγος, ἐνῶ καταξιώθηκε [νὰ δεχθῇ] ἐπιφοίτησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν ἀκούῃ [λοιπὸν] κανεὶς γιὰ τὸν Θεό, νὰ μὴν νομίσῃ ἀπὸ ἄγνοια, ὅτι Θεὸς [ἡ οὐσία δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ], εἶναι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐμεῖς θεωροῦμε γι᾽ Αὐτόν, ὅπως ἀγαθότης, χρηστότης, δικαιοσύνη, ἁγιασμός, φῶς, πῦρ, οὐσία, φύσις, δύναμις, σοφία, καὶ τὰ παρόμοια, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὅσα ὁ [ἀνθρώπινος] νοῦς μπορεῖ νὰ περιλάβῃ [ἐντός του]. Διότι τὸ θεῖο εἶναι ἀόριστο καὶ ἀπερίγραπτο καὶ δὲν θεολογεῖται[9] [προσδιορίζεται θεολογικῶς] ἀπὸ αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν Αὐτὸ καθ᾽ Ἑαυτὸ [τὴν οὐσία του], ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ [ποὺ θεωροῦνται] περὶ Αὐτοῦ [τὶς ἄκτιστες ἐνέργειές του], ὅπως λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος[ριγ'] πρὸς τὸν Ἅγιο Τιμόθεο, μεταφέροντας τὴν μαρτυρία ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἱερόθεο. Πιὸ ἀκριβὲς μᾶλλον [εἶναι] νὰ ποῦμε, ὅτι [θεολογεῖται] ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ ἀνερμήνευτο καὶ ὅσα [ἄλλα] δὲν μποροῦν νὰ τὸ ὁρίσουν [ἀποφατικὴ Θεολογία]. Διότι, [ὁ Θεὸς] εἶναι ὑπὲρ [πάντα ἀνθρώπινον] νοῦ καὶ ἔννοια καὶ γνωστὸς μόνον εἰς τὸν Ἑαυτό Του, ἕνας Θεός, τρισυπόστατος, ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ὑπεράγαθος, ὑπερύμνητος.

121. Καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγονται γι᾽ Αὐτὸν εἰς τὴν θεία Γραφή, λέγονται ἀπὸ ἀδυναμία ἐπαρκοῦς γνώ-

ας λέγονται, πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς, ὅτι ἔστι Θεός, καὶ οὐχὶ τί ἐστι, διὰ τὸ ἀκατάληπτον εἶναι πάσῃ τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Κύριλλος, δεῖ θαυμάζειν, καὶ πῶς ἐν τῇ θεότητι αὐτοῦ ὑποστᾶσα ἡ σάρξ, ἣ [recte: ἣν] ἔλαβεν ἐξ ἡμῶν, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, ὅτι καθάπερ σίδηρος καὶ πῦρ, οὕτως ὑπάρχει ἡ ἕνωσις. Ἵνα τὸν ἕνα Χριστὸν ἐν δύω φύσεσι γνωρίσωμεν, ὡς ἔφη ὁ Δαμασκηνὸς πρὸς τὴν Θεοτόκον· μίαν μὲν ὑπόστασιν, ἐν δυσὶ δὲ φύσεσι, πανάμωμε, τέτοκας τὸν σεσαρκωμένον Θεόν, ᾧ πάντες μελῳδοῦμεν, ὁ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ. Καὶ πάλιν· ὁ ἀπεριόριστος διαμείνας ἄτρεπτος, σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἡνώθη ὡς εὔσπλαχνος ἐν σοὶ τῇ παναγίᾳ, ὁ μόνος εὐλογημένος.

σεως, [μόνον] γιὰ νὰ γνωρίσωμε ἐμεῖς, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὄχι τί εἶναι [Θεός], διότι εἶναι ἀκατάληπτος σὲ κάθε λογικὴ καὶ νοερὰ φύσι. Ὁμοίως δέ, πρέπει νὰ θαυμάζωμε, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Κύριλλος[ριδ'], καὶ τὴν Σάρκωσι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὑποστατική Του ἕνωσι καὶ πῶς εἰς τὴν θεότητά Του ὑφίσταται ἡ σάρκα, τὴν ὁποία ἔλαβε ἀπὸ ἐμᾶς, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο· [διότι,] ὅπως γίνεται ἕνα ὁ σίδηρος μὲ τὴ φωτιὰ [ὅταν πυρακτωθῇ], ἔτσι εἶναι καὶ ἡ ἕνωσι [αὐτή], γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὸν Χριστὸ μὲ δύο φύσεις, ὅπως εἶπε ὁ Δαμασκηνὸς[ριε'] γιὰ τὴ Θεοτόκο· «μίαν ὑπόστασιν μὲ δύο φύσεις ἔχεις γεννήσει Πανάμωμε, τὸν σαρκωμένο Θεό, πρὸς τὸν Ὁποῖο ὅλοι ψάλλομε· Ὁ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ». Καὶ πάλιν «ὁ ἀπεριόριστος, ἐνῶ παρέμεινεν ἀμετάβλητος, ἑνώθηκε ὑποστατικῶς μὲ τὴ σάρκα μέσα σὲ Σένα τὴν Παναγίαν, ὡς εὔσπλαχνος, ὁ μόνος εὐλογημένος».

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΧΟΥΣΙ ΔΙΑΦΩΝΙΑΝ ΑΙ ΘΕΙΑΙ ΓΡΑΦΑΙ

ΟΤΙ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΔΙΑΦΩΝΙΑ ΟΙ ΘΕΙΕΣ ΓΡΑΦΕΣ

[122.] Καὶ ἁπλῶς πᾶσαν ἀνάγνωσιν ἢ ψαλμῳδίαν κατανοῶν ὁ φωτισθεὶς μικρόν, θεωρίαν εὑρίσκει καὶ θεολογίαν καὶ ἑκάστην Γραφὴν μαρτυρουμένην ὑπὸ ἑτέρας Γραφῆς. Ὁ δὲ ἔτι ἀφώτιστον νοῦν ἔχων, δοκεῖ ὅτι ἔχουσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ διαφωνίαν, ἀλλ᾽ οὐ παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς τοῦτο, μὴ γένοιτο. Διότι αἱ θεῖαι Γραφαί, αἱ μὲν μαρτυρίαν ἔχουσιν ἀπὸ ἄλλων Γραφῶν, αἱ δὲ ἔχουσι τὸν καιρὸν αἴτιον, ἢ τὸ πρόσωπον, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα λέξις γραφικὴ ἄμεμπτός ἐστι. Τὸ δὲ ἔξωθεν τούτων τῶν τρόπων, τῆς ἡμῶν ἀγνωσίας ἔργον ἐστιν, καὶ οὐκ ὀφείλει τις τὰς Γραφὰς μέμφεσθαι, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει ταύτας τηρεῖν, καθὼς κεῖνται. Καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς θέλει, ὥσπερ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐποίουν· μὴ καταδεχόμενοι λέγειν τὸ οὐκ οἶδα τί ἐστιν· ἀλλ᾽ ἐξ οἰήσεως καὶ αὐταρεσκείας τὰς Γραφὰς καὶ τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν ἐμέμφοντο καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐνενόησαν καὶ

122. Καὶ γενικὰ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος φωτίστηκε [ἔστω καὶ] λίγο, καθὼς κατανοεῖ κάθε ἀνάγνωσι καὶ ψαλμωδία, εὑρίσκει θεωρία καὶ θεολογία καὶ ὅτι κάθε Γραφή, ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἄλλη Γραφή. Ἐκεῖνος ὅμως, τοῦ ὁποίου ὁ νοῦς δὲν ἔχει ἀκόμα φωτισθεῖ, νομίζει ὅτι οἱ Γραφὲς παρουσιάζουν [μεταξύ τους] διαφωνία, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν συμβαίνει στὶς θεῖες Γραφές· μὴ γένοιτο. Διότι, ἄλλες μὲν ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς [ἔχουν τὴν ἀπόδειξι] εἰς τὴν μαρτυρία ἄλλων, ἄλλες δὲ ἔχουν ὡς [ἀποδεικτικὸ] αἴτιο τὸν καιρὸ [ποὺ γράφτηκαν] ἢ τὸ πρόσωπο [ποὺ τὶς ἔγραψε] καὶ γι᾽ αὐτὸ κάθε λέξι τῆς Γραφῆς εἶναι ἄμεμπτη. [Ὁ,τιδήποτε εἶναι] ἔξω ἀπὸ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δικής μας ἄγνοιας καὶ δὲν πρέπει κανεὶς νὰ κατηγορῇ τὶς Γραφές, ἀλλὰ μὲ ὅλη του τὴ δύναμι νὰ τὶς τηρῇ ὅπως [ἀκριβῶς] εἶναι. Καὶ ὄχι ὅπως αὐτὸς θέλει, σὰν τοὺς Ἐθνικοὺς και τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι δὲν καταδέχονται νὰ ποῦν τὸ «δὲν γνωρίζω τί εἶναι» ἀλλὰ ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ αὐταρέσκεια κατηγοροῦσαν τὶς Γραφὲς καὶ τὴν φύσι τῶν πραγμάτων καὶ τὶς ἐννοοῦσαν, ὅπως αὐτοὶ ἤθελαν καὶ

οὐ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπλανήθησαν καὶ εἰς πᾶσαν κακίαν ἐξέκλιναν. [123.] Πᾶς γὰρ ὁ τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς ζητῶν, οὐ στήσει ποτὲ ἴδιον νόημα, ἢ καλὸν ἢ κακόν· ἀλλ' ὡς ἔφησαν ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Χρυσόστομος, τὴν θείαν Γραφὴν ἔχει διδάσκαλον καὶ οὐ τὰ τοῦ κόσμου μαθήματα· ἵνα εἴτι βάλῃ ὁ Θεὸς εἰς τὴν καθαρὰν καρδίαν χωρὶς σκέψεως, ἐκεῖνο δέχηται· ἂν σὺν αὐτῷ καὶ ἡ μαρτυρία εὑρίσκηται ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὥς φησιν ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Αἱ γὰρ ἐρχόμεναι ἔννοιαι αὐτομάτως ἐν τῷ νοῒ τῶν ἡσυχαζόντων κατὰ Θεόν, χωρὶς σκέψεως, δεκταί εἰσι, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. Τὸ δὲ ἐρευνᾶν καὶ σκέπτεσθαι τινά, ἴδιόν ἐστι θέλημα καὶ ἐπιστήμη σωματική· καὶ μάλιστα εἴπερ βιάζει ὡς κλέπτης τὴν Γραφήν, πρὸς ἀλληγορίαν, φησὶν ὁ Χρυσόστομος καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς θύρας τῆς ταπεινοφροσύνης εἰσέρχεται, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν[157]. Διότι ὁ τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς βιάζων, ἢ μεμφομένος πρὸς τὸ στῆσαι τὴν ἰδίαν γνῶσιν,

ὄχι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ ἐπλανήθηκαν καὶ παρεκτράπησαν σὲ κάθε κακία. 123. Διότι, αὐτὸς ποὺ ζητᾶ τὸν σκοπό τῆς Γραφῆς δὲν θὰ ὑποστηρίξῃ ποτὲ δικό του νόημα, εἴτε καλὸ εἴτε κακό. Ἀλλά, ὅπως εἶπαν ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Χρυσόστομος[ριστ'], [αὐτὸς] ἔχει [ὡς] διδάσκαλο τὴν θεία Γραφὴ καὶ ὄχι τὰ μαθήματα τοῦ κόσμου· ὥστε νὰ δέχεται ὅ,τι βάζει ὁ Θεὸς εἰς τὴν καθαρὴ καρδία [του], χωρὶς [ἄλλη] σκέψι· ἂν [μάλιστα] μαζὶ μὲ αὐτὸν [μὲ τὴν γνώμη του], εὑρίσκεται καὶ ἡ [σύμφωνη] μαρτυρία ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀντώνιος[ριζ']. Διότι, οἱ ἔννοιες ποὺ ἔρχονται αὐτομάτως, χωρὶς σκέψι, εἰς τὸν νοῦ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἡσυχάζουν κατὰ Θεόν, εἶναι δεκτές, λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ριη']. Τὸ νὰ ἐρευνᾷ ὅμως [κανεὶς] καὶ νὰ σκέπτεται, εἶναι δικό του θέλημα καὶ ἐπιστήμη σωματική· καὶ μάλιστα ἂν βιάζῃ σὰν κλέφτης τὴν Γραφὴ γιὰ κάποια ἀλληγορικὴ ἔκφρασι, λέγει ὁ Χρυσόστομος, καὶ δὲν εἰσέρχεται ἀπὸ τὴν θύρα τῆς ταπεινοφροσύνης «ἀλλὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ ἀλλοῦ»· διότι δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀνόητος ἐπάνω στὴ γῆ, ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ

μᾶλλον δὲ ἀγνωσίαν, οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ τοιούτου ἀφρονέστερος. [124.] Ποίας οὖν ἐπιστήμης τοῦτο, ἵνα ὡς θέλει τις τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς ποιῆσαι καὶ κατατολμᾶν τὰς λέξεις παραλλάξαι; Ἐκεῖνος δέ ἐστιν ἐπιστήμων, ὅς τις τὰς ῥήσεις ἀσαλεύτους ὁρῶν καὶ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος σοφίας τὰ κεκρυμμένα μυστήρια ἐξευρίσκων, μαρτυρούμενα ἐκ τῶν θείων Γραφῶν· καὶ μάλιστα οἱ τρεῖς φωστῆρες οὗτοι οἱ μεγάλοι Βασίλειος, Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος· ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ τὴν μαρτυρίαν εὑρίσκοντες, ἢ ἐξ ἄλλου ῥητοῦ τῆς Γραφῆς· καὶ οὐκ ἔχει ὁ ἀντιλέγων βουλόμενός τι εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔξωθεν φέρουσι τὴν μαρτυρίαν, ἵνα εἴπῃ τις ἴδιόν ἐστι νόημα· ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῆς τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἢ ἄλλης Γραφῆς περὶ τούτου δηλούσης· καὶ εἰκότως. Ἐκ γὰρ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔχουσι τὸ νοεῖν τε καὶ λέγειν ὡς ἄξιοι. [125.] Πᾶν οὖν πρᾶγμα μὴ ἔχον μαρτυρίαν, ὅτι καλόν ἐστιν, ἀλλὰ δισταγμόν, οὐκ ὀφείλει τις τοῦτο ποιεῖν ἢ

ὁποῖος ἐκβιάζει τὸν σκοπὸ τῆς Γραφῆς ἢ τὴν κατηγορεῖ, γιὰ νὰ στηρίξῃ τὴ δική του γνῶσι ἢ μᾶλλον τὴν ἄγνοιά του.

124. Ποιᾶς λοιπὸν ἐπιστήμης εἶναι ἴδιον αὐτό, τὸ νὰ παρουσιάζῃ [δηλαδὴ] κανεὶς τὸν σκοπὸ τῆς Γραφῆς ὅπως θέλει [αὐτὸς] καὶ νὰ τολμᾷ νὰ παραλλάζῃ τὶς λέξεις; [Διότι] ἐπιστήμων εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος βλέπει [ἀποδέχεται] ἀπαρασαλεύτους τοὺς λόγους καὶ μὲ τὴ σοφία τοῦ Πνεύματος, ἀνακαλύπτει τὰ κρυμμένα μυστήρια, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦνται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές· καὶ κυρίως [ἐπιστήμονες εἶναι] αὐτοὶ οἱ μεγάλοι φωστῆρες Βασίλειος, Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκουν τὴν μαρτυρία ἢ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ρητὸ ἢ ἀπὸ ἄλλο ρητὸ τῆς Γραφῆς· καὶ [ἔτσι] ὅποιος θέλει νὰ ἀντιλέγῃ δὲν μπορεῖ νὰ πῇ κάτι, διότι δὲν φέρνουν [οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες] τὴν μαρτυρία ἔξω [ἀπὸ τὴ Γραφή], γιὰ νὰ πῇ κάποιος ὅτι εἶναι δικό τους νόημα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ προκείμενο θέμα, [ποὺ ἀναφέρεται] ἢ ἀπὸ ἄλλη Γραφὴ ποὺ κάνει λόγο γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα· καὶ δικαίως. Διότι λόγῳ τῆς ἀξίας τους ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἔχουν [λάβει] καὶ τὴ νόησι καὶ τὸν λόγο.

125. Κάθε πρᾶγμα λοιπόν, ποὺ δὲν ἔχει μαρτυρία ὅτι εἶναι καλό, ἀλλὰ [φέρνει] δισταγμό, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ τὸ κάνῃ ἢ νὰ δείχνῃ

συγκαταβαίνειν τῷ λογισμῷ. Τίς γὰρ χρεία καταλιπεῖν πρᾶγμα φανερὸν καὶ μαρτυρούμενον καλὸν εἶναι καὶ θεάρεστον, ποιεῖν ἄλλο, εἴτε καλόν, εἴτε οὔ; εἰμὴ ὅτι κατὰ πάθος ἐστί· καὶ οὕτω μὲν ταῦτα.

συγκατάβασι [ἔστω καὶ] μὲ τὸ λογισμό. Διότι ποιὰ [εἶναι] ἡ ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψῃ κάποιος ἕνα πρᾶγμα, ποὺ εἶναι φανερὸ καὶ ἔχει μαρτυρία, ὅτι εἶναι καλὸ καὶ θεάρεστο, καὶ νὰ κάνῃ κάτι ἄλλο [γιὰ] τὸ ὁποῖο [ὑπάρχει ἀμφιβολία] ἂν εἶναι καλὸ ἢ ὄχι; Ἐκτὸς κι ἂν ὑποκινῆται ἀπὸ κάποιο πάθος. Καὶ αὐτὰ μὲν [ἔχουν] ἔτσι.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΧΗΣ ΤΩΝ ΟΛΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

[126.] Περὶ δὲ τῶν ὀκτὼ γνώσεων εἰδέναι ἡμᾶς χρή, ὅτι εἰς μὲν τὰς τέσσαρας τὰ προγεγραμμένα ἐν ἑκάστῃ λέγειν ὀφείλομεν, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς τὸ Κύριε ἐλέησον δι᾽ ὅλου, ὡς εἴρηται περὶ τοῦ Ἁγίου Φιλήμονος, καὶ ἔχειν τὸν νοῦν δι᾽ ὅλου ἐξιστάμενον πρὸς τὰ νοήματα. Οὕτω γὰρ εἶναι προσήκει ἡ διαγωγὴ τοῦ σπουδαίου· ποτὲ μὲν ἔχειν τὸν νοῦν εἰς θεωρίαν τῶν αἰσθητῶν, ποτὲ δὲ εἰς γνῶσιν τῶν νοητῶν καὶ εἰς τὸ ἀνείδεον· καὶ πάλιν, εἰς ἔννοιάν τινα τῆς Γραφῆς καὶ εἰς τὴν καθαρὰν προσευχήν. Τὸ δὲ σῶμα, ποτὲ εἰς ἀνάγνωσιν, ποτὲ εἰς προσευχήν, ποτὲ εἰς δάκρυα ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἄλλου τινός, ἀπὸ

126. Περὶ δὲ τῶν ὀκτὼ γνώσεων πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι στὶς μὲν τέσσερις [πρῶτες], ὀφείλομε νὰ λέγωμε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχομε πρὶν γράψει γιὰ τὴν κάθε μία ἀπὸ αὐτές, ἐνῶ στὶς ὑπόλοιπες τὸ «Κύριε ἐλέησον» μόνον, ὅπως ἔχει λεχθῆ γιὰ τὸν Ἅγιο Φιλήμονα[ριθ΄]· καὶ νὰ ἔχωμε τὸν νοῦ προσηλωμένον σταθερὰ ἔξω ἀπὸ τοὺς λογισμούς. Διότι αὐτὴ ἁρμόζει νὰ εἶναι ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀγωνιζομένου, [δηλαδὴ] ἄλλοτε μὲν νὰ ἔχῃ τὸν νοῦ του εἰς τὴν θεωρία τῶν αἰσθητῶν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν γνῶσι τῶν νοητῶν καὶ εἰς τὸ νὰ παραμένῃ ἀνείδεος [μὴ δεχόμενος μορφὴ ἢ σχῆμα] καὶ ἄλλοτε πάλι [νὰ προσηλώνεται] σὲ κάποιο νόημα τῆς Γραφῆς καὶ [νὰ μένῃ] εἰς τὴν καθαρὴ προσευχή. Τὸ σῶμα του ὅμως [νὰ τὸ κρατᾷ] ἄλλοτε στὴν ἀνάγνωσι, ἄλλοτε στὴν προσευχή, [καὶ] ἄλλοτε στὰ δάκρυα γιὰ τὸν ἑαυτό του ἢ γιὰ κάποιον ἄλλο ἀπὸ συμπάθεια

συμπαθείας κατὰ Θεόν· ποτὲ εἰς ἐργασίαν, πρὸς βοήθειάν τινι ἀσθενοῦντι ψυχικῶς ἢ σωματικῶς, ἵνα ὅλως διόλου τὰ τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων ἔργα ποιῇ καὶ μηδ᾽ ὅλως περί τινος τῶν τοῦ κόσμου τούτου μεριμνῶν. Καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἐκλεξάμενος αὐτὸν καὶ ἀφορίσας εἰς τὸ συνόμιλον αὐτῷ γενέσθαι καὶ χαρισάμενος αὐτῷ τὴν διαγωγὴν ταύτην καὶ ἀμεριμνίαν, αὐτὸς φροντίδα αὐτοῦ ποιήσεται καὶ διαθρέψει ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς. Ἐπίρριψον γάρ, φησίν, ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου καὶ αὐτός σε διαθρέψει[158]*. [127.] Καὶ ὅσον αὐτὸς εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα ἀνατίθησιν, ἐν πᾶσι τοῖς κατ᾽ αὐτὸν ψυχῇ τε καὶ σώματι, τοσοῦτον εὑρίσκει αὐτὸν προνοοῦντα αὐτόν, ὥστε ἡγεῖσθαι ἑαυτὸν ὑπὸ κάτω πάσης κτίσεως ἐκ τῶν πολλῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν, τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν, ὡς πολλὰ χρεωστῶν, οὐ δύναται ὅλως ἐπαίρεσθαι ἔν τινι πράγματι ἐκ τῆς αἰσχύνης, ἐνώπιον τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσον εὐχαριστεῖ αὐτῷ, καὶ ἀγωνίζεται βιάζειν ἑαυ-*

ἀρεστὴ στὸ Θεό· ἄλλοτε [νὰ τὸ ἀπασχολῇ] σὲ ἐργασία γιὰ νὰ βοηθήσῃ κάποιον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀσθενὴς ψυχικὰ ἢ σωματικά· γιὰ νὰ ἐπιτελῇ ἀποκλειστικὰ [ἔτσι] τὰ ἔργα τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων καὶ γιὰ νὰ μὴ φροντίζῃ καθόλου γιὰ κανένα πρᾶγμα τοῦ κόσμου αὐτοῦ. Καὶ ὁ Θεὸς ὁ Ὁποῖος τὸν ἐξέλεξε καὶ τὸν διεχώρισε γιὰ νὰ τὸν ἔχῃ σύντροφό Του καὶ ὁ Ὁποῖος τοῦ χάρισε αὐτὴ τὴ διαγωγὴ καὶ τὴν ἀμεριμνησία, ὅ Ἴδιος θὰ τὸν φροντίσῃ καὶ θὰ τὸν θρέψῃ ψυχικὰ καὶ σωματικά. Διότι λέγει «ἀνάθεσε στὸν Κύριο τὴν φροντίδα σου καὶ αὐτὸς θὰ σὲ διαθρέψῃ».

127. Καὶ ὅσο [περισσότερο] αὐτὸς ἀναθέτει εἰς Αὐτὸν τὴν ἐλπίδα του γιὰ ὅλα [ὅσα ἀφοροῦν] τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα του, τόσο [περισσότερο] εὑρίσκει Αὐτὸν νὰ προνοῇ γι᾽ αὐτόν, ὥστε νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσι, λόγῳ τῶν πολλῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν φανερῶν καὶ τῶν ἀφανῶν, τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν σωματικῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὀφείλει πολλά, δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ κάποιο πρᾶγμα, ἀπὸ ἐντροπὴ ἐνώπιον τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσο Τὸν εὐχαριστεῖ καὶ ἀγωνίζεται νὰ βιάζῃ τὸν ἑαυτό του

τὸν ὑπὲρ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, τοσοῦτον ὁ Θεὸς ἐγγίζει αὐτῷ, διὰ τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμεῖ τοῦ ἀναπαῦσαι αὐτὸν καὶ ποιῆσαι προτιμᾶν τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀκτημοσύνην ὑπὲρ πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς καὶ ἐκτὸς ἀμοιβῆς ἐν τῷ μέλλοντι. [128.] *Καὶ γὰρ οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες ἤλγουν μὲν αἰκιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ᾿ ὁ πόθος τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐνίκα τοὺς πόνους καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ λαβεῖν δύναμιν εἰς τὸ νικᾶν τοὺς ἐχθρούς, μεγάλην παράκλησιν ἡγοῦντο καὶ χρέος· ὅτι ἠξιώθησαν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον ὑπομεῖναι, ὥστε ἐκ τούτου πολλάκις ἀναίσθητοι ἐγένοντο.* [129.] *Ὡσαύτως καὶ οἱ Ἅγιοι Πατέρες πολλὰ βιάσαντες ἑαυτοὺς κατ᾿ ἀρχὰς διὰ πολυτρόπων ἀσκήσεων καὶ πολέμων τῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας γινομένων· ἀλλ᾿ ἐνίκα ὁ πόθος καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς ἀπαθείας· διότι μετὰ τὸν κόπον ἀμέριμνος γίνεται ὁ ἀπαθής, ὡς τὰ πάθη νικήσας. Δοκεῖ μὲν καλῶς ἔχειν καὶ ὁ ἐμπαθής, ἀλλ᾿ ὑπὸ τῆς τυφλότητος. Μόνος δὲ ὁ λε-*

ὑπὲρ τῆς ἀγάπης Αὐτοῦ, τόσο ὁ Θεὸς τὸν πλησιάζει μὲ τὰ χαρίσματά Του καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἀναπαύσῃ καὶ νὰ τὸν κάνῃ νὰ προτιμᾷ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀκτημοσύνη περισσότερο ἀπὸ ὅλες τὶς βασιλεῖες τῆς γῆς, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀμοιβὴ [ποὺ θὰ ἔχῃ] εἰς τὸν μέλλοντα [αἰῶνα].

128. Γιατὶ καὶ οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες πονοῦσαν μέν, ὅταν ἐβασανίζονταν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ ὁ πόθος τῆς Βασιλείας καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ νικοῦσε τοὺς πόνους καὶ αὐτὸ τοῦτο [μόνον], τὸ νὰ λάβουν [δηλαδὴ] δύναμι [ἀπὸ τὸν Θεὸ] στὸ νὰ νικοῦν τοὺς ἐχθρούς, αὐτὸ τὸ θεωροῦσαν μεγάλη παρηγορία καὶ χρέος· διότι ἀξιώθηκαν νὰ ὑπομείνουν τὸν θάνατο γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἀπὸ αὐτὸ πολλὲς φορὲς ἔγιναν ἀναίσθητοι [εἰς τοὺς πόνους].

129. Ἐπίσης καὶ οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἐβίασαν πολὺ τοὺς ἑαυτούς τους, στὴν ἀρχὴ [τῆς ἀποταγῆς τους] μὲ διάφορες ἀσκήσεις καὶ πολέμους, τοὺς ὁποίους προκαλοῦσαν τὰ πονηρὰ πνεύματα· ἀλλὰ [ὅλα τὰ] νικοῦσε ὁ πόθος καὶ ἡ ἐλπίδα τῆς ἀπαθείας· διότι μετὰ τὸν κόπο γίνεται ἀμέριμνος ὁ ἀπαθής, ἀφοῦ ἐνίκησε τὰ πάθη. Καὶ ὁ ἐμπαθὴς [ὅμως] νομίζει ὅτι εἶναι καλά, ἀλλὰ [αὐτὸς τὸ νομίζει] ἀπὸ τὴν τυφλότητά του. [Ἀλλὰ] ὅμως, μόνον αὐτὸς ποὺ λέγε-

γόμενος ἀγωνιστὴς ἔχει τὸν κόπον καὶ τὸν πόλεμον, ἐκ τοῦ θέλειν νικῆσαι τὰ πάθη καὶ μὴ δύνασθαι. Παραχωρεῖται γὰρ ὁ τοιοῦτός ποτε ἡττηθῆναι ὑπὸ τῶν πολεμούντων αὐτόν, ἵνα ταπείνωσιν κτήσηται. Καὶ τούτου χάριν ὀφείλει γνῶναι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ φεύγειν τὰ βλάπτοντα αὐτὸν ἰσχυρῶς, ἵνα ἐπιλάθηται τὴν πρώτην αὐτοῦ συνήθειαν· ὅτι εἰμὴ φεύγῃ τις πρῶτον τὸν περισπασμὸν καὶ σιωπὴν τελείαν κτήσηται, οὐ δύναται ἐλθεῖν εἰς τὸ ἔχειν τι ἀπαθῶς, εἰ εἰς τὸ λέγειν ἀεὶ καλά. Καὶ ἁπλῶς εἰς πᾶν πρᾶγμα προσήκει πρῶτον ἡ τελεία φυγὴ τοῦ περισπασμοῦ, ἵνα μὴ ἕλκηταί τις ὑπὸ τῆς προτέρας συνηθείας. Πλὴν μηδεὶς ἐξ ἀγνωσίας, ἀκούων περὶ ταπεινοφροσύνης, ἀπαθείας τε καὶ τῶν τοιούτων, οἴεται ἔχειν ταῦτα, ἀλλὰ τοῦ ἑκάστου πράγματος τὸ σημεῖον ζητεῖν ὀφείλει, καὶ εὑρεῖν ἐν ἑαυτῷ.

ται ἀγωνιστὴς ἔχει [μαζὶ] τὸν κόπο καὶ τὸν πόλεμο, γιατὶ θέλει νὰ νικήσῃ τὰ πάθη του καὶ δὲν μπορεῖ. Διότι μερικὲς φορές, παραχωρεῖ ὁ Θεός, νὰ νικηθῇ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς [ποὺ τὸν πολεμοῦν], ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ ταπείνωσι. Γι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς, ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀδυναμία του καὶ νὰ ἀποφεύγῃ μὲ ὅλη του τὴ δύναμι, αὐτὰ ποὺ τὸν βλάπτουν [ψυχικά], γιὰ νὰ ξεχάσῃ τὴν πρώτη του συνήθεια· διότι ἂν δὲν ἀποφεύγῃ κανεὶς πρῶτα-πρῶτα τὸν περισπασμὸ καὶ δὲν ἀποκτήσῃ τὴν τέλεια σιωπή, δὲν μπορεῖ νὰ φθάσῃ στὸ νὰ κατέχῃ κάποιο πρᾶγμα μὲ ἀπάθεια ἢ στὸ νὰ λέγῃ πάντοτε τὰ καλά. Καὶ γενικὰ σὲ κάθε πρᾶγμα ἁρμόζει πρῶτα ἡ τέλεια ἀποφυγὴ τοῦ περισπασμοῦ, γιὰ νὰ μὴν ἕλκεται κανεὶς ἀπὸ τὴν προηγούμενη συνήθεια. Ὅμως, ὅταν κάποιος ἀκούῃ γιὰ ταπεινοφροσύνη, ἀπάθεια καὶ τὰ παρόμοια, νὰ μὴν νομίζῃ ἀπὸ ἄγνοια, ὅτι τὰ ἔχει [ἀποκτήσει ὅλα] αὐτά, ἀλλὰ τοῦ κάθε πράγματος [καταστάσεως] ὀφείλει νὰ ἀναζητᾷ καὶ νὰ ἀνακαλύπτῃ μέσα του τὸ σημεῖο [ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα, ἤτοι νὰ ἔχῃ πληροφορία].

[130.] Σημεῖα δὲ εἰσὶ τῆς μὲν ταπεινοφροσύνης, τὸ πᾶσαν ἀρετὴν σωματικήν τε καὶ ψυχικὴν ἔχων, ἡγεῖσθαι ἑαυτὸν μείζονα χρεωστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς πολλὰ λαβὼν χάριτι, ἀνάξιος ὤν. Καὶ εἴ τις δ᾽ ἂν ἔλθοι αὐτῷ πειρασμὸς ἀπὸ δαιμόνων ἢ ἀνθρώπων, ἄξιον ἡγεῖται ἑαυτὸν τῶν τοιούτων καὶ ἄλλων πλειόνων, ἵνα κἂν μικρὸν τοῦ χρέους ἀποληφθῇ καὶ κουφισμὸν εὕρῃ ἐν τῇ κρίσει τῶν ἐλπιζομένων αὐτῷ κολάσεων. Καὶ ὅταν μὲν τοιοῦτον μὴ πάθῃ, πολλὰ θλίβεται καὶ ἀγωνιᾷ, ζητῶν τι εὑρεῖν βιᾶσαι ἑαυτόν. Ὅταν δὲ τούτου ἐπιτύχῃ, πάλιν ὡς δῶρον παρὰ Θεῷ λαβὼν ταπεινοῦται καὶ τί ἀνταμεῖψαι τῷ εὐεργέτῃ μὴ δυνάμενος εὑρεῖν, μένει ἐργαζόμενος ἀεὶ καὶ ἐπὶ πλεῖον χρεώστην ἑαυτὸν λογιζόμενος.

130. Εἶναι δὲ τὰ γνωρίσματα τῆς ταπεινοφροσύνης [αὐτά]· τὸ νὰ νομίζῃ κανείς, ὅταν ἔχῃ [ἀποκτήσει] κάθε ἀρετὴ σωματικὴ καὶ ψυχική, ὅτι χρεωστεῖ περισσότερα στὸν Θεό, διότι μὲ τὴ Χάρι Του ἔλαβε πολλά, ἐνῶ εἶναι ἀνάξιος. Κι ἂν τυχὸν ἔλθῃ σ᾽ αὐτὸν κάποιος πειρασμὸς ἀπὸ τοὺς δαίμονες ἢ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτόν του ἄξιον αὐτῶν καὶ ἄλλων περισσοτέρων, γιὰ νὰ τοῦ ἐξαλειφθῇ ἔστω καὶ λίγο ἀπὸ τὸ χρέος καὶ νὰ εὕρῃ κατὰ τὴν Κρίσι ἐλάφρυνσι στὶς τιμωρίες ποὺ τὸν περιμένουν. Καὶ ὅταν μὲν δὲν πάθῃ κάτι τέτοιο, θλίβεται πολὺ καὶ ἀγωνιᾶ, ζητώντας νὰ βρῇ κάτι γιὰ νὰ [ἐφαρμόσῃ] βία [φύσεως] στὸν ἑαυτόν του. Ὅταν ὅμως καὶ αὐτὸ ἐπιτύχῃ, πάλι ταπεινώνεται, ἐπειδὴ [θεωρεῖ ὅτι] τὸ ἔλαβε ὡς δῶρο ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ βρῇ κάτι νὰ ἀνταποδώσῃ στὸν Εὐεργέτη, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζεται πάντοτε [κατὰ Θεὸν] καὶ νὰ θεωρῇ ἀκόμη περισσότερο τὸν ἑαυτόν του ὡς χρεοφειλέτη.

ΠΕΡΙ ΑΠΑΘΕΙΑΣ

[131.] Τῆς ἀπαθείας τάχα τοῦτό ἐστι τὸ σημεῖον, τὸ ἐν πᾶσιν ἀτάραχον εἶναι καὶ ἄφοβον, ὡς λαβὼν Θεοῦ χάριτι τὸ πάντα ἰσχύειν[159], κατὰ τὸν

131. Τὸ γνώρισμα τῆς ἀπαθείας ἴσως εἶναι αὐτό, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀτάραχος καὶ ἄφοβος, διότι μὲ τὴ Χάρι τοῦ Θεοῦ «ἐνδυναμώθηκε σὲ ὅλα», κατὰ τὸν

Ἀπόστολον, ἐν τῷ μηδ᾽ ὅλως φροντίδα ἔχειν περὶ τοῦ σώματος, ἀλλ᾽ ὅσην βίαν ἀσκήσει, καὶ φθάσει εἰς ἀνάπαυσιν τῆς ἕξεως· καὶ εὐχαριστῶν, πάλιν ἄλλην ἐπιτηδεύεται βίαν, ἵνα εὑρίσκηται ἀεὶ πολεμούμενος καὶ νικῶν μετὰ ταπεινώσεως. Καὶ αὕτη ἐστιν ἡ προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ γὰρ ἀβιάστως γινόμενα, οὐκ εἰσὶν ἔργα, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, ἀλλὰ μᾶλλον δῶρα. Εἰδὲ ἀπὸ πρώτου κόπου ἐγένετο ἡ ἀνάπαυσις, ἥττης ἔπαθλόν ἐστι καὶ οὐ καυχήματος ἄξια. Οὐ γὰρ οἱ λαμβάνοντες μισθὸν ἐπαινοῦνται, ἀλλ᾽ οἱ βιαζόμενοι ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ μηδὲν λαμβάνοντες. Καὶ τί ἔχομεν εἰπεῖν; Ὅσα ἂν ποιῶμεν καὶ ὅσα εὐχαριστῶμεν τῷ εὐεργέτῃ, τοσαῦτα χρεωστοῦμεν καὶ πολλῷ πλείονα. Διότι αὐτὸς μὲν ἀνενδεὴς ὑπάρχει καὶ οὐδενὸς χρήζει, ἡμεῖς δὲ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθά τι ἀγαθὸν ποιῆσαι[160]. [132.] Ὁ γὰρ καταξιωθεὶς τοῦ ὑμνῆσαι τὸν Θεόν, αὐτὸς κερδαίνει μᾶλλον, ὡς μέγα καὶ ἀξιάγαστον χάρισμα λαβών. Καὶ ὅσον ὑμνεῖ, πλεῖον χρεώστης γίνεται, καὶ τέλος ἢ ἐκκοπὴν τῆς

Ἀπόστολο, μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχῃ [πλέον] καμμία φροντίδα γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ νὰ ἀσκήσῃ κάθε βία [στὸν ἑαυτό του] καὶ [ἔτσι] νὰ φθάσῃ στὴν ἀνάπαυσι τῆς ἕξεως. Καὶ εὐχαριστώντας πάλι [τὸν Θεό], νὰ ἐπινοῇ ἄλλους τρόπους βίας, γιὰ νὰ πολεμῆται πάντα καὶ νὰ νικᾷ μὲ ταπείνωσι. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ [ἀληθινὴ] προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα γίνονται χωρὶς βία, δὲν εἶναι ἔργα, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρκ'], ἀλλὰ μᾶλλον [εἶναι] δῶρα. Ἐὰν ὅμως [ἀμέσως], μὲ τὸν πρῶτο κόπο, ἦλθε [καὶ] ἡ ἀνάπαυσι, τότε [αὐτό] εἶναι ἔπαθλο ἥττας καὶ ὄχι ἄξιο γιὰ καύχησι. Διότι δὲν ἐπαινοῦνται αὐτοί, οἱ ὁποῖοι λαμβάνουν μισθό, ἀλλὰ αὐτοί, ποὺ βιάζουν τὸν ἑαυτόν τους στὴν ἐργασία καὶ δὲν λαμβάνουν τίποτα. Καὶ τί μποροῦμε νὰ ποῦμε; Ὅσα κι ἂν κάνωμε καὶ [γιὰ] ὅσα κι ἂν εὐχαριστοῦμε τὸν Εὐεργέτη, τόσα πολλὰ [τοῦ] χρωστοῦμε καὶ ἀκόμη περισσότερα. Διότι Αὐτὸς μὲν δὲν ἔχει καμμία ἀνάγκη καὶ δὲν χρειάζεται τίποτα [ἀπὸ ἐμᾶς], ἐμεῖς ὅμως χωρὶς Αὐτὸν δὲν μποροῦμε νὰ κάνωμε κανένα καλό.

132. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ ὑμνήσῃ τὸν Θεό, αὐτὸς κερδίζει μᾶλλον, ἐπειδὴ ἔλαβε μεγάλο καὶ ἀξιοθαύμαστο χάρισμα. Καὶ ὅσον ὑμνεῖ, περισσότερο χρεώστης γίνεται καὶ δὲν εὑρίσκει τέλος ἢ διακοπὴ [καὶ ἀνάπαυλα] στὴν γνῶ-

γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἢ τῆς εὐχαριστίας, ἢ τῆς ταπεινώσεως, ἢ τῆς ἀγάπης οὐχ εὑρίσκει. Οὐ γάρ εἰσιν αὗται αἱ τοῦ [recte: ἐκ τοῦ][ιζ'] *αἰῶνος τούτου ἵνα τέλος ἔχωσιν, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἀτελευτήτου αἰῶνος ἐκείνου τὸ τέλος [recte: τοῦ τέλος]*[ιη'] *μὴ ἔχοντος, ἀλλὰ μᾶλλον αὔξησιν τῶν γνώσεων καὶ τῶν χαρισμάτων. Καὶ ὁ μὲν τούτου καταξιωθεὶς ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐλευθεροῦται ἐκ πάντων τῶν παθῶν. Ὁ δὲ τούτων τυχεῖν βουλόμενος ὀφείλει παραμένειν τῷ Θεῷ καὶ μηδ᾽ ὅλως φροντίδα ἔχειν περὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, μηδὲ πτοεῖσθαι ὑπ᾽ οὐδενὸς πειρασμοῦ, διότι ἐκ τούτου πρὸς μείζονα προκοπὴν ἀνάγεσθαι μέλλει καὶ βαθμὸν ὑψηλότερον· καὶ μήτε ἀπὸ ὀνείρων κακῶν ἢ δῆθεν καλῶν, μηδὲ ἀπὸ νοήματός τινος πονηροῦ ἢ ἀγαθοῦ, μήτε ἀπὸ λύπης ἢ δῆθεν χαρᾶς, μήτε ἀπὸ οἰήσεως ἢ ἀπογνώσεως ἢ βάθους ἢ ὕψους ἢ ἐγκαταλείψεως ἢ συνεργίας τινὸς δῆθεν καὶ ἰσχύος, μήτε ἀπὸ ἀμελείας ἢ προκοπῆς, ἢ ῥᾳθυμίας, ἢ προθυμίας δῆθεν, ἢ φαινομένης ἀπαθείας ἢ*

σι τοῦ Θεοῦ ἢ στὴν εὐχαριστία ἢ στὴν ταπείνωσι ἢ στὴν ἀγάπη. Διότι αὐτὲς δὲν εἶναι [καταστάσεις] τοῦ παρόντος αἰῶνος, γιὰ νὰ ἔχουν τέλος, ἀλλὰ τοῦ ἀπεράντου ἐκείνου αἰῶνος, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον [συνεχὴς] αὔξησι τῶν γνώσεων καὶ τῶν χαρισμάτων. Καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καταξιώθηκε αὐτοῦ [αὐτῆς τῆς χαρισματικῆς καταστάσεως], μὲ ἔργο καὶ λόγο ἐλευθερώνεται ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐπιτύχῃ [ὅλα] αὐτά, ὀφείλει νὰ παραμένῃ κοντὰ στὸν Θεό καὶ νὰ μὴν ἔχῃ καμία φροντίδα [γιὰ τὰ πράγματα] αὐτοῦ τοῦ [παρόντος] αἰῶνος, μήτε νὰ πτοῆται ἀπὸ κανέναν πειρασμό· διότι ἀπὸ αὐτὸν πρόκειται νὰ ἀνεβῇ σὲ μεγαλύτερη προκοπὴ καὶ σὲ ὑψηλότερη βαθμίδα. Οὔτε νὰ [ἐπηρεάζεται] ἀπὸ ὄνειρα κακὰ ἢ δῆθεν καλά, οὔτε ἀπὸ κάποιο πονηρὸ ἢ ἀγαθό λογισμό, οὔτε ἀπὸ λύπη, ἢ δῆθεν χαρά, οὔτε ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἢ ἀπόγνωσι ἢ βάθος, ἢ ὕψος ἢ ἐγκατάλειψι ἢ [ἀπὸ] κάποια δῆθεν βοήθεια καὶ δύναμι, οὔτε ἀπὸ ἀμέλεια ἢ προκοπή, ἢ ῥαθυμία ἢ δῆθεν προθυμία, ἢ φαινομενικὴ ἀπάθεια ἢ

πολλῆς προσπαθείας. Ἀλλὰ τὸν ἥσυχον βίον καὶ ἀπερίσπαστον φυλάττειν μετὰ ταπεινώσεως, πιστεύων, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἡμᾶς κακοποιῆσαι, μὴ θελόντων ἡμῶν. [133.] Διὰ δὲ τὸ ἐπαίρεσθαι μόνον καὶ μὴ προσφεύγειν ἀεὶ εἰς τὸν Θεόν, ἴσως ῥίπτειν τε ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ζητῶν ἐν πᾶσι τὸ θέλημα αὐτοῦ γενέσθαι· λέγων πρὸς πάντα λογισμὸν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν· οὐκ οἶδα τίς εἶ, ὁ Θεὸς οἶδεν, εἴτε καλὸς εἶ, εἴτε οὔ, ἐγὼ γὰρ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀπέῤῥιψα καὶ ἀποῤῥίπτω ἐμαυτὸν καὶ αὐτῷ μέλει περὶ ἐμοῦ[161]*. Ὡς γὰρ ἐκ μὴ ὄντος με ἐποίησεν, οὕτω καὶ κατὰ χάριν σῶσαί με ἔχειν, ἂν ἀρεστὸν αὐτῷ ᾖ· τὸ Ἅγιον αὐτοῦ μόνον θέλημα γενέσθω ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς θέλει καὶ ὅταν θέλῃ. Ἐγὼ γὰρ θέλημα οὐκ ἔχω, ἓν οἶδα, ὅτι πολλὰ ἥμαρτον, πολλὰ εὐεργετοῦμαι, καὶ οὐδὲ κἄν, κατὰ τὸ δυνατόν, ἔργῳ ἢ λόγῳ εὐχαριστῶ τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι· ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσι δύναται καὶ θέλει πάντας σῶσαι καὶ μετὰ πάντων κἀμέ, ὡς θέλει. Πόθεν*

μεγάλη προσπάθεια. Ἀλλὰ [ὀφείλει] νὰ διαφυλάσσῃ μὲ ταπείνωσι τὸν ἥσυχο καὶ ἀπερίσπαστο βίο, πιστεύοντας ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς προκαλέσῃ κάποιο κακό, ἐὰν ἐμεῖς δὲν θέλωμε.

133. [Ἐκτὸς] μόνον ἐὰν [κανεὶς] ὑπερηφανεύεται καὶ δὲν καταφεύγῃ πάντα στὸν Θεό, [ὁπότε ὀφείλει] νὰ ρίχνῃ τὸν ἑαυτόν του μπροστὰ στὸν Θεὸ καὶ νὰ ζητᾷ σὲ ὅλα νὰ γίνῃ τὸ θέλημα Αὐτοῦ· νὰ λέγῃ δὲ σὲ κάθε λογισμό, ὁ ὁποῖος ἔρχεται πρὸς αὐτόν: «δὲν γνωρίζω ποιὸς εἶσαι ἐσύ, ὁ Θεὸς γνωρίζει ἐὰν εἶσαι καλός, ἢ ὄχι, διότι στὰ χέρια Αὐτοῦ ἀνέθεσα καὶ ἀναθέτω τὸν ἑαυτόν μου» καὶ «Αὐτὸς φροντίζει γιὰ μένα». Διότι ὅπως μὲ δημιούργησε ἀπὸ τὸ μὴ ὂν [τὴν ἀνυπαρξία], ἔτσι καὶ κατὰ χάριν μπορεῖ νὰ μὲ σώσῃ, ἂν εἶναι σ' Αὐτὸν ἀρεστό. Μόνον τὸ Ἅγιό Του θέλημα νὰ γίνῃ στὸν παρόντα αἰῶνα καὶ στὸν μέλλοντα, ὅπως θέλει καὶ ὅταν θέλῃ. Ἐγὼ δὲν ἔχω θέλημα, ἕνα [μόνον] γνωρίζω, ὅτι πολὺ ἁμάρτησα, πολὺ εὐεργετοῦμαι καὶ οὔτε κἂν εὐχαριστῶ, κατὰ τὸ δυνατόν, μὲ ἔργο ἢ λόγο τὴν Ἀγαθότητά Του. Ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτά, μπορεῖ καὶ θέλει νὰ σώσῃ ὅλους καὶ μαζὶ μὲ ὅλους καὶ ἐμένα, ὅπως [Ἐκεῖνος] θέλει. Ἀπὸ ποῦ ὅμως

γὰρ οἶδα, ἄνθρωπος ὤν, ἢ οὕτως εἶναί με θέλει ἢ οὕτως; Ἐγὼ τοίνυν διὰ τὸν φόβον τοῦ ἁμαρτάνειν ἔφυγον καὶ ἦλθον ἐνταῦθα, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας μου καὶ πολλὰς ἀσθενείας κάθημαι ἀργὸς ἐν τῷ κελλίῳ, ὡς οἱ κατεχόμενοι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἀναμένων τὴν ἀπόφασιν τοῦ Δεσπότου. [134.] Καὶ κἂν ἀργὸν θεάσηται ἑαυτὸν καὶ ἀπωλεσμένον μὴ φοβηθῇ, πρὸς γὰρ συντριμμὸν ψυχῆς καὶ ἐπίπονα δάκρυα ἐλθεῖν μέλλει, ἂν μὴ ἐξέλθῃ τῆς κέλλης. Κἂν πάλιν πολλὴν προθυμίαν εἰς πᾶσαν πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ δάκρυα ἔχῃ, μὴ χαρὰν ἡγεῖσθαι τοῦτο, ἀλλὰ κλοπὴν καὶ ἑτοιμασίαν πολέμου. Καὶ ἁπλῶς, πᾶν πρᾶγμα καλὸν ἢ ἐναντίον ὀφείλει καταφρονεῖν, ἵνα μένῃ ἀτάραχος ἐν πᾶσιν, ἡσυχάζων καὶ κατὰ δύναμιν ἀγωνιζόμενος, ποιῶν ὅσα παρέλαβεν, εἴπερ εἶχέ τινα σύμβουλον. Εἰδ᾽ οὖν, τὸν Χριστὸν ὀφείλει ἔχειν, ἵνα εἰς πᾶν ἐγχείρημα καὶ λογισμὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς, ἀπὸ καρδίας μετὰ ταπεινώσεως· μηδ᾽ ὅλως θαρ-

νὰ ξέρω, ἀφοῦ εἶμαι ἄνθρωπος, ἂν μὲ θέλῃ νὰ εἶμαι ἔτσι [ὅπως εἶμαι] ἢ κάπως ἀλλιῶς; Ἐγὼ λοιπὸν ἀπὸ τὸν φόβο τῆς ἁμαρτίας ἔφυγα καὶ ἦλθα ἐδῶ, [καὶ] ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν μου καὶ τῶν πολλῶν ἀδυναμιῶν μου, κάθομαι ἀργὸς στὸ κελλί, ὅπως οἱ κρατούμενοι στὴ φυλακή[ρκα΄], περιμένοντας τὴν ἀπόφασι τοῦ Δεσπότου.

134. Καὶ ἂν ἀκόμη δῇ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του ἀργὸ καὶ χαμένο [γιὰ τὸν κόσμο], ἂς μὴ φοβηθῇ· γιατὶ πρόκειται νὰ ἔλθῃ σὲ συντριβὴ ψυχῆς καὶ ἐπίπονα δάκρυα[ρκβ΄], ἂν δὲν βγῇ ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί. Κι ἂν πάλι ἔχῃ μεγάλη προθυμία γιὰ κάθε πνευματικὴ ἐργασία, νὰ μὴν τὸ θεωρήσῃ [αἴτιο] χαρᾶς αὐτό, ἀλλὰ ἀπάτη καὶ προετοιμασία πολέμου. Καὶ γενικά, κάθε πρᾶγμα, καλὸ ἢ κακό, ὀφείλει νὰ τὸ καταφρονῇ, γιὰ νὰ μένῃ ἀτάραχος σὲ ὅλα, νὰ ἡσυχάζῃ καὶ νὰ ἀγωνίζεται τὸ κατὰ δύναμιν, ἐργαζόμενος ὅλα ὅσα παρέλαβε, ἂν βέβαια εἶχε [καὶ] κάποιο σύμβουλο. Ἐὰν λοιπὸν [δὲν ἔχῃ], ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὸν Χριστό, γιὰ νὰ Τὸν ἐρωτᾷ [καὶ συμβουλεύεται] σὲ κάθε ἐγχείρημα καὶ λογισμὸ μὲ καθαρὴ προσευχή, ἀπὸ τὴν καρδιά του μὲ ταπείνωσι· καθόλου δὲ νὰ μὴν θαρρῇ

ρῶν ὅτι δόκιμος γέγονε Μοναχός, ἄχρις ἂν τὸν Χριστὸν ἀπαντήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι, ὥς φασιν ὁ τῆς Κλίμακος καὶ ὁ Ἀββᾶς Ἀγάθων. Καὶ ἂν πρὸς τὸ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ ἔχῃ πάντα σκοπόν, αὐτὸς διδάσκει αὐτὸν τὸ θέλημα αὐτοῦ, εἴτε νοερῶς πληροφορῶν αὐτόν, εἴτε διά τινος ἀνθρώπου ἢ γραφῆς. Καὶ ἂν κόπτῃ τὰ ἑαυτοῦ θελήματα δι᾽ αὐτόν, αὐτὸς μετὰ χαρᾶς ἀνεκλαλήτου ποιήσει αὐτὸν φθάσαι τὴν τελειότητα, ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. Καὶ τοῦτο ἰδὼν λίαν θαυμάζει, πῶς πανταχόθεν ἄρχεται βρύειν ἡ χαρὰ καὶ ἡ γνῶσις, καὶ ἐκ παντὸς πράγματος ὠφέλειαν εὑρίσκει καὶ βασιλεύει ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ, ὡς μὴ ἔχοντι ἴδιον θέλημα, διὰ τὸ ὑποταγῆναι αὐτὸν τῷ Ἁγίῳ αὐτοῦ θελήματι. Καὶ γίνεται ὡς βασιλεύς, ὥστε εἴ τι ἐνθυμηθῇ, ἀκοπότως καὶ ἑτοίμως γίνεται αὐτῷ παρὰ τῷ Θεῷ, τῷ τὴν αὐτοῦ φροντίδα ποιοῦντι. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πίστις ἣν ἔφη ὁ Κύριος· ἐὰν ἔχητε πίστιν[162], καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν πίστιν οἰκοδομοῦνται αἱ λοιπαὶ ἀρεταί[163], κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

ὅτι ἔχει γίνῃ δοκιμασμένος [καὶ ἄξιος] μοναχός, ἕως ὅτου συναντήσῃ τὸν Χριστὸ στὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅπως λέγουν ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος καὶ ὁ Ἀββᾶς Ἀγάθων[ρκγ΄]. Καὶ ἂν ἔχῃ μοναδικό σκοπό νὰ εὐαρεστήσῃ τὸν Θεό, Αὐτὸς τοῦ διδάσκει τὸ θέλημά Του, εἴτε νοερὰ πληροφορώντας αὐτόν, εἴτε διὰ μέσου κάποιου ἀνθρώπου ἢ διὰ τῆς Γραφῆς. Κι ἂν κόβῃ τὰ θελήματά του γι᾽ Αὐτόν, Αὐτός, μὲ ἀνέκφραστη χαρά, θὰ τὸν κάνῃ νὰ φθάσῃ στὴν τελειότητα, [μὲ τρόπους] ποὺ δὲν γνωρίζει οὔτε ὁ ἴδιος. Καὶ ὅταν τὸ δῇ αὐτό, θαυμάζει πάρα πολύ, πῶς ἀπὸ παντοῦ ἀρχίζει νὰ ἀναβλύζῃ ἡ χαρὰ καὶ ἡ γνῶσι καὶ ἀπὸ κάθε πρᾶγμα εὑρίσκει ὠφέλεια καὶ βασιλεύει ὁ Θεὸς μέσα του, σὰν νὰ μὴν ἔχῃ δικό του θέλημα, διότι ὑποτάχθηκε στὸ ἅγιο Αὐτοῦ θέλημα. Καὶ γίνεται σὰν βασιλιάς, ὥστε, ἂν κάτι ἔλθῃ στὸν νοῦ του [ὡς ἐπιθυμία], τοῦ γίνεται ἀμέσως καὶ χωρὶς κόπο, ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ Ὁποῖος ἔχει [ἀναλάβει] τὴν φροντίδα του. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πίστι, τὴν ὁποία εἶπε ὁ Κύριος· «ἐὰν ἔχετε πίστι» καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ἐπάνω σ᾽ αὐτὴ τὴν πίστι οἰκοδομοῦνται [καὶ θεμελιώνονται] οἱ ἀρετές, κατὰ τὸν Ἀπόστολο.

[135.] Τούτου χάριν ὁ ἐχθρὸς πᾶσαν μηχανὴν ποιεῖ, ἵνα τῆς ἡσυχίας χωρισθῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ πεσεῖται εἰς τὸν περισπασμόν· καὶ εἰς τρόπον τινὰ ἄπιστος εὑρίσκηται, ἐλπίζων ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν καὶ φρόνησιν ἢ ὁλοτελῶς ἢ ἐκ μέρους. Καὶ ἐκ τούτου ἀφορμὴ λαμβάνει ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ νικῆσαι αὐτὸν καὶ αἰχμάλωτον λαβεῖν τὸν ἄθλιον. Ὁ δὲ ταῦτα γνούς, πᾶσαν τὴν τοῦ κόσμου τρυφὴν καὶ ἀνάπαυσιν καταλιπών, ὡς οἶδεν ὄντα σπεύδει εἰς τὴν ἀμεριμνίαν· εἴτε εἰς τὴν ὑποταγήν, ἔχων τὸν ἐπιστάτην ἀντὶ Χριστοῦ, καὶ ἀνατίθησιν αὐτῷ πᾶν νόημα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ἵνα μηδ᾽ ὅλως ἔχῃ τί, εἴτε εἰς τὴν ἡσυχίαν ἐκ πίστεως βεβαίας, πάντα φεύγων. Καὶ ἔχει ἀντὶ πάντων τὸν Χριστὸν καὶ αὐτὸς γίνεται αὐτῷ πάντα, ὥς φασιν ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Δαμασκηνός, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· τρέφων, ἐνδύων, χαροποιῶν, παρακαλῶν, εὐφραίνων, ἀναπαύων, διδάσκων, φωτίζων. Καὶ ἁπλῶς, ὥσπερ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τούτου ποιεῖ φροντίδα· εἰ καὶ μὴ

135. Γι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ ἐχθρὸς μεταχειρίζεται κάθε τέχνασμα, γιὰ νὰ χωρισθῇ [ἀπομακρυνόμενος] ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἡσυχία καὶ νὰ πέσῃ εἰς τὸν περισπασμό· καὶ κατὰ κάποιον τρόπο [σὲ κάποια περίστασι] νὰ εὑρεθῇ ἄπιστος, ἐλπίζοντας [μόνο] στὴν δική του δύναμι καὶ φρόνησι ἢ ὁλοκληρωτικὰ ἢ μερικῶς. Καὶ ἀπὸ αὐτό, παίρνει ἀφορμὴ ὁ ἐχθρός, νὰ τὸν νικήσῃ καὶ νὰ τὸν συλλάβῃ αἰχμάλωτο τὸν ἄθλιο. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος τὰ ἐγνώρισε [καλὰ ὅλα] αὐτά, ἀφοῦ ἐγκαταλείψῃ κάθε ἀπόλαυσι καὶ ἀνάπαυσι τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ ξέρει [πλέον] τί εἶναι [αὐτά], σπεύδει στὴν ἀμεριμνησία, εἴτε στὴν ὑποταγή, ἔχοντας τὸν ἐπιστάτη [Γέροντα] ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀποθέτει σ᾽ αὐτὸν κάθε σκέψι [ποὺ ἐκφράζεται] καὶ μὲ λόγο καὶ μὲ ἔργο, γιὰ νὰ μὴν ἔχῃ ἐντελῶς τίποτε [δικό του], εἴτε [σπεύδει] εἰς τὴν ἡσυχία μὲ βεβαία πίστι, φεύγοντας ἀπὸ ὅλα. Καὶ [ἐκεῖ] ἔχει ἀντὶ ὅλων, τὸν Χριστὸ καὶ Αὐτὸς γίνεται γι᾽ αὐτὸν τὰ πάντα, ὅπως λέγουν ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Δαμασκηνός[ρκδ΄], εἰς τὸν παρόντα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα· ὁ Ὁποῖος τὸν τρέφει, τὸν ἐνδύει, τὸν χαροποιεῖ, τὸν παρηγορεῖ, τὸν εὐφραίνει, τὸν ἀναπαύει, τὸν διδάσκει, τὸν φωτίζει. Καὶ γενικά, ὅπως [ἐφρόντιζε] γιὰ τοὺς μαθητές Του, ἔτσι φροντίζει [καὶ] γι᾽ αὐτόν· ἂν καὶ δὲν

ὥσπερ ἐκεῖνοι κοπιᾶν ἔχῃ, ἀλλ' οὖν πίστιν ἔχῃ βεβαίαν, δι' ἣν οὐ ποιεῖται τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν πνευμάτων, ὡς οἱ Ἀπόστολοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων[164]*, κάθηται ἐν τῷ κελλίῳ ἀναμένων τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον, ἵνα διὰ τῆς ὄντως θεωρίας, ἤτοι τῆς τῶν κτισμάτων αὐτοῦ γνώσεως, συνεγείρῃ νοητῶς ἐκ τῶν παθῶν, καὶ τὴν εἰρήνην χαρίσηται, ὥσπερ τοῖς Ἀποστόλοις, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων*[165]*, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος.*

μπορῇ νὰ κοπιάζῃ ὅπως ἐκεῖνοι, ἔχει ὅμως βεβαία πίστι, μὲ τὴν ὁποία [πλέον] δὲν φροντίζει [αὐτὸς] γιὰ τὸν ἑαυτό του [πλέον], ὅπως οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν φόβο τῶν [πονηρῶν] πνευμάτων, ὅπως οἱ Ἀπόστολοι «διὰ τὸν φόβο τῶν Ἰουδαίων», κάθεται στὸ κελλί [του], περιμένοντας τὸν Διδάσκαλό του, γιὰ νὰ τὸν ἀναστήσῃ νοητὰ ἀπὸ τὰ πάθη, μὲ τὴν ἀληθινὴ θεωρία, δηλαδὴ τὴν γνῶσι τῶν κτισμάτων Του καὶ γιὰ νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν εἰρήνη, ὅπως στοὺς Ἀποστόλους, ἐνῶ «οἱ θύρες ἦταν κλεισμένες», λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ρκε΄].

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ ΑΡΙΣΤΗ

[136.] Τὰ δὲ πρῴην γεγραμμένα ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου περὶ τῶν ἑπτὰ πράξεων τῶν σωματικῶν καὶ ἠθικῶν, ἀείποτε φυλάττειν δεῖ· καὶ μήτε ἐλαττώσειν τῇ ἐλλείψει, μήτε αὔξειν τῇ ὑπερβολῇ. Εἰ μήπου καιρὸς πολέμου ἐστι σωματικοῦ διὰ τὴν νεότητα ἢ ἰσχὺν ὑπερβάλλουσαν, δι' ἣν χρῄζει ὑπερβαλλούσης ἀσκή-

136. Αὐτὰ ποὺ ἔχουν γραφῆ προηγουμένως, στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου, γιὰ τὶς ἑπτὰ σωματικὲς καὶ ἠθικὲς πράξεις, πρέπει νὰ τὰ τηρῇ κανεὶς πάντοτε· καὶ δὲν πρέπει οὔτε νὰ τὰ ἐλαττώσῃ μὲ τὴν ἔλλειψι, οὔτε νὰ τὰ αὐξήσῃ μὲ τὴν ὑπερβολή. Ἐκτὸς κι ἂν εἶναι καιρὸς σωματικοῦ πολέμου, ἐξ αἰτίας τῆς νεότητος ἢ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς [σωματικῆς] δυνάμεως, γιὰ τὴν ὁποία χρειάζεται [καὶ] ὑπερβολικὴ ἄσκη-

σεως. Ἢ πάλιν δι᾿ ἀσθένειαν δι᾿ ἣν μικρᾶς ἀναπαύσεως δέεται. Πλὴν μὴ κατὰ λύσιν τελείαν· αὕτη γὰρ καὶ τοὺς ἀπαθεῖς βλάψαι δύναται, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. Ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην ἔστω ἡ ἀνάπαυσις, ὡς ἰατρεία τῆς ἀῤῥωστίας· καὶ μὴ ἀφορμὴν εὑροῦσα ἡ ψυχὴ τὸν τόνον ὑποχαλᾶν βούλεται. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ λύσις, ὅταν ὁλοψύχως τις θέλῃ τὴν ἀνάπαυσιν· ἡ δὲ ἀνάπαυσις, φησί, τοὺς νέους καὶ ὑγιεῖς βλάπτειν εἴωθε. Ἐπειδή φασιν οἱ Ἅγιοι Πατέρες Βασίλειός τε καὶ Μάξιμος· ὅτι πρὸς μὲν θεραπείαν πείνης καὶ δίψης, ἄρτος μόνος καὶ ὕδωρ χρήσιμα, πρὸς δὲ ὑγείαν καὶ ἰσχὺν τοῦ σώματος, τὰ λοιπὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπως δεδώρηται· καὶ ἵνα μὴ τὸ ἓν εἶδος ἀεὶ ἐσθιόμενον εἰς ἀηδίαν φέρῃ τὸν ἀσθενοῦντα, ἀλλ᾿ ἓν παρ᾿ ἕν, ὡς προείρηται, χρήσιμα. Ἡ γὰρ ἀποχὴ καὶ ἡ ἀκρασία εἰσὶν αἱ τὰς ἀσθενείας προσφέρουσαι. Ἡ δὲ ἐγκράτεια καὶ ἐναλλαγὴ τῶν βρωμάτων καθ᾿ ἑκάστην, τῆς ὑγείας πρόξενοι γίνονται, ἵνα τὸ σῶμα τηρηθῇ ἀνήδονον καὶ ἄνοσον καὶ γέ-

σι. Ἢ πάλι [τὸ ἀντίθετο], ἐξ αἰτίας ἀσθενείας, γιὰ τὴν ὁποία ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λίγη ἀνάπαυσι. Πλὴν ὅμως [νὰ μὴν κάνῃ] τελεία κατάργησι [τῆς ἀσκήσεως]· διότι αὐτὴ μπορεῖ νὰ βλάψῃ καὶ τοὺς ἀπαθεῖς [ἀκόμη], ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ[ρκστ']. Ἀλλά, ἂς εἶναι κατ᾿ ἀνάγκη ἡ ἀνάπαυσι, σὰν θεραπεία τῆς ἀσθενείας· καὶ νὰ μὴ θέλῃ ἡ ψυχή, βρίσκοντας ἀφορμὴ τὴν ἀσθένεια, νὰ χαλαρώνῃ τὸν τόνο [καὶ τὴν ἔντασι τῆς ἀσκήσεως]. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ χαλάρωσι, [ἡ ὁποία ἐπέρχεται] ὅταν ὁλόψυχα κανεὶς θέλῃ τὴν ἀνάπαυσι. Ἡ ἀνάπαυσι ὅμως, λέγει, συνηθίζει νὰ βλάπτῃ τοὺς νέους καὶ ὑγιεῖς. Ἐπειδὴ οἱ Ἅγιοι Πατέρες καὶ ὁ Βασίλειος[ρκζ'] καὶ ὁ Μάξιμος λέγουν· ὅτι γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας χρειάζονται μόνο τὸ ψωμὶ καὶ τὸ νερό, γιὰ τὴν ὑγεία ὅμως καὶ τὴν ἰσχὺ τοῦ σώματος, ἔχουν δωρηθῆ μὲ φιλανθρωπία ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὰ ὑπόλοιπα· καὶ γιὰ νὰ μὴν προκαλῆται ἀηδία στὸν ἀσθενῆ, ὅταν τρώγῃ τὸ ἕνα [καὶ ἴδιο] εἶδος [τροφῆς] πάντοτε, ἀλλὰ ἐναλλάξ, ὅπως προηγουμένως ἔχει λεχθῆ [ὥστε ὅλα νὰ εἶναι] χρήσιμα. Διότι ἡ ἀποχὴ καὶ ἡ ἀκράτεια, εἶναι ἐκεῖνες ποὺ προκαλοῦν τὶς ἀσθένειες. Ἡ ἐγκράτεια ὅμως καὶ ἡ καθημερινὴ ἐναλλαγὴ τῶν τροφῶν, προξενοῦν τὴν ὑγεία, γιὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ σῶμα ἀνεπηρέαστο ἀπὸ ἡδονὴ καὶ [ὑγιὲς] χωρὶς ἀρρώστειες

νηται συνεργὸν πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν. [137.] Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους, ὡς εἴρηται. Οἱ δὲ ἀπαθεῖς διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν νηπιότητος, πολλάκις δι᾽ ἡμερῶν πολλῶν οὐκ ἐσθίουσιν ἐπιλαθόμενοι τοῦ σώματος, ὡς ὁ Ἅγιος Σισόης, ὅστις μετὰ τὸ ἐσθίειν ἐζήτει μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἐκστάσεως, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, πρὸς ὠφέλειαν πολλῶν· εἴτε ἐξέστημεν Θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν[166]· καὶ ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος περί τινων, καὶ ἄλλοι τινές. Οὐδὲ πάλιν μετά τινων ἐσθίοντες οἱ τοιοῦτοι πολλῶν ἐδεσμάτων, εἶχον αἴσθησιν τῶν τοιούτων, ἀλλ᾽ ὡς μηδὲν ἐσθίοντες διέκειντο. Ὁ γὰρ νοῦς τῶν τοιούτων οὐκ ἔστιν ἐν τῷ σώματι, ἵνα αἴσθηται αὐτοῦ τὴν ἀνάπαυσιν ἢ τὸν πόνον. Καὶ δῆλον μὲν ἐκ τῶν πολλῶν Πατέρων καὶ Ἁγίων Μαρτύρων, δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἁγίου ἐκείνου, περὶ οὗ ἔγραψεν ὁ Ἅγιος Νεῖλος· ὅτι ἦν τις γέρων, φησίν, ἐν τῇ ἐρήμῳ προσευχόμενος κατὰ νοῦν, ὅν, παραχωρήσει Θεοῦ, πρὸς

καὶ νὰ γίνῃ συνεργὸ στὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν.

137. Καὶ αὐτὰ μὲν γι᾽ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονται [ἀκόμη], ὅπως ἔχει λεχθῆ. Οἱ ἀπαθεῖς ὅμως μὲ τὴν κατὰ Χριστὸν νηπιότητα [ποὺ τοὺς χαρακτηρίζει], πολλὲς φορὲς δὲν τρώγουν γιὰ πολλὲς ἡμέρες, ξεχνώντας [τὶς ἀνάγκες] τοῦ σώματός τους, ὅπως ὁ Ἅγιος Σισώης[ρκη'], ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ φαγητὸ ζητοῦσε νὰ μεταλάβῃ τὰ Ἄχραντα μυστήρια, ἀπὸ τὴν ἔκστασι [τοῦ νοῦ, στὴν ὁποία εἶχε ἀνέλθει] πρὸς τὸν Θεό, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος πρὸς ὠφέλεια πολλῶν, «ἐὰν βρισκώμαστε σὲ ἔκστασι, διὰ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ [γίνεται]· ἐὰν εἴμαστε σώφρονες [αὐτὸ γίνεται] γιὰ χάρι δική σας». Παρόμοια [λέγει] καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος γιὰ μερικούς, [ὅπως] καὶ κάποιοι ἄλλοι. Οὔτε πάλι αὐτοί, ὅταν ἔτρωγαν μαζὶ μὲ ἄλλους πολλὰ φαγητά, εἶχαν τὴν αἴσθησι αὐτῶν, ἀλλὰ εὑρίσκοντο σὲ τέτοια κατάστασι, σὰν νὰ μὴν ἔτρωγαν τίποτα. Διότι ὁ νοῦς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι [προσηλωμένος] στὸ σῶμα γιὰ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάπαυσι ἢ τὸν πόνο αὐτοῦ. Καὶ [αὐτὸ] εἶναι φανερὸ ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους Πατέρες καὶ τοὺς ἁγίους Μάρτυρες, καὶ ἀκόμη εἶναι [πιὸ] φανερὸ ἀπὸ τὸν Ἅγιο ἐκεῖνο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψε ὁ Ἅγιος Νεῖλος[ρκθ']· ὅτι ἦταν, λέγει, κάποιος Γέροντας στὴν ἔρημο προσευχόμενος μὲ τὸν νοῦ του, τὸν ὁποῖο, κατὰ παραχώρησι τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὠφέ-

ὠφέλειαν αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν, ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν οἱ δαίμονες ἐλάμβανον καὶ εἰς τὸ ὕψος ἐτίνασσον· καὶ πάλιν ἵνα μὴ βλαβῇ τὸ σῶμα, ἐν τῷ ἐμπίπτειν ἐκ τοσούτου ὕψους, ἐν τῷ ψαθίῳ ἐδέχοντο. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πολὺ ποιοῦντες, δοκιμάζοντες εἰ κατέρχεται ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ οὐκ ἴσχυσαν τοῦτο ἀνῦσαι. Ὁ τοιοῦτος ἆρα πότε αἴσθηται βρώσεως ἢ πόσεως ἤ τινος τῶν σωματικῶν; Καὶ πάλιν ὁ Ἅγιος Ἐφραίμ, μετὰ τὸ νικῆσαι πάντα τά τε ψυχικὰ καὶ σωματικὰ πάθη, χάριτι Χριστοῦ, ἵνα μὴ ἀργὸς ἐκ τῶν πολέμων τοῦ ἐχθροῦ εὑρεθῇ καὶ τούτου χάριν κατακριθῇ, ὡς ἐδόκει ἐξ ἀφάτου ταπεινώσεως, ἐζήτει τὴν χάριν τῆς ἀπαθείας ἀρθῆναι ἀπ᾽ αὐτοῦ· περὶ οὗ Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος ἐκπλαγείς, ἔγραψεν· ὅτι εἰσί τινες ἀπαθῶν ἀπαθέστεροι, ὡς ὁ Σύρος ἐκεῖνός φησι, καὶ τὰ ἑξῆς.

λεια αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν, τὸν ἔπιαναν οἱ δαίμονες ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ τὸν ἐτίναζαν ψηλά· καὶ πάλι γιὰ νὰ μὴν βλαβῇ τὸ σῶμα [του], καθὼς θὰ ἔπεφτε ἀπὸ τόσο ὕψος, τὸ ἐδέχοντο μέσα στὴν ψάθα. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαναν ἐπὶ πολὺ [χρόνο], γιὰ νὰ δοκιμάσουν, ἐὰν κατεβαίνῃ ὁ νοῦς του ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ κατορθώσουν. Ἆραγε αὐτὸς [ὁ ἄνθρωπος] θὰ αἰσθανθῇ ποτὲ [τὴν ἀνάγκη] τῆς τροφῆς ἢ τοῦ ποτοῦ, ἢ κάποιου ἄλλου ἀπὸ τὰ σωματικά; Καὶ πάλι ὁ Ἅγιος Ἐφραίμ, ἀφοῦ νίκησε, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ, ὅλα τὰ σωματικὰ καὶ ψυχικὰ πάθη, γιὰ νὰ μὴν εὑρεθῇ ἀργὸς ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ ἐχθροῦ, καὶ νὰ μὴν κατακριθῇ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ὅπως νόμιζε ἀπὸ τὴν ἀνέκφραστη ταπείνωσί του, ζητοῦσε [ἀπὸ τὸν Θεὸ] νὰ τοῦ ἀφαιρεθῇ ἡ Χάρι τῆς ἀπαθείας· γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος μὲ κατάπληξι ἔγραψε[ρλʹ]· «ὅτι ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπαθέστεροι [καὶ] ἀπὸ τοὺς ἀπαθεῖς, ὅπως ἐκεῖνος ὁ Σύρος [ὁ ἅγ. Ἐφραίμ], λέγει [πρὸς τὸν Κύριον]..», καὶ τὰ λοιπά.

[138.] Διὰ τοῦτο εἰς πᾶν πρᾶγμα χρῄζομεν τῆς διακρίσεως, ἵνα κατὰ τὸν καιρὸν κρίνωμεν πᾶν ἐπιτήδευμα. Ἡ γὰρ διάκρισις φῶς ἐστι δεικνύουσα τῷ ἔχοντι αὐτήν, τὸν καιρόν, τὸ ἐγχείρημα, τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν κατάστασιν ἀνθρώπου, τὴν ἰσχύν, τὴν γνῶσιν, τὴν ἡλικίαν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀσθένειαν, τὴν προαίρεσιν, τὴν προθυμίαν, τὴν συντριβήν, τὴν ἕξιν, τὴν ἀγνωσίαν, τὴν τοῦ σώματος δύναμιν καὶ κρᾶσιν, ὑγείαν τε καὶ ταλαιπωρίαν, τὸν τρόπον, τὸν τόπον, τὴν ἀναστροφήν, τὴν ἀνατροφήν, τὴν πίστιν, τὴν διάθεσιν, τὸν σκοπόν, τὴν διαγωγήν, τὴν ἄδειαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν φυσικὴν φρόνησιν, τὴν σπουδήν, τὴν ἐγρήγορσιν, τὴν βραδύτητα, καὶ τὰ ὅμοια. Ἔπειτα, τῶν πραμάτων τὴν φύσιν, τὴν χρῆσιν, τὴν ποσότητα, τὰ εἴδη, τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενον, τὸν νοῦν τῆς ἑκάστης λέξεως, οἷον τὸ λεγόμενον ῥητὸν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, ὅτε ἦλθον οἱ Ἕλληνες ζητοῦντες ἰδεῖν τὸν Κύ-

138. Γι᾽ αὐτὸ σὲ κάθε πρᾶγμα χρειαζόμαστε τὴ διάκρισι, γιὰ νὰ κρίνωμε ἀνάλογα μὲ τὸν [κατάλληλο] καιρὸ τὸ κάθε ἔργο. Διότι ἡ διάκρισι εἶναι φῶς, τὸ ὁποῖο δείχνει σ᾽ αὐτὸν ποὺ τὴν ἔχει, τὸν καιρό, τὸ ἐγχείρημα, τὸ ἔργο, τὴν [πνευματικὴ] κατάστασι τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἰσχύ, τὴν γνῶσι, τὴν ἡλικία, τὴν δύναμι, τὴν ἀδυναμία, τὴν προαίρεσι, τὴν προθυμία, τὴν συντριβή, τὴν ἕξι, τὴν ἄγνοια, τὴν ρώμη καὶ τὴν κρᾶσι τοῦ σώματος, τὴν ὑγεία καὶ τὴν κακουχία, τὸν τρόπο, τὸν τόπο, τὴ συναναστροφή, τὴν ἀνατροφή, τὴν πίστι, τὴν διάθεσι, τὸν σκοπό, τὴ συμπεριφορά, τὴν ἀσφάλεια, τὴν ἀκριβῆ γνῶσι, τὴν φυσικὴ φρόνησι, τὸν ζῆλο, τὴν ἐγρήγορσι, τὴ βραδύτητα, καὶ [ὅλα] τὰ παρόμοια. Ἔπειτα [δείχνει ἡ διάκρισι] τῶν πραγμάτων τὴν φύσι, τὴν χρῆσι, τὴν ποσότητα, τὰ εἴδη, τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται μέσα στὶς θεῖες Γραφές, τὴν ἔννοια τῆς κάθε λέξεως, ὅπως [γιὰ παράδειγμα], τὸ λεγόμενο στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο, «ὅταν ἦρθαν οἱ Ἕλληνες καὶ ζητοῦσαν νὰ δοῦν τὸν Κύριον»

ριον, καὶ εὐθέως εἶπεν· ἐλήλυθεν ἡ ὥρα[167]*, καὶ τὰ ἑξῆς· πρόδηλον, ὅτι ἔφθασεν ἡ κλῆσις τῶν ἐθνῶν. Ἤρξατο γὰρ ὁ καιρὸς τοῦ πάθους, καὶ τοῦτο ὡς σημεῖον τίθησιν. [139.] Καὶ γὰρ ἡ διάκρισις ταῦτα πάντα σαφηνίζει, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς τῶν Πατέρων ἑρμηνείας· ὅτι οὐ τὸ γινόμενον πρᾶγμά ἐστι τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ δι᾽ οὗ γίνεται, φησὶν ὁ Ἅγιος Νεῖλος. Καὶ ὁ δίχα τῆς τῶν εἰρημένων γνώσεως ποιῶν τι, κοπιᾷ μὲν ἴσως πολλά, οὐδὲν δὲ ἀνύσαι δύναται, ὥς φησιν ὁ Μέγας Ἀντώνιος καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, περὶ τῶν ἀγωνιζομένων εἰς τὰς σωματικὰς ἀρετάς, ἀμελούντων δὲ εἰς τὴν τοῦ νοὸς ἐργασίαν, καίπερ αὐτὴν μᾶλλον εἶναι τὸ ζητούμενον, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Μάξιμος· δὸς τῷ σώματι τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασίαν, καὶ ὅλον σου τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τὸν νοῦν τρέψον. Ὁ γὰρ σωματικῶς, φησίν, ἐργαζόμενος, ποτὲ μὲν ἡττᾶται γαστριμαργίᾳ καὶ πολυυπνίᾳ, περισπασμῷ τε καὶ πολυλογίᾳ, καὶ ἐκ τούτων σκοτίζει τὸν νοῦν· ποτὲ δὲ τῇ ἐκτεταμένῃ*

καὶ ἀμέσως Αὐτὸς εἶπε· «ἔχει φθάσει ἡ ὥρα» καὶ τὰ λοιπά. Εἶναι ὁλοφάνερο [ὅτι ἐννοοῦσε] πὼς ἔφθασε ἡ [ὥρα] τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν. Διότι εἶχε ἀρχίσει ὁ καιρὸς τοῦ πάθους καὶ αὐτὸ [τὸ ρητὸ] τὸ θέτει σὰν σημεῖο.

139. Ἡ διάκρισι λοιπὸν διασαφανίζει ὅλα αὐτά, καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ἑρμηνείας τῶν Πατέρων· διότι τὸ ζητούμενον, δὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα τὸ ὁποῖο γίνεται, ἀλλὰ [ὁ τρόπος] διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται, λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος[ρλα']. Καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος κάνει κάτι, χωρὶς τὴν γνῶσι ὅσων ἔχουν λεχθῇ, ἴσως κοπιάζει πολύ, ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ τίποτε, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀντώνιος[ρλβ'] καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρλγ'], γιὰ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονται στὶς σωματικὲς ἀρετές, ἀλλὰ ἀμελοῦν τὴν ἐργασία τοῦ νοός, ἂν καὶ αὐτὴ [πρέπει] νὰ εἶναι τὸ ζητούμενο, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ρλδ']· «δῶσε στὸ σῶμα [σου] τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασία καὶ στρέψε ὅλον σου τὸν ἀγῶνα στὸ νοῦ [στὴν νοερὰ ἐσωτερικὴ ἐργασία]. Διότι ἐκεῖνος, λέγει, ποὺ ἐργάζεται τὰ σωματικὰ [ἔργα], ἄλλοτε μὲν νικᾶται ἀπὸ τὴ γαστριμαργία καὶ τὴν πολυϋπνία, ἀπὸ τὸν περισπασμὸ [στὰ βιοτικὰ] καὶ τὴν πολυλογία καὶ ἀπὸ αὐτὰ σκοτίζεται ὁ νοῦς [του]· ἄλλοτε δὲ μὲ τὴν παρατεταμένη

νηστείᾳ, ἀγρυπνίᾳ τε καὶ ὑπερβολῇ τῶν καμάτων θολοῖ τὴν διάνοιαν. Ὁ δὲ τὸν νοῦν ἐπιμελούμενος θεωρεῖ, εὔχεται, θεολογεῖ, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν κατορθῶσαι δύναται. Διότι ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἐπιστημόνως ἀγωνίζεται ποιεῖν, ὅσον δύναται, μικρὰς τὰς τοῦ σώματος χρείας, ἵνα ἐκ τούτου γένηται ὀλιγομέριμνος ἢ καὶ ἀμέριμνος πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολάς, ὥς φησιν ὁ Κύριος· μὴ μεριμνᾶτε[168]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐν δὲ πολυμεριμνίᾳ οὐδὲ ἑαυτόν τις βλέπειν δύναται, καὶ πῶς τὰς πρὸ καιροῦ ἡτοιμασμένας τοῦ ἐχθροῦ παγίδας δύναται βλέπειν; [***140.***] Ἐπεὶ ὁ ἐχθρὸς οὐ πάντοτε πόλεμον φανερὸν ποιεῖν εἴωθεν, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν εὐχερῶς εἰς τὰς παγίδας αὐτοῦ πολλοὶ ἐνεπέσαμεν, ἵνα ὀλίγοι οἱ σῳζόμενοι εὑρεθήσονται*[169]*, ὥς φησιν ὁ Κύριος. Ἀλλ᾿ ὅταν εἰς τὰ μεγάλα βουληθῇ ῥίψαι τινά, ἀμελεῖν κατασκευάζει πρῶτον τὰ μικρὰ καὶ ἀφανῆ· καὶ πρὸ τῆς μοιχείας, τὴν πυκνὴν καὶ ἀκόλαστον θεωρίαν· καὶ πρὸ τοῦ φόνου τὸν μικρὸν*

νηστεία [καὶ] ἀγρυπνία καὶ μὲ τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους θολώνεται ἡ διάνοιά [του]. Ἐκεῖνος, ὅμως, ὁ ὁποῖος ἐπιμελεῖται τὸν νοῦ [τὴν νοερὰ ἐργασία], ἔρχεται σὲ θεωρία, προσεύχεται, θεολογεῖ καὶ μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ κάθε ἀρετή. Διότι ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἀγωνίζεται μὲ ἐπιστημονικὴ σοφία νὰ κάνῃ, ὅσο μπορεῖ, μικρὲς τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος, γιὰ νὰ γίνῃ ἀπὸ αὐτὸ ὀλιγομέριμνος ἢ [ἀκόμη] καὶ ἀμέριμνος, ὥστε νὰ τηρῇ τὶς ἐντολές, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «μὴ μεριμνᾶτε» καὶ τὰ λοιπά. Μὲ τὶς πολλὲς μέριμνες, ὅμως, οὔτε τὸν ἑαυτόν του δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βλέπῃ, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ βλέπῃ τὶς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ὁποῖες πρὶν ἀπὸ [πολὺ] καιρὸ ἔχουν ἑτοιμασθῆ;

140. Διότι ὁ ἐχθρὸς συνηθίζει νὰ μὴν κάνῃ πάντοτε φανερὸ τὸν πόλεμο, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[ρλε']. Διότι, ἂν αὐτὸ συνέβαινε, δὲν θὰ πέφταμε τόσο εὔκολα πολλοὶ στὶς παγίδες του, ὥστε νὰ βρεθοῦν «ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι», ὅπως λέγει ὁ Κύριος. Ἀλλά, ὅταν [ὁ ἐχθρὸς] θελήσῃ νὰ ρίξῃ κάποιον στὰ μεγάλα [ἁμαρτήματα], τὸν κάνει πρῶτα νὰ ἀμελῇ τὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα· καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν μοιχεία, [προκαλεῖ] στὴν συχνὴ καὶ ἀκόλαστη θέα· καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν φόνο, στὸν ἀσήμαντο θυ-

θυμόν· καὶ πρὸ τοῦ σκότους τῆς διανοίας, τὸν μικρὸν περισπασμόν· καὶ πρὸ τούτου πάλιν, τὴν δῆθεν ἀναγκαίαν τοῦ σώματος χρείαν. Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος, ὡς πάντα προγινώσκων, ὡς τοῦ Πατρὸς σοφία ὑπάρχων[170]*, προκαταλαμβάνων τὰς τοῦ διαβόλου πανουργίας, κελεύει τοῖς ἀνθρώποις πρὸ τοῦ καιροῦ κόπτειν τὰς ἀφορμάς· ἵνα μὴ δοκοῦντες εὐσυμπάθητα εἶναι τὰ μικρά, πίπτωμεν ἐλεεινῶς ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ μεγάλοις ἁμαρτήμασι· καὶ φησίν· ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις*[171]*, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ δηλαδή, τάδε καὶ τάδε· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν*[172]*, καὶ τὰ ἑξῆς.* ***[141.]*** *Ὁ οὖν μαθητευθεὶς τῷ Ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ, ὀφείλει τὰ διδασκόμενα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος προσέχειν καὶ ποιεῖν, ἵνα ῥυσθῇ τῶν παγίδων τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἔχειν τὰς ἐντολὰς φιλοτιμίαν μᾶλλον καὶ εὐεργεσίαν μεγάλην, ὅτι μετά σοφίας μεγάλης δύναται σῴζειν τὴν ψυχήν. Θεοῦ δῶρα γάρ εἰσιν αἱ ἐντολαί, καὶ εἰκότως, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἄνωθέν ἐστι*[173]*, φησὶν ὁ Ἀδελφόθεος· ὥς φησι καὶ ὁ*

μό· καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν [πλήρη] σκοτασμὸ τῆς διανοίας, τὸν μικρὸ περισπασμὸ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν πάλι, τὶς δῆθεν ἀνάγκες τοῦ σώματος. Γι᾽ αὐτὸ ὁ Κύριος, ὁ Ὁποῖος τὰ πάντα προγνωρίζει, ἐπειδὴ εἶναι «ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς», [θέλοντας] νὰ προλάβῃ τὶς πανουργίες τοῦ διαβόλου, προστάζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ κόβουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὶς ἀφορμές· γιὰ νὰ μὴν πέφτωμε ἐλεεινῶς στὰ φοβερὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα, ἐπειδὴ νομίζουμε ὅτι εἶναι εὐκολοσυγχώρητα τὰ μικρά· καὶ λέγει: «ἔχει λεχθῆ στοὺς ἀρχαίους», δηλαδὴ σ᾽ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν τὸ Νόμο [τῆς Π. Διαθήκης], αὐτὰ καὶ αὐτὰ [τὰ ἐντάλματα], «ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω» καὶ τὰ λοιπά.

141. Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁ ὁποῖος ἐμαθήτευσε εἰς τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον, ὀφείλει, ὅλα ὅσα διδάσκεται ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, νὰ τὰ προσέχῃ καὶ νὰ τὰ ἐργάζεται, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ, καὶ νά ἔχῃ τὶς ἐντολὲς [Αὐτοῦ] ὡς τιμή [του] μᾶλλον καὶ ὡς μεγάλη εὐεργεσία, διότι μὲ πολλὴ σοφία μποροῦν νὰ σώζουν τὴν ψυχή. Διότι εἶναι δῶρα Θεοῦ οἱ ἐντολὲς καὶ εὔλογα λέγει ὁ Ἀδελφόθεος: «κάθε ἀγαθὴ προσφορά, καὶ κάθε δώρημα τέλειον [εἶναι] ἀπὸ ἄνω [ἀπὸ τὸν Οὐρανὸ]» [καὶ] ὅπως λέγει ὁ

Δαμασκηνός· ἔθου ἡμῖν ἀκαταίσχυντον πρέσβυν τὴν τεκοῦσάν σε, Χριστέ· ταύτης ταῖς ἐντεύξεσιν, ἵλεων νέμοις ἡμῖν πνεῦμα μεταδοτικόν τε ἀγαθότητος, ἐκ Πατρὸς διὰ σοῦ προερχόμενον.

[142.] Ὁ γὰρ λαβὼν χάρισμα προσοχῆς τῶν θείων Γραφῶν, ὥς φασιν οἱ Πατέρες, πᾶν ἀγαθὸν εὑρίσκει κεκρυμμένον ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς, ὥς φησιν ὁ Κύριος· ὁ μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν[174]*, καὶ τὰ ἑξῆς· ἤτοι ἐν τῇ κατὰ Θεὸν σχολῇ καὶ ἀναγνώσει τῶν θείων Γραφῶν· ὅτι ἄλλο πρόσωπον δείκνυσιν ἡ γραφὴ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις, κἂν δοκοῦσι γινώσκειν, καὶ ἄλλο δείκνυσι τῷ ἀφορίσαντι ἑαυτὸν εἰς τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, ἤτοι τὸ ἔχειν τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν, ἀντὶ ἀναπνοῆς, ἐν πᾶσι· κἂν κατὰ κόσμον ἰδιώτης ᾖ καὶ ἀμαθὴς τὰ τῶν ἀνθρώπων μαθήματα, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος. Ἁπλότητι δὲ μᾶλλον καὶ ταπεινώσει Θεὸς ἐμφανίζεται, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, καὶ οὐ κόποις ἢ καταργουμένῃ σοφίᾳ. Ἀποστρέφεται δὲ μᾶλλον ταύτην ὁ*

Δαμασκηνός[ρλστ']· «Μᾶς ἔδωσες ἀκαταίσχυντη Μεσίτρια τὴν Μητέρα σου Χριστέ, μὲ τὶς πρεσβεῖες Αὐτῆς, εἴθε νὰ μᾶς χαρίζῃς Πνεῦμα εὐσπλαχνίας, τὸ ὁποῖο μεταδίδει τὴν ἀγαθότητα [καὶ] προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, διὰ Σοῦ».

142. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ χάρισμα νὰ μελετᾷ προσεκτικὰ τὶς θεῖες Γραφές, ὅπως λέγουν οἱ Πατέρες, εὑρίσκει κάθε ἀγαθὸ κρυμμένο σὲ ὅλες τὶς Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔγινε μαθητὴς στὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν» καὶ τὰ λοιπά· δηλαδὴ στὴν κατὰ Θεὸν ἐπιμελημένη μελέτη καὶ ἀνάγνωσι τῶν θείων Γραφῶν· διότι ἄλλο πρόσωπο δείχνει ἡ Γραφὴ στοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ἀκόμη κι ἂν νομίζουν ὅτι ἔχουν τὴν γνῶσι [της] καὶ ἄλλο δείχνει σὲ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος διεχώρισε [καὶ ἀφιέρωσε] τὸν ἑαυτόν του στὴν ἀδιάλειπτη προσευχή, στὸ νὰ ἔχῃ δηλαδὴ σὲ ὅλα τὴν ἔννοια [τὴν μνήμη] τοῦ Θεοῦ ἀντὶ ἀναπνοῆς· ἔστω κι ἂν κατὰ κόσμον εἶναι ἄπειρος καὶ ἀμαθὴς στὰ μαθήματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὁ Θεὸς ὅμως φανερώνεται περισσότερο στὴν ἁπλότητα καὶ στὴν ταπείνωσι, [ὅπως] λέγει ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[ρλζ'] καὶ ὄχι στοὺς κόπους καὶ στὴ σοφία [τοῦ κόσμου τούτου], ποὺ καταργεῖται. [Καὶ] ἀποστρέφεται μᾶλλον αὐτὴν

Θεός, ἐὰν οὐκ ἔχῃ ταπείνωσιν. Κρείττων γάρ ἐστί τις ἰδιώτης τῷ λόγῳ καὶ μὴ τῇ γνώσει[175], κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἐπειδὴ ἡ μὲν πνευματικὴ γνῶσις χάρισμά ἐστι, ἡ δὲ τοῦ λόγου ἐπιστήμη, μάθημά ἐστιν ἀνθρώπινον, ὥσπερ τὰ λοιπὰ μαθήματα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐ συμβάλλεταί τισι πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· καὶ δῆλον ἐκ τῶν Ἑλλήνων. [143.] Ἡ δὲ ἀνάγνωσις πρὸς μνήμην τοῖς ἴσασι τὰ εἰρημένα ἐκ τῆς πείρας, πρὸς δὲ μάθησιν τοῖς ἀπείροις γίνεται. Ὅταν, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, εὕρῃ ὁ Θεὸς καθαρὰν τὴν καρδίαν ἀπὸ πάντων τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ μαθημάτων, τότε ὡς πτυχεῖον ἄγραφον γράφει τὰ ἑαυτοῦ δόγματα. Τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μὴ ἀναγνώσῃ τις τὰ μὴ συμβάλλοντα πρὸς ἀρέσκειαν Θεοῦ. Ἀλλὰ κἂν ἀγνοῶν τοῦτο ποτὲ ἀνέγνω, ἀγωνιζέτω ταχέως ἐξαλεῖψαι τὴν τούτου μνήμην διὰ πνευματικῆς ἀναγνώσεως θείων γραφῶν, καὶ μάλιστα τῶν συμβαλλόντων [recte: συμβαλλουσῶν] αὐτῷ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς κατὰ τὴν κατάστα-

ὁ Θεός, ἐὰν δὲν ἔχῃ ταπείνωσι. Διότι εἶναι προτιμότερος «ὁ ἄπειρος στὸ λόγο καὶ ὄχι στὴ γνῶσι», κατὰ τὸν Ἀπόστολο. Ἐπειδὴ ἡ μὲν πνευματικὴ γνῶσι εἶναι χάρισμα, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ λόγου εἶναι μάθημα ἀνθρώπινο, ὅπως ἀκριβῶς τὰ λοιπὰ μαθήματα τοῦ κόσμου τούτου καὶ δὲν βοηθᾶ μερικοὺς στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς· καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες.

143. Ἡ δὲ ἀνάγνωσι [γίνεται, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν] πρὸς ὑπόμνησι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν ὅσα ἀπὸ πεῖρα ἔχουν λεχθῆ, [καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου] γιὰ νὰ μαθαίνουν, ὅσοι εἶναι ἄπειροι [αὐτῶν]. Ὅταν, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, εὕρῃ ὁ Θεὸς καθαρὴ τὴν καρδία ἀπὸ ὅλα τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ μαθήματα, τότε σὰν σὲ ἄγραφο πίνακα γράφει ὅσα Ἐκεῖνος βούλεται. Τὸ λέγω δὲ αὐτό, γιὰ νὰ μὴν διαβάζῃ κανεὶς ἐκεῖνα ποὺ δὲν βοηθοῦν στὸ νὰ εἶναι ἀρεστὸς στὸν Θεό. Ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμη ἀπὸ ἄγνοια, κάποτε, ἐδιάβασε κάτι, ἂς ἀγωνίζεται νὰ τὸ ἐξαλείψῃ γρήγορα ἀπὸ τὴν μνήμη του, μὲ τὴν πνευματικὴ ἀνάγνωσι θείων Γραφῶν καὶ μάλιστα ἐκείνων, οἱ ὁποῖες συμβάλλουν στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του, ἀνάλογα μὲ τὴν κατά-

σιν, ἣν ἔφθασεν. Εἰ μὲν πρακτικὸς ἔτι ὑπάρχει, ἐν τοῖς βίοις καὶ λόγοις τῶν Πατέρων, εἰ δὲ εἰς θείαν γνῶσιν ἡ χάρις ἀνήγαγεν αὐτόν, ἀναγινωσκέτω ἐν πάσαις ταῖς θείαις Γραφαῖς, ὡς δυνάμενον, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καθελεῖν πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ[176]*, καὶ ἐκδικεῖν πᾶσαν παρακοὴν καὶ παράβασιν διὰ πράξεως, καὶ ἀληθοῦς γνώσεως τῶν θείων ἐντολῶν τε καὶ δογμάτων τοῦ Χριστοῦ· ἔξωθεν δὲ τούτων μηδ᾽ ὅλως ἀναγινώσκει. Τίς γὰρ χρεία τὸ λαβεῖν πνεῦμα ἀκάθαρτον ἀντὶ Πνεύματος Ἁγίου; Διότι εἰς ὁποῖον λόγον σχολάζει τις, τὸ τοῦ λόγου πνεῦμα ἔχειν βούλεται· εἰ καὶ οὐ φαίνεται αὐτῷ δυσχερὲς τὸ πρᾶγμα ὡς τοῖς ἐμπείροις.*

στασι, στὴν ὁποία ἔφθασε. Ἐὰν εἶναι ἀκόμη πρακτικός, [ἂς μελετᾷ] τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους τῶν Πατέρων· ἐὰν ὅμως ἡ Χάρι τὸν ἀνύψωσε στὴ θεία γνῶσι, ἂς μελετᾷ ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, ἐπειδὴ μπορεῖ, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, «νὰ κατακρημνίζῃ κάθε τι, ποὺ ἀνυψώνεται μὲ ἀλαζονεία ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ» καὶ νὰ τιμωρῇ κάθε παρακοὴ καὶ παράβασι μὲ τὴν πρᾶξι καὶ τὴν ἀληθινὴ γνῶσι τῶν θείων ἐντολῶν καὶ δογμάτων τοῦ Χριστοῦ· ἐκτὸς δὲ ἀπὸ αὐτά, νὰ μὴν διαβάζῃ τίποτε ἄλλο. Γιατὶ ποιὰ [εἶναι] ἡ ἀνάγκη νὰ λάβῃ κανεὶς ἀκάθαρτο πνεῦμα ἀντὶ Πνεύματος Ἁγίου; Διότι μὲ ὅποιο λόγο ἀσχολεῖται [μελετώντας] κανείς, [αὐτοῦ] τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα θέλει νὰ ἔχῃ· ἂν καὶ δὲν φαίνεται σ᾽ αὐτὸν [ἐξ ἀρχῆς] ἡ δυσχέρεια [ἀντιλήψεως τοῦ κακοῦ] εἰς τὸ [προκείμενον] πρᾶγμα, ὡς εἰς τοὺς ἐμπείρους.



[144.] Ἔστω οὖν ἡ κατὰ Θεὸν ἀνάγνωσις, πρὸς τὸ μὴ ῥέμβεσθαι τὸν νοῦν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. Μισεῖ, φησὶν ὁ Σολομών, ἦχον ἀσφαλείας[177], ὁ ἐχθρὸς δηλαδή, ὥσπερ ὁ ῥεμβασμὸς τῆς διανοίας, ἀρχή ἐστι τοῦ ἁμαρτάνειν, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. Ὁ δὲ θέλων τοῦτο φυγεῖν τελείως, ἐν τῇ κέλλῃ δεῖ τὰ πολλὰ σχολάζειν. Εἰ μὲν τῆς ἀκηδίας ὑπόσπονδός ἐστιν, ἐργαζέσθω μικρόν, ὡς καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ γνωστικὸς πρὸς ὠφέλειαν ἄλλων καὶ βοήθειαν ἀσθενοῦσί τισιν· ὡς οἱ μεγάλοι τῶν Πατέρων ἐποίουν συγκαταβαίνοντες καὶ ἐξωμοιοῦντο τοῖς ἐμπαθέσι, ταπεινοφροσύνης χάριν, ὡς δυνάμενοι πανταχοῦ ἔχειν τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς καὶ εἰς τὴν ἐν Θεῷ θεωρίαν σχολάζειν, καὶ ἐν ἐργοχείρῳ καὶ ἐν ἀγορᾷ, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, πρὸς τοὺς τελείους σφόδρα, ὡς καὶ ἐν πλήθει ὄχλου, φησίν, ὡς μόνοι ἐν ἑαυτοῖς καὶ τῷ Θεῷ πάντοτε εἰσιν. [145.] Ὁ δὲ ταῦτα ἔτι μὴ ἔχων, ἀλλὰ τῇ ἀκηδίᾳ ἀποστάσιον βούλεται δοῦναι, πᾶ-

144. Ἂς εἶναι λοιπὸν ἡ κατὰ Θεὸν ἀνάγνωσι, στὸ νὰ μὴ ρεμβάζῃ ὁ νοῦς, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. [Γιατὶ] λέγει ὁ Σολομών, «Μισεῖ ἦχον ἀσφαλείας», δηλαδὴ ὁ ἐχθρὸς [μισεῖ τὸν ἦχο ποὺ προειδοποιεῖ τὸν ἐρχομό του], ὅπως ὁ ρεμβασμὸς τῆς διανοίας, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας, καθὼς λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρλη']. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἀποφύγῃ ἐντελῶς αὐτό, πρέπει νὰ μένῃ σχολάζων στὸ κελλί του γιὰ πιὸ πολὺ [χρόνο]. Ἐὰν ὅμως τὸν κυριεύῃ ἡ ἀκηδία, ἂς ἐργάζεται λίγο [τὸ ἐργόχειρο], ὅπως κάνουν καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ ὁ γνωστικός, γιὰ νὰ ὠφελήσουν τοὺς ἄλλους καὶ γιὰ νὰ βοηθήσουν κάποιους ἀσθενεῖς· ὅπως ἔκαναν [καὶ] οἱ μεγάλοι ἀπὸ τοὺς Πατέρες, μὲ τὸ νὰ δείχνουν συγκατάβασι καὶ νὰ ἐξομοιώνωνται μὲ τοὺς ἐμπαθεῖς, ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, ἐπειδὴ μποροῦσαν παντοῦ νὰ ἔχουν τὸν Θεὸ μέσα τους καὶ νὰ ἀφοσιώνωνται στὴν κατὰ Θεὸν θεωρία, καὶ [ὅταν ἦσαν] στὸ ἐργόχειρο [ἢ] καὶ στὴν ἀγορά, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος γιὰ τοὺς ἐξαιρετικὰ τελείους, ὅτι καὶ μέσα στὸ πλῆθος τοῦ ὄχλου, λέγει, εἶναι πάντοτε ὡς μόνοι μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ τὸν Θεό.

145. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ δὲν τὰ ἔχει ἀκόμη αὐτά, ἀλλὰ θέλει νὰ δώσῃ διαζύγιο στὴν ἀκηδία, ὀφείλει

σαν ὁμιλίαν ἀνθρώπων καὶ ὕπνον παρὰ τὸ δέον ὀφείλει ἀποβάλλειν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐᾶσαι ταύτην τῆξαι αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, ἕως οὗ ἀκηδιάσασα ἀναχωρήσῃ, βλέπουσα αὐτοῦ τὴν ὑπομονὴν ἐν διηνεκεῖ σχολῇ κατὰ Θεὸν καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ καθαρᾷ προσευχῇ. Πᾶς γὰρ πολέμιος, εἰ μὲν εἴδοι ἑαυτόν τι ἀνύσαι δυνάμενον, παραμένει πολεμῶν· εἰ δὲ μήγε, ἀναχωρεῖ ἢ τελείως ἢ πρὸς ὥραν. Διὰ τοῦτο ὀφείλει ὁ θέλων περιγενέσθαι τῶν πολεμίων, πᾶσαν ὑπομονὴν ἔχειν· ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται[178]*. Δίκαιόν ἐστι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, διδόναι θλῖψιν τοῖς λυποῦσιν ἡμᾶς, ἡμῖν δὲ τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν*[179]*.* [146.] *Οὐκ ἔστι δὲ κακὸν οὐδὲ ἓν πρᾶγμα γινόμενον κατὰ Θεὸν μετὰ ταπεινώσεως. Πλὴν διαφορὰς ἔχουσι τὰ πράγματα καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. Πᾶν οὖν εἴ τι ἐστὶ παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, ἐμπόδιον γίνεται τῷ θέλοντι σωθῆναι, ἤγουν πᾶν εἴ τι οὐ συμβάλλεται πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς, ἢ πρὸς σωματικὴν ζωήν. Ἐπειδὴ οὐ τὰ βρώματα,*

νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του κάθε συναναστροφὴ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ὑπερβολικὸ ὕπνο καὶ νὰ τὴν ἀφήσῃ [ὑπομένοντάς την] νὰ τοῦ λιώσῃ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχή του, ἕως ὅτου βαρεθῇ καὶ φύγῃ [ἀπὸ μόνη της], βλέποντας τὴν ὑπομονή του στὴν κατὰ Θεὸν ἀκατάπαυστη ἀσχολία καὶ στὴν ἀνάγνωσι καὶ στὴν καθαρὴ προσευχή. Διότι κάθε ἐχθρός, ἂν δῇ τὸν ἑαυτό του ἱκανὸ νὰ κατορθώσῃ κάτι, συνεχίζει νὰ πολεμᾷ. Διαφορετικὰ ὑποχωρεῖ ἢ τελείως ἢ προσωρινά. Γι᾽ αὐτὸ ὀφείλει, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θέλει νὰ κυριαρχήσῃ τοὺς ἐχθρούς, νὰ ἔχῃ ὅλη τὴν ὑπομονή· «ἐκεῖνος ποὺ ὑπομένει ὡς τὸ τέλος, θὰ σωθῇ». Εἶναι δίκαιο, λέγει ὁ Ἀπόστολος, «νὰ δίνῃ [ἀνταποδίδοντας] θλῖψι [ὁ Θεός], σὲ ἐκείνους ποὺ μᾶς λυποῦν, ἐνῶ σὲ μᾶς ποὺ θλιβόμαστε, ἀνάπαυσι».

146. Δὲν εἶναι δὲ κακὸ κανένα πρᾶγμα, τὸ ὁποῖο γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ [καὶ] μὲ ταπείνωσι. Πλὴν ὅμως ἔχουν διαφορὲς [καὶ] τὰ πράγματα καὶ τὰ ἔργα. Κάθε τι, λοιπόν, ποὺ χρησιμοποιεῖται παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, γίνεται ἐμπόδιο, σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σωθῇ· δηλαδὴ κάθε τι, ποὺ δὲν βοηθᾶ στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἢ στὴ σωματικὴ ζωή. Ἐπειδὴ ὄχι τὰ φαγητά, ἀλ-

ἀλλ᾽ ἡ γαστριμαργία κακή, οὐδὲ τὰ χρήματα, ἀλλ᾽ ἡ προσπάθεια· οὐδὲ τὸ λέγειν, ἀλλ᾽ ἡ ἀργολογία· οὐδὲ τὰ ἡδέα τοῦ κόσμου, ἀλλ᾽ ἡ ἀκρασία· οὐδὲ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἰδίους, ἀλλ᾽ ἡ ἐκ ταύτης ἀργία πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ εὐαρέστησιν· οὐδὲ τὰ ἐνδύματα πρὸς τὸ σκεπασθῆναι μόνον καὶ φεύγειν τὸ ψῦχος καὶ καύσωνα, ἀλλὰ τὰ περιττὰ καὶ πολύτιμα· οὐδὲ αἱ οἰκίαι πρὸς τὸ φεύγειν μόνον μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τοὺς ἐπιβούλους, θηρία τε καὶ ἀνθρώπους, ἀλλ᾽ αἱ διώροφοι καὶ τριώροφοι, μεγάλαι τε καὶ πολυδάπαναι· οὐδὲ τὸ ἔχειν τι πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ μὴ εἰς ἀναγκαίαν χρῆσιν αὐτὸ ἔχειν· οὐδὲ τὸ βίβλους ἔχειν τοὺς λίαν ἀκτήμονας κακόν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτάς, διὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀνάγνωσιν· οὐδὲ τὸ ἔχειν φίλους, ἀλλὰ τοὺς μὴ πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς χρησίμως ἔχοντας· οὐδὲ γυνὴ κακόν, ἀλλ᾽ ἡ πορνεία· οὐδὲ ὁ πλοῦτος, ἀλλ᾽ ἡ φιλαργυρία· οὐδὲ ὁ οἶνος, ἀλλ᾽ ἡ μέθη· οὐδὲ ὁ φυσικὸς θυμός, ὁ δοθεὶς πρὸς τὸ κολάζειν τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τὸ χρήσα-

λὰ ἡ γαστριμαργία [εἶναι] κακή, οὔτε τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἡ προσπάθεια [προσκόλλησι] σ᾽ αὐτά, οὔτε ὁ λόγος, ἀλλὰ ἡ ἀργολογία· οὔτε τὰ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἡ ἀκράτεια· οὔτε ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς οἰκείους, ἀλλὰ ἡ χαύνωσι, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν [τὴν ἔλλειψι ξενιτείας] στὸ [ἔργο] τῆς εὐαρεστήσεως τοῦ Θεοῦ· οὔτε τὰ ἐνδύματα, [ποὺ χρησιμοποιοῦνται] γιὰ νὰ σκεπασθοῦμε μόνο καὶ νὰ ἀποφεύγωμε τὸ κρύο καὶ τὴ ζέστη, ἀλλὰ τὰ περιττὰ καὶ πολυτελῆ· οὔτε τὰ [ἁπλᾶ] σπίτια [τὰ ὁποῖα μᾶς προστατεύουν, ὥστε] νὰ ἀποφεύγωμε, μαζὶ μὲ ὅσα ἀναφέραμε πρὶν καὶ τοὺς ἐχθροὺς [ποὺ ζητοῦν τὸ κακό μας], καὶ τὰ θηρία καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὰ διώροφα καὶ τὰ τριώροφα, τὰ μεγάλα καὶ τὰ πολυδάπανα· οὔτε τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς κάποιο πρᾶγμα [εἶναι κακό], ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν τὸ ἔχῃ γιὰ ἀναγκαία χρῆσι [μόνο]· οὔτε τὸ νὰ ἔχουν βιβλία οἱ τελείως ἀκτήμονες εἶναι κακό, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν τὰ ἔχουν γιὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀνάγνωσι· οὔτε τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς φίλους, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν ἔχῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶναι χρήσιμοι γιὰ τὴν ὠφέλεια τῆς ψυχῆς· οὔτε ἡ γυναίκα εἶναι κακό, ἀλλὰ ἡ πορνεία· οὔτε ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ ἡ φιλαργυρία· οὔτε τὸ κρασί, ἀλλὰ ἡ μέθη· οὔτε ὁ φυσικὸς θυμός, ὁ ὁποῖος δόθηκε γιὰ τὴν τιμωρία τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τὸ νὰ χρη-

σθαι τούτῳ κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἀνθρώπων· οὐδὲ τὸ ἄρχειν, ἀλλ' ἡ φιλαρχία· οὐδὲ ἡ δόξα, ἀλλ' ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ χείρων ταύτης κενοδοξία· οὐδὲ τὸ ἀρετὴν κεκτῆσθαι, ἀλλὰ τὸ οἴεσθαι ἔχειν· οὐδὲ ἡ γνῶσις, ἀλλὰ τὸ δοκεῖν εἶναι γνωστικὸν καὶ τὸ χείρον τούτου, τὸ τὴν ἰδίαν ἀγνωσίαν ἀγνοεῖν· οὐδὲ ἡ ἀληθινὴ γνῶσις, ἀλλ' ἡ ψευδώνυμος· οὐδὲ ὁ κόσμος κακός, ἀλλὰ τὰ πάθη· οὐδὲ ἡ φύσις, ἀλλὰ τὰ παρὰ φύσιν· οὐδὲ ἡ ὁμόνοια, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τὸ κακοποιῆσαι καὶ μὴ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς γινομένη· οὐδὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλ' ἡ τούτων παράχρησις· οὐ γὰρ ἵνα ἐπιθυμῶμεν, ἃ μὴ δεῖ, ἐγένετο ἡ ὅρασις, ἀλλ' ἵνα ὁρῶντες τὰ κτίσματα, δοξάζωμεν ἐξ αὐτῶν τὸν Ποιητήν, πρὸς τὸ ὁδεῦσαι καλῶς ἡμᾶς εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν· οὐδὲ αἱ ἀκοαὶ πρὸς τὸ ἐνωτίζεσθαι καταλαλιὰν καὶ μωρολογίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀκοῦσαι λόγον Θεοῦ καὶ πᾶσαν λαλιάν, ἣν ἀκούομεν παρ' ἀνθρώπων, πετεινῶν τε καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐκ τούτου δοξάσαι τὸν Ποιητήν· οὐ-

σιμοποιῆται κατὰ τῶν συνανθρώπων· οὔτε ἡ ἐξουσία, ἀλλὰ ἡ φιλαρχία· οὔτε ἡ δόξα, ἀλλὰ ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ χειρότερη ἀπὸ αὐτὴν κενοδοξία· οὔτε ἡ απόκτησι τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ τὸ νὰ νομίζῃ [καὶ νὰ ὑπερηφανεύεται] κανεὶς ὅτι τὴν ἔχει· οὔτε ἡ γνῶσι, ἀλλὰ τὸ νὰ θεωρῇ [κανεὶς] ὅτι εἶναι γνωστικὸς καὶ τὸ χειρότερο ἀπὸ αὐτό, τὸ νὰ ἔχῃ ἄγνοια τῆς δικῆς του ἀγνωσίας· οὔτε ἡ ἀληθινὴ γνῶσι, ἀλλὰ ἡ ψευδώνυμη· οὔτε ὁ κόσμος [εἶναι] κακός, ἀλλὰ τὰ πάθη· οὔτε ἡ φῦσι, ἀλλὰ τὰ παρὰ φύσιν· οὔτε ἡ ὁμόνοια [τῶν ἀνθρώπων], ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ γίνεται γιὰ τὸ κακὸ καὶ ὄχι γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς· οὔτε τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἡ κακὴ χρῆσι αὐτῶν. Γιατὶ ἡ ὅρασι δὲν ἔγινε, γιὰ νὰ ἐπιθυμοῦμε αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει, ἀλλὰ γιὰ νὰ βλέπωμε τὰ κτίσματα καὶ νὰ δοξάζωμε ἀπὸ αὐτὰ τὸν Δημιουργό, ὥστε νὰ βαδίσωμε σωστὰ πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός μας. Οὔτε ἡ ἀκοή, γιὰ νὰ ἀκοῦμε κατακρίσεις καὶ μωρολογίες, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀκούσωμε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε λαλιά, ποὺ ἀκοῦμε ἀπὸ ἀνθρώπους, πουλιὰ καὶ τὰ λοιπά, [ὥστε] ἀπὸ αὐτὴν νὰ δοξάσωμε τὸν Δημιουργό· οὔτε ἡ

δὲ ἡ ὄσφρησις πρὸς τὸ ἐκθηλύνειν τὴν ψυχὴν καὶ λύειν τὸν τόνον αὐτῆς τῇ εὐοσμίᾳ, ὥς φησιν ὁ Θεολόγος, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀναπνεῖν καὶ δέχεσθαι τὸν δεδωρημένον ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀέρα καὶ δοξάζειν αὐτὸν ἕνεκα τούτου· οὗ χωρίς, οὐδεὶς δύναται ζῆσαι σωματικῶς, οὔτε ἄνθρωπος οὔτε κτῆνος. [147.] Καὶ θαυμάζω τὴν σοφίαν τοῦ εὐεργέτου, πῶς τὰ ἀναγκαιότερα πράγματα εὐκόλως πᾶσιν εὑρίσκονται, λέγω δὴ τὸν ἀέρα, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ καὶ τὴν γῆν. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ δυνάμενα σῶσαι τὴν ψυχήν, εὐκοπώτερα τῶν ἄλλων πραγμάτων ἐποίησε· τὰ δὲ ἀπώλειαν αὐτῇ προσφέροντα δυσκολώτερα· οἷον ἡ πενία, πλείονα σῴζειν εἴωθε τὴν ψυχήν, ὁ δὲ πλοῦτος ἐμπόδιον γίνεται τοῖς πολλοῖς· καὶ τὴν μὲν ὁ τυχὼν εὑρίσκει, ὁ δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. Εἶτα τὴν ἀτιμίαν, τὴν ταπείνωσιν, τὴν ὑπομονήν, τὴν ὑπακοήν, τὴν ὑποταγήν, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν ἐκκοπὴν τοῦ ἰδίου θελήματος, τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν, τὴν εὐχαριστίαν ἐν πᾶ-

ὄσφρησι [εἶναι] γιὰ νὰ χαυνώνῃ τὴν ψυχὴ καὶ νὰ παραλύῃ τὴ δυναμί της ἀπὸ τὴν εὐωδία, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος[ρλθ'], ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναπνέωμε καὶ νὰ δεχώμασθε τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖο ἔχει δωρίσει σὲ μᾶς ὁ Θεὸς καὶ νὰ Τὸν δοξάζωμε γι᾽ αὐτό, γιατὶ χωρὶς [ἀέρα] δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσῃ σωματικά, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε ζῶο.

147. Καὶ θαυμάζω τὴν σοφία τοῦ Εὐεργέτου, πῶς τὰ πλέον ἀναγκαῖα [γιὰ τὴν ζωὴ] πράγματα εὑρίσκονται εὔκολα σὲ ὅλους, καὶ ἐννοῶ τὸν ἀέρα, τὴ φωτιά, τὸ νερό καὶ τὸ χῶμα. Καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ποὺ μποροῦν νὰ σώσουν τὴν ψυχή, τὰ ἔκανε εὐκολώτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα πράγματα· ἐκεῖνα ὅμως τὰ ὁποῖα τὴν ὁδηγοῦν στὴν ἀπώλεια [τὰ ἔκανε] δυσκολώτερα· ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ πτωχεία συνηθέστερα σώζει τὴν ψυχή, ἐνῶ ὁ πλοῦτος γίνεται ἐμπόδιο στοὺς πολλούς· καὶ αὐτὴν μὲν [τὴν πτωχεία] τὴν βρίσκει ὁ ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος, τὸν πλοῦτο ὅμως δὲν εἶναι στὶς δυνατότητές μας [νὰ τὸν ἀποκτήσωμε]. Ἔπειτα τὴν περιφρόνησι, τὴν ταπείνωσι, τὴν ὑπομονή, τὴν ὑποταγή, τὴν ἐγκράτεια, τὴν νηστεία, τὴν ἀγρυπνία, τὴν ἐκκοπὴ τοῦ ἰδίου θελήματος, τὴν σωματικὴ ἀσθένεια, τὴν εὐχαριστία σὲ ὅλα

σι τούτοις· τοὺς πειρασμούς, τάς ζημίας, τὴν στέρησιν τῶν ἀναγκαίων, τὴν ἀποχὴν τῶν ἡδέων, τὴν γυμνότητα, τὴν μακροθυμίαν· καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ διὰ τὸν Θεὸν γινόμενα ἐπιτηδεύματα, καὶ ἀνεμπόδιστα εἰσὶ καὶ οὐδεὶς ὑπὲρ τῶν τοιούτων μάχεται, ἀλλὰ μᾶλλον παραχωρεῖ τοῖς προαιρουμένοις ταῦτα ἔχειν, εἴτε ἑκουσίως, εἴτε ἀκουσίως ἐπερχομένων. [148.] Τὰ δέ, πρὸς ἀπώλειαν συντείνοντα, δυσεύρετα· οἷον ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ὑπερηφανία, ἡ ἀκαταδεξία, ἡ ἐξουσία, τὸ ἄρχειν, ἡ ἀκρασία, ἡ πολυφαγία, ἡ πολυϋπνία, τὸ ποιεῖν ἃ βούλεται, ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ σώματος, ὁ ἀνεπηρέαστος βίος, τὰ κέρδη, τὸ ἔχειν ὅσα ἐπιθυμεῖ, ἡ τῶν ἡδέων ἀπόλαυσις, τὸ ἔχειν ἐνδύματα καὶ σκεπάσματα πολλὰ καὶ πολύτιμα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑπὲρ ὧν πολὺς μὲν ὁ ἀγών, ὀλίγη δὲ ἡ εὕρεσις καὶ πρόσκαιρος ἡ ὠφέλεια· καὶ πολλὴ μὲν ἡ θλῖψις, ὀλίγη δὲ ἡ ἀπόλαυσις. Διότι τοῖς ἔχουσιν αὐτὰ καὶ τοῖς μὴ ἔχουσιν αὐτά, ἀλλ᾽ ἔχειν ἐπιθυμοῦσιν, πᾶσαν θλῖψιν προ-

αὐτά· τοὺς πειρασμούς, τὶς ζημίες, τὴν στέρησι τῶν ἀναγκαίων, τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὰ ἡδονικά, τὴν γυμνότητα, τὴν μακροθυμία· καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα γίνονται γιὰ τὸν Θεὸ καὶ κανεὶς δὲν τὰ ἐμποδίζει καὶ κανεὶς δὲν μάχεται γιὰ νὰ τὰ ἔχῃ, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ παραχωρεῖ, σὲ ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰ ἔχουν, εἴτε ἔρχονται ἑκούσια, ἢ [καὶ] ἀκούσια.

148. Ἐκεῖνα ὅμως, τὰ ὁποῖα συντελοῦν στὴν ἀπώλεια, εἶναι δυσεύρετα· ὅπως ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀκαταδεξία, ἡ ἐξουσία, ἡ ἀρχηγία, ἡ ἀκράτεια, ἡ πολυφαγία, ἡ πολυϋπνία, νὰ κάνῃ κανεὶς ὅ,τι θέλει, ἡ ὑγεία καὶ ἡ δύναμι τοῦ σώματος, ἡ ἀνεπηρέαστη [ἀπὸ δεινὰ] ζωή, τὰ κέρδη, τὸ νὰ ἔχῃ [κανεὶς] ὅσα ἐπιθυμεῖ, ἡ ἀπόλαυσι τῶν ἡδονῶν, τὸ νὰ ἔχῃ ἐνδύματα καὶ σκεπάσματα πολλὰ καὶ πολυτελῆ, καὶ τὰ παρόμοια, γιὰ τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺς ὁ ἀγώνας, ἀλλὰ λίγο τὸ κέρδος καὶ πρόσκαιρη ἡ ὠφέλεια. Καὶ εἶναι μεγάλη μὲν ἡ θλῖψι, μικρὴ δὲ ἡ ἀπόλαυσι. Διότι [τόσο] σ᾽ αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔχουν [ὅσο] καὶ σ᾽ αὐτοὺς ποὺ δὲν τὰ ἔχουν, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰ ἔχουν, προκαλοῦν πολλὴ θλῖ-

ξενοῦσι, καίπερ οὐκ ἔστι κακὸν οὐδέν, ἀλλ' ἡ τούτων παράχρησις, ὡς εἴρηται. [149.] Οὐ γὰρ ἵνα κλέπτωμεν καὶ ἁρπάζωμεν καὶ χεῖρας ἐπ' ἀλλήλων ἐκτείνωμεν κακῶς, ἐγένοντο ἡμῖν χεῖρες καὶ πόδες, ἀλλ' ἵνα ταύτας πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν κατὰ Θεὸν κτησώμεθα, εἴς τε ἐλεημοσύνην τοῖς πτωχοῖς οἱ ἀσθενέστεροι τὴν ψυχὴν πρὸς τελειότητα καὶ πρὸς βοήθειαν τοῖς χρῄζουσιν· οἱ δυνατώτεροι δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, διὰ τῆς ἀκτημοσύνης καὶ μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ Μαθητῶν, καὶ πρὸς τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν, καὶ θαυμάζειν τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ σοφίαν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Καὶ πῶς αἱ χεῖρες αὗται καὶ οἱ μικροὶ δάκτυλοι πρὸς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ ἐργασίαν, γραφήν τε καὶ ἐπιτήδευμα εὑρίσκονται ἕτοιμοι τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ· ἐξ οὗ ἡ γνῶσις τῶν ἀναριθμήτων τεχνῶν τε καὶ γραφῶν, σοφίας τε καὶ ἰαματικῶν φαρμάκων, γλωσσῶν τε καὶ γραμμάτων διαφόρων· καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ προγεγονότα, γινόμενά τε καὶ γενησόμενα δι' ἄκραν ἀγαθό-

ψι, ἂν καὶ βέβαια κανένα [ἀπὸ αὐτὰ] δὲν εἶναι [αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ] κακό, ἀλλὰ [κακὴ εἶναι] ἡ παράχρησί τους, ὅπως ἔχει λεχθῆ.

149. Διότι δὲν μᾶς δόθηκαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια γιὰ νὰ κλέπτωμε καὶ νὰ ἁρπάζωμε καὶ νὰ σηκώνωμε χέρια ἐναντίον τῶν ἄλλων, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε γιὰ κάθε ἔργο κατὰ Θεόν, οἱ πιὸ ἀδύναμοι ψυχικῶς γιὰ ἐλεημοσύνη στοὺς πτωχούς, μὲ σκοπὸ [νὰ φθάσωμε] στὴν τελειότητα, [ὅπως] καὶ γιὰ βοήθεια σὲ ὅσους ἔχουν ἀνάγκη· καὶ οἱ πιὸ δυνατοὶ ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, μὲ τὴν ἀκτημοσύνη καὶ τὴν μίμησι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ γιὰ νὰ δοξάζωμε τὸν Θεὸ καὶ νὰ θαυμάζωμε τὴν κρυμμένη στὰ μέλη μας σοφία Αὐτοῦ. Καὶ [νὰ θαυμάζωμε], πῶς τὰ χέρια αὐτὰ καὶ τὰ μικρὰ δάχτυλα, μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, εὑρίσκονται ἕτοιμα γιὰ κάθε ἐπιστήμη καὶ ἐργασία, γραφὴ καὶ ἐπιτήδευσι· ἀπὸ τὸν ὁποῖο [προέρχεται] ἡ γνῶσι τῶν ἀναριθμήτων τεχνῶν καὶ τῶν γραφῶν, τῆς σοφίας καὶ τῶν θεραπευτικῶν φαρμάκων, τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν διαφόρων γραμμάτων. Καὶ γενικά, ὅλα ὅσα ἔχουν γίνει καὶ ὅσα γίνονται καὶ ὅσα θὰ γίνουν, μᾶς ἔχουν δωρηθῆ ἀπὸ τὴν ἀγα-

τητα ἡμῖν δεδώρηται καὶ ἀεὶ δίδονται πρὸς τὸ ζῆσαι σωματικῶς καὶ σωθῆναι ψυχικῶς, ἐὰν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ σκοπὸν χρησώμεθα πᾶσι τοῖς οὖσι, καὶ διὰ τούτων δοξάζωμεν αὐτὸν μετὰ πάσης εὐγνωμοσύνης. Εἰδὲ μήγε ἐκπίπτομεν καὶ ἀπολύμεθα καὶ πάντα τὰ ὄντα πρὸς θλῖψιν ἡμῖν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι γίνονται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πρὸς κόλασιν αἰώνιον, ὡς προείρηται.

θότητα [τοῦ Θεοῦ] καὶ πάντοτε δίνονται, γιὰ νὰ ζήσωμε σωματικὰ καὶ νὰ σωθοῦμε ψυχικά, ἂν χρησιμοποιήσωμε ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, σύμφωνα μὲ τὸν κατὰ Θεὸν σκοπὸ καὶ μὲ αὐτὰ δοξάζωμε Αὐτόν, μὲ ὅλη μας τὴν εὐγνωμοσύνη. Στὴν ἀντίθετη περίπτωσι, ἐκπίπτομε [τοῦ κατὰ Θεοῦ σκοποῦ] καὶ χανόμαστε καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα μᾶς γίνονται [πλέον] αἰτία θλίψεως εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ στὸν μέλλοντα [μᾶς ἑτοιμάζουν] τὴν αἰώνια κόλασι, ὅπως προείπαμε.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ ΑΛΗΘΟΥΣ

*[**150.**] Ὁ μέν, χάριτι Θεοῦ, λαβὼν χάρισμα διακρίσεως, ἐκ πολλῆς ταπεινοφροσύνης, ὀφείλει πάσῃ δυνάμει φυλάττειν τὸ χάρισμα τοῦτο, εἰς τὸ μηδ᾽ ὅλως ἀδιακρίτως τι ποιεῖν, ἵνα μὴ ἐν γνώσει ἐξ ἀμελείας πταίων μείζονα τὴν κατάκρισιν ἐμποιῇ ἑαυτῷ. Ὁ δὲ μὴ λαβὼν τὸ χάρισμα τοῦτο, ἔτι ὀφείλει μηδ᾽ ὅλως νόημα στῆσαι, ἢ λόγον ἢ ἔργον, ἐκτὸς ἐρωτήσεως, πίστεώς τε βεβαίας καὶ προσευχῆς καθαρᾶς, ὧν χωρὶς εἰς διάκρισιν ἀψευδῶς ἀνελθεῖν οὐ*

150. Ἐκεῖνος μέν, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως, λόγῳ τῆς μεγάλης του ταπεινοφροσύνης, ὀφείλει, μὲ ὅλη του τὴν δύναμι, νὰ διαφυλάσσῃ τὸ χάρισμα αὐτό, ὥστε νὰ μὴν κάνῃ ἀπολύτως τίποτα μὲ ἀδιακρισία, γιὰ νὰ μὴν προξενῇ μεγαλύτερη κατάκρισι στὸν ἑαυτό του, ὅταν ἁμαρτάνῃ ἐν γνώσει του, ἀπὸ ἀμέλεια. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος δὲν ἔλαβε ἀκόμη τὸ χάρισμα αὐτό, ὀφείλει νὰ μὴν ἐπιμείνῃ σὲ καμία δική του σκέψι ἢ λόγο ἢ ἔργο, ἂν δὲν ρωτήσῃ [τοὺς ἐμπείρους Γέροντες], μὲ βεβαία πίστη καὶ καθαρὰ προσευχή, χωρὶς τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ ἀνέλθῃ ἀληθινὰ στὴν

δύναται. Αὕτη μὲν γὰρ γεννᾶται ἐκ ταπεινοφροσύνης· γεννᾷ δὲ τῷ ἔχοντι αὐτήν, διόρασιν· ὥς φασι Μωυσῆς τε καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· ἵνα ὁ ἔχων προβλέπῃ τὰ κεκρυμμένα τοῦ ἐχθροῦ μηχανήματα καὶ ἐκκόπτῃ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν πρὸ καιροῦ, κατὰ τὸν Δαβίδ· καὶ ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου[180]. Σημεῖα δὲ τῆς μὲν διακρίσεως τὸ ἀψεύστως γινώσκεν τὰ καλὰ καὶ τὰ ἐναντία· ἔπειτα καὶ τὸ θεῖον βούλημα εἰδέναι ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτηδεύμασι· τῆς δὲ διοράσεως, τὸ γινώσκειν τά τε ἴδια πταίσματα, πρὶν εἰς τὸ ἔργον φθάσωσι καὶ τὰ κατὰ κλοπὴν γινόμενα ὑπὸ τῶν δαιμόνων· ἔπειτα καὶ τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια, καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς κτίσμασιν. Ἔχει μὲν καὶ ἡ τούτων μήτηρ ταπείνωσις σημεῖον, ὡς προείρηται περὶ ἑαυτῆς, γινώσκεται δὲ ἐκ τούτου. Εἰ μὲν γάρ ἐστι ταπεινόφρων, ὀφείλει πᾶσαν ἀρετὴν ἔχειν καὶ ὡς μείζονα χρεωστῶν, ὑπὸ κάτω πάσης κτίσεως εἶναι ἐν ἀληθείᾳ πιστεύειν· εἰ δὲ μὴ οὕτως διάκειται,

διάκρισι. Διότι αὐτὴ μὲν γεννιέται ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη· σ᾽ αὐτὸν δὲ ποὺ τὴν ἔχει, γεννᾶ τὴν διόρασι, ὅπως λέγουν ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[ρμ']· ὥστε αὐτός, ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει, νὰ προβλέπῃ τὶς κρυφὲς πανουργίες τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἀποκόπτῃ ἀμέσως τὶς ἀφορμὲς αὐτῶν, κατὰ τὸν Δαδίβ. «Καὶ ἐπέβλεψεν ὁ ὀφθαλμός μου στοὺς ἐχθρούς μου». Σημεῖα δὲ [χαρακτηριστικὰ] τῆς διακρίσεως [εἶναι] τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ἀληθινὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀντίθετα [κακά]. Ἔπειτα νὰ γνωρίζῃ τὸ θεῖο θέλημα, σὲ ὅλα του τὰ ἐγχειρήματα· τῆς δὲ διοράσεως [σημεῖο εἶναι], τὸ νὰ γνωρίζῃ [κανεὶς] καὶ τὰ δικά του σφάλματα, πρὶν νὰ φθάσουν νὰ γίνουν πρᾶξι καὶ αὐτὰ ποὺ γίνονται, ἀπὸ ἐξαπάτησι τῶν δαιμόνων. Ἔπειτα [νὰ γνωρίζῃ] τὰ κρυμμένα μυστήρια στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ στὰ αἰσθητὰ κτίσματα. Ἔχει βέβαια καὶ ἡ μητέρα αὐτῶν ταπείνωσι, χαρακτηριστικὸ γνώρισμα, ὅπως ἔχει λεχθῆ προηγουμένως γι᾽ αὐτήν, καὶ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ αὐτό. Ἂν μὲν εἶναι κανεὶς ταπεινόφρων, ὀφείλει νὰ ἔχῃ κάθε ἀρετὴ καὶ νὰ πιστεύῃ ἀληθινὰ ὅτι εἶναι κατώτερος ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσι, ἐπειδὴ [νομίζει] ὅτι χρεωστεῖ περισσότερα. Ἂν ὅμως δὲν ἔχει αὐτὴ τὴν διάθε-

αὐτὸ τοῦτο πληροφορία ἐστιν, ὅτι χείρων πάσης τῆς κτίσεως ὑπάρχει, κἂν ἰσάγγελον πολιτείαν δοκῇ ἔχειν. Ἐπεὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν Ἄγγελος οὐκ ἠδύνατο μετὰ τοσαύτας ἀρετὰς καὶ σοφίαν ἀρέσαι τῷ Ποιητῇ, ταπεινώσεως δίχα. [151.] Τί λοιπὸν ἔχει εἰπεῖν ὁ οἰόμενος εἶναι Ἄγγελος, ἐκτὸς ταπεινώσεως τῆς πάντων τῶν ὄντων καὶ ἐσομένων ἀγαθῶν αἰτίας; ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ διάκρισις ἡ φωτίζουσα τὰ πέρατα, ἧς χωρίς, πάντα εἰσὶ ζοφώδη. Φῶς γάρ ἐστι καὶ λέγεται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ παντὸς λόγου καὶ ἐπιτηδεύματος χρῄζομεν τούτου τοῦ φωτός, ἵνα τὰ λοιπὰ ὁρῶντες θαυμάζωμεν. Θαυμάζομεν δὲ καὶ τὸν Θεὸν πῶς ἐν τῇ πρώτῃ καὶ κυρίᾳ τῶν ἡμερῶν πρῶτον τὸ φῶς ἐποίησεν[181], ἵνα μὴ τὰ γινόμενα μετὰ τούτου [recte: μετὰ τοῦτο][ιθ'] ἀθεώρητα μένωσιν ὡς οὐκ ὄντα, φησὶν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ. [152.] Φῶς μέν, ὡς προείρηται, ὑπάρχει ἡ διάκρισις, ἀναγκαιοτέρα δὲ πάντων τῶν χαρισμάτων ἐστὶν ἡ ἐκ ταύτης γεννηθεῖσα διόρασις. Τί γὰρ ἀναγκαιότερον τοῦ βλέπειν

σι, αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ εἶναι σημεῖο, ὅτι εἶναι χειρότερος, ἀπὸ ὅλη τὴ κτίσι, ἀκόμη κι ἂν ἡ βιοτή του φαίνεται ὅτι εἶναι ἰσάγγελη. Διότι [καὶ] ὁ πραγματικὸς Ἄγγελος δὲν θὰ μποροῦσε ὕστερα ἀπὸ τόσες ἀρετὲς καὶ σοφία νὰ ἀρέσῃ στὸν Δημιουργό, χωρὶς τὴν ταπείνωσι.

151. Τί λοιπὸν ἔχει νὰ πῇ, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι εἶναι Ἄγγελος χωρὶς τὴν ταπείνωσι, ἡ ὁποία εἶναι αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν ποὺ ὑπάρχουν καὶ ὅσων θὰ ὑπάρξουν; Ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ διάκρισι, ἡ ὁποία φωτίζει τὰ πέρατα, [τῆς οἰκουμένης], χωρὶς τὴν ὁποία [ὅμως], τὰ πάντα εἶναι σκοτεινά. Διότι [ἡ διάκρισι] εἶναι καὶ λέγεται φῶς καὶ γι᾽ αὐτὸ χρειαζόμαστε αὐτὸ τὸ φῶς, πρὶν ἀπὸ κάθε λόγο καὶ ἔργο, γιὰ νὰ θαυμάζωμε βλέποντας τὰ ἄλλα [κτίσματα]. Θαυμάζομε ἐπίσης καὶ τὸ Θεό, πῶς στὴν πρώτη καὶ σπουδαιότερη ἡμέρα [τῆς Δημιουργίας] πρῶτα «ἔκανε τὸ φῶς», γιὰ νὰ μὴ μένουν, λέγει ὁ Δαμασκηνός, ἀόρατα αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔγιναν μετὰ ἀπὸ αὐτό, σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν.

152. Φῶς λοιπόν, ὅπως ἔχει λεχθῆ προηγουμένως, εἶναι ἡ διάκρισι, πλέον ἀναγκαία ὅμως ἀπὸ ὅλα τὰ χαρίσματα εἶναι ἡ διόρασι, ἡ ὁποία γεννήθηκε ἀπὸ αὐτή. Διότι τί εἶναι ἀναγκαιότερο, ἀπὸ τὸ νὰ

τινὰ τὰς κλοπὰς τῶν δαιμόνων καὶ φυλάττειν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ συνεργούσης τῆς χάριτος; Ἀναγκαιοτέρα δὲ πάλιν πασῶν τῶν ἐργασιῶν ἡ καθαρότης τῆς συνειδήσεως, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ ὁ ἁγιασμὸς τοῦ σώματος, οὗ χωρίς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον[182], ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος.

προβλέπη κανεὶς τὶς ἀπάτες τῶν δαιμόνων καὶ νὰ προφυλάσσῃ τὴν ψυχή του [ἀπὸ αὐτές], μὲ τὴν βοήθεια τῆς Χάριτος; Ἀλλὰ πάλι, πιὸ ἀναγκαία ἀπὸ ὅλες τὶς ἐργασίες εἶναι ἡ καθαρότητα τῆς συνειδήσεως, λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρμα'], καὶ «ὁ ἁγιασμὸς τοῦ σώματος, χωρὶς τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν θὰ δῇ τὸν Κύριο», ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΑΠΟΓΙΝΩΣΚΕΙΝ ΕΙ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑ ΠΤΑΙΕΙ ΤΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΕΛΠΙΖΕΤΑΙ ΚΑΝΕΙΣ ΑΝ ΚΑΙ ΣΕ ΠΟΛΛΑ ΑΜΑΡΤΑΝΗ

[153.] Πλὴν οὐ δεῖ ἀπογινώσκειν ἡμᾶς, μὴ ὄντας ὡς δεῖ εἶναι. Κακὸν μὲν ὅτι ἥμαρτες, ἄνθρωπε. Τί δὲ τὸν Θεὸν ἀδικεῖς καὶ ἔχεις αὐτὸν ἐξ ἀγνωσίας ἀδύνατον; Μὴ γὰρ τὸ σῶσαί σου τὴν ψυχὴν ἀδυνατεῖ ὁ τοσοῦτον κόσμον, ὃν ὁρᾷς, διὰ σὲ πεποιηκώς; Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι μᾶλλον καὶ τοῦτο κατάκρισίς μου ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἡ αὐτοῦ συγκατάβασις, μετανόησον, καὶ δέχεταί σου τὴν μετάνοιαν, ὡς τοῦ ἀσώτου[183] καὶ τῆς πόρνης[184]. Εἰδὲ οὐδὲ τοῦτο δύνασαι, ἀλλ᾽ ἐκ

153. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀπογοητευώμαστε, ὅταν δὲν εἴμαστε, ὅπως πρέπει νὰ εἴμαστε. [Εἶναι] κακὸ βέβαια, ἄνθρωπε, τὸ ὅτι ἁμάρτησες. Γιατὶ ὅμως ἀδικεῖς τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ ἄγνοια τὸν θεωρεῖς ἀδύναμον; Μήπως, διότι [νομίζεις] ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ σώσῃ τὴν ψυχή σου, Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει δημιουργήσει γιὰ σένα αὐτὸν τὸν τόσο μεγάλο κόσμο, τὸν ὁποῖο ἐσὺ βλέπεις; Ἂν ὅμως λέγῃς, ὅτι μᾶλλον καὶ αὐτὸ καταδίκη μου εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ συγκατάβασί Του, μετανόησε, καὶ Αὐτὸς δέχεται τὴν μετάνοιά σου, ὅπως τοῦ «ἀσώτου» καὶ «τῆς πόρνης». Κι ἂν οὔτε αὐτὸ μπορῇς, ἀλλὰ ἀπὸ

συνηθείας πταίεις εἰς ἅπερ κἂν μὴ βούλεσαι, ἔχε ταπείνωσιν ὡς ὁ τελώνης[185], καὶ ἀρκεῖ σοι εἰς σωτηρίαν. Ὁ γὰρ ἀμετανοήτως ἁμαρτάνων καὶ μὴ ἀπογινώσκων, ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ κάτω πάσης κτίσεως ἑαυτὸν ἔχει καὶ οὐ τολμᾷ κατακρίναι ἢ μέμψασθαί τινα ἄνθρωπον. Ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζει τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ εὐγνώμων πρὸς τὸν εὐεργέτην εὑρίσκεται, καὶ ἄλλα πολλὰ καλὰ ἔχειν δύναται. Καὶ εἰ τῷ διαβόλῳ εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ὑπόκειται, ἀλλ᾽ οὖν πάλιν διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ παρακούει τὸν ἐχθρόν, εἰς τὸ ἀπογινώσκειν ὠθοῦντα αὐτόν. Καὶ ἐκ τούτου μέρος τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἔχων εὐγνωμοσύνην, εὐχαριστίαν, ὑπομονήν, φόβον Θεοῦ, τὸ μὴ κρίνειν, ἵνα μὴ κριθῇ[186], ἅτινα ἀναγκαῖά εἰσι πάνυ, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος περὶ τῆς γεένης, ὅτι σχεδὸν εὐεργετεῖ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅτι διὰ ταύτης μὲν πολλοὶ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσέρχονται, διὰ δὲ τῆς βασιλείας ὀλίγοι, ἀλλὰ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν διώκει τῷ φόβῳ,

συνήθεια ἁμαρτάνεις καὶ σ᾽ αὐτὰ [ἀκόμη] τὰ ὁποῖα δὲν θέλεις, ἔχε ταπείνωσι, ὅπως «ὁ τελώνης» καὶ αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ τὴν σωτηρία σου. Διότι, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἁμαρτάνει χωρὶς μετάνοια [λόγῳ ἀδυναμίας], [ἀλλὰ] καὶ χωρὶς νὰ ἀπελπίζεται, ἐξ ἀνάγκης ἔχει [βάλλει] τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσι καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κατακρίνῃ ἢ νὰ κατηγορήσῃ κανέναν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζει τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι εὐγνώμων πρὸς τὸν Εὐεργέτην καὶ ἄλλα πολλὰ καλὰ μπορεῖ νὰ ἔχῃ. Καὶ παρ᾽ ὅλο ποὺ ὑποτάσσεται στὸν διάβολο, [ὁ ὁποῖος τὸν κάνει] νὰ ἁμαρτάνῃ, ἐν τούτοις πάλι ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, παρακούει τὸν ἐχθρό, ὁ ὁποῖος τὸν ὠθεῖ πρὸς τὴν ἀπόγνωσι. Καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, εἶναι [μὲ τὸ] μέρος τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἔχῃ εὐγνωμοσύνη, εὐχαριστία, ὑπομονή, φόβο Θεοῦ, τὸ νὰ «μὴ κρίνῃ, γιὰ νὰ μὴ κριθῇ», τὰ ὁποῖα εἶναι *πάρα πολὺ ἀναγκαῖα*, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[ρμβ΄] [ὅταν ὁμιλῇ] γιὰ τὴν γέεννα [τὸν τόπο τῆς κολάσεως], ὅτι σχεδὸν μᾶς εὐεργετεῖ καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, διότι ἀπὸ [τὸν φόβο] αὐτῆς, πολλοὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν Βασιλεία, [ἐνῶ] μὲ [τὸν πόθο] τῆς Βασιλείας ὀλίγοι, ἀλλὰ [καὶ αὐτοὶ] μὲ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν [πρώτη] μᾶς ἀπωθεῖ μὲ τὸν φόβο,

ἡ δὲ ἀγκαλίζεται, καὶ δι᾽ ἀμφοτέρων σῳζόμεθα, χάριτι Χριστοῦ. [154.] *Ὥσπερ γὰρ οἱ πολεμούμενοι ὑπὸ πολλῶν παθῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν, ἂν ὑπομένωσι καὶ οὔτε παραδίδουσι τὸ αὐτεξούσιον ἐξ ἀμελείας, οὔτε ἀπογινώσκουσι, στεφανοῦνται· οὕτω καὶ ὁ εὑρὼν ἀπάθειαν μετὰ ἀδείας καὶ κουφισμοῦ, ἐκπίπτει ταχέως, ἂν μὴ ὁμολογῇ τὰς χάριτας ἀεὶ ἐν τῷ μηδ᾽ ὅλως τινὰ κατακρῖναι. Εἰ δὲ τοῦτο τολμήσειεν, ἐμφαίνων, ὅτι ἰδίᾳ δυνάμει τὸν πλοῦτον ἑαυτῷ περιεποιήσατο, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος· καὶ ὡς μέγαν κίνδυνον ἔχει ὁ ἐμπαθὴς ἔτι καὶ ἄμοιρος φωτισμοῦ γνώσεως, ἂν ἄρχῃ τινῶν, φησὶν ὁ Δαμασκηνός· οὕτω καὶ ὁ λαβὼν ἀπάθειαν παρὰ Θεοῦ καὶ πνευματικὴν γνῶσιν, ἂν μὴ καὶ ἄλλας ὠφελήσῃ ψυχάς.* [155.] *Οὐδὲν γὰρ ἄλλο συμφέρει τῷ ἀσθενεῖ, ὡς ἡ φυγὴ εἰς τὴν ἡσυχίαν· οὐδὲ τῷ ἐμπαθεῖ καὶ ἀγνώστῳ, ὡς ἡ ἐν αὐτῇ ὑποταγή· οὐδὲ κρεῖττον τοῦ γνῶναι τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν· οὐδὲ χεῖρον τοῦ ταῦτα ἀγνοεῖν· οὐδὲ οὕτω μισητὸν*

ἐνῶ ἡ ἄλλη μᾶς ἐναγκαλίζεται [μὲ τὴν ἀγάπη] καὶ ἔτσι σωζόμαστε καὶ μὲ τὰ δύο, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ [βέβαια].

154. Ὅπως ἀκριβῶς, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι πολεμοῦνται ἀπὸ πολλὰ πάθη ψυχικὰ καὶ σωματικά, στεφανώνονται, ἂν κάνουν ὑπομονὴ καὶ δὲν παραδίδουν τὸ αὐτεξούσιό τους ἀπὸ ἀμέλεια, οὔτε ἀπελπίζονται· ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εὑρῆκε τὴν ἀπάθεια μὲ ἀσφάλεια καὶ ἄνεσι, ἐκπίπτει γρήγορα [ἀπὸ αὐτήν], ἂν δὲν ὁμολογῇ πάντοτε τὶς εὐεργεσίες, [τὶς ὁποῖες δέχθηκε], μὲ τὸ νὰ μὴ κατακρίνῃ κανένα. Ἂν ὅμως ἤθελε τολμήση αὐτό, ἐμφανίζεται [νὰ νομίζῃ] ὅτι μὲ δική του δύναμι ἀπέκτησε αὐτὸν τὸν πλοῦτο [τῆς ἀπαθείας], λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος· καὶ ὅπως ἀντιμετωπίζει μεγάλο κίνδυνο αὐτός, ποὺ εἶναι ἀκόμη ἐμπαθής, καὶ ἄμοιρος ἀπὸ τὸν φωτισμὸ τῆς γνώσεως, ἂν [ἔχῃ τοποθετηθῇ νὰ] ἐξουσιάζῃ κάποιους, λέγει ὁ Δαμασκηνός, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀπάθεια καὶ πνευματικὴ γνῶσι, ἂν δὲν ὠφελήσῃ καὶ ἄλλες ψυχές.

155. Διότι τίποτα δὲν συμφέρει τὸν ἀδύνατο, ὅπως ἡ φυγὴ στὴν ἡσυχία· οὔτε τὸν ἐμπαθῆ καὶ στερημένο ἀπὸ γνῶσι, ὅπως ἡ ἐν τῇ ἡσυχίᾳ ὑποταγή· οὔτε [εἶναι] τίποτα ἀνώτερο ἀπὸ τό νὰ ἀναγνωρίζῃ κανεὶς τὴν ἀδυναμία του καὶ τὴν ἄγνοιά του [γι᾽ αὐτά]· οὔτε [καὶ ὑπάρχει] ἄλλο

ἄλλο πάθος, ὡς ἡ ὑπερηφανία· οὐδὲ καταγέλωτος ἄξιον, ὡς ἡ φιλαργυρία, αὕτη ῥίζα πάντων τῶν κακῶν[187]*. Διότι τὰ ἐκ τοῦ μετάλλου τῆς γῆς μετὰ πολλοῦ κόπου χρήματα ἀνύσαντες ἄνθρωποι, εἰς τὴν γῆν πάλιν ἀργὰ τιθέασιν. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ Κύριος· μὴ θησαυρίζετε ἐπὶ τῆς γῆς*[188]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πάλιν· ὅπου ὁ θησαυρὸς ὑμῶν ἐστιν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν*[189]*. Ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐν οἷς χρονίζει, τῷ πόθῳ ἕλκεται ὑπὸ τῆς συνηθείας, εἴτε εἰς τὰ γήϊνα πράγματα, εἴτε εἰς τὰ πάθη, εἴτε εἰς τὰ οὐράνια καὶ αἰώνια ἀγαθά. Ἡ συνήθεια δὲ χρονίζουσα, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνειν πέφυκε, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὅταν δὲ ἀσθενῇ τις, τότε μάλιστα ὀφείλει προσέχειν τῆς συνειδήσεως τῷ μαρτυρίῳ, ἵνα ἐκ πάσης κατακρίσεως ἐλευθερώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, μήπως τὸ τέλος φθάσῃ τῆς ζωῆς καὶ μέλλει μεταμελεῖσθαι ἀνόνητα καὶ θρηνεῖν αἰώνια. [156.] Ὁ τοίνυν μὴ δυνάμενος ὑπὲρ Χριστοῦ αἰσθητὸν θάνατον ὑπομεῖναι ὡς ἐκεῖνος, κἂν τὸν κατὰ προ-*

πάθος [τόσο] μισητό, ὅπως ἡ ὑπερηφάνεια· οὔτε τόσο γελοῖο, ὅπως ἡ φιλαργυρία, ἡ ὁποία [εἶναι] ἡ «ρίζα ὅλων τῶν κακῶν». Διότι τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα μὲ πολὺ κόπο ἀπέκτησαν οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τὸ μέταλλο αὐτὸ τῆς γῆς, τὰ τοποθετοῦν πάλι σ᾽ αὐτὴ τὴ γῆ ἄχρηστα. Γι᾽ αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος· «μὴ συγκεντρώνετε θησαυροὺς ἐπάνω στὴ γῆ» καὶ τὰ λοιπά. Καὶ πάλι· «ὅπου εἶναι ὁ θησαυρός σας, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ καρδία σας». Διότι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, σὲ ἐκεῖνα ποὺ παραμένει ἐπὶ πολὺ χρόνο, σ᾽ αὐτὰ ἑλκύεται μὲ πόθο ἀπὸ τὴν συνήθεια, εἴτε εἰς τα γήϊνα πράγματα, εἴτε εἰς τὰ πάθη, εἴτε εἰς τὰ ούράνια καὶ αἰώνια ἀγαθά. Ἡ συνήθεια δέ, ἡ ὁποία χρονίζει, ἀποκτᾶ δύναμι φύσεως, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ρμγ΄]. Ὅταν δὲ ἀσθενῇ κάποιος, τότε πρὸ πάντων ὀφείλει νὰ προσέχῃ τὴν μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς του· ὥστε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ψυχή του ἀπὸ κάθε [κίνδυνο] κατακρίσεώς της, μήπως φθάσῃ τὸ τέλος τῆς ζωῆς, καὶ [τότε] μέλλει νὰ μετανοῇ ἀνώφελα καὶ νὰ θρηνῇ αἰώνια.

156. Ἐκεῖνος, λοιπόν, ὁ ὁποῖος δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστῇ γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ τὸν αἰσθητὸ θάνατο, ὅπως Ἐκεῖνος, πρέπει νὰ ὑπομένῃ

αίρεσιν, ὑπομένειν δεῖ νοητῶς. Καὶ ἔσται μάρτυς κατὰ συνείδησιν, ἐν τῷ μὴ ὑποταγῆναι τοῖς πολεμοῦσιν αὐτὸν δαίμοσιν, ἢ θελήμασιν, ἀλλὰ νικᾶν αὐτούς· ὥσπερ οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες καὶ οἱ Ὅσιοι Πατέρες· ὅτι οἱ μὲν αἰσθητῶς, οἱ δὲ νοητῶς ἐμαρτύρησαν. Μικρὸν τοίνυν βιασθείς, περιεγένετό τις του ἐχθροῦ· ἢ μικρὸν ἀμελήσας καὶ σκοτισθείς, ἀπώλετο.

νοητὰ τὸν κατὰ προαίρεσι [θάνατον]. Καὶ θὰ εἶναι μάρτυρας κατὰ τὴν συνείδησι[ρμδ'], μὲ τὸ νὰ μὴν ὑποταχθῇ οὔτε στοὺς δαίμονες, οἱ ὁποῖοι τὸν πολεμοῦν, οὔτε στὰ θελήματά του, ἀλλὰ νὰ τοὺς νικᾷ, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες καὶ οἱ Ὅσιοι Πατέρες· διότι οἱ μὲν [Μάρτυρες] μαρτύρησαν αἰσθητά, οἱ δὲ [ὅσιοι Πατέρες] νοητά. Λίγο, λοιπόν, ἂν βιάσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτό του, κυριάρχησε πάνω στὸν ἐχθρό του ἢ λίγο ἂν ἀμελήσῃ καὶ σκοτισθῇ, χάθηκε.

ΣΥΝΤΟΜΙΑ ΠΡΟΣ ΚΤΗΣΙΝ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΧΗΝ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ

[157.] Οὐδὲν οὕτω, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, σκοτίζειν τὴν διάνοιαν πέφυκεν, ὡς ἡ πονηρία, οὐδὲ φωτίζει [recte: φωτίζειν][κ'] τὸν νοῦν, ὡς ἡ ἀνάγνωσις ἐν ἡσυχίᾳ· οὐδὲ πρὸς σύντομον πόνον ψυχῆς, ὡς ἡ τοῦ θανάτου ἔννοια πέφυκεν· οὐδὲ ἀφανὴς προκοπή, ὡς ἡ αὐτομεμψία καὶ ἐκκοπὴ των οἰκείων θελημάτων· οὐδὲ ἀφανὴς ἀπώλεια, ὡς ἡ οἴησις καὶ ἡ αὐταρέσκεια· οὐδὲ πρόξενος ἀποστροφῆς Θεοῦ καὶ παιδεύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὁ γογγυσμός· οὐδὲ

157. Τίποτα δὲν σκοτίζει τόσο πολὺ τὴ διάνοια, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ρμε'], ὅπως ἡ πονηρία, οὔτε [τίποτα ἄλλο] φωτίζει τὸν νοῦ, ὅπως ἡ ἀνάγνωσι στὴν ἡσυχία. Οὔτε [ἄλλος λογισμὸς] εἶναι τόσο γρήγορος πρὸς τὸ [νὰ προκαλῇ] πόνο στὴν ψυχή, ὅσο ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου· οὔτε [ἄλλο ὁδηγεῖ] σὲ κρυφὴ προκοπή, ὅσο ἡ αὐτομεμψία καὶ ἡ ἐκκοπὴ τῶν δικῶν μας θελημάτων· οὔτε σὲ ἀφανῆ ἀπώλεια, ὅσο ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ αὐταρέσκεια. Οὔτε τίποτα ἄλλο μπορεῖ νὰ προξενήσῃ τὴν ἀποστροφὴ τοῦ Θεοῦ [πρὸς ἐμᾶς] καὶ τὴν [ἐπακολουθοῦσα παιδευτικὴ] τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο ὁ γογγυσμός· οὔτε [ἄλλο ὁδηγεῖ]

εὔκολος εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, ὡς ἡ σύγχυσις καὶ ἡ πολυλογία· οὐδὲ σύντομον πρᾶγμα πρὸς κτῆσιν ἀρετῆς, ὡς ἡ μόνωσις καὶ ἡ σύννοια· οὐδὲ πρὸς εὐγνωμοσύνην καὶ εὐχαριστίαν, ὡς ἡ μελέτη τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν καὶ τῶν ἡμετέρων κακῶν· οὐδὲ πρὸς αὔξησιν τῶν εὐεργεσιῶν, ὡς αἱ τούτων εὐφημίαι· οὐδὲ σωτηρίαν ἀκούσιον προσφέρειν εἴωθεν, ὡς οἱ πειρασμοί· οὐδὲ σύντομος ὁδὸς πρὸς τὸν Χριστόν, ἤτοι πρὸς τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Πνεύματος, ὡς ἡ ὁδὸς ἡ Βασιλικὴ ἡ ἀπέχουσα τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων ἐν πᾶσιν· οὐδὲ ἄλλη ἀρετὴ δύναται καταλαβεῖν τὸ θεῖον θέλημα, ὡς ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ τὸ καταλιπεῖν πᾶν νόημα καὶ θέλημα ἴδιον· οὐδὲ συνεργὸς εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ὡς ἡ καθαρὰ προσευχή· οὐδὲ ἐμπόδιον πρὸς κτῆσιν ἀρετῶν, ὡς ὁ περισπασμὸς καὶ μετεωρισμὸς τῆς διανοίας, κἂν λίαν μικρὸς ᾖ. [158.] Ὅσην γὰρ καθαρότητα ἔχει τις, τοσοῦτον φαίνεται πταίειν πολλὰ ἐκ τοῦ βλέπειν· καὶ ὅσον πολλὰ πταίει, σκοτίζεται, κἂν

στὸν εὔκολο [δρόμο] γιὰ τὴν ἁμαρτία, ὅσο ἡ σύγχυσι καὶ ἡ πολυλογία· οὔτε [κανένα ἄλλο] πρᾶγμα [βοηθεῖ] τόσο σύντομα γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς ἀρετῆς, ὅπως ἡ μόνωσι καὶ ἡ συγκέντρωσι τοῦ νοῦ· οὔτε [ἄλλο ποὺ νὰ κινῇ] πρὸς εὐγνωμοσύνη καὶ εὐχαριστία, ὅσο ἡ μελέτη τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας κακῶν· οὔτε [ἄλλο συντελεῖ] στὴν αὔξησι τῶν εὐεργεσιῶν, ὅσο οἱ ἔπαινοί τους. Οὔτε [τίποτε ἄλλο] συνηθίζει νὰ προσφέρῃ ἀκουσίως τὴν σωτηρία, ὅπως οἱ πειρασμοί· οὔτε [ὑπάρχει ἄλλη τόσο] σύντομη ὁδὸς πρὸς τὸν Χριστό, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν σοφία τοῦ Πνεύματος, ὅσο ἡ Βασιλικὴ [μέση] ὁδός, ἡ ὁποία σὲ ὅλα ἀπέχει ἀπὸ τὶς ὑπερβολὲς καὶ τὶς ἐλλείψεις [ἐξ ἴσου]. Οὔτε ἄλλη ἀρετὴ μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ [καὶ ἐργασθῇ] τὸ θεῖο θέλημα, ὅσο ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐγκατάλειψι κάθε προσωπικοῦ νοήματος καὶ θελήματος· οὔτε [ἄλλος] συνεργὸς σὲ κάθε ἀγαθὸ ἔργο, ὅσο ἡ καθαρὴ προσευχή· οὔτε [καὶ ἄλλο μεγαλύτερο] ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, ὅσο ὁ περισπασμὸς καὶ ὁ μετεωρισμὸς [ἡ διάχυσι] τῆς διανοίας, ἔστω κι ἂν εἶναι πάρα πολὺ μικρός.

158. Διότι, ὅση καθαρότητα ἔχει κάποιος, τόσο πιὸ πολὺ φαίνεται ὅτι σφάλλει, ἐπειδὴ [μπορεῖ] καὶ βλέπει [καθαρά]. Καὶ ὅσο πιὸ πολὺ ἁμαρτάνει, τόσο σκοτίζεται, ἀκόμη

φαίνηται ἔχων καθαρότητα. Καὶ πάλιν· ὅσην γνῶσιν ἔχει, τοσοῦτον φαίνεται ἄγνωστος· καὶ ὅσον ἀγνοεῖ τις τὴν ἑαυτοῦ ἀγνωσίαν καὶ τὴν ἐκ μέρους πνευματικὴν γνῶσιν, τοσοῦτον δοκεῖ γνωστικὸς εἶναι· καὶ ὅσον ὑπομένει τὰς θλίψεις ὁ ἀθλητής, τοσοῦτον νικήσει τὸν ἐχθρόν· καὶ ὅσον ἀγωνίζεταί τις ποιῆσαί τι ἀγαθὸν μίαν ἡμέραν, τοσοῦτον χρεωστεῖ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, φησὶν ὁ ἅγιος Μάρκος· ἂν αὐτοῦ ᾖ ἡ δύναμις καὶ ἡ προθυμία δηλαδή· εἰ δὲ [recte: ἡ δὲ][κα'] *χάρις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ χάρις, ἐδύνατο, τί καύχημα ἔχει ὁ τοιοῦτος; ὅτι οἴεταί τι ποιεῖν ἀγαθὸν ἀφ' ἑαυτοῦ δύνασθαι, καὶ τοὺς μὴ δυναμένους κατακρίνων ἀδίκως. Ὁ γὰρ τὸν πλησίον τι ἀπαιτῶν, ἑαυτοῦ μᾶλλον ὀφείλει ἀπαιτεῖν δικαιότερον. Ὥσπερ γὰρ οὖν οἱ ἁμαρτάνοντες ὀφείλουσιν, ὡς παροργίσαντες τὸν Θεόν, οὕτω καὶ οἱ σκεπασθέντες ὑπὸ τῆς χάριτος αὐτοῦ διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν καὶ ἑτοιμότητα πρὸς ἀπόγνωσιν, ὀφείλουσι τρέμειν μᾶλλον, ὡς πολλὰ χρεωστοῦντες.*

κι ἂν φαίνεται ὅτι ἔχει καθαρότητα. Καὶ πάλι· ὅση γνῶσι ἔχει, τόσο περισσότερο θεωρεῖ ὅτι ἀγνοεῖ· καὶ ὅσο [πιὸ πολὺ] ἀγνοεῖ κάποιος τὴ δική του ἀγνωσία καὶ τὴν ἐπὶ μέρους πνευματικὴ γνῶσι, τόσο νομίζει ὅτι εἶναι γνωστικός· καὶ ὅσο ὑπομένει τὶς θλίψεις ὁ ἀγωνιστής, τόσο περισσότερο θὰ νικήση τὸν ἐχθρό· καὶ ὅσο ἀγωνίζεται κανεὶς νὰ κάνῃ κάτι καλὸ μία ἡμέρα, τόσο χρεωστεῖ [νὰ ἀγωνίζεται] σὲ ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς του, λέγει ὁ ἅγιος Μᾶρκος[ρμστ']· δηλαδὴ [ἀκόμη καὶ] ἂν εἶναι δική του ἡ δύναμι καὶ ἡ προθυμία, ἡ Χάρι ὅμως εἶναι [ὁπωσδήποτε] τοῦ Θεοῦ· καὶ γι' αὐτό, [ἀφοῦ μόνον] ὅταν ἦλθε ἡ Χάρι βρῆκε τὴν δύναμι [γιὰ τὸ ἔργο], τί καύχησι [μπορεῖ] νὰ ἔχῃ αὐτός; Ἐπειδὴ νομίζει ὅτι μπορεῖ νὰ κάνῃ ἀπὸ μόνος του κάτι καλὸ καὶ νὰ κατακρίνῃ ἄδικα αὐτοὺς ποὺ δὲν μποροῦν. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖ κάτι ἀπὸ τὸν πλησίον του, πιὸ δίκαιο [εἶναι καὶ] ὀφείλει μᾶλλον νὰ τὸ ἀπαιτῇ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ὅπως δηλαδὴ ὀφείλουν [νὰ τρέμουν], ἐκεῖνοι ποὺ ἁμαρτάνουν, ἐπειδὴ παρώργισαν τὸν Θεό, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι σκεπάσθηκαν ἀπὸ τὴν Χάρι Του, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τους καὶ τῆς ἑτοιμότητός τους πρὸς τὴν ἀπόγνωσι, ὀφείλουν νὰ τρέμουν περισσότερο, διότι χρεωστοῦν πολλά.

Καὶ ὥσπερ μέγας ἐστὶ κρημνός, ἡ ἄγνοια τῶν Γραφῶν, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος, οὕτω μεῖζόν ἐστι κακόν, ἡ ἐν γνώσει παράβασις καὶ μείζων ἐστὶν ἡ εὐεργεσία τῆς ψυχῆς διὰ λόγου ἢ τῆς προσευχῆς. [159.] Καὶ ὅταν ὑπομείνῃ τις τὸν πλησίον, ἵνα μὴ θλίβεται ὁ ἀδικῶν αὐτόν, ἀλλ᾽ ὅπως ἀναπαύσῃ αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐν τῷ καιρῷ τῆς ταραχῆς αὐτοῦ, φησὶν ὁ Ἅγιος Δωρόθεος, ποιῶν ἔλεος μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, βαστάζων αὐτοῦ τὸ βάρος καὶ εὔχεται ὑπὲρ αὐτοῦ ποθῶν αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, σωματικόν τε καὶ ψυχικόν. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ καθαρὰ ἀνεξικακία, ἡ καθαίρουσα τὴν ψυχὴν καὶ ἀνάγουσα αὐτὴν πρὸς Θεόν. Ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου, κρείττων ἐστὶ πάσης ἐργασίας καὶ ἀρετῆς· οὐδὲ γὰρ μεῖζον καὶ τελεώτερον τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης ἐν ἀρεταῖς. Σημεῖον δὲ ταύτης οὐ μόνον τὸ μὴ ἔχειν τι πρᾶγμα, ὅπερ ἄλλος δέεται, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπομένειν μετὰ χαρᾶς[190]*, καὶ [recte: κατὰ] τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, καὶ ταῦ-*

Καὶ ὅπως εἶναι μεγάλος γκρεμὸς ἡ ἄγνοια τῶν Γραφῶν, λέγει ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος[ρμζ'], ἔτσι [καὶ] μεγαλύτερο κακὸ εἶναι ἡ συνειδητὴ παράβασι [τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ] καὶ ἡ μεγαλύτερη εὐεργεσία τῆς ψυχῆς, εἶναι [αὐτὴ ποὺ γίνεται] μὲ λόγο ἢ μὲ τὴν προσευχή. 159. Καὶ ὅταν κάνῃ κανεὶς ὑπομονὴ στὸν πλησίον [του], ὥστε νὰ μὴν [ἀφήνῃ] νὰ στενοχωρῆται αὐτὸς ποὺ τὸν ἀδικεῖ, ἀλλὰ [καὶ] νὰ τοῦ ἱκανοποιῇ τὸ θέλημά του στὸν καιρὸ τῆς ταραχῆς του, λέγει ὁ Ἅγιος Δωρόθεος[ρμη'], μὲ τὸ νὰ δείχνῃ εὐσπλαχνία γιὰ τὴν ψυχή του, βαστάζοντας τὸ βάρος του καὶ νὰ προσεύχεται γι᾽ αὐτὸν καὶ γιὰ ὁτιδήποτε ἄλλο εἶναι καλὸ γι᾽ αὐτόν, σωματικὸ καὶ ψυχικό. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ καθαρὴ ἀνεξικακία, ἡ ὁποία καθαρίζει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἀνεβάζει στὸ Θεό. Διότι ἡ θεραπεία [τῆς ψυχῆς] τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἐργασία καὶ ἀρετή· οὔτε [ὑπάρχει] μεγαλύτερη καὶ τελειότερη μεταξὺ τῶν ἀρετῶν, ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὸν πλησίον. Γνώρισμα δὲ αὐτῆς [τῆς ἀγάπης εἶναι], ὄχι μόνον τὸ νὰ μὴν ἔχῃ κανεὶς κάποιο πρᾶγμα, τὸ ὁποῖο ὁ ἄλλος ἔχει ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατο γι᾽ αὐτὸν νὰ ὑπομένῃ μὲ χαρά, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου καὶ αὐ-

*τα ὡς χρέος λογίζεσθαι· καὶ εἰκότως. Χρεωστεῖ γὰρ οὐ μόνον τὸν πλησίον μέχρι θανάτου φιλεῖν, διὰ τὸ τῆς φύσεως δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέρτιμον αἷμα τοῦ ἐντειλαμένου Χριστοῦ. [**160.**] Μὴ γίνου φίλαυτος, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος, καὶ ἔσῃ φιλόθεος· μὴ γίνου αὐτάρεσκος, καὶ ἔσῃ φιλάδελφος· αὕτη μὲν οὖν ἐκ τῆς ἐλπίδος γίνεται. Ἐλπὶς δέ ἐστι τὸ ἀδιστάκτως πιστεύειν ἐκ πάσης διανοίας, ὅτι πάντως τεύξεται τοῦ ἐλπιζομένου. Καὶ αὕτη πάλιν ἐκ τῆς βεβαίας πίστεως γεννᾶται ὅτι τὸ μηδ᾽ ὅλως φροντίδα ποιεῖν τινα περὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἢ θανάτου, ἀλλὰ πᾶσαν μέριμναν εἰς τὸν Θεὸν ἐᾶσαι[191], ὡς προείρηται, περὶ τοῦ θέλοντος τυχεῖν τῆς ἀπαθείας τῶν σημείων, ὧν ἡ πίστις θεμέλιον ὑπάρχει· ἣν ὁ ἔχων λογίζεσθαι ὀφείλει, ὅτι ὥσπερ τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ ἡμᾶς μετὰ πάντων, ἐκ μὴ ὄντων, δι᾽ ἄκραν ἀγαθότητα, οὕτω πάντως καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα οἰκονομῆσαι ἔχει, ὡς οἶδεν αὐτός*

τὰ νὰ τὰ θεωρῇ ὡς χρέος [του]· καὶ εὔλογα. Διότι ὀφείλει ὄχι μόνον νὰ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον [του] μέχρι θανάτου, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι δίκαιον τῆς φύσεως [ἐπειδὴ ἔχουν καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια φύσι], ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἐχύθηκε τὸ ὑπέρτιμο αἷμα τοῦ Χριστοῦ γιὰ μᾶς, ὁ Ὁποῖος [καὶ] ἔδωσε [αὐτὴ] τὴν ἐντολὴ [τῆς ἀγάπης].

160. Μὴ γίνεσαι φίλαυτος, λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ρμθ´], καὶ θὰ γίνῃς φιλόθεος· μὴ γίνεσαι αὐτάρεσκος καὶ θὰ γίνῃς φιλάδελφος. Αὐτὴ λοιπὸν [ἡ ἀγάπη] προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα. Ἐλπίδα δὲ εἶναι, τὸ νὰ πιστεύῃ κανεὶς ἀδίστακτα μὲ ὅλη του τὴν διάνοια, ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ ὁπωσδήποτε αὐτό, τὸ ὁποῖο ἐλπίζει. Καὶ αὐτὴ πάλι γεννιέται ἀπὸ τὴν βεβαία πίστι[ρν´], δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ φροντίζῃ κανεὶς καθόλου γιὰ τὴ ζωή του ἢ τὸν θανατό του, ἀλλὰ ὅλη τὴν μέριμνά του νὰ τὴν ἀφήσῃ στὸ Θεό, ὅπως προείπαμε γιὰ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπάθεια μὲ τὰ γνωρίσματα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ πίστι εἶναι τὸ θεμέλιο· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει αὐτήν, ὀφείλει νὰ σκέπτεται, ὅτι ὅπως ὁ Θεὸς δημιούργησε τὰ πάντα καὶ μαζὶ μὲ ὅλα καὶ ἐμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος [ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία], ἀπὸ ἄκρα ἀγαθότητα, ἔτσι, ὁπωσδήποτε, μπορεῖ νὰ οἰκονομήσῃ καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μας, ὅπως Αὐτὸς γνωρίζει.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΚΤΑΤΑΙ ΤΙΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΗ ΠΙΣΤΙΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΑΠΟΚΤΑ ΚΑΝΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΙΝΗ ΠΙΣΤΙ

[161.] Πλὴν ὁ ταύτης ποθῶν τὴν κτῆσιν (ἥτις ἐστὶ θεμέλιον πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ θύρα τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ καὶ νίκη ἀκόπωτος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀναγκαιοτέρα πάσης ἀρετῆς καὶ πτερὰ τῆς προσευχῆς καὶ ἐνοίκησις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ψυχῇ), χρεωστεῖ ὑπομένειν πᾶσαν δοκιμήν, ἣν μέλλει δοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων λογισμῶν, ὧν οὐδεὶς δύναται κατανοεῖν, μήτε λέγειν τι περὶ τούτων, ἢ εὑρεῖν, εἰ μὴ ὁ εὑρετὴς τῆς κακίας διάβολος. Ἀλλὰ θαρσείτω ὁ τοιοῦτος, ὅτι ἂν περιγένηται τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ πειρασμῶν μετὰ βίας πολλῆς καὶ κατέχῃ τὸν νοῦν αὐτοῦ, τοῦ μὴ ἐνδοῦναι τοῖς λογισμοῖς τοῖς φυομένοις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, νικῆσαι ἔχει ἐφάπαξ πάντα τὰ πάθη· ὅτι οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ νικήσας, ἀλλ' ὁ ἐν αὐτῷ παραγενόμενος Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως. Περὶ τῶν τοιούτων φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι ὁ ἔχων πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως[192], καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀλλὰ κἂν ὁ λογι-

161. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ τὴν ἀπόκτησι [τῆς πίστεως], (ἡ ὁποία εἶναι [τὸ] θεμέλιο ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ θύρα τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ[ρνα'] καὶ νίκη χωρὶς κόπο [κατὰ] τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ πιὸ ἀναγκαία ἀπὸ κάθε [ἄλλη] ἀρετὴ καὶ φτερὰ τῆς προσευχῆς καὶ κατοικία τοῦ Θεοῦ στὴν ψυχή), ὀφείλει νὰ ὑπομένῃ κάθε δοκιμασία, τὴν ὁποία πρόκειται νὰ δεχθῇ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ποικίλους λογισμούς, τοὺς ὁποίους κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ διανοηθῇ, οὔτε νὰ ὁμιλῇ γι' αὐτούς, οὔτε νὰ τοὺς ἐφεύρῃ παρὰ μόνον ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας διάβολος. Ἀλλά, ἂς ἔχῃ θάρρος ὁ ἄνθρωπος αὐτός, διότι ἂν νικήσῃ τοὺς πειρασμούς, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐπιτίθενται μὲ τόσο μεγάλη βιαιότητα καὶ συγκρατῇ τὸν νοῦ του, ὥστε νὰ μὴν ὑποχωρήσῃ στοὺς λογισμούς, οἱ ὁποῖοι φυτρώνουν μέσα στὴν καρδία του, μπορεῖ νὰ κυριαρχήσῃ μὲ μιᾶς σὲ ὅλα τὰ πάθη· διότι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ νικητής, ἀλλὰ ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἦλθε βοηθὸς μέσα του, διὰ τῆς πίστεως. Γι' αὐτοὺς [τοὺς ἀνθρώπους] λέγει ὁ Κύριος, ὅτι «ὅποιος ἔχει πίστι σὰν κόκκο σιναπιοῦ», καὶ τὰ λοιπά. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ λογισμός του, ἐπει-

σμὸς ἀσθενήσας ἐνδώσῃ, μὴ δειλιάσῃ, μηδὲ ἀπογινώσκῃ, μηδὲ τῆς ἰδίας ψυχῆς ἐπιγράφῃ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἀρχεκάκου. Ἀλλὰ μεθ᾽ ὑπομονῆς τὴν κατὰ δύναμιν ἐργασίαν τῶν ἀρετῶν καὶ φυλακὴν τῶν ἐντολῶν ἐπιμελῶς ποιῶν, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σχολῇ κατὰ Θεόν, ἐκ πάντων τῶν ἑκουσίως λογιζομένων· ἵνα πᾶσαν μηχανήν καὶ φαντασίαν νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν κινήσας ὁ ἐχθρὸς καὶ μὴ εὑρὼν αὐτὸν φροντίδα ποιοῦντα τοῖς γινομένοις ὑπ᾽ αὐτοῦ παιγνίοις καὶ σχήμασι, σὺν πᾶσι τοῖς νοήμασιν, οἷς καταπτήσσων δῆθεν, ὡς ἀληθῶς δεικνύων τὰ ψεύδους μεστὰ παίγνια, ἀκηδιάσας ἀναχωρῇ. Καὶ λαβὼν πεῖραν ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τῆς τοῦ ἐχθροῦ ἀσθενείας, οὐκ ἔτι ὑπ᾽ οὐδενὸς αὐτοῦ μηχανήματος θροεῖται· ἀλλὰ μετὰ χαρᾶς πᾶν εἴ τι θέλει καὶ βούλεται κατὰ Θεόν, ἀκωλύτως ποιεῖ, τῇ πίστει κραταιούμενος καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς ὃν πεπίστευκεν· ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος φησί· πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι[193]. Διότι οὐκ αὐτός

δὴ ἐξασθένησε, ὑποχωρήσῃ, [ἐκεῖνος] ἂς μὴ δειλιάσῃ, οὔτε νὰ ἀπογοητευθῇ, οὔτε νὰ καταλογίσῃ στὴν ψυχή του [ὡς ἰδικά της] αὐτά, τὰ ὁποῖα τῆς ὑποβάλλει ὁ ἀρχέκακος [ὁ ἀρχηγός τοῦ κακοῦ διάβολος]. Ἀλλά, ἂς ἐργάζεται κατὰ δύναμι μὲ ὑπομονὴ τὶς ἀρετές, καὶ ἂς φυλάσσῃ μὲ ἐπιμέλεια τὶς ἐντολές, μὲ ἡσυχία καὶ κατὰ Θεὸν ἀποχὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἑκουσίους λογισμούς, [τοὺς ὁποίους προκαλεῖ καὶ ἀποδέχεται]· ὥστε ὁ ἐχθρός, ἀφοῦ κινήσῃ [ἐναντίον του] κάθε τέχνασμα καὶ φαντασία, νύκτα καὶ ἡμέρα, καὶ δὲν τὸν βρῇ νὰ τὸν ἀπασχολοῦν καθόλου [ὅλα] τὰ παιχνίδια καὶ τὰ σχήματα, μαζὶ μὲ ὅλες τὶς ἐπινοήσεις του, μὲ τὰ ὁποῖα [προσπαθεῖ] δῆθεν νὰ τὸν τρομάζῃ, δείχνοντας ὡς ἀληθινὰ τὰ ψεύτικα παιχνίδια του, ἀφοῦ βαρεθῇ, νὰ ἀναχωρῇ. Καὶ ἂν μάθῃ μὲ τὴν πεῖρα ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ταράσσεται πλέον ἀπὸ κανένα μεθόδευμά του· ἀλλά, μὲ χαρὰ ὁτιδήποτε θέλει καὶ ἐπιθυμεῖ κατὰ Θεόν, τὸ ἐπιτελεῖ χωρὶς κανένα ἐμπόδιο, ἐνδυναμούμενος μὲ τὴν πίστι καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Θεό, στὸν Ὁποῖο [καὶ] ἔχει πιστεύσει, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε· «ὅλα εἶναι δυνατὰ σ᾽ ὅποιον πιστεύει». Διότι δὲν εἶναι αὐτὸς [πλέον], ποὺ

ἐστιν ὁ πολεμῶν τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ὁ μεριμνῶν περὶ αὐτοῦ Θεὸς διὰ τῆς πίστεως, φησὶν ὁ Προφήτης· τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγήν σου[194], καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐκ ἔτι γὰρ ὁ τοιοῦτος ὅλως περί τινος φροντίδα ποιεῖ, γινώσκων, ὅτι ἵππος ἑτοιμάζεται εἰς πόλεμον, παρὰ δὲ Θεῷ ἡ σωτηρία αὐτοῦ[195], φησὶν ὁ Σολομών. Καὶ διὰ ταύτης πάντων κατατολμᾷ, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· κτῆσαι πίστιν ἐν σεαυτῷ, ἵνα καταπατήσῃς τοὺς ἐχθρούς σου. Οὐδὲ γὰρ ὡς αὐτεξούσιος διάγει, ἀλλ' ὡς κτῆνος ἀγόμενος τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὥς φησιν ὁ Προφήτης· κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί, καγὼ διὰ παντὸς μετὰ σοῦ[196]. Βούλει με, φησίν, ἀναπαῦσαι διὰ τῆς σῆς γνώσεως, οὐκ ἀντιλέγω· θέλεις πάλιν, ταπεινώσεως χάριν, πειρασμοὺς παραχωρεῖν με ἔχειν, ὡσαύτως εἰμὶ μετὰ σοῦ· οὐκ ἔχω τι ποιῆσαι ὅλως ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐκτός σου γὰρ οὐκ ἐγενόμην ἐκ μὴ ὄντος, οὐδὲ ζῆσαι ἢ σωθῆναι δύναμαι. Εἴ τι βούλει τὸ σὸν πλάσμα ποίησον. Πιστεύω δέ, ὅτι ἀγαθὸς ὤν, ἀγαθά μοι

πολεμεῖ τὸν ἐχθρό, ἀλλὰ ὁ Θεός, ὁ Ὁποῖος φροντίζει γι' αὐτόν, μέσῳ τῆς πίστεώς [του]· λέγει ὁ Προφήτης, «τὸν ὕψιστο κατέστησας [ἀσφαλὲς] καταφύγιό σου», καὶ τὰ λοιπά. Διότι αὐτὸς [ὁ ἄνθρωπος] δὲν φροντίζει [πλέον] καθόλου γιὰ τίποτε, ἐπειδὴ γνωρίζει, ὅτι «τὸ ἱππικὸ ἑτοιμάζεται» γιὰ πόλεμο, ἀπὸ τὸν Θεὸ ὅμως [ἔρχεται] ἡ σωτηρία του, λέγει ὁ Σολομών. Καὶ μέσῳ αὐτῆς [τῆς πίστεως] τολμᾶ [καὶ ἐπιχειρεῖ] τὰ πάντα, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρνβ']· ἀπόκτησε πίστι μέσα σου, γιὰ νὰ [μπορέσῃς] νὰ καταπατήσῃς τοὺς ἐχθρούς σου. Διότι [πλέον] δὲν ζεῖ ὡς αὐτεξούσιος[10], ἀλλὰ σὰν ὑποζύγιο, ὁδηγούμενο ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Προφήτης «ἔγινα ἐνώπιόν Σου σὰν κτῆνος καὶ ἐγὼ [θὰ εἶμαι] πάντοτε μαζί Σου». [Ἂν] θέλῃς, λέγει [στὸν Θεὸ] νὰ μὲ ἀναπαύσῃς [δίνοντάς μου] τὴν γνῶσι Σου, δὲν ἀντιλέγω· [ἂν] θέλῃς πάλι, πρὸς ταπείνωσί μου, νὰ παραχωρῇς νὰ ἔχω πειρασμούς, ἐπίσης [καὶ πάλι] μαζί Σου θὰ εἶμαι· δὲν ἔχω τίποτε ἀπολύτως, ποὺ [νὰ μπορῶ] νὰ κάνω ἀπὸ μόνος μου. Διότι χωρὶς Ἐσένα δὲν θὰ ἐρχόμουν στὴν ὕπαρξι ἀπὸ τὸ μὴ ὂν [τὴν ἀνυπαρξία], οὔτε μπορῶ νὰ ζήσω ἢ νὰ σωθῶ. Ὅ,τι Ἐσὺ θέλεις κάνε τὸ πλάσμα Σου. Πιστεύω ὅμως, ἐπειδὴ εἶσαι ἀγαθός, ὅτι μπορεῖς κατὰ τὴν [θεία]

οἰκονομῆσαι ἔχεις, κἂν πρὸς τὸ συμφέρον οὐ γινώσκω ταῦτα· ἀλλ᾽ οὔτε ἄξιός εἰμι τοῦ γνῶναι, οὐδὲ αἰτοῦμαι τοῦ μαθεῖν, ἵνα ἄνεσιν ἔχω· ἴσως οὐ συμφέρει μοι. Οὐδὲ κουφισμὸν πολέμου τινὸς παρακαλέσαι τολμῶ, εἰ καὶ ἀσθενῶ καὶ ἐν πᾶσι καταπονοῦμαι, ὅτι οὐ γινώσκω ποῖον συμφέρει. Σὺ οἶδας πάντα[197]*, καὶ ὡς οἶδας ποίησον· μόνον μὴ ἀστοχήσω, εἴ τι κἂν γένηται· ἀλλὰ κἂν θέλω, κἂν μὴ θέλω, σῶσόν με. Καὶ τοῦτο, εἰ ἀρεστόν σοι ἐστίν. Ἐγὼ τοίνυν πρᾶγμα οὐκ ἔχω· ἐνώπιόν σου εἰμί, ὡς ἄψυχός τις. Τὴν ψυχήν μου εἰς τὰς ἀχράντους σου χεῖρας παρατίθημι*[198] *ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Σὺ μὲν πάντα δύνασαι καὶ πάντα γινώσκεις καὶ πᾶν ἀγαθὸν πᾶσι θέλεις, καὶ ποθεῖς ἀεὶ τὴν σωτηρίαν μου. Καὶ δῆλον ἐκ πασῶν τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησας καὶ ποιεῖς ἀεὶ μεθ᾽ ἡμῶν κατὰ χάριν, φανερῶς καὶ ἀφανῶς, ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπὲρ νοῦν συγκαταβάσεώς σου πρὸς ἡμᾶς, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ δὲ τίς εἰμι, ὅτι τολμῶ*

οἰκονομία Σου νὰ μοῦ δώσῃς ἀγαθά, κι ἂν [ἀκόμη εἶναι] πρὸς τὸ συμφέρον μου [καὶ] δὲν τὰ γνωρίζω. Ἀλλὰ οὔτε [καὶ] εἶμαι ἄξιος νὰ τὰ γνωρίσω, οὔτε ζητῶ νὰ μάθω, γιὰ νὰ ἔχω ἄνεσι· ἴσως [καὶ νὰ] μὴν μὲ συμφέρῃ. Οὔτε τολμῶ νὰ παρακαλέσω γιὰ ἐλάφρυνσι ἀπὸ κάποιον πόλεμο, ἂν καὶ εἶμαι ἀδύναμος καὶ ταλαιπωροῦμαι σ᾽ ὅλα, διότι δὲν γνωρίζω τί μὲ συμφέρει. Σὺ γνωρίζεις τὰ πάντα, καὶ ὅπως γνωρίζεις κάνε, μόνο νὰ μὴν ἀποτύχω στοὺς στόχους μου, ἔστω κι ἂν κάτι συμβῇ· ἀλλὰ κι ἂν θέλω κι ἂν δὲν θέλω, σῶσε με. Καὶ αὐτό, ἐὰν [πάλι] Σοῦ ἀρέσῃ. Ἐγὼ λοιπὸν δὲν ἔχω κανένα δικό μου πρᾶγμα [ἢ θέλημα]. Ἐνώπιόν Σου εἶμαι σὰν ἄψυχος. Τὴν ψυχή μου παραδίδω εἰς τὰ ἄχραντα χέρια Σου στὸν παρόντα αἰῶνα καὶ στὸν μέλλοντα. Ἐσὺ [Κύριε] ὅλα τὰ μπορεῖς καὶ ὅλα τὰ γνωρίζεις καὶ θέλεις κάθε καλὸ γιὰ ὅλους, καὶ ποθεῖς πάντοτε τὴν σωτηρία μου. Καὶ [αὐτὸ εἶναι] φανερὸ ἀπὸ ὅλες τὶς εὐεργεσίες, τὶς ὁποῖες ἔκανες, καὶ κάνεις κατὰ Χάριν πάντοτε σ᾽ ἐμᾶς, φανερὰ καὶ κρυφά, ὅσες γνωρίζομε καὶ ὅσες δὲν γνωρίζομε καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὑπέρλογη συγκατάβασί Σου σ᾽ ἐμᾶς, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ ὅμως ποιὸς εἶμαι, ποὺ τολμῶ

ἀναγγέλειν σοι καρδιογνῶστα; Ἀλλ᾽ ἵνα ἐμαυτῷ γνωρίσω, καὶ τοῖς ἐχθροῖς ὅτι πρὸς σὲ καταφεύγω τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας μου, ταῦτα λέγω. Ἰδοὺ γὰρ ἔγνων ὑπὸ τῆς χάριτός σου, ὅτι Θεός μου εἶ σύ[199]*, καὶ οὐκ ἔτι πολλὰ τολμῶ λέγειν, ἀλλὰ νοῦν μόνον ἀργόν, κωφόν τε καὶ ἄλαλον παραστῆσαί σοι βούλομαι. Οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ᾽ ἡ χάρις σου τὸ πᾶν ἐργάζεται. Οὐ γὰρ οἶδα ἐμαυτόν ποτε ἀγαθὸν ποιοῦντα, ἀλλὰ πλήθη κακῶν ἀεί, ὑπὲρ ὧν τὸ δουλικὸν σχῆμα προσπίπτων σοι δεικνύω, ὅτι μετανοεῖν με ἠξίωσας καὶ ὅτι δοῦλός σου εἰμὶ καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου*[200]*. Ἀλλὰ μὴ ἐάσῃς με, Κύριέ μου, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεός μου, ποιεῖν ἢ λαλεῖν ἢ λογίζεσθαι ἅπερ οὐ θέλεις. Ἀρκεῖ μοι γὰρ τὸ πλῆθος τῶν τοσούτων προγινομένων [recte: προγενομένων]*[κβ΄] *μου ἁμαρτιῶν· ἀλλ᾽ ὡς θέλεις ἐλέησόν με. Ἥμαρτον, ἐλέησόν με ὡς οἶδας. Πιστεύω Κύριε, ὅτι ἐπακούεις μου τῆς ἐλεεινῆς ταύτης φωνῆς. Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ*[201]*, ὁ χαρισάμενός μου μετὰ τὸ εἶναι, καὶ τὸ εἶναί με Χριστιανόν.*

νὰ ἀπευθύνωμαι σὲ Σένα, καρδιογνῶστα; Ἀλλά, τὰ λέγω αὐτά, γιὰ νὰ γνωρίσω στὸν ἑαυτό μου καὶ στοὺς ἐχθρούς μου, ὅτι [μόνον] σὲ Σένα καταφεύγω, τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας μου. Ἰδοὺ λοιπόν, ἐγνώρισα ἀπὸ τὴν Χάρι Σου, «ὅτι Σὺ εἶσαι ὁ Θεός μου» καὶ δὲν τολμῶ [πλέον] νὰ ὁμιλῶ [γιὰ] πολλά, ἀλλὰ θέλω μόνο νὰ παρουσιάσω ἐνώπιόν Σου τὸν νοῦ [μου] ἀργό, κουφὸ καὶ ἄλαλο. Ὄχι ἐγὼ ὅμως, ἀλλὰ ἡ Χάρι Σου κατεργάζεται τὰ πάντα. Γιατὶ δὲν γνωρίζω νὰ ἔκανε ποτὲ ὁ ἑαυτός μου [κάτι] καλό, ἀλλὰ πάντοτε πλήθη κακῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων πέφτω μπροστά Σου καὶ δείχνω τὸ σχῆμα τοῦ δούλου, γιατὶ μὲ ἀξίωσες νὰ μετανοῶ καὶ γιὰ τὸ ὅτι εἶμαι δοῦλος Σου καὶ υἱὸς τῆς δούλης Σου». Ἀλλὰ μὴ μὲ ἀφήσῃς Κύριέ μου Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεός μου, νὰ κάνω ἢ νὰ λέω ἢ νὰ σκέπτωμαι, ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν θέλεις. Γιατὶ μοῦ εἶναι ἀρκετὸ τὸ πλῆθος τῶν τόσων προηγουμένων μου ἁμαρτιῶν· ἀλλά, ὅπως Ἐσὺ θέλεις, ἐλέησέ με. Ἁμάρτησα, ἐλέησέ με, ὅπως ξέρεις. Πιστεύω Κύριε, ὅτι εἰσακούεις αὐτὴ τὴν ἐλεεινή μου φωνή. «Βοήθησέ με στὴν ἀπιστία μου», Ἐσὺ ὁ ὁποῖος μοῦ χάρισες μαζὶ μὲ τὴν ὕπαρξι καὶ [τὴ δωρεὰ] νὰ εἶμαι Χριστιανός.

Μέγα μοί ἐστι, φησὶν ὁ Καρπάθιος, ὅτι ἐκλήθην Μοναχὸς καὶ Χριστιανός· ὡς εἶπας, Κύριε, πρός τινα τῶν δούλων σου, ὅτι μέγα σοι ἐστίν, ὅτι ἐκλήθη ἐπὶ σοὶ τὸ ὄνομά μου[202]. Κρεῖττόν μοι ἔστι τοῦτο ὑπὲρ πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, μόνον μὴ ἀποτύχω τῆς κλήσεως τοῦ γλυκυτάτου ὀνόματός σου. Δέσποτα πολυέλεε, εὐχαριστῶ σοι, καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς προεγράφη. Ὥσπερ οὖν ἄλλα ἀναγνώσματα πρέπουσι τῷ πρακτικῷ καὶ ἄλλα ῥήματα καὶ δάκρυα καὶ εὐχή· οὕτω καὶ ἄλλη πίστις αὕτη παρὰ τὴν πρώτην τὴν γεννῶσαν τὴν ἡσυχίαν. Ἐκείνη μὲν πίστις τῆς ἀκοῆς, αὕτη δὲ τῆς θεωρίας, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. Ἡ δὲ θεωρία τῆς ἀκοῆς ἀσφαλεστέρα. Ἐκ γὰρ τῆς φυσικῆς γνώσεως γεννᾶται ἡ πρώτη καὶ κοινὴ τῶν ὀρθοδόξων πίστις, ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ κατὰ Θεὸν σχολή, ὡς εἴρηται, ἡ νηστεία καὶ ἀγρυπνία, ἡ ἀνάγνωσις, ἡ ψαλμῳδία, ἡ προσευχὴ καὶ ἐρώτησις τῶν ἐμπείρων. Καὶ ἐκ τούτων πάντων γεννῶνται αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς, ἤτοι ἡ τῶν ἐντο-

Εἶναι [πολὺ] μεγάλο γιὰ μένα, λέγει ὁ Καρπάθιος[ρνγ΄], τὸ ὅτι ἐκλήθηκα Μοναχὸς καὶ Χριστιανός· ὅπως εἶπες, Κύριε, σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς δούλους Σου, ὅτι εἶναι μεγάλη [τιμὴ] γιὰ σένα τὸ ὅτι καλεῖσαι μὲ τὸ ὄνομά Μου. Αὐτὸ γιὰ μένα εἶναι προτιμώτερο ἀπὸ ὅλες τὶς βασιλεῖες τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, μόνο νὰ μὴν ἀποτύχω τῆς [τιμῆς] τῆς κλήσεως μὲ τὸ γλυκύτατό Σου ὄνομα. Δέσποτα πολυέλεε, Σὲ εὐχαριστῶ καὶ τὰ λοιπά, ὅπως γράφτηκαν προηγουμένως. Ὅπως λοιπὸν στὸν πρακτικὸ ἁρμόζουν ἄλλα ἀναγνώσματα καὶ ἄλλα λόγια, δάκρυα καὶ προσευχή, ἔτσι καὶ αὐτὴ εἶναι ἄλλη πίστι ἀπὸ τὴν πρώτη, ἡ ὁποία γεννᾶ τὴν ἡσυχία. Ἐκείνη μὲν [εἶναι ἡ] πίστι [ἐκ] τῆς ἀκοῆς, ἐνῶ αὐτὴ τῆς θεωρίας, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρνδ΄]. Ἡ δὲ θεωρία εἶναι πιὸ ἀσφαλὴς ἀπὸ τὴν ἀκοή. Γιατὶ ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνῶσι γεννιέται ἡ πρώτη καὶ κοινὴ τῶν Ὀρθοδόξων πίστι, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ κατὰ Θεὸν βιοτή, ὅπως ἔχει λεχθῆ, ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυπνία, ἡ ἀνάγνωσι, ἡ ψαλμωδία, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐρώτησι τῶν ἐμπείρων. Καὶ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ γεννιῶνται οἱ ἀρετὲς τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ ἡ φύλαξι καὶ

λῶν καὶ ἠθῶν φυλακὴ καὶ κατάστασις, δι' ὧν ἡ μεγάλη πίστις, ἐλπὶς καὶ τελεία ἀγάπη, ἡ ἁρπάζουσα τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεόν, ὡς εἴρηται, ἐν τῇ προσευχῇ, ὅταν τις ἑνοῦται τῷ Θεῷ νοερῶς, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Νεῖλος. Τὰ ῥήματα δὲ τῆς προσευχῆς ἅπαξ ἐγράφη, ἵνα ἀεὶ τὴν αὐτὴν εὔχηται ὁ βουλόμενος τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀκίνητον παραστῆσαι ἐνώπιον τῆς Ἁγίας καὶ Ζωαρχικῆς Τριάδος, ὡς δοκῶν ὁρᾶσθαι, εἰ καὶ ὁρᾶν τι τὸ παράπαν ἀδύνατον, ἀλλὰ ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄχροον, ἀτάραχον, ἀπερίσπαστον, ἀκίνητον, ἄϋλον, μηδενὸς ὅλως τῶν ἐν πάσῃ τῇ κτίσει νοουμένων καὶ κατανοουμένων, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ βαθείᾳ καὶ τελείᾳ ἀταραξίᾳ προσομιλεῖν τῷ Θεῷ καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ μνήμην ἔχειν καὶ μόνην, ἄχρις ἂν φθάσῃ εἰς τὴν ἁρπαγὴν τοῦ νοός, μετὰ τοῦ καταξιωθῆναι αὐτὸν λέγειν, ὡς δεῖ, τὴν τοῦ Κυρίου εὐχήν, ἤτοι τὸ Πάτερ ἡμῶν· ὥσπερ ὁ Ἅγιος Φιλήμων, ἡ Ἁγία Εἰρήνη μετὰ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, Μαρτύρων τε καὶ Ὁσίων εἶπον. Τὸ

διατήρησι τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν ἠθῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες [προέρχονται] ἡ μεγάλη πίστι, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ τελεία ἀγάπη, ἡ ὁποία ἁρπάζει τὸν νοῦ πρὸς τὸν Θεὸ μέσα [ἀπὸ] τὴν προσευχή, ὅπως ἔχει λεχθῆ, ὅταν κανεὶς ἑνώνεται μὲ τὸν Θεὸ νοερά, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος[ρνε']. Τὰ λόγια τῆς προσευχῆς γράφτηκαν μία φορά, γιὰ νὰ προσεύχεται πάντοτε μὲ αὐτή, [τὴν ἴδια προσευχή], αὐτὸς ὁ ὁποῖος θέλει νὰ παρουσιάσῃ τον νοῦ του ἀκίνητο ἐνώπιον τῆς Ἁγίας καὶ Ζωαρχικῆς Τριάδος, διότι θεωρεῖ, ὅτι βλέπεται [ἀπὸ τὸν Θεὸ] καὶ ἐνῶ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ βλέπῃ [ὁ ἴδιος] τὸ παραμικρό, [ἀλλὰ νὰ κρατᾷ τὸν νοῦ] ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἄχρωμο, ἀτάραχο, ἀπερίσπαστο, ἀκίνητο, ἄϋλο, [νὰ μὴν ἀντιλαμβάνεται] ἀπολύτως τίποτε ἀπὸ ὅσα νοοῦνται καὶ κατανοοῦνται σὲ ὅλη τὴν κτίσι, ἀλλὰ μὲ βαθειὰ εἰρήνη καὶ τελεία ἀταραξία νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ ἔχῃ μόνην τὴν ἁγίαν Αὐτοῦ μνήμη, ἕως ὅτου φθάσῃ στὴν ἁρπαγὴ τοῦ νοῦ[11] [ὥστε] νὰ καταξιωθῇ νὰ λέγῃ αὐτός, ὅπως πρέπει, τὴν προσευχὴ τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ τὸ «Πάτερ ἡμῶν» ὅπως ἀκριβῶς εἶπαν· ὁ Ἅγιος Φιλήμων, ἡ ἁγία Εἰρήνη, μαζὶ μὲ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, Μάρτυρες καὶ Ὁσίους.

δὲ τούτων ἐκτός, χλεύη ἐστὶν ἐξ οἰήσεως γινομένη. Ἀόριστον γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ ὁ γενόμενος ἐν ἑαυτῷ [recte: ἐν αὐτῷ][κγ'] *νοῦς, οὕτω δεῖ εἶναι, ἵνα κατὰ χάριν ἀξιωθῇ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οὐκ ἀπὸ εἴδους, ἀλλὰ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν*[203]*, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Διὰ τοῦτο χρονίζειν ὀφείλομεν ἐν τῇ ἀσκήσει, ἵνα τῷ πολλῷ χρόνῳ ὁ νοῦς ἐπὶ τὰ θεῖα τῷ πόθῳ ἕλκηται ἐκ τῆς συνηθείας· ὅτι ἐὰν μὴ εὕρῃ ὁ νοῦς ἄλλο τι μεῖζον τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, οὐχ ἕλκει τὴν ἐπιθυμίαν ἐπὶ τοῦτο, καὶ καταλείπειν ἅπερ ἐκ τῆς πολυχρονίας ἐσυνήθισεν. Ὥσπερ οὖν οἱ φιλάνθρωποι καὶ ἀπαθεῖς οὐ κατὰ πολὺ βλάπτονται ἀπὸ τῶν πραγμάτων τοῦ βίου, διότι καλῶς ταῦτα οἰκονομοῦσιν· οὕτω καὶ οἱ ἔχοντες τὰ μεγάλα χαρίσματα, διότι τῷ Θεῷ ἐπιγράφουσι τὰ κατορθώματα.*

Ὁτιδήποτε ἐκτὸς αὐτῶν, εἶναι χλευασμὸς [τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου], ποὺ γίνεται ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Διότι τὸ Θεῖον εἶναι ἀόριστο καὶ ἀπερίγραπτο καὶ ὁ νοῦς, ὁ ὁποῖος συγκεντρώθηκε σ᾽ Αὐτό, ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι, ὥστε νὰ ἀξιωθῇ κατὰ Χάριν, νὰ δεχθῇ τὴν ἐπιφοίτησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[12]. Γιατί, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «δὲν διερχόμεθα [τὴν ζωὴ] μὲ αἰσθητὸ τὸν Κύριο, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστι». Γι᾽ αὐτὸ ὀφείλομε νὰ μένωμε πολὺ καιρὸ στὴν ἄσκησι, γιὰ νὰ ἕλκεται ὁ νοῦς, μὲ πόθο πρὸς τὰ θεῖα, ἀπὸ τὴν συνήθεια, ἐκ τοῦ πολλοῦ χρόνου. Διότι, ἂν δὲν εὕρῃ ὁ νοῦς κάτι ἄλλο ἀνώτερο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, δὲν σύρει τὴν ἐπιθυμία του σ᾽ αὐτὸ καὶ δὲν ἐγκαταλείπει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐσυνήθισε μὲ τὴν πολυκαιρία. Ὅπως, λοιπόν, οἱ φιλάνθρωποι καὶ ἀπαθεῖς δὲν βλάπτονται πολὺ ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ βίου, διότι καλῶς τὰ διευθετοῦν, ἔτσι καὶ ὅσοι ἔχουν τὰ μεγάλα χαρίσματα [δὲν βλάπτονται], γιατὶ ἀποδίδουν στὸν Θεὸ τὰ κατορθώματά τους.

ΟΤΙ ΜΑΛΛΟΝ ΣΥΜΦΕΡΕΙ ΤΟΙΣ ΕΜΠΑΘΕΣΙΝ Η ΗΣΥΧΙΑ

ΟΤΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΣΥΜΦΕΡΕΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΜΠΑΘΕΙΣ Η ΗΣΥΧΙΑ

[162.] Πᾶσι μὲν συμφέρει ἡ ἡσυχία καὶ ἡ φυγὴ τῶν πραγμάτων τε καὶ ἀνθρώπων, ἐπὶ πλεῖον δὲ τοῖς ἐμπαθέσι καὶ ἀσθενέσιν· ὅτι οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐκ μόνης πράξεως τῆς ἔξωθεν ἀπαθὴς γενέσθαι, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ πνευματικαὶ θεωρίαι. Οὐδὲ ὁ περισπασμὸς καὶ τὸ ἄρχειν ἀβλαβῶς παρέρχεται τινά, ἐὰν μὴ πρῶτον ἀπὸ τῆς φυγῆς ἀπάθειαν κτήσηται. Ἡ δὲ μέριμνα τοῦ βίου καὶ ἡ σύγχυσις καὶ τοὺς τελείους βλάπτειν εἴωθε καὶ τοὺς ἀπαθεῖς. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος γίνεται, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, δίχα τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς. Οὐδὲ ἡ ἄνωθεν ῥοπὴ ἐπὶ τὸν μὴ προαιρούμενον πάλιν παραγίνεται· ἀλλ' ἀμφοτέρων δεόμεθα καὶ θείας καὶ ἀνθρωπίνης· καὶ πράξεως καὶ γνώσεως· καὶ φόβου καὶ ἐλπίδος· καὶ πένθους καὶ παρακλήσεως· καὶ δειλίας καὶ ταπεινώσεως· καὶ διακρίσεως καὶ ἀγάπης. Διότι, φησί, πάντα τὰ τοῦ βίου διπλᾶ εἰσιν, ἡμέρα καὶ νύξ· φῶς

162. Σὲ ὅλους βέβαια συμφέρει ἡ ἡσυχία καὶ ἡ ἀποφυγὴ καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων, περισσότερο ὅμως στοὺς ἐμπαθεῖς καὶ ἀδυνάτους· διότι δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ γίνη ἀπαθής, μόνο ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ [σωματικὴ] πρᾶξι καὶ [ἄσκησι], ἂν δὲν ἔχη διαδοχικὰ πολλὲς καὶ πνευματικὲς θεωρίες. Οὔτε ὁ περισπασμὸς καὶ ἡ ἐξουσία ἀφήνουν κάποιον χωρὶς βλάβη, ἂν δὲν αποκτήση πρῶτα τὴν ἀπάθεια ἀπὸ τὴν φυγὴ [ἐκ τοῦ κόσμου]. Ἡ μέριμνα ὅμως τοῦ βίου καὶ ἡ σύγχυσις συνηθίζει νὰ βλάπτη καὶ τοὺς τελείους καὶ τοὺς ἀπαθεῖς. Διότι καμμία ὠφέλεια δὲν προέρχεται, λέγει ὁ Χρυσόστομος, ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς τὴν ἐξ ὕψους βοηθητικὴ δύναμι. Οὔτε πάλι ἡ ἐκ τῶν ἄνω βοηθητικὴ δύναμι ἔρχεται σὲ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν τὴν θέλει, ἀλλὰ ἔχομε ἀνάγκη καὶ ἀπὸ τὰ δύο καὶ ἀπὸ τὴν θεία [βοήθεια] καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία[13]· καὶ ἀπὸ τὴν πρᾶξι καὶ ἀπὸ τὴν γνῶσι· καὶ ἀπὸ τὸν φόβο καὶ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα· καὶ ἀπὸ τὸ πένθος καὶ ἀπὸ τὴν παρηγορία· καὶ ἀπὸ τὴν δειλία καὶ ἀπὸ τὴν ταπείνωσι· καὶ ἀπὸ τὴν διάκρισι καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Διότι λέγει, ὅλα τοῦ βίου εἶναι διπλᾶ, ἡμέρα καὶ νύχτα· φῶς

καὶ σκότος· ὑγεία καὶ νόσος· ἀρετὴ καὶ κακία· εὐχέρεια καὶ δυσχέρεια· ζωὴ καὶ θάνατος· ἵνα διὰ τῶν μέν, οἱ ἀσθενεῖς τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, διὰ τῶν δέ, τὸ ἁμαρτάνειν φύγωμεν φόβῳ τῶν πειρασμῶν. Οἱ δὲ δυνατοὶ διὰ πάντων ἀγαπῶμεν ὡς Πατέρα τὸν Θεόν, γινώσκοντες ὅτι πάντα καλὰ λίαν[204] *εἰσὶ καὶ συμφερόντως ταῦτα ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἡδέων ἐγκρατεύονται, τῶν δὲ δυσχερῶν ἐφίενται, εἰδότες, ὅτι διὰ μὲν τῶν, τὰ σώματα ζωογονοῦνται πρὸς δόξαν τοῦ Ποιητοῦ, διὰ δὲ τῶν, αἱ ψυχαὶ πρὸς τὸ σωθῆναι βοηθήσονται [recte: βοηθηθήσονται], δι᾽ ἄφατον ἔλεος Θεοῦ. Τρεῖς γάρ εἰσι καταστάσεις οἱ ἄνθρωποι, δοῦλοι, μισθωτοὶ καὶ υἱοί. Καὶ οἱ μὲν δοῦλοι οὐκ ἀγαπῶσι τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τοῦ πονηροῦ, φόβῳ τῶν κολάσεων, ἀπέχονται· καὶ ἔστι μὲν τοῦτο, φησὶν ὁ Ἅγιος Δωρόθεος, ἀγαθόν, οὐ μέντοι καὶ εὐάρεστον. Οἱ δὲ μισθωτοί, ἀγαπῶσι τὸ ἀγαθὸν καὶ μισοῦσι τὸ πονηρόν, ἀλλ᾽ ἐλπίδι μισθοῦ. Οἱ δὲ υἱοί, ὡς τέλειοι ὄντες, οὔτε φόβῳ τῶν κολάσεων ἀπέχον-*

καὶ σκοτάδι· ὑγεία καὶ ἀσθένεια· ἀρετὴ καὶ κακία· εὐκολία καὶ δυσκολία· ζωὴ καὶ θάνατος· ὥστε διὰ τῶν μὲν [πρώτων] οἱ ἀδύνατοι νὰ ἀγαποῦμε τὸν Θεό, μὲ τὰ δὲ [δεύτερα] νὰ ἀποφεύγωμε τὴν ἁμαρτία, ἀπὸ τὸν φόβο τῶν πειρασμῶν. Οἱ δὲ δυνατοί, μὲ ὅλα [ὅσα ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς νὰ μᾶς συμβοῦν] νὰ ἀγαποῦμε ὡς Πατέρα τὸν Θεὸ γνωρίζοντας, ὅτι «ὅλα εἶναι πολὺ καλὰ» καὶ ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον μας τὰ οἰκονομεῖ ὁ Θεός. Καὶ ἀπὸ μὲν τὰ ἡδονικὰ ἐγκρατεύονται, ἐπιθυμοῦν δὲ τὰ δύσκολα, ἐπειδὴ γνωρίζουν, ὅτι μὲ τὰ μὲν [πρῶτα] ζωογονοῦνται τὰ σώματα πρὸς δόξαν τοῦ Δημιουργοῦ, ἐνῶ μὲ τὰ [ἄλλα] θὰ βοηθηθοῦν οἱ ψυχὲς γιὰ νὰ σωθοῦν, χάρις εἰς τὸ ἀνέκφραστο ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Διότι οἱ ἄνθρωποι [ἀνήκουν] σὲ τρεῖς κατηγορίες, δοῦλοι, μισθωτοὶ καὶ υἱοί. Καὶ οἱ μὲν δοῦλοι δὲν ἀγαποῦν τὸ ἀγαθό, ἀλλὰ ἀποφεύγουν τὸ πονηρὸ ἀπὸ τὸν φόβο τῆς κολάσεως· καὶ εἶναι μὲν αὐτό, λέγει ὁ Ἅγιος Δωρόθεος[ϙνστ΄], καλὸ ὄχι ὅμως καὶ εὐάρεστο [στὸν Θεό]. Οἱ δὲ μισθωτοὶ ἀγαποῦν τὸ καλὸ καὶ μισοῦν τὸ πονηρό, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα κάποιου [ἀνταποδοτικοῦ] μισθοῦ. Οἱ υἱοὶ ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι τέλειοι, οὔτε ἀπὸ τὸν φόβο τῆς κολάσεως ἀποφεύγουν

ται τοῦ πονηροῦ, ἀλλ' ἰσχυρῶς τοῦτο μισοῦσιν· οὔτε πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐλπίδι μισθοῦ ποιοῦσιν, ἀλλ' ὡς χρέος τοῦτο λογίζονται· καὶ τὴν ἀπάθειαν φιλοῦσιν ὡς μίμημα Θεοῦ καὶ πρόξενον τῆς αὐτοῦ ἐνοικήσεως· δι' ἧς πάσης κακίας ἀπέχονται, κἂν μὴ πρόκειται ἀπειλή. Ἐπειδὴ εἰ μὴ ἀπαθὴς γένηταί τις, οὐ καταπέμπει ὁ Ἅγιος Θεὸς τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ἐπ' αὐτόν, ἵνα μὴ ἐκ τῆς συνηθείας ἔτι ἑλκόμενος πρὸς τὰ πάθη εὑρεθῇ· καὶ γίνεται ἔνοχος τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ μείζονα κατάκρισιν ἔχει. Ἀλλ' ὅταν ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς ἀρετῆς μηκέτι φιλίαν ἔχῃ μετὰ τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀπὸ τῆς τῶν παθῶν συνηθείας ἕλκηται, τότε μεταλαμβάνει τὴν χάριν καὶ οὕτως ἀκατάκριτος μένει ἐν τῷ λαβεῖν τὸ χάρισμα. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ τῆς Κλίμακος· οὐκ ἀποκαλύπτει ἡμῖν ὁ Θεὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἵνα μὴ τοῦτο μαθόντες παρακούωμεν, καὶ μειζόνως κατακριθῶμεν· εἰ καὶ ὡς νήπιοι ἀγνοοῦμεν τὴν ἄπειρον αὐτοῦ εὐσπλαχνίαν εἰς [recte: τὴν εἰς][κδ'] *ἡμᾶς τοὺς*

τὸ κακό, ἀλλὰ τὸ μισοῦν μὲ ὅλη τους τὴν δύναμι· οὔτε πάλι κάνουν τὸ καλὸ μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ μισθοῦ, ἀλλὰ [ἐπειδὴ] τὸ θεωροῦν ὡς χρέος τους· καὶ ἀγαποῦν τὴν ἀπάθεια ὡς μίμησι Θεοῦ καὶ πρόξενον τῆς ἐντός τους κατοικήσεως [Αὐτοῦ], μὲ τὴν ὁποία ἀπέχουν ἀπὸ κάθε κακία, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ μπροστά τους καμία ἀπειλή. Διότι, ἂν δὲν γίνῃ κανεὶς ἀπαθής, δὲν στέλνει σ' αὐτὸν ὁ Ἅγιος Θεὸς τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴν εὑρεθῇ νὰ ἕλκεται ἀκόμη πρὸς τὰ πάθη ἀπὸ τὴν συνήθεια· καὶ ἔτσι γίνεται ἔνοχος γιὰ τὴν ἐπιφοίτησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος [τὴν ὁποία ἔχει δεχθῆ] καὶ ἔχει μεγαλύτερη κατάκρισι. Ἀλλά, ὅταν ἀπὸ τὴν ἕξι τῆς ἀρετῆς δὲν ἔχει πλέον καμία φιλία μὲ τοὺς ἐχθρούς, οὔτε παρασύρεται ἀπὸ τὴν συνήθεια τῶν παθῶν, τότε γίνεται μέτοχος τῆς Χάριτος καὶ ἔτσι μένει [πλέον] χωρὶς κατάκρισι, γιὰ τὸ χάρισμα, τὸ ὁποῖο ἔλαβε. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[ρνζ'], ὅτι δὲν μᾶς φανερώνει τὸ θέλημά Του, γιὰ νὰ μή, ἀφοῦ τὸ μάθωμε, παρακούωμε καὶ καταδικαστοῦμε περισσότερο· ἂν καὶ ὡς νήπιοι δὲν γνωρίζωμε τὴν ἄπειρη τοῦ Θεοῦ εὐσπλαχνία, τὴν [ὁποία δείχνει] πρὸς ἐμᾶς τοὺς

ἀχαρίστους. Ὁ γὰρ τὸ θεῖον θέλημα, φησί, μαθεῖν θέλων, χρεωστεῖ ἀποθανεῖν ἀπὸ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ τῶν οἰκείων θελημάτων ἐν πᾶσι. Διὰ τοῦτο πᾶν πρᾶγμα ἔχον δισταγμὸν οὐκ ὀφείλει τις ποιεῖν τοῦτο, ἢ στήσειν ὡς καλόν, εἰ μήπου οὐ δύναται ζῆσαι ἢ σωθῆναι δίχα τούτου. Καὶ λοιπὸν ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων δεῖται, τότε ἐκ βεβαίας πίστεως καὶ προσευχῆς ἡ τοιαύτη πληροφορία, πρὶν τῆς τελείας ἀπαθείας τῆς ποιούσης τὸν νοῦν ἀήττητον καὶ ἀνίκητον, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Ὥστε πολύς ἐστιν ὁ πόλεμος, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀβλαβὴς διαμένει. Ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται[205], φησὶν ὁ Κύριος. Καὶ ὁ Ἀπόστολος· ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι[206]. Τὸ γὰρ ἀπολέμητον εἶναί τινα, οὐκ ἔστι καλόν. Ἐπειδὴ ἀναχωροῦσιν οἱ δαίμονες πολλάκις, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, διὰ πολλῶν τρόπων, ἢ ἐνέδρας χάριν ἢ οἰήσεως, καταλιπόντες ἢ ἔπαρσιν ἢ ἄλλο τι κακόν, ἀρκούμενοι ἐν τούτῳ, ὡς ἀναπληροῦν δυναμένῳ τῶν ἄλλων παθῶν τὸν τόπον.

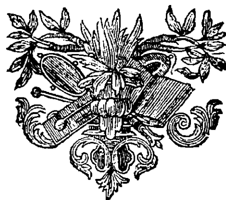
ἀχαρίστους. Διότι, λέγει, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θέλει νὰ μάθῃ τὸ θεῖο θέλημα, ὀφείλει νὰ πεθάνῃ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο καὶ γιὰ τὰ δικά του θελήματα σὲ ὅλα. Γι᾽ αὐτὸ κάθε πρᾶγμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἀμφιβολία [καὶ ἀβεβαιότης], δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνῃ κανεὶς ἢ νὰ τὸ θεωρήσῃ ὡς καλό, ἐκτὸς ἐὰν δὲν μπορῇ νὰ ζήσῃ ἢ νὰ σωθῇ χωρὶς αὐτό. Καὶ λοιπὸν τότε χρειάζεται νὰ ἐρωτᾷ τοὺς ἐμπείρους, ὁπότε ἡ πληροφορία [θὰ εἶναι ἡ σωστὴ ὡς προερχομένη] ἐκ βεβαίας πίστεως καὶ προσευχῆς, πρὶν [νὰ φθάσῃ] στὴν τελεία ἀπάθεια, ἡ ὁποία κάνει τὸν νοῦ ἄπτωτο καὶ ἀνίκητο σὲ κάθε καλὸ ἔργο. Ὥστε [λοιπὸν] ὁ πόλεμος εἶναι μὲν μεγάλος, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἀβλαβής. Γιατὶ λέγει ὁ Κύριος, «ἡ δύναμίς μου φανερώνεται τελειότερη μέσα στὴν [ἀνθρώπινη] ἀδυναμία». Καὶ ὁ Ἀπόστολος, «ὅταν ἀσθενῶ, τότε εἶμαι δυνατός». Διότι, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀπολέμητος, δὲν εἶναι καλό. Ἐπειδὴ πολλὲς φορὲς οἱ δαίμονες, [συνηθίζουν νὰ δείχνουν] ὅτι ὑποχωροῦν, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[ρνη'], μὲ πολλοὺς τρόπους, ἢ [γιὰ νὰ στήσουν] ἐνέδρα [στὸν ἄνθρωπο], ἢ γιὰ [νὰ τὸν ρίξουν] σὲ ὑπερηφάνεια, ἀφήνοντάς του ἢ τὴν ἔπαρσι ἢ κάποιο ἄλλο κακό, ἀρκούμενοι σ᾽ αὐτό, διότι αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἀναπληρώσῃ τὴ θέσι τῶν ἄλλων παθῶν.

Διότι, οἱ μὲν Πατέρες, φησὶ τὸ Γεροντικόν, ἐφύλαξαν τὰς ἐντολάς, οἱ δὲ μετ᾽ ἐκείνους ἔγραψαν ταύτας, ἡμεῖς δὲ τὰ γεγραμμένα εἰς τὰς θυρίδας τεθείκαμεν. Εἰδὲ καὶ ἀναγινώσκειν βουλόμεθα, οὐ σχολάζομεν κἂν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κατανοεῖν τὰ λεγόμενα καὶ ποιεῖν αὐτά· ἀλλ᾽ ἢ ὡς πάρεργον ἀναγινώσκομεν, ἢ δοκοῦμεν μέγα τι ποιοῦντες, ἐπαιρόμεθα· ἀγνοοῦντες, ὅτι μᾶλλον κατάκρισιν ἔχομεν ἂν μὴ ἐργαζώμεθα, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος. Ὁ γνούς, φησὶν ὁ Κύριος, τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ[207]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὥστε καλὴ μὲν ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ γνῶσις, ἀλλ᾽ ὅταν πρὸς μείζονα ταπείνωσιν ἄγῃ. Ὡσαύτως καὶ ἡ συμβουλή, ὅταν μὴ περιεργάζηταί τις τὸν βίον τοῦ διδασκάλου, ὥς φησιν ὁ Θεολόγος· μὴ ζήτει ἀξιοπιστίαν τοῦ διδάσκοντός σε ἢ κηρύσσοντος. Καὶ ὥς φησιν ὁ Κύριος· ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν*[208] *οἱ ἱερεῖς, καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐδεμία γὰρ βλάβη τινὶ ἐρωτῶντι γίνεται, ἐκ τῶν ἔργων τοῦ διδάσκοντος αὐτόν, ἀλλ᾽ οὔτε πάλιν ὠφέλεια, εἰ μὴ ἐργά-*

Διότι οἱ μὲν Πατέρες, λέγει τὸ Γεροντικό, ἐφύλαξαν τὶς ἐντολές, οἱ δὲ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς τὶς ἔγραψαν καὶ ἐμεῖς ὅσα ἔχουν γράψει τὰ ἔχομε τοποθετήσει στὰ ράφια [τῶν βιβλιοθηκῶν]. Καί, ἐὰν θέλωμε νὰ τὰ διαβάζωμε, δὲν ἀφοσιωνόμαστε μὲ προσοχὴ στὸ νὰ κατανοοῦμε τὰ λεγόμενα καὶ νὰ τὰ ἐργαζώμαστε· ἀλλὰ ἢ τὰ διαβάζομε σὰν πάρεργο, ἢ νομίζομε, ὅτι κάνομε κάτι σπουδαῖο καὶ ὑπερηφανευόμαστε· ἀγνοώντας, ὅτι μᾶλλον κατάκρισι προξενοῦμε στοὺς ἑαυτούς μας, ἂν δὲν τὰ ἐργαζώμαστε, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[ρνθ']. [Διότι] λέγει ὁ Κύριος, «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου του» καὶ τὰ λοιπά. Ὥστε [εἶναι] καλὴ μὲν ἡ ἀνάγνωσι καὶ ἡ γνῶσι, ἀλλὰ ὅταν [μᾶς] ὁδηγῇ σὲ μεγαλύτερη ταπείνωσι. Ἐπίσης καὶ ἡ συμβουλὴ [εἶναι καλή], ὅταν δὲν πολυεξετάζῃ κανεὶς τὸν βίο τοῦ διδασκάλου του, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος[ρξ']. Μὴν ἀναζητᾶς τὴν ἀξιοπιστία [στὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα] ἐκείνου, ὁ ὁποῖος σὲ διδάσκει ἢ κυρήσσει. Καί, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «ὅσα σᾶς λέγουν οἱ Ἱερεῖς», καὶ τὰ λοιπά. Διότι καμμία βλάβη δὲν προκαλεῖται σὲ κάποιον, ποὺ ἐρωτᾶ, ἀπὸ [τὰ μὴ ὀρθὰ] ἔργα ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τὸν διδάσκει, ἀλλὰ οὔτε πάλι ὄφελος, ἂν δὲν ἐρ-

ζεται αὐτός. Διότι ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον δώσει. Ὁ μὲν διδάσκαλος ὑπὲρ τοῦ λόγου αὐτοῦ· ὁ δὲ διδασκόμενος ὑπὲρ τῆς ἐξ ἔργων ὑπακοῆς αὐτοῦ[κε΄]*. Τὸ δὲ ἔξωθεν τούτων, παρὰ τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ κατακρίσεως ἄξιον· διότι, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Εὐστράτιος, ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεὸς καὶ δίκαιος, καὶ διὰ τῆς ἀγαθότητος πᾶν ἀγαθὸν ἡμῖν χαρίζεται, ὅταν κατ᾽ εὐγνωμοσύνην ἔχωμεν, ὡς ἀπὸ δικαίου πόρου δῆθεν διὰ τῆς εὐχαριστίας. Ἀλλ᾽ ἐὰν ἀγνώμονες φαινώμεθα, ἐκπίπτομεν τοῦ ἀγαθοῦ τῇ δικαιοκρισίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ὥστε παντὸς μὲν ἀγαθοῦ, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης καὶ δικαιοσύνη ἡμῖν πρόξενοι κατὰ φύσιν, κατὰ δὲ παράχρησιν, κολάσεως αἰωνίου.*

γάζεται ὁ ἴδιος [αὐτὰ ποὺ διδάσκεται]. Διότι ὁ καθένας θὰ δώση λόγο γιὰ τὸν ἑαυτόν του. Ὁ μὲν διδάσκαλος γιὰ τοὺς λόγους του, ὁ δὲ μαθητὴς γιὰ τὴν ὑπακοὴ [τὴν ὁποία δείχνει] μὲ τὰ ἔργα του. Ὁτιδήποτε πέρα ἀπὸ αὐτά, εἶναι παρὰ φύσιν καὶ ἄξιο κατακρίσεως. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Εὐστράτιος[ρξα΄], ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, μᾶς χαρίζει, λόγῳ τῆς ἀγαθότητός του, κάθε καλό, ὅταν εἴμαστε εὐγνώμονες, [ἀφοῦ μεταχειρίζεται] τὴν εὐχαριστία [μας] σὰν δῆθεν δίκαιο μέσον διαβιβάσεως [πρὸς ἐμᾶς τῶν εὐεργεσιῶν Του]. Ἀλλά, ἐὰν φανοῦμε ἀγνώμονες, ἐκπίπτομε ἀπὸ [κάθε] ἀγαθὸ [Του], σύμφωνα μὲ τὴν δικαία κρίσι τοῦ Θεοῦ. Ὥστε ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης καὶ δικαιοσύνη εἶναι μὲν πρόξενοι κάθε ἀγαθοῦ [σ᾽ ἐμᾶς], ὅταν [τὸ χρησιμοποιοῦμε] κατὰ φύσι, ὅταν ὅμως [κάνωμε] κακὴ χρῆσι του, [γίνεται πρόξενο] αἰωνίου κολάσεως.



[163.] Πλήν, ἐάν τις βουληθῇ πάλιν, βάλλει ἀρχὴν διὰ τῆς μετανοίας· ἔπεσας, φησίν, ἀνάστα[209]. Καὶ πάλιν ἔπεσας, πάλιν ἀνάστα, μὴ ἀπογινώσκων ὅλως τὴν σεαυτοῦ σωτηρίαν, εἴ τι κἂν γίνηται· μηδὲ προδίδου σεαυτὸν ἑκουσίως τῷ ἐχθρῷ καὶ ἀρκεῖ σοι ἡ ὑπομονὴ αὕτη σὺν τῇ αὐτομεμψίᾳ εἰς σωτηρίαν. Ἦμεν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἡμεῖς ποτε ἀνόητοι, πορευόμενοι κατὰ τὰς ἐμαυτῶν ἐπιθυμίας[210], καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ σὺ οὖν μὴ ἀπελπίσῃς ὅλως τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ἀγνοῶν, δύναται γὰρ ὅσα θέλει ποιῆσαι· ἀλλ᾽ ἔλπισον ἐπ᾽ αὐτόν, καὶ ἓν τούτων μέλλει ποιῆσαι· ἢ ὅτι διὰ πειρασμῶν τινων ἢ ἄλλων τρόπων, ὧν οἶδεν αὐτός, τὴν σὴν διόρθωσιν γενέσθαι κατασκευάσει, ἢ δέχεταί σου τὴν ὑπομονὴν καὶ ταπείνωσιν ἀντὶ ἐργασίας· ἢ ἄλλον τρόπον, ὃν οὐκ οἶδας, διὰ τῆς ἐλπίδος ποιήσεται φιλανθρώπως, πρὸς τὸ σῶσαί σου τὴν ἀπαῤῥησίαστον ψυχήν. Μόνον μὴ καταλίπῃς τὸν ἰατρόν, ἐπεὶ κακῶς μέλλεις ὑπομένειν τὸν διπλοῦν θάνατον, διὰ

163. Ἐὰν ὅμως θελήσῃ κανεὶς πάλι νὰ βάλῃ ἀρχὴ [πνευματικοῦ ἀγῶνος, μπορεῖ] μὲ τὴν μετάνοια· «ἔπεσες», λέγει, «σήκω». Καὶ πάλι ἔπεσες, πάλι σήκω[ρξβ'], χωρὶς νὰ ἀπελπίζεσαι καθόλου γιὰ τὴν σωτηρία σου, ὅ,τι κι ἂν γίνῃ· οὔτε νὰ παραδίδῃς τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴ θέλησί σου στὸν ἐχθρὸ καὶ σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ ὑπομονή σου αὐτὴ μαζὶ μὲ τὴν αὐτομεμψία, γιὰ τὴ σωτηρία [σου]. Εἴμασταν, λέγει ὁ Ἀπόστολος, «καὶ ἐμεῖς κάποτε ἀνόητοι καὶ πορευόμασταν σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες μας» καὶ τὰ λοιπά. Καὶ σὺ λοιπὸν μὴν ἀπελπιστῇς καθόλου, ἀγνοώντας τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, διότι [Αὐτὸς] μπορεῖ νὰ κάνῃ, ὅσα θέλει· ἀλλὰ ἔχε τὴν ἐλπίδα σου σ᾽ Αὐτὸν καὶ [Αὐτὸς] πρόκειται νὰ κάνῃ ἕνα ἀπὸ αὐτά· ἢ μὲ κάποιους πειρασμοὺς ἢ [καὶ μὲ] ἄλλους τρόπους, τοὺς ὁποίους Αὐτὸς γνωρίζει, θὰ ἑτοιμάσῃ τὴν δική σου διόρθωσι ἢ θὰ δεχθῇ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωσί σου ἀντὶ γιὰ τὴν ἐργασία [σου]· ἢ μὲ τὴν φιλανθρωπία [Του] θὰ εὕρῃ ἄλλο τρόπο, τὸν ὁποῖο ἐσὺ δὲν ξέρεις, μέσω τῆς ἐλπίδος σου, γιὰ νὰ σώσῃ τὴν ψυχή σου, ποὺ δὲν ἔχει παρρησία. Μόνο μὴν ἐγκαταλείψῃς τὸν Ἰατρό, ἐπειδὴ μέλλεις κακῶς νὰ ὑποστῇς τὸν διπλὸ θάνατο [ψυχικὸ καὶ σωματικό], διότι

τὸ μὴ γινώσκειν τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν κεκρυμμένον. Ὡς εἴρηται περὶ τῆς γνώσεως καὶ νῦν ῥηθήσεται περὶ τῆς πράξεως· ὅτι μέσον ἓξ παγίδων ἐστὶ πᾶσα σωματικὴ καὶ ψυχικὴ πρᾶξις· δεξιὰ λέγω καὶ ἀριστερά, ἤτοι ὑπερβολῇ καμάτων καὶ ἐλλείψει· ἄνω καὶ κάτω, ἐπάρσει καὶ ἀπογνώσει· ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἤτοι δειλίᾳ καὶ θράσει· περὶ οὗ φησιν ὁ Θεολόγος, ὅτι μακράν ἐστιν ἀπὸ τοῦ θάρσους καθ᾽ ὑπερβολήν, εἰ καὶ τῷ ὀνόματι παρόμοιόν ἐστι· μέσον δὲ τῶν ἓξ παγίδων ἡ σύμμετρος ἐργασία ἐν ταπεινώσει καὶ ὑπομονῇ. Θαυμάσαι δὲ χρὴ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, πῶς μετατρέπει τὰ ὄντα πάντα ἐν ἑαυτῷ, ὡς βούλεται, εἰ καὶ ἀμετάτρεπτά εἰσι καὶ ἐν ἄλλοις οὕτω μένουσι. Καὶ τούτου χάριν τὸν αὐτὸν σκοπὸν οὐ πάντες ἔχομεν περὶ τῶν ὄντων, ἀλλ᾽ ἕκαστος ὡς θέλει χρᾶται τοῖς πράγμασιν, εἴτε καλῶς, εἴτε κακῶς· τὰ μὲν αἰσθητά, ἔργῳ· τὰ δὲ νοητά, λόγῳ καὶ διαλογισμῷ. Τέσσαρες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, θεωρίαι εἰσι, κατὰ δὲ τὸν Θεολόγον καταστάσεις, πάντες

δὲν γνωρίζεις τὸν κρυφὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἔχει λεχθῆ περὶ τῆς γνώσεως, [ἔτσι] καὶ τώρα θὰ λεχθῇ περὶ τῆς πράξεως. Κάθε δηλαδὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ πρᾶξι εὑρίσκεται ἀνάμεσα σὲ ἓξ παγίδες, δεξιὰ λέγω καὶ ἀριστερά· δηλαδὴ [ἀνάμεσα] στὴν ὑπερβολὴ καὶ τὴν ἔλλειψι τῶν κόπων· ἐπάνω καὶ κάτω [δηλαδὴ ἀνάμεσα] στὴν ὑψηλοφροσύνη καὶ στὴν ἀπόγνωσι· ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ [δηλαδὴ ἀνάμεσα] στὴν δειλία καὶ στὸ θράσος· για τὸ ὁποῖο [θράσος] λέγει ὁ Θεολόγος[ρξγ΄], ὅτι ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ θάρρος, ἂν καὶ στὸ ὄνομα εἶναι παρόμοιο· στὸ μέσον δὲ τῶν ἓξ παγίδων εὑρίσκεται ἡ ἐργασία μὲ μέτρο, [ποὺ γίνεται] μὲ ταπείνωσι καὶ ὑπομονή. Πρέπει δὲ νὰ θαυμάσῃ [κανεὶς] τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, πῶς μετατρέπει μέσα του ὅλα τὰ ὄντα, ὅπως [αὐτὸς] θέλει, ἂν καὶ εἶναι ἀμετάβλητα καὶ σὲ ἄλλους παραμένουν ἔτσι [ὅπως ἀκριβῶς εἶναι]. Καὶ γι᾽ αὐτὸ δὲν ἔχομε ὅλοι τὸν ἴδιο στόχο γιὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ ὁ καθένας μεταχειρίζεται τὰ πράγματα ὅπως θέλει, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς· τὰ μὲν αἰσθητὰ μὲ τὸ ἔργο, τὰ δὲ νοητὰ μὲ τὸν λόγο καὶ τὸν λογισμό. Σὲ τέσσερις, ὅπως νομίζω, θεωρίες ἢ κατὰ τὸν Θεολόγο καταστάσεις, ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλοι μὲν εἶναι καλὰ [δηλαδὴ σὲ καλὴ κατάστασι] καὶ ἐδῶ [στὸν κόσμο αὐτὸ]

οἱ ἄνθρωποι. Οἱ μέν, καλῶς ὧδε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες, καὶ οἱ ἀπαθεῖς γενόμενοι· οἱ δέ, ὧδε μόνον καλῶς, ὡς εὐεργετούμενοι ἀναξίως ψυχικῶς ἢ σωματικῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν εὐγνωμοσύνην περὶ τὸν Εὐεργέτην, ὡς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος καὶ οἱ τοιοῦτοι· ἄλλοι πάλιν, ὧδε μόνον κολάζονται, ὡς οἱ μακρᾷ νόσῳ κεκρατημένοι, ὡς ὁ παράλυτος ἐκεῖνος καὶ οἱ πειραζόμενοι εὐχαρίστως ἐξ ἰδίας γνώμης· καὶ ἕτεροι πάλιν ὧδε κἀκεῖ κολάζονται· ὡς οἱ πειραζόμενοι ἐξ ἰδίων θελημάτων, κατὰ τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς τοιούτους. Καὶ πάλιν τέσσαρας ἔχουσι σκοποὺς περὶ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων. Οἱ μέν, μισοῦσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὡς οἱ δαίμονες, καὶ ἐκ κακῆς προαιρέσεως κακίζουσιν· οἱ δέ, ὡς καλὰ φιλοῦσι, πλὴν ἐμπαθῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῷα, μηδὲν περὶ φυσικῆς θεωρίας ἢ εὐχαριστίας μεριμνῶντες· καὶ ἄλλοι, ὡς ἄνθρωποι, φυσικῶς μετὰ γνώσεως πνευματικῆς καὶ εὐχαριστίας, χρώμενοι πᾶσι μετ' ἐγκρατείας· ἕτεροι δὲ πάλιν ὑπερ-

καὶ στὴν μέλλουσα ζωή, ὅπως ὅλοι οἱ Ἅγιοι, καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν ἀπαθεῖς· ἄλλοι δέ, εἶναι μόνον ἐδῶ καλά, διότι εὐεργετοῦνται ἀναξίως ψυχικὰ ἢ σωματικά, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Εὐεργέτη, ὅπως ἐκεῖνος ὁ πλούσιος [τῆς παραβολῆς] καὶ οἱ ὅμοιοί [του]· ἄλλοι πάλι ἐδῶ μόνο τιμωροῦνται, ὅπως αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν κυριευθῆ ἀπὸ μακροχρόνια ἀσθένεια, σὰν ἐκεῖνον τὸν παράλυτο [τῆς παραβολῆς] καὶ ὅσοι δοκιμάζονται [καὶ δέχονται τὸν πειρασμὸ] μὲ εὐχαρίστησι ἀπὸ [καλή τους] προαίρεσι· καὶ ἄλλοι πάλι [καὶ] ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τιμωροῦνται, ὅπως αὐτοὶ ποὺ πειράζονται ἐξ αἰτίας τῶν δικῶν τους θελημάτων, σὰν τὸν Ἰούδα καὶ τοὺς ὁμοίους [του]. Καὶ πάλι, [οἱ ἄνθρωποι] ἔχουν τέσσερις σκοποὺς [στόχους ἢ διαθέσεις] γιὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Ἄλλοι μισοῦν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ δαίμονες, καὶ ἀπὸ κακὴ προαίρεσι τὰ κατηγοροῦν [ὡς κακά]· ἄλλοι τὰ ἀγαποῦν ὡς καλά, ἀλλὰ μὲ ἐμπάθεια, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα, χωρὶς νὰ φροντίζουν καθόλου γιὰ τὴ φυσικὴ θεωρία ἢ τὴν εὐχαριστία [τοῦ Θεοῦ]. Καὶ ἄλλοι ὡς ἄνθρωποι κατὰ φύσιν μὲ πνευματικὴ γνῶσι καὶ εὐχαριστία τὰ χρησιμοποιοῦν ὅλα μὲ ἐγκράτεια· ἄλλοι δὲ πάλι, ὑπερφυ-

φυῶς, ὡς Ἄγγελοι, θεωροῦσι πρὸς δόξαν τοῦ Ποιητοῦ πάντα, μηδὲν χρώμενοι τούτων, εἰ μὴ μόνον τὰ πρὸς τὸ ζῆν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον[211], ἀναγκαῖα.

σικὰ σὰν ἄγγελοι, τὰ θεωροῦν ὅλα πρὸς δόξα τοῦ Δημιουργοῦ, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦν τίποτα ἀπὸ αὐτά, παρὰ μόνον τὰ «ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωή τους», κατὰ τὸν Ἀπόστολο.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΚΩΝ ΕΥΕΡΓΕΣΙΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΥΕΡΓΕΣΙΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

[164.] Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν ἀεὶ τῷ Θεῷ πάντες οἱ ἄνθρωποι, ὑπέρ τε τῶν περιεκτικῶν καὶ τῶν ἰδικῶν εὐεργεσιῶν, τῶν τε ψυχικῶν καὶ τῶν σωματικῶν. Καὶ τὰ μὲν περιεκτικά εἰσι τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῶν γινόμενα καὶ πάντα τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενα τοῦ Θεοῦ θαυμάσια καὶ ἐξαίσια πράγματα· τὰ δὲ ἰδικά, ὅσα ὁ Θεὸς ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ δέδωκεν· εἴτε πλοῦτον πρὸς ἐλεημοσύνην, εἴτε πενίαν πρὸς ὑπομονὴν εὐχάριστον, εἴτε ἐξουσίαν πρὸς δικαιοκρισίαν καὶ σύστασιν ἀρετῆς, εἴτε ὑποταγὴν καὶ δουλείαν πρὸς ἕτοιμον σωτη-

164. Γι᾽ αὐτὸ ὀφείλομε νὰ εὐχαριστοῦμε πάντοτε τὸν Θεὸ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ γιὰ τὶς γενικὲς καὶ γιὰ τὶς εἰδικὲς εὐεργεσίες καὶ τὶς ψυχικὲς καὶ τὶς σωματικές· καὶ τὰ μὲν γενικὰ [εὐεργετήματα] εἶναι τὰ τέσσερα στοιχεῖα [ἀήρ, ὕδωρ, γῆ, πῦρ] καὶ ὅλα ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτά, [ὡς] καὶ ὅλα τὰ θαύματα καὶ ἐξαίσια πράγματα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται στὶς θεῖες Γραφές· τὰ δὲ εἰδικὰ [εἶναι] ὅσα ὁ Θεὸς ἔχει δώσει ἰδιαιτέρως στὸν κάθε ἄνθρωπο· εἴτε πλοῦτο [νὰ τὸν χρησιμοποιῇ] γιὰ ἐλεημοσύνη, εἴτε πτωχεία γιὰ νὰ τὴν ὑπομένῃ μὲ εὐχαριστία, εἴτε ἐξουσία γιὰ νὰ ἀποδίδῃ τὴν δικαιοσύνη καὶ ὅ,τι συνιστᾶ τὴν ἀρετή, εἴτε ὑποταγὴ καὶ δουλεία γιὰ ἄμεση σωτη-

ρίαν ψυχῆς, εἴτε ὑγείαν πρὸς βοήθειαν τοῖς χρήζουσι καὶ ἐργασίαν κατὰ Θεόν, εἴτε νόσον πρὸς στέφανον τῆς ὑπομονῆς, εἴτε γνῶσιν καὶ δύναμιν πρὸς κτῆσιν ἀρετῶν, εἴτε ἀδυναμίαν καὶ ἀγνωσίαν πρὸς ὑποταγὴν ἐν ἡσυχίᾳ μετὰ ταπεινώσεως καὶ φυγῆς τῶν πραγμάτων· εἴτε ἀκούσιον στέρησιν τῶν πραγμάτων, πρὸς σωτηρίαν ἑκούσιον καὶ βοήθειαν τοῖς μὴ δυναμένοις ἐλθεῖν πρὸς τελειότητα τῆς ἀκτημοσύνης, ἢ κἂν πρὸς ἐλεημοσύνην, εἴτε ἄνεσιν καὶ εὐημερίαν, πρὸς τὸ ἑκουσίως ἀγωνίζεσθαι καὶ πονεῖν εἰς τὰς ἀρετάς, ὥστε ἀπαθεῖς γενέσθαι καὶ ἄλλας σῶσαι ψυχάς· εἴτε πειρασμὸν καὶ δυσχέρειαν, πρὸς τὸ ἀκουσίως σωθῆναι τοὺς μὴ δυναμένους ἐκκόψαι τὰ οἰκεῖα θελήματα, ἢ πάλιν πρὸς τελειότητα τῶν δυναμένων ὑπομεῖναι μετὰ χαρᾶς. Πάντα τοίνυν τὰ εἰρημένα, κἂν ἐναντία ἀλλήλων εἰσίν, ἀλλ᾽ οὖν κατὰ χρῆσιν μὲν πάντα καλὰ λίαν· παρὰ δὲ τὴν χρῆσιν, οὐκ εἰσὶ καλά, ἀλλὰ μᾶλλον βλαβερὰ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι. Κρείττων δὲ πάντων τῶν

ρία τῆς ψυχῆς, εἴτε ὑγεία [ἀφ᾽ ἑνὸς] γιὰ νὰ βοηθῇ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀνάγκη καὶ [ἀφ᾽ ἑτέρου αὐτὸς νὰ κάνῃ] τὴν κατὰ Θεὸν ἐργασίαν, εἴτε ἀσθένεια [πρόξενον] στεφάνου τῆς ὑπομονῆς, εἴτε γνῶσι καὶ δύναμι πρὸς ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, εἴτε ἀδυναμία καὶ ἐπίγνωσι ἀγνοίας [ὥστε νὰ καταφύγῃ] στὴν ὑποταγὴ μὲ ταπείνωσι καὶ φυγὴ ἀπὸ τὰ πράγματα [τοῦ κόσμου], εἴτε ἀκούσια στέρησι τῶν ὑπαρχόντων του [γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἔτσι] σωτηρία μὲ τὴ θέλησί μας καὶ βοήθεια ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δὲν μποροῦν νὰ φθάσουν στὴν τελειότητα τῆς ἀκτημοσύνης ἢ τουλάχιστον γιὰ ἐλεημοσύνη, εἴτε ἄνεσι καὶ εὐημερία, γιὰ νὰ [μποροῦν μὲ τὴ θέλησί τους] νὰ ἀγωνίζωνται καὶ νὰ κοπιάζουν γιὰ τὶς ἀρετές, ὥστε νὰ γίνουν ἀπαθεῖς καὶ νὰ σώσουν κι ἄλλες ψυχές· εἴτε πειρασμὸ καὶ δυσκολία γιὰ νὰ σωθοῦν καὶ χωρὶς νὰ θέλουν, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν μποροῦν νὰ κόψουν τὰ δικά τους θελήματα ἢ πάλι γιὰ [νὰ φθάσουν] στὴν τελειότητα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μποροῦν νὰ κάνουν ὑπομονὴ μὲ χαρά. Ὅλα λοιπόν, ὅσα ἐλέχθηκαν κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους, εἶναι ὅμως ὅλα πολὺ καλά, ἀρκεῖ νὰ χρησιμοποιηθοῦν [σωστά]· ἂν ὅμως δὲν χρησιμοποιηθοῦν, ὅπως πρέπει, δὲν εἶναι καλά, ἀλλὰ μᾶλλον βλαβερὰ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Καλύτερο ὅμως ἀπὸ ὅλα ὅσα

εἰρημένων ἡ τῶν θλιβερῶν ὑπομονή· καὶ ὁ καταξιωθεὶς τοῦ μεγάλου τούτου χαρίσματος ὀφείλει εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς μείζονα εὐεργετηθείς. Μίμημα γὰρ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων αὐτοῦ, Μαρτύρων τε καὶ Ὁσίων ἐγένετο· διότι πολλὴν δύναμιν καὶ γνῶσιν παρὰ Θεῷ ἔλαβε, πρὸς τὸ ἑκουσίως τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι καὶ τῶν δυσχερῶν μᾶλλον ἐφίεσθαι δι᾽ ἐκκοπῆς τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ ἀρνήσεως τῶν μὴ κατὰ Θεὸν νοημάτων, ἵνα τὰ ἀρέσκοντα Θεῷ ποιῇ καὶ νοῇ ἀείποτε. Καὶ οἱ μὲν καταξιωθέντες μετελθεῖν τὰ πράγματα κατὰ χρῆσιν ὀφείλουσι τῷ Θεῷ μεγάλως εὐχαριστεῖν, ἐν ταπεινώσει πολλῇ, ὅτι ἀπὸ τῶν παρὰ φύσιν καὶ τῆς παραβάσεως τῶν ἐντολῶν ἠλευθερώθησαν, χάριτι Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς καὶ παραχρώμενοι τοῖς πράγμασιν, ὡς παρὰ φύσιν ποιοῦντες, τρέμειν ὀφείλομεν καὶ μεγάλως εὐχαριστεῖν τῷ Εὐεργέτῃ μετὰ πάσης εὐγνωμοσύνης, θαυμάζοντες αὐτοῦ τὴν ἄφατον μακροθυμίαν, ὅτι καὶ παρακούοντες αὐτοῦ τὰς ἐντολὰς

εἴπαμε εἶναι ἡ ὑπομονὴ στὶς θλιβερὲς καταστάσεις· καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀξιώθηκε αὐτοῦ τοῦ μεγάλου χαρίσματος, ὀφείλει νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεό, γιατὶ εὐεργετήθηκε, ἐπειδὴ ἔγινε μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Του, τῶν Μαρτύρων καὶ τῶν Ὁσίων· διότι ἔλαβε μεγάλη δύναμι καὶ γνῶσι ἀπὸ τὸν Θεό, νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ ἡδονικὰ μὲ τὴν θέλησί του καὶ νὰ ἐπιθυμῇ μᾶλλον τὰ δύσκολα μὲ τὴν ἀποκοπὴ τῶν δικῶν του θελημάτων καὶ μὲ τὴν ἄρνησι τῶν λογισμῶν του, ποὺ δὲν εἶναι σύμφωνες μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ κάνῃ καὶ νὰ σκέπτεται πάντοτε ὅσα ἀρέσουν στὸν Θεό. Καὶ αὐτοὶ μέν, οἱ ὁποῖοι ἀξιώθηκαν νὰ μεταχειρισθοῦν τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὴν φυσική τους χρῆσι, ὀφείλουν μὲ πολλὴ ταπείνωσι νὰ εὐχαριστοῦν ὑπερβαλλόντως τὸν Θεό, διότι μὲ τὴν Χάρι Του ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὰ παρὰ φύσιν καὶ ἀπὸ τὴν παράβασι τῶν ἐντολῶν [Του]. Ἐμεῖς ὅμως, [οἱ ὁποῖοι εἴμαστε] ἀκόμη ἐμπαθεῖς καὶ οἱ ὁποῖοι κάνομε κακὴ χρῆσι τῶν πραγμάτων, γιατὶ ἐνεργοῦμε παρὰ φύσιν, ὀφείλομε νὰ διακατεχώμαστε ἀπὸ δέος καὶ νὰ εὐχαριστοῦμε πολὺ τὸν Εὐεργέτη μὲ ὅλη [μας] τὴν εὐγνωμοσύνη, θαυμάζοντας τὴν ἀνέκφραστη μακροθυμία Του, διότι ἂν καὶ παρακοῦμε τὶς ἐντολές Του

καὶ παραχρώμενοι τοῖς πράγμασι καὶ τὰς δωρεὰς αὐτοῦ ἀποστρεφόμενοι, ἀνέχεται ἡμῶν τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ εὐεργετῶν ἡμᾶς οὐ διαλιμπάνει, ἀλλ᾽ ἀναμένει τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν καὶ μετάνοιαν ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Ὥστε εὐχαριστεῖν αὐτῷ ὀφείλομεν πάντες οἱ ἄνθρωποι, ὡς εἴρηται· ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε[212]*. Καὶ ἐκ τούτου γίνεται ἕτερον ῥῆμα τοῦ Ἀποστόλου, ὥς φησιν· ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε*[213]*, ἤτοι τὸ ἔχειν μνήμην Θεοῦ ἐν παντὶ καιρῷ, τόπῳ τε καὶ πράγματι. Ὅτι εἴ τι δ᾽ ἂν ποιῇ τις, ὀφείλει ἔχειν τὴν μνήμην τοῦ ποιητοῦ τοῦ τυχόντος πράγματος. Οἷον βλέπεις τὸ φῶς, μὴ ἐπιλάθῃ τὸν τοῦτό σοι δωρησάμενον. Βλέπεις οὐρανὸν καὶ γῆν, θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ὄντα, θαύμασον καὶ δόξασον τὸν ποιήσαντα. Ἱμάτιον περιεβάλου, γίνωσκε τίνος τὸ δώρημα καὶ ὕμνησον τὸν προνοοῦντά σου τὴν ζωήν. Καὶ ἁπλῶς πᾶν κίνημα, ἀφορμὴ πρὸς δόξαν Θεοῦ γενέσθω σοι, καὶ ἰδοὺ ἀδιαλείπτως προσεύχῃ. Καὶ ἐκ τούτων πάντοτε ἡ ψυχὴ χαίρεται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον*[214]*.*

καὶ κάνωμε κακὴ χρῆσι τῶν πραγμάτων καὶ ἀποστρεφώμεθα τὶς δωρεές Του, ἀνέχεται τὴν ἀχαριστία μας καὶ δὲν παύει νὰ μᾶς εὐεργετῇ· ἀλλὰ ἀναμένει τὴν ἐπιστροφὴ καὶ τὴν μετάνοιά μας, ἕως ἐσχάτης μας ἀναπνοῆς. Ὥστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὀφείλομε νὰ εὐχαριστοῦμε Αὐτόν, ὅπως ἔχει λεχθῆ, «γιὰ τὸ κάθε τι νὰ εὐχαριστῆτε». Καὶ ἀπὸ αὐτὸ προέρχεται ὁ ἄλλος λόγος τοῦ Ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος λέγει, «νὰ προσεύχεσθε ἀδιάκοπα», δηλαδὴ νὰ ἔχῃς τὴν μνήμη τοῦ Θεοῦ, σὲ κάθε χρόνο καὶ πρᾶγμα. Διότι ὁτιδήποτε καὶ ἂν κάνῃ κανείς, ὀφείλει νὰ θυμᾶται τὸν Δημιουργὸ τοῦ κάθε πράγματος. Ὅπως [ὅταν] βλέπῃς τὸ φῶς, μὴν λησμονήσῃς Αὐτὸν ποὺ σοῦ τὸ χάρισε. Βλέπεις τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, τὴν θάλασσα καὶ ὅλα τὰ ὄντα, θαύμασε καὶ δόξασε Ἐκεῖνον, ὁ Ὁποῖος τὰ ἐδημιούργησε. Ἐντύθηκες φόρεμα, γνώριζε τίνος [εἶναι] τὸ δῶρο καὶ ὕμνησε Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος προνοεῖ [γιὰ ὅλη] τὴν ζωή σου. Καὶ γενικὰ κάθε κίνησι νὰ σοῦ γίνῃ ἀφορμὴ γιὰ δοξολογία τοῦ Θεοῦ· καὶ ἰδοὺ θὰ προσεύχεσαι ἀδιάκοπα. Καὶ ἀπὸ [ὅλα] αὐτὰ ἡ ψυχὴ «χαίρεται πάντοτε», κατὰ τὸν Ἀπόστολο.

Ἡ γὰρ μνήμη τοῦ Θεοῦ εὐφραίνει αὐτήν, φησὶν ὁ Ἅγιος Δωρόθεος, μάρτυρα τὸν Δαβὶδ ἐπιφέρων· ἐμνήσθην, φησί, τοῦ Θεοῦ καὶ ηὐφράνθην[215].

Διότι ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ εὐφραίνει αὐτήν, λέγει ὁ Ἅγιος Δωρόθεος[ρξδ'], φέρνοντας μάρτυρα τὸν Δαβίδ, ὁ ὁποῖος λέγει: «ἔφερα στὴ μνήμη μου τὸν Θεὸ καὶ εὐφράνθηκε ἡ [ψυχή μου].

ΟΤΙ ΠΑΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ ΗΜΙΝ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ

ΟΤΙ ΟΛΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ ΜΑΣ ΤΑ ΕΚΑΝΕ Ο ΘΕΟΣ

[165.] Διότι πάντα τὰ ὄντα πρὸς ὠφέλειαν ἡμῶν ὁ Θεὸς ἐποίησεν· ὑπὸ μὲν τῶν Ἀγγέλων φυλαττόμεθα καὶ διδασκόμεθα, ὑπὸ δὲ τῶν δαιμόνων πειραζόμεθα, πρὸς τὸ ταπεινωθῆναι καὶ φεύγειν πρὸς τὸν Θεόν· δι᾽ ὧν σῳζόμεθα, καὶ τῆς ἐπάρσεως καὶ ἀμελείας λυτρούμεθα φόβῳ τῶν πειρασμῶν. Καὶ πάλιν· ἐκ μὲν τῶν ἡδέων τοῦ κόσμου, ὑγείας, φημί, εὐημερίας, ἰσχύος, ἀναπαύσεως, χαρᾶς, φωτός, γνώσεως, πλούτου, προκοπῆς ἐν πᾶσιν, εἰρηνικῆς καταστάσεως, ἀπολαύσεως τιμῆς, ἐξουσίας, δαψιλείας καὶ πάντων τῶν νομιζομένων καλῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἀναγόμεθα πρὸς εὐχαριστίαν καὶ

165. Διότι ὁ Θεὸς ἔκανε ὅλα τὰ ὄντα γιὰ δική μας ὠφέλεια· ἀπὸ μὲν τοὺς Ἀγγέλους προστατευόμαστε καὶ διδασκόμαστε, ἀπὸ δὲ τοὺς δαίμονες πειραζόμαστε, γιὰ νὰ ταπεινωθοῦμε καὶ νὰ καταφεύγωμε στὸν Θεό· διὰ τῶν ὁποίων σωζόμαστε καὶ μὲ τὸν φόβο τῶν πειρασμῶν λυτρωνόμαστε ἀπὸ τὴν ἔπαρσι καὶ τὴν ἀμέλεια. Καὶ πάλι· ἀπὸ τὰ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, ἐννοῶ τὴν ὑγεία, τὴν εὐημερία, τὴν δύναμι, τὴν ἀνάπαυσι, τὴν χαρά, τὸ φῶς, τὴν γνῶσι, τὸν πλοῦτο, τὴν προκοπὴ σὲ ὅλα, τὴν εἰρηνικὴ κατάστασι, τὴν ἀπόλαυσι τῆς τιμῆς, τὴν ἐξουσία, τὴν ἀφθονία καὶ ὅλα τὰ θεωρούμενα καλὰ στὴ ζωὴ αὐτή, ὁδηγούμεθα στὴν εὐχαριστία καὶ

εὐγνωμοσύνην περὶ τὸν Εὐεργέτην· καὶ πρὸς τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν καὶ ποιεῖν τὸ κατὰ δύναμιν ἀγαθόν, ὡς χρέος ἔχοντες φυσικὸν ὑπὲρ τῶν δωρεῶν δι' ἀγαθοεργίας ἀνταμεῖψαι νομίζοντες δῆθεν, καίπερ οὐκ ἔστι δυνατὸν τοῦτο, ἀλλὰ μεῖζον χρέος. Ἐκ δὲ τῶν νομιζομένων δυσχερῶν, νόσου, δυσχερείας, κόπου, ἀσθενείας, λύπης ἀκουσίου, σκότους, ἀγνωσίας, πενίας, δυστυχίας ἐν πᾶσι, φόβου στερήσεως, ἀτιμίας, καταπονήσεως, ἐνδείας καὶ πάντων τῶν ἐναντιουμένων τοῖς προειρημένοις, ἐρχόμεθα πρὸς ὑπομονήν, ταπείνωσίν τε καὶ ἀγαθὴν ἐλπίδα ἐν τῷ μέλλοντι· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι μεγάλων παρακλήσεων ἡμῖν πρόξενοι γίνονται. Ὥστε πάντα καλὰ ἡμῖν ὁ Θεὸς ᾠκονόμησε θαυμασίως, δι' ἄφατον ἀγαθότητα. Καὶ ὁ μὲν θέλων ταῦτα γινώσκειν καὶ ὡς δεῖ ἔχειν, ἀγωνιζέσθω εἰς τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν, ὥστε πάντα τὰ εἰρημένα δέχεσθαι μετ' εὐχαριστίας, τά τε καλὰ καὶ τὰ φαινόμενα ἐναντία, καὶ ἐν πᾶσιν ἀτάραχος εὑρίσκεται. Καὶ οὐ μόνον

στὴν εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Εὐεργέτη· καὶ στὸ νὰ Τὸν ἀγαποῦμε καὶ νὰ κάνωμε κατὰ δύναμι τὸ ἀγαθόν, ὡς νὰ ἔχωμε φυσικὸ τὸ χρέος γιὰ τὶς δωρεές [Του], νομίζοντας ὅτι θὰ Τὸν ἀνταμείψωμε δῆθεν μὲ τὶς ἀγαθοεργίες [μας], ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ καὶ [κάνει] τὸ χρέος μας μεγαλύτερο. Ἀπὸ αὐτὰ δέ, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται δυσάρεστα, δηλαδὴ τὴν ἀρρώστια, τὴν δοκιμασία, τὸν κόπο, τὴν ἀδυναμία, τὴν ἀκούσια λύπη, τὸ σκοτάδι, τὴν ἄγνοια, τὴν πτωχεία, τὴν δυστυχία σὲ ὅλα, τὸ φόβο τῆς στερήσεως τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀτιμία, τὴν καταπόνησι, τὴν ἔλλειψι [τῶν ἀναγκαίων] καὶ ὅλα ὅσα εἶναι ἀντίθετα ἀπὸ τὰ προηγούμενα [εὐχάριστα], φθάνομε στὴν ὑπομονή, στὴν ταπείνωσι καὶ στὴν ἀγαθὴ ἐλπίδα γιὰ τὰ μελλοντικά· καὶ ὄχι μόνον [αὐτό], ἀλλὰ καὶ στὴν παροῦσα ζωὴ μᾶς προξενοῦν μεγάλη παρηγορία. Ὥστε ὅλα καλὰ τὰ οἰκονόμησε ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς, μὲ θαυμαστὸ τρόπο, μὲ τὴν ἀπερίγραπτη ἀγαθότητά Του. Καὶ αὐτός, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ τὰ γνωρίζῃ αὐτὰ καὶ νὰ τὰ κατέχῃ ὅπως πρέπει, ἂς ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, ὥστε νὰ δέχεται ὅλα ὅσα ἔχομε ἀναφέρει προηγουμένως μὲ εὐχαριστία καὶ τὰ καλὰ καὶ ὅσα φαίνονται ἀντίθετα καὶ νὰ εἶναι ἀτάραχος σὲ ὅλα. Καὶ ὄχι μόνον

ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑπερήφανον λογισμόν, πρὸς τὸ ὑψῶσαι αὐτόν, οἱ δαίμονες προβάλλωσι, τότε μιμνήσκεται τὰ πρῴην ὑπ᾽ αὐτῶν λεγόμενα αἴσχιστα, καὶ καταβάλλει τοῦτον καὶ πρὸς ταπείνωσιν ἔρχεται. Καὶ ὅταν πάλιν αἴσχιστόν τι προβάλλωσι, τὸν ὑπερήφανον ἐκεῖνον μνησθείς, καταβάλλει τοῦτον. Ὥστε καταβάλλειν ἀλλήλους ποιεῖ, συνεργίᾳ τῆς χάριτος διὰ τῆς μνήμης· ἵνα μήτε πρὸς ἀπόγνωσιν διὰ τὰ αἴσχιστα, μήτε πρὸς ἀπόνοιαν διὰ τὴν οἴησιν ἔλθῃ ποτέ· ἀλλ᾽ ὅταν ὑψώσῃ τὸν νοῦν αὐτοῦ, φεύγει πρὸς τὴν ταπείνωσιν. Καὶ ὅταν ταπεινώσωσιν αὐτὸν οἱ ἐχθροί, πρὸς τὸν Θεὸν ὑψοῦται διὰ τῆς ἐλπίδος, ἵνα μηδέποτε θορυβήσας πέσῃ, μηδὲ πάλιν δειλιάσας ἀπογινώσκῃ, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ Μοναχοῦ, ὡς λέγει τὸ Γεροντικόν. Ἀλλ᾽ ὅταν ταύτην προβάλλωσιν οἱ πολέμιοι, αὐτὸς τὴν ἄλλην προβάλλει· καὶ ὅταν ἐκεῖνοι τὴν ἄλλην, αὐτὸς ταύτην εἰς μέσον ἄγει, γινώσκων ὅτι οὐδέν ἐστιν ἐν τῷ βίῳ τού-

σ᾽ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὅταν οἱ δαίμονες τοῦ προτείνουν ὑπερήφανο λογισμό, γιὰ νὰ τὸν [κάνουν] νὰ ὑψηλοφρονήσῃ, τότε νὰ ἀνακαλῇ στὴν μνήμη του τὰ προηγούμενα αἰσχρότατα, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ τοῦ ἔλεγαν καὶ νὰ νικᾷ [τὸν λογισμὸν αὐτὸ] καὶ νὰ ὁδηγῆται στὴν ταπείνωσι. Καὶ ὅταν πάλι τοῦ ὑποβάλλουν κάποιον πολὺ αἰσχρὸ [λογισμό], νὰ θυμᾶται τὸν ὑπερήφανο ἐκεῖνον [προηγούμενο λογισμὸ] καὶ ἔτσι νὰ νικᾷ αὐτόν. Ὥστε, μέσῳ τῆς μνήμης, νὰ κάνῃ τὸν ἕνα λογισμὸ νὰ νικᾷ τὸν ἄλλο μὲ τὴ βοήθεια τῆς Χάριτος· γιὰ νὰ μὴν φθάσῃ ποτέ, οὔτε στὴν ἀπόγνωσι ἐξ αἰτίας τῶν πολὺ αἰσχρῶν, οὔτε στὴν παραφροσύνη ἐξ αἰτίας τῆς ἀλαζονείας του, ἀλλὰ ὅταν [νοιώθῃ] νὰ ὑψηλοφρονῇ, [τότε] νὰ καταφεύγῃ στὴν ταπείνωσι. Καὶ ὅταν οἱ ἐχθροὶ τὸν ταπεινώσουν, αὐτὸς [τότε] μὲ τὴν ἐλπίδα ὑψώνεται πρὸς τὸν Θεό, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ ποτέ, ἐπειδὴ ἀποδέχτηκε πλήρως [ὅσα τοῦ ὑπέβαλαν οἱ δαίμονες], οὔτε πάλι ἐπειδὴ ἐδειλίασε νὰ ἀπογοητεθῇ μέχρι τὴν τελευταία του πνοή. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ Μοναχοῦ, ὅπως λέγει τὸ Γεροντικό[ρξε´]. Ἀλλά, ὅταν οἱ ἐχθροὶ τοῦ προβάλλουν αὐτὴν [δηλαδὴ τὴν ἀπόγνωσι], αὐτὸς ἀντιπροβάλλει τὴν ἄλλη [δηλαδὴ τὴν ἐλπίδα]· καὶ ὅταν ἐκεῖνοι τοῦ παρουσιάζουν τὴν ἄλλη [δηλαδὴ τὴν ὑπερηφάνεια], αὐτὸς φέρνει στὴ μέση αὐτὴ [δηλαδὴ τὴν ταπείνωσι], διότι γνωρίζει ὅτι τίποτα στὴ ζωὴ αὐτὴ

τῳ ἀναλλοίωτόν τι τὸ παράπαν. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται[216]*· ὁ δὲ θέλων τὰ πράγματα γενέσθαι ὡς θέλει, οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει· ἀλλ᾽ ὡς τυφλὸς ῥιπιζόμενος παντὶ ἀνέμῳ, εἴ τι δ᾽ ἂν αὐτῷ ἔρχηται, ὅλος δι᾽ ὅλου ἐκείνου γίνεται· καὶ ὡς δοῦλος φοβεῖται τὰ λυπηρὰ καὶ ὡς αἰχμάλωτος συναπάγεται τῇ οἰήσει· ἐκ τῆς ἀλόγου χαρᾶς δοκῶν ἔχειν ἅπερ οὐδέποτε εἶδε τί*[κστ´]*, καὶ πόθεν ἐστίν. Εἰδὲ λέγει εἰδέναι, τότε μᾶλλον μειζόνως τυφλοῦται· τοῦτο γὰρ ἐκ τοῦ μὴ μέμφεσθαι ἑαυτὸν γίνεται· ἥτις λέγεται αὐταρέσκεια καὶ ἀφανὴς ἀπώλεια, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Μακάριος εἰς τὰ κεφάλαια περὶ τοῦ ἀπολεσθέντος Μοναχοῦ μετὰ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, εὐχομένου αὐτοῦ μετά τινων ἀδελφῶν, ἐν τῷ ἁρπαγῆναι τὸν νοῦν αὐτοῦ· διὰ τὸ οἴεσθαι αὐτόν τι πεφθακέναι καὶ οὐ μᾶλλον χρέος μεῖζον ἔχειν. Ὥσπερ τοίνυν οἱ ἄγαν ἐμπαθεῖς οὐδὲ τὰ φανερὰ τοῖς πολλοῖς ἴσασιν ἐκ τῆς ἀχλύος τῶν παθῶν, οὕτω καὶ οἱ ἀπαθεῖς τὰ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα γι-*

δὲν εἶναι καθ᾽ ὁλοκληρίαν ἀμετάβλητο. Ἀλλά, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ ὑπομείνῃ ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθῇ»· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θέλει νὰ γίνουν τὰ πράγματα, σύμφωνα μὲ τὴ δική του θέλησι [καὶ γνώμη], δὲν γνωρίζει ποῦ πηγαίνει, ἀλλὰ σὰν τυφλὸς ποὺ παρασύρεται ἀπὸ τὸν κάθε ἄνεμο, ὅ,τι κι ἂν τοῦ συμβῇ, τὸν κατακυριεύει ἐξ ὁλοκλήρου καὶ σὰν δοῦλος φοβᾶται τὰ λυπηρὰ καὶ σὰν αἰχμάλωτος σύρεται ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία· ἐπειδὴ νομίζει, ἀπὸ τὴν παράλογη χαρά [του], ὅτι ἔχει [γνῶσι] ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν εἶδε τί [εἶναι] καὶ ἀπὸ ποῦ [εἶναι]. Ἐὰν δὲ καὶ λέγει ὅτι [τὰ] γνωρίζει, τότε πολὺ περισσότερο τυφλώνεται· διότι αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν κατηγορεῖ τὸν ἑαυτόν του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο λέγεται αὐταρέσκεια καὶ κρυμμένη ἀπώλεια, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Μακάριος[ρξστ´] στὰ κεφάλαια γιὰ τὸν ἀπωλεσθέντα Μοναχό, ὁ ὁποῖος [χάθηκε] μετά, ἀφοῦ [πρῶτα] εἶδε τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ὅταν προσευχόταν μαζὶ μὲ κάποιους ἄλλους ἀδελφοὺς καὶ ἁρπάχθηκε ὁ νοῦς του· διότι νόμιζε, ὅτι ἔχει φθάσει [καὶ κατορθώσει] κάτι καὶ ὄχι ὅτι αὐτὸ τὸν [ἔκανε] νὰ ἔχῃ μεγαλύτερο χρέος. Ὅπως λοιπὸν οἱ ὑπερβολικὰ ἐμπαθεῖς δὲν γνωρίζουν οὔτε ὅσα εἶναι φανερὰ στοὺς πολλούς, ἐξ αἰτίας τοῦ σκοτασμοῦ τῶν παθῶν, ἔτσι καὶ οἱ ἀπαθεῖς γνωρίζουν, ὅσα οἱ πολλοὶ

νώσκουσιν ἐκ τῆς τοῦ νοὸς καθαρότητος.

ἀγνοοῦν, χάρις στὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ [τους].

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΟΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

[166.] Ὁ λόγος γὰρ τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος, οὐκ ἔστι πολυλογία, ἀλλ' ὅταν λέγωμεν πάντες οἱ ἄνθρωποι πολλά, τότε ἕνα λόγον Θεοῦ οὐκ ἐπληρώσαμεν· οἷον, εἰ εἶπεν ὁ Θεός, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης, καὶ τὰ ἑξῆς[217]*, πόσα ἄρα εἶπον οἱ Πατέρες, πόσα δὲ καὶ ἔγραψαν καὶ ἔτι λέγουσι καὶ γράφουσι καὶ οὐκ ἐπλήρωσαν τὸ ἓν τοῦτο ῥητόν; Τὸ γὰρ ἐξ ὅλης ψυχῆς, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, τὸ μηδ' ὅλως τι σὺν Θεῷ ἀγαπᾶν ἐστιν. Ἐπειδὴ ἐάν τις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν φιλεῖ, οὐκ ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης ψυχῆς τὸν Θεόν, ἀλλ ἐξ ἡμισείας· εἰ δὲ ἑαυτοὺς καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα ἀγαπῶμεν, πῶς τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν δυνάμεθα ἢ τολμῶμεν τοῦτο εἰπεῖν; Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης· ἂν τὴν πρόσκαι-*

166. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ρξζ΄], δὲν εἶναι πολυλογία, ἀλλὰ [καὶ] ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι λέμε πολλά, τότε ἕνα λόγο τοῦ Θεοῦ δὲν [μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι] ὁλοκληρώσαμε· ὅπως γιὰ παράδειγμα αὐτὸν [τὸν λόγο] ποὺ εἶπε ὁ Θεός· «νὰ ἀγαπήσῃς Κύριον τὸν Θεόν σου μὲ ὅλη», καὶ τὰ λοιπά. Πόσα ἄραγε εἶπαν οἱ Πατέρες καὶ πόσα ἔγραψαν καὶ ἀκόμα λέγουν καὶ γράφουν καὶ δὲν ὁλοκλήρωσαν τό ἕνα αὐτὸ ῥητό; Διότι τὸ «μὲ ὅλη σου τὴν ψυχή», λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ρξη΄], σημαίνει τὸ νὰ μὴν ἀγαπᾷ [κανεὶς] τίποτε ἄλλο μαζὶ μὲ τὸν Θεό. Ἐπειδή, ἂν ἀγαπᾷ κανεὶς τὴν ζωή του, δὲν ἀγαπᾶ μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ τὸν Θεό, ἀλλὰ μὲ τὴν μισή· ἂν ὅμως τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα [πράματα] ἀγαποῦμε, πῶς μποροῦμε νὰ ἀγαποῦμε τὸν Θεὸ καὶ νὰ τολμοῦμε νὰ τὸ ποῦμε αὐτό; Τὸ ἴδιο [συμβαίνει] καὶ μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον· ἂν [καὶ] τὴν πρόσκαιρη

ρον ζωήν, τάχα δὲ καὶ τὴν μέλλουσαν, μὴ ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἀποβαλώμεθα, ὡς ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἀπόστολος, πῶς λέγομεν ἀγαπᾶν αὐτόν; Διότι ὁ μὲν ἔφη περὶ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Θεόν· εἰ μὲν ἀφήσεις αὐτοῖς τὰ πταίσματα, ἄφες· εἰδ᾽ οὖν καὶ ἐμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς ἧς ἔγραψας[218]. Ὁ δὲ Ἀπόστολός φησιν, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ[219], καὶ τὰ ἑξῆς· ηὔχετο γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ἀπώλειαν γενέσθαι, ἵνα ἄλλοι σωθῶσι, καὶ ταῦτα οἱ ζητοῦντες αὐτὸν ἀποκτεῖναι, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται[220]. Τοιαῦται ψυχαί εἰσιν αἱ τῶν Ἁγίων· τοὺς ἐχθροὺς ὑπὲρ ἑαυτοὺς φιλοῦσιν· ὥστε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προτιμῶσι τὸν πλησίον ἐν πᾶσι, κἂν ἴσως ἐχθρὸς αὐτῶν ἐκ κακῆς προαιρέσεως ὑπάρχῃ· μὴ ζητοῦντες ἀντάμειψιν ἀπὸ τῶν φιλουμένων παρ᾽ αὐτῶν, ἀλλ᾽ ὡς λαμβάνοντες χαίρουσιν ἐν τῷ διδόναι ἄλλοις τὰ ἑαυτῶν πάντα, ἵνα τῷ Εὐεργέτῃ ἀρέσωσι καὶ κατὰ δύναμιν μιμήσωνται αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· ὅτι χρηστός ἐστι ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ ἁμαρ-

ζωή, ἴσως δὲ καὶ τὴν μέλλουσα, δὲν ἀπορρίπτομε γιὰ χάρι τοῦ πλησίον μας, ὅπως ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος], πῶς [μποροῦμε νὰ] λέμε, ὅτι ἀγαποῦμε αὐτόν; Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς] εἶπε πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ τὸ λαό του· «ἂν [θέλῃς] νὰ συγχωρήσῃς τὶς ἁμαρτίες τους, συγχώρησέ τους· διαφορετικὰ σβῆσε καὶ ἐμένα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς ζωῆς, στὸ ὁποῖο μὲ ἔγραψες», καὶ τὰ λοιπά. Ὁ δὲ Ἀπόστολος λέγει, «νὰ εἶμαι ἀνάθεμα [χωρισμένος] ἀπὸ τὸν Χριστό», καὶ τὰ λοιπά. Προσευχόταν, δηλαδή, νὰ ἀπωλεσθῇ ὁ ἴδιος, γιὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἄλλοι καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι, ποὺ ζητοῦσαν νὰ τὸν σκοτώσουν, οἱ ὁποῖοι ἦταν οἱ Ἰσραηλῖτες. Ἔτσι εἶναι οἱ ψυχὲς τῶν Ἁγίων· ἀγαποῦν τοὺς ἐχθρούς τους περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἑαυτούς τους· ὥστε προτιμοῦν τὸν πλησίον [τους] σὲ ὅλα [καὶ] στὸν παρόντα αἰῶνα καὶ στὸν μέλλοντα, κι ἂν ἀκόμη [αὐτὸς] ἀπὸ κακὴ προαίρεσι εἶναι ἐχθρός τους· χωρὶς νὰ ζητοῦν ἀνταμοιβὴ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν, ἀλλὰ χαίρονται, ὅταν δίνουν στοὺς ἄλλους ὅλα τὰ δικά τους, σὰν νὰ τὰ παίρνουν οἱ ἴδιοι, γιὰ νὰ ἀρέσουν στὸν Εὐεργέτη καὶ νὰ μιμηθοῦν κατὰ δύναμι τὴν φιλανθρωπία Αὐτοῦ· διότι [Αὐτὸς] «εἶναι ἀγαθὸς στοὺς ἀχαρίστους καὶ ἁμαρ-

τωλούς[221]*. Μᾶλλον δὲ ὅσον τὰ τοιαῦτα χαρίσματα ἀξιωθήσεταί τις ἔχειν, τοσοῦτον ὀφείλει χρεώστην ἑαυτὸν ἡγεῖσθαι τῷ ὑψώσαντι αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς Θεῷ καὶ καταξιώσαντι τὸν χοῦν μιμεῖσθαι τὸν πλάστην καὶ Θεὸν ἐκ μέρους. Τὸ γὰρ ὑπομένειν τὰς ἀδικίας μετὰ χαρᾶς καὶ ἀνεξικάκως εὐεργετεῖν τοὺς ἐχθροὺς καὶ τιθέναι τὴν ἰδίαν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ πλησίον καὶ τὰ τοιαῦτα, δῶρα μέν εἰσι τοῦ Θεοῦ, διδόμενα δὲ τοῖς προαιρουμένοις ταῦτα λαβεῖν παρ᾽ αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπιμελείας, εἰς τὸ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάττειν*[222]*, ὡς ἐῤῥέθη πρὸς τὸν Ἀδάμ, ἵνα μένωσι τὰ δῶρα διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης, περὶ τὸν Εὐεργέτην. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἀγαθὸν κεκτήμεθα ἴδιον πώποτε, ἀλλὰ πάντα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν, ὥσπερ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸ εἶναι γίνονται. Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; φησὶν ὁ Ἀπόστολος, δωρεὰν ἐκ Θεοῦ δηλαδή; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών*[223]*, ἀλλ᾽ αὐτὸς δι᾽ ἑαυτοῦ ποιῶν; ὅπερ ἀμήχανον, τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν*[224]*.*

τωλοὺς». Μᾶλλον δέ, ὅσο [περισσότερο] θὰ ἀξιωθῇ κανεὶς νὰ ἔχῃ αὐτὰ τὰ χαρίσματα, τόσο ὀφείλει νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτό του χρεοφειλέτη στὸν Θεό, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνύψωσε ἀπὸ τὴν γῆ καὶ τὸν ἀξίωσε, [ὥστε] τὸ χῶμα νὰ μιμῆται ἐν μέρει τὸν Πλαστουργό [του] καὶ Θεό. Διότι τὸ νὰ ὑπομένῃ κανεὶς τὶς ἀδικίες μὲ χαρὰ καὶ μὲ ἀνεξικακία νὰ εὐεργετῇ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ θυσιάζῃ τὴν ψυχή του γιὰ τὸν πλησίον καὶ [ὅλα] τὰ παρόμοια εἶναι μὲν δῶρα τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα δίδονται σ᾽ ἐκείνους, ποὺ ἔχουν τὴν προαίρεσι νὰ τὰ δεχθοῦν ἀπὸ Αὐτὸν καὶ μὲ ἐπιμέλεια «νὰ τὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ τὰ φυλάττουν», ὅπως ἐλέχθη [ἀπὸ τὸν Θεὸ] στὸν Ἀδάμ, γιὰ νὰ παραμένουν [σ᾽ αὐτοὺς] τὰ δῶρα, μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη [τους] πρὸς τὸν Εὐεργέτη. Ἐπειδὴ κανένα ἀγαθὸ δὲν ἔχομε ἀποκτήσει ποτὲ δικό μας, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ [δίδονται] κατὰ Χάριν ἀπὸ τὸν Θεὸ σ᾽ ἐμᾶς, ὅπως γίνονται ἀπὸ τὴν [ἀνυπαρξία] τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὴν [ὕπαρξι] τοῦ εἶναι. Διότι, «τί ἔχεις, τὸ ὁποῖο δὲν ἔλαβες;», λέγει ὁ Ἀπόστολος, δηλαδὴ δωρεὰ ἀπὸ τὸν Θεό. Ἐὰν δὲ καὶ τὸ ἔλαβες, γιατὶ καυχᾶσαι σὰν νὰ μὴν τὸ ἔλαβες;», ἀλλὰ σὰν νὰ τὸ ἔκανες [ἐσὺ] ὁ ἴδιος [μόνος σου], πρᾶγμα τὸ ὁποῖο εἶναι [ἐντελῶς] ἀδύνατο, ἀφοῦ ὁ Κύριος εἶπε, «χωρὶς Ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτα».

ΟΤΙ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗΣ ΔΙΧΑ ΑΜΗΧΑΝΟΝ ΣΩΘΗΝΑΙ

ΟΤΙ ΧΩΡΙΣ ΤΗΝ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗ ΕΙΝΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΣΩΘΟΥΜΕ

[167.] Οὐκ οἶδα μὴ ἐκ τῆς πολλῆς σκοτώσεως τῶν παθῶν εἰς τοσαύτην ἄνοιάν τις ἔλθοι, ἴσως καὶ δοκεῖ εἶναι τῶν Ἀγγέλων ἴσος, μᾶλλον δὲ μείζων, ὥστε οἴεσθαι ἐκτὸς ταπεινοφροσύνης, ἧς ἀστοχήσας ὁ πρῴην ἑωσφόρος, ἐκτὸς ἄλλης ἁμαρτίας σκότος ἐγένετο. Λοιπὸν τί μέλλει παθεῖν ὁ μὴ ἔχων ταπείνωσιν, ὁ θνητὸς καὶ ὁ χοῦς, ἵνα μὴ εἴπω ὁ ἁμαρτωλός; Ἴσως τυφλὸς ὢν οὐ πιστεύει ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι· πάσῃ ἀνάγκῃ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, τὸν τέλειον ἄνθρωπον γενέσθαι ἰσάγγελον, ὥς φησιν ὁ Κύριος, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν δηλαδή, καὶ οὐχὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· ἀλλ᾽ οὔτε ἄγγελοι τότε, ἀλλ᾽ ἰσάγγελοί εἰσιν, ἔφη[225]. *Οὐ γὰρ τῆς ἰδίας φύσεως οἱ ἄνθρωποι, φησί, καταλιμπάνειν ἰσχύσουσιν, ἀλλ᾽ ὡς ἐκεῖνοι ἄτρεπτοι κατὰ χάριν καὶ πάσης ἀνάγκης ἀπηλλαγμένοι, αὐθαίρετον ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν καὶ ἄληκτον τὴν εὐ-*

167. Δὲν γνωρίζω, μήπως ἀπὸ τὸ μεγάλο σκοτασμὸ [τοῦ νοῦ], ἐξ αἰτίας τῶν παθῶν, φθάσῃ κανεὶς σὲ τόσο μεγάλη ἀνοησία, ὥστε ἴσως καὶ νὰ νομίζῃ, ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τοὺς Ἀγγέλους καὶ μάλιστα μεγαλύτερος, [καὶ αὐτὸ] τὸ θεωρεῖ ἀπὸ ἔλλειψι ταπεινοφροσύνης, ἀπὸ τὴν ὁποία [καὶ μόνον], ἀφοῦ ἀστόχησε [τοῦ θείου σκοποῦ του] ὁ πρώην ἑωσφόρος καὶ χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, ἔγινε σκοτάδι. Τί πρόκειται νὰ πάθῃ λοιπὸν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ταπείνωσι, ὁ θνητός καὶ τὸ χῶμα, γιὰ νὰ μὴν πῶ ὁ ἁμαρτωλός; Ἴσως, ἐπειδὴ εἶναι τυφλός, δὲν πιστεύει ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός· εἶναι ἀνάγκη [μὲ κάθε τρόπο], λέγει ὁ Χρυσόστομος[ρξθ'], ὁ τέλειος ἄνθρωπος νὰ γίνῃ ἰσάγγελος, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, στὴν Ἀνάστασι δηλαδὴ τῶν νεκρῶν καὶ ὄχι στὴν παροῦσα ζωή, ἀλλὰ οὔτε τότε εἶπε [θὰ εἶναι] ἄγγελοι ἀλλὰ ἰσάγγελοι. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, λέγει, οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν φύσι τους [ἀλλάζοντάς την] μὲ τὴν ἀγγελική, ἀλλὰ [θὰ γίνουν] ὅπως ἐκεῖνοι [οἱ Ἄγγελοι] ἄτρεπτοι κατὰ χάριν, ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε ἀνάγκη, ἔχοντας τὸ αὐτεξούσιον[14] καὶ ἀτελείωτη τὴν εὐ-

φροσύνην καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, καὶ ὅσα ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε[226]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐνταῦθα δὲ τέλειος γενέσθαι τις ἀμήχανον, ἀλλ᾽ ὡς ἀῤῥαβῶνα τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν λαμβάνει. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἄμοιροι τῶν χαρισμάτων ὀφείλουσι ταπεινωθῆναι ὡς πτωχοί, οὕτω καὶ οἱ ἔχοντες ταῦτα, ὡς λαβόντες παρὰ Θεοῦ, ἵνα μὴ διὰ ἀγνωμοσύνης [recte: ἀγνωμοσύνην]*[κς'] *κατακριθῶσι. Καὶ ὥσπερ οἱ πλούσιοι, χάριν τῷ Θεῷ ὁμολογεῖν χρεωστοῦσι διὰ τῶν δωρεῶν, οὕτω καὶ οἱ πλουτοῦντες ἐν ἀρεταῖς πολλῷ πλείονα. Καὶ ὥσπερ ὀφείλουσιν οἱ πτωχοὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστεῖν καὶ τοὺς εὐεργετοῦντας πλουσίως ἀγαπᾶν διὰ τὸ εὐεργετεῖσθαι ὑπ᾽ αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ πλούσιοι πολλῷ πλείονα διὰ τὸ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι σῴζεσθαι τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης· ὅτι ἐκτὸς τῶν πτωχῶν οὐκ ἔχουσι σωτηρίαν ψυχῆς, ἀλλ᾽ οὔτε τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πλούτου ἐκφυγεῖν δύνανται. Καὶ ὥσπερ οἱ μαθηταὶ τοὺς διδασκάλους, οὕτω καὶ οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθη-*

φροσύνη καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπη καὶ «ὅσα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε», καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐδῶ ὅμως [εἶναι] ἀδύνατον νὰ γίνῃ κανεὶς τέλειος, ἀλλὰ [μόνον] δέχεται σὰν ἀρραβῶνα τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἔχει ὑποσχεθῆ [ὁ Θεός]. Διότι ὅπως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν ἀξιωθῆ τῶν [θεϊκῶν] χαρισμάτων ὀφείλουν νὰ ταπεινωθοῦν ὡς πτωχοί, τὸ ἴδιο καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι τὰ ἔχουν [πρέπει νὰ ταπεινωθοῦν], ἐπειδὴ τὰ ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ μὴν καταδικασθοῦν γιὰ τὴν ἀχαριστία [τους]. Καὶ ὅπως οἱ πλούσιοι ὀφείλουν νὰ εὐγνωμονοῦν τὸν Θεὸ γιὰ τὶς δωρεές Του, ἔτσι καὶ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι πλουτοῦν σὲ ἀρετές, πολὺ περισσότερο. Καὶ ὅπως οἱ πτωχοὶ ὀφείλουν νὰ εὐχαριστοῦν τὸν Θεὸ καὶ νὰ ἀγαποῦν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς εὐεργετοῦν πλουσιοπάροχα, ἐπειδὴ εὐεργετοῦνται ἀπὸ αὐτούς, ἔτσι καὶ οἱ πλούσιοι πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ εἶναι εὐγνώμονες, διότι σῴζονται στὴν παροῦσα καὶ στὴν μέλλουσα ζωὴ μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, μέσῳ τῆς ἐλεημοσύνης· διότι χωρὶς τοὺς πτωχοὺς δὲν μποροῦν [οἱ πλούσιοι] νὰ σώσουν τὴν ψυχή τους, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πλούτου μποροῦν νὰ ξεφύγουν. Καὶ ὅπως οἱ μαθητὲς ὀφείλουν νὰ ἀγαποῦν τοὺς διδασκάλους, ἔτσι καὶ οἱ δι-

τὰς ὀφείλουσιν ἀγαπᾶν καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ τὴν χάριν, τῷ διδόντι πᾶσι τὴν γνῶσιν καὶ πᾶν εἴ τι ἄλλο ἀγαθόν, ὑπὲρ ὧν ὀφείλομεν ἅπαντες ἀεὶ εὐχαριστεῖν αὐτῷ καὶ μάλιστα οἱ λαβόντες δύναμιν εἰς τὸ ἀνακαλέσασθαι τὸ θεῖον Βάπτισμα διὰ τῆς μετανοίας, ἧς χωρὶς οὐδεὶς δύναται σωθῆναι· διότι εἶπεν ὁ Κύριος· τί μὲ καλεῖται Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω[227]; Ἀλλὰ μή τις ἄφρων ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκούσας, δοκεῖ, ὅτι ἂν μὴ τὸν Κύριον ἐπικαλέσηται, ἀνέγκλητος γίνεται· μᾶλλον δὲ πλείονα κατακέκριται, ὥς φησιν ὁ Κύριος· εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιῶσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γίνεται[228]; Καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σῴζεται, φησὶν ὁ Σολομών, ὁ ἄδικος καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται[229]; Μὴ πάλιν πανταχόθεν στενοχωρούμενον ὁρῶν ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν θείων ἐντολῶν, ἀπογινώσκει καὶ αὐτοκτόνου χεῖρον κατακριθῇ· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάσαι ὀφείλει τὰς θείας Γραφάς τε καὶ ἐντολάς, πῶς ὧδε κἀκεῖσε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν τελειότητα

δάσκαλοι τοὺς μαθητὲς καὶ νὰ ὁμολογοῦν τὴν εὐγνωμοσύνη τους ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον στὸ Θεό, ὁ Ὁποῖος δίνει σὲ ὅλους τὴν γνῶσι καὶ κάθε ἄλλο ἀγαθό, γιὰ τὰ ὁποῖα ὅλοι ὀφείλομε νὰ Τὸν εὐχαριστοῦμε πάντοτε καὶ μάλιστα ὅσοι ἐλάβαμε τὴν δύναμι νὰ ἐπαναφέρωμε[15] [μέσα μας] τὴν Χάρι τοῦ θείου Βαπτίσματος μὲ τὴν μετάνοια, χωρὶς τὴν ὁποία κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ σωθῇ· διότι εἶπε ὁ Κύριος, «γιατὶ μὲ φωνάζετε Κύριε, Κύριε καὶ δὲν κάνετε ὅσα σᾶς λέγω;». Ἀλλὰ μὴν νομίζῃ κανεὶς ἀνόητος, ὅταν ἀκούσῃ αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια [λόγια τοῦ Χριστοῦ], ὅτι, ἂν δὲν ἐπικαλεσθῇ τὸν Κύριο, εἶναι ἀκατηγόρητος· [ἀλλὰ] μᾶλλον περισσότερο ἔχει καταδικασθῇ, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «ἐὰν κάνουν αὐτὰ στὸ χλωρὸ ξύλο, τί θὰ γίνῃ στὸ ξερό;». Καὶ λέγει ὁ Σολομών, «ἂν ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἄδικος καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ θὰ φανῇ;». Οὔτε πάλι, ὅταν βλέπῃ τὸν ἑαυτό του νὰ καταπιέζεται ἀπὸ τὶς θεῖες ἐντολές, νὰ ἀπελπίζεται καὶ [ἔτσι] νὰ κατακριθῇ, χειρότερα ἀπὸ αὐτὸν ποὺ αὐτοκτονεῖ· ἀλλὰ ὀφείλει νὰ θαυμάσῃ περισσότερο καὶ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ τὶς ἐντολές, πῶς ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὠθοῦν τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴν τελειό-

ὠθοῦσιν, ἵνα μὴ εὕρῃ τὸ ποῦ φυγεῖν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ εὑρίσκειν ἄνεσιν εἰς τὰς χείρονα. Ἀλλ' ἅμα τῷ ποιῆσαι τοιοῦτόν τι βουληθῇ, πάντα τὰ δεινὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ εὑρίσκων, στρέφεται πρὸς τὸ ἀγαθόν, τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπως οἰκονομοῦντος ἀξιάγαστα· ἵνα πᾶς ἄνθρωπος τέλειος γένηται τρόπον τινὰ καὶ μὴ βουλόμενος, εἰ καὶ ἐξουσίαν ἔχει ἐν ἑαυτῷ. Οἱ δὲ εὐγνώμονες μᾶλλον ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν αἰσχυνόμενοι ἀγωνίζονται, ὡς οἱ περάσαντες κοιμώμενοι τὸν ποταμόν, καθὼς ἔφη ὁ Ἅγιος Ἐφραίμ. Διὰ τοῦτο, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, ἐπλήθυνεν ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμούς, ἵνα φόβῳ τῶν τοιούτων φεύγωμεν πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ συνιών, ἀλλὰ τὴν δωρεὰν ταύτην κακίζων ἐκ φιληδονίας, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπέκτεινε καὶ ἀπώλεσε· λαβὼν ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐχρήσατο ταῦτα πρὸς τὴν ἰδίαν σφαγήν. Ὥσπερ γάρ, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεός, πάντας ἀγαθοποιῆσαι θέλει, οὕτω καὶ ὁ διάβολος, πονηρὸς ὑπάρχων, πάντας εἰς τὴν αὐτοῦ μοχθη-

τητα, γιὰ νὰ μὴν βρίσκῃ ποῦ καὶ πῶς νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ ἀγαθό, βρίσκοντας ἄνεσι στὰ χειρότερα. Ἀλλὰ μόλις θελήσῃ νὰ κάνῃ κάτι τέτοιο, μὲ τὸ νὰ βρίσκῃ ὅλα τὰ δεινὰ μπροστά του, στρέφεται πρὸς τὸ ἀγαθό, καθὼς μὲ φιλανθρωπία ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ τὰ πράγματα ἀξιοθαύμαστα· γιὰ νὰ γίνῃ κάθε ἄνθρωπος τέλειος κατὰ κάποιον τρόπο καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἂν καὶ εἶναι αὐτεξούσιος. Οἱ εὐγνώμονες, ὅμως, ἀγωνίζονται περισσότερο, φιλοτιμούμενοι ἀπὸ τὶς εὐεργεσίες, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πέρασαν τὸν ποταμό, ἐνῷ κοιμόντουσαν, ὅπως εἶπε ὁ Ἅγιος Ἐφραίμ[ρο']. Γι' αὐτό, λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ροα'], ἐπλήθυνε ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμούς, ὥστε ἀπὸ τὸ φόβο τους νὰ καταφεύγωμε σ' Αὐτόν. Ἐκεῖνος, ὅμως, ὁ ὁποῖος δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεται αὐτό, ἀλλὰ ἀπὸ φιληδονία κακίζει τὴν δωρεὰ αὐτή, αὐτὸς ἐσκότωσε τὸν [ἴδιο τὸν] ἑαυτό του καὶ τὸν κατέστρεψε· ἀφοῦ πῆρε τὰ ὅπλα [γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ] κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν δική του σφαγή. Διότι, ὅπως ὁ Θεός, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ροβ'], ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθός, θέλει ὅλους νὰ τοὺς εὐεργετήσῃ, ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ εἶναι πονηρός, ἐπιθυμεῖ νὰ παρασύρῃ ὅλους στὴν

ρίαν ἐπιθυμεῖ ἑλκῦσαι, εἰ καὶ οὐ δύναται. Καὶ ὡς οἱ φιλότεκνοι τῶν γονέων μετὰ ἀπειλῆς τῶν ἰδίων τέκνων παράλογα ποιούντων ἐπιστρέφουσι, στοργῇ φερόμενοι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμοὺς παραχωρεῖ, ὡς ῥάβδον ἐπιστρέφουσαν τοὺς ἀξίους ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου κακοβουλίας. Ὁ φειδόμενος τὴν ἑαυτοῦ βακτηρίαν, μισεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν, ὁ δὲ ἀγαπῶν, ἐπιμελῶς παιδεύει[230]*. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡμῖν τοῖς φιληδόνοις καὶ φιλαύτοις ἐξ ἑτέρων*[κη']* τῶν μερῶν πρόκειται ὁ κίνδυνος, εἰ καὶ τοῖς φιλοθέοις μᾶλλον σωτηρία ἐστίν, οἱ πειρασμοὶ φημί, παραχωροῦντος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ ἔκπτωσις πρὸς ἀπώλειαν ἐξ ὑπερηφανείας καὶ τὸ μὴ παραμένειν τῷ Θεῷ, ὡς υἱοὶ παιδευόμενοι καὶ μὴ θανατούμενοι*[231]*, τὸ κουφότερον ἐκλέξασθαι ἡμᾶς δεῖ. Κρεῖττον γάρ ἐστι διὰ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων καταφεύγειν πρὸς τὸν Θεόν, ἢ φόβῳ τῶν κινδύνων, τὴν ἔκπτωσιν ὑπομένειν καὶ εἰς τὰς τοῦ διαβόλου χεῖρας ἐμπεσεῖν, τὴν αἰώνιον ἔκπτωσιν, μᾶλλον δὲ κόλασιν σὺν αὐ-*

μοχθηρία του, ἂν καὶ δὲν τὸ μπορῇ. Καὶ ὅπως, ὅσοι ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἀγαποῦν τὰ παιδιά τους, μὲ ἀπειλὲς τὰ ἐπιστρέφουν [στὸν ὀρθὸ δρόμο], φερόμενοι μὲ στοργή, ὅταν κάνουν παράλογα [πράγματα], ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς παραχωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς σὰν ραβδί, ποὺ τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς ἀξίους ἀπὸ τὶς κακὲς βουλὲς [σχέδια] τοῦ διαβόλου. «Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διστάζει [νὰ χρησιμοποιήσῃ] τὸ ραβδί του, μισεῖ τὸ παιδί του, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ τὸ ἀγαπᾶ, τὸ παιδαγωγεῖ μὲ ἐπιμέλεια». Ἐπειδὴ ὅμως σὲ μᾶς τοὺς φιληδόνους καὶ φίλαυτους καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ὑπάρχει κίνδυνος, ἂν καὶ γιὰ τοὺς φιλόθεους εἶναι σωτηρία μᾶλλον, οἱ πειρασμοὶ ἐννοῶ, τοὺς ὁποίους παραχωρεῖ ὁ Θεός, [ἀλλὰ] καὶ ἡ πτῶσι [ποὺ ἐπιφέρει] τὴν ἀπώλεια ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὸν Θεό, [ἐμεῖς] «ὡς υἱοὶ τιμωρούμενοι καὶ μὴ θανατούμενοι», πρέπει νὰ διαλέξωμε τὸ ἐλαφρότερο [ἀπὸ αὐτά]. Διότι εἶναι προτιμώτερο μὲ τὴν ὑπομονὴ τῶν [κακῶν], ποὺ [μᾶς] συμβαίνουν, νὰ καταφεύγωμε στὸ Θεό, παρὰ ἀπὸ τὸν φόβο τῶν κινδύνων νὰ ὑποκύπτωμε στὴν πτῶσι καὶ νὰ πέσωμε στὰ χέρια τοῦ διαβόλου, ἐπιφέροντας [στοὺς ἑαυτούς μας] τὴν αἰώνια ἔκπτωσι, ἢ μᾶλ-

τῷ ἐπισπᾶσθαι· ἐπειδὴ ἓν ἐκ τῶν δύω πρόκειται ἡμῖν, ἢ τὸ ὑπομένειν τὰ πρῶτα καὶ πρόσκαιρα, ἢ τὰ δεύτερα καὶ αἰώνια. Τῶν δὲ δικαίων οὐδὲν ὅλως τῶν ἀμφοτέρων κινδύνων ἅπτεται, διότι μετὰ χαρᾶς τὰ δυσχερῆ ἡμῖν φαινόμενα ἀγαπῶσι καί, ὡς καιρὸν κέρδους εὑρόντες, τοὺς πειρασμοὺς ἀσπάζονται, καὶ μένουσιν ἄτρωτοι ἐξ αὐτῶν. Οὐ γὰρ ὁ λαβὼν βέλος καὶ μὴ πληγεὶς ἀποθνήσκειν εἴωθεν, ἀλλ᾽ ὁ λαβὼν καιρίαν, ταύτης ἐκεῖνος ἀπώλετο. Τί δὲ ἔβλαψε τὸν Ἰὼβ ἡ πληγή, καὶ οὐ μᾶλλον ἐστεφάνωσεν[232]; ἢ τοὺς Ἀποστόλους καὶ Μάρτυρας ἐθρόησε πώποτε; Ἔχαιρον φησίν, ὅτι ἠξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι[233]. Ὅσον δὲ ὁ νικητὴς πολεμεῖται, τοσοῦτον στεφανοῦται, καὶ ἐκ τούτου πολλὴν χαρὰν ἔχει. Ὅταν ἀκούσῃ σάλπιγγος φωνήν, οὐχ ὡς σφαγὴν κηρύττουσαν δειλιᾷ ὁ τοιοῦτος, ἀλλ᾽ ὡς στεφάνων δόσεις προλέγουσαν, εὐφραίνεται μᾶλλον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀκοπότως κατασκευάσαι τὴν νίκην εἴωθεν, ὡς εὐτολμία μετὰ βε-

λον τὴν κόλασι μαζί του· ἐπειδὴ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο θὰ μᾶς συμβῆ, ἢ τὸ νὰ ὑπομένωμε τὰ πρῶτα καὶ πρόσκαιρα, ἢ τὰ δεύτερα καὶ αἰώνια. Τοὺς δικαίους ὅμως κανένας ἀπὸ τοὺς δύο κινδύνους δὲν τοὺς ἐγγίζει καθόλου, διότι μὲ χαρὰ ἀγαποῦν αὐτά, τὰ ὁποῖα φαίνονται σὲ ἐμᾶς δύσκολα καὶ σὰν νὰ βρίσκουν εὐκαιρία γιὰ κέρδος, ἀγκαλιάζουν τοὺς πειρασμοὺς καὶ μένουν ἀπλήγωτοι ἀπὸ αὐτούς. Γιατὶ συνήθως δὲν πεθαίνει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δέχθηκε τὸ βέλος καὶ δὲν πληγώθηκε, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ δέχθηκε καίρια τὴν πληγή. Τί λοιπὸν ἔβλαψε τὸν Ἰὼβ ἡ πληγὴ καὶ [μήπως] περισσότερο δὲν τὸν ἐστεφάνωσε; Ἢ τί ἐτρόμαξε ποτὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Μάρτυρες; «Ἔχαιραν, λέγει, διότι ἀξιώθηκαν νὰ ἀτιμασθοῦν γιὰ τὸ ὄνομα Αὐτοῦ». Ὅσο δὲ ὁ νικητὴς πολεμεῖται, τόσο περισσότερο στεφανώνεται καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἔχει μεγάλη χαρά. Ὅταν ἀκούσῃ αὐτὸς τὴν φωνὴ τῆς σάλπιγγος δὲν δειλιάζει σὰν νὰ κηρύττεται ἀπὸ αὐτὴν σφαγὴ ἀλλὰ μᾶλλον εὐφραίνεται σὰν νὰ προμηνύεται ἀπονομὴ τῶν στεφάνων. Διότι τίποτε δὲν συνηθίζει νὰ ἑτοιμάζῃ τόσο ἄκοπα τὴν νίκη, ὅπως ἡ τόλμη μαζὶ μὲ τὴν βε-

βαίας πίστεως· οὐδὲ τὴν ἧτταν, ὡς ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀπιστίας δειλία ποιεῖν πέφυκεν· οὐδὲ πρὸς ἀνδρείαν χειραγωγός, ὡς ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ πεῖρα τοῦ πράγματος· οὐδὲ πρὸς λεπτότητα λογισμῶν, ὡς ἡ ἀνάγνωσις ἐν ἡσυχίᾳ· οὐδὲ λήθης πρόξενος, ὡς ἡ ἀργία· οὐδὲ πρὸς ἄφεσιν ἁμαρτημάτων σύντομος, ὡς ἡ ἀνεξικακία· οὐδὲ καταλλαγῆς πταισμάτων πρόξενος, ὡς ἡ μετάνοια καὶ τοῦ [delendum] ἡ ἐκκοπὴ τοῦ κακοῦ· οὐδὲ προκοπὴ ψυχῆς σύντομος ὡς ἡ ἐκκοπὴ τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ νοημάτων· οὐδὲ μεῖζόν ἐστιν, ὡς τὸ ῥῖψαι ἑαυτόν τινα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ παρακαλεῖν αὐτὸν γενέσθαι τὸ θέλημα αὐτοῦ ἐν πᾶσιν· οὐδὲ χεῖρον, ὡς τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἐλευθερίαν καὶ μετεωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος. Διότι ἡμῖν, τοῖς ἔτι φόβῳ τῶν κολάσεων καὶ τῶν πειρασμῶν ἀγαπῶσι τὸ ἀγαθόν, οὐ συμφέρει ἡ ἐλευθερία ὅλως, ἀλλ᾽ ἡ φυλακὴ καὶ ἡ φυγὴ τῶν πραγμάτων· ἵνα κἂν ἐκ τῆς ἀποχῆς τῶν βλαπτόντων ἡμῶν τὴν ἀσθένει-

βαία πίστι· οὔτε [ἄλλο] προκαλεῖ τὴν ἧττα, ὅσο ἡ φιλαυτία καὶ ἡ δειλία, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπιστία· οὔτε [ὑπάρχει ἄλλος] ὁδηγὸς πρὸς τὴν ἀνδρεία, ὅσο ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἐμπειρία τοῦ πράγματος· οὔτε [ἄλλο ὁδηγεῖ] στὴν λεπτότητα τῶν λογισμῶν, ὅσο ἡ ἀνάγνωσι στὴν ἡσυχία· οὔτε [ἄλλο προξενεῖ] τὴν λήθη, ὅπως ἡ ἀργία· οὔτε [ἄλλος] σύντομος [δρόμος] γιὰ ἄφεσι ἁμαρτιῶν, ὅσο ἡ ἀνεξικακία· οὔτε [ἄλλο] ἐπιφέρει τὴν συμφιλίωσι [μὲ τὸν Θεὸ μετὰ ἀπὸ] τὰ ἁμαρτήματα, ὅσο ἡ μετάνοια καὶ ἡ διακοπὴ τοῦ κακοῦ· οὔτε [ὑπάρχει ἄλλη] πιὸ σύντομη προκοπὴ τῆς ψυχῆς, ὅσο ἡ ἐκκοπὴ τῶν δικῶν μας θελημάτων καὶ νοημάτων· οὔτε ὑπάρχει [τίποτα] μεγαλύτερο, ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιρρίψῃ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νύχτα καὶ ἡμέρα, καὶ νὰ Τὸν παρακαλῇ νὰ γίνῃ τὸ θέλημά Του σὲ ὅλα· οὔτε [ὑπάρχει ἄλλο] χειρότερο, ὅσο τὸ νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὴν ἀσυδοσία καὶ τὸν μετεωρισμὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Διότι σὲ μᾶς, οἱ ὁποῖοι ἀκόμη ἀγαποῦμε τὸ ἀγαθὸ [μόνον] ἀπὸ τὸν φόβο τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν πειρασμῶν, δὲν μᾶς συμφέρει καθόλου ἡ ἐλευθερία, ἀλλὰ ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων· γιὰ νὰ [μποροῦμε] νὰ ἀντιπαλεύωμε τοὺς λογισμούς μας, τουλάχιστον μὲ τὴν ἀποφυγὴ

αν, δυνηθῶμεν παλαίειν τοῖς λογισμοῖς. Τὰ μὲν γὰρ ἀρχοντικὰ πνεύματα, οἱ ἄρχοντες οἱ ἀπαθεῖς, ὡς ἤδη νικήσαντες τὰ αἴσχιστα πάθη· οἱ δὲ ἐν ὑποταγῇ πατρός, τὰ ἀρχόμενα. Ἐπειδή φασιν, ὅ τε Ἅγιος Μακάριος καὶ ὁ Ἀββᾶς Κρώνιος, ἄρχοντές εἰσι καὶ ἀρχόμενοι οἱ δαίμονες. Καὶ ἀρχοντικὰ μέν εἰσι, κενοδοξία, οἴησις καὶ τὰ ὅμοια· ἀρχόμενα δέ, γαστριμαργία, πορνεία καὶ τὰ τοιαῦτα. Οἱ γὰρ εἰς τὴν τελείαν ἀγάπην[234] φθάσαντες, ἐξουσίαν ἔχουσιν, ὅτι ἀβιάστως ποιοῦσι τὸ ἀγαθόν, καὶ χαίρουσιν ἐν τῷ ποιεῖν αὐτὸ καὶ μηδέποτε καταλιμπάνειν τοῦτο βουλόμενοι. Ἀλλ' ὅταν ἴσως αὐτοῖς ἐμπόδιον ἀκουσίως γένηται, ὡς τυραννούμενοι διάκεινται· καὶ ἑλκόμενοι ὑπὸ τοῦ θείου πόθου, εὐθέως φεύγουσιν εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐργασίαν, ὡς ἀπόλαυσιν καὶ οἰκείαν συνήθειαν. Πρὸς γὰρ τοὺς τοιούτους, φασὶν οἱ Πατέρες, μικρὸν εὔχου, μικρὸν ἀναγίνωσκε, μικρὸν μελέτα, μικρὸν ἐργάζου, μικρὸν τήρει τὸν νοῦν, καὶ οὕτως ἀνάλισκε τὸν καιρόν. Ταῦτα δέ φα-

ἐκείνων, ποὺ βλάπτουν τὴν ἀσθένειά [μας]. Τὰ μὲν ἀρχοντικὰ πνεύματα [ἐξουσιάζουν] οἱ ἀπαθεῖς, ἐπειδὴ ἐνίκησαν τὰ πολὺ αἰσχρὰ πάθη, ἐνῷ ὅσοι εἶναι σὲ ὑποταγὴ [πνευματικοῦ] πατρὸς [ἐξουσιάζουν] τὰ ἀρχόμενα [πνεύματα]. Διότι λέγουν καὶ ὁ Ἅγιος Μακάριος καὶ ὁ ἀββᾶς Κρόνιος[ϱογ], [ὅτι] οἱ δαίμονες εἶναι [καὶ διακρίνονται] σὲ ἄρχοντες καὶ ἀρχομένους. Ἀρχοντικὰ πάθη εἶναι ἡ κενοδοξία, ἡ οἴησις, καὶ τὰ παρόμοια, ἐνῷ ἀρχόμενα [εἶναι] ἡ γαστριμαργία, ἡ πορνεία καὶ τὰ ὅμοια [μὲ αὐτά]. Ἀφοῦ, «ὅσοι ἔφθασαν στὴν τελεία ἀγάπη», ἔχουν ἐξουσία [ἐπὶ τῶν πνευμάτων] ἐπειδὴ κάνουν χωρὶς βία τὸ καλὸ καὶ χαίρονται νὰ τὸ κάνουν καὶ δὲν θέλουν ποτὲ νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν. Ἀλλά, ὅταν τοὺς βρεθῇ κάποιο ἐμπόδιο χωρὶς τὴν θέλησί τους, νοιώθουν σὰν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τυραννοῦνται· καὶ [ἔτσι] ἑλκόμενοι ἀπὸ τὸν θεῖο πόθο ἀμέσως φεύγουν πρὸς τὴν ἡσυχία καὶ τὴν [πνευματικὴ] ἐργασία, ὡς ἀπόλαυσι καὶ προσφιλῆ συνήθεια. Διότι πρὸς αὐτοὺς λέγουν οἱ Πατέρες: γιὰ λίγο [χρόνο] νὰ προσεύχεσαι, λίγο νὰ διαβάζῃς, λίγο νὰ μελετᾷς, λίγο νὰ ἐργάζεσαι, γιὰ λίγο νὰ κρατᾷς τὸν νοῦ καὶ ἔτσι νὰ περνᾷς τὸν καιρό σου. Καὶ τὰ λέγουν αὐτὰ [οἱ

σι διὰ τὸ ἐξουσιάζειν ἑαυτοὺς οἱ ἀπαθεῖς καὶ μὴ αἰχμαλωτίζεσθαι ὑπό τινος θελήματος, παρὰ τὸ δέον· ἀλλ᾽ ὅταν βούλωνται, τὸν νοῦν ἔχουσι, καὶ τὸ σῶμα ὡς δοῦλον ἐπιτάσσουσιν. Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν ἔσεσθαι ὑπὸ νόμον καὶ κανόνα, ἵνα ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι, ὡς ὑπὸ τοῦ χρέους ἀναγκαζόμενοι, ποιῶμεν τὸ ἀγαθόν. Διότι ἔτι τὰ πάθη καὶ τὰς ἡδονὰς μᾶλλον ἀγαπῶμεν, ἤτοι τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ σώματος καὶ τὰ οἰκεῖα θελήματα· καὶ ὅπου βρίσκεται ὁ ἐχθρὸς ἄγει τὸν νοῦν ἡμῶν. Ὡσαύτως καὶ τὸ σῶμα ἀτάκτους ἔχον τὰς ὁρμάς, εἴ τι βούλεται, ὡς ἄλογον ποιεῖ· καὶ εἰκότως. Ὅπου οὐκ ἔστι νοὸς ἐπιστασία, πάντα ἀλόγως καὶ παρὰ φύσιν γίνονται· καὶ οὐχ ὡς οἱ ἀληθινοὶ Ἰσραηλῖται· ὥς φησιν ὁ Κύριος πρὸς τὸν ζηλωτὴν Σίμωνα τὸν Κανανίτην· ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι[235], τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν κηρύττων. Τὸ γὰρ Ναθαναήλ, ζῆλος Θεοῦ ἑρμηνεύεται. Καὶ τὸ μὲν γενικὸν αὐτοῦ ὄνομα, Σίμων ἦν· Κανανίτης δὲ διὰ τὸ ἀπὸ Κανᾶ τῆς

Πατέρες], ἐπειδὴ οἱ ἀπαθεῖς ἐξουσιάζουν τοὺς ἑαυτούς των καὶ δὲν αἰχμαλωτίζονται ἀπὸ κανένα θέλημα ἀντίθετο πρὸς αὐτὸ ποὺ πρέπει· ἀλλὰ ὅταν θέλουν, κυριαρχοῦν στὸν νοῦ καὶ διατάζουν τὸ σῶμα σὰν δοῦλο. Ἐμεῖς ὅμως ὀφείλομε νὰ εἴμαστε κάτω ἀπὸ νόμο καὶ κανόνα, ὥστε ἀκούσια καὶ παρὰ τὴ θέλησί μας νὰ κάνωμε τὸ καλό, ἐπειδὴ ἀναγκαζόμαστε ἀπὸ τὸ χρέος. Διότι ἀκόμη ἀγαποῦμε τὰ πάθη μᾶλλον καὶ τὶς ἡδονές, δηλαδὴ τὴν ἀνάπαυσι τοῦ σώματος καὶ τὰ δικά μας θελήματα· καὶ ὅπου βρίσκεται [καὶ θέλει] ὁ ἐχθρὸς ὁδηγεῖ τὸν νοῦ μας. Ἐπίσης καὶ τὸ σῶμα, ἐπειδὴ ἔχει ἄτακτες τὶς ὁρμές, κάνει ὅ,τι θέλει, στερούμενο λογικῆς· καὶ εἶναι φυσικό. Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἡ ἐπιστασία τοῦ νοῦ, ὅλα γίνονται παράλογα καὶ παρὰ φύσιν· καὶ ὄχι ὅπως «οἱ ἀληθινοὶ Ἰσραηλῖτες», ὅπως λέγει ὁ Κύριος πρὸς τὸν ζηλωτὴ Σίμωνα τὸν Κανανίτη, «ἰδοὺ ἕνας ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει δόλος», διακηρύσσοντας [ἔτσι] τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνδρός. Διότι τὸ [ὄνομα] Ναθαναὴλ ἑρμηνεύεται ζῆλος Θεοῦ. Καὶ τὸ μὲν κύριο ὄνομά του ἦταν Σίμων· Κανανίτης δὲ [λέγεται], διότι καταγόταν ἀπὸ τὴν Κανὰ τῆς

Γαλιλαίας ὑπάρχειν· καὶ Ναθαναὴλ πάλιν, διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετήν· ὡς καὶ τὸ Ἰσραηλίτης, τοῦτ᾽ ἔστι νοῦς ὁρῶν τὸν Θεόν, ἐκτὸς παντὸς δόλου. Ἔθος γάρ, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, τῇ θείᾳ Γραφῇ ἐκ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς μᾶλλον ὀνομάζειν, ἢ ἐκ τῆς γεννήσεως. Καὶ γὰρ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος, ὁ μὲν Σίμων ἐκέκλητο καὶ Πέτρον διὰ τὴν στεῤῥότητα τοῦ ἀνδρὸς ὁ Κύριος ἐκάλεσεν[236]· ὁ δὲ Σαῦλος, ἤτοι ζάλη, καὶ εἰς Παῦλον μετέθηκεν[237], ἤτοι ἀνάπαυλα, ἀνάπαυσις· καὶ εἰκότως. Ὅσον γὰρ ἐτάραξε τὸ πρὶν τοὺς πιστούς, τοσοῦτον ὕστερον ἀνέπαυσε πάντων τὰς ψυχὰς ἔργῳ καὶ λόγῳ, ὥς φησι περὶ αὐτοῦ ὁ Χρυσόστομος. Ἴδε τὴν εὐλάβειαν τοῦ Ἀποστόλου. Μνησθεὶς γὰρ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐδίδασκε, μέχρις ἂν τὴν ὀφειλομένην εὐχαριστίαν καὶ εὐχὴν ἀπένειμε τῷ Θεῷ[238], δεικνύων ὅτι ἐκεῖθεν ἔχει τὴν γνῶσιν καὶ ἰσχύν, καὶ εἰκότως· μετὰ τῆς εὐχῆς τὴν νουθεσίαν. Καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Λουκᾶς ἀπληρώτους καταλιπὼν τὰς τῶν Ἀποστόλων

Γαλιλαίας· καὶ Ναθαναὴλ πάλι γιὰ τὴν ἀρετή του· ὅπως καὶ τὸ «Ἰσραηλίτης», ποὺ σημαίνει νοῦς ποὺ βλέπει τὸν Θεό, χωρὶς κανένα δόλο. Γιατὶ [εἶναι] συνήθεια, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ροδ'], στὴν θεία Γραφὴ νὰ ὀνομάζῃ τοὺς ἀνθρώπους [χαρακτηρίζοντάς τους] ἀπὸ τὴν ἀρετή τους, παρὰ ἀπὸ τὴν γέννησί τους. Καὶ πράγματι οἱ Κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος, ὁ μὲν [πρῶτος] Σίμων ὀνομαζόταν, καὶ Πέτρο τὸν ὀνόμασε ὁ Κύριος γιὰ τὴν [σὰν πέτρα] σταθερότητα τοῦ ἀνδρός· ἐνῶ ὁ [δεύτερος] Σαῦλος [ὀνομαζόταν], δηλαδὴ ζάλη, καὶ τὸν μετονόμασε σὲ Παῦλο, δηλαδὴ ἀνάπαυλα, ἀνάπαυσι· καὶ πολὺ φυσικά. Διότι, ὅσο ἐτάραξε προηγουμένως τοὺς πιστούς, τόσο πολὺ ἀνέπαυσε ὕστερα τὶς ψυχὲς ὅλων μὲ ἔργο καὶ λόγο, ὅπως λέγει γι᾽ αὐτὸν ὁ Χρυσόστομος[ροε']. Πρόσεξε τὴν εὐλάβεια τοῦ Ἀποστόλου. Διότι ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐδίδασκε, μέχρι ποὺ προσέφερε στὸν Θεὸ «τὴν ὀφειλομένη εὐχαριστία καὶ εὐχή», δείχνοντας ἔτσι, ὅτι ἀπὸ Αὐτὸν ἔχει τὴν γνῶσι καὶ τὴν δύναμι καὶ εὔλογα. [Ἐπειδὴ] μαζὶ μὲ τὴν εὐχὴ [εἶχε] καὶ τὴν νουθεσία. Καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Λουκᾶς, ἄφησε ἀσυμπλήρωτο τὸ ἔργο του: «Πράξεις

πράξεις, οὐκ ἐξ ἀμελείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀνάγκης, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπεδήμησεν. Ἡμεῖς δέ, ὅταν ἀτελὲς πρᾶγμα ἢ ἐγχείρημα καταλίπωμεν, ἐξ ἀμελείας ἢ ἀνικανίας τοῦτο πάσχομεν. Διότι οὐ ποιοῦμεν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐπιμελῶς καὶ οὐχ ὡς κυρίως ἔργον φιλοῦμεν, ἀλλὰ καταφρονοῦμεν ὡς πάρεργον καὶ φορτικὸν καὶ τούτου χάριν ἀπρόκοποι μένομεν ἢ καὶ στρεφόμεθα εἰς τὰ ὀπίσω πολλάκις τινές, ὡς οἱ στραφέντες ποτὲ εἰς τὰ ὀπίσω[239], καὶ οὐκ ἔτι ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ· καίπερ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, οὐκ ἦν ὁ λόγος σκληρός, ὡς ἐνόμιζον, ἀλλὰ περὶ δογμάτων ἦν τὸ εἰρημένον αὐτοῖς τότε. Ἀλλ᾽ ὅπου προαίρεσις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ προθυμία, καὶ τὰ εὐχερῆ δυσχερῆ εὑρίσκονται, ὥσπερ καὶ τὸ ἔμπαλιν.

τῶν Ἀποστόλων», ὄχι ἀπὸ ἀμέλεια καὶ κάποια ἄλλη ἀνάγκη, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπεδήμησε πρὸς τὸν Θεό. Ἐμεῖς ὅμως, ὅταν ἀφήσωμε ἀτελείωτο ἕνα πρᾶγμα ἢ ἕνα ἔργο, τὸ παθαίνομε αὐτὸ ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀνικανότητα. Διότι δὲν κάνομε τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ μὲ ἐπιμέλεια καὶ δὲν τὸ ἀγαποῦμε ὡς κύριο ἔργο, ἀλλὰ τὸ καταφρονοῦμε σὰν πάρεργο καὶ φορτικὸ καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ μένομε χωρὶς προκοπή, ἢ καὶ μερικοὶ [ἀκόμη] στρεφόμαστε πολλὲς φορὲς πρὸς τὰ ὀπίσω, ὅπως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι κάποτε «ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω» καὶ δὲν ἀκολούθησαν πλέον τὸν Χριστό· μονολότι, λέγει ὁ Χρυσόστομος[ροστ'], δὲν ἦταν ὁ λόγος σκληρός, ὅπως ἐνόμιζαν [ἐκεῖνοι], ἀλλὰ ὅ,τι εἶχε λεχθῆ τότε σ᾽ αὐτούς, ἦταν περὶ δογμάτων. Ὅμως, ὅπου δὲν ὑπάρχει καλὴ διάθεσι, οὔτε [καὶ] προθυμία [ὑπάρχει] καὶ τὰ εὔκολα τὰ βρίσκομε [σὰν] δύσκολα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ ἀντίθετο.



[168.] Δέεται γὰρ πᾶς ἄνθρωπος ὑπομονῆς πρὸ πάντων, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὥσπερ γῆ ὑετοῦ, ἵνα τὸ θεμέλιον, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἤτοι τὴν πίστιν ἐπ᾽ αὐτῆς τίθησι[240] καὶ κατὰ μικρὸν οἰκοδομεῖ ἡ διάκρισις, ὡς ἔμπειρος οἰκοδόμος τὸν οἶκον τῆς ψυχῆς. Διηνεκῶς μὲν πηλὸν τίθησιν ἐκ τῆς γῆς τῆς ταπεινώσεως, ἵνα συνέχῃ λίθον πρὸς λίθον, ἤτοι ἀρετὴν πρὸς ἀρετήν, μέχρις ἂν ἡ στέγη τίθηται, ἤγουν ἡ τελεία ἀγάπη· [169.] καὶ οὕτως ὁ οἰκοδεσπότης εἰσέρχεται καὶ κατοικεῖ εἰς τὴν ψυχήν, εἴπερ θυρωροὺς ἔχει καλούς, ἀείποτε ὅπλα κατέχοντας, ἤγουν νοήματα φωτεινὰ καὶ θεοπρεπεῖς ἐργασίας, δυναμένας ἀνενόχλητον ποιῆσαι τὸν βασιλέα· καὶ μὴ γυναῖκα θυρωρόν, καὶ αὕτη ἐργόχειρον κατέχουσα, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Νεῖλος ἑρμηνεύων τὴν παλαιὰν Ἱστορίαν. Διὰ τοῦτο, φησίν, οὐκ ἔθετο ὁ Πατριάρχης Ἀβραὰμ γυναῖκα θυρωρόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνδρεῖός τις καὶ ἀπότομος λογισμός[κθ΄], καὶ

168. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη προπάντων ἀπὸ τὴν ὑπομονή, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ροζ΄], ὅπως ἀκριβῶς ἡ γῆ ἀπὸ τὴν βροχή, γιὰ νὰ βάλῃ πάνω σ᾽ αὐτὴν τὸ θεμέλιο, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, δηλαδὴ τὴν πίστι καὶ σιγὰ σιγά, σὰν ἔμπειρος οἰκοδόμος, ἡ διάκρισι κτίζει τὸ σπίτι τῆς ψυχῆς. Διαρκῶς λοιπὸν βάζει λάσπη ἀπὸ τὴν γῆ τῆς ταπεινώσεως, γιὰ νὰ συγκρατῇ τὴν μία πέτρα μὲ τὴν ἄλλη, δηλαδὴ τὴν μία ἀρετὴ μὲ τὴν ἄλλη, μέχρις ὅτου τοποθετηθῇ ἡ στέγη, δηλαδὴ ἡ τελεία ἀγάπη.

169. Καὶ τότε εἰσέρχεται ὁ οἰκοδεσπότης καὶ κατοικεῖ στὴν ψυχή, ἂν βέβαια ἔχῃ καλοὺς θυρωρούς, οἱ ὁποῖοι κρατοῦν πάντοτε τὰ ὅπλα, δηλαδὴ φωτεινὰ νοήματα καὶ θεοπρεπεῖς ἐργασίες, οἱ ὁποῖες μποροῦν νὰ καταστήσουν ἀνενόχλητο τὸν βασιλέα καὶ ὄχι [νὰ ἔχῃ γιὰ] θυρωρὸ γυναῖκα καὶ αὐτὴ νὰ κρατᾷ ἐργόχειρο [στὰ χέρια], ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος[ροη΄], ἑρμηνεύοντας τὴν παλαιὰ Ἱστορία. Γι᾽ αὐτό, λέγει, δὲν ἔβαλε ὁ Πατριάρχης Ἀβραὰμ γυναῖκα θυρωρό, ἀλλὰ μᾶλλον ἕναν ἀνδρεῖο καὶ ἀπότομο λογισμὸ καὶ

οὗτος ὅπλα φέρων, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ[241]*, ἵνα τοὺς εἰσερχομένους πρὸς αὐτὸν ἢ κτείνων, ἢ ἀποσειόμενος. [170.] Ἐπεὶ ἀνύστακτός ἐστι καὶ ἱστάμενος κτείνων μὲν τοὺς ἀλλοτρίους λογισμούς, τῇ ἐναντιουμένῃ ἐργασίᾳ καὶ ἀντιῤῥητικῷ λόγῳ· ἀποσείεται δὲ πᾶν ὅ,τι παρὰ τὸν τοῦ Θεοῦ σκοπὸν ἐρχόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ, τῇ τούτου καταφρονήσει καὶ ἀποβολῇ, εἰς τὸ μηδ' ὅλως ἐκ τῆς περὶ Θεοῦ θεωρίας καὶ τῶν θείων νοημάτων ἄδειαν ἔχειν ὁ πεφωτισμένος νοῦς. [171.] Ἔργον τῆς ἡσυχίας, φησίν, ἐστὶ τὸ λεγόμενον, ὥσπερ ἀλλαχοῦ εὑρίσκεται ἀνάγων ὁ Ἅγιος Νεῖλος τὴν θείαν Γραφήν, καὶ σαφηνίζων, ὅτι ὁ περισπασμός ἐστιν αἰτία τοῦ σκοτασμοῦ τοῦ νοός· καὶ εἰκότως. Εἰ μὴ γὰρ συνέχεται πανταχόθεν ὁ νοῦς, ὥσπερ ἐν σωλῆνι ὕδωρ, οὐκ ἂν πρὸς ἑαυτὴν ἡ διάνοια ἠδύνατο συναχθῆναι, ἵνα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνέλθῃ. [172.] Μὴ ἀνελθὼν δέ τις νο-*

αὐτὸν ὁπλισμένον, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, [μὲ διάφορα ὅπλα καὶ] μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ τὴν μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, ἡ ὁποία εἶναι «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», γιὰ νὰ φονεύῃ ἢ νὰ ἀπομακρύνῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν πλησιάζουν.

170. Γιατὶ εὑρίσκεται ἀνύστακτος καὶ ὄρθιος φονεύοντας μὲν τοὺς ξένους [καὶ ἐχθρικοὺς] λογισμοὺς μὲ τὴν ἀντίθετη [πνευματικὴ] ἐργασία καὶ τὸν ἀντιρρητικὸ λόγο· ἀποκρούει δὲ κάθε τί, ποὺ ἔρχεται στὴν καρδία του, καὶ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν περιφρόνησι καὶ τὴν ἐκδίωξί του, οὕτως ὥστε, νὰ μὴ διακόπτεται καθόλου ὁ φωτισμένος νοῦς, ἀπὸ τὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ θεῖα νοήματα.

171. Εἶναι ἔργο τῆς ἡσυχίας, λέγει, τὸ ἀναφερόμενο [πιὸ πάνω], ὅπως σὲ ἄλλο μέρος ἑρμηνεύει ὁ ἅγιος Νεῖλος[ροθ'] τὴν θεία Γραφὴ καὶ διασαφηνίζει, ὅτι ὁ περισπασμὸς εἶναι ἡ αἰτία τοῦ σκοτασμοῦ τοῦ νοῦ· καὶ εὔλογα. Διότι ἂν δὲν περιορίζεται ἀπὸ παντοῦ ὁ νοῦς, ὅπως τὸ νερὸ στὸ σωλῆνα, δὲν θὰ μποροῦσε ἡ διάνοια νὰ συγκεντρωθῇ στὸν ἑαυτόν της γιὰ νὰ ἀνεβῇ καὶ πρὸς τὸν Θεό.

172. Ἂν ὅμως δὲν ἀνεβῇ κανεὶς νο-

ερῶς καὶ μὴ γευσάμενός τι τῶν ἄνω, πῶς εὐχερῶς τῶν κάτω καταφρονῆσαι δύναται; [173.] Ὥστε ἐκ πίστεως ὀφείλομεν τρέχειν[242]*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, μεθ' ὑπομονῆς ἔργον ἔχοντες αὐτὸ τοῦτο, τὸ εὐαρεστῆσαι Θεῷ· καὶ καιροῦ καλοῦντος, οἱ καλῶς τρέχοντες*[243] *τὸ ἐκ μέρους γινώσκειν καὶ καταβαλεῖν ἰσχύουσι· καὶ μετὰ ταῦτα τὸ πᾶν ἐν τῷ μέλλοντι, λυθησομένων τῶν ἐσόπτρων*[244]*, δηλαδὴ τῆς φθαρτῆς ταύτης ζωῆς, ὅπου οὐκέτι ἡ ψυχὴ ἐπιθυμεῖ κατὰ τῆς σαρκός, οὐδὲ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ Πνεύματος*[245]*· οὐδὲ ἡ ῥαθυμία τὴν λήθην καὶ ἡ λήθη τὴν ἄγνοιαν προσφέρειν δύναται· ὥσπερ ἄρτι πάσχομεν οἱ πολλοί, ὥστε γράψαι πρὸς ὑπόμνησιν δεόμεθα. Καὶ γὰρ πολλάκις ἔννοιά τις αὐτομάτως ἐπῆλθε*[Λ']*, καὶ ἡ μὲν γραφὴ παρέδωκε ταύτην πρὸς μνήμην· εἶχον δὲ αὐτὴν ἐν καιρῷ πολέμου πρόξενον βοηθείας ἢ κουφισμοῦ ἢ εὐχαριστίας, ὅταν ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς τὴν μαρτυρίαν εἶχεν· εἰ δὲ ἀμελῶς περὶ τῶν τοιούτων διεκείμην, οὐκ*

ερὰ καὶ δὲν γευθῇ κάτι ἀπὸ τὰ ἄνω [οὐράνια], πῶς θὰ μπορέσῃ εὔκολα νὰ καταφρονήσῃ τὰ κάτω; 173. Ὥστε ὀφείλομε, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, «νὰ τρέχωμε» μὲ πίστι καὶ μὲ ὑπομονή, ἔχοντας [μοναδικὸ] ἔργο αὐτὸ τοῦτο, δηλαδὴ νὰ εὐαρεστήσωμε τὸν Θεό· καὶ ὅταν τὸ καλῇ ὁ καιρός, «οἱ καλῶς τρέχοντες» μποροῦν νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ κατακτήσουν τὴν μερικὴ γνῶσι· καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ στὸν μέλλοντα αἰῶνα τὴν πλήρη γνῶσι, ἀφοῦ «καταργηθοῦν οἱ καθρέπτες» δηλαδὴ ἡ φθαρτὴ αὐτὴ ζωή, ἐκεῖ ὅπου ἡ ψυχὴ δὲν ἐπιθυμεῖ πλέον κατὰ τῆς σαρκός, οὔτε ἡ σάρκα κατὰ τοῦ Πνεύματος· [ἐκεῖ ὅπου] οὔτε ἡ ραθυμία μπορεῖ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν λήθη καὶ ἡ λήθη τὴν ἄγνοια· ὅπως τώρα τὸ παθαίνομε οἱ πολλοί, ὥστε ἔχομε τὴν ἀνάγκη νὰ γράφωμε γιὰ νὰ θυμώμαστε. Διότι πολλὲς φορὲς [μοῦ] ἦλθε αὐθόρμητα μία σκέψι καὶ [μόνον] τὸ γράψιμο τὴν παρέδωσε [καὶ διεφύλαξε] στὴν μνήμη· [καὶ ἔτσι] σὲ καιρὸ [πνευματικοῦ] πολέμου τὴν εἶχα πρόξενο βοηθείας ἢ ἀνακουφίσεως ἢ εὐχαριστίας, ὅταν εἶχε τὴν μαρτυρία [τῆς ὀρθότητός της] ἀπὸ τὴν θεία Γραφή· ἂν ὅμως ἤμουν ἀμελὴς γι' αὐτὰ [καὶ δὲν τὴν εἶχα

ἔτι εὑρίσκετο ὅτε ἔχρῃζον αὐτῆς, καὶ ἐζημιώθην τὴν ταύτης ὠφέλειαν, ἐκ τῆς παγκακίστου λήθης. [174.] Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἔργῳ μαθεῖν τὰς ἀρετάς, ἵνα τῇ ἕξει τούτων φυλάττηται ἡ τοῦ ἀγαθοῦ μνήμη, καὶ μὴ λόγῳ μόνῳ. Οὐκ ἔστι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν λόγῳ, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει[246]*. Ὁ γὰρ ἔργῳ ζητῶν, ἐκεῖνος εἶδε τὴν ζημίαν καὶ τὸ κέρδος, ἐν ᾧ μετέρχεται πράγματι, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ οὗτος δύναται συμβουλὴν δοῦναι ἑτέροις, ὡς παθὼν πολλάκις, καὶ μαθὼν τὴν πεῖραν. Διότι εἰσὶ πράγματα, καλὰ μὲν φαινόμενα, φησίν, ἔχουσι δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν ζημίαν κεκρυμμένην· καὶ εἰσὶν ἄλλα φαινόμενα πονηρά, ἔχουσι δὲ ἔσωθεν μέγιστον κέρδος. [175.]Διὰ τοῦτο, φησίν, οὐκ ἔστι πᾶς ἄνθρωπος πιστὸς πρὸς τὸ δοῦναι συμβουλὴν τοῖς ζητοῦσιν· ἀλλ᾽ ὅστις παρὰ Θεοῦ λαβὼν χάρισμα διακρίσεως, καὶ ἐκ τῆς ἐγχρονίσεως ἐν τῇ ἀσκήσει διορατικὸν νοῦν κτησάμενος, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Μάξιμος,*

γράψει], δὲν θὰ τὴν εὕρισκα ὅταν τὴν χρειαζόμουν καὶ θὰ ζημιωνόμουν τὴν ὠφέλειά της, λόγῳ τῆς παγκάκιστης λησμοσύνης.

174. Γι᾽ αὐτὸ ὀφείλομε νὰ μάθωμε στὴν πρᾶξι τὶς ἀρετές, γιὰ νὰ διατηρῆται [μέσα μας], μὲ τὴ συνήθεια αὐτῶν, ἡ μνήμη τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὄχι μόνο μὲ τὰ λόγια. Δὲν εἶναι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ στὰ λόγια, ἀλλὰ στὴν δύναμι». Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ζητᾶ [νὰ μάθῃ] μὲ τὰ ἔργα, ἐκεῖνος γνωρίζει τὴν ζημία καὶ τὸ κέρδος τοῦ κάθε πράγματος, μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται, λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ αὐτὸς μπορεῖ νὰ δώσῃ συμβουλὴ σὲ ἄλλους, ἐπειδὴ μὲ τὸ νὰ πάθῃ πολλὲς φορές, ἔμαθε [καὶ ἀπέκτησε] τὴν πεῖρα. Διότι ὑπάρχουν πράγματα, λέγει, τὰ ὁποῖα φαίνονται μὲν καλά, ἀλλὰ ἔχουν κρυμμένη [μέσα τους] μεγάλη ζημία· καὶ ὑπάρχουν ἄλλα, τὰ ὁποῖα φαίνονται κακά, ὅμως περιέχουν μέσα τους πάρα πολὺ μεγάλο κέρδος.

175. Γι᾽ αὐτό, λέγει, δὲν εἶναι ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀξιόπιστος στὸ νὰ δίνῃ συμβουλὴ σ᾽ αὐτοὺς ποὺ τὴν ζητοῦν· ἀλλὰ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἔλαβε ἀπὸ τὸν

καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς ταπεινώσεως, συμβουλεύειν οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἑκουσίως ζητοῦσι καὶ ἀβιάστως ἐρωτῶσιν αὐτόν, καὶ ὡς ἐν τάξει μανθάνοντος. Ἵνα διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς ἑκουσίου αἰτήσεως τοῦ ἐπερωτῶντος, ἐντυπωθῇ ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκούοντος τὸν λόγον· καὶ θερμαίνηται ἐκ τῆς πίστεως, ὁρῶν τὸν σύμβουλον ἀγαθόν, ὡς τὸν θαυμαστὸν σύμβουλον ἐκεῖνον, ὃν ἔφη ὁ Προφήτης Ἠσαΐας, Θεὸν ἰσχυρόν, ἐξουσιαστήν[247]*, καὶ τὰ ἑξῆς· φημὶ τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν εἰπόντα πρὸς ἐκεῖνον τόν ἐγκαλοῦντα· τίς με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ μεριστὴν ἐφ᾽ ἡμᾶς*[248]*; Καίτοι γε, φησί, πᾶσαν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ*[249]*· ἀλλὰ δεικνύων ἡμῖν, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ ὁδὸν σωτηρίας, διὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ ταπεινώσεως, ὅτι οὐκ ἀναγκάζει, ἀλλ᾽ εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀκολουθείτω μοι*[250]*, φησί, τοῦτ᾽ ἔστι, μηδ᾽ ὅλως περὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς φροντίδα*

Θεὸ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως καὶ ἀπὸ τὴν πολυχρόνια ἄσκησι ἀπέκτησε διορατικὸ νοῦ, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος καὶ αὐτὸ μὲ πολλὴ ταπείνωσι, νὰ συμβουλεύῃ ὄχι ὅλους, ἀλλὰ αὐτοὺς ποὺ μὲ τὴν θέλησί τους τὸ ζητοῦν καὶ τὸν ἐρωτοῦν ἀβίαστα καὶ μὲ διάθεσι μαθητοῦ. Ὥστε μὲ τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν ἑκούσια αἴτησι ἐκείνου ποὺ ἐρωτᾶ, νὰ ἐντυπωθῇ ὁ λόγος στὴν ψυχὴ αὐτοῦ, ποὺ ἀκούει τὸν Λόγο· καὶ νὰ θερμαίνεται ἀπὸ τὴν πίστι βλέποντας τὸν σύμβουλο [νὰ εἶναι] ἀγαθός, ὅπως ἐκεῖνος ὁ θαυμαστὸς σύμβουλος, τὸν ὁποῖον ὁ Προφήτης Ἠσαΐας ἀπεκάλεσε: «Θεὸν ἰσχυρόν, ἐξουσιαστὴν» καὶ τὰ λοιπά· ἐννοῶ τὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ Ὁποῖος εἶπε πρὸς ἐκεῖνον ποὺ Τοῦ ζητοῦσε τὸν λόγο: «Ποιὸς μὲ ὅρισε ἄρχοντα καὶ δικαστὴ σὲ σᾶς;» Ἂν καί, ὅπως λέγει, «ὅλην τὴν κρίσιν ἔχει δώσει εἰς τὸν υἱὸν ὁ Πατήρ». Ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξῃ σὲ μᾶς, ὅπως σὲ ὅλα καὶ μὲ αὐτό, τὸν δρόμο τῆς σωτηρίας, διὰ τῆς ἁγίας Αὐτοῦ ταπεινώσεως, ὅτι δὲν ἀναγκάζει, ἀλλὰ λέγει «ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἂς ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθῇ», [ἐννοώντας]

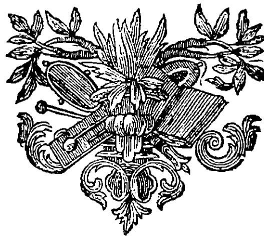
ποιήσῃ, ἀλλ᾽ ὡς ἐγὼ ποιῶ καὶ ὑπομένω τὸν αἰσθητὸν καὶ ἑκούσιον θάνατον ὑπὲρ πάντων, οὕτω καὶ αὐτὸς ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀκολουθείτω, ὡς οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες· εἰ δὲ μήγε, κἂν τὸν κατὰ προαίρεσιν θάνατον ὑπομενέτω. [176.] Καὶ πάλιν πρὸς τὸν πλούσιον ἐκεῖνόν φησιν· εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα[251], καὶ τὰ ἑξῆς· περὶ οὗ φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅτι ἐψεύσατο εἰρηκώς, ὅτι ἐφυλαξάμην τὰς ἐντολάς[252]. Εἰ γὰρ εφύλαξεν, οὐκ ἂν κτήματα πολλὰ ἐκέκτητο, τοῦ νόμου εἰρηκότος ἐν πρώτοις· ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου[253]. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ἐξ ὅλης, οὐκ εἴασε τὸν ἀγαπῶντα τὸν Θεὸν καὶ ἄλλο τι φιλεῖν, ὑπὲρ οὗ λυπούμενος εὑρίσκεται ἐν τῇ τούτου ἀποταγῇ. Πάλιν· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν[254], ἤγουν πάντα ἄνθρωπον. Καὶ πῶς φύλαξ ὑπάρχει, πολλῶν ἄλλων δεομένων τῆς ἐφημέρου τροφῆς, αὐτὸς ἔχων κτήματα πολλά, καὶ ταῦτα

ὅτι αὐτὸ εἶναι δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ φροντίσῃ καθόλου γιὰ τὴν ζωή του, ἀλλὰ ὅπως Ἐγὼ κάνω καὶ ὑπομένω τὸν αἰσθητὸ καὶ ἑκούσιο θάνατο γιὰ χάρι ὅλων, ἔτσι κι αὐτὸς ἂς μὲ ἀκολουθῇ μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο, ὅπως οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες· διαφορετικά, ἂς ὑπομένῃ [τουλάχιστον] τὸν κατὰ προαίρεσιν θάνατο.

176. Καὶ πάλι λέγει πρὸς τὸν πλούσιο ἐκεῖνον: «ἂν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πήγαινε, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου» καὶ τὰ λοιπά· περὶ τοῦ ὁποίου [πλουσίου] λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ρπ´], ὅτι ἔλεγε ψέματα, ὅταν εἶπε ὅτι «ἐφύλαξε τὶς ἐντολές». Διότι ἂν τὶς τηροῦσε, δὲν θὰ εἶχε ἀποκτήσει [τόσα] πολλὰ κτήματα, ἀφοῦ ὁ νόμος λέγει πρῶτα «νὰ ἀγαπήσῃς Κύριον τὸν Θεόν σου μὲ ὅλη σου τὴν ψυχή». Διότι τὸ νὰ πῇ μὲ ὅλη σου [τὴν ψυχή], δὲν ἐπέτρεψε σ᾽ αὐτὸν ποὺ ἀγαπᾶ τὸν Θεό, νὰ ἀγαπᾶ καὶ κάτι ἄλλο, γιὰ τὸ ὁποῖο λυπᾶται, ὅταν τὸ ἀπαρνεῖται. Πάλι, «νὰ ἀγαπήσῃς τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτόν σου», δηλαδὴ κάθε ἄνθρωπο. Καὶ πῶς γίνεται νὰ φυλάγῃ [τὴν ἐντολή], ὅταν πολλοὶ ἄλλοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν καθημερινὴ τροφή, ἐνῶ αὐτὸς ἔχει κτήματα

προσπαθῶς; Εἰ γὰρ εἶχεν αὐτὰ ὡς ὁ Ἀβραάμ, Ἰὼβ τε καὶ οἱ λοιποὶ δίκαιοι, ὡς τὰ τοῦ Θεοῦ κτήματα, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος[255]. *Ὡσαύτως καὶ ὁ Χρυσόστομός φησιν· ἐπίστευσε μὲν ὅτι τὰ εἰρημένα πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀληθῆ εἰσι, δι᾽ ὃ καὶ λυπούμενος ἀπῆλθεν, ἠσθένησε δὲ πρὸς τὴν ἐργασίαν. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ οἱ πιστεύοντες μὲν τὰ τῶν Γραφῶν λόγια, ἀσθενοῦσι δὲ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν γεγραμμένων.*

πολλὰ καὶ μάλιστα μὲ ἐμπαθῆ προσκόλλησι σ᾽ αὐτά; Διότι, ἐὰν τὰ εἶχε ὅπως ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Ἰὼβ καὶ οἱ λοιποὶ δίκαιοι, σὰν [νὰ ἦταν] κτήματα τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἔφευγε λυπημένος. Ἐπίσης καὶ ὁ Χρυσόστομος[ρπα´] λέγει· «πίστεψε μέν, ὅτι ἦταν ἀληθινὰ τὰ λόγια, ποὺ ἐλέχθησαν ἀπὸ τὸν Κύριο πρὸς αὐτόν, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἔφυγε λυπημένος, ἀλλὰ ἀδυνατοῦσε νὰ τὰ πράξῃ. Διότι ὑπάρχουν πολλοί, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν μὲν στὰ λόγια τῶν Γραφῶν, ἀδυνατοῦν ὅμως νὰ ἐκπληρώσουν αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶναι γραμμένα».



ΟΤΙ ΜΕΓΑ ΑΓΑΘΟΝ Η ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΜΕΤΑ ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΩΣ

[177.] Ταῦτα τοίνυν καὶ ἄλλα τούτων πλείονα εὑρίσκεται ὁ Κύριος συμβουλεύων, ὁμοίως καὶ οἱ Ἀπόστολοι γράφοντες· παρακαλοῦμεν ἡμᾶς, ἀγαπητοί[256]*, τόδε καὶ τόδε ποιήσατε· ἡμεῖς δὲ οὐ καταδεχόμεθα παρακαλέσαι τοὺς ζητοῦντας παρ᾽ ἡμῶν συμβουλήν, ἵνα ὅταν θεάσωνται ἡμᾶς ταπεινωμένους καὶ τιμῶντας αὐτούς, μετὰ χαρᾶς ὑπακούσωσι καὶ πληροφορίαν λάβωσιν, ὅτι μετὰ ἀγάπης πολλῆς καὶ ταπεινώσεως λαλοῦμεν τὸν λόγον τῆς ἁγίας Γραφῆς. Καὶ πρὸς τὴν τιμὴν καὶ ἀγάπην, ἣν ἔχουσιν ἐξ ἡμῶν, σπεύσουσι, καὶ σὺν τούτοις τὰ δυσχερῆ καταδέξονται καὶ ὡς εὐχερῆ αὐτοῖς ἐκ τῆς ἀγάπης φανήσονται· ὡς ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Πέτρος, σταυρὸν καὶ θάνατον ἀκούων πολλάκις, ἠγάλλετο*[257]*, καὶ ὡς μηδὲν τοιοῦτον ἀκούων, διέκειτο ἐκ τῆς ἀγάπης ἧς ἐκέκτητο*

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΕΓΑΛΟ ΑΓΑΘΟ Η ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΜΕΤΑ ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΩΣ

177. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπ᾽ αὐτὰ συμβουλεύει ὁ Κύριος, ὁμοίως καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ὅταν γράφουν· «σᾶς παρακαλοῦμε ἀγαπητοὶ νὰ κάνετε αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο». Ἐμεῖς ὅμως δὲν καταδεχόμαστε νὰ παρακαλέσωμε αὐτούς, ποὺ ζητοῦν ἀπὸ μᾶς συμβουλή, ὥστε, ὅταν μᾶς δοῦν νὰ εἴμαστε ταπεινοὶ καὶ νὰ τοὺς τιμοῦμε, νὰ ὑπακούσουν μὲ χαρὰ καὶ νὰ πληροφορηθοῦν, ὅτι μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ ταπείνωσι τοὺς λέγομε τὸν λόγο τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Καὶ γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἔχουν [ἀπολαύσει] ἀπὸ ἐμᾶς, θὰ σπεύσουν [μὲ προθυμία] καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ θὰ ἀποδεχθοῦν καὶ τὰ δύσκολα, [τὰ ὁποῖα] καὶ θὰ τοὺς φανοῦν εὔκολα λόγῳ τῆς ἀγάπης· ὅπως ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Πέτρος ἀκούγοντας πολλὲς φορὲς γιὰ σταυρὸ καὶ θάνατο «ἔνοιωθε ἀγαλλίασι» καὶ συμπεριφερόταν μὲ τέτοια διάθεσι, σὰν νὰ μὴν εἶχε ἀκούσει τίποτα ἀπὸ αὐτά, λόγῳ τῆς ἀγάπης, ποὺ εἶχε ἀποκτήσει γιὰ τὸν

πρὸς τὸν Διδάσκαλον. Καὶ περὶ μὲν τῶν θαυμάτων οὐδεμίαν εἶχε φροντίδα, ὡς οἱ ἄπιστοι· ἀλλὰ ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, φησίν, ἔχεις[258]*, καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐχ οὕτω δὲ ὁ Ἰούδας ὁ δὶς ἀποθανών· ἀπήγξατο*[259] *καὶ οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζήσας ἀμετανοήτως καὶ ἀσθενήσας δεινῶς ἐλάκησε μέσος*[260]*, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων. Καὶ πάλιν ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς γράφων, ποτὲ μέν, φησίν, ἱμειρόμενοι εὐδοκοῦμεν δοῦναι ἡμῖν, οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰς ἑμαυτῶν [recte: ἑαυτῶν]*[λα'] *ψυχάς*[261]*· ποτὲ δέ, ἡμεῖς δοῦλοι ὑμῶν διὰ Χριστόν. Καὶ πάλιν πρὸς Τιμόθεον γράφων, λέγει, ἔχειν τοὺς πρεσβυτέρους ὡς πατέρας, τοὺς νεωτέρους ὡς ἀδελφούς*[262]*. Καὶ τίς ἱκανὸς κατανοεῖν τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἁγίων καὶ τὴν διάπυρον ἀγάπην, ἣν εἶχον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον; [178.] Οὐ μόνον τοίνυν τούτοις ὀφείλομεν προσέχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅν τινα*

Διδάσκαλο. Καὶ γιὰ τὰ μὲν θαύματα δὲν εἶχε κανένα διαλογισμό, ὅπως οἱ ἄπιστοι· ἀλλὰ ἔλεγε «ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου» καὶ τὰ λοιπά. Δὲν [ἦταν] ὅμως ἔτσι [καὶ] ὁ Ἰούδας, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε δύο φορές· κρεμάστηκε καὶ δὲν ἀπέθανε, ἀλλά, ἀφοῦ ἔζησε ἀμετανόητα καὶ ἀρρώστησε βαριά, «διερράγη στὸ μέσο τοῦ σώματός του» [ἡ κοιλία του], ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Καὶ πάλι ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος, γράφοντας πρὸς τοὺς ἀδελφούς, ἄλλοτε μὲν λέγει· «ἐπειδὴ τόσο θερμὰ σᾶς ἀγαποῦμε, ἔχομε τὴν πρόθυμη διάθεσι νὰ σᾶς δώσωμε, ὄχι μόνο τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς ἴδιες τὶς ψυχές μας». Ἄλλοτε δέ, «ἐμεῖς εἴμαστε δικοί σας δοῦλοι γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ». Καὶ πάλι, γράφοντας στὸν Τιμόθεο, λέγει· «νὰ ἔχης τοὺς πρεσβυτέρους σὰν Πατέρες καὶ τοὺς νεωτέρους σὰν ἀδελφούς». Καὶ ποιὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ κατανοήση τὴν ταπείνωσι τῶν Ἁγίων καὶ τὴν διάπυρη ἀγάπη, τὴν ὁποία εἶχαν πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον;

178. [Ἔτσι] λοιπὸν δὲν ὀφείλομε νὰ προσέχωμε μόνο σ᾽ αὐτούς,

λέγομεν ἢ γράφομεν. Ὁ γὰρ θέλων νουθετεῖν ἢ συμβουλὴν δοῦναί τινι, μᾶλλον δὲ ὑπόμνησιν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ὀφείλει πρῶτον καθαρθῆναι ἐκ τῶν παθῶν, ἵνα γινώσκῃ ἀψεύστως τὸν τοῦ Θεοῦ σκοπὸν καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ αἰτοῦντος παρ᾽ αὐτοῦ λόγον. Διότι οὐ πᾶσι τὸ αὐτὸ φάρμακον πρέπει, κἂν ἴσως ἡ ἀσθένεια μία ὑπάρχῃ· ἔπειτα πληροφορηθῆναι παρὰ τῷ αἰτοῦντι συμβουλίαν, εἴτε ἐκ τοῦ ὑποταγῆναι αὐτὸν ἐφάπαξ ψυχῇ τε καὶ σώματι, εἴτε ἐκ τοῦ αὐτομάτως παρακαλέσαι μετὰ θερμῆς πίστεως, καὶ λόγον ζητῆσαι δίχα ἐρωτήσεως τοῦ διδασκάλου, ἢ ἄλλης ἀνάγκης καταναγκαζούσης αὐτὸν πρὸς τὸ ὑποκρίνεσθαι, ὅτι δῆθεν ποθεῖ λόγον ἀκοῦσαι, ἵνα μὴ οἱ δύω εἰς ψεῦδος ἐμπέσωσι καὶ πολυλογίαν, πονηρίαν τε καὶ ἄλλα πολλά. Καὶ ὁ μὲν βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ δῆθεν διδάσκοντος αὐτὸν εἰπεῖν παρὰ προαίρεσιν, καὶ ψεύδεται αἰσχυνόμενος καὶ ὑποκρίνεται ὅτι ἀγαθὸν θέλει ποιῆσαι. Ὁ δὲ πονηρευ-

ἀλλὰ καὶ σ᾽ ὁποιονδήποτε ὁμιλοῦμε ἢ γράφομε. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ νουθετῇ ἢ νὰ δίνῃ συμβουλὴ σὲ κάποιον ἢ μᾶλλον ὑπόμνησι, ὅπως λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[ρπβ'], ὀφείλει πρῶτα νὰ καθαρθῇ ἀπὸ τὰ πάθη, γιὰ νὰ γνωρίζῃ ἀληθινὰ τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κατάστασι ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ζητεῖ ἀπὸ αὐτὸν λόγο. Διότι δὲν ταιριάζει σὲ ὅλους τὸ ἴδιο φάρμακο, ἀκόμη κι ἂν ἡ [ὑφισταμένη] ἀσθένεια εἶναι ἴδια. Ἔπειτα πρέπει νὰ ἔχῃ πληροφορία [γιὰ τὴν διάθεσι] ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τοῦ ζητεῖ τὴν συμβουλή, εἴτε ἀπὸ τὴν [ὁλοκληρωτικὴ] ὑποταγή του σ᾽ αὐτὸν καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, εἴτε ἐκ τοῦ ὅτι αὐθόρμητα [θέλησε] νὰ παρακαλέσῃ μὲ θερμὴ πίστι καὶ νὰ ζητήσῃ [νὰ ἀκούσῃ] λόγο, χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσῃ [ἢ ὑποκινήσῃ πρῶτος] ὁ διδάσκαλος, ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη ἀνάγκη, ἡ ὁποία τὸν πιέζει νὰ ὑποκρίνεται, ὅτι δῆθεν ποθεῖ νὰ ἀκούσῃ τὸν λόγο [του], γιὰ νὰ μὴ πέσουν καὶ οἱ δύο σὲ ψεῦδος καὶ πολυλογία καὶ πονηρία καὶ ἄλλα πολλά. Αὐτὸς μὲν [ὁ μαθητής, ἐπειδὴ] ἐξαναγκάζεται ἀπὸ τὸν δῆθεν διδάσκαλό του νὰ πῇ [κάτι] παρὰ τὴν θέλησί του, ἀπὸ ντροπὴ καὶ ψεύδεται καὶ ὑποκρίνεται, ὅτι θέλει νὰ κάνῃ κάτι

όμενος, κολακεύει τὸν διδασκόμενον, ἵνα δῆθεν τὰ κεκρυμμένα ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ἐπιτύχῃ καὶ ἁπλῶς πᾶσαν μηχανὴν κινῶν καὶ πολυλογίαν· καὶ ὥς φησιν ὁ Σολομών, ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτία[263]. Ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, τίνα εἰσι ταύτης τὰ πταίσματα. [179.] Οὐκ ἐρρέθησαν δὲ ταῦτα, οὐχ ἵνα μὴ τοὺς ὑπὸ χεῖρα καὶ πίστει βεβαίᾳ προσερχομένους νουθετεῖν ἀποβάλλωμεν, καὶ μάλιστα οἱ ἀπαθῶς διακείμενοι, ἀλλ' ἵνα μὴ αὐθαδῶς τοὺς μήτε ἐξ ἔργων, μήτε ἐκ θερμῆς πίστεως θέλοντας ἀκοῦσαι, ἐκ κενοδοξίας διδάσκωμεν, οἱ ἔτι ἐμπαθεῖς τυγχάνοντες, μήτε αὐθεντικῶς τοῦτο ποιῶμεν· ἀλλ' ὡς οἱ Πατέρες ἔλεγον· ὅτι ἐκτὸς ἐρωτήσεως τῶν ἀδελφῶν οὐ δεῖ λαλεῖν τινα ὠφελείας χάριν· ἵνα ἐκ προαιρέσεως γένηται τὸ ἀγαθόν[264], ὥς φασιν οἱ Ἀπόστολοι· μὴ ὡς κατακυριεύοντες τὴν ποίμνην [recte: τῆς ποίμνης][λβ'], ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου[265] καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πρὸς τὸν

καλό. Ὁ δὲ [διδάσκαλος] μὲ πονηρία κολακεύει τὸν διδασκόμενο, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ [νὰ ἀνακαλύψῃ] τάχα ἐκεῖνα ποὺ κρύβονται στὴ διάνοιά του καὶ γενικὰ κινεῖ [καὶ μεταχειρίζεται] κάθε πανουργία καὶ πολυλογία. Καὶ ὅπως λέγει ὁ Σολομών, «ἀπὸ τὴν πολυλογία δὲν θὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἁμαρτία». Ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος[ρπγ'] ποιὰ εἶναι τὰ ἁμαρτήματά της, [ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν πολυλογία].

179. Αὐτά, ὅμως, δὲν ἐλέχθησαν γιὰ νὰ ἀπομακρύνωμε αὐτούς, οἱ ὁποῖοι [εὑρίσκονται] σὲ ὑπακοὴ καὶ μὲ βεβαία πίστι προσέρχονται γιὰ νουθεσία καὶ μάλιστα σὲ ὅσους εἶναι ἀπαθεῖς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ διδάσκωμε ἀπὸ κενοδοξία μὲ αὐθάδεια, ὅσοι εἴμαστε ἀκόμη ἐμπαθεῖς, ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι οὔτε ἀπὸ ἔργα οὔτε ἀπὸ θερμὴ πίστι θέλουν νὰ ἀκούσουν, οὔτε αὐτὸ νὰ τὸ κάνωμε αὐταρχικά. Ἀλλά, ὅπως ἔλεγαν οἱ Πατέρες, ὅτι χωρὶς ἐρώτησι τῶν ἀδελφῶν, δὲν πρέπει νὰ ὁμιλῇ κανείς, μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ὠφελήσῃ, «γιὰ νὰ γίνεται τὸ καλὸ μὲ τὴν συγκατάθεσί τους», ὅπως λέγουν οἱ Ἀπόστολοι. «Ὄχι σὰν νὰ εἶσθε ἐξουσιαστὲς τοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ νὰ γίνεσθε παράδειγμα στὸ ποίμνιό σας», καὶ τὰ λοιπά. Καὶ πρὸς τὸν

ἅγιον Τιμόθεον ὁ Ἀπόστολος ἔφη· δεῖ τὸν γεωργὸν πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν[266], περὶ τὸ ἐργάζεσθαι ἅπερ [recte: ὧνπερ] [λγ´] μέλλει διδάσκειν, λέγων δηλαδή. Καὶ πάλιν· μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω[267], ἤτοι μηδ᾽ ὅλως ποιήσῃς τι νεωτερικόν, ἀλλ᾽ ὡς τέλειος ἐν Χριστῷ ἔσο. Ὁμοίως καὶ εἰς τὸ Γεροντικὸν λέγει, ὅτι δίχα ἐπερωτήσεως τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἔλεγον οἱ Πατέρες πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς, ἀλλ᾽ ἡγοῦντο τοῦτο ἀργολογίαν· καὶ εἰκότως. Ἐκ γὰρ τοῦ οἴεσθαι ἡμᾶς γνῶσιν ἔχειν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, λόγον κινοῦμεν αὐτόματοι. [180.] Καὶ γὰρ ὅσον ὑπεύθυνοι ἐσμέν, τοσοῦτον δοκοῦμεν ἐλευθερίαν ἔχειν· καθάπερ οἱ Ἅγιοι, ὅσον ἐγγίζουσι τῷ Θεῷ, τοσοῦτον ἔχουσιν ἑαυτοὺς ἁμαρτωλούς, φησὶν ὁ Ἅγιος Δωρόθεος. Ἐκ γὰρ τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως ἐκπληττόμενοι, ὡς ταύτης τυχόντες, εἰς ἀμηχανίαν ἔρχονται. Ὡσαύτως καὶ οἱ Ἅγιοι Ἄγγελοι ἐκ τῆς ἀπείρου εὐφροσύνης καὶ ἐκπλήξεως,

ἅγιο Τιμόθεο εἶπε ὁ Ἀπόστολος· «ὁ γεωργὸς πρῶτος πρέπει νὰ ἀπολαμβάνῃ ἀπὸ τοὺς καρπούς», δηλαδὴ πρέπει [πρῶτος] νὰ ἐργασθῇ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ διδάξῃ. Καὶ πάλι· «κανεὶς νὰ μὴν σὲ καταφρονῇ γιὰ τὴ νεότητά σου», δηλαδὴ νὰ μὴν κάνῃς καθόλου τίποτε ἀπὸ αὐτά, τὰ ὁποῖα κάνουν οἱ νέοι, ἀλλὰ νὰ εἶσαι τέλειος ἐν Χριστῷ. Ὁμοίως καὶ στὸ Γεροντικὸ[ρπδ´] λέγει, ὅτι χωρὶς ἐρώτησι τῶν ἀδελφῶν, οἱ Πατέρες δὲν ἔλεγαν τίποτε πρὸς σωτηρία ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ θεωροῦσαν ἀργολογία· καὶ σωστά. Διότι ἐμεῖς, ἐπειδὴ νομίζομε ὅτι ἔχομε περισσότερη γνῶσι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀρχίζομε ἀπὸ μόνοι μας τὸν λόγο [χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦμε]. 180. Διότι ὅσο [περισσότερο] εἴμαστε ὑπεύθυνοι [γιὰ ἁμαρτίες], τόσο περισσότερο νομίζομε ὅτι ἔχομε ἐλευθερία· ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἅγιοι, ὅσο περισσότερο πλησιάζουν τὸν Θεό, τόσο περισσότερο θεωροῦν τοὺς ἑαυτούς τους ἁμαρτωλούς, λέγει ὁ ἅγιος Δωρόθεος[ρπε´]. Διότι ἀπὸ μεγάλη ἔκπληξι γιὰ τὴν γνῶσι τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ἀξιώθηκαν, περιέρχονται σὲ ἀμηχανία. Ἐπίσης καὶ οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι ἀπὸ τὴν ἀπέραντη εὐφροσύνη καὶ τὴν ἔκπληξι, δὲν χορταίνουν τὴν

τῆς δοξολογίας κόρον οὐ λαμβάνουσι· καὶ ὅτι κατηξιώθησαν τοιοῦτον Δεσπότην ὑμνεῖν, ἀπαύστως ὑμνοῦσι, θαυμάζοντες τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ γινόμενα, ὡς ἔφη ὁ Χρυσόστομος, καὶ προκόπτοντες εἰς μείζονα γνῶσιν, ὥς φησιν ὁ Θεολόγος. Ὁμοίως καὶ οἱ Ἅγιοι πάντες ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ὥσπερ αἱ νοεραὶ δυνάμεις μεταδίδουσιν ἀλλήλαις τὸν φωτισμόν, οὕτω καὶ οἱ λογικοὶ ὑπ᾽ ἀλλήλων διδάσκονται. Οἱ μὲν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν τὴν πεῖραν λαμβάνοντες, τοὺς ὑποδεεστέρους διδάσκουσιν· οἱ δὲ νοερῶς ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μανθάνοντες, καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ αὐτοῖς ἀποκαλυφθέντα μυστήρια διὰ γραφῆς δηλοποιοῦσι. [181.] Διὰ τοῦτο πάντες χρῄζομεν τοῦ ταπεινωθῆναι τῷ Θεῷ καὶ ἀλλήλοις, ὡς τὸ εἶναι λαβόντες καὶ τὰ ἄλλα πάντα παρὰ Θεοῦ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ παρ᾽ ἀλλήλων τὴν γνῶσιν. Καὶ ὁ μὲν ταπείνωσιν ἔχων, ἐπὶ πλεῖον φωτίζεται. Ὁ δὲ μὴ θέλων ταπεινωθῆναι, μένει ἐν τῷ σκότει, ὡς ὁ πρίν

δοξολογία [τοῦ Θεοῦ]. Καὶ ἐπειδὴ ἀξιώθηκαν νὰ ὑμνοῦν ἕναν τέτοιο Δεσπότη, ἀκατάπαυστα τὸν ἀνυμνοῦν, θαυμάζοντας ὅσα ἔγιναν ἀπὸ Αὐτόν, ὅπως εἶπε ὁ Χρυσόστομος[ρπστ΄] καὶ [ἔτσι] προοδεύουν σὲ μεγαλύτερη γνῶσι, ὅπως λέγει ὁ Θεολόγος. Ὁμοίως καὶ ὅλοι οἱ Ἅγιοι στὸν παρόντα καὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Καὶ ὅπως οἱ νοερὲς δυνάμεις μεταδίδουν τὸν φωτισμὸ ἡ μία στὴν ἄλλη, ἔτσι καὶ οἱ λογικοὶ διδάσκονται ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἄλλοι μέν, ἀφοῦ λάβουν τὴν πεῖρα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, διδάσκουν τοὺς ὑποδεεστέρους· ἄλλοι δέ, ἀφοῦ διδαχθοῦν νοερὰ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, φανερώνουν γραπτῶς καὶ στοὺς ἄλλους τὰ ἀποκαλυφθέντα σ᾽ αὐτοὺς μυστήρια.

181. Γι᾽ αὐτὸ ὅλοι ἔχομε ἀνάγκη νὰ ταπεινωθοῦμε μπροστὰ στὸν Θεὸ καὶ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, ἀφοῦ ἐλάβαμε τὴν ὕπαρξί μας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ μέσῳ Αὐτοῦ τὴν γνῶσι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Καὶ ἐκεῖνος μέν, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ταπείνωσι φωτίζεται περισσότερο. Ἐνῶ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν θέλει νὰ ταπεινωθῆ παραμένει στὸ σκοτάδι, ὅπως ὁ πρώην ἑωσφόρος καὶ μετέπειτα διάβολος.

ἑωσφόρος, καὶ ὕστερον διάβολος. Διότι πρῶτον ὑπῆρχε τοῦ κατωτέρου τάγματος τῶν νοερῶν δυνάμεων, ἤγουν τοῦ δεκάτου μὲν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου τάγματος τοῦ παρισταμένου τῷ ἀστέκτῳ θρόνῳ, πρώτου δὲ ἀπὸ τῆς γῆς. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἔπαρσιν, οὐ μόνον τῶν ἐννέα ταγμάτων καὶ ἡμῶν τῶν γηΐνων κάτωθεν ἐγένετο σύν τοῖς ὑπακούσασιν αὐτῷ ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν καταχθονίων, ἐν τῷ ταρτάρῳ ῥιφθεὶς διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην. Διὰ τοῦτο πολλάκις εἴρηται, ὅτι ἐκτὸς ἄλλης ἁμαρτίας ἀρκεῖ ἡ ἀπόνοια πρὸς ἀπώλειαν ψυχῆς. Ὁ γὰρ ἔχων τὰ ἑαυτοῦ πταίσματα μικρά, παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς μείζονα, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. [182.] Καὶ ὁ λαβὼν παρὰ Θεοῦ δῶρον, καὶ ἀχαρίστως διακείμενος, τὴν τούτου στέρησιν γενέσθαι κατασκευάζει· διότι ἀνάξιον ἑαυτὸν ἐποίησε τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος. Ἡ γὰρ εὐχαριστία πρεσβεύει· πλὴν μὴ ἔστω ἡ εὐχαριστία ὡς ἡ τοῦ Φαρισαίου[268] ἐκείνου, τοὺς

Διότι [ὁ ἑωσφόρος] πρῶτα ὑπῆρχε [ἄρχων] στὸ κατώτερο τάγμα τῶν νοερῶν δυνάμεων, δηλαδὴ στὸ δέκατο μὲν [κατὰ σειρὰ] ἀπὸ τὸ ἀνώτατο τάγμα, ποὺ παρίσταται [κύκλῳ] τοῦ φοβεροῦ Θρόνου, ἀλλὰ στὸ πρῶτο ἀπὸ τὴν γῆ [πρὸς τὰ ἄνω]. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἔπαρσί του ἔπεσε, μαζὶ μὲ αὐτούς, ποὺ τὸν ὑπάκουσαν, ὄχι μόνο κάτω ἀπὸ τὰ ἐννέα τάγματα καὶ κάτω ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς γηΐνους, ἀλλὰ καὶ κάτω ἀπὸ τὰ καταχθόνια, ἀφοῦ ρίχτηκε, ἐξαιτίας τῆς ἀγνωμοσύνης του, στὰ τάρταρα. Γι᾽ αὐτό, πολλὲς φορὲς ἔχει λεχθῆ, ὅτι χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, ἀρκεῖ ἡ ἀλαζονεία πρὸς ἀπώλεια τῆς ψυχῆς. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὰ ἁμαρτήματά του μικρά, παραχωρεῖται [ἀπὸ τὸ Θεὸ] νὰ πέσῃ σὲ μεγαλύτερα, λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[ρπζ'].

182. Ἐνῶ ἐκεῖνος, ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἕνα δῶρο καὶ εὑρίσκεται μὲ διάθεσι ἀχαριστίας, ἑτοιμάζει τὴν στέρησι αὐτοῦ [τοῦ δώρου]· διότι [ὁ ἴδιος] κατέστησε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ρπη']. Διότι ἡ [ἴδια] ἡ εὐχαριστία μεσιτεύει [στὸ Θεὸ γιὰ μᾶς]· ἂς μὴν εἶναι ὅμως ἡ εὐχαριστία [μας], ὅπως ἡ τοῦ [Φαρισαίου] ἐκείνου, μὲ τὴν ὁποία κατέκρινε μὲν τοὺς

μὲν ἄλλους κατακρίνουσα, ἑαυτὸν δὲ δικαιοῦσα, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς πλείονα πάντων χρεωστοῦσα καὶ ἐξ ἀπορίας εὐχαριστοῦσα καὶ ἐκπληττομένη, κατανοοῦσα τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν καὶ ἀνοχήν. [183.] Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ θαυμάσαι χρὴ πῶς ἀνενδεὴς ὢν ὁ ὑπερύμνητος Θεός, παρ᾽ ἡμῶν δέχεται τὴν εὐχαριστίαν, καὶ ταῦτα παροργιζόντων καὶ παραπικραινόντων ἡμῶν ἀεὶ μετὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων εὐεργεσιῶν, τῶν περιεκτικῶν τε καὶ ἰδικῶν· περὶ ὧν ἔγραψεν ὅ τε Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες, οὐ μόνον τῶν σωματικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχικῶν διὰ πολλῶν τρόπων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ἐξ ὧν καὶ τοῦτο ὑπάρχει, τὸ εἶναί τινα μὲν φανερὰ καὶ εὔληπτα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενα, τινὰ δὲ ἀσαφῆ καὶ δύσληπτα, ἵνα διὰ τῶν μὲν τοὺς ῥαθυμοτέρους ἕλκῃ πρὸς πίστιν καὶ ζήτησιν τῶν λειπομένων καὶ μὴ ἐκ τῆς ἄγαν ἀκαταληψίας εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ἀπιστίαν ἐμπέσω-

ἄλλους, τὸν ἑαυτόν του ὅμως ἐδικαίωσε, ἀλλὰ μᾶλλον [νὰ εἶναι ἡ εὐχαριστία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἔτσι ὥστε νὰ ἀναγνωρίζῃ], ὅτι ὀφείλει περισσότερα ἀπ᾽ ὅλους καὶ [εὑρισκόμενος] σὲ ἀπορία νὰ εὐχαριστῇ καὶ νὰ ἐκπλήσσεται, κατανοώντας τὴν ἀνέκφραστη μακροθυμία καὶ ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ. 183. Ὄχι δὲ μόνον αὐτά, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ θαυμάσωμε, πῶς, ἂν καὶ ὁ ὑπερύμνητος Θεὸς δὲν ἔχει καμμία ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, δέχεται ἀπὸ ἐμᾶς τὴν εὐχαριστία καὶ μάλιστα, ἐνῶ ἐμεῖς Τὸν παροργίζομε καὶ Τὸν καταπικραίνομε πάντοτε μετὰ ἀπὸ τὶς τόσες πολλὲς καὶ τόσο μεγάλες εὐεργεσίες [Του], καὶ τὶς γενικὲς καὶ τὶς εἰδικές· γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγραψε καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες μὲ πολλοὺς τρόπους, ὄχι μόνο τὶς σωματικὲς ἀλλὰ καὶ τὶς ψυχικές, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀναρίθμητες, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ τοῦτο συμβαίνει· δηλαδὴ τὸ νὰ εἶναι μερικὰ μὲν κείμενα στὶς θεῖες Γραφὲς φανερὰ καὶ εὐκολονόητα, μερικὰ δὲ ἀσαφῆ καὶ δυσκολονόητα, ὥστε μὲ τὰ μὲν [πρῶτα] νὰ προσελκύῃ [ὁ Θεὸς] τοὺς πιὸ ραθύμους εἰς τὴν πίστι καὶ εἰς τὴν ἀναζήτησι [καὶ διερεύνησι] τῶν ὑπολοίπων καὶ [ἔτσι] νὰ μὴν πέσωμε, ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀκατα-

μεν. Διὰ τῶν δέ, ἵνα μὴ κατάκρισιν μείζονα ἕξωμεν, καταφρονοῦντες τοῦ νοουμένου ῥητοῦ, ἀλλ᾽ ὅπως ἑκουσίως πονοῦντες οἱ βουλόμενοι ἔργῳ ζητεῖν τὰ ἄδηλα καὶ ἕξουσιν ἔπαινον ἐκ τούτου, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος.

νοησία [τῶν Γραφῶν] σὲ ἀπόγνωσι καὶ ἀπιστία. Μὲ τὰ [δεύτερα] δέ, νὰ μὴ καταδικασθοῦμε περισσότερο, ἐπειδὴ δὲν λογαριάζομε [ὡς σπουδαῖο] τὸ εὐκολονόητο ρητό, ἀλλὰ μὲ προαιρετικοὺς κόπους, ὅσοι θέλουν, νὰ ἐρευνοῦν ἔμπρακτα τὰ ἀφανῆ [καὶ κεκρυμμένα] καὶ θὰ ἔχουν ἔπαινο ἀπὸ αὐτά, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος.

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ Η ΣΥΧΝΟΤΕΡΑ ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

ΟΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ Η ΣΥΧΝΟΤΕΡΑ ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

[184.] Καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ ῥητὸν πολλάκις περιέχει ἡ θεία Γραφή, καὶ οὐ πολυλογία ἐστίν, ἀλλ᾽ ἵνα τῇ πυκνοτέρᾳ ὑπομνήσει καὶ τοὺς λίαν ῥᾳθυμοτέρους περὶ τὴν ἀκρόασιν, πρὸς μνήμην καὶ κατανόησιν τῶν λεγομένων ἄγῃ παραδόξως καὶ φιλανθρώπως, καὶ μὴ διαφύγῃ τὰς ἀκοὰς ὁ λόγος διὰ τὴν ταχύτητα καὶ σμικρότητα τοῦ τυχόντος ῥητοῦ. Καὶ μάλιστα ὅταν ἀσχολούμεθα ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασιν, οἱ μηδὲν κἂν ἐκ μέρους γινώσκοντες, καίπερ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος,

184. Καὶ πάλι πολλὲς φορὲς ἡ θεία Γραφὴ περιέχει [ἐπαναλαμβάνοντας] τὸ ἴδιο ρητὸ καὶ δὲν εἶναι [ἀπὸ] πολυλογία, ἀλλὰ [τὸ κάνει] ὥστε, μὲ τὴν συχνότερη ὑπενθύμισι, καὶ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑπερβολικὰ ράθυμοι [καὶ ἀδιάφοροι] εἰς τὴν ἀκρόασι [τῶν θείων λόγων], νὰ ὁδηγῇ, μὲ παράδοξο τρόπο καὶ μὲ φιλανθρωπία, στὴν μνήμη καὶ κατανόησι τῶν λεγομένων, γιὰ νὰ μὴν διαφύγῃ τὴν ἀκοὴ ὁ λόγος, ἐξαιτίας τῆς συντομίας καὶ τῆς μικρῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐξεταζομένου ρητοῦ. Καὶ [αὐτὸ ἰσχύει] ἰδιαίτερα, ὅταν ἀσχολούμεθα μὲ τὰ βιοτικὰ πράγματα, ἐμεῖς οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχομε οὔτε κἂν τὴν μερικὴ γνῶσι, μολονότι ὁ Χρυ-

τὸ ἐκ μέρους οὐκ ἔστι μέρος ὁλόκληρον, ἀλλὰ μέρος τοῦ μέρους· καταργηθήσεται δέ, οὐχ ἵνα ἀφανισθῇ καὶ εἰς μηδὲν χωρήσῃ, ἐπεὶ ἂν γνῶσιν οὐκ εἴχομεν, οὐδὲ ἄνθρωποι ἦμεν. Ἀλλὰ καταργηθήσεται μὲν τὸ ἐκ μέρους ὡς ὑπὸ τοῦ προσώπου πρὸς πρόσωπον, ὡς ἡ τοῦ νηπίου ἡλικία ἐκ τοῦ γενέσθαι ἀνήρ, ὡς αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἔφη[269]*, ἑρμηνεύων αὐτοῦ τὸ ῥητὸν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ νηπίου· οἷον πάλιν φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ὅτι ἄρτι μὲν γινώσκομεν τὸν οὐρανὸν ὅτι ἐστὶ καὶ οὐκ οἴδαμεν τί ἐστί, τότε δὲ καταργηθήσεται τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ μείζονος, τοῦτ᾽ ἔστι τοῦ γνῶναι ἡμᾶς καὶ τὸ τί ἐστιν, ὥστε αὔξει μᾶλλον ἡ γνῶσις. [185.] Καὶ γάρ εἰσι πολλὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια, καὶ οὐ γινώσκομεν τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς λεγομένοις· ἀλλὰ μὴ κατεπαρθῇς, φησὶν ὁ Θεολόγος, τὴν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην, ὁμολογούντων τὴν ἄγνοιαν, τὰς λέξεις μεμφόμενος. Ἄλογον γὰρ καὶ σκαιὸν τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προ-*

σόστομος[ρπθ'] λέγει, ὅτι ἡ μερικὴ [γνῶσι] δὲν εἶναι πλήρης [γνῶσι ὡς μερική], ἀλλὰ εἶναι μέρος τοῦ [ὁλοκλήρου] μέρους τῆς [γνώσεως]· θὰ καταργηθῇ δέ, ὄχι γιὰ νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ νὰ καταλήξῃ στὸ μηδέν, διότι ἂν δὲν εἴχαμε γνῶσι, οὔτε ἄνθρωποι θὰ εἴμαστε. Ἀλλὰ θὰ καταργηθῇ μὲν ἡ μερικὴ [γνῶσι ἀπὸ τὴν πλήρη γνῶσι, ὅταν μᾶς ἀποκαλυφθῇ] ὡς πρόσωπο πρὸς πρόσωπο, ὅπως [καταργεῖται] ἡ ἡλικία τοῦ νηπίου μὲ τὴν ἐνηλικίωση τοῦ ἀνδρός, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος εἶπε, ἑρμηνεύοντας τὸ δικό του ρητὸ γιὰ τὴν παραβολὴ τοῦ νηπίου. Ὅπως πάλι λέγει ὁ Χρυσόστομος, ὅτι τώρα γνωρίζομε τὸν οὐρανὸ ὅτι ὑπάρχει, ἀλλὰ τί εἶναι δὲν γνωρίζομε, τότε ὅμως θὰ καταργηθῇ τὸ μικρότερο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο [ἡ μικρότερη γνῶσι θὰ καταργηθῇ ἀπὸ τὴν μεγαλύτερη], τὸ ὁποῖο σημαίνει, ὅτι θὰ γνωρίσωμε ἐμεῖς καὶ τὸ τί εἶναι [ὁ οὐρανός], ὥστε νὰ αὐξάνεται περισσότερο ἡ γνῶσι.

185. Διότι καὶ πολλὰ μυστήρια εἶναι κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ δὲν γνωρίζομε τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, [ὁ ὁποῖος κρύπτεται] μέσα στὰ λεγόμενα. Ἀλλὰ μὴν ἀλαζονευθῇς, λέγει ὁ Θεολόγος[ρϟ'], ὅταν ἀπὸ τὴν εὐγνωμοσύνη μας [καὶ καλὴ μας πρόθεσι] ὁμολογοῦμε τὴν ἄγνοιάν μας καὶ κατηγορή-

σέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσι, φησὶν ὁ Μέγας Διονύσιος. Ὅταν δέ τις διὰ τοῦ μακαρίου πένθους ζητήσῃ, τότε εὑρίσκει. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἐργασία τοῦ φόβου, δι᾽ ἧς ἡ ἀποκάλυψις τῶν κρυπτῶν γίνεται. Ἰδοὺ τοίνυν ὁ Προφήτης Ἡσαΐας λέγει· οἱ δὲ νεκροὶ ζωὴν οὐ μὴ ἴδωσι[270]*. Καὶ πάλιν· ἀναστήσονται οἱ νεκροί*[271]*. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο διαφωνία, ὡς δοκοῦσιν οἱ μὴ γινώσκοντες τὸν σκοπόν, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς θεωρίας τῆς θείας Γραφῆς· ὅτι διὰ μὲν τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν, ἔφη, ζωὴν οὐ μὴ ἴδωσι διὰ τὸ ἄψυχα εἶναι· περὶ δὲ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς τῶν δικαίων εὐφροσύνης, τὸ ἀναστήσονται οἱ νεκροί· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τῶν κεκοιμημένων συνάρσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*[272] *προφητεύων. [186.] Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου φασὶν οἱ Εὐαγγελισταί· ὁ μὲν καὶ μεθ᾽ ἡμέρας ἕξ*[273]*, ὁ δὲ καὶ μεθ᾽ ἡμέρας ὀκτώ*[274]*, μετὰ τῆς προλαβούσης θαυματοποιίας καὶ διδασκαλίας*

σης τὶς λέξεις. Διότι εἶναι παράλογο καὶ ἀτυχὲς τὸ νὰ μὴν προσέχωμε στὴ δύναμη τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ στὶς λέξεις, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος[ρζα']. Ὅταν ὅμως κάποιος ἀναζητήσῃ διὰ τοῦ μακαρίου πένθους, τότε εὑρίσκει. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ φόβου [ἡ ἐν φόβῳ Θεοῦ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν], μὲ τὴν ὁποία ἀνακαλύπτονται τὰ κρυπτά. Νὰ λοιπὸν [γιὰ παράδειγμα] ὁ Προφήτης Ἠσαΐας λέγει: «οἱ δὲ νεκροὶ δὲν θὰ δοῦν τὴν ζωή». Καὶ πάλιν «θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί». Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι διαφωνία, ὅπως νομίζουν, ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὸν σκοπό, ὅπως ἔχει λεχθῆ, ἀπὸ τὴν θεωρία τῆς θείας Γραφῆς· διότι τὸ «δὲν θὰ δοῦν ζωή», τὸ εἶπε μὲν γιὰ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν, ἐπειδὴ εἶναι ἄψυχα· ἐνῶ τὸ «θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροὶ» [τὸ εἶπε] γιὰ τὴν κοινὴ ἀνάστασι καὶ τὴν εὐφροσύνη τῶν δικαίων· καὶ ὄχι μόνον [γι᾽ αὐτό], ἀλλὰ [ἀκόμη τὸ εἶπε] προφητεύοντας τὴν συνανάστασι τῶν νεκρῶν μετὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ [κατὰ τὴν εἰς Ἅδου Κάθοδον Αὐτοῦ].

186. Ἐπίσης δὲ καὶ στὸ Ἅγιο Εὐαγγέλιο γιὰ τὴν Μεταμόρφωσι τοῦ Κυρίου λέγουν οἱ Εὐαγγελιστές, ὁ ἕνας «ὕστερα ἀπὸ ἕξι ἡμέρες», καὶ ὁ ἄλλος «ὕστερα ἀπὸ ὀκτὼ ἡμέρες», δηλαδὴ μετὰ τὴν θαυ-

τοῦ Κυρίου δηλαδή. Ἀλλ᾽ ὁ μέν, φησί, τὴν πρώτην καὶ τὴν ἐσχάτην παραδραμών, τὰς τούτων μέσον εἴρηκεν ἕξ· ὁ δὲ καὶ ταύτην κἀκείνην συμπαραλαβὼν ἔφη ὀκτώ. Καὶ πάλιν ὁ Θεολόγος Ἰωάννης ἐν τῷ κατ᾽ αὐτὸν Ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ ἐν δυσὶ τόποις λέγει· ἐν μὲν τῷ ἑνί, εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα[275], καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλά, ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς[276], καὶ οὐ λέγει ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· περὶ ὧν ἔγραψεν ὁ Ἅγιος Πρόχορος ὁ γράψας τὰ ἀμφότερα, ὅτι τὸ μὲν διὰ τὰ θαυμάσια καὶ τὰ λοιπά, ἃ ἐποίησεν ὁ Κύριος, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, ἅπερ οὐκ ἔγραψε, διὰ τὸ προγραφῆναι ὑπὸ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν, δι᾽ ὃ καὶ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ προσέθηκε· τὸ δὲ ἕτερον ῥητὸν περὶ κοσμοποιΐας, ὅτε ἀσώματος ἦν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, μεθ᾽ οὗ τὰ πάντα ὁ Πατὴρ ἐκ μὴ ὄντων ἐποίησε[277], λέγων, γενηθήτω τόδε, καὶ

ματοποιία, ποὺ προηγήθηκε καὶ τὴν διδασκαλία τοῦ Κυρίου. Ἀλλὰ ὁ μὲν [ἕνας] Εὐαγγελιστὴς [τὸ] λέγει [ἔτσι], διότι παρέλειψε τὴν πρώτη καὶ τὴν τελευταία [ἡμέρα], καὶ ἀνέφερε τὶς ἐνδιάμεσες ἕξι, ὁ δὲ [ἄλλος] εἶπε ὀκτώ, διότι συμπεριέλαβε καὶ τὴν πρώτη καὶ τὴν τελευταία. Καὶ πάλι ὁ Θεολόγος Ἰωάννης σὲ δύο χωρία τοῦ Εὐαγγελίου του λέγει· στὸ μὲν ἕνα: «ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἔκανε ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι γραμμένα» καὶ τὰ λοιπά, στὸ δὲ ἄλλο: «εἶναι καὶ ἄλλα πολλά, τὰ ὁποῖα ἔκανε ὁ Ἰησοῦς», καὶ δὲν λέγει «ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του», περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψε ὁ Ἅγιος Πρόχορος[ϙϟβ'], ποὺ κατέγραψε καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ *ἄλλο*, ὅτι τὸ μὲν [*πρῶτο*] τὸ *λέγει* ὁ Εὐαγγελιστής, γιὰ τὰ θαύματα καὶ τὰ λοιπά, τὰ ὁποῖα ἔκανε ὁ Κύριος, τὰ ὁποῖα καὶ δὲν τὰ ἔγραψε [ὁ Ἰωάννης], διότι εἶχαν γραφῆ προηγουμένως ἀπὸ τοὺς ἄλλους Εὐαγγελιστές, γι᾽ αὐτὸ πρόσθεσε καὶ τὸ «ἐνώπιον τῶν μαθητῶν Αὐτοῦ». Τὸ [δεύτερο] ὅμως ρητό, [τὸ λέγει] γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅταν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶχε λάβει τὸ [ἀνθρώπινο] σῶμα, μὲ τὸν Ὁποῖον ὁ Πατὴρ ἔκτισε τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος[16] [ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία], λέγοντας «ἂς γίνῃ

ἐγένετο[278]· ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ᾽ ἕν[279], φησὶν ὁ Θεολόγος, καὶ τὰ ἑξῆς. [187.] Καὶ ἁπλῶς πᾶσα γραφὴ καὶ πᾶς λόγος Θεοῦ, ἢ Ἁγίου τινός, ἢ τῶν αἰσθητῶν ἢ τῶν νοητῶν κτισμάτων σκοπὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ κεκρυμμένον· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀνθρώπινος λόγος. Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν νοῦν τοῦ τυχόντος ῥητοῦ, εἰ μὴ δι᾽ ἀποκαλύψεως· ὥς φησιν ὁ Κύριος περὶ τοῦ ἀνέμου, ὅτι τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ[280], καὶ τὰ ἑξῆς· περὶ οὗ ἔφη ὁ Χρυσόστομος· οὐχ ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ ἀήρ, εἴρηκεν ὁ Χριστὸς ὅπου θέλει, ἀλλὰ συγκαταβαίνων τῇ τοῦ Νικοδήμου ἀσθενείᾳ τέθεικε τὸν ἄνεμον ὁ Κύριος, ἵνα γινώσκῃ τὸ λεγόμενον αὐτῷ. Καὶ τὸν ἀέρα ἐν παραβολῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶπεν, ἤτοι τοῦ λόγου οὗ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε καὶ πρός τινας ἑτέρους, ὅτι ἅπερ λέγω ὑμῖν πνεῦμά ἐστιν, ἤγουν πνευματικά, καὶ οὐχ ὡς ὑμεῖς δοκεῖτε· οὐ γὰρ περὶ σωματικῶν πραγμάτων λέγω, ἵνα ὡς σωματικοὶ ὄντες γινώσκητε. Διὰ τοῦτό

αὐτό», καὶ [ἀμέσως] «ἐγένετο», τὰ ὁποῖα «ἐάν γράφωνται ἕνα πρὸς ἕνα», λέγει ὁ Θεολόγος [Ἰωάννης] καὶ τὰ λοιπά.

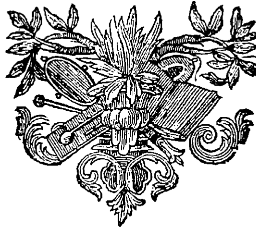
187. Καὶ γενικὰ κάθε γραφὴ καὶ κάθε λόγος τοῦ Θεοῦ ἢ κάποιου Ἁγίου [περὶ] ἢ τῶν αἰσθητῶν ἢ τῶν νοητῶν κτισμάτων, ἔχει κρυμμένο μέσα του ἕνα σκοπό [γιὰ τὸν ὁποῖο λέγεται ἢ γράφεται]· ὄχι μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ κάθε ἀνθρώπινος λόγος. Καὶ κανένας δὲν γνωρίζει τὸ νόημα τοῦ κάθε ῥητοῦ, παρὰ μόνον μέσῳ ἀποκαλύψεως [ποὺ θὰ τοῦ γίνῃ]· ὅπως λέγει ὁ Κύριος γιὰ τὸν ἄνεμο, ὅτι «ὁ ἀέρας πνέει ὅπου θέλει» καὶ τὰ λοιπά, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶπε [καὶ ἑρμήνευσε] ὁ Χρυσόστομος· ὅτι δὲν εἶπε ὁ Χριστός, ὅτι ἔχει ἐξουσία ὁ ἀέρας [νὰ πηγαίνῃ], ὅπου θέλει, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν ἄνεμο ὁ Κύριος, δείχνοντας συγκατάβασι στὴν ἀδυναμία τοῦ Νικοδήμου, γιὰ νὰ κατανοήσῃ [αὐτός], ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο τοῦ ἔλεγε. Καὶ τὸν ἀέρα τὸν ἀνέφερε παραβολικὰ [ἐννοώντας] τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, δηλαδὴ [ἐχρησιμοποίησε τὸ παράδειγμα αὐτὸ πρὸς ἑρμηνεία] τοῦ λόγου ποὺ ἔλεγε σ᾽ αὐτὸν καὶ σὲ μερικοὺς ἄλλους, ὅτι «ὅσα λέγω σὲ σᾶς εἶναι πνεῦμα», δηλαδὴ πνευματικὰ καὶ ὄχι ὅπως ἐσεῖς νομίζετε· γιατὶ δὲν σᾶς ὁμιλῶ γιὰ σωματικὰ πράγματα, ὥστε ἐσεῖς ὡς σωμα-

φησιν ὁ Δαμασκηνός, ὅτι εἰ μὴ ἀκούσῃ τις παρ᾽ ἐκείνου, οὗ ἐστιν ὁ λόγος, περὶ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, οὐ δύναται λέγειν γινώσκω τὸν σκοπὸν τὸν λεγόμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ. Καὶ πῶς τολμᾷ τις εἰπεῖν, ὅτι γινώσκω τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεκρυμμένον, χωρὶς ἀποκαλύψεως τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ; ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ Χριστός· καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι[281]*, ἂν αὐτὸς προαιρῆται δηλαδὴ λαβεῖν παρ᾽ αὐτοῦ νοερῶς διὰ τῆς τηρήσεως τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν, ὧν ἐκτός, ὁ λέγων γινώσκειν, ἐψεύσατο. Στοχαστικῶς γὰρ λέγει, καὶ οὐ κυρίως ἐκ Θεοῦ μαθών, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, κἂν ἐξ οἰήσεως εἰς τὰ ἄμετρα καυχᾶται*[282]*· πρὸς ὅν φησιν ὁ Θεολόγος· πότε, ὦ φιλοσοφώτατε σύ, καὶ τὰ ἑξῆς· πότε, ὦ γραμματικὲ σύ, ὀνειδίζων τὴν ἔπαρσιν, ἐξ ἧς ἀγνώστως ὁ τοιοῦτος δοκεῖ ἔχειν τι· ὅπερ καὶ αὐτό, ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ*[283]*, διὰ τὸ μὴ θέλειν εἰπεῖν, οὐκ οἶδα, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες· ἵνα διὰ τῆς*

τικοί, [ποὺ εἶσθε] νὰ τὰ κατανοῆτε. Γι᾽ αὐτὸ λέγει ὁ Δαμασκηνός, ὅτι ἂν δὲν ἀκούσῃ κανεὶς ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς κάποιου λόγου, ἀπὸ ἐκεῖνον [τὸν ἴδιο], ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὸ λόγο, δὲν μπορεῖ νὰ λέγῃ, ὅτι ἐγὼ γνωρίζω τὸν σκοπὸ αὐτό. Καὶ πῶς τολμᾶ κανεὶς νὰ πῇ, ὅτι ἐγὼ γνωρίζω τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι κρυμμένος μέσα στὶς θεῖες Γραφές, χωρὶς νὰ τοῦ ἀποκαλυφθῇ ἀπὸ τὸν Υἱὸ Αὐτοῦ· ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «καὶ σὲ ὅποιον θέλει ὁ Υἱὸς νὰ τὸ ἀποκαλύψῃ», ἂν ὁ ἴδιος βέβαια ἔχῃ τὴν καλὴ προαίρεσι νὰ τὸ λάβῃ ἀπὸ Αὐτὸν νοερά, μὲ τὴν τήρησι τῶν θείων ἐντολῶν Του, χωρὶς τὶς ὁποῖες, ὅποιος λέγει ὅτι ἔχει γνῶσι, εἶπε ψέματα. Διότι τὰ λέγει κατὰ τὸ δικό του στοχασμὸ καὶ ὄχι ἐπειδὴ τὰ ἔμαθε κυρίως [καὶ κατ᾽ ἀποκάλυψι] ἀπὸ τὸν Θεό, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος, ἀκόμη καὶ ἂν ἀπὸ ὑπερηφάνεια καυχᾶται ἄμετρα [ὑπερβολικὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια]. Σ᾽ αὐτὸν ἄλλοτε λέγει [ἀποκαλώντας τον] ὁ Θεολόγος [Γρηγόριος]: «ὦ σὺ φιλοσοφώτατε»[ρλγ'] καὶ τὰ λοιπά· ἄλλοτε: «ὦ γραμματισμένε σύ», ὀνειδίζοντας τὴν ἔπαρσί [του], λόγῳ τῆς ὁποίας αὐτός, ἐνῶ ἔχει ἄγνοια, νομίζει ὅτι κατέχει κάτι, τὸ ὁποῖο καὶ αὐτὸ ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει, θὰ τοῦ ἀφαιρεθῇ, ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ πῇ, ὅτι δὲν γνωρίζω, ὅπως ὅλοι

ταπεινώσεως δοθήσεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται[284]*, καθάπερ ἐκείνοις· οἳ καίπερ εἰδότες, ἔλεγον μηδὲν εἰδέναι, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος· ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, οὐδέπω οὐδὲν εἶδον, ἀλλ᾽ οὐδὲν εἶδον, ὡς δεῖ εἰδέναι*[285]*· ὥστε εἶδε μέν, οὐχ ὡς δεῖ δέ.*

οἱ Ἅγιοι· ὥστε μὲ τὴν «ταπείνωσι νὰ τοῦ δοθῇ καὶ νὰ περισσεύσῃ» [μὲ τὸ παραπάνω], ὅπως ἀκριβῶς σ᾽ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ ἐγνώριζαν, ἔλεγαν ὅτι δὲν γνωρίζουν τίποτε, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[ρϟδ΄]· διότι ὁ Ἀπόστολος δὲν εἶπε «δὲν γνωρίζω ἀκόμη τίποτε», ἀλλὰ «δὲν γνωρίζω τίποτε, ὅπως πρέπει». Ὥστε ἐγνώριζε μέν, ὄχι ὅμως ὅπως ἔπρεπε.



[188.] Αὕτη ἐστὶν ἡ ψευδώνυμος γνῶσις, διότι δοκεῖ εἰδέναι, ἅπερ οὐδέποτε οἶδε. Αὕτη δὲ χείρων ἐστι τῆς καθόλου ἀγνωσίας, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ὡς μὴ καταδεχομένη λαβεῖν παρά τινος διδασκάλου διόρθωσιν ἐκ τοῦ νομίζειν καλῶς ἔχειν ἡ παγκάκιστος ἀγνωσία. Διὰ τοῦτο λέγουσιν οἱ Πατέρες, ὅτι τὰ μὲν ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα ὀφείλομεν ζητεῖν ἐμπόνως, μετὰ ταπεινώσεως καὶ συμβουλῆς τῶν ἐμπείρων, ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳ μαθεῖν, τὰ δὲ σεσιγημένα ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν μηδ' ὅλως ζητεῖν. Ἄλογον γάρ ἐστι τοῦτο, ὥς φησὶν ὁ Μέγας Ἀντώνιος περὶ τῶν αἰτούντων προγινώσκειν τὰ μέλλοντα, καὶ οὐ μᾶλλον παραιτεῖσθαι τοῦτο ὡς ἀνάξιοι· κἂν ἴσως ἐκ θείας προνοίας γίνεται, ὡς εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορ[286] καὶ τὸν πάλαι Βαλαὰμ[287] ἐγένετο πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἐτύγχανον, καὶ οὐκ ἐκ δαιμόνων, καὶ μάλιστα ὅταν γένηται δι' ὀνείρων καὶ φαντασιῶν τινων· οὐκ ἐῤῥέθη δὲ τοῦτο, ἵνα διὰ

188. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὀνομαζομένη ψεύτικη γνῶσι, διότι νομίζει [κανείς], ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ἐγνώρισε. Αὐτὴ δὲ εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν τελεία ἄγνοια, λέγει ὁ Χρυσόστομος[ρξε΄], διότι δὲν καταδέχεται νὰ δεχθῇ διόρθωσι ἀπὸ κανένα διδάσκαλο, γιατὶ νομίζει [αὐτὴ] ἡ παγκάκιστη ἄγνοια, ὅτι εἶναι καλὴ καὶ [ὀρθή]. Γι' αὐτό, λέγουν οἱ Πατέρες, ὅτι τὰ μὲν κείμενα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται μέσα στὶς Γραφές, ὀφείλομε νὰ τὰ ζητοῦμε μὲ κόπο [ἐπιμελῶς], μὲ ταπείνωσι καὶ μὲ τὴν συμβουλὴ τῶν ἐμπείρων, [γιὰ] νὰ τὰ μάθωμε μὲ τὰ ἔργα μᾶλλον, παρὰ μὲ τὰ λόγια, ἐκεῖνα δέ, τὰ ὁποῖα ἀποσιωποῦνται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, νὰ μὴν τὰ ἀναζητοῦμε καθόλου. Γιατὶ εἶναι παράλογο αὐτό, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀντώνιος[ρξστ΄], γιὰ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν νὰ προγνωρίζουν τὰ μέλλοντα καὶ δὲν [θέλουν] νὰ παραιτοῦνται μᾶλλον ἀπὸ αὐτό, ἐνῶ εἶναι ἀνάξιοι. Καὶ ἂν ἴσως [αὐτὸ συμβαίνῃ μερικὲς φορές], ἀπὸ θεία πρόνοια γίνεται, ὅπως ἔγινε στὸν «Ναβουχοδονόσορα» καὶ στὸν παλαιὸ «Βαλαὰμ» πρὸς κοινὴ ὠφέλεια [τῶν πολλῶν], ἂν καὶ [αὐτοὶ] ἦσαν ἀνάξιοι, καὶ ὄχι ἀπὸ [ἐνέργεια] τῶν δαιμόνων, καὶ

πράξεων σωματικῶν τε καὶ ἠθικῶν ἐρευνῶμεν τὰς Γραφάς[288]*, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν, καὶ ζωὴν αἰώνιον εὑρεῖν*[289]*· καὶ ἵνα μὴ λόγῳ ζητῶμεν καὶ ἐξ οἰήσεως νομίζωμέν τι καταλαβεῖν· καὶ μάλιστα τὰ κεκρυμμένα ἐξ ἡμῶν, πρὸς ταπείνωσιν μείζονα, καὶ ἵνα μὴ κατακριθῶμεν ὡς ἐν γνώσει παραλαμβάνοντες [recte: παραβαίνοντες]*[λδ']*. [189.] Διότι ὁ γνώσεως νοῦν κτήσασθαι καταξιωθείς, καὶ οὐκ ἀγωνίζεται εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν διδομένων αὐτῷ γνώσεων ἐν σχολῇ πολλῇ καὶ προσοχῇ μετὰ ταπεινώσεως καὶ φόβου Θεοῦ, ὡς ἀνάξιος τῶν δεδωρημένων αὐτῷ ὑπ᾽ αὐτοῦ, μετὰ ἀπειλῆς ἐκβάλλεται τῆς γνώσεως, ὡς ὁ Σαοὺλ τῆς βασιλείας*[290]*, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος. Ὁ δὲ σχολάζων καὶ ἀγωνιζόμενός φησιν, ὀφείλει ὡς ὁ Δαβὶδ παρακαλεῖν ἀεὶ καὶ λέγειν, καρδίαν καθαρὰν κτῖσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου*[291]*, ἵνα ἄξιος γένηται τῆς αὐτοῦ ἐπιφοιτήσεως· ὥσπερ*

πολὺ περισσότερο ὅταν γίνεται μέσῳ ὀνείρων καὶ ὁρισμένων φαντασιῶν. Ὅμως, δὲν ἐλέχθη αὐτὸ [δὲν μᾶς δόθηκε ἐντολὴ δηλαδὴ νὰ ἀναζητοῦμε τὰ κεκρυμμένα ἀπὸ τὶς Θεῖες Γραφές], ὥστε νὰ «ἐρευνοῦμε τὶς Γραφὲς» μὲ πράξεις σωματικὲς καὶ ἠθικές, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, καὶ «νὰ εὕρωμε αἰώνιον ζωήν»· καὶ γιὰ νὰ μὴν τὰ ἐρευνοῦμε μὲ τὴν λογικὴ καὶ ἀπὸ ὑπερηφάνεια νὰ νομίζωμε, ὅτι κάτι μπορέσαμε νὰ κατανοήσωμε καὶ μάλιστα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι κρυμμένα ἀπὸ ἐμᾶς, γιὰ μεγαλύτερη ταπείνωσί μας, καὶ νὰ μὴν κατακριθοῦμε, ἐπειδὴ τὰ παραβαίνωμε ἐν γνώσει μας.

189. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀξιώθηκε νὰ ἀποκτήσῃ νοῦ [ἐπιδεκτικὸ] γνώσεως καὶ δὲν ἀγωνίζεται μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια καὶ προσοχή, μὲ ταπείνωσι καὶ φόβο Θεοῦ στὴν μελέτη τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν γνώσεων, ποὺ τοῦ δίδονται, ὡς ἀνάξιος γιὰ τὰ ὅσα τοῦ ἔχουν δωρηθῆ ἀπὸ Αὐτόν, ἐξορίζεται ἀπὸ τὴν γνῶσι [καὶ μάλιστα] μὲ ἀπειλή, ὅπως ὁ Σαοὺλ ἀπὸ τὴν βασιλεία, λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος[ρϟ']. Ἐκεῖνος ὅμως, λέγει, ὁ ὁποῖος ἀφοσιώνεται [σ᾽ αὐτὸ] καὶ ἀγωνίζεται, ὀφείλει, ὅπως ὁ Δαβΐδ, νὰ παρακαλῇ πάντοτε καὶ νὰ λέγῃ, «κτίσε μέσα μου, Θεέ μου,

ποτὲ οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβον τὴν χάριν ἐν τῇ ὥρᾳ τῇ τρίτῃ, ὡς λέγεται ἐν ταῖς Πράξεσιν· ἦν γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας[292]*, ἡμέρα δὲ Κυριακή, ὥς φησιν ὁ θεσπέσιος Λουκᾶς. Πεντηκοστὴ γάρ ἐστιν ἡ ἑβδόμη Κυριακή, ἀπὸ τῆς Κυριακῆς, ἐν ᾗ γίνεται τὸ λεγόμενον κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν γλῶσσαν φάσκα. Ἑρμηνεύεται δὲ διάβασις καὶ ἐλευθερία, κατὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ μετὰ πεντήκοντα ἡμέρας Κυριακή, λέγεται Πεντηκοστή, ὡς πλήρης οὖσα τῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ τοῦ πάσχα πεντήκοντα ἡμερῶν κατὰ τὸν νόμον*[293]*· ὡς καὶ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ἐν τῷ κατ᾽ αὐτὸν Ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ λέγει· τῇ ἐσχάτῃ καὶ μεγάλῃ ἑορτῇ*[294]*, διὰ τὸ ὑπάρχειν τότε ἀπόδοσις τῆς Ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Τριττὴ μὲν εὐμοίρησεν ὡρῶν τὴν χάριν, φησὶν ὁ Δαμασκηνός, καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτ᾽ ἔστιν ἐν τρίτῃ μὲν ὥρᾳ, ἀλλ᾽ ἐν μιᾷ φησὶ τῇ Κυρίᾳ τῶν ἡμερῶν, ὅπως ὑπεμφήνειε τρεῖς ὑποστάσεις σέβειν ἐν ἁπλότητι τῆς ἐξουσίας, ἤτοι τῆς μιᾶς θεότητος. [190.] Μία γὰρ ἡ*

καρδία καθαρὴ καὶ ἐγκαινίασε στὰ βάθη μου εὐθὲς Πνεῦμα», γιὰ νὰ γίνῃ ἄξιος τῆς ἐπιφοιτήσεως Αὐτοῦ [τοῦ Ἁγίου Πνεύματος], ὅπως ἀκριβῶς κάποτε οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβαν τὴν Χάριν, κατὰ τὴν τρίτη ὥρα, ὅπως λέγεται εἰς τὰς Πράξεις [τῶν Ἀποστόλων]· διότι ἦταν «τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας», ἡμέρα δὲ Κυριακή, ὅπως λέγει ὁ θεσπέσιος Λουκᾶς. Γιατὶ ἡ Πεντηκοστὴ εἶναι ἡ ἑβδόμη Κυριακὴ ἀπὸ τὴν Κυριακή, κατὰ τὴν ὁποία γίνεται τὸ λεγόμενο στὴν Ἰουδαϊκὴ γλῶσσα φάσκα. Ἑρμηνεύεται δὲ στὰ Ἑλληνικὰ [τὸ Πάσχα] διάβασις καὶ ἐλευθερία, καὶ ἡ Κυριακή, ἡ [ὁποία εἶναι] πενῆντα ἡμέρες μετὰ [ἀπὸ τὸ Πάσχα], λέγεται Πεντηκοστή, διότι συμπληρώνει τὶς πενῆντα ἡμέρες [ἀνάμεσα] σ᾽ αὐτὴν καὶ τὸ Πάσχα, σύμφωνα μὲ τὸν νόμο, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος εἰς τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιό Του «κατὰ τὴν τελευταία καὶ μεγάλη ἑορτή», ἐπειδὴ τότε γινόταν ἡ ἀπόδοσι τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Ὁ Δαμασκηνὸς [ρϞη΄] λέγει, «τὴν τρίτη ὥρα διένειμε [μὲ τὴν εὔνοιά Του] ὁ Θεὸς τὴν Χάριν» καὶ τὰ λοιπά, δηλαδὴ τὴν τρίτη μὲν ὥρα, ἀλλὰ σὲ μία ἡμέρα, λέγει, τὴν Κυριακή, γιὰ νὰ δηλώσῃ [ὅτι πρέπει] νὰ σεβώμαστε τὶς τρεῖς ὑποστάσεις σὲ

Κυριακὴ τῆς ἑβδομάδος καὶ οὐ πρώτη λέγεται, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, διά τὸ χωρίζειν αὐτὴν ἡ θεία Γραφή. Ἡ μὲν παλαιὰ προφητεύουσα περὶ αὐτῆς, δι᾽ ὃ καὶ οὐκ ἀκολούθως αὐτὴν ὀνομάζει ὥσπερ τὴν δευτέραν καὶ τὰς λοιπάς· εἰ γὰρ οὐκ ἐχώριστο, πρώτη ἂν ἐλέγετο, ἀλλὰ τούτου χάριν λέγεται μία τῶν Σαββάτων, ἤτοι τῆς ἑβδομάδος. Ἐν δὲ τῇ νέα χάριτι, Κυριακή[295] *ἡ ἁγία αὕτη καὶ κλητὴ ἡμέρα*[296] *ὀνομάζεται, διότι ἐν αὐτῇ τὰ κυριώτερα καὶ δεσποτικὰ πράγματα ἐγένοντο, ὅ τε Εὐαγγελισμός, ἡ Γέννησις τοῦ Κυρίου, ἡ Ἀνάστασις αὐτοῦ, καὶ ἡ κοινὴ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις μέλλει γενέσθαι. Ἐν αὐτῇ γὰρ ἐγένετο τὸ αἰσθητὸν φῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ Δαμασκηνός, καὶ πάλιν ἐν αὐτῇ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου μέλλει ἔσεσθαι, ἵνα εἰς ἀπεράντους αἰῶνας μένῃ ἡ ἡμέρα, ἡ μία*[297] *αὕτη καὶ ὀγδόη*[298]*, ὡς ἔξωθεν οὖσα τῶν ἑπτὰ αἰώνων τούτων τῶν ἐχόντων ἡμέρας καὶ νύκτας. [191.] Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸν σκοπὸν τῶν τοιούτων πραγ-*

μία [καὶ μόνη] ἐξουσία, δηλαδὴ τῆς μιᾶς Θεότητος.

190. Γιατὶ ἡ Κυριακὴ λέγεται «μία τῆς ἑβδομάδος» καὶ ὄχι «πρώτη», λέγει ὁ Χρυσόστομος [ϙθ'], ἐπειδὴ τὴν ξεχωρίζει ἡ θεία Γραφή. Ἡ μὲν Παλαιὰ [Διαθήκη] προφητεύει περὶ αὐτῆς, γι᾽ αὐτὸ δὲν τὴν ὀνομάζει μὲ τὴν σειρά, ὅπως τὴν Δευτέρα καὶ τὶς ὑπόλοιπες· γιατὶ ἂν δὲν τὴν θεωροῦσε ξεχωριστή, θὰ ὀνομαζόταν πρώτη, ἀλλὰ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ λέγεται «μία τῶν Σαββάτων», δηλαδὴ [μία] ἐκ τῆς ἑβδομάδος. Εἰς τὴν περίοδο δὲ τῆς νέας Χάριτος, «ἡ ἁγία αὐτὴ καὶ ἐκλεκτὴ ἡμέρα», ὀνομάζεται Κυριακή, ἐπειδὴ κατ᾽ αὐτὴν ἔγιναν τὰ σπουδαιότερα καὶ δεσποτικὰ γεγονότα, καὶ ὁ Εὐαγγελισμὸς [καὶ] ἡ Γέννησι τοῦ Κυρίου, ἡ Ἀνάστασί Του καὶ ἡ κοινὴ ἀνάστασι τῶν νεκρῶν, [ἡ ὁποία σ᾽ αὐτὴν] πρόκειται νὰ γίνῃ. Διότι αὐτὴν τὴν ἡμέρα, λέγει ὁ Δαμασκηνός [σ'], δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ αἰσθητὸ φῶς καὶ κατ᾽ αὐτὴν πάλιν πρόκειται νὰ γίνῃ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ μένῃ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνες ἡ ἡμέρα, αὐτὴ ἡ «μία», ἡ «ὀγδόη», καθὼς εὑρίσκεται ἔξω ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ αὐτοὺς αἰῶνες, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἡμέρες καὶ νύχτες.

191. Ἀλλά, ἐπειδὴ ἀξιωθήκαμε

μάτων ἠξιώθημεν ὑπὸ τῶν ἁγίων μαθεῖν, μάθωμεν λοιπὸν καὶ τὸν σκοπὸν ἑκάστου ἐπιτηδεύματος τοῦ παρόντος λόγου ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν. Ἔτσι τοίνυν τὸ μὲν λέγειν ἐφ᾽ ἅπαξ τὰ ὀνόματα τῶν βίβλων καὶ τῶν Ἁγίων, ἵνα διὰ παντὸς τὰ τούτων λόγια μνησθῶμεν καὶ πρὸς ζῆλον τῶν βίων αὐτῶν, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ γνῶσιν τοῖς ἀγνοοῦσι ταῦτα. Ὁ μὲν γινώσκων μιμνήσκεται· ὁ δὲ ἀγνοῶν ταῦτα πρὸς ζήτησιν ἔλθῃ τῆς τυχούσης βίβλου. Τὸ δὲ ὀνομάζειν μετὰ ταῦτα κατὰ τόπον τὸν Ἅγιον ἢ τὴν τυχοῦσαν γραφήν, διὰ συχνοτέραν μνήμην τέθεινται καὶ ἵνα δι᾽ ὀλίγων ῥημάτων τὰ ἑκάστου αὐτῶν ἔργα τε καὶ λόγια μνησθῶμεν καὶ πρὸς τὸ κατανοεῖν τὰ ἑξῆς τοῦ ἑκάστου ῥητοῦ τῆς θείας Γραφῆς, ἢ τοῦ διδασκάλου διάκρισίν τε καὶ συμβουλὴν ἀγαθήν, καὶ ὅτι οὐκ ἐμά εἰσι τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν. Καὶ πρὸς τὸ θαυμάζειν καὶ κατανοεῖν τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν πῶς διὰ χάρτου

νὰ μάθωμε ἀπὸ τοὺς Ἁγίους τὸν σκοπὸ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἂς μάθωμε στὴν συνέχεια καὶ τὸν σκοπὸ κάθε ἔργου τοῦ παρόντος λόγου ἀπὸ τὴν ἀρχή. [Ὁ σκοπὸς] λοιπόν, γιὰ τὸν ὁποῖο ἀναφέρομε μιὰ φορὰ τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν Ἁγίων, εἶναι γιὰ νὰ θυμώμαστε πάντοτε τὰ λόγια αὐτῶν, καὶ [νὰ ὑποκινηθοῦμε] σὲ ζῆλο [πρὸς μίμησι] τῶν βίων αὐτῶν, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[σα΄], καὶ νὰ γίνουν γνωστὰ σὲ ὅσους τὰ ἀγνοοῦν. Ἐκεῖνος μέν, ὁ ὁποῖος τὰ γνωρίζει, τὰ θυμᾶται· ἐνῶ ἐκεῖνος, ποὺ τὰ ἀγνοεῖ, θὰ ἀναζητήσῃ τὸ βιβλίο, τὸ ὁποῖο θέλει. Τὸ ὅτι ἀναφέρομε μετὰ ἀπὸ αὐτὰ στὸ ἀνάλογο μέρος τὸν Ἅγιο ἢ τὴν τυχοῦσα Γραφή, [εἶναι γιατὶ] ἔχουν τοποθετηθῆ [ἔτσι] πρὸς συχνοτέρα ὑπόμνησι καὶ γιὰ νὰ ἐνθυμούμεθα μὲ λίγα λόγια τὶς πράξεις καὶ τοὺς λόγους τοῦ καθενὸς [ἀπὸ αὐτοὺς] καὶ γιὰ νὰ κατανοοῦμε τὴν συνέχεια τῆς κάθε φράσεως τῆς θείας Γραφῆς ἢ τὴν διάκρισι καὶ τὴν καλὴ συμβουλὴ τοῦ διδασκάλου καὶ [τελικὰ νὰ ξέρωμε], ὅτι δὲν εἶναι δικά μου τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ [τὰ ἔχω πάρει] ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Καὶ [ἐπίσης] νὰ θαυμάζωμε καὶ νὰ κατανοοῦμε τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία

καὶ μέλανος ᾠκονόμησε τὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ἐχαρίσατο ἡμῖν τοσαύτας γραφάς τε καὶ διδασκάλους τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· καὶ πῶς ἰδιώτης ὢν ἐγὼ καὶ ῥᾴθυμος, ἠξιώθην τοσαύτας γραφὰς διελθεῖν, μηδ᾽ ὅλως ἰδίαν ἔχων βίβλον ἢ ἄλλο τι τὸ παράπαν, ἀλλὰ ξένος καὶ πένης ὑπάρχων ἀεὶ καὶ ταῦτα ἐν πάσῃ ἀναπαύσει καὶ ἀμεριμνίᾳ διάγων μετὰ πολλῆς ἀπολαύσεως σωματικῆς. [192.] Τὸ δὲ καταλιμπάνειν τινὰ ἀνώνυμα ἐξ ὀλιγωρίας μου ἐστι καὶ ἵνα μὴ μηκύνηται ὁ λόγος. Τὰ δὲ ζητούμενα καὶ λύσεις τῶν κοινῶν πραγμάτων, πρὸς γνῶσιν τέθεινται καὶ εὐχαριστίαν τῷ χαρισαμένῳ τοῖς Ἁγίοις αὐτοῦ Πατράσιν ἡμῶν τήν τε γνῶσιν καὶ διάκρισιν, καὶ δι᾽ ἐκείνων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις· καὶ πρὸς κατάγνωσιν ἡμῶν τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀγνώστων. Εἴρηται καὶ περὶ σῳζομένων πάλαι δικαίων ἐν πολλῷ πλούτῳ καὶ ἐν μέσῳ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀπίστων ἀνθρώπων, καίπερ τῆς αὐτῆς φύσεως ὑπῆρχον ἄνθρωποι, ὥ-

τοῦ Θεοῦ, πῶς μὲ χαρτὶ καὶ μελάνι οἰκονόμησε τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν μας καὶ ἐχάρισε σὲ μᾶς τόσες πολλὲς Γραφὲς καὶ διδασκάλους τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως· καὶ πῶς ἐγώ, ἐνῶ εἶμαι ἀνίδεος καὶ ράθυμος, ἀξιώθηκα νὰ μελετήσω τόσες Γραφές, χωρὶς νὰ ἔχω κανένα δικό μου βιβλίο ἢ τίποτε ἄλλο ἐξ ὁλοκλήρου δικό μου, ἀλλὰ πάντοτε νὰ ὑπάρχω ξένος καὶ πτωχὸς καὶ [παρ᾽ ὅλα] αὐτὰ νὰ περνῶ τὴν ζωή μου μὲ κάθε ἀνάπαυσι καὶ ἀμεριμνησία [καὶ] μὲ μεγάλη σωματικὴ ἀπόλαυσι. 192. Καὶ τὸ [ὅτι] ἀφήνω μερικὰ χωρὶς ὄνομα, εἶναι ἀπὸ τὴν ἀμέλειά μου καὶ γιὰ νὰ μὴν μακραίνῃ ὁ λόγος[σβ′]. Οἱ δὲ ζητούμενες [ἀπορίες] καὶ οἱ ἀπαντήσεις γιὰ κοινὰ πράγματα, ἔχουν παρατεθῆ [ἀπὸ ἐμένα, ἀφ᾽ ἑνὸς] γιὰ νὰ γίνουν γνωστὲς καὶ [ἀφ᾽ ἑτέρου] ὡς εὐχαριστία σ᾽ Ἐκεῖνον, ὁ Ὁποῖος ἐχάρισε στοὺς Ἁγίους Του καὶ Πατέρες μας καὶ τὴν γνῶσι καὶ τὴν διάκρισι καὶ μέσῳ ἐκείνων σ᾽ ἐμᾶς τοὺς ἀναξίους· καὶ [ἐπίσης] πρὸς κατάκρισι, ὅσων ἀπὸ ἐμᾶς [εἴμασθε] ἀδύνατοι καὶ χωρὶς γνῶσι. Ἔχει λεχθῆ [ἀκόμη] γιὰ τοὺς δικαίους, οἱ ὁποῖοι ἐσώζοντο στὴν Παλαιὰ [Διαθήκη ζῶντας] μὲ πολὺ πλοῦτο καὶ ἀνάμεσα σὲ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀπί-

σπερ καὶ ἡμεῖς, οἱ μὴ βουλόμενοι φθάσαι εἰς τὸ μέτρον τῆς τελειότητος, καίτοι γε πλείονα πεῖραν καὶ γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ ἐλάβομεν, ὡς τὰ ἐκείνων μαθόντες καὶ ὡς πλείονος χάριτος ἀξιωθέντες καὶ τοσαύτης γνώσεως τῶν Γραφῶν. Τὰ δὲ πάλιν τῶν ἐπιτηδευμάτων ἡμῶν τῶν Μοναχῶν, πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς ὅτι σωθῆναι δυνάμεθα πανταχοῦ, ἐὰν τὰ οἰκεῖα θελήματα καταλήψωμεν [recte: καταλείψωμεν]· καὶ ὅτι ἂν μὴ οὕτω ποιήσωμεν, οὐ δυνάμεθα ἔχειν ἀνάπαυσιν· ἀλλ᾽ οὔτε τῶν θείων θελημάτων ἔχειν δυνάμεθα τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πρᾶξιν. Διότι μεσότοιχόν ἐστι τὸ ἡμέτερον θέλημα, χωρίζον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ μὴ καταλυθῇ τὸ μεσότοιχον, οὐ δυνάμεθα τὰ τοῦ Θεοῦ μαθεῖν καὶ ποιεῖν, ἀλλ᾽ ἔξωθεν αὐτοῦ εὑρισκόμεθα καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τυραννούμεθα ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι. [193.] Καὶ ὅτι ἡ ἡσυχία μείζων πάντων ἐστὶν καὶ χωρὶς ταύτης οὐ δυνάμεθα καθαρθῆναι καὶ γινώ-

στους ἀνθρώπους, ἂν καὶ ἦταν μὲ τὴν ἴδια φύσι, ἄνθρωποι ὅπως καὶ ἐμεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλομε νὰ φθάσωμε στὸ μέτρο τῆς τελειότητος, μολονότι ἐλάβαμε μεγαλύτερη πεῖρα καὶ γνῶσι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἀπὸ αὐτούς, ἐπειδὴ ἐμάθαμε τὰ δικά τους καὶ ἀφοῦ ἀξιωθήκαμε περισσότερη Χάρι καὶ τόση μεγάλη γνῶσι τῶν Γραφῶν. [Ἀναφερθήκαμε] ἐπίσης στὰ δικά μας ἔργα τῶν Μοναχῶν, γιὰ νὰ γνωρίσωμε ἐμεῖς, ὅτι μποροῦμε παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ σωθοῦμε, ἐὰν ἐγκαταλείψωμε τὰ δικά μας θελήματα· καὶ ὅτι ἂν δὲν κάνωμε ἔτσι, δὲν μποροῦμε νὰ ἔχωμε ἀνάπαυσι· ἀλλὰ οὔτε [καὶ] τῶν θείων θελημάτων μποροῦμε νὰ ἀποκτήσωμε τὴν γνῶσι καὶ τὴν πρᾶξι. Διότι εἶναι μεσότοιχο τὸ δικό μας θέλημα[σγ'], τὸ ὁποῖο μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν Θεό· καὶ ἂν δὲν γκρεμισθῇ τὸ μεσότοιχο, δὲν μποροῦμε νὰ μάθωμε καὶ νὰ κάνωμε τὰ [θελήματα] τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ βρισκόμαστε ἐκτὸς Αὐτοῦ, καὶ βασανιζόμεθα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀκούσια καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε.

193. [Εἴπαμε] ἀκόμη, ὅτι ἡ ἡσυχία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλα καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν μποροῦμε νὰ καθαρθοῦμε [ἀπὸ τὰ πάθη] καὶ

σκειν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν καὶ τὰ τῶν δαιμόνων πανουργεύματα· ἀλλ᾽ οὔτε τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ πρόνοιαν καταλαβεῖν ἰσχύσομεν ἐκ τῶν θείων λογίων τῶν τε ψαλλομένων καὶ ἀναγινωσκομένων. Διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι χρῄζομεν τῆς τοιαύτης σχολῆς, εἴτε ἐκ μέρους, εἴτε ὁλοκλήρως, καὶ ἐκτὸς ταύτης ἀδύνατον εἰς γνῶσιν πνευματικὴν καὶ ταπεινοφροσύνην ἐλθεῖν τινα, δι᾽ ἧς τὰ κεκρυμμένα μυστήρια ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς κτίσμασι καταλαμβάνει ὁ προαιρούμενος· καὶ ὅτι οὐ δεῖ χρήσασθαι πρᾶγμα ἢ λόγον ἢ ἐγχείρημα ἢ νόημα παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν τήν τε ψυχικὴν καὶ σωτήριον καὶ ζωὴν σωματικήν· καὶ ὅτι ἐκτὸς διακρίσεως, οὐδὲ τὰ δοκούμενα καλὰ δεκτά εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ᾽ οὔτε ἐκτὸς τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ ἡ καλὴ ἐργασία δύναται ὠφελῆσαί τινα. [194.] Τὰ δὲ προγεγραμμένα τροπάρια πρὸς τὴν κατανόησιν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων γραφῶν, καὶ ἀφορμὴν εἰς τὸ κατανύσσε-

νὰ γνωρίσωμε τὴν ἀδυναμία μας καὶ τὶς πανουργίες τῶν δαιμόνων· ἀλλὰ οὔτε τὴν δύναμι καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ θὰ μπορέσωμε νὰ κατανοήσωμε ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια, καὶ αὐτῶν ποὺ ψάλλονται καὶ αὐτῶν ποὺ διαβάζονται. Διότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπιμελημένη ἀσχολία, εἴτε μερικῶς, εἴτε καθ᾽ ὁλοκληρίαν, καὶ χωρὶς αὐτὴν [εἶναι] ἀδύνατο νὰ φθάσῃ κανεὶς σὲ γνῶσι πνευματικὴ καὶ ταπεινοφροσύνη, μέσῳ τῆς ὁποίας κατανοεῖ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει καλὴ τὴν προαίρεσι, τὰ κρυμμένα μυστήρια στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ σὲ ὅλα τὰ κτίσματα· καὶ ἐπίσης, ὅτι δὲν πρέπει [κανεὶς] νὰ χρησιμοποιήσῃ πρᾶγμα ἢ λόγο, ἢ ἔργο, ἢ νόημα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγκαία χρῆσι γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ γιὰ [συντήρησι] τῆς σωματικῆς ζωῆς, καὶ ὅτι χωρὶς διάκρισι, οὔτε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται καλά, εἶναι δεκτὰ ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ οὔτε ἡ καλὴ ἐργασία, ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπό, μπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ κάποιον.

194. Τὰ δὲ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ἔχομε γράψει προηγουμένως, [εἶναι] γιὰ τὰ νὰ κατανοοῦμε, [ὅπως] καὶ τὶς ἄλλες Γραφὲς καὶ [νὰ γίνωνται] ἀφορμὴ γιὰ κατάνυξι, γιὰ ὅσους ἔχουν ἀκόμη

σθαι τοὺς ἔτι ἀσθενῆ ἔχοντας τὸν νοῦν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος. Τὸ γὰρ μέλος, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, ἕλκει τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὃ βούλεται, εἴτε εἰς πένθος, εἴτε εἰς πόθον, εἴτε εἰς λύπην, εἴτε εἰς εὐφροσύνην· καὶ ὅτι ὀφείλομεν ἐρευνᾶν τὰς Γραφὰς κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν, ἵνα αἰώνιον ζωὴν εὕρωμεν ἐν αὐταῖς[299] καὶ τῷ νοήματι τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν τροπαρίων προσέχειν· καὶ ὅπως γνῶμεν ἐν γνώσει πολλῇ, ὅτι ἀγνοοῦμεν. Ἐὰν γάρ, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος οὐ γεύσηταί τις τῆς γνώσεως, οὐκ οἶδε πόσων ὑστερεῖται. [195.] Αἱ δὲ γενέσεις τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν πρὸς πεῖραν καὶ γνῶσιν ἐγράφησαν, ἵνα γινώσκῃ τις ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς γεννήτορας αὐτῶν ἀγωνίσηται, τοὺς μὲν κτήσασθαι, τοὺς δὲ ἀποκτήσασθαι, τοὺς δὲ νικᾶν τῇ ἐναντιουμένῃ ἐργασίᾳ. Καὶ ὅτι τὰς μὲν σωματικὰς πράξεις ὥσπερ τὰ φυτὰ ὀφείλομεν τηρεῖν ἀεὶ ἐφάπαξ διὰ τῆς ἐργασίας, τὰς δὲ ψυχικὰς

ἀδύνατο τὸν νοῦ, ὅπως λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[σδ']. Διότι ἡ μελωδία, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[σε'], προσελκύει τὴν διάνοια τοῦ ἀνθρώπου σ᾿ αὐτὸ ποὺ θέλει, εἴτε στὸ πένθος, εἴτε στὸν πόθο, εἴτε στὴ λύπη, εἴτε στὴν εὐφροσύνη [καὶ χαρά]· καὶ [εἴπαμε ἐπίσης] ὅτι ὀφείλομε νὰ ἐρευνοῦμε τὶς Γραφές, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, «γιὰ νὰ εὕρωμε σ᾿ αὐτὲς τὴν αἰώνια ζωή», καὶ νὰ προσέχωμε στὸ νόημα τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν τροπαρίων· καὶ γιὰ νὰ γνωρίσωμε μὲ τὴν πολλὴ γνῶσι, ὅτι ἔχομε ἄγνοια. Διότι, λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[σστ'], ἐὰν κάποιος δὲν γευθῆ τὴν γνῶσι, δὲν γνωρίζει πόσα στερεῖται.

195. Οἱ [αἰτίες] δὲ τῆς γενέσεως τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν γράφτηκαν, πρὸς ἀπόκτησι πείρας καὶ γνώσεως, γιὰ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς αὐτὰ καὶ νὰ ἀγωνισθῆ ἐναντίον τῶν γεννητόρων τους, [ὥστε] ἄλλους μὲν νὰ ἀποκτήσῃ, ἄλλους δὲ νὰ ἀποβάλῃ, ἄλλους πάλι νὰ νικᾷ μὲ τὴν ἀντίθετη ἐργασία. Καὶ ὅτι τὶς μὲν σωματικὲς πράξεις, ὅπως ἀκριβῶς τὰ φυτά, ὀφείλομε νὰ τὶς συντηροῦμε καὶ τώρα καὶ πάντοτε μὲ τὴν ἐργασία, τὶς δὲ ψυχικὲς ἀρετὲς ὀφείλομε πάντοτε νὰ τὶς προσέ-

ἀρετὰς ὀφείλομεν ἀεὶ προσέχειν καὶ μελετᾶν τὸ πῶς κτήσασθαι τὴν ἑκάστην ἀρετήν, καὶ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ Ἁγίων ἀνδρῶν μαθεῖν περὶ τούτου καὶ φυλάττειν τοῦτο ἀκριβῶς μετὰ πόνου ψυχῆς ὡς θησαυρὸν διὰ τῆς ἐργασίας, μέχρις ἂν εἰς ἕξιν ἔλθωμεν τῆς τυχούσης ἀρετῆς. Καὶ οὕτως ἐπιμελῶς τῆς ἑτέρας ἀρχώμεθα, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, ἵνα μὴ ἐφάπαξ πάσας [recte: πάσαις][λε'] *προσβάλλοντες, ἴσως ἀτονίσωμεν. Ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων ἀρξώμεθα, καὶ οὕτω ἐπὶ τὰς λοιπὰς πορευόμεθα εὐτόνως μετὰ πάσης προθυμίας, σκοπὸν ἔχοντες τοῦ εὐαρεστῆσαι Θεῷ. Πάντες γὰρ ὀφείλομεν τὰς ἐντολὰς φυλάττειν ὡς χριστιανοί, ἐπειδὴ οὐ κόπου σωματικοῦ δεόμεθα ἐν τῇ κτήσει τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μόνης προαιρέσεως καὶ προθυμίας εἰς τὸ λαβεῖν τὴν δωρεάν, ὥς φασιν ὅ τε Μέγας Βασίλειος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποί. [196.] Πλὴν διὰ τῶν σωματικῶν*

χωμε καὶ νὰ μελετοῦμε τὸ πῶς νὰ ἀποκτήσωμε τὴν κάθε μία ἀρετή, καὶ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους ἄνδρες νὰ μάθωμε γι᾽ αὐτό, [γιὰ τὸν ἀγῶνα δηλαδὴ τῆς ἀποκτήσεως τῶν ἀρετῶν] καὶ νὰ τὸ τηροῦμε ἐπακριβῶς καὶ μὲ πόνο ψυχῆς, σὰν θησαυρό, μὲ τὴν ἐργασία, ἕως ὅτου φθάσωμε στὴν ἕξι τῆς κάθε ἀρετῆς. Καὶ ἔτσι ἂς ἀρχίζωμε μὲ ἐπιμέλεια τὴν ἑπομένη [ἀρετή], ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, γιὰ νὰ μὴν ἀσχοληθοῦμε μὲ ὅλες συγχρόνως καὶ ἴσως ἀτονήσωμε. Ἀλλὰ νὰ ἀρχίσωμε ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ σὲ ὅσα μᾶς ἔρχονται καὶ ἔτσι προχωροῦμε πρὸς τὶς ὑπόλοιπες [ἀρετὲς] μὲ [ψυχικὸ] τόνο καὶ μὲ κάθε προθυμία, ἔχοντας σκοπὸ νὰ εὐαρεστήσωμε στὸν Θεό. Διότι ὅλοι ὀφείλομε νὰ τηροῦμε τὶς ἐντολὲς ὡς Χριστιανοί, ἐπειδὴ δὲν χρειαζόμαστε σωματικὸ κόπο γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μόνο προαίρεσι καὶ προθυμία στὸ νὰ λάβωμε τὴν δωρεά, ὅπως λέγουν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποί.

196. Πλὴν ὅμως [οἱ ψυχικὲς ἀρετὲς] κατορθώνονται εὐκολότερα μὲ τὶς σωματικὲς πράξεις καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἡσυχαστές,

πράξεων γίνονται εὐκοπωτέρως καὶ μάλιστα τοῖς ἡσυχάζουσι διὰ τῆς ἀπερισπάστου διαγωγῆς καὶ τῆς ἐκ πάντων ἀμεριμνίας· διότι οὐ δύναταί τις τὰ ἤθη αὐτοῦ βλέπειν καὶ διορθοῦσθαι, εἰ-μὴ ἐν ἀδείᾳ τυγχάνῃ καὶ μερίμνῃ τῶν τοιούτων. Διὰ τοῦτο ὀφείλει τις πρῶτον ἀπάθειαν διὰ τῆς φυγῆς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων κτήσασθαι, καὶ τότε καιροῦ καλοῦντος, ἄρχειν ἑτέρων καὶ οἰκονομεῖν πράγματα ἀκατακρίτως καὶ ἀβλαβῶς ἐκ τῆς ἕξεως τῆς ἀπροσπαθείας, εἰς τελείαν ἀπάθειαν καταντήσας, καὶ μάλιστα εἴπερ ἐκ Θεοῦ κλῆσιν ἔλαβε, φησὶν ὁ Δαμασκηνός, ὡς ὁ Μωϋσῆς[300], Σαμουήλ[301] τε καὶ οἱ λοιποὶ Προφῆται[302] καὶ οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι[303], πρὸς σωτηρίαν πολλῶν. Οὐ μόνον δέ φησι τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἀναβάλλεσθαι δεῖ ὡς ὁ Μωϋσῆς[304], Ἀββακούμ[305], Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ἄλλοι, καὶ ὡς ἔφη ὁ Ἅγιος Πρόχορος περὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅτι περ οὐκ ἠβουλήθη καταλιπεῖν τὴν φίλην αὐτῷ ἡσυχίαν

μὲ τὸν ἀπερίσπαστο βίο καὶ τὴν ἀμεριμνησία γιὰ ὅλα· διότι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βλέπῃ τὰ ἤθη του καὶ νὰ διορθώνεται, παρὰ μόνον ἐὰν ἡσυχάζῃ καὶ μεριμνᾷ περὶ αὐτῶν. Γι᾽ αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς πρῶτα νὰ ἀποκτήσῃ ἀπάθεια, μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τότε, ἂν τὸ καλέσῃ ὁ καιρός, νὰ γίνῃ προεστὼς καὶ νὰ οἰκονομῇ τὰ πράγματα χωρὶς [κίνδυνο] κατακρίσεως καὶ βλάβης, ἀφοῦ ἔφθασε μὲ τὴν ἕξι τῆς ἀπροσπαθείας, [ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ κάθε δεσμό], στὴν τελεία ἀπάθεια καὶ μάλιστα, λέγει ὁ Δαμασκηνός[σζʹ], ἐὰν ἔλαβε κλῆσι ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως ὁ Μωϋσῆς, ὁ Σαμουὴλ καὶ οἱ λοιποὶ Προφῆτες καὶ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, γιὰ τὴν σωτηρία πολλῶν. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, λέγει, ἀλλὰ πρέπει [κανεὶς] καὶ νὰ τὸ ἀναβάλλῃ [διστάζοντας νὰ δεχθῇ], ὅπως ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἀββακούμ, ὁ Γρηγόριος Θεολόγος καὶ ἄλλοι, καὶ ὅπως εἶπε ὁ Ἅγιος Πρόχορος[σηʹ] γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη, ὅτι δὲν θέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν προσφιλῆ του ἡσυχία, μολονότι εἶχε χρέος, ὡς Ἀπόστολος, νὰ μὴν ἀκολουθῇ τὸν ἡσυχαστικὸ βίο, ἀλλὰ νὰ κηρύττῃ· καὶ δὲν κατέ-

καίπερ χρέος ἔχων ὡς Ἀπόστολος τὸ μὴ ἡσυχάζειν, ἀλλὰ κηρύττειν· καὶ οὐδὲ ὡς ἐμπαθὴς ἔφυγεν εἰς τὴν ἡσυχίαν ὁ ἀπαθέστατος, μὴ γένοιτο· ἀλλ᾽ ὡς μὴ θέλων τῆς περὶ Θεοῦ θεωρίας χωρίζεσθαι καὶ τῆς γλυκύτητος τῆς ἡσυχίας ὑστερηθῆναι ποτέ. [197.] Ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκ ταπεινοφροσύνης, ἀπαθεῖς ὄντες, ἔφυγον εἰς τὰς ἐσωτέρας ἐρήμους, φοβούμενοι τὴν σύγχυσιν, ὡς ὁ Μέγας Σισώης, καλούμενος πρὸς ἀνάπαυσιν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ οὐκ ἐπείθετο, ἀλλ᾽ ἔφη· ὅπου οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι, ἐκεῖ ἀπέλθωμεν· καίπερ εἰς τοσαύτην ἀπάθειαν ἔφθασεν, ὥστε αἰχμάλωτος ἐγένετο ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ ἐκ ταύτης ἀναίσθητος, ἀγνοῶν ἢ ἔφαγεν ἢ οὔ. Καὶ ἁπλῶς πάντες ἔκοπτον τὰ ἴδια θελήματα ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ, καὶ οὕτως ὡς μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ δασκάλου προεχειρίσθησάν τινες εἰς τὸ διδάσκειν ἄλλους καὶ δέχεσθαι λογισμοὺς καὶ ἄρχειν ἑτέρων, εἴτε διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης εἴτε διὰ τῆς ἡγουμενίας,

φυγε στὴν ἡσυχία ὡς ἐμπαθὴς ὁ ἀπαθέστατος, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελε νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μὴν στερηθῇ ποτὲ τὴν γλυκύτητα τῆς ἡσυχίας.

197. Ἄλλοι πάλι, ἂν καὶ ἦταν ἀπαθεῖς, ἔφυγαν ἀπὸ ταπεινοφροσύνη στὶς πιὸ βαθιὲς ἐρήμους, διότι ἐφοβοῦντο τὴν σύγχυσι [τοῦ κόσμου], ὅπως ὁ Μέγας Σισώης[σθ'], ὁ ὁποῖος, ὅταν τὸν καλοῦσε ὁ μαθητής του γιὰ ἀνάπαυσι [σὲ πιὸ προσιτὰ μέρη], δὲν πειθόταν, ἀλλὰ εἶπε: «ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ἐκεῖ ἂς πᾶμε»· ἂν καὶ ἔφθασε σὲ τόσο μεγάλη ἀπάθεια, ὥστε ἔγινε αἰχμάλωτος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀναίσθητος [γιὰ τὶς σωματικὲς ἀνάγκες], ἀγνοώντας ἂν ἔφαγε ἢ ὄχι. Καὶ γενικὰ ὅλοι ἔκοβαν τὰ δικά τους θελήματα μέσα σὲ πλήρη ἡσυχία καὶ ἔτσι μερικοί, ὡς μαθητές, ἐκλέχτηκαν ἀπὸ τὸ διδάσκαλό τους νὰ διδάσκουν ἄλλους καὶ νὰ δέχωνται λογισμοὺς καὶ νὰ ἔχουν ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἄλλων, εἴτε μὲ τὴν ἀρχιερωσύνη εἴτε μὲ τὴν ἡγουμενία, ἀφοῦ ἐλάμβαναν μὲ νοερὰ αἴσθησι τὴν σφραγῖδα τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέσῳ τῆς ἐπιφοιτήσεώς Του, ὅπως οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρὶν ἀπὸ

ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νοερᾷ αἰσθήσει τὴν σφραγῖδα λαμβάνοντες διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως αὐτοῦ· ὡς οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι[306] καὶ οἱ πρὸ τούτων, Ἀαρών[307], Μελχισεδὲκ[308] καὶ οἱ λοιποί. [198.] Ὁ δὲ Δαμασκηνός φησιν· ὁ τολμηρῶς ἐπιβαίνειν ἐπιχειρῶν τοῦ τοιούτου βαθμού, κατακρίνεται. Εἰ γὰρ δίχα βασιλικοῦ προστάγματος οἱ τὰ ἀξιώματα ἀναιδῶς μετερχόμενοι, κατάκρισιν μεγίστην ὑπομένουσι, πόσῳ μᾶλλον οἱ τὰ τοῦ Θεοῦ κατατολμῶντες, ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ κελεύσεως, κατακρίνονται. Καὶ μάλιστα εἴπερ ἐξ ἀγνωσίας καὶ οἰήσεως δοκοῦσιν ἀκατάκριτον εἶναι τὸ φρικτὸν ἐγχείρημα τοῦτο ἢ πρὸς τιμήν τε καὶ ἀνάπαυσιν μετέρχεσθαι τοῦτο νομίζοντες, καὶ οὐ μᾶλλον ὡς εἰς ἄβυσσον ταπεινώσεως καὶ θάνατον ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν ἐχθρῶν, καιροῦ καλοῦντος, ὑπεισέρχεσθαι, ὡς οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι ἐποίησαν ἐν τῷ διδάσκειν αὐτοὺς ἑτέρους, καὶ ταῦτα ἀπαθεῖς καὶ σοφοὶ ὄντες καθ' ὑπερβολήν. Εἰδὲ

αὐτούς, ὁ Ἀαρών, ὁ Μελχισεδὲκ καὶ οἱ ἄλλοι.

198. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς λέγει· ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνεβαίνῃ τολμηρὰ [καὶ μὲ θράσος] σ᾽ αὐτὸ τὸν βαθμὸ [ἀξιώματος], καταδικάζεται. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀνέρχονται στὰ [κοσμικὰ] ἀξιώματα, μὲ ἀναίδεια καὶ [αὐθαίρετα], χωρὶς τὴν βασιλικὴ προσταγή, καταδικάζωνται βαριά, πόσο μᾶλλον καταδικάζονται ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τολμοῦν [νὰ λάβουν τὰ ἀξιώματα] τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τὴν προσταγή Του. Καὶ μάλιστα, ἐὰν ἀπὸ ἄγνοια καὶ ὑπερηφάνεια πιστεύουν, ὅτι δὲν εἶναι ἄξιο τιμωρίας αὐτὸ τό φρικτὸ τόλμημα, ἢ διότι νομίζουν ὅτι ἐὰν τὸ ἀσκήσουν [θὰ τοὺς ἀποφέρῃ] τιμὴ καὶ ἀνάπαυσι καὶ δὲν [τὸ κάνουν] μᾶλλον γιὰ νὰ βυθιστοῦν σὲ ἄβυσσο ταπεινώσεως καὶ θάνατο ὑπὲρ τῶν ὑποτακτικῶν [ἀλλὰ] καὶ τῶν ἐχθρῶν, ὅταν ὁ καιρὸς τὸ καλέσῃ, ὅπως ἔκαναν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, μὲ τὸ νὰ διδάσκουν τοὺς ἄλλους καὶ μάλιστα, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἦσαν ἀπαθεῖς καὶ σὲ ὑπέρτατο βαθμὸ σοφοί. Ἐὰν ὅμως οὔτε αὐτὸ γνωρίζωμε, ὅτι [δηλαδὴ] εἴμαστε ἀδύναμοι καὶ ἀνίκανοι, τί πρέπει νὰ λέγωμε; Διότι ἡ ὑπερηφάνεια

οὐδ᾽ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀσθενεῖς καὶ ἀνίκανοι ἐσμὲν γινώσκομεν, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἡ γὰρ οἴησις καὶ ἡ ἀγνωσία τυφλοὺς ποιεῖ τοὺς μὴ θέλοντας ἐν σχολῇ βλέπειν τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν, ὡς λέγει τὸ Γεροντικόν· ὅτι ἡ κέλλα τοῦ Μοναχοῦ ἐστιν ἡ κάμινος ἡ Βαβυλωνία[309]*, ἐν ᾗ οἱ τρεῖς Παῖδες τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εὗρον. Καὶ πάλιν· κάθου, φησίν, εἰς τὸ κελλίον σου, καὶ πάντα σε διδάξει. [199.] Καὶ ὁ Κύριος· ὅπου εἰσὶ δύω ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν*[310]*. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· μὴ ἐκκλίνῃς, φησὶν ὁ Σολομών*[311]*, εἰς τὰ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλὰ βασιλικὴν ὁδὸν πορεύθητι, ἤτοι μετὰ ἑνὸς ἢ δύω ἡσυχάζων· καὶ μήτε μόνος ἐν τῇ ἐρήμῳ, μήτε ἐν συνοδείᾳ πολλῇ· ἡ γὰρ μέση τῶν ἀμφοτέρων, φησί, τοῖς πολλοῖς ἁρμοδία καθέστηκε. Καὶ πάλιν· ἡ νηστεία ταπεινεῖ τὸ σῶμα, ἡ ἀγρυπνία φωτίζει τὸν νοῦν, ἡ ἡσυχία φέρει τὸ πένθος, τὸ πένθος βαπτίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ αὐτὸ πλύνει τὴν ψυ-*

καὶ ἡ ἄγνοια τυφλώνουν, ὅσους δὲν θέλουν νὰ βλέπουν μὲ ἐπιμελημένη περίσκεψι τὴν δική τους ἀδυναμία καὶ ἄγνοια, ὅπως λέγει τὸ Γεροντικό[σι'], «ὅτι τὸ κελλὶ τοῦ μοναχοῦ, εἶναι ἡ κάμινος τῆς Βαβυλῶνος, στὴν ὁποία οἱ Τρεῖς Παῖδες βρῆκαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλι λέγει, «κάθισε στὸ κελλί σου καὶ αὐτὸ θὰ σὲ διδάξῃ τὰ πάντα[σια']».

199. Καὶ ὁ Κύριος [λέγει], «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι στὸ Ὄνομά μου, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους εἶμαι [κι Ἐγώ]». Καὶ ὁ [Ἰωάννης] τῆς Κλίμακος[σιβ']· «Μὴ παρεκκλίνῃς, λέγει ὁ Σολομών, στὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά, ἀλλὰ βάδισε τὴν βασιλικὴ ὁδό[σιγ']», δηλαδὴ νὰ ἡσυχάζῃς μὲ ἕναν ἢ δύο [ἀκόμη]· καὶ μήτε εἰς τὴν ἔρημο, μήτε μὲ μεγάλη συνοδεία [ἀδελφῶν]· διότι ἡ μέση ὁδὸς ἁρμόζει, λέγει, στοὺς πολλούς. Καὶ πάλι, ἡ νηστεία ταπεινώνει τὸ σῶμα, ἡ ἀγρυπνία φωτίζει τὸν νοῦ, ἡ ἡσυχία φέρνει τὸ πένθος, τὸ πένθος βαπτίζει τὸν ἄνθρωπο, καὶ αὐτὸ ἀποπλύνει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν κάνει ἀναμάρτητη.

200. Γι᾽ αὐτὸν τὸν λόγο γράφτηκαν στὸ τέλος τὰ ὀνόματα ὅλων σχεδὸν τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν, γιὰ νὰ γνωρίζωμε, δηλαδή,

χὴν καὶ ποιεῖ αὐτὴν ἀναμάρτητον. [200.] Τούτου χάριν ἐγράφησαν πρὸς τὸ τέλος τὰ ὀνόματα πασῶν σχεδὸν τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν, ἵνα γνῶμεν τὸ πόσας ἀρετὰς ὀφείλομεν κτήσασθαι καὶ πόσα πενθεῖν δεινά. Διότι ἐκτὸς πένθους κάθαρσις οὐ γίνεται· πένθος δὲ ἐν περισπασμῷ διηνεκεῖ οὐκ ἔστι· καὶ ἐκτὸς καθάρσεως ψυχῆς πληροφορία οὐ γίνεται· χωρὶς πληροφορίας χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἐπικίνδυνος· τὸ γὰρ ἄδηλον, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, τάχα ἂν καὶ ἄπιστον. [201.] Αἱ δὲ προειρημέναι ὀκτὼ θεωρίαι, οὐκ εἰσὶν ἡμῶν ἐργασίαι, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἡμῶν ἐργασίας μισθός. Καὶ οὐκ ὀφείλομεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μόνης κτήσασθαι ταύτας, κἂν σπουδάζωμεν ἐξ ὑπερηφάνου προθυμίας, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος περὶ τῶν τελειοτέρων, ἤτοι τῶν τεσσάρων ἐσχάτων, διότι οὐράνιαί εἰσι, καὶ ἀκάθαρτος νοῦς οὐ χωρεῖ τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ πᾶσαν ἡμῶν τὴν σπουδὴν ἐπὶ τὰς σωματικὰς

πόσες ἀρετὲς ὀφείλομε νὰ ἀποκτήσωμε καὶ γιὰ πόσα κακὰ νὰ πενθοῦμε. Διότι χωρὶς τὸ πένθος, δὲν γίνεται ἡ κάθαρσι· πένθος ὅμως σὲ συνεχῆ περισπασμὸ δὲν ὑπάρχει· καὶ χωρὶς τὴν κάθαρσι τῆς ψυχῆς δὲν ὑπάρχει πληροφορία [γιὰ τὴν σωτηρία]· καὶ χωρὶς πληροφορία, ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, εἶναι ἐπικίνδυνος· διότι τὸ ἀβέβαιο, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος, ἴσως εἶναι καὶ ἀναξιόπιστο[σιδ'].

201. Οἱ δὲ ὀκτὼ θεωρίες, ποὺ ἀναφέρθηκαν πιὸ πρίν, δὲν εἶναι δικές μας ἐργασίες, ἀλλὰ μισθὸς γιὰ τὴν ἐργασία τῶν ἀρετῶν μας. Καὶ δὲν ὀφείλομε νὰ ἀποκτήσωμε αὐτὲς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι καὶ μόνο, κι ἂν ἀκόμη τὸ προσπαθοῦμε ἀπὸ ὑπερήφανη προθυμία, ὅπως λέγει ὁ τῆς Κλίμακος, γιὰ τὶς τελειότερες, δηλαδὴ τὶς τέσσερις τελευταῖες, διότι εἶναι οὐράνιες [καταστάσεις] καὶ ὁ ἀκάθαρτος νοῦς δὲν [μπορεῖ] νὰ τὶς χωρέσῃ· ἀλλὰ ὅλη μας τὴν σύντονη ἐπιμέλεια, ὀφείλομε νὰ τὴν ἔχωμε γιὰ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετὲς καὶ ἔτσι γεννιέται μέσα μας ἡ πρώτη ἐντολή, δηλαδὴ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ καθὼς ἐπιμένομε πολὺ καιρὸ σ' αὐτόν, γεννιέται τὸ πένθος. Καὶ

καὶ ψυχικὰς ἀρετὰς ἔχειν ὀφείλομεν, καὶ οὕτω γεννᾶται ἐν ἡμῖν ἡ πρώτη ἐντολή, ἤτοι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ χρονίζοντες ἐν τούτῳ γεννᾶται τὸ πένθος. Καὶ ὁσάκις ἐν ἕξει τῆς μιᾶς θεωρίας γενώμεθα, τότε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ κοινὴ πάντων μήτηρ, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, δωρήσεται ἡμῖν τὰ ἐπέκεινα ταύτης· μέχρις ἂν τὰς ἑπτὰ γνώσεις κτησώμεθα ἐν ἑαυτοῖς, καὶ τῆς ὀγδόης, ἥτις ἐστὶν ἐργασία τοῦ μέλλοντος, καταξιώσεται τοὺς ἐπιμελῶς τὰς ἀρετὰς ἐργαζομένους μετὰ ὀρθοῦ σκοποῦ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐαρεστήσεως. [202.] Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν ὁσάκις αὐτομάτως ἡ κατὰ Θεὸν ἔννοια ἔλθῃ, εἴτε ἡ πρώτη, εἴτε ὁποία ἐστίν, ἐξαίφνης ἡμῶν μὴ εἰδότων, εὐθέως πᾶσαν μέριμναν βιωτικὴν καὶ αὐτὸν τὸν κανόνα καταλιπεῖν πολλάκις, τὴν τυχοῦσαν πνευματικὴν γνῶσίν τε καὶ κατάνυξιν, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ[312] φυλάττειν, μέχρις ἂν οἰκονομικῶς ἀναχωρήσῃ, καὶ ἔκτοτε τὰ γεγραμμένα ῥητὰ τοῦ φόβου καὶ τοῦ πέν-

ὅταν φθάσωμε νὰ ἀποκτήσωμε τὴν ἕξι τῆς μιᾶς θεωρίας, τότε ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ κοινὴ μητέρα ὅλων [τῶν ἀγαθῶν], ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[σιε'], θὰ χαρίσῃ σὲ μᾶς καὶ τὰ ἀνώτερα ἀπὸ αὐτήν, μέχρις ὅτου ἀποκτήσωμε ἐντός μας τὶς ἑπτὰ γνώσεις καὶ [στὸ τέλος] θὰ καταξιώσῃ [ἡ Χάρις νὰ λάβουν] καὶ τὴν ὀγδόη, ἡ ὁποία εἶναι ἐργασία τοῦ μέλλοντος [αἰῶνος], ὅσοι ἐργάζονται ἐπιμελῶς τὶς ἀρετές, μὲ ὀρθὸ σκοπὸ τὴν εὐαρέστησι τοῦ Θεοῦ[σιστ'].

202. Ἐμεῖς ὅμως, κάθε φορὰ ποὺ θὰ μᾶς ἔλθῃ ἀπὸ μόνη της, μία κατὰ Θεὸν ἔννοια, εἴτε ἡ πρώτη [στὴ σειρά τους], εἴτε ὁποιαδήποτε ἄλλη, ξαφνικά, χωρὶς ἐμεῖς νὰ τὸ γνωρίζωμε [ἢ νὰ τὸ περιμένωμε], ὀφείλομε ἀμέσως νὰ ἐγκαταλείψωμε κάθε βιοτικὴ μέριμνα καὶ πολλὲς φορὲς τὸν ἴδιο τὸν κανόνα μας καὶ νὰ φυλάττωμε σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ τὴν πνευματικὴ γνῶσι καὶ κατάνυξι, ποὺ μᾶς ἔτυχε, ἕως ὅτου κατ᾽ οἰκονομίαν Θεοῦ μᾶς ἀφήσῃ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς [ὀφείλομε] νὰ μελετᾶμε πάντοτε τὰ ῥητά, τὰ ὁποῖα ἔχουν γραφῆ περὶ φόβου καὶ πένθους καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν κανόνα καὶ μετὰ [ἀπὸ αὐτόν]. Ἀλλὰ καὶ ὅσες φορὲς ἔχομε εὐκαιρία τὴν

θους μελετᾶν ἀεί, καὶ πρὸ τοῦ κανόνος καὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ ὁσάκις ἄδειαν ἔχομεν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, εἴτε ἐργόχειρον κατέχοντες, οἱ ἔτι ἀσθενεῖς καὶ πρὸς ὕπνον καὶ ῥᾳθυμίαν εὐχερεῖς, εἴτε ἀργοί, οἱ δυνάμενοι ὅλως δι᾽ ὅλου τοῦ πένθους γενέσθαι καὶ αἰχμαλωτίζεσθαι ἐν τοῖς λεγομένοις ὑπ᾽ αὐτῶν ῥήμασι καὶ γενομένοις δάκρυσι. Τούτου γὰρ χάριν ἐγράφησαν, ἵνα καὶ οἱ ἄπειροι τῶν τοιούτων, κἀγὼ διὰ τῶν ῥημάτων τὴν τοῦ νοὸς ῥᾳθυμίαν διεγείρωμεν, τῇ τούτων μελέτῃ καὶ προσοχῇ. Οἱ γὰρ ἔχοντες προθυμίαν καὶ πεῖραν ἐκ τῆς ἕξεως ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἀρετῶν, πολλῷ πλείονα τῶν εἰρημένων ἴσασι καὶ λέγουσι, μάλιστα δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτομάτου κατανύξεως· διότι πολλὴν ἰσχὺν κέκτηται ἡ ὥρα αὕτη, ὑπὲρ τῆς ἐξ ἡμετέρας ἐπιτηδεύσεως. [203.] Πλὴν μή τις δοκεῖ εἶναι ἐργάτης τῶν τοιούτων χαρισμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν λαβών, μεγάλως εὐχαριστῆσαι δεῖται καὶ φο-

νύκτα καὶ τὴν ἡμέρα [ὀφείλομε νὰ τὰ μελετῶμε], εἴτε ἀσχολούμεθα μὲ ἐργόχειρο, ὅσοι εἴμαστε ἀκόμη ἀσθενεῖς καὶ ρέπομε πρὸς τὸν ὕπνο καὶ τὴν ραθυμία, εἴτε μὲ τὴν [κατὰ Θεὸν] ἀργίαν, ὅσοι μποροῦν νὰ ἀφοσιωθοῦν ὅλως διόλου [στὴν ἐργασία] τοῦ πένθους ὥστε καὶ νὰ αἰχμαλωτίζεται [ὁ νοῦς ἀπὸ τὴν ἔννοια] τῶν λόγων [τῆς προσευχῆς] καὶ ἀπὸ τὰ δάκρυα, ποὺ ἐπακολουθοῦν. Χάριν λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ λόγου γράφτηκαν αὐτά, ὥστε καὶ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι στεροῦνται τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν καὶ ἐγώ, νὰ διεγείρωμε τὴν ραθυμία τοῦ νοῦ μὲ τὴν μελέτη καὶ τὴν προσοχή αὐτῶν. Ἐπειδή, ὅσοι ἔχουν ἀποκτήσει τὴν προθυμία καὶ τὴν πεῖρα ἀπὸ τὴν ἕξι στὴν ἐργασία τῶν ἀρετῶν, γνωρίζουν καὶ λέγουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν, μάλιστα δὲ στὸν καιρὸ τῆς κατανύξεως, ποὺ ἔρχεται χωρὶς νὰ τὴν προκαλέσῃ· διότι ἡ ὥρα αὐτὴ ἔχει μεγάλη δύναμι, παραπάνω [ἀπὸ τὴν κατάνυξι], ἡ ὁποία ἔρχεται ἀπὸ τὴν δική μας προσπάθεια.

203. Πλὴν ὅμως, ἂς μὴ νομίζῃ κανείς, ὅτι [αὐτὸς] εἶναι ὁ ἐργάτης [καὶ ὁ πρόξενος] τῶν χαρισμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον, ἐπειδὴ τὰ

βεῖσθαι, μήπως κατάκρισιν μείζονα ἔχῃ τούτων ἕνεκα· ὅτι, μηδὲν κοπιάσας, τῆς τῶν Ἀγγέλων ἐργασίας καταξιωθῆναι μέλλει. Πρὸς ἀλοιφὴν γὰρ τοῦ νοὸς δέδοται ἡ γνῶσις καὶ ἰσχὺν εἰς τὸ φυλάξαι ἡμᾶς τὰς ἐντολὰς καὶ ἐργάζεσθαι τὰς ἀρετάς· καὶ ἵνα γνῶμεν πῶς καὶ διὰ τί ταύτας ποιοῦμεν καὶ τί δεῖ μὲν ποιεῖν, τίνος δὲ ἀπέχεσθαι, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν· καὶ ἵνα ἀπὸ τῆς γνώσεως πτερούμενοι μετὰ χαρᾶς ἐργαζώμεθα καὶ μείζονα γνῶσιν λάβωμεν καὶ ἰσχὺν ἐν τῷ ἐργάζεσθαι καὶ ἀγαλλίασιν, καὶ τούτου γινομένου, εὐχαριστῆσαι τῷ ταῦτα δωρησαμένῳ καταξιωθῶμεν, γινώσκοντες πόθεν ἐλάβομεν τὰ τοσαῦτα ἀγαθά. Εὐχαριστούμενος δὲ μείζονα ἀγαθὰ χαρίζεται ἡμῖν· καὶ λαβόντες τὰ δῶρα ἐπὶ πλεῖον αὐτὸν ἀγαπήσωμεν καὶ διὰ τῆς ἀγάπης εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ καταντήσωμεν· ἧς ἡ ἀρχὴ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος[313]. [204.] Καὶ ἡ μὲν ἐργασία τοῦ φόβου, ἡ μετάνοιά ἐστι, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· δι᾽ ἧς γίνεται ἡ

ἔλαβε καθ᾽ ὑπέρβασι τῆς δικῆς του ἀξίας, πρέπει πολὺ νὰ εὐχαριστῇ καὶ νὰ φοβᾶται, μήπως ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἔχει μεγαλύτερη καὶ τὴν κατάκρισι· διότι, χωρὶς νὰ κοπιάσῃ σὲ τίποτε, μέλλει νὰ ἀξιωθῇ τῆς ἰδίας μὲ τοὺς Ἀγγέλους ἐργασίας. Διότι ἡ γνῶσι ἔχει δοθῇ [στόν ἄνθρωπο] γιὰ ἐξάσκησι τοῦ νοῦ καὶ γιὰ ἐνίσχυσι στὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν καὶ στὴν ἐργασία τῶν ἀρετῶν· ἐπίσης, γιὰ νὰ γνωρίσωμε, πῶς καὶ γιατὶ ἐργαζόμαστε [τὶς ἀρετὲς] καὶ τί πρέπει μὲν νὰ κάνωμε, ἀπό τί δὲ νὰ ἀπέχωμε, γιὰ νὰ μὴν καταδικασθοῦμε· καὶ ἀναπτερωμένοι ἀπὸ τὴν γνῶσι, μὲ χαρὰ νὰ ἐργαζώμασθε καὶ μὲ τὴν ἐργασία, νὰ λάβωμε μεγαλύτερη γνῶσι καὶ δύναμι καὶ ἀγαλλίασι, καὶ ἀφοῦ γίνῃ αὐτό, νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ εὐχαριστήσωμε Ἐκεῖνον, ποὺ μᾶς χάρισε αὐτὰ [τὰ δῶρα], ἔχοντας ἐπίγνωσι ἀπὸ ποῦ ἐλάβαμε τὰ τόσα πολλὰ ἀγαθά. Ὅταν δὲ [Λαμβάνῃ] τὴν εὐχαριστία μας, μᾶς χαρίζει [ἀκόμη] μεγαλύτερα ἀγαθά· καὶ ἀφοῦ λάβωμε τὰ δῶρα, ἂς Τὸν ἀγαπήσωμε πιὸ πολὺ καὶ μέσῳ τῆς ἀγάπης νὰ φθάσωμε εἰς τὴν σοφία τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας «ἀρχὴ εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ».

ἀποκάλυψις τῶν κρυπτῶν. Τὰ δὲ τοῦ φόβου νοήματα μελετᾶν δεῖ οὕτως· μετὰ τὴν τοῦ ἀποδείπνου ἀκολουθίαν ὀφείλει τις λέγειν τὸ Πιστεύω, τὸ Πάτερ ἡμῶν, καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον πλειστάκις· καὶ οὕτω κάθηται κατὰ ἀνατολάς, ὡς οἱ πενθοῦντες ἐπὶ νεκρῷ, σείων τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ πόνου ψυχῆς καὶ στεναγμοῦ καρδίας, λέγει τὰ τῆς τυχούσης γνώσεως ῥήματα, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς πρώτης, μέχρις ἂν φθάσῃ εἰς τὴν εὐχήν· καὶ οὕτω πίπτει ἐπὶ πρόσωπον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μετὰ φρίκης ἀμυθήτου καὶ προσεύχεται· πρῶτον εὐχαριστίαν, ἔπειτα ἐξομολόγησιν, καὶ τὰ λοιπὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς ὡς προείρηται. Φησὶ γὰρ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος· ἐξομολογήσασθαι ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἐν ἀγνοίᾳ πταισμάτων καὶ ὑπὲρ ὧν ἐμέλλομεν πταίειν, ἐξ ὧν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς ἐρρύσατο· ἵνα μὴ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου λογοθετηθῶμεν ἕνεκα τούτων· καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων πάλιν κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου[314],

204. Καὶ ἡ μὲν ἐργασία τοῦ [θείου] φόβου, εἶναι ἡ μετάνοια, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ[σιζ'], μὲ τὴν ὁποία γίνεται ἡ ἀποκάλυψι τῶν κεκρυμμένων. Τὰ δὲ νοήματα τοῦ φόβου [τοῦ Θεοῦ], πρέπει νὰ τὰ μελετᾷ κανεὶς ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἀποδείπνου, πρέπει κανεὶς νὰ λέγῃ τὸ «Πιστεύω», τὸ «Πάτερ ἡμῶν» καὶ τὸ «Κύριε ἐλέησον» πολλὲς φορές. Καὶ ἔπειτα κάθεται πρὸς ἀνατολάς, ὅπως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι πενθοῦν σὲ νεκρό, κινώντας τὸ κεφάλι του μὲ πόνο ψυχῆς καὶ μὲ στεναγμὸ καρδίας, λέγει τὰ λόγια τῆς γνώσεως, ποὺ θὰ τύχῃ [νά θέλῃ νὰ ἐργασθῇ], ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρώτη, μέχρις ὅτου φθάσῃ στὴν προσευχή. Καὶ ἔτσι γονατίζει μὲ τὸ πρόσωπο [κάτω] ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μὲ ἀνείπωτο δέος καὶ προσεύχεται· πρῶτα [ἐκφράζει] εὐχαριστία, ἔπειτα ἐξομολόγησι καὶ τὰ λοιπὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὅπως ἔχει λεχθῆ προηγουμένως. Διότι, λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος[σιη'], ὀφείλομε νὰ ἐξομολογηθοῦμε γιὰ τὶς ἁμαρτίες, τὶς ὁποῖες κάναμε ἐν ἀγνοίᾳ, καὶ γιὰ ὅσες ἐπρόκειτο [ἀκόμη] νὰ κάνωμε, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μᾶς ἔσωσε ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ μᾶς ζητηθῇ γι᾽ αὐτὲς λόγος

καὶ τοῦ Ἀποστόλου[315]. [205.] Ὁ δὲ σκοπὸς τῶν λεγομένων ἐν τῇ προσευχῇ οὗτός ἐστιν· ἡ μὲν εὐχαριστία, ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ εὐχαριστίας, τὸ ἀνίκανον πρὸς εὐχαριστίαν ὁμολογεῖ καὶ τὸ ἀμελεῖν κατὰ τοὺς ἄλλους καιρούς, καὶ ὅτι χάρις τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἡ ὥρα αὕτη· ἡ δὲ ἐξομολόγησις κηρύττει τὰ δεδωρημένα, ὅτι ἄμετρά εἰσι καὶ ὅτι οὐ πάντα ἴσχυσα καταλαβεῖν, ἀλλ᾽ οὔτε γινώσκειν, εἰμὴ ἀκοὴν μόνην ἔχειν, καὶ ταύτην ὅλως περί τινων καὶ οὐ περὶ πάντων, καὶ ὅτι φανερῶς καὶ ἀφανῶς ἀεὶ εὐεργετούμεθα, καὶ ὅτι ἄφραστός ἐστιν ἡ ἀνοχὴ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ ὅτι ἀνάξιός εἰμι καὶ αὐτὸ τὸ [recte: αὐτοῦ τοῦ][Λστ΄] ἀτενίσαι ἄνω ὡς ὁ Τελώνης ἐποίησε[316], καὶ ὅτι οὐκ εἰς ἄλλο τι θαῤῥῶν, εἰμὴ εἰς τὴν σὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν, προσπίπτω ὡς ὁ Δανιὴλ ἐνώπιον τοῦ θείου Ἀγγέλου[317], καὶ ὡς ὁ Ἀπόστολος[318] καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ τοῦτο τολμηρῶς, διὰ τὸ ἀνάξιον εἶναί με τοῦτο ποι-

κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου· καὶ ἀκόμη [νά προσευχώμασθε] ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου [Παύλου].

205. Ὁ δὲ σκοπὸς αὐτῶν, ποὺ λέγομε στὴν προσευχή, εἶναι ὁ ἑξῆς· ἡ μὲν εὐχαριστία, γιὰ τὴν εὐχαριστήρια προσευχὴ αὐτῆς τῆς ὥρας, [ὁμολογεῖ] τὴν ἀνικανότητά μας γιὰ [ἐπάξια] εὐχαριστία καὶ τὴν ἀμέλειά μας κατὰ τὸν ἄλλο καιρὸ καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ὥρα εἶναι τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ ἐξομολόγησι ἐξαγγέλει, ὅτι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔχουν δωρηθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸ εἶναι ἀμέτρητα καὶ δὲν μπόρεσα [ποτὲ] νὰ τὰ κατανοήσω ὅλα, ἀλλὰ οὔτε νὰ τὰ γνωρίσω, παρὰ μόνο ὅτι τὰ ἔχω ἀκούσει καὶ μάλιστα γιὰ μερικὰ καὶ ὄχι γιὰ ὅλα, καὶ ὅτι φανερὰ καὶ κρυφὰ πάντοτε εὐεργετούμεθα [ἀπὸ τὸν Θεὸ] καὶ ὅτι εἶναι ἀνέκφραστη ἡ ἀνοχή Του γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου καὶ ὅτι εἶμαι ἀνάξιος καὶ γι᾽ αὐτὸ [ἀκόμη], τὸ νὰ ἀτενίσω ἄνω στὸν οὐρανό, ὅπως ἔκανε ὁ Τελώνης καὶ ὅτι μὴ ἔχοντας θάρρος σὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ [μόνο] στὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία Σου, πέφτω μπροστά Σου, ὅπως ὁ Δανιὴλ ἐνώπιον τοῦ θείου Ἀγ-

ῆσαι καὶ τὸ ἐξαγορεῦσαι τὰ εἴδη τῶν πταισμάτων μου ἐν ἐπιτόμῳ πρὸς τὸ μιμνήσκεσθαι ταῦτα καὶ πενθεῖν ὑπὲρ τούτων, ὁμολογεῖν τε τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν, ἵνα ἔλθῃ ἐπ᾿ ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ[319]*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ τὸ συγχωρηθῆναι τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου· ὡς μὴ τολμῶν ὑπὲρ πάντων αἰτεῖν, ἀλλ᾿ ὑπὲρ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν μου· καὶ τὸ χαλινωθῆναί μου πᾶσαν κακίαν καὶ πονηρὰν συνήθειαν, ὡς μὴ δυνάμενος ἀντιστῆναι, παρακαλῶ τὸν Παντοδύναμον στῆσαι τὰς ὁρμὰς τῶν παθῶν, καὶ τὸ μὴ ἐᾶσαί με ἁμαρτῆσαι εἰς αὐτὸν ἢ εἴς τινα ἄνθρωπον, ἵνα κἂν ἐκ τούτου τύχω σωτηρίας κατὰ χάριν. Καὶ ἵνα ἐκ τῆς μνήμης πόνον ψυχῆς κτήσωμαι καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν ἄλλων αἰτεῖν, ὡς ἐντολὴν πληρῶν κατὰ τὸν Ἀπόστολον*[320]*, καὶ ἀγάπην πρὸς πάντας· καὶ τὸ τὰ εἴδη τῶν παθῶν καταλέγειν, ὡς ὑπ᾿ αὐτῶν τυραννούμενος, καταφεύγειν πρὸς τὸν Δεσπότην καὶ πρὸς κατάνυξιν· καὶ τὸ αἰ-*

γέλου καὶ ὅπως ὁ Ἀπόστολος καὶ οἱ ἄλλοι Πατέρες μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ καὶ αὐτό, [παρόλο ποὺ εἶναι γιὰ μένα πολὺ] τολμηρό, διότι εἶμαι ἀνάξιος νὰ τὸ κάνω καὶ νὰ ἐξομολογηθῶ τὰ εἴδη τῶν ἁμαρτημάτων μου ἐν συντομίᾳ, γιὰ νὰ τὰ ἐνθυμοῦμαι καὶ νὰ πενθῶ γιὰ αὐτά, καὶ νὰ ὁμολογῶ τὴν ἀδυναμία μου, γιὰ νὰ ἔλθῃ σὲ ἐμένα «ἡ δύναμι τοῦ Χριστοῦ», κατὰ τὸν Ἀπόστολο καὶ νὰ συγχωρηθῇ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου, ἐπειδὴ δὲν τολμῶ νὰ [ἐκφράζω] αἰτήματα γιὰ ὅλα, ἀλλὰ [μόνον] γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου. Καὶ γιὰ νὰ μοῦ χαλιναγωγηθῇ κάθε κακία καὶ πονηρὴ συνήθεια, ἐπειδὴ δὲν μπορῶ ν᾿ ἀντισταθῶ, καὶ παρακαλῶ τὸν Παντοδύναμο νὰ σταματήσῃ τὶς ὁρμὲς τῶν παθῶν καὶ νὰ μὴ μὲ ἀφήσῃ νὰ ἁμαρτήσω σ᾿ Αὐτόν, ἢ σὲ κάποιον ἄλλον ἄνθρωπο, μήπως ἐπιτύχω τουλάχιστον ἀπὸ αὐτὸ κατὰ Χάριν τὴν σωτηρία μου. Καὶ γιὰ νὰ ἀποκτήσω πόνο ψυχῆς ἀπὸ τὴν μνήμη αὐτὴ καὶ τὴν παρακλητικὴ [προσευχὴ] ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἐκπληρώνοντας τὴν ἐντολὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολο καὶ [τέλος] τὴν ἀγάπη γιὰ ὅλους. Ἐπίσης καὶ νὰ ἀπαριθμῶ τὰ εἴδη τῶν παθῶν, ἐπειδὴ τυραννοῦμαι ἀπὸ

τεῖν με ὑπὲρ ὧν ἐλύπησα καὶ τῶν λυπησάντων με ἢ λυπῆσαι μελλόντων, ὡς μηδ᾽ ὅλως ἴχνος μνησικακίας ἔχειν βουλόμενος, καὶ φοβούμενος τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν κατὰ καιρὸν τὸν τότε, μήπως οὐ δυνήσομαι ἀνεξικάκως φέρειν ἢ εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν[321]*, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου. [206.] Καὶ τούτου χάριν προλαμβάνων τὸν καιρόν, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, πρὸ τῆς ἀῤῥωστίας ζήτησον τὸν ἰατρὸν καὶ πρὸς [recte: πρὸ] τοῦ πειρασμοῦ εὔχου· καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν προαπελθόντων, ἵνα σωτηρίας τύχωσι· καὶ ἵνα τὸν θάνατον [recte: τοῦ θανάτου]*[λζ΄] *μνησθῶ, καὶ ἔνδειξις ἀγάπης τὸ εὔχεσθαι ὑπὲρ πάντων, καὶ δεόμενος τῆς τῶν πάντων εὐχῆς· καὶ τὸ κυβερνηθῆναι ὑπὸ Θεοῦ καὶ γενέσθαι οἷον θέλει· καὶ τὸ μιγῆναι μετὰ τῶν ἄλλων, ἵνα δι᾽ εὐχῶν ἐκείνων ἐλεηθῶ, καὶ ὡς ἔχων αὐτοὺς ὑπερέχοντας. Παντὸς δὲ ἁμαρτήματος ἄρτι οὐ τολμῶ ζητεῖν συγχώρησιν, ἵνα μὴ ὡς ἐμαυτὸν σμικρύνων, τοὺς ἄλλους ἀναξίους συγ-*

αὐτά, [ὥστε] νὰ καταφεύγω στὸν Δεσπότη πρὸς ἀπόκτησι κατανύξεως. Καὶ [ἀκόμη] νὰ Τὸν παρακαλῶ γιὰ ὅσους ἐλύπησα καὶ μὲ ἐλύπησαν ἢ πρόκειται νὰ μὲ λυπήσουν, [ὥστε] νὰ μὴ θέλω νὰ ἔχω κανένα ἴχνος μνησικακίας, καὶ ἐπειδὴ φοβοῦμαι τὴν δική μου ἀδυναμία κατὰ τὸν τότε καιρό, μήπως δὲν θὰ μπορέσω νὰ τὸ σηκώσω μὲ ἀνεξικακία ἢ νὰ προσεύχωμαι γι᾽ αὐτούς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου.

206. Καὶ χάριν αὐτοῦ προλαμβάνω τὸν καιρό, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια σου ζήτησε τὸν ἰατρό, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πειρασμό σου προσευχήσου. Καὶ [ἐπίσης προσεύχομαι] γιὰ ὅσους ἔχουν ἀπέλθει ἀπὸ τὴν ζωή, γιὰ νὰ βροῦν σωτηρία καὶ ἔτσι νὰ θυμηθῶ τὸν θάνατο, καὶ [διότι] ἡ προσευχὴ γιὰ ὅλους [εἶναι] ἔνδειξι ἀγάπης, καὶ [ἐπειδὴ κι ἐγὼ] ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προσευχὴ ὅλων· καὶ ἐπίσης [παρακαλῶ] νὰ κυβερνηθῇ [ἡ ζωή μου] ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ νὰ γίνω ὅπως θέλει [Ἐκεῖνος] καὶ νὰ ἀναμιχθῶ μὲ τοὺς ἄλλους [σὲ κοινὴ προσευχὴ] γιὰ νὰ ἐλεηθῶ μὲ τὶς προσευχές τους, ἐπειδὴ τοὺς θεωρῶ ἀνώτερους ἀπὸ ἐμένα. Γιὰ κάθε ἁμάρτημα ὅμως δὲν τολμῶ νὰ

χωρήσεως ἡγήσωμαι. [207.] Καὶ ὡς ἀγνοῶν καὶ μὴ δυνάμενός τι ποιῆσαι καταφεύγω καὶ ζητῶ, ὡς εὐδοκεῖ ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ γενέσθαι, φοβούμενος τὴν δικαιοσύνην ὡς ἁμαρτωλός, καὶ τὸ λέγειν με, μόνον μὴ ἀποτύχω τῆς ἐκ δεξιῶν σου στάσεως, κἂν ἔσχατος πάντων τῶν σῳζομένων εὑρεθήσωμαι, ὡς μηδὲ τούτων ὢν ἄξιος· καὶ τὸ εὔχεσθαί με ὑπὲρ τοῦ κόσμου παντός, ὡς παρελάβομεν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναί με τῆς θείας μεταλήψεως ὡς χρέος· καὶ ἵνα πρὸ τούτου εὐχόμενος εὕρω ἕτοιμον τὸν βοηθόν, ὅταν βουληθῶ μεταλαβεῖν· καὶ ἵνα μνησθῶ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ πρὸς ἀγάπην ἔλθω τῆς τούτου μνήμης· καὶ ἵνα εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γένηται ἡ μετάληψις· ὅτι αὐτὸς ὁ Παράκλητος παρακαλεῖ τοὺς πενθοῦντας κατὰ Θεόν, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τοὺς ἐξ ὅλης ψυχῆς μετὰ πολλῶν δακρύων παρακαλοῦντας αὐτὸν καὶ λέγον-

ζητήσω τώρα [δηλαδὴ τὴν ὥρα τῆς κοινῆς προσευχῆς, ἴσως καὶ ἐξομολογήσεως] τὴν συγχώρησι, γιὰ νὰ μὴν θεωρήσω τοὺς ἄλλους ἀναξίους γιὰ συγχώρησι μὲ τὸ νὰ ταπεινώνω τὸν ἑαυτό μου.

207. Καὶ ὡς [ἄνθρωπος], ποὺ ἀγνοῶ καὶ δὲν μπορῶ τίποτε νὰ κάνω, καταφεύγω [στὸν Θεὸ] καὶ ζητῶ νὰ γίνη, ὅπως εὐδοκεῖ ἡ φιλανθρωπία Του, ἐπειδὴ φοβοῦμαι ὡς ἁμαρτωλὸς τὴν δικαιοσύνη Του καὶ λέγω [σ᾽ Αὐτόν]: Μόνο νὰ μὴν ἀποτύχω [καὶ χάσω] τὴν θέσι στὰ δεξιά Σου, ἀκόμα κι ἂν θὰ βρεθῶ τελευταῖος ἀπὸ ὅλους τοὺς σωζομένους, ἐπειδὴ δὲν εἶμαι ἄξιός τους· καὶ νὰ προσεύχωμαι γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, ὅπως τὸ παραλάβαμε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Καὶ ἐπίσης νὰ καταξιωθῶ τῆς θείας Μεταλήψεως, ὅπως ἔχω χρέος· [ὥστε] προσευχόμενος ἀπὸ πρὶν γι᾽ αὐτό, νὰ εὕρω ἕτοιμο τὸν βοηθό, ὅταν θελήσω νὰ μεταλάβω· καὶ νὰ φέρω στὴν μνήμη μου τὰ ἄχραντα Πάθη τοῦ Σωτῆρος μας καὶ νὰ ἔλθω σὲ ἀγάπησι τῆς μνήμης Αὐτοῦ καὶ νὰ μοῦ γίνη ἡ μετάληψι εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· διότι ὁ ἴδιος ὁ Παράκλητος παρηγορεῖ ὅσους πενθοῦν κατὰ Θεὸν στὸν παρόντα αἰῶνα καὶ στὸν μέλλοντα καὶ

τας· Βασιλεῦ οὐράνιε καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἵνα γένηται εἰς ἀῤῥαβῶνα τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς αἰωνίου ἡ κοινωνία τῶν ἀχράντων μυστηρίων, διὰ πρεσβειῶν τῆς αὐτοῦ Μητρὸς καὶ πάντων τῶν Ἁγίων. Εἶτα τοῖς ἁγίοις πᾶσι προσπίπτω, παρακαλῶν αὐτοὺς ἱκεσίαν ποιεῖσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ, ὡς δυναμένους προσφέρειν τῷ Δεσπότῃ τὴν ἱκεσίαν· καὶ οὕτω τὴν κατὰ συνήθειαν εὐχὴν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὡς ἔχουσαν τὴν θαυμαστὴν θεολογίαν· καὶ τὸ ζητεῖν μόνον τὸ θεῖον θέλημα καὶ εὐλογεῖν τὸν Θεόν· καὶ μετὰ ταῦτα εὐθέως πρὸς τοὺς οἰκείους λογισμοὺς μετ᾽ ἐπιτάσεως πολλῆς καὶ προσοχῆς. Δεῦτε προσκυνήσωμεν γ' καὶ καθεξῆς ὡς προεγράφη· ἵνα διὰ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν καθαίρηται ὁ νοῦς καὶ ἄρχηται βλέπειν τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστήρια. [208.] Πλήν, ἐκτὸς πάσης κακίας ἡ ψυχὴ ἔστω, ἐξαιρέτως δὲ τῆς μνησικακίας, ὥς φησιν ὁ Κύριος, κατὰ τὸν καιρὸν

ὅσους Τὸν παρακαλοῦν μὲ ὅλην τους τὴν ψυχή, μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ λέγουν τὸ «Βασιλεῦ Οὐράνιε» καὶ τὰ λοιπά. Καὶ [προσεύχομαι ἐπίσης], νὰ μοῦ γίνῃ ἡ κοινωνία τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, ἀρραβώνας τῆς αἰωνίου ἐν Χριστῷ ζωῆς, μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς Μητρὸς Αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν Ἁγίων. Ἔπειτα γονατίζω μπροστὰ σὲ ὅλους τοὺς Ἁγίους, παρακαλώντας αὐτοὺς νὰ ἱκετεύουν [τὸν Κύριο] γιὰ μένα, ἐπειδὴ [Αὐτοὶ] μποροῦν νὰ προσφέρουν τὴν ἱκεσία στὸν Δεσπότη· καὶ μετὰ [λέγω] τὴν Εὐχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου[σιθ'] [τῆς θείας Μεταλήψεως], ὅπως συνηθίζεται, ἐπειδὴ περιέχει θαυμαστὴ θεολογία· καὶ [ἔτσι] ζητῶ μόνο τὸ θεῖο θέλημα καὶ νὰ εὐλογῶ τὸν Θεό. Καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτὰ [λέγω] στοὺς λογισμούς μου προστακτικὰ καὶ μὲ μεγάλη προσοχή, «δεῦτε προσκυνήσωμεν» τρεῖς φορὲς καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ὅπως ἔχουν γραφῆ προηγουμένως· ὥστε μὲ τὴν καρδιακὴ προσευχὴ καὶ τὴν μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, νὰ καθαίρεται ὁ νοῦς καὶ νὰ ἀρχίζῃ νὰ βλέπῃ τὰ κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφὲς μυστήρια.

208. Ὅμως, ἂς εἶναι ἡ ψυχὴ χωρὶς καμμία κακία, προπαντὸς δὲ χωρὶς μνησικακία κατὰ τὸν και-

τῆς προσευχῆς[322]*. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος τὴν ἀντιλογίαν κολάζων ὡς ταύτης γεννήτριαν, φησὶ πρὸς τὸν Ἡγούμενον, δοῦναι τῷ ἀντιλέγοντι αὐτῷ μετανοίας πολλάς, ἄχρι χιλίας· τὸν ἀριθμὸν δὲ ἀναβιβάζων ἔφη, ἢ χιλίας ἢ μίαν· τοῦτ᾽ ἔστιν ἢ χιλίας μετανοίας πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείλει ποιεῖν ὁ ἀντίλογος, ἢ μίαν πρὸς τὸν προεστῶτα, ἤτοι συγχώρησον Πάτερ· καὶ λῦσιν τῶν δεσμῶν λαμβάνει διὰ τῆς μιᾶς μόνης, τῆς οὔσης κυρίως μετανοίας καὶ ἐκκοπῆς τοῦ πάθους τῆς ἀντιλογίας. Οὐκ ἔστι ἡ ἀντιλογία, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, τῆς πολιτείας τῶν Χριστιανῶν, λαβὼν τὴν χρῆσιν τοῦ Ἀποστόλου· φησὶ γάρ, εἰ δέ τις ἀντιλέγειν δοκιμάζῃ, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν*[323]*· καὶ ἵνα μὴ ἐξεώσειν ἐξ ἑαυτοῦ μόνου τὸν ἀντιλέγοντα δόξῃ τινί, ἐπήγαγεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ*[324]*· ἵνα γνῷ τις ὅτι ἔξωθέν ἐστι πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀντιλέγῃ· καὶ δέεται τῆς θαυμαστῆς μιᾶς*

ρὸ τῆς προσευχῆς, ὅπως λέγει ὁ Κύριος. Γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, θέλοντας νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀντιλογία[σκ΄], ἐπειδὴ αὐτὴ τὴν γεννᾶ [τὴν μνησικακία], λέγει στὸν Ἡγούμενο, νὰ ἐπιβάλῃ σὲ αὐτόν, ποὺ τοῦ ἀντιλέγει, πολλὲς μετάνοιες, μέχρι χίλιες· καὶ ἀνεβάζοντας τὸν ἀριθμὸ εἶπε ἢ χίλιες ἢ μία· δηλαδὴ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀντιλέγει ὀφείλει νὰ κάνῃ χίλιες μετάνοιες πρὸς τὸν Θεὸ ἢ μία στὸν προεστῶτα [λέγοντας] τὸ «συγχώρεσέ με Πάτερ», καὶ συγχωρεῖται μὲ τὴν μία μόνο, ποὺ εἶναι ἡ κυρίως μετάνοια καὶ ἡ ἐκκοπὴ τοῦ πάθους τῆς ἀντιλογίας. Λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἡ ἀντιλογία δὲν εἶναι [ἴδιον] τῆς πολιτείας καὶ ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, παίρνοντας τὸν λόγο ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο, ὁ ὁποῖος λέγει· «ἂν κανεὶς ἐπιχειρῇ νὰ ἀντιλέγῃ, ἐμεῖς τέτοια συνήθεια δὲν ἔχομε» καὶ γιὰ νὰ μὴ φανῇ σὲ κάποιον, ὅτι ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του μόνον ἀπομακρύνει ἐκεῖνον, ποὺ ἀντιλέγει, πρόσθεσε ὁ Ἀπόστολος· «οὔτε οἱ Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ», γιὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ καθένας, ὅτι ὅταν ἀντιλέγῃ, εἶναι ἔξω ἀπὸ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες καὶ ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ χρειάζεται ἐκείνη ἡ μία θαυμαστὴ μετάνοια, τὴν ὁποία

ἐκείνης μετανοίας, ἧς ἀστοχήσας, οὐδὲ αἱ χίλιαι αὐτῷ ὠφελῆσαι δύνανται, τὸν [recte: τῷ] ἀμετανόητον ἔχοντι τρόπον. Μετάνοια γάρ ἐστιν ἡ ἐκκοπὴ τοῦ κακοῦ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος. [209.] Αἱ δὲ λεγόμεναι μετάνοιαι, γονυκλισίαι εἰσὶ μᾶλλον καὶ σχῆμα δουλικὸν ἐπιδεικνύουσιν ἔχειν τὸν προσπίπτοντα ἀμετεωρίστως τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις, ὅταν προσκρούσῃ τις ἔν τινι· ἵνα τόπον ἀπολογίας εὕρῃ, ἐὰν ὅλως οὐκ ἀντιλέγῃ, οὐδὲ δικαιώσειν ἑαυτὸν ἐπιχειρήσειεν, ὡς ὁ Φαρισαῖος[325] ἐκεῖνος· ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Τελώνην[326] μιμεῖσθαι ἐν τῷ ἡγεῖσθαι ἑαυτὸν χείρονα πάντων καὶ ἀνάξιον τοῦ ἀτενίσαι ἄνω. Ἐπεὶ ἂν δοκῇ μετάνοιαν ἔχειν καὶ ἀντιλέγειν ἐπιχειρεῖ τῷ δικάζοντι αὐτὸν εὐλόγως ἢ ἀλόγως, οὐκ ἔστιν ἄξιος τῆς κατὰ χάριν συγχωρήσεως, ὡς δικαστήριον ζητῶν καὶ δικαιώματα καὶ ὡς ἀπὸ δικαίου πόρου δοκῶν τι ἀνύσαι· ὅπερ ξένον ἐστὶ τοῦτο τὸ ἐγχείρημα τῶν τοῦ Κυρίου ἐν-

ἂν δὲν ἐπιτύχῃ [νὰ κάνῃ], οὔτε οἱ χίλιες μποροῦν νὰ τὸν ὠφελήσουν, ἀφοῦ ἔχει ἀμετανόητη διάθεσι. Διότι μετάνοια, λέγει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι ἡ ἐκκοπὴ τῶν κακῶν.

209. Οἱ λεγόμενες ὅμως μετάνοιες, εἶναι μᾶλλον γονυκλισίες καὶ δείχνουν ὅτι ἔχει σχῆμα δουλικὸ ἐκεῖνος, ποὺ γονατίζει ταπεινὰ [πέφτοντας] μπροστὰ στὸν Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους χωρὶς λογισμό, ὅταν ἔλθῃ κάποιος σὲ σύγκρουσι [μὲ κάποιον ἄλλον] γιὰ κάτι, γιὰ νὰ εὕρῃ θέσι [καὶ νὰ γίνῃ δεκτὴ] ἡ ἀπολογία του, ἐὰν δὲν ἀντιλέγῃ καθόλου, οὔτε κἂν ἤθελε ἐπιχειρήσῃ νὰ δικαιώσῃ τὸν ἑαυτόν του, ὅπως ἐκεῖνος ὁ Φαρισαῖος· ἀλλὰ μᾶλλον [πρέπει] νὰ μιμῆται τὸν Τελώνη, μὲ τὸ νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτόν του χειρότερο ἀπὸ ὅλους καὶ ἀνάξιο νὰ ἀτενίσῃ πρὸς τὰ ἄνω· ἐπειδή, ἂν νομίζῃ ὅτι ἔχει μετάνοια καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀντιλέγῃ σ᾽ αὐτὸν ποὺ τὸν δικάζει δικαιολογημένα ἢ ἀδικαιολόγητα, δὲν εἶναι ἄξιος τῆς κατὰ Χάριν συγχωρήσεως, διότι ζητεῖ δικαστήριο καὶ δικαιώματα καὶ ἐπειδὴ νομίζει ὅτι θὰ κερδίσῃ κάτι ἀπὸ τὸν δρόμο τῆς δικαιοσύνης· πρᾶγμα, τὸ ὁποῖο εἶναι ξένο πρὸς τὶς ἐντολὲς τοῦ Κυρίου. Καὶ

τολῶν. Καὶ εἰκότως· ὅπου δικαιολογίαι, ἐκεῖ τὸ δίκαιον ζητεῖται καὶ οὐ τὸ φιλάνθρωπον· καὶ ἤργησε λοιπὸν ἡ χάρις, ἡ ἐκτὸς ἔργων δικαιοσύνης δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ[327]*, διὰ μόνης εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπομονῆς τῶν ἐλέγχων, ἐν εὐχαριστίᾳ τῶν ἐλεγχόντων καὶ ἀνοχῇ τῶν κατηγορούντων μετὰ πάσης ἀνεξικακίας, ἵνα καθαρὰ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γένηται καὶ ἡ μετάνοια ἐνεργής. [210.] Ὅσον γὰρ εὔχεταί τις ὑπὲρ τῶν συκοφαντούντων αὐτὸν καὶ κατηγορούντων, τοσοῦτον ὁ Θεὸς πληροφορεῖ τοὺς ἐχθραίνοντας αὐτῷ καὶ ἀνάπαυσιν αὐτῷ χαρίζεται διὰ τῆς καθαρᾶς καὶ ἐπιμόνου προσευχῆς· οὐχ ὅτι δὲ τὸν καρδιογνώστην Θεὸν διδάσκοντες, λέγομεν τὰ αἰτούμενα κατὰ λεπτόν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἐκ τῶν τοιούτων κατανυσσώμεθα. [211.] Καὶ ὡς ποθοῦντες ἐπὶ πλεῖον παραμένειν αὐτῷ, τῇ ἐπιμελείᾳ τοὺς λόγους πληθύνωμεν εὐχαριστοῦντες καὶ ἐξομολογούμενοι αὐτῷ ἐπὶ τῶν τηλικούτων αὐτοῦ εὐ-*

πολὺ σωστά· ὅπου [ὑπάρχουν] δικαιολογίες, ἐκεῖ ζητεῖται τὸ δίκαιο καὶ ὄχι ἡ φιλανθρωπία· καὶ τότε ἔμεινε ἀνενέργητη ἡ Χάρι, ἡ ὁποία δικαιώνει τὸν ἀσεβῆ χωρὶς ἔργα δικαιοσύνης, μὲ μόνη τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ τὴν ὑπομονὴ στοὺς ἐλέγχους, μὲ εὐχαριστία σ' ἐκείνους, ποὺ ἐλέγχουν καὶ μὲ ἀνοχὴ ἐκείνων ποὺ κατηγοροῦν, μὲ κάθε ἀνεξικακία, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ καθαρὴ καὶ ἡ μετάνοια ἀποτελεσματική.

210. Γιατὶ ὅσο προσεύχεται κανεὶς γι' αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τὸν συκοφαντοῦν καὶ τὸν κατηγοροῦν, τόσο περισσότερο ὁ Θεὸς πληροφορεῖ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐχθρεύονται καὶ χαρίζει σ' αὐτὸν ἀνάπαυσι μὲ τὴν καθαρὴ καὶ ἐπίμονη προσευχή· δὲν ἀναφέρομε δὲ [στὴν προσευχή μας] λεπτομερῶς τὰ αἰτήματά μας, σὰν γιὰ νὰ διδάξωμε [δῆθεν] τὸν καρδιογνώστη Θεό, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἔλθωμε σὲ κατάνυξι ἐμεῖς ἀπὸ αὐτά.

211. Καὶ ἐπειδὴ ποθοῦμε νὰ παραμένωμε περισσότερο κοντά Του, ἂς πληθαίνομε μὲ ἐπιμέλεια τὰ λόγια [τῆς προσευχῆς], μὲ τὸ νὰ εὐχαριστοῦμε καὶ νὰ Τοῦ ἐξομολογούμεθα γιὰ τὶς τόσες μεγάλες εὐεργεσίες Του, ὅσο

εργεσιῶν, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος, περὶ τοῦ Μακαρίου Δαβίδ· ὅτι οὐ πολυλογία ἢ ἀλληλογία ἐστὶ τὸ λέγειν πολλάκις τὸ αὐτὸ ῥητὸν ἢ τὸ ὅμοιον τούτου, ἀλλὰ πόθῳ φερόμενος ὁ Προφήτης, καὶ ἵνα ἐντυπωθῇ ὁ λόγος τῆς θείας Γραφῆς ἐν τῷ νοΐ τοῦ εὐχομένου ἢ τοῦ ἀναγινώσκοντος. [212.] Ὁ γὰρ Θεὸς πάντα οἶδε πρὸ τοῦ γενέσθαι[328] καὶ οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἀκοῦσαι διὰ λόγου· ἀλλ᾽ ἡμεῖς τούτου δεόμεθα, πρὸς τὸ γνῶναι ἡμᾶς τί αἰτοῦμεν καὶ τί εὐξώμεθα, ὅπως εὐγνωμοσύνην ἕξωμεν καὶ αὐτῷ προσκολλώμεθα διὰ τῶν αἰτήσεων· καὶ ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν λογισμῶν χειμαζόμενοι, νικώμεθα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὡς ὄντες ἔξωθεν τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης· ἀλλ᾽ ἵνα, βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς εὐχῆς καὶ μελέτης τῶν θείων Γραφῶν, τευξώμεθα τῆς κτήσεως τῶν ἀρετῶν, περὶ ὧν οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἄλλος ἀλλαχοῦ ἔγραψαν τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτι· ἐξ ὧν κἀγὼ μαθών, ἐρῶ τού-

μᾶς εἶναι δυνατόν, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὸν μακάριο Δαβίδ· ὅτι δὲν εἶναι πολυλογία ἢ ἐπανάληψι, τὸ νὰ λέγῃ δηλαδὴ πολλὲς φορὲς τὸ ἴδιο ῥητὸ ἢ [κάποιο] παρόμοιο αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ πόθο κινούμενος [τὸ κάνει] ὁ Προφήτης καὶ γιὰ νὰ ἐντυπωθῇ ὁ λόγος τῆς θείας Γραφῆς στὸν νοῦ ἐκείνου, ποὺ προσεύχεται ἢ ποὺ διαβάζει [τοὺς ψαλμούς του]. 212. Διότι ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν νὰ γίνουν καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὰ ἀκούσῃ μὲ τὰ λόγια μας. Ἀλλὰ ἐμεῖς τὸ ἔχομε ἀνάγκη αὐτό, γιὰ νὰ γνωρίσωμε τί ζητοῦμε καὶ τί νὰ παρακαλέσωμε, γιὰ νὰ ἔχωμε εὐγνωμοσύνη καὶ νὰ εἴμαστε προσκολλημένοι σ᾽ Αὐτὸν μὲ τὶς αἰτήσεις μας· καὶ ὅταν ταλαιπωρούμεθα ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς νὰ μὴν νικώμεθα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἐπειδὴ ἀφήνομε τοὺς ἑαυτούς μας μακριὰ ἀπὸ τὴν μνήμη τοῦ Θεοῦ· ἀλλά, μὲ τὴν βοήθεια τῆς προσευχῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν, νὰ ἐπιτύχωμε τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, γιὰ τὶς ὁποῖες οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἔγραψαν σὲ διάφορα σημεῖα μὲ τὴν Χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀπὸ αὐτοὺς κι ἐγώ, ἀφοῦ τὶς ἔμαθα, θὰ πῶ τὰ ὀνόματά

των τὰ ὀνόματα κατὰ τὸ ἐγχωρεῖν, εἰ καὶ μὴ πάντων [recte: πασῶν], δι᾽ ἔλλειψιν γνώσεως. Εἰσὶ τοίνυν.

τους, ὅσο μοῦ εἶναι δυνατόν, ἂν καὶ ὄχι ὅλων, ἐπειδὴ μοῦ λείπει ἡ γνῶσι [γιὰ ὅλες]. [Οἱ ἀρετὲς] λοιπὸν εἶναι [οἱ ἑξῆς].



[213.] Φρόνησις, σωφροσύνη, ἀνδρεία, δικαιοσύνη, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, φόβος, εὐσέβεια, γνῶσις, βουλή, ἰσχύς, σύνεσις, σοφία, συντριμμός, πένθος, πρᾳότης, ἔρευνα τῶν θείων Γραφῶν, ἐλεημοσύνη, καθαρότης καρδίας, εἰρήνη, ὑπομονή, ἐγκράτεια, καρτερία, προαίρεσις ἀγαθή, πρόθεσις, αἴσθησις, ἐπιμέλεια, ἔρεισμα θεῖον, θέρμη, ἐγρήγορσις, ζέσις Πνεύματος, μελέτη, σπουδή, νῆψις, μνήμη, σύννοια, εὐλάβεια, αἰδώς, ἐντροπή, μεταμέλεια, ἀποχὴ κακῶν, μετάνοια, ἐπιστροφὴ πρὸς Θεόν, συνταγὴ Χριστοῦ, ἀποταγὴ τοῦ διαβόλου, τήρησις ἐντολῶν, φυλακὴ ψυχῆς, καθαρότης συνειδήσεως, μνήμη θανάτου, πόνος ψυχῆς, ἐργασία τῶν καλῶν, κόπος, μόχθος, σκληραγωγία, νηστεία, ἀγρυπνία, πεῖνα, δίψα, ὀλιγοδεΐα, αὐτάρκεια, εὐταξία, εὐσχημοσύνη, σεμνότης, ἀπερπερία, χρημάτων ὑπεροψία, ἀφιλαργυρία, ἀποταγὴ τῶν βιωτικῶν, ὑποταγή, ὑπακοή, εὐπείθεια, πτωχεία, ἀκτημοσύνη, φυγὴ τοῦ κόσμου, θελημάτων ἐκκοπή, ἄρνησις

213. Φρόνησι, σωφροσύνη, ἀνδρεία, δικαιοσύνη, πίστι, ἐλπίδα, ἀγάπη, φόβος, εὐσέβεια, γνῶσι, βουλή, ἰσχύς, σύνεσι, σοφία, συντριβὴ [καρδίας], πένθος, πραότητα, ἔρευνα [καὶ μελέτη] τῶν θείων Γραφῶν, ἐλεημοσύνη, καθαρότητα καρδίας, εἰρήνη, ὑπομονή, ἐγκράτεια, καρτερία, ἀγαθὴ προαίρεσι, πρόθεσι [καλή], συναίσθησι [τῶν πεπραγμένων], ἐπιμέλεια, στήριγμα στὸν Θεό, θέρμη, ἐγρήγορσι, πνευματικὴ ζέσι, μελέτη, σπουδή, νῆψι, μνήμη [Θεοῦ], περισυλλογή, εὐλάβεια, αἰδώς, ἐντροπή, μεταμέλεια, ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κακά, μετάνοια, ἐπιστροφὴ στὸν Θεό, σύνταξι μὲ τὸν Χριστό, ἀπάρνησι τοῦ διαβόλου, τήρησι τῶν ἐντολῶν, φύλαξι τῆς ψυχῆς, καθαρότητα συνειδήσεως, μνήμη θανάτου, πόνος ψυχῆς, ἐργασία τῶν καλῶν, κόπος, μόχθος, σκληραγωγία, νηστεία, ἀγρυπνία, πεῖνα, δίψα, ὀλιγάρκεια, αὐτάρκεια, εὐταξία, κοσμιότητα, σεμνότητα, ἀπουσία ἀλαζονείας, περιφρόνησι τῶν χρημάτων, ἀφιλαργυρία, ἀποταγὴ [καὶ ἀπάρνησι] τῶν βιοτικῶν, ὑποταγή, ὑπακοή, εὐπείθεια, πτωχεία, ἀκτημοσύνη, φυγὴ ἐκ τοῦ κόσμου, ἀποκοπὴ θελημάτων, ἀπάρνησι τοῦ ἑαυτοῦ, συμβουλὴ [ἀνάγκη γιὰ συμβουλευτικὴ ἐρώτησι ἐμπείρων], μεγαλοψυχία, σχολὴ κατὰ Θεόν, ἡσυχία,

ἑαυτοῦ, συμβουλή, μεγαλοψυχία, σχολὴ κατὰ Θεόν, ἡσυχία, παίδευσις, ξηροκοιτία, ἀλουσία, παράστασις, ἀγών, προσοχή, ξηροφαγία, γυμνότης, τῆξις σώματος, μόνωσις, ἠρεμία, γαλήνη, εὐθυμία, θάρσος, εὐτολμία, ζῆλος θεῖος, πυρπόλησις, προκοπή, μωρία διὰ Χριστόν, νοὸς τήρησις, κατάστασις ἠθῶν, ὁσιότης, παρθενία, ἁγιασμός, καθαρότης σώματος, ἁγνεία ψυχῆς, ἀνάγνωσις διὰ Χριστόν, θεία μέριμνα, ἐπίγνωσις, ἐπιτηδειότης, ἀλήθεια, ἀπεριεργία, ἀκατακρισία, ἄφεσις τῶν ὀφειλομένων, οἰκονομία, ἐπιδεξιωσύνη, ἀγχίνοια, ἐπιείκεια, χρῆσις ὀρθὴ τῶν πραγμάτων, ἐπιστήμη, εὐφυΐα, ἐμπειρία, ψαλμῳδία, προσευχή, εὐχαριστία, ἐξομολόγησις, ἱκεσία, γονυκλισία, παράκλησις, δέησις, αἴτησις, ἔντευξις, ὑμνῳδία, δοξολογία, ἐξαγόρευσις, φροντίς, θρῆνος, θλῖψις, ὀδύνη, ἀδημονία, ὀδυρμός, στεναγμός, κλαυθμός, ἐπίπονα δάκρυα, κατάνυξις, σιωπή, θεία ζήτησις, ὀλολυγμός, ἀμεριμνία ἐκ πάντων, ἀνεξικακία, ἀκενοδοξία, ἀφιλοδοξία, ἁπλότης

παίδευσι, χαμαικοιτία, ἀλουσία, παράστασι [ἐνώπιον Θεοῦ], ἀγώνας, προσοχή, ξηροφαγία, γυμνότητα, τῆξι τοῦ σώματος [μὲ τὴν ἄσκησι], μόνωσι, ἠρεμία, γαλήνη, εὐθυμία, θάρρος, γενναιότητα, θεῖος ζῆλος, πυρπόλησι [ἀπὸ θεῖο ἔρωτα], προκοπή, μωρία διὰ Χριστόν, φύλαξι [ἐπαγρύπνησι] τοῦ νοῦ, εὐταξία τῶν ἠθῶν, ὁσιότητα, παρθενία, ἁγιασμός, καθαρότητα σώματος, ἁγνότητα ψυχῆς, ἀνάγνωσι διὰ Χριστόν, μέριμνα γιὰ τὰ θεῖα, ἐπίγνωσι, ἐπιτηδειότητα [στὶς σωματικὲς ἐργασίες], ἀλήθεια, ἀπουσία περιεργείας, ἀκατακρισία, συγχώρησι τῶν σφαλμάτων [τῶν ἄλλων], οἰκονομία, ἐπιδεξιότητα, ὀξύνοια, ἐπιείκεια, ὀρθὴ χρῆσι πραγμάτων, ἐπιστήμη, εὐφυΐα [φωτισμένος νοῦς], ἐμπειρία, ψαλμωδία, προσευχή, εὐχαριστία, ἐξομολόγησι, ἱκεσία, γονυκλισία, παράκλησι, δέησι, αἴτησι, συνομιλία [μὲ τὸν Θεό], ὑμνωδία, δοξολογία, ἐξαγόρευσι [ἁμαρτημάτων], φροντίδα [ψυχῆς], θρῆνος, θλῖψι, ὀδύνη, ἀδημονία [ἀγωνία γιὰ τὴν σωτηρία], ὀδυρμός, στεναγμός, κλαυθμός, ἐπίπονα δάκρυα, κατάνυξι, σιωπή, θεία ἀναζήτησι, θρηνητικὴ κραυγή, ἀμεριμνία γιὰ ὅλα, ἀνεξικακία, ἀκενοδοξία, ἀφιλοδοξία, ἁπλότητα ψυχῆς, συμπάθεια, ἀποφυγὴ ἐπιδείξεως, καλοή-

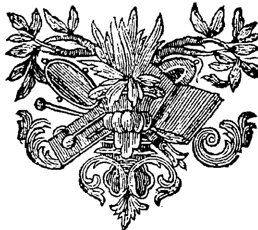
ψυχῆς, συμπάθεια, ἀφιλενδειξία, καλοήθεια, τὰ κατὰ φύσιν ἔργα, τὰ ὑπὲρ φύσιν, φιλαδελφία, ὁμόνοια, κατὰ Θεὸν κοινωνία, γλυκύτης, διάθεσις πνευματική, ἡμερότης, εὐθύτης, ἀκακία, ἠπιότης, ἀκεραιότης, ἁπλότης, εὐφημία, καλολογία, καλοεργία, προτίμησις τοῦ πλησίον, στοργὴ κατὰ Θεόν, ἕξις ἐνάρετος, συνέχεια, ποίωσις, εὐγνωμοσύνη, ταπείνωσις, ἀπροσπάθεια, μεγαλοπρέπεια, ἀνοχή, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθότης, διάκρισις, τὸ εὐπρόσιτον, τὸ εὐπροσήγορον, ἀταραξία, θεωρία, ὁδηγία, παγίωσις, διόρασις, ἀπάθεια, χαρὰ πνευματική, ἀσφάλεια, δάκρυα τῆς συνέσεως, τὸ ψυχικὸν δάκρυον, θεῖος πόθος, οἰκτιρμός, εὐσπλαγχνία, φιλανθρωπία, καθαρότης ψυχῆς, καθαρότης νοός, πρόορασις, καθαρὰ προσευχή, ἀναιχμάλωτος λογισμός, στεῤῥότης, εὐτονία ψυχῆς καὶ σώματος, φωτισμός, ψυχῆς ἀνάκτησις, μῖσος ζωῆς, διδασκαλία ὡς δεῖ, πόθος θανάτου ἀγαθός, νηπιότης ἐν Χριστῷ, ἑδραίωσις, νουθεσία καὶ παραίνεσις,

θεια, τὰ κατὰ φύσιν ἔργα, τὰ ὑπὲρ φύσιν [ἔργα], φιλαδελφία, ὁμόνοια, κατὰ Θεὸν κοινωνία, γλυκύτητα, πνευματικὴ διάθεσι, ἡμερότητα, εὐθύτητα, ἀκακία, ἠπιότητα, ἀκεραιότητα, ἁπλότητα, εὐφημία [τοῦ πλησίον], καλολογία, καλοεργία, προτίμησι τοῦ πλησίον, κατὰ Θεὸν στοργή, ἐνάρετη συνήθεια, συνέχεια [συνεχὴς καὶ ἐπίμονη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀρετή], ποίωσι [ποιοτικὴ ἀρετή], εὐγνωμοσύνη, ταπείνωσι, ἀπροσπάθεια [μὴ ἐμπαθὴς προσκόλλησι], ἀνωτερότητα, ἀνοχή, μακροθυμία, χρηστότητα, ἀγαθοσύνη, διάκρισι, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς εὐπρόσιτος [εὐκολοπλησίαστος], εὐπροσηγορία [καταδεκτικότητα], ἀταραξία, θεωρία [Θεοῦ], πνευματικὴ καθοδήγησι, παγίωσι [σταθερότητα στὸ καλό], διόρασι, ἀπάθεια, πνευματικὴ χαρά, ἀσφάλεια, δάκρυα συνέσεως, ψυχικὸ δάκρυ, θεῖος πόθος, οἰκτιρμός, εὐσπλαχνία, φιλανθρωπία, καθαρότητα ψυχῆς, καθαρότητα νοῦ, προόρασι, καθαρὴ προσευχή, ἀναιχμάλωτος λογισμός, στερότητα [ἀντοχή], δύναμι ψυχῆς καὶ σώματος, φωτισμός, ἀνόρθωσι ψυχῆς, μῖσος [σαρκικῆς] ζωῆς, διδασκαλία ὀρθή, ἀγαθὸς πόθος θανάτου, νηπιότητα ἐν Χριστῷ, ἑδραίωσι [νὰ εἶναι σταθερὸς κανεὶς στὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ μὴν διασαλεύεται], νουθε-

σύμμετρος, καὶ βιαστής [recte: βιαστή], ἐπαινετὴ ἀλλοίωσις, ἔκτασις [recte: ἔκστασις] λη΄ πρὸς Θεόν, τελειότης ἐν Χριστῷ, ἀψευδὴς ἔλλαμψις, θεῖος ἔρως, ἁρπαγὴ νοός, Θεοῦ ἐνοίκησις, φιλοθεΐα, φιλοσοφία ἐσωτική, θεολογία, ὁμολογία, θανάτου καταφρόνησις, ἁγιωσύνη, κατόρθωμα, ὑγεία τελεία ψυχῆς, ἀρετή, ἔπαινος ἐκ Θεοῦ, χάρις, βασιλεία, υἱοθεσία, καὶ διὰ πάντων ὁμοῦ σκη΄. [214.] Τὸ δὲ θέσει γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, χάριτι τοῦ διδόντος ἡμῖν νίκην κατὰ τῶν παθῶν, ὧν τὰ ὀνόματά εἰσι ταῦτα, ὡς οἶμαι.

σία καὶ παρακίνησι σύμμετρη καὶ βιαστὴ [ἄσκησι μὲ μέτρο καὶ μὲ βία], ἀξιέπαινη ἀλλοίωσι, ἔκστασι πρὸς τὸν Θεό, τελειότητα ἐν Χριστῷ, ἀψευδὴς ἔλλαμψι, θεῖος ἔρως, ἁρπαγὴ νοός, ἐνοίκησι τοῦ Θεοῦ [ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου], φιλοθεΐα, φιλοσοφία ἐσωτερική, θεολογία, ὁμολογία, περιφρόνησι θανάτου, ἁγιοσύνη, κατόρθωμα [ἐπίτευξι τοῦ σκοποῦ], τελεία ὑγεία τῆς ψυχῆς, ἀρετή, ἔπαινος ἀπὸ τὸν Θεό, Χάρι, βασιλεία [οὐρανῶν], υἱοθεσία, καὶ ὅλες μαζὶ σμη΄ [δηλαδὴ 248].

214. Τὸ νὰ γίνῃ ὅμως θέσει [Θεὸς] ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν Χάρι Ἐκείνου, ὁ Ὁποῖος μᾶς δίνει τὴν νίκη κατὰ τῶν παθῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι, ὅπως νομίζω, τὰ ἑξῆς.



[215.] Δεινότης, πανουργία, πονηρία, κακοφροσύνη, ἀλογία, ἀκολασία, δελεασμός, ἀφυΐα, ἀνεπιστημοσύνη, ἀεργία, ψυχρότης, ἠλιθιότης, κολακεία, μωρία, ἐξήχησις, ἔκστασις φρενῶν, παραφρόνησις, ἀγροικία, θράσος, δειλία, νάρκησις, ἀργία τῶν καλῶν, πλημμέλημα, πλεονεξία, μειονεξία, ἄγνοια, ἄνοια, γνῶσις ψευδώνυμος, λήθη, ἀδιακρισία, ἀναισθησία, ἀδικία, κακὴ προαίρεσις, ἀσυνείδητος ψυχή, νωθρότης, φλυαρία, ἀθέτησις, σφάλμα, ἁμαρτία, ἀνομία, παρανομία, πάθος, αἰχμαλωσία, συγκατάθεσις πονηρά, συνδυασμὸς ἄλογος, προσβολὴ δαιμονική, ἐγχρόνισις, ἀνάπαυσις σωματικὴ παρὰ τὸ δέον, κακία, πταῖσμα, νόσος ψυχῆς, ἀτονία, ἀσθένεια νοός, ἀμέλεια, ῥᾳθυμία, ἀθυμία ψεκτή, καταφρόνησις Θεοῦ, παρατροπή, παράβασις, ἀπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ὀλιγοπιστία, αἵρεσις, συναίρεσις, πολυθεΐα, εἰδωλολατρία,

215. Δεινότητα [σκληρότητα], πανουργία, πονηρία, κακοφροσύνη [κακὴ διανόησι καὶ διάθεσι], ἀλογία, ἀκολασία, δελεασμὸς [ἐξαπάτησι μὲ κάτι ἑλκυστικό], ἔλλειψι εὐφυΐας [φωτισμοῦ], ἔλλειψι γνώσεως, ἀεργία [ἀρνητισμὸς γιὰ ἐργασία], ψυχρότητα, ἠλιθιότητα, κολακεία, μωρία, παραλογισμός, ἀπώλεια φρενῶν, παραφροσύνη, ἀγροικία [τραχύτητα καὶ ἀγένεια], θράσος, δειλία, νάρκωσι [χαύνωσι], ἀργία ἀπὸ τὰ καλά, πλημμέλημα, πλεονεξία, μειονεξία, ἄγνοια, ἄννοια, γνῶσι ψεύτικη, λήθη, ἀδιακρισία, ἀναισθησία, ἀδικία, κακὴ προαίρεσι, ἀσυνείδητη ψυχή, νωθρότητα, φλυαρία, ἀθέτησι [ὑποσχέσεων καὶ ὑπαναχώρησι], σφάλμα, ἁμαρτία, ἀνομία, παρανομία, πάθος, αἰχμαλωσία, συγκατάθεσι πονηρή, συνδυασμὸς [τοῦ κακοῦ λογισμοῦ] παράλογος, δαιμονικὴ προσβολή, ἐγχρόνισι [πολυκαιρία στὸ κακό], ἀνάπαυσι τοῦ σώματος περισσότερο ἀπὸ ὅσο πρέπει, κακία, πταῖσμα, νόσος ψυχῆς, ἀτονία, ἀσθένεια τοῦ νοῦ, ἀμέλεια, ραθυμία, ἀθυμία ἀξιοκατάκριτη, περιφρόνησι τοῦ Θεοῦ, παρεκτροπή, παράβασι, ἀπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ὀλιγοπιστία, αἵρεσι, συναίρεσι [συμμετοχὴ καὶ συμφωνία μὲ αἱρετικούς], πολυθεΐα, εἰδωλολατρεία, ἀγνωσία

ἀγνωσία Θεοῦ, ἀσέβεια, μαγεία, ἐπιτήρησις, μαντεία, γοητεία, ἄρνησις, εἰδωλομανία, ἀκρασία, σπατάλη, φιλολογία, ὀκνηρία, φιλαυτία, ἀπροσεξία, ἀπροκοπία, ἀπάτη, πλάνη, τόλμη, φαρμακία, μιαρωσύνη, μιαροφαγία, τρυφή, ἀσωτία, γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία, ὀργή, λύπη, ἀκηδία, κενοδοξία, ὑπερηφανία, οἴησις, ἔπαρσις, ἀλαζονεία, ἀπόνοια, αἰσχρότης, κόρος, βλακεία, κάρωσις, ἡδονή, ἀπληστία, λαιμαργία, ἀχορταγία, λαθροφαγία, ἀδηφαγία, μονοφαγία, ἀδιαφορία, εὐκολία, αὐτοβουλία, ἀβουλία, αὐταρέσκεια, ἀνθρωπαρέσκεια, ἀπειρία τοῦ καλοῦ, ἀπαιδευσία, ἀνεπιτηδειότης, γνώμης κουφότης, ἰδιωτεία, χωρικία, ἀντιλογία, φιλονεικία, κακολογία, κραυγή, ταραχή, μάχη, θυμός, ἐπιθυμία ἄλογος, χολή, παροξυσμός, σκάνδαλον, ἔχθρα, πολυπραγμοσύνη, συκοφαντία, πικρία, καταλαλιά, ψόγος, διαβολή, κατάκρισις, κα-

Θεοῦ [ἀγνωστικισμός], ἀσέβεια, μαγεία, παρατήρησι [οἰωνῶν], μαντεία, γοητεία [γήτευμα], ἄρνησι [Θεοῦ ἑκούσια ἢ ἐκ βίας], εἰδωλομανία, ἀκρασία, σπατάλη, φιλολογία [ρητορία ἄκαρπη], ὀκνηρία, φιλαυτία, ἀπροσεξία, ἔλλειψι προκοπῆς, ἀπάτη, πλάνη, τόλμη [τὸ παράτολμο], φαρμακεία [χρῆσι μαγικῶν εἰδῶν], μιαρότητα, μιαροφαγία, τρυφή, ἀσωτία, γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία, ὀργή, λύπη, ἀκηδία, κενοδοξία, ὑπερηφάνεια, μεγαλομανία, ἔπαρσι, ἀλαζονεία, ἀνοησία, αἰσχρότητα, κορεσμὸς [ἀπὸ πλήρη ἱκανοποίησι τῶν ἐνστίκτων], βλακεία [νωθρότητα], κάρωσι [ὑπνηλία καὶ νύστα], ἡδονή, ἀπληστία, λαιμαργία, ἀχορτασία, λαθροφαγία, πολυφαγία, μονοφαγία [τὸ νὰ τρώῃ κανεὶς μόνο ἕνα εἶδος τροφῆς καὶ νὰ περιφρονῇ τὰ ἄλλα], ἀδιαφορία, εὐκολία [τὸ νὰ ἐπιδιώκουμε τὴν ἄνεσι], ἴδιον θέλημα, ἀβουλία [ἔλλειψι ἀποφασιστικότητος], αὐταρέσκεια, ἀνθρωπαρέσκεια, ἀπειρία τοῦ καλοῦ, ἀπαιδευσία, ἀνεπιτηδειότητα [ἀμελὴς ἐνέργεια], ἐλαφρότητα γνώμης, ἀμάθεια, ἄξεστη συμπεριφορά, ἀντιλογία, φιλονικεία, κακολογία, κραυγή, ταραχή, μάχη, θυμός, παράλογη ἐπιθυμία, κακία [ὀξυχολία], παροξυσμός, σκάνδαλο, ἔχθρα, πολυ-

τηγορία, μῖσος, λοιδορία, ὕβρις, ἀτιμία, ἀγριότης, μανία, αὐστηρία, ἀψότης, ἐπιορκία, ὅρκος, ἀνελεημοσύνη, μισαδελφία, ἀνισότης, πατραλοία, μητραλοία, κατάλυσις, παράλυσις, δωροληψία, κλοπή, ἁρπαγή, ζῆλος, ἔρις, φθόνος, ἀσχημοσύνη, χλεύη, ὀνειδισμός, μυκτηρισμός, κατάγελως, καταπραγματεία, καταδυναστεία, καταφρόνησις τοῦ πλησίον, μαστίγωσις, ἐμπαιγμός, ἀγχόνη, πνιγμός, τὸ ἄστοργον, τὸ ἄσπονδον, τὸ ἀσύνθετον, βασκανία, ἀπήνεια, ἀναίδεια, ἀναισχυντία, αἰχμαλωσία, λογισμῶν σκοτισμός, ἀβλεψία, τύφλωσις, προσπάθεια προσκαίρων, ἐμπάθεια, ματαιότης, ἀπείθεια, καρηβαρία, νυσταγμός ψυχῆς, πολυϋπνία, φαντασία, πολυποσία, μέθη, ἀχρηστία, χαυνότης, τέρψις ἄλογος, φιληδονία, λαγνεία, αἰσχρολογία, θηλυμός, οἶστρος ἀκόλαστος, πύρωσις, μαλακία, μαύλησις, μοιχεία, ἀρσενοκοιτία, κτηνοβατία, μολυσμός,

πραγμοσύνη, συκοφαντία, πικρία, καταλαλιά, ψόγος [μομφή], διαβολή, κατάκρισι, κατηγορία, μῖσος, λοιδορία [ὀνειδισμός], ὕβρι, ἀτιμία, ἀγριότητα, μανία, ἀνεπιείκια, ἀψιθυμία, ἐπιορκία [παράβασι ὅρκου], ὅρκος, ἀνελεημοσύνη, μισαδελφία, ἀνισότης [ἔλλειψι δικαιοσύνης], πατροκτονία, μητροκτονία, καταστροφικὴ διάθεσι, παράλυσι [πνευματική], δωροληψία, κλοπή, ἁρπαγή, ζήλεια, φιλονικεία, φθόνος, ἀπρέπεια, χλευασμός, ὀνειδισμός, περίπαιγμα, περίγελως, καταπραγματεία [ἐπινόησι τρόπων γιὰ βλάβη τοῦ ἄλλου], καταδυνάστευσι, περιφρόνησι τοῦ πλησίον, μαστίγωσι, ἐμπαιγμός, ἀγχόνη, πνιγμός, ἀστοργία, ἀδιαλλαξία, ἰδιορρυθμία, βασκανία, ἀπανθρωπία, ἀναίδεια, ἀναισχυντία, αἰχμαλωσία [σὲ λογισμὸ ἢ πάθος], σκοτισμὸς λογισμῶν, ἀβλεψία [τοῦ κακοῦ], τύφλωσι [ἑκούσια ἄρνησι τοῦ νὰ βλέπῃς τὸ κακό], προσκόλλησι στὰ πρόσκαιρα, ἐμπάθεια, ματαιότητα, ἀπείθια, καρηβαρία [πονοκέφαλος καὶ ζάλη ἀπὸ ἀκηδία], νυσταγμὸς ψυχῆς, πολυϋπνία, φαντασία, πολυποσία, μέθη, ἀχρηστία [τὸ νὰ εἶναι κανεὶς δύσχρηστος], χαυνότητα, παράλογη τέρψι, φιληδονία, λαγνεία, αἰσχρολογία, θηλυπρέπεια, οἶστρος [μανία] ἀκολασίας, πύρωσι [ἀπὸ σαρκι-

ἀσέλγεια, ῥύπος ψυχῆς, αἱμομιξία, ἀκαθαρσία, μαγαρισμός, μιασμός, μερικὴ φιλία, γέλως, παίγνια, ὄρχησις, κρότοι, ᾄσματα ἀπρεπῆ, χορεύματα, αὐλίσματα, παῤῥησία, πολυταξία, ἀνυποταξία, ἀκαταστασία, ὁμόνοια ψεκτή, ἐπιβουλή, πόλεμος, φόνος, λῃσταρχία, ἱεροσυλία, αἰσχροκέρδεια, τόκος, δόλος, τυμβωρυξία, σκληρότης καρδίας, δυσφημία, γογγυσμός, βλασφημία, μεμψιμοιρία, ἀχαριστία, κακοβουλία, ὀλιγωρία, μικροψυχία, σύγχυσις, ψεῦδος, γλωσσαλγία, ματαιολογία, ἄλογος χαρά, μετεωρισμός, ἄλογος φιλία, κακοήθεια, λῆρος, μωρολογία, πολυλογία, σκνιφότης, μοχθηρία, ἀκαταδεξία, ἀγανάκτησις, πολυκτημοσύνη, μνησικακία, παράχρησις, καχεξία, φιλοζωΐα, περπερία, τύφος, φιλαρχία, ὑπόκρισις, εἰρωνεία, ὑπουλότης, εὐτραπελία, ἧττα, ἔρως σατανικός, περιεργία, προσκρούσματα, ἀφοβία Θεοῦ, ἀνηκοΐα,

κὰ πάθη], μαλακία, μαστροπεία, μοιχεία, ἀρσενοκοιτία, κτηνοβασία, μολυσμός, ἀσέλγεια, ρύπος ψυχῆς, αἱμομιξία, ἀκαθαρσία, μαγαρισμός, μιασμός, μερικὴ φιλία, γέλιο [ἄπρεπο], παιγνιδίσματα, χορός, κρότοι [κτυπήματα χειρῶν καὶ ποδῶν], ἄσεμνα ἄσματα, χορευτικὲς κινήσεις, τὸ νὰ συχνάζη κανεὶς σὲ χώρους διασκεδάσεως, παρρησία, πολυταξία [ἐπιπολαιότητα καὶ ἀπειθαρχία], ἀνυποταξία, ἀκαταστασία, ἀξιόμεμπτη ὁμόνοια, ἐπιβουλή, πόλεμος, φόνος, λησταρχία, ἱεροσυλία, αἰσχροκέρδια, τοκογλυφία, δόλος, τυμβωρυχία, σκληροκαρδία, δυσφήμησι [τοῦ ἄλλου], γογγυσμός, βλασφημία, μεμψιμοιρία, ἀχαριστία, κακοβουλία, ἀμέλεια [περιφρονητική], μικροψυχία, σύγχυσι, ψευδολογία, γλωσσαλγία [φλυαρία ἀκατάσχετη], ματαιολογία, παράλογη χαρά, μετεωρισμός, ἄλογη φιλία, κακοήθεια, λῆρος [ἀνόητη φλυαρία], μωρολογία, πολυλογία, μικρολογία [στρυφνότητα χαρακτῆρος, ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ ἔλλειψι ὁμιλητικότητος], μοχθηρία, ἀκαταδεξία, ἀγανάκτησι, πολυκτημοσύνη, μνησικακία, κατάχρησι, καχεξία [κακὴ κατάστασι σώματος καὶ ψυχῆς], φιλοζωΐα, περπερία [κομπασμός], τῦφος [ἀλαζονεία], φιλαρχία, ὑποκρισία, εἰρωνία, ὑπουλότητα, εὐ-

ἀγνωμοσύνη, ὑψηλοφροσύνη, καύχησις, φυσίωσις, ἐξουδένωσις τοῦ πλησίον, ἀσπλαγχνία, ἀναλγησία, ἀνελπιστία, πάρεσις, μισοθεΐα, ἀπόγνωσις, αὐτοκτονία, καὶ διὰ πάντων ἔκπτωσις ἀπὸ Θεοῦ καὶ τελεία ἀπώλεια· ὁμοῦ πάντα σϟη΄.
[216.] Ταῦτα τοίνυν τά πάθη ὀνομαζόμενα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς εὗρον, καὶ ἐφάπαξ τέθεικα, ὡς τὰς βίβλους εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου. Κατὰ τάξιν δὲ οὔτε ἐδυνήθην, οὔτε ἐπεχείρησα τὴν κατάθεσιν, ὡς ὑπὲρ ἐμὲ οὖσαν, διὰ τὸν λόγον, ὃν εἴρηκεν ὁ τῆς Κλίμακος· ζητήσεις παρὰ κακοῖς σύνεσιν[329], φησι, καὶ οὐχ εὑρήσεις, διότι ἄτακτά εἰσιν ἅπαντα τὰ τῶν δαιμόνων· ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχουσιν, ἐν ᾧ καὶ ἰσάζουσιν οἱ ἀνίσιοι καὶ ἀνόσιοι, τὸ ἀπολέσαι τὰς ψυχὰς τῶν δεχομένων τὴν κακίστην αὐτῶν συμβουλήν· εἰ καὶ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις γίνονται στεφάνων πρόξενοι, ὅταν νικῶνται ὑπὸ τῆς πίστεως καὶ ὑπομονῆς τῶν

τραπελία, ἧττα [ἡττοπάθεια], σατανικὸς ἔρως, περιέργεια, προσκρούσματα [διάθεσι συγκρούσεως μὲ ἄλλους], ἀφοβία Θεοῦ, ἀνυπακοή, ἀγνωμοσύνη, ὑψηλοφροσύνη, καυχησιολογία, φυσίωσι [φούσκωμα ἀπὸ ὑπερηφάνεια], ἐξουδένωσι τοῦ πλησίον, ἀσπλαχνία, ἀναλγησία, ἀπελπισία, ἀτονία, μῖσος γιὰ τὰ θεῖα, ἀπόγνωσι, αὐτοκτονία, καὶ μέσῳ ὅλων αὐτῶν ἔκπτωσι ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τελεία ἀπώλεια· ὅλα μαζὶ εἶναι σϟη΄ (298).
216. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ πάθη βρῆκα νὰ ἀναφέρονται στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ τὰ ἀνέφερα ἐδῶ ὅλα διὰ μιᾶς, ὅπως τὰ βιβλία στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου. Δὲν μπόρεσα [νὰ τὰ ἀναφέρω] κατὰ τάξι, οὔτε ἐπεχείρησα τὴν κατάταξί τους, γιατὶ αὐτὸ ὑπερβαίνει τὶς δυνάμεις μου, γιὰ τὸν λόγο, τὸν ὁποῖο εἶπε ὁ τῆς Κλίμακος[σκα΄]· θὰ ζητήσῃς, λέγει, σύνεσι στοὺς κακοὺς καὶ δὲν θὰ βρῇς, διότι ὅλα τὰ τῶν δαιμόνων εἶναι ἄτακτα· ἔχουν ὅμως ἕνα καὶ μόνο σκοπό, στὸν ὁποῖο εὐθυγραμμίζονται [καὶ συμφωνοῦν] οἱ ἀσύμφωνοι καὶ οἱ ἀνόσιοι, στὸ νὰ καταστρέψουν τὶς ψυχὲς ἐκείνων, ποὺ δέχονται τὴν κάκιστη [καὶ ὀλέθρια] συμβουλή τους· ἂν καὶ σὲ μερικοὺς ἄλλους ἀνθρώπους [οἱ δαίμονες] γίνονται αἰτία γιὰ στεφάνους, ὅταν νικῶνται ἀπὸ τὴν πίστι καὶ τὴν ὑπομονὴ

ἐλπιζόντων ἐπὶ τὸν Κύριον, καί, τῇ ἐργασίᾳ τῶν καλῶν καὶ ἀντιστάσει τῶν λογισμῶν, ἀντιπραττόντων καὶ κατευχομένων αὐτῶν.

αὐτῶν, ποὺ ἐλπίζουν στὸν Κύριο καὶ μὲ τὴν ἐργασία τῶν καλῶν καὶ τὴν ἀντίστασι τῶν λογισμῶν, ἐνεργοῦν ἀντίθετα καὶ προσεύχονται ἐναντίον τους.



[217.] Ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ διαφορὰς ἔχουσιν ἐν πᾶσι, καὶ οἱ μὲν ἀναμάρτητοί εἰσιν, οἱ δὲ οὔπω, οἷον ἡ λεγομένη προσβολή, ἤγουν ἐνθύμησις τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, ἥτις οὔτε ἀμοιβήν, οὔτε μέμψιν ἔχει. Μετὰ ταύτην ὁ λεγόμενος συνδυασμός, τουτέστιν ἡ ὁμιλία τοῦ λογισμοῦ, ἢ πρὸς συγκατάθεσιν ἢ ἀποβολήν· καὶ ἔχει μὲν ἔπαινον, ὅταν θεάρεστον ᾖ ἀλλὰ μικρόν· ὥσπερ καὶ ψόγον, ὅταν πονηρὸν ᾖ. Ἔπειτα ἡ λεγομένη πάλη, ἢ νικῶσα ἢ νικωμένη ὑπὸ τοῦ νοός, καὶ στέφανον ἢ κόλασιν προξενοῦσα, ὅταν εἰς ἔργον φθάσῃ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ συγκατάθεσις, ἥτις ἐστὶ νεῦσις ἐνήδονος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὀφθὲν γινομένη, ἐξ ἧς γίνεται ἡ αἰχμαλωσία, ἡ ἀπάγουσα βιαίως καὶ ἀκουσίως τὴν καρδίαν πρὸς ἐργασίαν. Ἐν δὲ τῷ χρονίζειν τὸν ἐμπαθῆ λογισμὸν ἐν τῇ ψυχῇ γίνεται τὸ λεγόμενον πάθος, ὥσπερ εἰς ἕξιν διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸ συνηθείας τὴν ψυχὴν φέρον αὐθαιρέτως καὶ οἰκείως αὐτομολοῦσαν αὐτὴν πρὸς τὴν πρᾶξιν ἀπεργάζεται· ὅπερ πά-

217. [Συνεχίζουμε λοιπὸν] ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ ἔχουν διαφορὲς σὲ ὅλα μεταξύ τους, καὶ ἄλλοι μὲν εἶναι ἀναμάρτητοι ἄλλοι δὲ ὄχι, ὅπως ἡ λεγομένη προσβολή, δηλαδὴ ἡ ἐνθύμησι [ἢ ἐπαναφορὰ στὴν μνήμη] τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, ἡ ὁποία οὔτε ἀμοιβὴ οὔτε κατηγορία ἔχει. Μετὰ ἀπ᾽ αὐτὴν [ἀκολουθεῖ] ὁ λεγόμενος συνδυασμός, δηλαδὴ ἡ συνομιλία μὲ τὸν λογισμό, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ ἢ σὲ συγκατάθεσι ἢ σὲ ἀπόρριψί του καὶ ἔχει μὲν ἔπαινο, ὅταν [ὁ λογισμὸς] εἶναι θεάρεστος, ἀλλὰ μικρό· καὶ [πάλι] κατηγορία, ὅταν εἶναι πονηρός. Κατόπιν, ἀκολουθεῖ ἡ λεγομένη πάλη μὲ τὸν λογισμό, κατὰ τὴν ὁποία ἢ νικᾶ ἢ νικᾶται ἀπὸ τὸν νοῦ, καὶ [ἀναλόγως] προξενεῖ στέφανο ἢ κόλασι, ὅταν φτάσῃ στὴν πρᾶξι. Ὁμοίως καὶ ἡ συγκατάθεσι, ἡ ὁποία εἶναι ἡδονικὴ κλίσι τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὸ ποὺ τῆς παρουσιάστηκε, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ αἰχμαλωσία, ποὺ ὁδηγεῖ μὲ τὴν βία καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὴν καρδία στὴν πρᾶξι. Μὲ τὸ νὰ χρονίζῃ δὲ ὁ ἐμπαθὴς λογισμὸς στὴν ψυχὴ γίνεται τὸ λεγόμενο πάθος, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν πρὸς αὐτὸ συνήθεια, ὁδηγεῖ τὴν ψυχὴ στὴν ἕξι καὶ τὴν κάνῃ νὰ λιποτακτῇ [καὶ νὰ πηγαίνῃ] μὲ τὴν θέλη-

θος ἀναμφιβόλως ἐν πᾶσιν, ἢ ἀντιζύγῳ μετανοίᾳ ἢ τῇ μελλούσῃ κολάσει ὑπόκειται, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος· διὰ τὸ ἀμετανόητον δηλαδὴ καὶ οὐ διὰ τὸν πόλεμον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκτὸς τελείας ἀπαθείας ἄφεσιν οἱ πολλοὶ λαβεῖν ἠδυνήθημεν, ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ τῆς Κλίμακος· ὅτι οὐ πάντας μὲν ἀπαθεῖς γενέσθαι δυνατόν, πάντας δὲ σωθῆναι καὶ Θεῷ διαλλαγῆναι οὐκ ἀδύνατον. [218.] Ὁ τοίνυν ἐχέφρων τὴν μὲν μητρόκακον καὶ πονηρὰν προσβολὴν ἀποβάλλεται, ἵνα πάντα ἐξ αὐτῆς τὰ δεινὰ περικόψῃ ἐφάπαξ· τὴν δὲ ἀγαθὴν προσβολήν, ἐργασίαν ἡτοιμασμένην ἔχει ἀεί· ἵνα ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἐν ἕξει τῆς ἀρετῆς γένωνται καὶ τῶν παθῶν λυτροῦνται, χάριτι Χριστοῦ. [219.] Ὅτι οὐκ ἔχομέν τι ὅλως, ὃ οὐκ ἐλάβομεν παρ᾽ αὐτοῦ[330], οὐδὲ τί προσφέρειν αὐτῷ, εἰμὴ προαίρεσιν, ἧς τινος ἀστοχήσαντες, οὔτε γνῶσιν, οὔτε δύναμιν ἐν τῷ ἐργάζεσθαι

σί της καὶ εὐχαρίστως πρὸς τὴν πρᾶξι· τὸ ὁποῖο πάθος ὑπόκειται ἀναμφίβολα σὲ ὅλους ἢ στὴν ἀντιστοίχου [βάρους] μετάνοια ἢ στὴν μέλλουσα κόλασι, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[σκβ]· καὶ αὐτὸ [ἰσχύει] δηλαδὴ [ἡ μέλλουσα κόλασι], ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει μετάνοια καὶ ὄχι γιὰ τὸν πόλεμο [ἀπὸ τὸ πάθος]. Διότι ἂν συνέβαινε αὐτό, δὲν θὰ μπορούσαμε οἱ πολλοὶ νὰ λάβωμε τὴν συγχώρησι, χωρὶς τὴν τέλεια ἀπάθεια, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ τῆς Κλίμακος εἶπε· διότι [ὅπως] δὲν εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ γίνουν ὅλοι ἀπαθεῖς, [ἔτσι] δέ, δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὸν Θεό.

218. Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος εἶναι φρόνιμος, ἀποδιώκει [εὐθὺς] τὴν μητέρα τοῦ κακοῦ καὶ πονηρὴ προσβολὴ τοῦ [λογισμοῦ], γιὰ νὰ ἀποκόψῃ διὰ μιᾶς ὅλα τὰ κακὰ [ποὺ προέρχονται] ἀπὸ αὐτή· [γιὰ νὰ δεχθῇ] ὅμως τὴν ἀγαθὴ ἐμφάνισι [τοῦ λογισμοῦ], ἔχει πάντα προετοιμασμένη τὴν [πνευματική του] ἐργασία [καὶ κατάστασι]· ὥστε νὰ φθάσουν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα στὴν ἕξι τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ λυτρώνωνται ἀπὸ τὰ πάθη, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ.

219. Διότι δὲν ἔχομε τίποτε ἀπολύτως, «τὸ ὁποῖο δὲν ἐλάβαμε ἀπὸ Αὐτόν», οὔτε τίποτε [ἄλλο μποροῦμε] νὰ Τοῦ προσφέρομε

τὸ ἀγαθὸν εὑρίσκομεν. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον ἐστιν, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν, ὡς ἀργοί· ἀργία γάρ ἐστιν ἀρχὴ πάσης κακίας· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐργάζεσθαι τὸ αγαθόν, φησὶ τὸ Γεροντικόν, δέεται διακρίσεως. Καὶ γὰρ ἡ παρθένος, ἡ νηστεύουσα τὰς ἑβδομάδας ἓξ ἕξ, καὶ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν μελετῶσα ἀεί, οὐκ εἶχεν ὁμοίως τὰ δυσχερῆ καὶ εὐχερῆ πράγματα, καίτοι γε ἔδει αὐτὴν ἐκ τῶν τοσούτων καμάτων καρποῦσθαι τὴν ἀπάθειαν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐγένετο· διότι τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλόν, ἐὰν μὴ πρὸς τὸ θεῖον βούλημα ἔχῃ τὸν σκοπόν.

[220.] Ἐπειδὴ εὑρίσκεται ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ πολλάκις ἔν τισι πράγμασιν ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς κατά τινος ποιοῦντος ἔργον, τοῖς πᾶσι φαινόμενον καλόν, καὶ πάλιν ἀποδεχόμενος ἄλλο φαινόμενον κακοποιόν. Καὶ μάρτυς ὁ Προφήτης ἐκεῖνος, ὃς ἐζήτει παρά τινων πληγῆναι, καὶ πῶς φησὶν ὁ παρακούσας, ὡς κα-

παρὰ μόνο τὴν προαίρεσι, τῆς ὁποίας ἐὰν ἀστοχήσωμε, δὲν εὑρίσκομε οὔτε γνῶσι οὔτε δύναμι γιὰ νὰ ἐργαστοῦμε τὸ ἀγαθό. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν καταδικασθοῦμε ὡς ἀργοί· διότι ἡ ἀργία εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς κάθε κακίας· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐργαζώμαστε τὸ ἀγαθό, λέγει τὸ Γεροντικό, χρειάζεται διάκρισι. Διότι καὶ [ἐκείνη] ἡ Παρθένος[σκγ'], ἡ ὁποία νήστευε τρώγοντας κάθε ἕξι ἡμέρες μία φορὰ τὴν κάθε ἑβδομάδα καὶ μελετοῦσε πάντοτε τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ [Διαθήκη], δὲν ἔφθασε νὰ ἀντιμετωπίζῃ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ δύσκολα καὶ τὰ εὔκολα πράγματα, ἂν καὶ βέβαια ἔπρεπε μετὰ ἀπὸ τόσους κόπους νὰ ἔχῃ ἀποκτήσει ἀπάθεια, ἀλλὰ ὅμως [αὐτὸ] δὲν ἔγινε· διότι τὸ καλὸ δὲν εἶναι καλό, ἐὰν δὲν ἔχῃ ὡς σκοπό, [νὰ γίνεται] σύμφωνα πρὸς τὸ θεῖο θέλημα.

220. Γιατί, πολλὲς φορὲς στὴν θεία Γραφή, παρουσιάζεται ὁ Θεὸς νὰ ἀγανακτῇ ἐναντίον κάποιου, ποὺ κάνει ἕνα ἔργο, τὸ ὁποῖο φαίνεται καλὸ σὲ ὅλους καὶ πάλι νὰ ἀποδέχεται ἄλλο, τὸ ὁποῖο φαίνεται κακό. Καὶ μάρτυρας [αὐτοῦ] εἶναι ἐκεῖνος ὁ Προφήτης, ὁ ὁποῖος ζητοῦσε ἀπὸ κάποιους νὰ τὸν τραυματίσουν καὶ πῶς, λέγει, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ παρήκου-

λὸν ποιῶν δῆθεν, θηριάλωτος ἐγένετο[331]. Καὶ ὁ Πέτρος δοκῶν τι καλὸν ποιεῖν, παραιτησάμενος τὸ νίψασθαι, ἐπετιμήθη[332]· ὅθεν πάσῃ δυνάμει τὸ θεῖον θέλημα ὀφείλομεν εὑρεῖν καὶ ποιεῖν, κἂν δοκῇ ἡμῖν καλὸν εἶναι. [221.] Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀκοπότως γίνεται ἡ ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ, ἵνα μὴ ζημιωθῶμεν, μετά τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τὸν ἐκ τῆς βίας ἔπαινον· καὶ ἁπλῶς, πάντα ὅσα οἰκονομεῖ ὁ Θεός, θαυμαστά εἰσιν, ὑπὲρ νοῦν τε καὶ ἔννοιαν· ὅτι οὐ μόνον δεῖ θαυμάζειν τὸν νοῦν τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολα τούτων· πῶς διὰ τοῦ θείου Βαπτίσματος, υἱοὶ γενόμεθα κατὰ χάριν, μηδὲν πρὸ τούτου ἐργασάμενοι, οὐδὲ πάλιν μετὰ τοῦτο, εἰμὴ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν· καὶ πῶς τὰ φρικτὰ πράγματα ταῦτα, λέγω δὴ τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν, ἐκτὸς ἱερωσύνης οὐ γίνονται, φησὶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος. [222.] Ἐν τούτῳ

σε, [νομίζοντας] ὅτι τάχα κάνει κάτι καλό, κατασπαράχθηκε ἀπὸ ἕνα θηρίο[σκδ']. Καὶ ὁ Πέτρος, νομίζοντας [καὶ αὐτὸς] ὅτι κάνει κάτι καλό, ὅταν δὲν ἄφησε [τὸν Κύριο] νὰ τοῦ πλύνῃ τὰ πόδια, ἐπιτιμήθηκε. Ἑπομένως, πρέπει νὰ ἀνακαλύπτωμε καὶ νὰ κάνωμε τὸ θεῖο θέλημα, μὲ ὅλη μας τὴν δύναμι, ἔστω κι ἂν [κάτι] φαίνεται σὲ μᾶς ὅτι εἶναι καλό.

221. Γι᾽ αὐτό, οὔτε ἡ ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ [πρέπει νὰ] γίνεται χωρὶς κόπο [ἀπὸ ἐμᾶς], γιὰ νὰ μὴν χάσωμε, μαζὶ μὲ τὸν [ἔπαινο] γιὰ τὴν δική μας προαίρεσι, καὶ τὸν ἔπαινο γιὰ τὴν βία, [ποὺ ἐφαρμόσαμε στὸν ἑαυτόν μας γιὰ τὴν πρᾶξι τοῦ καλοῦ]· καὶ γενικὰ ὅλα ὅσα οἰκονομεῖ ὁ Θεός, εἶναι θαυμαστὰ καὶ ὑπερβαίνουν κάθε νοῦ καὶ ἔννοια· διότι δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμε μόνον τὸ νόημα, ὅσων τελοῦνται στὴν Ἐκκλησία τῶν Ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολα αὐτῶν· πῶς δηλαδὴ μὲ τὸ θεῖο Βάπτισμα γινόμαστε υἱοὶ [Θεοῦ] κατὰ Χάριν, χωρὶς νὰ ἐργασθοῦμε τίποτε πρὶν ἀπὸ αὐτό, οὔτε πάλι μετὰ ἀπὸ αὐτό, παρὰ μόνο τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν· καὶ πῶς αὐτὰ τὰ φρικτὰ πράγματα, ἐννοῶ τὸ ἅγιο Βάπτισμα [ἢ] τὴν ἁγία Μετάληψι, δὲν γίνονται χωρὶς Ἱερωσύνη, ὅπως λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος.

γὰρ φαίνεται ἡ δοθεῖσα τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων Πέτρῳ ἐξουσία· διότι εἰ μὴ ἀνοιχθῶσιν αἱ πύλαι τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν διὰ τῆς ἱερουργίας, οὐδεὶς δύναται εἰσελθεῖν[333]*· ὥς φησιν ὁ Κύριος, ἐὰν μὴ γεννηθῇ τις ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος*[334]*· καὶ πάλιν ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς*[335]*· καὶ πῶς ὑπῆρχεν ὁ παλαιὸς ναὸς ἔξωθεν μὲν τύπος τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ τὰς θυσίας ἐπετέλουν οἱ ἱερεῖς*[336]*· ἔσωθεν δὲ τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων*[337]*, ἔνθα προσεφέρετο τὸ θυμίαμα τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων εἰδῶν, λιβάνου, φημί, σμύρνης, στακτῆς καὶ κασίας· ἐξ ὧν δηλοῦνται αἱ τέσσαρες γενικαὶ ἀρεταί· τὰ γὰρ ἔξωθεν γινόμενα συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε τότε, ἵνα μὴ διὰ τῶν ἀσμάτων καὶ τρυφῆς ἐκκλίνωσιν οἱ νηπιόφρονες Ἰουδαῖοι εἰς τὰ εἴδωλα. Ἡ δὲ νέα Ἐκκλησία, τύπος ἐστὶ τῶν μελλόντων. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῇ οὐράνιά εἰσι καὶ πνευματικά· ὅτι*

222. Σ᾿ αὐτὸ φαίνεται ἡ ἐξουσία, ἡ ὁποία δόθηκε στὸν κορυφαῖο τῶν Ἀποστόλων Πέτρο· διότι, ἂν δὲν ἀνοιχθοῦν οἱ πύλες τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν μὲ τὴν ἱερουργία, «κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ εἰσέλθη», ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «ἂν δὲν γεννηθῇ κανεὶς ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος»· καὶ πάλι «ἂν δὲν φάγετε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πίετε Αὐτοῦ τὸ αἷμα, δὲν ἔχετε ζωὴ ἐντός σας». Ἐπίσης [πρέπει νὰ θαυμάζωμε], πῶς ὁ παλαιὸς ναὸς ἐξωτερικὰ μέν, ὅπου τελοῦσαν τὶς θυσίες οἱ Ἱερεῖς, ἦταν τύπος τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἐσωτερικὰ [εἶχε] τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, ὅπου προσφερόταν τὸ θυμίαμα, τὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ τέσσερα εἴδη, δηλαδὴ ἀπὸ λιβάνι, λέγω, σμύρνα, στακτὴ καὶ κασία[σκε΄], ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑποδηλώνονταν οἱ τέσσερις γενικὲς ἀρετές· γιατί, ὅσα γίνονταν ἔξω [ἀπὸ τὸ ναό], ἦταν τότε ἡ συγκατάβασι τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν παρεκκλίνουν [καὶ νὰ συγκρατοῦνται] μὲ τὰ ἄσματα καὶ τὶς ἀπολαύσεις οἱ νηπιόφρονες Ἰουδαῖοι εἰς τὰ εἴδωλα. Ἡ νέα ὅμως Ἐκκλησία εἶναι τύπος τῶν μελλόντων. Γι᾿ αὐτό, ὅσα τελοῦνται εἰς Αὐτήν, εἶναι οὐράνια καὶ πνευματικά· διότι ὅπως ὑπάρχουν ἐννέα τάγματα

ὥσπερ ἐννέα τάγματά εἰσιν ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἤγουν Πατριάρχαι, Μητροπολῖται, Ἐπίσκοποι, Ἱερεῖς, Διάκονοι, Ὑποδιάκονοι, Ἀναγνῶσται, Ψάλται καὶ Μοναχοί. [223.] Καὶ πῶς πάλιν διὰ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ φυγαδεύονται δαίμονες καὶ ποικίλα νοσήματα, πρᾶγμα παρὰ πᾶσιν ἀνέξοδόν τε καὶ ἀκόποτον· καὶ τὰ μὲν αὐτοῦ ἐγκώμια τίς δύναται ἐξαριθμῆσαι; τὰ δὲ σύμβολα τοῦ ἁγίου αὐτοῦ Χαρακτῆρος οἱ Ἅγιοι Πατέρες παρέδωκαν ἡμῖν, εἰς τὸ ἀντιλέγειν τοὺς ἀπίστους καὶ αἱρετικούς· ὅτι οἱ μὲν δύω δάκτυλοι καὶ ἡ μία χεὶρ ἐμφαίνουσι τὸν ἐσταυρωμένον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν δυσὶ φύσεσι καὶ μιᾷ ὑποστάσει γνωριζόμενον· ἡ δεξιὰ δὲ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν ἀναμιμνήσκει· καὶ ἄνωθεν ἀρξαμένης διὰ τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκαταβάσεως· καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους ἐπὶ τὸ εὐώνυμον, ἀποσοβεῖ μὲν

εἰς τὸν οὐρανό, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ στὴν Ἐκκλησία [ἐννέα τάξεις Ἱεραχικῶς]· δηλαδὴ Πατριάρχες, Μητροπολῖτες, Ἐπίσκοποι, Ἱερεῖς, Διάκονοι, Ὑποδιάκονοι, Ἀναγνῶστες, Ψάλτες καὶ Μοναχοί.

223. Ἐπίσης [πρέπει νὰ θαυμάζωμε] πάλι, πῶς μὲ τὸ σημεῖο τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ διώκονται οἱ δαίμονες καὶ τὰ ποικίλα νοσήματα, πρᾶγμα σὲ ὅλους ἀνέξοδο καὶ χωρὶς κόπο· καὶ ποιὸς μπορεῖ μὲν νὰ ἀπαριθμήση τὰ ἐγκώμια Αὐτοῦ [τοῦ Τιμίου Σταυροῦ]; Τὸν δὲ συμβολισμὸ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ Σημείου, μᾶς παρέδωσαν οἱ ἅγιοι Πατέρες, γιὰ νὰ ἀντικρούωμε τοὺς ἀπίστους καὶ αἱρετικούς· διότι τὰ μὲν δύο δάκτυλα καὶ ὁ ἀντίχειρας δηλώνουν τὸν Ἐσταυρωμένο Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Ὁποῖον γνωρίζομε μὲ δύο φύσεις καὶ μία ὑπόστασι· τὸ δεξὶ χέρι δέ, [μὲ τὸ ὁποῖο κάνομε τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ] ὑπενθυμίζει τὴν ἄπειρο Αὐτοῦ δύναμι καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρα τοῦ [Υἱοῦ]. Καὶ ἀρχίζοντας [τὴν κίνησι] ἀπὸ ἐπάνω [τὸ μέτωπο] πρὸς τὰ κάτω, [ὑπενθυμίζει] τὴν συγκατάβασί Του ἀπὸ τοὺς Οὐρανοὺς πρὸς ἐμᾶς· καὶ πάλι [ἡ κίνησι] ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος πρὸς τὰ ἀριστερά, φυγαδεύει μὲν τοὺς

τοὺς ἐχθρούς, δηλοῖ δὲ ὅτι τῇ ἀηττήτῳ αὐτοῦ δυνάμει ὁ Κύριος ἐνίκησε τὸν διάβολον[338]*, ἀριστερὸν ὄντα, καὶ ἀνίσχυρον καὶ σκοτεινόν· καὶ πῶς πάλιν διὰ μικρῶν χρωμάτων ἡ ἱστορία τοσαῦτα θαυμάσια, τὰ ἐκ τῶν τοσούτων ἐτῶν γινόμενα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἁγίων πάντων, ὡς ἀρτίως τελούμενα δείκνυσιν ἡμῖν, τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἵνα ὀφθαλμοφανῶς ὁρῶντες ταῦτα, ποθῶμεν ἐπὶ πλεῖον, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος καὶ Κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Ἁγίου Παγκρατίου καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ. [224.] Πάντα οὖν τὰ εἰρημένα ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου, χωρὶς ὀρθῆς πίστεως οὐδὲν ὠφελοῦσιν, ἀλλ᾽ οὐδὲ γίνονται· ὥσπερ οὐδὲ πίστις χωρὶς ἔργων*[339]*. Καὶ περὶ μὲν τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων ἔγραψαν πολλοὶ τῶν Ἁγίων Πατέρων. Πρὸς δὲ ὑπόμνησιν ἐρῶ ἐν ἐπιτόμῳ, ὅτι ἔργα μὲν ὀφείλομεν ἔχειν τὰ γεγραμμένα ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι, πίστιν δὲ ὀρθόδοξον, ἣν παρελάβομεν ἀπὸ τῶν προγεγραμμένων Ἁγίων, ἵνα σὺν αὐτοῖς τῶν*

ἐχθρούς, δηλώνει δὲ ὅτι ὁ Κύριος, μὲ τὴν ἀκατανίκητη δύναμί Του, ἐνίκησε τὸν διάβολο, ποὺ εἶναι ἀριστερός, ἀνίσχυρος καὶ σκοτεινός. Καὶ πῶς πάλι μὲ λίγα χρώματα ἡ ἁγιογράφησι [τῶν εἰκόνων] μᾶς παρουσιάζει τὰ τόσα θαυμαστὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ ὅλους τοὺς Ἁγίους πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, σὰν νὰ γίνωνται τώρα μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, [ὥστε] βλέποντας αὐτὰ μὲ τὰ μάτια, νὰ τὰ ποθοῦμε ἀκόμη περισσότερο, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος καὶ Κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος στὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Παγκρατίου καὶ μαθητοῦ του[σκστ'].

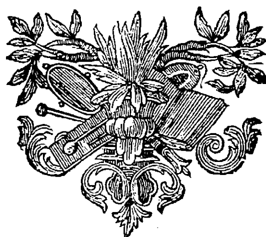
224. Ὅλα λοιπὸν ὅσα ἐλέχθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ [αὐτοῦ] τοῦ λόγου, χωρὶς ὀρθὴ πίστι, σὲ τίποτα δὲν ὠφελοῦν, ἀλλὰ οὔτε γίνονται, ὅπως ἀκριβῶς «οὔτε ἡ πίστις χωρὶς ἔργα». Καὶ γιὰ μὲν τὴν πίστι καὶ τὰ ἔργα ἔγραψαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες. Γιὰ ὑπόμνησι, ὅμως, θὰ πῶ ἐπιγραμματικά, ὅτι ὀφείλομε νὰ ἔχωμε ἔργα μέν, ὅσα ἔχουν γραφῆ προηγουμένως, καθενὸς ἀνάλογα μὲ τὴν δική του τάξι στὴν Ἐκκλησία, πίστι δὲ τὴν Ὀρθόδοξη, τὴν ὁποία παραλάβαμε ἀπὸ τοὺς προαναφερθέντες Ἁγίους, γιὰ νὰ ἐπιτύχωμε μαζὶ μὲ

αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ Παναγίῳ καὶ Ἀγαθῷ καὶ Ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πληρώσας εἶπον, Χριστέ, σοί δόξα πρέπει.

αὐτοὺς τὰ αἰώνια ἀγαθά, μὲ τὴν Χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸν Ὁποῖο πρέπει κάθε τιμὴ καὶ προσκύνησι μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Αὐτοῦ Πατέρα καὶ τὸ Πανάγιο καὶ ἀγαθὸ καὶ ζωοποιὸ Αὐτοῦ Πνεῦμα καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἀιώνων. Ἀμήν.

Καὶ ἀφοῦ ἐτελείωσα, εἶπα: Χριστέ, σὲ Σένα πρέπει [νὰ ἀποδοθῇ] ἡ δόξα.



ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

α′ *Ἴσως ὑπέρ.*

β′ *Ἴσως ὑπὲρ ὅ.*

γ′ *Ἴσως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.*

δ′ *Ἴσως βασιλεύῃ.*

ε′ *Ἴσως δοξάζειν.*

στ′ *Ἴσως χάριτι.*

ζ′ *Ἴσως μετέρχηται.*

η′ *Ἴσως ἀλλ᾽ εἰ εἴς τινα.*

θ′ *Ἴσως οἰκίσαι.*

ι′ *Ἴσως ἐπιστροφῆς.*

ια′ *Ἴσως παύσομαι.*

ιβ′ *Ἴσως λείπει λαλῆσαι.*

ιγ′ *Ἴσως τῆς ταραχῆς.*

ιδ′ *Ἴσως παρέλκει τὸ τό.*

ιε′ *Ἴσως τολμῶ.*

ιστ′ *Ἴσως αἱ γραφαί.*

ιζ′ *Ἴσως ἐκ τοῦ.*

ιη′ *Ἴσως τοῦ τέλος.*

ιθ′ *Ἴσως μετὰ τοῦτο.*

κ′ *Ἴσως φωτίζειν.*

κα′ *Ἴσως ἡ δέ.*

κβ′ *Ἴσως προγενομένων.*

κγ′ *Ἴσως ἐν αὐτῷ.*

κδ′ *Ἴσως τὴν εἰς.*

κε′ *Ἐν ἄλλοις ὁ δὲ μαθητὴς ὑπὲρ ὧν διδασκόμενος, ἀμελλεῖ.*

κστ′ *Ἐν ἄλλοις τί, καί.*

κζ′ *Ἴσως ἀγνωμοσύνην.*

κη′ *Ἐν ἄλλοις ἐξ ἑκατέρων.*

κθ′ *Ἐν ἄλλοις ἀνδρεῖόν τινα καὶ λογισμὸν ἀπότομον.*

λ′ *Ἐν ἄλλοις ἐπῆλθέ μοι.*

λα′ *Ἴσως ἑαυτῶν.*

λβ′ *Ἴσως τῆς ποίμνης.*

λγ′ *Ἴσως ὧνπερ μέλλει διδάσκειν.*

λδ′ *Ἴσως παραβαίνοντες.*

λε′ *Ἴσως πάσαις.*



ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

1 Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 5, 8.
2 Πρβλ. Γένεσ. 1, 31.
3 Πρβλ. Α΄ Κορ. 8, 2.
4 Πρβλ. Ψαλμ. 33, 2.
5 Πρβλ. Ψαλμ. 50, 19.
6 Ψαλμ. 110, 10.
7 Πρβλ. Ἠσ. 11, 2-3.
8 Ματθ. 5, 3.
9 Ματθ. 5, 4.
10 Ματθ. 5, 5.
11 Πρβλ. Ψαλμ. 38, 7.
12 Γένεσ. 1, 31.
13 Ψαλμ. 24, 9.
14 Πρβλ. Ματθ. 6, 15.
15 Πρβλ. Ματθ. 6, 14.
16 Ματθ. 5, 6.
17 Ματθ. 5, 7.
18 Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 2, 21.
19 Ματθ. 5, 8.
20 Ματθ. 5, 9.
21 Γαλ. 5, 17.
22 Πρβλ. Ματθ. 5, 10-11.
23 Πρβλ. Ματθ. 5, 12.
24 Α΄ Τιμόθ. 6, 15-16.
25 Πρβλ. Ῥωμ. 1, 20-21.
26 Πρβλ. Ῥωμ. 1, 20.
27 Α΄ Κορ. 2, 9.
28 Πρβλ. Ἠσ. 11, 2-3.
29 Πρβλ. Δ΄ Μακκ. 1, 16.
30 Πρβλ. Α΄ Κορ. 15, 49.
31 Γένεσ. 1, 26.
32 Πρβλ. Α΄ Κορ. 8, 2.
33 Πρβλ. Α΄ Κορ. 8, 2.
34 Γ΄ Βασ. 3, 12.
35 Α΄ Ἰω. 3, 21.
36 Α΄ Κορ. 4, 4.
37 Α΄ Θεσσ. 5, 3.
38 Πρβλ. Ἰακ. 1, 25.
39 Παροιμ. 17, 28.
40 Ψαλμ. 45, 11.
41 Ψαλμ. 6, 7.
42 Ἰὼβ 4, 15.
43 Πρβλ. Λουκ. 10, 41.
44 Δευτερ. 15, 9.
45 Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 5, 8.
46 Ματθ. 24, 42, Ματθ. 26, 41.
47 Σοφ. Σειρ. 9, 13.
48 Παροιμ. 6, 5.
49 Β΄ Βασ. 12, 9.
50 Γ΄ Βασ. 11, 1-9 .
51 Ἐκκλησ. 1, 13.
52 Πρβλ. Ἰὼβ 4, 12.
53 Ψαλμ. 45, 11.
54 Ματθ. 6, 21.
55 Πρβλ. Ματθ. 5, 3.
56 Ψαλμ. 75, 3.
57 Δαν. (Σωσάννα) 22.
58 Πρβλ. Ἠσ. 14, 12
59 Πρβλ. Γένεσ. 3, 23.
60 Πρβλ. Γένεσ. 4, 8.
61 Πρβλ. Γένεσ. 9, 25.
62 Πρβλ. Γένεσ. 19, 24-25.
63 Πρβλ. Γένεσ. 25, 33.
64 Πρβλ. Ἀριθ. 14, 34.

65 Πρβλ. Δ′ Βασ. 5, 26-27.
66 Πρβλ. Ματθ. 26, 15 καὶ 24.
67 Ψαλμ. 50.
68 Πρβλ. Γ′ Βασ. 11, 9-11.
69 Πρβλ. Γένεσ. 18, 27.
70 Β′ Βασ. 9, 8.
71 Α′ Βασ. 24, 15.
72 Γ′ Βασ. 3, 7.
73 Δαν. (προσευχὴ Ἀζαρίου) 9.
74 Ἡσ. 6, 5.
75 Ἰερεμ. 1, 6.
76 Α′ Τιμόθ. 1, 15.
77 Ψαλμ. 142, 8.
78 Ψαλμ. 37, 22-23.
79 Ἰερεμ. 9, 1.
80 Γένεσ. 3, 19.
81 Ματθ. 17, 20.
82 Φιλιππ. 4, 7.
83 Πρβλ. Ματθ. 5, 9.
84 Λουκ. 15, 21.
85 Λουκ. 18, 13.
86 Δαν. 7, 9-10.
87 Ἑβρ. 4, 13.
88 Ματθ. 25, 12.
89 Λουκ. 15, 18 καὶ 21.
90 Λουκ. 7, 37-38.
91 Δαν. 10, 9.
92 Ψαλμ. 85, 13.
93 Πρβλ. Δαν. 9, 5 καὶ 15.
94 Ψαλμ. 50, 6.
95 Ψαλμ. 6, 3.
96 Λουκ. 18, 13.
97 Πρβλ. Ἐκκλησ. 3, 2.
98 Δαν. 10, 9.
99 Ἰω. 4, 24.
100 Α′ Κορ. 14, 19.
101 Α′ Τιμόθ. 2, 8.
102 Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 39, 34.
103 Ἐκκλησ. 3, 1.
104 Πρβλ. Β′ Πέτρ. 2, 22.
105 Πρβλ. Ψαλμ. 101, 5.
106 Πρβλ. Ψαλμ. 115, 3.
107 Ἰω. 1, 14.
108 Δαν. 3.
109 Λουκ. 6, 36.
110 Ματθ. 5, 48.
111 Λουκ. 18, 14.
112 Ματθ. 16, 19.
113 Α′ Κορ. 2, 9.
114 Πρβλ. Α′ Ἰω. 5, 3.
115 Πρβλ. Β′ Κορ. 1, 12.
116 Λουκ. 17, 21.
117 Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 11, 4.
118 Ἰω. 15, 5.
119 Πρβλ. Λουκ. 10, 39.
120 Πρβλ. Ματθ. 11, 29.
121 Ἐφεσ. 2, 4.
122 Ἰω. 4, 10.
123 Πρβλ. Ἰω. 7, 37.
124 Πρβλ. Ἰω. 14, 12.
125 Πρβλ. Ψαλμ. 18, 11.
126 Πρβλ. Ματθ. 6, 14.
127 Ματθ. 7, 7.
128 Ματθ. 7, 12.
129 Ἰω. 10, 11.
130 Πρβλ. Ἀββ. 3, 2.
131 Πρβλ. Ἰὼβ 40, 4.
132 Λουκ. 1, 48.
133 Παροιμ. 10, 7.
134 Ἰω. 1, 1.
135 Πρβλ. Φιλιππ. 3, 8.
136 Δαν. (προσευχὴ Ἀζαρίου) 14.
137 Δαν. (προσευχὴ Ἀζαρίου) 26.
138 Πρβλ. Γ′ Βασ. 18, 38.

139 Ἔξοδ. 16, 20 καὶ 33.
140 Ἰω. 5, 17.
141 Ἠσ. 11, 2.
142 Ἐκκλησ. 1, 2.
143 Ψαλμ. 38, 6 κ' 12.
144 Ἠσ. 11, 2.
145 Γένεσ. 1, 31.
146 Ἰὼβ 12, 13.
147 Γένεσ. 1, 31.
148 Πρβλ. Α' Κορ. 8, 2.
149 Πρβλ. Ἑβρ. 5, 14.
150 Παροιμ. 3, 34, Ἰακ. 4, 6.
151 Ματθ. 7, 8.
152 Παροιμ. 25, 16.
153 Δαν. 10, 5 κ.ἑ.
154 Ἠσ. 6, 3.
155 Πρβλ. Ματθ. 18, 12-14.
156 Ματθ. 27, 51.
157 Πρβλ. Ἰω. 10, 1.
158 Ψαλμ. 54, 23.
159 Φιλιππ. 4, 13.
160 Πρβλ. Ἰω. 15,5.
161 Α' Πέτρ. 5, 7.
162 Ματθ. 21, 21.
163 Πρβλ. Κολασσ. 1, 23.
164 Ἰω. 20, 19.
165 Ἰω. 20, 19.
166 Β' Κορ. 5, 13.
167 Ἰω. 12, 23.
168 Ματθ. 6, 25.
169 Πρβλ. Λουκ. 13, 23.
170 Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.
171 Ματθ. 5, 21.
172 Ματθ. 5, 22.
173 Ἰακ. 1, 17.
174 Ματθ. 13, 52.
175 Πρβλ. Β' Κορ. 11, 6.
176 Β' Κορ. 10, 5.
177 Παροιμ. 11,15.
178 Ματθ. 10, 22.
179 Β' Θεσσ. 1, 6-7.
180 Ψαλμ. 5, 39.
181 Γένεσ. 1, 3.
182 Ἑβρ. 12, 14.
183 Λουκ. 15, 17 κ.ἑ.
184 Λουκ. 7, 37 κ. ἑκ.
185 Λουκ. 18, 13.
186 Πρβλ. Ματθ. 7, 1.
187 Α' Τιμόθ. 6, 10.
188 Ματθ. 6, 19.
189 Ματθ. 6, 21.
190 Πρβλ. Ἰω. 15, 13.
191 Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 7.
192 Λουκ. 17, 6.
193 Μάρκ. 9, 23.
194 Ψαλμ. 90, 9.
195 Παροιμ. 21, 31.
196 Ψαλμ. 72, 22-23.
197 Ἰω. 21, 17.
198 Πρβλ. Ψαλμ. 30, 6.
199 Ψαλμ. 30, 15.
200 Ψαλμ. 115, 7.
201 Μάρκ. 9, 24.
202 Ἠσ. 49, 6.
203 Β' Κορ. 5, 7.
204 Γένεσ. 1, 31.
205 Β' Κορ. 12, 9.
206 Β' Κορ. 12, 10.
207 Λουκ. 12, 47.
208 Ματθ. 23, 3.
209 Πρβλ. Παροιμ. 24, 16.
210 Τίτ. 3, 3.
211 Α' Τιμόθ. 6, 8.
212 Α' Θεσσ. 5, 18.

213 Α΄ Θεσσ. 5, 17.
214 Πρβλ. Α΄ Θεσσ. 5, 16.
215 Ψαλμ. 76, 4.
216 Ματθ. 10, 22.
217 Δευτερ. 6, 5.
218 Ἔξοδ. 32, 32.
219 Ῥωμ. 9, 3.
220 Ῥωμ. 9, 4.
221 Λουκ. 6, 35.
222 Γένεσ. 2, 15.
223 Α΄ Κορ. 4, 7.
224 Ἰω. 15, 5.
225 Λουκ. 20, 36.
226 Α΄ Κορ. 2, 9.
227 Λουκ. 6, 46.
228 Λουκ. 23, 31.
229 Παροιμ. 11, 31.
230 Παροιμ. 13, 24.
231 Β΄ Κορ. 6, 9.
232 Ἰὼβ 42, 12.
233 Πράξ. 5, 41.
234 Πρβλ. Α΄ Ἰω. 4, 18.
235 Ἰω. 1, 48.
236 Πρβλ. Μάρκ. 3, 16.
237 Πρβλ. Πράξ. 13, 9.
238 Πράξ. 18, 18.
239 Ἰω. 6, 66.
240 Πρβλ. Β΄ Πέτρ. 1, 5-6.
241 Ἐφεσ. 6, 1.
242 Πρβλ. Β΄ Κορ. 5, 7.
243 Πρβλ. Γαλ. 5, 7.
244 Πρβλ. Α΄ Κορ. 13, 12.
245 Πρβλ. Γαλ. 5, 17.
246 Α΄ Κορ. 4, 20.
247 Ἡσ. 9, 6.
248 Λουκ. 12, 14.
249 Ἰω. 5, 22.
250 Ματθ. 16, 24.
251 Ματθ. 19, 21.
252 Πρβλ. Ματθ. 19, 20.
253 Δευτερ. 6, 4-5.
254 Λευϊτ. 19, 18.
255 Ματθ. 19, 22.
256 Α΄ Θεσσ. 4, 10.
257 Πρβλ. Ἰω. 21, 18-20.
258 Ἰω. 6, 68.
259 Πρβλ. Ματθ. 27, 5.
260 Πράξ. 1, 18.
261 Α΄ Θεσσ. 2, 8.
262 Α΄ Τιμόθ. 5, 1.
263 Παροιμ. 10, 19.
264 Πρβλ. Φιλημ. 14.
265 Α΄ Πέτρ. 5, 3.
266 Β΄ Τιμόθ. 2, 6.
267 Α΄ Τιμόθ. 4, 12.
268 Πρβλ. Λουκ. 18, 11.
269 Πρβλ. Α΄ Κορ. 13, 9-12.
270 Ἡσ. 26, 14.
271 Πρβλ. Ματθ. 27, 52.
272 Ἡσ. 26, 19.
273 Πρβλ. Ματθ. 17, 1 κ΄ Μάρκ. 9, 2.
274 Πρβλ. Λουκ. 9, 28.
275 Ἰω. 20, 30.
276 Ἰω. 21, 25.
277 Γένεσ. 1, 3 καὶ 6.
278 Γένεσ. 1, 3 καὶ 1, 6 καὶ 1, 14.
279 Ἰω. 21, 25.
280 Ἰω. 3, 8.
281 Β΄ Κορ. 10, 13.
282 Ματθ. 11, 27.
283 Ματθ. 13, 12.
284 Ματθ. 13, 12.
285 Πρβλ. Α΄ Κορ. 8, 2.
286 Δαν. 2, 31-35.

287 Ἀριθ. 24.
288 Πρβλ. Ἰω. 5, 39.
289 Πρβλ. Ἰω. 5, 39 καὶ 12, 50.
290 Α΄ Βασ. 15, 28-29.
291 Ψαλμ. 50, 12.
292 Πράξ. 2, 1.
293 Δευτ. 16, 9-10.
294 Ἰω. 7, 37.
295 Πρβλ. Ἀποκ. 1, 10.
296 Λευΐτ. 23, 35-36.
297 Γένεσ. 1, 5.
298 Ψαλμ. 6, 1.
299 Πρβλ. Ἰω. 5, 39.
300 Ἔξοδ. 3, 4.
301 Α΄ Βασ. 3, 10.
302 Ἡσ. 6, 8 καὶ Ἱερεμ. 1, 5.
303 Ματθ. 4, 19.
304 Ἔξοδ. 3, 11 καὶ 4, 10.
305 Δαν. (Βὴλ καὶ Δράκων) 35.
306 Πράξ. 2, 3.
307 Ἔξοδ. 28, 1 καὶ Ἑβρ. 5, 4.
308 Γένεσ. 14, 18 καὶ Ψαλμ. 109, 4.
309 Δαν. 3, 23.
310 Ματθ. 18, 20.
311 Παροιμ. 4, 27.
312 Δευτερ. 32, 10.
313 Παροιμ. 1, 7.
314 Λουκ. 22, 32.
315 Πρβλ. Ἰακ. 5, 16.
316 Πρβλ. Λουκ. 18, 13.
317 Δαν. 8, 17.
318 Πρβ. Ἀποκ. 1, 17.
319 Πρβλ. Β΄ Κορ. 12, 9.
320 Πρβλ. Ἰακ. 5, 16.
321 Πρβλ. Λουκ. 6, 28.
322 Πρβλ. Μάρκ. 11, 25.
323 Α΄ Κορ. 11, 16.
324 Α΄ Κορ. 11, 16.
325 Πρβλ. Λουκ. 18, 11-12.
326 Πρβλ. Λουκ. 18, 13.
327 Ῥωμ. 4, 5.
328 Δαν. (Σωσάννα) 42.
329 Παροιμ. 14, 6.
330 Πρβλ. Α΄ Κορ. 4, 7.
331 Πρβλ. Γ΄ Βασ. 21, 36.
332 Πρβλ. Ἰω. 13, 8.
333 Πρβλ. Ματθ. 16, 19.
334 Ἰω. 3, 5.
335 Ἰω. 6, 53.
336 Πρβλ. Ἔξοδ. 26, 1 κ.ἑ. καὶ Ἑβρ. 9, 1 καὶ 6.
337 Πρβλ. Ἔξοδ. 30, 10 καὶ Ἑβρ. 9, 3.
338 Πρβλ. Ματθ. 4, 11 καὶ Ἰω. 16, 33.
339 Πρβλ. Ἰακ. 2, 20.



ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α΄ Ἀναφέρεται εἰς τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας (ια΄, 2-3), καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι: Σοφία, Σύνεσις, Βουλή, Ἰσχύς, Γνῶσις, Εὐσέβεια καὶ Φόβος Θεοῦ.

β΄ Πρβλ. «Οὐδεὶς οἶδε πόσα οὐκ οἶδεν, ἐὰν μὴ γεῦμα λάβῃ τῆς γνώσεως», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν*, P.G. 30, 504D-505A.

γ΄ Πρβλ. «Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ὑμῶν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν Ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ, συνεχῶς ἀναμιμνήσκων ἡμᾶς, ὅτι πάντα Δεσποτικὰ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴ καὶ πνεῦμα...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν*, P.G. 61, 147,30-38.

δ΄ Πρβλ. «...καὶ κηρύσσειν εὐγνωμόνως τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐπιστολὴ πρὸς Γρηγόριον ἑταῖρον*, P.G. 32, 229C.

ε΄ Πρβλ. «Ἐπεὶ τὸ νομίζειν εἰδέναι, οὐκ ἐᾷ προκόπτειν εἰς τὸ εἰδέναι», ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: *Ἑκατοντὰς τρίτη περὶ ἀγάπης. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, τ. Γ΄, Κεφ. 81, στ. 10, σ. 125.

στ΄ Πρβλ. «Πρόσχωμεν μήπως οὐκ ἐκ καθαρότητος, ἀλλὰ περικακίσαν ὥσπερ τὸ συνειδός, τοῦ ἐλέγχειν ἐπαύσατο», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Ε΄. Περὶ μετανοίας*, Ἐκδόσεις Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1989, Κεφ. 21, σ. 131.

ζ΄ Πρβλ. «...καὶ εἰσίν οἱ ἐξ οἰήσεως, ἀπαθεῖς ἑαυτοὺς ἔχοντες...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΣΤ΄. Περὶ μνήμης θανάτου*, ἔνθ᾿ ἀν., Κεφ. 9, σ. 135.

η΄ Ὁ ὅσιος Πέτρος ἀναφέρεται εἰς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν κατὰ τὸ σύνηθες εἰς αὐτόν, εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁσίου Μάρκου τοῦ Ἀσκητοῦ ἀναλυόμενα ἐκτενῶς περὶ τῶν τριῶν γιγάντων τῆς κακίας, τῆς λήθης, ῥαθυμίας καὶ ἀγνοίας, κατακλείων ἐπὶ λέξει: «ἀνίχνευσον τοὺς τρεῖς τούτους τοῦ διαβόλου γίγαντας, λήθην λέγω καὶ ῥαθυμίαν καὶ ἄγνοιαν, τὸ ὑποστήριγμα τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων». (Πρβλ. ΑΓ. ΜΑΡΚΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Ἐπιστολὴ πρὸς Νικόλαον Μονάζοντα. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2010, τ. Α΄, σ. 475-476).

θ′ Πρβλ. «Ὁ ἀποσειόμενος ἔλεγχον, τὸ πάθος ἐσήμανεν, ὁ δὲ προσδραμών, τοῦ δεσμοῦ λέλυται», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ. *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΓ′*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 11, σ. 274.

ι′ Ὁ Λογοθέτης Συμεὼν ὁ Μεταφραστής, ἑορταζόμενος Ἅγιος τὴν Θ′ Νοεμβρίου, ἐκ τῶν πλέον λογιωτάτων ἀνδρῶν τοῦ Βυζαντίου (Ι′ καὶ ΙΑ′ αἰῶνος), ἀναφερόμενος εἰς τὸν Συναξαριστὴν τοῦ Ἁγ. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, ὅπου τὸ σχετικὸν δίστιχον:

Ἐκκλησία σοι Συμεὼν ὄφλει χάριν
Ὑπὲρ μεταφράσεως ἁγίων βίων.

(βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, *Ἁγιολόγιον*, Ἔκδοσις ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1995, σ. 436, 437), ἀπέδωσε εἰς γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς του, πλεῖστα ἁγιολογικὰ κείμενα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ ὁσ. Πέτρου (Πρβλ. *Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, P.G. 114, 1045A, εἰς τὴν εἰσαγωγήν).

ια′ Πρβλ. «Ἀρεταὶ δὲ σωματικαὶ αὗται μᾶλλον δὲ ἐργαλεῖα ἀρετῶν ἐν γνώσει καὶ κατὰ Θεὸν γινόμεναι...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος ψυχωφελὴς καὶ ὠφέλιμος. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2013, τ. Δ′, Κεφ. 3, σ. 82.

ιβ′ Πρβλ. «...καὶ γὰρ οἱ ἐπὶ τὰ χρήματα μεμηνότες...κατέχουσι καὶ κατορύττουσιν αὐτὰ...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος πρὸς τοὺς ἔχοντας Παρθένους συνεισάκτους*, P.G. 47,498.

ιγ′ Γίνεται ἀναφορὰ εἰς ὅλον τὸν Λόγον τοῦ ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Πρόσεχε σεαυτῷ*, P.G. 31, 197-217.

ιδ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Εἰς τὰ ἱερὰ Παράλληλα Α′. ΚΕ′ Περὶ διαβόλου, ἤτοι Σατανᾶ καὶ δαιμόνων*, P.G. 95, 1408B.

ιε′ ΑΓ. ΙΛΑΡΙΩΝ Ο ΜΕΓΑΣ (ἑορταζόμενος τὴν ΚΑ′ Ὀκτωβρίου), ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀσκητῶν τῆς Παλαιστίνης τοῦ Δ᾽ αἰῶνος, διαμείνας μετὰ τοῦ Ὁσ. Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου (βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, *Ἁγιολόγιον*, ἔνθ᾽ ἀν., στ. 214). Τὸν βίον αὐτοῦ συνέγραψε ὁ Ἅγ. Ἱερώνυμος, μεταφρασθέντα ὑπὸ Σωφρονίου, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν συνέλεξε πολλὰ ρητά. Ὅ,τι ἦταν ὁ Μ. Ἀντώνιος διὰ τὴν Αἴγυπτον, τὸ αὐτὸ ὁ Ἅγ. Ἰλαρίων διὰ τὴν Παλαιστίνην (βλ. Στ. Παπαδοπούλου, *ΘΗΕ*, τ. 6, στ. 864-865). Ρητὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Ὁσίου εὑρίσκονται: βλ. *Μέγα Γεροντικόν*, Ἔκδοση Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου «Γε-

νέσιον τῆς Θεοτόκου» Πανόραμα Θεσσαλονίκης 1995, τ. Β', Κεφ. Δ' 20, σ. 28 καὶ τ. Δ', Κεφ. ΙΖ' 19, σ. 248. Ἐπίσης, Νόννας Δ. Παπαδημητρίου, *Τὸ κελλίον ὑψοῖ*, Ἀθῆναι 2011, σ. 93-94. Ἡ συγκεκριμένη ἀναφορὰ τοῦ όσ. Πέτρου, δὲν ἀνευρέθη ἀκριβῶς, ἀλλὰ μόνο συναγομένη ἐκ τῶν σχετικῶν χωρίων.

ιστ' Πρβλ. «Ὅπου γὰρ ὁ Θεὸς μὴ ἐπιλάμπει, πάντα ὡς ἐν ζόφῳ διακέχυνται, καὶ οὐ δύναται πρὸς τὸν Θεὸν μόνον βλέπειν καὶ τρέμειν τοὺς λόγους αὐτοῦ», ΑΒΒΑΣ ΦΙΛΗΜΩΝ, *Λόγος πάνυ ὠφέλιμος. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Δ', Κεφ. 37, σ. 135.

ιζ' Ἡ γνωστοτάτη τοῖς Μοναχοῖς φράσις, τὴν ὁποία παραθέτει ἀνώνυμη ὁ ὅσ. Πέτρος, ἕλκει τὴν πατρότητα ἐκ τοῦ Ἀββᾶ Μωϋσέως τοῦ Αἰθίοπος (ἑορταζομένου τὴν ΚΖ' Αὐγούστου, βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, *Ἁγιολόγιον*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 342,). Διὰ τὴν φράσιν βλ. *Τὸ Γεροντικὸν Ἀββᾶ Μωϋσέως*, Ἐκδόσεις ΑΣΤΗΡ, Ἀθῆναι 1961, Κεφ. 6, σ. 72, καὶ Νόννας Παπαδημητρίου, *Τὸ κελλίον ὑψοῖ*, ἔνθ᾽ ἀν., σ 55.

ιη' Βλ. «Ἡσυχία οὖν ἀρχὴ καθάρσεως τῆς ψυχῆς...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐπιστολὴ πρὸς Γρηγόριον ἑταῖρον*, P.G. 32,228A.

ιθ' Πρβλ. «Ὅταν ἡ ψυχή, καὶ ἡμῶν μὴ σπευσάντων, δακρυώδης καὶ κάθυγρος γένηται, δράμωμεν...διὸ φύλαξον ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, ἄχρις οὗ ὑποχωρήσῃ», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Ζ'. Περὶ χαροποιοῦ πένθους*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 27, σ. 145.

κ' Βλ. «Μικρὰ θρὶξ ἐτάραξεν ὀφθαλμὸν καὶ μικρὰ φροντὶς ἀφανίζει ἡσυχίαν», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΖ'. Περὶ Ἡσυχίας Β'*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 17, σ. 347 .

κα' Πρβλ. «Μὴ νομίσῃς ὅτι τοῦ χρυσίου καὶ τοῦ ἀργυρίου ἡ κτῆσις μόνη φιλοκτημοσύνη ἐστίν, ἀλλὰ ἅπαν ὁτιοῦν ἐν ᾧ αὐτόσον τὸ θέλημα κρέμαται», ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Ἅπαντα τὰ εὑρεθέντα Ἀσκητικά, Λόγος ΚΓ'. Περὶ ἀγάπης Θεοῦ, σ. 91,* ἔκδοσις Νικηφόρου Θεοτόκη, ἐν Λειψίᾳ 1770, ἀνατυπούμενα ἐπιμελείᾳ Ἰωακεὶμ Σπετσιέρη, Ἀθῆναι 1895.

κβ' Ὁ ὅσιος Πέτρος κάνει γενικὴ ἀναφορὰ εἰς τὸν Λόγον περὶ Προσευχῆς τοῦ Ἁγ. Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ καὶ ἰδιαιτέρως εἰς ἕνα νόημα, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀνάλυσιν ἐπιμένει συχνάκις, ὅτι ὁ νοῦς ἀφοῦ φθάσῃ εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν, μακρυνόμενος τῆς τύρβης καὶ τοῦ περισπασμοῦ ἐκ τῶν βιοτικῶν καὶ παθῶν, τότε εὑρίσκεται

εἰς «τὸν τόπον τῆς πνευματικῆς προσευχῆς» καὶ ἐπισημαίνει ὁ Ὅσιος Πέτρος ὅτι τὴν λέξιν «τόπος» ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τοῦ Ψαλμοῦ 75, 5. Σχετικαὶ ἀναφοραὶ πρβλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος περὶ Προσευχῆς. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β', Κεφ. 50, 57 σ. 140· Κεφ. 72, σ. 144· Κεφ. 152 σ. 163.

κγ' Ἡ ἀναφορὰ εἰς τὸν ἀββᾶ Ἰσαάκ, ἂν δὲν εἶναι ἐκ παραδρομῆς ἀντιγραφέως, ἢ ἐκ λάθους τοῦ όσ. Πέτρου, ἐπεσημάνθη ὡς ἔχει ἐπὶ λέξει εἰς τὴν Κλίμακα καὶ εἶναι: «Αἱ μὲν νῦν ἑπτὰ τῆς ἑβδόμης τοῦ νῦν αἰῶνος εἰσίν ἐργασίαι, ἡ δὲ ὀγδόη ὅτι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» (βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΖ'. Περὶ ἡσυχίας*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. Β', σ. 342) ἂν ἄλλως, ἴσως ἀφορᾷ εἰς νοήματα τῶν *Λόγων ΞΕ'* σ. 260 καὶ *ΟΔ'* σ. 292 τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαάκ.

κδ' Ἐπίσης ἀσαφὴς ἀναφορὰ εἰς τὸν Ἀββᾶ Δωρόθεον. Πρβλ. Νοήματα εἰς τὰς Διδασκαλίας Α' καὶ ΙΓ'. Dorothée de Gaza. Oeuvres Spirituelles. Sources Chretiennes, Paris 1963, Α' Κεφ. 9,10 σσ. 160-162 καὶ ΙΓ' Κεφ. 140,143 σσ. 406 καὶ 410.

κε' Ἐλευθέρα ἀπόδοσις νοημάτων. Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΕ'. Περὶ ταπεινοφροσύνης*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 34, 66, σσ. 273-274.

κστ' Πρβλ. εἰς νοήματα ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος Μ'*, σ. 169 «Περὶ τῆς Δευτέρας ἐργασίας» καὶ *Λόγος ΞΔ'*, σ. 258 «Περὶ τάξεως τῆς Δευτέρας γνώσεως», ἔνθ᾽ ἀν.

κζ' Λῆμμα ἐκ τοῦ Κοντακίου καὶ τοῦ Οἴκου τῆς Δ' Κυριακῆς τοῦ Τριωδίου (Τῆς Τυρινῆς), τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὸ ἐπαναλαμβανόμενον ἐφύμνιον, λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Πρωτοπλάστου Ἀδάμ. Ἀγνώστου ποιητοῦ, τοποθετούμενον εἰς τὸν ΣΤ' αἰῶνα.

κη' Τὸ Τριώδιον εἶναι τὸ κατανυκτικὸ λειτουργικὸ βιβλίο, ποὺ περιλαμβάνει τὶς Ἱερὲς Ἀκολουθίες, ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου ἕως καὶ τὸ Μ. Σάββατο. Ἔλαβε αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἐπειδὴ οἱ κανόνες, ποὺ περιλαμβάνει, στὴν πλειονότητά τους ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρεῖς ᾠδές, δηλ. μία ἀπὸ τὶς πέντε πρῶτες καὶ τὶς Η' καὶ Θ'. Συστηματοποιήθηκε τὸν Θ' αἰ. ἀπὸ τοὺς Στουδίτες, πού, παράλληλα μὲ παλαιότερους ὕμνους, περιέλαβαν καὶ ἀρκετοὺς δικούς τους.

Ἡ τελικὴ διαμόρφωσί του ὁλοκληρώθηκε ἕξι αἰῶνες ἀργότερα, τὸν ΙΕ΄ αἰ., δεδομένου ὅτι περιλαμβάνει Ἱερὰ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ (1296-1359), Συναξάριο τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου (ΙΔ΄ αἰ.), Ἐγκώμια (= Μεγαλυνάρια) τοῦ Ἐπιταφίου Θρήνου ΙΕ΄ αἰῶνος κ. ἄ. Τύποις ἡ πρώτη ἔκδοση ἔγινε στὴ Βενετία τὸ 1522.

κθ΄ Ὑπονοεῖ μᾶλλον τὸν ἐκ τῶν ἑπτὰ Διακόνων (ἀναφερομένων εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων 6,5) «Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα», ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ἱδρυτὴς τῆς αἱρέσεως τῶν Νικολαϊτῶν (βλ. *Ἀποκάλυψις Ἰωάννου* 2,6 καὶ 2,15). Ἡ αἵρεσις αὐτὴ ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔργα α) Εἰρηναίου , *Ἔλεγχος* 1,26 καὶ β) Ἱππολύτου, *Κατὰ Αἱρέσεων* 7,3β. (Βλ. Π. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *ΘΗΕ*, τ. 9, στ. 509).

λ΄ Ἡ ἀναφορὰ εἶναι εἰς τὸ Συναξάριον τῶν «Ἁγίων Μ΄ Μαρτύρων τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῇ πόλει μαρτυρησάντων», ὧν ἡ μνήμη τῇ Θ΄ Μαρτίου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς δειλιάσας ἐκ τοῦ ψῦχους, κατέφυγεν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ τυράννου ἀνημμένον λουτρὸν καὶ εὐθὺς ὡσεὶ χοῦς διελύθη καὶ ἀπωλέσθη (βλ. ΑΓ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, ἐκδ. «ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΥΨΕΛΗ», Θεσσαλονίκη 1982, τ. Δ΄, σ. 55.

λα΄ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐπιστολὴ ΜΒ΄ πρὸς Χίλωνα τὸν αὐτοῦ μαθητήν*, P.G. 32, 349BC καὶ *Λόγος εἰς τοὺς ἁγίους Μ΄ Μάρτυρας*, P.G. 31, 507-526.

λβ΄ Ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα τῶν παρατιθεμένων ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως τροπαρίων, εἶναι ἐκ τῆς *Παρακλητικῆς*, ἀναφερόμεθα δι᾿ ὀλίγων εἰς τὸ ἱερὸν αὐτὸ Λειτουργικὸν βιβλίον. Ἡ «*Παρακλητικὴ*» (Βίβλος), εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτό, ἐπειδὴ οἱ ὕμνοι της ἀποτελοῦν παράκλησι - ἱκεσία πρὸς τὸν Τριαδικὸ Θεό, τὴν Θεοτόκο, τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς Ἁγίους μας. Ταυτόχρονα ὅμως εἶναι καὶ μιὰ παρηγοριὰ (παράκλησι - παραμυθία) καὶ πνευματικὴ χαρὰ γιὰ τοὺς πιστούς.

Ἀρχικὸ πυρῆνα της ἀποτελεῖ ἡ *Ὀκτώηχος* (ἢ *Μικρὰ Ὀκτώηχος*) τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (μέσα β΄ ἡμίσεος Ζ΄ αἰ.-749 μ.Χ.), ποὺ περιλαμβάνει τοὺς ὕμνους καὶ τοὺς κανόνες τῶν ὀκτὼ ἤχων τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου, τοῦ Ὄρθρου καὶ τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Κυριακῆς, ποὺ στὴν πλειονότητά τους συνέθεσε ὁ

ἴδιος, ἔχει ὅμως καὶ ἐλάχιστους ὕμνους παλαιοτέρων ἢ συγχρόνων του ὑμνογράφων (π.χ. Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανοῦ, Κοσμᾶ Ἁγιοπολίτου, Ἐπισκόπου Μαϊουμᾶ (685-750) κ.ἄ.)

Τὴν τελικὴ μορφὴ στὸ βιβλίο ἔδωσε ὁ Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος ἢ Ξένος (810-886), ὁ ὁποῖος τὸ ἀνέπτυξε καὶ περιέλαβε ὕμνους γιὰ ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ἑβδομάδος, συνθέτοντας καὶ ὁ ἴδιος πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ χρησιμοποιώντας ἔργα καὶ ἄλλων συγχρόνων του (Θεοδώρου Στουδίτου, Θεοφάνους Γραπτοῦ κ.ἄ.). Ἀλλὰ καὶ πάλι μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, προσετέθησαν, σὲ μικρὴ κλίμακα, καὶ ἄλλοι ὕμνοι, ποιήματα τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (866-912), Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου (905-959) κ. ἄ. Τελικά, τὴ σημερινὴ μορφὴ ἔλαβε στὰ μέσα τοῦ ΙΑ′ αἰ. Τύποις ἡ πρώτη ἔκδοσι ἔγινε στὴ Ρώμη τὸ 1520 καὶ ἡ δεύτερη στὴ Βενετία τὸ 1523.

Ἐδῶ ἀναφερόμεθα εἰς τὶς πιὸ συνήθεις μεταγενέστερες ἐκδόσεις τῆς Βενετίας διὰ λόγους ἱστορικούς, ἀλλὰ κυρίως στὶς ἐκδόσεις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὸ εὔχρηστον.

Τὸ ἀναφερόμενον τροπάριον εἶναι ἐκ τῶν κατανυκτικῶν λεγομένων τῆς Παρακλητικῆς τοῦ Δ′ Ἤχου. Τὸ α′ ἐκ τῶν Ἀποστίχων τῆς Δευτέρας τῷ Ἑσπέρας (βλ. *Παρακλητική*, ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 2000, σ. 169 καὶ ER 239, EV 205, PaR 290,302, PaV 142,148, PeR 233, PeV 111). Εἶναι ἀγνώστου ποιητοῦ.

λγ′ Κατανυκτικὸν ἀγνώστου ποιητοῦ τοῦ Β' Ἤχου, εἰς τὰ Ἀπόστιχα τῆς Κυριακῆς τῷ Ἑσπέρας (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 69 καὶ ER 478, EV 597, PaR 117,128, PaV 58,63, PeR 112, PeV 55, TR 774, TV 432).

λδ′ Κατανυκτικὸν ἀγνώστου ποιητοῦ τοῦ Β′ Ἤχου, εἰς τὰ Ἀπόστιχα τῆς Κυριακῆς τῷ Ἑσπέρας (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν.,σ. 69 καὶ ER 478, EV 597, PaR 117,128, PaV 58,63, PeR 112, PeV 55, TR 774, TV 432).

λε′ Κατανυκτικὸν ἀγνώστου ποιητοῦ τοῦ πλ. Β′ Ἤχου, εἰς τὰ Ἀπόστιχα τῆς Κυριακῆς τῷ Ἑσπέρας (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ′ ἀν., σ. 261 καὶ PaR 469,479, PaV 230, 235, TR 804, TV 445).

λστ′ Τὰ τέσσερα στοιχεῖα τῆς φύσεως, ὑπονοεῖ τὰ ΠΥΡ, ΑΗΡ, ΓΗ, ΥΔΩΡ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συγκροτεῖται ἡ Πυθαγορικὴ ΤΕΤΡΑΚΤΥΣ, ὡς κατασκευαστικὸ ὄργανο τοῦ Σύμπαντος, μέσω αὐτῶν τῶν τεσσάρων στοιχείων. Ἔχουν μὲ τὸ θέμα ἀσχοληθεῖ οἱ Ἕλληνες Φιλόσοφοι, Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Ἀναξιμένης, Ἡράκλειτος, Πυθαγόρας, καὶ κυ-

ρίως ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ ὁποῖος θεωροῦσε ὅτι ἀπὸ τὴν σύνθεσι αὐτῶν σχηματίζονται ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ὑλικά. Βλ. Ἰαμβλίχου (Νεοπλατωνικὸς Φιλόσοφος, 270 μ.Χ.), *Τὰ θεολογούμενα τῆς Ἀριθμητικῆς*, ἐκδ. Βιβλιοθήκη «Σφιγγός», Ἀθήνα 1979, σελ. 41, πρβλ. Θέωνος Σμυρναίου, *Τὸ κατὰ τὸ Μαθηματικὸν χρήσιμον εἰς τὴν Πλάτωνος διάγνωσιν*, ἐκδ. Αἴθρα, Ἀθήνα 2003.

λζ′ Τροπάριον Νεκρώσιμον, ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, τοῦ Β′ Ἤχου, εἰς τὰ Ἀπόστιχα τῶν Αἴνων τῷ Σαββάτῳ πρωί (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 109 καὶ ER 267,300, EV 413,462, PaR 183, PaV 89, TR 778, TV 433).

λη′ Νεκρώσιμον ποίημα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τοῦ πλ. Δ′ Ἤχου, ἐκ τῶν Ἀποστίχων Παρασκευῆς Ἑσπέρας (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 389 καὶ ER 268,304, EV 414,416, PaR 694, PaV 341, PeR 372, PeV 180, TR 20,823, TV 13,454).

λθ′ Πρβλ. «...εἰ δ᾽ ἀμφοτέρων ἐκπέσῃ, ἀχρεῖος καὶ ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος...», ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Λόγος πρὸς τινὰ πολιτικόν, σύνταγμα πάνυ ὠφελιμώτατον καὶ πολὺ ὠφελέστατον εἰς κεφάλαια Ι′*, P.G. 28,1408A.

μ′ Κατανυκτικὸν ἀγνώστου ποιητοῦ τοῦ Γ′ Ἤχου, εἰς τὸ Α′ Κάθισμα τοῦ Ὄρθρου Δευτέρας πρωί (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 261 καὶ PaR 204,214, PaV 100,105, PeR 169, PeV 80, TR 782, TV 435).

μα′ Κατανυκτικὸν ἀγνώστου ποιητοῦ τοῦ πλ. Β′ Ἤχου, ἐκ τῶν Ἀποστίχων Κυριακῆς Ἑσπέρας (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 261 καὶ ER 371, TR 38, TV 25). «Χριστὲ παρουσία σου» Recte: παρουσία σου Χριστὲ καὶ «εἰς σὲ» Recte: ἐπὶ σοί.

μβ′ Ἰδιόμελον Τροπάριον εἰς Ἦχον πλ. Β′, ἐκ τῶν Ἀποστίχων τῆς Μεγάλης Τρίτης. Φέρει πατρότητα: Ποίημα Ἰωάννου Μοναχοῦ. Ἴσως εἶναι Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἢ Ἰωάννου τοῦ Ἀρκλᾶ (Ποιητὴς ἀρχῶν τοῦ Θ′ αἰῶνος, μονάσας εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγ. Σάββα, τοῦ ὁποίου τὰ ὑμνογραφικὰ συγχέονται, μὲ τὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (βλ. Π. Κ. Χρήστου, *Πατρολογία*, τ. Ε′, σ. 711-716). Διὰ τὸ Τροπάριον (βλ. Τριῴδιον, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 376, TR 644, TV 360.

μγ′ Ἐκ τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς εὐχῆς τῆς Ἀναφορᾶς (βλ. *Λειτουργικὸν Ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου*, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὄρος 2004, σ. 121).

μδ′ Ἐκ τῆς εὐχῆς τοῦ Μεγάλου Ἁγιασμοῦ τῶν Θεοφανείων. Ποίημα Σωφρονίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων (634-638 μ.Χ.), Ἁγίου ἑορταζομένου τῇ ΙΑ′ Μαρτίου (βλ. *Μηναῖον Ἰανουαρίου τῇ ΣΤ′*, Ἔκδοσις ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1979, σ. 78).

με′ Τροπάρια ψαλλόμενα εἰς τὸ Μέγα Ἀπόδειπνον, εἰς Ἦχον πλ. Β′ (βλ. *Ὡρολόγιον τὸ Μέγα*, ἐκδ. ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1995, σ. 167). Τὸ Ἀπόδειπνον εἶναι ἡ τελευταία ἐκ τῶν κατὰ τοὺς ἑπτὰ καιροὺς τοῦ νυχθημέρου διατεταγμένων Ἀκολουθιῶν. Ἀναφέρεται ἀρχικῶς καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα Θεσσαλονίκης (1425-1429, βλ. *Tusculum Lexicon*, τ. Α′, σ. 453), ὁ ὁποῖος ὑπομνηματίζων τὴν Ἀκολουθίαν ἐντοπίζει ὡραίους συμβολισμοὺς (βλ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης P.G. 155, 553 BC, 620D, 940D). Τὰ «Ἀπόδειπνα» ἢ «Προθύπνια» εἶναι δύο. Τὸ Μικρόν, σὲ νεώτερα χειρόγραφα, περιλαμβάνον τὰ «καιριώτατα» τοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου, ψάλλεται καθ᾽ ἑκάστην, πλὴν τῶν 4 πρώτων ἡμερῶν τῶν 5 ἑβδομάδων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τῆς Παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Παραμονῆς τῶν Θεοφανείων, ὁπότε ψάλλεται τὸ Μεγ. Ἀπόδειπνον (βλ. *Φῶς Ἱλαρόν. Περὶ Ἀποδείπνων*, ἐκδ. ΑΔΕΕ 2003, σ. 34-48).

μστ′ Ἡ εὐχὴ τοῦ Ἁγ. Μαρδαρίου, οὗ ἡ μνήμη τῇ ΙΓ′ Δεκεμβρίου (βλ. *Ὡρολόγιον τὸ Μέγα*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 18).

μζ′ Πρβλ. «καὶ αἰχμαλωτίζεται ἡ διάνοια αὐτοῦ ὀπίσω τοῦ Θεοῦ…», ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος Μ′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 169.

μη′ Πρβλ. «…καθηδυνόμενος ἢ κατανυσσόμενος ἐν λόγῳ προσευχῆς, μένε ἐν αὐτῷ», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΗ′. Περὶ προσευχῆς*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 357.

μθ′ Βλ. «…οὐ μελῳδήσουσιν οἱ τοιοῦτοί ποτε, οὐδὲ ἀλαλάξουσιν ἐν ὕμνοις πρὸς ἑαυτούς», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Ζ′. Περὶ χαροποιοῦ πένθους*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 51, σ. 152.

ν′ Πρβλ. «…ἐν ᾧ καιρῷ ὁ Θεὸς κατανύσσει τὴν καρδίαν σου ἔσωθεν, δίδου σεαυτὸν ἀδιαλείπτοις μετανοίαις καὶ γονυκλισίαις…», ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, ἔνθ᾽ ἀν., *Λόγος ΚΓ′*, σ. 101.

να′ Πρβλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος περὶ προσευχῆς*, *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ. ἀν., τ. Β′, Κεφ. 120, σ. 157 καὶ Κεφ. 83, σ. 148.

νβ′ Πρβλ. «…οὐ μικρὸν τοῖς ἐλαχίστοις καὶ τὸ μίαν βαθμίδα τῆς τῶν ἀρετῶν κλίμακος ἀναθῆναι, καὶ τέως ἄνω γενέσθαι τῆς γῆς…»,

ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἱερὰ Παράλληλα Ε΄. Ζ΄. Περὶ εὐχῆς καὶ ὅσα δι᾽ εὐχῆς κατορθοῦται ὑμῖν*, P.G. 95, 1453A.

νγ΄ Πρβλ. «...ἐὰν ἡ θέρμη σου ψυχρανθῇ...οὐαί σοι τί ἀπώλεσας! Ἢ γὰρ εἰς οἴησιν ἦλθες, ἢ εἰς ἀμέλειαν ἢ καὶ εἰς χαυνότητα...», ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΝΣΤ΄*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 229.

νδ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν*, Κεφ. Β΄, P.G. 30,260 A καὶ 308 CD.

νε΄ Οἱ νηπτικοὶ ὅροι «σχολάζω» καὶ «κατὰ Θεὸν σχολή», σημαίνουν τὴν ἀνενεργησία τοῦ ὅλου ἀνθρώπου ἀπέναντι σ᾽ ὅλες τὶς μέριμνες τοῦ κόσμου καὶ τὴν παράδοσι τῶν ψυχικῶν δυνάμεων στὸν Θεό, μέσα στὴν νηπτικὴ κατάστασι τῆς ἡσυχίας. Ἡ «σχολή», ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσι τῆς προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς διαμονῆς σ᾽ Αὐτὸν μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν θεωρία (βλ. *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, μετάφραση Ἀντ. Γ. Γαλίτη, τ. Γ΄, σ. 90, ἐκδ. Τὸ περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1986).

νστ΄ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΙΓ΄*, ἔνθ. ἀν., «Περὶ τοῦ ὅτι ὠφέλιμος τοῖς ἡσυχασταῖς ἡ ἀργία τῶν φροντίδων», σ. 50, καὶ Νόννας Δ. Παπαδημητρίου, *Τὸ κελλίον ὑψοῖ*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 131 ἐν τῇ λέξει «...νομιζομένη ἀργία...».

νζ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΖ΄. Περὶ ἡσυχίας. Β΄*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ΙΒ΄, σ. 345, μὲ ἀντιστοιχίαν ἐκφράσεων «ἀργοί», εἰς τὴν Κλίμακα «ἀμεριμνία πάντων», «ἀνυστάκτους ὀφθαλμούς», εἰς τὴν Κλίμακα «προσευχὴ ἄοκνος» καὶ «ἐργασία καρδίας ἄσυλος», μὲ «νήφουσαν διάνοιαν».

νη΄ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Διδασκαλία ΙΑ΄*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 123, σ. 378.

νθ΄ Πρβλ. «ἐξομολόγησίς ἐστι λήθη φύσεως εἴπερ ἐπελάθετό τις ἐκ τούτου τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον αὐτοῦ», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Ζ΄. Περὶ χαροποιοῦ πένθους*, ἔνθ΄ ἀν., Κεφ. 4, σ. 40.

ξ΄ Ἀναστάσιμον στιχηρὸν τοῦ Βαρέος Ἤχου εἰς τοὺς Αἴνους τῆς Κυριακῆς (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 307, καὶ PaR 549, PaV 270 καὶ βλ. *Παρακλητικὴ* τ. *Α΄ Κυριακή*, σ. 597, Κείμενο καὶ στίξη σὲ Νεοελληνικὴ Ἀπόδοσι ὑπὸ Σοφοκλῆ Γ. Δημητρακοπούλου)

ξα΄ Ὁ Εἱρμὸς τῆς Θ΄ ᾠδῆς τοῦ Ἀναστασίμου Κανόνος τοῦ πλ. Δ΄ Ἤχου τῷ πρωὶ τῆς Κυριακῆς, ποίημα σαφῶς Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (βλ.

Παρακλητική, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 361, καὶ HR 305, HV 456, MRI 45, 210, 328, MVI 25, 118.

ξβ' Ὁ Εἱρμὸς τῆς Θ' ᾠδῆς τοῦ Κατανυκτικοῦ Κανόνος τοῦ πλ. Δ' Ἦχου τῷ πρωὶ Δευτέρας, ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ 361, καὶ MRI 281, 296, MVI 162, 172, PaR 642, PaV 316).

ξγ' Τροπάριον τῆς Θ' ᾠδῆς τοῦ Β' Κανόνος εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (ΣΤ' Αὐγούστου), ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (βλ. *Μηναῖον Αὐγούστου*, Ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1975, σ. 44).

ξδ' Τροπάριον ἐκ τῆς Θ' ᾠδῆς τοῦ Β' Κανόνος εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (ἔνθ᾽ ἀν. σημ. ξγ')

ξε' Πρβλ. «Φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμὸς καὶ ὅλος ἐπιθυμία», *Ἆσμα Ἀσμάτων*, Ε', 16.

ξστ' Εἰς τὰ ἔργα του ὁ ἅγ. Μάξιμος, πολὺ συχνὰ ἀναφέρεται εἰς τὸν θεῖον πόθο. Ἐνδεικτικῶς βλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς Δ'. Περὶ Θεολογίας*, τ. Γ', Κεφ. 73, σ. 382· *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., «...νοῦς προσηλωθεὶς τῷ πόθῳ τῆς ἀκηράτου θεότητος, ἄλυτον ἔχει τοῦ ποθουμένου τὴν ἔφεσιν».

ξζ' Ὁ Εἱρμὸς τῆς Η' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος τοῦ Ὄρθρου τῆς Μ. Πέμπτης τοῦ πλ. Β' Ἦχου, ποίημα σαφέστατα Κοσμᾶ Μοναχοῦ, Ἐπισκόπου Μαϊουμᾶ τοῦ Ἁγιοπολίτου (ἑορταζομένου τὴν ΙΔ' Ὀκτωβρίου, βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, *Ἁγιολόγιον*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 257). Βλ. *Τριώδιον*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 384, καὶ MR I 312,392, MV II 6, 57.

ξη' Πρβλ. «Ἡνίκα ἀξιωθῇ ὁ νοῦς αἰσθάνεται τῆς μελλούσης μακαριότητος, καὶ ἑαυτοῦ ἐπιλανθάνεται καὶ πάντων τῶν ἐνθάδε», ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΛΒ'. Περὶ καθαρᾶς προσευχῆς*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 137.

ξθ' Ἀναφέρεται ἀνωνύμως εἰς τὸ Γεροντικόν, ὅπου ἐπὶ λέξει ἀναφέρεται: «Εἶπε πάλιν ὁ ἀββᾶς Ἰσίδωρος τῆς Σκήτεως ...ἐγὼ ἀπέρχομαι ὅπου ἐστὶ κόπος καὶ ἐκεῖ εὑρίσκω ἀνάπαυσιν». (Βλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ ἀββᾶ Ποιμένος*, Κεφ. μδ', ἔνθ᾽ ἀν., σ. 89).

ο' Πρβλ. «...οὐκ ἔξω τῶν ζητούντων χρὴ ζητεῖσθαι τὸν Κύριον, ἀλλ᾽ ἐν ἑαυτοῖς, διὰ τῆς ἐν ἔργοις πίστεως, χρὴ ζητεῖν τοὺς ζητοῦντας», ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς Β'. Περὶ Θεολογίας*, ἔνθ᾽ ἀν.,τ. Γ', κεφ. 35, σ. 244.

οα' Ἐκ τῆς εὐχῆς τοῦ Μεγάλου Ἁγιασμοῦ τῶν Θεοφανείων (Βλ. σημ. μδ').

οβ′ Χερουβίμ, τὰ λεγόμενα εἰς τὴν Μεσσοποταμίαν, Karibu, εἶναι ἀγγελικὰ ὄντα σὲ μορφὴ ἠμιανθρώπινη, τὰ ὁποῖα στηρίζουν τὸν θρόνο τοῦ Γιαχβὲ (Α′ Βασ. 4,4, Γ′ Βασ. 6,23-28), δεσπόζουν εἰς τὴν Κιβωτὸν τῆς Διαθήκης, σύρουν τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ (Ἰεζ. 1 καὶ 10), φυλάσσουν τὴν πύλην τῆς Ἐδὲμ (Γεν. 3,24), διακοσμοῦν τὸν Ναὸ (Γ′ Βασ. 6,29). Ἡ Ἁγία Γραφὴ δανείσθηκε ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ αὐτὲς τὶς εἰκόνες καὶ δέχθηκε τὸν συμβολισμόν τους, καθότι καὶ εἰς τὴν Συρία ὁ ρόλος τους ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν Β′ Χιλιετηρίδα π.Χ. Τὸ ὄνομά τους σημαίνει «πληθυσμὸς γνώσεως» κατὰ τὸν Δίδυμο, ἢ «πεπληθυσμένη γνῶσις» κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομο. (Βλ. Ἱερεμίου Φούντα (Μητροπολίτου), *Ἑρμηνεία Παλαιᾶς Διαθήκης*, Γένεσις 3, 24 σ. 389· G.N.H. Lambe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961, σσ. 1523-1524).

ογ′ Ὁ Εἱρμὸς τῆς Θ′ ᾠδῆς τοῦ πλ. Δ′ Ἤχου τοῦ Κανόνος τῆς Θεοτόκου τοῦ Ὄρθρου τῆς Κυριακῆς, ποίημα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 355, καὶ HR 298, HV 447, MRI 63, 114, MVI 37, 66, TR 597, TV 331. Εἶναι πλέον γνωστός, ὡς εἱρμὸς τοῦ Μικροῦ Παρακλητικοῦ Κανόνος, ποίημα Θεοστηρίκτου Μοναχοῦ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. (Βλ. *Ὡρολόγιον τὸ Μέγα*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 553).

οδ′ Ὁ Εἱρμὸς τῆς Θ′ ᾠδῆς τοῦ Ἀναστασίμου Κανόνος τοῦ πλ. Β′ Ἤχου τῇ Κυριακῇ πρωΐ, ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 259, καὶ EV 412, MRvI 382, MV II 52, PaR 465, PaV 228, PeR 355, PeV 172, TR 107, TV 63).

οε′ Θεοτοκίον συνήθως εἰς τὴν Α′ Ὥραν, ἀγνώστου ποιητοῦ. (Βλ. *Ὡρολόγιον τὸ Μέγα*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 91, καὶ HR 63, HV 77, MR II 632, MV IV 183, V 50, TR 120, TV 70).

οστ′ Θεοτοκίον Ἀποστίχων τῷ Ἑσπέρας τῆς Τετάρτης τοῦ πλ. Β′ Ἤχου, ἀγνώστου ποιητοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 279, καὶ HR 69, HV 85, MR II 636, III 104, MV IV 185, V 53, PaR 502, PaV 246, TR 122, TV 70).

οζ′ Ὁ Εἱρμὸς τῆς Θ′ ᾠδῆς τοῦ Κανόνος τοῦ Ὄρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς τοῦ Β′ Ἤχου, σαφέστατα ποίημα Κοσμᾶ Μοναχοῦ (βλ. *Τριώδιον*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 397, καὶ HR 14, MR III 45, MV IV 163, TR 677, TV 381). Ὁ παρὼν εἱρμὸς εἶναι ὁ γνωστὸς Θεομητορικὸς ὕμνος, ποὺ ψάλλεται σταθερὰ σὲ κάθε Ἀκολουθία τοῦ Ὄρθρου, μαζὶ μὲ τοὺς στίχους τῆς Θ′ Βιβλικῆς ᾠδῆς (τῆς Θεοτόκου) «Μεγαλύνει ἡ

ψυχή μου τὸν Κύριον (Λουκ. α', 46-55)». (Βλ. ΘΩΜΑ Ν. ΖΗΣΗ, *Ὑμνολογικὰ ἀνάλεκτα*, τ. Α', ἐκδόσεις Γρηγόρη, Ἀθήνα 2010, σ. 111).

οη' Ἰδιόμελον Τροπάριον τὸ Α' τῆς Λιτῆς τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀποτομῆς τῆς Κεφαλῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τὴν ΚΘ' Αὐγούστου. (Βλ. *Μηναῖον Αὐγούστου*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 154).

οθ' Ἀπολυτίκιον τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἀγνώστου ποιητοῦ (βλ. *Ὡρολόγιον τὸ Μέγα*, ἔνθ' ἀν. ,σελ. 292 καὶ HR 169, HV 263, MR III 161, IV 529).

π' Ἀποστολικὸν Τροπάριον Ἀποστίχων Τετάρτης Ἑσπέρας τοῦ πλ. Α' Ἤχου, ἀγνώστου ποιητοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ' ἀν., σ. 230 καὶ PaR 415, 423, PaV 204).

πα' Ἀποστολικὸν Τροπάριον Ἀποστίχων Τετάρτης Ἑσπέρας τοῦ πλ. Δ' Ἤχου, ἀγνώστου ποιητοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 376 καὶ PaR 670, 678, PaV 329, 334).

πβ' Μαρτυρικὸν Τροπάριον Ἀποστίχων Δευτέρας Ἑσπέρας τοῦ Βαρέος Ἤχου, ἀγνώστου ποιητοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ' ἀν., σ. 314 καὶ ER 173, EV 251,306, PaR 562, 602, PaV 276, 296, TR 815, TV 450).

πγ' Τὸ γ' Τροπάριον τοῦ Α' Καθίσματος τοῦ Ὄρθρου τοῦ Σαββάτου ἐκ τῶν Μαρτυρικῶν τοῦ Β' Ἤχου, ἀγνώστου ποιητοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 99 καὶ HR 240, HV 403, 407, PaR 153, 174, 722, PaV 75, 85, 356, PeR 125, PeV 60).

πδ' Τροπάριον Μαρτυρικὸν ἐκ τῶν Ἀποστίχων Δευτέρας πρωὶ τοῦ Δ' Ἤχου, ἀγνώστου ποιητοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 168 καὶ PaR 300, 345, PaV 147, 169, PeR 235, PeV 111, TR 413).

πε' Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ὁσίου Πέτρου εἰς τὸν Προφήτην Ἠλίαν, ἔχει σχέσιν μὲ τὸν ἀμέσως ἀκολουθοῦντα ὕμνον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (βλ. σημ. πστ'), τὸν ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸ περιστατικὸν τῆς διηγήσεως ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (Γ' Βασ. ΙΗ', 38), τὸ ὁποῖον ἔχει ἐν συνεχείᾳ ὡς ἑξῆς. Ὁ Προφήτης Ἠλίας προκειμένου νὰ ἀποδείξῃ εἰς τὸν Βασιλέα Ἀχαὰβ τὴν δύναμι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραήλ, ἐπροκάλεσε τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, τοὺς λατρεύοντας τὸν Βάαλ, νὰ θυσιάσουν ἐπικαλούμενοι αὐτοὶ τὸν θεόν τους Βάαλ, καὶ αὐτὸς τὸν Θεὸ τοῦ Ἰσραήλ, νὰ κατεβάσῃ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ διὰ τὴν τέλεσιν τῆς θυσίας. Ἐπειδὴ διεψεύσθησαν οἱ ἱερεῖς τοῦ ψευδωνύμου Θεοῦ, ὁ Προφήτης ἀφοῦ ἔκανε κάποιες συμβολικὲς πράξεις, (τὶς ὁποῖες διὰ συντομίαν παραλείπομε), εἶπε καὶ κατέβρεξαν τὸν

βωμὸ τρεῖς φορὲς μὲ νερό, καὶ προσευχόμενος εἰσηκούσθη καὶ ὁ Κύριος κατέπεμψε πῦρ ἐξ οὐρανοῦ, τὸ ὁποῖον κατέκαυσε τὰ τῆς θυσίας, καίτοι ἦσαν πλήρη ὕδατος, ἀποδεικνύων ἔτσι τὸ ποῖος εἶναι ὁ ἀληθὴς Θεός, καταισχύνων τὴν βασίλισσα Ἰεζάβελ καὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ.
Ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς δὶς ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην. (Βλ. Ἱερὰ *Παράλληλα Στοιχεῖον Α'. ΙΕ' Περὶ ἀναστάσεως κ.λ.π.*, PG 95, 1176 D καὶ *Στοιχεῖον Γ'. ΙΒ' Περὶ γυναικῶν πονηρῶν κ.λ.π.*, PG 95, 1352BC).

πστ' Ὁ Εἱρμὸς τῆς Η' ᾠδῆς τοῦ Ἀναστασίμου Κανόνος τοῦ πλ. Β' Ἤχου τοῦ Ὄρθρου τῆς Κυριακῆς, ποίημα Ἰω. Δαμασκηνοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ' ἀν., σ. 258 καὶ MRI 382, 416, MV II 51,72, III 32,190).

πζ' Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἱερὰ Παράλληλα Στοιχεῖον Π'. Γ' Περὶ προσκαίρων καὶ αἰωνίων καὶ ὅτι τὰ μέγιστα πλημμελοῦσιν οἱ τὰ παρόντα τῶν μελλόντων προτιμῶντες*, PG 96, 229D.

πη' Ἡ «βουλὴ» ἐκ τοῦ Προφ. Ἠσαΐου ἀποδίδεται ὡς «πνεῦμα θελήσεως» καὶ εἶναι πρακτικὸν χάρισμα, τὸ ὁποῖον ἀφορᾶ τὴν ἱκανότητα νὰ λαμβάνῃ τις ἀπόφασιν περὶ τοῦ πρακτέου ἢ μή. (Βλ. Ἀρχ/του ΙΩΗΛ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο'*, τ. 6, ἐκδ. Λυδία, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 112.

πθ' Νεκρώσιμον Τροπάριον Ἀποστίχων Παρασκευῆς Ἑσπέρας τοῦ Γ' Ἤχου. Ποίημα Ἰω. Δαμασκηνοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ' ἀν., σ. 145 καὶ PaR 258, PaV 126, TR 786, TV 437).

϶' Νεκρώσιμον Κοντάκιον ἀγνώστου ποιητοῦ, ἐνθυμῖζον Ρωμανόν, εἰς τὸ Κάθισμα τοῦ πλ. Β' Ἤχου τῷ Σαββάτῳ πρωΐ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ' ἀν., σ. 292 καὶ ER 264, EV 409, PaR 253, PaV 257, PeR 375, PeV 181, TR 809, TV 448).

϶α' Ἡ «ἰσχὺς» ἐκ τοῦ Προφ. Ἠσαΐου ἀποδίδεται ὡς «πνεῦμα δυνάμεως» εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ τις τὸ πρακτέον. (Βλ. ΙΩΗΛ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο'*, τ. 6, ἔνθ' ἀν., σ. 112).

϶β' Βλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς πρώτη περὶ ἀγάπης*, τ. Γ', Κεφ. 7, σ. 20. *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ' ἀν.

϶γ' Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Σάββατον*, P.G. 96, 608C· *Βίος τῶν ἁγίων Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ*, P.G. 96, 905 BC,

Ἔκδοσις ἀκριβὴς Ὀρθοδόξου πίστεως. Βιβλίον Β', ΚΣΤ' Περὶ ἀνθρώπου, P.G. 94, 920B.

ϟδ' Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΜΗ'. Περὶ τοῦ διὰ ποίας αἰτίας ἀφίησιν ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμούς,* ἔνθ᾽ ἀν., σ. 197 καὶ *Λόγος ΙΘ',* σ. 72· *Λόγος ΚΑ', Περὶ τοῦ ὑπὸ τίνος ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος,* σελ. 82.

ϟε' Πρβλ. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Διδασκαλία Ε'. Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν τινὰ στοιχεῖν τῇ ἰδίᾳ συνέσει,* σ. 250 καὶ κεφ. 66, σ. 258 «Εἶδές τινα πεσόντα, μάθε ὅτι ἑαυτῷ ἐστοίχησεν...».

ϟστ' Πρβλ. «...καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον... σοφισθῆναι... ἁγιασθῆναι... γενέσθαι φῶς...», ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Β' Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς,* P.G. 35, 408B.

ϟζ' Πρβλ. «...σύμβολον προκαταλαβόντος καὶ κατέχοντος τὴν ψυχὴν ὑμῶν δόγματος πονηροῦ...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν,* Κεφ. ΙΑ', P.G. 30, 621

ϟη' Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Δ'. Περὶ ὑπακοῆς,* ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 119, σ. 111, «... πρὸ μακροῦ ὁ ἐχθρὸς ζητῆσαι ταῦτα [προαναφέρονται ὑψηλαὶ καταστάσεις] πεποίηκεν, ἵνα μὴ ὑπομείναντες ἐν τῷ καιρῷ τούτων ἐπιτύχωσιν»· πρβλ. *Λόγος ΚΣΤ'. Περὶ διακρίσεως,* Κεφ. 59, σ. 300, ἔνθ᾽ ἀν. «...σκοπήσωμεν...καὶ ἐν καιρῷ τὰ τῷ καιρῷ οἰκεῖα ζητήσωμεν».

ϟθ' *Τὸ Γεροτικόν, ἤτοι Ἀποφθέγματα Ἁγίων Γερόντων.* Συλλογὴ γνωμῶν, ῥητῶν καὶ χωρίων ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς, κυρίως ἀσκητὲς τῆς ἐρήμου τῆς Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης, ἡ ὁποία ἔγινε τὸν 6ο ἢ 7ο μ.Χ. αἰῶνα ἀπὸ ἄγνωστον, ἴσως Μοναχόν, καὶ διεσώθη μὲ διαφόρους μορφὰς καὶ τύπους. Τύποις ἐξεδόθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλία ἀπὸ τὸν Johannes Baptista Cotelerius ("Ecclesiae Graecae Monument" (tom. III, σ. 171 ἑξ, Luteciae Parisiorum 1697, τὴν ὁποίαν ἐξέδωσε ἀργότερα σχεδὸν πιστὰ ὁ J. P. Migne (P.G. 65, 71/140). Ἡ ὑφ᾽ ἡμῶν χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις εἶναι: *Τὸ Γεροντικόν.* Εἰσαγωγὴ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Πρόλογος - Κείμενον - Σχόλια ὑπὸ Π. Β. Πάσχου, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1961. Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐδάφιον τοῦ όσ. Πέτρου συγχέονται χωρία ἐκ τοῦ Γεροντικοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἱερὰ Παράλληλα,* P.G. 95, 1305C «Ὁ καθαίρων καὶ γινώσκων ἑαυτόν, τόπος ἐστὶ καὶ θρόνος τοῦ Κυρίου».

ϙ′ Πρβλ. συνολικὰ τὸν *Λόγον Λ′* τοῦ ἀββᾶ Ἰσαὰκ *Περὶ εὐχαριστίας τοῦ Θεοῦ*, σσ. 126-130.

ϙα′ Λανθασμένως ἀναφέρεται ὁ ἱ. συγγραφεὺς εἰς τὴν Σοφία Σειράχ. Ἡ φράσις εἶναι ἐκ *Παροιμ.* ΚΕ, 16. Πρβλ. Ἀββᾶ Ἰσαάκ, *Λόγος ΚΓ′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 96.

ϙβ′ Βλ. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΛΘ′ εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*, P.G. 36, 344A.

ϙγ′ Βλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὸν ΛΒ′ Ψαλμόν*, P.G. 29,329.

ϙδ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν Ἡσαΐαν Ὁμιλία Β′*, P.G. 56,109.

ϙε′ Πρβλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας*, P.G. 3, 120-370.

ϙστ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν*, Κεφ. Γ′, P.G. 56, 49.

ϙζ′ Πρβλ. Νοήματα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ α) *Λόγος ΛΑ′*, σ. 133 καὶ β) *Λόγος ΙΖ′*, σ. 59, ἔνθ᾽ ἀν., ὅπου καὶ τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Ὁσίου Πέτρου σχετικὰ νοήματα.

ϙη′ Τὸ α′ Τροπάριον τῆς Ζ′ ᾠδῆς τοῦ Ἀναστασίμου Κανόνος τῆς Κυριακῆς τοῦ Γ′ Ἤχου, ποίημα Ἰω. Δαμασκηνοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 112).

ϙθ′ Τὸ α′ Τροπάριον τῆς Ζ′ ᾠδῆς τοῦ Κανόνος τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ποίημα Ἁγ. Κοσμᾶ τοῦ Μελῳδοῦ (Βλ. *Μηναῖον Σεπτεμβρίου*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. 9, σ. 100).

ϙι′ Πρβλ. «Γνώρισμά ἐστι...τοῦ ἐν αὐτῇ τῇ ὁρμῇ τῆς προσευχῆς ἁρπαγῆναι τὸν νοῦν,... καὶ μήτε ἑαυτοῦ μήτε τινὸς ἄλλου τῶν ὄντων τὸ σύνολον ἐπαινέσασθαι», ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς Δευτέρα περὶ ἀγάπης. Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ′, Κεφ. 6, σ. 53.

ϙια′ Πρβλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Περὶ προσευχῆς. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, Κεφ. 120, σ. 157.

ϙιβ′ Πρβλ. «...τότε καὶ περὶ τοὺς Θεοῦ λόγους κινούμενος...καθαρὰς καὶ τρανὰς περὶ Αὐτοῦ λαμβάνει ἐμφάσεις». ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟ-

ΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς Δευτέρα περὶ ἀγάπης. Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ΄, Κεφ. 6, σ. 53.

ριγ΄ Πρβλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ μυστικῆς θεολογίας. Πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολή*, P.G. 3, 998-1063.

ριδ΄ Πρβλ. «εἷς ὢν Υἱὸς καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, εἷς γὰρ ὁ Χριστός...Θεὸς ὢν καὶ Λόγος». ΑΓ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, P.G 74, 300 C.

ριε΄ Τροπάρια Ἁγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον εἶναι τὸ Θεοτοκίον τοῦ Ἀναστασίμου Κανόνος τῆς Κυριακῆς τοῦ πλ. Α΄ Ἤχου μὲ ἐλαφρὰ παραλλαγή (σεσαρκωμένον Θεὸν Recte: Θεὸν σωματούμενον) καὶ τὸ δεύτερο εἶναι τὸ α΄ τροπάριο τοῦ Κανόνος τῆς Θεοτόκου τῆς Κυριακῆς τοῦ πλ. Α΄ Ἤχου. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σελ. 208).

ριστ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς Παροιμίας*, P.G. 64, 709-8.

ριζ΄ Πρβλ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Τὸ Γεροντικόν*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ΙΣΤ΄ καὶ ΙΗ΄, σ. 2, 3.

ριη΄ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΚΘ΄*, σ. 126, σχεδὸν ἐπὶ λέξει.

ριθ΄ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ, *Λόγος πάνυ ὠφέλιμος· Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Δ΄, Κεφ. 15, σ. 119.

ρκ΄ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος Θ΄*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 41-43· *Λόγος ΛΣΤ΄*, σελ. 159, «Μόνον ἐκ τῆς βιαίας ἐργασίας τίκτεται ἡ θέρμη...».

ρκα΄ Πρβλ. ΙΩ. ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Ε΄. Περὶ μετανοίας*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. Ε΄, σ. 126, 128.

ρκβ΄ Ἐπίπονα δάκρυα ὀνομάζει ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς τὸν μετὰ δακρύων κλαυθμὸν τῆς συντετριμμένης ψυχῆς, τὰ ὁποῖα προκαλεῖ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος στὸ πλαίσιον τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων διὰ διαφόρων λογισμῶν, ὡς π.χ. μνήμης θανάτου, ἢ ἁμαρτιῶν, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὰ δάκρυα τῆς χάριτος, τὰ ὁποῖα ἔρχονται «αὐτομάτως ἄνευ σκέψεως», κατὰ τὸν ἀββᾶ Ἰσαάκ.

ρκγ΄ Πρβλ. τὰ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀββᾶ Ἀγάθωνος (ὁσίου ἑορταζομένου τὴν 8ην Ἰανουαρίου), *Τὸ Γεροντικόν, Τοῦ ἀββᾶ Ἀγάθωνος*, Κεφ. ΚΘ΄, σ. 14.

ρκδ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, P.G. 58, 700-39, τὸ γνωστὸν ἐπὶ λέξει: «Ἐγὼ (φη-

σὶν ὁ Χριστὸς) πατήρ, ἀδελφός, οἰκία, τροφή, ἱμάτιον», ὡς καὶ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Βίος τῶν ἁγίων Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ*, P.G. 96, 1236 BC, ὅπου «Χριστὸς ἦν αὐτῷ ἀντὶ πάντων...».

ρκε΄ Πρβλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς δευτέρα περὶ Θεολογίας. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ΄, Κεφ. 46, σ. 249, ὅπου ὁ ἱ. συγγραφεὺς δανείζεται καὶ ἀναπτύσσει τὸ νόημα τοῦ Ἁγ. Μαξίμου, σὲ ἐλευθέρα ἀπόδοσι.

ρκστ΄ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΜΒ΄*, ἔνθ᾽ ἀν., σσ. 174-175.

ρκζ΄ Πρβλ. «...ἄρτος ἐκπληρώσει τὴν χρείαν καὶ ὕδωρ τὴν δίψαν...τὴν ἰσχὺν τῷ σώματι δύναται διασῶσαι», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Κλάσις πρώτη τῶν ἐπιστολῶν. Β΄ πρὸς Γρηγόριον ἑταῖρον*, P.G. 32, 232 C.

ρκη΄ Πρβλ. Ἀββᾶ Σισώη τοῦ Μεγάλου (ἅγιος ἑορταζόμενος τὴν ΣΤ΄ Ἰουλίου), *Τὸ Γεροντικόν*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. δ΄, σ. 110· Κεφ. νβ΄, σ. 115.

ρκθ΄ Βλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος περὶ προσευχῆς. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β΄, Κεφ. 111, σ. 155.

ρλ΄ Γιὰ πληρέστερη κατανόησι τοῦ πράγματι δυσνοήτου, λόγῳ τοῦ ἐλλειπτικοῦ τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἀξιοσημειώτου χωρίου αὐτοῦ, καθότι ὁ ἴδιος ὁ ἅγ. Ἰωάννης τῆς Κλίμακος κάνει ἀναφορὰ εἰς τὸν Ὅσ. Ἐφραὶμ τὸν Σύρο σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοσι, τὸ παραθέτομε ἐπὶ λέξει: «Τίς πρὸ τῆς μελλούσης λαμπρότητος ὡς ὁ Σύρος ἐκεῖνος, ἀπαθείας ἠξίωται; φησὶ δὲ πρὸς Κύριον, ἄνες τὰ κύματα τῆς χάριτός σου». Πρβλ. Α. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΘ΄. Περὶ ἀπαθείας*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. δ΄, σ. 369, ὡς καὶ τὴν ὑπ. ἀριθμὸν 5, σ. 432 σημείωσι τῆς Ἐκδόσεως τῆς Κλίμακος, ἡ ὁποία διευκρινίζει, ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Ὅσιο Ἐφραὶμ τὸν Σύρο καὶ κάνει ἀναφορὰ εἰς «τὸν νηπτικὸν Πατέρα Πέτρον τὸν Δαμασκηνόν», ἀναγράφοντας ἐπὶ λέξει τὸ χωρίο τῆς σ. 197, ἀπὸ τοῦ στ. 25 καὶ ἑξῆς.

ρλα΄ Πρβλ. Α. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος περὶ προσευχῆς. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β΄, Κεφ. 89, σ. 149.

ρλβ΄ Βλ. ΑΓ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Τὸ Γεροντικόν*, Κεφ. Η΄, σ. 2.

ρλγ΄ Πρβλ. «οἱ σωματικοὶ κόποι ἄνευ τῆς τοῦ νοὸς ἐργασίας ὡς ἄτεκνος μήτρα καὶ μαστοὶ κατάξηροι», ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΝΣΤ΄*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 222.

ρλδ′ Πρβλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Τετάρτη ἑκατοντὰς περὶ ἀγάπης. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ′, Κεφ. 63, σ. 152.

ρλε′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν*, P.G. 62,158 (Ὁμιλία ΚΑ′), «Οὐδὲ ἁπλῶς, οὐδὲ φανερῶς, ἡμῖν ὁ ἔχθρὸς πολεμεῖ, ἀλλὰ μεθοδείᾳ…».

ρλστ′ Τὸ β′ τροπάριον ἐκ τῆς Θ′ ᾠδῆς τοῦ Κανόνος τῆς Θεοτόκου τοῦ Γ′ Ἤχου τῆς Κυριακῆς τὸ πρωί, ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 113).

ρλζ′ Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΣΤ′. Περὶ διακρίσεως*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 32, σ. 293.

ρλη′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΛΓ′. Πῶς ὀφείλεις εὔχεσθαι ἀρρεμβάστως*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 143· *Λόγος ΞΗ′*, σ. 269.

ρλθ′ Πρβλ. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΔ′ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακήν*, P.G. 36, 613 B.

ρμ′ Πρβλ. «…ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις…ἐκ διακρίσεως διόρασις», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Δ′. Περὶ ὑπακοῆς*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 105, σ. 104.

ρμα′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΙΘ′. Περὶ καθάρσεως σώματος, ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 63.

ρμβ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος Παραινετικὸς πρὸς Σταγείριον ἀσκητὴν δαιμονῶντα*, P.G. 47, 423 .32.

ρμγ′ Πρβλ. «Ἔθος διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθέν, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνει», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὅροι κατὰ πλάτος. Ἐρώτησις ΣΤ′. Ὅτι ἀναγκαῖον τὶ ἰδιάζον*, P.G. 31, 925B.

ρμδ′ Φράσις ἀνωνύμως ληφθεῖσα ἐκ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, *Βίος τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου*, «Ἦν Ἀντώνιος καθ᾽ ἡμέραν μαρτυρῶν τῇ συνειδήσει» (Βλ. Ἁγ. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, P.G. 26, 912. 47· *Ἅπαντα Μ. Ἀθανασίου*, ἐκδ. Padavi 1777, τ. Α′, σ. 644. 47).

ρμε′ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Κεφάλαια ἀσκητικῶν διατάξεων*, P.G. 31, 1373BC.

ρμστ′ Πρβλ. ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Περὶ τῶν οἰομένων ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ.Α′, Κεφ. 43, 44, σ. 398.

ρμζ′ Βλ. ΑΓ. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ, *Ἀποφθέγματα Γερόντων*, P.G. 65, 165. 20.

ρμη′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Διδασκαλία Ζ′*, Κεφ. 79, σ. 288· *Διδασκαλία Η′*, Κεφ. 90, σ. 308.

ρμθ′ Βλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς τετάρτη περὶ ἀγάπης. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ′, Κεφ. 37, σ. 145.

ρν′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ., ἔνθ᾽ ἀν., *Λόγος ΙΒ′*, σ. 49, ὁρισμὸν τῆς πίστεως, τὸν ὁποῖον ἐδῶ δανείζεται ὁ ὅσ. Πέτρος εἰς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν.

ρνα′ Ἐκφράσεις ἐπακριβεῖς τοῦ ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ διὰ τὴν πίστιν. (Βλ. *Λόγος ΚΣΤ′*, σ. 109, *Λόγος ΟΒ′*, σ. 281, ἔνθ᾽ ἀν.). Καὶ ἐπίσης πρβλ. ΑΡΧΙΜ. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΙΤΣ, *Ἡ Γνωσιολογία τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, κεφ. 1, Ἡ Πίστις*, σ. 10, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τ. ΛΗ′, 1967.

ρνβ′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος Ε′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 23.

ρνγ′ Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ, *Κεφάλαια παραμυθητικὰ πρὸς τοὺς Μοναχοὺς τῆς Ἰνδίας. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, Κεφ. 44, σ. 479.

ρνδ′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΙΗ′. Περὶ γνώσεως καὶ πίστεως*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 65.

ρνε′ Πρβλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος περὶ προσευχῆς. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, Κεφ. νγ′, σ. 139.

ρνστ′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Διδασκαλία IV. Περὶ θείου φόβου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 48, σ. 222.

ρνζ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΣΤ′. Β′ Περὶ ἡσυχίας*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 6, σ. 308· Νόννας Δ. Παπαδημητρίου, *Ἡ θεορρήμων Κλῖμαξ τῶν Βυζαντινῶν*, σ. 291, Ἀθῆναι 2014.

ρνη′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΒ′. Περὶ ὑπερηφανίας*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 6, σ. 247.

ρνθ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς Δημήτριον Μονάζοντα*, P.G. 47, 410.

ρξ′ Πρβλ. «Μὴ ζήτει ἀξιοπιστίαν τοῦ κηρύσσοντος ἢ βαπτίζοντος», ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Μ′, Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, P.G. 36, 396 BC.

ρξα´ Πρβλ. εἰς τὸ Συναξάριον τοῦ Ἀγ. Μεγαλομάρτυρος Εὐστρατίου (13 Δεκεμβρίου) τοὺς λόγους τῆς Ἀπολογίας του εἰς τὸν τύραννον Ἀγρικόλαν. (Βλ. *Ὁ Μέγας Συναξαριστής*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. 12, σ. 390).

ρξβ´ Πρβλ. *Τὸ Γεροντικόν: Τοῦ ἀββᾶ Σισώη τοῦ Μεγάλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. λη´, σ. 114.

ρξγ´ Πρβλ. «θάρσος ἔφυ θράσος, ἔκτοθι μέτρου», ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Τμῆμα Β´. Περὶ τῶν ἑτέρων. Νικοβούλου πρὸς τὸν υἱόν*, P.G. 37, 1527A.

ρξδ´ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Διδασκαλία ΙΒ´*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 126, σ. 384.

ρξε´ Πρβλ. *Τὸ Γεροντικόν, Ἀγ. Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 4, σ. 1.

ρξστ´ Βλ. *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν: Παράφρασις Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ εἰς ΡΝ´ Κεφάλαια, εἰς τοὺς Ν´ Λόγους τοῦ Ἁγίου Μακαρίου*, τ. Γ´, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1964, Κεφ. 82, σ. 204.

ρξζ´ Βλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς Δευτέρα περὶ Θεολογίας. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ´, Κεφ. 20, σ. 233.

ρξη´ Πρβλ. «Τὸ δὲ «ἐξ ὅλης» μερισμὸν εἰς ἕτερα οὐκ ἐπιδέχεται», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὸν ΜΔ´ Ψαλμόν*, P.G. 29, 329B.

ρξθ´ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἄγ. Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστήν*, P.G. 28, 480.

ρο´ Βλ. ΟΣΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Λόγοι Παραινετικοὶ πρὸς τοὺς Μοναχοὺς τῆς Αἰγύπτου*, τ. Γ´, σ. 95-98, Ἔκδ. «Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1996. Ἀναφορὰ εἰς τὴν ἑξῆς παραβολικὴν διήγησιν τοῦ ὁσ. Ἐφραίμ, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκτενῶς ἀναλύει: Ἕνας κύριος διέταξε τοὺς δούλους του νὰ ἐργασθοῦν σὲ ἕνα δύσκολο κτῆμα, ποὺ γιὰ νὰ φθάσουν ἔπρεπε νὰ περάσουν ἕνα ὁρμητικὸ ποτάμι. Μερικοὶ καλοπροαίρετοι ὑπήκουσαν, ἐνῷ μερικοὶ ἀνυπάκοοι καὶ σκληροτράχηλοι, ἐναντιώθηκαν στὸν Κύριό τους, ὁ ὁποῖος μὲ ἕνα εὐφυὲς τέχνασμα, ἀφοῦ τοὺς ἐμέθυσε σὲ ἕνα συμπόσιο, διέταξε τοὺς ὑπηρέτες του νὰ τοὺς περάσουν κοιμισμένους στὴν ἀπέναντι ὄχθη καὶ ἐκεῖ νὰ τοὺς τοποθετήσουν στὸ μέρος, ποὺ τοὺς εἶχε διατάξει νὰ ἐργασθοῦν.

ροα´ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΜΗ´*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 197.

ροβ´ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὅροι κατ᾽ ἐπιτομήν, Ἐρώτησις - Ἀπόκρισις ΡΟΘ´*, P.G. 31, 1201CD.

ρογ΄ Περὶ ἀββᾶ Κρονίου βλ. *Τὸ Γεροντικόν*, σ. 59-60, ἔνθ᾽ ἀν.· *Τὸ Μέγα Γεροντικόν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Α΄, Κεφ. 52-54, σ. 86· τ. Δ΄, Κεφ. ΙΕ΄, σ. 64.

ροδ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὸν Ζ΄ Ψαλμόν*, P.G. 29, 229.

ροε΄ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν Γένεσιν Ὁμιλία IX*, P.G. 54, 624 (γ).

ροστ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία XLVII εἰς τὴν Γένεσιν*, P.G. 56, 264 (β).

ροζ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Πρὸς Χίλωνα*, P.G. 42, 2-42.

ροη΄ Πρβλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος ἀσκητικός. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β΄, Κεφ. 18,19, σ. 203-204. Ἀναφέρεται δέ, εἰς τὴν ἐκ τῆς Β΄ Βασ. 4, 5-8 διήγησιν ἀφορῶσαν τὸν Βασιλέα Ἰεβοσθέ, ὁ ὁποῖος κοιμώμενος εἶχε τοποθετήσει ὡς θυρωρὸ μίαν γυναίκα, ἡ ὁποία καθαρίζοντας σιτάρι ἐνύσταξε καὶ εἰσῆλθαν οἱ ἄνδρες τοῦ Ριχὰβ καὶ ἐφόνευσαν τὸν Ἰεβοσθέ. Ἔτσι, παραλληλίζων ὁ ἅγ. Νεῖλος, λέγει ὅτι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ βασιλεύς, μὲ θυρωρὸ τῶν αἰσθήσεων τὴν διάνοια, ἡ ὁποία ὅταν παραδοθῇ στὰ σωματικά, εὔκολα εἰσέρχονται οἱ ἐχθροὶ καὶ θανατώνουν τὸν νοῦ.

ροθ΄ Πρβλ. *Τὸ Γεροντικόν, τοῦ ἀββᾶ Νείλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. Θ΄, σ. 80.

ρπ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὅροι κατὰ πλάτος. Περὶ τάξεως καὶ ἀκολουθίας τῆς ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου*, P.G. 31, 908A.

ρπα΄ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία ΞΖ΄ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, P.G. 58, 604 .54.

ρπβ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος πρὸς Ποιμένα*, ἔνθ΄ ἀν., Κεφ. 47, σ. 391.

ρπγ΄ Πρβλ. ΑΓ. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εὐλογίῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἁρποκρατιῶνι, Ἐπισκόποις Αἰγυπτίων ἐξορισθεῖσιν*, P.G. 32, 988 C· *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν*, P.G. 30, 189C.

ρπδ΄ Πρβλ. ἀνώνυμος ἀναφορά, *Τὸ Γεροντικόν, Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ιζ΄, σ. 2· *Ἀββᾶ Ἀρσενίου*, Κεφ. μβ΄, σ. 11· *Ἀββᾶ Παμβώ*, Κεφ. β΄, σ. 42,

ρπε΄ Πρβλ. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία II*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 33,34, σ. 196.

ϱπστ' Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν Γένεσιν Ὁμιλία ΚΒ'*, P.G. 53, 239.

ϱπζ' Ἐλευθέρα ἀπόδοσις ὑπὸ τοῦ ἱ. συγγραφέως νοημάτων. Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ. *Λόγοι ΙΘ' καὶ Κ', Περὶ ταπεινοφροσύνης*, σ. 76-80.

ϱπη' Πρβλ. «...*ἀπώλεσαν τὰ προσδοκώμενα διὰ τὸ ἀχάριστον καὶ πλεονεκτικόν*», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν*, P.G. 30, 661C.

ϱπθ' Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος Α'. Περὶ ἀκαταλήπτου, ἀπόντος τοῦ Ἐπισκόπου πρὸς Ἀνομοίους*, P.G. 48,703.

ϱϟ' Πρβλ. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΚΗ'. Θεολογικὸς Β'. Περὶ Θεολογίας*, P.G. 36, 52C.

ϱϟα' Πρβλ. «Ἔστιν μὲν γὰρ ἄλογον καὶ σκαιὸν ὡς οἶμαι τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ *προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν*» ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ θείων ὀνομάτων κεφ. Δ' , P.G. 3, 708C.*

ϱϟβ' Πρόχορος (ἅγιος ἑορταζόμενος τὴν ΚΗ' Ἰουλίου). Εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ διακόνων. (Βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, *Ἁγιολόγιον, ἔνθ' ἀν.*, σ. 406), συνεργὸς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, περὶ οὗ συνέγραψε βιβλίον «Αἱ *περίοδοι* τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελιστοῦ Ἠγαπημένου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου» (βλ. *Ὁ Μέγας Συναξαριστής, ἔνθ' ἀν.*, τ. 9, σ. 556-623, διὰ *πρῶτον* μεταγλωττισθὲν εἰς ἁπλῆν καθαρεύουσαν).

ϱϟγ' Βλ. «ὦ φιλοσοφώτατε...καὶ καυχώμενε εἰς ἄμετρα...» , ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Θεολογικὸς δεύτερος. Περὶ Θεολογίας*, P.G. 36, 33B.

ϱϟδ' Πρβλ. «Ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους*, P.G. 61, 162.

ϱϟε' Πρβλ. «Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν ὅτι *πάντες* γνῶσιν ἔχομεν», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Κ'*, P.G. 61, 162.

ϱϟστ' Πρβλ. *Τὸ Γεροντικὸν, Τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου, ἔνθ' ἀν.*, Κεφ. ΙΒ', σ. 2· Κεφ. ΚΘ', σ. 4.

ϱϟζ' Πρβλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Τρίτη ἑκατοντὰς περὶ ἀγάπης. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, ἔνθ' ἀν.*, τ. Γ', Κεφ. 66, σ. 118, 119.

ρϟη′ Τὸ γ′ Τροπάριον τῆς Ζ′ ᾠδῆς τοῦ Β′ (Ἰαμβικοῦ) Κανόνος τῆς Πεντηκοστῆς. (Βλ. *Πεντηκοστάριον*, ἔκδ. ΑΔΕΕ, 1959, σ. 206). Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι ὁ ὅσ. Πέτρος, (ἔστω καὶ ὡς τοῦ ΙΒ′ αἰῶνος ἱ. συγγραφεύς), ἀναφέρει τὴν πατρότητα τοῦ Κανόνος εἰς τὸν ἅγιον Ἰω. τὸν Δαμασκηνόν. Εἶναι γνωστὴ ἡ διχογνωμία ἐπὶ τοῦ θέματος. (Βλ. Π. Χρήστου, *Πατρολογία*, τ. Ε′, σ. 711-713). Καὶ τοῦτο καθότι ἀπό τῆς ἐκδόσεως PEV, (*Πεντηκοστάριον*, διορθωθὲν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, Ἔκδ. Δ′ , ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου καὶ Σπυρίδωνος τῶν Βελούδων, Ἐνετίησιν 1875), μέχρι σήμερον, ὁ κανὼν φέρει ἐπιγραφὴν «τοῦ Κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ἀρκλᾶ». Πρῶτες ἀμφισβητήσεις διὰ τὴν πατρότητα τοῦ Δαμασκηνοῦ, εἶναι ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Πάρδο (Ἐπίσκοπο Κορίνθου +1156) καὶ ἀπὸ τὸν Ἅγ. Μᾶρκο Ἐφέσου τὸν Εὐγενικὸ (+1445), ὡς καὶ ἀπὸ τὸν ἅγ. Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη. Ἴσως ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὁσίου Πέτρου νὰ εἶναι ἐνδιαφέρουσα διὰ τοὺς ἐρευνητὲς τοῦ θέματος. (Βλ. καὶ Α. ΠΑΠΑΔΟ-ΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* 4,349· PeR 314, 345, 396, 420, PeV 152, 167, 191, 202· 96, 833· 136,521, Henrica Follieri, *Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae*, Studi e testi 212, Vol. II, Η-Ξ, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Citta del Vaticano 1961).

ρϟθ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς Στελέχιον καὶ περὶ κατανύξεως Λόγος Β′*, P.G. 47, 415.55.

σ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΣΚΗΝΟΥ, *Εἰς τὸ ἅγιον Σάββατον*, P.G. 96, 628.8.

σα′ Πρβλ. «τιμὴ Μάρτυρος, μίμησις Μάρτυρος», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς Μάρτυρας*, P.G. 50,663. Ἐκ παραδρομῆς ἀναφέρεται εἰς τὸν Μ. Βασίλειον.

σβ′ Ἐδῶ ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος ἐξηγεῖ τὴν δυσκολία καθορισμοῦ τῆς πατρότητος τῶν πηγῶν του, ὡς καὶ τό, εἰς μερικὲς παραπομπές του, ἀνώνυμον ἢ λανθασμένον.

σγ′ Πρβλ. *Τὸ Γεροντικόν: Τοῦ ἀββᾶ Ποιμένος*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. νδ′, σ. 90.

σδ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΗ′, Περὶ προσευχῆς*, ἔνθ᾽ ἀν. κεφ. 58, σ. 357.

σε′ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν*, P.G. 30, 346 B.

σστ′ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εἰς τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν*, P.G. 504D-505A.

σζ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἱερὰ Παράλληλα*, σχετικὰ χωρία P.G. 95, 1208.5, 1209.13, 1209.38, 1541.37, 1556.16.

ση′ Πρβλ. *«Αἱ περίοδοι τοῦ Ἁγίου, Εὐαγγελιστοῦ Ἠγαπημένου τοῦ Θεολόγου, συγγραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ διακόνου Προχόρου»*. (Βλ. *Ὁ Μέγας Συναξαριστής*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. 9, σσ. 556-623).

σθ′ Πρβλ. *Τὸ Γεροντικόν, τοῦ ἀββᾶ Σισώη*, ἔνθ′ ἀν., Κεφ. γ′, δ′, σ. 110.

σι′ Βλ. *Μέγα Γεροντικόν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, Κεφ. Ζ′, 75, σ. 390, ἀνωνύμως «εἶπε Γέρων».

σια′ Βλ. *Τὸ Γεροντικόν, τοῦ ἀββᾶ Μωϋσέως*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 9, σ. 72.

σιβ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Α′. Περὶ ἀποταγῆς*, ἔνθ᾽ ἀν., κεφ. 47, σ. 48.

σιγ′ Βασιλικὴ ὁδὸς εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐλέγετο αὐτή, ποὺ σήμερα λέγεται ἐθνικὴ ἢ διεθνὴς ὁδός, ἰδιαιτέρας ἀσφαλείας. Εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Γραμματείαν, ὀνομάζεται ἡ ἐν συμμετρίᾳ ἄνευ παρεκκλίσεων ἄσκησις, μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ, ἡ ὁποία παρέχει ἀσφάλειαν πνευματικῆς πορείας. (Βλ. *Μέγα Γεροντικόν*, τ. Α′, ὑποσ. 74, σ. 109).

σιδ′ Πρβλ. «...τὸ γὰρ ἄδηλον οὐ βέβαιον...ἄνες μοι πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν ἀπληροφόρητον». ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Ε′.*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 16, σ. 131.

σιε′ Βλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΙΕ′. Περὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 54, στ. 15.

σιστ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΖ′. Περὶ ἡσυχίας Β′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 342.

σιζ′ Βλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΙΗ′. Περὶ τοῦ πόσον γίνεται τὸ μέτρον τῆς γνώσεως*, σ. 65, στ. 22, ἔνθ᾽ ἀν.

σιη′ Πρβλ. ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαίων ζητημάτων*, P.G. 28, 672.

σιθ′ Βλ. *Ὡρολόγιον τὸ μέγα*, ἔνθ᾽ ἀν., Εὐχαὶ πρὸ τῆς Θείας Μεταλήψεως. Εὐχὴ Μ. Βασιλείου, σ. 511.

σκ′ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὅροι κατ᾽ ἐπιτομήν. Ἐπιτίμια εἰς Μοναχοὺς 60*, P.G. 31, 1306.

σκα′ Πρβλ. «...οὐκέτι ἔσται ἐν ἡμῖν τοῖς ἀθλίοις οὐ νῆψις, οὐ διάκρισις, οὐκ ἐπίγνωσις...ἐπὰν οἱ δαίμονες τῆς ψυχῆς περιγένωνται...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΣΤ′. Περὶ διακρίσεως*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 7, σ. 283.

σκβ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Ε′. Περὶ μετανοίας*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 30, σ. 133.

σκγ′ Πρβλ. *Εὐεργετινός*, τ. Γ′, ὑπόθεσις 29, Κεφ. Γ′, 4, Περὶ τῆς Παρθένου (Μοναχῆς), σ. 350.

σκδ′ Ἀόριστος ἀναφορὰ τοῦ ἱ. συγγραφέως εἰς διήγησιν τῆς Π. Διαθήκης (βλ. Γ′ Βασ. κα′, 3,6) περὶ ἀνωνύμου Προφήτου (εἰκάζεται ὅτι εἶναι ὁ Προφήτης Μιχαίας), ὅταν ὁ Θεὸς τὸν ἀπέστειλε νὰ ἐλέγξῃ τὸν Βασιλέα Ἀχαάβ. Ὁ ἴδιος ὁ ὅσιος Πέτρος διηγεῖται διεξοδικῶς τὸ περιστατικὸν μετὰ τῶν συμβολισμῶν του, εἰς τὸ τέλος τοῦ Δευτέρου βιβλίου (Βλ. σ. 539 τοῦ παρόντος Τόμου, ὡς καὶ σημείωσι πε′, σ. 558).

σκε′ Πρβλ. Ἱερεμίου Φούντα (Ἀρχιμ.), *Ἑρμηνεία εἰς τὴν Π. Διαθήκην*, τ. Β′, Ἔξοδος 30, 34, ἐκδ. ΑΔΕΕ, Ἀθῆναι 2005, σ. 238.

σκστ′ Πρβλ. *Βίος τοῦ Ἁγ. Παγκρατίου Ἐπισκόπου Ταυρομενίας (Θ′ Ἰουλίου). Ὁ Μέγας Συναξαριστής*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. 9, σ. 153-180 (Ληφθεὶς ἐκ τῆς Καλοκαιρινῆς).

ΣΧΟΛΙΑ

1 Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὕπαρξι, προῆλθε ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς γῆς μὲ τὴν δημιουργικὴ πρᾶξι τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τήν διήγησι τῆς Γενέσεως (2,7). Κατὰ συνέπεια, προῆλθε ἀπὸ εὐτελῆ ὕλη. Ὅμως, ἐξαιτίας τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ἀσάρκως καὶ ὁ αὐτουργὸς τῆς ὅλης δημιουργίας, ἡ ἀνθρώπινη φύσι τιμήθηκε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς Ἀγγέλους, ἀφοῦ ἐν Χριστῷ ἐνθρονίστηκε στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Καί, ἐπειδὴ «ὃ γέγονεν, δι᾽ ἡμᾶς γέγονεν ὁ Κύριος» – κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ – μετὰ τὸν βιολογικὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν, οἱ πιστοὶ ἐν Χριστῷ θὰ βρίσκονται αἰωνίως στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ

Πατέρα, μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, κατὰ τὸ μέτρο τῆς δεκτικότητας τῆς θεώσεώς τους.

2 Ἡ δικαιοσύνη κατὰ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ καὶ Ἁγιοπατερικὴ κατανόησί της εἶναι ἡ καθολικὴ (ἢ σύνολη ὡς πρὸς τὴν πληρότητά της) ἀρετή. Κατανοεῖται ὅμως – κατὰ περίπτωσι – καὶ ὡς ἐπιμέρους ἀρετή, μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀπονομῆς τοῦ ὀρθοῦ, κατὰ τὴν κοινὴ ἀντίληψι περὶ δικαίου.

3 Οἱ νοερὲς δυνάμεις εἶναι οἱ Ἄγγελοι. Ὅταν ὁ νοῦς τοῦ πιστοῦ καθαρισθῇ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῶν παθῶν του, ἐμπλουτίζεται μὲ τὴν ἄκτιστη θεοποιὸ Χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τότε, ὁ κτιστὸς ἀνθρώπινος νοῦς ἀξιώνεται νὰ βλέπῃ ὄχι μόνο τοὺς «λόγους» τῶν αἰσθητῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ τὰ νοητὰ κτίσματα, δηλαδὴ τοὺς Ἀγγέλους. Ἡ θέα αὐτὴ ἔχει κατ᾽ ἐξοχὴν βιωματικὸ καὶ γνωσιολογικὸ χαρακτῆρα. Ἄλλωστε, ἡ καθαρότητα τοῦ νοὸς ἀποτελεῖ καὶ τὴν θεμελιώδη προϋπόθεσι τῆς θεοπτίας, σύμφωνα μὲ τὴν διαβεβαίωσι τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ στὴν Ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία Του. Μὲ τὴν θεοπτία ἔχομε καὶ τὴν βιωματική, αὐθεντικὴ καὶ προσωπικὴ γνῶσι τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ μέτρο – πάντοτε – τῆς ἁγιοπνευματικῆς καθαρότητας τοῦ νοός μας.

4 Ἐδῶ, σαφῶς, δὲν πρόκειται γιὰ τὶς Πλατωνικὲς Ἰδέες, τὶς ὁποῖες ἄλλωστε κατεδίκασε ἡ Ἐκκλησία ὡς αἵρεσι, στὴν Ε′ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν χρησιμοποιοῦν κάποιες λέξεις ἀπὸ τὴν φιλοσοφία, τὶς κενώνουν ἀπὸ τὸ φιλοσοφικὸ περιεχόμενό τους, ὅταν αὐτὸ τὸ περιεχόμενο δὲν ἐξυπηρετεῖ τὴν θεολογικὴ διδασκαλία τους. Ἔτσι, τὶς νοηματοδοτοῦν ἐκ νέου, προσδίδοντάς τους συμβατὸ μὲ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας περιεχόμενο. Γι᾽ αὐτό, ὀφείλομε νὰ στρέψωμε τὴν προσοχή μας στὸ νοούμενο, στὴν θεολογικὴ σκέψι δηλαδὴ τοῦ γράφοντος καὶ νά μὴν παγιδευόμαστε στὴν ἐξωτερικὴ μορφὴ τοῦ λόγου. Ἄλλωστε, εἶναι Βιβλικὴ ἀλήθεια, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ (Β′ Κορ. 3,6).

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο, στὴν προκείμενη περίπτωσι, ἡ λέξι «ἰδέαι» ἀφορᾶ στὰ «εἴδη» τῆς σοφίας.

5 «Ἐπουράνιος» εἶναι ὁ δεύτερος Ἀδάμ, δηλαδὴ ὁ Χριστός. Εἶναι ὁ «ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ». Ὁ «χοϊκὸς» εἶναι ὁ πρῶτος Ἀδάμ, ὁ πρῶτος δηλαδὴ ἄνθρωπος, ποὺ δημιουργηθήκε ἀπὸ τὴ γῆ. «Ἐπουράνιοι»

ἔχουν καταστεῖ χαρισματικῶς οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀναγεννήθηκαν στὴν κολυμβήθρα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐντάχθηκαν στὸ μυστηριακὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὡς πιστοί, λοιπόν, φορέσαμε, κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, «τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου», δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ (βλ. Α΄ Κορ. 15, 47-49). Οἱ τέσσερις γενικὲς ἀρετές, ἐξυγιασμένες καὶ λαμπικαρισμένες στὸ Ἅγιο Βάπτισμα, στολίζουν καὶ χαρακτηρίζουν πλέον τὸν νέο ἐν Χριστῷ ἄνθρωπο στὴν Ἐκκλησία. Γι᾽ αὐτὸ καί, μόνον ὅταν ὁ πιστὸς διατηρεῖ ἀκέραιες αὐτὲς τὶς ἀρετές, ἀποτελεῖ πρακτικῶς καὶ βιωματικῶς «εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου», δηλαδὴ τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ.

6 «Εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ» ἀνθρώπου καταντᾶ ὁ πιστός, ὅταν κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῆς πτώσεως καὶ εἰδικότερα, ὅταν κυριαρχεῖται ἀπὸ τὶς ὀκτὼ ἐμπαθεῖς καταστάσεις, οἱ ὁποῖες προκύπτουν ἀπὸ τὴν «ἀμετρία» τῶν τεσσάρων ἀρετῶν, βιουμένων ὡς ὑπερβολῶν ἢ ἐλλείψεων τοῦ «μέτρου» τῶν ἀνωτέρων ἀρετῶν. Κατὰ συνέπεια, ἡ «εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου» καὶ ἡ «εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ» δὲν ἔχουν ἀπολύτως καμία σχέσι, μὲ τὴν Πλατωνικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν πραγματικὸ κόσμο τῶν Ἰδεῶν καὶ τὸν ἐκπεσόντα, τὸν γήϊνο, εἰδικότερα μάλιστα ἐφαρμοσμένο στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου.

7 Ὡς «θεωρία» νοεῖται στοὺς Πατέρες ἡ θεοπτία. Καὶ ὡς θεοπτία νοεῖται ἡ βιωματικὴ ἐμπειρία τῆς ἀκτίστου θείας δόξης ἢ διαφορετικὰ ἡ θέα τοῦ ἀκτίστου φωτὸς τῆς θείας Χάριτος. Ἡ θεοπτία ἐμπλουτίζει χαρισματικῶς τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν θεία ἐνέργεια ἔτσι, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ βλέπῃ «ἀοράτως» τὸν Θεὸ – μὲ τὰ μεταμορφωμένα μάτια τῆς ψυχῆς του – καὶ νὰ τὸν κατανοῇ «ἀπερινοήτως», δηλαδὴ μὲ τρόπο ποὺ ὑπερβαίνει τὶς φυσικὲς νοητικὲς δυνατότητες τοῦ κτιστοῦ νοῦ του. Γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ «θεωρία» παρέχει στὸν ἄνθρωπο τὴν αὐθεντικὴ γνῶσι τῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ τὴν γνῶσι τοῦ Θεοῦ, στὸ μέτρο πάντοτε τῆς ταπεινώσεως καὶ καθαρότητος τοῦ νοῦ του. Τότε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς γίνεται φορέας τῆς χαρισματικῆς θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἁπλότητα ἢ τὴν λογιότητα τοῦ λόγου του. Αὐτὸς εἶναι ὁ «θεωρητικὸς» ἄνθρωπος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν «πρακτικὸ» ἄνθρωπο, ποὺ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἀσκεῖται στὴν τήρησι τῶν θείων ἐντολῶν.

8 Ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐσχατολογικὴ ἀνάστασι ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν νεκρῶν. Κατὰ τὴν ἀνάστασι αὐτή, ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν ἔνδοξη Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου μας καὶ τὴν μέλλουσα Κρίσι, οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἀμετανόητοι, κατὰ τὴν παροῦσα ζωή, θὰ βρεθοῦν, μὲ τὰ ἀναστημένα σώματά τους, πνευματικῶς νεκροὶ καὶ ἀμέτοχοι τῆς μέλλουσας αἰωνίου καὶ ἀϊδίου ζωῆς τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ὅπως, δηλαδή, στὴν ἐπίγεια ζωή τους ἦταν νεκροί, ὡς πρὸς τὴν ὄντως ζωή, ἔτσι καὶ μετὰ τὸν βιολογικὸ θάνατό τους θὰ μεταβοῦν ἀπὸ τὸν πρόσκαιρο στὸν μόνιμο, αἰώνιο καὶ ἀδιάδοχο θάνατο.

9 Ἡ γνῶσι, τὴν ὁποία ἔχομε στὴν Ἐκκλησία, γιὰ τὸν Θεὸ εἶναι ἐκείνη ποὺ μᾶς ἀποκαλύφθηκε ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ, εἴτε ἀσάρκως στὴν Παλαιὰ Διαθήκη εἴτε ἐνσάρκως στὴν Καινὴ Διαθήκη. Κατὰ τὴν ἁγιοπατερικὴ ἑρμηνεία τῆς θείας αὐτῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στὴν Ἐκκλησία, ὁ Θεὸς διακρίνεται ὀντολογικῶς σὲ θεία οὐσία καὶ θεία ἐνέργεια καὶ σὲ Τρεῖς θεῖες Ὑποστάσεις ἢ Πρόσωπα. Ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεὸ κοινωνεῖται μερικῶς στὸν ἄνθρωπο μόνον ἡ θεία καὶ ἄκτιστη ἐνέργειά Του. Στὸ μέτρο αὐτῆς τῆς ἄμεσης καὶ προσωπικῆς κοινωνίας, ποὺ πραγματοποιεῖται ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ στὴν Ἐκκλησία, ὁ πιστὸς γνωρίζει βιωματικῶς τὸν Θεό, ἔχοντας ἔτσι ἄμεση ἐμπειρία τοῦ ἀκτίστου. Στὸ μέτρο αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας, ὁμιλεῖ ὁ ἀληθινὸς θεολόγος (θεολογεῖ) γιὰ τὸν Θεὸ καὶ κατ᾽ ἀκρίβειαν γιὰ τὰ περὶ τὸν Θεό, γιὰ τὶς ἄκτιστες δηλαδὴ θεῖες ἐνέργειές Του. Καὶ τοῦτο, μόνον μερικῶς καὶ ὄχι ἀπολύτως. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι κανεὶς ἄνθρωπος οὔτε καὶ ἄγγελος δὲν ἔχει γνωσιολογικὴ πρόσβαση στὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Τριαδικὸς Θεὸς παραμένει γιὰ ὅλα τὰ κτίσματά Του ἀπροσπέλαστος κατὰ τὴν οὐσία Του, ὡς «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» (Α' Τιμ. 6,16). Κατὰ συνέπεια, δὲν μπορεῖ κανεὶς ἀπολύτως νὰ προσδιορίσει θεολογικά, τί εἶναι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσία Του. Ἀλλά, καὶ ὡς πρὸς τὶς τρεῖς θεῖες Ὑποστάσεις ἢ Πρόσωπα τοῦ Τριαδικοῦ μας Θεοῦ, γνωρίζουμε μόνο ὅ,τι μᾶς ἀπεκάλυψε ὁ Χριστός. Ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς Πατέρας εἶναι ἀγέννητος καὶ ἄναρχος, ὁ Υἱὸς εἶναι γεννητὸς ἐκ Πατρὸς καὶ συνάναρχος καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορευτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ συνάναρχο. Δὲν γνωρίζουμε ὅμως, τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ γέννηση καὶ τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἐκπόρευση, ὡς τρόποι ὑπάρξεως τῶν θείων Προσώπων.

10 Ἐδῶ, δὲν πρόκειται γιὰ ἄρση, οὐσιαστικά, τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου. Ἁπλῶς, ὅταν ὁ ἄνθρωπος γίνει δεκτικὸς τῆς ἀκτίστου θεώσεως, τὸ αὐτεξούσιό του ὑποτάσσεται ἑκουσίως καὶ ἀγαπητικῶς στὴν ἄκτιστη Δόξα τοῦ Θεοῦ, σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ ὁμοιάζει μὲ τὸ κτῆνος ἐκεῖνο, ποὺ ὁδηγεῖται ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ κύριό του ἀδιαμαρτύρητα καὶ εὐχαρίστως, ἐπειδή, ἐμπειρικῶς, γνωρίζει τὶς εὐχάριστες γι᾽ αὐτὸ ἐκπλήξεις τοῦ κυρίου του. Μὲ ἄλλα λόγια, αὐτὴ ἡ θεωτικὴ ἐμπειρία τοῦ πιστοῦ τοῦ παρέχει τέτοια «ὑπὲρ νοῦν» γλυκύτητα, ποὺ «παραλύει» τὸ ἔκπληκτο αὐτεξούσιό του καὶ ἀκολουθεῖ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου Του, ὡς ἄβουλο «κτῆνος», μὲ βαθύτατη ὅμως ὑπαρξιακή - βιωματικὴ αὐτοεπίγνωση. Τότε ἀκριβῶς, ὁ πιστὸς καθίσταται ἀπὸ «αὐτοκίνητος», «ἑτεροκίνητος». Ἔτσι κατανοεῖται καὶ ἡ Βιβλικὴ ρήση: «ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι». (Β′ Πέτρ. 1, 21)

11 Ἡ «ἁρπαγὴ τοῦ νοὸς» εἶναι ἡ χαρισματικὴ ἐκείνη κατάσταση τῆς θεώσεως τοῦ πιστοῦ, κατὰ τὴν ὁποία καταπλήσσεται τόσο ἔντονα ὁ νοῦς του ἀπὸ τὴν πνευματικὴ γλυκύτητα καὶ Δόξα τῆς ἀκτίστου Θείας Χάριτος, ὥστε νὰ δίνεται ἡ ἐντύπωση, ὅτι ἀπενεργοποιεῖται τὸ αὐτεξούσιο τοῦ νοός του. Στὴν πραγματικότητα ὁ νοῦς τοῦ πιστοῦ ἑλκύεται ἀγαπητικῶς ἀπὸ τὴν ὑπερβάλλουσα ἄκτιστη γλυκύτητα τῆς Θείας Χάριτος, ὑπὸ τῆς ὁποίας φέρεται καὶ ὁδηγεῖται, οἱονεὶ ἄβουλος. Καὶ τοῦτο γίνεται, ἐπειδὴ ἡ βούληση τοῦ πιστοῦ ὑπερπληροῦται ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ παρουσία καὶ τὴν χαρισματικὴ βίωση τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ.

12 Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὴν «ἐπιφοίτηση» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σ᾽ αὐτὸν τὸν πιστό. Ἡ «ἐπιφοίτηση» αὐτὴ ἔγινε ἀμέσως μετὰ τὴν βάπτισή του, κατὰ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ Ἁγίου Χρίσματος. Τότε ἐνδύθηκε χαρισματικῶς τὴν θεότητα, διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τότε ἔγινε ἡ προσωπικὴ «Πεντηκοστή» του. Κατὰ συνέπεια, ἐδῶ πρόκειται, οὐσιαστικά, γιὰ τὴν ἐπανενεργοποίηση τῆς ἀπενεργοποιημένης Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ ἤδη ἔλαβε ὡς πιστός. Καὶ ἡ ἀπενεργοποίηση τῆς Χάριτος ἔγινε, ἐξαιτίας τῶν προσωπικῶν ἁμαρτιῶν του, μετὰ τὸ βάπτισμά του.

13 Ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴν θεμελιώδη σωτηριολογικὴ ἀρχὴ τῆς συνεργίας. Σύμφωνα δηλαδὴ με τὴν ὀρθόδοξη θεολογία, ὁ ἄνθρωπος δὲν σώζεται μὲ τὶς ὁποιεσδήποτε καλὲς πράξεις του, οὔτε ὅμως

καὶ μὲ τὴν αὐθαίρετη ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ γι᾿ αὐτὸν (ἀπόλυτος προορισμός), ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλεύθερη ἀνταπόκριση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀγαπητικὴ προσφορὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὴ ἐκδηλώθηκε μὲ τὴν θεία Οἰκονομία, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ μυστηριακοῦ σώματός Του, τὴν Ἐκκλησία.

14 Ἐκφράζοντας, ἐπιτυχῶς, τὴν δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἅγιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός, εὔλογα ὑποστηρίζει, ὅτι καὶ κατὰ τὴν μέλλουσα αἰώνια ζωὴ τῶν σωζομένων, ἡ ἀνθρώπινη φύση τους παραμένει ὀντολογικῶς ἀναλλοίωτη. Αὐτὸ ἰσχύει, ἀσφαλῶς, καὶ γιὰ τὸ αὐτεξούσιο, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀπὸ τὰ θεμελιωδέστερα ὀντολογικὰ προσόντα τοῦ κατ᾿ εἰκόνα. Ἔτσι, ἂν καταργηθῆ τὸ αὐτεξούσιο, καταργεῖται καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὸν μεγάλο δογματολόγο τῆς Ἐκκλησίας, Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό. Στὴ μέλλουσα ζωή, οἱ θεωμένοι θὰ ἔχουν ἐκλαμπρυσμένο καὶ κατ᾿ ἐξοχὴν ἐμπλουτισμένο τὸ αὐτεξούσιό τους ἀπὸ τὴν ἄκτιστη καὶ θεοποιὸ Χάρη τοῦ Θεοῦ.

15 Στὴν πραγματικότητα πρόκειται γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση τῆς ἀπενεργοποιημένης, λόγῳ τῆς ἁμαρτίας, Θείας Χάριτος, στὴν παροῦσα ζωή.

16 Εἶναι δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» δημιουργία τῆς κτίσεως. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ κτίση δὲν προῆλθε ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἦρθε ἀπὸ τὸ «μὴ ὂν» στὸ εἶναι, στὴν ὕπαρξη, μὲ τὴν βούληση καὶ τὴν ἄκτιστη θεία ἐνέργεια. Δηλαδή, ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν ἀόρατο καὶ τὸν ὁρατὸ κόσμο, δίχως νὰ προϋπάρχει καμιὰ ἄλλη πραγματικότητα. Κι ἂν ὑπάρχει ἡ κτίση, αὐτὸ ὀφείλεται στὸν Θεό, ὁ ὁποῖος συνεχῶς τὴν οὐσιώνει (ὅλα τὰ ὄντα) καί – κατὰ περίπτωση – τὴν ζωοποιεῖ (φυτὰ καὶ ζῶα), τὴν σοφιοποιεῖ (ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα) καὶ τὴν θεώνει μὲ τὴν θεοποιὸ ἐνέργειά Του (ἀγαθοὺς ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἐπιστρέφουν στὸν Θεὸ καὶ μετέχουν στὴν ἄκτιστη θεοποιὸ ἐνέργεια, στὸ πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας).



ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΚΔ΄ ΠΛΗΡΕΙΣ ΟΝΤΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

ΛΟΓΟΙ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΕΙΚΟΣΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ ΠΛΗΡΕΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Πρόλογος ἰδοὺ καὶ ἄλφα τὸ στοιχεῖον,
Τὴν πνευματικὴν περιέχει σοφίαν.
Ὥσπερ γὰρ αὐτὸ τῶν γραμμάτων ἁπάντων,
Ἀρχὴ τυγχάνει διαλέκτῳ ἐν πάσῃ,
Οὕτως ἁπασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ αὕτη,
Ἐναρξίς ἐστι, κἂν τέλος πάλιν πάντων.
Ἀλλὰ καθάπερ ὁ Ἀλφάβητος πέλει,
Νηπιῶδες μάθημα, οὗτινος ἄνευ
Οὐκ ἔστι μαθεῖν τῶν κάτω μαθημάτων.
Καὶ τῆς γνώσεως ἡ ἀρχὴ οὑτωσί περ,
Μικρὰ κἂν πάνυ ἐστιν, ἀλλ᾽ ἧς περ δίχα
Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἀρετὴν τὸ παράπαν.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Πρόλογος ἰδοὺ καὶ ἄλφα τὸ στοιχεῖον
Τὸ πνευματικὴν σοφίαν περιέχον.
Ὅπως δὲ αὐτὸ ἐξ ὅλων τῶν γραμμάτων,
Εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς κάθε διαλέκτου,
Ἔτσι καὶ αὐτὴ τῶν ἀρετῶν ἐξ ὅλων,
Εἶναι ἀρχικὴ καὶ πάλι τέλος σ᾽ ὅλες.
Ἀλλὰ ἀκριβῶς ἡ Ἀλφάβητος ὡς εἶναι,
Νηπίων μάθημα, καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου,
Νὰ μάθῃς δὲν μπορεῖς μαθήματα πιὸ κάτω,

Έτσι ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως βεβαίως
Πολὺ μὲν μικρή, μὰ ἄνευ τῆς ὁποίας
Οὐδόλως μπορεῖς τὴν ἀρετὴ νὰ εὕρῃς.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Α΄

[1.] Ἀρχὴ πάντων τῶν γραμμάτων εἰς ἑκάστην διάλεκτον τὸ α ὑπάρχει, κἂν τινες ἀγνοῶσι. Καὶ ἀρχὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡ πνευματικὴ σοφία, κἂν τέλος ὑπάρχῃ πάλιν. Διότι εἰμὴ αὕτη προσπελάσῃ τῷ νῷ, οὐ δύναται ὁ ἄνθρωπός τι ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, διὰ τὸ μηδέποτε ἀκοὴν ἔχειν περὶ τούτου· εἰδὲ ποσῶς ἠξιώθη ἀκοῦσαι, αὐτὸ τοῦτο σοφία ἐστίν. Ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἀλφάβητος νηπιώδές ἐστι μάθημα, χωρὶς δὲ τούτου οὐκ ἔστιν εὑρεῖν σοφίαν τῶν κάτω μαθεῖν μαθημάτων, οὕτω καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως, εἰ καὶ μικρά ἐστι πάνυ, ἀλλὰ ταύτης ἐκτός, οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἀρετὴν τὸ παράπαν. [2.]Διά τοι τοῦτο δειλιῶ τοῦ γράψαι τι περὶ σοφίας, ἄσοφος ὢν ὅλως. Καὶ γὰρ ὡς οἶμαι τέσσαρές εἰσιν αἱ κατασκευάζουσαι

1. Ἀρχὴ ὅλων τῶν γραμμάτων σὲ κάθε γλῶσσα εἶναι τὸ Α, ἂν καὶ μερικοὶ τὸ ἀγνοοῦν. Καὶ ἀρχὴ ὅλων τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ πνευματικὴ σοφία, ἂν καὶ ἡ ἴδια πάλι εἶναι [καὶ] τὸ τέλος [τῶν ἀρετῶν]. Διότι, ἂν αὐτὴ δὲν προσεγγίσῃ τὸν νοῦ, ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἐργασθῇ κανένα ἀγαθό, ἐπειδὴ δὲν ἄκουσε ποτὲ γι᾽ αὐτό, ἂν ὅμως ἀξιώθηκε νὰ ἀκούσῃ κάτι, αὐτὸ [καθ᾽ ἑαυτὸ] εἶναι σοφία. Ἀλλὰ ὅπως [ἀκριβῶς] τὸ ἀλφάβητο εἶναι μάθημα γιὰ τὰ νήπια, χωρὶς ὅμως αὐτό, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ [κανεὶς] τὴν σοφία, γιὰ νὰ [προχωρήσῃ] νὰ μάθῃ τὰ παρακάτω μαθήματα, ἔτσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως, ἂν καὶ εἶναι πολὺ μικρή, χωρὶς ὅμως αὐτὴ εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατο νὰ εὕρῃ κανεὶς τὴν ἀρετή.

2. Γι᾽ αὐτὸ δειλιάζω νὰ γράψω κάτι γιὰ τὴν σοφία, ἐπειδὴ εἶμαι ἐντελῶς ἄσοφος. Διότι κατὰ τὴν γνώμη μου, τέσσερις εἶναι οἱ τρό-

τὸν νοῦν πρὸς τὸ δύνασθαι λέγειν διαφοραί, ἢ χάρις ἄνωθεν ὑπερφυῶς καὶ μακαριότης, ἢ καθαρότης ἐξ ἀσκήσεως κατὰ Θεὸν γινομένη, καὶ δυναμένη εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος φέρειν τὴν ψυχήν, ἢ πεῖρα τῶν κάτω διδαγμάτων, διὰ παιδεύσεως ἀνθρωπίνης, καὶ ἀσκήσεως τῆς ἔξω σοφίας γινομένης, ἢ πάλιν ἐπικατάρατος καὶ σατανικὴ πλάνη ἐξ ὑπερηφανίας, καὶ δαιμόνων πανουργίας ἐνεργουμένη καὶ παρατροπὴ φύσεως. Ἐγὼ δὲ πάντων τῶν προειρημένων ἄμοιρος ὑπάρχων, πῶς δύναμαι γράψαι, ἀπορῶ. Οὐκ οἶδα μήπως ἡ πίστις ὑμῶν τῶν εἰς τοῦτο βιαζόντων κατὰ Θεόν, ἕλξῃ τὴν χάριν πρὸς τὸν κάλαμον· ἐπειδὴ ὁ νοῦς, καὶ ἡ χεὶρ ἡ ἐμή, ἀνάξιά εἰσι καὶ ἀκάθαρτα· οἶδα σαφῶς ἐκ τῆς πείρας· ὡς καὶ ἐγένετό μοι πολλάκις τοῦτο, καὶ γίνεται ἀεί. [3.] Ὁσάκις γάρ, πιστεύσατέ μοι, Πατέρες, ἠβουλήθην γράψαι τι, οὐκ ἠδυνήθην εἰς νοῦν τοῦτο φέρειν, πρὸ τοῦ κατέχειν με τόν κάλαμον·

ποι, ποὺ κάνουν τὸν νοῦ νὰ μπορῇ νὰ ἐκφράζεται, ἢ μὲ τὴν Χάρι, [ποὺ προέρχεται] ἀπὸ ἄνω ὑπερφυσικά καὶ τὴν μακαριότητα, ἢ μὲ τὴν καθαρότητα, [ποὺ προέρχεται] ἀπὸ τὴν κατὰ Θεὸν ἄσκησι καὶ ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ψυχὴ στὸ πρωταρχικὸ κάλλος, ἢ μὲ τὴν πεῖρα τῶν διδαγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, ποὺ ἀποκτᾶται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐκπαίδευσι καὶ ἐξάσκησι στὴν διατριβὴ τῆς φιλοσοφίας, ἢ πάλι μὲ τὴν καταραμένη καὶ σατανικὴ πλάνη, ἡ ὁποία προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν πανουργία τῶν δαιμόνων καὶ [εἶναι] ἐκτροπὴ τῆς φύσεως. Ἐγὼ ὅμως, ἐπειδὴ εἶμαι ἀμέτοχος σὲ ὅλα τὰ προηγούμενα, ἀπορῶ πῶς μπορῶ νὰ γράψω. Δὲν γνωρίζω μήπως ἡ δική σας πίστι, οἱ ὁποῖοι μὲ πιέζετε κατὰ Θεὸν σὲ αὐτό, ἑλκύσῃ τὴν Χάρι πρὸς τὴν γραφῖδα μου, ἐπειδὴ ὁ νοῦς μου καὶ τὸ χέρι μου εἶναι ἀνάξια καὶ ἀκάθαρτα· τὸ γνωρίζω [αὐτὸ] πολὺ καλὰ ἀπὸ τὴν πεῖρα μου, διότι αὐτὸ καὶ πολλὲς φορὲς μοῦ ἔγινε καὶ πάντα μοῦ γίνεται [δηλαδὴ ἡ συναίσθησι τῆς ἀναξιότητός μου]. 3. Πιστέψτε με Πατέρες, ἐπειδὴ ὅσες φορὲς ἠθέλησα νὰ γράψω κάτι, δὲν μποροῦσα νὰ τὸ φέρω στὸν νοῦ μου, πρὶν νὰ πιάσω τὴν

ἀλλὰ μόνον νόημα πολλάκις μικρὸν ἐκ τῆς γραφῆς, ἢ ἐξ ἀκοῆς καὶ θέας τινὸς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου· ἐξ οὗ πολλάκις τὴν ἀφορμὴν ἐλάμβανεν ὁ νοῦς, καὶ ἅμα τοῦ βαστάζειν με τὸν κάλαμον καὶ τῆς γραφίδος ἀπάρξασθαι, εὐθέως εὕρισκον τὸ πρᾶγμα, ὃ ἤμελλον γράφειν· περὶ οὗ εἶχον τὸν βιάζοντα γράψαι τοῦτο, καὶ οὕτως ἀκωλύτως καὶ ἀμερίμνως γράφω ἔκτοτε, ὅσον εὐτονεῖ ἡ χείρ, μηδ᾽ ὅλως ἔχουσα ἀναμονήν· ἀλλ᾽ εἴτι βάλλει ὁ Θεὸς εἰς τὴν σκοτεινήν μου καρδίαν, τοῦτο γράφω χωρίς σκέψεως· οἶμαι δὲ ἵνα μὴ δοκῶ ἔχειν ὃ ἔλαβον ἐξ εὐχῶν ἑτέρου τινός, κατὰ τὸν τοῦ τῆς Κλίμακος λόγον, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου τὴν χρῆσιν λαβόντος, φησὶ γάρ· τί ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες[1]*, εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; ἀλλ᾽ αυτὸς ποιῶν; καὶ γὰρ αἱ ἐρχόμεναι ἔννοιαι αὐτομάτως ἐν τῷ νοῒ τῶν ἡσυχαζόντων κατὰ Θεόν, χωρὶς σκέψεως, δεκταί εἰ-*

πέννα, ἀλλὰ ὁ νοῦς μου ἔπαιρνε πολλὲς φορὲς ἀφορμή, μόνον ἀπὸ κάποιο μικρὸ νόημα ἀπὸ τὴν Γραφὴ ἢ ἀπὸ τὴν ἀκοὴ καὶ τὴν θέα κάποιου ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ εὐθύς, μόλις ἔπιανα τὸν κονδυλοφόρο καὶ τὴν πέννα καὶ ἄρχιζα [νὰ γράφω], ἀμέσως εὕρισκα τὸ πρᾶγμα, ποὺ έπρόκειτο νὰ γράψω, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχα ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μὲ πίεζε νὰ τὸ γράψω· καὶ ἔτσι χωρὶς ἐμπόδιο καὶ φροντίδα, γράφω ἀπὸ τότε, ὅσο μπορεῖ τὸ χέρι μου, χωρὶς νὰ καθυστερῇ καθόλου· καὶ ὅ,τι βάζει ὁ Θεὸς στὴ σκοτεινή μου καρδία, τὸ γράφω χωρὶς σκέψι. Νομίζω δὲ [ὅτι αὐτὸ συμβαίνει] γιὰ νὰ μὴν θεωρῶ ὅτι εἶναι [δικό μου], αὐτὸ ποὺ ἔλαβα ἀπὸ τὶς προσευχὲς κάποιου ἄλλου, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ [συγγραφέως] τῆς Κλίμακος, [τὸν ὁποῖο] χρησιμοποίησε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο [Παῦλο], γιατὶ λέγει· «Τί ἔχεις, τὸ ὁποῖο δὲν ἔλαβες, κι ἂν τὸ ἔλαβες, γιατὶ καυχᾶσαι, σὰν νὰ μὴν τὸ ἔλαβες, ἀλλὰ σὰν νὰ τὸ ἔκανες ἐσὺ ὁ ἴδιος;». Καὶ διότι, (καθὼς) λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ[α'], οἱ ἔννοιες, οἱ ὁποῖ-

σι, (καθὼς) φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· τὸ δὲ σκέψασθαί τινα, ἴδιόν ἐστι νόημα. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἀντώνιός φησι· πᾶν ἔργον, ἢ λόγος ὀφείλει ἔχειν μαρτυρίαν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν· διά τοι τοῦτο ὥσπερ ποτὲ ἡ ὄνος τοῦ Βαλαὰμ ἐλάλησεν[2]*, οὕτω καὶ νῦν ἄρξομαι γράφειν· οὐ διδάσκων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς, ἵνα κἂν τοὺς λόγους αἰσχυνόμενος, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ἄρχηται τῆς ἐργασίας, ὁ μὴ ἔργον κεκτημένος, ἀλλὰ λόγον δηλαδή. Τίς δὲ οἶδεν, ἢ ζῆσαι ἔχω καὶ γράψαι ἰσχύσω; ἢ πάλιν ὑμεῖς ἔργα ἐκτελεῖν δυνηθῆτε; Ἀλλ᾽ ὅμως ἀρξώμεθα ἀμφότεροι τὰ ἀμφότερα, καὶ ὅπου ἕκαστος φθάσαι δυνηθῇ. Ἄδηλος γὰρ ὁ ἡμέτερος θάνατος καὶ πότε ἥξει τὸ τέλος*[3] *ἀγνοοῦμεν· τῷ δὲ πάντα προγινώσκοντι Θεῷ, γνωστὰ τὰ ἡμέτερα. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*[4].

ες ἔρχονται αὐθόρμητα καὶ χωρὶς σκέψι στὸν νοῦ, ὅσων ἡσυχάζουν κατὰ Θεόν, εἶναι ἀποδεκτές· αὐτὸ δέ, [ποὺ ἔρχεται] κατόπιν σκέψεως σὲ κάποιον, εἶναι δικό του νόημα. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος[β΄] λέγει· κάθε ἔργο ἢ λόγος, πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν μαρτυρία [τῆς ἀληθείας του] ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές· γι᾽ αὐτὸ λοιπόν, ὅπως κάποτε μίλησε ἡ ὄνος τοῦ Βαλαάμ, ἔτσι κι ἐγὼ τώρα θὰ ἀρχίσω νὰ γράφω· ὄχι γιὰ νὰ διδάξω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ γιὰ ἔλεγχο τῆς ἀθλίας ψυχῆς μου, ὥστε τουλάχιστον, ἀπὸ ἐντροπὴ γιὰ τὰ λόγια του, ὅπως λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[γ΄], νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐργασία ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἀποκτήσει ἔργο, ἀλλὰ μόνον λόγο. Ποιὸς ὅμως ξέρει, ἂν θὰ ζήσω καὶ ἂν θὰ μπορέσω νὰ γράψω; Ἢ πάλι, ἂν ἐσεῖς θὰ μπορέσετε νὰ ἐκτελέσετε τὰ ἔργα, [ποὺ ἐγὼ γράφω]; Ἀλλὰ ἂς ἀρχίσωμε οἱ δύο καὶ τὰ δύο [λόγια καὶ ἔργα] καὶ ὅπου ὁ καθένας μας μπορέσῃ νὰ φθάσῃ. Διότι εἶναι ἄγνωστος ὁ θάνατός μας καὶ ἀγνοοῦμε «πότε θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος», [καὶ μόνον] στὸν Θεό, ὁ Ὁποῖος προγνωρίζει τὰ πάντα, εἶναι γνωστὰ τὰ δικά μας [ὅσα μᾶς ἀφοροῦν]. Σ᾽ Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ Πρόλογος νῦν ἐγράφη παρ' ἐλπίδα.
Πάλιν δὲ ἰδοὺ τὸ δεύτερον στοιχεῖον,
Τὸ βῆτα φημί, καὶ δεύτερος ὁ λόγος,
Ἐν ἐπιτομῇ ῥηθήσεται σὺν τούτῳ.
Πίστις γὰρ γεννᾷ τὴν ἄλλην, καὶ μεγάλην
Πίστιν, ὥς φασιν οἱ Ἅγιοι Πατέρες.
Τὴν τῶν ἀρετῶν θεμέλιον, ὡς ἔφη,
Ὁ ταύτην τιθεὶς Ἀπόστολος Κυρίου.
Ἡ μὲν γάρ, χωρὶς ἐργασιῶν τοῦ νόμου
Γίνεται, ἡ δέ, ἐξ ἔργων τελειοῦται.
Εὑρίσκεται μὲν ἐν ἡσυχίᾳ αὕτη,
Διὰ δὲ πολλῶν πολέμων κατορθοῦται.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Ὁ Πρόλογος λοιπόν, γράφτηκε παρ' ἐλπίδα.
Καὶ πάλιν ἰδού, τὸ δεύτερον στοιχεῖον,
Τὸ Βῆτα λέγω, καὶ δεύτερος ὁ λόγος,
Μαζὶ μὲ αὐτόν, θὰ ποῦμε ἐν συνόψει.
Πῶς πίστις γεννᾶ, τὴν ἄλλη, τὴν μεγάλη,
Ὅπως τὴν καλοῦν οἱ Ἅγιοι Πατέρες.
Ποὺ καὶ ἀρετῶν, θεμέλιον τὴν εἶπε
Ὁ θέσας αὐτήν, Ἀπόστολος Κυρίου.
Ἡ πρώτη, χωρὶς τὶς Νόμου ἐργασίες
Γίνεται, κι αὐτὴ μὲ ἔργα τελειοῦται,
Εὑρίσκεται καλὰ μέσα στὴν ἡσυχία,
Ἀλλὰ μὲ πολλοὺς πολέμους κατορθοῦται.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Β΄

[4.] Βουλόμενος ὁ Ὅσιος ἡμῶν Πατὴρ Ἰσαὰκ δεῖξαι τὴν πίστιν, ἣν ἔφη ὁ Ἀπόστολος θεμέλιον εἶναι τῶν κατὰ Θεὸν ἐργασιῶν[6], τὴν μὲν[α']

4. Ἐπειδὴ ἤθελε ὁ Ὅσιος Πατὴρ ἡμῶν Ἰσαάκ[δ'], νὰ δείξῃ τὴν πίστι, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος] εἶπε, ὅτι εἶναι θεμέλιο τῶν κατὰ Θεὸν ἐργασιῶν, [καὶ]

τοῦ θείου Βαπτίσματος ἐλάβομεν χάριτι Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων[7]*· καὶ ὅτι αὕτη γεννᾷ τὸν τῆς πίστεως φόβον, δι᾽ οὗ ἡ τῶν ἐντολῶν φυλακὴ γίνεται, καὶ ὑπομονεῖ [recte: ὑπομονὴ] τῶν πειρασμῶν, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Μάξιμος· καὶ ὅτι μετὰ τὸ ἐργάζεσθαι ἡμᾶς, τότε γίνεται ἐν ἡμῖν ἡ μεγάλη πίστις τῆς θεωρίας, περὶ ἧς ἔφη ὁ Κύριος, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως*[8]*, καὶ τὰ ἑξῆς· ἔφη, ὅτι ἄλλη ἡ πίστις ἡ κοινὴ τῶν ὀρθοδόξων, ἤγουν τὰ ὀρθὰ δόγματα, περί τε τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν, καθώς, Θεοῦ χάριτι, ἡ Ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία παρέλαβε, καὶ ἄλλη ἡ τῆς θεωρίας, ἤγουν τῆς γνώσεως, ἥτις οὐδ᾽ ὅλως ἐναντιοῦται τῇ γεννώσῃ αὐτήν, ἀλλὰ μᾶλλον βεβαιοτέραν ἐμποιεῖν πέφυκε. [5.] Διότι τὴν μὲν ἐξ ἀκοῆς, ἐμάθομεν, κληρονομήσαντες ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ διδασκάλων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· ἡ δὲ ἐκ τοῦ πιστεύειν ὀρθῶς*

τὴν ὁποία βέβαια ἐλάβαμε ἀπὸ τὸ θεῖο Βάπτισμα, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἔργα μας· καὶ ὅτι αὐτὴ γεννᾶ τὸν ἐκ τῆς πίστεως φόβο, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιτυγχάνεται ἡ τήρησι τῶν ἐντολῶν καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν πειρασμῶν, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος· καὶ ὅτι ἀφοῦ [πρῶτα] ἐργασθοῦμε [τὶς ἐντολές], τότε ἔρχεται μέσα μας ἡ μεγάλη πίστι τῆς θεωρίας, γιὰ τὴν ὁποία εἶπε ὁ Κύριος· «ἂν ἔχετε πίστι σὰν τὸν κόκκο τοῦ σιναπιοῦ» καὶ τὰ λοιπά. Εἶπε, ὅτι ἄλλη ἡ πίστι ἡ κοινὴ τῶν Ὀρθοδόξων, δηλαδὴ τὰ ὀρθὰ δόγματα περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων Αὐτοῦ, τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν, καθὼς μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ παρέλαβε ἡ Ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ ἄλλη εἶναι [ἡ πίστι] τῆς θεωρίας, δηλαδὴ τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία καθόλου δὲν ἐναντιώνεται σ᾽ αὐτὴν [τὴν πρώτη], ποὺ τὴν γεννᾶ, ἀλλὰ συμβαίνει μᾶλλον νὰ τὴν κάνῃ ἀκόμη πιὸ βεβαία.

5. Διότι τὴν μὲν πρώτη τὴν μάθαμε ἐξ᾽ ἀκοῆς, ἀφοῦ τὴν κληρονομήσαμε ἀπὸ εὐσεβεῖς γονεῖς καὶ διδασκάλους τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως· ἡ δὲ δεύτερη προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστι καὶ τὸν φόβο

καὶ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον[9]*, εἰς ὃν ἐπιστεύσαμεν, ἐγγίνεται. Ἐκ γὰρ τοῦ φόβου τὰς ἐντολὰς φυλάξαι προῃρήθημεν καὶ τούτου χάριν τὰς σωματικὰς ἀρετὰς ἐργάσασθαι ἠβουλήθημεν, ἡσυχίαν, φημί, νηστείαν, ἀγρυπνίαν σύμμετρον, ψαλμῳδίαν, προσευχήν, ἀνάγνωσιν καὶ ἐρώτησιν τῶν ἐν πείρᾳ ὄντων περὶ παντὸς λογισμοῦ, λόγου τε καὶ ἐγχειρήματος· ἵνα διὰ τῶν τοιούτων πράξεων καθαίρηται μὲν τὸ σῶμα τῶν αἰσχίστων παθῶν, λέγω δὴ γαστριμαργίας καὶ πορνείας καὶ χρημάτων περιττῶν, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσι*[10]*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Καὶ ἐντεῦθεν λαμβάνει ἰσχὺν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ παραμένειν τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἀμεριμνίας· μανθάνει ἐκ τῶν γραφῶν καὶ ἐμπείρων ἀνθρώπων περὶ τῶν θείων δογμάτων τε καὶ ἐντολῶν· κἀντεῦθεν τῶν λοιπῶν ὀκτὼ προστατῶν τῆς κακίας καταφρονεῖν ἄρχεται· καὶ κατανοῶν τὰς ἀπειλάς, φοβεῖται τὸν Θεὸν οὐχ ἁπλῶς,*

τοῦ Κυρίου, στὸν Ὁποῖο πιστέψαμε. Διότι ἀπὸ τὸν φόβο ἐπιλέξαμε νὰ τηρήσωμε τὶς ἐντολὲς καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θελήσαμε νὰ ἐργασθοῦμε τὶς σωματικὲς ἀρετές, [δηλαδὴ] τὴν ἡσυχία λέγω, τὴν νηστεία, τὴν ἀγρυπνία μὲ μέτρο, τὴν ψαλμῳδία, τὴν προσευχή, τὴν ἀνάγνωσι καὶ τὴν ἐρώτησι τῶν ἐμπείρων γιὰ κάθε λογισμό, λόγο καὶ ἔργο· ὥστε νὰ καθαίρεται μὲν μ᾽ αὐτὲς τὶς πράξεις τὸ σῶμα ἀπὸ τὰ πολὺ αἰσχρὰ πάθη, ἐννοῶ τὴν γαστριμαργία καὶ τὴν πορνεία καὶ τὰ περιττὰ χρήματα, μὲ τὸ νὰ ἀρκούμαστε σ᾽ αὐτὰ ποὺ ἔχομε, κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ, παίρνει τὴν δύναμι ὁ ἄνθρωπος, στὸ νὰ παραμένῃ κοντὰ στὸν Θεὸ μὲ τὴν ἀμεριμνησία· μαθαίνει [δὲ ἀκόμη], ἀπὸ τὶς Γραφὲς καὶ τοὺς ἐμπείρους ἀνθρώπους, γιὰ τὰ θεῖα δόγματα καὶ τὶς ἐντολές· καὶ ἀπὸ αὐτά, ἀρχίζει νὰ καταφρονῇ τοὺς λοιποὺς ὀκτὼ πρωτεργάτες τῆς κακίας[ε']. Καὶ κατανοώντας τὶς ἀπειλές, φοβεῖται τὸν Θεό, ὄχι μὲ ἁπλὸ [συνηθισμένο φόβο], ἀλλὰ ὡς Θεό,

ἀλλ᾽ ὡς Θεόν, κατὰ τὸν Ἅγιον Νεῖλον· κἀκ τούτου τοῦ φόβου ἄρχεται τὴν τῶν ἐντολῶν φυλακὴν ἐν γνώσει. [6.] Καὶ ὅσον ὑπομένει ὑπὲρ ἑκάστης ἐντολῆς τὸν κατὰ προαίρεσιν θάνατον, τοσοῦτον ἔρχεται εἰς μείζονα γνῶσιν καὶ θεωρεῖ τὰ γινόμενα ἐν ἑαυτῷ ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ· κἀκ τούτου πιστεύει, ὅτι ὄντως μεγάλη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων· καὶ ποθεῖν ἄρχεται τοῦ ἀρέσαι τῷ Θεῷ· καὶ οὐκ ἔτι ὡς τὸ πρὶν διστάζει περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μέριμναν ἐπ᾽ αὐτὸν τίθησι[11], κατὰ τὸν Προφήτην· καί, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅτι ὁ βουλόμενος τὴν μεγάλην πίστιν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, οὐκ ὀφείλει ὅλως φροντίδα ποιεῖν περὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἢ θανάτου· ἀλλὰ κἂν θηρίον θεάσηται, κἂν δαιμόνων ἐπαναστάσεις ἢ ἀνθρώπων πονηρῶν οὐδ᾽ ὅλως πτοεῖται, ὡς γινώσκων, ὅτι ἑνός εἰσι Δημιουργοῦ κτίσματα, καὶ ὅτι σύνδουλα αὐτῷ εἰσι καὶ οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν

κατὰ τὸν ἅγιο Νεῖλο[στ΄]· καὶ ἀπὸ τὸν φόβο αὐτὸ ἀρχίζει ἡ συνειδητὴ τήρησι τῶν ἐντολῶν.

6. Καὶ ὅσο ὑπομένει, γιὰ κάθε ἐντολή, τὸν κατὰ προαίρεσι θάνατο, τόσο περισσότερο φθάνει σὲ μεγαλύτερη γνῶσι καὶ κατανοεῖ ὅσα γίνονται μέσα του, ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀπ᾽ αὐτὸ πιστεύει, ὅτι ἀληθινὰ εἶναι μεγάλη ἡ πίστι τῶν Ὀρθοδόξων· καὶ [τότε] ἀρχίζει νὰ ποθῇ νὰ ἀρέσῃ στὸν Θεό· καὶ δὲν ἀμφιβάλλει πλέον, ὅπως πρίν, γιὰ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὅλη τὴν μέριμνά του τὴν ἀναθέτει σ᾽ Αὐτόν, κατὰ τὸν Προφήτη [Δαβίδ]. Καὶ ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[ζ΄], ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἔχῃ μέσα του τὴν μεγάλη πίστι, δὲν πρέπει νὰ φροντίζῃ καθόλου γιὰ τὴν ζωή του ἢ τὸν θάνατό του· ἀλλά καὶ ἂν ἀκόμη ἔλθῃ ἀντιμέτωπος μὲ κάποιο θηρίο, ἢ μὲ ἐξεγέρσεις δαιμόνων ἢ πονηρῶν ἀνθρώπων [ἐναντίον του], καθόλου δὲν τρομάζει, διότι γνωρίζει, ὅτι [ὅλα] εἶναι κτίσματα ἑνὸς [καὶ τοῦ Αὐτοῦ] Δημιουργοῦ καὶ ὅτι εἶναι δοῦλοι, ὅπως αὐτός, καὶ δὲν ἔχουν καμμία ἐξουσία ἐναν-

κατ᾽ αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ Θεὸς παραχωρήσει. Αὐτὸν γὰρ μόνον ὡς ἔχοντα ἐξουσίαν φοβεῖσθαι, καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος· ὑποδείξω ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε[12], *καὶ ἐπήγαγε· φοβήθητε τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐμβαλεῖν εἰς γέενναν*[13]*· καὶ ἵνα βεβαιώσῃ τὸν λόγον, φησί, ναὶ λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβεῖσθε*[14]*· καὶ εἰκότως. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἄλλος ἔχων ἐξουσίαν ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, ἔδει ἡμᾶς ἐκεῖνον φοβεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μόνος ἐστὶν ὁ τῶν ἄνω καὶ κάτω ποιητὴς καὶ δεσπότης, τίς ἐστιν ὁ χωρὶς αὐτοῦ δυνάμενός τι ποιῆσαι;*

[7.] Εἰδὲ λέγει τις, ὅτι εἰσὶ κτίσματα ἔχοντα τὴν αὐτεξουσιότητα, ἐρῶ κἀγώ, ὅτι ἔχουσι μὲν αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὁμοίως καὶ οἱ δαίμονες· ἀλλ᾽ αἱ μὲν τάξεις τῶν οὐρανίων ἀσωμάτων καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι οὐκ ἀνέχονται βλάψαι τινὰ τὸ παράπαν τῶν ὁμοδούλων, κἂν λίαν πονηρός ἐστιν, ἀλλὰ μᾶλλον οἰκτείρουσι καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἱκετεύουσιν, ὥς

τίον του, ἂν δὲν τὸ ἐπιτρέψῃ ὁ Θεός. Αὐτὸν μόνον [πρέπει] νὰ φοβώμαστε, διότι [Αὐτὸς] ἔχει ἐξουσία, καθὼς εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «θὰ σᾶς ὑποδείξω ἐγὼ ποιὸν νὰ φοβηθῆτε», καὶ πρόσθεσε «νὰ φοβηθῆτε ἐκεῖνον, ποὺ ἔχει ἐξουσία νὰ ρίξῃ εἰς τὴν γέεννα καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα». Καὶ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸν λόγο, λέγει, «ναὶ σᾶς λέγω, Αὐτὸν νὰ φοβῆσθε»· καὶ πολὺ φυσικά. Διότι, ἂν ὑπῆρχε ἄλλος, ὁ ὁποῖος νὰ ἔχῃ ἐξουσία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεό, ἐκεῖνον ἔπρεπε ἐμεῖς νὰ φοβώμαστε· ἐπειδὴ ὅμως, Αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος Δημιουργὸς καὶ Κύριος τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ μπορεῖ νὰ κάνῃ κάτι χωρὶς Αὐτόν;

7. Ἐὰν ὅμως, κάποιος λέγῃ, ὅτι ὑπάρχουν κτίσματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὸ αὐτεξούσιο, θὰ πῶ κι ἐγώ, ὅτι τὸ ἔχουν βέβαια οἱ νοερὲς δυνάμεις καὶ οἱ ἄνθρωποι, καθὼς καὶ οἱ δαίμονες· ἀλλά, οἱ μὲν τάξεις τῶν οὐρανίων Ἀσωμάτων καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι δὲν ἀνέχονται νὰ βλάψουν καθόλου κάποιον ἀπὸ τοὺς ὁμοδούλους τους, καὶ ἂν ἀκόμη [αὐτὸς] εἶναι πολὺ κακός, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν εὐσπλαχνίζονται καὶ ἱκετεύουν

φησιν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Οἱ δὲ πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ τούτων διδάσκαλοι τῆς πονηρίας δαίμονες, θέλουσι μέν, οὐ δύνανται δὲ ὅλως βλάψαι τινά· εἰ μήπου αὐτὸς ἀφορμὴν δώσῃ τοῦ ἐγκαταλειφθῆναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δι᾽ ἔργων πονηρῶν. Καὶ τοῦτο πρὸς παίδευσιν αὐτοῦ καὶ σωτηρίαν γίνεται παρά τοῦ ὑπεραγάθου Θεοῦ, εἴπερ βούλεται καὶ αὐτός, διὰ τῆς εὐχαρίστου ὑπομονῆς διορθωθῆναι τῆς ἰδίας κακίας· εἰδὲ μῆγε, πρὸς ὠφέλειαν ἄλλου, ὡς θέλοντος αὐτοῦ τοῦ παναγάθου Θεοῦ πάντας σωθῆναι[15]. *Οἱ δὲ πειρασμοὶ τῶν δικαίων καὶ ἁγίων ἀνθρώπων κατ᾽ εὐδοκίαν Θεοῦ γίνονται καὶ πρὸς τελείωσιν τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ αἰσχύνην τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν δαιμόνων. [8.] Ταῦτα τοίνυν ἐν γνώσει λαβὼν ὁ ἐργάτης τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, πιστεύει οὐχ ἁπλῶς, ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ ὅτι δύναται. (Τοῦτον γὰρ οἱ δαίμονες ἐξ ἔργων εἶδον καὶ ἔφριξαν*[16]*).*

τὸν Θεὸ γι᾽ αὐτόν, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Οἱ δὲ πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ δάσκαλοι αὐτῶν, οἱ πονηροὶ δαίμονες, θέλουν μέν, ἀλλὰ ὅμως δὲν μποροῦν νὰ βλάψουν κάποιον καθόλου· ἐκτὸς κι ἂν ὁ ἴδιος δώσῃ τὴν ἀφορμή, μὲ τὰ πονηρά του ἔργα, νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὸν ὑπεράγαθο Θεό, γιὰ παιδαγωγία καὶ γιὰ τὴν σωτηρία του, ἂν βέβαια θέλῃ καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὴν ὑπομονή, ποὺ κάνει εὐχαρίστως, νὰ διορθωθῇ ἀπὸ τὴν κακία του· διαφορετικὰ [γίνεται] πρὸς ὠφέλεια ἄλλου[1] διότι ὁ πανάγαθος Θεὸς «θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι». Οἱ δὲ πειρασμοὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁγίων ἀνθρώπων, γίνονται, κατ᾽ εὐδοκία τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν τελειοποίησι τῶν ψυχῶν τους καὶ τὴν καταισχύνη τῶν ἐχθρῶν τους δαιμόνων.

8. Αὐτὰ λοιπόν, ἀφοῦ γνωρίσῃ ὁ ἐργάτης τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, πιστεύει ὄχι [μόνον], ὅτι ἁπλῶς ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, [ἀλλὰ] καὶ ὅτι μπορεῖ [νὰ κάνῃ] τὰ πάντα. (Διότι αὐτὸ τὸ εἶδαν καὶ οἱ δαίμονες στὴν πρᾶξι καὶ ἔφριξαν). Ἀλλὰ [πιστεύει ἀκόμα],

Ἀλλ᾽ ὅτι πάντα αὐτῷ δυνατὰ καὶ πᾶν θέλημα αὐτοῦ ἀγαθόν ἐστι καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δύναταί τι γενέσθαι ἀγαθόν. Καὶ τούτου χάριν οὐ θέλει ὁ τοιοῦτος τι παρὰ τὸ θεῖον θέλημα ποιεῖν κἂν ζωή ἐστι· καίπερ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τοῦτο, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ζωή ἐστιν αἰώνιος[17] *καὶ ἀγαθὴ σφόδρα, κἂν φαίνηταί τισιν ἐπίπονος ἡ ἐργασία τῆς τοιαύτης ζωῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπίστου χείρων εἰμὶ ὁ ἄθλιος, ὅτι οὐ θέλω ἐργάσασθαι, ἵνα εὕρω τὴν μεγάλην πίστιν καὶ δι᾽ αὐτῆς ἔλθω εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρχὴν τῆς σοφίας*[18] *τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἑκὼν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μύσσων παραβαίνω τὸν νόμον· ποτὲ δὲ ὑπὸ τῆς λήθης σκοτιζόμενος εἰς τελείαν ἄγνοιαν ἔρχομαι· κἀντεῦθεν ἀγνοῶ τὸ συμφέρον τῇ ψυχῇ μου καὶ εἰς συνήθειαν ἐρχόμενος πονηράν, εἰς ἕξιν γίνομαι τῆς κακίας. [9.] Ὥστε κἂν θελήσω στραφῆναι ὅθεν ἐξέπεσα, οὐ δύναμαι, διότι μεσότοι-*

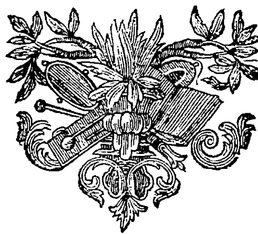
ὅτι ὅλα εἶναι δυνατὰ σ᾽ Αὐτόν, καὶ κάθε θέλημά Του εἶναι ἀγαθό, καὶ χωρὶς Αὐτὸν δὲν μπορεῖ νὰ γίνη κανένα καλό. Γι᾽ αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, δὲν θέλει νὰ κάνη κάτι ἀντίθετο ἀπὸ τὸ θεῖο θέλημα, ἀκόμη κι ἂν [νομίζη ὅτι] αὐτὸ εἶναι ζωή, [δηλαδὴ συμφέρον γιὰ τὴν ψυχή του]· ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ [κανεὶς] αὐτό, ἀλλὰ μᾶλλον [μόνον] τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωὴ αἰώνια καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν ἀγαθή, ἀκόμα καὶ ἂν σὲ μερικοὺς φαίνεται κοπιαστικὴ ἡ ἐργασία αὐτῆς τῆς ζωῆς. Καὶ γι᾽ αὐτὸ ἐγὼ ὁ ἄθλιος εἶμαι χειρότερος ἀπὸ τὸν ἄπιστο, διότι δὲν θέλω νὰ ἐργασθῶ, γιὰ νὰ βρῶ τὴν μεγάλη πίστι καὶ μέσῳ αὐτῆς νὰ φθάσω στὸν φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν «ἀρχὴ τῆς σοφίας» τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ ἄλλοτε μὲν θεληματικά, κλείνοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μου, παραβαίνω τὸν νόμο· ἄλλοτε δέ, σκοτιζόμενος ἀπὸ τὴν λήθη, φθάνω στὴν τελεία ἄγνοια· καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἀγνοῶ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μου καὶ μὲ τὸ νὰ ἔλθω στὴν πονηρὴ συνήθεια, φθάνω νὰ ἀποκτήσω τὴν ἕξι τῆς κακίας. 9. Ὥστε κι ἂν ἀκόμη θελήσω νὰ ἐπιστρέψω ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἔπεσα, δὲν μπορῶ, διότι γίνεται τὸ δι-

χον γίνεται τὸ ἐμὸν θέλημα, χωρίζον με ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὥς φασιν οἱ Πατέρες· καὶ οὐ θέλω κοπιάσαι εἰς τὸ καταλῦσαι τὸ μεσότοιχον[19] τοῦτο. Εἰ γὰρ εἶχον πίστιν, τὴν ἐξ ἔργων τῆς μετανοίας γινομένην, ἠδυνήθην ἂν εἰπεῖν, ἐν τῷ Θεῷ μου ὑπερβήσομαι τεῖχος[20] καὶ οὐ μὴ ἐδειλίασα ἐκ τοῦ δισταγμοῦ, λέγων ἐν ἐμαυτῷ· ἆρα τί ἀπαντήσει με ἐν τῷ ὁρμῆσαί με βαίνειν τὸ ὕψος τοῦ τείχους; μὴ βόθρος ἐκεῖσε; μὴ οὐκ ἰσχύω ἄνω ὑπερβαίνειν, καὶ κρημνισθεὶς πάλιν στρέφομαι κάτω μετὰ τὸ κοπιάσαι; καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα· ἅπερ ὁ ἔχων πίστιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐγγύς ἐστι καὶ οὐ πόῤῥω[21], οὐδέποτε λογίζεται ταῦτα· ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἔχοντα πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν, εὐθέως τρέχει ἵνα καταλάβῃ[22], ὡς οὐκ ἀέρα δαίρων [recte: δέρων][23], ἀλλὰ νηχόμενος τὰ ἄνω ζητεῖ[24]· καὶ πᾶν θέλημα κάτω ἐάσας, πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ποιεῖται

κό μου θέλημα «μεσότοιχο», τὸ ὁποῖο μὲ χωρίζει ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως λέγουν οἱ Πατέρες[ιγ΄]· καὶ δὲν θέλω νὰ κοπιάσω γιὰ νὰ γκρεμίσω τὸ μεσότοιχο αὐτό. Διότι ἐὰν εἶχα τὴν πίστι, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς μετανοίας, θὰ μποροῦσα νὰ πῶ, «μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ μου, θὰ ὑπερπηδήσω τὸ τεῖχος», καὶ δὲν θὰ δείλιαζα ἀπὸ ἀμφιβολία, λέγοντας στὸν ἑαυτό μου, ἆραγε τί θὰ συναντήσω, ὅταν ὁρμήσω νὰ ἀνεβῶ στὸ ὕψος τοῦ τείχους; Μήπως ἐκεῖ [ὑπάρχει κανένας] λάκκος; Μήπως δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἀνεβῶ καὶ ἀφοῦ κατακρημνισθῶ, μετὰ ἀπὸ κόπους, ξαναπέσω κάτω [στὰ ἴδια] καὶ σὲ ἄλλα πολλὰ σὰν αὐτά· τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει τὴν πίστι, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κοντά του καὶ ὄχι μακριά του, ποτὲ δὲν τὰ σκέπτεται· ἀλλὰ τρέχει κατ᾽ εὐθεῖαν πρὸς τὸν Θεό, ὁ Ὁποῖος ἔχει ὅλη τὴν δύναμι καὶ τὴν ἐξουσία καὶ ὅλη τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπία, γιὰ νὰ κατακτήσῃ [τὸ ἔπαθλο], ὄχι σὰν «νὰ δέρνῃ τὸν ἀέρα», ἀλλὰ ἀγωνιζόμενος ἐπιδιώκει τὰ οὐράνια· καὶ ἀφοῦ ἀφήσῃ κάτω [στὰ ἐπίγεια] κάθε του θέλημα, βαδίζει πρὸς τὸ θεῖο

τὴν ὁδοιπορίαν, μέχρις ἂν γλώσσαις καιναῖς[25] *ἀκούσῃ καὶ αὐτός, ἢ καὶ λαλήσῃ ἴσως τὰ μυστήρια γινώσκων, καὶ ἐκ δυνάμεως πρακτικῆς εἰς δύναμιν θεωρίας τὰς ἀναβάσεις*[26] *ποιῶν, μᾶλλον δὲ λαμβάνων, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[27].

θέλημα, μέχρις ὅτου ἀκούσῃ κι αὐτὸς «καινούργιες γλῶσσες» ἢ καὶ ἴσως τὶς μιλήσῃ, ἀφοῦ γνωρίζει τὰ μυστήρια καὶ κάνοντας ἢ μᾶλλον λαμβάνοντας τὶς ἀναβάσεις, [προχωρεῖ] ἀπὸ τὴν δύναμι τῆς πράξεως στὴν δύναμι τῆς θεωρίας, μὲ τὴν Χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν Ὁποῖον πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ ἐξουσία εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Τρίτον μὲν ἐστὶ τὸ Γάμμα ἐν στοιχείοις.
Τρίτος δὲ ἰδοὺ ὁ λόγος περὶ φόβου.
Δύω γάρ εἰσιν οἱ φόβοι τοῦ Κυρίου,
Εἰσαγωγικός, ἀπέχων τῆς κακίας,
Καὶ τέλειος, ὃς ἐργάζεται σπουδαίως.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Τρίτο εἶναι μέν, τὸ Γάμμα στὰ στοιχεῖα,
Τρίτος εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν φόβο
Εἰσαγωγικός, μακρύνων τὴν κακίαν,
Καὶ ὁ τέλειος προθύμου ἐργασίας.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Γ΄

[10.] Γαστριμαργία ἐστὶ πρώτη τῶν ὀκτὼ προστατῶν τῆς κακίας. Ὁ δὲ θεῖος φόβος καὶ πρώτη ἐντολὴ πάντα καταβάλλει· καὶ ὁ μὴ ἔχων τοῦτον, οὐδ᾽ ἄλλο ἀγαθὸ ἔχειν δύναται. Πῶς γὰρ ὁ μὴ φοβούμενος, ἐντολὴν τηρῆσαι δυνηθῇ, εἰ μήπου εἰς τὴν ἀγάπην φθάσας ὁ τοιοῦτος; Πλὴν καὶ οὗτος ἐκ τοῦ φόβου ἤρξατο, κἂν ἴσως ἀγνοῇ πῶς παρῆλθεν ἐξ αὐτοῦ ὁ φόβος ὁ εἰσαγωγικός. Εἰ δὲ λέγει τις, ὅτι δι᾽ ἄλλης ὁδοῦ ὥδευσε πρὸς τὴν ἀγάπην, αἰχμάλωτος ὑπῆρχεν εἴτε ὑπὸ τῆς

10. Ἡ γαστριμαργία εἶναι ἡ πρώτη ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ πρωτοστᾶτες τῆς κακίας. Ὅμως ὁ θεῖος φόβος, [ποὺ εἶναι] καὶ ἡ πρώτη ἐντολή, ὅλα τὰ ὑπερνικᾶ· καὶ ὅποιος δὲν ἔχει αὐτὸν [τὸ φόβο], δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ κανένα ἄλλο καλό. Διότι πῶς θὰ μπορέσῃ νὰ τηρήσῃ μία ἐντολὴ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει τὸν φόβο, ἐκτὸς κι ἂν αὐτὸς ἔχῃ φθάσει στὴν ἀγάπη; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἄρχισε ἀπὸ τὸν φόβο, ἀκόμη κι ἂν δὲν καταλαβαίνῃ, πῶς ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ αὐτὸν ὁ εἰσαγωγικὸς φόβος. Ἐὰν δὲ λέγῃ κάποιος, ὅτι ἀπὸ ἄλλη ὁδὸ βάδισε πρὸς τὴν ἀγάπη, [αὐτὸς τότε] ἦταν αἰχμάλωτος, εἴτε ἀπὸ πνευματικὴ χαρά, εἴτε

πνευματικῆς χαρᾶς, εἴτε ἐξ ἀναισθησίας, ὡς οἱ περάσαντες κοιμώμενοι τὸν ποταμόν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἁγίου Ἐφραίμ. Διότι ὁ τοιοῦτος ἐκ τῶν πολλῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν ὧν ἠξιώθη, χάριτι, ἐκπληττόμενος, ἀγαπᾶ τὸν εὐεργέτην. Ὅταν δέ τις ἀναισθήτως διάγων ἐν τρυφῇ καὶ δόξῃ, ὡς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, καὶ δοκῶν ὅτι οἱ τηκόμενοι ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ ἐν πειρασμοῖς διάγοντες ἐξ ἁμαρτιῶν πάσχουσι, κατεπαίρεται τούτων ἐξ ἀπονίας, ἡγούμενος ἑαυτὸν ἄξιον τῆς τοιαύτης ἀνέσεως, ἧς ἔτυχεν ἀνάξιος ὤν, ἐκ τοῦ ἀνάξιον ἑαυτὸν ποιῆσαι τῆς μελλούσης ζωῆς· καὶ διὰ τῆς ἀλόγου φιλίας τῆς προσκαίρου σκοτίζεται· καὶ ἴσως δοκεῖ ὅτι εἰς τὴν ἀγάπην ἔφθασεν, κἀκ τούτου εὐεργετεῖται ὑπὲρ ἐκείνους· δι' ὃ καὶ ταῦτα ἠγνόησε τὴν περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ συγκατάβασιν. Ὅθεν καὶ ἀναπολόγητος ἐν τῇ κρίσει εὑρεθήσεται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀκούσει δικαίως τό, Ἀπέλαβες τὰ

ἀπὸ ἀναισθησία, ὅπως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι πέρασαν κοιμισμένοι τὸν ποταμό, κατὰ τὸν λόγο τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ[θ']. Διότι αὐτὸς [ὁ ἄνθρωπος] ἀπὸ τὶς πολλὲς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, τὶς ὁποῖες ἀξιώθηκε κατὰ Χάριν, κυριευόμενος ἀπὸ ἔκπληξι, ἀγαπᾶ [πιὸ πολὺ] τὸν Εὐεργέτη. Ὅταν ὅμως ζῇ κάποιος ἀναίσθητα, μὲ ἀπολαύσεις καὶ μὲ δόξα, ὅπως ὁ πλούσιος ἐκεῖνος [τῆς Παραβολῆς] καὶ νομίζῃ ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι λειώνουν ἀπὸ φόβο καὶ ζοῦν μὲ πειρασμούς, πάσχουν ἐξαιτίας τῶν ἁμαρτιῶν τους, ὑπερηφανεύεται εἰς βάρος τους ἀπὸ ἀλαζονεία, ἐπειδὴ θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του ἄξιο γι' αὐτὴν τὴν ἄνεσι, τὴν ὁποία ἀπολαμβάνει, ἂν καὶ εἶναι [πραγματικὰ] ἀνάξιος, ἐπειδὴ [αὐτὸς] ἔκανε τὸν ἑαυτόν του ἀνάξιο γιὰ τὴν μέλλουσα ζωή· καὶ σκοτίζεται μὲ τὴν ἄλογη φιλία τῆς προσκαίρου [ζωῆς]· καὶ ἴσως νομίζῃ, ὅτι ἔφθασε [νὰ ἀξιωθῇ] τῆς ἀγάπης [τοῦ Θεοῦ] καὶ ἐξ αἰτίας Αὐτοῦ, εὐεργετεῖται περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους [ποὺ ὑποφέρουν]· γι' αὐτὸ καὶ [γιὰ ὅλα] αὐτά, ἀγνόησε τὴν συγκατάβασι τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτόν. Ἔτσι καὶ αὐτός, θὰ βρεθῇ ἀναπολόγητος κατὰ τὴν [ἡμέρα] τῆς Κρίσεως, καὶ δίκαια θὰ ἀκούσῃ τὸ

ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου[28]*. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐκ τοῦ εἶναι πολλοὺς τῶν ἀπίστων τοιούτους ἀναξίως εὐεργετουμένους καὶ οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων μακαρίζει αὐτούς, ἢ λέγει, ὅτι ἄξιοί εἰσι τοῦ ὑπὸ Θεοῦ ἀγαπᾶσθαι, ἢ τὸν Θεὸν ἀγαπῶσι, καὶ τούτου χάριν εὐημεροῦσιν ἴσως κατὰ τὸν βίον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.*

Ὁ δὲ φόβος Κυρίου διττός ἐστιν, ὡς ἡ πίστις· τὰ μὲν εἰσαγωγικά, τὰ δὲ τέλεια καὶ ἐκ τῶν εἰσαγωγικῶν γινόμενα. Ὁ γὰρ φοβούμενος τὰς κολάσεις, φοβεῖται ὡς δοῦλος καὶ ἐκκλίνει ἀπὸ τῶν κακῶν· τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ[29]*· καὶ φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς*[30]*. Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦ εἰσαγωγικοῦ φόβου εἴρηται, κατὰ τὸν Ἅγιον Δωρόθεον, ἵνα φόβῳ τῶν ἀπειλῶν, ἐρχώμεθα οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς μετάνοιαν, ζητοῦντες πῶς εὕρωμεν λύσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Καὶ πάλιν ἀναστρεφόμενος ἐν ἡμῖν ὁ φόβος διδάσκει ἡμᾶς τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς· ὡς λέ-*

«ἀπήλαυσες τὰ ἀγαθά σου στὴν ζωή σου». Καὶ αὐτὸ [εἶναι] φανερό, ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀπίστους, οἱ ὁποῖοι ἀναξίως εὐεργετοῦνται, καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς συνετοὺς δὲν τοὺς μακαρίζει, οὔτε λέγει, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι νὰ τοὺς ἀγαπᾷ ὁ Θεός, ἢ ὅτι ἀγαποῦν τὸν Θεὸ καὶ γι᾽ αὐτὸ τὸν λόγο ἴσως εὐημεροῦν στὴν ζωή τους. Καὶ αὐτὰ λοιπὸν ἔτσι [ἔχουν].

Ὁ δὲ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι δύο εἰδῶν, ὅπως καὶ ἡ πίστι· [καὶ στὰ δύο ὑπάρχουν] ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν τὰ εἰσαγωγικά, [καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου] τὰ τέλεια, τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος φοβᾶται τὶς τιμωρίες, φοβᾶται, ὅπως ὁ δοῦλος, καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ κακά· «γιὰ τὸν φόβο τοῦ Κυρίου, ὁ καθένας ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ κακό», καὶ «θὰ σᾶς διδάξω τὸν φόβο τοῦ Κυρίου» [λέγει ἡ Γραφή]. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ παρόμοια, γιὰ τὸν εἰσαγωγικὸ φόβο ἔχουν λεχθῆ, κατὰ τὸν ἅγιο Δωρόθεο', γιὰ νὰ ἐρχώμαστε ἀπὸ τὸν φόβο τῶν ἀπειλῶν, οἱ ἁμαρτωλοὶ σὲ μετάνοια, ζητώντας πῶς νὰ βροῦμε συγχώρησι τῶν ἁμαρτιῶν μας. Καὶ πάλι, ἀφοῦ παραμείνῃ μέσα μας ὁ φόβος, [αὐτὸς πλέον] μᾶς διδάσκει τὴν ὁδὸν τῆς

γει· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν[31]*. Καὶ ὅσον τις ἀγωνίζεται εἰς τὸ ἀγαθόν, τοσοῦτον ὁ φόβος αὔξει ἐν αὐτῷ, μέχρις ἂν καὶ τὰ λεπτότατα αὐτοῦ πταίσματα, ἅπερ εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο ποτέ, ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας ὑπάρχων, δείκνυσιν αὐτῷ· καὶ τοῦ φόβου τελειωθέντος, τελειοῦται ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ πένθους καὶ οὐκ ἔτι ἁμαρτῆσαι θελήσειεν, ἀλλὰ φοβούμενος τὴν ἐπιστροφὴν τῶν παθῶν, μένει ἐν τῷ ἁγνῷ φόβῳ ἄτρωτος. Ὁ φόβος Κυρίου, φησίν, ἁγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος*[32]*. Διότι ὁ πρῶτος φόβος οὐχ ἁγνός, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξ ἁμαρτιῶν ἐστιν. Νῦν δὲ χωρὶς ἁμαρτίας, φοβεῖται ὁ καθαρθείς, οὐχ ὡς πταίων, ἀλλ᾽ ὡς τρεπτὸς ἄνθρωπος καὶ πρόχειρος εἰς τὸ κακόν. Καὶ ὅσον ὑψωθῇ τῇ κτήσει τῶν ἀρετῶν, τοσοῦτον φοβεῖται, ὡς ταπεινόφρων. Καὶ εἰκότως· πᾶς γὰρ ὁ ἔχων πλοῦτον, φοβεῖται πολλὰ τήν τε ζημίαν, τὴν κόλασιν καὶ τὴν ἀτιμίαν, μετὰ καὶ*

ζωῆς· ὅπως λέγει «φεῦγε ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ κάνε τὸ καλό». Καὶ ὅσο [περισσότερο] ἀγωνίζεται κανεὶς στὸ ἀγαθό, τόσο [περισσότερο] αὐξάνεται σ᾽ αὐτὸν ὁ φόβος [τοῦ Θεοῦ], ἕως ὅτου φανερώσῃ σ᾽ αὐτὸν καὶ τὰ πιὸ λεπτὰ [καὶ μικρὰ] πταίσματά του, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ὑπελόγισε σὲ τίποτε, ἐπειδὴ [ὁ ἴδιος] βρισκόταν στὸ σκοτάδι τῆς ἄγνοιας. Καὶ ὅταν ὁ φόβος [φθάσῃ] νὰ γίνῃ τέλειος, [τότε] τελειώνεται [καὶ] ὁ ἄνθρωπος, μέσῳ τοῦ πένθους· καὶ δὲν θὰ ἤθελε πλέον νὰ ἁμαρτήσῃ, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοβεῖται τὴν ἐπιστροφὴ τῶν παθῶν [ἐντός του], παραμένει ἄτρωτος [ἀπὸ αὐτὰ] μέσα στὸν ἁγνὸ φόβο. Λέγει [ὁ Ψαλμός], «ὁ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι ἁγνὸς καὶ παραμένει εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων». Διότι ὁ πρῶτος φόβος δὲν [εἶναι] ἁγνός, ἀλλὰ μᾶλλον προέρχεται ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Ὅμως τώρα ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει καθαρθῇ, φοβᾶται καὶ χωρὶς [νὰ ὑπάρχῃ] ἁμαρτία, ὄχι σὰν νὰ φταίῃ, ἀλλὰ ὡς ἄνθρωπος εὐμετάβολος καὶ πρόχειρος στὸ κακό. Καὶ ὅσο θὰ ὑψωθῇ μὲ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, τόσο πιὸ πολὺ φοβᾶται ἀπὸ ταπεινοφροσύνη. Καὶ εἶναι φυσικό· διότι ὁ κάθε πλούσιος φοβᾶται πολὺ καὶ τὴν μεγάλη ζημία, τὴν τιμωρία καὶ τὴν ἀτίμωσι, μετὰ

τὴν τοῦ ὕψους πτῶσιν· ὁ δὲ πτωχὸς ἄφοβος μένει ὡς τὰ πολλά· μόνον τὸ μὴ δαρῆναι φοβεῖται. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τελείων σφόδρα καὶ καθαρῶν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι εἴρηται. Εἰδέ τις πταίων ἔτι, κἂν ἐλάχιστα καὶ μηδαμινὰ πταίσματα, μὴ πλανηθῇ. Πεπλάνηται, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος· οὐ γάρ ἐστιν ὁ τοιοῦτος φόβος ἁγνός, οὐδὲ ταπείνωσις, ἀλλὰ δουλικὴ εὐγνωμοσύνη καὶ φόβος τῶν ἀπειλῶν. Δι᾽ ὃ καὶ δέεται ὁ τοιοῦτος διορθώσεως τοῦ λογισμοῦ, ἵνα μάθῃ ἐν ποίῳ φόβῳ ἐστί, καὶ διὰ τοῦ ἀκροτάτου πένθους ἐν τῇ ὑπομονῇ τῶν θλίψεων καθαίρῃ αὐτοῦ τὰ πταίσματα, καὶ οὕτως ἐλθεῖν δυνηθῇ εἰς τὸν τέλειον φόβον, χάριτι Χριστοῦ. Σημεῖον δὲ τοῦ πρώτου φόβου, τὸ μισεῖν καὶ ὀργίζεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ὁ πληγεὶς ὑπὸ θηρός· τοῦ δὲ τελείου, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἀρετήν, καὶ φοβεῖσθαι τὴν τροπήν, ὅτι οὐδεὶς ἀναλλοίωτος. Ὅθεν ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐν τῷ βίῳ τού-

καὶ ἀπὸ τὴν πτῶσι ἀπὸ τὸ ὕψος [ποὺ εὑρίσκεται]· ὁ πτωχὸς ὅμως, μένει ἄφοβος στὰ πιὸ πολλά· [τὸ] μόνο ποὺ φοβᾶται [εἶναι] νὰ μὴν τὸν δείρουν. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔχουν λεχθῆ, γιὰ ὅσους εἶναι εξαιρετικὰ τέλειοι καὶ καθαροὶ στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Ἂν ὅμως κανεὶς σφάλῃ ἀκόμη [καὶ ἁμαρτάνῃ], ἔστω καὶ σὲ ἐλάχιστα καὶ μηδαμινὰ πταίσματα, ἂς μὴν πλανηθῇ [καὶ θεωρήσῃ, ὅτι ἔχει ἤδη ἀποκτήσει τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ]. Ἔχει πλανηθῆ, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος, διότι ὁ φόβος αὐτὸς δὲν εἶναι ἁγνός, οὔτε ἔχει ταπείνωσι, ἀλλὰ δουλικὴ εὐγνωμοσύνη καὶ φόβο τῶν ἀπειλῶν. Γι᾽ αὐτὸ καὶ χρειάζεται αὐτὸς [ὁ ἄνθρωπος], νὰ διορθώσῃ τὸν λογισμό του, γιὰ νὰ μάθῃ σὲ ποιὸ φόβο εὑρίσκεται καὶ μέσῳ τοῦ ἀκροτάτου πένθους μὲ τὴν ὑπομονὴ τῶν θλίψεων, νὰ καθαρίζῃ [τὴν ψυχή του] ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες· καὶ ἔτσι νὰ μπορέσῃ νὰ φθάσῃ στὸν τέλειο φόβο, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ. [Χαρακτηριστικὸ] σημεῖο τοῦ πρώτου φόβου, [εἶναι] τὸ νὰ μισῇ [κάποιος] καὶ νὰ ὀργίζεται ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας, ὅπως αὐτός, ὁ ὁποῖος πληγώθηκε ἀπὸ θηρίο· τοῦ δὲ τελείου [φόβου γνώρισμα εἶναι], τὸ νὰ ἀγαπᾷ [κανεὶς] τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ φοβᾶται τὴν ἀλλοίωσι, διότι κανεὶς δὲν εἶναι ἀμετάβλητος. Ὥστε

τῳ ὀφείλομεν ἀεὶ τὴν πτῶσιν φοβεῖσθαι, ὁρῶντες τὸν Μέγαν Προφήτην καὶ Βασιλέα ἐπὶ δυσὶν ἁμαρτήμασι πενθοῦντα[33] καὶ τὸν Σολομῶντα εἰς τοσαύτην κακίαν ἐκκλίναντα[34]· καὶ ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ[35]. Εἰδὲ λέγει τις, ὅτι ἡ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον[36], κατὰ τὸν Θεολόγον, καλῶς λέγει· ἀλλὰ τὸν πρῶτον καὶ εἰσαγωγικόν· περὶ δὲ τοῦ τελείου φόβου φησὶν ὁ Δαβίδ· μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα[37]· ἤγουν τὸ φιλεῖν σφόδρα τὴν ἀρετήν. Οὗτος δὲ ἐν τῇ τάξει τοῦ υἱοῦ ὑπάρχει, διότι οὐκ ἐκ φόβου τῶν κολάσεων τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ᾽ ἐξ ἀγάπης τῆς ἔξω βαλλούσης τὸν φόβον[38]. Διὰ τοῦτο θελήσει σφόδρα, καὶ οὐχ ὡς δοῦλος κατ᾽ ἀνάγκην ποιῶν τὰς ἐντολάς, φόβῳ τῶν κολάσεων· ὧν ρυσθείημεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

γιὰ κάθε πρᾶγμα στὴν ζωὴ αὐτὴ ὀφείλομε πάντοτε νὰ φοβώμαστε τὴν πτῶσι, βλέποντας τὸν μέγα Προφήτη καὶ Βασιλέα [Δαβίδ], νὰ πενθῇ γιὰ τὰ δύο ἁμαρτήματα καὶ τὸν Σολομῶντα, ὁ ὁποῖος ἐξέπεσε σὲ τόση κακία· καὶ ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος], «ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι στέκεται [καλά], ἂς προσέχῃ νὰ μὴν πέσῃ». Ἐὰν δὲν κάποιος λέγῃ, «ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκδιώκει τὸν φόβο», κατὰ τὸν Θεολόγο [Ἰωάννη], ὀρθὰ λέγει· ἀλλὰ [νὰ ξέρῃ, ὅτι ἐννοεῖ] τὸν πρῶτο καὶ εἰσαγωγικὸ φόβο· γιὰ τὸν τέλειο δὲ φόβο, λέγει ὁ Δαβίδ, «μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος φοβᾶται τὸν Κύριο καὶ μὲ ὅλη του τὴν θέλησι καὶ τὸν πόθο, θὰ τηρήσῃ τὶς ἐντολές Του»· αὐτὸ σημαίνει τὸ νὰ ἀγαπᾷ [ὁ ἄνθρωπος] πολὺ τὴν ἀρετή. Καὶ αὐτὸς εἶναι [πλέον] στὴν τάξι τοῦ υἱοῦ, διότι δὲν τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ τὸν φόβο τῶν τιμωριῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη, «ἡ ὁποία διώχνει τὸν φόβο». Γι᾽ αὐτὸ θὰ θελήσῃ, μὲ σφοδρότητα, νὰ τηρήσῃ τὶς ἐντολὲς καὶ ὄχι σὰν δοῦλος ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὸν φόβο τῶν κολάσεων· ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἴθε νὰ λυτρωθοῦμε, μὲ τὴν Χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν Ὁποῖο πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησι εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Τέταρτος ἰδοὺ περὶ τῆς εὐσεβείας
Λόγος ὁ παρὼν τυγχάνει, καὶ στοιχεῖον
Τὸ δέλτα καὶ γὰρ ὁ ψῆφος οὗτος κεῖται,
Ἔχει δὲ αὐτὸς ἐγκράτειαν, διότι
Ἀρχὴ τῶν ὀκτὼ ἀντιπάλων τυγχάνει,
Τῶν ὀκτὼ παθῶν, ἅμα τῇ σωφροσύνῃ.
Αὗται γάρ εἰσιν ἔργα τῆς εὐσεβείας.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Τέταρτος λοιπὸν περὶ τῆς εὐσεβείας
Λόγος ὁ παρών, μὲ Δέλτα τὸ στοιχεῖον,
Ποὺ εἶναι ἤδη ἑπόμενον ψηφίον,
Περιέχει δὲ ἐγκράτειαν, διότι
Εἶναι ἡ ἀρχὴ ὀκτὼ τῶν ἀντιπάλων,
Τῶν ὀκτὼ παθῶν μαζὶ μὲ σωφροσύνη
Ποὺ εἶναι αὐτὲς τῆς εὐσεβείας ἔργα.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Δ′

[11.] Δῆλον ὅτι ἡ εὐσέβεια πολυειδὴς καὶ πολύτροπος ὀνομασία ἐστί, καθὼς ἡ ἔξω φιλοσοφία· διότι, ὥσπερ τὰ δέκα μαθήματα ὅταν συντελεσθῶσι, τότε λέγεται φιλοσοφία, καὶ οὐχ ἓν μόνον ἢ δύω μαθήματά ἐστιν ἡ ὀνομασία αὕτη, ἀλλ᾽ ἡ τῶν δέκα μαθημάτων προσηγορία· οὕτω καὶ ἡ εὐσέβεια οὐκ ἔστι μιᾶς ἀρετῆς ὀνομασία, ἀλλὰ πασῶν τῶν ἐντολῶν προσηγορία· ἐκ τοῦ εὐσε-

11. Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι πολύμορφη καὶ πολύτροπη ὀνομασία, καθὼς ἡ κοσμικὴ φιλοσοφία· διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ὁλοκληρωθοῦν τὰ δέκα μαθήματα[2], τότε λέγεται φιλοσοφία, καὶ ἡ ὀνομασία αὐτὴ δὲν δίνεται γιὰ ἕνα ἢ μόνον δύο μαθήματα, ἀλλὰ [εἶναι χαρακτηριστικὴ] προσωνυμία [καὶ] γιὰ τὰ δέκα μαθήματα· ἔτσι καὶ ἡ εὐσέβεια, δὲν εἶναι ὀνομασία μιᾶς μόνο ἀρετῆς, ἀλλὰ [δίνεται ὡς κατονομασία] ὅλων τῶν ἐντολῶν· [παράγεται δὲ] ἀπὸ τὸ

βεῖν, ἤγουν καλῶς δουλεύειν. Εἰ δέ τις λέγει, ὅτι περὶ πίστεως ὁ λόγος, τὸ σέβεσθαι καλῶς, εἰπάτω ἡμῖν πῶς μετὰ τὸ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, τότε πιστεύει τις; καὶ οὐ μᾶλλον πρῶτον πιστεύει τῷ Κυρίῳ, καὶ οὕτω φοβεῖται αὐτόν; Ὥστε ἐκ πίστεως ὁ φόβος, κἀκ τούτου ἡ εὐσέβεια, κατὰ τὸν Προφήτην, ὃς ἄνωθεν εἰρηκὼς περὶ τῆς σοφίας, καὶ κατερχόμενος, ἔφη· πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ[39]*· καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ φόβου ἀρξάμενος εἰς τὸ πένθος ὡδήγησε τὸν ἔχοντα φόβον.* ***[12.]*** *Καὶ λοιπὸν κατὰ τάξιν εἰπεῖν περὶ πάσης εὐσεβείας, ἤγουν ἐργασίας πνευματικῆς, οὐκ ἔστι καιρός· ἀλλὰ τὰς πρὸ τῆς μεγάλης πίστεως καὶ τοῦ ἁγνοῦ φόβου σωματικὰς πράξεις ἐάσαντες, ὡς ὑπὸ πάντων γινωσκομένας, περὶ τῶν φυτῶν τοῦ νοητοῦ Παραδείσου, ἤγουν τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν ἐν ἐπιτόμῳ τῆς χάριτος συνεργούσης, ῥηθήσεται· ἐξ ὧν ἡ περιεκτι-*

[ρῆμα] εὐσεβῶ, δηλαδὴ ὑπηρετῶ καλῶς. Ἐὰν δὲ κάποιος λέγῃ, ὅτι ὁ λόγος, [δηλαδὴ] τὸ νὰ σεβώμαστε καλῶς [τὸν Θεό, ἀναφέρεται] στὴν πίστι, ἂς μᾶς πῇ πῶς, ἀφοῦ [πρῶτα] φοβᾶται κανεὶς τὸν Κύριο, τότε Τὸν πιστεύει; Καὶ δὲν [συμβαίνει τὸ ἀντίθετο], πρῶτα μᾶλλον νὰ πιστεύῃ [κανεὶς] τὸν Κύριο καὶ ὕστερα νὰ Τὸν φοβᾶται; Ὥστε ὁ φόβος [προέρχεται] ἀπὸ τὴν πίστι καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἡ εὐσέβεια, κατὰ τὸν Προφήτη [Ἠσαΐα], ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εἶχε μιλήσει ἀρχικὰ γιὰ τὴν σοφία καὶ κατόπιν, προχωρώντας πρὸς τὰ κάτω, εἶπε· «πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ». Καὶ ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἄρχισε ἀπὸ τὸν φόβο, ὁδήγησε στὸ πένθος ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔχει [ἀποκτήσει] τὸν φόβο.

12. Καὶ λοιπόν, νὰ μιλήσωμε τώρα μὲ τὴν σειρὰ γιὰ τὸ σύνολο τῆς εὐσεβείας, δηλαδὴ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, δὲν εἶναι ὁ καιρός· ἀλλὰ ἀφοῦ ἀφήσωμε κατὰ μέρος τὶς πρὶν ἀπὸ τὴν μεγάλη πίστι καὶ τὸν ἁγνὸ φόβο σωματικὲς πράξεις, γιατὶ σὲ ὅλους εἶναι γνωστές, θὰ ἀναφερθῇ [ὁ λόγος] ἐπιγραμματικὰ εἰς τὰ φυτὰ τοῦ νοητοῦ Παραδείσου, δηλαδὴ στὶς ψυχικὲς ἀρετές, μὲ τὴν βοήθεια τῆς Χάριτος· ἀπὸ τὶς ὁποῖες [προέρχεται] ἡ περιεκτικὴ [γενι-

κὴ ἐγκράτεια, ἡ ἀποχὴ πάντων τῶν παθῶν φημι· ἀλλ᾽ ἐπεί ἐστιν ἄλλη μερικὴ ἐν ταῖς σωματικαῖς πράξεσιν, ἐκείνη μέν, τὴν χρῆσιν διδάσκει τῶν βρωμάτων καὶ πομάτων, αὕτη δέ, κατέχει πάντα λογισμὸν καὶ πᾶσαν κίνησιν μελῶν μὴ κατὰ Θεὸν γινομένην, ἥτις λέγεται ἐγκράτεια τῶν παθῶν· οὐκ ἀνέχεται δὲ ὁ ταύτην ἔχων ὅλως λογισμόν, ἢ λόγον, ἢ κίνημα ποδός, ἢ χειρός, ἢ τινὸς τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ σώματος, παρὰ τὴν χρῆσιν τὴν ἀναγκαίαν τοῦ σώματος, ἤγουν τοῦ ζῆσαι σωματικῶς καὶ σωθῆναι ψυχικῶς. Κἀντεῦθεν πληθύνονται οἱ πειρασμοὶ τῶν δαιμόνων, ὁρῶντες τὸν ἐν σώματι Ἄγγελον, τῇ προθυμίᾳ καὶ ἐργασίᾳ τῶν καλῶν. Καὶ τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐργάσασθαι καὶ φυλάττειν[40]*, διότι ἔργον ἐστὶ τέλειον καὶ δεῖται φυλακῆς ἀδιαλείπτου, μήπως λάθῃ τι τῶν ἔξω ἱσταμένων παθῶν καὶ εἰσέλθῃ.*

[13.] Καὶ οὐχ ὁμοίως ἔχουσιν αἱ δύω ἐγκράτειαι καὶ αἱ σωφροσύναι· ἀλλ᾽ ἡ μὲν τὴν πορνείαν κατέχει καὶ

κὴ] ἐγκράτεια, ἐννοῶ [δηλαδὴ] ἡ ἀποχὴ ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη· ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπάρχει [καὶ] ἡ ἄλλη, ἡ μερικὴ [ἐγκράτεια, ἡ ἐφαρμοζομένη] στὶς σωματικὲς πράξεις [καὶ εἶναι] αὐτὴ μέν, [ἡ ὁποία] διδάσκει τὴν [ὀρθὴ] χρῆσι τῶν φαγητῶν καὶ τῶν ποτῶν· [ἡ ἄλλη ὅμως, ποὺ εἶναι ἡ γενικὴ ἐγκράτεια], αὐτὴ ἀναχαιτίζει κάθε λογισμὸ καὶ κάθε κίνησι τῶν μελῶν [τοῦ σώματος], ποὺ δὲν γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία λέγεται ἐγκράτεια τῶν παθῶν. Ἐκεῖνος δέ, ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει [ἀποκτήσει], δὲν ἀνέχεται διόλου λογισμὸ ἢ λόγο ἢ κίνημα ποδιοῦ ἢ χεριοῦ, ἢ κάποιου ἄλλου μέλους τοῦ σώματος, [ποὺ γίνεται] ἐκτὸς τῆς ἀναγκαίας χρήσεως τοῦ σώματος, δηλαδὴ [ὅ,τι χρειάζεται κανεὶς γιὰ] νὰ ζήσῃ σωματικὰ καὶ νὰ σωθῇ ψυχικά. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖ, πολλαπλασιάζονται οἱ πειρασμοὶ τῶν δαιμόνων, ὅταν βλέπουν τὸν ἄνθρωπο [νὰ γίνεται] ἐν σώματι Ἄγγελος μὲ τὴν προθυμία καὶ τὴν ἐργασία τῶν καλῶν. Καὶ αὐτὸ [θὰ μποροῦσε νὰ πῇ κανείς], ὅτι εἶναι τὸ «νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ φυλάττῃ», διότι [αὐτὸ] εἶναι ἔργο τέλειο καὶ χρειάζεται ἀδιάκοπη ἐπαγρύπνησι [ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο], μήπως διαφύγῃ τὴν προσοχή του καὶ εἰσέλθῃ μέσα του κανένα ἀπὸ τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα στέκονται [ἀπειλητικὰ] ἀπ᾽ ἔξω.

13. Καὶ δὲν εἶναι ὅμοιες [καταστάσεις] οἱ δύο ἐγκράτειες καὶ οἱ σωφροσῦνες· ἀλλὰ ἡ μὲν [πρώτη προαναφερθεῖσα μερικὴ ἐγκράτεια καὶ

τὰ αἴσχιστα πάθη· ἡ δὲ καὶ τὸν λεπτότατον λογισμὸν καὶ ἀναμάρτητον συνάγει πρὸς ἑαυτὴν καὶ δι᾽ ἑαυτῆς ἀνάγει πρὸς τὸν Θεόν. Διά τοι τοῦτο, οὐδὲ ἀκριβῶς διὰ λόγου δύναταί τις λέγειν, ἢ γινώσκειν ἐξ ἀκοῆς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς πείρας εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ γνῶσιν ἑκάστης τούτων τῶν σφόδρα ἐκπληττόντων [recte: ἐκπληττουσῶν] τὸν νοῦν ἔρχεται. Καὶ πῶς ὀνομασίᾳ ψιλῇ τοσαῦτα δύναται, ὥστε ἀνάγειν τὸν χοῦν καὶ ποιῆσαι ἄϋλον τὸν ἔνυλον. Ἄλλα μὲν ὀνόματα καὶ ἡ ἔξω παιδεία γινώσκει, τί εἰσιν, ἐξ ἐτυμολογίας τὴν ἀφορμὴν λαμβάνουσα· ἡ δὲ πεῖρα καὶ κτῆσις τῶν ἀρετῶν, Θεοῦ δέεται καὶ διὰ κόπου πολλοῦ καὶ χρόνου γίνεται, καὶ μάλιστα τῶν τῆς ψυχῆς, διὰ τὸ εἶναι ταύτας μυστικωτέρας καὶ κυρίως ἀρετάς. Αἱ γὰρ σωματικαὶ ἀρεταί, μᾶλλον δὲ ἀρετῶν ἐργαλεῖα, εὐκολώτεραί εἰσιν, εἰ καὶ πόνων σωματικῶν δέονται. Αἱ δὲ τῆς ψυχῆς, εἰ καὶ λογισμοῦ μόνου

σωφροσύνη] εἶναι χαλινὸς γιὰ τὴν πορνεία καὶ τὰ πιὸ αἰσχρὰ πάθη, ἡ δὲ [ἄλλη γενικὴ ἐγκράτεια καὶ σωφροσύνη] συνάγει μέσα της καὶ τὸν πιὸ λεπτὸ καὶ ἀναμάρτητο λογισμὸ καὶ μέσῳ αὐτῆς τὸν ἀνυψώνει πρὸς τὸν Θεό. Γι᾽ αὐτό, μὲ κανένα λόγο δὲν μπορεῖ νὰ περιγράψῃ κανεὶς [αὐτὰ] μὲ ἀκρίβεια, ἢ νὰ τὰ γνωρίζῃ ἐξ ἀκοῆς, ἀλλὰ [μόνον] ἀπὸ τὴν πεῖρα ἔρχεται στὴν ἐργασία καὶ στὴν γνῶσι τῆς κάθε μιᾶς ἀπὸ αὐτές, οἱ ὁποῖες ὁδηγοῦν σὲ μεγάλη ἔκπληξι τὸν νοῦ [τοῦ ἀνθρώπου]. Καὶ πῶς [ἡ ἐγκράτεια] μὲ τὴν ἁπλῆ αὐτὴ ὀνομασία, ἔχει τόση μεγάλη δύναμι, ὥστε νὰ ἀνυψώνῃ τὸ χῶμα [ποὺ εἶναι ὁ ἄνθρωπος] καὶ νὰ κάνῃ ἄϋλο τὸν ὑλικό. Ἡ κοσμικὴ παιδεία κατανοεῖ μὲν τὴν σημασία τῶν διαφόρων ὀνομασιῶν, παίρνοντας τὴν ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἐτυμολογία τους· ἡ πεῖρα ὅμως καὶ ἡ ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ γίνεται μὲ πολὺ κόπο καὶ χρόνο· καὶ μάλιστα [ὅταν πρόκειται γιὰ ἀρετὲς] τῆς ψυχῆς, διότι αὐτὲς εἶναι οἱ πλέον μυστικὲς καὶ σπουδαῖες ἀρετές. Ἐπειδὴ οἱ σωματικὲς ἀρετές, μᾶλλον δὲ [νὰ τὶς ὀνομάσωμε] ἐργαλεῖα τῶν ἀρετῶν[ια'], εἶναι εὐκολότερες, ἂν καὶ ἀπαιτοῦνται γι᾽ αὐτὲς σωματικοὶ κόποι. Οἱ δὲ ἀρετὲς τῆς ψυχῆς, ἂν καὶ χρειάζωνται μόνο τὴν ἐπιστα-

ἐπιστασίας δέονται, ἀλλὰ δυσκατόρθωτον ἔχουσι τὴν κτῆσιν. [14.] Διὰ τοῦτο ὁ νόμος ἐν πρώτοις φησί, πρόσεχε σεαυτῷ[41]*. Περὶ τούτου τοίνυν τοῦ ῥητοῦ ἔγραψεν ὁ Μέγας Βασίλειος λόγον ἀξιάγαστον· ἡμεῖς δὲ τί ἐροῦμεν μηδ᾽ ὅλως προσέχοντες, ἀλλὰ κατὰ τοὺς Φαρισαίους τινὲς ἐσμέν· νηστείας μὲν καὶ ἀγρυπνίας καὶ τὰ τοιαῦτα ἴσως ἔχουσί τινες, καὶ πολλάκις ἐν γνώσει μερικῇ· διάκρισιν δὲ μὴ ἔχοντες, διὰ τὸ μὴ θέλειν ἡμᾶς προσέχειν ἑαυτοῖς καὶ γινώσκειν τί τὸ ζητούμενον ἐξ ἡμῶν· οὐδὲ γὰρ θέλει τις ὑπομένειν ἐν προσοχῇ λογισμῶν, ἵνα ἴσως πεῖραν λάβῃ ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων καὶ πειρασμῶν, καὶ κἂν γένηται τοῖς ἄλλοις ἔμπειρος ναύτης, μήτι γε ναύκληρος. Ἀλλ᾽ ὡς ὁρῶμεν πάντες τυφλοὶ ὄντες, λέγομεν, ὅτι βλέπομεν κατὰ τοὺς Φαρισαίους. Διὰ τοῦτο, φησί, μεῖζον λήψονται κρῖμα*[42]*. Εἰ γὰρ τυφλοὶ ἦμεν, οὐκ ἂν εἴχομεν κρῖμα, ἀλλ᾽ ἤρκει ἡμῖν*

σία τοῦ λογισμοῦ, ὅμως ἔχουν δυσκολοκατόρθωτη τὴν ἀπόκτησί τους.

14. Γι᾽ αὐτὸ ὁ Νόμος, λέγει στὴν ἀρχή· «πρόσεχε τὸν ἑαυτόν σου». Περὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ ρητοῦ, ἔγραψε ὁ Μέγας Βασίλειος[ιβ΄] λόγο ἀξιοθαύμαστο· ἐμεῖς ὅμως, τί νὰ ποῦμε, ὅταν δὲν ἔχωμε καμμία προσοχή, ἀλλὰ μερικοὶ εἴμαστε σὰν τοὺς Φαρισαίους· νηστεῖες μὲν καὶ ἀγρυπνίες καὶ τὰ παρόμοια, ἴσως κάποιοι τὰ ἔχουν καὶ πολλὲς φορὲς μὲ μερικὴ [πνευματικὴ] γνῶσι· ὅμως, δὲν ἔχομε τὴν διάκρισι, ἐπειδὴ δὲν θέλομε ἐμεῖς νὰ προσέχωμε τοὺς ἑαυτούς μας καὶ νὰ γνωρίσωμε τί [εἶναι] ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο ζητεῖται ἀπὸ ἐμᾶς· διότι οὔτε θέλει κανείς μας νὰ δείχνῃ ὑπομονὴ στὴν προσεκτικὴ [ἐπιτήρησι] τῶν λογισμῶν, γιὰ νὰ λάβῃ ἴσως πεῖρα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πολέμους καὶ πειρασμοὺς καὶ νὰ γίνῃ [ἔτσι] τουλάχιστον γιὰ τοὺς ἄλλους, ἔμπειρος ναύτης ἢ καὶ πλοίαρχος. Ἀλλὰ ὅλοι, σὰν νὰ ἔχωμε ὅρασι, ἐνῶ εἴμαστε τυφλοί, λέμε ὅτι βλέπομε, ὅπως οἱ Φαρισαῖοι. Γι᾽ αὐτό, λέγει [ο Κύριος], «θὰ λάβουν μεγαλύτερη καταδίκη». Διότι, ἐὰν εἴμασταν τυφλοί, δὲν θὰ εἴχαμε κατάκρισι, ἀλλὰ θὰ μᾶς ἀρκοῦσε ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ

ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ τὸ ὁμολογεῖν τὴν ἧτταν καὶ τὴν ἀγνωσίαν· ἀλλ᾽ οἴμοι! Διὰ τοῦτο μείζονα ἔχομεν κατάκρισιν, κατὰ τοὺς Ἕλληνας, ὡς φησιν ὁ Σολομών[43]· ὅτι τοσαῦτα ἐπενόησαν καὶ τὸ ζητούμενον ἀπώλεσαν. [15.] Λοιπὸν σιωπήσωμεν ὡς μὴ ἔχοντες ἐργασίαν; Ἀλλὰ χεῖρον γίνεται· μᾶλλον δέ, φησί, καὶ ἐλέγχετε· τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν[44]. Δι᾽ ὃ περὶ τούτων μὲν σιωπήσω· περὶ δὲ τῶν ἀξιοθαυμάστων ἀρετῶν ἄρξομαι λέγειν. Ἡδονὴν γὰρ ἔχει ἡ ἐμὴ σκοτεινὴ καρδία ἐκ τῆς μνήμης καὶ τῆς γλυκύτητος αὐτῶν, δι᾽ ὃ καὶ ἐκ ταύτης ἐπιλανθάνομαι τοῦ μέτρου μου, καὶ οὐ μέλει μοι περὶ τῆς ἀποκειμένης μοι κατακρίσεως ἐκ τοῦ λέγειν καὶ μὴ ποιεῖν. Ἐγκράτεια τοίνυν καὶ σωφροσύνη ὡσαύτως ἔχουσι τὸ κράτος, καὶ διπλαῖ εἰσιν, ὡς εἴρηται, πλὴν ἄρτι περὶ τῶν τελεωτέρων λέξομεν. Ὁ οὖν, Θεοῦ χάριτι, τὴν μεγάλην πίστιν τῆς θεωρίας

ὁμολογία τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς ἀγνωσίας μας. Ἀλλὰ ἀλλοίμονό μας. Γι᾽ αὐτὸ ἔχομε μεγαλύτερη καταδίκη, ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες, καθὼς λέγει ὁ Σολομών· διότι, τόσα πολλὰ ἐσοφίστηκαν καὶ τὸ ζητούμενο τὸ ἔχασαν.

15. Λοιπὸν θὰ σιωπήσωμε, ἐπειδὴ δὲν ἔχομε [ἀκόμη] ἔργα; Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι χειρότερο· μᾶλλον δὲ λέγει, «νὰ ἐλέγχετε, διότι αὐτά, τὰ ὁποῖα γίνονται κρυφά, εἶναι ἐντροπὴ καὶ νὰ τὰ λέμε». Γι᾽ αὐτὸ θὰ ἀποσιωπήσω μὲν αὐτά· θὰ ἀρχίσω ὅμως νὰ ὁμιλῶ γιὰ τὶς ἀξιοθαύμαστες ἀρετές. Διότι ἡ σκοτεινή μου καρδία αἰσθάνεται ἡδονὴ στὴν ἀνάμνησι καὶ στὴν γλυκύτητα αὐτῶν· γι᾽ αὐτὸ καὶ ἀπὸ αὐτὴ [τὴν ἡδονὴ] ξεχνῶ τὰ μέτρα μου [καὶ τὴν κατάστασί μου] καὶ δὲν μὲ ἐνδιαφέρει ἡ καταδίκη, ποὺ μὲ περιμένει, ἀπὸ τὸ νὰ λέγω καὶ νὰ μὴν πράττω. Ἡ ἐγκράτεια λοιπὸν καὶ ἡ σωφροσύνη ἔχουν τὴν ἴδια δύναμι καὶ εἶναι διπλῆς [σημασίας], ὅπως ἔχει λεχθῆ, πλὴν ὅμως τώρα θὰ μιλήσωμε γιὰ τὰ τελειότερα. Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ, ἔχει [ἀποκτήσει] τὴν μεγάλη πί-

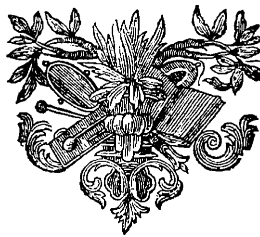
καὶ τὸν ἁγνὸν καὶ θεῖον φόβον[45] *ἔχων, κἀκ τούτων τὴν ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην κατέχειν βουληθῇ, ὀφείλει ἑαυτὸν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν κατέχειν διόλου, καὶ ὡς νεκρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ τῶν ἀνθρώπων διακεῖσθαι, λέγων εἰς πάντα πρὸς τὸν ἴδιον λογισμόν, τίς εἰμι ἐγώ; καὶ τίς ἡ ὑπόστασίς μου*[46]*, ἀλλ᾽ ἢ βδέλυγμα; Καὶ ἄνω μὲν γῆ*[47]*, ὕστερον δὲ σαπρία*[48]*, ἡ δὲ μέση πάσης ὕβρεως καὶ ἐπέκεινα· τί ἐστιν ἡ ζωή μου; καὶ πόσον ἐστίν; ὥρα μία, καὶ ὁ θάνατος· τί μέλει μοι περὶ τούτου, ἢ ἐκείνου; ἄρτι ἀποθνήσκω· ζωὴν γὰρ καὶ θάνατον Χριστὸς κατέχει· ἐγὼ δὲ τί μεριμνῶ, καὶ φιλονεικῶ εἰς μάτην; Μικροῦ ἄρτου χρεία, τὸ δὲ περισσὸν διατί; Εἰ μὲν ἔχω τοῦτο, ἔπαυσε πᾶσα μέριμνα· εἰδ᾽ οὔ, περὶ τούτου μόνον διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς γνώσεως μεριμνήσω ἴσως, καίπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ προνοῶν.* ***[16.]*** *Πᾶσα τοίνυν μέριμνα ἀνθρώπῳ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν αἰ-*

στι τῆς θεωρίας καὶ τὸν ἁγνὸ καὶ θεῖο φόβο καὶ ἂν μετὰ ἀπὸ αὐτά, θελήσῃ νὰ κρατήσῃ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν σωφροσύνη, ὀφείλει νὰ κυριαρχῇ ὁλοκληρωτικὰ στὸν ἑαυτόν του ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ καὶ νὰ συμπεριφέρεται ὡς νεκρὸς στὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχή του, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ τοὺς ἀνθρώπους, λέγοντας γιὰ ὅλα στὸν δικό του λογισμό, «ποιὸς εἶμαι ἐγὼ καὶ ποιὰ [στὴν πραγματικότητα εἶναι] ἡ ὑπόστασίς μου», παρὰ ἕνα βδέλυγμα; Καὶ ἡ ἀρχή μου μὲν εἶναι τὸ χῶμα, τέλος μου δὲ ἡ σαπίλα, καὶ τὸ ἐνδιάμεσο εἶναι γεμάτο ἀπὸ κάθε θρασύτητα καὶ κάτι περισσότερο. Τί εἶναι ἡ ζωή μου; Καὶ πόση εἶναι; Μία ὥρα καὶ ὁ θάνατος ὕστερα· τί μὲ ἐνδιαφέρει γι᾽ αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο; Τώρα πεθαίνω· διότι ὁ Χριστὸς ἐξουσιάζει τὴν ζωὴ καὶ τὸν θάνατο· ἐγὼ ὅμως γιατὶ μεριμνῶ καὶ φιλονεικῶ μάταια; [Μόνον] λίγο ψωμὶ χρειάζομαι, γιατὶ ὅμως [νὰ θέλω νὰ ζητῶ] τὸ περισσότερο; Ἐὰν μὲν ἔχω αὐτὸ [τὸ λίγο], ἔπαυσε [γιὰ μένα] κάθε μέριμνα, ἂν δὲν τὸ ἔχω, γι᾽ αὐτὸ μόνο ἴσως ἂς μεριμνήσω, ἐξαιτίας τῆς ἀτέλειάς μου στὴν γνῶσι, ἂν καὶ ὁ Θεὸς εἶναι Ἐκεῖνος, ὁ Ὁποῖος προνοεῖ γιὰ ὅλα.

16. Κάθε λοιπὸν μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου, ἂς εἶναι [στραμμένη] γύρω ἀπὸ τὴν διαφύλαξι τῶν

σθήσεων ἔστω καὶ τῶν λογισμῶν, ἵνα μηδ᾽ ὅλως στήσειεν ἢ ποιήσειέ τι, ἃ μὴ μετὰ Θεὸν δοκεῖ εἶναι. Ἑτοιμαζέτω δὲ ἑαυτὸν καὶ πρὸς ὑπομονὴν τῶν ἐπερχομένων ἔκ τε δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων ἡδέων καὶ δυσχερῶν, ὥστε μηδ᾽ ἐκ τούτων, μηδ᾽ ἐξ ἐκείνων πτοηθῇ ἢ ἔλθῃ εἰς χαρὰν ἄλογον καὶ οἴησιν, ἢ εἰς λύπην καὶ ἀπόγνωσιν, μηδὲν δεχόμενος λογισμοῦ θάρσος, μέχρις ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς

αἰσθήσεων καὶ τῶν λογισμῶν, ὥστε καθόλου νὰ μὴν δεχθῇ ἢ νὰ κάνῃ κάτι, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἂς ἑτοιμάζῃ ἐπίσης τὸν ἑαυτόν του καὶ γιὰ τὴν ὑπομονή, γιὰ ὅσα προξενοῦνται καὶ ἀπὸ δαίμονες καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους, εὐχάριστα καὶ δυσάρεστα, ὥστε, οὔτε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, νὰ φοβηθῇ ἢ νὰ φθάσῃ σὲ ἄλογη χαρὰ καὶ ὑπερηφάνεια, ἢ σὲ λύπη καὶ ἀπόγνωσι, μὲ τὸ νὰ μὴν δέχεται κανενὸς λογισμοῦ τὸ θράσος, μέχρις ὅτου ἔλθῃ ὁ Κύριος· σ᾽ Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



ΛΟΓΟΣ Ε΄

Πέμπτος μέν ἐστιν ὁ λόγος, καὶ στοιχεῖον
Τὸ ἒψιλόν, περὶ δὲ ὑπομονῆς τυγχάνει,
Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πρώτη καὶ μεγάλη,
Ἐν ταῖς ἀρεταῖς, καὶ πάσῃ ἐπιστήμῃ.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Πέμπτος ἔφθασεν ὁ λόγος καὶ στοιχεῖο
ἔψιλον, ποὺ γιὰ ὑπομονὴ μιλάει.
Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη καὶ μεγάλη
ἀπ᾽ τὶς ἀρετὲς καὶ κάθε ἐπιστήμη.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Ε΄

[17.] Εἶπεν ὁ Κύριος· ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται[50]*. Ὑπομονὴ δέ ἐστι πασῶν ἀρετῶν συγκρότησις. Οὐδὲ γὰρ μία τῶν ἀρετῶν δίχα ταύτης ἵσταται· διότι πᾶς ὁ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, οὐκ εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*[51]*· ἀλλ᾽ εἰ καὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐν μετοχῇ δοκεῖ εἶναί τινι, οὐκ εὔθετός ἐστι, μὴ εἰς τέλος ὑπομείνας καὶ σωθεὶς ἐκ τῶν παγίδων τοῦ διαβόλου, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καταντήσειεν. Ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ τὸν ἀῤῥαβῶνα λαβόντες, ὑπομονῆς δέονται, ἵνα τὸ τέλειον ἔπαθλον ἐν τῷ μέλλοντι*

17. Εἶπε ὁ Κύριος· «ὅποιος θὰ ὑπομείνῃ ἕως τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθῇ». Ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἡ συγκρότησι ὅλων τῶν ἀρετῶν. Διότι, οὔτε μία ἀπὸ τὶς ἀρετές, δὲν στέκεται χωρὶς αὐτή. Ἐπειδὴ «καθένας, ποὺ θὰ στραφῇ πρὸς τὰ ὀπίσω, δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν»· ἀλλὰ ἂν νομίζῃ κανείς, ὅτι μετέχει σ᾽ ὅλες τὶς ἀρετές, [πάλι] δὲν εἶναι ἄξιος, ἂν δὲν ὑπομείνῃ μέχρι τὸ τέλος, καὶ [ἔτσι] ἀφοῦ σωθῇ ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου, νὰ φτάσῃ εἰς τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ [ἀκόμη], οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν τὸν ἀρραβῶνα, χρειάζονται τὴν ὑπομονή, γιὰ νὰ λάβουν τὸ τέλειο ἔπαθλο στὸν μέλλοντα

κομίσωνται. Ἐν πάσῃ γὰρ ἐπιστήμῃ καὶ γνώσει ὑπομονῆς χρεία. Καὶ εἰκότως· διότι οὐδὲ αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα δίχα ταύτης γίνονται· ἀλλὰ κἂν γένηταί τι ἐξ αὐτῶν, ὑπομονῆς δεῖται, ἵνα παραμένῃ αὐτοῦ τὸ γινόμενον. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πᾶν πρᾶγμα πρὸ τοῦ γενέσθαι δι᾽ αὐτῆς γίνεται καί, γενόμενον, δι᾽ αὐτῆς παραμένει, καὶ ταύτης χωρὶς οὐκ ἵσταται, ἀλλ᾽ οὐδὲ τελειοῦται. Διότι εἰ μὲν καλόν ἐστιν, αὕτη χορηγὸς καὶ φύλαξ· εἰ δὲ κακόν, αὕτη ἄνεσιν καὶ μεγαλοψυχίαν δίδωσι, καὶ οὐκ ἐᾷ τὸν πειραζόμενον στενοχωρηθῆναι ἐκ τῆς μικροψυχίας, τοῦ ἀῤῥαβῶνος τῆς γεένης. [18.] Αὕτη ἀποκτείνειν εἴωθε τὴν ἀποκτείνουσαν τὴν ψυχὴν ἀπόγνωσιν. Αὕτη διδάσκει παρηγορηθῆναι τὴν ψυχὴν καὶ μὴ ἀκηδιᾶν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν πολέμων καὶ τῶν θλίψεων. Ταύτης ὁ Ἰούδας ἀστοχήσας, τὸν διπλοῦν θάνατον εὗρεν, ὡς ἀπειροπόλεμος· ταύτης τυχὼν ὁ κορυφαῖος Πέτρος, ὡς ἐμ-

[αἰῶνα]. Διότι σὲ κάθε ἐπιστήμη καὶ γνῶσι ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπομονῆς. Καὶ εἶναι φυσικό· διότι οὔτε αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα γίνονται χωρὶς αὐτή· ἀλλὰ κι ἂν κάτι γίνῃ ἀπὸ αὐτά, χρειάζεται ὑπομονὴ γιὰ νὰ παραμείνῃ [σταθερό], αὐτὸ ποὺ γίνεται. Καὶ γενικὰ νὰ ποῦμε, κάθε πρᾶγμα πρὶν νὰ γίνῃ, μὲ αὐτὴ γίνεται καὶ ἀφοῦ γίνῃ, μὲ αὐτὴ παραμένει καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν στέκεται, ἀλλὰ οὔτε [καὶ] τελειοποιεῖται. Διότι, ἂν μὲν εἶναι καλό, αὐτὴ τὸ ἔχει δώσει καὶ τὸ προφυλάσσει· ἐὰν δὲ [εἶναι] κακό, αὐτὴ δίνει τὴν ψυχικὴ εὐρυχωρία καὶ μεγαλοψυχία καὶ δὲν ἀφήνει τὸν πειραζόμενο νὰ στεναχωρηθῇ ἀπὸ τὴν ὀλιγοψυχία, [ποὺ εἶναι] ὁ ἀρραβῶνας τῆς κολάσεως.

18. Αὐτὴ [ἡ ὑπομονὴ] εἶναι, ποὺ συνήθως φονεύει τὴν ἀπόγνωσι, ἡ ὁποία φονεύει τὴν ψυχή. Αὐτὴ διδάσκει τὴν ψυχή, πῶς νὰ παρηγορηθῇ, καὶ νὰ μὴν πέσῃ σὲ ἀκηδία ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολέμων καὶ τῶν θλίψεων [καὶ νὰ καταβληθῇ ἀπὸ τὴν ἀθυμία]. Αὐτὴν ἀφοῦ ἔχασε ὁ Ἰούδας, βρῆκε τὸν διπλὸ θάνατο, γιατὶ δὲν εἶχε πεῖρα τοῦ πολέμου. Αὐτὴν ἐπειδὴ εἶχε ὁ κορυφαῖος Πέτρος, ὡς ἔμ-

πειροπόλεμος, καὶ πεσών, ἐνίκησε τὸν καταβαλόντα διάβολον[52]*. Ταύτην εὑρὼν ὁ Μοναχὸς ἐκεῖνος, ὁ ποτὲ πεσὼν εἰς πορνείαν, ἐνίκησε τὸν νικήσαντα διὰ τὸ μὴ ὑπείκειν τῷ λογισμῷ τῆς ἀπογνώσεως, ὠθοῦντι εἰς τὸ ἀποχωρῆσαι τῆς κέλλης καὶ τῆς ἐρήμου, ἀλλὰ μεθ᾽ ὑπομονῆς ἔλεγε πρὸς τοὺς λογισμούς, οὐχ ἥμαρτον, καὶ πάλιν λέγω ὑμῖν· οὐχ ἥμαρτον. Ὦ τῆς ἐνθέου φρονήσεως καὶ ὑπομονῆς τοῦ γενναίου ἀνδρός! Αὕτη ἡ μακαρία τὸν Ἰὼβ*[53] *καὶ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἀγαθὰ ἔργα ἐτελείωσε. Καὶ γὰρ εἰ μικρὸν ταύτης ἀστοχήσειεν ὁ δίκαιος, πάντα τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἀπώλεσεν ἄν. Ἀλλ᾽ ὁ γινώσκων αὐτοῦ τὴν ὑπομονήν, τὴν πληγὴν παρεχώρησε πρὸς τελείωσιν αὐτοῦ καὶ πολλῶν ὠφέλειαν. [19.] Ὁ οὖν γινώσκων τὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν, πρὸ πάντων ταύτην ἔχειν ἀγωνίζεται, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον. Φησὶ γάρ· μὴ πάντα τὰ πάθη πολεμήσῃς ἐφάπαξ καί, ἴσως ἀστοχήσας, στρέφεσαι εἰς*

πειρος τοῦ πολέμου, ἂν καὶ ἔπεσε, νίκησε τὸν διάβολο, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε καταβάλλει. Αὐτὴν ἔχοντας ἀποκτήσει ὁ Μοναχὸς ἐκεῖνος, ποὺ κάποτε ἔπεσε στὴν πορνεία, ἐνίκησε τὸν νικήσαντα αὐτὸν [διάβολο], μὲ τὸ νὰ μὴν ὑπακούσῃ στὸν λογισμὸ τῆς ἀπογνώσεως, ὁ ὁποῖος τὸν ὠθοῦσε στὸ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ κελλί του καὶ τὴν ἔρημο, ἀλλὰ μὲ ὑπομονὴ ἔλεγε στοὺς λογισμούς του· δὲν ἁμάρτησα· καὶ πάλιν σᾶς λέγω· δὲν ἁμάρτησα[ιγ΄]. Ὦ, τί [μεγαλειώδης] ἔνθεη φρόνησι καὶ ὑπομονὴ τοῦ γενναίου ἀνδρός! Αὐτὴ ἡ μακαρία ἐτελειοποίησε τὸν Ἰὼβ καὶ τὰ πρῶτα ἀγαθά του ἔργα. Διότι, ἐὰν [ἔστω] καὶ λίγο ἤθελε χάσει αὐτὴν [τὴν ὑπομονὴ] ὁ δίκαιος, ὅλα τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἀγαθὰ θὰ πήγαιναν χαμένα. Ἀλλὰ Ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει τὴν ὑπομονή του, παρεχώρησε τὴν συμφορὰ γιὰ τὴν τελείωσί του καὶ γιὰ ὠφέλεια τῶν πολλῶν.

19. Ἐκεῖνος, λοιπόν, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν ὠφέλεια, [ποὺ τοῦ προξενεῖ ἡ ὑπομονή], πρωταρχικὰ ἀγωνίζεται νὰ ἀποκτήσῃ αὐτήν, σύμφωνα μὲ τὸν Μέγα Βασίλειο[ιδ΄]. Διότι λέγει· μὴν πολεμήσῃς ὅλα τὰ πάθη διὰ μιᾶς,

τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ εὔθετος εὑρεθήσῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν[54]· ἀλλὰ πρὸς ἓν ἕκαστον πολέμησον τῶν παθῶν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων. Καὶ εἰκότως· εἰ μὲν γὰρ ταύτην ἔχῃ τις, οὐδέποτε δυνηθῇ ἑστάναι εἰς πόλεμον αἰσθητόν, ἀλλὰ μόνον ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν φυγὴν καὶ τὴν ἀπώλειαν προσφέρει διὰ τροπῆς, κατὰ τὸν λόγον, ὃν ἔφη ὁ Θεὸς πρὸς Μωϋσῆν, ὅτι δειλὸς εἰς πόλεμον μὴ ἐξιέτω[55], καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐν μὲν τῷ αἰσθητῷ πολέμῳ δύναταί τις μένειν ἔσω ἐν τῷ οἴκῳ καὶ μὴ εἰς πόλεμον ἴσως ἐξελθεῖν· κἀκ τούτου τῶν μὲν δωρεῶν καὶ στεφάνων ἐκπίπτει, μένει δ' ἴσως ἐν πενίᾳ καὶ ἀτιμίᾳ μόνῃ· ἐν δὲ τῷ νοητῷ πολέμῳ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τόπον μὴ ἔχοντα πόλεμον, κἂν πᾶσαν τὴν κτίσιν διέλθῃ τις· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃ, πόλεμον εὑρίσκει· εἰς τὴν ἔρημον θηρία καὶ δαίμονας καὶ τὰς λοιπὰς κακουχίας καὶ φόβη-

ἐπειδὴ ἴσως [καὶ] νὰ ἀποτύχῃς, καὶ [ἔτσι] γυρίζεις πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ δὲν θὰ βρεθῇς ἄξιος γιὰ τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Ἀλλὰ πολέμησε ἕνα πρὸς ἕνα ξεχωριστὰ τὰ πάθη σου, ἀφοῦ ἀρχίσῃς ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ ὅσων ἔρχονται ἐναντίον σου. Καὶ πολὺ σωστά· διότι, ἐὰν κάποιος δὲν ἔχῃ αὐτή, δὲν θὰ μπορέσῃ ποτὲ νὰ σταθῇ σὲ αἰσθητὸ πόλεμο, ἀλλὰ μόνον προκαλεῖ στὸν ἑαυτόν του καὶ στοὺς ἄλλους τὴν φυγὴ καὶ τὴν ἀπώλεια μὲ τὴν ὀπισθοχώρησι, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο, τὸν ὁποῖον εἶπε ὁ Θεὸς στὸν Μωϋσῆ, ὅτι «ὁ δειλὸς ἂς μὴν βγαίνῃ σὲ πόλεμο» καὶ τὰ λοιπά. Καὶ στὸν μὲν αἰσθητὸ πόλεμο, μπορεῖ κάποιος ἴσως νὰ μένῃ μέσα στὸ σπίτι του καὶ νὰ μὴν βγῇ στὴ μάχη· καὶ ἀπὸ αὐτὸ [βέβαια] χάνει τὶς δωρεὲς καὶ τὰ στεφάνια καὶ μένει ἴσως μὲ μόνη τὴν φτώχεια καὶ τὴν ἀτιμία· στὸν νοητὸ ὅμως πόλεμο εἶναι ἀδύνατο νὰ εὕρῃ τόπο, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ πόλεμο, καὶ ἐὰν ἀκόμη γυρίσῃ κανεὶς ὅλο τὸν κόσμο· ἀλλά, ὅπου κι ἂν πάῃ, πόλεμο βρίσκει· εἰς τὴν ἔρημο, θηρία καὶ δαίμονες καὶ τὶς λοιπὲς κακουχίες καὶ φόβητρα· εἰς τὴν ἡσυχαστικὴ ζωή,

τρα· ἐν ἡσυχίᾳ δαίμονας καὶ πειρασμούς· ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων δαίμονας καὶ ἀνθρώπους πειράζοντας· καὶ οὐκ ἔστι τόπος ἀνεπηρέαστος πώποτε. Διὰ τοῦτο, δίχα ὑπομονῆς οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἀνάπαυσιν. [20.] Αὕτη δέ γίνεται ἐκ τοῦ φόβου καὶ τῆς πίστεως, ἄρχεται δὲ ἐκ τῆς φρονήσεως. Δοκιμάζει δὲ ὁ ἐχέφρων τὰ πράγματα κατὰ νοῦν καί εὑρίσκων ταῦτα στενά, ὡς ἔφη ἡ Σωσάννα προαιρεῖται τὰ κρείττονα, ὡς εκείνη. Ἔφη γὰρ αὕτη ἡ μακαρία πρὸς τὸν Θεόν, στενά μοι πάντα· ἐὰν ποιήσω τῶν ἀνόμων ἱερέων [recte: γερόντων][β′] τὸ βούλημα, ἀπώλεταί μου ἡ ψυχὴ διὰ τῆς μοιχείας· εἰ δὲ παρακούσω αὐτῶν, κατηγοροῦσί μου μοιχείαν καὶ ὡς κριταὶ τοῦ λαοῦ κατακρινοῦσι με θανάτῳ· ἀλλὰ κρεῖττόν μου καταφεύγειν πρὸς τὸν παντοδύναμον, κἂν θάνατος πρόκειται[56]. [21.] Ὢ τῆς φρονήσεως τῆς μακαρίας ἐκείνης· ὅτι οὕτω διέκρινε καὶ οὐκ ἀπέτυχε τῆς ἐλπίδος.

δαίμονες καὶ πειρασμούς· ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, δαίμονες καὶ ἀνθρώπους, ποὺ προκαλοῦν πειρασμούς· καὶ δὲν ὑπάρχει ποτὲ [καὶ πουθενὰ] τόπος χωρὶς πειρασμούς. Γι᾽ αὐτό, χωρὶς τὴν ὑπομονή, δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ κανεὶς ἀνάπαυσι.

20. Αὐτὴ δὲ [ἡ ὑπομονὴ] προέρχεται ἀπὸ τὸν φόβο καὶ τὴν πίστι, ἀρχίζει ὅμως ἀπὸ τὴν φρόνησι. Δοκιμάζει ὁ φρόνιμος τὰ πράγματα μὲ τὸ νοῦ του καὶ ὅταν βρίσκῃ αὐτὰ στενὰ [καὶ χωρὶς διέξοδο], ὅπως εἶπε ἡ Σωσάννα[ιε′], ἐπιλέγει τὰ ἀνώτερα, ὅπως ἐκείνη. Διότι αὐτὴ ἡ μακαρία, εἶπε πρὸς τὸν Θεό, «ὅλα εἶναι στενὰ [καὶ ἀδιέξοδα] γιὰ μένα· ἐὰν κάνω τὸ θέλημα τῶν ἀνόμων πρεσβυτέρων, χάνεται ἡ ψυχή μου μὲ τὴν μοιχεία· ἂν ὅμως τοὺς παρακούσω, μὲ κατηγοροῦν γιὰ μοιχεία καὶ ὡς Κριτὲς τοῦ λαοῦ, θὰ μὲ καταδικάσουν σὲ θάνατο· ἀλλὰ [εἶναι] προτιμότερο γιὰ μένα, νὰ καταφύγω στὸν Παντοδύναμο, ἀκόμη κι ἂν μπροστά μου εἶναι θάνατος.

21. Ὢ πόσο μεγάλη ἡ φρόνησι ἐκείνης τῆς μακαρίας· διότι ἔτσι διέκρινε καὶ δὲν ἀπέτυχε στὴν ἐλπίδα της. Ἀλλὰ εὐθὺς ὡς συγ-

Ἀλλ᾽ ἅμα τοῦ συναχθῆναι τὸν λαὸν καὶ καθεσθῆναι τοὺς ἀνόμους κριτὰς πρὸς τὸ κατηγορεῖν αὐτῆς καὶ κατακρῖναι θανάτῳ, ὡς μοιχαλίδα τὴν ἄμεμπτον, εὐθέως ὁ Δανιὴλ[57] *δωδεκαετὴς ὤν, Προφήτης ἀνεδείχθη ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἐῤῥύσατο αὐτὴν ἐκ τοῦ θανάτου, στρέψας τὸν θάνατον ἐπὶ τοὺς ἀνόμως κρῖναι αὐτὴν μέλλοντας ἱερεῖς*[58]*. Καὶ ἐκ ταύτης ἔδειξεν ὁ Θεὸς ὅτι ἐγγύς ἐστι τοῖς δι᾽ αὐτὸν πειρασμόν ὑπομεῖναι θέλουσι καὶ μὴ προδοῦναι τὴν ἀρετὴν ἐξ ὀλιγωρίας διὰ τὸν πόνον, ἀλλὰ προτιμᾶν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων τῇ ἐλπίδι τῆς σωτηρίας εὐφραινομένοις. Καὶ εἰκότως· ἐὰν γὰρ δύω κίνδυνοι πρόκεινται, ὁ μὲν πρόσκαιρος, ὁ δὲ αἰώνιος, ἆρα οὐκ ἔστι καλὸν τὸν πρῶτον ἐκλέξασθαι; Διὰ τοῦτό φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· κρεῖττον ὑπομεῖναι τοὺς κινδύνους ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καὶ φέρειν πρὸς αὐτόν, τῇ ἐλπίδι τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἢ φόβῳ*

κεντρώθηκε ὁ λαὸς καὶ ἐκάθισαν οἱ ἄνομοι Κριτές, νὰ κατηγορήσουν αὐτὴ καὶ νὰ τὴν καταδικάσουν σὲ θάνατο ὡς μοιχαλίδα τὴν ἄμεμπτο, ἀμέσως ὁ Δανιήλ, ὁ ὁποῖος ἦταν δώδεκα ἐτῶν, ἀναδείχθηκε Προφήτης ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ τὴν ἔσωσε ἀπὸ τὸν θάνατο, στρέφοντας τὸν θάνατο ἐναντίον τῶν Πρεσβυτέρων, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ τὴν κρίνουν παράνομα. Καὶ μὲ αὐτὴν ἔδειξε ὁ Θεός, ὅτι εἶναι πλησίον, σὲ ὅσους θέλουν πρὸς [χάριν] Αὐτοῦ, νὰ ὑπομείνουν τὸν πειρασμὸ καὶ νὰ μὴν προδίδουν τὴν ἀρετὴ ἀπὸ ὀλιγοψυχία, ἕνεκα τοῦ πόνου, ἀλλὰ νὰ προτιμοῦν τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ μέσῳ τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν [τῶν λυπηρῶν], ποὺ τοὺς συμβαίνουν καὶ νὰ χαίρωνται μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας. Καὶ πολὺ λογικά· διότι ἐὰν ὑπάρχουν μπροστά μας δύο κίνδυνοι, καὶ ὁ μὲν εἶναι πρόσκαιρος, ὁ δὲ ἄλλος αἰώνιος, ἆραγε δὲν εἶναι καλό, νὰ ἐπιλέξωμε τὸν πρῶτο; Γι᾽ αὐτό, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· εἶναι προτιμότερο, νὰ ὑπομείνῃ κανεὶς τοὺς κινδύνους γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ στρέφεται πρὸς Αὐτὸν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίας ζωῆς, παρὰ ἀπὸ τὸν

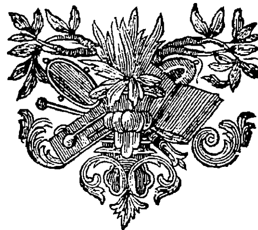
τῶν πειρασμῶν ἐκπίπτειν τινὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου καὶ σὺν αὐτῷ εἰς τὴν κόλασιν ἀπελθεῖν. [22.] Ὅθεν καλὸν μὲν ἦν, ἐάν τις χαίρηται, κατὰ τοὺς ἁγίους, ἐν τοῖς πειρασμοῖς, ὡς φιλόθεος· εἰ δὲ οὐκ ἐσμὲν τοιοῦτοι, κἂν τὸ κοῦφον ἐκλεξώμεθα διὰ τὴν προκειμένην ἀνάγκην. Ἐπειδὴ ἀνάγκη πρόκειται, ἢ ἐνταῦθα κινδυνεῦσαι σωματικῶς καὶ σὺν Χριστῷ βασιλεῦσαι νοητῶς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι διὰ τῆς ἀπαθείας καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἢ ἐκπεσεῖν φόβῳ τῶν πειρασμῶν, ὡς εἴρηται, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἀπελθεῖν· ἐξ ἧς ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῆς τῶν δεινῶν ὑπομονῆς, ἥτις ἐστὶν ὡς πέτρα ἀσάλευτος ἐναντίον τῶν ἀνέμων καὶ κυμάτων τοῦ βίου, καὶ οὔτε πλημμύρας γενομένης ἀτονεῖ, ἢ στρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω ὁ ταύτης τυχών, οὐδὲ πάλιν ἄνεσιν εὑρὼν καὶ χαράν, συνεπάγεται τῇ οἰήσει, ἀλλ᾽ ὡσαύτως ἔχει ἀεί, ἐν εὐημερίᾳ τε καὶ δυσχερείᾳ· διὰ τοῦτο καὶ ἄτρωτος δια-

φόβο τῶν πειρασμῶν νὰ ἐκπίπτῃ κανεὶς ἀπὸ τὸν Θεὸ στὰ χέρια τοῦ διαβόλου καὶ μαζὶ μ᾽ αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν κόλασι.

22. Καλὸ λοιπὸν θὰ ἦταν, ἐὰν κάποιος [μπορῇ νὰ] χαίρεται εἰς τοὺς πειρασμούς, ὡς φιλόθεος, ὅπως οἱ Ἅγιοι, ἐὰν ὅμως δὲν εἴμασθε σὰν αὐτούς, τοὐλάχιστον ἂς διαλέξωμε τὸ ἐλαφρότερο στὴν παροῦσα ἀνάγκη. Ἐπειδὴ παρουσιάζεται μπροστά μας ἀνάγκη, ἢ ἐδῶ νὰ κινδυνεύσωμε σωματικὰ καὶ μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ νὰ συμβασιλεύσωμε νοητὰ στὴν παροῦσα ζωὴ μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα, ἢ νὰ ἐκπέσωμε ἀπὸ τὸν φόβο τῶν πειρασμῶν, ὅπως ἔχει λεχθῆ, καὶ νὰ ἀπέλθωμε εἰς τὴν αἰώνια κόλασι, ἀπὸ τὴν ὁποία, εἴθε νὰ μᾶς σώσῃ ὁ Θεός, μέσῳ τῆς ὑπομονῆς στὰ δεινά, ἡ ὁποία εἶναι σὰν πέτρα ἀσάλευτη ἀπέναντι στοὺς ἀνέμους καὶ στὰ κύματα τοῦ βίου καὶ ὅποιος τὴν ἔχει ἀποκτήσει, οὔτε, ὅταν γίνεται πλημμύρα χάνει τὴν δύναμί του ἢ στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω· οὔτε πάλι, ὅταν εὑρίσκῃ ἄνεσι καὶ χαρὰ παρασύρεται ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια, ἀλλὰ εἶναι πάντοτε ἴδιος [καὶ ἀναλλοίωτος], στὴν εὐημερία καὶ στὴν δυσκολία· γιὰ αὐτὸ καὶ παραμένει ἄτρωτος ἀπὸ

μένει ἐκ τῶν παγίδων τοῦ ἐχθροῦ[59]*. Ὅτε καὶ χειμῶνα εὑρίσκει, ὑπομένει μετὰ χαρᾶς, ἀναμένων τὸ τέλος· ὅτε δὲ εὔδιος καιρὸς γίνεται, προσδοκᾷ πειρασμόν, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, κατὰ τὸν Μέγαν Ἀντώνιον. Ὁ τοιοῦτος γὰρ γινώσκει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀναλλοίωτόν τι τὸ παράπαν, ἀλλὰ πάντα παρέρχονται. Δι᾽ ὃ καὶ οὐδεμίαν ποιεῖται φροντίδα περί τινος τούτων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάντα καταλιμπάνει, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ἡμῶν· καὶ αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[60]*.*

τὶς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ὅταν μὲν συναντᾶ χειμῶνα [καὶ τρικυμία], ὑπομένει μὲ χαρά, περιμένοντας τὸ τέλος αὐτῶν. Ὅταν δὲ ὁ καιρὸς γίνεται καλός, περιμένει πειρασμό, ὡς τὴν ἐσχάτη πνοή του, σύμφωνα μὲ τὸν [λόγο] τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου[ιστ΄]. Διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς γνωρίζει, ὅτι σὲ αὐτὴ τὴν ζωὴ δὲν ὑπάρχει τίποτε, τὸ ὁποῖο [νὰ παραμένῃ] ἐντελῶς ἀναλλοίωτο, ἀλλὰ ὅλα ἔρχονται καὶ φεύγουν. Γι᾽ αὐτὸ καὶ δὲν φροντίζει καθόλου γιὰ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀφήνει στὸν Θεό, γιατὶ Αὐτὸς φροντίζει γιὰ ἐμᾶς· καὶ σ᾽ Αὐτὸν πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ ἐξουσία εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



ΛΟΓΟΣ ϛʹ

Εὐαγγελικὸς ἐγράφη πάλιν λόγος,
Νῦν δὲ περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων.
Ζῆτα γάρ ἐστι τὸ ἕκτον ἐν στοιχείοις,
Ζητεῖ δὲ ὁ νοῦς ἀμέριμνος γενέσθαι.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Εὐαγγελικὸς ὁ πρώην Λόγος ἦταν,
Αὐτὸς δὲ γιὰ τῶν μελλόντων τὴν ἐλπίδα.
Ζῆτα εἶναι μὲν τὸ ἕκτον τῶν στοιχείων,
Ζητεῖ δὲ καὶ ὁ νοῦς ἀμέριμνος νὰ γίνῃ.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ϛʹ [Ζʹ, 6ος][ιζʹ]

[23.] Ζωή ἐστιν ἐλπὶς ἀμέριμνος καὶ πλοῦτος ἄδηλος μὲν κατ᾽ αἴσθησιν, μαρτυρούμενος δὲ ὑπὸ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως. Καὶ γὰρ γεωργοὶ κοπιῶσι, σπείροντες καὶ φυτεύοντες· καὶ ναυτικοὶ ὁμοίως πολλοὺς κινδύνους ὑπομένουσι· καὶ παῖδες γράμματα καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας μανθάνοντες. Καὶ οὗτοι πάντες εἰς τὴν ἐλπίδα βλέπουσι, διὸ μετὰ χαρᾶς κοπιῶσι καὶ τὰ ἕτοιμα πράγματα πέμπουσιν εἰς ἀπώλειαν κατὰ τὸ φαινόμενον· κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, πρὸς τὸ κερδῆσαι μείζονα ὑπομένουσι, πολλάκις καὶ ὑστερούμενοι ὧν περ

23. Ἡ ἀμέριμνη ἐλπίδα, εἶναι ζωὴ καὶ πλοῦτος, κρυφὸς μὲν στὴν αἴσθησι, μαρτυρούμενος ὅμως ἀπὸ τὴν φρόνησι καὶ τὴν φύσι τῶν πραγμάτων. Καὶ πράγματι, οἱ γεωργοὶ κοπιάζουν σπέρνοντας καὶ φυτεύοντας· καὶ οἱ ναυτικοὶ ὁμοίως ὑπομένουν πολλοὺς κινδύνους καὶ τὰ παιδιὰ [κοπιάζουν] νὰ μαθαίνουν γράμματα καὶ τὶς ἄλλες ἐπιστῆμες. Καὶ ὅλοι αὐτοὶ ἀποβλέπουν στὴν ἐλπίδα [γιὰ τὸ ὄφελος τοῦ κόπου τους], γι᾽ αὐτὸ μὲ χαρὰ κοπιάζουν καὶ καταστρέφουν φαινομενικὰ τὰ ἕτοιμα πράγματα [ἐννοεῖ τοὺς σπόρους κλπ.]· στὴν πραγματικότητα ὅμως, τὰ ὑπομένουν γιὰ νὰ κερδίσουν περισσότερα καὶ πολλὲς φορὲς στερούμενοι αὐτά, τὰ ὁποῖα

μέλλουσι καταβαλεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἴσως ἐρεῖ τις, ἐκ τῆς πείρας μανθάνοντες περὶ τοῦ κέρδους· περὶ δὲ τῶν νοητῶν, οὐδεὶς ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα μάθωμεν. Τοῦτο τοίνυν γίνεται ἐξ ἀπειρίας τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ γνώσεων, καὶ οὐ θαῦμα· ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄπειροι τῶν προτέρων δειλιῶσι μέχρις ἂν πεῖραν λάβωσι. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων τὴν ὠφέλειαν ἀγνοοῦντες, φεύγουσι ταῦτα. Ἀλλ᾽ οἱ γονεῖς, αἰσθόμενοι τοῦ κέρδους, ὡς φιλότεκνοι ἄγχουσι καὶ βιάζουσι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καιροῦ δὲ καλοῦντος, λαμβάνουσι καὶ οἱ παῖδες τὴν πεῖραν καὶ ἄρχονται οὐ μόνον ἀγαπᾶν ταῦτα καὶ τοὺς βιάζοντας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετὰ χαρᾶς ὑπερπάσχουσι τῶν μαθημάτων, ὧν ἔτυχον. [24.] Διά τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν πρῶτον ἐκ πίστεως διὰ τῆς ὑπομονῆς τρέχειν[66] καὶ μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσι καί, καιροῦ καλοῦντος, εἰς τὸ γνῶναι τῶν γινομέ-

πρόκειται νὰ καταβάλλουν. Ἀλλὰ αὐτὰ μέν, ἴσως θὰ πῆ κάποιος, ὅτι τὰ μαθαίνουν ἀπὸ τὴν πεῖρα τους, [ἀσχολούμενοι] γιὰ τὸ κέρδος· ὅσον ἀφορᾶ τὰ νοητὰ ὅμως, κανεὶς δὲν ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, γιὰ νὰ τὰ μάθωμε. Αὐτὸ λοιπὸν γίνεται ἀπὸ τὴν ἔλλειψι πείρας τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ τῶν γνώσεων καὶ δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον· ἐπειδὴ καὶ αὐτοί, ποὺ δὲν ἔχουν πεῖρα τῶν προηγουμένως λεχθέντων, δειλιάζουν, μέχρις ὅτου ἀποκτήσουν πεῖρα. Διότι τὰ παιδιὰ [οἱ μαθητές], ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τὴν ὠφέλεια τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἀποφεύγουν αὐτά· ἀλλὰ οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν τὸ κέρδος, ἀπὸ ἀγάπη στὰ παιδιά, τὰ πιέζουν καὶ τὰ ἀναγκάζουν πρὸς αὐτὰ [τὰ μαθήματα], καὶ ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρός, ἀποκτοῦν καὶ οἱ μαθητὲς τὴν πεῖρα καὶ ἀρχίζουν, ὄχι μόνον νὰ ἀγαποῦν αὐτὰ [δηλαδὴ τὰ γράμματα], ἀλλὰ καὶ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐξαναγκάζουν [δηλαδὴ τοὺς γονεῖς], ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι μὲ χαρὰ ἀγωνίζονται πολὺ γιὰ τὰ μαθήματα ποὺ κάνουν.

24. Γι᾽ αὐτὸ καὶ ἐμεῖς ὀφείλομε πρῶτα, [παρακινημένοι] ἀπὸ τὴν πίστι, «νὰ τρέχωμε μὲ ὑπομονή», καὶ νὰ μὴν δειλιάζωμε στὶς θλίψεις, καὶ ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς νὰ φθάσωμε στὸ νὰ γνωρίσωμε τὴν

νων τὴν ὠφέλειαν ἔλθωμεν, καὶ οὕτω μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐργαζόμεθα ἀκόπως. Διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ οὐκ ἀπὸ εἴδους[67]. Ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀμήχανον ἐξ αὐτῆς εὑρεῖν τὸ κέρδος τινὰ τῶν πραγματευομένων ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, οὕτως ἀδύνατον εὑρεῖν τινα τὴν γνῶσιν καὶ ἄνεσιν πρὸ τοῦ κοπιάσαι ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐν ταῖς ἀρεταῖς. Καὶ ὡς ἐκεῖνοι ἀείποτε φοβοῦνται τὴν ζημίαν καὶ ἐλπίζουσιν εἰς τὸ κέρδος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὀφείλει γίνεσθαι ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Καὶ ὥσπερ οἱ πρότεροι, οὐ μόνον ὅτε κερδήσουσι τρέχουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ζημίαν καὶ τοὺς κινδύνους, πάλιν τρέχουσιν, οὕτω καὶ οἱ δεύτεροι, ποιῆσαι ὀφείλουσιν, εἰδότες ὅτι ὁ ἀργὸς οὐκ ἐσθίει ἐξ ἰδίων πόνων, δι᾽ ὃ καὶ πένης γίνεται καὶ χρεώστης ἴσως πολλῶν ταλάντων. Διὰ τοῦτο ἐπ᾽ ἐλπίδι κατῴκησάς με[68], φησὶν ὁ Προφήτης, καί ἐπ᾽ ἐλπίδι ἐτελειώθησαν[69], φησὶν ὁ

ὠφέλεια τῶν ὅσων συμβαίνουν καὶ ἔτσι μὲ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη νὰ ἐργαζώμαστε χωρὶς κόπο. «Μὲ πίστι βαδίζομε καὶ ὄχι μὲ αἰσθητὸ [τὸν Κύριο]», ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος]. Ἀλλὰ ὅπως εἶναι ἀδύνατον γιὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους στὴν ἐποχὴ αὐτή, νὰ ἀποκτήση τὸ κέρδος ἐξ αὐτῆς [μόνον τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς του], ἔτσι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποκτήση κάποιος τὴν γνῶσι καὶ τὴν ἀνάπαυσι, πρὶν νὰ κοπιάση μὲ ἔργο καὶ λόγο στὶς ἀρετές· καὶ ὅπως ἐκεῖνοι πάντοτε φοβοῦνται τὴν ζημία καὶ ἐλπίζουν στὸ κέρδος, ἔτσι καὶ ἐδῶ [στὰ πνευματικά], πρέπει νὰ γίνεται ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς [οἱ ἔμποροι] δὲν τρέχουν μόνον, ὅταν κερδίζουν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ζημία καὶ τοὺς κινδύνους πάλι τρέχουν, ἔτσι καὶ οἱ δεύτεροι, [οἱ πνευματικοὶ ἀγωνιστές], ὀφείλουν νὰ κάνουν, γνωρίζοντας, ὅτι ὅποιος δὲν ἐργάζεται, δὲν τρώγει ἀπὸ τοὺς δικούς του κόπους, γι᾽ αὐτὸ καὶ γίνεται πτωχὸς καὶ ὀφειλέτης ἴσως πολλῶν ταλάντων. Γι᾽ αὐτὸ «μ᾽ ἔβαλες νὰ κατοικήσω γεμάτος ἐλπίδα», λέγει ὁ Προφήτης

Ἀπόστολος. [25.] Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς φύσεως καὶ τῶν θείων Γραφῶν ἐν ἐπιτόμῳ εἴρηται. Εἰ δέ τις βούλεται μαθεῖν τὴν πεῖραν, ἐργαζέσθω, κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῷ, τὰς ἑπτὰ σωματικὰς πράξεις δι' ὅλου ὡς ἐν σχολείῳ ἀμετεωρίστως, καὶ τῆς ἠθικῆς ἐπιμελείσθω πράξεως, ἤγουν τῆς ψυχικῆς. Κἀντεῦθεν εἰς τὴν ἐλπίδα φθάσας καὶ καρτερήσας ἐν αὐτῇ, εὑρήσει τὴν γνῶσιν τῶν λεγομένων ἐν ἀκριβείᾳ καὶ ὅτι ἐξ ἀρχῆς τῆς μετανοίας, ὅτε τὰς ἑπτὰ ἤρξατο, ἐκ τῆς πρώτης πράξεως, ἤτοι ἡσυχίας, ἣν ὁ μισθὸς τῆς ἐλπίδος καὶ τὸ κέρδος ἕτοιμον, πρὸ τοῦ κοπιάσαι ἐν ταῖς λοιπαῖς ἕξ, ἤγουν νηστείᾳ, ἀγρυπνίᾳ, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ἅμα τὴν πρώτην καὶ ἀρχὴν τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς ἡσυχίαν, ἀσκήσαντος αὐτοῦ, εὐθέως τὸ κέρδος ἡτοίμαστο. Ἀλλ' ἄπειρος ὢν ὁ μαθητής, οὐκ ἐγίνωσκε τὴν χάριν τοῦ δεσπότου, ὡς οὐδὲ ὁ νήπιος τὴν ὠφέλειαν τῶν γονέων, καίτοι γε πρὸ

καὶ «μὲ ἐλπίδα ἐτελείωσαν τὴν ζωή τους», λέγει ὁ Ἀπόστολος.

25. Καὶ [ὅλα] αὐτὰ μέν, ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς φύσεως καὶ τὶς θεῖες Γραφές, μὲ συντομία ἔχουν λεχθῆ. Ἂν ὅμως κάποιος θέλῃ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν πεῖρα, ἂς ἐργάζεται, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατόν, τὶς ἑπτὰ σωματικὲς πράξεις στὸ σύνολό τους σταθερὰ καὶ χωρὶς περισπασμούς, [σὰν νὰ πηγαίνῃ] σὲ σχολεῖο καὶ ἂς ἀσχολῆται μὲ ἐπιμέλεια μὲ τὴν ἠθικὴ πρᾶξι, δηλαδὴ τὴν ψυχική. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ, ἀφοῦ φθάσῃ στὴν ἐλπίδα, καὶ ἐπιμείνῃ σ' αὐτήν, θὰ ἀποκτήσῃ τὴν γνῶσι τῶν λεγομένων μὲ ἀκρίβεια καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς μετανοίας του, ὅταν ἄρχισε [νὰ ἐργάζεται] τὶς ἑπτὰ [σωματικὲς πράξεις], ἀπὸ τὴν πρώτη [ἤδη] πρᾶξι, δηλαδὴ τὴν ἡσυχία, ὁ μισθὸς τῆς ἐλπίδος καὶ τὸ κέρδος ἦταν ἕτοιμο, πρὶν νὰ κοπιάσῃ στὶς ὑπόλοιπες ἕξι, ἤτοι τὴν νηστεία, τὴν ἀγρυπνία καὶ τὰ λοιπά· ἀλλά, συγχρόνως, μόλις ἄρχισε νὰ ἀσκῇ τὴν πρώτη, [ἡ ὁποία εἶναι] καὶ ἀρχὴ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς, [δηλαδὴ τὴν] ἡσυχία, ἀμέσως εἶχε ἑτοιμασθῆ καὶ τὸ κέρδος. Ἀλλά, ἐπειδὴ ἦταν ἄπειρος ὁ μαθητής, δὲν ἐγνώριζε τὴν Χάρι τοῦ Δεσπότου, ὅπως οὔτε καὶ τὸ νήπιο [γνωρίζει] τὴν ὠφέλεια τῶν γονέ-

τοῦ γεννηθῆναι αὐτόν, κατὰ προαίρεσιν οἱ γονεῖς αὐτοῦ εὐεργέται ἦσαν, προσευχόμενοι γεννηθῆναι αὐτὸν καὶ ζῆσαι· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ κληρονομῆσαι αὐτοὺς καὶ ἔχειν ὅσα τε προητοιμάσαντο καὶ μετὰ ταῦτα μοχθήσονται. Ἀλλ᾽ οὗτος μὲν ἀγνοῶν, οὐδ᾽ ὅλως φροντίδα περὶ τῶν τοιούτων ποιεῖται, ἀλλὰ πειρασμὸν ἡγεῖται τὴν ὑποταγὴν τῶν γονέων· καὶ εἰμὴ ἦν τροφῆς ἡ ἀνάγκη καὶ τῆς φύσεως, οὐδ᾽ ὅλως ηὐγνωμόνει. [26.] Ὁ δὲ θέλων τὴν βασιλείαν κληρονομῆσαι τῶν οὐρανῶν καὶ οὐχ ὑπομένει τὰ ἐπερχόμενα, ἀγνωμονέστερος φαίνεται, διότι ἐκτίσθη χάριτι καὶ πάντα τὰ ὄντα λαβὼν καὶ τὰ ἑπόμενα ἐλπίζων, καὶ αἰωνίως συμβασιλεύει Χριστῷ, τῷ καταξιώσαντι αὐτόν, τὸν οὐδὲν ὄντα, τοσούτων καὶ τηλικούτων δωρεῶν, αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, ὥστε καὶ τὸ ὑπέρτιμον αὐτοῦ αἷμα, ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκχέαι εὐδοκήσαντι, μηδὲν ἐξ αὐτοῦ ζητοῦντι, πλὴν τοῦ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ αὐ-

ων, ἂν καὶ πρὶν νὰ γεννηθῇ αὐτό, οἱ γονεῖς ἦταν κατὰ προαίρεσι εὐεργέτες του, προσευχόμενοι νὰ γεννηθῇ αὐτὸ καὶ νὰ ζήσῃ· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς κληρονομήσῃ καὶ νὰ ἔχῃ καὶ ὅσα προετοίμασαν καὶ [ὅσα] μὲ μόχθο θὰ ἀποκτήσουν ἀργότερα. Ἀλλὰ αὐτὸ [τὸ νήπιο], ἐπειδὴ ἔχει ἄγνοια [αὐτῶν], δὲν ἔχει ἀπολύτως καμμία φροντίδα γι᾽ αὐτά, ἀλλὰ θεωρεῖ ἐνόχλησι τὴν ὑποταγὴ στοὺς γονεῖς· κι ἂν δὲν ἦταν ἡ ἀνάγκη τῆς τροφῆς καὶ [ὁ δεσμὸς] τῆς φύσεως, δὲν θὰ εἶχε καμμία εὐγνωμοσύνη γι᾽ αὐτούς. 26. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ κληρονομήσῃ τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν καὶ δὲν ὑπομένει τὰ ἐπερχόμενα [δεινά], φαίνεται περισσότερο ἀχάριστος, διότι δημιουργήθηκε μὲ τὴν Χάρι [τοῦ Θεοῦ] καὶ ἔχοντας λάβει ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὰ μελλοντικά, καὶ τὸ νὰ συμβασιλεύῃ αἰωνίως μὲ τὸν Χριστό, ὁ Ὁποῖος καταξίωσε αὐτόν, ποὺ εἶναι ἕνα τίποτα, τόσων πολλῶν καὶ τόσων μεγάλων δωρεῶν, καὶ αἰσθητῶν καὶ νοητῶν, ὥστε νὰ εὐδοκήσῃ νὰ χύσῃ γι᾽ αὐτὸν καὶ τὸ ὑπέρτιμο Αὐτοῦ Αἷμα, χωρὶς νὰ ζητᾶ τίποτα ἀπὸ αὐτόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ ἔχῃ τὴν προαίρεσι νὰ

τοῦ προαιρεῖσθαι καὶ πλεῖον οὐδέν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀπαίτησις αὐτοῦ καὶ μόνη, ἣν ὁ κατανοεῖν δυνηθεὶς ἐκπλήττεται. Τί γὰρ ἐκζητεῖ ἀπὸ σοῦ ὁ Θεός, φησίν[70]*; Ὢ τῆς ἀνοίας! Πῶς βλέποντες οὐ βλέπομεν τὰ φρικτὰ αὐτοῦ μυστήρια! Αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ὃ καὶ ζητῶν φαίνεται, μεῖζόν ἐστι δῶρον. Πῶς οὐ συνιῶμεν, ὅτι κρείττων ἐστὶ παρὰ πάντας ὁ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελούμενος, καὶ ἐπάνω πάντων ἵσταται καὶ ὑψιπετῶν, κἂν πένης ᾖ καὶ ἀγενής; [27.] Οὐκ οἴδαμεν τοὺς Προφήτας ἐν τῷ νῦν, οὐδὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ Μάρτυρας, καὶ περὶ τῶν μελλόντων διστάζομεν; Ἴδωμεν τοὺς βίους αὐτῶν καὶ τί ἐποίησαν, καὶ πόθεν λέγουσιν αὐτοὶ λαμβάνειν τὴν χάριν καὶ τὴν ἰσχύν; Οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον θαυματουργοῦσιν; Ἴδωμεν τοὺς βασιλεῖς καὶ πλουσίους, πῶς τὰς ἁγίας αὐτῶν εἰκόνας προσκυνοῦσιν; Ἴδωμεν τοὺς ἐναρέτους νῦν ἐν εὐχαριστίᾳ πάσῃ καὶ ἀρετῇ*

λάβῃ τὰ ἀγαθά Του καὶ τίποτε περισσότερο. Διότι αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μόνη ἀπαίτησι Αὐτοῦ, τὴν ὁποία αὐτὸς ποὺ θὰ μπορέσῃ νὰ κατανοήσῃ μένει κατάπληκτος. Γιατὶ «τί [ἄλλο] ζητᾶ ἀπὸ ἐσένα ὁ Θεός», λέγει. Ὢ τί ἀνοησία! Πῶς ἂν καὶ βλέπωμε, δὲν βλέπομε τὰ φρικτὰ Αὐτοῦ μυστήρια; Διότι αὐτὸ ἀκριβῶς, τὸ ὁποῖο [καὶ] φαίνεται ὅτι ζητᾶ, εἶναι τὸ μεγαλύτερο δῶρο. Πῶς δὲν ἀντιλαμβανόμαστε, ὅτι ὁ καλύτερος ἀπὸ ὅλους, εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος φροντίζει ἐπιμελῶς γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ εὑρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλους καὶ πετᾶ εἰς τὰ [πνευματικὰ] ὕψη, καὶ ἂν [ἀκόμη] εἶναι πτωχὸς καὶ ἄσημος [στὴν καταγωγή];

27. [Μήπως] δὲν γνωρίζομε ἀπὸ τώρα [σ᾽ αὐτὴν τὴν ζωὴ] γιὰ τοὺς Προφῆτες, οὔτε γιὰ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Μάρτυρες, καὶ ἀμφιβάλλομε γιὰ τὰ μέλλοντα; Ἂς δοῦμε τοὺς βίους αὐτῶν καὶ τί ἔκαναν καὶ [ἂς ἀναρωτηθοῦμε] ἀπὸ ποῦ λέγουν αὐτοί, ὅτι παίρνουν τὴν Χάρι καὶ τὴν δύναμι; Καὶ ὄχι μόνον [αὐτά], ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον θαυματουργοῦν; Ἂς δοῦμε τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς πλουσίους, πῶς προσκυνοῦν [καὶ

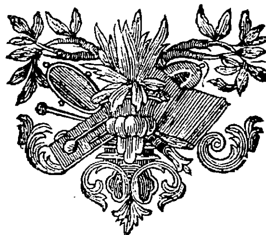
διάγοντας καὶ χαρᾷ πνευματικῇ, τοὺς δὲ πλουσίους ἀγανακτοῦντας καὶ πλείονα τῶν ἀσκητῶν καὶ ἀκτημόνων πειραζομένους; Κἀκ τούτου ἐλπίζομεν ὅτι ὄντως ἡ ἀρετὴ κρείττων ἐστὶ πάντων. Εἰδὲ μήγε, σκοπήσωμεν, πῶς οἱ ἄπιστοι τὸν μὲν Θεὸν ἴσως ἀγνοοῦσι, τὴν δὲ ἀρετὴν εὐφημίζουσι, κἂν ἀλλόπιστος φαίνεται αὐτοῖς ὁ ἐνάρετος· οἶδε γὰρ ἀρετὴν αἰδεῖσθαι καὶ πολέμιος. Καὶ ἐὰν πιστεύωμεν ὅτι ἡ ἀρετὴ ἀγαθή ἐστιν, ἐξ ἀνάγκης ὁ ποιήσας τὴν ἀρετὴν καὶ χαρισάμενος τοῖς ἀνθρώποις Θεός, ἀγαθός ἐστι· καὶ εἰ ἀγαθός, ἐξ ἀνάγκης καὶ δίκαιος, ἀρετὴ γὰρ ἡ δικαιοσύνη, δι᾽ ὃ καὶ ἀγαθή. Εἰ δὲ ἀγαθὸς καὶ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεός, πάντως καὶ ἐξ ἀγαθότητος ποιεῖ ὅσα ἐποίησε καὶ ποιεῖ, κἂν τοῖς πονηροῖς τοῦτο οὐ φαίνεται. [28.] Οὐδὲν οὕτω σκοτίζειν εἴωθεν ὡς ἡ πονηρία· ἁπλότητι δὲ καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται καὶ οὐ κόποις. Ἐμφανίζεται δὲ οὐχ ὡς δοκοῦσί

τιμοῦν] τὶς ἁγίες εἰκόνες αὐτῶν; Ἂς δοῦμε τοὺς ἐναρέτους, πῶς ζοῦν τώρα, μὲ κάθε εὐχαριστία καὶ ἀρετὴ καὶ πνευματικὴ χαρά; Ἐνῶ τοὺς πλουσίους βλέπομε νὰ ἀγανακτοῦν καὶ νὰ ἔχουν περισσότερους πειρασμοὺς ἀπὸ τοὺς ἀσκητὲς καὶ τοὺς ἀκτήμονες; Καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐλπίζομε, ὅτι [πράγματι] ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλα. Κι ἂν ὄχι, ἂς ἐξετάσωμε, πῶς οἱ ἄπιστοι, τὸν μὲν Θεὸν ἴσως ἀγνοοῦν, ἐπαινοῦν ὅμως τὴν ἀρετή, ἀκόμη κι ἂν ὁ ἐνάρετος φαίνεται σ᾽ αὐτοὺς ἀλλόπιστος· «διότι τὴν ἀρετὴ ξέρει νὰ τὴν σέβεται καὶ ὁ ἐχθρός»[ιη΄]. Κι ἂν πιστεύωμε, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθή, κατ᾽ ἀνάγκην καὶ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν χάρισε στοὺς ἀνθρώπους, εἶναι ἀγαθός· κι ἂν εἶναι ἀγαθός, κατ᾽ ἀνάγκην, εἶναι καὶ δίκαιος, διότι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετή, γι᾽ αὐτὸ εἶναι καὶ ἀγαθή. Ἐὰν δὲ εἶναι ἀγαθὸς καὶ δίκαιος ὁ Θεός, ὁπωσδήποτε ἀπὸ ἀγαθότητα κάνει ὅσα ἔκανε καὶ κάνει, ἔστω κι ἂν δὲν φαίνεται αὐτὸ στοὺς πονηρούς.

28. Τίποτε ἄλλο δὲν συνηθίζει νὰ σκοτίζῃ [τὸν ἄνθρωπο], ὅπως ἡ πονηρία. Ὁ Θεὸς ὅμως φανερώ-

τινες ἐξ ἀπειρίας, ἀλλὰ διὰ τῆς θεωρίας τῶν ὄντων, ἤτοι τῶν κτισμάτων αὐτοῦ καὶ Ἀποκαλύψεων τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μυστηρίων. Οὗτος ὁ μισθὸς τῆς ἡσυχίας καὶ τῶν λοιπῶν πράξεων ἐν τῷ νῦν· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν[71] *καὶ καταλείπουσι τὰ θελήματα αὐτῶν διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὧν εὐχόμεθα τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[72].

νεται στὴν ἁπλότητα καὶ τὴν ταπείνωσι καὶ ὄχι στοὺς κόπους[ιθ΄]. Φανερώνεται δέ, ὄχι ὅπως μερικοὶ νομίζουν ἀπὸ ἀπειρία [στοὺς κόπους], ἀλλὰ μὲ τὴν θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων Του καὶ μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν [περιεχομένων] στὶς θεῖες Γραφές, μυστηρίων. Αὐτὸς [λοιπὸν] εἶναι ὁ μισθὸς τῆς ἡσυχίας καὶ τῶν λοιπῶν πράξεων στὸν παρόντα [αἰῶνα], στὸν μέλλοντα ὅμως [εἶναι] «αὐτά, τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε, καὶ δὲν ἀνέβηκαν [ὡς ἔννοιες] στὴν καρδιὰ καὶ στὸν νοῦ [τοῦ ἀνθρώπου], ὅσα ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ὅσους τὸν ἀγαποῦν», καὶ ἐγκαταλείπουν τὰ θελήματά τους μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα εὐχόμαστε νὰ ἐπιτύχωμε, μὲ τὴν Χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν Ὁποῖο πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ ἐξουσία εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Ἕβδομόν ἐστιν ἐν στοιχείοις τὸ ἦτα,
Λόγος ὁ παρὼν περὶ ἀπροσπαθείας.
Καὶ γεννᾶται μὲν ἐκ τῆς ἐλπίδος αὕτη.
Αὕτη δὲ ἐστι φυγὴ παντὸς τοῦ Κόσμου.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Ἕβδομον τὸ Ἦτα εἶναι στὰ στοιχεῖα,
Καὶ λόγος αὐτὸς περὶ ἀπροσπαθείας,
Ποὺ γεννιέται μὲν αὐτὴ ἐκ τῆς ἐλπίδος.
Εἶναι δὲ αὐτὴ φυγὴ παντὸς ἐκ κόσμου.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Ζʹ [Ηʹ, 7ος]

[29.] Ἡ ἀπροσπάθεια γίνεται ἐκ τῆς ἐλπίδος, διότι ὁ ἐλπίζων τεύξεσθαι ἀλλαχοῦ αἰωνίου πλούτου, εὐχερῶς τοῦ ὑπὸ χεῖρα καταφρονεῖ, κἂν πᾶσαν ἀνάπαυσιν ἔχῃ ὁ πρόσκαιρος. Εἰ δὲ καὶ ἐπίπονός ἐστιν ὁ βίος καὶ πολυώδυνος, τίς πείθει τῷ λογικῷ ἀνθρώπῳ προτιμᾶν τοῦτον ὑπὲρ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τοῦ διδόντος τοῦτον κἀκεῖνον τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; Εἰ μήπου τυφλὸς εἴη, μηδ᾽ ὅλως βλέπειν δυνάμενος ἐξ ἀπιστίας ἢ κακῆς προαιρέσεως καὶ πονηρᾶς συνηθείας. Εἰ γὰρ ἐπίστευσεν, ἐφωτίσθη ἄν· καὶ εἰ μικρὸν φωτισμὸν

29. Ἡ ἀπροσπάθεια [ἤτοι ἐλευθερία ἀπὸ τὰ πάθη] πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐλπίζει νὰ ἐπιτύχῃ σὲ ἄλλο κόσμο τὸν αἰώνιο πλοῦτο, εὔκολα καταφρονεῖ αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἔχει [ἤδη] στὰ χέρια του, ἀκόμη κι ἂν τοῦ παρέχῃ κάθε ἀνάπαυσι ὁ πρόσκαιρος [αὐτὸς πλοῦτος]. Ἂν ὅμως, ὁ βίος εἶναι κοπιώδης καὶ μὲ πολλὲς ὀδύνες, ποιὸς πείθει τὸν λογικὸ ἄνθρωπο, νὰ προτιμᾷ αὐτὸν [τὸν πρόσκαιρο] περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὁποῖος δίδει καὶ αὐτὸν [τὸν πρόσκαιρο] καὶ [τὸν αἰώνιο] σ᾽ ὅσους Τὸν ἀγαποῦν; Ἐκτὸς ἐὰν εἶναι τυφλὸς καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βλέπῃ καθόλου ἀπὸ τὴν ἀπιστία, ἢ τὴν κακὴ προαίρεσι καὶ πονηρὴ συνήθεια. Γιατί, ἐὰν εἶχε πιστέψει, θὰ εἶχε δεῖ τὸ φῶς· καὶ ἐὰν ἔλαβε

γνώσεως ἐκ βεβαίας πίστεως ἔλαβεν, ἠγωνίσατο ἂν καταλῦσαι τὴν κακίστην αὐτοῦ συνήθειαν· καὶ εἰ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ ἔθετο, ἡ χάρις ἂν συνήργει καὶ συνηγωνίζετο. Ἀλλὰ διὰ τοῦτό φησιν ὁ Κύριος, ὀλίγοι οἱ σῳζόμενοι[73], διότι γλυκέα φαίνονται τὰ βλεπόμενα, κἂν πικρά εἰσι. [30.] Καὶ γὰρ καὶ ὁ κύων λείχων τὴν ῥῖνα τῇ γλώττῃ αὐτοῦ, ἐκ τῆς γλυκύτητος οὐκ αἰσθάνεται τοῦ πόνου ὅτι ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος πίνει· καὶ γαστρίμαργος ἐσθίων τὰ βλάπτοντα αὐτὸν ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς, οὐκ αἴσθησιν λαμβάνει τῆς βλάβης αὐτοῦ· καὶ πάντες οἱ τοῖς πάθεσι δουλεύοντες ὡσαύτως πάσχουσιν ἐξ ἀναισθησίας· εἰδ᾿ ἴσως καὶ ἀνανεύσουσιν, ἀλλ᾿ ἐκ τῆς συνηθείας πάλιν ἕλκονται. Διὰ τοῦτό φησιν ὁ Κύριος· βιαστή ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν[74], οὐχὶ φυσικῶς, ἀλλ᾿ ἐκ τῆς συνηθείας τῶν παθῶν. Εἰ γὰρ φύσει ἦν βιαστή, οὐδεὶς ἂν εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τοῖς μὲν προαιρουμένοις χρηστὸς ὁ ζυγὸς

λίγο φωτισμὸ γνώσεως ἀπὸ τὴν βεβαία πίστι, θὰ ἀγωνιζόταν νὰ ἐξαλείψῃ τὴν κακίστη συνήθειά του· κι ἂν αὐτὸς τὸ ἔβαζε [ὡς ἐπιθυμία καὶ ἀπόφασι] στὴν ψυχή του, ἡ Χάρι θὰ συνεργοῦσε καὶ θὰ συναγωνιζόταν μαζί του. Ἀλλὰ γι᾿ αὐτό, λέγει ὁ Κύριος, «λίγοι [εἶναι] αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι σώζονται», διότι μᾶς φαίνονται γλυκά, ὅσα βλέπομε, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πικρά. 30. Γιατὶ καὶ ὁ σκύλος, ὅταν γλύφῃ τὴν πληγή του[κ'] μὲ τὴν γλῶσσα του, ἀπὸ τὴν γλυκύτητα δὲν αἰσθάνεται τὸν πόνο, γιατὶ πίνει ἀπὸ τὸ δικό του αἷμα· [ἔτσι] καὶ ὁ γαστρίμαργος, τρώγοντας ὅσα τὸν βλάπτουν καὶ ψυχικὰ καὶ σωματικά, δὲν αἰσθάνεται τὴν βλάβη, [ποὺ προκαλεῖται] σ᾿ αὐτόν. Καὶ ὅλοι, ὅσοι εἶναι δοῦλοι στὰ πάθη τους, παρόμοια πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀναισθησία τους· ἀλλά, ἂν καὶ ἴσως [καταφέρουν] νὰ ἀνανήψουν [καὶ νὰ συνέλθουν, πάλι παρασύρονται ἀπὸ τὴν ἕλξι τῆς συνηθείας [καὶ ἐπανέρχονται στὰ πάθη]. Γι᾿ αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος· «ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν ἀπαιτεῖ βία», ὄχι ἀπὸ τὴν φύσι της, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν συνήθεια τῶν παθῶν. Διότι, ἂν ἀπὸ τὴν φύσι της ἀπαιτοῦσε βία, κανεὶς δὲν θὰ ἔμπαινε σ᾿ αὐτήν. Ἀλλὰ σὲ ὅσους ἔχουν [ἀγαθὴ] τὴν προαίρεσι, «ὁ ζυγὸς

καὶ ἐλαφρὸν τὸ φορτίον τοῦ Κυρίου[75]*· τοῖς δὲ μὴ προαιρουμένοις στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς*[76] *καὶ βιαστὴ ἡ βασιλεία*[77]*. Τοῖς γὰρ προτέροις ἐντὸς καὶ ἐγγὺς ὑπάρχει*[78]*, διὰ τὸ θέλειν αὐτήν, καὶ εὐθὺς τεύξασθαι τῆς ἀπαθείας. [31.] Θέλημα γάρ ἐστι τὸ συνεργοῦν καὶ κωλύον εἰς τὸ σωθῆναι, καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ἠβουλήθης τι ἀγαθόν, ποίησον τοῦτο· οὐ δύνασαι, προαιροῦ, καὶ ἰδοὺ ἔχεις αὐτό, καί περ μὴ ἔχων τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ οὕτω κατὰ μικρὸν ἡ συνήθεια αὐτομάτως ἐργάζεται, εἴτε καλόν, εἴτε κακόν. Εἰ γὰρ οὐκ ἦν τοῦτο, οὐδεὶς λῃστὴς ἐσώθη· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἔλαμψαν πολλοὶ τῶν λῃστῶν. Ἴδε πόσον ἐστὶ μακρὰν ὁ δρόμος ἀναμέσον λῃστοῦ καὶ ἁγίου· οὐκ ἴσχυσε δὲ ἡ συνήθεια, ἀλλ᾽ ἐνίκησεν ἡ προαίρεσις. Ὁ δὲ χάριτι Χριστοῦ εὐλαβής, ἢ καὶ Μοναχός, τί τὸ κωλύον κατ᾽ ἐκείνους γενέσθαι; ἐκεῖνος μακράν, οὗτος ἐγγύς, καὶ πλεῖστον τῆς ὁδοῦ ἔλαβε κατὰ χάριν, ἢ φυσικῶς, ἢ ἐκ τῶν γονέων*

[εἶναι] καλὸς καὶ ἐλαφρὸν τὸ φορτίον» τοῦ Κυρίου, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔχουν [ἀγαθὴ] προαίρεσι, στενὴ εἶναι ἡ πύλη καὶ γεμάτη θλίψεις ἡ ὁδὸς» καὶ ἡ Βασιλεία [τῶν Οὐρανῶν] ἀπαιτεῖ βία. Διότι στοὺς πρώτους [ἡ Βασιλεία] εἶναι μέσα τους καὶ πλησίον τους, ἐπειδὴ θέλουν αὐτοί, καὶ [ἐπιθυμοῦν] σύντομα νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀπάθεια. 31. Γιατὶ ἡ θέλησι εἶναι αὐτή, ποὺ βοηθεῖ καὶ αὐτὴ ποὺ ἐμποδίζει στὴν σωτηρία καὶ τίποτε ἄλλο. Θέλησες κάποιο ἀγαθό; Κάνε το [πρᾶξι]. Δὲν μπορεῖς; Ἔχε [ὅμως] τὴν προαίρεσι καὶ ἀμέσως τὸ ἔχεις, ἂν καὶ δὲν τὸ ἔχῃς [αἰσθητά]. Καὶ νά, ἔτσι σιγὰ σιγὰ αὐτόματα κατεργάζεται ἡ συνήθεια, εἴτε τὸ καλὸ εἴτε τὸ κακό. Διότι, ἂν δὲν συνέβαινε αὐτό, κανένας λῃστὴς δὲν θὰ σωζόταν· καὶ ὄχι μόνον [ἐσώθηκαν], ἀλλὰ καὶ ἔλαμψαν [στὴν ἀρετὴ] πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λῃστές. Κοίταξε πόσο μακρινὴ εἶναι ἡ ἀπόστασι ἀνάμεσα στὸν λῃστὴ καὶ στὸν Ἅγιο· δὲν ὑπερίσχυσε ὅμως ἡ συνήθεια, ἀλλὰ ἐνίκησε ἡ προαίρεσι. Ἐκεῖνος ὅμως, [ὁ ὁποῖος εἶναι] εὐλαβής, μὲ τὴ Χάρι τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ Μοναχός, τί τὸν ἐμποδίζει νὰ γίνῃ σὰν ἐκείνους; Ἐκεῖνος [ὁ λῃστὴς εἶναι] μακριά, αὐτὸς κοντὰ καὶ τὸ [νὰ διανύσῃ] τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ δρόμου τὸ ἔλαβε κατὰ Χάριν, ἢ ἀπὸ φυσική του [κλίσι], ἢ ἀπὸ τοὺς

τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐλάβειαν ἐκληρονόμησε. Ἄρα οὐκ ἔστι ξένον, ὅταν λησταὶ καὶ τυμβωρύχοι ἅγιοι γίνωνται, καὶ Μοναχοὶ κατακριθήσονται; [32.] Ἀλλ᾽ οἴμοι τῷ ἀθλίῳ, ὅτι ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου μου ἐκάλυψέ με[79]*. Οἱ βασιλεῖς πτωχεύουσι κατὰ τὸν Ἰωάσαφ καὶ τοὺς τοιούτους, καὶ ὁ πτωχὸς οὐ δύναται τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν κατέχειν καὶ ἀκοπότως εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, διὰ ἀπροσπαθείας τῶν πραγμάτων, ὧν οὐκ ἔτυχεν ἐκ τῆς τῶν γονέων κληρονομίας. Ἀλλ᾽ ὅτε εἶπεν ἀποτάσσομαι καὶ οἷς περ οὐκ εἶχε (τὸν γὰρ κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἄλλος κατέχει, οὗτος δὲ τοῦ ἐπιθυμεῖν εἶχεν ἐξουσίαν) καὶ ὅτε τούτῳ ἀπετάξατο, τότε πολυκτήμων ἐγένετο· καὶ λέγει οὐ δύναμαι ἀκτημονεῖν, οὐδὲ ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα. Ποῖα εἰπέ μοι; τὰς φυλακὰς καὶ τὰ κλοιά, ἅπερ εἶχε πρότερον κἂν ἄρχων ἦν; καὶ γὰρ οἱ ἔχοντες τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ πλούτη, αὐτοὶ*

γονεῖς του ἐκληρονόμησε τὴν εὐσέβεια καὶ τὴν εὐλάβεια. Ἄραγε δὲν εἶναι παράδοξο, ὅταν ληστὲς καὶ τυμβωρύχοι γίνωνται Ἅγιοι, καὶ Μοναχοὶ θὰ καταδικασθοῦν; 32. Ἀλλὰ ἀλλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, διότι «ἡ ἐντροπή μου ἐκάλυψε τὸ πρόσωπό μου». Οἱ Βασιλεῖς γίνονται πτωχοί, ὅπως ὁ Ἰωάσαφ[κα'] καὶ οἱ ὅμοιοί του, καὶ ὁ πτωχὸς δὲν μπορεῖ νὰ διατηρήσῃ τὴν παλιὰ συνήθεια [τῆς πτωχείας του] καὶ νὰ εἰσέλθῃ χωρὶς κόπο εἰς τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, μὲ τὴν μὴ ἐμπαθῆ προσκόλλησί του στὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε [κἂν ἀποκτήσῃ] ἀπὸ κληρονομία τῶν γονέων του. Ἀλλὰ ὅταν εἶπε «ἀποτάσσομαι»[κβ'] [κατὰ τὴν τελετὴ τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος] καὶ γιὰ ὅσα δὲν εἶχε, (διότι τὸν κόσμο καὶ τὰ πράγματα στὸν κόσμο ἄλλος τὰ κατέχει, ἐνῶ αὐτὸς εἶχε τὴν ἐξουσία μόνον νὰ τὰ ἐπιθυμῇ) καὶ ὅταν ἀπαρνήθηκε αὐτὸν [τὸν κόσμο], τότε βρέθηκε μὲ πολλὰ κτήματα· καὶ λέγει, δὲν μπορῶ νὰ εἶμαι ἀκτήμων, οὔτε νὰ ὑπομένω τὰ ἐπερχόμενα κακά. Ποιὰ πές μου; Τὶς φυλακὲς καὶ τὰ δεσμά, τὰ ὁποῖα εἶχε πρωτύτερα, κι ἂς ἦταν ἄρχοντας; Διότι αὐτοί, ποὺ ἔχουν τὶς ἀρχὲς καὶ τὰ πλούτη, αὐτοὶ καὶ τὰ παθαίνουν

καὶ ταῦτα πάσχουσιν. Ἀλλὰ ποῖα; τὴν στέρησιν τῶν ἀναγκαίων, τὴν γυμνότητα καὶ τὰ λοιπά, ἅπερ εἶχε δεινά; [33.] Καὶ ἵνα μὴ κατὰ λεπτὸν λέγων μηκύνω τὸν λόγον, καὶ καταισχύνω τοὺς γέμοντας αἰσχύνης· ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν αὐτὸ τοῦτο, τὸ προσπάθειαν ἔχειν τινὸς τῶν ὁρωμένων, ὧν τῇ ἐπιθυμίᾳ ἀπεταξάμεθα, εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδος ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ τὸν Γιεζῇ[80] καὶ Ἰούδαν[81]. Ὅτι ὁ μὲν ἐπεθύμησεν, ὧν περ οὐκ εἶχε, δι᾽ ὃ καὶ τὴν λέπραν σὺν τῇ πτώσει ἐκ Θεοῦ ἔλαβεν· ὁ δὲ οἷς εἶχεν ἀποταξάμενος, πάλιν ἐπεθύμησεν ἔχειν· δι᾽ ὃ καὶ σὺν τῇ ἀγχόνῃ τὴν ἀπώλειαν ἐκληρονόμησε. Τί δὲ τὸ περισσὸν τοῦ Μοναχοῦ, ἐὰν οὐ παρθενεύῃ καὶ ἀκτημονῇ; Τὰς γὰρ λοιπὰς ἐντολὰς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες φυλάξαι χρεωστοῦσιν, ὡς φυσικὰς οὔσας. Τὸ γὰρ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, καὶ τὸ ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα καὶ τὸ χρήσασθαι κατὰ φύσιν τοῖς πράγμασι καὶ ἀπέχεσθαι τῶν πονηρῶν ἔργων,

αὐτά. Ἀλλὰ ποιά; Τὴν στέρησι τῶν ἀναγκαίων, τὴν γυμνότητα καὶ τὰ λοιπὰ δεινά, τὰ ὁποῖα εἶχε; 33. Καὶ γιὰ νὰ μὴν μακρύνω τὸν λόγο μου λέγοντας [αὐτὰ] λεπτομερῶς, καὶ καταισχύνω αὐτούς, ποὺ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ αἰσχύνη, [λέγω τοῦτο]· μᾶς ἀρκεῖ λοιπὸν αὐτὸ καὶ μόνον, τὸ νὰ ἔχωμε [δηλαδὴ] ἐμπαθῆ προσκόλλησι σὲ κάτι ἀπὸ τὰ ὁρατά, τῶν ὁποίων τὴν ἐπιθυμία ἀπαρνηθήκαμε, γιὰ [νὰ μᾶς φέρῃ] αἰσχύνη καὶ ὄνειδος στὸ μέλλον, ὅπως [συνέβη] στὸν Γιεζῆ καὶ τὸν Ἰούδα. Διότι ὁ μὲν πρῶτος [Γιεζῆ] ἐπεθύμησε ὅσα δὲν εἶχε, γι᾽ αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν πτῶσι ἔλαβε καὶ τὴν λέπρα ἀπὸ τὸν Θεό· ὁ δὲ δεύτερος [Ἰούδας], ἀφοῦ ἀπαρνήθηκε ὅσα εἶχε, πάλι ἐπεθύμησε νὰ ἔχῃ· γι᾽ αὐτὸ καὶ μαζὶ μὲ τὴν ἀγχόνη, ἐκληρονόμησε [καὶ] τὴν ἀπώλεια. Τί δὲ τὸ ἐπιπλέον τοῦ Μοναχοῦ, ἐὰν δὲν κρατῇ τὴν παρθενία καὶ τὴν ἀκτημοσύνη; Τὶς ὑπόλοιπες ὅμως ἐντολὲς ἔχουν ὑποχρέωσι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι [ἄνθρωποι] νὰ τὶς φυλάξουν, ἐπειδὴ εἶναι φυσικές. Διότι, τὸ νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον καὶ τὸ νὰ ὑπομένῃ τὰ ἐπερχόμενα [κακά], καὶ τὸ νὰ μεταχειρίζεται κατὰ φύσι τὰ πράγματα [τοῦ κόσμου]

κἂν μὴ θέλῃ τις χρεωστεῖ. Καὶ δίχα τῆς φυλακῆς τούτων, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν εὑρίσκει ἀνάπαυσιν· διότι καὶ οἱ νόμοι κολάζουσι τοὺς πταίοντας καὶ οἱ ἄρχοντες βιάζουσι πρὸς σύστασιν ἀρετῆς κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Οὐ γὰρ εἰκῇ, φησί, τὴν μάχαιραν φορεῖ[82]*· καὶ πάλιν· θέλεις μὴ φοβηθῆναι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς*[83]*. Καὶ ταῦτα μὲν πάντα ὡς φυσικὰ οἱ πάντες καὶ ποιοῦσι καὶ θέλουσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκδικοῦσιν. [34.] Ὁ δὲ κλῆρος τοῦ Μοναχοῦ τὰ ὑπὲρ φύσιν, ὡς στρατιώτης Χριστοῦ, δι᾽ ὃ καὶ ὀφείλει γεύσασθαι ἐκ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, ἵνα τύχῃ καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν φυσικός ἐστι νόμος, μαρτυρούμενος ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων. Οὐχ οἱ στρατιῶται τοῦ βασιλέως ἐκ τοῦ συμπάσχειν δοξάζονται; Οὐχ ὅσον πάσχει ἕκαστος, τοσοῦτον ἔπαινον ἔχει ἐνταῦθα, καὶ ὅσον φανῇ ἀνίκανος, ἀτιμάζεται; Οὐχ ὅσον καθ᾽*

καὶ νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὰ πονηρὰ ἔργα, ὀφείλει [νὰ τὰ κάνῃ] κανείς, κι ἂν [ἀκόμη] δὲν θέλῃ. Καὶ χωρὶς τὴν τήρησι αὐτῶν, οὔτε στὴν παροῦσα ζωὴ εὑρίσκει ἀνάπαυσι· διότι καὶ οἱ νόμοι τιμωροῦν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι φταῖνε καὶ οἱ ἄρχοντες ἐξαναγκάζουν στὸ νὰ συνιστᾶται ἡ ἀρετὴ [στούς ὑπηκόους τους], κατὰ τὸν Ἀπόστολο [Παῦλο]. Γιατὶ λέγει, «ὄχι χωρὶς λόγο φέρει τὸ μαχαίρι» καὶ πάλι· θέλεις «νὰ μὴν φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία; Κάνε τὸ καλὸ καὶ θὰ ἔχῃς ἔπαινο ἀπὸ αὐτή». Καὶ ὅλα αὐτὰ μέν, ὡς φυσικά, ὅλοι καὶ τὰ κάνουν καὶ τὰ θέλουν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τιμωροῦν [τὴν παράβασί τους].

34. Ὁ κλῆρος ὅμως τοῦ Μοναχοῦ [εἶναι] τὰ ὑπὲρ φύσι, ἀφοῦ εἶναι στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ, γι᾽ αὐτὸ καὶ ὀφείλει [νὰ μετέχῃ] τῆς γεύσεως τῶν παθημάτων Αὐτοῦ, γιὰ νὰ ἀπολαύσῃ καὶ τὴν δόξα Του· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλι εἶναι φυσικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Δὲν δοξάζονται οἱ στρατιῶτες τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ συμπάσχουν μαζί του; Δὲν ἐπαινεῖται ἐδῶ ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὸ ὅσο πάσχει; Καὶ ὅσο ἀνίκανος φανῇ [ἄλλο

ὁμοίωσιν τῆς ἐσθῆτος τοῦ βασιλέως φορεῖ τις, φαίνεται οἰκειότερος αὐτοῦ, καὶ ὅσον μακρὰν ταύτης, φαίνεται ξένος; Οὕτω δεῖ σκοπεῖν καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως· ὅσον γάρ τις συμπάσχει καὶ μιμεῖται τὴν πτωχείαν τοῦ Χριστοῦ, γενόμενος ἐκ τῶν παθημάτων καὶ ὕβρεων αὐτοῦ, τῶν πρὸ τοῦ σταυρωθῆναι δι᾽ ἡμᾶς καὶ ταφῆναι, τοσοῦτον γίνεται οἰκειότερος αὐτοῦ καὶ συγκοινωνὸς τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· εἴπερ συμπάσχομεν, φησί, καὶ συνδοξασθῶμεν[84]. *[35.] Βαβαί, πῶς ἀγνοοῦμεν, ὅτι ὑπὲρ ἄρτου μόνου, πόσον πάσχουσι κοπιῶντες στρατιῶται καὶ λησταὶ καὶ πόσον ξενιτεύονται ὁδοιπόροι καὶ θαλασσομάχοι; Καὶ πόσον πόνον ὑπομένουσιν ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι ἄνευ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐλπίδος; Καίτοι γε πολλάκις οὐδὲ τοῦ σκοποῦ, δι᾽ οὗ μοχθοῦσιν ἐπιτυγχάνουσι. Καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ βασιλείας οὐρανῶν καὶ αἰωνίων ἀγα-*

τόσο] δὲν περιφρονεῖται; Δὲν φαίνεται κανεὶς τόσο οἰκειότερος στὸν βασιλέα, ὅσο πιὸ ὅμοια στολὴ μὲ αὐτὸν φορεῖ; Καὶ ὅσο πιὸ ἀνόμοια [στολὴ φορεῖ], δὲν φαίνεται πιὸ ξένος; Ἔτσι πρέπει νὰ σκεπτώμαστε καὶ γιὰ τὸν δικό μας Βασιλέα· διότι ὅσο πιὸ πολὺ κάποιος συμπάσχει καὶ μιμεῖται τὴν πτωχεία τοῦ Χριστοῦ, γευόμενος ἀπὸ τὰ παθήματα καὶ τὶς ὕβρεις Αὐτοῦ, [τὰ ὁποῖα ὑπέστη] γιὰ μᾶς πρὶν νὰ σταυρωθῇ καὶ νὰ ταφῇ, τόσο γίνεται περισσότερο οἰκεῖος καὶ συγκοινωνὸς τῆς δόξης Αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολο [Παῦλο]· «Ἂν συμπάσχωμε μαζί Του καὶ θὰ συνδοξασθοῦμε».

35. Ἀλλοίμονο, πῶς ἀγνοοῦμε, ὅτι γιὰ τὸ ψωμὶ [καὶ] μόνον, πόσο πάσχουν κοπιάζοντας στρατιῶτες καὶ ληστές; Καὶ πόσο ξενιτεύονται ὁδοιπόροι καὶ ναυτικοί; Καὶ πόσο κόπο ὑπομένουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι χωρὶς [νὰ ἔχουν] τὴν ἐλπίδα τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν; Ἂν καὶ βέβαια πολλὲς φορὲς οὔτε τὸν σκοπό, γιὰ τὸν ὁποῖο μοχθοῦν δὲν ἐπιτυγχάνουν! Καὶ ἐμεῖς γιὰ τὴν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν καὶ

θῶν, οὐ θέλομεν μικρόν τι ὑπομεῖναι· καὶ τοῦτο ἴσως οὐ γίνεται πολυκόποτον ἐὰν ἡ προαίρεσις εὐδοκῇ καὶ οὐ φορτικὴν καὶ ἀνύποιστον λογίζεται τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μᾶλλον χαρὰν καὶ ἀνάπαυσιν διὰ τῆς ἐλπίδος, ἀμεριμνίας τε καὶ τῆς ἀκουσίου τιμῆς τῆς ἑπομένης τῇ ἀρετῇ· (οἶδε γὰρ αὐτὴν καὶ πολέμιος αἰδεῖσθαι καὶ θαυμάζειν) καὶ τὸ πέρας ταύτης εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν χαρὰν μεμειγμένην ἡ ἀπροσπάθεια, ὥσπερ τὴν λύπην ἐν τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας ἡ ὑλώδης ζωή· ἧς ῥυσθείημεν, καὶ τύχοιμεν τῆς ἀΰλου ζωῆς καὶ αἰωνίου διὰ τῆς ἀπροσπαθείας τῆς γεννώσης τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα πᾶσα, τιμή τε καὶ προσκύνησις πρέπει εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, δὲν θέλομε νὰ ὑπομείνωμε κάτι λίγο· καὶ αὐτὸ ἴσως νὰ μὴν γίνεται πολὺ κοπιαστικό, ἐὰν εὐχαρίστως τὸ ἀποδέχεται ἡ προαίρεσι καὶ δὲν θεωρεῖ ὡς φορτικὴ καὶ ἀνυπόφορη τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μᾶλλον χαρὰ καὶ ἀνάπαυσι μὲ τὴν ἐλπίδα, καὶ τὴν ἀμεριμνησία καὶ τὴν ἀκούσια τιμή, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν ἀρετή· (διότι καὶ ὁ ἐχθρὸς ξέρει νὰ σέβεται καὶ νὰ θαυμάζῃ αὐτήν)[κγ΄] καὶ τὸ τέλος της εἶναι εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασι. Ὄχι δὲ [αὐτὸ] μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὴν [τὴν ἀρετὴ] ἔχει ἀναμεμειγμένη τὴν χαρὰ ἡ μὴ ἐμπαθῆς προσκόλλησι, ὅπως [καὶ] ἡ ὑλικὴ ζωὴ [ἔχει] τὴν λύπη μὲ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας· ἀπὸ τὴν ὁποία, εἴθε νὰ λυτρωθοῦμε καὶ νὰ ἐπιτύχωμε τὴν ἄϋλη καὶ αἰώνια ζωή, μὲ τὴν μὴ ἐμπαθῆ προσκόλλησι, ἡ ὁποία γεννᾶ τὴν νέκρωσι τοῦ σώματος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, στὸν Ὁποῖο πρέπει ὅλη ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησι στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η΄

Ὀγδοός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ τὸ Θῆτα.
Νέκρωσιν παθῶν γεννᾷ ἀπροσπάθεια.
Εἰ μὴ γὰρ αὐτὴν κατέχει τις ἐμπόνως,
Οὐδὲ τῶν παθῶν λυτροῦται ὁ τοιοῦτος.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Λόγος Ὄγδοος καὶ Θῆτα τὸ στοιχεῖον.
Νέκρωσι παθῶν ἡ ἀπροσπάθεια φέρει.
Ἂν αὐτὴν κανεὶς μὲ κόπο δὲν κατέχῃ,
Οὔτε καὶ ποτὲ λυτροῦται ἀπὸ τὰ πάθη.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Η΄ [Θ, 8ος]

[36.] Θεῷ διὰ παντὸς προσέχει διὰ τῆς θεωρίας ὁ ἀπροσπαθής· ἀπροσπάθεια γὰρ αἰσθητῶν, θεωρίαν νοητῶν ἐγείρει· θεωρίαν δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν τῶν ὄντων, ἀλλὰ τὴν τῶν πρὸ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινῶν, περὶ ὧν διδάσκεται ὑπὸ τῆς χάριτος ὁ ἀπροσπαθής, πρὸς νέκρωσιν παθῶν ἐκ τοῦ πένθους, ἵνα εἰς πρᾳότητα λογισμῶν ἔλθῃ καιροῦ καλοῦντος. Ἐκ γὰρ πίστεως, φόβος, κἀκ τούτου ἡ εὐσέβεια, ἤτοι ἐγκράτεια, ὑπομονὴ πένθους, πρᾳότης, πεῖνα καὶ δίψα τῆς δικαιοσύνης, ἤγουν πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἐλεημοσύνη, κατὰ

36. Αὐτὸς ποὺ ἔφτασε στὴν ἀπροσπάθεια, στρέφει τὴν προσοχή του πάντοτε στὸν Θεό, μέσῳ τῆς θεωρίας· διότι ἡ ἀπροσπάθεια στὰ αἰσθητὰ προξενεῖ τὴν θεωρία τῶν νοητῶν· θεωρία δὲ ἐδῶ [ἐννοῶ] ὄχι [αὐτὴ] τῶν ὄντων, ἀλλὰ τῶν δεινῶν, τῶν πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ τὸν θάνατο, περὶ τῶν ὁποίων διδάσκεται ὁ ἀπροσπαθὴς ἀπὸ τὴν Χάρι γιὰ νὰ νεκρώσῃ τὰ πάθη [του] μὲ τὸ πένθος, ὥστε νὰ φθάσῃ στὴν πραότητα τῶν λογισμῶν, ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρός. Διότι ἀπὸ τὴν πίστι [γεννιέται] ὁ φόβος καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἡ εὐσέβεια, δηλαδὴ ἡ ἐγκράτεια, ἡ ὑπομονὴ τοῦ πένθους, ἡ πραότητα, ἡ πεῖνα καὶ ἡ δίψα τῆς δικαιοσύνης, δηλαδὴ ὅλων τῶν ἀρετῶν, ἡ ἐλεημοσύνη, κα-

τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου[85], ἀπροσπάθεια καί, ἐκ ταύτης, νέκρωσις τοῦ σώματος, ἐκ τῶν πολλῶν στεναγμῶν καὶ πικρῶν δακρύων τῶν τῆς μετανοίας καὶ τῆς λύπης, ἐξ ὧν ἡ ψυχὴ ἀποβάλλεται τὴν χαρὰν τοῦ κόσμου καὶ αὐτὴν τὴν τροφὴν ἐκ τῆς ἀδημονίας· διότι ἄρχεται βλέπειν τὰ ἑαυτῆς πταίσματα, ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης. [37.] Καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τεκμήριον τῆς ὑγείας αὐτῆς. Τὰ γὰρ πρὸ τούτου γινόμενα ἴσως δάκρυα καὶ δῆθεν νοήματα θεῖα καὶ κατάνυξις καὶ τὰ τοιαῦτα, χλεύη εἰσὶ καὶ κλοπὴ τῶν δαιμόνων, καὶ μάλιστα τοῖς ἐν μέσῳ ἀνθρώπων διάγουσιν ἢ ἐν περισπασμῷ, κἂν λίαν σμικρὸς εἴη· διότι οὐκ ἔστι δυνατὸν ἔτι πρός τινα τῶν αἰσθητῶν διακείμενοι, περιγενέσθαι τῶν παθῶν. Εἰ δέ τις προβάλλεται τοὺς ἀρχαίους, ὡς εἶχον τὰ ἀμφότερα, γινωσκέτω, ὅτι εἶχον μέν, οὐ κατὰ πάθος δὲ ἐχρήσαντό τινι τὸ παράπαν· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ λα-

τὰ τοὺς Μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου, ἡ ἀπροσπάθεια καὶ ἀπὸ αὐτὴ ἡ νέκρωσι τοῦ σώματος, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ πικρὰ δάκρυα τὰ ἐκ τῆς μετανοίας καὶ τῆς λύπης [κατὰ Θεόν], ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ ἀποβάλλει τὴν χαρὰ τοῦ κόσμου καὶ αὐτὴ [ἀκόμη] τὴν τροφὴ ἀπὸ τὴν ἀγωνία [γιὰ τὴν σωτηρία]· διότι ἀρχίζει νὰ βλέπῃ τὶς ἁμαρτίες της σὰν τὴν ἄμμο τῆς θαλάσσης.

37. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ ἀπόδειξι τῆς ὑγείας αὐτῆς. Διότι αὐτά, ποὺ γίνονται πρὶν ἀπὸ αὐτὸ [πρὶν νὰ ἔλθῃ σ᾽ αὐτὴ τὴν κατάστασι], ἴσως δάκρυα καὶ δῆθεν θεῖα νοήματα καὶ κατάνυξι καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι ἐμπαιγμὸς καὶ ἀπάτη τῶν δαιμόνων, καὶ μάλιστα σ᾽ ἐκείνους, ποὺ ζοῦν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἢ σὲ περισπασμὸ [γιὰ τὰ βιοτικά], κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἐλάχιστος· γιατὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ἂν ἀκόμη εἴμαστε στραμμένοι σὲ κάτι ἀπὸ τὰ αἰσθητά, νὰ νικήσωμε τὰ πάθη. Ἐὰν ὅμως κάποιος προβάλλῃ [γιὰ παράδειγμα] τοὺς παλαιοὺς [δικαίους], ποὺ κατόρθωναν νὰ ἔχουν καὶ τὰ δύο, ἂς γνωρίζῃ, ὅτι τὰ εἶχαν μέν, ἀλλὰ καθόλου δὲν ἐχρησιμοποίησαν κάτι [ἀπὸ αὐτὰ] μὲ πάθος. Καὶ

βεῖν αὐτοὺς γυναῖκας καὶ μετὰ πολλὰ ἔτη γινώσκειν ταύτας, ὡς γέγραπται ἐν τῇ παλαιᾷ περὶ τῆς γενεαλογίας τῶν ἀνθρώπων, πῶς ἔχοντας καὶ μὴ ἔχοντας ὡσαύτως ἦν· καὶ ἐκ τοῦ Ἰὼβ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν δικαίων· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ Βασιλεὺς ἦν καὶ Προφήτης· καὶ ὁ Σολομὼν μέχρι τινός· καὶ πῶς, ἔφη ὁ αὐτός, πειρασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ περισπᾶσθαι ἐν τοῖς ματαίοις[86], ἵνα μὴ ἐκκλίνωσιν εἰς τὰ χείρονα. Καὶ ταῦτα τῶν πραγμάτων ἡ φύσις διδάσκει. Εἰ γὰρ καὶ μυρίων περισπασμῶν ὄντων, τινὲς εὐκαιρίαν εὑρίσκουσιν εἰς τὸ ποιεῖν τὰ ἄθεσμα, πόσῳ μᾶλλον, εἰ ἦν ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀπερίσπαστος; Διὰ τοῦτο ὁ μὲν τοιοῦτος περισπάσθω· κρεῖττον γὰρ τὸ πονηρῶς περισπασθῆναι αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν θείων πραγμάτων καὶ νοημάτων ἀργὸν εὑρίσκεσθαι, ἢ ποιεῖν, ἄλλα πονηρὰ πολλὰ χείρονα τούτων. [38.] Ὁ δὲ Θεοῦ χάριτι, εἰς

αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ἔλαβαν γυναῖκες καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἦλθαν σὲ συζυγικὲς σχέσεις μὲ αὐτές, ὅπως ἔχει γραφῆ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη γιὰ τὴν γενεαλογία τῶν ἀνθρώπων καὶ πῶς ἦταν τὸ ἴδιο [γι᾽ αὐτούς], εἴτε τὶς εἶχαν, εἴτε δὲν τὶς εἶχαν· καὶ [τὸ ξέρομε αὐτὸ] ἀπὸ τὸν Ἰὼβ καὶ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς δικαίους· ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ ἦταν βασιλιὰς καὶ Προφήτης· καὶ ὁ Σολομὼν ὡς ἕνα σημεῖο· καὶ ὅτι, εἶπε ὁ ἴδιος, «ὁ Θεὸς ἔδωσε πονηρὸ περισπασμὸ στοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀφοσιώνωνται στὰ μάταια, γιὰ νὰ μὴν παρεκτρέπωνται στὰ χειρότερα». Καὶ ἡ φύσι τῶν πραγμάτων αὐτὰ διδάσκει. Γιατὶ καὶ ὅταν [ἀκόμη] ὑπάρχουν ἀμέτρητοι περισπασμοί, μερικοὶ [ἄνθρωποι] εὑρίσκουν τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν τὰ ἄνομα, πόσο μᾶλλον ἂν ἡ ζωὴ ἦταν χωρὶς περισπασμούς; Γι᾽ αὐτὸ ἕνας τέτοιος [ἄνθρωπος] ἂς ἔχῃ περισπασμούς· διότι εἶναι καλύτερο αὐτὸς νὰ περισπᾶται πονηρά, καὶ νὰ μὴν ἐργάζεται τὰ θεῖα πράγματα καὶ νοήματα, παρὰ νὰ διαπράττῃ ἄλλα πονηρά, πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ [στὰ ὁποῖα περισπᾶται].

38. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ ἔφθασε στὴν

μερικὴν γνῶσιν φθάσας καὶ κατανοεῖν δυνηθῇ τὰ πρὸ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινά, ἅπερ ἡ παρακοὴ προσέφερεν, οὐκ ὀφείλει καταλιπεῖν τὰ τοιαῦτα νοήματα καὶ τὰ φέροντα ταῦτα ἔργα ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ καὶ ἀμεριμνίᾳ καὶ περισπᾶσθαι ἐν τοῖς ματαίοις[87]*. Ματαιότης γὰρ ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης*[88]*· ἐξ οὗ λαβὼν ὁ Δαμασκηνὸς τὴν ἀφορμήν, ἔφη· ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα, ὁ δὲ βίος σκιὰ καὶ ἐνύπνιον· καὶ γὰρ μάτην ταράττεται πᾶς ἄνθρωπος*[89]*, ὡς εἶπεν ἡ Γραφή. Καὶ εἰκότως· ὅπου γὰρ τὸ τέλος σαπρία καὶ χοῦς*[90]*, τί ματαιότερον; Διὰ τοῦτο νέκρωσις μὲν ἡ ἀπροσπάθεια, πλὴν οὐ τοῦ νοός, ἀλλὰ τοῦ σώματος ἐκ τῶν προτέρων κινημάτων αὐτοῦ πρὸς τρυφὴν καὶ ἀνάπαυσιν. Σαρκικὸν γὰρ θέλημά ἐστιν ἡ ἀνάπαυσις, κἂν λίαν σμικρὰ ὑπάρχῃ. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἐκ τούτου μᾶλλον λυπεῖται, εἴπερ ὁρᾷ τι πνευματικὸν ὅλως ἔργον ἐν αὐτῇ, ἢ γνώ-*

μερικὴ γνῶσι καὶ μπόρεσε νὰ κατανοῇ τὰ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὰ μετὰ τὸν θάνατο δεινά, τὰ ὁποῖα προξένησε ἡ παρακοὴ [τῶν πρωτοπλάστων], δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ νοήματα, [οὔτε] καὶ τὰ ἔργα, στὰ ὁποῖα ὁδηγοῦν [αὐτὰ τὰ νοήματα], μὲ κάθε ἡσυχία καὶ ἀμεριμνησία καὶ νὰ περισπᾶται [ἀσχολούμενος] μὲ τὰ μάταια. Διότι «ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης», ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔλαβε ἀφορμὴ ὁ Δαμασκηνὸς[κδ΄] καὶ εἶπε· «ἀληθῶς τὰ πάντα εἶναι ματαιότητα καὶ ἡ ζωὴ σκιὰ καὶ ὄνειρο· γι᾽ αὐτὸ καὶ μάταια ταράζεται κάθε ἄνθρωπος», ὅπως εἶπε ἡ Γραφή. Καὶ πολὺ σωστά· διότι [ἂν] ὅπου τὸ τέλος [τῆς ἐπίγειας ζωῆς εἶναι] σαπίλα καὶ χῶμα, τί ποιὸ μάταιο [ἀπὸ αὐτό]; Γι᾽ αὐτὸ [εἶναι] μὲν ἡ ἀπροσπάθεια νέκρωσι, ὄχι ὅμως τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὶς προηγούμενες τάσεις του γιὰ ἀπόλαυσι καὶ ἀνάπαυσι. Διότι σαρκικὸ θέλημα εἶναι ἡ ἀνάπαυσι, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πολὺ μικρή. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἀπὸ αὐτὸ λυπᾶται περισσότερο, ἐὰν πράγματι βλέπῃ μέσα της ἔστω καὶ κάτι ἐλάχιστο πνευματικὸ ἔργο ἢ γνῶσι, [στὸ ὁποῖο στέκεται ἐμπόδιο ἡ σωμα-

σιν· εἰ δέ ἐστι καὶ αὐτὴ σάρξ, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ[91]*. Ὅθεν οὐδὲ μέλει αὐτῇ περί τινος ἔργου ἀγαθοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κειμένων παθῶν ἐκπληροῦν ἀγωνίζεται θελήματα, καὶ σκότος ἐπὶ σκοτώσει λαμβάνουσα, ἀεὶ ἐν καθόλου ἀγνωσίᾳ διάγει μετὰ προθυμίας. [39.] Ὁ δὲ φωτισθεὶς εἰς τὸ βλέπειν τὰ ἑαυτοῦ πταίσματα, οὐ παύεται θρηνῶν ἑαυτὸν καὶ πάντας ἀνθρώπους, βλέπων τὴν τοσαύτην τοῦ Θεοῦ ἀνοχὴν καὶ τοσαῦτα πταίσματα, ἅπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν ἐποιήσαμεν καὶ ποιοῦμεν ἀεὶ οἱ ἄθλιοι· κἀκ τούτου γίνεται εὐγνώμων, μηδ᾽ ὅλως τολμῶν κατακρῖναί τινα, αἰσχυνόμενος ἐκ τῶν πολλῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἡμετέρων πταισμάτων. Κἀντεῦθεν μετὰ χαρᾶς καταλιμπάνει πᾶν ἴδιον θέλημα, μὴ κατὰ Θεὸν γινόμενον, καὶ τῶν αἰσθήσεων ἐπιμελεῖται, ἵνα μή τι τὸ παράπαν ποιῶσιν παρὰ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, κατὰ τὸν*

τικὴ ἀνάπαυσι]· ἂν ὅμως εἶναι καὶ αὐτὴ σάρκα [ἔχῃ δηλαδὴ σαρκικὸ φρόνημα], δὲν θὰ παραμείνῃ [σ᾽ αὐτὴν] τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ συνέπεια, δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ κανένα ἔργο ἀγαθό, ἀλλὰ ἀγωνίζεται νὰ ἐκπληρώνῃ τὰ θελήματα τοῦ σώματος καὶ τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται μέσα σ᾽ αὐτὴν καὶ λαμβάνοντας σκοτάδι ἐπάνω στὸν σκοτασμό, ζεῖ πάντοτε μὲ ὄρεξι μέσα σὲ καθολικὴ ἀγνωσία. 39. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ φωτίστηκε στὸ νὰ βλέπῃ τὶς δικές του ἁμαρτίες, δὲν παύει νὰ θρηνῇ τὸν ἑαυτόν του καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν βλέπῃ τὴν τόσο μεγάλη ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς τόσες πολλὲς ἁμαρτίες, τὶς ὁποῖες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ συνεχῶς κάναμε καὶ κάνομε πάντοτε οἱ ἄθλιοι. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ γίνεται εὐγνώμων, χωρὶς νὰ τολμᾷ νὰ κατακρίνῃ κανέναν, ἐπειδὴ αἰσθάνεται ντροπὴ ἀπὸ τὶς πολλὲς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δικά μας ἁμαρτήματα. Ἔτσι μὲ χαρὰ ἐγκαταλείπει κάθε δικό του θέλημα, ποὺ δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τοῦ Θεοῦ [τὸ θέλημα] καὶ ἐπιμελεῖται τὶς αἰσθήσεις του, γιὰ νὰ μὴν κάνουν τίποτα παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀναγκαία χρῆσι, σύμφωνα μὲ τὸν Προφήτη [Δαβίδ], «Κύριε δὲν ὑψώθηκε ἡ καρδία μου, οὔτε

Προφήτην· Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου[92]*. Ἀλλὰ δεῖ προσέχειν, μήπως καὶ αὐτός, μετὰ τὸ φθάσαι εἰς τοσοῦτον ὕψος, ἐξ ἀμελείας ἢ ἐπάρσεως πάθῃ τὰ ἐκείνου καὶ ἴσως οὐ μὴ δυνηθῇ μετανοῆσαι κατ᾽ ἐκεῖνον, διότι ἡ μὲν ἁμαρτία πρόχειρος καὶ τοῖς λίαν δικαίοις· ἡ δὲ μετάνοια, οὐ πᾶσι πρόχειρος, διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὸν θάνατον καὶ πρὸ τούτου τὴν ἀπόγνωσιν.* **[40.]** *Καλὸν μὲν οὖν τὸ μὴ πίπτειν, ἢ πίπτειν καὶ ἐγείρεσθαι· εἰ δὲ πεσεῖν συμβῇ, καλὸν τὸ μὴ ἀπογνῶναι ἑαυτοὺς καὶ ἀποξενοῦσθαι τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Δεσπότου. Δύναται γὰρ θέλων καὶ ποιῶν ἔλεος*[93] *μετὰ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Μόνον αὐτοῦ μὴ ἀναχωρῶμεν, μηδὲ στενοχωρώμεθα ὑπὸ τῶν ἐντολῶν βιαζόμενοι, καὶ μὴ δυνάμενοι φθάσαι ἀποκάμωμεν· ἀλλὰ μάθωμεν ὅτι χίλια ἔτη ἐνώπιον Κυρίου, ὡς ἡμέρα μία, καὶ ἡμέρα μία, ὡς χίλια ἔτη*[94]*· μηδὲ*

κοίταξαν ὑψηλόφρονα τὰ μάτια μου». Ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχῃ μήπως καὶ αὐτός, ἀφοῦ φθάσῃ σὲ τόσο μεγάλο ὕψος [ὅπως ὁ Δαβίδ], ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀλαζονεία πάθῃ ὅ,τι καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἴσως δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ μετανοήσῃ ὅπως ἐκεῖνος, διότι ἡ μὲν ἁμαρτία εἶναι πρόχειρη καὶ εὔκολη καὶ στοὺς πολὺ δικαίους, ἡ μετάνοια ὅμως δὲν εἶναι εὔκολη σὲ ὅλους, ἐπειδὴ πλησίον εἶναι ὁ θάνατος καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἡ ἀπόγνωσι. 40. Καλὸ μὲν εἶναι λοιπὸν νὰ μὴν πέφτῃ κανεὶς [στὴν ἁμαρτία], παρὰ νὰ πέφτῃ καὶ νὰ σηκώνεται· ἂν ὅμως συμβῇ ἡ πτῶσι, καλὸ εἶναι νὰ μὴν ἀπελπιζώμαστε καὶ νὰ μὴν ἀπομακρυνώμαστε ἀπὸ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότου. Διότι [Ἐκεῖνος] μπορεῖ καὶ θέλει νὰ μᾶς δείξῃ τὸ ἔλεός [Του] στὴν ἀσθένειά μας. Μόνον νὰ μὴν φεύγωμε ἀπὸ Αὐτόν, οὔτε νὰ δυσανασχετοῦμε, ὅταν πιεζώμαστε ἀπὸ τὶς ἐντολές Του καὶ νὰ μὴν ἀποκάμωμε, ἐὰν δὲν μποροῦμε νὰ τὶς φθάσωμε. Ἀλλὰ νὰ ξέρωμε, ὅτι «χίλια χρόνια ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, [εἶναι] σὰν μία ἡμέρα, καὶ μία ἡμέρα [εἶναι] σὰν χίλια χρόνια»· οὔτε νὰ βιαζώμαστε, οὔτε νὰ λυγίζωμε, ἀλλὰ πάντοτε νὰ

σπουδάζωμεν, μηδὲ ὀκλάζωμεν, ἀλλ' ἀεὶ ἀρχὴν βάλλωμεν. Ἔπεσες, ἀνάστα· καὶ πάλιν ἔπεσες, ἀνάστα. Μόνον τὸν ἰατρὸν μὴ καταλείπῃς καὶ αὐτοκτόνου χειρῶν κατακριθήσῃ τῇ ἀπογνώσει. Παράμεινον αὐτὸν καὶ αὐτὸς ποιήσει ἔλεος, εἴτε δι' ἐπιστροφῆς, εἴτε διὰ πειρασμῶν, εἴτε δι' ἄλλης προνοίας, ἀγνοοῦντός σου. [41.] Ἔχει γὰρ ἔθος ὁ διάβολος ἐπιβάλλειν τῇ ψυχῇ οἷα εὑρίσκει αὐτῇ προκείμενα, εἴτε χαρὰν καὶ οἴησιν, εἴτε λύπην καὶ ἀπόγνωσιν, εἴτε καμάτων ὑπερβολήν, εἴτε ἀργίαν παντελῆ, εἴτε δῆθεν παρὰ καιρὸν καὶ παρὰ χρῆσιν πράγματα καὶ νοήματα, εἴτε σκοτασμὸν καὶ μῖσος ἄκριτον πρὸς πάντα τὰ ὄντα· καὶ ἁπλῶς, οἵαν εὑρίσκει κειμένην ἐν ἑκάστῃ ψυχῇ ὕλην, τοιαύτην καὶ ἐπιβάλλει, ἵνα μὴ χρήσιμος γένηται, κἂν ἴσως ἀγαθή ἐστι καὶ θεάρεστος, ἐὰν μεμετρημένη γένηται ὑπὸ τῶν δυναμένων κρίνειν τὰ πράγματα καὶ εὑρεῖν τὸν

βάζωμε ἀρχή. Ἔπεσες, σήκω· καὶ πάλι ἔπεσες, σήκω [ξανά]. Μόνο τὸν Ἰατρὸ νὰ μὴν ἐγκαταλείψῃς καὶ καταδικασθῇς ἐξαιτίας τῆς ἀπογνώσεώς σου, χειρότερα ἀπὸ τὸν αὐτόχειρα. Μεῖνε κοντά Του καὶ Αὐτὸς θὰ σὲ ἐλεήσῃ εἴτε μὲ τὴν ἐπιστροφή σου, εἴτε μέσῳ τῶν πειρασμῶν, εἴτε μὲ ἄλλο τρόπο τῆς προνοίας Του, χωρὶς ἐσὺ νὰ τὸ γνωρίζῃς.

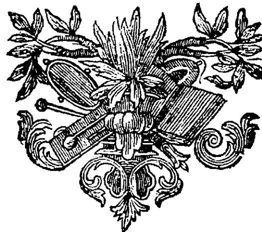
41. Διότι συνηθίζει ὁ διάβολος νὰ ἐπιβάλλῃ στὴν ψυχὴ αὐτά, τὰ ὁποῖα εὑρίσκει νὰ εἶναι μπροστά της [καὶ κοντά της], εἴτε χαρὰ καὶ ὑπερηφάνεια, εἴτε λύπη καὶ ἀπελπισία, εἴτε ὑπερβολικοὺς κόπους, εἴτε τελεία ἀργία, εἴτε δῆθεν παράκαιρα καὶ ἄχρηστα πράγματα καὶ νοήματα, εἴτε σκοτασμὸ [τοῦ νοῦ] καὶ μῖσος ἀδικαιολόγητο πρὸς ὅλα τὰ ὄντα· καὶ γενικά, ὅποια ὕλη [δηλαδὴ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς προσωπικότητος] βρίσκει νὰ ὑπάρχῃ μέσα στὴν κάθε ψυχὴ αὐτὴν καὶ τῆς ἐπιβάλλει [κατὰ τὸν ἐναντίον της πόλεμο], γιὰ νὰ μὴν τῆς ἀποβῇ χρήσιμη, ἀκόμη κι ἂν εἶναι ἀγαθὴ καὶ θεάρεστη, ἐὰν [βέβαια] γίνῃ μετρημένη [χρῆσι της] ἀπὸ αὐτούς, ποὺ μποροῦν νὰ κρίνουν τὰ πράγματα καὶ νὰ βροῦν τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ποὺ

σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν κεκρυμμένον μέσον τῶν κυκλούντων αὐτὸν ἓξ παθῶν, λέγω, τοῦ ἄνωθεν αὐτοῦ καὶ κάτω, τῶν δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἀριστερῶν καὶ τοῦ ἔξωθεν αὐτοῦ καὶ ἔσωθεν. Εἴτε γὰρ πρᾶξις κατὰ Θεὸν, εἴτε γνῶσις, ἔχει σκοπὸν ἀγαθὸν ἐγκείμενον τῶν ἐναντίων αὐτῷ ἓξ παθῶν. Διὰ τοῦτο εἰς πᾶν πρᾶγμα δέεταί τις τοῦ ἐρωτᾶν κατὰ τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον, καὶ τοῦτο οὐ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἔχουσι χάρισμα διακρίσεως, ἵνα μὴ ἄπειροι ὄντες, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται[95], κατὰ τὸ Εὐαγγελικὸν παράδειγμα· διότι χωρὶς διακρίσεως οὐδὲν καλὸν γίνεται, κἂν λίαν καλὸν φαίνηται τοῖς ἀγνοοῦσιν, εἴτε διὰ τὸ παρὰ καιρὸν ἢ παρὰ τὴν χρῆσιν, εἴτε παρὰ τὸ μέτρον τοῦ πράγματος, ἢ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ καὶ ἄλλα πολλά. Ὁ γὰρ ἔχων διακρίσεως χάρισμα, ἐκ ταπεινοφροσύνης ἔλαβεν αὐτό. Διὰ τοῦτο πάντα γινώσκει κατὰ χάριν

εἶναι κρυμμένος μέσα στὰ ἕξι πάθη, τὰ ὁποῖα τὸν περικυκλώνουν, ἐννοῶ αὐτὰ [ποὺ βρίσκονται] ἀπὸ πάνω καὶ κάτω, ἀπὸ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἀπὸ ἔξω καὶ ἀπὸ μέσα του [ἀπὸ τὸν σκοπό]. Διότι κάθε κατὰ Θεὸν πρᾶξι καὶ γνῶσι ἔχει σκοπὸ ἀγαθό, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται στὸ μέσο τῶν ἕξι ἀντιθέτων του παθῶν. Γι᾽ αὐτὸ σὲ κάθε πρᾶγμα εἶναι ἀνάγκη κανείς, κατὰ τὸν ἅγιο Ἀντώνιο[κε'], νὰ ἐρωτᾷ καὶ μάλιστα ὄχι τοὺς τυχόντες, ἀλλὰ ὅσους ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως, ὥστε, μὲ τὸ νὰ εἶναι ἄπειροι, νὰ μὴν «πέσουν καὶ οἱ δύο σὲ λάκκο», σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγελικὸ παράδειγμα. Διότι χωρὶς διάκρισι δὲν γίνεται κανένα καλό, ἀκόμη κι ἂν φαίνεται πολὺ καλό, σ᾽ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν γνῶσι, εἴτε γιατὶ [γίνεται] παράκαιρα, εἴτε παρὰ τὴν χρῆσι του, εἴτε [γιατὶ γίνεται] τὸ πρᾶγμα χωρὶς μέτρο [δηλαδὴ μὲ ὑπερβολὴ ἢ μὲ ἔλλειψι], ἢ [ἀντίθετα πρὸς] τὴν δύναμι τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὴν γνῶσι του καὶ ἄλλα πολλά. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως, τὸ ἔλαβε ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη. Γι᾽ αὐτὸ ὅλα τὰ γνωρίζει κατὰ Χάρι καὶ ὅταν ἔλθη ὁ καιρός, φθάνει στὴν διόρασι.

καί, καιροῦ καλοῦντος, εἰς διόρασιν, ἔρχεται. [42.] Ἐκ τοῦ πένθους τοίνυν καὶ τῆς ὑπομονῆς γίνεται ἐλπὶς καὶ ἀπροσπάθεια, δι᾽ ὧν ἡ νέκρωσις ἐκ τοῦ κόσμου· καὶ ἐὰν καλῶς ὑπομένῃ τις μὴ ἀπογινώσκων ἐκ τοῦ βλέπειν πανταχοῦ στενοχωρίας καὶ θανάτους, ἀλλὰ γινώσκων ὅτι δοκιμή ἐστι καὶ φωτισμός· μήτε πάλιν θαῤῥήσας ὅτι ἔφθασεν εἰς μέτρον· βλέπων τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς λύπης, ἔρχεται εἰς τὸ βλέπειν ἐναργῶς τὰ τοῦ Κυρίου ἅγια παθήματα, καὶ μεγάλως παρηγορεῖσθαι ἐκ τούτων, καὶ ἡγεῖται ἑαυτὸν ὑπὸ κάτω πάντων ἐν ἀληθείᾳ, ὁρῶν τοσαῦτα ἀγαθὰ γινόμενα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν[96].

42. Ἀπὸ τὸ πένθος λοιπὸν καὶ τὴν ὑπομονὴ γεννιέται ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀπροσπάθεια καὶ μὲ αὐτὰ ἡ νέκρωσι ἀπὸ τὰ τοῦ κόσμου [πράγματα]. Και ἐὰν κάποιος ὑπομένῃ θεαρέστως, χωρὶς νὰ ἀπελπίζεται, ἐπειδὴ βλέπει παντοῦ στενοχώριες καὶ θανάτους, ἀλλὰ γνωρίζοντας, ὅτι [αὐτὰ ὅλα] εἶναι δοκιμασία καὶ φωτισμός· οὔτε πάλι νὰ πάρῃ [μεγάλο] θάρρος, ὅτι ἔφθασε [σὲ ὑψηλὰ] μέτρα, ὅταν βλέπῃ τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς λύπης, τότε [καὶ] φθάνει στὸ νὰ βλέπῃ καθαρὰ τὰ Ἅγια Πάθη τοῦ Κυρίου καὶ νὰ παρηγορῆται πάρα πολὺ ἀπὸ αὐτὰ καὶ [ἔτσι] θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του πραγματικὰ κάτω ἀπὸ ὅλους, βλέποντας τόσα πολλὰ ἀγαθὰ νὰ γίνωνται σ᾽ αὐτὸν ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ. Σ᾽ Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμι εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.



Ἰῶτα ἰδοὺ καὶ ἔνατος ὁ λόγος,
Περὶ τῶν σεπτῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων.
Ἐκ θανάτου γὰρ καὶ πταισμάτων τῆς μνήμης,
Δάκρυα πολλὰ γεννῶνται τῷ ἐργάτῃ,
Καὶ ἐκ τούτων τίς ἐν νῷ ἰσχύει ἔχειν
Τὰ πάθη Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ Ἁγίων.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Ἰῶτα γράμμα καὶ ἔνατος ὁ λόγος,
Περὶ τῶν σεπτῶν Κυρίου παθημάτων.
Διότι μνήμη θανάτου καὶ πταισμάτων
Δάκρυα πολλὰ γεννάει στὸν ἐργάτη,
Καὶ ἀπ' αὐτὰ ποιὸς μπορεῖ στὸν νοῦ νὰ ἔχῃ,
Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Αὐτοῦ Ἁγίων;
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Λόγος Θ´ [Ι, 9ος]

[43.] Ἵνα μὴ δοκῇ τις μέγα τι ποιῶν ἐκ τῆς ἀσκήσεως καὶ τῶν πολλῶν στεναγμῶν καὶ δακρύων, δίδοται αὐτῷ ἡ γνῶσις τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων καὶ τῶν Ἁγίων πάντων. Καὶ ταῦτα κατανοῶν ἐκπλήττεται θαυμάζων ἅμα καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν ἐν ἀσκήσει. Καταγινώσκει γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ἐκ τῆς θεωρίας τῶν τοσούτων πειρασμῶν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· καὶ πῶς τοσαῦτα ὑπέμειναν οἱ ἅγιοι μετὰ χαρᾶς; καὶ πόσα δι'

43. Γιὰ νὰ μὴν νομίζῃ κανείς, ὅτι κάνει κάτι σπουδαῖο, ἀπὸ τὴν ἄσκησι καὶ τοὺς πολλοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα, δίνεται σ' αὐτὸν ἡ γνῶσι τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων. Καὶ ἐνῶ κατανοεῖ αὐτά, ἔρχεται σὲ ἔκπληξι, μὲ τὸ νὰ θαυμάζῃ καὶ νὰ καταπονῇ, ταυτόχρονα, τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν ἄσκησι. Διότι γνωρίζει καλὰ τὴν ἀδυναμία του, ἀπὸ τὴν θεωρία τῶν τόσων πολλῶν πειρασμῶν, τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει ἀριθμός· καὶ πῶς τόσα πολλὰ ὑπέμειναν οἱ Ἅγιοι μὲ χαρά, καὶ πόσα γιὰ

*ἡμᾶς ἔπαθεν ὁ Κύριος; Καὶ σὺν τούτοις φωτίζεται εἰς γνῶσιν τῶν γινομένων καὶ λεγομένων ὑπ᾽ αὐτοῦ. Καὶ πάντα τὰ εἰρημένα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κατανοῶν, ἄρχεται, ποτὲ μὲν θρηνεῖν πικρῶς ἐκ τῆς λύπης, ποτὲ δὲ ἐκ τῆς εὐχαριστίας χαίρεται πνευματικῶς· οὐχ ὅτι ἔργα λογίζεται ἔχειν ἀγαθά, τοῦτο γὰρ οἴησίς ἐστιν, ἀλλ᾽ ὅτι ἁμαρτωλὸς ὢν σφόδρα, τούτων τῆς θεωρίας ἠξιώθη· καὶ ταπεινοῦται μᾶλλον ἔργῳ καὶ λόγῳ, διὰ τῶν εἰρημένων ἑπτὰ πράξεων καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς πράξεως, ἤγουν ψυχικῆς, καὶ τῆς φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. [**44.**]Καὶ ταῦτα οὐχ ὡς ἔργα ἀγαθὰ καὶ μισθοῦ ἄξια λογίζεται, ἀλλὰ μᾶλλον χρέος, καὶ οὐδὲ ποσῶς ἀπολυθῆναι ἐλπίζων τοῦ χρέους, ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν δεδωρημένων αὐτῷ γνώσεων· καὶ γίνεται τρόπῳ τινὶ ὡς αἰχμάλωτος, πρὸς τὰ νοήματα τῶν ἀναγινωσκομένων καὶ ψαλλομένων λογίων· καὶ ἐκ τῆς*

μᾶς ἔπαθε ὁ Κύριος; Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ φωτίζεται [καὶ ἔρχεται] εἰς γνῶσιν ὅσων ἔγιναν καὶ ἐλέχθησαν ἀπὸ Αὐτόν. Καὶ κατανοώντας ὅλα, ὅσα ἀναφέρονται στὸ Εὐαγγέλιο, ἀρχίζει ἄλλοτε μὲν νὰ θρηνῇ πικρὰ ἀπὸ τὴν λύπη, ἄλλοτε δὲ νὰ χαίρεται πνευματικά, ἀπὸ τὴν εὐχαριστία· ὄχι ἐπειδὴ θεωρεῖ, ὅτι ἔχει ἔργα ἀγαθά, γιατὶ αὐτὸ εἶναι ὑπερηφάνεια, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι, ἂν καὶ εἶναι πάρα πολὺ ἁμαρτωλός, ἀξιώθηκε τῆς θεωρίας [αὐτῶν]· καὶ ταπεινώνεται περισσότερο μὲ ἔργο καὶ λόγο, μὲ τὶς ἑπτὰ σωματικὲς πράξεις, ποὺ ἔχομε ἀναφέρει, καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ πρᾶξι, δηλαδὴ τὴν ψυχικὴ καὶ μὲ τὴν διαφύλαξι τῶν πέντε αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου.

44. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λογαριάζει ὡς ἔργα ἀγαθὰ καὶ ἀξιόμισθα, ἀλλὰ μᾶλλον [ὡς] ὀφειλὴ καὶ οὔτε ἐλπίζει νὰ ἀπαλλαγῇ ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος [του πρὸς τὸν Θεό], λόγῳ τοῦ μεγέθους τῶν γνώσεων, ποὺ τοῦ ἔχουν δοθῇ ὡς δῶρο. Καὶ γίνεται κατὰ κάποιον τρόπο, ὡς αἰχμάλωτος στὰ νοήματα τῶν λόγων, οἱ ὁποῖοι διαβάζονται καὶ ψάλλονται· καὶ ἀπὸ τὴν

ἡδονῆς πολλάκις λανθάνεται ἄκων τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ καὶ ἄρχεται ἐκ τῆς χαρᾶς δακρύειν τῇ τοῦ μέλιτος γλυκύτητι. Καὶ πάλιν, φοβούμενος τὴν πλάνην, μήπως παρὰ καιρόν ἐστι τοῦτο, συστέλλεται· καὶ μιμνησκόμενος τῆς πρώτης διαγωγῆς αὐτοῦ πικρῶς δακρύει πάλιν, καὶ οὕτω μέσον τῶν ἀμφοτέρων δακρύων ὁδεύει· ἐὰν προσέχῃ καὶ εἰς πάντα συμβουλεύηται τινὶ ἐμπείρῳ, καὶ προσπίπτῃ τῷ Θεῷ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς τῆς πρεπούσης τῷ πρακτικῷ ἐν τῷ συνάξαι τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκ πάντων ὧν οἶδεν, ἢ ἤκουσε πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, καὶ ζητῇ μόνον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γενέσθαι[97] ἐν πᾶσι τοῖς ἐγχειρήμασιν αὐτοῦ καὶ νοήμασιν. Εἰ δὲ μήγε, ἔχει πλανηθῆναι, ἐν τῷ δοκεῖν ὅτι ἐμφάνειαν μέλλει θεάσασθαι τινὸς τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων, ἢ τοῦ Χριστοῦ· ἀγνοῶν, ὅτι ὁ ζητῶν ἰδεῖν τὸν Χριστὸν, οὐκ ἔξωθεν ὀφείλει ζητεῖν, ἀλλ᾽ ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς μιμήσεως αὐτοῦ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ

ἡδονὴ πολλὲς φορὲς λησμονεῖ, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὶς ἁμαρτίες του καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν χαρά του νὰ δακρύζῃ μὲ τὴν σὰν τοῦ μελιοῦ γλυκύτητα. Καὶ πάλι, ἐπειδὴ φοβᾶται τὴν πλάνη, μήπως αὐτὸ συμβαίνει παράκαιρα, συστέλλεται· καὶ καθὼς φέρνει στὴν μνήμη του τὸν πρότερο βίο του, πικρὰ δακρύζει πάλι, καὶ ἔτσι προχωρεῖ ἀνάμεσα στὰ δύο [αὐτὰ] εἴδη τῶν δακρύων· ἐὰν [βεβαίως] προσέχῃ καὶ σὲ ὅλα συμβουλέυεται κάποιον ἔμπειρο καὶ [ἂν] ρίχνῃ τὸν ἑαυτό του μπροστὰ στὸν Θεὸ μὲ τὴν καθαρὴ προσευχή, ἡ ὁποία ἁρμόζει στὸν πρακτικό, μὲ τὸ νὰ συγκεντρώνῃ τὸν νοῦ του, ἀπὸ ὅλα, ὅσα γνωρίζει ἢ ἄκουσε, πρὸς τὴν μνήμη τοῦ Θεοῦ, καὶ [ἐὰν] ζητᾷ νὰ γίνῃ μόνο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ σὲ ὅλα του τὰ ἔργα καὶ τὰ νοήματα. Διαφορετικὰ μπορεῖ νὰ πλανηθῇ, μὲ τὸ νὰ νομίζῃ, ὅτι πρόκειται νὰ ὁραματισθῇ τὴν ἐμφάνισι κάποιου ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους, ἢ τὸν Χριστό· ἐπειδὴ ἀγνοεῖ, ὅτι αὐτός, ὁ ὁποῖος ζητᾶ νὰ δῇ τὸν Χριστό, πρέπει νὰ μὴν Τὸν ζητᾷ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἀλλὰ μέσα του, μὲ τὴν μίμησι τῆς διαγωγῆς Του στὸν κόσμο καὶ

διαγωγῆς, καὶ τὸ γενέσθαι σῶμα καὶ ψυχὴν ἀναμάρτητος, ὡς ὁ Χριστός· καὶ νοῦν ἔχειν διὰ Χριστὸν νοοῦντα ἀεί· τὸ δὲ σχῆμα, ἢ χρῶμα, ἢ λογισμὸν ἔχειν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, οὐκ ἔστι καλόν, ἀλλὰ μᾶλλον βλαβερὸν πάνυ. [45.] Τὸ γὰρ ἐν τόπῳ Θεοῦ εἶναι τὸν νοῦν, ἐδήλωσεν ὁ Ἅγιος Νεῖλος, λαβὼν τὴν χρῆσιν ἐκ τοῦ ψαλτῆρος· καὶ ἐγενήθη, φησίν, ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ[98]*. Εἰρήνη δέ ἐστι τὸ μηδ' ὅλως ἔχειν λογισμὸν καλόν, ἢ πονηρόν, ἐπειδή, φησὶν ὁ αὐτός, ἐὰν ὁ νοῦς αὐτοῦ αἴσθηται, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μόνῳ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ. Καὶ εἰκότως· ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀόριστον, ἀνείδεόν τε καὶ ἄχροον· καὶ ὁ λέγων εἶναι μετὰ μόνου Θεοῦ, οὕτως ὀφείλει εἶναι ἀνείδεος, ἄχροος, ἀσχημάτιστος καὶ ἀπερίσπαστος· τὸ δὲ ἔξωθεν τούτου πλάνη ἐστὶ δαιμονική. Διὰ τοῦτο ὀφείλει τις προσέχειν, καὶ ἐκτὸς ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων μηδόλως λογισμὸν*

νὰ γίνῃ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ ἀναμάρτητος, ὅπως ὁ Χριστός· καὶ νὰ ἔχῃ νοῦ, ποὺ ἡ διανόησί του νὰ εἶναι πάντοτε [στραμμένη] πρὸς τὸν Χριστό· τὸ νὰ ἔχῃ ὅμως κάποιο σχῆμα, ἢ χρῶμα, ἢ λογισμὸ κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς, δὲν εἶναι καλό, ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι πάρα πολὺ βλαβερό.

45. Διότι τὸ νὰ μένῃ ὁ νοῦς στὸν τόπο τοῦ Θεοῦ [πάντοτε], τὸ ἐδήλωσε ὁ ἅγιος Νεῖλος[κστ'] παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν φράσι τοῦ ψαλτηρίου, [ποὺ λέγει] «καὶ ἔγινε [ἡ κατοικία αὐτοῦ] εἰς τὸν τόπο τῆς εἰρήνης». Εἰρήνη δὲ εἶναι τὸ νὰ μὴν ἔχῃ καθόλου κανένα λογισμό, καλὸ ἢ κακό, ἐπειδή, λέγει ὁ ἴδιος [ἅγιος Νεῖλος], ἐὰν ὁ νοῦς ἔχῃ αἴσθησι αὐτοῦ [τοῦ λογισμοῦ], δὲν εἶναι [μόνον] στὸν [ἕνα καὶ] μοναδικὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ στὸν ἑαυτό του. Καὶ πολὺ σωστά· διότι τὸ θεῖο εἶναι ἀπερίγραπτο καὶ ἀπεριόριστο, ἄμορφο καὶ ἄχρωμο· καὶ αὐτὸς ποὺ λέγει, ὅτι εἶναι μὲ τὸν Θεὸ [καὶ μόνο], ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι ἄμορφος, ἄχρωμος, ἀσχημάτιστος καὶ ἀπερίσπαστος· κάθε τὶ δὲ ἔξω ἀπὸ αὐτό, εἶναι δαιμονικὴ πλάνη. Γι' αὐτό, ὀφείλει κανεὶς νὰ εἶναι προσεκτικὸς καὶ χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς ἐμπείρους, νὰ μὴν ἐπιμένῃ καθόλου [στὸ νὰ δε-

στήση καλὸν ἢ κακόν, διότι τὰ ἀμφότερα ἀγνοοῦμεν. Οἱ γὰρ δαίμονες, σχηματίζονται εἰς ἅπερ βούλονται καὶ φαίνονται ὡς καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, πρὸς ἃ βούλεται καὶ αὐτὸς σχηματίζεται καὶ βάφεται πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἀναλαμβανομένου ὑπ᾽ αὐτοῦ πράγματος· ἀλλ᾽ οἱ μὲν δαίμονες πρὸς τὸ ἀποπλανῆσαι ἡμᾶς τοῦτο ποιοῦσιν, ὁ δὲ ἡμέτερος νοῦς ῥέμβεται ἀλόγως πρὸς τὸ φθάσαι αὐτὸν εἰς τελειότητα· πλὴν ὅσον δύναταί τις κατέχειν αὐτὸν ὀφείλει εἴς τινα μελέτην κατὰ Θεόν. Ὥσπερ γὰρ ἑπτά εἰσιν αἱ σωματικαὶ ἐργασίαι, οὕτω καὶ ὀκτώ εἰσιν αἱ θεωρίαι τοῦ νοός, ἤτοι γνώσεις· τρεῖς μέν εἰσιν αἱ προειρημέναι περὶ τῶν ἀχράντων παθημάτων τοῦ Κυρίου, ἃς καὶ ὀφείλει τις ἀφ᾽ ἑαυτοῦ μελετᾶν ἀεὶ πρὸς τὸ πενθεῖν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ τῶν ὁμογενῶν, τοῦτ᾽ ἔστιν ἐννοεῖν τά γενόμενα ἐξ ἀρχῆς δεινὰ ὑπὸ τῆς παραβάσεως, καὶ πῶς εἰς τοσαῦτα πάθη ἡ φύσις ἐξέπεσε, καὶ τὰ ἑαυτοῦ πταί-

χθῇ] κανέναν ἀπολύτως λογισμό, καλὸ ἢ κακό, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο [τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ] τὰ ἀγνοοῦμε. Διότι οἱ δαίμονες παίρνουν τὸ σχῆμα αὐτῶν, ποὺ θέλουν καὶ [ἔτσι] φαίνονται, ὅπως καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς σχηματίζεται [σύμφωνα] μὲ ἐκεῖνα ποὺ θέλει καὶ χρωματίζεται ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τοῦ λογισμοῦ, ποὺ αὐτὸς [ὁ νοῦς] ἀποδέχεται. Ἀλλὰ οἱ μὲν δαίμονες τὸ κάνουν αὐτὸ γιὰ νὰ μᾶς παραπλανήσουν, ἐνῶ ὁ νοῦς μας περιφέρεται ἄσκοπα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν τελειότητα [ποὺ αὐτὸς νομίζει]· πλὴν [ὅμως], ὅσο μπορεῖ κανείς, ὀφείλει νὰ τὸν συγκρατῇ [τὸν νοῦ] σὲ κάποια κατὰ Θεὸ μελέτη. Διότι ὅπως εἶναι ἑπτὰ οἱ σωματικὲς ἐργασίες, ἔτσι εἶναι καὶ ὀκτὼ οἱ θεωρίες τοῦ νοῦ, δηλαδὴ οἱ γνώσεις· τρεῖς μὲν εἶναι οἱ προαναφερθεῖσες γιὰ τὰ Ἄχραντα Πάθη τοῦ Κυρίου, τὶς ὁποῖες καὶ ὀφείλει κανεὶς ἀπὸ μόνος του νὰ μελετᾷ πάντοτε, γιὰ νὰ πενθῇ τὴν ψυχὴ τὴν δική του καὶ τῶν συνανθρώπων του, νὰ κατανοῇ δηλαδὴ τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ [τοῦ κόσμου] προξενήθηκαν, ἐξαιτίας τῆς παραβάσεως [τῶν Πρωτοπλάστων] καὶ πῶς σὲ τόσο μεγάλα πάθη ἡ [ἀνθρώπινη]

σματα καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοὺς γινομένους πρὸς διόρθωσιν· ἔπειτα τὸν θάνατον καὶ τὰ μετὰ θάνατον ἀναμένοντα τοὺς ἁμαρτωλοὺς δεινά, ὅπως στιφθεῖσα ἡ ψυχὴ σχολάζῃ εἰς τὸ πένθος πρὸς παράκλησιν καὶ ταπείνωσιν ταύτης, ἵνα μὴ ἴσως ἀπογινώσκῃ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ φρικτῶν ἐκείνων νοημάτων, μηδὲ πάλιν δοκῇ εἰς ἔργον πνευματικὸν πεφθακέναι· ἀλλ᾽ ἵνα μένῃ εἰς τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅπερ λέγεται πρᾳότης τῶν λογισμῶν, ἥτις ὡσαύτως ἔχει. Καὶ αὕτη εἰς γνῶσιν καὶ διάκρισιν φέρει τὸν νοῦν κατὰ τὸν Προφήτην· ὁδηγήσῃ πρᾳεῖς ἐν κρίσει[99]*, μᾶλλον δὲ ἐν διακρίσει, ἥτις λέγεται ὑπὸ τοῦ Προφήτου γνῶσις μετ᾽ εὐσεβείας*[100]*· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ εὐσέβεια, μία μέν ἐστιν ὀνομασία, πολλὰς δὲ ἔχει τὰς ἐργασίας, οὕτω καὶ ἡ γνῶσις, μία μὲν ὀνομάζεται, πολλὰς δὲ γνώσεις καὶ θεωρίας ἔχει. [**46.**] Καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς σωματικῆς πράξεως γνῶσις ἦν, καὶ δίχα*

φύσι ἐξέπεσε, καὶ [νὰ συλλογίζεται] τὰ ἁμαρτήματά του καὶ τοὺς πειρασμούς, ποὺ γίνονται [κατὰ παραχώρησι Θεοῦ σ᾽ αὐτὸν] γιὰ τὴν διόρθωσί του. Ἔπειτα [νὰ διαλογίζεται] τὸν θάνατο καὶ τὰ δεινά, ποὺ περιμένουν τοὺς ἁμαρτωλοὺς μετὰ τὸν θάνατο, ὥστε ἡ ψυχή, ἀφοῦ συντριβῇ, νὰ σχολάζῃ στὸ πένθος γιὰ παρηγορία καὶ ταπείνωσί της, ὥστε νὰ μὴν ἀπελπίζεται ἴσως ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ φρικτὰ ἐκεῖνα νοήματα, οὔτε πάλι νὰ θεωρῇ, ὅτι ἔχει φθάσει σὲ [ὑψηλὸ] πνευματικὸ ἔργο· ἀλλὰ γιὰ νὰ παραμένῃ στὸ φόβο καὶ τὴν ἐλπίδα, τὸ ὁποῖον λέγεται πραότης τῶν λογισμῶν, ἡ ὁποία παραμένει σταθερή. Καὶ αὐτή, κατὰ τὸν Προφήτη, ὁδηγεῖ τὸν νοῦ στὴν γνῶσι καὶ τὴν διάκρισι· «θὰ ὁδηγήσῃ τοὺς πραεῖς στὴν κρίσι», ἢ μᾶλλον στὴν διάκρισι, ἡ ὁποία λέγεται ἀπὸ τὸν Προφήτη «γνῶσι μὲ εὐσέβεια»· ἀλλά, ὅπως ἡ εὐσέβεια εἶναι μὲν μία στὴν ὀνομασία της, ἀλλὰ πολλὲς ἔχει τὶς ἐργασίες, ἔτσι καὶ ἡ γνῶσι ἔχει μὲν ἕνα ὄνομα, ἀλλὰ ἔχει πολλὲς γνώσεις καὶ θεωρίες.

46. Διότι ἡ ἀρχὴ τῆς σωματικῆς πράξεως ἦταν γνῶσι, [ἀφοῦ] καὶ χωρὶς τὴν γνῶσι κανεὶς δὲν ἔρχεται στὴν ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ μέχρι τὸ τέλος, ἐννοῶ τὴν θεία

γνώσεως οὐδεὶς ἔρχεται εἰς τὸ ποιεῖν τὸ ἀγαθόν· καὶ μέχρι τέλους τῆς υἱοθεσίας φημὶ καὶ τῆς τοῦ νοὸς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλήψεως ἐν Χριστῷ γνῶσις λέγεται καὶ θεωρία· ἀλλ᾽ ἡ μὲν πρὸ τοῦ καμάτου, ἵνα δι᾽ αὐτῆς κατορθῆται τὸ ἔργον, ὥσπερ δι᾽ ἐργαλείου κτίσις· ἡ δὲ μετὰ τὴν πίστιν, ἵνα φυλάττηται ὡς τεῖχος ἐκ τοῦ φόβου. Καὶ πάλιν ἡ γνῶσις καὶ ἐργασία τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς γίνεται, ἵνα τὰ τοῦ παραδείσου φυτὰ ἑτοιμάζωνται καὶ φυτεύωνται· εἶθ᾽ οὕτως ἡ γνῶσις τοῦ νοός, καὶ ἡ πνευματικὴ ἐργασία, ἤγουν ἡ τούτου ἐπιστασία καὶ κατάστασις τῶν ἠθῶν τῆς ψυχῆς, ἵνα ἐπιστημόνως ἐργάζηται καὶ φυλάττῃ ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν· ἐξ ὧν ἐπιμέλεια τῶν φυτῶν καὶ ἡ θεία κυβέρνησις γίνεται, ὡς ἥλιος, βροχή, ἄνεμος καὶ αὔξησις, ὧν χωρίς, ὅλος ὁ κόπος τοῦ ἐργάτου μάταιός ἐστι, κἂν ἴσως κατὰ λόγον γίνεται· διότι οὐδὲ δίχα τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, δύναταί τι

υἱοθεσία καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀνάληψι τοῦ νοῦ στὸν οὐρανό, γνῶσι [πάλι] λέγεται καὶ θεωρία. Ἀλλὰ ἡ μὲν [γνῶσι δίνεται] πρὶν ἀπὸ τὸν κόπο [τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἄσκησι], γιὰ νὰ κατορθώνεται μὲ αὐτὴν τὸ ἔργο, ὅπως ἀκριβῶς [γίνεται] τὸ κτίσιμο [μιᾶς οἰκοδομῆς] μὲ ἐργαλεῖα· ἡ [θεωρία] ὅμως [δίνεται] μετὰ τὴν πίστι, γιὰ νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὸν φόβο [τῆς πίστεως] σὰν ἀπὸ τεῖχος. Καὶ πάλι ἡ γνῶσι γίνεται καὶ ἐργασία τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ἑτοιμάζωνται καὶ νὰ φυτεύωνται τὰ φυτὰ [αὐτὰ] τοῦ Παραδείσου. Καὶ ἔτσι ἔπειτα [ἀκολουθεῖ] ἡ γνῶσι τοῦ νοῦ καὶ ἡ πνευματικὴ ἐργασία, δηλαδὴ ἡ ἐπιστασία αὐτοῦ [τοῦ νοῦ] καὶ ἡ σταθεροποίησι τῶν ἠθῶν τῆς ψυχῆς, ὥστε ἐπιτηδείως νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ διαφυλάσσῃ τὶς ἐντολὲς ὁ ἐργάτης αὐτῶν· ἐκ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ ἐπιμελὴς καλλιέργεια τῶν φυτῶν καὶ [ἔρχεται] ἡ θεία διακυβέρνησι [καὶ πρόνοια] ὡς ἥλιος, βροχή, ἄνεμος καὶ αὔξησι, χωρὶς τὰ ὁποῖα ὅλος ὁ κόπος τοῦ ἐργάτη εἶναι μάταιος, κι ἂν ἀκόμη ἴσως γίνεται σύμφωνα μὲ [κάποια] λογική. Διότι, οὔτε χωρὶς τὴν ἐκ τῶν ἄνω [θεία] βοηθητικὴ δύναμι μπορεῖ νὰ γίνῃ κάτι καλό, οὔτε αὐτὴ ἡ

ἀγαθὸν γενέσθαι, οὐδὲ ἡ ἄνωθεν ῥοπή, οὔτε ἡ χάρις ἐπὶ τὸν μὴ προαιρούμενον γίνεται, φησὶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Ἀλλὰ πάντα διπλᾶ τὰ τοῦ βίου τούτου, πρᾶξις καὶ γνῶσις, προαίρεσις καὶ χάρις, φόβος καὶ ἐλπίς, ἄθλα καὶ ἔπαθλα· ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰ δεύτερα γίνονται, πρὶν τελεσθῶσι τὰ πρῶτα· εἰδ᾽ ἴσως φαίνονται, ἀλλὰ πλάνη ἐστίν· ὥσπερ ὁ ἄπειρος τῆς γεωργικῆς ἐπιστήμης, ὅταν ἴδῃ τὸ ἄνθος καὶ δοκῇ ὅτι ὁ καρπός ἐστιν, εὐθέως ὁρμήσει τοῦ ἐπισυνάγειν αὐτό, καὶ οὐκ οἶδεν, ὅτι τὸν καρπὸν ἀπόλλυσιν ἐν τῷ συνάγειν τὸ φαινόμενον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τὸ γάρ οἴεσθαι οὐκ ἐᾷ γενέσθαι τὸ οἰόμενον, φησὶν ὁ Ἅγιος Νεῖλος· διὰ τοῦτο ὀφείλει τις παραμένειν τῷ Θεῷ, καὶ μετὰ διακρίσεως ποιεῖν πάντα. [47.] Αὕτη δὲ γίνεται ἐκ τοῦ ἐρωτᾶν μετὰ ταπεινώσεως καὶ τοῦ μέμφεσθαι ἑαυτὸν καὶ τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ γινόμενα καὶ νοούμενα· διότι σχηματίζεται ὁ διάβολος εἰς Ἄγγελον φωτός[101]· καὶ οὐ

θεία βοηθητικὴ δύναμι οὔτε [καὶ] ἡ Χάρι ἔρχεται σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει τὴν προαίρεσι, λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος[κζ']. Ἀλλὰ ὅλα τὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς εἶναι διπλᾶ, πρᾶξι καὶ γνῶσι, προαίρεσι καὶ Χάρι, φόβος καὶ ἐλπίδα, ἀγῶνες καὶ βραβεῖα. Ἀλλὰ οὔτε [εἶναι δυνατὸν] νὰ γίνουν τὰ δεύτερα, πρὶν νὰ ἐκπληρωθοῦν τὰ πρῶτα· κι ἂν ἴσως φαίνωνται [ὅτι γίνονται], [αὐτὸ] ὅμως εἶναι πλάνη. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει πεῖρα ἀπὸ τὴν γεωργία, ὅταν δῇ τὸ ἄνθος καὶ νομίζῃ ὅτι εἶναι ὁ καρπός, θὰ σπεύσῃ ἀμέσως νὰ τὸ μαζέψῃ καὶ δὲν γνωρίζει, ὅτι καταστρέφει τὸν καρπό, μὲ τὸ νὰ μαζέψῃ αὐτὸ ποὺ φαίνεται, ἔτσι κι ἐδῶ. Διότι τὸ νὰ νομίζῃ κανείς, [ὅτι γνωρίζει καλῶς κάτι], δὲν ἀφήνει νὰ γίνῃ καλῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο θεωρεῖται ὄντως καλό, λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος[κη']· γι᾽ αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς νὰ παραμένῃ κοντὰ στὸν Θεὸ καὶ μὲ διάκρισι νὰ κάνῃ τὰ πάντα.

47. Αὐτὴ δὲ [ἡ διάκρισι] ἀποκτᾶται ἀπὸ τὸ νὰ ἐρωτᾷ [κανεὶς] μὲ ταπείνωσι καὶ νὰ κατηγορῇ τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ ἔργα ποὺ κάνει καὶ διανοεῖται· διότι ὁ διάβολος μετασχηματίζεται σὲ Ἄγγελο φωτὸς καὶ δὲν εἶναι ἀξιοπερίεργο

θαῦμα· ἐπεὶ καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ φυόμενοι λογισμοί, ὡς νοήματα δικαιοσύνης φαίνονται τοῖς ἀπείροις. [48.] Ταπείνωσις μέν ἐστι θύρα ἀπαθείας, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος· ὕλη δὲ ταύτης ἡ πραότης ἐστί, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον. Αὕτη γὰρ ποιεῖ τῷ ἀνθρώπῳ ἀεὶ ἔχειν ὡσαύτως, ἔν τε δυσχερέσι καὶ εὐχερέσι πράγμασι καὶ νοήμασι· καὶ οὔτε τιμῆς, οὔτε ἀτιμίας φροντίζει, ἀλλὰ τὰ ἡδέα και ἐπίπονα μετὰ χαρᾶς δέχεται, καὶ οὐ ταράσσεται, ὡς ἡ παρθένος ἐκείνη, περὶ ἧς ἔφη ὁ Μέγας Ἀντώνιος· ὅτι καθημένου μου ποτὲ πρὸς τὸν Ἀββᾶν ὁ δεῖνα, ἦλθε παρθένος τις καὶ εἶπε τῷ γέροντι. Ἀββᾶ, ἕλκω τὰς ἓξ ἕξ, καὶ τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν ἐκστηθίζω καθ' ἑκάστην· πρὸς ἣν ἀπεκρίθη ὁ γέρων ἐκεῖνος· ἐγένετό σοι ἡ ἔνδεια, ὡσεὶ δαψίλεια; ἡ δὲ ἔφη, οὐχί· οὐδὲ ἡ ἀτιμία, ὡς ἡ εὐφημία; οὐχί, Ἀββᾶ· οὐδὲ οἱ ἐχθροί, ὡς οἱ φίλοι; Καὶ εἶπεν οὐχί. Λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ σοφὸς γέρων

[αὐτό]. Διότι οἱ λογισμοί, οἱ ὁποῖοι ἀναφύονται [στὸ νοῦ] ἀπὸ αὐτὸν [τὸν διάβολο], φαίνονται στοὺς ἀπείρους σὰν νοήματα δικαιοσύνης [καὶ ἀρετῆς].

48. Ἡ ταπείνωσι μὲν εἶναι ἡ θύρα τῆς ἀπαθείας, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[κθ'], ἐνῶ ὕλη [δηλαδὴ προϋπόθεσι] αὐτῆς [τῆς ἀπαθείας] εἶναι ἡ πραότητα, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο[λ']. Ἐπειδὴ αὐτὴ [ἡ πραότητα] κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ μένῃ πάντοτε ἴδιος [ἀναλλοίωτος] καὶ στὰ δύσκολα καὶ στὰ εὔκολα πράγματα καὶ νοήματα· καὶ δὲν φροντίζει οὔτε γιὰ τιμή, οὔτε γιὰ περιφρόνησι, ἀλλὰ μὲ χαρὰ δέχεται τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ κοπιαστικὰ καὶ δὲν ταράσσεται ὅπως ἡ παρθένος [Μοναχὴ] ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Μέγας Ἀντώνιος[λα'] εἶπε· «ὅτι καθὼς καθόμουν κάποτε κοντὰ στὸν τάδε Ἀββᾶ, ἦλθε κάποια παρθένος καὶ εἶπε στὸν γέροντα. Ἀββᾶ, τρώγω κάθε ἕξι ἡμέρες καὶ ἀποστηθίζω τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ [Διαθήκη] κάθε ἡμέρα. Πρὸς αὐτὴν ἀποκρίθηκε ὁ γέροντας ἐκεῖνος· σοῦ ἔγινε ἡ στέρησι σὰν τὴν ἀφθονία; Ἐκείνη εἶπε, ὄχι· οὔτε ἡ περιφρόνησι σὰν τὸν ἔπαινο; Ὄχι Ἀββᾶ· οὔτε οἱ ἐχθροὶ ὅπως οἱ φίλοι; Καὶ εἶπε ὄχι. Λέγει πρὸς

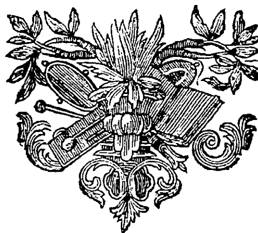
ἐκεῖνος· ὕπαγε· ἐργάζου, οὐδὲν γὰρ ἔχεις. [49.] Καὶ εἰκότως· ἐὰν τοσαῦτα ἐνήστευεν, ὥστε ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἤσθιε, καὶ τοῦτο ἐλάχιστόν τι βρῶμα, οὐκ ἔδει αὐτὴν ἔχειν τὴν ἔνδειαν, ὡς τὴν δαψίλειαν; Καὶ πάλιν τὴν παλαιὰν καὶ νέαν ἐκστήθιζε καθ᾽ ἑκάστην, καὶ οὐκ ἔμαθε ταπεινωθῆναι; Καὶ μὴ ἔχουσά τι ὅλως ἐκ τοῦ βίου, οὐκ ἔδει πάντας φίλους ἔχειν; οὐδὲ κἂν τοὺς ἐχθρούς, ὡς φίλους μαθεῖν ἴσχυσεν ἐκ τοσούτων καμάτων; καλῶς λοιπὸν εἶπεν, οὐδὲν ἔχεις. Ἐγὼ δὲ καὶ προστίθημι, ὅτι ὁ τοιοῦτος καὶ μεγάλως κατακέκριται, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος περὶ τῶν πέντε παρθένων τῶν μωρῶν· ὅτι τὸ βαρύτερον ἴσχυσαν ἀσκῆσαι, ἤγουν τὴν ὑπὲρ φύσιν παρθενίαν, καὶ τὸ ἐλαφρότερον οὐκ ἠδύναντο, ἤτοι τὴν ἐλεημοσύνην, ἣν μᾶλλον καὶ Ἕλληνες καὶ ἄπιστοι, ὡς φυσικὴν ποιοῦσι, μέχρι τῆς σήμερον· ἀλλὰ καθὼς οὐκ ἐγίνωσκε τὸ ζητούμενον ἐκοπία εἰς μάτην·

αὐτὴν ἐκεῖνος ὁ σοφὸς γέροντας· πήγαινε νὰ ἐργασθῇς, διότι δὲν ἔκανες τίποτε [ἀκόμη]».

49. Καὶ πολὺ σωστά· ἐὰν νήστευε τόσο πολύ, ὥστε ἔτρωγε μία φορὰ τὴν ἑβδομάδα καὶ μάλιστα πάρα πολὺ λίγο φαγητό, δὲν θὰ ἔπρεπε αὐτὴ νὰ ἔχῃ τὴν στέρησι σὰν τὴν ἀφθονία; Καὶ ἐπιπλέον ἀποστήθιζε καθημερινὰ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ [Διαθήκη]· καὶ δὲν ἔμαθε νὰ ταπεινώνεται; Καὶ ἀφοῦ στὴ ζωή της δὲν εἶχε τίποτε ἀπολύτως, δὲν ἔπρεπε νὰ τοὺς ἔχῃ ὅλους φίλους; Οὔτε κἂν τοὺς ἐχθροὺς δὲν μπόρεσε νὰ μάθῃ [νὰ ἔχῃ] ὡς φίλους, ὕστερα ἀπὸ τόσους πολλοὺς κόπους; Καλῶς λοιπὸν [τῆς] εἶπε [ὁ γέροντας ὅτι], τίποτε δὲν ἔκανες. Ἐγὼ δὲ καὶ προσθέτω, ὅτι ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος [ἔχει] καὶ μεγάλη καταδίκη, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[λβ′], γιὰ τὶς πέντε μωρὲς παρθένες· ὅτι κατόρθωσαν νὰ ἐξασκήσουν τὸ βαρύτερο, δηλαδὴ τὴν ὑπὲρ φύσιν παρθενία καὶ δὲν μπόρεσαν τὸ ἐλαφρότερο, δηλαδὴ τὴν ἐλεημοσύνη, τὴν ὁποίαν μᾶλλον ὡς φυσικὴ τὴν κάνουν καὶ οἱ ἐθνικοὶ καὶ οἱ ἄπιστοι μέχρι σήμερα. Ἀλλὰ ἐπειδὴ [ἡ Μοναχὴ ἐκείνη] δὲν ἐγνώριζε τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσε [νὰ ἀποκτήσῃ μὲ τὴν ἄσκησί της], ἐκοπίαζε μάταια·

ἔδει ὑμᾶς, φησὶν ὁ Κύριος, ταῦτα ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι[102]*. Καλὴ μὲν ἡ ἄσκησις, ἀλλὰ μετὰ ὀρθοῦ σκοποῦ· καὶ τοῦτο οὐχ ὡς ἔργον, ἀλλ᾽ ὡς ἑτοιμασίαν ἔργου ὀφείλομεν ἔχειν, μηδὲ ὡς καρπόν, ἀλλ᾽ ὡς γῆν, δυναμένην μετὰ χρόνου, κόπου τε καὶ Θεοῦ τρέφειν φυτά, ἐξ ὧν ὁ καρπὸς γίνεται, ἥτις ἐστὶ κάθαρσις τοῦ νοὸς καὶ ἕνωσις τῷ Θεῷ· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[103]*.*

«ἔπρεπε ἐσεῖς», εἶπε ὁ Κύριος, «νὰ κάνετε αὐτά, καὶ ἐκεῖνα νὰ μὴν τὰ ἀφήσετε». Εἶναι καλὴ βέβαια ἡ ἄσκησι, ἀλλὰ [ὅταν γίνεται] μὲ ὀρθὸ σκοπό· καὶ αὐτὸ [τὴν ἄσκησι], ὀφείλομε νὰ ἔχωμε ὄχι ὡς [κύριο] ἔργο, ἀλλὰ ὡς προετοιμασία γιὰ τὸ [κυρίως] ἔργο, οὔτε σὰν καρπό, ἀλλὰ σὰν τὴν γῆ, ἡ ὁποία μπορεῖ, μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ τοὺς κόπους καὶ μὲ τὴν [Χάρι τοῦ] Θεοῦ, νὰ τρέφῃ τὰ φυτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνεται ὁ καρπός, ποὺ εἶναι ἡ κάθαρσι τοῦ νοῦ καὶ ἡ ἕνωσι μὲ τὸν Θεό. Σ᾽ Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



ΛΟΓΟΣ Ι΄

Δέκατον ἰδοὺ τὸ κάππα, καὶ ὁ λόγος
Περὶ τῆς Χριστοῦ ταπεινώσεως πάλιν.
Ἐκ τοῦ μηδαμῶς περί τινος φροντίζειν,
Ἀλλὰ ἑαυτὴν ἐργάζεσθαι διόλου,
Ἀεὶ ἡ ψυχὴ σὺν πάσῃ ἐργασίᾳ.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Στοιχεῖον δέκα τὸ Κάππα καὶ ὁ λόγος,
Περὶ ταπεινώσεως Χριστοῦ καὶ πάλιν.
Ὥστε γιὰ τίποτε ποτὲ νὰ μὴν φροντίζῃ,
Ἀλλὰ γι᾽ αὐτὴν νὰ ἐργάζεται καὶ μόνον,
Πάντα ἡ ψυχὴ μὲ κάθε ἐργασία.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Ι΄ [Κ, 10ος]

[50.] Κυρίως ὁ ταπεινόφρων οὐδέποτε παύεται τοῦ μέμφεσθαι ἑαυτόν, κἂν ὅλος ὁ Κόσμος μάχωνται αὐτῷ καὶ ἀτιμάζωσιν· ἵνα μὴ μόνον ἀκουσίως σωθῇ, ὡς οἱ ἔχοντες ὑπομονήν, ἀλλ᾽ ἵνα ἑκουσίως τρέχῃ πρὸς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ· ἐξ ὧν ἔμαθεν ὁ τοιοῦτος τὴν μείζονα πασῶν τῶν ἀρετῶν εἰς ἣν κατοικεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ θύρα τῆς βασιλείας, ἤγουν τῆς ἀπαθείας· καὶ ὁ εἰσελθὼν δι᾽ αὐτῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἔρχεται· καὶ

50. Κυρίως ὁ ταπεινόφρων δὲν παύει ποτὲ νὰ κατηγορῇ τὸν ἑαυτό του, ἀκόμη κι ἂν ὅλος ὁ κόσμος [καὶ οἱ ἄνθρωποι] τὸν πολεμοῦν καὶ τὸν περιφρονοῦν· ὥστε ἡ σωτηρία του νὰ μὴν προέλθῃ μόνον ἀκούσια, ὅπως [συμβαίνει] μ᾽ ἐκείνους, ποὺ ἔχουν [καὶ κάνουν στὶς δυσκολίες] ὑπομονή, ἀλλὰ γιὰ νὰ προστρέχῃ ἐθελοντικὰ πρὸς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθηκε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὴν μεγαλύτερη ἀπ᾽ ὅλες τὶς ἀρετές, [τὴν ταπείνωσι δηλαδή], στὴν ὁποία κατοικεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ θύρα τῆς βασιλείας, δηλαδὴ τῆς

χωρὶς ταύτης, μάταιος ὁ κόπος καὶ πολύπονος ὁ δρόμος. Αὕτη δὲ πᾶσαν ἀνάπαυσιν χαρίζει τῷ ἔχοντι αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, διότι τὸν Χριστὸν ἔχει ἔνοικον. Διὰ ταύτης γὰρ ἡ χάρις παραμένει καὶ τὰ χαρίσματα φυλάττονται· αὕτη μὲν γεννᾶται ἐκ πλείστων ἀρετῶν· ἤγουν ἐξ ὑπακοῆς, ὑπομονῆς, ἀκτημοσύνης, πτωχείας, θείου φόβου, γνώσεως, καὶ ἄλλων· κυριώτερον δὲ ἐξ ὧν ἡ διάκρισις, ἡ φωτίζουσα τὰ πέρατα τοῦ νοός. [51.] Πλὴν μὴ δοκῇ τις, ὅτι ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε γίνεται ταπεινόφρων, ἀλλὰ πρᾶγμά ἐστιν ὑπὲρ φύσιν, καὶ σχεδὸν καθ' ὅσον μέγα ἐστὶ τὸ χάρισμα, κατὰ τοῦτο πολλήν ἔχει καὶ τήν δυσχέρειαν καὶ πολλῆς φρονήσεως δέεται, καὶ ὑπομονῆς ἐναντίον[γ'] *τῶν ἐναντιουμένων αὐτῷ πειρασμῶν καὶ δαιμόνων· διότι πάσας τὰς αὐτῶν παρέρχεται παγίδας· ἡ ταπείνωσις γέννημά ἐστι τῆς γνώσεως, ἡ δὲ γνῶσις γέννημα τῶν πειρασμῶν. Ὁ γνοὺς ἑαυτόν,*

ἀπαθείας[λγ']· καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἰσέρχεται ἀπὸ αὐτή, φθάνει στὸν Θεό, ἐνῶ χωρὶς αὐτὴ εἶναι μάταιος ὁ κόπος καὶ ὁ δρόμος κοπιαστικός. Αὐτὴ χαρίζει κάθε ἀνάπαυσι σ' αὐτόν, ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει στὴν καρδιά του, γιατὶ ἔχει κάτοικο μέσα της τὸν Χριστό. Διότι μ' αὐτὴν παραμένει ἡ Χάρι καὶ φυλάσσονται τὰ χαρίσματα· αὐτὴ μὲν γεννιέται ἀπὸ πολλὲς ἀρετές· δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὑπακοή, τὴν ὑπομονή, τὴν ἀκτημοσύνη, τὴν πτωχεία, τὸν θεῖο φόβο, τὴν γνῶσι καὶ ἄλλες· ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως τὸ κυριώτερο [εἶναι] ἡ διάκρισι, ἡ ὁποία φωτίζει ὁλοκληρωτικὰ τὸν νοῦ.

51. Ὅμως ἂς μὴ νομίζῃ κανείς, ὅτι ἁπλῶς καὶ κατὰ τύχη γίνεται ταπεινόφρων, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι ὑπὲρ φύσιν καὶ σχεδὸν ὅσο μεγάλο εἶναι τὸ χάρισμα, τόσο πολὺ μεγαλύτερη δυσκολία ἔχει [ἡ ἀπόκτησί του] καὶ χρειάζεται μεγάλη φρόνησι καὶ ὑπομονὴ ἐναντίον τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν δαιμόνων, οἱ ὁποῖοι ἐξεγείρονται ἐναντίον του· διότι [αὐτὴ] ἀντιπαρέρχεται ὅλες τὶς παγίδες αὐτῶν[λδ']· ἡ ταπείνωσι εἶναι γέννημα τῆς γνώσεως, ἡ γνῶσι δέ, γέννημα τῶν πειρασμῶν. Διότι σ' αὐτόν, ποὺ γνώρισε τὸν ἑαυτό του,

δίδοται αὐτῷ ἡ γνῶσις τῶν πάντων· καὶ ὁ ὑποταγεὶς τῷ Θεῷ, ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα[104], ὅτε βασιλεύσῃ ἡ ταπείνωσις ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ. Καὶ εἰκότως· ἐκ γὰρ τῶν πολλῶν πειρασμῶν καὶ τῆς τούτων ὑπομονῆς γίνεταί τις ἔμπειρος, κἀκ τούτου γινώσκει τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν· καὶ ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ ἀγνωσίας, ὅτι ἠγνόει ποτέ, ἅπερ νῦν ἔμαθεν, ὑπολαμβάνει· ὅτι ὄντως ὡς ταῦτα ἠγνόει ποτὲ καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι ἀγνοεῖ, οὕτω καὶ ἄλλα πολλά εἰσιν, ἅπερ μετὰ ταῦτα ἴσως γνῶσιν ἔχει λαβεῖν, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον. [52.] Φησὶ γάρ· εἰ μή τις γεύσηται πράγματος, οὐκ οἶδε τί ὑστερεῖται· ὁ δὲ γευσάμενος τῆς γνώσεως, γινώσκει ἐκ μέρους ὅτι ἀγνοεῖ καὶ γίνεται αὐτῷ ἡ γνῶσις ταπεινώσεως πρόξενος· καὶ πάλιν, ὁ γνοὺς ἑαυτόν, ὅτι κτίσμα ἐστὶ τρεπτόν, οὐδέποτε ἐπαίρεται ἐν μηδενί· ὅτι κἂν τι ἔχει ἴσως, τοῦ κτίσαντος αὐτόν

δίνεται ἡ γνῶσι τῶν πάντων· καὶ «αὐτὸς ποὺ ὑποτάχθηκε στὸν Θεό, [εἶναι ἐκεῖνος] στὸν ὁποῖον θὰ ὑποταχθοῦν τὰ πάντα», ὅταν ἡ ταπείνωσι βασιλεύσῃ σ᾽ ὅλα του τὰ μέλη. Καὶ εἶναι φυσικό· γιατὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ σ᾽ αὐτούς, γίνεται κανεὶς ἔμπειρος καὶ ἀπὸ αὐτὸ γνωρίζει τὴν δική του ἀδυναμία καὶ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίγνωσι τῆς δικῆς του ἀδυναμίας καὶ ἀγνοίας, ὅτι [δηλαδὴ] κάποτε ἀγνοοῦσε αὐτὰ ποὺ ἔμαθε τώρα, ἀντιλαμβάνεται ὅτι πράγματι, ὅπως ἀγνοοῦσε αὐτὰ κάποτε καὶ δὲν γνώριζε ὅτι τὰ ἀγνοεῖ, ἔτσι ὑπάρχουν κι ἄλλα πολλά, τὰ ὁποῖα μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἴσως μπορέσῃ νὰ τὰ γνωρίσῃ, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο[λε΄].

52. Διότι λέγει, ἐὰν δὲν γευθῇ κανεὶς κάποιο πρᾶγμα, δὲν γνωρίζει τί στερεῖται· ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ γεύθηκε τὴν γνῶσι, γνωρίζει ὅτι ἀγνοεῖ, ἔστω καὶ μερικῶς, κι ἄλλα [πολλὰ] καὶ ἔτσι γίνεται σ᾽ αὐτὸν ἡ γνῶσι πρόξενος ταπεινώσεως. Καὶ πάλι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος γνώρισε τὸν ἑαυτό του, ὅτι εἶναι κτίσμα μεταβλητό, δὲν ὑπερηφανεύεται ποτὲ γιὰ τίποτε· διότι κι ἂν ἴσως ἀκόμη ἔχῃ κάτι, ἀνήκει σ᾽ Αὐτὸν ποὺ τὸν ἔπλασε. Γιατὶ κανεὶς δὲν

*ἐστιν. Οὐδεὶς γὰρ σκεῦός τι ἐπαινεῖ, ὅτι αὐτὸ ἑαυτὸ ἐποίησεν εὔχρηστον, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν τούτου ἐγκωμιάζει· ὅταν δὲ ἀφανισθῇ, τότε τὸν αἴτιον μέμφεται καὶ οὐχὶ τὸν ποιητήν. Εἰ δὲ λογικόν ἐστι σκεῦος, ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτεξούσιόν ἐστιν. Καὶ λοιπὸν εἰς μὲν τὰ καλά, ὁ ποιητὴς δοτήρ, ὥσπερ καὶ τῆς πλάσεως αἴτιος· εἰς δὲ τὴν πτῶσιν καὶ παρατροπήν, ἡ προαίρεσις τοῦ αὐτεξουσίου. Ὥσπερ οὖν ἕπεται καὶ κατὰ χάριν ἔπαινος μένοντι ἀτρέπῳ [*recte: *ἀτρέπτῳ], οὕτω καὶ ψόγος δεχομένῳ τὴν κακίαν τοῦ ὄφεως. Οὐ γὰρ τῷ λαμβάνοντι δῶρα ἔπαινος, ἀλλὰ τῷ παρέχοντι πρέπει σὺν τῇ εὐχαριστίᾳ· κατὰ χάριν δὲ ἴσως ἔχει ὁ λαβὼν ἔπαινον διὰ τὸ προθέσει λαβεῖν ἃ οὐκ εἶχε, μᾶλλον δὲ διὰ τὸ εὐγνωμονεῖν περὶ τὸν εὐεργέτην. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο γίνεται, οὐ μόνον ἐκπίπτει τῶν ἐπαίνων, ἀλλὰ καὶ κατακρίνεται τῇ ἀγνωμοσύνῃ αὐτοῦ. [53.] Οὐδεὶς δὲ οὕτως ἀναιδῶς*

ἐπαινεῖ κάποιο σκεῦος, ὅτι αὐτὸ [ἀπὸ μόνο του] ἔκανε τὸν ἑαυτό του χρήσιμο, ἀλλὰ ἐγκωμιάζει τὸν κατασκευαστή του· ὅταν ὅμως [αὐτὸ] καταστραφῇ, τότε κατηγορεῖ τὸν αἴτιο [τῆς καταστροφῆς] καὶ ὄχι τὸν κατασκευαστή του. Ἐὰν ὅμως τὸ σκεῦος εἶναι λογικό, κατ᾽ ἀνάγκη εἶναι καὶ αὐτεξούσιο. Καί, λοιπόν, γιὰ μὲν τὰ καλά, ὁ Πλάστης εἶναι ὁ χορηγός, ὅπως ἀκριβῶς [εἶναι] καὶ ὁ αἴτιος τῆς δημιουργίας· στὴν πτῶσι ὅμως καὶ στὴν παρεκτροπὴ [ὑπαίτιος εἶναι] ἡ προαίρεσι τοῦ αὐτεξουσίου. Ὅπως λοιπὸν κατὰ Χάρι ἀκολουθεῖ ὁ ἔπαινος αὐτόν, ποὺ μένει σταθερός, ἔτσι [ἐπακολουθεῖ] καὶ ἡ κατηγορία σ᾽ αὐτόν, ποὺ δέχεται τὴν κακία τοῦ φιδιοῦ [διαβόλου]. Διότι δὲν ἁρμόζει ὁ ἔπαινος σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ λαμβάνει τὰ δῶρα, ἀλλὰ σ᾽ αὐτὸν ποὺ τὰ προσφέρει, μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστία [ἀπὸ αὐτὸν ποὺ τὰ λαμβάνει]· ἴσως δέ, κατὰ Χάριν, ἔχει ἔπαινο καὶ αὐτὸς ποὺ ἔλαβε, ἐπειδὴ ἔλαβε ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶχε,μὲ καλὴ πρόθεσι, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὸν εὐεργέτη. Καὶ ἂν δὲν συμβῇ αὐτό, [τότε] ὄχι μόνο χάνει τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ καὶ καταδικάζεται γιὰ τὴν ἀχαριστία του.

τολμᾷ λέγειν, ὅτι οὐκ ἔλαβε δωρεάν, ἀλλὰ μετὰ πανουργίας κλέπτων τὸν ἔπαινον καὶ καυχώμενος ἡσυχῇ, κατακρίνει τοὺς δῆθεν μὴ κατ᾽ αὐτὸν γινομένους, ὡς ὅτι αὐτὸς τὸν πλοῦτον, ὅν δοκεῖ ἔχειν, προσέφερεν ἑαυτῷ καὶ οὐ κατά χάριν ἔλαβεν. Εἰ δὲ ἴσως εὐχαριστεῖ ὁ τοιοῦτος τῷ δοτῆρι, ἀλλὰ κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον σχηματίζεται, καὶ λέγει πρὸς ἑαυτόν· εὐχαριστῶ σοι[105], ὅτι τάδε καὶ τάδε εἰμί· καλῶς οὖν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής, μᾶλλον δὲ ὁ καρδιογνώστης Θεός, πρὸς ἑαυτόν[106], ἀλλ᾽ οὐ πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεγεν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐδόκει τῷ στόματι λέγειν, ἀλλ᾽ ὁ γινώσκων τὴν ἐπηρμένην αὐτοῦ ψυχήν, οὐ πρὸς τὸν Θεὸν εἶπεν, ἀλλά φησί· σταθεὶς ὁ Φαρισαῖος πρὸς ἑαυτόν[107], τάδε ἔλεγε. [54.] Τὸ δὲ λέγειν τὴν Γραφὴν πολλάκις τὰ αὐτὰ ῥητά, ἢ τὰ τούτοις ὅμοια, οὐκ ἔστι, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ἀλληλογία ἢ πολυλογία, ἀλλ᾽ ἵνα ἐντυπωθῇ ὁ λόγος ἐν τῇ καρδίᾳ

53. Κανεὶς ὅμως δὲν [πρέπει νὰ] τολμᾷ νὰ λέγῃ μὲ ἀναίδεια, ὅτι τὰ ὅσα ἔλαβε δὲν εἶναι δῶρα, ἀλλὰ [αὐτὸ κάνει] ὅταν κλέβῃ μὲ πανουργία τὸν ἔπαινο [γιὰ τὸν ἑαυτό του] καὶ καυχᾶται κρυφὰ [ἀπὸ μέσα του καὶ] κατακρίνῃ ὅσους δὲν ἔγιναν δῆθεν σὰν αὐτὸν [καὶ συμπεριφέρεται] σὰν νὰ πρόσφερε αὐτὸς στὸν ἑαυτό του τὸν πλοῦτο, ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει καὶ δὲν τὸν ἔλαβε κατὰ Χάρι. Κι ἂν ἴσως ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ τὸν Δωρητή, γίνεται [ὅμοιος] μὲ τὸν Φαρισαῖο ἐκεῖνο [τῆς παραβολῆς] καὶ λέγει πρὸς τὸν ἑαυτό του, «Σ᾽ εὐχαριστῶ, γιατὶ εἶμαι αὐτὸς κι ἐκεῖνος». Καλῶς λοιπὸν εἶπε ὁ Εὐαγγελιστὴς [Λουκᾶς] ἢ μᾶλλον ὁ καρδιογνώστης Θεός, ὅτι «πρὸς τὸν ἑαυτό του» ἔλεγε καὶ ὄχι πρὸς τὸν Θεό. Διότι κι ἂν ἀκόμη φαινόταν, ὅτι ἔλεγε μὲ τὸ στόμα του «πρὸς τὸν Θεό», ὅμως Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν ὑπερήφανη ψυχή του, δὲν εἶπε [ὅτι ἐστάθηκε] πρὸς τὸν Θεό, ἀλλὰ λέγει· «Ἀφοῦ ἐστάθηκε ὁ Φαρισαῖος, πρὸς ἑαυτόν», ἔλεγε τὰ ἑξῆς.

54. Τὸ δὲ νὰ λέγῃ ἡ Γραφὴ πολλὲς φορὲς τὰ ἴδια λόγια ἢ παρόμοια μὲ αὐτά, δὲν εἶναι ἐπανάληψι ἢ πολυλογία, λέγει ὁ Χρυσόστομος[λστ΄], ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐντυπωθῇ

τῶν ἀκροατῶν. Ὁ δὲ ψαλμῳδὸς ἐκ πόθου οὐκ ἤθελε τὸ ῥητὸν καταλιπεῖν ὡς οἱ μὴ γευσάμενοι τῆς τούτου γλυκύτητος, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἀκηδίας καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν καταπατοῦσιν ἵνα λυτρωθῶσι τοῦ βάρους αὐτοῦ· ἆρα ὁ τοιοῦτός ποτε καρπώσαιτο ἐκ τῶν θείων Γραφῶν τι χρήσιμον; καὶ οὐ μόνον κατάκρισιν καὶ σκοτασμὸν νοὸς ἐν τῷ ἀνοῖξαι θύραν τοῖς πολεμοῦσιν αὐτὸν δαίμοσι; κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Κυρίου, εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται[108]*; Καί, εἰ ὁ δίκαιος μόλις σῴζεται, ὁ ἄδικος καὶ ἀσεβὴς ποῦ φανεῖται*[109]*; Καὶ εἰ τοὺς ἔχοντας ὅλον τὸν νοῦν εἰς τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἄϋλον καὶ ἀνείδεον, πολεμοῦσιν οἱ δαίμονες, καὶ εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἀντελαμβάνετο αὐτῶν, διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης τῶν τοιούτων, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀνελθεῖν ἡ προσευχὴ αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἐπεστρέφετο κενή, τί ποιήσωμεν ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι, ὅτι οὐδὲ κἂν τῷ ἀέρι διὰ στόματος προσλαλοῦμεν, ἵνα ὀψέποτε σπλαγ-*

ὁ λόγος στὴν καρδία τῶν ἀκροατῶν. Καὶ ὁ Ψαλμωδὸς ἀπὸ τὸν πόθο του δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ [τὴν ἐπανάληψι] τοῦ ρητοῦ, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ δὲν γεύθηκαν τὴν γλυκύτητα αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀκηδία τους καὶ αὐτὸ τὸ ρητὸ καταπατοῦν [καὶ περιφρονοῦν] γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ βάρος του. Ἆραγε ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος θὰ καρπωθῇ ποτὲ κάτι χρήσιμο ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές; Καὶ [μήπως] δὲν [θὰ λάβῃ] παρὰ μόνο κατάκρισι καὶ σκοτασμὸ τοῦ νοῦ, μὲ τὸ νὰ ἀνοίξῃ τὴν θύρα στοὺς δαίμονες, ποὺ τὸν πολεμοῦν, σύμφωνα μὲ τὸ ρητὸ τοῦ Κυρίου, «ἂν αὐτὰ [κάνουν] στὸ χλωρὸ ξύλο, στὸ ξηρὸ τί θὰ γίνῃ;» Καὶ «ἐὰν ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἄδικος καὶ ὁ ἀσεβὴς ποῦ θὰ φανῇ;» Καὶ ἐὰν οἱ δαίμονες πολεμοῦν [ἀκόμη] καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν [προσηλωμένο] τὸν νοῦ, ἄϋλο καὶ ἄμορφο στὴν μνήμη τοῦ Θεοῦ κι ἂν ὁ Θεὸς δὲν τοὺς βοηθοῦσε διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτῶν, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀνεβῇ [καὶ νὰ φθάσῃ] ἡ προσευχή τους [στὸν Θεό], ἀλλὰ θὰ ἐπέστρεφε κενὴ [καὶ ἄπρακτη], τί θὰ κάνωμε ἐμεῖς οἱ ἄθλιοι, οἱ ὁποῖοι οὔτε λόγια στὸν ἀέρα μὲ τὸ στόμα μας δὲν ἀπευθύνομε, ὥστε, ἀφοῦ μᾶς

χνισθεὶς ὁ Θεός, συγκαταβήσεται τῇ ἀγνωσίᾳ ἡμῶν καὶ ἀσθενείᾳ διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης; [55.] Ὅτι δὲ καὶ τοὺς τελείους πολεμοῦσιν οἱ δαίμονες, ἀκούσωμεν τί φησιν ὁ Ἅγιος Μακάριος· ὅτι οὐδεὶς ἐνταῦθα τέλειος γίνεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἐπεὶ οὐκ ἀῤῥαβὼν ἦν τὸ διδόμενον ἐνταῦθα· καὶ μαρτυρίαν ἐπιφέρει τινὰ τῶν ἀδελφῶν, ὅς τις ηὔχετο μετά τινων, καὶ εὐθὺς ἡρπάγη εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ διάνοιαν καὶ εἶδε τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, καὶ σκηνὰς τῶν Ἁγίων· καὶ κατελθών, ἐξέπεσε τῆς ἀρετῆς καὶ εἰς τελείαν ἀπώλειαν κατήντησε, διὰ τὸ οἴεσθαι αὐτόν τι πεφθακέναι καὶ οὐ μᾶλλον μεῖζον χρέος ἔχειν, ὡς ἀξιωθέντα τοιούτου ὕψους, ἀνάξιον ὄντα, καὶ χοῦν κατὰ φύσιν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἔφη· πολλοὺς οἶδα καὶ ἐκ τῆς πείρας κἀγὼ ἐν τοῖς τοιούτοις εἰσῆλθον καὶ οἶδα ἀκριβῶς, ὅτι οὐδεὶς ἐνταῦθα τέλειος· ἀλλὰ κἂν ἄϋλος πάντῃ γένηται καὶ τῷ Θεῷ σχεδὸν ἑνούμενος,

εὐσπλαχνισθῇ κάποτε ὁ Θεός, νὰ δείξῃ συγκατάβασι στὴν ἄγνοια καὶ τὴν ἀδυναμία μας ἐξ αἰτίας τῆς εὐγνωμοσύνης μας;

55. Γιὰ τὸ ὅτι δὲ καὶ τοὺς τελείους πολεμοῦν οἱ δαίμονες, ἂς ἀκούσωμε τί λέγει ὁ ἅγιος Μακάριος[λζ']· ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι τέλειος ἐδῶ στὸν παρόντα αἰῶνα, ἐπειδὴ [διαφορετικὰ] δὲν θὰ ἦταν ἀρραβώνας [καὶ προκαταβολὴ] αὐτὸ τὸ ὁποῖο δίνεται ἐδῶ. Καὶ φέρει ὡς μαρτυρία κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, ὁ ὁποῖος προσευχόταν μαζὶ μὲ ἄλλους, καὶ εὐθὺς ἁρπάχθηκε στὸν οὐρανὸ νοερὰ καὶ εἶδε τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ καὶ τὶς σκηνὲς τῶν Ἁγίων· καὶ ὅταν κατέβηκε, ἐξέπεσε ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ κατήντησε σὲ τελεία ἀπώλεια, διότι νόμιζε, ὅτι σὲ κάτι [ὑψηλὸ] εἶχε φθάσει καὶ ὄχι ὅτι μᾶλλον ἔχει μεγαλύτερο χρέος, ἐπειδὴ ἀξιώθηκε τέτοιας ὑψηλῆς καταστάσεως, ἐνῶ ἦταν ἀνάξιος καὶ χῶμα κατὰ τὴν φύσι. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος [Ἅγιος] εἶπε· «πολλοὺς γνωρίζω καὶ ἀπὸ τὴν πεῖρα μου, καθὼς κι ἐγὼ ὁ ἴδιος συναστράφηκα μαζί τους καὶ γνωρίζω ἀκριβῶς, ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι τέλειος ἐδῶ. Ἀλλά, κι ἂν ἀκόμη γίνῃ ὁλοτελῶς ἄϋλος καὶ ἑνωθῇ σχεδὸν μὲ τὸν Θεό, ἡ ἁμαρτία πάλι πίσω

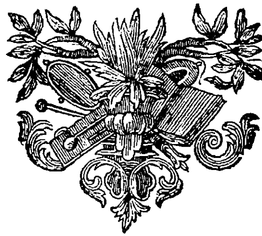
ἡ ἁμαρτία πάλιν ἀκολουθεῖ ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ οὐδέποτε πρὸ τοῦ θανάτου ἀφανίζεται τέλεον. [56.] Καὶ ὁ Ἅγιος Νεῖλος περί τινος ἔφη· ὅτι προσηύχετο καί, κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ πρὸς ὠφέλειαν αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν, ἐτίνασσον αὐτὸν οἱ δαίμονες εἰς τὸ ὕψος, λαμβάνοντες ἐκ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτόν, καὶ ἵνα μὴ βλαβῇ αὐτοῦ τὸ σῶμα, πεσὸν εἰς τὴν γῆν, ἐν τῷ ψιαθίῳ ἐδέχοντο· καὶ τοῦτο ποιοῦντες ἐπὶ πολύ, οὐκ ἠδυνήθησαν καταβιβάσαι τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἆρα, ὁ τοιοῦτος, πότε αἴσθοιτο βρώσεως; ἢ πότε ψαλμῳδίας καὶ ἀναγνώσεως δεηθήσεται; Ἀλλ᾽ ἡμεῖς δεόμεθα τούτων διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ νοὸς ἡμῶν, εἰ καὶ οὐδ᾽ οὕτω θέλομεν προσέχειν. Βαβαί· ὁ τοιοῦτος ἅγιος ἐπολεμεῖτο, καὶ ἡμεῖς ἀμεριμνοῦμεν ἐκ τοῦ πολέμου; Οἱ ἅγιοι διὰ τῆς ταπεινώσεως φυλάττονται ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων καὶ ἡμεῖς ἐπαιρόμεθα ἐξ ἀγνωσίας;

του ἀκολουθεῖ καὶ ποτὲ δὲν ἐξαφανίζεται ἐντελῶς πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο.

56. Καὶ ὁ Ἅγιος Νεῖλος[λη΄] εἶπε γιὰ κάποιον· ὅτι προσευχόταν καὶ κατὰ παραχώρησι Θεοῦ, πρὸς ὠφέλεια αὐτοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων, τὸν τίναζαν οἱ δαίμονες ψηλά, πιάνοντάς τον ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, καὶ γιὰ νὰ μὴν πάθη κάποια βλάβη τὸ σῶμα του, ὅταν ἔπεφτε στὴ γῆ, τὸν δέχονταν σὲ μία ψάθα. Καὶ ἐνῶ τὸ ἔκαναν αὐτὸ γιὰ πολλὴ ὥρα, δὲν μπόρεσαν νὰ κατεβάσουν τὸν νοῦ του ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Ἆραγε ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος θὰ αἰσθανόταν ποτὲ [τὴν ἀνάγκη] τῆς τροφῆς, ἢ θὰ ἔχη τὴν ἀνάγκη τῆς ψαλμωδίας ἢ ἀναγνώσεως; Ἐμεῖς ὅμως ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὰ λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τοῦ νοῦ μας, ἂν καὶ οὔτε ἔτσι δὲν θέλομε νὰ προσέχωμε. Ἀλλοίμονο· ἕνας τέτοιος Ἅγιος βρισκόταν σὲ πόλεμο [ἀπὸ τοὺς δαίμονες] καὶ ἐμεῖς ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὸν πόλεμο; Οἱ Ἅγιοι μὲ τὴν ταπείνωσι προφυλάσσονται ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου καὶ ἐμεῖς ὑπερηφανευόμασθε ἀπὸ τὴν ἀγνωσία μας; Καὶ εὔλογα· [γιατὶ] εἶναι μεγάλη ἀγνωσία, τὸ

Καὶ εἰκότως· ἀγνωσία μεγάλη ἐστὶ τὸ ἐπαίρεσθαί τινα εἰς ὃ οὐκ ἔχει· τί γὰρ ἔχεις, φησίν, ὃ ἔλαβες[110] *δωρεὰν ἐκ Θεοῦ, ἢ δι᾽ εὐχῶν ἄλλων τινῶν; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών*[111]*, ἀλλ᾽ αὐτὸς ποιῶν; Φησὶν ὁ Ἀββᾶς Κασσιανός, ἡ ταπείνωσις τοίνυν γεννᾶται ἐκ τῆς γνώσεως· αὕτη δὲ γεννᾷ τὴν διάκρισιν· ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ διόρασις, ἣν καλεῖ ὁ Προφήτης βουλήν*[112]*· ἥτις βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύσιν, καὶ νεκροῦται ὁ νοῦς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τῆς θεωρίας τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[113].

νὰ ὑπερηφανεύεται κανεὶς γιὰ κάτι, ποὺ δὲν ἔχει· διότι λέγει· «τί ἔχεις, παρὰ αὐτὸ ποὺ ἔλαβες δωρεὰ ἀπὸ τὸν Θεό», ἢ μὲ τὶς προσευχὲς κάποιων ἄλλων; «Ἂν δὲ τὸ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, σὰν νὰ μὴν τὸ ἔλαβες», ἀλλὰ σὰν νὰ τὸ ἔκανες ἐσὺ ὁ ἴδιος; Λέγει ὁ Ἀββᾶς Κασσιανός[λθ΄]· ἡ ταπείνωσι λοιπὸν γεννιέται ἀπὸ τὴν γνῶσι, αὐτὴ δὲ γεννᾶ τὴν διάκρισι· ἐκ τῆς ὁποίας γεννιέται ἡ διόρασι[μ΄], τὴν ὁποία ὁ Προφήτης [Ἡσαΐας] ὀνομάζει «βουλή», αὐτὴ ἡ ὁποία βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύσι καὶ νεκρώνεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν κόσμο διὰ τῆς θεωρίας τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ. Σ᾽ Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Ἐνδεκά εἰσιν οἱ λόγοι καὶ τὸ λάμδα.
Ταπείνωσις δὲ γεννᾷ τὸ διακρίνειν
Τὴν τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων κατὰ φύσιν.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Ἔνδεκα οἱ λόγοι καὶ Λάμδα τὸ στοιχεῖον.
Ἡ ταπείνωσις δέ, γεννᾶ τὸ διακρίνειν
Θέαν αἰσθητῶν κτισμάτων κατὰ φύσιν.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄ [Λ, 11ος]

[57.] Λίαν ἐστὶ καλὸν τὸ ἐρωτᾶν εἰς πάντα, τοῖς ἐμπείροις ὅμως· τοῖς δὲ ἀπείροις ἐπισφαλές, διὰ τὸ μὴ ἔχειν διάκρισιν. Γινώσκει γὰρ αὕτη τὸν καιρόν, τὴν χρῆσιν, τὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ποσότητα, τὴν δύναμιν, τὴν γνῶσιν τοῦ ἐρωτῶντος καὶ τὴν προαίρεσιν, τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἑκάστου ῥητοῦ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἄλλα πολλά· διότι ὁ μὴ ἔχων τὴν διάκρισιν, ἴσως κοπιᾷ μὲν πολλά, οὐδὲν δὲ ἀνύσαι δύναται. Καὶ εἰ μὲν εὑρεθῇ τις ἔχων ταύτην, ὁδηγός ἐστι τυφλῶν καὶ φῶς τοῖς ἐν σκότει[114]· καὶ ὀφείλομεν αὐτῷ ἀνατεθεῖ-

57. Εἶναι πολὺ καλὸ τὸ νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς γιὰ ὅλα, [μόνον] ὅμως τοὺς ἐμπείρους· αὐτοὺς δὲ ποὺ δὲν ἔχουν πεῖρα εἶναι ἐπικίνδυνο [νὰ ἐρωτᾷ κανείς], ἐπειδὴ δὲν ἔχουν διάκρισι. Διότι αὐτὴ γνωρίζει τὸν καιρό, τὴν χρῆσι, τὴν κατάστασι τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ποσότητα, τὴν δύναμι, τὴν γνῶσι αὐτοῦ ποὺ ἐρωτᾶ καὶ τὴν προαίρεσι, τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε ρητοῦ τῆς Θείας Γραφῆς καὶ ἄλλα πολλά· γιατὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει τὴν διάκρισι, ἴσως κοπιάζει μὲν πολύ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ τίποτε. Καὶ ἐὰν μὲν εὑρεθῇ κάποιος, ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει, [αὐτὸς πλέον] εἶναι ὁδηγὸς τῶν τυφλῶν καὶ «φῶς σ᾽ αὐτοὺς ποὺ εὑρίσκονται στὸ σκοτάδι» καὶ ὀφείλομε νὰ ἀναθέσωμε σ᾽ αὐτὸν τὰ πάντα

ναι πάντα, καὶ τὰ παρὰ τοῦ τοιούτου δέχεσθαι, κἂν ἴσως οὐχ ὁρῶμεν ὡς θέλομεν ἐξ ἀπειρίας· ἀλλ᾽ ὅμως ὁ ἔχων ταύτην, ἐκ τούτου μᾶλλον φαίνεται, ἐκ τοῦ δύνασθαι αὐτὸν κατασκευάζειν νοεῖν τὰ λεγόμενα ἄκοντας καὶ μὴ βουλόμενος [recte: βουλομένους][δ΄]· ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα ἐρευνᾷ, καὶ ἐμφάνεια [addendum: ποιεῖ] τῶν θείων πραγμάτων, ἐκ τοῦ δύνασθαι καὶ μὴ θέλοντα τὸν νοῦν πεῖσαι πιστεῦσαι, κατὰ τὸν Ἰωνᾶν[115], Ζαχαρίαν[116] καὶ Δαβὶδ τὸν ἀπὸ ληστῶν, ὃν ἐκράτησεν ὁ Ἄγγελος τοῦ λαλεῖν τι τὸ παράπαν, ἐκτὸς τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἐν τῷ ψάλλειν. Εἰδ᾽ ἴσως οὐκ ἔστι νῦν τὸ εἶναί τινα ἐν διακρίσει ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὴν γεννῶσαν αὐτὴν ταπείνωσιν, ἐμπόνως περὶ ἑκάστου ἐγχειρήματος ὀφείλομεν εὔχεσθαι[117], κατὰ τὸν Ἀπόστολον. [58.] Κἂν γὰρ ἀπορῶμεν ὁσίων χειρῶν, ἤγουν καθαρότητος ψυχῆς καὶ σώματος, ἀλλ᾽ οὖν τέως ἐκτὸς μνησικακίας

καὶ νὰ δεχώμασθε ἀπὸ αὐτὸν τὰ πάντα, κι ἂν ἴσως [ἀκόμη] δὲν τὰ βλέπωμε ὅπως θέλομε, ἀπὸ τὴν ἀπειρία μας. Ἀλλ᾽ ὅμως ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει αὐτὴ [τὴν διάκρισι], ἀπὸ αὐτὸ μᾶλλον φαίνεται, ἀπὸ τὸ ὅτι μπορεῖ νὰ κάνῃ [αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀκοῦν] νὰ κατανοοῦν αὐτά, τὰ ὁποῖα λέγει, [καὶ νὰ τὰ ἀποδέχωνται] ἀκούσια καὶ χωρὶς τὴν θέλησί τους· ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα ἐρευνᾶ καὶ φανερώνει τὰ θεῖα πράγματα, μὲ τὴ δυνατότητα ποὺ ἔχει, νὰ πείσῃ τὸν νοῦ, νὰ τὰ πιστεύσῃ [καὶ νὰ τὰ ἀποδεχθῇ] καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ὅπως τὸν Ἰωνᾶ, τὸν Ζαχαρία καὶ κάποιον Δαβίδ, τὸν ἀπὸ ληστῶν[μα΄] [μετέπειτα Μοναχό], τὸν ὁποῖο ὁ Ἄγγελος δὲν ἄφησε νὰ λέγῃ τίποτε παραπάνω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κανόνα του κατὰ τὴν ψαλμωδία. Ἂν ὅμως τώρα, ἴσως δὲν ὑπάρχῃ στὴν γενεὰ αὐτὴ κάποιος, ποὺ νὰ ἔχῃ διάκρισι, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἡ ταπείνωσι, ποὺ τὴν γεννᾶ, ὀφείλομε νὰ προσευχώμασθε μὲ κόπο γιὰ κάθε τί, ποὺ θέλομε νὰ ἐπιχειρήσωμε, κατὰ τὸν Ἀπόστολο [Ἰάκωβο].

58. Γιατὶ ἂν δὲν ἔχωμε «ὅσια χέρια», δηλαδὴ καθαρότητα ψυχῆς καὶ σώματος, ἂς ἀγωνισθοῦμε μὲ σπουδὴ τουλάχιστον νὰ εἴμαστε καθαροὶ ἀπὸ μνησικακία καὶ [πο-

καὶ λογισμῶν σπουδάσωμεν εἶναι. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ Ἀποστολικόν, τὸ χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν ὁσίας χεῖρας αἴρειν[118]*. Καὶ εἴ τι νοοῦμεν κατὰ Θεὸν εἶναι, ἀπαθῶς ποιήσωμεν, κἂν ἴσως οὐ πάνυ καλόν ἐστι, διὰ γοῦν τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν κατὰ Θεὸν σκοπόν, εἰς καλὸν ἡμῖν τὸ πραχθὲν ὑπὸ τῆς χάριτος λογισθήσεται· εἴπερ ἐστὶ πάθος, ἀλλὰ τὸ θεῖον βούλημα, ὡς εἴρηται.*

[59.] Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ ἀνάγκην, διὰ μόνην Θεοῦ ἀγαθότητα· ὅπου δὲ ἴδιον θέλημα καὶ οὐ θεῖον, ἐκεῖ ἔπαρσις, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εὐδοκεῖ, οὐδὲ ἀποκαλύπτει τὴν αὐτοῦ βουλήν, ἵνα μή τις γινώσκων καὶ μὴ ποιῶν, μειζόνως κατακριθῇ. Διότι ὅσα ὁ Θεὸς δίδωσιν ἡμῖν καὶ ὅσα κατέχει ἀφ᾽ ἡμῶν, πρὸς τὸ συμφέρον ποιεῖ, κἂν ἡμεῖς ὡς νήπιοι ἀγνοοῦμεν· οὐ καταπέμπει τὸ Ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα τῷ μὴ καθάραντι ἑαυτὸν ἐκ τῶν παθῶν, διὰ σωματικῶν καὶ ἠθικῶν πράξεων, ἵνα μὴ ἐκ τῆς συνηθεί-

νηρούς] λογισμούς. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ Ἀποστολικό, «νὰ ὑψώνωμε ὅσια χέρια γιὰ προσευχή, χωρὶς ὀργὴ καὶ διαλογισμούς». Κι ἂν κάτι καταλαβαίνωμε, ὅτι εἶναι σύμφωνο μὲ [τὸ θέλημα] τοῦ Θεοῦ, ἂς τὸ ἐκτελοῦμε χωρὶς πάθος, κι ἂν ἴσως δὲν εἶναι πολὺ καλό· ἀλλὰ γιὰ τὴν ἄγνοια καὶ τὸν κατὰ Θεὸ σκοπό [μας], ἀπὸ τὴν [θεία] Χάρι θὰ μᾶς καταλογισθῇ ὡς καλὴ ἡ πρᾶξι μας· [ἀλλὰ κι] ἂν ὄντως ὑπάρχῃ πάθος, [τελικῶς πρέπει νὰ γίνῃ] τὸ θεῖο θέλημα, ὅπως ἔχει λεχθῆ.

59. Καὶ αὐτὰ μὲν [γίνονται] κατα ἀνάγκην, ἀπὸ μόνη τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· ὅπου ὅμως [ὑπάρχει] τὸ δικό μας θέλημα καὶ ὄχι τὸ θεῖο, ἐκεῖ [εὑρίσκεται] ἀλαζονεία καὶ ὁ Θεὸς δὲν εὐδοκεῖ οὔτε ἀποκαλύπτει τὴν θέλησί Του, γιὰ νὰ μὴν κατακριθῇ κανεὶς περισσότερο, ἐπειδὴ τὸ γνωρίζει καὶ δὲν τὸ κάνει. Διότι, ὅσα ὁ Θεὸς δίνει σὲ μᾶς καὶ ὅσα ἀφαιρεῖ ἀπὸ ἐμᾶς, τὸ κάνει πρὸς τὸ συμφέρον μας, μονολότι ἐμεῖς, ὡς νήπιοι, τὸ ἀγνοοῦμε. Δὲν ἀποστέλει τὸ Ἅγιό Του Πνεῦμα, σ᾽ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἐκαθάρισε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ πάθη μὲ τὶς σωματικὲς καὶ ἠθικὲς πράξεις, γιὰ νὰ μὴν πα-

ας πρὸς τὰ πάθη ἐκκλίνῃ ὁ τοιοῦτος καὶ γένηται ἔνοχος τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως. Ἀλλ᾽ ὅταν χρονίσῃ τις ἐν τῇ ἀσκήσει καὶ καθάρῃ πρῶτον τὸ σῶμα ἐκ τῆς κατ᾽ ἐνέργειαν ἁμαρτίας, μικρᾶς τε καὶ μεγάλης, εἶτα τὴν ψυχὴν ἐκ πάσης ἐπιθυμίας καὶ εἴδους θυμοῦ, καὶ τὰ ἤθη τῇ καλῇ συνηθείᾳ καταστήσῃ, πρὸς τὸ μηδ᾽ ὅλως τι παρὰ τὸ βούλημα τοῦ νοὸς ποιεῖν αὐτὰ διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων, μήτε κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον συγκατάβασις γένηται πρός τι τοιοῦτον, καὶ ὑποταγήσεται ἑαυτῷ ὁ ἄνθρωπος, τότε καὶ ὁ Θεὸς ὑποτάσσει αὐτῷ τὰ πάντα, τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτι, διὰ τῆς ἀπαθείας. [60.] Δεῖ γὰρ αὐτὸν ὑποταγῆναι πρῶτον τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως ὑποτάσσει ὡς λογικὸς τοῖς ὑπὸ χεῖρα, ὥστε τὸν νοῦν βασιλεύειν, καθὼς ἀρχῆθεν ἐκτίσθη, βασιλείαν φρόνιμον, σώφρονα, ἀνδρείαν τε καὶ δικαίαν. Καὶ νῦν μὲν καταπαύει τὸν θυμὸν

ρεκκλίνῃ [καὶ ἐπανέλθῃ] αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ συνήθεια εἰς τὰ πάθη καὶ γίνῃ ἔνοχος γιὰ τὴν ἐπιφοίτησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος [ποὺ ἔχει δεχθῆ]. Ἀλλὰ ὅταν κανεὶς παραμείνῃ πολὺ καιρὸ στὴν ἄσκησι καὶ καθαρίσῃ πρῶτα τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ἔμπρακτη ἁμαρτία, καὶ τὴν μικρὴ καὶ τὴν μεγάλη, ἔπειτα [καθαρίσῃ καὶ] τὴν ψυχὴ ἀπὸ κάθε ἐπιθυμία καὶ κάθε εἶδος θυμοῦ καὶ σταθεροποιήσῃ τὰ ἤθη του μὲ τὴν καλὴ συνήθεια, ὥστε αὐτὰ νὰ μὴν κάνουν τίποτα ἀπολύτως, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ νοῦ, διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων, οὔτε νὰ συγκατατεθῇ κατὰ τὴν ἐσωτερική του διάθεσι σὲ κάτι τέτοιο καὶ νὰ ὑποταγῇ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του ὁ ἄνθρωπος, τότε καὶ ὁ Θεὸς ὑποτάσσει σ᾽ αὐτὸν τὰ πάντα, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ τῆς ἀπαθείας.

60. Πρέπει δηλαδὴ νὰ ὑποταγῇ αὐτὸς πρῶτα στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ κι ἔτσι ὑποτάσσει ὡς λογικός, ὅλα ὅσα εἶναι ὑποχείριά του [στὴν ἐξουσία του], ὥστε νὰ βασιλεύῃ ὁ νοῦς, ὅπως ἐκτίσθηκε ἐξ ἀρχῆς, [δηλαδὴ] μὲ βασιλεία συνετή, φρόνιμη, ἀνδρεία καὶ δικαία. Καὶ ἄλλοτε μὲν καταπαύει τὸν θυμὸ μὲ τὴν ἐξασθένησι τῆς ἐπιθυμί-

τῇ τῆς ἐπιθυμίας μαλακότητι, νῦν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν κατευνάζει τῇ αὐστηρότητι τοῦ θυμοῦ, καὶ γινώσκει ὅτι αὐτοκράτωρ ἐστί, καὶ πράττει πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔτι ὑπὸ τῆς λήθης καὶ ἀγνωσίας κλέπτεται ὡς τὸ πρίν. ***[61.]*** *Τότε τοίνυν ἀπὸ τῆς κατὰ Θεὸν σχολῆς διορατικὸς γίνεται καὶ προβλέπειν ἄρχεται τὰς ἡτοιμασμένας παγίδας τοῦ διαβόλου καὶ τὰ ἀφανῆ καὶ κατὰ κλοπὴν γινόμενα· οὐ μέντοι δὲ προορᾷ τὰ μέλλοντα ὡς οἱ Προφῆται. Τοῦτο γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἐστί, καὶ δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κοινοῦ· ἡ δὲ διόρασις φυσική ἐστι καί, τοῦ νοὸς καθαρθέντος, φαίνεται αὕτη ἐκ τῆς ἐπικρατείας τῶν παθῶν, ὡς ἐν σκότει καλυπτομένη· διὰ δὲ τῆς ταπεινοφροσύνης ἔρχεται ἡ χάρις καὶ ἀνοίγει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς, ὃν ἐτύφλωσεν ὁ διάβολος, καὶ εὐθέως ἄρχεται ὁ ἄνθρωπος βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν· καὶ οὐκ ἔτι δε-*

ας, ἄλλοτε πάλι, κατευνάζει τὴν ἐπιθυμία, μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ θυμοῦ καὶ γνωρίζει ὅτι αὐτὸς εἶναι αὐτοκράτορας καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός του ἐργάζονται σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ· καὶ δὲν ἐξαπατᾶται πλέον ἀπὸ τὴν λήθη καὶ τὴν ἄγνοια, ὅπως πρίν.

61. Τότε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐπιτεταμένη ἐνασχόλησί του μὲ τὸν Θεό, γίνεται διορατικὸς καὶ ἀρχίζει νὰ προβλέπῃ τὶς στημένες παγίδες τοῦ διαβόλου καὶ ὅσα γίνονται κρυφὰ καὶ ἐξ ὑποκλοπῆς [ἐπειδὴ διαφεύγουν τὴν προσοχή του]· ὅμως δὲν προβλέπει τὰ μέλλοντα, ὅπως οἱ Προφῆτες. Διότι αὐτὸ εἶναι ὑπερφυσικὸ καὶ δίδεται [μόνο] γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον [τοῦ λαοῦ]· ἡ διόρασι ὅμως εἶναι φυσικὴ καὶ ὅταν καθαρθῇ ὁ νοῦς, τότε ἐμφανίζεται αὐτή, σὰν νὰ ἦταν [πρὶν] κρυμμένη στὸ σκοτάδι, λόγῳ τῆς κυριαρχίας τῶν παθῶν. Μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη ὅμως, ἔρχεται ἡ Χάρι καὶ διανοίγει τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς, τὸν ὁποῖο ἐτύφλωσε ὁ διάβολος καὶ ἀμέσως ἀρχίζει νὰ βλέπῃ ὁ ἄνθρωπος τὰ πράγματα ὡς φυσικὰ καὶ δὲν δελεάζεται πιὰ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ θεωρία

λεάζεται ὑπὸ τῆς ἔξωθεν θεωρίας τῶν πραγμάτων ὡς τὸ πρίν. Βλέπει γὰρ ἀπροσπαθῶς ὁ τοιοῦτος τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τοὺς τιμίους λίθους, καὶ οὐ πλανᾶται, οὐδὲ παρακρίνει ἐμπαθῶς, ἀλλὰ γινώσκει, ὅτι ἐκ τῆς γῆς εἰσι ταῦτα, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ὕλαι τοῦ κόσμου, κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας. Βλέπει ἄνθρωπον καὶ γινώσκει ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστι καὶ εἰς τὴν γῆν στραφῆναι μέλλει[119]*. Τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς λογίζεται· καὶ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῆς πείρας ταῦτα γινώσκουσιν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν παθῶν τυραννούμενοι προσπαθοῦσι τὰ πράγματα. [62.] Εἰ δέ τις ἐξ οἰήσεως δοκεῖ, ὅτι χωρὶς τῶν προτέρων πόνων καὶ ἀρετῶν ἔφθασεν εἰς τὸ βλέπειν τὰ πράγματα κατὰ φύσιν, οὐδὲν θαυμαστόν· οἶδε γὰρ αὕτη ποιεῖν καὶ τυφλοὺς δοκοῦντας βλέπειν, καὶ ἄφρονας μεγαλαυχεῖν διακενῆς. Εἰ γὰρ οὕτως ἐλαφρὸν ἦν τὸ βλέπειν κατὰ φύσιν τὰ πράγματα ἐκ τοῦ*

τῶν πραγμάτων, ὅπως πρίν. Διότι βλέπει [πλέον] αὐτός, χωρὶς ἐμπαθῆ προσκόλλησι, τὸν χρυσό, τὸν ἄργυρο, τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ δὲν πλανᾶται, οὔτε κρίνει ἐσφαλμένα μὲ ἐμπάθεια, ἀλλὰ γνωρίζει, ὅτι ἀπὸ τὴν γῆ προέρχονται ὅλα αὐτά, ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὑλικὰ τοῦ κόσμου, κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρες. Βλέπει τὸν ἄνθρωπο καὶ γνωρίζει, ὅτι ἀπὸ τὴν γῆ προέρχεται καὶ στὴν γῆ πρόκειται νὰ ἐπιστρέψῃ. Αὐτὰ δέ, δὲν τὰ διαλογίζεται ἔτσι ἁπλῶς [καὶ ἐπιφανειακά]· διότι καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τὰ γνωρίζουν αὐτὰ ἀπὸ τὴν πεῖρα τους, ἀλλὰ ἐπειδὴ τυραννοῦνται ἀπὸ τὰ πάθη, προσκολλῶνται στὰ πράγματα.

62. Ἐὰν ὅμως κάποιος ἀπὸ ὑπερηφάνεια νομίζῃ, ὅτι, χωρὶς τοὺς προτέρους κόπους καὶ τὶς ἀρετές, ἔφθασε στὸ νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα κατὰ φύσι, δὲν εἶναι τίποτα τὸ θαυμαστό· διότι αὐτὴ [ἡ ὑπερηφάνεια] ξέρει νὰ κάνῃ τοὺς τυφλοὺς νὰ νομίζουν, ὅτι βλέπουν καὶ τοὺς ἀνοήτους νὰ κομπάζουν μάταια. Ἐπειδή, ἐὰν ἦταν τόσο ἁπλό, τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς κατὰ φύσι τὰ πράγματα, μόνο μὲ τὸν

λογίζεσθαι μόνον, περισσὸν ἦν τὸ πένθος καὶ ἡ ἐκ τούτου κάθαρσις· οὐ μήν, ἀλλὰ καὶ ἡ πολύτροπος ἄσκησις καὶ ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ ἄνωθεν χάρις καὶ ἡ ἀπάθεια· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Γίνεται γὰρ εὐκοπώτερον πολλάκις εἰς τοὺς ἁπλουστάτους καὶ καθαρὸν ἔχοντας τὸν νοῦν ἐκ τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων καὶ πονηριῶν, ὅταν συμβῇ τοιούτῳ ὑποταγῆναι ἐμπείρῳ καὶ Πνευματικῷ Πατρί, ἢ πάλιν κατὰ τοὺς ἀρχαίους κατ' οἰκονομίαν τῆς χάριτος, πρὸ τοῦ γνῶναι δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ αὐτοῦ, ὥς φησιν ὁ Σολομών[120]*. Τὸ δὲ δουλεῦσαι ἡμᾶς τοῖς πάθεσιν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, καὶ πᾶσαν πονηρίαν καὶ ῥαδιουργίαν ἀσκῆσαι σχεδὸν μετὰ πάσης προθυμίας, χωρὶς κόπου καὶ χρόνου καὶ Θεοῦ, τῶν τοιούτων κακῶν ἐκλυτρωθῆναι, καὶ οὕτω βλέπειν, ἀμήχανον· εἰ μήπου ὡς ἐκεῖνα, καὶ τὴν κτῆσιν τῶν ἀρετῶν ἀγαπήσαντες, ἔργῳ καὶ λόγῳ τούτων σπουδαίως ἐπιμελού-*

διαλογισμό του, θὰ ἦταν περιττὸ τὸ πένθος καὶ ἡ κάθαρσι ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτό. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἡ πολύτροπη ἄσκησι καὶ ἡ ταπείνωσι καὶ ἡ ἐκ τῶν ἄνω θεία Χάρι καὶ ἡ ἀπάθεια [θὰ ἦταν περιττά]· ἀλλὰ δὲν εἶναι [ἔτσι] αὐτό, δὲν εἶναι. Αὐτὸ βέβαια γίνεται εὐκολώτερο πολλὲς φορὲς εἰς τοὺς πολὺ ἁπλοὺς καὶ σ' αὐτούς, ποὺ ἔχουν καθαρὸ τὸν νοῦ ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ τὶς πονηρίες τοῦ κόσμου, ὅταν συμβῇ νὰ ὑποταχθοῦν σ' ἕναν ἔμπειρο καὶ πνευματικὸ Πατέρα, ἢ πάλι [γίνεται] σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιοὺς [Δικαίους], κατ' οἰκονομία τῆς Χάριτος, πρὶν νὰ γνωρίσουν τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά, ὅπως λέγει ὁ Σολομών. Ἐμεῖς ὅμως, ποὺ ὑποδουλωθήκαμε στὰ πάθη ἀπὸ τὴν νεαρή μας ἡλικία, καὶ διαπράξαμε σχεδὸν κάθε πονηρία καὶ ραδιουργία μὲ ὅλη μας τὴν προθυμία, εἶναι ἀδύνατο νὰ λυτρωθοῦμε χωρὶς κόπο καὶ χρόνο καὶ [χωρὶς τὴν βοήθεια του] Θεοῦ, ἀπὸ [ὅλα] αὐτὰ τὰ κακὰ καὶ ἔτσι νὰ βλέπωμε [τὰ πράγματα κατὰ φύσι]· ἐκτὸς κι ἄν, ὅπως [ἀγαπήσαμε] ἐκεῖνα, ἀγαπήσωμε καὶ τὴν ἀπόκτησι

μεθα· εἰ καὶ οὐδ᾽ οὕτω πολλάκις γίνονται χρήσιμα ἡμῖν τὰ σπουδάσματα, εἴτε διὰ τὸ μὴ ὑπομένειν τοὺς πειρασμοὺς μέχρι τέλους, εἴτε ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν ἡμᾶς τὴν ὁδὸν ἢ τὸν σκοπόν, ἢ ἐξ ὀκνηρίας ἢ ἀπιστίας ἢ ἄλλων πολλῶν τρόπων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. [63.] Εἰ δὲ καὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ μακρὰν τυγχάνομεν καθ᾽ ὑπερβολήν, πῶς τολμήσωμεν εἰπεῖν, ὅτι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος; εἰ μὴ ἐξ αὐταρεσκείας πλανώμεθα καὶ ἀφανοῦς ἀπωλείας. Ὡς γὰρ ἡ αὐτομεμψία ἀφανὴς προκοπή ἐστι, διὰ τὸ ὁδεύειν καλῶς καὶ μὴ αἰσθάνεσθαι· οὕτω καὶ ἡ οἴησις καὶ αὐταρέσκεια, ἀφανὴς ἀπώλειά ἐστι, διὰ τὸ στραφῆναι ἡμᾶς εἰς τὰ ὀπίσω καὶ μὴ γινώσκειν. Καὶ εἰκότως· ἐν κενοδόξῳ ψυχῇ, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς χάριτος καθαρθέντα πάθη στρέφονται· καὶ ὁ Κύριος, ὅταν ἐξέλθῃ, φησί, τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ τὰ ἑξῆς[121]*. Διατί; ὅτι οὐκ ἔχει ἐργασίαν πνευματικὴν ὁ τόπος, ἀφ᾽ οὗ ἐξῆλθεν, οὐδὲ*

τῶν ἀρετῶν καὶ ἀγωνισθοῦμε μὲ ἐπιμέλεια γι᾽ αὐτὲς μὲ ἔργο καὶ λόγο· ἂν καὶ πολλὲς φορὲς οὔτε ἔτσι μᾶς ὠφελοῦν οἱ ἐπιμελεῖς προσπάθειες, εἴτε γιατὶ δὲν ὑπομένομε τοὺς πειρασμοὺς μέχρι τὸ τέλος, εἴτε γιατὶ ἐμεῖς ἀγνοοῦμε τὴν ὁδὸ ἢ τὸν σκοπό, εἴτε ἀπὸ ὀκνηρία ἢ ἀπιστία ἢ ἀπὸ ἄλλους πολλοὺς λόγους, τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει ἀριθμός.

63. Ἂν ὅμως καὶ αὐτὰ ἔχουν ἔτσι καὶ εἴμαστε ὑπερβολικὰ μακριά, πῶς θὰ τολμήσωμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἐφθάσαμε εἰς «τὸ ἀρχαῖο κάλλος»; Ἐκτὸς μόνον ἐὰν ἐξαπατώμεθα ἀπὸ αὐταρέσκεια καὶ ἀφανῆ ἀπώλεια. Διότι, ὅπως ἡ αὐτομεμψία εἶναι ἀφανὴς προκοπή, διότι προχωρεῖ κανεὶς καλῶς καὶ δὲν τὸ συναισθάνεται· ἔτσι καὶ ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ αὐταρέσκεια εἶναι ἀφανὴς ἀπώλεια, ἐπειδὴ στρεφόμασθε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ δὲν τὸ ἀντιλαμβανόμαστε. Καὶ εἶναι φυσικό· στὴν κενόδοξη ψυχὴ ἀκόμη καὶ τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα καθάρισε [προηγουμένως] ἡ Χάρι [τοῦ Θεοῦ] ἐπιστρέφουν [πάλι]. Καὶ ὁ Κύριος λέγει, «ὅταν ἐξέλθῃ τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα» καὶ τὰ λοιπά. Γιατὶ [συμβαίνει αὐτό]; Ἐπει-

ταπείνωσιν, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ προσθήκης ἄλλων κακῶν καὶ πολλῶν ἐκ τῆς δουλείας ἔρχεται καὶ κατοικεῖ· ὁ νοῶν νοείτω. [64.] Οὐ βούλεται γὰρ ὁ λόγος παραδοῦναι σαφῆ πάντα, οὐδὲ πάλιν καταλιπεῖν τὸ ἔμπαλιν, ἀλλ᾽ ὡς συμφέρει. Καὶ γάρ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, μεγάλη καὶ αὕτη εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ εἶναί τινα μὲν τῶν θείων Γραφῶν εὔδηλα, τινὰ δὲ ἄδηλα. Ἵνα διὰ μὲν τῶν, εἰς πίστιν καὶ προθυμίαν ἐρχώμεθα καὶ μὴ ἐκ τῆς ἄγαν ἀκαταληψίας, εἰς ἀπιστίαν καὶ ῥαθυμίαν ἐκπίπτωμεν· διὰ δὲ τῶν, εἰς ζήτησιν καὶ πόνον διεγειρώμεθα καὶ τῆς ἀπονοίας λυτρώμεθα καὶ τὴν ταπείνωσιν εὑρίσκωμεν, ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς καταλαβεῖν. Καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων καρπούμεθα ταπείνωσιν καὶ πόθον πρὸς τὸν Θεόν, εἰ αἴσθησιν λάβωμεν τῶν γινομένων εἰς ἡμᾶς δωρεῶν. [65.] Ἡ πέμπτη τοίνυν θεωρία, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ ἡ ἀσφάλεια αὕτη ἐστί· τὸ δύ-

δὴ δὲν ἔχει πνευματικὴ ἐργασία ὁ τόπος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο βγῆκε, οὔτε ταπείνωσι, γι᾽ αὐτὸ καὶ μὲ τὴν προσθήκη ἄλλων καὶ πολλῶν κακῶν στὰ ὁποῖα ἦταν ὑποδουλωμένος [κατὰ τὴν αἰχμαλωσία του], ἐπιστρέφει [τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα] καὶ κατοικεῖ [πάλι μέσα του]· ὁ νοῶν νοείτω.

64. Διότι δὲν θέλει ὁ [θεῖος] λόγος νὰ τὰ διασαφηνίσῃ ὅλα αὐτά· οὔτε πάλι νὰ τὰ παραλείψῃ, ἀλλὰ ὅπως συμφέρει [κάθε φορά]. Καθόσον, λέγει ὁ Χρυσόστομος[μβ'], εἶναι μεγάλη καὶ αὐτὴ ἡ εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ὑπάρχουν δηλαδὴ μερικὰ εὐκολονόητα μέσα στὶς θεῖες Γραφές, ἄλλα δὲ ἀσαφῆ [καὶ δυσνόητα]. Γιὰ νὰ ἐρχώμασθε μὲ τὰ μὲν πρῶτα σὲ πίστι καὶ προθυμία καὶ νὰ μὴν καταλήγωμε σὲ ἀπιστία καὶ ραθυμία, ἐπειδὴ [μᾶς φαίνονται] τελείως ἀκατάληπτα [καὶ δυσνόητα]· μὲ τὰ δεύτερα δέ, [τὰ δυσνόητα], νὰ διεγειρώμαστε σὲ ἀναζήτησι καὶ κόπο [γιὰ τὴν κατανόησί τους] καὶ νὰ λυτρωνώμασθε ἀπὸ τὴν παραφροσύνη καὶ νὰ εὑρίσκωμε τὴν ταπείνωσι, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε [πλήρως] νὰ τὰ κατανοήσωμε. Καὶ ἔτσι κερδίζομε καὶ ἀπὸ τὰ δύο ταπείνωσι καὶ πόθο Θεοῦ, ἐὰν κατανοήσωμε τὶς δωρεές, οἱ ὁποῖες γίνονται σὲ

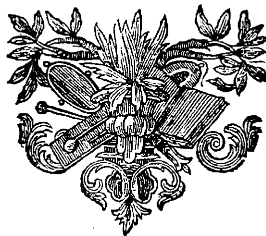
νασθαί τινα ἔργῳ βλέπειν τὰ αἰσθητὰ κτίσματα καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐκ τῆς διακρίσεως, καὶ μὴ ἔκ τινος πλάνης ἀγνοεῖν, καὶ παρὰ τὸν θεῖον σκοπὸν οἱ ἐμπαθεῖς ποιεῖν τι ἢ συγκαταβαίνειν τῷ λογισμῷ· ἀλλὰ κἂν θάνατος πρόκειται, ἐκ τοῦ θείου σκοποῦ μὴ ἐξέρχεσθαι λόγῳ καὶ ἔργῳ. Τοῦτο δὲ περὶ τοῦ τέλους τῆς γνώσεως ἐῤῥέθη, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν ὡς μαθητὴς ἐξ ἀνάγκης ἐπιτυγχάνει [recte: ἀποτυγχάνει][ε′] *τοῦ σκοποῦ· ἴσως δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἔργου, ἡττώμενος ἐκ τῆς συνηθείας. Καὶ ποτὲ μὲν κατ᾽ οἰκονομίαν πλανᾶται μικρὸν καὶ εὐθὺς στρέφεται μετὰ πολλῆς ταπεινώσεως· ποτὲ δὲ ἐκ τῆς οἰήσεως σχηματίζεται πρὸς ἔπαρσιν· ὅταν δὲ οὕτω διάκειται, ὀφείλει γινώσκειν ὅτι ἡ χάρις παιδεύουσα*[122] *διδάσκει αὐτὸν ταπεινωθῆναι καὶ γινώσκειν πόθεν λαμβάνει τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν γνῶσιν, ἵνα μὴ ὦμεν πεποιθότες ἀφ᾽ ἑαυτοῖς, φησίν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸν ἐγείραντα, καὶ*

μᾶς [ἀπὸ τὸν Θεό].

65. [Αὐτὴ] λοιπὸν [εἶναι] ἡ πέμπτη θεωρία, στὴν ὁποία [ἀναφέρεται] ὁ λόγος μας καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀσφάλεια· τὸ νὰ μπορῇ δηλαδὴ κανεὶς νὰ βλέπῃ στὴν πρᾶξι τὰ αἰσθητὰ κτίσματα καὶ τοὺς λογισμοὺς μὲ τὴν διάκρισι, [ὥστε] καὶ νὰ μὴν τὰ ἀγνοοῦν οἱ ἐμπαθεῖς, ἐξαιτίας κάποιας πλάνης καὶ κάνουν κάτι, ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο σκοπό, ἢ νὰ συγκατατίθενται στὸν λογισμό τους· ἀλλὰ κι ἂν [ἀκόμη] θάνατος πρόκειται [νὰ συμβῇ], νὰ μὴν βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὸν θεῖο σκοπὸ μὲ λόγο καὶ ἔργο. Αὐτὸ βέβαια ἔχει λεχθῆ γιὰ τὸ τέλος τῆς γνώσεως, ἐπειδὴ στὴν ἀρχή της, ὡς μαθητὴς [κανείς], κατ᾽ ἀνάγκην ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του· ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ [τὴν ἴδια] τὴν ἐργασία του [ἀποτυγχάνει], ἐπειδὴ τὸν νικᾶ ἡ συνήθεια. Καὶ ἄλλοτε μὲν κατ᾽ οἰκονομία πλανᾶται γιὰ λίγο καὶ ἀμέσως ἐπιστρέφει μὲ πολλὴ ταπείνωσι, ἄλλοτε ὅμως, ἀπὸ τὴν μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὁδηγεῖται στὴν ἀλαζονεία. Καὶ ὅταν ἔτσι συμπεριφέρεται, πρέπει νὰ γνωρίζῃ, ὅτι «ἡ Χάρι μὲ τὴν παιδαγωγία της» τὸν διδάσκει νὰ ταπεινωθῇ καὶ νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ λαμβάνει τὴν δύναμι καὶ τὴν γνῶσι «γιὰ νὰ μὴν ἔχωμε ἐμπιστοσύνη στοὺς ἑαυτούς μας

τὰ ἑξῆς[123]*, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα γίνεται. [66.] Ἂν γὰρ ὑπομένῃ τις μήτε ἐπαιρόμενος, μήτε στρεφόμενος ἐκ τῆς ἀρετῆς, ἐγείρεται καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς νεκρώσεως τοῦ σώματος καὶ τῶν πραγμάτων πρὸς τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν· καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ἀπόστολον συσταυροῦται*[124] *διὰ τῶν σωματικῶν πράξεων ὁ ἄνθρωπος σωματικῶς καὶ διὰ τῶν ψυχικῶν πράξεων ψυχικῶς, εἶθ' οὕτω συνθάπτεται*[125] *διὰ τῆς νεκρώσεως τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς κατὰ φύσιν γνώσεως, καὶ ἀνίσταται διὰ τῆς ἀπαθείας νοερῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*[126].

ἀλλὰ σ' Αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς», καὶ τὰ λοιπά, λέγει [ὁ Ἀπόστολος Παῦλος], πρᾶγμα τὸ ὁποῖο γίνεται κι ἐδῶ. 66. Διότι, ἐὰν κανεὶς κάνῃ ὑπομονή, χωρὶς νὰ ὑπερηφανεύεται, οὔτε νὰ ὀπισθοχωρῇ ἀπὸ τὴν [ἐργασία] τῆς ἀρετῆς, ἀνίσταται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν νέκρωσι τοῦ σώματος καὶ τῶν πραγμάτων, πρὸς τὴν γνῶσι τῶν ὄντων· διότι καί, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο, ὁ ἄνθρωπος [πρῶτα] «συσταυρώνεται» σωματικὰ μὲ τὶς σωματικὲς ἀσκήσεις, καὶ ψυχικὰ μὲ τὶς ψυχικὲς ἀρετὲς [καὶ] ἔπειτα συνθάπτεται μὲ τὴν νέκρωσι τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν κατὰ φύσι γνῶσι καὶ [τέλος] συνανίσταται μὲ τὴν ἀπάθεια νοερῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, εἰς τὸν Ὁποῖον [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Στοιχεῖον τὸ μῦ, καὶ δωδέκατος λόγος
Τοίνυν ὁ παρὼν αἰσθητῶν τε κτισμάτων,
Τὴν πεῖραν δηλοῖ τῆς θεωρίας τούτων,
Καὶ ἵνα μηδεὶς παρὰ καιρὸν ζητήσῃ.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Στοιχεῖον τὸ Μῦ, δωδέκατος ὁ λόγος,
Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ αἰσθητῶν κτισμάτων,
Τῆς θεωρίας τὴν πεῖρα φανερώνει.
Πρόωρα λοιπὸν κανεὶς μὴν τὴν ζητήσῃ.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄ **[Μ, 12ος]**

[67.] Μὴ νέκρωσιν ὁ νοῦς ἐκ τῶν παθῶν κτησάμενος, οὐ συμφέρει αὐτῷ εἰς τὴν τῶν αἰσθητῶν [recte: τῶν νοητῶν] θεωρίαν ἐλθεῖν. Ἐὰν δὲ περισπᾶται καὶ οὐ σχολάζῃ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν ἐν γνώσει καὶ ἡσυχίᾳ, σκοτίζεται ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον ὑπὸ τῆς λήθης καὶ εἰς ἄγνοιαν κατὰ μικρὸν ἔρχεται κἂν ἴσως εἰς γνῶσιν νοὸς ἔφθασεν ὁ τοιοῦτος, καὶ μάλιστα ἐὰν οὐχ ὑπὸ τῆς χάριτος ἦλθεν ἡ γνῶσις, αὐτοῦ μὴ εἰδότος, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῶν ἐμπείρων ἔτι μανθάνων περὶ

67. Ἐὰν ὁ νοῦς δὲν ἀποκτήσῃ τὴν νέκρωσι ἀπὸ τὰ πάθη, δὲν συμφέρει σ᾽ αὐτὸν νὰ ἔλθῃ στὴν θεωρία τῶν νοητῶν. Καὶ ἂν περισπᾶται [στὰ βιοτικὰ] καὶ δὲν σχολάζῃ στὴν μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, μὲ γνῶσι καὶ ἡσυχία, σκοτίζεται ὁ ἄνθρωπος [ὅλο καὶ] περισσότερο ἀπὸ τὴν λήθη, καὶ φθάνει σιγὰ σιγὰ στὴν ἄγνοια, ἀκόμη κι ἂν ἴσως αὐτὸς [προηγουμένως] ἔφθασε στὴν νοερὴ γνῶσι, καὶ μάλιστα ἂν αὐτὴ ἡ γνῶσι δὲν ἦλθε ἀπὸ τὴν [θεία] Χάρι, χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔμαθε περὶ αὐτῶν τῶν μυστηρίων ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι [τῶν βιβλίων] καὶ ἀκόμη [ἀπὸ τὴν συναναστροφὴ] μὲ τοὺς ἐμπείρους. Ὅπως δηλαδὴ

τῶν τοιούτων μυστηρίων. Ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς ἐὰν μὴ ἐργάζηται τὴν γῆν, ὑλώδης γίνεται, καὶ μάλιστα ὅσον τυγχάνει καλή· οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐὰν μὴ σχολάζῃ εἰς τὴν εὐχὴν καὶ ἀνάγνωσιν καὶ μὴ ἔχῃ τοῦτο ἔργον, παχύνεται καὶ ἀγνοεῖ. Καὶ ὥσπερ ἐὰν βρέχηται γῆ καὶ ἡλιάζηται, οὐκ ὠφελεῖται ὁ γεωργός, ἐὰν μὴ σπείρῃ καὶ φυλάττῃ αὐτήν, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς δύναται ἔχειν τὴν γνῶσιν ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς πράξεως, κἂν ἴσως ἐκ τῆς χάριτος ἔλαβε ταῦτα· ἀλλ' ἅμα τῷ στραφῆναι μικρὸν ἐξ ἀμελείας πρὸς τὰ πάθη, εὐθέως πλανᾶται. Ἐὰν δὲ καὶ πρὸς οἴησιν ὁρᾷ ποσῶς, ἐγκαταλιμπάνεται ὑπὸ τῆς χάριτος. [68.] Διὰ τοῦτο οὖν οἱ Πατέρες κἂν ἐκ τοῦ γήρως καὶ τῆς ἀδυναμίας τὰς σωματικὰς πράξεις ἠλάττωσαν πολλάκις, ἀλλ' οὖν τὰς ψυχικὰς οὐδέποτε· διότι ἀντὶ τῶν σωματικῶν εἶχον τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν, δυναμένην τὴν σάρκα ταλαίπωρον κατασκευάσαι·

ὁ γεωργός, ἂν δὲν καλλιεργῇ τὴν γῆ, [αὐτὴ] γεμίζει ἀπὸ [ἄχρηστα] χορτάρια καὶ μάλιστα ὅσο πιὸ γόνιμη εἶναι, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς, ἂν δὲν σχολάζῃ στὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἀνάγνωσι καὶ δὲν τὸ ἔχῃ αὐτὸ ὡς [κύριο] ἔργο, παχύνεται καὶ καταλήγει στὴν ἄγνοια. Κι ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ἡ γῆ δέχεται τὴν βροχὴ καὶ τὸν ἥλιο, δὲν ὠφελεῖται ὁ γεωργός, ἂν δὲν τὴν σπείρῃ καὶ δὲν τὴν περιποιῆται [μὲ τὴν καλλιέργεια], ἔτσι οὔτε ὁ νοῦς μπορεῖ νὰ ἔχῃ τὴν γνῶσι χωρὶς τὴν ἠθικὴ πρᾶξι, [ἀκόμη] κι ἂν ἴσως τὰ ἔλαβε αὐτὰ ἀπὸ τὴν Χάρι· ἀλλὰ μόλις στραφῇ λίγο ἀπὸ ἀμέλεια πρὸς τὰ πάθη, ἀμέσως πέφτει σὲ πλάνη. Ἐὰν ὅμως, ἔστω καὶ ἐλάχιστα, κλίνῃ πρὸς τὴν ὑπερηφάνεια, ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τὴ [Θεία] Χάρι.

68. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ Πατέρες, ἂν καὶ λόγῳ γήρατος καὶ ἀδυναμίας, ἐλάττωσαν πολλὲς φορὲς τὶς σωματικὲς πράξεις, ἀλλὰ ὅμως τὶς ψυχικὲς οὐδέποτε· διότι ἀντὶ τῶν σωματικῶν [ἀσκήσεων], εἶχαν τὴν σωματικὴ ἀσθένεια, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ βασανίσῃ [καὶ ταπεινώσῃ] τὴν σάρκα· τὸ νὰ διαφυλάσσῃ, λοιπόν, [κανεὶς] τὴν ψυχὴ ἀναμάρτητη, γιὰ νὰ φωτισθῇ ὁ νοῦς, χωρὶς τὴν ἠθικὴ πρᾶξι, εἶναι

τὸ δὲ φυλάττειν τὴν ψυχὴν ἀναμάρτητον, ἵνα φωτισθῇ ὁ νοῦς, δίχα τῆς ἠθικῆς πράξεως, ἀμήχανον· ἐπεὶ τὰ μὲν ἐργαλεῖα μεταλλάσσει ὁ γεωργὸς πολλάκις, ἴσως δὲ καὶ συστέλλει αὐτά· τὴν δὲ γῆν ἀνέργαστον, ἢ ἄσπορον καὶ ἀφύτευτον, ἢ πάλιν τὸν καρπὸν ἀφύλακτον οὐδέποτε ἐάσει, εἴγε βούλεται ἐκ τοῦ καρποῦ μεταλαβεῖν. Εἰ δέ τις κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστὴς καὶ οὐκ ἐκ τῆς θύρας ταύτης εἰσελθεῖν βουληθῇ, ἀλλὰ ἀλλαχόθεν ἀναβαίνων, ὥς φησιν ὁ Κύριος[127]*, τοῦ τοιούτου οὐκ ἀκούουσι τὰ πρόβατα, ἤγουν τὰ θεῖα νοήματα, κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον. Διότι ὁ κλέπτης οὐκ εἰσέρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ διὰ τῆς ἀκοῆς καὶ θύσῃ διὰ τῆς ἀλληγορίας, μὴ δυνάμενος ἀνάγειν τὴν Γραφήν, καὶ ἀπωλέσει ἑαυτὸν καὶ τὰ νοήματα τῇ ψευδωνύμῳ αὐτοῦ γνώσει διὰ τῆς οἰήσεως. [69.] Ὁ γὰρ ποιμὴν συγκακοπαθεῖ μὲν τοῖς νοήμασιν ὡς καλὸς στρατιώτης Χριστοῦ*[128]*, κατὰ τὸν*

ἀδύνατο· ἐπειδὴ τὰ μὲν ἐργαλεῖα ὁ γεωργὸς πολλὲς φορὲς [τὰ] ἀλλάζει, ἴσως δὲ καὶ τὰ μαζεύει [στὴν ἀποθήκη]· τὴν γῆ ὅμως ἀκαλλιέργητη ἢ ἄσπαρτη καὶ ἀφύτευτη, ἢ πάλι ἀφύλακτο τὸν καρπό, ποτὲ δὲν θὰ ἀφήσῃ, ἂν βέβαια θέλῃ «νὰ γευθῇ ἀπὸ τὸν καρπό». Ἂν ὅμως κάποιος εἶναι κλέπτης καὶ ληστὴς καὶ δὲν θελήσῃ νὰ εἰσέλθῃ ἀπὸ τὴν θύρα αὐτὴ [τῆς ταπεινοφροσύνης], «ἀλλὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ ἀλλοῦ», ὅπως λέγει ὁ Κύριος, αὐτὸν δὲν τὸν ὑπακούουν τὰ πρόβατα, δηλαδὴ τὰ θεῖα νοήματα, κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο[μγ΄]. Διότι [ὁ κακὸς λογισμὸς] ὡς κλέπτης δὲν εἰσέρχεται [στὸ νοῦ], παρὰ γιὰ νὰ κλέψῃ [τὰ θεῖα νοήματα], χρησιμοποιώντας τὴν ἐσωτερική μας αἴσθησι καὶ νὰ τὰ ἐξαφανίσῃ μὲ τὴ διεστραμμένη ἑρμηνεία, ἐπειδὴ [ὁ νοῦς, σκοτισμένος] δὲν μπορεῖ νὰ ἑρμηνεύῃ τὴν Ἁγία Γραφή, καὶ ἔτσι θὰ καταστρέψῃ τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ νοήματά του μὲ τὴν ψεύτικη γνῶσι του, ἐξαιτίας τῆς ὑπερηφανείας του.

69. Διότι ὁ ποιμὴν συγκακοπαθεῖ μὲν μαζὶ μὲ τὰ νοήματα, ὡς καλὸς στρατιώτης Χριστοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολο [Παῦλο], μὲ τὴν φύλαξι τῶν θείων ἐντολῶν, εἰσέρχεται δὲ «ἀπὸ τὴν στενὴ πύλη», δηλαδὴ τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ

Ἀπόστολον, διὰ τῆς φυλακῆς τῶν θείων ἐντολῶν, εἰσέρχεται δὲ διὰ τῆς στενῆς πύλης[129], ἤγουν τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ θύρας τῆς ἀπαθείας· καὶ πρὶν μὲν καταξιωθῇ τῆς ἄνωθεν χάριτος, σχολάζει καὶ ἐξ ἀκοῆς μανθάνει περὶ πάντων· καὶ ὁσάκις ἔρχεται λύκος ἐν σχήματι προβάτου[130], διώκει αὐτὸν τῇ αὐτομεμψίᾳ λέγων· οὐκ οἶδα τίς εἶ; ὁ Θεὸς οἶδεν. Εἰδ' ἴσως ἀναιδῶς ἔρχεται τὸ νόημα καὶ ζητεῖ τοῦ δεχθῆναι, λέγον, ὅτι ἐὰν οὐ στήσῃς τὰ νοήματα, οὐδὲ διακρίνῃς τὰ πράγματα, ἄπιστος εἶ καὶ ἄγνωστος, ἀποκρίνεται οὗτος· ἀλλὰ μωρὸς ἂν εἴπῃς, εἰμί, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον γινώσκων, ὅτι ὁ μωρὸς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ σοφὸς γίνεται[131], κατὰ τὸν Ἀπόστολον· καὶ ὥς φησιν ὁ Κύριος, ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροι παρὰ τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτῶν εἰσι[132].

[70.] Καὶ εἰκότως· ὅτι οἱ μὲν νικᾶν καὶ πλουτεῖν, φρονεῖν

[ἀπὸ τὴν] θύρα τῆς ἀπαθείας· καὶ προτοῦ μὲν καταξιωθῇ [νὰ λάβῃ] τὴν ἄνωθεν Χάρι, σχολάζει καὶ ἐξ ἀκοῆς μαθαίνει γιὰ τὰ πάντα· καὶ κάθε φορὰ ποὺ ἔρχεται ὁ λύκος [δηλαδὴ κάποιο νόημα] «μὲ μορφὴ προβάτου», τὸν διώχνει μὲ τὴν αὐτομεμψία λέγοντας· δὲν γνωρίζω ποιὸς εἶσαι ἐσύ· ὁ Θεὸς γνωρίζει. Ἂν ὅμως ἴσως ἔρχεται τὸ νόημα μὲ ἀναίδεια καὶ ζητᾷ νὰ γίνῃ δεκτὸ λέγοντας, ὅτι ἂν δὲν ἀποδεχθῇς τὰ νοήματα, οὔτε διακρίνῃς τὰ πράγματα, τότε εἶσαι χωρὶς πίστι καὶ γνῶσι, ἀποκρίνεται αὐτός. Ἀλλὰ κι ἂν [ἀκόμα] πῇς ὅτι [εἶμαι] μωρός, [ναὶ] εἶμαι, ἐπειδὴ γνωρίζω ἀπὸ τὸν θεῖο Χρυσόστομο[μδ'], ὅτι ὁ μωρὸς στὸν κόσμο αὐτὸ γίνεται σοφός, κατὰ τὸν Ἀπόστολο [Παῦλο]· καὶ ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, εἶναι πιὸ συνετοὶ [προκειμένου γιὰ τὰ συμφέροντά τους] στὴν γενεά τους, ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν».

70. Καὶ εἶναι φυσικό· διότι οἱ μὲν πρῶτοι [δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου] ἐπιθυμοῦν νὰ νικοῦν καὶ νὰ πλουτίζουν, νὰ ἀλαζονεύωνται καὶ νὰ δοξάζωνται καὶ νὰ ἐξουσιάζουν κι ἄλλα παρόμοια, κι ἂν

τε καὶ δοξάζεσθαι, ἐξουσιάζειν τε καὶ ἄλλα τοιαῦτα ποθοῦσι, κἂν ἴσως ἀποτύχωσι τῶν τοιούτων, καὶ μένῃ ἀνόνητος ὁ κόπος, ἀλλ᾽ οὖν τέως σπουδάζουσι καὶ ὑπὲρ δύναμιν εἰς τὰ τοιαῦτα. Οἱ δὲ τὰ τῶν προειρημένων ἐναντία θέλουσιν ἔχειν, δι᾽ ὧν καὶ ἐνταῦθα πολλάκις λαμβάνουσι τὸν ἀῤῥαβῶνα τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος, καὶ σπουδάζουσι κἂν κατ᾽ ἐκείνους, ἵνα ἐλευθερίαν ὁ νοῦς λάβῃ κατὰ χάριν, δι᾽ ἧς δύναται ἔχειν τὴν μνήμην ἀληθάργητον, καὶ τὰ νοήματα, ἢ γινώσκειν, ὡς μαρτυρούμενα ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ἐν πείρᾳ ὄντων πνευματικῆς γνώσεως, ἢ κἂν ἐν γνώσει πολλῇ ἀγνοεῖν ἐξ ἀπορίας, γινώσκων, ὅτι τὰ πρὸ τούτου νοήματα πειρασμοὶ ἐτύγχανον πρὸς δοκιμὴν τοῦ αὐτεξουσίου. Ἵνα ὁ μὲν ταπεινόφρων ἀποστρέφηται καὶ ἀπιστῇ τῷ ἰδίῳ λογισμῷ καὶ σκοπῷ, μᾶλλον δὲ φοβῆται καὶ ἐρωτᾷ μετὰ πολλῶν δακρύων καὶ φεύγῃ εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ αὐτομεμψίαν, καὶ

ἴσως ἀποτύχουν σ᾽ αὐτὰ καὶ μένῃ ὁ κόπος τους ἀνώφελος, ἀλλὰ [καὶ τότε] πάλι ἀγωνίζονται καὶ πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις τους γι᾽ αὐτά. Οἱ δὲ [τὰ τέκνα τῆς Βασιλείας], θέλουν νὰ ἔχουν τὰ άντίθετα ἀπὸ αὐτά, ποὺ εἴπαμε προηγουμένως, μὲ τὰ ὁποῖα κι ἀπὸ ἐδῶ πολλὲς φορὲς λαμβάνουν τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκεῖ [ἐπουρανίου] μακαριότητος καὶ ἀγωνίζονται ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, γιὰ νὰ λάβῃ ὁ νοῦς ἐλευθερία κατὰ Χάρι, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ διατηρῇ τὴν μνήμη σὲ ἐγρήγορσι καὶ ἢ νὰ γνωρίζῃ, ὅτι τὰ νοήματα ἔχουν τὴν μαρτυρία [τῆς ὀρθότητός τους] ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπείρους τῆς πνευματικῆς γνώσεως, ἢ τουλάχιστον [νὰ ἀποδέχεται] μὲ πολλὴ ἐπίγνωσι ὅτι τὰ ἀγνοεῖ ἀπὸ ἀδυναμία, γνωρίζοντας ὅτι τὰ προηγούμενα νοήματά [του] ἦταν πειρασμοὶ γιὰ δοκιμὴ τοῦ αὐτεξουσίου. Ὥστε ὁ μὲν ταπεινόφρων νὰ ἀποστρέφεται καὶ νὰ ἀπιστῇ στὸν δικό του λογισμὸ καὶ σκοπό, μᾶλλον δὲ νὰ φοβᾶται καὶ νὰ ἐρωτᾷ μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ νὰ καταφεύγῃ στὴν ταπείνωσι καὶ στὴν αὐτομεμψία καὶ νὰ θεωρῇ μεγάλη ζημία τὴν γνῶσι καὶ τὰ χαρίσματα· ὁ δὲ ὑπερήφανος, νὰ ἐπιδιώκῃ νὰ στηρίξῃ τὰ

ὡς μεγάλην ζημίαν ἡγῆται τὴν γνῶσιν καὶ τὰ χαρίσματα· ὁ δὲ ὑπερήφανος τρέχῃ στῆσαι τὰ ἴδια νοήματα, οὐκ ἀκούων τοῦ τῆς Κλίμακος λέγοντος, μὴ τὰ τοῦ καιροῦ πρὸ καιροῦ ζητήσωμεν, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰσαὰκ διδάσκοντος, μὴ ἀναιδῶς εἰσέλθῃς ἔσω, ἀλλὰ μετὰ σιγῆς εὐχαρίστησον· καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, οὐκ οἶδα, φάσκοντος, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος[133]· καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τοῦ Ἀδὰμ εἰπόντος, ὅτι οὐκ ἦν καιρὸς τοῦ προβάλλειν τῇ θεωρίᾳ τῶν αἰσθητῶν [recte: τῶν νοητῶν] [στ´]. *Τὰ γὰρ αἰσθητήρια τῶν νηπίων πρὸς τροφὴν στερεὰν ἀδύνατά εἰσι, δέονται δὲ γάλακτος[134], ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. [71.] Διὰ τοῦτο μὴ ζητήσωμεν θεωρίαν ἐν οὐ καιρῷ θεωρίας, ἀλλὰ πρῶτον τὰς μητέρας τῶν ἀρετῶν κτησώμεθα ἐν ἑαυτοῖς, καὶ αὐτομάτη ἡ γνῶσις ἔρχεται, χάριτι Χριστοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν[135].*

δικά του νοήματα, ἐνῶ [βέβαια] δὲν ἀκούει τὸν τῆς Κλίμακος[με´], ὁ ὁποῖος λέγει· ἂς μὴν ζητήσωμε αὐτὰ [ποὺ ἁρμόζουν] σὲ συγκεκριμένο χρόνο πρὶν ἀπὸ τὸν καιρό τους καὶ τὰ λοιπά, καὶ τὸν ἅγιο Ἰσαὰκ[μστ´] ποὺ διδάσκει· μὴν εἰσέλθῃς μὲ ἀναίδεια μέσα [στὰ ὑψηλὰ καὶ θεωρητικά], ἀλλὰ σιωπηλὰ [ἐκ βαθέων] εὐχαρίστησε [τὸν Θεό]· καὶ τὸν Χρυσόστομο[μζ´], ὁ ὁποῖος λέγει «δὲν γνωρίζω», τὸ ὁποῖο τὸ ἔμαθε ἀπὸ τὸν ἀπόστολο [Παῦλο]· καὶ τὸν Δαμασκηνό, ὁ ὁποῖος εἶπε γιὰ τὸν Ἀδάμ, ὅτι δὲν ἦταν καιρὸς [ἀκόμη] νὰ προχωρήσῃ στὴν θεωρία τῶν νοητῶν. Διότι «τὰ αἰσθητήρια τῶν νηπίων εἶναι ἀδύνατα γιὰ στερεὰ τροφὴ κι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γάλα», ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος].

71. Γι᾿ αὐτό, ἂς μὴν ζητήσωμε θεωρία, σὲ καιρὸ ποὺ δὲν εἶναι [ἀκόμη] γιὰ θεωρία, ἀλλὰ ἂς ἀποκτήσωμε πρῶτα τὶς μητέρες τῶν ἀρετῶν μέσα μας καὶ ἡ γνῶσι ἔρχεται ἀπὸ μόνη της, μὲ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ. Σ᾿ Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Στοιχεῖον τὸ νῦ, τρισκαιδέκατος λόγος
Περὶ νοητῶν τῆς γνώσεως ἐνταῦθα,
Ἤγουν νοερῶν στρατιῶν ἀσωμάτων,
Ἐκ τῶν αἰσθητῶν τεκμαίρεται ὁ βλέπων.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Στοιχεῖον τὸ Νῦ, δέκατος τρίτος λόγος.
Καὶ μιλᾷ ἐδῶ γιὰ νοητῶν τὴν γνῶσιν
Πῶς τὶς νοερὲς τῶν Ἀσωμάτων τάξεις,
Ἐκ τῶν αἰσθητῶν ὁ βλέπων συμπεραίνει.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ΄ [Ν, 13ος]

[72.] Νοητὴ μὲν γίνεται ἡ γνῶσις μετὰ τὴν ἕξιν εἰς τὴν αἰσθητὴν θεωρίαν· οὐκ Ἄγγελον δὲ βλέπειν ἔχει ὁ γνωστικός. Πῶς γὰρ ἄϋλον πρᾶγμα καὶ τῷ Ποιητῇ καὶ μόνῳ γινωσκόμενον δύναται ἄνθρωπος ἰδεῖν, ὅς τις οὐδὲ τὴν οἰκείαν ὁρᾷ ψυχήν; Πρὸς κοινὴν μὲν ὠφέλειαν κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ ἐσχηματίζοντο πολλάκις οἱ Ἄγγελοι εἰς τοὺς Πατέρας ἡμῶν· εἰς ἡμᾶς δὲ οὐδὲ τοῦτο γίνεται, διότι ἐξ οἰήσεως θέλομεν τοῦτο, καὶ οὔτε περὶ κοινῆς ὠφελείας φροντίζομεν, οὔτε πάσχομέν τι κατὰ Θεόν.

72. Ἡ γνῶσι γίνεται μὲν νοητή, ἀφοῦ [πρῶτα] συνηθίσωμε στὴν αἰσθητὴ θεωρία· ὅμως [αὐτὸ δὲν σημαίνει], ὅτι μπορεῖ ὁ γνωστικὸς νὰ ἰδῇ [κάποιον] Ἄγγελο. Διότι πῶς ἕνα ἄϋλο ὄν, τὸ ὁποῖο ὁ Ποιητὴς καὶ μόνος τὸ γνωρίζει, μπορεῖ νὰ τὸ ἰδῇ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν βλέπει οὔτε τὴν δική του ψυχή; Πρὸς κοινὴ μὲν ὠφέλεια καὶ κατὰ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐμφανίζονταν πολλὲς φορὲς οἱ Ἄγγελοι στοὺς Πατέρες μας· σὲ μᾶς ὅμως οὔτε αὐτὸ γίνεται, διότι [ἐμεῖς] τὸ ἐπιθυμοῦμε αὐτό, ἀπὸ ὑπεροψία· καὶ οὔτε ἐνδιαφερόμασθε γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια, οὔτε ὑποφέρομε κάτι κατὰ Θεόν. Γι᾿ αὐτὸ βέβαια

Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ τινὸς τοιούτου ἐπιθυμῶν, δαίμονα μᾶλλον ἐπιποθεῖ ἰδεῖν· καὶ γὰρ εἰς Ἄγγελον φωτὸς σχηματίζεταί φησιν, ὁ Ἀπόστολος[136]*. Μᾶλλον δὲ ὅταν τις οὐδ᾽ ὅλως τοιαῦτα λογίζεται, οὐδὲ πιστεύει κἂν καὶ γίνεται ἴσως, τότε γίνεται, ἐὰν δέχηται πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ. Γινώσκεται τοίνυν τοῦτο ἐκ τοῦ μὴ θέλειν ἡμᾶς μηδὲ κατ᾽ ὄναρ τί τοιοῦτον ἀποδέχεσθαι, ἢ εἰς ψῆφον ἔχειν, ἐὰν γένηται, ἀλλ᾽ ὡς μηδὲ εἰδότες τί διακεῖσθαι ἡμᾶς. Διότι ὁ κατὰ ἀλήθειαν Ἄγγελος ἔχει ἐξουσίαν ἀπὸ Θεοῦ καὶ μὴ θέλοντα τὸν νοῦν ποιεῖν εἰρηνεύειν καὶ δέχεσθαι αὐτόν· ὁ δὲ δαίμων οὐ δύναται τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ᾽ ἐὰν ἴδῃ τὸν νοῦν δεχόμενον αὐτόν, ἐμφανίζεται κατὰ παραχώρησιν· εἰδὲ μήγε, ἀναχωρεῖ ὑπὸ τοῦ φυλάσσοντος Ἀγγέλου ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσματος διωκόμενος, διὰ τὸ μὴ προδοῦναι τὸ αὐτεξούσιον ὁ νοῦς. [73.] Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ῥηθήσεται δὲ περὶ μιᾶς θεωρίας*

καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ κάτι τέτοιο, μᾶλλον ἐπιθυμεῖ νὰ ἰδῇ ἕνα δαίμονα· διότι [αὐτός, ἀκόμα] καὶ σὲ Ἄγγελο φωτός μεταμορφώνεται, λέγει ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος]. Ὅταν ὅμως κάποιος δὲν τὰ σκέπτεται καθόλου αὐτά, οὔτε πιστεύει [ὅτι μπορεῖ νὰ ἀξιωθῇ ἑνὸς θείου ὁράματος], κι ἂν ἴσως τοῦ συμβῇ, τότε μᾶλλον [παραχωρεῖ ὁ Θεὸς] νὰ γίνεται, ἂν [καὶ ἐφόσον] τὸ δέχεται γιὰ ὠφέλεια τοῦ λαοῦ. Καὶ ἀποδεικνύεται αὐτό, [δηλαδὴ ἡ σωστή μας τοποθέτησι], ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν θέλομε οὔτε στὸ ὄνειρό μας νὰ ἀποδεχώμασθε κάτι τέτοιο ἢ νὰ τὸ θεωροῦμε [ὡς κάτι σπουδαῖο] ἂν γίνῃ, ἀλλὰ εἴμασθε σὲ κατάστασι σὰν νὰ μὴν γνωρίζωμε τίποτε. Διότι ὁ ἀληθινὸς Ἄγγελος ἔχει τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ κάνῃ τὸν νοῦ καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, νὰ εἰρηνεύῃ καὶ νὰ δέχεται αὐτόν· ὁ δαίμονας ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνῃ αὐτό, ἀλλά, ἂν ἰδῇ τὸν νοῦ νὰ εἶναι δεκτικὸς αὐτοῦ, τοῦ ἐμφανίζεται κατὰ παραχώρησι· διαφορετικὰ φεύγει, ἐπειδὴ διώχνεται ἀπὸ τὸν φύλακα Ἄγγελο [τὸν ὁποῖο ἔχομε] ἀπὸ τὸ θεῖο Βάπτισμα, ἐφόσον ὁ νοῦς δὲν ἐπρόδωσε τὸ αὐτεξούσιο.

τῶν ἄνω τάξεων, πῶς τε ἐννέα μέν εἰσι τάγματα, κατὰ τὸν Μέγαν Διονύσιον καὶ ὡς εὑρίσκομεν ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς, ἔχουσι μὲν τὰ ἐννέα τάγματα, ὀνόματα κατὰ φύσιν καὶ ἐνέργειαν. Καὶ ἀσώματοι μὲν λέγονται, ὡς ἄϋλοι, νοεροὶ δέ, ὡς νόες τυγχάνοντες, καὶ στρατιαί[137], ὡς τοῦ πάντων Βασιλέως λειτουργικὰ ὄντα πνεύματα[138]· καὶ πάλιν ἄλλας κλήσεις ἔχουσιν ὁμοῦ κοινάς τε καὶ ἰδικάς, τοῦτ᾽ ἔστι δυνάμεις[139] καὶ Ἄγγελοι[140] καλοῦνται. Ἀλλ᾽ ἡ μὲν τοῦ ἑνὸς τάγματος κλῆσις· κατ᾽ ἐνέργειαν δὲ λέγονται τά ἐννέα δυνάμεις, ὡς δυνάμενα πάντα ἐκτελεῖν τὰ θεῖα θελήματα. Ἄγγελοι δὲ πάλιν, εἰδικὴ κλῆσις τοῦ ἑνὸς τάγματος, τοῦ ἐξ ἡμῶν μὲν πρώτου, ἐκ δὲ τοῦ ἀστέκτου θρόνου ἐνάτου ὄντος· κατ᾽ ἐνέργειαν δὲ λέγονται Ἄγγελοι πάντες, ὡς ἀναγγέλλοντες τά θεῖα προστάγματα τοῖς ἀνθρώποις· καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἰώβ[141], ἄλλος Ἄγγελος, φησὶν ὁ Σολομών, ἦλθε, καὶ

73. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔτσι [ἔχουν]. Θὰ γίνῃ λόγος τώρα γιὰ μιὰ θεωρία τῶν ἄνω [ἐπουρανίων] τάξεων, πῶς καὶ ἐννέα μὲν εἶναι τὰ τάγματα, κατὰ τὸν Μέγα Διονύσιο καί, ὅπως εὑρίσκομε σὲ ὅλες τὶς Γραφές, ἔχουν ὅμως αὐτά - τὰ ἐννέα τάγματα - ὀνόματα, ἀνάλογα μὲ τὴν φύσι καὶ τὴν ἐνέργειά τους. Καὶ λέγονται μὲν ἀσώματοι, διότι [εἶναι] ἄϋλοι, νοεροὶ δέ, διότι εἶναι νόες, καὶ στρατιές, ἐπειδὴ εἶναι πνεύματα, τὰ ὁποῖα ὑπηρετοῦν τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων· καὶ πάλι ἔχουν ἄλλες ὀνομασίες [ποὺ εἶναι] συγχρόνως καὶ κοινὲς καὶ εἰδικές, δηλαδὴ ὀνομάζονται Δυνάμεις καὶ Ἄγγελοι. Ἀλλὰ ἡ μὲν πρώτη [Δυνάμεις] εἶναι ὀνομασία ἑνὸς τάγματος· κατ᾽ ἐνέργειαν ὅμως λέγονται καὶ τὰ ἐννέα [τάγματα] Δυνάμεις, διότι ὅλα ἔχουν τὴν δύναμι νὰ ἐκτελοῦν τὰ θεῖα θελήματα. Ἄγγελοι δὲ πάλι [εἶναι] εἰδικὴ ὀνομασία τοῦ ἑνὸς τάγματος, τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ πρῶτο ἀπὸ ἐμᾶς [ἀπὸ τὴν γῆ πρὸς τὰ ἐπάνω], ἀπὸ δὲ τὸν φοβερὸ θρόνο, ἔνατο [πρὸς τὰ κάτω]· κατὰ τὴν ἐνέργεια ὅμως ὀνομάζονται ὅλοι Ἄγγελοι, διότι ἀναγγέλουν στοὺς ἀνθρώπους τὰ θεῖα προστάγματα· διότι καὶ στὸ βιβλίο τοῦ Ἰὼβ ἦλθε ἄλλος Ἄγγελος, λέγει ὁ Σολομών, καὶ [ὅμως] δὲν ἦταν ἅγιος Ἄγγελος.

οὐκ ἦν Ἅγιος Ἄγγελος. Ἐπεὶ κατελείφθη μόνος, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, καὶ ἦλθεν ἀναγγεῖλαι. [74.] Ἀλλὰ καὶ τὸν Κύριον, Ἄγγελον, ἡ θεία Γραφὴ ἐν διαφόροις τόποις προλέγει. Ἀγγέλους, φησίν, ἐξένισεν ὁ Ἀβραὰμ[142] *καὶ ὁ Κύριος ἦν ἄσαρκος, ὥς φησιν ὁ Δαμασκηνὸς πρὸς τὴν Θεοτόκον· ἐν σκηνῇ Ἀβραὰμ ἐθεάσατο τὸ ἐν σοὶ Θεοτόκε μυστήριον· τὸν γὰρ Υἱόν σου ἄσαρκον ὑπεδέξατο, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πάλιν ἐν τῇ καμίνῳ σὺν τοῖς παισὶν ὁ αὐτὸς ἦν*[143]*. Λέγεται δὲ κατ᾽ ἐνέργειαν Ἄγγελος, ὥς φησιν ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, τῆς μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος*[144]*, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφη ὁ Κύριος, ὅτι ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου ταῦτα ἀναγγελῶ ὑμῖν*[145]*· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[146].

[Ὀνομάστηκε ἔτσι] ἐπειδὴ αὐτὸς μόνος σώθηκε, λέγει ὁ Χρυσόστομος[μη'], καὶ ἦλθε νὰ ἀναγγείλῃ [τὸ γεγονός].

74. Ἀλλὰ καὶ τὸν Κύριο ἡ θεία Γραφὴ [ἡ Παλαιὰ Διαθήκη] σὲ διάφορα σημεῖα Ἄγγελο τὸν ἀναφέρει. Ἀγγέλους, λέγει, ἐφιλοξένησε ὁ Ἀβραάμ καὶ ἦταν ὁ Κύριος, πρὶν νὰ σαρκωθῇ, ὅπως λέγει ὁ Δαμασκηνὸς[μθ'] πρὸς τὴν Θεοτόκο· «στὴν σκηνὴ ἀντίκρυσε ὁ Ἀβραὰμ τὸ μυστήριο [ποὺ γινόταν] σὲ σένα Θεοτόκε, δηλαδὴ ὑποδέχθηκε τὸν Υἱόν Σου, πρὶν νὰ λάβῃ σάρκα» καὶ τὰ λοιπά. Καὶ πάλι μέσα στὴν κάμινο τῆς [Βαβυλῶνος], μαζὶ μὲ τοὺς [τρεῖς] Παῖδας, ἦταν ὁ Ἴδιος [σὰν Ἄγγελος]. Λέγεται δὲ [ὁ Κύριος], ὡς κατ᾽ ἐνέργεια Ἄγγελος, ὅπως λέγει ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, «τῆς μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος[ν']», καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε «ὅτι ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, αὐτὰ θὰ ἀναγγείλω σὲ σᾶς». Σ᾽ αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος ὁ παρὼν κατὰ τὸ Ξῦ στοιχεῖον,
Περὶ ἀληθοῦς ἀπαθείας καθόλου.
Κεφάλαια δὲ δεκατέσσαρα ἤδη,
Χάριτι Χριστοῦ εἰσιν ἐν ἐπιτόμῳ.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Ὁ λόγος εἰς τὸ Ξῦ προχώρησε στοιχεῖον,
Ποὺ γιὰ τὴν ἀληθῆ ἀπάθεια μιλάει.
Τέσσαρα ἤδη κεφάλαια καὶ δέκα,
Χάριτι Χριστοῦ εἶναι μὲ συντομία.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΔʹ **[Ξ, 14ος]**

[75.] Ξένον πρᾶγμα καὶ παράδοξόν ἐστιν ἡ ἀπάθεια, διότι δύναται μετὰ τὸ εἰς ἕξιν περιγενέσθαι τὸν ἄνθρωπον τῶν παθῶν, μιμητὴν Θεοῦ ποιῆσαι αὐτόν, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ. Πάσχων γὰρ ὁ ἀπαθὴς καὶ πολεμούμενος ὑπὸ δαιμόνων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, ὡς ἑτέρου πάσχοντος διάκειται, καθάπερ ἐτύγχανον οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ Μάρτυρες· καὶ οὔτε δοξαζόμενος ἐπαίρεται, οὔτε ὑβριζόμενος θλίβεται. Λογιζόμενος γάρ, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα, χάρις Θεοῦ καὶ συγ-

75. Ἡ ἀπάθεια εἶναι θαυμαστὸ καὶ παράδοξο πρᾶγμα, διότι ἔχει τὴν δύναμι, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος φθάσῃ στὴν συνήθεια νὰ κυριαρχῇ στὰ πάθη του, νὰ τὸν κάνῃ μιμητὴ τοῦ Θεοῦ, ὅσο εἶναι δυνατὸν στὸν ἄνθρωπο. Διότι, ὅταν πάσχῃ ὁ ἀπαθὴς καὶ πολεμῆται ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους, συμπεριφέρεται σὰν νὰ πάσχῃ κάποιος ἄλλος, ὅπως ἀκριβῶς ἦταν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ Μάρτυρες· καὶ οὔτε ὑπερηφανεύεται, ὅταν δοξάζεται, οὔτε θλίβεται, ὅταν ὑβρίζεται. Ἐπειδὴ συλλογίζεται, ὅτι τὰ μὲν εὐχάριστα εἶναι Χάρι καὶ συγκατάβασι τοῦ Θεοῦ, ποὺ δὲν τὰ ἀξίζει, τὰ δὲ

κατάβασις παρ᾽ ἀξίαν εἰσί, τὰ δὲ δυσχερῆ, δοκιμή· καὶ τὰ μέν, ἐνταῦθα κατὰ χάριν πρὸς παρηγορίαν δίδονται, τὰ δὲ πρὸς ταπεινοφροσύνην καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὡς ἀναίσθητος ἐν πολλῇ αἰσθήσει τῶν ἀλγεινῶν διάκειται ἐκ τῆς διακρίσεως. Ἡ ἀπάθεια γὰρ οὐκ ἔστιν ἀρετὴ μία, ἀλλὰ πασῶν τῶν ἀρετῶν προσηγορία. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἄνθρωπος οὐχ ἓν μέλος ἐστίν, ἀλλὰ τὰ πολλὰ μέλη τοῦ σώματος ἐμφαίνουσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ πάλιν αὐτὰ μόνα, ἀλλὰ σὺν τῇ ψυχῇ· οὕτω καὶ ἡ ἀπάθεια πολλῶν ἀρετῶν σύνθεσίς ἐστι καὶ ἀντὶ ψυχῆς ἔχει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Διότι ἄψυχά εἰσι πάντα τὰ λεγόμενα πνευματικὰ ἔργα, ἐὰν οὐκ ἔχωσι Πνεῦμα Ἅγιον, δι᾽ οὗ καὶ τὴν προσηγορίαν ὁ λεγόμενος πνευματικὸς ἔλαβεν. Εἰ μὴ γὰρ τὰ πάθη ἡ ψυχὴ ἀποβάληται, οὐκ ἐλεύσεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν αὐτῇ· ἀλλ᾽ οὔτε πάλιν τούτου δίχα, ἀπάθεια λέγεται ἡ πε-

δύσκολα [εἶναι] δοκιμασία· καὶ τὰ μὲν [πρῶτα] δίνονται ἐδῶ κατὰ Χάρι [Θεοῦ], γιὰ παρηγορία [τοῦ ἀνθρώπου], τὰ δὲ [δεύτερα παραχωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεό] γιὰ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα γιὰ τὸν μέλλοντα [αἰῶνα], καὶ ὡς ἀπαθὴς συμπεριφέρεται [ὁ ἄνθρωπος], [ἐπειδὴ ἔχει] τὴν διάκρισι, μὲ πλήρη [ὅμως] αἴσθησι τῶν ἐπωδύνων. Διότι ἡ ἀπάθεια δὲν εἶναι [μόνο] μία ἀρετή, ἀλλὰ κατονομασία ὅλων τῶν ἀρετῶν. Ὅπως, λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἕνα [μόνο] μέλος, ἀλλὰ τὰ πολλὰ μέλη τοῦ σώματος συνιστοῦν τὸν ἄνθρωπο καὶ οὔτε πάλι μόνα τους αὐτά, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ψυχή, ἔτσι καὶ ἡ ἀπάθεια εἶναι σύνδεσμος πολλῶν ἀρετῶν καὶ ἀντὶ τῆς ψυχῆς ἔχει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Διότι ὅλα τὰ λεγόμενα πνευματικὰ ἔργα εἶναι ἄψυχα, ἐὰν δὲν ἔχουν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀπὸ τὸ Ὁποῖο ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασία ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος λέγεται πνευματικός. Ἐὰν ὅμως ἡ ψυχὴ δὲν ἀποβάλλῃ τὰ πάθη, δὲν θὰ ἔλθῃ σ᾽ αὐτὴν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα· ἀλλὰ οὔτε πάλι χωρὶς Αὐτό, λέγεται ἀπάθεια ἡ περιεκτικὴ αὐτὴ ἀρετή. Ἀλλὰ κι ἂν κάποιος ἴσως

ριεκτικὴ αὕτη ἀρετή. Ἀλλὰ κἄν τις τοιοῦτος γένηται ἴσως, ἐν ἀναισθησίᾳ μᾶλλόν ἐστι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληνες μὴ γινώσκοντες ταῦτα, φασί· μὴ γίνου ἀπαθὴς ὡς ἄψυχος, μηδὲ ἐμπαθὴς ὡς ἄλογον· καὶ τὸ μὲν εἰπεῖν ἀπαθὴς ὡς ἄψυχος, κατὰ τὴν ἐκείνων γνῶσιν εἶπον, μὴ ἔχοντες γνῶσιν Πνεύματος Ἁγίου· τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν ἐμπαθῆ ἄνθρωπον ἄλογον, καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ λέγομεν, οὐχ ὅτι ἐξ ἐκείνων μαθόντες τοῦτο ἁπλῶς λέγομεν· τοῦτο γὰρ οὔτε γνῶσίς ἐστιν, οὔτε πεῖρα· ἀλλ᾽ ὅτι ἐν πείρᾳ γεγονότες τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος, ἐμάθομεν ὅθεν ἐπάθομεν. [76.] Καὶ πάλιν ἐκ τῶν Πατέρων, τῶν τῆς ἀπαθείας ἀξιωθέντων μαθόντες τὴν τῶν ἀρετῶν κτῆσιν, γράφομεν. Φασὶ γάρ, ὅτι ὡς αἰχμάλωτος γίνεται καὶ ἀναίσθητος ὁ ἄγαν ἐμπαθὴς ἐκ τῆς πρὸς τὰ πάθη φιλίας· καὶ ποτὲ μὲν ὑπὸ ἐπιθυμίας τινὸς ὁρμῶν ἀσκέπτως ὡς ἄλογον, ποτὲ δὲ ὑπὸ θυμοῦ ἐκδικοῦντος τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς θηρίον

γίνῃ ἔτσι [ἀπαθής], μᾶλλον εὑρίσκεται σὲ ἀναισθησία. Γι᾽ αὐτὸ καὶ οἱ Ἕλληνες, μὴ γνωρίζοντας αὐτά, λέγουν· νὰ μὴν γίνῃς ἀπαθὴς ὡς ἄψυχος, οὔτε ἐμπαθὴς ὡς [ὕπαρξι] στερουμένη λογικῆς· καὶ τὸ ὅτι εἶπαν μὲν ἀπαθὴς ὡς ἄψυχος, τὸ εἶπαν σύμφωνα μὲ τὴν γνῶσι [ποὺ εἶχαν τότε], ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τὴν γνῶσι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τὸ ὅτι εἶπαν δὲ τὸν ἐμπαθῆ ἄνθρωπο παράλογο, τὸ ἴδιο λέμε κι ἐμεῖς, [καὶ] δὲν τὸ λέμε ἁπλῶς ἔτσι, ἐπειδὴ τὸ ἐμάθαμε ἀπὸ ἐκείνους· διότι αὐτὸ δὲν εἶναι οὔτε γνῶσι, οὔτε πεῖρα· ἀλλά, ἀφοῦ ἀποκτήσαμε τὴν πεῖρα ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν παθῶν, τὸ ἐμάθαμε ἀπὸ αὐτό, ποὺ ἐπάθαμε.

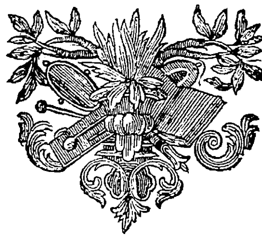
76. Καὶ πάλι, ἀφοῦ ἐμάθαμε ἀπὸ τοὺς Πατέρες, οἱ ὁποῖοι ἀξιώθηκαν νὰ φθάσουν στὴν ἀπάθεια, γράφομε γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν. Διότι λέγουν, ὅτι ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν ἐμπαθὴς γίνεται ὡς αἰχμάλωτος καὶ ἀναίσθητος ἀπὸ τὴν φιλία του πρὸς τὰ πάθη· καὶ ἄλλοτε μὲν [βιαζόμενος] ἀπὸ κάποια ἐπιθυμία, ὁρμᾶ ἀπερίσκεπτα ὡς ἄλογο ζῶο, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ θυμό, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖ

τοὺς ὀδόντας βρύχων κατὰ τῶν ὁμογενῶν· οὕτω καὶ ὁ ἀπαθὴς ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς τελείας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀναίσθητος γίνεται· καὶ ποτὲ μὲν εἰς τὸν Θεὸν ἔχει τὴν ἀδολεσχίαν, ποτὲ δὲ εἰς θεωρίαν τινὰ τῶν θαυματουργιῶν αὐτοῦ, καὶ ὡς [recte: εἰς][η′] *ῥητόν τι τῶν θείων Γραφῶν, κατὰ τὸν Ἅγιον Νεῖλον· καὶ κἂν ἐν μέσῳ πολλῶν καὶ ἐν ἀγορᾷ τυγχάνῃ, ὡς μόνος διάκειται ὁ νοῦς αὐτοῦ.*

[77.] Αὕτη δὲ ἡ κατάστασις γίνεται ἐκ τῆς φυλακῆς τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν[147].

τὴν ἱκανοποίησι τῆς ἐπιθυμίας, σὰν θηρίο τρίζει τὰ δόντια του κατὰ τῶν συνανθρώπων του. Ἔτσι καὶ ὁ ἀπαθὴς ἄνθρωπος, ἀπὸ τὴν τελεία ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, γίνεται [σὰν] ἀναίσθητος [δηλαδὴ σὰν νὰ μὴν ἔχῃ αἴσθησι τῶν γηΐνων] καὶ ἄλλοτε μὲν τὸν Θεὸ μελετᾶ ἀκατάπαυστα, ἄλλοτε δὲ κάποια θεωρία τῶν θαυμαστῶν ἔργων Του ἢ κάποιο ρητὸ τῶν θείων Γραφῶν, κατὰ τὸν ἅγιο Νεῖλο[να′]. Καὶ ἂν ἀκόμη εὑρίσκεται ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἢ καὶ στὴν ἀγορά, ὁ νοῦς του συμπεριφέρεται σὰν νὰ εἶναι μόνος.

77. Αὐτὴ δὲ ἡ κατάστασι δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν τήρησι τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ· στὸν Ὁποῖο [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Θείων ἐντολῶν ἡ φυλακὴ ἀγάπης,
Τεκμήριόν ἐστι Θεοῦ, καὶ τοῦ πλησίον.
Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ περὶ τῆς ἀγάπης λόγος
Ἐστὶν ὁ παρών, καὶ ο μικρὸν στοιχεῖον ἔχει,
Πέντε πάλιν δὲ καὶ δέκατον τυγχάνει,
Νόμου γὰρ ἀρχή, καὶ τέλος ἡ ἀγάπη.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Θείων ἐντολῶν τηρήσεως τὸ δεῖγμα,
Ἀγάπη εἶναι πρὸς Θεὸν καὶ τὸν πλησίον.
Γι' αὐτὸ κι ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι ἀγάπης,
Μὲ τὸ Ο μικρὸν στοιχεῖον χαρακτῆρα.
Τυχαίνει δὲ καὶ ὁ δέκατος καὶ πέμπτος,
Ὡς νόμου ἀρχὴ καὶ τέλος ἡ ἀγάπη.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ΄ [Ο, 15ος]

[78.] Ὁ βουλόμενος εἰπεῖν τι περὶ ἀγάπης, περὶ Θεοῦ λέγειν τολμᾷ, κατὰ τὸν Θεολόγον Ἰωάννην· ἡ ἀγάπη, φησίν, ὁ Θεὸς ἐστί, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει[149]· ὢ τοῦ θαύματος· αὕτη ἡ κυριωτέρα πασῶν τῶν ἀρετῶν φυσική ἐστιν· διὸ καὶ ἐν πρώτοις ὁ Νόμος ταύτην εἶπεν, ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ τὰ ἑξῆς[150]. Ἐγὼ τοίνυν ἀκούσας τοῦ ἐξ ὅλης, ἐξέστην καὶ οὐκ

78. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ εἰπῇ κάτι γιὰ τὴν ἀγάπη, τολμᾶ νὰ μιλήσῃ γιὰ [τὸν Ἴδιο] τὸν Θεό, κατὰ τὸν Θεολόγο Ἰωάννη· «ἡ ἀγάπη, λέγει, εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἐκεῖνος ποὺ μένει μέσα στὴν ἀγάπη, μένει μέσα στὸν Θεό»· ὤ, τί θαυμαστό· αὐτὴ ἡ πιὸ κύρια ἀπ᾽ ὅλες τὶς ἀρετὲς εἶναι φυσική· γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Νόμος πρώτη τὴν ἀνέφερε, «νὰ ἀγαπήσῃς Κύριο τὸν Θεό σου», καὶ τὰ λοιπά. Ἐγὼ λοιπόν, ὅταν ἄκουσα τὸ «ἐξ ὅλης», ἔμεινα ἐκστατικὸς καὶ δὲν

ἔτι ἐδεήθην τῶν λοιπῶν ῥημάτων. Τὸ γὰρ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, τὸ λογιστικόν, θυμικόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν ἐστιν· ἐκ γὰρ τῶν τριῶν τούτων σύγκειται ἡ ψυχή· καὶ ὁ μὲν νοῦς, τὰ θεῖα λογίζεται ἀεί· ἡ δὲ ἐπιθυμία, αὐτὸν μόνον ἐπιθυμεῖ διηνεκῶς καὶ οὐκ ἄλλον τινὰ τὸ παράπαν, ἐπεὶ ἐξ ὅλης ὁ νόμος ἔφη· καὶ ὁ θυμός, φυσικῶς ἐνεργεῖται κατὰ τῶν κωλυόντων τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν καὶ μόνον. Καλῶς οὖν εἶπεν ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἀγάπη. [79.] Ἐὰν τοίνυν τὰς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς βλέπῃ ὁ Θεὸς πρὸς αὐτὸν καὶ μόνον ἐχούσας τὸν πόθον, καθὼς ἐνετείλατο, ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς ὡς ἀγαθός, οὐ μόνον φιλεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐνοικήσει καὶ ἐμπεριπατήσει, ἐν αὐτῷ[151], καθὼς ἔφη, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Πνεύματος. Τὸ δὲ σῶμα ἄκον καὶ μὴ βουλόμενον ὑποταγήσεται τῷ λόγῳ ὡς ἄλογον· καὶ οὐκ ἔτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος[152], ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ᾽ ὡς ὁ ἥλι-

χρειάσθηκα τὰ ὑπόλοιπα λόγια. Διότι τὸ «ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς» σημαίνει τὸ λογιστικό, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικό· διότι ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ τρία αὐτά. Καὶ ὁ μὲν νοῦς διαλογίζεται πάντοτε τὰ θεῖα· ἡ δὲ ἐπιθυμία μόνο Αὐτὸν ἐπιθυμεῖ ἀκατάπαυστα καὶ ἀπολύτως κανέναν ἄλλο, ἐπειδὴ ὁ Νόμος εἶπε «ἐξ ὅλης»· καὶ ὁ θυμός, ἐκ φύσεως, κινεῖται ἐναντίον ἐκείνων καὶ μόνο, οἱ ὁποῖοι ἐμποδίζουν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία. Καλῶς λοιπὸν εἶπε, ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη».

79. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς βλέπῃ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς πρὸς Αὐτὸν καὶ μόνο νὰ ἔχουν τὸν πόθο, καθὼς ἔδωσε τὴν ἐντολή, ἐξ ἀνάγκης καὶ Αὐτός[3], ὡς ἀγαθός, ὄχι μόνο ἀγαπᾶ, ἀλλὰ καὶ θὰ κατοικήσῃ [σ᾽ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο] καὶ θὰ συμπορευθῇ μαζί του, ὅπως εἶπε, μὲ τὴν ἐπιφοίτησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ δὲ σῶμα [του], ἀκούσια καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, θὰ ὑποταχθῇ στὸ λογικὸ ὡς μὴ ἔχον λογική· καὶ ἡ σάρκα [πλέον] δὲν θὰ ἐπιθυμῇ «κατὰ τοῦ Πνεύματος» ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος], ἀλλὰ καθὼς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελή-

ος καὶ ἡ σελήνη τῇ τοῦ Θεοῦ κελεύσει ὁδηγοῦσι πρὸς τὸ φωτίζειν τὸν κόσμον, εἰ καὶ ἄψυχά εἰσιν· οὕτω καὶ τὸ σῶμα τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ φωτός. Καὶ ὥσπερ ὁ μὲν ἥλιος ἐκ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν δύσιν καθ᾽ ἑκάστην ὁδεύων, ἡμέρα γίνεται μία, καὶ ἐλλείψει τούτου, γίνεται νύξ, οὕτω καὶ ἑκάστη ἀρετή, ἥνπερ ποιεῖ ὁ ἄνθρωπος, φωτίζει τὴν ψυχήν, καὶ τῇ ἐλλείψει ταύτης, πάθος καὶ σκότος γίνεται, μέχρις ἂν πάλιν ἀρετὴν κτήσηται, καὶ οὕτω τὸ φῶς ἔρχεται. Καὶ ὥσπερ ὁ ἥλιος ἀπ᾽ ἄκρου τῆς ἀνατολῆς ἀρξάμενος, ἕως τῆς ἄλλης ἄκρας κατὰ μικρὸν μεταίρων τὰς αὐγάς, τελεῖται ὁ χρόνος, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἀπ᾽ ἀρχῆς τῶν ἀρετῶν κατὰ μικρὸν αὐξάνων, ἀπαθὴς γίνεται. Καὶ ὡς ἡ σελήνη αὔξει καὶ μειοῦται κατὰ μῆνα, οὕτω καὶ κατὰ μίαν ἀρετὴν εἰς αὔξησιν, καὶ ἐλάττωσιν καθ᾽ ἑκάστην ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος, μέχρις ἂν ἐν ἕξει γένηται

νη, μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, ὁδηγοῦν [τὶς ἀκτῖνες τους] στὸ νὰ φωτίζουν τὸν κόσμο, ἂν καὶ εἶναι ἄψυχα, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα μὲ τὴν θέλησι τῆς ψυχῆς, ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ φωτός. Καὶ ὅπως ὁ μὲν ἥλιος, προχωρώντας καθημερινὰ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ στὴν δύσι, γίνεται μία ἡμέρα καὶ ὅταν λείψῃ αὐτὸς γίνεται νύκτα, ἔτσι καὶ κάθε ἀρετή, τὴν ὁποία πραγματοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος, φωτίζει τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τὴν ἔλλειψι αὐτῆς ἔρχεται πάθος καὶ σκότος [στὴν ψυχή], μέχρις ὅτου πάλι νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀρετὴ καὶ ἔτσι ἔρχεται τὸ φῶς. Καὶ ὅπως, ὅταν ὁ ἥλιος ἀρχίζῃ ἀπὸ τὴν μία ἄκρη τῆς ἀνατολῆς, [καὶ φθάνῃ] ἕως τὴν ἄλλη ἄκρη, μεταφέροντας σιγὰ σιγὰ τὶς ἀκτῖνες του, δημιουργεῖται ὁ χρόνος, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος, προοδεύοντας σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ἀρετῶν, γίνεται ἀπαθής. Καὶ ὅπως ἡ σελήνη μεγαλώνει καὶ μικραίνει κάθε μῆνα, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος μετέρχεται καθημερινὰ τὴν αὐξομείωσι τῆς κάθε μιᾶς ἀρετῆς, μέχρις ὅτου τοῦ γίνῃ συνήθεια ἡ ὁποιαδήποτε ἀρετή. Καὶ ἄλλοτε μὲν θλίβεται κατὰ Θεόν, ἄλλοτε

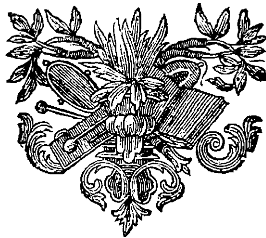
τῆς τυχούσης ἀρετῆς. Καὶ ποτὲ μὲν θλίβεται κατὰ Θεόν, ποτὲ δὲ εὐφραίνεται εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, ἀνάξιος ὢν τῆς τῶν ἀρετῶν κτήσεως· καὶ ποτὲ μὲν πάλιν φωτίζεται, ποτὲ δὲ σκοτίζεται, μέχρις ἂν τελειωθῇ ὁ δρόμος. [80.] Καὶ τὰ μὲν διὰ τὴν ἔπαρσιν, τὰ δὲ διὰ τὴν ἀπόγνωσιν γίνονται οἰκονομικῶς. Ὥσπερ ἐν μὲν τῷ νῦν αἰῶνι ὁ ἥλιος ποιεῖ τὰς τροπὰς καὶ ἡ σελήνη τὰς αὐξήσεις καὶ μειώσεις, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι ἀείποτε φῶς ἐστι τοῖς δικαίοις[153] καὶ σκότος τοῖς κατ᾽ ἐμέ, φεῦ, ἁμαρτωλοῖς· οὕτω καὶ νῦν πρὶν τῆς τελείας ἀγάπης καὶ τῆς ἐνθέου θεωρίας, τὰς τροπὰς ἔχει ἡ ψυχὴ μεμιγμένας καὶ τοὺς σκοτασμοὺς ὁ νοῦς μετὰ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν γνώσεων, μέχρις ἂν καταξιωθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς τοῦ μέλλοντος ἐργασίας, διὰ τῆς τελείας ἀγάπης, περὶ ἧς ἅπας ὁ κόπος γίνεται. Καὶ γὰρ διὰ τὴν ἀγάπην ὑπακούει τῷ ἐπιτάγματι ὁ ἐν ὑποταγῇ· καὶ δι᾽ αὐτὴν ἀκτήμων γίνεται

δὲ εὐφραίνεται εὐχαριστώντας τὸν Θεό, [αἰσθανόμενος ὅτι] εἶναι ἀνάξιος γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν· καὶ πότε μὲν πάλι φωτίζεται, πότε δὲ σκοτίζεται, μέχρις ὅτου τελειώσῃ ὁ δρόμος.

80. Καὶ [ὅλα] γίνονται κατὰ [θεία] οἰκονομία, τὰ μὲν [πρῶτα] γιὰ [νὰ ἀποφύγῃ] τὴν ἔπαρσι, τὰ δὲ [δεύτερα] γιὰ [νὰ ἀποφύγῃ πάλι] τὴν ἀπόγνωσι. Ὅπως στὸν μὲν παρόντα αἰῶνα ὁ ἥλιος ἔχει μεταβολὲς καὶ ἡ σελήνη αὐξομειώσεις, καὶ στὸν μέλλοντα [αἰῶνα] πάντοτε [θὰ] εἶναι φῶς γιὰ τοὺς δικαίους καὶ σκοτάδι γι᾽ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι, ἀλλοίμονο, σὰν ἐμένα, ἁμαρτωλοί· ἔτσι καὶ τώρα, πρὶν ἀπὸ τὴν τελεία ἀγάπη καὶ τὴν ἔνθεη θεωρία, ἡ ψυχὴ ἔχει ἀνάμεικτες τὶς μεταπτώσεις καὶ ὁ νοῦς τοὺς σκοτασμοὺς μὲ τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς γνώσεις, μέχρις ὅτου καταξιωθῇ ὁ ἄνθρωπος [νὰ βιώσῃ] τὴν ἐργασία τῆς μελλούσης ζωῆς, μὲ τὴν τελεία ἀγάπη, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται ὅλος ὁ κόπος. Καὶ πάντως χάριν τῆς ἀγάπης ὑπακούει στὴν προσταγὴ ὁ ὑποτακτικός· καὶ γι᾽ αὐτὴν γίνεται ἀκτήμων καὶ δοῦλος ὁ πλούσιος καὶ ἐλεύθερος, γιὰ νὰ παρα-

καὶ δοῦλος, ὁ πλούσιος καὶ ἐλεύθερος, ἵνα παραχωρῇ τοῖς βουλομένοις ἔχειν τὰ αὐτοῦ καὶ τὸν ἑαυτόν· καὶ ὁ νηστεύων ὡσαύτως, ἵνα ἄλλοι ἐσθίωσι τὰ ἀναλώματα, ἅπερ αὐτὸς ἔμελλεν ἐσθίειν· καὶ ἁπλῶς, πᾶσα ἐργασία, ἢ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην ἢ διὰ τὴν τοῦ πλησίον γίνεται· καὶ τὰ μὲν εἰρημένα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια διὰ τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην γίνονται· ἡ δὲ ἀγρυπνία, ἡ ψαλμῳδία καὶ ὅσα τοιαῦτα διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν[154].

χωρῇ σ᾽ ἐκείνους, ποὺ θέλουν νὰ ἔχουν τὰ δικά του ὑπάρχοντα καὶ τὸν ἑαυτό του [ἀκόμη]· καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν τροφή, ἐπίσης [ὑπὲρ αὐτῆς νηστεύει], γιὰ νὰ τρώγουν ἄλλοι τὶς τροφές, τὶς ὁποῖες αὐτὸς ἐπρόκειτο νὰ φάγῃ. Καὶ γενικὰ κάθε ἐργασία γίνεται ἢ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἢ γιὰ τὴν [ἀγάπη] τοῦ πλησίον· καὶ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν μὲν καὶ τὰ ὅμοιά τους γίνονται γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον· ἡ ἀγρυπνία ὅμως, ἡ ψαλμῳδία καὶ ὅσα [εἶναι] παρόμοια γίνονται γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Σ᾽ Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξουσία εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.



Στοιχεῖον τὸ πῖ ἓξ καὶ δέκατος λόγος,
Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἐν συντόμῳ.
Ἐπειδὴ πολλοὶ περὶ Θεολογίας
Εἶπον ἐν πολλοῖς κανόσι τε καὶ λόγοις.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Στοιχεῖον τὸ πῖ καὶ λόγος δέκατος ἕκτος,
Γιὰ γνῶσι Θεοῦ μιλάει ἐν συντόμῳ.
Ἐπειδὴ πολλοὶ περὶ Θεολογίας,
Εἶπανε πολλὰ μὲ λόγους καὶ κανόνες.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙϚʹ **[Π, 16ος]**

[81.] Πάντα μὲν ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἔχουσιν ἀρχήν, εἰ δὲ βουληθῇ, καὶ τέλος· διότι ἐκ μὴ ὄντων ἐγένοντο. Ὁ δὲ Θεὸς οὔτε ἀρχὴν ἔχει οὔτε τέλος· ὡσαύτως καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ, διότι οὐδέποτε δίχα τούτων ἦν· ἀλλ᾽ ἀεὶ ὑπεράγαθός ἐστι καὶ δίκαιος, πάνσοφος, παντοδύναμος, ἀήττητος, ἀπαθής, ἀπερίγραπτος, ἀόριστος, ἀνεξιχνίαστος, ἀκατάληπτος, ἀτελεύτητος, ἀΐδιος, ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἀληθινός, ἀσύνθετος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος, ἀπερίληπτος, τέλειος, ὑπερούσιος, ἀνέκφραστος, ἀκατανόητος, πολυέλεος, πα-

81. Ὅλα ὅσα ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς ἔχουν ἀρχή, ἂν δὲ θελήση [Ἐκεῖνος, ἔχουν] καὶ τέλος· διότι ἔγιναν ἀπὸ τὸ μὴ ὂν [τὴν ἀνυπαρξία]. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἔχει οὔτε ἀρχή, οὔτε τέλος· ἐπίσης καὶ οἱ ἀρετὲς Αὐτοῦ, διότι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε χωρὶς αὐτές· ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ὑπεράγαθος, καὶ δίκαιος, πάνσοφος, παντοδύναμος, ἀνίκητος, ἀπαθής, ἀπερίγραπτος, ἀόριστος, ἀνεξιχνίαστος, ἀκατάληπτος, ἀτελεύτητος, χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος, ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἀληθινός, ἀσύνθετος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος, ἀπεριόριστος, τέλειος, ὑπερούσιος, ἀνέκφραστος, ἀκατανόητος, πολυέλεος, πανοικτίρμων,

νοικτίρμων, πολυεύσπλαγχνος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης· οὐχ᾽ ὅτι, φησὶν ὁ Μέγας Διονύσιος, ἔχων τὰς ἀρετάς, βιάζεται εἰς τὸ ποιεῖν ἑκάστην, ὡς οἱ ἐνάρετοι, ἀλλὰ θέλων ποιεῖ τὴν ἀρετήν, καὶ ὡς ἐν ἐργαλείῳ χρᾶται μετ᾽ ἐξουσίας αὐθαιρέτως. [82.] Οἱ Ἄγγελοι τοίνυν καὶ οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι, κατὰ χάριν, ἐξ αὐτοῦ ἔλαβον μετὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς καὶ τὰς ἀρετάς, δι᾽ ὧν καὶ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ ἐγένοντο δίκαιοι, ἀγαθοὶ καὶ σοφοί. Καὶ οἱ μὲν ὡς κτίσματα ὄντες, δέονται τῆς ἐπικουρίας καὶ ῥοπῆς τοῦ Παντοκράτορος, οὗ χωρίς, οὔτε ἀρετήν, οὔτε σοφίαν ἔχειν δύνανται, διότι δεκτικά εἰσι τὰ κτίσματα τροπῆς, καὶ ὡς συγκείμενα ἐκ διαφόρων τινῶν σύνθετα λέγονται. Ὁ δὲ Θεὸς ἀσώματος, ἁπλοῦς, ἄναρχος, εἷς Θεός, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως. Καὶ ὁ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ γενόμενος, ἓν θέλημα ἔχει καὶ οὐ πολλὰ σύνθετα,

πολυεύσπλαχνος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης· ὄχι ἐπειδὴ ἔχει τὶς ἀρετές, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, ἐξαναγκάζεται εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ τὴν κάθε μία, ὅπως οἱ ἐνάρετοι, ἀλλὰ πράττει τὴν ἀρετή, ἐπειδὴ τὸ θέλει καὶ τὴν μεταχειρίζεται σὰν ἐργαλεῖο μὲ ἐξουσία, σύμφωνα μὲ μόνη τὴν δική Του θέλησι.

82. Οἱ ἄγγελοι λοιπὸν καὶ οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι ἔλαβαν κατὰ Χάριν ἀπὸ Αὐτὸν μαζὶ μὲ τὴν ὕπαρξί τους καὶ τὶς ἀρετές, μὲ τὶς ὁποῖες καὶ κατὰ μίμησι Αὐτοῦ ἔγιναν δίκαιοι, ἀγαθοὶ καὶ σοφοί. Καὶ οἱ μὲν [ἄνθρωποι], ἐπειδὴ εἶναι κτίσματα, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀρωγὴ καὶ ἐνίσχυσι τοῦ Παντοκράτορος, ἄνευ τοῦ Ὁποίου οὔτε ἀρετὴ οὔτε σοφία μποροῦν νὰ ἔχουν, διότι τὰ κτίσματα εἶναι δεκτικὰ μεταβολῆς καὶ λέγονται σύνθετα, ἐπειδὴ ἀποτελοῦνται ἀπὸ διάφορα μέρη. Ὁ Θεὸς ὅμως, [εἶναι] ἀσώματος, ἁπλοῦς, ἄναρχος, ἕνας Θεός, ὁ Ὁποῖος προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται ἀπὸ ὅλη τὴ φύσι, ὡς Πατὴρ Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔγινε κατὰ μίμησι Αὐτοῦ, ἔχει ἕνα θέλημα καὶ ὄχι πολλὰ [καὶ]

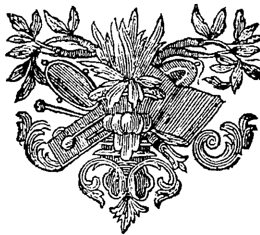
ἀλλ᾽ ἁπλοῦν ἔχει τὸν νοῦν, ἀείποτε ἐν τῷ ἀνειδέῳ σχολάζει, ὅσον ἐπ᾽ αὐτῷ, καὶ κατ᾽ οἰκονομίαν δὲ κατέρχεται ἄκων ἐκ τοῦ ἀνειδέου πρὸς θεωρίαν τινὸς τῆς Γραφῆς, ἢ τῶν κτισμάτων· καὶ ἵνα μὴ κατακριθῇ, πρόνοιαν ποιεῖται τῷ σώματι, οὐχ ὅτι φιλῶν τοῦτο ζωογονεῖν βούλεται, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἄχρηστον κατασκευάζῃ τελείως καὶ τούτου χάριν, κατακριθῇ, ὡς προείρηται. Ὥσπερ γὰρ ὁ νοῦς οὐκ ἀποβάλλεται τὰ περὶ αὐτὸν πάθη, ἀλλὰ χρήσεται τούτοις φυσικῶς, οὕτως οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἀποβάλλεται τὸ σῶμα, ἀλλὰ χρήσεται τοῦτο εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Καὶ ὡς ὁ νοῦς, τὰς μὲν ἀλόγους ὁρμὰς τῶν παθῶν κατέχων, ἰθύνων δὲ ἑκάστην αὐτῶν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, οὕτω καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος κατέχων ὁ ἄνθρωπος, ἓν θέλημα γίνεται καὶ οὐ πολλά. [83] Οὔτε γὰρ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα τοῦ σώματος, ἢ τὰ πολλὰ αὐτοῦ μέλη, ἅπερ βούλονται ἐάσει πράττειν, οὔτε τὰς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀσκέπτως καὶ ἀκολάστως

σύνθετα, ἀλλὰ ἔχει τὸν νοῦ ἁπλὸ [καὶ] σχολάζει πάντοτε εἰς τὸ νὰ τὸν διατηρῇ ἄμορφο, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατὸ καὶ κατ᾽ οἰκονομία [μόνο] κατεβαίνει ἀπὸ τὴν [κατάστασι αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας] ἀπὸ μορφὲς καὶ σχήματα [τοῦ κόσμου], χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, πρὸς τὴν θεωρία κάποιου [ρητοῦ] τῆς Γραφῆς ἢ τῶν κτισμάτων· καὶ γιὰ νὰ μὴν καταδικασθῇ, φροντίζει τὸ σῶμα, [καὶ] ὄχι ἐπειδὴ τὸ ἀγαπᾶ θέλει νὰ τὸ δυναμώνει [ἐνισχύοντάς το], ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν τὸ ἀχρηστεύσῃ τελείως καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καταδικασθῇ, ὅπως προηγουμένως ἐλέχθη. Διότι, ὅπως ὁ νοῦς δὲν ἀπορρίπτει τὰ πάθη τὰ σχετικὰ μὲ αὐτόν, ἀλλὰ τὰ χρησιμοποιεῖ μὲ φυσικὸ τρόπο, ἔτσι οὔτε ἡ ψυχὴ ἀπορρίπτει τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ κάθε καλὸ ἔργο. Καὶ ὅπως [εἶναι] ὁ νοῦς, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖ στὶς ἄλογες ὁρμὲς τῶν παθῶν, καὶ κατευθύνει κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐξουσιάζῃ τὰ μέλη τοῦ σώματός του, γίνεται [μὲ] ἕνα θέλημα καὶ ὄχι πολλά.

83. Διότι δὲν θὰ ἀφήσῃ τὰ τέσσερα στοιχεῖα τοῦ σώματο[νβ']ς ἢ τὰ πολλὰ μέλη αὐτοῦ, νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν, οὔτε τὶς τρεῖς δυνάμεις

λογίζεσθαι, ἢ κινεῖν πρὸς ἐργασίαν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τῇ πνευματικῇ σοφίᾳ προνοῶν, ἀχώριστον ποιεῖ τῶν τριῶν δυνάμεων τὸ θέλημα. Ἰδέαι δὲ τῆς σοφίας ταύτης καθεστήκασι τέσσαρες· φρόνησις, σωφροσύνη, ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη, περὶ ὧν ἔγραψεν ὁ Θεολόγος ὑψηλότατα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν[155].

τῆς ψυχῆς [θὰ ἐπιτρέψῃ] νὰ φρονοῦν ἀπερίσκεπτα καὶ ἀκόλαστα ἢ νὰ παρακινοῦν τὸ σῶμα σὲ ἔργα, ἀλλὰ προνοώντας μὲ πνευματικὴ σοφία, καθιστᾶ [ἕνα καὶ] ἀδιαίρετο τὸ θέλημα τῶν τριῶν δυνάμεων. Τὰ εἴδη δὲ τῆς σοφίας αὐτῆς εἶναι τέσσερα· ἡ φρόνησι, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ δικαιοσύνη, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγραψε ὁ Θεολόγος [Γρηγόριος][νγʹ] μὲ ὑψηλότατες ἔννοιες μὲ τὴν Χάρι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν Ὁποῖον [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμι εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Ἰδοὺ νῦν ἑπτακαιδέκατος ὁ λόγος
Περὶ τῆς μιᾶς τῶν γενικῶν τυγχάνει
Ἐπὶ τὸ ρῶ ἐφθάσαμεν στοιχεῖον,
Φρόνησίς ἐστιν ἡ πρώτη τῶν τεσσάρων.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Νὰ λοιπὸν δέκατος ἕβδομος ὁ λόγος,
Ποὺ γιὰ μιὰ τῶν γενικῶν μιλάει ἀρετῶν.
Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ Ρῶ ἐφθάσαμε στοιχεῖον,
Μέσα στὶς τέσσερις, φρόνησις εἶναι πρώτη.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ΄ [Ρ, 17ος]

[84.] Ῥᾷόν μέν ἐστι πᾶσι τοῖς βουλομένοις περὶ τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν ἐκ τοῦ Θεολόγου μαθεῖν, ὅμως δὲ περὶ ἑκάστης μικρὸν ῥηθήσεται καὶ ἐνταῦθα· διότι πᾶσα ἀρετὴ δέεται τῶν τεσσάρων τούτων, καὶ πᾶν ἐγχείρημα τῆς πρώτης, ἤγουν τῆς φρονήσεως δέεται, καὶ χωρὶς ταύτης οὐ γίνεται. Πῶς γὰρ δίχα φρονήσεως τὸ τυχὸν γίνεται πρᾶγμα; Αὕτη γεννᾶται μὲν ἐκ τοῦ λογικοῦ, μεσολαβεῖ δὲ τῆς δεινότητος, ἤτοι τοῦ ὑπερφρονεῖν, καὶ τῆς ἀφροσύνης· καὶ ἡ μὲν ἄνω παρασύρει

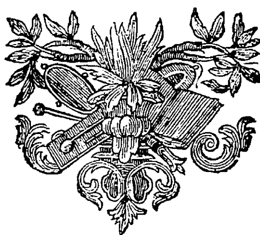
84. Εἶναι μὲν πιὸ εὔκολο σὲ ὅλους, ὅσους θέλουν [νὰ μάθουν] γιὰ τὶς τέσσερις γενικὲς ἀρετές, ἀπὸ τὸν Θεολόγο [Γρηγόριο][νγ΄] νὰ τὸ μάθουν, ἀλλὰ ὅμως γιὰ κάθε μιὰ [ἀπὸ αὐτὲς] θὰ λεχθοῦν λίγα κι ἐδῶ· διότι ἡ κάθε ἀρετὴ χρειάζεται αὐτὲς τὶς τέσσερις καὶ κάθε ἔργο [ποὺ ἐπιχειροῦμε], χρειάζεται τὴν πρώτη, δηλαδὴ τὴν φρόνησι καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν πραγματοποιεῖται. Διότι, [πῶς μπορεῖ νὰ] γίνεται τὸ ὁποιοδήποτε πρᾶγμα χωρὶς τὴν φρόνησι; Αὐτὴ γεννιέται μὲν ἀπὸ τὸ λογικό, εὑρίσκεται ὅμως μεταξὺ τῆς δεινότητας, δηλαδὴ τῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ τῆς ἀφροσύνης· καὶ ἡ μὲν [ὑψηλοφροσύνη] παρασύρει [ἕλκοντας]

τὴν φρόνησιν πρὸς τὸ πονηρεύεσθαι καὶ καταβλάπτειν τὴν ψυχὴν τοῦ ἔχοντος αὐτὴν καὶ ὅσους δύναται· ἡ δέ, ἀναίσθητον ποιεῖ καὶ μάταιον, καὶ οὔτε περὶ τῶν θείων πραγμάτων ἐᾷ τὸν νοῦν φροντίζειν, οὔτε περί τινος τῶν συμφερόντων τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ πλησίον. Καὶ ἔοικεν ἡ μέν, ὄρει ὑψηλοτάτῳ, ἡ δέ, χάσματι. Καὶ ὁ ὁδεύων ἐν τῇ μέσῃ τούτων κειμένῃ πεδιάδι, ἐστὶ φρόνιμος· ὁ δὲ παροδεύων, ἢ κάτω εἰς τὸ χάσμα πίπτει, ἢ ἄνωθεν ἐπὶ πολὺ ἀναβαίνειν ἐπιχειρεῖ καὶ μὴ εὑρίσκων πόρον, κρημνίζεται ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος εἰς τὸ χάσμα πάλιν καὶ οὐ δύναται ἵστασθαι, διὰ τὸ μὴ θέλειν στραφῆναι διὰ τῆς μετανοίας εἰς τὴν φρόνησιν, ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους. Ὁ δὲ εἰς τὸ χάσμα πεσών, παρακαλεῖ μετὰ ταπεινώσεως τὸν δυνάμενον ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλικὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Ὁ δὲ φρόνιμος, οὔτε ἀνέρχεται κατεπαιρόμενος καὶ καταβλάπτειν ζητῶν τινα, οὔτε κατέρχεται ἀφρόνως καὶ

τὴν φρόνησι πρὸς τὰ πάνω, στὸ νὰ πονηρεύεται καὶ νὰ βλάπτῃ πολὺ τὴν ψυχὴ αὐτοῦ ποὺ τὴν ἔχει, καὶ ὅσους [ἄλλους] μπορεῖ· ἐνῶ [ἡ ἀφροσύνη] κάνει [τὸν ἄνθρωπο] ἀναίσθητο καὶ ἀνωφελῆ καὶ δὲν ἀφήνει τὸν νοῦ νὰ φροντίζῃ οὔτε γιὰ τὰ θεῖα πράγματα, οὔτε γιὰ κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμφέρουν τὴν [δική του] ψυχὴ ἢ τοῦ πλησίον. Καὶ ὁμοιάζει ἡ μὲν [πρώτη, δηλαδὴ ἡ ὑψηλοφροσύνη], μὲ ὑψηλότατο ὄρος, ἡ δὲ [ἀφροσύνη] μὲ βάραθρο. Καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποιος βαδίζει στὴν πεδιάδα, ποὺ εὑρίσκεται ἀνάμεσα σ᾽ αὐτές, εἶναι φρόνιμος· ὅποιος ὅμως ξεφεύγει [ἀπὸ τὸν δρόμο αὐτό], ἢ πέφτει κάτω στὸ βάραθρο ἢ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνεβῇ πολὺ ψηλὰ καὶ μὴ εὑρίσκοντας πέρασμα, γκρεμίζεται πάλι στὸ βάραθρο ἀκούσια καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ, ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ μὲ τὴν μετάνοια στὴν φρόνησι, ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ὄρους, [δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὑψηλοφροσύνη]. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ ἔπεσε στὸ βάραθρο, παρακαλεῖ μὲ ταπείνωσι Αὐτόν, ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ στὴν βασιλικὴ [δηλαδὴ στὴ μέση] ὁδὸ τῆς ἀρετῆς. Ὁ φρόνιμος βέβαια, οὔτε ἀνεβαίνει ὑπερηφανευόμενος ἄμετρα καὶ ἐπιζητώντας νὰ ἐπιφέρῃ βλάβη σὲ κάποιον, οὔτε κατεβαίνει ἀπερίσκεπτα

καταβλάπτεται ὑπό τινος, ἀλλὰ τὰ κρείττονα συλλέγων φυλάττει ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν[156].

καὶ [ἔτσι δὲν] ὑφίσταται σοβαρὴ βλάβη ἀπὸ κανέναν, ἀλλὰ συλλέγοντας τὰ καλλίτερα, τὰ διαφυλάσσει μὲ τὴν Χάρι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν· στὸν Ὁποῖον [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμι εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Σίγμα τὸ ὀκτωκαιδέκατον στοιχεῖον,
Λόγος ὁ παρὼν περὶ τῆς σωφροσύνης.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Σίγμα τὸ δέκατο ὄγδοο στοιχεῖον
Καὶ λόγος αὐτὸς διὰ τὴν σωφροσύνη.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ′ [Σ, 18ος]

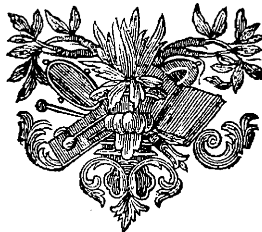
[85.] Σωφροσύνη ἐστὶ φρόνημα σῷον, ἤγουν ἀνελλιπές· καὶ οὔτε πρὸς ἀκολασίαν ἐκκλίνειν ἐᾷ τὸν ἔχοντα ταύτην, οὔτε πρὸς ἠλιθιότητα. Ἀλλὰ τὰ συλλεγόμενα καλὰ ἐκ τῆς φρονήσεως φυλάττει καὶ ἀποβάλλεται πάντα τὰ χείρονα καὶ συνάγει πρὸς ἑαυτὴν τὸν λογισμὸν καὶ δι᾽ ἑαυτῆς ἀνάγει πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ὡς καλὸς ποιμὴν τὰ πρόβατα, ἤτοι τὰ θεῖα νοήματα, ἔσω περισφίγγει, καὶ τὴν ἀκολασίαν, ὡς λυσσώδη κύνα, ἀποκτείνει τῇ ἀποχῇ τῶν βλαβερῶν· τὴν δὲ ἠλιθιότητα διώκει, ὡς λύκον ἄγριον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἐν μονιᾷ κατεσθίειν τὰ πρόβατα, ἀλλὰ διηνεκῶς βλέπει τοῦτον καὶ κατάδηλον ποιεῖ τῷ λογιστικῷ, ἵνα μὴ

85. Ἡ σωφροσύνη εἶναι «σῷον» [ἀκέραιο] φρόνημα, δηλαδὴ χωρὶς ἔλλειψι· καὶ δὲν ἀφήνει αὐτὸν ποὺ τὴν ἔχει νὰ παρεκκλίνῃ οὔτε στὴν ἀκολασία, οὔτε στὴν μωρία [καὶ ἀφέλεια]. Ἀλλὰ διαφυλάσσει τὰ καλά, ποὺ συλλέγονται ἀπὸ τὴν φρόνησι, καὶ ἀπορρίπτει ὅλα τὰ χειρότερα καὶ συγκεντρώνει στὸν ἑαυτό της τὸν λογισμὸ καὶ μέσῳ αὐτῆς, τὸν ἀνεβάζει πρὸς τὸν Θεό. Καὶ ὡς καλὸς ποιμένας περικλείει ἔσω τὰ πρόβατα, δηλαδὴ τὰ θεῖα νοήματα, καὶ φονεύει τὴν ἀκολασία, σὰν λυσσασμένο σκύλο, μὲ τὴν ἀποχὴ τῶν βλαβερῶν· ἐνῶ τὴν μωρία τὴν διώχνει σὰν ἄγριο λύκο καὶ δὲν [τὸν] ἀφήνει νὰ κατασπαράζῃ στὴν ἀπομόνωσι τὰ πρόβατα, ἀλλὰ τὸν ἐπιτηρεῖ ἀκατάπαυστα καὶ τὸν ἀποκαλύπτει στὸ λογιστικό, γιὰ νὰ μὴν κρυβῇ στὸ σκο-

ἐν σκοτομήνῃ κρυβῇ καὶ συνδιάγῃ τοῖς νοήμασιν αὐτοῦ. [86.] Γεννᾶται μὲν αὕτη ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Δίχα δὲ ταύτης οὐ φυλάττεταί τι ἀγαθόν, κἂν γένηται ἴσως· διότι μὴ οὔσης σωφροσύνης, ἢ ἄνω φέρεται τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς, ἢ κάτω, ἤγουν πρὸς ἠλιθιότητα ἢ πρὸς ἀκολασίαν. Οὐ λέγω δὲ ἀκολασίαν τὴν περὶ γαστριμαργίας καὶ πορνείας μόνον τὴν φροντίδα ἔχουσαν, ἀλλὰ περὶ παντὸς πάθους καὶ λογισμοῦ, μὴ κατὰ Θεὸν ἑκουσίως λογιζομένου. Κολάζει γὰρ αὕτη ταῦτα πάντα καὶ κατέχει τὰς ἀλόγους ὁρμὰς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ἰθύνει ταύτας πρὸς τὸν Θεόν· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν[157].

τάδι καὶ [ἐκεῖ] συνδιατρίβει μαζὶ μὲ τὰ νοήματά του.

86. Αὐτὴ μὲν [ἡ σωφροσύνη], γεννιέται ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Χωρὶς ὅμως αὐτὴν δὲν διαφυλάσσεται κανένα ἀγαθό, ἀκόμη κι ἂν ἴσως πραγματοποιηθῇ· διότι, ἂν δὲν ὑπάρχῃ σωφροσύνη, τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς στρέφεται ἢ πρὸς τὰ πάνω ἢ πρὸς τὰ κάτω, δηλαδὴ ἢ πρὸς τὴν μωρία ἢ πρὸς τὴν ἀκολασία. Καὶ δὲν ἐννοῶ ἀκολασία μόνο, αὐτὴ μὲ τὴν ὁποία φροντίζει [κανεὶς] γιὰ τὴν γαστριμαργία καὶ τὴν πορνεία, ἀλλὰ γιὰ κάθε πάθος καὶ λογισμό, ποὺ διαλογίζεται [ὁ ἄνθρωπος] μὲ τὴν θέλησι του, [καὶ] ὄχι κατὰ Θεόν. Διότι αὐτὴ τὰ τιμωρεῖ ὅλα αὐτὰ καὶ κυριαρχεῖ στὶς ἄλογες ὁρμὲς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τὶς κατευθύνει πρὸς τὸν Θεό· στὸν Ὁποῖον [ἀνήκει] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Στοιχεῖον τὸ ταῦ, περὶ ἀνδρείας λόγος,
Ἐννέα λοιπὸν καὶ δέκατος τυγχάνει.
Καὶ γεννᾶται μὲν ἐκ τοῦ θυμικοῦ αὕτη,
Μέσον δὲ ἐστι θράσους τε καὶ δειλίας.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Στοιχεῖον τὸ Ταῦ, γιὰ τὴν ἀνδρεία λόγος,
Ὡς δέκατος δὲ καὶ ἔνατος τυγχάνει.
Ἀπὸ τὸ θυμικὸ αὐτὴ γεννιέται, ὅμως
Εἶναι μεταξὺ τοῦ θράσους καὶ δειλίας.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ΄ **[Τ, 19ος]**

[87.] Τὸ τῆς ἀνδρείας ἰδίωμα οὐκ ἐν τῷ νικᾶν καὶ καταπονεῖν τὸν πλησίον· αὕτη γὰρ θρασύτης ἐστὶ καὶ ἄνωθεν τυγχάνει τῆς ἀνδρείας· οὐδὲ πάλιν ἐκ τοῦ φεύγειν φόβῳ τῶν πειρασμῶν ἀπὸ τῶν κατὰ Θεὸν ἐργασιῶν τε καὶ ἀρετῶν. Αὕτη δὲ πάλιν δειλία ἐστὶ καὶ κάτωθεν ὑπάρχει· ἀλλ᾽ ἐν τῷ ὑπομένειν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ νικᾶν τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἤγουν πρὸς ἀνθρώπους, ὡς πάλαι οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα ὁ νικῶν ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς ἀλλοφύλους ἔργον Θε-

87. Τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἀνδρείας, δὲν εὑρίσκεται στὸ νὰ νικᾷ κανεὶς καὶ νὰ κατατροπώνῃ τὸν πλησίον· διότι αὐτὸ εἶναι θρασύτητα καὶ συμβαίνει νὰ βρίσκεται πάνω [καὶ ἔξω] ἀπὸ τὴν ἀνδρεία· οὔτε πάλι [εἶναι ἀνδρεία] τὸ νὰ ἀποφεύγῃ [κανεὶς] τὶς κατὰ Θεὸν ἐργασίες καὶ ἀρετές, ἀπὸ τὸν φόβο τῶν πειρασμῶν. Αὐτὴ δὲ ἡ [κατάστασι] πάλι δειλία εἶναι καὶ εὑρίσκεται κάτω [ἀπὸ τὴν ἀνδρεία καὶ ἐκτὸς αὐτῆς]· ἀλλὰ [ἡ ἀνδρεία συνίσταται] στὸ νὰ ὑπομένῃ [κανεὶς τὶς δυσκολίες καὶ τοὺς πειρασμοὺς] σὲ κάθε ἔργο ἀγαθὸ καὶ νὰ νικᾷ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Διότι «δὲν εἶναι ἡ πάλη μας πρὸς αἷμα καὶ σάρκα» δηλαδὴ ἐναντίον ἀνθρώπων, ὅπως πα-

οὗ ποιῇ· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας[158]*, ἤτοι πρὸς τοὺς ἀοράτους δαίμονας· καὶ ὁ νικῶν, νοερῶς νικᾷ ἢ νικᾶται ὑπὸ τῶν παθῶν. Ἐκεῖνος γὰρ ὁ πόλεμος τύπος ἦν τῷ ἡμετέρῳ πολέμῳ. Τὰ γὰρ δύω πάθη ταῦτα, εἰ καὶ φαίνονται ἐναντία ἀλλήλων, ἀλλ᾽ οὖν ἐκ τῆς ἀδυναμίας ταράσσονται· καὶ ἡ μὲν θρασύτης ἄνω παρασύρει καὶ ἐκφοβεῖ δῆθεν καταπλήττουσα, ὥσπερ ἄρκτος ἀδύνατος, ἡ δὲ δειλία φεύγει, ὥσπερ κύων διωκόμενος· διότι οὐδεὶς τῶν ἐχόντων ἓν τῶν δύω παθῶν τούτων, ἐλπίζει ἐπὶ Κύριον· διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἑστᾶναι εἰς πόλεμον, κἂν θρασύνηται, κἂν δειλιᾷ. Ὁ δὲ δίκαιος, ὡς λέων πέποιθεν*[159] *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[160].

λιὰ [πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν] οἱ Ἰουδαῖοι, ὥστε ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος νικᾶ τοὺς ἀλλοφύλους στοὺς πολέμους, νὰ ἐπιτελῇ ἔργο θεάρεστο· ἀλλὰ [ἡ πάλη μας εἶναι] «πρὸς τὶς ἀρχές, πρὸς τὶς ἐξουσίες» δηλαδὴ ἐναντίον τῶν ἀοράτων δαιμόνων· καὶ ὅποιος νικᾶ, νοερῶς νικᾶ ἢ νικιέται ἀπὸ τὰ πάθη. Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁ πόλεμος [τῶν Ἰουδαίων], ἦταν τύπος τοῦ δικοῦ μας πολέμου. Καὶ αὐτὰ τὰ δύο πάθη, ἂν καὶ φαίνωνται ἀντίθετα μεταξύ τους, ὅμως διεγείρονται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία· καὶ ἡ μὲν θρασύτητα παρασύρει πρὸς τὰ πάνω, [ἐξανίσταται] καὶ φοβερίζει προκαλώντας δῆθεν κτυπήματα, σὰν ἀδύνατη ἀρκούδα, ἐνῶ ἡ δειλία φεύγει, σὰν κυνηγημένος σκύλος· διότι κανεὶς ἀπὸ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἕνα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ πάθη, δὲν ἔχει τὴν ἐλπίδα στὸν Κύριο· γι᾽ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ στὸν πόλεμο, εἴτε θρασύνεται εἴτε δειλιάζει. Ὁ δίκαιος ὅμως, σὰν λεοντάρι, ἔχει τὴν πεποίθησί του στὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, στὸν Ὁποῖον [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμι εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος εἰκοστὸς ἐν ᾧ τὸ υ ψιλὸν στοιχεῖον,
Περὶ ἀρετῶν πασῶν δικαιοσύνης·
Αὕτη μέν ἐστιν ἡ νέμουσα τὸ ἴσον·
Ἐκ τοῦ νοὸς γεννᾶται αὕτη δὲ πάλιν.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Λόγος εἰκοστὸς καὶ μὲ Ὑψιλὸν στοιχεῖον,
Ποὺ γιὰ ἀρετὲς μιλεῖ δικαιοσύνης.
Γιατὶ εἶναι αὐτὴ ποὺ ἴσα τὰ μοιράζει,
Ἀφοῦ ἀπὸ τὸν νοῦ αὐτὴ γεννιέται πάλι.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ Κ΄ [Υ, 20ος]

[88.] Ὑμνεῖται ὁ Θεός, φησὶν ὁ Μέγας Διονύσιος, καὶ διὰ δικαιοσύνης. Καὶ εἰκότως· δίχα γὰρ ταύτης πάντα ἄδικα, καὶ ταύτης χωρὶς οὐχ ἵστανται. Καὶ λέγεται μὲν διάκρισις, νέμει δὲ τὸ ἴσον εἰς πᾶν ἐγχείρημα, ἵνα μήτε ἔλλειψις διὰ τῆς μειονεξίας γένηται ἔν τινι, μήτε διὰ τῆς πλεονεξίας ὑπερβολή· διότι εἰ καὶ ἐναντίαι φαίνονται, ὡς ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς δικαιοσύνης οὖσαι, ἀλλ᾽ οὖν εἰς ἀδικίαν ἐκκλίνουσι τὸ ἓν μέρος αἱ ἀμφότεραι. Ἡ γραμμὴ γὰρ κἂν κύρταν ἔχῃ, κἂν

88. Ὁ Θεὸς ὑμνεῖται, λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος[νδ΄] καὶ μὲ τὴν δικαιοσύνη. Καὶ εἶναι φυσικό· διότι χωρὶς αὐτή, ὅλα [εἶναι] ἄδικα καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν στέκονται. Καὶ λέγεται μὲν διάκρισι, ἀπονέμει ὅμως τὸ ἴσο σὲ κάθε ἔργο, τὸ ὁποῖον ἐπιχειρεῖται, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξῃ ἔλλειψι σὲ κάτι μὲ τὴν μείωσι, οὔτε ὑπερβολὴ μὲ τὸν πλεονασμό· διότι ἂν καὶ φαίνωνται ἀντίθετες [ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψι], ἐπειδὴ εὑρίσκονται πάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη, παρεκκλίνουν ὅμως [ἀπὸ] τὸ ἕνα μέρος [τους] πρὸς τὴν ἀδικία [καὶ] οἱ δύο. Διότι μία γραμμή, εἴτε εἶναι κυρτὴ εἴτε εἶναι κοίλη,

κύκλαν, ἔξωθεν τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ τυγχάνει[θ']. *Καὶ ὁ ζυγὸς ὡσαύτως εἰς ὅποιον μέρος βαρεῖ, πλεονεκτεῖ τοῦ ἄλλου. [89.] Ὁ δὲ δυνάμενος τὴν δικαιοσύνην κατέχειν, οὔτε κάτω διὰ τῆς ἀφροσύνης, ἀκολασίας τε καὶ δειλίας καὶ πλεονεξίας πίπτει καὶ σύρεται, ὡς ὄφις ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ*[161]*, ἐσθίων χοῦν καὶ λεύων πάθεσι τῆς ἀτιμίας· οὔτε πάλιν ἄνω διὰ τῆς δεινότητός τε καὶ θρασύτητος, ἠλιθιότητός τε καὶ μειονεξίας κατεπαίρεται καὶ ὑπερφρονεῖ, πονηρευόμενος παρ' ἀξίαν, ἀλλὰ φρονεῖ ἐν τῷ σωφρονεῖν*[162]*, καὶ ὑπομένει μετὰ ταπεινώσεως, γινώσκων ὅτι ἔλαβεν ὅπερ ἔχει κατὰ χάριν*[163]*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ οὐκ ἀρνεῖται. Ἀδικεῖ γὰρ ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον, μᾶλλον δὲ τὸν Θεόν, ἐν τῷ ἐπιγράφειν ἑαυτῷ τὰ κατορθώματα· ἀλλ' εἰ δοκεῖ ἔχειν ἀφ' ἑαυτοῦ ὅλως τι ἀγαθόν, ὅπερ αὐτῷ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ*[164]*, ὥς φησιν ὁ Κύριος· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[165].

εὑρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ [δηλαδὴ δὲν εἶναι εὐθεῖα]. Καὶ ὁ ἄξονας τῆς ζυγαριᾶς ἐπίσης, σὲ ὅποιο μέρος γέρνει [ἀπὸ τὸ βάρος], πλεονεκτεῖ [ἔναντι] τοῦ ἄλλου.

89. Καὶ ἐκεῖνος, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι δίκαιος, οὔτε πέφτει πρὸς τὰ κάτω μὲ τὴν ἀφροσύνη καὶ τὴν ἀκολασία καὶ τὴν δειλία καὶ τὴν πλεονεξία καὶ σέρνεται «σὰν φίδι μὲ τὴν κοιλιά του», τρώγοντας χῶμα καὶ πληγώνοντας [τὸν ἑαυτό του] μὲ τὶς πέτρες, [δηλαδὴ] τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας. Οὔτε πάλι [ἑλκόμενος] πρὸς τὰ πάνω μὲ τὴν πανουργία καὶ μὲ τὴν θρασύτητα, τὴν μωρία καὶ τὴν κατωτερότητα, ἀλαζονεύεται ὑπερβολικὰ καὶ στοχάζεται ὑπερήφανα [γιὰ τὸν ἑαυτό του], περισσότερα ἀπ' ὅτι ἀξίζει, ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι σώφρων καὶ ὑπομένει μὲ ταπείνωσι, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἔχει, τὸ «ἔλαβε κατὰ Χάρι», κατὰ τὸν Ἀπόστολο καὶ δὲν τὸ ἀρνεῖται. Διότι ἀδικεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν πλησίον του, μᾶλλον δὲ τὸν Θεό, μὲ τὸ νὰ ἀποδίδῃ στὸν ἑαυτό του τὰ κατορθώματα. Ἀλλά, ἂν νομίζῃ ὅτι ἔχει [κάτι] ἐξ ὁλοκλήρου [προερχόμενο] ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, «θὰ τοῦ ἀφαιρεθῇ αὐτὸ ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει», ὅπως λέγει ὁ Κύριος· σ' Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμι εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ'

Στοιχεῖον τὸ φῖ, λόγος εἰκοστὸς πρῶτος,
Περὶ λογισμῶν εἰρήνης τῆς τελείας,
Ὡς οἱ μαθηταὶ τυχόντες ἐκ Κυρίου.
Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἐκ Θεοῦ δοθεῖσα.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Στοιχεῖον Φῖ, εἰκοστὸς πρῶτος ὁ λόγος.
Γιὰ τῶν λογισμῶν τὴν τέλεια εἰρήνη,
Ποὺ οἱ Μαθητὲς ἐκ τοῦ Χριστοῦ ἐπῆραν,
Γιατὶ εἶν' αὐτὴ ποὺ ἐκ Θεοῦ ἐδόθη.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ' **[Φ, 21ος]**

[90.] Φάσκων ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, ἐπήγαγεν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν[166]*, ἤγουν οὐχ ἁπλῶς, ὡς οἱ τῆς χώρας ἐκείνης ἄνθρωποι, ὅταν ἀλλήλους χαιρετίζουσι λέγοντες, εἰρήνη ὑμῖν· καὶ ὡς ἔφη ἡ Σωμανῖτις, εἰρήνη σοι*[167]*. Καὶ πάλιν ὁ Ἐλισσαῖος πρὸς τὸν Γιεζῆ· καὶ ἐρεῖς, εἰρήνη σοι, πρὸς αὐτήν*[168]*, δηλαδή, εἰρήνη τῷ ἀνδρί σου; εἰρήνη τῷ παιδαρίῳ; ἀλλ' εἰρήνην τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν*[169]*, ἣν δίδωσιν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς, διὰ*

90. Ὅταν ὁ Κύριος ἔλεγε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, «σᾶς δίνω τὴν δική μου εἰρήνη», ἐπρόσθεσε, «ὄχι ὅπως τὴν δίνει ὁ κόσμος», δηλαδὴ ὄχι ἁπλᾶ, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τῆς χώρας ἐκείνης, οἱ ὁποῖοι, ὅταν χαιρετοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον λένε, «εἰρήνη σὲ σᾶς»· καὶ ὅπως εἶπε ἡ Σωμανῖτις, «εἰρήνη σὲ σένα». Καὶ πάλι, [ὅπως εἶπε] ὁ Ἐλισσαῖος πρὸς τὸν Γιεζῆ· «καὶ θὰ πῆς, πρὸς αὐτήν, εἰρήνη σὲ σένα», δηλαδή, εἰρήνη στὸν ἄνδρα σου; εἰρήνη στὸ παιδάκι σου; Ἀλλὰ [ὁ Κύριος ἐννοεῖ], «τὴν εἰρήνη, ποὺ ὑπερβαίνει κάθε ἔννοια», τὴν ὁποία δίνει ὁ Θεὸς σὲ ὅσους Τὸν ἀγαποῦν μὲ ὅλη τους τὴν ψυχή, γιὰ τοὺς πολέμους καὶ τοὺς κινδύνους,

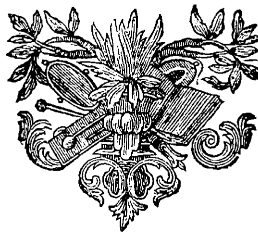
τοὺς πρὸ ταύτης γενομένους πολέμους καὶ κινδύνους. Διὰ τοῦτο γὰρ πάλιν ἔφη ὁ Κύριος· ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχετε· καὶ ἐπήγαγεν, ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ τὸν κόσμον νενίκηκα[170]*· τοῦτ᾽ ἔστι κἂν πολλὰς θλίψεις ἔχῃ τις καὶ πολλοὺς κινδύνους ἐκ δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων, κατέχων δὲ τὴν τοῦ Κυρίου εἰρήνην, πάντα εἰς οὐδὲν λογίζεται. Καὶ αὖθις εἴρηκεν· εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις*[171]*. Ταῦτα δὲ πάντα προεῖπεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ὅτι ἔμελλον ἐκεῖνοι εἰς πολέμους ἐλθεῖν καὶ θλίψεις ὑπομεῖναι ὑπὲρ αὐτοῦ. [91.] Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν ἕκαστος ἡμῶν τῶν πιστῶν τὰ πάθη ἔχει πολεμοῦντα καὶ σκανδαλίζοντα αὐτόν, καὶ ἐὰν ἔχῃ μετὰ τοῦ Θεοῦ εἰρήνην καὶ μετὰ τοῦ πλησίον, νικᾷ πάντα. Ταῦτα γάρ εἰσιν ὁ κόσμος, ὃν ἐκέλευσεν Ἰωάννης ὁ Θεολόγος μισεῖν*[172]*, καὶ οὐχὶ τὰ κτίσματα, ἀλλὰ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας*[173]*. Εἰρηνεύει δὲ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐν ἑαυτῇ εἰρηνεύῃ καὶ γένηται ὅλη κατὰ Θεόν. Γί-*

[ποὺ ὑπέστησαν καὶ ἀντιμετώπισαν] πρὶν ἀπὸ αὐτὴν [δηλαδὴ πρὶν ἀποκτήσουν τὴν εἰρήνη]. Γι᾽ αὐτὸ πάλι εἶπε ὁ Κύριος, «μέσα σὲ μένα [ἑνωμένοι μαζί Μου], θὰ ἔχετε εἰρήνη»· καὶ πρόσθεσε, «στὸν κόσμο θὰ ἔχετε θλῖψι, ἀλλὰ ἔχετε θάρρος, Ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμο»· δηλαδὴ κι ἂν ἀκόμη κάποιος ἔχῃ πολλὲς θλίψεις καὶ [ἀντιμετωπίζῃ] πολλοὺς κινδύνους ἀπὸ δαίμονες καὶ ἀνθρώπους, ὅταν ἔχῃ ὅμως τὴν εἰρήνη τοῦ Κυρίου, ὅλα αὐτὰ τὰ θεωρεῖ μηδενικά. Καὶ πάλι εἶπε· «ἔχετε εἰρήνη μεταξύ σας». Ὅλα αὐτὰ τὰ προεῖπε σ᾽ αὐτοὺς ὁ Κύριος, διότι ἐπρόκειτο ἐκεῖνοι, [δηλαδὴ οἱ μαθητές Του], νὰ ἐμπλακοῦν σὲ πολέμους καὶ νὰ ὑπομείνουν θλίψεις γιὰ χάρι Του.

91. Κατὰ ἀναλογία δὲ σὲ μᾶς τοὺς πιστούς, ἔχει ὁ καθένας μας τὰ πάθη [του], τὰ ὁποῖα τὸν πολεμοῦν καὶ τὸν σκανδαλίζουν, κι ἂν ἔχῃ εἰρήνη μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, νικᾶ τὰ πάντα. Διότι αὐτὰ εἶναι «ὁ κόσμος», τὸν ὁποῖο παρήγγειλε ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος «νὰ μισοῦμε» καὶ ὄχι τὰ κτίσματα, ἀλλὰ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες. Ἡ ψυχὴ δὲ εἰρηνεύει μὲ τὸν Θεό, ὅταν εἰρηνεύῃ μὲ τὸν ἑαυτό της καὶ γίνῃ ὅλη [συμφώνως πρὸς τὸ

νεται δὲ πάλιν οὕτως, ὅταν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύῃ, κἂν δεινὰ πάσχῃ ὑπ᾽ αὐτῶν. Διὰ γὰρ τῆς ἀνεξικακίας οὐδ᾽ ὅλως ταράσσεται, ἀλλὰ πάντα στέγει[174]*, πᾶσι τὸ καλὸν θέλει, πάντας ἀγαπᾷ διὰ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὴν φύσιν· καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπίστων, ὡς ἀπολλυμένων θρηνεῖ, καθὼς ἐποίησεν ὁ Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ὑπὲρ δὲ τῶν πιστῶν εὔχεται καὶ πονεῖ, καὶ οὕτω τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν λαμβάνει καὶ διάγει κατὰ νοῦν τῇ θεωρίᾳ καὶ καθαρᾷ προσευχῇ πρὸς Θεόν· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*[175].

θέλημα] τοῦ Θεοῦ. Γίνεται δὲ πάλι ἔτσι, ὅταν εἰρηνεύῃ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀκόμη κι ἂν ὑποφέρῃ [πολλὰ] δεινὰ ἀπὸ αὐτούς. Διότι μὲ τὴν ἀνεξικακία δὲν δοκιμάζει καμμία ταραχή, ἀλλὰ ὅλα τὰ «ἀνέχεται», γιὰ ὅλους θέλει τὸ καλό, ὅλους τοὺς ἀγαπᾶ γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γιὰ [τὸ ὅτι ἔχουν ὅλοι τὴν ἴδια] φύσι [καὶ τὶς ἴδιες ἀδυναμίες]. Καὶ γιὰ τοὺς ἀπίστους θρηνεῖ, ὅπως ἔκανε ὁ Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἐπειδὴ [αὐτοὶ ὁδηγοῦνται] στὴν ἀπώλεια, ἐνῶ γιὰ τοὺς πιστοὺς προσεύχεται καὶ κοπιάζει καὶ ἔτσι ἀποκτᾶ τὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν καὶ διέρχεται [τὸν βίο] νοερῶς μὲ τὴν θεωρία καὶ τὴν καθαρὴ προσευχὴ πρὸς τὸν Θεό. Σ᾽ Αὐτὸν [ἀνήκει] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.



Λόγος εἰκοστὸς δεύτερος καὶ στοιχεῖον
Τὸ χῖ, ὡς χαρὰ γεννᾶται ἐξ εἰρήνης,
Περὶ ἧς μικρὸν ῥηθήσεται, διότι
Καὶ πνευματικὴ χαρά ἐστι, καὶ ἄλλη.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Στοιχεῖον Χῖ εἰκοστὸς δεύτερος ὁ λόγος,
Πῶς ἡ χαρὰ γεννιέται ἀπ' τὴν εἰρήνη.
Ἐλάχιστα γι' αὐτὴν θὰ εἰπῶ, διότι,
Πλὴν πνευματικῆς χαρᾶς, ὑπάρχει κι ἄλλη.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΚΒ΄ [Χ, 22ος]

[92.] Χαίρετε ἐν Κυρίῳ[176], φησὶν ὁ Ἀπόστολος· καλῶς εἶπεν, ἐν Κυρίῳ· εἰ μὴ γὰρ ἐν Κυρίῳ γένηται ἡ χαρά, οὐ μόνον οὐ χαίρει τις, ἀλλὰ σχεδὸν οὐδέποτε χαίρεται [recte: χαρήσεται][ι΄]. Καὶ γὰρ ὁ Ἰὼβ καταλέγων τὸν ἀνθρώπινον βίον, πᾶσαν θλῖψιν ἔχοντα εὗρεν[177]. Ὁμοίως καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης διὰ τὸ ἀναίσθητον τῶν ὀρνέων καὶ τῶν λοιπῶν ζῴων ἔφη χαίρεσθαι, τὸν δὲ λογικὸν ἄνθρωπον μηδ' ὅλως ἔχειν εὐχερείαν ἐκ τοῦ πένθους· διότι, φησίν, οὐδὲ αὐ-

92. Λέγει ὁ Ἀπόστολος, «νὰ ἔχετε τὴν χαρὰ τὴν ἐν Κυρίῳ»· [καὶ] καλῶς εἶπε «ἐν Κυρίῳ»· γιατὶ ἂν ἡ χαρὰ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Κύριο, ὄχι μόνο δὲν χαίρεται κανείς, ἀλλὰ σχεδὸν ποτὲ δὲν θὰ ἔχῃ χαρὰ ἀληθινή. Διότι καὶ ὁ Ἰώβ, διερχόμενος τὸν ἀνθρώπινο βίο, [τὸν] βρῆκε νὰ περιέχῃ κάθε θλῖψι. Ἐπίσης καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος[νε΄]. Ὁ δὲ Γρηγόριος Νύσσης εἶπε, ὅτι [μόνο] τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα [μποροῦν καὶ] χαίρονται, ἐπειδὴ εἶναι ἀναίσθητα, ἐνῶ ὁ λογικὸς ἄνθρωπος δὲν ἔχει ποτὲ εὐκολία [καὶ ἄνεσι γιὰ νὰ χαίρεται], ἐξ αἰτίας τοῦ πένθους· διότι λέγει, δὲν ἀξιωθήκαμε νὰ

τῶν ἀγαθῶν ὧν [recte: ἐξ ὧν] ια΄ *ἐξεπέσαμεν τὴν γνῶσιν ἠξιώθημεν ἔχειν· διὸ καὶ ἡ φύσις διδάσκει τοῦ πενθεῖν μᾶλλον, ὡς πολυώδυνος ἡ ζωὴ καὶ πολυκόποτος καὶ ὡς ἐξορία πολυαμάρτητος. Ἀλλ᾽ ἐάν τις τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἔχῃ διηνεκῶς, εὐφραίνεται, κατὰ τὸν ψαλμῳδόν· ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφράνθην*[178]. *[93.] Ἐκ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης εὐφραινόμενος ὁ νοῦς, ἐπιλανθάνεται τῶν τοῦ κόσμου θλίψεων, κἀκ ταύτης ἐλπίζει ἐπ᾽ αὐτὸν καὶ ἀμέριμνος γίνεται, καὶ ἡ ἀμεριμνία χαροποιεῖ καὶ εὐχαριστεῖν κατασκευάζει. Ἡ δὲ εὐχαριστία μετ᾽ εὐγνωμοσύνης γινομένη, αὔξει τὰς δωρεὰς καὶ τὰ χαρίσματα. Καὶ ὅσον πληθύνονται αἱ εὐεργεσίαι, αὔξει ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ καθαρὰ προσευχὴ μετὰ τῶν τῆς χαρᾶς δακρύων, καὶ κατὰ μικρὸν ἐκ τῶν τῆς λύπης δακρύων καὶ τῶν παθῶν· καὶ ἐκ τῶν παθῶν ἐξέρχεται ὁ ἄνθρωπος· εἶθ᾽ οὕτως εἰς τὴν πνευματικὴν χαρὰν ἐκ παντὸς τρόπου ἔρχεται. Καὶ διὰ μὲν τὰ ἡδέα ταπεινοῦται καὶ εὐχα-*

ἔχωμε τὴν γνῶσι οὔτε γι᾽ αὐτὰ τὰ ἀγαθά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκπέσαμε· γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ [ἴδια] ἡ φύσι διδάσκει νὰ πενθοῦμε μᾶλλον, διότι ἡ ζωὴ εἶναι πολυώδυνη καὶ πολὺ κοπιαστικὴ καὶ σὰν ἐξορία γεμάτη μὲ ἁμαρτίες. Ἀλλά, ἂν κανεὶς ἔχῃ ἀδιαλείπτως τὴν μνήμη τοῦ Θεοῦ, εὐφραίνεται κατὰ τὸν ψαλμωδὸ [ποὺ λέγει]· «ἔφερα στὴν μνήμη μου τὸν Θεὸ καὶ γέμισα εὐφροσύνη».

93. Διότι, καθὼς ὁ νοῦς εὐφραίνεται ἀπὸ τὴν μνήμη τοῦ Θεοῦ, λησμονεῖ τὶς θλίψεις τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ αὐτὴν [τὴν μνήμη] γεμίζει μὲ τὴν ἐλπίδα σ᾽ Αὐτὸν καὶ γίνεται ἀμέριμνος· καὶ ἡ ἀμεριμνησία τὸν χαροποιεῖ καὶ τὸν κάνει νὰ εὐχαριστῇ [τὸν Θεό]. Ἡ δὲ εὐχαριστία, ὅταν γίνεται μαζὶ μὲ εὐγνωμοσύνη, αὐξάνει τὶς δωρεὲς καὶ τὰ χαρίσματα [ἀπὸ τὸν Εὐεργέτη Θεό]. Καὶ ὅσο πληθαίνουν οἱ εὐεργεσίες, αὐξάνεται ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ καθαρὴ προσευχὴ μὲ τὰ δάκρυα τῆς χαρᾶς καὶ σιγὰ σιγὰ [ἀπομακρύνεται] ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς λύπης καὶ τῶν παθῶν· καὶ ἐλευθερώνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ πάθη· [καὶ] ἔτσι μετά, μὲ κάθε τρόπο, φθάνει στὴν πνευματικὴ χαρά. Καὶ μὲ τὰ μὲν εὐχάριστα ταπεινώνεται

ριστεῖ· διὰ δὲ τοὺς πειρασμοὺς βεβαιοῦται ἐν ἑαυτῷ ἐλπὶς ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ δι᾽ ἀμφοτέρων χαίρεται καὶ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ πάντας φυσικῶς ὡς εὐεργέτας, καὶ οὐχ εὑρίσκει ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τί δυνάμενον βλάψαι αὐτόν· ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ φωτιζόμενος ἐκ πάντων τῶν κτισμάτων χαίρεται ἐν Κυρίῳ, θαυμάζων αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, ἣν ἔχει περὶ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ. [94.] Καὶ γὰρ οὐ μόνα τὰ φαινόμενα ἀξιέπαινα θαυμάζει, ὁ εἰς πνευματικὴν γνῶσιν φθάσας, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ φαινόμενα τοῖς ἀπείροις ἀναγκαῖα καταπλήττεται ἐκ τῆς αἰσθήσεως. Καὶ οὐ θαυμάζει τὴν ἡμέραν μόνην διὰ τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν νύκτα. Πᾶσι γὰρ ἡ νὺξ ὠφέλιμος· τοῖς μὲν πρακτικοῖς ἡσυχίαν καὶ ἄδειαν παρέχει, τοὺς δὲ πενθικοὺς πρὸς μνήμην θανάτου καὶ ᾅδου ἄγει, καὶ τοὺς τὴν ἠθικὴν μετερχομένους, πρὸς ἀκριβεστέραν μελέτην καὶ ἔρευναν εὐεργεσιῶν καὶ ἠθῶν κατάστασιν κατασκευάζει, ὥς

καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεό· ἐνῶ μὲ τοὺς πειρασμοὺς ἐπιβεβαιώνεται [καὶ σταθεροποιεῖται] μέσα του ἡ ἐλπίδα γιὰ τὸν μέλλοντα [αἰῶνα]· καὶ μὲ τὰ δύο χαίρεται καὶ ἀγαπᾶ τὸν Θεὸ καὶ ὅλους [τοὺς ἀνθρώπους], μὲ φυσικότητα σὰν εὐεργέτες [του] καὶ δὲν εὑρίσκει σὲ ὅλη τὴν κτίσι κάτι, τὸ ὁποῖο νὰ μπορῇ νὰ τὸν βλάψῃ· ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ φωτίζεται ἀπὸ τὴν γνῶσι τοῦ Θεοῦ, χαίρεται μὲ τὴν χαρὰ τοῦ Κυρίου ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα, θαυμάζοντας τὴν πρόνοιά Του, τὴν ὁποία ἔχει γιὰ τὰ κτίσματα Αὐτοῦ.

94. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ ἔφθασε σὲ πνευματικὴ γνῶσι, δὲν θαυμάζει μόνο, αὐτὰ τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀξιέπαινα, ἀλλὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἔκπληξι, ἐπειδὴ ἀντιλαμβάνεται [τὴν ἀξία καὶ τὸν σκοπὸ] καὶ ὅσων δὲν φαίνονται ἀναγκαῖα σ᾽ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν τὴν πεῖρα [καὶ τὴν γνῶσι νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν]. Καὶ δὲν θαυμάζει μόνη τὴν ἡμέρα γιὰ τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν νύκτα. Διότι ἡ νύκτα εἶναι σὲ ὅλους ὠφέλιμη· στοὺς μὲν πρακτικούς, δίνει ἡσυχία καὶ ἀνάπαυσι, ὅσους δὲ πενθοῦν [μὲ τὸ κατὰ Θεὸ πένθος], τοὺς ὁδηγεῖ στὴν μνήμη τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Ἅδου καὶ αὐτούς, ποὺ ἐπιδιώκουν τὴν [ἀνώτερη] ἠθικὴ [ζωὴ καὶ πρᾶξι], τοὺς ἑτοιμάζει [καὶ γυμνάζει] γιὰ ἀκρι-

φησιν ὁ ψαλμῳδός· ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν [recte: ὑμῶν], ἐπὶ ταῖς κοίταις ἡμῶν [recte: ὑμῶν] κατανύγητε[179]*, ἤγουν ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς νυκτὸς κατανύγητε, μνημονεύοντες τῶν εἰς τὴν σύγχυσιν τῆς ἡμέρας γινομένων ὀλισθημάτων, καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς*[180]*, ἤγουν ἐν προσευχαῖς καὶ ψαλμῳδίαις διάγειν ἑαυτοὺς διδάσκετε, διὰ τῆς μελέτης καὶ προσοχῆς τῆς ἀναγνώσεως. Οὕτω γὰρ κατορθοῦται ἡ ἠθικὴ πρᾶξις, ἐν τῷ μελετᾶν τὰ τῆς ἡμέρας, ἵνα τις λάβῃ αἴσθησιν διὰ τῆς ἡσυχίας τῆς νυκτὸς καὶ δυνηθῇ πενθεῖν, ἐφ᾽ οἷς ἥμαρτε. Καὶ ὅταν ἡ χάρις εἰς προκοπὴν φέρῃ αὐτόν, καὶ εὕρῃ ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐ φαντασίᾳ τινὰ τῶν ἠθικῶν τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος, δι᾽ ἔργων ἢ λόγων κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ γινόμενα, εὐχαριστεῖ μετὰ φόβου καὶ ταπεινώσεως καὶ ἀγωνίζεται διὰ προσευχῆς καὶ δακρύων πολλῶν πρὸς τὸν Θεὸν φυλάττειν τὸ χρη-*

βέστερη μελέτη καὶ ἔρευνα τῶν εὐεργεσιῶν καὶ σταθεροποίησι τῶν ἠθῶν, ὅπως λέγει ὁ Ψαλμωδός· «ὅσα λέτε μέσα στὴν καρδιά σας, νὰ τὰ ἐρευνᾶτε μὲ κατάνυξι στὶς κλῖνες σας», δηλαδὴ στὴν ἡσυχία τῆς νύκτας νὰ ἔρχεσθε σὲ κατάνυξι [καὶ συντριβή], φέρνοντας στὴν μνήμη σας τὰ ὀλισθήματά [σας], ποὺ ἔγιναν μέσα στὴν σύγχυσι τῆς ἡμέρας καὶ «νὰ νουθετῆτε τὸν ἑαυτό σας μὲ ὕμνους καὶ ᾠδὲς πνευματικές», δηλαδὴ νὰ διδάσκετε [ἐσεῖς οἱ ἴδιοι] τὸν ἑαυτό σας, [πῶς] νὰ ζῇ μὲ προσευχὲς καὶ ψαλμωδίες, μὲ τὴν μελέτη καὶ τὴν προσεκτικὴ ἀνάγνωσι. Διότι ἔτσι κατορθώνεται ἡ ἠθικὴ πρᾶξι, μὲ τὸ νὰ μελετᾷ κανεὶς τὰ [γεγονότα] τῆς ἡμέρας, γιὰ νὰ [τὰ] συναισθανθῇ στὴν ἡσυχία τῆς νύκτας καὶ νὰ μπορέσῃ [ἔτσι] νὰ πενθῇ, γιὰ τὰ ὅσα ἁμάρτησε. Καὶ ὅταν ἡ [Θεία] Χάρι ὁδηγήσῃ αὐτὸν στὴν προκοπὴ καὶ εὕρῃ ἀληθινὰ καὶ ὄχι κατὰ φαντασίαν, ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἠθικὰ πράγματα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, γίνονται μὲ ἔργα ἢ λόγια σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστεῖ μὲ φόβο καὶ ταπείνωσι καὶ ἀγωνίζεται μὲ προσευχὴ καὶ πολλὰ δάκρυα πρὸς τὸν Θεό, νὰ διατηρῇ τὸ χρηστὸ ἐκεῖνο ἦθος,

στὸν ἦθος ἐκεῖνο, νουθετῶν ἑαυτὸν πρὸς μνήμην τούτου, ἵνα μὴ ὑπὸ τῆς λήθης πάλιν ἀπόληται τοῦτο· ὅτι χρόνῳ πολλῷ κατορθοῦται ἐν ἡμῖν ἦθος χρηστὸν· καὶ τὸ πολλῷ χρόνῳ καὶ κόπῳ κατορθούμενον, δυνατὸν ἐν μιᾷ καιροῦ ἀπωλέσθαι ῥοπῇ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν πρακτικῶν. [95.] Περὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν, ἡ νὺξ ἔχει πολλὰς θεωρίας, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· καὶ γὰρ καθ᾽ ἑκάστην ὑπομιμνήσκει αὕτη τῆς κοσμοποιΐας, διὰ τὸ ἀφανῆ ὑπὸ τοῦ σκότους γενέσθαι τὴν κτίσιν πᾶσαν, ὡς τὸ πρότερον, καὶ θεωρεῖν κατασκευάζει, πῶς ὁ οὐρανὸς ἦν μόνος ποτὲ καὶ ἀστέρων δίχα, ὅταν ὑπὸ νεφῶν νῦν ἀφανῶν γενομένων· καὶ εἰς τὸ κελλίον εἰσελθὼν καὶ τὸ σκότος μόνον θεωρῶν, μιμνήσκεται τοῦ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου σκότους ἐκείνου[181]· καὶ πάλιν ἐξαίφνης καθαρὸς ὁ οὐρανὸς γινόμενος, καὶ ἔξω τῆς κέλλης ἱστάμενος ὁ τοιοῦτος ἐκπλήττεται ὁμοῦ τὸν ἄνω κόσμον, καὶ αἶνον τῷ Θεῷ προσφέρει, ὥς φησιν

προτρέποντας τὸν ἑαυτό του νὰ τὸ κρατᾷ στὴν μνήμη του, γιὰ νὰ μὴ χαθῇ πάλι αὐτὸ ἀπὸ τὴν λήθη· διότι μὲ πολὺ χρόνο κατορθώνεται [νὰ ἐγκατασταθῇ] μέσα μας τὸ χρηστὸ ἦθος· καὶ ἐκεῖνο ποὺ κατορθώνεται μὲ πολὺ χρόνο καὶ κόπο, εἶναι δυνατὸν σὲ μιὰ [μόνο] στιγμὴ τοῦ χρόνου νὰ χαθῇ. Καὶ αὐτὰ βέβαια [εἶναι] γιὰ τοὺς πρακτικούς.

95. Γιὰ τοὺς θεωρητικοὺς ὅμως ἡ νύκτα ἔχει πολλὲς θεωρίες, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[νστ']· γιατὶ καὶ ἡ κάθε νύχτα [εἶναι] αὐτή, [ποὺ] ὑπενθυμίζει τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ ὅλη ἡ κτίσι γίνεται ἀφανὴς ἀπὸ τὸ σκοτάδι [της], ὅπως [ἦταν] πρὶν [νὰ διαμορφωθῇ ὡς ἔχει σήμερα] καὶ [αὐτὴ] καθοδηγεῖ στὴ θεωρία, πῶς ἦταν ὁ οὐρανὸς κάποτε μόνος καὶ χωρὶς ἀστέρια, ὅταν [ὅπως τότε ἔτσι καὶ] τώρα γίνωνται ἀφανῆ, [ἐπειδὴ καλύπτονται] ἀπὸ τὰ σύννεφα· καὶ μπαίνοντας μέσα στὸ κελλὶ καὶ θεωρώντας μόνο τὸ σκοτάδι, φέρνει στὴν μνήμη ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι, «τὸ εὑρισκόμενο ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο»· καὶ πάλι, ὅταν ὁ οὐρανὸς γίνεται ξαφνικὰ καθαρὸς καὶ [βγαίνοντας] στέκεται ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί [του] αὐτὸς [ὁ μοναχός], γεμίζει ἀπὸ ἔκπληξι γιὰ τὸν ἄνω κόσμο καὶ συγχρόνως προσφέρει ὕμνο στὸν Θεό,

ἐν τῷ Ἰώβ, περὶ τῶν Ἀγγέλων, ὅτε εἶδον τὰ ἄστρα[182]· θεωρεῖ δὲ καὶ τὴν γῆν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον[183], καθάπερ τότε, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὕπνῳ κατεχομένους ὡς οὐκ ὄντας, καὶ γίνεται διὰ τῆς αἰσθὴσεως μόνος ὡς ὁ Ἀδάμ, καὶ ὑμνεῖ τὸν Κτίστην καὶ Δημιουργὸν τῆς κτίσεως ἐν γνώσει μετὰ τῶν Ἀγγέλων. [96.] Καὶ ἐκ μὲν τῶν γινομένων βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, ἀναλογίζεται τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· ἐκ δὲ τῶν φωνῶν τῶν ὀρνέων, ὡς αἰσθανόμενος τῆς τότε φωνῆς τῆς σάλπιγγος[184]· καὶ ἐκ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἑωσφόρου καὶ τῆς αὐγῆς, κατανοεῖ τὴν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἐμφάνειαν[185]· καὶ ἐκ τῆς ἐγέρσεως τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ὕπνου, τεκμαίρεται τὴν ἀνάστασιν· καὶ ἐκ τοῦ ἡλίου, τὴν τοῦ Κυρίου ἔλευσιν· καὶ πῶς οἱ μὲν προαπαντῶσι διὰ τῆς ὑμνῳδίας, ὡς οἱ ἐν νεφέλαις[186] ἅγιοι τότε, οἱ δὲ ἀμελοῦσι καὶ μένουσιν ὑπνοῦντες, ὡς οἱ τότε κριθῆναι μέλλοντες. Καὶ

ὅπως λέγει στὸ [βιβλίο] τοῦ Ἰὼβ γιὰ τοὺς Ἀγγέλους, ὅταν εἶδαν τὰ ἄστρα· θεωρεῖ ἀκόμα τὴν γῆ ἀόρατη καὶ ἀσχημάτιστη, ὅπως ἀκριβῶς [ἦταν] τότε, καὶ [βλέπει] τοὺς ἀνθρώπους νὰ κοιμοῦνται σὰν νὰ μὴν ὑπάρχουν, καὶ ἔχει τὴν αἴσθησι [ὅτι εἶναι] μόνος [μέσα σ᾽ ὅλη τὴν κτίσι], ὅπως τότε ὁ Ἀδὰμ καὶ ὑμνεῖ τὸν Κτίστη καὶ Δημιουργὸ τῆς κτίσεως, μὲ γνῶσι μαζὶ μὲ τοὺς Ἀγγέλους.

96. Καὶ ἀπὸ τὶς βροντὲς καὶ τὶς ἀστραπές, ποὺ γίνονται, ἀναλογίζεται τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως· καὶ ἀπὸ τὶς φωνὲς τῶν πουλιῶν, νοιώθει [σὰν νὰ ἀκούῃ] τὴν φωνὴ τῆς σάλπιγγος, [ποὺ] τότε [θὰ ἠχήσῃ]· καὶ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ Αὐγερινοῦ καὶ τῆς Αὐγῆς, κατανοεῖ [μὲ τὸ νὰ ἔλθῃ σὲ θεωρία], τὴν ἐμφάνισι τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, [ὁ ὁποῖος θὰ προπορεύεται τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως]· καὶ ἀπὸ τὴν ἔγερσι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν ὕπνο, συμπεραίνει τὴν κοινὴ Ἀνάστασι· καὶ ἀπὸ τὴν [ἀνατολὴ] τοῦ ἡλίου, τὴν ἔλευσι τοῦ Κυρίου [στὴν Δευτέρα Παρουσία Του]· καὶ [ἀκόμη θεωρεῖ] πῶς ἄλλοι μὲν Τὸν προϋπαντοῦν μὲ ὑμνωδίες, ὅπως τότε οἱ Ἅγιοι μέσα σὲ νεφέλες, ἄλλοι δὲ ἀμελοῦν καὶ συνεχίζουν νὰ κοιμοῦνται, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τότε μέλλουν νὰ κατακριθοῦν. Καὶ οἱ

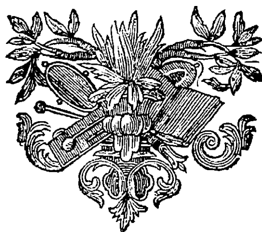
οἱ μέν, τῇ δοξολογίᾳ, θεωρίᾳ τε καὶ εὐχῇ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας εὐφραινόμενοι, ἐν τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως διάγουσιν, ὡς οἱ τότε δίκαιοι· οἱ δέ, ἐν τοῖς πάθεσι καὶ [addendum: τῷ] σκότει τῆς ἀγνωσίας μένουσιν, ὡς οἱ τότε ἁμαρτωλοί. [97.] Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ὁ ἔχων γνῶσιν, πᾶν πρᾶγμα εὑρίσκει συνεργὸν αὐτῷ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς καὶ δόξαν Θεοῦ, δι᾽ ἣν καὶ ἐγένοντο παρὰ Κυρίου καὶ Θεοῦ τῶν γνώσεων[187], ὥς φησιν ἡ μήτηρ τοῦ προφήτου Σαμουήλ· διὰ τοῦτο μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ᾽ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνιεῖν, καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον[188]· δηλαδὴ ἐν τῷ γινώσκειν ἐν συνέσει πολλῇ τὸν Κύριον ἐκ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ καὶ μιμεῖσθαι αὐτόν, κατὰ τὸ δυνατόν, διὰ τῆς φυλακῆς τῶν θείων ἐντολῶν αὐτοῦ, δι᾽ ὧν γινώσκει αὐτόν, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς[189] κατ᾽ ἐκεῖνον δυνηθῇ· περὶ γὰρ τῆς σταυρώσεως

μὲν [πρῶτοι] μὲ τὴν δοξολογία, τὴν θεωρία, τὴν προσευχὴ καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές, εὐφραίνονται καθ᾽ ὅλη [τὴν διάρκεια] τῆς ἡμέρας καὶ ζοῦν μέσα στὸ φῶς τῆς γνώσεως, ὅπως τότε οἱ δίκαιοι· ἐνῶ οἱ ἄλλοι παραμένουν μέσα στὰ πάθη καὶ στὸ σκοτάδι τῆς ἀγνωσίας, ὅπως τότε οἱ ἁμαρτωλοί.

97. Καὶ γενικά, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν γνῶσι, εὑρίσκει ὅτι ὅλα τὰ πράγματα συνεργοῦν σὲ αὐτὸν γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς [του] καὶ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἔγιναν ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ «Θεὸ τῶν γνώσεων», ὅπως λέγει ἡ μητέρα τοῦ προφήτου Σαμουήλ· γι᾽ αὐτό, «ἂς μὴν καυχᾶται ὁ σοφὸς γιὰ τὴν σοφία του» καὶ τὰ λοιπά· ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ καυχᾶται, γι᾽ αὐτὸ ἂς καυχᾶται, γιὰ τὸ ὅτι «κατανοεῖ καὶ γνωρίζει τὸν Κύριο»· δηλαδὴ γιὰ τὸ ὅτι γνωρίζει μὲ μεγάλη σύνεσι τὸν Κύριο ἀπὸ τὰ κτίσματα Αὐτοῦ καὶ Τὸν μιμεῖται, ὅσο μπορεῖ, μὲ τὴν τήρησι τῶν θείων ἐντολῶν Του, μὲ τὶς ὁποῖες Τὸν γνωρίζει καὶ δύναται «νὰ κρίνῃ καὶ [νὰ ἀποδίδῃ] δικαιοσύνη ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων», ὅπως Ἐκεῖνος· διότι αὐτὰ τὰ ἔλεγε [ἡ μητέρα τοῦ Σαμουήλ], προφητεύοντας γιὰ τὴν Σταύρωσι καὶ

καὶ ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου προφητεύουσα ταῦτα ἔλεγεν· καὶ ἵνα συμπάσχῃ ὁ τοιοῦτος διὰ τῆς κτήσεως τῶν ἀρετῶν καὶ συνδοξασθῇ[190] *διὰ τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς γνώσεως καὶ καύχημα ἔχῃ ἐν αὐτῷ, ὡς ἀξιωθεὶς δοῦλος τοιούτου Δεσπότου γενέσθαι καὶ μιμητὴς τῆς ταπεινώσεως αὐτοῦ ἀνάξιος ὤν, καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται παρὰ Κυρίου*[191]*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· τότε, πότε; ὅτε ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν*[192]*· ἧς ἀξιωθείημεν ἅπαντες, χάριτι αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπίᾳ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*[193]*.*

τὴν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου· καὶ γιὰ νὰ συμπάσχῃ αὐτὸς [ὁ πιστὸς ἄνθρωπος στὰ πάθη τοῦ Κυρίου] μὲ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀρετῶν καὶ νὰ συνδοξασθῇ [μὲ τὸν Κύριο], μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν γνῶσι, καὶ νὰ ἔχῃ ὡς καύχημά του τὸ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ γίνῃ δοῦλος ἑνὸς τέτοιου Δεσπότου καὶ μιμητὴς τῆς ταπεινώσεως Αὐτοῦ, ἐνῷ εἶναι ἀνάξιος. Καὶ τότε θὰ ἀποδοθῇ ὁ ἔπαινος «ἀπὸ τὸν Κύριο», σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο [Παῦλο]· τότε, πότε; Ὅταν θὰ εἰπῇ [σ᾽ αὐτοὺς ποὺ θὰ εἶναι] στὰ δεξιά Του «ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι νὰ κληρονομήσετε τὴν Βασιλεία»· τῆς ὁποίας εἴθε νὰ ἀξιωθοῦμε ὅλοι, μὲ τὴν Χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία Αὐτοῦ, εἰς τὸν Ὁποῖον [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμι εἰς τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.



Περὶ τῶν Γραφῶν εἰκοστὸς τρίτος λόγος,
Ἵνα μηδαμῶς τινα διαφωνίαν,
Ἔχοντες οἱ θέλοντες ἐρευνᾶν ταῦτα,
Ἀλλ' ὡς δεῖ νοεῖν πάντα τὰ γεγραμμένα.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Διὰ τὶς Γραφὲς εἰκοστὸς τρίτος ὁ λόγος,
Γιὰ νὰ μὴν εἶναι καμμιὰ διαφωνία,
Σ' αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν ἔρευνα τὴν ἐκείνων,
Ἀλλ' ὅλα ὀρθῶς νὰ ἐννοοῦνται πρέπει.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΚΓ´ [Ψ, 23ος]

[98.] Ψάλλατε συνετῶς[194], φησὶν ὁ προφήτης καί, ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς[195], φησὶν ὁ Κύριος. Καὶ ὁ μὲν ἀκούων, φωτίζεται· ὁ δὲ παρακούων, σκοτίζεται. Εἰ μὴ γάρ τις προσέχῃ τοῖς λεγομένοις, οὐ τοσοῦτον καρποῦται ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, κἂν ἴσως ψάλλῃ καὶ ἀναγινώσκῃ πολλάκις. Σχολάσατε καὶ γνῶτε[196], φησί, διότι ἡ σχολὴ μὲν συνάγει τὸ νοῦν, ἐὰν δὲ καὶ βουληθῇ τις μικρὸν προσέχειν, γινώσκει κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐκ μέρους[197], καὶ μάλιστα ὁ ἔχων μερικὴν ἠθικὴν πρᾶξιν· διότι αὕτη πολύπειρον κατασκευάζει τὸν νοῦν ἐκ τῆς τῶν παθῶν

98. «Νὰ ψάλετε μὲ σύνεσι», λέγει ὁ προφήτης [Δαβίδ], καὶ «νὰ ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές», λέγει ὁ Κύριος. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ποὺ ὑπακούει φωτίζεται· ὅποιος ὅμως παρακούει σκοτίζεται. Διότι, ἐὰν κανεὶς δὲν προσέχῃ στὰ λεγόμενα, δὲν ὠφελεῖται τόσο ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, ἀκόμη κι ἂν ἴσως ψάλλῃ καὶ [τὶς] διαβάζῃ πολλὲς φορές. «Σχολάσατε καὶ μάθετε», λέγει ἡ Γραφή, διότι ἡ [κατὰ Θεὸν] σχολὴ συγκεντρώνει τὸν νοῦ. Ἐὰν δὲ καὶ κάποιος θελήσῃ νὰ προσέχῃ λίγο, ἀποκτᾶ τὴν μερικὴ γνῶσι, κατὰ τὸν Ἀπόστολο [Παῦλο], καὶ μάλιστα αὐτός, ὁ ὁποῖος μετέχει κατὰ ἕνα μέρος στὴν ἠθικὴ πρᾶξι· διότι αὐτὴ κάνει τὸν νοῦ πολύπειρο ἀπὸ τὴν συμπλοκὴ [στὸν πόλεμο]

συμπλοκῆς. Πλήν, οὐχ ὅσα μυστήρια ἔχει ἕκαστον ῥῆμα τῆς Γραφῆς κεκρυμμένον παρὰ τῷ Θεῷ γινώσκει, ἀλλ᾽ ὅσα δύναται ἡ καθαρότης τοῦ νοὸς λαμβάνειν ὑπὸ τῆς χάριτος. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ γινώσκειν ἡμᾶς πολλάκις ῥητόν τι γραφικὸν κατὰ θεωρίαν καὶ ἐπιτυχεῖν ἐκ τῶν σκοπῶν δι᾽ ὧν ἐγράφη, ἑνὸς ἢ δύω· καὶ μετὰ καιρόν τινα ὁ νοῦς ἴσως καθαρώτερος γίνεται καὶ καταξιοῦται ἄλλης γνώσεως ὑψηλοτέρας τῆς πρώτης ἐκείνης· ὥστε ἐξ ἀπορίας, καὶ τοῦ θαυμάζειν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἄφραστον σοφίαν αὐτοῦ, καταντᾷ εἰς τὸ φρίσσειν καὶ τρέμειν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ τῶν γνώσεων[198]*, ὡς ἡ προφῆτις ἔφη Ἄννα· ὅτι Θεὸς γνώσεων Κύριος. [99.] Οὐ λέγω δέ, ἄν τις ἀκούσῃ ἔκ τινος Γραφῆς, ἢ ἀνθρώπου, τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι καθαρότης νοός, οὐδὲ Ἀποκάλυψις, ἀλλ᾽ ὅταν γινώσκῃ τις καὶ ἀπιστῇ ἑαυτῷ, μέχρις ἂν εὕρῃ τὴν θείαν Γραφὴν ἤ τινα τῶν ἁγίων συμ-*

μὲ τὰ πάθη. Ὅμως, δὲν [μπορεῖ] νὰ γνωρίζῃ ὅλα τὰ μυστήρια, ποὺ περιέχει ὁ κάθε λόγος τῆς Ἁγίας Γραφῆς, [ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ] κρυμμένο [μυστήριο τῆς γνώσεως] τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὅσα μπορεῖ ἡ καθαρότητα τοῦ νοῦ νὰ δέχεται ἀπὸ τὴν Χάρι. Καὶ [αὐτὸ γίνεται] φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐμεῖς γνωρίζομε πολλὲς φορὲς κάποιο γραφικὸ ῥητὸ θεωρητικὰ καὶ [ἀπὸ τὸ] ὅτι ἐπιτυγχάνομε [νὰ κατανοήσωμε] ἕνα ἢ δύο ἀπὸ τοὺς σκοπούς, γιὰ τοὺς ὁποίους γράφτηκε· καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρό, ὁ νοῦς ἴσως γίνεται καθαρώτερος καὶ καταξιώνεται ἄλλης γνώσεως [γιὰ τὴν κατανόησι τοῦ ῥητοῦ], ὑψηλότερης ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκείνη· ὥστε, ἀπὸ ἀμηχανία καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνέκφραστη σοφία Του, φθάνει στὸ νὰ φρίττῃ καὶ νὰ τρέμῃ ἐνώπιον «τοῦ Θεοῦ τῶν γνώσεων», ὅπως εἶπε ἡ Προφῆτις Ἄννα, ὅτι «ὁ Κύριος εἶναι Θεὸς γνώσεων».

99. Δὲν ἐννοῶ βέβαια [τὴν γνῶσι ἡ ὁποία ἀποκτᾶται], ἂν κανεὶς ἀκούσῃ ἀπὸ κάποια Γραφὴ ἢ ἄνθρωπο [κάτι], διότι αὐτὸ δὲν εἶναι καθαρότητα τοῦ νοῦ οὔτε ἀποκάλυψι, ἀλλὰ ὅταν κανεὶς λάβῃ τὴν γνῶσι καὶ δὲν ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτό του, μέχρις ὅτου

μαρτυροῦντα τῇ αὐτομάτῳ γνώσει τοῦ ῥητοῦ τῆς Γραφῆς, ἢ τοῦ αἰσθητοῦ ἢ τοῦ νοητοῦ πράγματος. Κἂν ἴσως ἀντὶ τοῦ ἑνὸς σκοποῦ πολλοὺς εὑρίσκῃ, ἢ ἀκούσῃ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἢ τῶν Ἁγίων Πατέρων, μὴ ἀπιστήσῃ καὶ διαφωνίαν εἶναι τοῦτο δοκήσῃ· διότι εἰσί τινες τοῦ ἑνὸς πράγματος σκοποὶ πολλοί, οἷον τῆς ἐσθῆτος. Ἐὰν οὖν λέγῃ τις ὅτι θερμαίνει καὶ ἄλλος ὅτι κοσμεῖ καὶ ἕτερος πάλιν ὅτι σκέπει, καὶ οἱ τρεῖς ἀληθεύουσιν, ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἡ ἐσθὴς εἰς θέρμην, σκέπην τε καὶ κοσμιότητα· καὶ οἱ τρεῖς τοῦ θείου σκοποῦ περὶ τῆς ἐσθῆτος ἐπέτυχον· καὶ μάρτυρα ἔχουσι τὴν θείαν Γραφὴν καὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Εἰ δέ τις ἅρπαξ ἢ κλέπτης τυγχάνων ἐπὶ νοήμασιν, εἴποι, ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἡ ἐσθὴς πρὸς ἁρπαγὴν ἢ κλοπήν, πάντως ψεύδεται· οὔτε γὰρ ἡ Γραφή, οὔτε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ, ὅτι διὰ τοῦτο ἐγένετο· ἐπεὶ καὶ οἱ νόμοι κολάζουσι τὰ τοιαῦτα. [100.]

εὕρῃ τὴν θεία Γραφὴ ἢ κάποιον ἀπὸ τοὺς Ἁγίους νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν αὐτόματη [θεϊκὴ] γνῶσι, [ποὺ ἔλαβε], τοῦ ρητοῦ τῆς Γραφῆς, ἢ τοῦ αἰσθητοῦ ἢ τοῦ νοητοῦ πράγματος. Καὶ ἂν ἴσως ἀντὶ τοῦ ἑνὸς σκοποῦ εὑρίσκῃ πολλοὺς [ἄλλους], ἢ ἀκούσῃ ἀπὸ τὴν θεία Γραφὴ ἢ τοὺς ἁγίους Πατέρες, ἂς μὴν ἀπιστήσῃ καὶ νομίσῃ ὅτι αὐτὸ εἶναι διαφωνία· διότι μερικὲς [φορὲς] εἶναι πολλοὶ οἱ σκοποὶ ἑνὸς πράγματος, ὅπως [γιὰ παράδειγμα] τοῦ ἐνδύματος. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος λέγῃ, ὅτι [τὸ ἔνδυμα εἶναι] γιὰ νὰ θερμαίνῃ καὶ ἄλλος γιὰ νὰ στολίζῃ καὶ ἄλλος πάλι γιὰ νὰ καλύπτῃ [τὸ σῶμα], καὶ οἱ τρεῖς λέγουν τὴν ἀλήθεια· διότι τὸ ἔνδυμα εἶναι χρήσιμο γιὰ τὴν θέρμανσι καὶ γιὰ τὴν κάλυψι καὶ γιὰ τὸν στολισμό· καὶ οἱ τρεῖς ἐπέτυχαν [νὰ εὕρουν] τὸν θεῖο σκοπὸ γιὰ τὸ ἔνδυμα· καὶ ἔχουν τὴν μαρτυρία [τῆς ἀληθείας] ἀπὸ τὴν θεία Γραφὴ καὶ τὴν φύσι τῶν πραγμάτων. Ἐὰν ὅμως κάποιος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἅρπαγας ἢ κλέπτης, εἰπῇ μὲ τὸν νοῦ του, ὅτι τὸ ἔνδυμα χρησιμεύει γιὰ ἁρπαγὴ ἢ κλοπή, ὁπωσδήποτε ψεύδεται· διότι οὔτε ἡ Γραφὴ οὔτε ἡ φύσι τῶν πραγμάτων, μαρτυρεῖ, ὅτι γι᾽ αὐτὸ [τὸν λόγο τὸ ἔνδυμα] ἔγινε·

Ὡσαύτως καὶ περὶ παντὸς πράγματος αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ, ἢ λόγου τῆς θείας Γραφῆς γίνεται. Διότι οἱ Ἅγιοι οὔτε πάντα σκοπὸν Θεοῦ περὶ ἑκάστου πράγματος ἢ γραφικοῦ λόγου γινώσκουσιν, οὔτε πάλιν ἐφάπαξ πάντα τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν γινωσκόμενα γράφουσι· τὸ μέν, διότι ὁ Θεὸς ἀκατάληπτός ἐστι καὶ ἡ σοφία αὐτοῦ οὐκ ἔχει πλήρωμα, ὥστε Ἄγγελος ἢ ἄνθρωπος χωρῆσαι πάντα, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος περί τινος θεωρίας, ὅτι καὶ ἡμεῖς μὲν εἴπομεν περὶ τούτου ὅσα δεῖ εἰπεῖν ἄρτι, ὁ δὲ Θεός, σὺν τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἄλλα ἀκατανόητα γινώσκει· τὸ δὲ πάλιν, ὅτι οὐ συμφέρει, ἵνα αὐτοὶ οἱ Ἅγιοι λέγωσιν ὅσα γινώσκουσι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἵνα μὴ μηκύνηται ὁ λόγος καὶ γίνηται μισητὸς ἢ ἀκατανόητος ἐκ τῆς συγχύσεως, ἀλλ᾽ ἵνα μεμετρημένα τὰ λεγόμενα γίνωνται κατὰ τὸν Θεολόγον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ αὐ-

ἐπειδὴ καὶ οἱ νόμοι [τοῦ κράτους] τιμωροῦν αὐτὲς τὶς πράξεις.

100. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ κάθε αἰσθητὸ καὶ νοητὸ πρᾶγμα ἢ λόγο τῆς θείας Γραφῆς. Διότι οἱ Ἅγιοι, οὔτε γνωρίζουν τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ γιὰ κάθε πρᾶγμα ἢ Γραφικὸ λόγο, οὔτε πάλι διὰ μιᾶς γράφουν ὅλα ὅσα αὐτοὶ γνωρίζουν· τὸ μὲν [πρῶτο, ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἅγιοι δὲν τὰ γνωρίζουν ὅλα, συμβαίνει] διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἡ σοφία Του δὲν ἔχει ὅρια, ὥστε [νὰ μπορῇ] ὅλα νὰ τὰ χωρέσῃ ἕνας Ἄγγελος ἢ ἄνθρωπος, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[νζʹ] γιὰ κάποια θεωρία, ὅτι καὶ ἐμεῖς μὲν εἴπαμε γι᾽ αὐτὸ ὅσα πρέπει τώρα νὰ ποῦμε, ὁ Θεὸς ὅμως μαζὶ μὲ αὐτὰ ποὺ εἴπαμε, γνωρίζει καὶ ἄλλα, [τὰ ὁποῖα εἶναι] ἀκατανόητα [σ᾽ ἐμᾶς]. Τὸ δὲ [δεύτερο] πάλι, [τὸ ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἅγιοι δὲν τὰ ἀποκαλύπτουν ὅλα, συμβαίνει] διότι δὲν συμφέρει νὰ λέγουν οἱ Ἅγιοι [ὅλα] ὅσα γνωρίζουν, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, [δηλαδὴ τῆς ἀδυναμίας τους νὰ ἀποδεχθοῦν αὐτὴ τὴ γνῶσι] καὶ γιὰ νὰ μὴν μακραίνῃ ὁ λόγος καὶ γίνεται μισητὸς ἢ ἀκατανόητος ἀπὸ τὴν σύγχυσι, ἀλλὰ [καὶ] γιὰ νὰ εἶναι τὰ λεγόμενα με μέτρο,

τοῦ πράγματος ἄλλα λέγει καὶ αὔριον ἄλλα· καὶ οὐκ ἔστι διαφωνία τοῦτο, ἐὰν ἔχῃ γνῶσιν ἢ πεῖραν ὁ ἀκροατὴς τῶν λεγομένων. Καὶ πάλιν, ὁ μὲν ταῦτα λέγει, ὁ δὲ ἄλλα περὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου τῆς θείας Γραφῆς, διότι πολλάκις καὶ ταῦτα κἀκεῖνα ἡ χάρις ἡ θεία ἐδωρήσατο κατὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν καιρόν. Τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ζητούμενον, ἵνα κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν γίνηται τὸ γινόμενον ἢ λέγηται τὸ λεγόμενον, καὶ ὅπως μαρτυρίαν ἔχῃ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ἵνα μὴ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, ἀνάθεμα ἔστω, ἐὰν ἕτερον εὐαγγελίζηται, παρὰ τὸν θεῖον σκοπόν, κἂν Ἄγγελός ἐστιν[199], ἢ παρὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων· ὥς φασιν ὁ Μέγας Διονύσιος, Ἀντώνιος καὶ Ὁμολογητὴς Μάξιμος· διὰ τοῦτό φησιν ὁ Χρυσόστομος, οὐχ Ἑλλήνων παῖδες ἡμῖν παρέδωκαν ταῦτα, ἀλλ᾽ ἡ ἁγία Γραφή. [101.] Οὐ διαφωνία δέ ἐστι τὸ εἰπεῖν τὴν Γραφὴν περί τινος, ὅτι οὐκ

[ὅπως πρέπει] κατὰ τὸν Θεολόγο [Γρηγόριο][νη']. Γι᾽ αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος [Ἅγιος] γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ἄλλα λέγει σήμερα καὶ [ἄλλα] αὔριο· καὶ δὲν εἶναι διαφωνία αὐτό, ἐὰν ὁ ἀκροατὴς ἔχῃ γνῶσι ἢ πεῖρα τῶν λεγομένων. Καὶ πάλι ὁ μὲν ἕνας λέγει αὐτά, ὁ δὲ ἄλλος ἄλλα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τῆς θείας Γραφῆς, διότι πολλὲς φορὲς ἡ θεία Χάρι ἐδώρισε [καὶ] αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα, ἀνάλογα μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν περίστασι. Αὐτὸ μόνο εἶναι [ἐκεῖνο], τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται, νὰ γίνεται [δηλαδὴ] ἡ πρᾶξι ἢ νὰ λέγεται ὁ λόγος σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο σκοπὸ καὶ νὰ ἔχῃ τὴν μαρτυρία ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσῃ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο «ἂς εἶναι ἀνάθεμα», ἂν κηρύττῃ εὐαγγελικὰ λόγια διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν θεῖο σκοπὸ καὶ τὴν φύσι τῶν πραγμάτων, ἀκόμα κι ἂν εἶναι Ἄγγελος· ὅπως λέγουν ὁ Μέγας Διονύσιος, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ ὁμολογητὴς Μάξιμος· γι᾽ αὐτὸ λέγει ὁ Χρυσόστομος[νθ'], δὲν μᾶς τὰ παρέδωσαν αὐτὰ οἱ Ἕλληνες σοφοί, ἀλλὰ ἡ Ἁγία Γραφή.

101. Καὶ δὲν εἶναι διαφωνία τὸ νὰ πῇ ἡ Γραφὴ γιὰ κάποιον, ὅτι δὲν εἶδε τὴν Βαβυλῶνα κατὰ τὴν αἰχμαλωσία· καὶ ἀλλοῦ πάλι, ὅτι

εἶδε τὴν Βαβυλῶνα εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν· καὶ πάλιν ἀλλαχόθι, ὅτι ἔλαβον εἰς τὴν Βαβυλῶνα σὺν τοῖς λοιποῖς. Εὑρίσκει γάρ, νουνεχῶς ἀναγινώσκων, εἰς ἕτερον τόπον τῆς Γραφῆς περὶ τοῦ αὐτοῦ, ὅτι ἐτύφλωσαν αὐτὸν καὶ οὕτως ἔλαβον αἰχμάλωτον[200]*· καὶ λοιπὸν εἰσῆλθε μὲν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὡς εἶπεν ὁ εἷς περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἶδε ταύτην, ὡς εἶπεν ὁ ἄλλος. Καὶ πάλιν, τινὲς ἐξ ἀπειρίας λέγουσιν, ὅτι ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ οὐκ ἔστι Παύλου τοῦ Ἀποστόλου, οὐδὲ ὁ εἷς λόγος τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἐκ τῶν ἑτέρων αὐτοῦ λόγων. Ἀλλ᾽ ἐάν τις προσέχῃ ἐν τοῖς αὐτοῖς λόγοις, εὑρίσκει τὴν ἀλήθειαν· καὶ γὰρ οἱ Ἅγιοι εἰ μὲν φυσικόν ἐστι τὸ πρᾶγμα ἐκ τῆς διοράσεως, ἤγουν τῆς φυσικῆς γνώσεως, ἤτοι τῆς τῶν ὄντων θεωρίας, δηλονότι τῶν κτισμάτων τῆς ἐκ τῆς καθαρότητος τοῦ νοὸς γινομένης, καὶ μετ᾽ ἀκριβείας πάσης λέγουσι τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς Γραφὰς ἐρευνῶντες, ὥς φησιν*

τὸν συνέλαβαν [αἰχμάλωτο] στὴν Βαβυλῶνα μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διαβάζει προσεκτικά, εὑρίσκει σὲ ἄλλο μέρος τῆς Γραφῆς γι᾽ αὐτόν, ὅτι τὸν ἐτύφλωσαν κι ἔτσι τὸν συνέλαβαν αἰχμάλωτο· καὶ λοιπὸν πῆγε μὲν στὴν Βαβυλῶνα, ὅπως εἶπε ὁ ἕνας περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν τὴν εἶδε, ὅπως εἶπε ὁ ἄλλος[ξ΄]. Καὶ πάλι μερικοὶ ἀπὸ ἀπειρία λέγουν, ὅτι ἡ Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴ δὲν εἶναι [γνησία] τοῦ Ἀποστόλου Παῦλου[ξα΄], οὔτε ὁ ἕνας λόγος τοῦ Ἁγίου Διονυσίου [τοῦ Ἀρεοπαγίτου] εἶναι δικός του[ξβ΄], σὲ σχέσι μὲ τοὺς ἄλλους λόγους του. Ἀλλὰ ἂν κανεὶς προσέχῃ σ᾽ αὐτοὺς τοὺς λόγους, εὑρίσκει τὴν ἀλήθεια· διότι καὶ οἱ Ἅγιοι, ἂν μὲν πρόκειται γιὰ φυσικὸ πρᾶγμα, [τότε τὸ ἀντιλαμβάνονται] ἀπὸ τὴν διόρασι, δηλαδὴ τὴν φυσικὴ γνῶσι ἢ τὴν θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ, καὶ [ἔτσι] μὲ κάθε ἀκρίβεια λέγουν τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπειδὴ ἐρευνοῦν τὶς Γραφές, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος, [ὅπως] ἐκεῖνοι, ποὺ θέλουν νὰ ἀνακαλύψουν ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς γῆς τὸν χρυσὸ[ξγ΄] καὶ πῶς βρίσκουν

ὁ Χρυσόστομος, περὶ τῶν θελόντων εὑρεῖν ἐκ τῶν μετάλλων τῆς γῆς τὸ χρυσίον, καὶ πῶς τὰ λεπτότατα τῶν φλεβῶν ἐξευρίσκουσιν, ἵνα μὴ ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία πεσῆται[201], ὥς φησιν ὁ Κύριος· καὶ τὸ μὲν ἰῶτα τὸ δέκατόν ἐστι ψηφίον, ἡ δὲ κεραία ἐστὶν ἡ λεγομένη μακρά, ἧς χωρὶς οὐ δυνάμεθα γράφειν ὀρθῶς. [102.] Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ φύσιν πραγμάτων εἴρηται. Ὅταν δὲ ὑπὲρ φύσιν πρᾶγμα αἰσθητὸν ἢ νοητὸν γινόμενον καὶ ῥῆμα γραφικὸν διὰ τῆς προοράσεως καὶ ἀποκαλύψεως γινώσκουσιν, ἐὰν δίδωται αὐτοῖς γνῶσις περὶ τούτου ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· εἰ δ᾽ ἴσως οὐ δίδοται, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον ἀκατάληπτον μένει, οὐκ αἰσχύνονται λέγειν τὴν ἀλήθειαν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ἐν τῷ λέγειν, οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδε[202], κατὰ τὸν Ἀπόστολον· καὶ ὥς φησιν ὁ Σολομών, τρία ἀγνοῶ καὶ τὸ τέταρτον οὐκ ἐπίσταμαι[203]· καὶ ὁ Χρυ-

ἀκόμα καὶ τὶς πιὸ λεπτὲς ἀπὸ τὶς φλέβες, γιὰ νὰ μὴν πάῃ χαμένο οὔτε ἕνα «ἰῶτα» ἢ μία «κεραία»[ξδ'], ὅπως λέγει ὁ Κύριος· καὶ τὸ μὲν ἰῶτα εἶναι τὸ δέκατο [καὶ μικρότερο] ψηφίο [τῆς ἀλφαβήτου], ἡ δὲ κεραία εἶναι ἡ λεγομένη παῦλα[ξε'] [μικρότατο σημεῖο γραφῆς, στίξεως ἢ τονισμοῦ], χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μποροῦμε νὰ γράφωμε σωστά.

102. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔχουν λεχθῆ γιὰ τὰ φυσικὰ πράγματα. Ὅταν ὅμως τὸ πρᾶγμα εἶναι ὑπερφυσικό, αἰσθητὸ ἢ νοητὸ καὶ λόγος γραφικός, [τότε] τὸ γνωρίζουν [οἱ Ἅγιοι] μὲ τὴν προόρασι καὶ τὴν ἀποκάλυψι, ἐὰν [βεβαίως] τοὺς δίνεται ἡ γνῶσι γι᾽ αὐτὸ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἂν δὲ ἴσως δὲν τοὺς δίνεται [ἡ γνῶσι], ἀλλὰ παραμένει ἀκατανόητο γιὰ τὸ συμφέρον τους, δὲν αἰσθάνονται ἐντροπὴ νὰ λέγουν τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ ὁμολογοῦν τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία τους, μὲ τὸ νὰ λέγουν· «δὲν γνωρίζω, ὁ Θεὸς γνωρίζει», κατὰ τὸν Ἀπόστολο· καὶ ὅπως λέγει ὁ Σολομών· «τρία ἀγνοῶ καὶ τὸ τέταρτο δὲν τὸ γνωρίζω»[ξστ']. Καὶ ὅπως [εἶπε] πάλι ὁ Χρυσόστομος, «ἐγὼ δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ κι ἂν μὲ

σόστομος πάλιν, ἐγὼ οὐκ οἶδα, ἀλλὰ κἂν ἄπιστόν με καλέσωσιν οἱ αἱρετικοί, καλεσάτωσαν καὶ μωρόν. Καὶ ἁπλῶς, οὗτοι οἱ τὴν διπλῆν σοφίαν ἔχοντες, τὴν ἄνωθεν σοφίαν προετίμησαν· ἐχρήσαντο δὲ καὶ τῇ ἔξω παιδείᾳ σοφῶς ἐν μεμετρημένῳ σκοπῷ τῷ Ἀποστολικῷ στοιχοῦντες κανόνι, ἵνα μὴ εἰς τὰ ἄμετρα καυχήσωνται[204]*, ὡς οἱ Αἰγύπτιοι ἐκεῖνοι, οἱ χλευάζοντες τὸ πεζὸν τῆς λέξεως Βαρνάβα τοῦ Ἀποστόλου, ἀγνοοῦντες, ὅτι ῥήματα ζωῆς αἰωνίου*[205] *εἶχε τὸ κήρυγμα αὐτοῦ, ὥς φασι τὰ κλημέντια. [103.] Καὶ γὰρ πάσχομεν πολλοὶ τοῦτο, ὅταν ἀκούσωμεν τινὸς λαλοῦντος ἑτέραν λέξιν καὶ γελῶμεν, κἂν ἴσως σοφὸς τυγχάνῃ ἐκεῖνος εἰς τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ περὶ μυστηρίων φρικτῶν λέγει. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐξ ἀπειρίας γίνεται. Οἱ δὲ Πατέρες καὶ ἑκόντες ἔγραψαν ἁπλᾶ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς οὓς ἔγραφον· ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης,*

ἀποκαλέσουν οἱ αἱρετικοὶ ἄπιστο, ἂς μὲ ἀποκαλέσουν καὶ ἀνόητο». Καὶ γενικά, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν διπλῆ σοφία [τὴν οὐράνια καὶ τὴν ἐπίγεια], προτίμησαν τὴν οὐράνια σοφία· χρησιμοποίησαν ὅμως καὶ τὴν κοσμικὴ παιδεία σοφά, μὲ μέτρο καὶ γιὰ συγκεκριμένο σκοπό, ἀκολουθώντας τὸν ἀποστολικὸ κανόνα, γιὰ νὰ μὴν καυχηθοῦν γιὰ ἀνάρμοστα [πράγματα], ὅπως ἐκεῖνοι οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὁποῖοι ἐχλεύαζαν τὸν ἁπλοϊκὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα[ξζ΄], ἐπειδὴ ἀγνοοῦσαν, ὅτι τὸ κήρυγμά του περιεῖχε «λόγους ζωῆς αἰωνίου», ὅπως λέγουν τὰ Κλημέντια[ξη΄].

103. Καὶ πράγματι πολλοὶ τὸ παθαίνομε αὐτό, ὅταν ἀκούσωμε κάποιον νὰ ὁμιλῇ σὲ ἄλλη γλῶσσα καὶ γελοῦμε, ἀκόμα κι ἂν εἶναι σοφὸς ἐκεῖνος στὴ δική του γλῶσσα καὶ ὁμιλεῖ περὶ φρικτῶν μυστηρίων. Ἀλλὰ αὐτὸ γίνεται ἀπὸ ἔλλειψι πείρας. Οἱ Πατέρες ὅμως, μὲ τὴν θέλησί τους ἔγραψαν ἁπλᾶ, ἀνάλογα μὲ τὴν χρονικὴ περίοδο καὶ τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔγραφαν· ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης[ξθ΄], ἐγκωμιάζοντας

ἐγκωμιάζων τὸν Ἅγιον Ἐφραίμ, ὅτι, σοφὸς ὤν, ἔγραψεν ἁπλᾶ, καὶ ὅτι πολύπειρος ὢν εἰς τὰ δόγματα θαυμάσας ἔφη, πῶς ἐκόλλησεν ἐπιστημόνως τὰ χαρτία τῶν κατηραμένων βιβλίων τοῦ νηπιόφρονος ἐκείνου αἱρετικοῦ, καὶ πῶς ἐξ ὑπερηφανίας ἐκεῖνος μὴ δυνάμενος φέρειν τὴν αἰσχύνην ἐξέψυξεν. Ὑπὲρ φύσιν γάρ ἐστιν ἡ ἁγία ταπείνωσις καὶ οὐ δύναται ταύτην ἔχειν ὁ ἄπιστος, ἀλλὰ παρὰ φύσιν ἡγεῖται, ὥς φησιν ὁ Μέγας Διονύσιος περὶ τῶν τοιούτων πρὸς τὸν Ἅγιον Τιμόθεον γράφων· ὅτι τοῖς παλαιοῖς παρὰ φύσιν φαίνεται ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις· ἐμοὶ δὲ καὶ σοὶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, οὐ παρὰ φύσιν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ φύσιν ἐστί· καὶ τοῦτο, ὅσον πρὸς ἡμᾶς· πρὸς δὲ τὸν Θεὸν οὐδὲ ὑπὲρ φύσιν, ἀλλὰ φυσικῶς· τὸ γὰρ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, φύσις αὐτοῦ ἐστιν. [104.] Οἱ δὲ Πατέρες τὴν ταπείνωσιν μᾶλλον ἔργῳ καὶ λόγῳ φιλοῦσιν, ὡς ὁ γράψας τὸ Γεροντικόν, καίτοι γε Ἐπίσκοπος ὢν καὶ διὰ

τὸν ἅγιο Ἐφραίμ, ὅτι ἂν καὶ ἦταν σοφός, ἔγραψε ἁπλᾶ, [καὶ ἀκόμα] λέγει μὲ θαυμασμό, γιὰ τὸ πῶς, ἂν καὶ ἦταν πολύπειρος στὰ δόγματα, κόλλησε μὲ ἐπιδεξιότητα τὰ φύλλα τῶν καταραμένων βιβλίων, ἐκείνου τοῦ μωροῦ αἱρετικοῦ[4] καὶ πῶς ἐκεῖνος ἀπὸ ὑπερηφάνεια, μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρῃ τὴν ντροπὴ ἐξεψύχησε. Διότι ἡ ἁγία ταπείνωσι εἶναι ὑπὲρ φύσι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἔχῃ ὁ ἄπιστος, ἀλλὰ τὴν θεωρεῖ ὡς παρὰ φύσι, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος περὶ αὐτῶν, γράφοντας πρὸς τὸν ἅγιο Τιμόθεο[σ΄]· ὅτι στοὺς ἀρχαίους ἡ ἀνάστασι τῶν νεκρῶν φαίνεται [γεγονὸς] παρὰ φύσι· σὲ μένα ὅμως καὶ σὲ σένα καὶ κατ᾽ ἀλήθειαν δὲν εἶναι παρὰ φύσι, ἀλλὰ ὑπὲρ φύσι· καὶ αὐτὸ ὅσον ἀφορᾶ ἐμᾶς [τὴν δική μας ἀντίληψι]· ὅσον ὅμως ἀφορᾶ τὸν Θεό, δὲν εἶναι ὑπὲρ φύσι ἀλλὰ φυσικό· διότι ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι [ἰδίωμα] τῆς φύσεως[5] Αὐτοῦ.

104. Οἱ Πατέρες ὅμως ἀγαποῦν τὴν ταπείνωσι περισσότερο μὲ ἔργο καὶ λόγο, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἔγραψε τὸ Γεροντικό, [ὁ ὁποῖος] ἂν καὶ ἦταν Ἐπίσκοπος καὶ ἐξο-

Χριστὸν ἐξωρισμένος· φησὶ γάρ περὶ ῥάκους τινὸς παρθένου, ὅτι καὶ ἔλαβον αὐτὸ ἐγώ, ἵνα εὐλογηθῶ. Καὶ οἱ Ἅγιοι Πατέρες Δωρόθεος καὶ Κασσιανός, σοφοὶ ὄντες, ἔγραψαν ἁπλᾶ. Τοῦτο δὲ εἴρηται, ἵνα μή τις δοκῇ, ὅτι ἐξ ὑπερηφανίας ἔγραψάν τινες δεινά, ἢ πάλιν ἐξ ἀφελείας ἄλλοι ἁπλᾶ· ἀλλ᾽ ὅτι ὁ μὲν νοῦς τῶν ἀμφοτέρων εἷς ἐστι καὶ ἐξ ἑνὸς Ἁγίου Πνεύματος διδόμενος· ὁ δὲ σκοπὸς πρὸς ὠφέλειαν πάντων ἦν. Διότι εἰ ἔγραψαν ἁπλᾶ πάντες, οὐδεὶς τῶν δεινῶν ὠφελήθη ποτέ· εἰς οὐδὲν γὰρ ἡγεῖτο ταῦτα, διὰ τὸ πεζὸν τῆς λέξεως· ἀλλ᾽ οὐδὲ πάλιν τις τῶν ἁπλουστέρων ὠφελήθη, εἰ ἔγραψαν πάντες δεινά, ἐκ τοῦ μὴ νοεῖν τὴν δύναμιν τῶν λεγομένων. Καὶ ὁ μὲν ἔχων πεῖραν τῆς θεωρίας τῶν Γραφῶν, γινώσκει ὅτι ὁ νοῦς τοῦ ἁπλουστάτου ῥητοῦ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ καθ᾽ ὑπερβολὴν σοφωτάτου, εἷς ἐστι καὶ πρὸς τὸ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον βλέπει. Ὁ δὲ ταύτης

ρισμένος γιὰ τὴν [ἀγάπη] τοῦ Χριστοῦ, λέγει ὅμως γιὰ κάποιο φθαρμένο καὶ σχισμένο ροῦχο μιᾶς Παρθένου [Μοναχῆς], ὅτι «τὸ πῆρα κι ἐγὼ [αὐτὸ] γιὰ νὰ εὐλογηθῶ»[οα΄]. Καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες Δωρόθεος καὶ Κασσιανός, ἂν καὶ ἦταν σοφοί, ἔγραψαν ἁπλᾶ. Αὐτὸ δὲ λέγεται γιὰ νὰ μὴν νομίσῃ κανείς, ὅτι ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἔγραψαν μερικοὶ δυσκολονόητα, ἢ πάλι ἄλλοι [ἀντιθέτως] ἀπὸ ἀφέλεια [ἔγραψαν ἁπλᾶ]· ἀλλὰ ὅτι ἡ μὲν ἔννοια [τοῦ περιεχομένου] καὶ τῶν δύο εἶναι μία καὶ δίνεται ἀπὸ τὸ ἴδιο Ἅγιο Πνεῦμα· ὁ δὲ σκοπὸς ἦταν πρὸς ὠφέλεια ὅλων. Διότι ἂν ἔγραφαν ὅλοι ἁπλᾶ, κανεὶς ἀπὸ τοὺς λογίους δὲν θὰ ὠφελῆτο ποτέ· διότι θὰ τὰ θεωροῦσε ἀνάξια λόγου, ἐξ αἰτίας τῆς ἁπλότητας τοῦ λόγου· ἀλλὰ οὔτε πάλι κάποιος ἀπὸ τοὺς πιὸ ἁπλοὺς θὰ ὠφελῆτο, ἐὰν ὅλοι ἔγραφαν δυσκολονόητα, ἐπειδὴ δὲν θὰ κατανοοῦσε τὸ νόημα τῶν λόγων. Καὶ ἐκεῖνος μέν, ὁ ὁποῖος ἔχει πεῖρα τῆς θεωρίας τῶν Γραφῶν, γνωρίζει ὅτι τὸ νόημα τοῦ πιὸ ἁπλοῦ ρητοῦ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ πιὸ σοφοῦ εἶναι ἕνα [καὶ τὸ αὐτὸ] καὶ ἀποβλέπει στὸ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπο. Ἐκεῖνος ὅμως,

ἄμοιρος ὤν, σκανδαλίζεται πολλάκις, ἀγνοῶν ὅτι μεγάλως συνεργεῖ ἡ κάτω παιδεία, ὅταν ὄχημα γένηται τῆς ἄνωθεν σοφίας τοῦ Πνεύματος. Διότι ἡ μέν, νοήματα φωτεινά, ἡ δέ, δύναμιν λόγου δίδωσιν, ἐὰν ἔχῃ τὴν φρόνησιν σταθερὰν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην[ιβ'] *σύνοικον, δι' ἧς καὶ φοβεῖται τὴν ἀφροσύνην καὶ τὸ ὑπερφρονεῖν, καὶ φρονεῖ εἰς τὸ σωφρονεῖν*[206]*, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. [105.] Ὥσπερ τοίνυν τὸ ἀμήν, τὸ λεγόμενον εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀληθῶς*[207]*, σταθερός ἐστιν ὁ λόγος βεβαιῶν τὰ πρὸ αὐτοῦ λεγόμενα, οὕτω καὶ ἡ φρόνησις, σταθερὰ νόησίς ἐστι, δυναμένη φυλάττειν τὴν ἀλήθειαν. Τὸ γὰρ ἀμὴν δηλοῖ τὸ μόνιμον τῆς νέας χάριτος, διὸ καὶ εἰς μὲν τὴν παλαιὰν Διαθήκην οὐδ' ὅλως εὑρίσκεται, διότι τύπος ἦν, ἐν δὲ τῇ Νέᾳ χάριτι πανταχοῦ λέγεται διὰ τὸ μένειν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.*

ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει αὐτὴ [τὴν πεῖρα], πολλὲς φορὲς σκανδαλίζεται, ἀγνοώντας ὅτι ἡ κοσμικὴ παιδεία συνεργεῖ πολὺ [στὴν σωτηρία], ὅταν γίνεται ὄχημα τῆς ἐκ τῶν ἄνω [διδομένης ἐκ Θεοῦ] σοφίας τοῦ Πνεύματος. Διότι ἡ μὲν [ἐκ Θεοῦ σοφία] δίνει φωτεινὰ νοήματα, ἐνῶ ἡ [κοσμικὴ σοφία] δίνει τὴν δύναμι στὸ λόγο, ἂν κανεὶς ἔχῃ σταθερὴ τὴν φρόνησι καὶ συγκάτοικο τὴν ταπεινοφροσύνη, μὲ τὴν ὁποία καὶ φοβεῖται τὴν ἀφροσύνη καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη καὶ ἔχει «φρόνημα σωφροσύνης», κατὰ τὸν Ἀπόστολο.

105. Ὅπως λοιπὸν τὸ «Ἀμήν», τὸ ὁποῖο λέγεται στὸ κατὰ Λουκᾶν [Εὐαγγέλιο] καὶ [σημαίνει] «ἀληθῶς», εἶναι σταθερὸς λόγος, ὁ ὁποῖος ἐπιβεβαιώνει ὅσα ἐλέχθηκαν προηγουμένως, ἔτσι καὶ ἡ φρόνησι εἶναι σταθερή νόησι, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ διαφυλάσσῃ τὴν ἀλήθεια. Διότι τὸ «Ἀμὴν» δηλώνει τὴν μονιμότητα τῆς Νέας Χάριτος, γι' αὐτὸ καὶ εἰς μὲν τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία ἦταν προτύπωσι [τῆς Καινῆς], δὲν ἀναφέρεται καθόλου, ἐνῶ στὴν Νέα [Διαθήκη] τῆς Χάριτος λέγεται παντοῦ· διότι αὐτὴ μένει εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Ω τὸ μέγα νῦν καὶ εἰκοστὸς τέταρτος.
Λόγος ὁ παρὼν αἴσθησιν τῇ καρδίᾳ
Φέρει, ἵνα τις γινώσκῃ τὸ συμφέρον.
Νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

Ὠμέγα νὰ καὶ εἰκοστὸς τέταρτος λόγος,
Ποὺ μέσ᾽ τὴν καρδιὰ αἴσθησι ἀνεβάζει,
Πῶς τὸ συμφέρον καθένας νὰ γνωρίζῃ.
Τώρα λόγου τὴν ἀρχὴν εὐλόγησον, ὦ Πάτερ.

ΛΟΓΟΣ ΚΔ΄ [Ω, 24ος]

[106.] Ὢ πόσα δάκρυα ἤθελον ἔχειν, ὅταν ἐκ μέρους ἴδω ἐμαυτόν· ὅτι, ἂν μὴ ἁμαρτήσω, ἐξ ἀπονοίας ἐπαίρομαι· εἰ δὲ ἁμαρτήσω καὶ δυνηθῶ τοῦ ἰδεῖν, ἐξ ἀπορίας ἀθυμῶ καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἔρχομαι. Ἐὰν δὲ πρὸς τὴν ἐλπίδα καταφύγω, πάλιν ἡ ἀπόνοια ἔρχεται. Ἐὰν δὲ κλαύσω, εἰς οἴησίν μοι γίνεται, καὶ ἐὰν μὴ κλαύσω, πάλιν τὰ πάθη ἔρχονται. Ἡ ζωή μου, θάνατος καὶ ὁ θάνατος, χείρων διὰ τὸν φόβον τῆς κολάσεως· ἡ προσευχή μου, πειρασμός μοι γίνεται, καὶ ἡ ἀπροσεξία, ἀπώλεια· ὁ τιθεὶς γνῶσιν, προσέθηκεν ἄλγημα[208],

106. Ὢ πόσα δάκρυα ἔπρεπε νὰ ἔχω, ὅταν [ἔστω καὶ] λίγο κοιτάξω τὸν ἑαυτό μου· διότι, ἂν δὲν ἁμαρτήσω, ἀπὸ ἀλαζονεία ὑπερηφανεύομαι· ἂν ὅμως ἁμαρτήσω καὶ μπορέσω νὰ δῶ [τὴν ἁμαρτία μου], ἀπὸ τὴν ἔκπληξι καὶ ἀμηχανία πέφτω σὲ ἀθυμία καὶ φθάνω στὴν ἀπόγνωσι. Ἐὰν δὲ καταφύγω στὴν ἐλπίδα, πάλι ἔρχεται ἡ ἀλαζονεία. Ἐὰν δὲ κλάψω, [αὐτὸ] μοῦ φέρνει ὑπεροψία καὶ ἐὰν δὲν κλάψω, πάλι ἐπανέρχονται τὰ πάθη. Ἡ ζωή μου [εἶναι ἕνας] θάνατος καὶ [ἡ αἴσθησι αὐτὴ] τοῦ θανάτου, [εἶναι] χειρότερη ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τῆς κολάσεως. Ἡ προσευχή μοῦ γίνεται δοκιμασία καὶ ἡ ἀπροσεξία ἀπώλεια· «ἐκεῖνος ποὺ προσθέτει

φησὶν ὁ Σολομών. Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι καὶ ἀγνοῶ τι ποιῆσαι· εἰ δὲ ἴσως γινώσκω, καὶ οὐ ποιῶ, πρὸς κατάκρισίν μοι ἡ γνῶσις· οἴμοι· τί αἱρήσομαι! [107.] Πάντα μοι ἐξ ἀγνωσίας ἐναντία φαίνονται καὶ οὐ δύναμαι ἰσάζειν τι τῶν τοιούτων. Οὐχ εὑρίσκω δὲ τὴν κεκρυμμένην ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς, διότι οὐκ ἔχω ὑπομονήν· ἀλλὰ φεύγων ἐκ τῆς ἡσυχίας διὰ τοὺς λογισμούς, εὑρίσκω ἔξω τὰ πάθη ἐν τῷ πειρασμῷ διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀσιτίαν εἰ θελήσω ἔχειν καὶ ἀγρυπνίαν, εὑρίσκω τὴν οἴησιν καὶ τὴν ἀτονίαν ἐμπόδιον· ἐσθίω καὶ ὑπνώττω ἀφειδῶς, εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἔρχομαι ἄκων. Ἐκ πάντων συστέλλομαι καὶ φεύγω διὰ τὸν φόβον τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἡ ἀκηδία πάλιν καταλύει με, καίτοι γε ὁρῶν πολλοὺς ἐκ τῶν τοιούτων πολέμων καὶ πειρασμῶν στεφάνους λαμβάνοντας, διότι ἔχουσι πίστιν βεβαίαν, δι᾽ ἧς τὸν θεῖον φόβον ἔλαβον καὶ διὰ τοῦ φόβου τῶν λοιπῶν ἀρετῶν ἐπέτυ-

γνῶσι προσθέτει πόνο», λέγει ὁ Σολομών. Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι καὶ δὲν ξέρω τί νὰ κάνω· ἂν δὲ ἴσως γνωρίζω καὶ δὲν τὸ κάνω, ἡ γνῶσι [ἀποβαίνει] σὲ καταδίκη μου· ἀλλοίμονο, τί νὰ ἐπιλέξω! 107. Ὅλα ἀπὸ τὴν ἀγνωσία μοῦ φαίνονται ἐνάντια καὶ δὲν μπορῶ κανένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ τὸ εὐθυγραμμίσω [μὲ τὸ ἄλλο]. Δὲν διακρίνω τὴν κρυμμένη ἀρετὴ καὶ τὴν σοφία, [ποὺ ἀποκομίζει κανεὶς ἀπὸ τὴ σωστὴ στάση του] στοὺς πειρασμούς, διότι δὲν ἔχω τὴν ὑπομονή· ἀλλὰ φεύγοντας ἀπὸ τὴν ἡσυχία, ἐξ αἰτίας τῶν λογισμῶν [ποὺ μὲ πνίγουν], βρίσκω ἔξω [ἀπὸ τὴν ἡσυχία μου] τὰ πάθη, [τὰ ὁποῖα προκαλεῖ] ὁ πειρασμός, μέσῳ τῶν αἰσθήσεων. Ἂν θελήσω νὰ ἀσκήσω νηστεία καὶ ἀγρυπνία, βρίσκω ἐμπόδιο τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν ἀτονία [τοῦ σώματος]· [ἐὰν] τρώγω καὶ κοιμᾶμαι χωρὶς μέτρο, ἔρχομαι στὴν ἁμαρτία, χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Ἀπὸ ὅλα περιορίζομαι καὶ ἀπομακρύνομαι, ἀπὸ φόβο γιὰ τὴν ἁμαρτία, καὶ πάλι ἡ ἀκηδία μὲ παραλύει, ἂν καὶ βλέπω πολλοὺς νὰ λαμβάνουν στεφάνους ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς πολέμους καὶ πειρασμούς, διότι ἔχουν σταθερὴ πίστι, μὲ τὴν ὁποία ἀπέκτησαν τὸν θεῖο φόβο καὶ μὲ

χον τῆς ἐργασίας. Εἰ γὰρ εἶχον κἀγὼ τὴν πίστιν ὡς ἐκεῖνοι, εὗρον ἂν τὸν φόβον, δι᾽ οὗ τὴν εὐσέβειαν, κατὰ τὸν Προφήτην, καὶ τὴν γνῶσιν ἔλαβον, ἐξ ἧς ἡ ἰσχὺς καὶ βουλή, ἡ σύνεσις καὶ ἡ σοφία[209] *τοῦ Πνεύματος γίνονται τοῖς παραμένουσι τῷ Θεῷ ἐν ἀμεριμνίᾳ καὶ σχολῇ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μεθ᾽ ὑπομονῆς, δι᾽ ἧς πάντα τά τε ἄνω καὶ κάτω ἴσα γίνονται. [108.] Ὅταν γὰρ ἓν πάθος εἰς ἀρετὴν μετασχηματίζηται, ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα κατάδηλον ποιεῖν πέφυκεν. Ὅταν δὲ πάλιν ἡ ἀρετὴ πρὸς πάθος ἐκκλίνῃ, ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα χωρίζειν εἴωθεν διὰ τῆς ὑπομονῆς. Εἰ μὴ γὰρ αὕτη ἐκ πίστεως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ, οὐδ᾽ ὅλως ἀρετὴν δύναται ἔχειν. Ἐν τῇ ὑπομονῇ ἡμῶν [recte: ὑμῶν] κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν*[210]*, φησὶν ὁ Κύριος, ὁ κτίσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων*[211]*, ὥς φησιν ὁ ψαλμῳδός· κἀκ τούτου δῆλον ὅτι κατὰ μόνας κτίζεται ἡ καρδία, ἤγουν ὁ νοῦς, διὰ τῆς ὑπομονῆς τῶν*

τὸν φόβο ἐπέτυχαν τὴν ἐργασία τῶν ὑπολοίπων ἀρετῶν. Διότι ἂν εἶχα καὶ ἐγὼ τὴν πίστι, ὅπως ἐκεῖνοι, θὰ ἀποκτοῦσα [καὶ ἐγὼ] τὸν φόβο, μὲ τὸν ὁποῖο ἔλαβαν τὴν εὐσέβεια καὶ τὴν γνῶσι, κατὰ τὸν Προφήτη [Ἡσαΐα], ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται «ἡ δύναμι καὶ ἡ βούλησι, ἡ σύνεσι καὶ ἡ σοφία τοῦ Πνεύματος», σ᾽ ὅσους παραμένουν κοντὰ στὸ Θεὸ μὲ ἀμεριμνησία καὶ σπουδὴ στὶς θεῖες Γραφὲς μὲ τὴν ὑπομονή, διὰ τῆς ὁποίας ὅλα ἐξομοιώνονται καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια.

108. Διότι ὅταν ἕνα πάθος ἐμφανίζεται μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀρετῆς, ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα τὸ καθιστοῦν φανερό. Ὅταν δὲ πάλι ἡ ἀρετὴ παρεκκλίνῃ σὲ πάθος, ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα συνήθως [τὴν] ξεχωρίζουν [ἀπὸ αὐτὸ] μὲ τὴν ὑπομονή. Βεβαίως, ἂν αὐτὴ [δηλαδὴ ἡ ὑπομονὴ] δὲν γεννιέται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν πίστι, δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ ἔχῃ ἀρετή. «Μὲ τὴν ὑπομονή σας θὰ σώσετε τὶς ψυχές σας», λέγει ὁ Κύριος· «ὁ Ὁποῖος ἔπλασε κατὰ μόνας τὶς καρδίες τῶν ἀνθρώπων», ὅπως λέγει ὁ Ψαλμωδός· καὶ ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι μόνη της κτίζεται ἡ καρδία, δηλαδὴ ὁ νοῦς, μὲ τὴν ὑπομονὴ τῶν ἐπερχομένων

ἐπερχομένων. Ὁ γὰρ πιστεύων ὅτι ἔχει ἄλλον τινὰ ἀοράτως κυβερνῶντα αὐτοῦ τὴν ζωήν, πότε πείθεται τῷ ἰδίῳ λογισμῷ λέγοντι, τοῦτο θέλω ἢ τοῦτο οὐ θέλω; τοῦτο καλὸν ἢ τοῦτο κακόν; Εἰ μὲν ἔχει τινὰ κυβερνήτην αἰσθητόν, ὀφείλει ἐρωτᾶν εἰς πᾶν πρᾶγμα καὶ διὰ τῶν ὠτίων δέχεσθαι τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἔργῳ πληροῦν τὰ λεγόμενα. Εἰδὲ οὐκ ἔχει τινά, ἔχει κατὰ τὸν Εὐχαΐτην, τὸν Χριστόν· καὶ διὰ μὲν προσευχῆς ἀπὸ καρδίας, ἐρωτᾶν αὐτόν, ἐκ πίστεως δὲ ἐλπίζει τὴν ἀπόκρισιν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἵνα μὴ ὁ σατανᾶς, μὴ δυνάμενος ἔργῳ ποιεῖν, ἀποκρίνηται τῷ λόγῳ σχηματίζων ἑαυτὸν κυβερνήτην εἶναι, καὶ πρὸς ἀπώλειαν τοὺς μὴ ὑπομονὴν ἔχοντας ἕλκῃ. Σπουδάζουσι γὰρ ἐξ ἀγνωσίας λαβεῖν, ἅπερ οὐδέποτε δίδοται αὐτοῖς, ὅτι ἡμέρα μία ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία[212]. [109.] Ὁ δὲ ἔχων ἐξ ὑπομονῆς πεῖραν τῶν τοῦ

[θλίψεων]. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ πιστεύει ὅτι ἔχει κάποιον ἄλλο, ὁ ὁποῖος ἀοράτως κυβερνᾶ τὴ ζωή του, πότε πείθεται στὸ δικό του λογισμό, ποὺ τοῦ λέγει αὐτὸ θέλω ἢ αὐτὸ δὲν θέλω; Αὐτὸ [εἶναι] καλό, ἢ αὐτὸ [εἶναι] κακό; Ἐὰν μὲν ἔχῃ κάποιον κυβερνήτη αἰσθητὸ [δηλαδὴ ἄνθρωπο], ὀφείλει νὰ τὸν ἐρωτᾷ γιὰ κάθε ζήτημα καὶ μὲ τὰ αὐτιά του νὰ δέχεται τὴν ἀπάντησι καὶ νὰ ἐκπληρώνῃ μὲ ἔργο τὰ λεγόμενα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἔχῃ κανένα, ἔχει κατὰ τὸν Εὐχαΐτη, [ἐννοεῖ τὸν Ἰωάννη Ἐπίσκοπο Εὐχαΐτων[οβ΄]], τὸν Χριστό· καὶ διὰ μὲν τῆς προσευχῆς μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά του, νὰ ἐρωτᾷ Αὐτόν, μὲ τὴν πίστι δὲ νὰ ἐλπίζῃ, [ὅτι θὰ πάρῃ] τὴν ἀπάντησι μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο, ὥστε ὁ σατανᾶς, ὁ ὁποῖος [ὡς ἀσώματος] δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ [κάτι] μὲ ἔργο, νὰ μὴ [τοῦ] δίνῃ ἀπάντησι μὲ λόγο, ὑποκρινόμενος ὅτι εἶναι κυβερνήτης, καὶ παρασύρῃ στὴν ἀπώλεια αὐτούς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν ὑπομονή. Διότι [αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι] σπεύδουν ἀπὸ ἄγνοια νὰ λάβουν ὅσα ποτὲ δὲν τοὺς δίνονται, διότι «μία ἡμέρα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Κυρίου, [εἶναι] σὰν χίλια ἔτη καὶ χίλια ἔτη, [εἶναι] σὰν μία ἡμέρα». 109. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἀπὸ

ἐχθροῦ μηχανημάτων, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ποιεῖ, πυκτεύει καὶ τρέχει ἐν ὑπομονῇ, ἵνα καταλάβῃ[213]*, καὶ δυνηθῇ εἰπεῖν, οὐ γὰρ τὰ νοήματα αὐτοῦ ἀγνοοῦμεν*[214]*, τοῦτ᾽ ἔστι τὰ ἀφανῆ αὐτοῦ μηχανήματα, τὰ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα. Καὶ γάρ φησι, σχηματίζεται εἰς Ἄγγελον φωτός, καὶ οὐ θαῦμα*[215]*· ἐπεὶ καὶ οἱ φαινόμενοι ἐξ αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ λογισμοί, φαίνονται ὡς δικαιοσύνης λογισμοὶ τοῖς ἀπείροις. Διὰ τοῦτο καλὸν τὸ οὐκ οἶδα· ἵνα μήτε τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου λεγομένοις ἀπιστῇ, μήτε τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατὰ πανουργίαν γινομένοις πιστεύῃ, ἀλλὰ φύγῃ διὰ τῆς ὑπομονῆς τοὺς ἀμφοτέρους κρημνοὺς καὶ προσδοκήσῃ ἔργῳ γενέσθαι ἡ ἀπόκρισις διὰ πολλῶν ἐτῶν ἀκουσίως, αὐτοῦ μὴ εἰδότος, ὡς εἶπέ τις περὶ τῆς θεωρίας τῶν ὄντων, ἤγουν τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, μέχρις ἂν φθάσῃ εἰς λιμένα τινά, ἤτοι ἔμπρακτον γνῶσιν. Καὶ ὅταν ἴδῃ αὐτὴν μέ-*

τὴν ὑπομονὴ [ἀπέκτησε] πεῖρα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τεχνάσματα τοῦ ἐχθροῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, «ἐνεργεῖ, πυγμαχεῖ καὶ τρέχει μὲ ὑπομονή, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ», καὶ νὰ μπορέσῃ νὰ πῇ, ὅτι δὲν ἀγνοοῦμε τὶς ἐπινοήσεις τοῦ σατανᾶ», δηλαδὴ τὰ ἀφανῆ του τεχνάσματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄγνωστα στοὺς πολλούς. Καὶ πράγματι λέγει [ὁ Ἀπόστολος, πὼς ὁ ἐχθρὸς] «μετασχηματίζεται σὲ φωτεινό Ἄγγελο» καὶ δὲν [εἶναι] παράξενο· ἐπειδὴ καὶ οἱ λογισμοί, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται ἀπὸ αὐτὸν στὴν καρδία, φαίνονται ὡς λογισμοὶ δικαιοσύνης στοὺς ἀπείρους. Γι᾽ αὐτὸ [εἶναι πάντα] καλὸ τὸ «δὲν ξέρω»· ὥστε οὔτε στὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Ἄγγελο νὰ ἀπιστῇ, οὔτε νὰ πιστεύῃ σὲ ὅσα γίνονται ἀπὸ τὴν πανουργία τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπομονὴ νὰ ἀποφύγῃ καὶ τοὺς δύο γκρεμούς, καὶ νὰ προσδοκᾷ νὰ τοῦ δοθῇ ἡ ἀπάντησι στὴν πρᾶξι, [ἴσως καὶ] ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ, ὅπως εἶπε κάποιος περὶ τῆς θεωρίας τῶν ὄντων, [τὴν ὁποία ἔλαβε χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώξῃ καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ], δηλαδὴ τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, μέχρις ὅτου φθάσῃ σὲ κάποιο λιμάνι, δηλαδὴ

νουσαν πολλὰ ἔτη, τότε μάθῃ, ὅτι ὄντως εἰσηκούσθη καὶ ἀπόκρισιν ἔλαβεν ἀοράτως· οἷον εὔχεταί τις περὶ νίκης τῶν πολεμούτων, καὶ λόγον μὲν οὐκ ἀκούει ἢ σχῆμα πλάνης οὐ βλέπει· ἀλλὰ κἂν ἴσως γένηται τοῦτο καθ' ὕπνους ἢ αἰσθητῶς, οὐδ' ὅλως πιστεύει. Μετὰ δὲ χρόνους τινὰς βλέπει τὸν πόλεμον ἐκεῖνον νικώμενον ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ νοήματά τινα ἕλκοντα τὸν νοῦν εἰς ταπείνωσιν καὶ γνῶσιν τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ οὐδ' οὕτω πιστεύει, ἀλλ' ἀναμένων πολλὰ ἔτη, φοβούμενος μήπως καὶ τοῦτο κλοπῆς ἐστι, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος περὶ τῶν Ἀποστόλων· ὅτι διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς αὐτοὺς τὰ θλιβερὰ ἐκεῖνα καὶ ἐπήγαγεν, ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται[216], ἵνα μηδέποτε ἀμεριμνῶσιν ἀλλ' ἀγωνίζωνται ἐκ τοῦ φόβου. [110.] Καὶ γὰρ οὐκ ὠφελεῖταί τις ἐκ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, κἂν εἰς τὸν οὐρανὸν πολιτεύηται, ἐὰν ἔχῃ τὴν ἀπόνοιαν, δι' ἧς ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ

στὴν ἔμπρακτη γνῶσι. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἰδῇ, ὅτι παραμένει [σταθερὴ] γιὰ πολλὰ χρόνια, τότε θὰ μάθῃ, ὅτι πράγματι εἰσακούσθηκε [ἡ προσευχή του] καὶ ἔλαβε ἀοράτως τὴν ἀπάντησι· γιὰ παράδειγμα, προσεύχεται κάποιος γιὰ νὰ νικήσῃ [τὰ πάθη], ποὺ τὸν πολεμοῦν καὶ δὲν ἀκούει μὲν [κανένα] λόγο, οὔτε βλέπει σχῆμα παραπλανητικό· ἀλλὰ κι ἂν ἴσως γίνῃ αὐτὸ στὸν ὕπνο του ἢ αἰσθητά, δὲν τὸ πιστεύει καθόλου. Ὕστερα ὅμως ἀπὸ κάποια χρόνια βλέπει τὸν πόλεμο ἐκεῖνο νὰ τελειώνῃ νικηφόρα ἀπὸ τὴν [Θεία] Χάρι καὶ [νὰ δέχεται] κάποια νοήματα, τὰ ὁποῖα ἕλκουν τὸν νοῦ στὴν ταπείνωσι καὶ στὴν ἐπίγνωσι τῆς δικῆς του ἀδυναμίας, [ὅμως] οὔτε καὶ ἔτσι πιστεύει, ἀλλὰ περιμένει γιὰ πολλὰ χρόνια, ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπάτη, ὅπως λέγει ὁ Χρυσόστομος[ογ'] γιὰ τοὺς Ἀποστόλους· διότι, γι' αὐτὸ εἶπε ὁ Κύριος πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖνα τὰ θλιβερὰ καὶ ἐπρόσθεσε: «ὅποιος ὑπομείνῃ ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθῇ», γιὰ νὰ μὴν μένουν ποτὲ ἀμέριμνοι, ἀλλὰ νὰ ἀγωνίζωνται λόγῳ τοῦ φόβου [τῆς πτώσεως].

110. Καὶ πράγματι, δὲν ὠφελεῖται κανεὶς ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀρετές, ἀκόμη κι ἂν ἡ πολιτεία του εἶναι

καὶ ἄλλοι πλεῖστοι πεπτώκασι. Διὸ οὐδέποτε ὀφείλει τις ἀποβαλέσθαι τὸν φόβον, μέχρις ἂν εἰς τὸν λιμένα τῆς τελείας ἀγάπης[217] φθάσῃ καὶ γένηται ἔξω τοῦ Κόσμου καὶ τοῦ σώματος. Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἀφίησι τὸν φόβον ἑκουσίως, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς μεγάλης πίστεως, τῆς ποιούσης τὸν νοῦν ἀφρόντιστον περὶ ζωῆς καὶ θανάτου τοῦ σώματος, εἰς τὸν ἁγνὸν φόβον[218] τῆς ἀγάπης ἔρχεται. Περὶ οὗ φησιν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς τελείους, ὅτι μὴ φοβοῦ τὸν Θεὸν ὡς τύραννον, ἀλλὰ φοβοῦ ἐκ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἵνα μὴ διὰ τὸ ἁμαρτάνειν μόνον φοβεῖσθαι[ογ΄], ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀγαπᾶσθαι καὶ μὴ ἀγαπᾶν, καὶ εὐεργετεῖσθαι ἀναξίως· ὅπως διὰ τοῦ φόβου τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἕλκῃ τὴν ψυχὴν εἰς τὸ ἀγαπᾶν καὶ γένηται ἄξιος τῶν γινομένων καὶ γενησομένων εἰς αὐτὸν εὐεργεσιῶν, διὰ τῆς πρὸς τὸν εὐεργέτην εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ, κἀκ τοῦ ἁγνοῦ φόβου τῆς ἀγάπης εἰς τὴν

οὐράνια, ἐὰν ἔχῃ τὴν ἀλαζονεία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔπεσαν ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ πάρα πολλοὶ ἄλλοι. Γι᾽ αὐτὸ ποτὲ δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἀποβάλλῃ τὸν φόβο, ἕως ὅτου φθάσῃ στὸ λιμάνι τῆς τελείας ἀγάπης καὶ ἀποξενωθῇ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὴν σάρκα. Αὐτὸς λοιπὸν [ὁ ἄνθρωπος] δὲν ἐγκαταλείπει θεληματικὰ τὸν φόβο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη του πίστι, ἡ ὁποία κάνει τὸν νοῦ ἀμέριμνο γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὸν θάνατο τοῦ σώματος, φθάνει στὸν «ἁγνὸ φόβο» τῆς ἀγάπης. Γιὰ αὐτὸν [τὸν φόβο], λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος[οδ΄], πρὸς τοὺς τελείους, ὅτι μὴν φοβᾶσαι τὸν Θεὸ σὰν τύραννο, ἀλλὰ νὰ Τὸν φοβᾶσαι γιὰ τὴν ἀγάπη Αὐτοῦ, γιὰ νὰ μὴν Τὸν φοβᾶσαι μόνο ἐπειδὴ ἁμαρτάνεις, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι [Αὐτὸς] σὲ ἀγαπᾶ, ἐνῶ ἐσὺ δὲν Τὸν ἀγαπᾶς καὶ [διότι] εὐεργετεῖσαι, χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζῃς· ὥστε μὲ τὸν φόβο [τῆς ἀπώλειας] αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, παρακινεῖ τὴν ψυχή του στὸ νὰ ἀγαπᾷ [τὸν Θεὸ] καὶ γίνεται ἄξιος τῶν εὐεργεσιῶν, οἱ ὁποῖες γίνονται καὶ θὰ γίνουν σ᾽ αὐτόν, διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης του πρὸς τὸν Εὐεργέτη του καὶ [ἔτσι] ἀπὸ τὸν ἁγνὸ φόβο τῆς ἀγάπης φθάνει στὴν ὑπερφυσικὴ ταπείνωσι.

ὑπὲρ φύσιν ταπείνωσιν ἔρχεται. [111.] Διότι ὅσον ἂν πάσχῃ καλὸν ὁ τοιοῦτος καὶ ὅσα ὑπομένῃ δεινά, οὐδ' ὅλως δοκεῖ ὅτι ἐξ ἰδίας ἰσχύος ἢ συνέσεως ἔχει τὸ ὑπομένειν ἢ τὸ καλῶς ἔχειν ψυχικῶς ἢ σωματικῶς, ἀλλ' ἐκ ταπεινοφροσύνης τὴν διάκρισιν ἔλαβε, δι' ἧς καὶ γινώσκει ὅτι κτίσμα Θεοῦ ἐστι καὶ ὅτι οὔτε ἀγαθὸν δύναται ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, οὔτε φυλάττειν τοῦτο γινόμενον ὑπὸ τῆς χάριτος· καὶ οὔτε ἀναιρεῖν πειρασμόν, οὐθ' ὑπομένειν ἐξ ἰδίας ἀνδρείας ἢ φρονήσεως. Καὶ ἐκ τῆς διακρίσεως ἔρχεται εἰς μερικὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἄρχεται βλέπειν κατὰ νοῦν πάντα τὰ ὄντα, καὶ τοὺς λόγους τούτων ἀγνοῶν, ποθεῖ τὸν διδάσκαλον, καὶ μὴ εὑρίσκων τοῦτον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀθεώρητον, μήτε πάλιν δεχόμενός τινα ἐν σχήματι, ὡς μαθὼν τοῦτο ἐκ τῆς διακρίσεως, ἢ κἂν ἀμάρτυρον νόημα, μένει ἀπορῶν, κἀκ τούτου πάντα τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ καὶ διδασκόμενα εἰς

111. Διότι ὅσο κι ἂν εὐεργετῆται αὐτὸς [ὁ ἄνθρωπος] καὶ ὅσες θλίψεις κι ἂν ὑποφέρῃ, δὲν θεωρεῖ καθόλου, ὅτι ἀπὸ δική του δύναμι ἢ σύνεσι ἔχει τὴν ὑπομονή, ἢ τὴν καλὴ ψυχικὴ καὶ σωματικὴ [κατάστασι], ἀλλὰ ὅτι ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη ἔλαβε τὴν διάκρισι, μὲ τὴν ὁποία γνωρίζει ὅτι εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι οὔτε κανένα ἀγαθὸ μπορεῖ νὰ κάνῃ μόνος του, οὔτε νὰ τὸ διαφυλάσσῃ, ὅταν αὐτὸ προέλθῃ ἀπὸ τὴν Χάρι· καὶ οὔτε [θεωρεῖ] ὅτι νικᾷ τὸν πειρασμό, οὔτε ὅτι τὸν ὑπομένει ἀπὸ τὴν δική του ἀνδρεία ἢ φρόνησι. Καὶ ἀπὸ τὴν διάκρισι φθάνει σὲ μερικὴ γνῶσι τῶν πραγμάτων καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπῃ μὲ τὸν νοῦ του ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἀγνοώντας τοὺς λόγους αὐτῶν, ποθεῖ τὸν Διδάσκαλο. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκει Αὐτόν, διότι εἶναι ἀθέατος, οὔτε πάλι ἀποδέχεται, ὅπως τὸ ἐδιδάχθηκε αὐτὸ ἀπὸ τὴν διάκρισι, κάποιον ἐμφανιζόμενο μὲ τὸ σχῆμα [τοῦ Διδασκάλου], ἢ τυχὸν κάποιο νόημα, τὸ ὁποῖο [ὅμως] δὲν ἔχει τὴν μαρτυρία [τῶν Γραφῶν], παραμένει στὴν ἀπορία, καὶ γι' αὐτό, ὅλα ὅσα κάνει καὶ διδάσκει, δὲν τὰ ὑπολογίζει γιὰ τίποτα, ἀφοῦ βλέπει πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τόσο μεγάλο πλῆθος ἀν-

οὐδὲν λογίζεται, θεωρῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ τοσοῦτον πλῆθος τῶν πεπτωκότων ἀνθρώπων, μετὰ πολλῶν ἱδρώτων καὶ γνώσεων, ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῶν καθεξῆς· καὶ πῶς ἀκούει καὶ οὐ συνίησί τι τῶν ἐν ταῖς Θείαις Γραφαῖς λεγομένων, ἄρχεται δακρύειν ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης, ἤγουν τοῦ γινώσκειν, ὅτι ὄντως οὐ γινώσκει ὡς δεῖ· καὶ θαῦμα ὄντως, πῶς ὁ δοκῶν εἰδέναι οὐδέπω οὐδὲν οἶδεν[219]*· καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ*[220]*, φησὶν ὁ Κύριος· διὰ τὸ δοκεῖν καὶ μὴ ἔχειν, δηλαδή· καὶ οὗτος ὁ δοκῶν ἄφρων εἶναι καὶ ἀσύνετος, ἀσθενής τε καὶ ἄγνωστος καὶ διὰ τοῦτο θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται ἐκ τοῦ δοκεῖν λαμβάνειν καὶ ἅπερ οὐκ ἔχει διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης. [112.] Ἡ γὰρ ταπείνωσις γεννᾶται μὲν ἐκ πολλῶν ἀρετῶν, γεννᾷ δὲ αὕτη τὰ τελεώτερα. Ὡσαύτως καὶ ἡ γνῶσις καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ ἀγάπη, διότι ἀείποτε δέχονται αὔξησιν αἱ ἀρεταὶ αὗται·*

θρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν φθάσει στὴν πτῶσι μετὰ ἀπὸ πολλοὺς ἱδρῶτες καὶ γνώσεις, ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ ἔπειτα[οε΄]. Καὶ καθὼς ἀκούει καὶ δὲν κατανοεῖ κάτι ἀπὸ τὰ λεγόμενα στὶς θεῖες Γραφές, ἀρχίζει νὰ [κατανύσσεται καὶ νὰ] δακρύζῃ ἀπὸ τὴν γνῶσι αὐτή, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὅτι γνωρίζει, ὅτι πράγματι δὲν γνωρίζει, ὅπως πρέπει· καὶ [εἶναι] ἀληθινὰ θαυμαστό, πῶς ἐκεῖνος, «ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι γνωρίζει κάτι, ποτὲ δὲν ἐγνώρισε τίποτε»· «καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο νομίζει ὅτι ἔχει, θὰ τοῦ ἀφαιρεθῇ», ὅπως λέει ὁ Κύριος, ἐπειδὴ δηλαδὴ νομίζει ὅτι ἔχει καὶ [στὴν πραγματικότητα] δὲν ἔχει· καὶ [ἀντιθέτως ὁ προηγούμενος εἶναι] αὐτὸς ποὺ νομίζει ὅτι εἶναι ἄφρων καὶ ἀσύνετος καὶ ἀδύναμος καὶ χωρὶς γνῶσι καὶ γι᾽ αὐτὸ θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται, διότι θεωρεῖ ὅτι λαμβάνει καὶ ὅσα δὲν ἔχει, μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη του.

112. Διότι ἡ ταπείνωσι γεννιέται μὲν ἀπὸ πολλὲς ἀρετές, αὐτὴ ὅμως [εἶναι ἐκείνη ποὺ] γεννᾶ τὰ τελειότερα. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ γνῶσι καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἀγάπη, διότι πάντοτε ἐπιδέχονται αὔξησι οἱ ἀρετὲς αὐτές. Γιὰ παράδειγμα, ταπεινώνεται κανεὶς καὶ θρη-

οἷον ταπεινοῦταί τις ὡς ἁμαρτωλὸς καὶ θρηνεῖ, κἀκ τούτου ἐγκρατεύεται καὶ ὑπομένει κατὰ ἑκουσίως καὶ ἀκουσίως γινομένας θλίψεις, ἔκ τε τῶν δαιμόνων διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων πρὸς δοκιμὴν τῆς πίστεως, ἵνα φανῇ κἂν εἰς τὸν Θεὸν ἔχῃ τὴν ἐλπίδα, κἂν εἰς ἄνθρωπον, ἢ εἰς τὴν ἰδίαν ἰσχὺν καὶ φρόνησιν. Καὶ δόκιμος γενόμενος διὰ τῆς ὑπομονῆς[221] *καὶ τοῦ καταλιπεῖν πάντα εἰς τὸν Θεόν, λαμβάνει τὴν μεγάλην πίστιν, ἥν φησιν ὁ Κύριος· ἦλθεν ὁ υἱὸς ἀνθρώπου, ἆρα εὕρῃ τὴν πίστιν*[222]*; Καὶ διὰ τῆς πίστεως ταύτης τεύξεται νίκης κατά τῶν πολεμίων· καὶ ταύτης τυχών, λαμβάνει γνῶσιν τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ ἀγνωσίας ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεώς τε καὶ σοφίας τῆς γενομένης εἰς αὐτόν. Καὶ ἄρχεται ἐν ταπεινώσει ψυχῆς εὐχαριστεῖν καὶ τρέμει φοβούμενος, μήπως πάλιν ὡς τὸ πρὶν εἰς παρακοὴν Θεοῦ πεσεῖται, κἀκ τοῦ*

νεῖ ὡς ἁμαρτωλὸς καὶ ἀπὸ αὐτὸ ὁδηγεῖται στὴν ἐγκράτεια καὶ ὑπομένει τὶς θλίψεις, ποὺ προκαλοῦνται ἑκούσια καὶ ἀκούσια καὶ ἀπὸ τοὺς δαίμονες, λόγῳ τῆς ἀσκήσεώς του καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ δοκιμασία τῆς πίστεως, γιὰ νὰ φανῇ ἂν ἔχῃ τὴν ἐλπίδα [του] ἢ στὸ Θεὸ ἢ σὲ ἄνθρωπο ἢ στὴν δική του δύναμι καὶ φρόνησι. Καὶ ἀφοῦ δοκιμασθῇ [ἐπιτυχῶς] μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ μὲ τὸ νὰ ἀφήσῃ τὰ πάντα στὸν Θεό, [ἀξιώνεται καὶ] λαμβάνει τὴν μεγάλη πίστι, [γιὰ] τὴν ὁποία λέγει ὁ Κύριος· «ἦλθε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἆραγε θὰ εὕρῃ τὴν πίστι [ἐπὶ τῆς γῆς]»; Καὶ μὲ αὐτὴ τὴν πίστι θὰ ἐπιτύχῃ τὴν νίκη κατὰ τῶν ἐχθρῶν· καὶ ἀφοῦ ἐπιτύχῃ αὐτὴ [τὴν νίκη], γνωρίζει [καὶ συνειδητοποιεῖ] τὴν δική του ἀδυναμία καὶ ἄγνοια, μὲ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σοφία, ἡ ὁποία ἔρχεται σ᾽ αὐτόν. Καὶ ἀρχίζει μὲ ταπείνωσι ψυχῆς νὰ εὐχαριστῇ καὶ νὰ τρέμῃ, ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως πάλι ξαναπέσῃ, ὅπως πρίν, σὲ παρακοὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ [αὐτὸν] τὸν ἁγνὸ φόβο, ὁ ὁποῖος δὲν ὀφείλεται στὴν ἁμαρτία, καὶ μὲ τὴν εὐχαριστία καὶ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωσι,

ἁγνοῦ φόβου[223] *τοῦ δίχα ἁμαρτίας γινομένου, καὶ τῆς εὐχαριστίας, ὑπομονῆς τε καὶ ταπεινώσεως, ἧς ἠξιώθη ἐκ τῆς γνώσεως, ἄρχεται ἐλπίζειν κατὰ χάριν ἐλέους τεύξεσθαι. [113.] Ἐκ δὲ τῆς πείρας τῶν γινομένων εἰς αὐτὸν εὐεργεσιῶν, προσδοκᾷ καὶ φοβεῖται μήπως ἀνάξιος εὑρεθῇ τῶν τηλικούτων δωρεῶν τοῦ Θεοῦ· κἀντεῦθεν αὔξησιν λαμβάνει τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς προσευχῆς ἀπὸ καρδίας. Καὶ ὅσον αὔξονται αὗται σὺν τῇ εὐχαριστίᾳ, λαμβάνει γνῶσιν μείζονα· καὶ οὕτως ἐκ γνώσεως εἰς φόβον καὶ ἐκ φόβου εἰς εὐχαριστίαν καὶ εἰς γνῶσιν τὴν ὑπὲρ τούτων ἔρχεται. Κἀντεῦθεν ἀγαπᾷ τὸν εὐεργέτην φυσικῶς καὶ μετὰ χαρᾶς ποθεῖ θεραπεῦσαι αὐτὸν ὡς χρεώστης ἐκ τῆς γνώσεως. Καὶ εὐθὺς αὔξησιν λαμβάνει τῆς γνώσεως καὶ θεωρεῖ μετὰ τῶν ἰδικῶν εὐεργεσιῶν, καὶ τὰς περιεκτικάς· περὶ ὧν εὐχαριστεῖν μὴ δυνάμενος, πενθεῖ, καὶ πάλιν θαυμάζων τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, παρα-*

ποὺ ἀξιώθηκε ἀπὸ τὴν γνῶσι, ἀρχίζει νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι κατὰ Χάρι θὰ εὕρῃ ἔλεος.

113. Ἀπὸ δὲ τὴν πεῖρα τῶν εὐεργεσιῶν, ποὺ ἔγιναν σ᾽ αὐτόν, περιμένει καὶ φοβᾶται μήπως εὑρεθῇ ἀνάξιος τῶν τόσων μεγάλων δωρεῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπὸ αὐτὸ αὐξάνονται [μέσα του] ἡ ταπείνωσι καὶ ἡ καρδιακὴ προσευχή. Καὶ ὅσο [περισσότερο] αὐξάνονται αὐτὲς μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστία, ἀποκτᾶ μεγαλύτερη γνῶσι· καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴν γνῶσι [ἔρχεται] στὸν φόβο καὶ ἀπὸ τὸν φόβο στὴν εὐχαριστία καὶ στὴν γνῶσι, ἡ ὁποία [εἶναι] ὑπεράνω αὐτῶν. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀγαπᾶ τὸν Εὐεργέτη φυσικὰ [πλέον] καὶ μὲ χαρὰ ποθεῖ νὰ Τὸν ὑπηρετήσῃ, ἐπειδὴ [θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του] χρεοφειλέτη γιὰ τὴν γνῶσι [ποὺ ελαβε]. Καὶ ἀμέσως λαμβάνει αὔξησι τῆς γνώσεως καὶ μαζὶ μὲ τὶς εἰδικὲς εὐεργεσίες ἀναγνωρίζει καὶ τὶς γενικές· γιὰ τὶς ὁποῖες, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ εὐχαριστῇ, [ὅπως πρέπει], πενθεῖ· καὶ πάλι θαυμάζοντας τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ παρηγορεῖται· καὶ ἄλλοτε μὲν ἔχει ἐπίπονα δάκρυα, ἄλλοτε δὲ πάλι ἀπὸ ἀγάπη, χύνει [δάκρυα] γλυκύτερα ἀπὸ τὸ μέλι ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν

καλεῖται· καὶ ποτὲ μὲν ἔχει ἐπίπονα δάκρυα, ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἀγάπης γλυκύτερα τοῦ μέλιτος ἐκχέει διὰ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, ἥτις ἐξ ἀφράστου ταπεινώσεως γίνεται· ὅταν ποθῇ ἐν ἀληθείᾳ πᾶν θέλημα Θεοῦ καὶ μισῇ πᾶσαν τιμὴν καὶ ἀνάπαυσιν καὶ ἔχει ἑαυτὸν ὑπὸ κάτω πάντων, ὥστε μηδ᾽ ὅλως λογίζεται ὅτι ἐστί τις, καὶ χρεωστεῖ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν ἴσον αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἡγεῖται τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς θλίψεις εὐεργεσίαν μεγάλην, καὶ τὴν χαρὰν καὶ ἀνάπαυσιν ζημίαν πολλήν. Κἀκεῖνα ποθεῖ ἐξ ὅλης ψυχῆς, ὅθεν ἔρχονται, καὶ ταῦτα φοβεῖται, κἂν ἐκ Θεοῦ γίνωνται πρὸς δοκιμήν. Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν τοῖς δάκρυσι τούτοις, ἄρχεται ὁ νοῦς λαμβάνειν τὴν καθαρότητα καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ κατάστασιν, δηλαδὴ εἰς τὴν φυσικὴν γνῶσιν, ἣν ἀπώλεσεν ἐκ τῆς φιλίας τῶν παθῶν. [114.] Αὕτη μὲν ὑπό τινων φρόνησις λέγε-

ἀνέκφραστη ταπείνωσι· [αὐτὰ συμβαίνουν] ὅταν ποθῇ ἀληθινὰ κάθε θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ μισῇ κάθε τιμὴ καὶ ἀνάπαυσι καὶ ἔχει τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπὸ ὅλους, ὥστε καθόλου δὲν σκέπτεται, ὅτι αὐτὸς εἶναι κάποιος [σπουδαῖος, ἀλλὰ] καὶ [νομίζει] ὅτι χρεωστεῖ [νὰ προσφέρῃ] τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ στὸν Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους, καὶ γι᾽ αὐτὸ θεωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς θλίψεις ὡς μεγάλη εὐεργεσία καὶ τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἀνάπαυσι ὡς μεγάλη ζημία. Καὶ ἐκεῖνα, [δηλαδὴ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς θλίψεις], τὰ ποθεῖ μὲ ὅλη του τὴν ψυχή, ἀπὸ ὅπου κι ἂν προέρχωνται, καὶ αὐτά, [δηλαδὴ τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀνάπαυσι], τὰ φοβᾶται, ἀκόμη κι ἂν [καταλαβαίνῃ, ὅτι] γίνονται γιὰ δοκιμασία ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ καθὼς αὐτὸς εὑρίσκεται μέσα σὲ αὐτὰ τὰ δάκρυα, ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ ἀποκτᾷ τὴν καθαρότητα καὶ ἐπανέρχεται στὴν ἀρχικὴ [πρώτη] του κατάστασι, δηλαδὴ στὴν φυσικὴ γνῶσι, τὴν ὁποία ἔχασε ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας του μὲ τὰ πάθη. 114. Αὐτὴ μὲν ἀπὸ μερικοὺς ὀνομάζεται φρόνησι, ἐπειδὴ ὁ νοῦς βλέπει τὰ πράγματα, ὅπως ἔχουν στὴν φυσική τους [κατάστασι]·

ται, διὰ τὸ βλέπειν τὸν νοῦν τὰ πράγματα, ὡς ἔχουσι φύσεως· καὶ πάλιν ὑπό τινων λέγεται διόρασις, διὰ τὸ γινώσκειν τὸν ταύτης τυχόντα μέρος τι τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων, ἤγουν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενον καὶ εἰς ἕκαστον κτίσμα. Γεννᾶται δὲ αὕτη ἐκ τῆς διακρίσεως καὶ δύναται κατανοεῖν τοὺς λόγους τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν· καὶ τούτου χάριν λέγεται θεωρία τῶν ὄντων, ἤγουν τῶν κτισμάτων, ἀλλ᾽ αὕτη μὲν φυσική ἐστι καὶ ἐκ τῆς καθαρότητος τοῦ νοὸς γίνεται. Εἰ δέ τις ἐλθεῖν εἰς προόρασιν καταξιωθῇ πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ τοῦτο· διότι μόνος ὁ Θεὸς προγινώσκει τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καὶ διατί ἐποίησεν ἕκαστον πρᾶγμα, ἢ λόγον τῆς θείας Γραφῆς, καὶ κατά χάριν δίδωσι τοῖς ἀξίοις τὸ γινώσκειν. [115.] Ὥστε ἡ μὲν θεωρία τῶν αὐτῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων, ἡ λεγομένη φρόνησις, διόρασίς ἐστι καὶ φυ-

καὶ πάλι ἀπὸ ἄλλους λέγεται διόρασι, διότι αὐτός, ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει, γνωρίζει ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ κρυμμένα μυστήρια, δηλαδὴ τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος βρίσκεται στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ σὲ κάθε κτίσμα. Γεννιέται δὲ αὐτὴ ἀπὸ τὴν διάκρισι καὶ μπορεῖ νὰ κατανοῇ τοὺς λόγους τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν. Καὶ χάριν αὐτοῦ λέγεται θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ αὐτὴ μὲν εἶναι φυσικὴ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ. Ἂν ὅμως κάποιος καταξιωθῇ νὰ φθάσῃ στὴν προόρασι πρὸς κοινὴ ὠφέλεια, αὐτὸ εἶναι ὑπὲρ τὴν φύσι· διότι μόνον ὁ Θεὸς προγνωρίζει τὰ πάντα σὲ κάθε [περίπτωσι] καὶ γιὰ [ποιὸ σκοπὸ] ἔκανε τὸ κάθε πρᾶγμα ἢ [εἶπε] τὸν [κάθε] λόγο τῆς θείας Γραφῆς καὶ κατὰ Χάρι δίνει στοὺς ἀξίους αὐτὴ τὴ γνῶσι.

115. Ὥστε ἡ μὲν θεωρία αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων, ἡ ὁποία λέγεται φρόνησι, εἶναι διόρασι καὶ φυσικὴ γνῶσι, διότι προϋπῆρχε μὲν στὴν [ἀνθρώπινη] φύσι, ἀλλὰ τὰ πάθη ἐσκότισαν τὸν νοῦ καὶ

σικὴ γνῶσις, ὅτι προϋπῆρχε μὲν ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ τὰ πάθη ἐσκότισαν τὸν νοῦν, καὶ εἰ μὴ διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ὁ Θεὸς αἴρῃ τὰ πάθη, οὐ δύναται βλέπειν. Ἡ δὲ πρόορασις οὐχ οὕτως, ἀλλὰ χάρις ἐστὶ καὶ ὑπὲρ φύσιν· πλὴν κἀκείνη ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ οὐ γίνεται, κἂν φυσική ἐστιν, ἐπεὶ καὶ οἱ Ἕλληνες πολλὰ μὲν ἐπενόησαν, οὐχ εὗρον δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς κτίσμασιν, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεόν, διότι οὐκ εἶχον τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ.

[116.] Τότε δὲ πιστὸς λέγεταί τις, ὅταν πιστεύῃ ἐκ τῶν ὁρωμένων τοῖς ἀοράτοις. Τὸ δὲ πιστεύειν τοῖς αὐτοῦ φαινομένοις, οὐ πιστεύει τῷ διδάσκοντι αὐτὸν ἢ κηρύττοντι· διὰ τοῦτο πρὸς δοκιμὴν τῆς πίστεως οἱ πειρασμοὶ μὲν φανεροί, αἱ δὲ ἀντιλήψεις ἄδηλοι· ἵνα ὁ πιστὸς διὰ τῆς ὑπομονῆς εὑρίσκῃ μετὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πειρασμοῦ τὴν γνῶσιν, κἀκ τούτου γινώσκῃ ὅτι ἠγνόει

ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἀφαιρέσῃ τὰ πάθη μὲ τὴν πρακτικὴ ἀρετή, δὲν μπορεῖ [ὁ νοῦς] νὰ βλέπῃ. Ἡ δὲ προόρασι δὲν [εἶναι] ἔτσι, ἀλλὰ εἶναι Χάρι καὶ ὑπερφυσική. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνη [ἡ διόρασι] δὲν γίνεται χωρὶς τὸν Θεό, ἔστω κι ἂν εἶναι φυσική, ἀφοῦ καὶ οἱ Ἕλληνες πολλὰ μὲν ἐπινόησαν, ὅμως δὲν βρῆκαν τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ στὰ κτίσματα, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[οστ΄], ἀλλὰ οὔτε τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ [βρῆκαν], διότι δὲν εἶχαν τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν πίστι τοῦ Ἀβραάμ.

116. Τότε δὲ λέγεται κανεὶς πιστός, ὅταν πιστεύῃ στὰ ἀόρατα ἀπὸ τὰ ὁρατά. Τὸ νὰ πιστεύῃ ὅμως [μόνο] σὲ ὅσα εἶναι φανερὰ σ᾽ αὐτόν, δὲν [σημαίνει] ὅτι πιστεύει [καὶ] σ᾽ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τὸν διδάσκει ἢ τὸν κατηχεῖ. ι᾽ αὐτό, γιὰ νὰ δοκιμάζεται ἡ πίστι, οἱ πειρασμοὶ μὲν εἶναι φανεροί, οἱ δὲ [ἐνέργειες τῆς θείας] ἀντιλήψεως ἀφανεῖς· ὥστε ὁ πιστὸς μὲ τὴν ὑπομονή, νὰ ἀποκτᾷ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πειρασμοῦ, τὴν γνῶσι καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ γνωρίζῃ, ὅτι εἶχε ἄγνοια καὶ ὅτι εὐεργετεῖται καὶ κερδίζει τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν ἀγάπη καὶ

καὶ ὅτι εὐεργετεῖται, καὶ καρποῦται τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἀγάπην πρός τε τὸν Θεὸν ὡς εὐεργέτην καὶ πρὸς τὸν πλησίον διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ φυσικῶς λογίζεται τοῦτο, καὶ χρέος, δι᾽ οὗ καὶ τὰς ἐντολὰς φυλάττειν ποθεῖ. Καὶ τὰ μὲν πάθη μισεῖ ὡς ἐχθρά, τοῦ δὲ σώματος καταφρονεῖ, ὡς ἐμπόδιον ἡγούμενος τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τῆς σοφίας τῆς κεκρυμμένης[224]*· καὶ εἰκότως κεκρυμμένη ἐστί. Διότι τῆς μὲν τοῦ κόσμου σοφίας ὁ νικῶν καὶ τρυφῶν καὶ ἔχων τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ Κόσμου τούτου καὶ τὴν δόξαν, φαίνεται ταύτης φίλος· τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ σοφίας, τὰ ἐναντία τούτων ἀγωνίζεται ὁ ταύτης φίλος· ἤγουν ὁ καταπονούμενος καὶ ἐγκρατευόμενος καὶ ἔχων πᾶσαν θλῖψιν καὶ ἀτιμίαν διὰ τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Διότι ὁ μὲν τοῖς φαινομένοις ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κάτω μαθήμασι καὶ βασιλεῦσι προσεγγίσαι ποθεῖ καὶ τούτου*

πρὸς τὸν Θεό, ὡς Εὐεργέτη, καὶ πρὸς τὸν πλησίον γιὰ τὴν εὐαρέστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὡς φυσικὸ καὶ ὡς χρέος, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ποθεῖ νὰ τηρῇ τὶς ἐντολές. Καὶ τὰ μὲν πάθη μισεῖ ὡς ἐχθρικά, τὸ δὲ σῶμα καταφρονεῖ, ἐπειδὴ τὸ θεωρεῖ ἐμπόδιο [διὰ τὴν ἀπόκτησι] τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ «τῆς κρυμμένης σοφίας»· καὶ πολὺ ὀρθὰ εἶναι κρυμμένη. Διότι τῆς μὲν σοφίας τοῦ κόσμου, ἐκεῖνος ἀποδεικνύεται φίλος αὐτῆς, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπιτυχίες καὶ ἀπολαύσεις καὶ ἔχει τὴν ἀνάπαυσι καὶ τὴν δόξα αὐτοῦ τοῦ κόσμου· [ὁ φίλος] ὅμως τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἀγωνίζεται [νὰ κάνῃ] τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτά. Δηλαδὴ [εἶναι] ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καταπονεῖται καὶ ἐγκρατεύεται καὶ ὑπομένει κάθε θλῖψι καὶ ἀτιμία γιὰ τὴν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι ὁ μὲν [πρῶτος] ποθεῖ νὰ εἶναι κοντὰ στὰ φαινομενικὰ ἀγαθὰ [τοῦ κόσμου] καὶ τὶς ἐπίγειες γνώσεις καὶ στοὺς βασιλεῖς καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πολλὲς φορὲς πάσχει, ἐνῷ ὁ δεύτερος συμπάσχει στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ. Ὥστε ὁ

καλεῖται· καὶ ποτὲ μὲν ἔχει ἐπίπονα δάκρυα, ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἀγάπης γλυκύτερα τοῦ μέλιτος ἐκχέει διὰ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, ἥτις ἐξ ἀφράστου ταπεινώσεως γίνεται· ὅταν ποθῇ ἐν ἀληθείᾳ πᾶν θέλημα Θεοῦ καὶ μισῇ πᾶσαν τιμὴν καὶ ἀνάπαυσιν καὶ ἔχει ἑαυτὸν ὑπὸ κάτω πάντων, ὥστε μηδ᾽ ὅλως λογίζεται ὅτι ἐστί τις, καὶ χρεωστεῖ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν ἴσον αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἡγεῖται τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς θλίψεις εὐεργεσίαν μεγάλην, καὶ τὴν χαρὰν καὶ ἀνάπαυσιν ζημίαν πολλήν. Κἀκεῖνα ποθεῖ ἐξ ὅλης ψυχῆς, ὅθεν ἔρχονται, καὶ ταῦτα φοβεῖται, κἂν ἐκ Θεοῦ γίνωνται πρὸς δοκιμήν. Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν τοῖς δάκρυσι τούτοις, ἄρχεται ὁ νοῦς λαμβάνειν τὴν καθαρότητα καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ κατάστασιν, δηλαδὴ εἰς τὴν φυσικὴν γνῶσιν, ἣν ἀπώλεσεν ἐκ τῆς φιλίας τῶν παθῶν. [114.] Αὕτη μὲν ὑπό τινων φρόνησις λέγε-

ἀνέκφραστη ταπείνωσι· [αὐτὰ συμβαίνουν] ὅταν ποθῇ ἀληθινὰ κάθε θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ μισῇ κάθε τιμὴ καὶ ἀνάπαυσι καὶ ἔχει τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπὸ ὅλους, ὥστε καθόλου δὲν σκέπτεται, ὅτι αὐτὸς εἶναι κάποιος [σπουδαῖος, ἀλλὰ] καὶ [νομίζει] ὅτι χρεωστεῖ [νὰ προσφέρῃ] τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ στὸν Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους, καὶ γι᾽ αὐτὸ θεωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς θλίψεις ὡς μεγάλη εὐεργεσία καὶ τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἀνάπαυσι ὡς μεγάλη ζημία. Καὶ ἐκεῖνα, [δηλαδὴ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς θλίψεις], τὰ ποθεῖ μὲ ὅλη του τὴν ψυχή, ἀπὸ ὅπου κι ἂν προέρχωνται, καὶ αὐτά, [δηλαδὴ τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀνάπαυσι], τὰ φοβᾶται, ἀκόμη κι ἂν [καταλαβαίνῃ, ὅτι] γίνονται γιὰ δοκιμασία ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ καθὼς αὐτὸς εὑρίσκεται μέσα σὲ αὐτὰ τὰ δάκρυα, ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ ἀποκτᾷ τὴν καθαρότητα καὶ ἐπανέρχεται στὴν ἀρχικὴ [πρώτη] του κατάστασι, δηλαδὴ στὴν φυσικὴ γνῶσι, τὴν ὁποία ἔχασε ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας του μὲ τὰ πάθη.

114. Αὐτὴ μὲν ἀπὸ μερικοὺς ὀνομάζεται φρόνησι, ἐπειδὴ ὁ νοῦς βλέπει τὰ πράγματα, ὅπως ἔχουν στὴν φυσική τους [κατάστασι]·

ται, διὰ τὸ βλέπειν τὸν νοῦν τὰ πράγματα, ὡς ἔχουσι φύσεως· καὶ πάλιν ὑπό τινων λέγεται διόρασις, διὰ τὸ γινώσκειν τὸν ταύτης τυχόντα μέρος τι τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων, ἤγουν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενον καὶ εἰς ἕκαστον κτίσμα. Γεννᾶται δὲ αὕτη ἐκ τῆς διακρίσεως καὶ δύναται κατανοεῖν τοὺς λόγους τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν· καὶ τούτου χάριν λέγεται θεωρία τῶν ὄντων, ἤγουν τῶν κτισμάτων, ἀλλ᾽ αὕτη μὲν φυσική ἐστι καὶ ἐκ τῆς καθαρότητος τοῦ νοὸς γίνεται. Εἰ δέ τις ἐλθεῖν εἰς προόρασιν καταξιωθῇ πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ τοῦτο· διότι μόνος ὁ Θεὸς προγινώσκει τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καὶ διατί ἐποίησεν ἕκαστον πρᾶγμα, ἢ λόγον τῆς θείας Γραφῆς, καὶ κατὰ χάριν δίδωσι τοῖς ἀξίοις τὸ γινώσκειν. [115.] Ὥστε ἡ μὲν θεωρία τῶν αὐτῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων, ἡ λεγομένη φρόνησις, διόρασίς ἐστι καὶ φυ-

καὶ πάλι ἀπὸ ἄλλους λέγεται διόρασι, διότι αὐτός, ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει, γνωρίζει ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ κρυμμένα μυστήρια, δηλαδὴ τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος βρίσκεται στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ σὲ κάθε κτίσμα. Γεννιέται δὲ αὐτὴ ἀπὸ τὴν διάκρισι καὶ μπορεῖ νὰ κατανοῇ τοὺς λόγους τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν. Καὶ χάριν αὐτοῦ λέγεται θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ αὐτὴ μὲν εἶναι φυσικὴ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ. Ἂν ὅμως κάποιος καταξιωθῇ νὰ φθάσῃ στὴν προόρασι πρὸς κοινὴ ὠφέλεια, αὐτὸ εἶναι ὑπὲρ τὴν φύσι· διότι μόνον ὁ Θεὸς προγνωρίζει τὰ πάντα σὲ κάθε [περίπτωσι] καὶ γιὰ [ποιὸ σκοπὸ] ἔκανε τὸ κάθε πρᾶγμα ἢ [εἶπε] τὸν [κάθε] λόγο τῆς θείας Γραφῆς καὶ κατὰ Χάρι δίνει στοὺς ἀξίους αὐτὴ τὴ γνῶσι.

115. Ὥστε ἡ μὲν θεωρία αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων, ἡ ὁποία λέγεται φρόνησι, εἶναι διόρασι καὶ φυσικὴ γνῶσι, διότι προϋπῆρχε μὲν στὴν [ἀνθρώπινη] φύσι, ἀλλὰ τὰ πάθη ἐσκότισαν τὸν νοῦ καὶ

σική γνῶσις, ὅτι προϋπῆρχε μὲν ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ τὰ πάθη ἐσκότισαν τὸν νοῦν, καὶ εἰ μὴ διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ὁ Θεὸς αἴρῃ τὰ πάθη, οὐ δύναται βλέπειν. Ἡ δὲ πρόορασις οὐχ οὕτως, ἀλλὰ χάρις ἐστι καὶ ὑπὲρ φύσιν· πλὴν κἀκείνη ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ οὐ γίνεται, κἂν φυσική ἐστιν, ἐπεὶ καὶ οἱ Ἕλληνες πολλὰ μὲν ἐπενόησαν, οὐχ εὗρον δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς κτίσμασιν, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεόν, διότι οὐκ εἶχον τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ. [116.] Τότε δὲ πιστός λέγεταί τις, ὅταν πιστεύῃ ἐκ τῶν ὁρωμένων τοῖς ἀοράτοις. Τὸ δὲ πιστεύειν τοῖς αὐτοῦ φαινομένοις, οὐ πιστεύει τῷ διδάσκοντι αὐτὸν ἢ κηρύττοντι· διὰ τοῦτο πρὸς δοκιμὴν τῆς πίστεως οἱ πειρασμοὶ μὲν φανεροί, αἱ δὲ ἀντιλήψεις ἄδηλοι· ἵνα ὁ πιστὸς διὰ τῆς ὑπομονῆς εὑρίσκῃ μετὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πειρασμοῦ τὴν γνῶσιν, κἀκ τούτου γινώσκῃ ὅτι ἠγνόει

ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἀφαιρέσῃ τὰ πάθη μὲ τὴν πρακτικὴ ἀρετή, δὲν μπορεῖ [ὁ νοῦς] νὰ βλέπῃ. Ἡ δὲ προόρασι δὲν [εἶναι] ἔτσι, ἀλλὰ εἶναι Χάρι καὶ ὑπερφυσική. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνη [ἡ διόρασι] δὲν γίνεται χωρὶς τὸν Θεό, ἔστω κι ἂν εἶναι φυσική, ἀφοῦ καὶ οἱ Ἕλληνες πολλὰ μὲν ἐπινόησαν, ὅμως δὲν βρῆκαν τὸν σκοπὸ τοῦ Θεοῦ στὰ κτίσματα, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[οστ'], ἀλλὰ οὔτε τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ [βρῆκαν], διότι δὲν εἶχαν τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν πίστι τοῦ Ἀβραάμ.

116. Τότε δὲ λέγεται κανεὶς πιστός, ὅταν πιστεύῃ στὰ ἀόρατα ἀπὸ τὰ ὁρατά. Τὸ νὰ πιστεύῃ ὅμως [μόνο] σὲ ὅσα εἶναι φανερὰ σ' αὐτόν, δὲν [σημαίνει] ὅτι πιστεύει [καὶ] σ' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τὸν διδάσκει ἢ τὸν κατηχεῖ. ι' αὐτό, γιὰ νὰ δοκιμάζεται ἡ πίστι, οἱ πειρασμοὶ μὲν εἶναι φανεροί, οἱ δὲ [ἐνέργειες τῆς θείας] ἀντιλήψεως ἀφανεῖς· ὥστε ὁ πιστὸς μὲ τὴν ὑπομονή, νὰ ἀποκτᾷ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πειρασμοῦ, τὴν γνῶσι καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ γνωρίζῃ, ὅτι εἶχε ἄγνοια καὶ ὅτι εὐεργετεῖται καὶ κερδίζει τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν ἀγάπη καὶ

καὶ ὅτι εὐεργετεῖται, καὶ καρποῦται τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἀγάπην πρός τε τὸν Θεὸν ὡς εὐεργέτην καὶ πρὸς τὸν πλησίον διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ φυσικῶς λογίζεται τοῦτο, καὶ χρέος, δι᾽ οὗ καὶ τὰς ἐντολὰς φυλάττειν ποθεῖ. Καὶ τὰ μὲν πάθη μισεῖ ὡς ἐχθρά, τοῦ δὲ σώματος καταφρονεῖ, ὡς ἐμπόδιον ἡγούμενος τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τῆς σοφίας τῆς κεκρυμμένης[224]· καὶ εἰκότως κεκρυμμένη ἐστί. Διότι τῆς μὲν τοῦ κόσμου σοφίας ὁ νικῶν καὶ τρυφῶν καὶ ἔχων τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ Κόσμου τούτου καὶ τὴν δόξαν, φαίνεται ταύτης φίλος· τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ σοφίας, τὰ ἐναντία τούτων ἀγωνίζεται ὁ ταύτης φίλος· ἤγουν ὁ καταπονούμενος καὶ ἐγκρατευόμενος καὶ ἔχων πᾶσαν θλῖψιν καὶ ἀτιμίαν διὰ τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Διότι ὁ μὲν τοῖς φαινομένοις ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κάτω μαθήμασι καὶ βασιλεῦσι προσεγγίσαι ποθεῖ καὶ τούτου

πρὸς τὸν Θεό, ὡς Εὐεργέτη, καὶ πρὸς τὸν πλησίον γιὰ τὴν εὐαρέστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὡς φυσικὸ καὶ ὡς χρέος, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ποθεῖ νὰ τηρῇ τὶς ἐντολές. Καὶ τὰ μὲν πάθη μισεῖ ὡς ἐχθρικά, τὸ δὲ σῶμα καταφρονεῖ, ἐπειδὴ τὸ θεωρεῖ ἐμπόδιο [διὰ τὴν ἀπόκτησι] τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ «τῆς κρυμμένης σοφίας»· καὶ πολὺ ὀρθὰ εἶναι κρυμμένη. Διότι τῆς μὲν σοφίας τοῦ κόσμου, ἐκεῖνος ἀποδεικνύεται φίλος αὐτῆς, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπιτυχίες καὶ ἀπολαύσεις καὶ ἔχει τὴν ἀνάπαυσι καὶ τὴν δόξα αὐτοῦ τοῦ κόσμου· [ὁ φίλος] ὅμως τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἀγωνίζεται [νὰ κάνῃ] τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτά. Δηλαδὴ [εἶναι] ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καταπονεῖται καὶ ἐγκρατεύεται καὶ ὑπομένει κάθε θλῖψι καὶ ἀτιμία γιὰ τὴν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι ὁ μὲν [πρῶτος] ποθεῖ νὰ εἶναι κοντὰ στὰ φαινομενικὰ ἀγαθὰ [τοῦ κόσμου] καὶ τὶς ἐπίγειες γνώσεις καὶ στοὺς βασιλεῖς καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πολλὲς φορὲς πάσχει, ἐνῶ ὁ δεύτερος συμπάσχει στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ. Ὥστε ὁ

χάριν πάσχει πολλάκις, ὁ δὲ τοῖς Χριστοῦ παθήμασι συμπάσχει. Ἵνα ὁ μὲν ἐνταῦθα ἔχῃ τὰς ἐλπίδας, εἰ ἄρα δυνηθῇ ἔχειν ταύτας, διότι πρόσκαιρά εἰσι καὶ δυσεπίτυχα· ὁ δέ, ἐνταῦθα μὲν κρύπτεται ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων[225]*, φησὶν ἡ θεία Γραφή, φανεροῦται δὲ ἐν τῷ μέλλοντι, ὅταν φανερὰ τὰ κρυπτὰ γένωνται. [117.] Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πρὸς παράκλησιν τοῖς πενθοῦσιν*[226] *ἐνταῦθα ἡ γνῶσις τῶν κρυπτῶν, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, δίδοται, δηλαδὴ ἡ θεωρία τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων. Ἐκ γὰρ τῆς πίστεως γεννᾶται ὁ φόβος, ἐξ οὗ τὸ πένθος, δι᾽οὗ ἡ ταπείνωσις, ἐξ ἧς ἡ διάκρισις καὶ ἐκ ταύτης ἡ διόρασις καὶ κατὰ χάριν ἡ προόρασις. Ὁ δὲ γνωστικὸς οὐκ ὀφείλει ὅλως στῆσαι ἴδιον νόημα, ἀλλὰ βούλεται ἀεὶ ἔχειν μάρτυρα τὴν θείαν Γραφὴν ἢ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Εἰ δὲ οὐκ ἔχει ταῦτα, οὐκ ἔστι γνῶσις ἀληθής, ἀλλά πονηρία καὶ πλάνη, ὥς φη-*

μὲν [ἕνας] ἐδῶ [στὴ γῆ] νὰ ἔχῃ τὶς ἐλπίδες, ἂν βέβαια μπορέσῃ νὰ τὶς ἔχῃ αὐτές, διότι [τὰ ἐπίγεια] εἶναι πρόσκαιρα καὶ δυσκολοκατόρθωτα· ὁ ἄλλος ὅμως ἐδῶ μὲν [σ᾽ αὐτὴν τὴν ζωή], κρύβεται ἀπὸ «τὰ μάτια τῶν ἀφρόνων», λέγει ἡ θεία Γραφή, ἀλλὰ φανερώνεται στὴν μέλλουσα ζωή, ὅταν τὰ κρυπτὰ θὰ γίνουν φανερά.

117. Ὄχι μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ γιὰ παρηγορία, σὲ ὅσους πενθοῦν ἐδῶ, δίνεται ἡ γνῶσι τῶν κρυπτῶν, κατὰ τὸν Χρυσόστομο, δηλαδὴ ἡ θεωρία τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων. Διότι ἀπὸ τὴν πίστι γεννιέται ὁ φόβος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὸ πένθος, μέσῳ τοῦ ὁποίου ἡ ταπείνωσι, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ διάκρισι καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἡ διόρασι καὶ κατὰ Χάρι ἡ προόρασι. Ὁ γνωστικός ὅμως δὲν πρέπει καθόλου νὰ ὑποστηρίξῃ δικό του νόημα, ἀλλὰ θέλει πάντοτε νὰ ἔχῃ ὡς μάρτυρα τὴν θεία Γραφὴ ἢ τὴν φύσι τοῦ πράγματος. Ἐὰν δὲ δὲν ἔχῃ αὐτά, δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ γνῶσι του, ἀλλὰ πονηρία καὶ πλάνη, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος[οζ'], [ὅταν ὁμιλῇ] γιὰ τὰ ἀστέρια. Ὅτι ἡ μὲν θεία Γραφή, κάποια λίγα [ἀπὸ αὐτὰ μόνο] κατονομάζει, οἱ δὲ Ἕλ-

σιν ὁ Μέγας Βασίλειος περὶ τῶν ἀστέρων. Ὅτι ἡ μὲν θεία Γραφὴ ὀλίγα τινὰ ὀνομάζει, οἱ δὲ Ἕλληνες πλανώμενοι πολλὰ ὀνόματα λέγουσι. Διότι ὁ μὲν σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς τοῦτό ἐστι, τὰ δυνάμενα σῶσαι τὴν ψυχήν, καὶ ἀποκαλύπτειν τισι τὰ μυστήρια τῶν θείων Γραφῶν καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων, δηλαδὴ τὸν σκοπόν, δι᾽ ὃν ἐγένετο ἕκαστον πρᾶγμα, πρὸς τὸ φωτίζειν τὸν νοῦν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ γινώσκειν τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνέκφραστον αὐτοῦ σοφίαν καὶ πρόνοιαν ἐκ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ περὶ τῶν κτισμάτων· ἵνα ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης φοβῆται τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν καταγινώσκῃ, κἀντεῦθεν ταπεινοφρονεῖ καὶ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ οὐ καταφρονεῖ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, ὡς οἱ ἄμοιροι τῆς κατ᾽ ἐνέργειαν γνώσεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν κατέχει ἐξ αὐτοῦ τινα τῶν μυστηρίων, ἵνα ποθῇ καὶ μὴ ἀψίκορος γένηται

ληνες μὲ τὴν πλάνη τους ἀπαριθμοῦν πολλὰ ὀνόματα. Διότι ὁ μὲν σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς εἶναι αὐτό, [δηλαδὴ νὰ ἀναφέρεται] σὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ σώσουν τὴν ψυχὴ καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ σὲ μερικοὺς τὰ μυστήρια τῶν θείων Γραφῶν καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων, δηλαδὴ τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε τὸ κάθε πρᾶγμα, γιὰ νὰ φωτίζῃ τὸν νοῦ στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γνωρίζῃ τὴν μεγαλωσύνη Αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνέκφραστη σοφία Του καὶ πρόνοια ἀπὸ τὴν φροντίδα Του γιὰ τὰ κτίσματα. Ὥστε ἀπὸ τὴν γνῶσι αὐτὴ νὰ φοβᾶται τὴν παράβασι τῶν ἐντολῶν Του καὶ νὰ κατηγορῇ τὴν δική του ἀδυναμία καὶ ἄγνοια καὶ στὸ ἑξῆς νὰ ταπεινοφρονῇ καὶ νὰ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸ καὶ νὰ μὴν καταφρονῇ τὶς ἐντολές Του, ὅπως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι στεροῦνται τὴν ἐνεργὸ γνῶσι Του. Καὶ πάλι [ὁ Θεὸς] κρατᾶ [κρυφὰ] ἀπὸ αὐτόν, [δηλαδὴ τὸν γνωστικό], κάποια ἀπὸ τὰ μυστήρια γιὰ νὰ ποθῇ καὶ νὰ μὴν χάσῃ τὴν ἐπιθυμία [τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ], ὅπως ὁ Ἀδάμ, ὥστε βρίσκοντάς τον ἔξω [ἀπὸ τὸν θεϊκὸ πόθο] ὁ ἐχθρός,

ὡς ὁ Ἀδάμ, καὶ ἔξωθεν εὑρὼν αὐτὸν ὁ ἐχθρός, ἕλκῃ αὐτὸν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μοχθηρίαν. Καὶ οὕτω μὲν γίνεται πρὸς τοὺς ἐναρέτους· τοὺς δὲ ἀγνώμονας, διὰ μὲν τῶν πειρασμῶν ἐκφοβεῖ, πρὸς τὸ ἀπέχεσθαι τοῦ ἁμαρτάνειν, διὰ δὲ τῶν σωματικῶν εὐεργεσιῶν συγκροτεῖ, πρὸς τὸ μὴ ἀπογινώσκειν. [118.] Καὶ ταῦτα μὲν διὰ τῆς ἀπείρου αὐτοῦ ἀγαθότητος ἀεὶ ποιεῖ ὁ Θεός, ἵνα σώσῃ πάντας καὶ ἐκ τῶν τοῦ διάβόλου παγίδων λυτρώσηται, εἴτε παρέχων, εἴτε κατέχων ἐξ ἡμῶν τὰς εὐεργεσίας καὶ τὰς γνώσεις, καὶ πρὸς τὴν εὐγνωμοσύνην ἑκάστου δίδωσι τὰ χαρίσματα καὶ τὰ νοήματα. Ὡσαύτως καὶ τὴν θείαν Γραφὴν ἐποίησε κρύπτεσθαι καὶ γινώσκεσθαί τισι πρὸς ὠφέλειαν, κατὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀναγινώσκοντος. Ὁ δὲ σκοπὸς τῶν ἔξω σοφιστῶν οὐκ ἦν οὕτως, ἀλλ᾽ ἕκαστος εἶχε τὴν σπουδὴν πρὸς τὸ νικῆσαι τὸν ἕτερον καὶ φανῆναι σοφώτερος· καὶ διὰ

νὰ τὸν ἑλκύσῃ πρὸς τὴν δική του μοχθηρία. Καὶ ἔτσι μὲν γίνεται γιὰ τοὺς ἐναρέτους· τοὺς ἀχαρίστους ὅμως τοὺς φοβερίζει ἀφ᾽ ἑνὸς μὲ τοὺς πειρασμούς, γιὰ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἀφ᾽ ἑτέρου μὲ τὶς σωματικὲς εὐεργεσίες τοὺς ἐνισχύει, γιὰ νὰ μὴν ἀπελπίζωνται.

118. Καὶ αὐτὰ μὲν πάντοτε τὰ ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἄπειρη ἀγαθότητά Του, γιὰ νὰ σώσῃ ὅλους καὶ νὰ τοὺς λυτρώσῃ ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου, εἴτε παρέχοντας, εἴτε στερῶντας ἀπὸ ἐμᾶς τὶς εὐεργεσίες καὶ τὶς γνώσεις, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ καθενὸς δίνει τὰ χαρίσματα καὶ τὰ νοήματα. Ἐπίσης καὶ τὴν θεία Γραφὴ τὴν ἔκανε [μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε] σὲ ἄλλους νὰ παραμένουν κρυφὰ [τὰ νοήματά της] καὶ [σὲ ἄλλους] νὰ γίνωνται γνωστὰ πρὸς ὠφέλειά τους, ἀνάλογα μὲ τὴν προαίρεσι τοῦ [κάθε] ἀναγνώστη. Ὁ σκοπὸς ὅμως τῶν σοφιστῶν τοῦ κόσμου δὲν ἦταν αὐτός, ἀλλὰ ὁ καθένας προσπαθοῦσε νὰ νικήσῃ τὸν ἄλλο καὶ νὰ φανῇ σοφώτερος· καὶ γι᾽ αὐτὸ ἐκεῖνοι δὲν βρῆκαν τὸν Κύριο, ἀλλὰ οὔτε [καὶ] ὅσοι ἔκαναν τὰ

τοῦτο οὐχ εὗρον τὸν Κύριον ἐκεῖνοι, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ οἱ κατ᾽ αὐτοὺς ποιοῦντες, κἂν ἴσως πολλὰ κοπιῶσιν. Ὅτι οὐ κόποις, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἀλλὰ ταπεινώσει καὶ ἁπλότητι Θεὸς ἐμφανίζεται διὰ τῆς πίστεως, τῆς θεωρίας δηλαδὴ τῶν Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων· περὶ ἧς φησὶν ὁ Κύριος, πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρ᾽ ἀλλήλων ζητοῦντες, καὶ τὰ ἑξῆς[227]*. [119.] Αὕτη δέ ἐστιν ἡ μεγάλη πίστις, ἡ πᾶσαν μέριμναν ἐν τῷ Θεῷ τιθέναι δυναμένη, ἣν καλεῖ ὁ Ἀπόστολος θεμέλιον*[228]*, ὁ δὲ τῆς Κλίμακος μητέρα τῆς ἡσυχίας καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ πίστιν τῆς θεωρίας καὶ θύραν τῶν μυστηρίων. Ὁ γὰρ ταύτην ἔχων ἀμέριμνός ἐστιν ἐν πᾶσιν, ὡς οἱ Ἅγιοι πάντες, οἵτινες καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἔχουσι κατάλληλα, ὡς οἱ πάλαι δίκαιοι. Ὁ μὲν Πέτρος τῆς στεῤῥότητος, ὁ δὲ Παῦλος τῆς ἀναπαύσεως· ὁ Ἰάκωβος πτερνιστής, ὡς πτερνίσας τὸν βελίαρ· καὶ ὁ μὲν Στέφανος ἐπώνυμός ἐστι τοῦ ἀμαράντου στεφά-*

ἴδια μὲ ἐκείνους, ἀκόμη κι ἂν ἴσως κοπιάζουν πολύ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἐμφανίζεται στοὺς κόπους, λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[οη'], ἀλλὰ στὴν ταπείνωσι καὶ στὴν ἁπλότητα, μέσῳ τῆς πίστεως, δηλαδὴ τῆς θεωρίας τῶν Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων· γι᾽ αὐτὴν λέγει ὁ Κύριος, «πῶς μπορεῖτε νὰ ἔχετε πίστι, ὅταν ζητᾶτε δόξα ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο» καὶ τὰ λοιπά.

119. Ἡ μεγάλη λοιπόν πίστι εἶναι αὐτή, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἀναθέσῃ στὸν Θεὸ κάθε μέριμνα [τοῦ ἀνθρώπου], τὴν ὁποία ὁ Ἀπόστολος [Παῦλος] ἀποκαλεῖ θεμέλιο, ὁ τῆς Κλίμακος μητέρα τῆς ἡσυχίας καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ[οθ'] πίστι τῆς θεωρίας καὶ θύρα τῶν μυστηρίων. Διότι ὅποιος ἔχει αὐτή, γίνεται ἀμέριμνος γιὰ ὅλα, ὅπως ὅλοι οἱ Ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματά τους τὰ ἔχουν κατάλληλα [μὲ τὴν κατάστασί τους], ὅπως οἱ Δίκαιοι τῆς Π. Διαθήκης. Ὁ μὲν Πέτρος ἔχει τὸ ὄνομα τῆς σταθερότητας, ὁ δὲ Παῦλος τῆς ἀναπαύσεως· ὁ Ἰάκωβος [σημαίνει] πτερνιστής, διότι κατεπάτησε μὲ τὴν πτέρνα του τὸν βελίαρ [δηλαδὴ τὸν σατανᾶ]· καὶ ὁ μὲν Στέφανος ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ ἀμαράντου στεφάνου, ὁ δὲ Ἀθανάσιος τῆς ἀθανασίας καὶ ὁ Βασίλειος τῆς Βασιλείας· καὶ ὁ μὲν Γρηγόριος τῆς ἐγρη-

νου, ὁ δὲ Ἀθανάσιος τῆς ἀθανασίας καὶ ὁ Βασίλειος τῆς βασιλείας· καὶ ὁ μὲν Γρηγόριος τῆς ἐγρηγόρσεως τῆς σοφίας, ἤγουν τῆς Θεολογίας· ὁ δὲ Χρυσόστομος τοῦ πολυτίμου χρήματος καὶ τῆς πολυποθήτου χάριτος καὶ ὁ Ἰσαὰκ τῆς ἀφέσεως. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ὥσπερ ἐν τῇ Παλαιᾷ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Νέᾳ κατάλληλα τὰ ὀνόματά εἰσι. Καὶ γὰρ ὁ Ἀδὰμ τῶν τετραπεράτων ἐπώνυμός ἐστι· τὸ μὲν α, Ἀνατολή· τὸ δὲ δ, Δύσις· τὸ δὲ α, Ἄρκτος καὶ τὸ μ, Μεσημβρία. Καὶ πάλιν ἄνθρωπος κατὰ τὴν τότε λέξιν, ἤγουν Συρικήν, πῦρ ὀνομάζεται, διὰ τὸ ὅμοιον τῆς φύσεως. Ἐξ ἑνὸς γὰρ ἀνθρώπου ἅπας ὁ κόσμος ἐγένετο, ὡς καὶ ἐκ μιᾶς λαμπάδος ὅσας βούλεταί τις ἄλλας ἅπτει, κἀκείνη ἡ πρώτη ἀνελλιπής ἐστι. Μετὰ δὲ τὴν σύγχυσιν τῶν γλωσσῶν[229]*, ἡ μὲν ἐκ τῆς λήθης, ἣν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, ἐτυμολογεῖ· ἡ δὲ ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἐπιτηδευμάτων· ἡ δὲ Ἑλλὰς πάλιν ἐκ τοῦ ἄνω*

γόρσεως τῆς σοφίας, δηλαδὴ τῆς Θεολογίας· ὁ δὲ Χρυσόστομος τοῦ πολυτίμου χαρίσματος [τῆς ρητορείας] καὶ τῆς πολυπόθητης Χάριτος καὶ ὁ Ἰσαὰκ τῆς ἀφέσεως. Καὶ μὲ λίγα λόγια, ὅπως [ἦταν] στὴν Παλαιὰ ἔτσι καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, τὰ ὀνόματα εἶναι κατάλληλα [γιὰ τὸν καθένα]. Καὶ πράγματι ὁ Ἀδὰμ ἔχει τὸ ὄνομα τῶν τεσσάρων ἄκρων τῆς γῆς· τὸ μὲν α [ὑποδηλώνει τὴν] Ἀνατολή, τὸ δὲ δ [τὴν] Δύσι, τὸ δὲ α [τὴ Μικρὴ] Ἄρκτο [δηλαδὴ τὸν Βορρᾶ, ἀφοῦ ὁ ἀστερισμός της βρίσκεται σταθερὰ στὴν περιοχὴ τοῦ βορείου οὐρανίου πόλου] καὶ τὸ Μ [τὴν] Μεσημβρία [δηλαδὴ τὸν Νότο]. Καὶ πάλι ἡ λέξι ἄνθρωπος κατὰ τὴν γλῶσσα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ τὴν Συριακή[π΄], σημαίνει φωτιά, διὰ τὴν ὁμοιότητα [ποὺ ἔχει] μὲ τὴ [δική μας] φύσι. Διότι, [ὅπως] ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο ἔγινε ὅλος ὁ κόσμος, ἔτσι καὶ ἀπὸ μία λαμπάδα ὅσες θέλει κανεὶς ἀνάβει καὶ ἐκείνη ἡ πρώτη παραμένει [μὲ τὴ φλόγα της] ἀμείωτη. Μετὰ δὲ τὴν σύγχυσι τῶν γλωσσῶν, ἄλλη μὲν γλῶσσα δίνει τὴν ἐτυμολογία [τῆς λέξεως ἄνθρωπος] ἀπὸ τὴν λήθη, τὴν ὁποία ἔχει ὁ ἄνθρωπος· ἄλλη δὲ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἰδιότητές του· ἡ δὲ Ἑλληνικὴ πάλι [γλῶσσα] ἐτυμολογεῖ τὴν λέξι ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ἄνω ἀθρέω[πα΄] [θω-

ἀθρεῖν ἐτυμολογεῖ τὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ κυρίως αὐτοῦ φύσις, ὁ λόγος ἐστί, διὸ καὶ λογικὸς λέγεται, ὡς ἴδιον ἔχων τοῦτο μόνος. Ἐν γὰρ τοῖς ἑτέροις αὐτοῦ ὀνόμασιν, ἔχει καὶ ἄλλα κτίσματα συνωνυμοῦντα αὐτῷ. [120.] Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν καταλιπεῖν πάντα, καὶ τὸν λόγον ὡς λογικοὶ προτιμῆσαι καὶ λόγους λόγῳ προσφέρειν τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ἵνα ἐξ αὐτοῦ ἀντὶ λόγων, λόγους Πνεύματος Ἁγίου λαβεῖν καταξιωθῶμεν ἐν τῷ νῦν, κατὰ τὸ λεγόμενον· διδοὺς εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ[230], ἤγουν τῷ εὐχομένῳ καλῶς σωματικὴν εὐχήν, δίδωσιν ὁ Θεὸς τὴν κατὰ νοῦν προσευχήν· καὶ τῷ ταύτην ἐπιμελῶς ἔχοντι, τὴν ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον ἐκ τοῦ ἁγνοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν τῷ ταύτην καλῶς ποιοῦντι, τὴν θεωρίαν τῶν κτισμάτων· καὶ ἐκ ταύτης τὴν ἁρπαγὴν τοῦ νοὸς χαρίσεται πρὸς Θεολογίαν καὶ εὐεργεσίαν τοῦ μέλλοντος τῷ ἐκ πάντων σχολάζοντι καὶ ἐν

ρῶ, παρατηρῶ], ἀλλὰ κυρίως [τὸ χαρακτηριστικὸ] τῆς φύσεώς του εἶναι ὁ λόγος, γι᾽ αὐτὸ καὶ λέγεται λογικός, ἐπειδὴ [αὐτὸς] μόνο ἔχει αὐτὸ τὸ ἰδίωμα. Διότι, ὅσον ἀφορᾶ τὰ ἄλλα ὀνόματα [τῶν γνωρισμάτων του], ἔχει καὶ ἄλλα κτίσματα συνώνυμά του.

120. Γι᾽ αὐτό, ὀφείλομε νὰ ἐγκαταλείψωμε τὰ πάντα καὶ νὰ προτιμήσωμε τὸν λόγο ὡς λογικοὶ καὶ μὲ τὸ λόγο νὰ προσφέρωμε λόγους στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ καταξιωθοῦμε, γιὰ τοὺς λόγους μας, νὰ λάβωμε ἀπὸ Αὐτὸν λόγους Πνεύματος Ἁγίου στὴν [παροῦσα ζωή], σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο· «Αὐτὸς δίνει προσευχὴ στὸν προσευχόμενο», δηλαδὴ σ᾽ αὐτόν, ὁ ὁποῖος προσεύχεται καλῶς μὲ τοὺς πρακτικοὺς τρόπους τῆς εὐχῆς, δίνει ὁ Θεὸς τὴν νοερὰ προσευχή. Καὶ σ᾽ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μὲ ἐπιμέλεια ἀσκεῖ αὐτή, [χαρίζει ὁ Θεὸς] τὴν χωρὶς μορφὲς καὶ σχήματα [προσευχή, τὴν προερχομένη] ἀπὸ τὸν ἁγνὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλι σὲ ἐκεῖνον, ποὺ ἐπιτελεῖ καλὰ αὐτήν, [δίνει] τὴν θεωρία τῶν κτισμάτων· καὶ ἀπὸ αὐτὴ θὰ χαρίσῃ τὴν ἁρπαγὴ τοῦ νοῦ πρὸς τὴν θεολογία καὶ [ἀκολούθως] τὴν σωτηρία, σὲ αὐτὸν ποὺ σχολάζει ἀπὸ ὅλα καὶ ἀσχολεῖται [μόνο] μὲ Αὐτὸν [τὸν Θεὸ] μὲ ἔργο καὶ λόγο καὶ ὄχι

αὐτῷ μελετῶντι ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ μὴ ἀκοῇ μόνῃ.

[121.] Ἡ γνῶσις τοίνυν, εἰ μὲν ἀκουσίως καὶ πρὸς ταπείνωσιν ἄγει τὸν ἔχοντα ταύτην ἐξ αἰσχύνης καὶ ὅτι περ ἔχει αὐτὴν παρ᾽ ἀξίαν καὶ ὡς βλάβην ἀποστρέφεται, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος λόγον, διὰ χειρὸς ταπεινώσεως κἂν θεόσδοτος ἴσως ἐστιν, εὖ ἂν ἔχῃ. Εἰ δὲ ὡς ὁ ποτὲ ὑπὸ τῶν αἰθιόπων διὰ τριοδόντων ἀνασπασθείς, ὢ τῆς συμφορᾶς, πῶς εἶχεν οὗτος ὄνομα μέγα καὶ τοσοῦτον ἠγαπᾶτο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε πάντας θρηνῆσαι αὐτοῦ τὸν θάνατον καὶ ὡς ζημίαν μεγάλην ἡγήσασθαι τὴν αὐτοῦ στέρησιν, ἀλλά διὰ τὴν ὑπερηφανίαν ἣν εἶχε κεκρυμμένην, ἤκουσεν ἀπὸ τοῦ ὕψους ὁ ταῦτα θεωρῶν· μὴ ἀναπαύσετε αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀνέπαυσέ με μίαν ὥραν. [122.] Βαβαί, ὁ ὀνομαζόμενος ὑπὸ πάντων Ἅγιος καὶ ὅτι δι᾽ εὐχῶν αὐτοῦ ἤλπιζον σωθῆναι πολλοὶ ἐκ παντοίων πειρασμῶν, οὕτως εἶχε τὸ τέλος

μόνο μὲ τὴν ἀκοή.

121. Ἡ γνῶσι λοιπόν, ἂν μὲν [ἔρχεται] ἀκούσια καὶ ὁδηγῇ πρὸς τὴν ταπείνωσι ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει, λόγῳ συστολῆς, ἐπειδὴ [θεωρεῖ] ὅτι τὴν ἔχει χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζῃ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν λόγο [τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου] τῆς Κλίμακος, ὡς [πρόξενο] βλάβης τὴν ἀποστρέφεται [διώχνοντάς την] μὲ τὸ χέρι τῆς ταπεινώσεως, ἀκόμα κι ἂν ἴσως εἶναι θεόσδοτη, [τότε] θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι καλή. Διαφορετικά, [συμβαίνει ὅ,τι καὶ μ᾽ ἐκεῖνον ποὺ ἀναφέρεται στὸν Εὐεργετινό[πβ']], ὅτι κάποτε ἀποσπάσθηκε ἡ ψυχή του ἀπὸ τοὺς μαύρους δαίμονες μὲ τρίαινες, ὢ τί συμφορά, πῶς, ἐνῶ εἶχε αὐτὸς μεγάλη φήμη καὶ τόσο πολὺ τὸν άγαποῦσαν οἱ ἄνθρωποι, ὥστε νὰ θρηνήσουν ὅλοι τὸν θάνατό του καὶ νὰ θεωρηθῇ μεγάλη ζημία ἡ στέρησί του, ἀλλὰ [ὅμως] γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια, τὴν ὁποία εἶχε κρυφὴ [μέσα του], ἄκουσε κάποιος, ποὺ παρατηροῦσε αὐτά, [μία φωνὴ] ἀπὸ τὸ ὕψος [τοῦ οὐρανοῦ, ἡ ὁποία ἔλεγε], «νὰ μὴν ἀναπαύσετε αὐτόν, διότι οὔτε μία ὥρα δὲν Μὲ ἀνέπαυσε».

122. Ἀλλοίμονο, ἐκεῖνος ποὺ ὀνομαζόταν ἀπὸ ὅλους Ἅγιος καὶ ὅτι μὲ τὶς προσευχές του

διὰ τὴν ἔπαρσιν· καὶ ὅτι μὲν διὰ ταύτην ἦν ἡ αἰτία, παντί που δῆλον. Εἰ γὰρ ἦν ἄλλη ἁμαρτία, οὐκ ἂν ἠδύνατο πάντας λαθεῖν, ἀλλ᾽ οὐδὲ πᾶσαν ὥραν ταύτην ποιεῖν· εἰ δὲ αἵρεσις ἦν, κατὰ πᾶσαν ὥραν μὲν ὁ αἱρετικὸς παρoργίζει τὸν Θεὸν τῇ ἑαυτοῦ βλασφημίᾳ κατὰ γνώμην, πλὴν οὐδ᾽ αὕτη ἀφανὴς εἰς τὸ παντελὲς γίνεται, ἀλλὰ κατ᾽ οἰκονομίαν Θεοῦ φανεροῦται πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἔχοντος αὐτήν, ἐὰν βουληθῇ μεταστρέψαι· εἰ δὲ μήγε, πρὸς ἄλλων ἀνθρώπων ἀσφάλειαν. Διὰ τοῦτο αὕτη μόνη ἡ ὑψηλοφροσύνη τῇ αὐταρεσκείᾳ δύναται λαθεῖν πάντας, σχεδὸν καὶ αὐτὸν τὸν ἔχοντα ταύτην, κἂν οὐ παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς πειρασμούς, ἐξ ὧν ἔρχεται ἡ ψυχὴ εἰς ἔλεγχον καὶ γινώσκει τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ ἀγνωσίαν. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ καὶ μίαν ὥραν εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀνάπαυσιν ἐν τῇ ἀθλίᾳ ψυχῇ ἐκείνῃ, ὅτι ἀεὶ τὸν αὐτὸν λογισμὸν εἶχε καὶ ἠγάλλετο ἐπ᾽ αὐ-

πολλοὶ ἤλπιζαν νὰ σωθοῦν ἀπὸ κάθε εἴδους πειρασμούς, εἶχε τέτοιο τέλος ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερηφανείας του· καὶ ὅτι αὐτὴ μὲν ἦταν ἡ αἰτία [τῆς ἀπωλείας του], εἶναι ὁλοφάνερο. Διότι ἂν ἦταν ἄλλη ἡ ἁμαρτία [του], δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴ ὅλων, οὔτε πάλι θὰ μποροῦσε νὰ τὴν διαπράττῃ κάθε ὥρα. Ἂν δὲ ἦταν αἵρεσι, συνεχῶς βέβαια ὁ αἱρετικὸς παροργίζει τὸν Θεὸ μὲ τὴν βλάσφημη γνώμη του, πλὴν ὅμως οὔτε αὐτὴ μένει γιὰ πάντα ἀφανής, ἀλλὰ κατ᾽ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ φανερώνεται, γιὰ διόρθωσι ἐκείνου ποὺ τὴν ἔχει, ἂν θελήσῃ [βέβαια] νὰ μεταστραφῇ· ἂν δὲ [ὁ ἴδιος] δὲν [θελήσῃ νὰ ἀλλάξῃ, θὰ φανερωθῇ] γιὰ τὴν ἀσφάλεια ἄλλων ἀνθρώπων. Γι᾽ αὐτό, μόνο ἡ ὑπερηφάνεια μὲ τὴν αὐταρέσκεια μπορεῖ νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴ ὅλων, σχεδὸν ἀκόμη καὶ αὐτοῦ ποὺ τὴν ἔχει, καὶ [πολὺ περισσότερο] ἂν δὲν παραχωρῆται νὰ πέσῃ σὲ πειρασμούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔρχεται ἡ ψυχὴ σὲ ἔλεγχο [συνειδήσεως] καὶ [ἔτσι] ἀναγνωρίζει τὴν δική της ἀδυναμία καὶ ἄγνοια. Γι᾽ αὐτό, οὔτε κἂν μία ὥρα δὲν βρῆκε τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀνάπαυσι στὴν ἀθλία ἐκείνη ψυχή, διότι πάντοτε εἶχε τὸν ἴδιο [ὑπερήφανο] λογισμὸ καὶ ἔνοιωθε ἀγαλλίασι

τῷ, ὥς τινι κατορθώματι, διὸ καὶ ἐσκοτίσθη, ὡς οἱ δαίμονες. Διὰ τὸ μὴ φαίνεσθαι ὅλως πταίων, ἴσως ἔστρεφε [recte: ἔτρεφε][ιδ'] *τὸ ἓν πάθος ἀντὶ τῶν λοιπῶν, καὶ ἤρκει τοῦτο τοῖς δαίμοσιν, ὡς ἀναπληροῦν δυνάμενον τὸν τόπον τῶν ἄλλων κακῶν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος. [123.] Οὐκ ἐγὼ δὲ ταύτην τὴν διάκρισιν καὶ θεωρίαν εὗρον τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ Ἁγίου Γέροντος ἀκούσας ἔγραψα· ὡς ἔφη καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Παύλου τοῦ Ἁπλοῦ, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἤκουσεν ὁ δαίμων εὐθὺς τοῦ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸ εἰπεῖν αὐτῷ ὁ Μέγας Ἀντώνιος, Ἀββᾶ Παῦλε, ἔκβαλε τὸν δαίμονα τῆς κόρης ταύτης· καὶ οὐκ ἔβαλεν εὐθὺς μετάνοιαν ὑπακούσας, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἀντέλεγεν, εἰπών, σὺ δὲ τί; Καὶ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι ὅτι ἐγὼ οὐκ ἀδειάζω, τότε ὑπήκουσε· καὶ τούτου χάριν, ἔφη ὁ μακάριος Γέρων, ὅτι οὐκ ἐξῆλθεν εὐθὺς ὁ δαίμων, ἀλλὰ μετὰ τὸ κοπιᾶσαι πολλά· καὶ εἰκότως. Οὐ μό-*

γι᾽ αὐτόν, σὰν γιὰ κάποιο κατόρθωμα, γι᾽ αὐτὸ καὶ σκοτίστηκε ὅπως οἱ δαίμονες. Ἐφόσον δὲν φαινόταν καθόλου [στοὺς ἄλλους] ὅτι ἁμαρτάνει, ἴσως ἔτρεφε [μόνο] τὸ ἕνα πάθος, [δηλαδὴ τὴν ὑψηλοφροσύνη], ἀντὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα καὶ αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ στοὺς δαίμονες, ἀφοῦ μποροῦσε [μόνο αὐτὸ τὸ πάθος] νὰ ἀναπληρώση τὸν τόπο τῶν ἄλλων κακῶν, ὅπως λέγει ὁ τῆς Κλίμακος[πγ'].

123. Δὲν βρῆκα δὲ ἐγὼ [μόνος μου] τὴν διάκρισι καὶ τὴν θεωρία αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ τὴν ἔγραψα ἀφοῦ τὴν ἄκουσα ἀπὸ τὸν ἅγιο Γέροντα· ὅπως εἶπε καὶ γιὰ τὸν ἅγιο Παῦλο τὸν ἁπλό[πδ'], ὅτι γι᾽ αὐτὸ δὲν ὑπάκουσε ὁ δαίμονας, νὰ βγῆ ἀμέσως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, μόλις τοῦ εἶπε ὁ Μέγας Ἀντώνιος, «Ἀββᾶ Παῦλε βγάλε τὸν δαίμονα ἀπὸ αὐτὴ τὴν κόρη», διότι δὲν ἔβαλε ἀμέσως μετάνοια ὑπακούοντας, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἔφερνε ἀντίρρησι λέγοντας «γιατὶ [δὲν τὸν διώχνεις] ἐσύ»; Καὶ ὅταν ἄκουσε, ὅτι «ἐγὼ δὲν ἀδειάζω», τότε ἔκανε ὑπακοή· καὶ γι᾽ αὐτὸ [τὸ λόγο, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἔκανε ἀμέσως ὑπακοή], εἶπε ὁ μακάριος Γέροντας, ὅτι δὲν βγῆκε ἀμέσως ὁ δαίμονας, ἀλλὰ ἀφοῦ κοπίασε πολὺ [ὁ Ἀββᾶς Παῦλος]·

νον γὰρ ὡς θεοφορούμενος πιστεύεται ὁ Γέρων, ἀλλὰ ἡ τοῦ νιπτῆρος μαρτυρεῖ[231] καὶ ἡ τοῦ Μωϋσέως ἀντιλογία[232] καὶ ἡ τοῦ Προφήτου τοῦ ζητοῦντός ποτε πληγῆναι ἀπό τινος[233]. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἔχει ἡ Ἱστορία αὕτη θεωρίαν καὶ οὐκ ἐῤῥέθη, ῥηθήσεται ἐνταῦθα.

[124.] Βασιλεύς τις ἀναφέρεται εἰς τὰ Παραλειπόμενα τυραννικῶς διοικῆσαι τὴν Βασιλείαν, ὥστε ὁ φιλάνθρωπος Θεός, μὴ φέρων τὴν τυραννίδα, ἐκέλευσε τὸν Προφήτην ἀπελθεῖν καὶ ἐλέγξαι τὸν Βασιλέα ἐκεῖνον. Ὁ δὲ τὴν ἀπήνειαν αὐτοῦ γινώσκων, οὐκ ἤθελεν ἁπλῶς ἀπελθεῖν, μήπως, θεασάμενος αὐτὸν μακρόθεν καὶ γνοὺς δι᾽ ἣν αἰτίαν παρεγένετο, ἀποδιώξῃ αὐτόν, καὶ οὐ μὴ δυνηθῇ ὁ Προφήτης ἐλέγξαι αὐτόν· ἢ πάλιν ἀρξάμενος τοῦ λέγειν ἐκ τοῦ Θεοῦ μου ἀπεστάλην τῆς ἀπηνείας σου ἕνεκα, οὐ μὴ προσχῇ τοῖς λεγομένοις· ἀλλ᾽ ἐπραγματεύσατο τοῦτο, ἵνα ὑπό τινος πληγῇ καὶ ᾑμαγμένος ἀπέλθῃ ὡς ἐγ-

καὶ εἶναι εὔλογο. Διότι ὄχι μόνο εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Γέρων ὡς θεοφόρος, ἀλλὰ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ [τὸ περιστατικὸ] τοῦ Νιπτῆρος καὶ ἡ ἀντιλογία τοῦ Μωϋσῆ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Προφήτη, ὁ ὁποῖος κάποτε ζητοῦσε ἀπὸ κάποιον νὰ τὸν κτυπήσῃ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ἱστορία αὐτὴ κρύβει σημαντικὰ νοήματα καὶ δὲν ἔχει λεχθῆ [προηγουμένως], θὰ λεχθῆ [τώρα] ἐδῶ[πε΄].

124. Κάποιος βασιλιὰς ἀναφέρεται στὰ Παραλειπόμενα [Βιβλίο τῆς Π. Διαθήκης πὼς] διοικοῦσε μὲ τυραννικὸ τρόπο τὴν βασιλεία [του], ὥστε ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς μὴ ὑποφέροντας τὴν τυραννία, διέταξε τὸν Προφήτη νὰ πάῃ καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὸν βασιλιὰ ἐκεῖνον. [Ὁ Προφήτης] ὅμως, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὴν σκληρότητά του, δὲν ἤθελε νὰ πάῃ ἁπλὰ [ὅπως ἦταν], μήπως ἀφοῦ τὸν ἰδῇ ἀπὸ μακριὰ καὶ καταλάβῃ τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία πήγαινε, τὸν διώξῃ καὶ [ἔτσι] δὲν μπορέσῃ ὁ Προφήτης νὰ τὸν ἐλέγξῃ· ἢ πάλι, ἂν ἄρχιζε νὰ τοῦ λέγῃ, ὅτι ἔχω σταλῆ ἀπὸ τὸν Θεό μου ἐξ αἰτίας τῆς σκληρότητάς σου, μήπως δὲν προσέξῃ τοὺς λόγους του. Σκέφτηκε λοιπὸν αὐτὸ [τὸ τέχνασμα], δηλαδὴ νὰ πληγωθῇ ἀπὸ κάποιον καὶ

καλῶν, ὅπως ἐκ τούτου πλανήσῃ τὸν Βασιλέα τεχνικῶς καὶ ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων ποιήσῃ. Καὶ διοδεύσας εὗρέ τινα παρὰ τὴν ὁδὸν ἔχοντα ἀξίνην, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· τάδε λέγει Κύριος· ἆρόν σου τὴν ἀξίνην καὶ πλῆξόν μου τὴν κάραν· ὁ δέ, θεοσεβὴς ὤν, ἔφη, οὐδαμῶς κύριέ μου, τοῦ Θεοῦ εἰμι ἐγώ, οὐ μὴ βάλω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν Κυρίου. Καὶ εἶπεν ὁ Προφήτης· τάδε λέγει Κύριος· ἀνθ' ὧν οὐχ ὑπήκουσας τῆς φωνῆς Κυρίου, ἐλθέτω λέων ἐκ τῆς ἐρήμου καὶ φαγέτω σε. Τοῦτο τοίνυν οὐκ ἦν ὀργή, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν πολλῶν ἐγένετο· καὶ ὅτι ἄξιος ἦν ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ἁπλῶς, ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἵνα κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου βρωθῇ ὑπὸ τοῦ θηρίου καὶ στέφανον διὰ τοῦ πικροῦ θανάτου ἀπολάβῃ· ὥς φησι τὸ Γεροντικὸν περὶ τῶν τεσσάρων ἱερέων τῶν ποιησάντων τὴν συμφωνίαν, καὶ πῶς ηὔχοντο οἱ κοιμηθέν-

καταματωμένος νὰ παρουσιασθῇ σὰν μηνυτὴς [στὸν βασιλιά], ὥστε ἀπὸ αὐτὸ νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ μὲ τέχνη καὶ νὰ τὸν κάνῃ νὰ ἀκούσῃ τὰ λεγόμενά του. Καὶ καθὼς βάδιζε, βρῆκε κάποιον στὸν δρόμο, ὁ ὁποῖος κρατοῦσε ἀξίνα καὶ τοῦ εἶπε· «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος, σήκωσε τὴν ἀξίνα σου καὶ κτύπησε τὸ κεφάλι μου»· ἐκεῖνος ὅμως, ἐπειδὴ ἦταν θεοσεβής, εἶπε, «ποτὲ Κύριέ μου, ἐγὼ εἶμαι [ἄνθρωπος] τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ σηκώσω τὸ χέρι μου σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχρισε ὁ Κύριος». Καὶ ὁ Προφήτης εἶπε· «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος· ἐπειδὴ δὲν ὑπάκουσες τὴν φωνὴ τοῦ Κυρίου, νὰ ἔλθῃ ἕνα λιοντάρι ἀπὸ τὴν ἔρημο καὶ νὰ σὲ κατασπαράξῃ». Αὐτὸ βέβαια δὲν ἦταν ὀργή, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ ἔγινε πρὸς ὠφέλεια πολλῶν καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἦταν ἄξιος, νὰ μὴν πεθάνῃ [ἁπλῶς] ὅπως οἱ ὑπόλοιποι ἄνθρωποι, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, νὰ κατασπαραχθῇ ἀπὸ τὸ θηρίο καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τὸν στέφανο [τοῦ μαρτυρίου] μὲ τὸ σκληρό θάνατό του· ὅπως λέγει τὸ Γεροντικὸ γιὰ τοὺς τέσσερις Ἱερεῖς[πστ'], οἱ ὁποῖοι ἔκαναν συμφωνία [νὰ μονάσουν μαζὶ] καὶ πῶς [ἐνῷ] προσεύχονταν ἐκεῖνοι οἱ δύο, ποὺ πέθαναν

τες ἐν Χριστῷ ἵνα βρωθῇ ὁ διακονητὴς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ λέοντος διὰ τὴν πορνείαν ἣν ἐποίησεν, καὶ οὐχ ὑπήκουσεν αὐτῶν ὁ Κύριος, ἀλλ᾽ ἔκρινεν ἀκοῦσαι τοῦ ἡσυχαστοῦ δεομένου ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἀποστῇ ἀπ᾽ αὐτοῦ ὁ λέων. Εἶτα εὑρὼν ὁ Προφήτης ἄλλον ὑπήκοον εἶπεν αὐτῷ· τάδε λέγει Κύριος· ἆρόν σου τὴν ἀξίνην καὶ πλῆξόν μου τὴν κάραν· ὁ δέ, τάδε λέγει Κύριος, ἀκούσας, ἀδιακρίτως ἔπληξε τὴν κάραν τοῦ Προφήτου τῇ ἑαυτοῦ ἀξίνῃ, καὶ ὁ Προφήτης, καθάπερ ὁ Μωϋσῆς ποτε[234], ἔφη πρὸς αὐτόν· εὐλογία Κυρίου ἐπὶ σέ, ὅτι ἤκουσας φωνῆς Κυρίου. [125.] Ὥστε ὁ μὲν ἐξ ἀγαθότητος πολλῆς, ᾐδέσθη τὸν Προφήτην καὶ οὐχ ὑπήκουσεν, ὡς ὁ Πέτρος ἐν τῷ νιπτῆρι·[235] ὁ δὲ ἀδιακρίτως ὑπακοὴν ἐτελείωσεν, ὡς ὁ λαὸς τοῦ Μωϋσέως ὑπακοὴν ἐτελείωσεν ἐν τῷ κατασφάξαι ἀλλήλους[236]. Καὶ ἐν μὲν τῷ φανερῷ ὁ ἀκούων τοῦ θείου βουλήματος κρεῖττον ποιεῖ· ἔχει γὰρ σοφώτερον

[πρῶτοι] καὶ ἀπῆλθαν στὸν Χριστό, νὰ κατασπαραχθῇ ὁ διακονητὴς αὐτῶν ἀπὸ τὸ λεοντάρι, ἐξ αἰτίας τῆς πορνείας, στὴν ὁποία ἔπεσε, ὁ Κύριος δὲν τοὺς ἄκουσε, ἀλλὰ ἔκρινε [πὼς ἔπρεπε] νὰ ἀκούσῃ τὸν [τρίτο] ἡσυχαστή, ποὺ προσευχόταν γιὰ τὸν διακονητή, ὥστε νὰ ἀπομακρυνθῇ τὸ λεοντάρι ἀπὸ αὐτόν. Στὴν συνέχεια [τῆς πιὸ πάνω διηγήσεως], ὁ Προφήτης βρῆκε ἄλλον ὑπήκοο καὶ τοῦ εἶπε· «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος, σήκωσε τὴν ἀξίνα σου καὶ κτύπησε τὸ κεφάλι μου»· αὐτὸς δέ, ὅταν ἄκουσε «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος», ἀδιακρίτως [χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τίποτε], ἐκτύπησε τὸ κεφάλι τοῦ Προφήτου μὲ τὴν ἀξίνα του καὶ ὁ Προφήτης, ὅπως ἀκριβῶς κάποτε ὁ Μωϋσῆς, εἶπε πρὸς αὐτόν, «εὐλογία Κυρίου σὲ σένα, διότι ὑπάκουσες στὰ λόγια τοῦ Κυρίου».

125. Ὥστε ὁ μὲν ἕνας, ἀπὸ πολὺ ἀγαθότητα, σεβάσθηκε τὸν Προφήτη καὶ δὲν ὑπάκουσε, ὅπως ὁ Πέτρος στὸν Νιπτῆρα· ὁ δὲ [ἄλλος], ἔδειξε ἀδιάκριτη ὑπακοή, ὅπως ὁ λαὸς ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπακοὴ στὸν Μωϋσῆ μὲ τὴν μεταξύ τους σφαγή[πζʹ]. Καὶ εἰς μὲν τὰ φανερά, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὑπακούει στὸ θεῖο θέλημα κάνει τὸ καλύτερο, διότι θεωρεῖ πιὸ σοφὴ

καὶ δικαιότερον τῆς φυσικῆς γνώσεως τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐπίταγμα τοῦ Δεσπότου τῆς φύσεως· ὁ δὲ παρακούων ἔλαττον ποιεῖ, ὡς ἔχων τὰ αὐτοῦ φαινόμενα καλά, δικαιότερα τῶν τοῦ Θεοῦ· ἐν δὲ τῷ κρυπτῷ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑπακοῆς ἢ τῆς παρακοῆς. Ὅστις γὰρ ἔχει σκοπὸν ἀρέσαι Θεῷ, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ κρεῖττον ποιῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸ φανερὸν φαίνεται ὁ Θεὸς ὀργιζόμενος τῷ παρακούσαντι καὶ εὐλογῶν τὸν ἀκούσαντα· ἐν δὲ τῷ κρυπτῷ οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ὡς εἴρηται κατὰ θεωρίαν φυσικὴν ἐπίσης ἦσαν ἀμφότεροι καὶ ἀγαθοὶ ἐτύγχανον, διότι κατὰ Θεὸν ἦν ὁ σκοπὸς καὶ τῶν δύω. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. [126.] Ὁ δὲ Προφήτης ἀπελθὼν εἰς τὸν Βασιλέα καὶ στὰς ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπεν· ἐκδίκησόν με, ὦ Βασιλεῦ· ἐρχομένῳ γάρ μοι ὑπήντησέ τις καθ᾽ ὁδὸν καὶ ἔπληξέ μου τὴν κεφαλήν. Καὶ ὁ Βασιλεὺς ὁρῶν τὰ αἵματα καὶ τὴν πληγήν, ἐθυμώθη κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ,

καὶ πιὸ δίκαιη ἀπὸ τὴν φυσικὴ γνῶσι τὴν ὑπερφυσικὴ προσταγὴ τοῦ Δεσπότου τῆς φύσεως· ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ παρακούει, κάνει κάτι κατώτερο, ἐπειδὴ ἐκεῖνα, ποὺ φαίνονται σ᾽ αὐτὸν καλά, τὰ θεωρεῖ πιὸ δίκαια ἀπ᾽ αὐτὰ [ποὺ θέλει] ὁ Θεός· στὴν οὐσία ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ [ἡ ὀρθότητα τῆς κάθε μας ἐνέργειας κρίνεται] ἀπὸ τὸ σκοπὸ τῆς ὑπακοῆς ἢ τῆς παρακοῆς. Διότι ὅποιος ἔχει σκοπὸ νὰ ἀρέσῃ στὸν Θεό, ἐκεῖνος εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος κάνει τὸ καλύτερο. Καὶ εἰς μὲν τὰ φανερὰ φαίνεται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξοργίζεται μὲ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔκανε παρακοή, καὶ εὐλογεῖ αὐτὸν ποὺ ἔκανε ὑπακοή· στὸ βάθος ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι ἀλλά, ὅπως ἔχει λεχθῆ, ἡ ἐνέργεια καὶ τῶν δύο ἦταν φυσικὴ καὶ εἶχαν ἀγαθὴ προαίρεσι, διότι ὁ σκοπὸς καὶ τῶν δύο ἦταν κατὰ Θεόν. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔτσι ἔχουν.

126. Ὁ δὲ Προφήτης, ἀφοῦ πῆγε στὸ βασιλιὰ καὶ στάθηκε ἐνώπιόν του, εἶπε· «Βασιλιά μου, πάρε ἐκδίκησι γιὰ μένα, γιατὶ καθὼς ἐρχόμουν σὲ σένα μὲ συνάντησε κάποιος στὸ δρόμο καὶ ἐπλήγωσε τὸ κεφάλι μου». Καὶ ὁ βασιλιάς, βλέποντας τὰ αἵματα καὶ τὴν πληγή του, θύμωσε κατὰ τὴν

πλὴν οὐ κατὰ τοῦ ἐγκαλοῦντος, ἀλλὰ μᾶλλον νομίζων ὅτι ἄλλον τινὰ κρῖναι ἔχει καὶ οὐχ ἑαυτόν, ἀπεφήνατο κατὰ τοῦ ποιήσαντος τοῦτο βαρέως. Ὁ δὲ Προφήτης, τυχὼν οὗπερ ἤλπιζε, λέγει· καλῶς εἶπας, ὦ Βασιλεῦ· διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος, διαῤῥήσσων διαῤῥήξω τὴν Βασιλείαν ἐκ τῆς χειρός σου καὶ ἐκ τοῦ σπέρματός σου, ὅτι σύ εἶ ὁ ποιήσας ταῦτα. Κἀκ τούτου πεπλήρωκεν ὁ Προφήτης τὸν χρησμὸν ὡς ἠβούλετο καὶ ἐντέχνως ἐποίησε τὸν Βασιλέα προσέχειν τοῖς λεγομένοις ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἀπῆλθε δοξάζων τὸν Θεόν. [127.] Τοιαῦται οὖν ψυχαὶ ἦσαν αἱ τῶν προφητῶν φιλοῦσαι τὸν Θεὸν καὶ ὑπὲρ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πάσχειν σπουδάζουσαι ἐκ τῆς θεογνωσίας· καὶ εἰκότως. Ὁ γὰρ γινώσκων ἀκριβῶς ὁδόν τινα ἢ ἐπιστήμην, μετὰ προθυμίας ἁπάσης καὶ εὐκολίας μετέρχεται ταύτην, καὶ ἄλλοις δείκνυσιν ἀσφαλῶς τὴν ὁδοιπορίαν ἢ τὰ μυστήρια τῆς τέχνης καὶ νοήματα, κἂν αὐτὸς ἴσως

συνήθειά του, ὄχι ὅμως ἐναντίον τοῦ [Προφήτου], ὁ ὁποῖος κατήγγειλε [τὸν δράστη], ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ νόμιζε, ὅτι ἔχει νὰ κρίνῃ κάποιον ἄλλο καὶ ὄχι τὸν ἑαυτό του, ἀπεφάσισε βαριὰ ποινὴ ἐναντίον ἐκείνου ποὺ διέπραξε αὐτό. Ὁ δὲ Προφήτης, ἀφοῦ ἐπέτυχε αὐτὸ ποὺ ἤλπιζε, λέγει· «καλὰ εἶπες βασιλιά· γι᾽ αὐτό, λέγει ὁ Κύριος τὰ ἑξῆς· συντρίβοντας τὴν βασιλεία σου, θὰ τὴν ἀφαιρέσω ἀπὸ σένα καὶ ἀπό τοὺς ἀπογόνους σου, διότι ἐσὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔκανε αὐτά». Καὶ ἔτσι ὁ Προφήτης ἐκπλήρωσε τὴν προφητεία του, ὅπως ἤθελε καὶ ἐντέχνως ἔκανε τὸν βασιλιὰ νὰ προσέχῃ στὰ λεγόμενά του καὶ ἔφυγε δοξάζοντας τὸν Θεό.

127. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους λοιπὸν ἦταν οἱ ψυχὲς τῶν Προφητῶν, ἀγαποῦσαν τὸν Θεὸ καὶ ἦσαν πρόθυμες νὰ ὑποφέρουν [γιὰ τὴν ἐκπλήρωσι τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ], ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι [εἶχαν] τὴν θεογνωσία· καὶ εἶναι φυσικό. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ἐπακριβῶς κάποια ὁδὸ ἢ ἐπιστήμη, μὲ κάθε προθυμία καὶ εὐκολία τὴν ἀκολουθεῖ καὶ δείχνει [καὶ] σὲ ἄλλους μὲ ἀσφάλεια τὴν διαδρομή, ἢ τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης καὶ τὰ νοήματα, ἀκόμα κι ἂν αὐτὸς ἴσως πολ-

νέος τῇ ἡλικίᾳ καὶ ἰδιώτης τυγχάνῃ πολλάκις, κἀκεῖνοι πολυχρόνιοί εἰσι καὶ σοφοὶ εἰς ἄλλα μαθήματα. Οἱ γὰρ Προφῆται, Ἀπόστολοι καὶ Μάρτυρες οὐκ ἔμαθον τὴν θεογνωσίαν καὶ τὴν σοφίαν ἐξ ἀκοῆς ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ αἵματα ἔδωκαν καὶ ἔλαβον πνεῦμα, κατά τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Γερόντων· δὸς αἷμα καὶ λάβε πνεῦμα. [128.] Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πατέρες ἀντὶ Μαρτυρίου αἰσθητοῦ, κατὰ συνείδησιν ἐμαρτύρησαν, ἔχοντες ἀντὶ θανάτου σωματικοῦ τὸν κατὰ προαίρεσιν, ἵνα νικήσῃ ὁ νοῦς τὰ σαρκικὰ θελήματα καὶ βασιλεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις νῦν τε καὶ ἀεί. Ἀμήν· εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τέλος τῶν τοῦ Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ πονημάτων.

Τῷ δὲ Θεῷ ἡ χάρις.

λὲς φορὲς τυχαίνῃ νὰ εἶναι νέος στὴν ἡλικία ἢ ἁπλοϊκός, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μπορεῖ νὰ εἶναι γέροντες καὶ σοφοὶ σὲ ἄλλα θέματα. Διότι οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες δὲν ἔμαθαν τὴν θεογνωσία καὶ τὴν σοφία ἐξ ἀκοῆς, ὅπως ἐμεῖς, ἀλλὰ ἔδωσαν αἵματα καὶ ἔλαβαν Πνεῦμα, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τῶν Γερόντων[πη']· «δῶσε αἷμα, καὶ λάβε Πνεῦμα».

128. Γι᾽ αὐτὸ καὶ οἱ Πατέρες, ἀντὶ τοῦ αἰσθητοῦ μαρτυρίου, ὑπέστησαν τὸ μαρτύριο τῆς συνειδήσεως[πθ'], ἔχοντας ἀντὶ γιὰ τὸ σωματικὸ θάνατο, τὸν κατὰ προαίρεσι θάνατο, γιὰ νὰ νικήσῃ ὁ νοῦς τὰ σαρκικὰ θελήματα καὶ νὰ βασιλεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· στὸν Ὁποῖον [ἀνήκει] ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμι, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησι καὶ τώρα καὶ πάντοτε. Ἀμήν· εἰς τοὺς αἰῶνες.

Τέλος τῶν ἔργων τοῦ Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Στὸν Θεὸ βεβαίως [ὀφείλομεν] τὴν Χάρι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

α′ *Ἐν ἄλλοις ἥν τινα ἐκ τοῦ.*
β′ *Ἴσως γερόντων.*
γ′ *Ἐν ἄλλοις ἐναντίων.*
δ′ *Ἴσως βουλομένους.*
ε′ *Ἴσως ἀποτυγχάνει.*
στ′ *Ἴσως τῶν νοητῶν.*
ζ′ *Ἐν ἄλλοις ὅπερ.*
η′ *Ἴσως εἰς.*
θ′ *Ἴσως ἀποτυγχάνει.*
ι′ *Ἴσως χαρήσεται.*
ια′ *Ἴσως ἐξ ὧν.*
ιβ′ *Ἐν ἄλλοις σωφροσύνην.*
ιγ′ *Ἴσως φοβῆσαι.*
ιδ′ *Ἴσως ἔτρεφε.*

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ
ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

1 Α′ Κορ. 4, 7.
2 Ἀριθ. 22, 28-30.
3 Πρβλ. Ματθ. 24, 14.
4 Ῥωμ. 11, 36.
5 Πρβλ. Κολασσ. 1, 23.
6 Πρβλ. Κολασσ. 1, 23.
7 Πρβλ. Κολασσ. 1, 23.
8 Πρβλ. Γαλ. 3, 2.
9 Ματθ. 17, 20.
10 Δευτερ. 10, 12.
11 Ἑβρ. 13, 5.
12 Πρβλ. Ψαλμ. 54, 23.
13 Λουκ. 12, 5.
14 Λουκ. 12, 5.
15 Λουκ. 12, 5.
16 Α′ Τιμόθ. 2, 4.
17 Πρβλ. Ἰακ. 2, 19.
18 Ἰω. 12, 50.
19 Πρβλ. Παροιμ. 1, 7.
20 Πρβλ. Ἐφεσ. 2, 14.
21 Ψαλμ. 17, 30.
22 Ἰερεμ. 23, 23.
23 Πρβλ. Φιλιππ. 3, 12.
24 Α′ Κορ. 9, 26.
25 Κολασσ. 3, 1.
26 Πρβλ. Μάρκ. 16, 17.

27 Ψαλμ. 83, 6 καὶ 8.
28 Ἀποκ. 5, 13.
29 Λουκ. 16, 25.
30 Παροιμ. 14, 27.
31 Ψαλμ. 33, 12.
32 Ψαλμ. 33, 15.
33 Ψαλμ. 18, 10.
34 Ψαλμ. 50.
35 Γ' Βασ. 11, 1-10.
36 Α' Κορ. 10, 12.
37 Α' Ἰω. 4, 18.
38 Ψαλμ. 111, 1.
39 Πρβλ. Α' Ἰω. 4, 18.
40 Ἡσ. 11, 2-3.
41 Πρβλ. Γεν. 2, 15
42 Ἔξοδ. 23, 21.
43 Πρβλ. Ἰω. 9, 41.
44 Μάρκ. 12, 40.2
45 Σοφ. Σολ. 13, 9.
46 Ἐφεσ. 5, 12.
47 Πρβλ. Ψαλμ. 18, 10.
48 Ψαλμ. 88, 48.
49 Γένεσ. 3, 19.
50 Ἰὼβ 25, 6.
51 Ῥωμ. 11, 36.
52 Ματθ. 10, 22.
53 Λουκ. 9, 62.
54 Πρβλ. Ματθ. 27, 5.
55 Ματθ. 26, 75.
56 Πρβλ. Ἰὼβ 1, 22.
57 Πρβλ. Ἰὼβ 1, 12 καὶ 2, 6.
58 Πρβλ. Λουκ. 9, 62.
59 Δευτερ. 20, 8.
60 Δαν. (Σωσάννα) 22.
61 Δαν. (Σωσάννα) 50.
62 Δαν. (Σωσάννα) 62.
63 Πρβλ. Ψαλμ. 118, 110.
64 Α' Πέτρ. 5, 7.
65 Ἀποκ. 5, 13.
66 Ἑβρ. 12, 1.
67 Β' Κορ. 5, 7.
68 Ψαλμ. 4, 9.
69 Πρβλ. Ἑβρ. 11, 39-40.
70 Μιχ. 6, 8.
71 Α' Κορ. 2, 9.
72 Ἀποκ. 5, 13.
73 Λουκ. 13, 23.
74 Ματθ. 11, 12.
75 Ματθ. 11, 30.
76 Ματθ. 7, 14.
77 Ματθ. 11, 12.
78 Λουκ. 17, 21.
79 Ψαλμ. 43, 16.
80 Δ' Βασ. 5, 20 καὶ 5, 26-27.
81 Ματθ. 26, 15 καὶ 27, 5.
82 Ῥωμ. 13, 4.
83 Ῥωμ. 13,3.
84 Ῥωμ. 8, 17.
85 Ματθ. 5, 3-12.
86 Ἐκκλησ. 1, 13.
87 Ἐκκλησ. 3, 10.
88 Ἐκκλησ. 1, 2.
89 Ψαλμ. 38, 12.
90 Ἰὼβ 25, 6.
91 Γένεσ. 6, 3.
92 Ψαλμ. 130, 1.
93 Πρβλ. Β' Βασ. 115, 20.
94 Ψαλμ. 89, 4.
95 Ματθ. 15, 14.
96 Α' Πέτρ. 4, 11.
97 Πρβλ. 6, 10.
98 Ψαλμ. 75, 3.
99 Ψαλμ. 24, 9.
100 Πρβλ. Ἡσ. 11, 2.

101 Β′ Κορ. 11, 14.
102 Ματθ. 23, 23.
103 Ῥωμ. 11, 36.
104 Πρβλ. Α′ Κορ.15, 48.
105 Λουκ. 18, 11.
106 Λουκ. 18, 11.
107 Λουκ. 18, 11.
108 Λουκ. 23, 31.
109 Παροιμ.11,31 καὶ Α′ Πέτρ.4,18.
110 Α′ Κορ. 4, 7.
111 Α′ Κορ. 4, 7.
112 Ἡσ. 11, 2.
113 Ῥωμ. 11, 36.
114 Πρβλ. Ῥωμ. 2, 19.
115 Ἰωνᾶ 2, 1-3.
116 Λουκ. 1, 18-20.
117 Πρβλ. Ἰακ. 5, 16.
118 Α′ Τιμόθ. 2, 8.
119 Πρβλ. Γέν. 3, 19.
120 Πρβλ Γ′ Βασ. 3, 7.
121 Ματθ. 12, 43.
122 Πρβλ. Τίτ. 2, 11-12.
123 Β′ Κορ. 1, 9.
124 Πρβλ. Ῥωμ. 6, 6.
125 Πρβλ. Ῥωμ. 6, 4.
126 Α′ Πέτρ. 4, 11.
127 Ἰω. 10, 1 καὶ 10.
128 Β′ Τιμ. 2, 3.
129 Ματθ. 7, 13.
130 Πρβλ. Ματθ. 7, 15.
131 Α′ Κορ. 3, 18.
132 Λουκ. 16, 8.
133 Β′ Κορ. 12, 2-3.
134 Α′ Κορ. 3, 2 καὶ Ἑβρ. 5, 12-13.
135 Ῥωμ. 11, 36.
136 Β′ Κορ. 11, 14.
137 Λουκ. 2, 13.
138 Ἑβρ. 1, 14.
139 Ἐφεσ. 1, 21 καὶ Α Πέτρ. 3, 22.
140 Ματθ. 1, 20.
141 Ἰὼβ 1, 16-19.
142 Γένεσ. 18, 1-5 καὶ Ἑβρ. 13, 2.
143 Δαν. 3, 25.
144 Ἡσ. 9, 6.
145 Ἰω. 8, 26.
146 Ῥωμ. 11, 36.
147 Α′ Πέτρ. 4, 11.
148 Πρβλ. Ῥωμ. 13, 10.
149 Α′ Ἰω. 4, 16.
150 Δευτερ. 6, 5.
151 Λευϊτ. 26, 11-12 καὶ Β′ Κορ. 6, 16.
152 Γαλ. 5, 17.
153 Παροιμ. 13, 9.
154 Α′ Πέτρ. 4, 11.
155 Α′ Πέτρ. 4, 11.
156 Α′ Πέτρ. 4, 11.
157 Ῥωμ. 11, 36.
158 Ἐφεσ. 6, 12.
159 Παροιμ. 28, 1.
160 Α′ Πέτρ. 4, 11.
161 Πρβλ. Γένεσ. 3, 14.
162 Ῥωμ. 12, 3.
163 Πρβλ. Α′ Κορ. 4, 7.
164 Ματθ. 13, 12.
165 Α′ Πέτρ. 4, 11.
166 Ἰω. 14, 27.
167 Δ′ Βασ. 4, 23.
168 Δ′ Βασ. 4, 26.
169 Φιλιππ. 4, 7.
170 Ἰω. 16, 33.
171 Μάρκ. 9, 50.
172 Πρβλ. Α′ Ἰω. 2, 15.
173 Πρβλ. Τίτ. 2, 12.
174 Πρβλ. Α′ Κορ. 13, 7.

175 Ῥωμ. 11, 36.
176 Φιλιππ. 3, 1.
177 Ἰὼβ 7, 1.
178 Ψαλμ. 76, 4.
179 Ψαλμ. 4, 5.
180 Κολασσ. 3, 16.
181 Γένεσ. 1, 2.
182 Ἰὼβ 38, 7.
183 Γένεσ. 1, 2.
184 Α′ Θεσσ. 4, 16.
185 Πρβλ. Ματθ. 24, 30.
186 Α′ Θεσσ. 4, 17.
187 Α′ Βασ. 2, 3.
188 Α′ Βασ. 2, 10.
189 Α′ Βασ. 2, 10.
190 Ῥωμ. 8, 17.
191 Α′ Κορ. 4, 5.
192 Ματθ. 25, 34.
193 Α′ Πέτρ. 4, 11.
194 Ψαλμ. 46, 8.
195 Ἰω. 5, 39.
196 Ψαλμ. 45, 11.
197 Α′ Κορ. 13, 12.
198 Α′ Βασ. 2, 3.
199 Γαλ. 1, 8.
200 Δ′ Βασ. 25, 7 καὶ Ἰερεμ. 52, 11.
201 Ματθ. 5, 18.
202 Β′ Κορ. 12, 2.
203 Παροιμ. 24, 18.
204 Β′ Κορ. 10, 13.
205 Πρβλ. Ἰω. 6, 68.
206 Ῥωμ. 12, 3.
207 Λουκ. 9, 27· 12, 44· 21, 3.
208 Ἐκκλησ. 1, 18.
209 Ἠσ. 11, 2.
210 Λουκ. 21, 19.
211 Ψαλμ. 32, 15.
212 Ψαλμ. 89, 4.
213 Α′ Κορ. 9, 24.
214 Β′ Κορ. 2, 11.
215 Β′ Κορ. 11, 14.
216 Ματθ. 10, 22.
217 Α′ Ἰω. 4, 18.
218 Πρβλ. Ψαλμ. 18, 10.
219 Α′ Κορ. 8, 2.
220 Ματθ. 13, 12.
221 Πρβλ. Ἰακ. 1, 12.
222 Λουκ. 18, 8.
223 Πρβλ. Ψαλμ. 18, 10.
224 Πρβλ. Α′ Κορ. 2, 7.
225 Πρβλ. Σοφ. Σολ. 3, 2.
226 Πρβλ. Ματθ. 5, 4.
227 Ἰω. 5, 44.
228 Πρβλ. Κολασσ. 1, 23.
229 Γένεσ. 11, 9.
230 Α′ Βασ. 2, 9.
231 Ἰω. 13, 7-8.
232 Ἔξοδ. 4, 10.
233 Γ′ Βασ. 21, 35-42.
234 Ἔξοδ. 32, 29.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α′ Βλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΚΘ′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 126.

β′ Πρβλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ιη′, σ. 3.

γ′ Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΣΤ′. Περὶ διακρίσεως*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 12, σ. 284.

δ′ Πρβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ. *Λόγος ΙΗ′. Τὰ μέτρα τὰ περὶ πίστεως*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 64, *Λόγος ΙΒ′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ.49.

ε′ Οἱ ὀκτὼ πονηροὶ «πρωτοστᾶται τῆς κακίας» εἶναι: γαστριμαργία, πορνεία, ὀργή, ἀκηδία, κενοδοξία, ὑπερηφάνεια, λύπη, φιλαργυρία. (Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΖ′, Β′*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 9, σ. 345 καὶ σημ. 10, σ. 430.

στ′ Πρβλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος Ἀσκητικός. Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, σ. 291, στ. 9.

ζ′ Πρβλ. «...τὴν μεγάλην καὶ ἄρρηκτον πίστιν...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐπιστολὴ ΠΗ′. Ἰννοκεντίῳ Ἐπισκόπῳ*, P.G. 32, 457Α.

η′ Βλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ ἀββᾶ Ποιμένος*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. νδ′, σ. 90.

θ′ Βλ. ΟΣΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Λόγοι Παραινετικοὶ πρὸς τοὺς Μοναχοὺς τῆς Αἰγύπτου*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ′, σ. 96.

ι′ Βλ. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Διδασκαλία Δ′. Περὶ θείου φόβου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 47, 10, σ. 220.

ια′ Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος ψυχωφελὴς καὶ ὠφέλιμος. Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Δ′, Κεφ. 3, σ. 82.

ιβ′ Βλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Λόγος εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ*, P.G. 31, 197-217.

ιγ′ Βλ. *Τὸ Μέγα Γεροντικόν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, Κεφ. Ε′, σ. 140. Τὸ περιστατικὸ ἔχει ὡς ἑξῆς. Ἕνας μοναχὸς ὅταν πῆγε στὸ πηγάδι νὰ πάρη νερό, συνήντησε μία νέα γυναίκα καὶ ἔπεσε σὲ πορνεία. Ἀμέσως μετὰ γιὰ νὰ λυτρωθῆ ἀπὸ τὸν πνιγμὸ τῆς ἀπογνώσεως ἔλεγε μὲ πεῖσμα στὸν ἑαυτό του: «δὲν ἁμάρτησα» καὶ ἔτσι ἐπέστρεψε στὸ κελλί του, ὅπου ἐργάσθηκε τὴν μετάνοια καὶ ὅπως ἀπεκαλύφθη σὲ ἕνα Γέροντα, ἐσώθη.

ιδ′ Βλ. «...Ἡνίκα ἂν κατὰ ἑνὸς πάθους...περιγένῃ, πρὸς τὸ ἕτερον παράταξαι... », ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εἰς τὸν Α′ Ψαλμόν*, P.G. 30,224D.

ιε′ Ἀναφέρει ὡς παράδειγμα σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοσι τὴν Διήγησι ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Δανιὴλ (τῆς Π. Διαθήκης) περὶ Σωσσάνης. Πρόκειται γιὰ τὴν σώφρονα ἔγγαμο γυναῖκα, τὴν ὁποία εἶδαν γυμνὴ εἰς τὸν κῆπο της οἱ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὴν ἐπίεσαν εἰς μοιχείαν καὶ εἰς τὴν ἄρνησίν της τὴν ἐσυκοφάντησαν. Αὐτὴ προκειμένου νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἁμαρτία, προτίμησε ἀκόμη καὶ τὸν θάνατο, ἀλλὰ θαυματουργικὰ τὴν ἔσωσε ὁ Θεὸς μὲ τὴν παρουσία τοῦ νεαροῦ Προφ. Δανιήλ.

ιστ′ Βλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. δ′, σ. 1.

ιζ′ Ἡ ἀρίθμησις τῶν λόγων εἶναι ἐσφαλμένη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Βενετίας τοῦ 1782, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦμε, ἐπειδὴ ὁ Ἅγ. Νικόδημος διατηρεῖ ὡς ἕκτον τὸ Ϛ (στίγμα). Πρὸς διευκόλυνσι τῶν ἀναγνωστῶν διατηροῦμε τὸ στοιχεῖον τοῦ Ἁγ. Νικοδήμου καὶ ἐντὸς ἀγκύλης τοποθετοῦμε τὴν ἀντιστοιχία τοῦ στοιχείου μὲ τὸ ἐπίγραμμα, καὶ τὴν συνήθη ἀραβικὴ ἀρίθμησι. Ἔτσι γίνεται ὁ Λόγος Ϛ (Ζ, 6ος), ὁ Λόγος Ζ (Η, 7ος), κ.ο.κ.

ιη′ Βλ. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Πρὸς Μακκαβαίους. Λόγος ΙΕ′*, P.G. 35, 932B.

ιθ′ Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΣΤ′. Περὶ διακρίσεως*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 32, σ. 293.

κ′ Ἡ φράσις ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὸν ἀββᾶ Ἰσαὰκ (βλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος ΟΓ′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 288, περιέχων συμβουλὰς) καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ὁ κύων ὁ λείχων τὸ ῥίνιον ἐκ τοῦ αἵματος ἑαυτοῦ πίνει...». Εἶναι ἀσαφῆς ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ῥῖνα ἢ ῥίνιον. (Βλ. *Μέγα Λεξικὸν Liddel- Scott* μὲ σημασία: λίμα, ἐκδ. Ἰω. Σιδέρης, Ἀθῆναι, τ. IV, σ. 18). Ἡ ἔννοια «λίμα» δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὴν φράσι τοῦ ἱ. συγγραφέως. Εἰς τὸ *Λεξικὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης*, ὑπὸ Ἰω. Σταματάκου, σ. 877, ἀνευρέθη εἰς τὸ λῆμμα: ῥίνη σανσκρ. varna (πληγή, τραῦμα), τὸ ὁποῖον καὶ φαίνεται σύμφωνον μὲ τὸ πνεῦμα τῆς φράσεως.

κα′ Βλ. Ἅγιος Ἰωάσαφ (κστ′ Αὐγούστου), υἱὸς τοῦ Βασιλέως τῶν Ἰνδιῶν Ἀβεννήρ. (*Ὁ Μέγας Συναξαριστής*, Αὐγούστου μηνός, ἔνθ᾽ ἀν., τ. 8, σ. 458 καὶ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Βίος τῶν Ἁγίων Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ*, P.G. 96, 1236 BC.

κβ′ Βλ. Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀγγελικοῦ Σχήματος. (*Μέγα Εὐχολόγιον*, ἐκδ. Ἀστέρος, Ἀθῆναι 1980, σ. 207).

κγ′ Βλ. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Πρὸς Μακκαβαίους Λόγος ΙΕ′*, P.G. 35, 932B.

κδ′ Τροπάριον Νεκρώσιμον τοῦ πλ. Β′ Ἦχου, Β′. Κάθισμα τῷ Σαββάτῳ πρωΐ, ποίημα Ἰω. Δαμασκηνοῦ, (βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 392).

κε′ Βλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. Λστ′, σ. 5.

κστ′ Βλ. διὰ τὸ νόημα τοῦ ΟΣ. ΝΕΙΛΟΥ ΤΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ ἡμετέρα σημ. κβ′ τοῦ Α′ βιβλίου (σ. 341 αὐτ.).

κζ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν Γένεσιν ΝΔ′*, P.G. 54, 471.

κη′ Ἐκ παραδρομῆς ἴσως, λανθασμένως ὁ ἱ. συγγραφεὺς ἀποδίδει τὴν πατρότητα τοῦ νοήματος εἰς τὸν Ὅσ. Νεῖλον, ἐνῷ ἀφορᾷ τὸν Ἅγ. Μάξιμο. (Βλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς τρίτη περὶ ἀγάπης*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ, Κεφ. 81, σ. 125, ὡς καὶ σχόλιον εἰς τὸ Εἰσαγωγικὸ σημείωμα σ. 7 αὐτ.).

κθ′ Συμπιλημματικὴ ἔκφρασις ἐκ δύο χωρίων τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Κλίμακος. «Ταπείνωσίς ἐστι «θύρα» βασιλείας... καὶ πηγὴ «ἀπαθείας» ...», (βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΕ′. Περὶ ταπεινοφροσύνης*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ΚΘ′, σ. 272).

λ′ Πρβλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Περὶ πραότητος κεφ. ΙΓ′. Ἀσκητικαὶ διατάξεις*, P.G. 31, 1376B-1377A.

λα′ Βλ. *Εὐεργετινός*, ἔνθ᾽ ἀν., βιβλίον Γ′, ὑπόθεσι 29, Κεφ. 4, σ. 346. Τὸ περιστατικὸν ἀναφέρεται εἰς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν. Διευκρινίζομε ὅτι ἡ φράσις «ἕλκω τὰς ἓξ» σημαίνει ὅτι ἐνήστευε (πλήρης ἀσιτία) τὶς ἓξ ἡμέρες τῆς ἑβδομάδος καὶ ἔτρωγε μόνον μία φορὰ τὴν Κυριακή.

λβ' Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος Παραινετικὸς περὶ μετανοίας*, P.G. 60,689· *Λόγος περὶ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης*, P.G. 48, 1062.

λγ' Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΕ'. Περὶ ταπεινοφροσύνης*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ΚΘ', σ. 272.

λδ' Βλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ζ', σ. 2.

λε' Βλ. ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν*, P.G. 30, 504D-505A.

λστ' Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος ΣΤ'. Εἰς τὸν σεισμὸν καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον*, P.G. 48, 1042.

λζ' Βλ. ΑΓ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ, *Λόγοι Ν'. Παράφρασις Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ*, Κεφ. πβ', σ. 204· Κεφ. ϟε', σ. 210, *Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπτικῶν*, τ. Γ', ἐκδ. ΑΣΤΗΡ, Ἀθῆναι 1961.

λη' Βλ. ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος περὶ Προσευχῆς. Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β', Κεφ. 111, σ. 155.

λθ' Πρβλ. ΑΒΒΑ ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ, *Πρὸς Κάστορα Ἐπίσκοπον. Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπτικῶν*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Α', σ. 304· *Λόγος πρὸς Λεόντιον Ἡγούμενον, ἐν ᾧ καὶ περὶ διακρίσεως*, ἔνθ᾽ ἀν., σσ. 307-347.

μ' Βλ. «... ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις... ἐκ διακρίσεως διόρασις...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος Δ'*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 105, σ. 104.

μα' Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ, *Λειμωνάριον*, P.G. 87, 3004D-3005B. Κεφ. 143. Vita David latronum. Ἡ διήγησις ἔχει ὡς ἑξῆς. Ὁ ἀββᾶς Φοιβάμων εἶπε γιὰ κάποιον Δαβίδ, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀρχιληστὴς βαρυνόμενος μὲ πολλὰ ἐγκλήματα. Αὐτὸς κατανυγεὶς ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ μοναχός. Ἐπειδή, ὅμως, δὲν τὸν ἐδέχοντο εἰς τὸ Μοναστήριο ἀπείλησε, ὅτι θὰ φονεύσῃ τοὺς Μοναχοὺς καὶ θὰ καταστρέψῃ τὴν Μονή. Ἔτσι ἔγινε δεκτὸς καὶ ὑπερέβη καὶ τοὺς ἑβδομῆντα Μοναχοὺς εἰς τὴν ἀρετήν. Τότε τοῦ ἐνεφανίσθη Ἄγγελος Κυρίου καὶ τοῦ εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς ἐδέχθη τὴν μετάνοιά του καὶ τὸν ἠξίωσε θαυματουργικοῦ χαρίσματος. Ἐπειδὴ ὅμως ἔδειξε δυσπιστία εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ εἶπε ὅτι ὅπως τὸν Ζαχαρία τὸν Πατέρα τοῦ Προδρό-

μου, τὸν τιμωρεῖ μὲ ἀλαλία. Τότε ὁ Δαβὶδ παρακάλεσε νὰ τοῦ ἐπιτρέπῃ νὰ ὑμνῇ τὸν Θεό, καὶ ὁ Ἄγγελος τοῦ εἶπε «Ἔσῃ εἰς τὸν κανόνα μόνον λαλῶν, ἔξωθεν δὲ σιωπᾶν τὸ παράπαν». Ἔκτοτε ἔψαλλε μόνον τοὺς ψαλμούς, «καὶ ἄλλον ῥῆμα μέγα ἢ μικρὸν οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι». Πολλὰ δὲ σημεῖα ἐποίησε δι᾽ αὐτοῦ ὁ Θεὸς διὰ τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ.

μβ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ μετανοίας καὶ εὐχῆς*, P.G. 49, 301.

μγ′ Βλ. ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Δευτέρα ἑκατοντὰς περὶ ἀγάπης*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Γ′, Κεφ. 55, σ. 73.

μδ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία Ι′ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους*, P.G. 61, 81· *Ὁμιλία ΛΗ′*, P.G. 57, 429.

με′ Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΣΤ′. Περὶ διακρίσεως*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 59, σ. 300.

μστ′ Πβλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος Λ′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 126,128.

μζ′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία Ι′ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους*, P.G. 61, 162.

μη′ Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ ἀκαταλήπτου πρὸς Ἀνομοίους. Λόγος Ε′*, P.G. 48, 738· P.G. 48, 799.

μθ′ Τὸ β′ Τροπάριον τῆς Η′ ᾠδῆς τῆς Θεοτόκου, τοῦ Δ′ Ἦχου τῇ Κυριακῇ πρωΐ. (Βλ. *Παρακλητική*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 161).

ν′ Πρβλ. «Ἐλέγχει σε πάλιν Ἠσαΐας λέγων, ὅτι Παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν... καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελος...», ΑΓ. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος*, P.G. 48, 1090.

να′ Πρβλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ ἀββᾶ Νείλου*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. Ε′, σ. 80.

νβ′ Ἀναφέρεται εἰς τὴν θεωρίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων τοῦ Ἐμπεδοκλῆ, ἡ ὁποία διατυπώθηκε τὸ 400 π.Χ. στὴν φιλοσοφικὴ διατριβὴ περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων τῆς σχολῆς τοῦ Ἱπποκράτη. Ὁ Γαληνὸς τὴν χρησιμοποίησε στὴν θεωρία του περὶ ἀσθενειῶν καὶ ἐπηρέασε πολὺ τὸν Ἰατρικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ κόσμο, «φημὶ δ᾽ εἶναι αἷμα καὶ φλέγμα καὶ χολὴν ξανθήν τε καὶ χολὴν μέλαιναν». (Βλ. ΓΑΛΗΝΟΥ, *De placitis Hippocratis et Platonis*, εἰς VIVIAN NUTTON,

«Humoralism» in W.F. Bynum AND Roy Porter, eds Companion Encyclopedia of the History of Medicine, vol. I, Routledge, London 1993.

νγ' Βλ. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Περὶ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν:
α) Φρόνησις, *Ἔπη Θεολογικά. Ποίημα ΛΓ'*, P.G. 37, 950.
β) Σωφροσύνη, *Λόγος ΛΖ'*, P.G. 36, 289A.
γ) Ἀνδρεία, *Ἔπη Θεολογικά. Ποίημα ΛΔ'*, P.G. 37, 949.
δ) Δικαιοσύνη, *Ἐπιστολὴ ΟΘ'. Συμπλικίᾳ*, P.G. 37, 153· *Ἐπιστολὴ ΡΜΕ'. Οὐαριανῷ*, P.G. 37, 248B. (Βλ. *Γρηγοριανὸν Ταμεῖον*, Ἔκδ. Συνοδεία Σπυρίδωνος Ἱερομονάχου, Νέα Σκήτη- Ἅγιον Ὄρος 2001, σ. 866, 770, 78, 278).

νδ' Πρβλ. «Δικαιοσύνη δὲ αὖθις ὁ Θεὸς ὡς πᾶσι τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμων ὑμνεῖται...», ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, Κεφ. Η', VII, P.G. 3, 893D.

νε' Πολλὲς οἱ σχετικὲς ἀναφορὲς τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἐνδεικτικῶς βλ. «... ἡ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα κόσμον θλῖψις ἀτελεύτητος...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐπιστολὴ ιη' Μακαρίῳ καὶ Ἰωάννῃ*, P.G. 32, 281C· «... πᾶσα ἡ ζωὴ τεθλιμμένη ἐστι...», *Εἰς τὸν ΛΓ' Ψαλμόν*, P.G. 30, 360 A-B. (Βλ. *Βασιλειανὸν Ταμεῖον*, Ἔκδ. Συνοδεία Σπυρίδωνος Ἱερομονάχου, Νέα Σκήτη- Ἅγιον Ὄρος 1998, σ. 292).

νστ' Βλ. «... ἡ νὺξ ἄλλας ὑποθέσεις προσευχῆς προξενείτω...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν*, P.G. 31, 244 C-D· *Βασιλειανὸν Ταμεῖον*, ἔνθ' ἀν., σ. 394).

νζ' Πρβλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ ἀκαταλήπτου Α'*, P.G. 48, 707. Ἐλευθέρα ἀπόδοσις νοημάτων.

νη' Πρβλ. συναφεῖς ἐκφράσεις: «... κόρος λόγου, πολέμιος ἀκοαῖς», ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Μ' εἰς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα*, P.G. 36, 360 B· «...οὐδὲν τὸ κομψὸν τοῖς θέλουσι δώσωμεν...μήτε Πύρρωνος πλέκε...». *Ἔπη εἰς ἑαυτόν. Ποίημα ΙΒ'*, P.G. 37, 1188· *Γρηγοριανὸν Ταμεῖον*, ἔνθ' ἀν., σ. 519).

νθ' Πρβλ. συναφεῖς ἐκφράσεις: «...κατάχωσον τὰ βιβλία...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὰς Πράξεις ΙΘ'*, P.G. 60, 155· «...αἱ Γραφαὶ πᾶσαι οὐ παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Δεσπότου Θεοῦ...», *Εἰς Γαλάτας Κεφ. Α'*, P.G. 61, 624· (Βλ. *Χρυσοστομικὸν Ταμεῖον*, Ἔκδ. Συνοδεία Σπυρίδωνος Ἱερομονάχου, Νέα Σκήτη- Ἅγιον Ὄρος 2002, σ. 64).

ξ′ Ἀναφέρεται *Βασιλειῶν Δ′*, ΚΕ, 7, εἰς τὸ περιστατικὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος Ναβουχοδονόσορος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἱεριχώ, συνέλαβε τὸν Βασιλέα Σεδεκία, τὸν ὁποῖον ἐτύφλωσε καὶ τὸν ἔσυρε αἰχμάλωτον εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ τοὺς υἱούς του κατέσφαξε ἔμπροσθέν του.

ξα′ Ἀναφέρεται εἰς τὸ θέμα ἀμφισβητήσεως τῆς γνησιότητος τῆς ἀποστολικότητος καὶ τῆς θεοπνευστίας τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅταν ἀρχῆθεν σχεδὸν κυκλοφόρησε ἡ γνώμη, ὅτι «τὰ μὲν νοήματα Παύλου ἐστίν, ἡ δὲ φράσις καὶ ἡ σύνθεσις οὐχί», ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἔγινε ἀποδεκτή. (Βλ. Π.Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἑρμηνείας. Ἡ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή*, ἐκδ. Ἀδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Ἀθῆναι 1986, σ. 865).

ξβ′ Τὰ Ἀρεοπαγιτικὰ συγγράμματα, εἴτε ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Ἅγ. Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην (ἑορταζόμενον τὴν Γ′ Ὀκτωβρίου), εἴτε φερόμενα ὡς «Ψευδοδιονύσια» τὰ Corpus Areopagitarum, εἶναι ἐκ τῶν πλέον αἰνιγματικῶν, ὅσον ἀφορᾶ τὴν πατρότητά τους εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Γραμματείαν. Ὁ πρῶτος ἀμφισβητήσας καὶ μεταχειρισθεὶς αὐτὰ διὰ στήριξιν τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ εἶναι ὁ Σεβῆρος Ἀντιοχείας (542-578), ὁ ὁποῖος τὰ θεωροῦσε ὡς τοῦ Ἀπολλιναρίου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ὁ β′ λόγος, ὁ ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Ὅσ. Πέτρο, εἶναι ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν τοῦ ὁποίου ἡ γλῶσσα προδίδει ψυχία γνωριμίας μὲ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ὀψιαιτέρου Νεοπλατωνισμοῦ, ἰδίως μὲ τοῦ Πρόκλου.

Ὁ Ἅγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής (670 μ.Χ.) ἀσχολούμενος ἰδίως μὲ τὴν θεολογία τους (βλ. P.G. 5, 85C), ἐγκαταλείπει τό φιλολογικοϊστορικὸ πλαίσιό τους, ὡς μὴ ἐξυπηρετοῦν τὴν σωτηριολογία. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ σύγχρονός του Ἰωάννης Σκυθοπόλεως (βλ. *Tusculum Lexicon*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Α′, σ. 262), ἐνῷ ὁ ἕτερος σύγχρονος Ὑπάτιος Ἐφέσου (βλ. *Tusculum Lexicon*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Α′, σ. 480) τὰ θεωρεῖ ψευδεπίγραφα. Τὴν γραμμὴ τῶν πρώτων ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Ἅγ. Φώτιος τὸν Θ′ αἰῶνα, ἐνῷ οἱ Δυτικοὶ τοῦ ΙΒ′ αἰῶνα Abaelardus Petrus (βλ. *Tusculum Lexicon*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, σ. 527) καὶ Θωμᾶς Ἀκινάτης (βλ. *Tusculum Lexicon*, ἔνθ᾽ ἀν., τ. Β′, σ. 883), ἐνῷ τὰ θεωροῦν ψευδεπίγραφα, μεταχειρίζονται τὴ θεολογία τους. (Βλ. Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, «Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης», *ΘΗΕ*, τ. 12, στ. 478).

ξγ' Βλ. «Εἰ γὰρ τὰ μέταλλα ἀνορύττοντες οὐδὲ τὰ μικρὰ ψήγματα παρατρέχουσιν, ἀλλ' ὅταν χρυσίτιδος ἐπιλάβωνται φλεβός, τὰς ἶνας ἀκριβῶς περισκοποῦσιν...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία Β' εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Προφ. Ἠσαΐου τὸ λέγον «καὶ ἐγένετο τοῦ χρόνου οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ Βασιλεύς...» καὶ ὅτι οὐ δεῖ χρόνον, οὐδὲ στοιχεῖον ἓν παρατρέχειν τῶν θείων Γραφῶν*, P.G. 56, 110.

ξδ' Βλ. «Ἰῶτα ἓν ἢ μίαν κεραίαν οὐκ ἀζήμιον παραδραμεῖν, ἀλλὰ πάντα διερευνᾶσθαι χρή», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἰωάννην ΛΣΤ'*, P.G. 59, 203. (Βλ. *Χρυσοστομικὸν Ταμεῖον*, ἔνθ' ἀν., σ. 73).

ξε' Ὁ ἱ. συγγραφεὺς ἀποδίδει τὴν Εὐαγγελικὴ λέξι «»κεραία» κατὰ ἰδικόν του τρόπο ὡς «μακρά». Ἡ μακρὰ ὡς σημεῖον στίξεως ἀποδίδεται «παῦλα». (Βλ. ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ, *Λεξικόν*, «μακρά», ἔνθ' ἀν., σ. 594) καὶ ἔτσι τὸ ἀποδώσαμε). Ὅμως διὰ τὸ ἀκριβὲς τῶν λέξεων «ἰῶτα» καὶ «κεραία» παραθέτουμε εἰς μετάφρασι ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης τὸ λῆμμα ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς Γραμματικῆς. «Ἡ ἑλληνικὴ λέξι ἰῶτα ποὺ συναντᾶμε στὸ κείμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἶναι ἀναγραμματισμὸς τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως Yod, τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ μικρότερο γράμμα τοῦ ἑβραϊκοῦ ἀλφαβήτου. Ἐπίσης, ἡ ἑλληνικὴ λέξι κεραία ἔχει νὰ κάνῃ μὲ τὸν τρόπο γραφῆς τῶν ἑβραϊκῶν γραμμάτων, τὰ ὁποῖα στὸ τελείωμά τους σχηματίζουν μία μικρὴ προεξοχὴ σὰν "κέρας"». (Βλ. John Parsons, Zola's introduction to Hebrew, ἐκδ. Zola Levitt Ministries, 2011 [4], σελ. 3.

ξστ' Ἀναφέρεται εἰς τὸ χωρίον *Παροιμ.* κδ', 18-19, ὅπου ἀναφέρει ὅτι «τρία ἀδύνατά μοι νοῆσαι», τὰ ἴχνη τοῦ ἀετοῦ ὅταν πετᾷ στὸν οὐρανό, τὸν δρόμο τοῦ φιδιοῦ ποὺ γλιστράει στὴν πέτρα, καὶ τὸν δρόμον τοῦ πλοίου ὅταν διασχίζῃ τὴν θάλασσα. Τὸ δὲ τέταρτον, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ, εἶναι ἡ συμπεριφορὰ μοιχαλίδος γυναικός, ὅταν δὲν συναισθάνεται τὸ ἁμάρτημά της.

ξζ' Βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, *Ἁγιολόγιον*, ἔνθ' ἀν., Βαρνάβας Ἀπόστολος ἐκ τῶν Ο' (Ἰουνίου 11), σ. 71. Διὰ τὴν παραπομπὴν τοῦ ὁσ. Πέτρου βλ. «...ἀνὴρ Ἑβραῖος, ὀνόματι Βαρνάβας...οὐ διαλεκτικῇ τέχνῃ λέγοντα, ἀλλὰ ἀκάκως καὶ ἀπαρασκευάστως ἐκτιθέμενον...οἱ φιλόσοφοι γελᾶν αὐτὸν καὶ χλευάζειν ἐπεβάλλοντο...», *Ἐπιστολὴ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον. Ὁμιλία Α'. Κεφ. 9*, P.G. 2, 64-65.

ξη' *ΚΛΗΜΕΝΤΙΑ*: Ἀποκαλούμενα «Ψευδοκλημέντια» ψευδεπίγραφα συγγράμματα, ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Κλήμεντα Ρώμης (Β' αἰών) ἐκ

τῶν ὁποίων σώζονται 7 Ἐπιστολαί., ἐξ ὧν ἡ πρώτη πρὸς Ἰάκωβον Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστί. Τὸ βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, «Ὁμιλίαι» καὶ «Ἐπιδήμια κηρύγματα Πέτρου», σωζόμενα στὴν Λατινικὴ μετάφρασι τοῦ Ρουφίνου (βλ. *Tusculum Lexicon,* ἔνθ᾽ ἀν., τ. Α′, σ. 287) καὶ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, «Κλημέντια», *ΘΗΕ,* τ. 7, στ. 622-623.

ξθ′ Πρβλ. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ὅσιον Πατέρα ἡμῶν Ἐφραὶμ τὸν Σύρον καὶ βίος αὐτοῦ,* P.G. 46, 820-852.

ο′ Πρβλ. ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ Μυστικῆς Θεολογίας πρὸς Τιμόθεον,* P.G. 3, 997-1064.

οα′ Μᾶλλον πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγ. Ἀθανάσιο τὸν Μεγάλο, ὁ ὁποῖος εἰς μία ἀπὸ τὶς πολλὲς του ἐξορίες, ὅταν ἐγκατέλειψε τὸν θρόνον του λόγῳ τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἀρειανῶν ἐκρύβη εἰς τὸ σπίτι Παρθένου τινος (λέγουν ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν Ὁσία Συγκλητική, ἑορτάζουσα τὴν Ε′ Ἰανουαρίου), ἡ ὁποία τὸν ἔκρυψε γιὰ ἕξι χρόνια. (Βλ. *ΛΑΥΣΑΪΚΟΝ. Περὶ τῆς παρθένου ὅπου ἐδέχθη τὸν Μ. Ἀθανάσιον,* Ἔκδ. «Ἁγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης» υἱῶν Σ. Σχοινᾶ, ἐν Βόλῳ 1963, σ. 117). Ἡ ἔκφρασι «ἐφόρεσα ἵνα εὐλογηθῶ» ἔχει ληφθεῖ ἐκ τοῦ Ἀββᾶ Ἀγάθωνος, ἴσως κατὰ τὴν συνήθεια τοῦ Ἁγίου. (Βλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ Ἀββᾶ Ἀγάθωνος,* ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. μβ′, σ. 11).

οβ′ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Μαυρόπους Ἐπίσκοπος Εὐχαΐτων (Ὀκτωβρίου 5). Βλ. *Ἁγιολόγιον,* ἔνθ᾽ ἀν., σ. 229. Πρόκειται διὰ τὸν θεσπίσαντα τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν ἱεραρχῶν καὶ συνθέσαντα τὴν Ἀκολουθία τῶν, μὲ ἐπίγραμμα εἰς τὸν Κανόνα «Ποίημα Ἰωάννου Εὐχαΐτου».

ογ′ Βλ. «...ἐπεκράτησαν τῆς Οἰκουμένης (οἱ Ἀπόστολοι) πάσχοντες, βαλλόμενοι, διωκόμενοι...»· Βλ. *Χρυσοστομικὸν Ταμεῖον,* ἔνθ᾽ ἀν., σ. 187).

οδ′ Βλ. «Ὁ φόβος Κυρίου Ἁγνός... ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ νομικοῦ φόβου, ὅς κολαστής...», ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς τέλος Ψαλμὸς τῷ Δαυΐδ,* P.G. 27, 125.

οε′ Πρβλ. «Μνήσθητι τῆς πτώσεως τῶν δυνατῶν καὶ ταπεινοῦσαι ἐν ταῖς ἀρεταῖς», ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ, *Λόγος Λ′. Περὶ εὐχαριστίας Θεοῦ,* ἔνθ᾽ ἀν., σ. 127.

οστ′ Πρβλ. «...τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου βίου σκοπὸς οὐκ ἔστι...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Πρὸς τοὺς νέους,* P.G. 577Β-580Α.

οζ′ Πρβλ. «...τὰ ἀνόητα τῶν ἀστρολόγων...», ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εἰς τὴν Ἑξαήμερον ΣΤ′*, P.G. 29, 128A· Βλ. *Βασιλειανὸν Ταμεῖον*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 116.

οη′ Βλ. «... οὐ κόποις, ἀλλ᾽ ἁπλότητι καὶ ταπεινώσει Θεὸς ἐμφανίζεται...», ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΣΤ′. Περὶ διακρίσεως*, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 32, σ. 293.

οθ′ Βλ. ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ. *Λόγος ΟΒ′*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 181, πρβλ. «Ὁ ἀσκητὴς τῆς πίστεως ἐν τῇ θεωρίᾳ ζῇ ὑπεράνω τῶν αἰσθήσεων. Θεωρία σημαίνει τὴν ἐν προσευχῇ διὰ τῆς χάριτος συγκέντρωσιν τῆς ψυχῆς εἰς τὰ ὑπὲρ νοῦν μυστήρια, τὰ ὁποῖα ὑπερεκπερισσοῦ ὑπάρχουσιν οὐχὶ μόνον εἰς τὴν Τριαδικὴν Θεότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς θεοκτισθείσης κτίσεως», ΑΡΧΙΜ. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΙΤΣ, *Ἡ γνωσιολογία τοῦ Ἁγ. Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου*. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ», τ. ΛΗ′, 1967).

π′ Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ὁ Ὅσ. Πέτρος εἶναι ἐγκρατὴς τῆς Συριακῆς Διαλέκτου, ἡ ὁποία ἔπαυσε ὁμιλουμένη μετὰ τὸν Ζ′ αἰῶνα μ.Χ.

πα′ Ρῆμα «ἀθρέω» ἔχει τὴν σημασία τοῦ «προσβλέπω, παρατηρῶ». (Βλ. ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ, *Λεξικόν*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 35· ΗΣΥΧΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Λεξικόν*, ἐκδ. Γεωργιάδη, 1975, σ. 48, μὲ σημασία «ὁρῶ, νοῶ».

πβ′ Εἰς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν διήγησις τοῦ Ἁγ. Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου (20 Ἰανουαρίου), τὴν ὁποίαν ὅπως εἶπε, ἄκουσε ἀπὸ Αἰγυπτίους Γέροντες, μὲ ἀφορμὴν τὸν δαιμονισμὸν ἀδελφοῦ ὀνομαζομένου Αἰμιλιανοῦ. (Βλ. *Εὐεργετινός*, τ. Β′, *Ὑπόθεσις ΚΒ′ Περὶ ὑπερηφανείας*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 247).

πγ′ Βλ. ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ. Λόγος ΚΒ′. Περὶ ὑπερηφανίας*, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 247.

πδ′ Βλ. *ΛΑΥΣΑΪΚΟΝ. Περὶ τοῦ Παύλου τοῦ Ἁπλοῦ*. (Ἅγιος ἑορταζόμενος τὴν Ζ′ Μαρτίου, ἔνθ᾽ ἀν., σ. 55). Σημειώνεται, ὅτι ὁ Ὅσ. Πέτρος λανθασμένως ἀναφέρει ὅτι ὁ Παῦλος ὁ Ἁπλοῦς ἐλευθέρωσε ἐκ τοῦ δαιμονίου κόρην, ἐνῷ ἡ διήγησις ἀναφέρει νέον ἄνδρα.

πε′ Ἡ ὅλη ἱστορία εὑρίσκεται εἰς *Γ′ Βασ. κα′*, 35-42 τῆς Π.Δ. , τὴν ὁποίαν ὁ Ὅσ. Πέτρος ἀφηγεῖται εἰς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν. Ὁ ἀναφερόμενος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι ὁ Ἀχαάβ, μετὰ ἀπὸ 2 νικηφόρες

συμπλοκὲς μετὰ τῶν Σύρων. Ὁ Προφήτης (ἀνώνυμος) πιθανολογεῖται, ὅτι εἶναι ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν συνέχειαν μετὰ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας Μιχαίας.

πστ´ Τὸ περιστατικὸν μὲ τοὺς τέσσερις ἱερεῖς ἔχει ὡς ἑξῆς. Τέσσερις ἱερεῖς συνεφώνησαν νὰ μονάσουν μαζί. Ὁ ἕνας ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν διακονίαν τῶν ἄλλων καὶ ἐξήρχετο εἰς τὴν πόλιν. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἐξ αὐτῶν, ὁ διακονητὴς σὲ μία ἔξοδό του ἔπεσε σὲ πορνεία. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του δέχθηκε τὴν ἐπίθεσι ἑνὸς λέοντος. Τότε ἀπεκαλύφθη εἰς ἕναν διορατικὸν Ἀββᾶ, ὅτι οἱ δύο ἱερεῖς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ προσηύχοντο νὰ καταβρωθῇ ἀπὸ τὸν λέοντα πρὸς τιμωρίαν του. Ὁ ἄλλος ὅμως ὁ ἐν ζωῇ προσηύχετο νὰ σωθῇ διὰ νὰ μετανοήσῃ, καὶ ὅπως ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν Ἀββᾶν εἰσακούσθηκε ἡ προσευχή του, καὶ ἀφοῦ ἐπέστρεψε ἐξωμολογήθηκε τὴν ἁμαρτίαν του καὶ ἔζησε ἐν μετανοίᾳ. (Βλ. *Εὐεργετινός,* τ. Γ´, Ὑπόθεσις ΛΗ´, ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. 14, σ. 497).

πζ´ Ἀναφέρεται εἰς τὴν *Ἐξ.* λβ´, 26-29. Ὅταν ὁ Μωϋσῆς κατέβηκε ἀπὸ τὸ Ὄρος Σινᾶ μὲ τὶς πλᾶκες τῆς Διαθήκης καὶ εἶδε ὅτι ὁ Ἀαρών, πιεσθεὶς ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλῖτες τοὺς κατεσκεύασε εἴδωλον σὲ χρυσὸν μόσχον, τὸ ὁποῖο ἐλάτρευσαν, εἶπε πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευΐ ὅτι ὁ Κύριος γιὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἁμαρτία προστάσσει νὰ σφάξουν «ἕκαστος τὸν ἔγγιστα αὐτοῦ» καὶ αὐτοὶ ὑπακούσαντες ἐσφάγησαν «τρισχίλιοι ἄνδρες» καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔδωσε τὴν εὐλογία γιὰ τὴν ὑπακοή τους.

πη´ Ἀναφέρει ἀνωνύμως τὸ ῥητὸν τοῦ ἀββᾶ Λογγίνου. «Δὸς αἷμα καὶ λάβε πνεῦμα». Βλ. *Τὸ Γεροντικόν. Τοῦ Ἀββᾶ Λογγίνου,* ἔνθ᾽ ἀν., Κεφ. ε´, σ. 63.

πθ´ Ἀναφέρεται ἀνωνύμως εἰς τὸν Ἅγ. Ἀθανάσιον τὸν Μέγαν διὰ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Βλ. ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Βίος τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου,* P.G. 26, 912.47.



ΣΧΟΛΙΑ

1 Ἐδῶ, θὰ λέγαμε, ὅτι γίνεται λόγος γιὰ τὴν «παράπλευρη» ὠφέλεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι «ἐμπλέκονται» στὴν παιδαγωγία, ποὺ ἐφαρμόζει ὁ Πανάγαθος Θεός, γιὰ τὴν σωτηρία συγκεκριμένων προσώπων, τὰ ὁποῖα διαπράττουν πονηρὰ ἔργα, ὁπότε καὶ γεύονται τὶς συνέπειες τῶν ἐπιλογῶν τους. Ὅταν οἱ ἀποστάτες ἀπὸ τὸ εὐάρεστο θέλημα τοῦ Θεοῦ δὲν ἀξιοποιοῦν τὴν σωτήρια παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ ὑπομένοντάς την εὐχαριστιακά, ὥστε νὰ διορθωθοῦν καὶ νὰ προαχθοῦν πνευματικά, ἄλλοι καλοπροαίρετοι ἄνθρωποι διδάσκονται ἀπὸ αὐτὴν τὴν παιδαγωγία καὶ στρέφονται πρὸς τὸν παιδαγωγοῦντα γιὰ τὴν σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων Θεὸ καὶ σώζονται.

2 Πρὶν ἀσχοληθεῖ κάποιος ἐπισταμένως μὲ τὰ κείμενα τῶν Φιλοσόφων, ἦταν ἐπιβεβλημένο νὰ γνωρίζει ὡς προαπαιτούμενα τὰ δέκα προκαταρκτικὰ μαθήματα, ποὺ ἦταν τὰ ἑξῆς: 1) Τὰ ὀνόματα τῶν Φιλοσόφων, 2) Διαίρεση τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλη, 3) Ἀρχὴ τῶν συγγραμμάτων, 4) Ὁδός, 5) Τέλος – Σκοπός, 6) Ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ἀκροώμενον, 7) Ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ἐξηγούμενον, 8) Εἶδος ἀπαγγελίας, 9) Διατὶ ἀσάφειαν ἐπιτήδευσεν ὁ φιλόσοφος, 10) Πόσα καὶ ποῖα ἑκάστου συγγράμματος προλαμβάνονται. Βλ. Ὀλυμπιοδώρου, *Εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς Λογικῆς*, CAG, XII 1. 10-24, 2. 18-23.

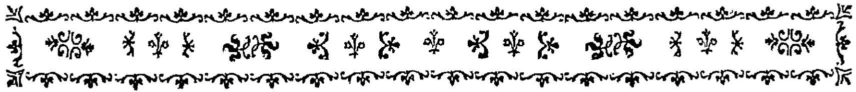
3 Ἐδῶ, ὁ ἱερὸς συγγραφέας δὲν κυριολεκτεῖ, ἐπειδή, ὡς γνωστόν, ὁ Θεὸς δὲν ὑπόκειται σὲ καμία ἀνάγκη, οὔτε ἔξωθεν οὔτε ἔσωθεν Αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόλυτα ἀξιόπιστος, θὰ ἐκπληρωθεῖ ὁπωσδήποτε. Καί, ἐπειδὴ ὁ Ἴδιος εἶπε: «ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατὴρ ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιήσομεν», (Ἰω. 14, 23), θὰ ἐπαληθευθεῖ ὁ λόγος Του. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνει διαφορετικά. Γιὰ τὴν ἀνθρώπινη λογική, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἐμφανίζεται ὡς λογικὴ ἀναγκαιότητα. Σ᾽ αὐτὴν τὴν λογικὴ καὶ θεολογικὴ ἀναγκαιότητα – συνέπεια ἀναφέρεται, προφανῶς, ὁ Ἅγιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός.

4 Πρόκειται γιὰ τὸν αἱρετικὸ Ἀπολινάριο, ἐπίσκοπο Λαοδικείας. Ὁ Ἀπολινάριος δεχόταν τὴν τελειότητα τῆς θεότητας τοῦ Χριστοῦ,

δὲν δεχόταν ὅμως τὴν τελειότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του. Αὐτὸ συνέβαινε, ἐπειδὴ εἶχε φιλοσοφικὲς καὶ ὄχι θεολογικὲς προϋποθέσεις στὴν Χριστολογικὴ διδασκαλία του. Μὲ βάση τὶς φιλοσοφικὲς προϋποθέσεις του, «δύο τέλεια (ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ πλήρης θεότητα καὶ ἡ πλήρης ἀνθρωπότητα) ἓν γενέσθαι οὐ δύναται». Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ὁ Ἀπολινάριος ὑποστήριζε, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ ἦταν χωρὶς νοῦ. Τὴν θέση τοῦ νοῦ, κατ᾽ αὐτόν, κατέλαβε ὁ Θεὸς Λόγος. Ἔτσι, ὅμως, ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἐλλιπής. Μιὰ τέτοια ἐσφαλμένη Χριστολογία θὰ εἶχε σοβαρότατες συνέπειες γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ, κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, «τὸ ἀπρόσληπτον, καὶ ἀθεράπευτον· ὃ δὲ ἥνωται τῷ Θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται» (PG 37, 131).

5 Ἡ βούληση τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν θεολογία τῶν θεοφόρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι ἄκτιστο γνώρισμα καὶ ἰδίωμα τῆς ἀκτίστου φύσεώς Του. Γι᾽ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ὀντολογικὸ λόγο, ἡ βούληση εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ (ταυτή), τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μόνο τὰ ὑποστατικὰ ἰδιώματα εἶναι ἀκοινώνητα στὸν Τριαδικὸ Θεό. Καὶ αὐτὰ εἶναι: Τὸ «ἀγέννητο» τοῦ Θεοῦ Πατέρα, τὸ «γεννητὸ» τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ «ἐκπορευτὸ» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.





ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΑΙ

- ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Διδασκαλίαι διάφοροι πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς*, Ἐκδ. SOURCES CHRÉTIENNES, LES EDITIONS DU CERF, Paris 1963. *Διδασκαλίαι Α' Περὶ ἀποταγῆς, Β' Περὶ ταπεινοφροσύνης, Δ' Περὶ θείου φόβου, Ε' Περὶ τοῦ μὴ στοιχεῖν..., ΙΒ' Περὶ φόβου τῆς μελλούσης κολάσεως, ΙΓ' Περὶ τοῦ ἀταράχως ὑποφέρειν τοὺς πειρασμούς.*

- ΑΒΒΑ ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΥ, *Ἅπαντα τὰ εὑρεθέντα Ἀσκητικά*, Ἐκδ. Νικηφόρου Θεοτόκη, ἐν Λειψίᾳ 1770, ἀνατυπούμενα ἐπιμελείᾳ Ἰω. Σπετσιέρη, Ἀθῆναι 1895.

- ΑΒΒΑ ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ, *Πρὸς Κάστορα Ἐπίσκοπον. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2010, τ. Α'.

- Τοῦ αὐτοῦ, *Λόγος πρὸς Λεόντιον Ἡγούμενον, ἐν ᾧ καὶ περὶ διακρίσεως, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2010, τ. Α'.

- ΑΒΒΑ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ, *Λόγος πάνυ ὠφέλιμος. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2013 τ. Δ'.

- ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου συγγραφεὶς καὶ ἀποσταλεὶς πρὸς τοὺς ἐν ξένῃ μοναχοὺς παρά τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας*, P.G. 26, 835-976.

- ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Λόγος πρὸς τινὰ πολιτικόν, σύνταγμα πάνυ ὠφελιμώτατον καὶ πολὺ ὠφελέστατον εἰς κεφάλαια Ι'*, P.G. 28, 1408A.

- ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαίων ζητημάτων*, P.G. 28, 672.

- ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς*, P.G. 27, 125.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἐπιστολὴ ΙΗ' Μακαρίῳ καὶ Ἰωάννῃ*, P.G. 32, 281C· *Ἐπιστολὴ ΜΒ' πρὸς Χίλωνα τὸν αὐτοῦ μαθητήν*, P.G. 32, 349BC· *Ἐπιστολὴ ΠΗ'. Ἰννοκεντίῳ Ἐπισκόπῳ*, P.G. 32,457A· *Ἐπιστολὴ πρὸς Γρηγόριον ἑταῖρον*, P.G. 32, 224-232.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν*, P.G. 30, 117-688.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εὐλογίῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἁρποκρατιῶνι, Ἐπισκόποις Αἰγυπτίων ἐξορισθεῖσιν*, P.G. 32, 988 C.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Κεφάλαια ἀσκητικῶν διατάξεων*, P.G. 31, 1321-1428.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Λόγος εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῷ»*, P.G. 31, 197-217.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Λόγος εἰς τοὺς ἁγίους Μ' Μάρτυρας*, P.G. 31, 507-526.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν Ἑξαήμερον ΣΤ'*, P.G. 29, 128A

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν*, P.G. 31, 244 C-D.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὸν Α' Ψαλμόν*, P.G. 30,224D· *Ὁμιλία εἰς τὸν Ζ' Ψαλμόν*, P.G. 29,229· *Ὁμιλία εἰς τὸν ΛΒ' Ψαλμὸν*, P.G. 29,329· *Ὁμιλία εἰς τὸν ΛΓ' Ψαλμόν*, P.G. 30, 360 A-B· *Ὁμιλία εἰς τὸν ΜΔ' Ψαλμόν*, P.G. 29, 329B.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὅροι κατ' ἐπιτομήν*, P.G. 31, 1080-1305.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ὅροι κατὰ πλάτος*, P.G. 31, 905-1079.

- ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Πρὸς τοὺς νέους*, P.G. 577B-580A.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ἔπη εἰς ἑαυτόν. Ποίημα ΙΒ'*, P.G. 37, 1188.
- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ἔπη Θεολογικά. Ποίημα ΛΓ'*, P.G. 37, 950· *Ποίημα ΛΔ'*, P.G. 37, 949.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ἐπιστολή ΟΘ΄. Συμπλικία*, P.G. 37, 153· *Ἐπιστολή ΡΜΕ΄. Οὐαριανῷ*, P.G. 37, 248B.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Β΄ Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς*, P.G. 35, 408 B· *Λόγος ΛΖ΄*, P.G. 36, 289A· *Λόγος Θεολογικὸς δεύτερος. Περὶ Θεολογίας*, P.G. 36, 33B· *Λόγος ΚΗ΄. Θεολογικὸς Β΄. Περὶ Θεολογίας*, P.G. 36, 52C· *Λόγος ΛΘ΄ εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*, P.G. 36, 344A· *Λόγος Μ΄ εἰς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα*, P.G. 36, 360-427· *Λόγος ΜΔ΄ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακήν*, P.G. 36, 613 B.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Πρὸς Μακκαβαίους. Λόγος ΙΕ΄*, P.G. 35, 932B.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Τμῆμα Β΄. Περὶ τῶν ἑτέρων. Νικοβούλου πρὸς τὸν υἱόν*, P.G. 37, 1527A.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ΄. Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα*, ΕΠΕ, τ. Ε΄.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ἐπιστολὴ Α΄, Πρὸς Κλυδώνιον Πρεσβύτερον*, PG 37, 131.

- ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ὅσιον Πατέρα ἡμῶν Ἐφραὶμ τὸν Σύρον καὶ βίος αὐτοῦ*, P.G. 46, 820-852.

- ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας*, P.G. 3, 120-370.

- ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ μυστικῆς θεολογίας. Πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολή*, P.G. 3, 997-1064.

- ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, Κεφ. Η΄, VII, P.G. 3, 893D.

- ΑΓ. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ, *Ἀποφθέγματα Γερόντων*, P.G. 65, 165. 20.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Βίος τῶν Ἁγίων Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ*, P.G. 96, 860-1240.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἔκδοσις ἀκριβὴς Ὀρθοδόξου πίστεως. Βιβλίον Β΄, ΚΣΤ΄ Περὶ ἀνθρώπου*, P.G. 94, 920B.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος εἰς τὸ Ἅγιον καὶ Μέγα Σάββατον*, P.G. 96, 601-639.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἱερὰ Παράλληλα Α΄. ΙΕ΄ Περὶ ἀναστάσεως κ.λ.π.*, PG 95, 1176 D, *Ἱερὰ Παράλληλα Γ΄. ΙΒ΄: Περὶ γυναικῶν πονηρῶν κ.λ.π.*, PG 95, 1352BC· *Ἱερὰ Παράλληλα Δ΄. ΚΕ΄ Περὶ διαβόλου, ἤτοι Σατανᾶ καὶ δαιμόνων*, P.G. 95, 1408B· *Ἱερὰ Παράλληλα Ε΄. Ζ΄ Περὶ εὐχῆς καὶ ὅσα δι᾽ εὐχῆς κατορθοῦται ὑμῖν*, P.G. 95, 1453A· *Ἱερὰ Παράλληλα Π΄. Γ΄ Περὶ προσκαίρων καὶ αἰωνίων καὶ ὅτι τὰ μέγιστα πλημμελοῦσιν οἱ τὰ παρόντα τῶν μελλόντων προτιμῶντες*, PG 96, 229D.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος ψυχωφελὴς καὶ ὠφέλιμος. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2013, τ. Δ΄.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ, *Κεφάλαια παραμυθητικὰ πρὸς τοὺς Μοναχοὺς τῆς Ἰνδίας. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, τ. Β΄.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῖμαξ*, Ἐκδόσεις Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1989.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Ἰωάννην ΛΣΤ΄*, P.G. 59, 203.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς Παροιμίας*, P.G. 64, 709-8.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν*, Κεφ. Γ΄, P.G. 56, 49.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος Α΄. Περὶ ἀκαταλήπτου, ἀπόντος τοῦ Ἐπισκόπου πρὸς Εὐνομίους*, P.G. 48,701-708.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος ΣΤ΄. Εἰς τὸν σεισμὸν καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον*, P.G. 48, 1042.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος Παραινετικὸς περὶ μετανοίας*, P.G. 60, 689.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος Παραινετικὸς πρὸς Σταγείριον ἀσκητὴν δαιμονῶντα*, P.G. 47, 423.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος περὶ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης*, P.G. 48, 1062.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος πρὸς τοὺς ἔχοντας Παρθένους συνεισάκτους*, P.G. 47,498.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος ΣΤ'. Εἰς τὸν σεισμὸν καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον*, P.G. 48, 1042.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία Β' εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Προφήτου. Ἠσαΐου τὸ λέγον «καὶ ἐγένετο τοῦ χρόνου οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ Βασιλεύς...» καὶ ὅτι οὐ δεῖ χρόνον οὐδὲ στοιχεῖον ἕν, παρατρέχειν τῶν Θείων Γραφῶν*, P.G. 56, 107-111.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς Μάρτυρας*, P.G. 50, 663.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν*, P.G. 61, 111-392.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, P.G. 58, 700-39.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία Ι' εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους*, P.G. 61, 162.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία ΙΘ' εἰς τὰς Πράξεις* P.G. 60, 155

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία ΚΒ' εἰς τὴν Γένεσιν*, P.G. 53, 239.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ Παύλου, Γότθων ἀναγνόντων, καὶ πρεσβυτέρου Γότθου προσομιλήσαντος*, P.G. 63, 497

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία ΝΔ' εἰς τὴν Γένεσιν*, P.G. 54, 471.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία ΞΖ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, P.G. 58, 604.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία ΙΧ εἰς τὴν Γένεσιν*, P.G. 54, 624.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία XLVII εἰς τὴν Γένεσιν*, P.G. 56, 264.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ ἀκαταλήπτου πρὸς Ἀνομοίους. Λόγος Ε'*, P.G. 48, 735-746.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ μετανοίας καὶ εὐχῆς*, P.G. 49, 301.

- ΑΓ. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, P.G. 48, 1090.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς Δημήτριον Μονάζοντα*, P.G. 47, 410.

- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν Γένεσιν* ΕΠΕ, τ. Γ' κ' *Εἰς τὴν Γένεσιν ΙΣΤ'*, PG 53, 126-129.
- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς Στελέχιον καὶ περὶ κατανύξεως Λόγος Β'*, P.G. 47, 415.55.
- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν*, P.G. 62, 158.
- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολήν, Κεφ. Α'*, P.G. 61, 624.
- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἅγιον Ματθαῖον. Ὁμιλία ΛΗ'*, P.G. 57, 429.
- ΑΓ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, P.G 74, 300 C.
- ΑΓ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ, *Λόγοι Ν'. ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ*, Ἐκδ. ΑΣΤΗΡ, Ἀθῆναι 1964, Κεφ. πβ', σ. 204· Κεφ. ϟε', σ. 210.
- ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: *Ἑκατοντὰς δευτέρα τῶν περὶ ἀγάπης κεφαλαίων. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, τ. Γ'.
- ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: *Ἑκατοντὰς τρίτη τῶν περὶ ἀγάπης κεφαλαίων. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, τ. Γ'.
- ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς τετάρτη τῶν περὶ ἀγάπης κεφαλαίων. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, τ. Γ'.
- ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς Β'. Περὶ Θεολογίας, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, τ. Γ'.
- ΑΓ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἑκατοντὰς Δ'. Περὶ Θεολογίας, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2012, τ. Γ'.
- ΑΓ. ΜΑΡΚΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Ἐπιστολὴ πρὸς Νικόλαον Μονάζοντα. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2010, τ. Α'.

- ΑΓ. ΝΕΙΛΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ, *Λόγος περὶ προσευχῆς. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, ἐν Ἀρκαδίᾳ 2011, τ. Β'.

- *Ἅπαντα Μ. Ἀθανασίου*, Ἔκδ. Padavi 1777, τ. Α'.

- *Βασιλειανὸν Ταμεῖον*, Ἔκδ. Συνοδεία Σπυρίδωνος Ἱερομονάχου, Νέα Σκήτη- Ἅγιον Ὄρος 1998

- ΓΑΛΗΝΟΥ, *De placitis Hippocratis et Platonis*, εἰς VIVIAN NUTTON, "Humoralism" in W.F. Bynum AND Roy Porter, eds Companion Encyclopedia of the History of Medicine, vol. I, Routledge, London 1993.

- *Γρηγοριανὸν Ταμεῖον*, Ἔκδ. Συνοδεία Σπυρίδωνος Ἱερομονάχου, Νέα Σκήτη- Ἅγιον Ὄρος 2001.

- *Εὐεργετινός*, τ. Β', *Ὑπόθεσις ΚΒ'*, Ἔκδ. Ζ', Ἐπισκόπου Οἰνόης ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΛΑΓΓΗ, ὑπὸ Μοναχοῦ Ἠλία Μπακοπούλου, Ἀθῆναι 2001.

- *Εὐεργετινός*, τ. Γ', Ὑπόθεσις ΚΘ', ΛΗ'.

- ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ, *Λειμωνάριον*, P.G. 87, 3004D-3005B, Κεφ. 143. Vita David latronum.

- ΚΛΗΜΗΣ ΡΩΜΗΣ, *Ἐπιστολὴ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον. Ὁμιλία Α'. Κεφ. 9*, P.G. 2, 64-65.
- *ΛΑΥΣΑΪΚΟΝ. Περὶ τῆς παρθένου ὅπου ἐδέχθη τὸν Μ. Ἀθανάσιον*, Ἔκδ. «Ἁγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης» υἱῶν Σ. Σχοινᾶ, ἐν Βόλῳ 1963.

- *ΛΑΥΣΑΪΚΟΝ. Περὶ τοῦ Παύλου τοῦ Ἁπλοῦ.*

- *ΜΕΓΑ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ*, Ἔκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου «Γενέσιον τῆς Θεοτόκου» Πανόραμα Θεσσαλονίκης 1995, τ. Β' κ' τ. Δ'.

- ΟΛΥΜΠΙΟΔΩΡΟΥ, *Εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς λογικῆς*, Ἔκδ. A. Busse CAG XII, 1 (1902).

- ΟΣΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Ἔργα. Ἔκδ.* «Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας», τ. Γ', Θεσ/νίκη 1990.

- ΣΥΜΕΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ, *Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, P.G. 114, 1045A.

- *Τὸ Γεροντικόν*. Εἰσαγωγὴ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Πρόλογος-Κείμενον- Σχόλια ὑπὸ Π. Β. Πάσχου, Ἔκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1961.

- *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, μετάφραση Ἀντ. Γ. Γαλίτη, τ. Γ', Ἐκδ. Τὸ περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1986.

- *Φιλοκαλὶα τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν: Παράφρασις Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ εἰς ΡΝ' Κεφάλαια, εἰς τοὺς Ν' Λόγους τοῦ Ἁγίου Μακαρίου*, τ. Γ', Ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1964.

- *Χρυσοστομικὸν Ταμεῖον*, Ἐκδ. Συνοδεία Σπυρίδωνος Ἱερομονάχου, Νέα Σκήτη- Ἅγιον Ὄρος 2002.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ. *Ἡ Πνευματικὴ καθοδήγηση στὴ Συνοπτικὴ Φιλοκαλία τοῦ Ὁσίου Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ*. Ἀθῆναι 2010.

- ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΙΩΗΛ (ΑΡΧΙΜ.), *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο'*, τ. 6, Ἐκδ. Λυδία, Θεσσαλονίκη 1986.

- ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, *Ἁγιολόγιον*, Ἔκδοσις ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1995.

- ΖΗΣΗ ΘΩΜΑ, *Ὑμνολογικὰ ἀνάλεκτα*, τ. Α', Ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2010.

- ΗΣΥΧΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Λεξικόν*, Ἐκδ. Γεωργιάδη, 1975.

- ΘΕΩΝΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΥ, *Τὸ κατὰ τὸ Μαθηματικὸν χρήσιμον εἰς τὴν Πλάτωνος διάγνωσιν*, Ἐκδ. Αἴθρα, Ἀθήνα 2003.

- ΙΑΜΒΛΙΧΟΥ, *Τὰ θεολογούμενα τῆς Ἀριθμητικῆς*, Ἐκδ. Βιβλιοθήκη «Σφιγγός», Ἀθήνα 1979.

- *Λειτουργικὸν ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὄρος 2004.

- *Μέγα Λεξικὸν Liddel- Scott* μὲ σημασία: λίμα, Ἐκδ. Ἰω. Σιδέρης, Ἀθῆναι, τ. IV.

- *Μέγα Εὐχολόγιον*, Ἐκδ. Ἀστέρος, Ἀθῆναι 1980.

- *Μηναῖον Ἰανουαρίου*, Ἐκδ. ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1979.

- *Μηναῖον Αὐγούστου*, Ἐκδ. ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1975.

- *Μηναῖον Σεπτεμβρίου*, Ἐκδ. ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1975.

- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Ὁ Μέγας Συναξαριστῆς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, Ἔκδ. «ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΥΨΕΛΗ», Θεσσαλονίκη 1982, τ. 4, 8 , 9.

- *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἔκδ. Βίκτωρος Ματθαίου Λαγγῆ, Ἀθῆναι 1950, τ. 6, 9.

- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Δ. ΝΟΝΝΑ, *Τὸ κελλίον ὑψοῖ*, Ἀθῆναι 2011.

- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Δ. ΝΟΝΝΑ, Ἡ «Θεορρήμων Κλῖμαξ» τῶν Βυζαντινῶν, Ἀθῆναι 2014.

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤ., *ΘΗΕ*, τ. 6, στ. 864-865.

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ Α., *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας*

- *Παρακλητική*, ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 2000

- *Πεντηκοστάριον*, διορθωθὲν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, Ἔκδ. Δ' , ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου καὶ Σπυρίδωνος τῶν Βελούδων, Ἐνετίησιν 1875.

- ΠΟΠΟΒΙΤΣ ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ (ΑΡΧΙΜ.), *Ἡ γνωσιολογία τοῦ Ἁγ. Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου*. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ», τ. ΛΗ', 1967).

- ΣΟΦΟΚΛΗ Γ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Παρακλητικὴ τ. Α' Κυριακή*, Ἔκδ. «ΠΑΡΡΗΣΙΑ», 2012.

- ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, *Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἔκδ. ΦΟΙΝΙΞ, Ἀθῆναι 1972.

- ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Ἡ Καινὴ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἑρμηνείας. Ἡ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή*, Ἔκδ. Ἀδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Ἀθῆναι 1986.

- Τριώδιον, Ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἐν Ἀθήναις 1960.

- ΧΡΗΣΤΟΥ Π., «Κλημέντια», *ΘΗΕ*, τ. 7, στ. 622-623.

- ΧΡΗΣΤΟΥ Π., «Νικολαΐται», *ΘΗΕ*, τ. 9, στ. 509-510.

- ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Πατρολογία*, τ. Ε', Θεσσαλονίκη 2010.

- Φούντα Ἱερεμίου (Μητροπολίτου), *Ἑρμηνεία Παλαιᾶς Διαθήκης*, τ. Α', *Γένεσις* 3, 24, Ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀθῆναι 2005.

- Φούντα Ἱερεμίου Ἀρχιμ., *Ἑρμηνεία εἰς τὴν Π. Διαθήκην*, τ. Β', *Ἔξοδος*, Ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀθῆναι 2005.

- *Φῶς Ἱλαρόν. Περὶ Ἀποδείπνων*, Ἔκδ. ΑΔΕΕ 2003.

- ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ Γ., «Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης», *ΘΗΕ*, τ. 12, στ. 478.

- *Ὡρολόγιον τὸ Μέγα*, Ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀνατύπωσις 1995.

- ALTANER (Berthold) - STUIBER (Alfred) *Patrologie*, Wien 1978.

- BECK, *Kirche* = Hans-Georg Beck, Kirche und theologishe Literatur im byzantinishen Reich, Munchen 1977.

- Follieri Henrica, *Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae*, Studi e testi 212, Vol. II, H-Ξ, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Citta del Vaticano 1961.

- HALKIN François, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* καὶ *Novum Auctarium*, Genève 1984.

- Lambe G.N.H., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961.

- Parsons John, Zola's introduction to Hebrew, Ἔκδ. Zola Levitt Ministries, 2011.

- *Tusculum Lexicon*, Ἔκδ. Buchwald Wolfgang, Armin Hohlweg, Otto Prinz, μτφρ. Φούρλας Ἀθήνα, 2003, τ. Α' κ' τ. Β'.



ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ

ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ

ὑπὸ

Δημητρίου Τσελεγγίδη

Καθηγητοῦ τῆς Δογματικῆς Θεολογίας
στὸ Τμῆμα Θεολογίας
τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Α. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΟΙΜΙΟΥ

(σ.σ. 21 – 57 τοῦ παρόντος τόμου)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Β. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

(σ.σ. 61 – 332 τοῦ παρόντος τόμου)



ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΛΟΓΩΝ

(σ.σ. 369 – 544 τοῦ παρόντος τόμου)



Ο ΠΕΜΠΤΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
«ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ»
ΜΕ ΕΚΠΟΝΗΣΙ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΗ ΕΠΙ
ΜΕΛΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ
ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΟΙΝΟ
ΒΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΟΙΜΗ
ΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΠΟΥΡΑ ΣΤΟΙ
ΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙ
ΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΔΕΛΦΕΣ ΤΥΠΩ
ΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ «Γ. ΚΩ
ΣΤΟΠΟΥΛΟΣ-ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ»
ΣΕ ΧΙΛΙΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΜΗΝΑ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΕΤΟΥΣ
2014 ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΣΤΟ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΜΠΟΥΡΑ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΔΕΛΦΕΣ
ΠΡΟΣ ΔΟΞΑΝ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΥ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΗΝ
ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΝ